

קיצור שולחן ערוך

רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל

- סימן א - דיני השכמת הבקר ובו ז' סעיפים:
[כד תשרי](#)
[כה תשרי](#)
- סימן ב - הלכות נטילת ידים שחרית ובו ט' סעיפים:
[כו תשרי](#)
- סימן ג - דין לבישת בגדיו והלוכו ובו ח' סעיפים:
[כז תשרי](#)
- סימן ד - הנהגת בית הכסא ודיני ברכת אשר יצר ובו ו' ...
[כח תשרי](#)
- סימן ה - נקיון המקום לדבר שבקדשה ובו י"ז סעיפים:
[כט תשרי](#)
[ל תשרי](#)
[א מרחשון](#)
- סימן ו - קצת דיני ברכות ודיני ברוך הוא וברוך שמו ...
[ב מרחשון](#)
[ג מרחשון](#)
- סימן ז - הלכות ברכות השחר ובו ח' סעיפים:
- סימן ח - דברים האסורים משהאיר היום עד לאחר ...
[ד מרחשון](#)
[ה מרחשון](#)
- סימן ט - הלכות ציצית ובו כ"א סעיפים:
[ו מרחשון](#)
[ז מרחשון](#)
[ח מרחשון](#)
- סימן י - הלכות תפלין ובו כ"ו סעיפים:
[ט מרחשון](#)
[י מרחשון](#)
[יא מרחשון](#)

יב מרחשון

- סימן יא - הלכות מזוזה ובו כ"ה סעיפים :
יג מרחשון
יד מרחשון
טו מרחשון
- סימן יב - הכנת הגוף לתפלה ומקומות שראוי להתפלל ...
טז מרחשון
יז מרחשון
- סימן יג - דיני קדשת בית הכנסת ובית המדרש ובו ה' ...
יח מרחשון
- סימן יד - דיני פסוקי דזמרה ובו ח' סעיפים :
יט מרחשון
- סימן טו - דיני קדיש וברכו וצרוף עשרה ואם יצאו ...
כ מרחשון
כא מרחשון
- סימן טז - דיני הפסקות בברכות קריאת שמע ובקריאת ...
כב מרחשון
- סימן יז - הלכות קריאת שמע ובו י' סעיפים :
כג מרחשון
כד מרחשון
- סימן יח - הלכות תפלת שמנה עשרה. ובו כ"ב סעיפים :
כה מרחשון
כו מרחשון
כז מרחשון
- סימן יט - דיני משיב הרוח, טל ומטר, יעלה ויבא ועננו ...
כח מרחשון
כט מרחשון
א כסלו
- סימן כ - דין חזרת תפלת השליח צבור. ובו י"ב סעיפים :
ב כסלו
- סימן כא - דין מי שלא התפלל האיך שלימנה ובו י' ...
ג כסלו
ד כסלו
- סימן כב - דיני תחנון ובו י' סעיפים :
- סימן כג - קצת דיני קריאת ספר תורה. ובו ל' סעיפים :
ה כסלו

ו כסלו
ז כסלו
ח כסלו

● סימן כד - דין אם נמצא טעות ופסול בספר תורה ובו י"ב ...

ט כסלו
י כסלו

● סימן כה - דיני אשרי ובא לציון עד גמר התפלה ובו ח' ...

יא כסלו

● סימן כו - דיני קדיש יתום ובו כ"ב סעיפים:

יב כסלו
יג כסלו
יד כסלו

● סימן כז - הלכות תלמוד תורה ובו ה' סעיפים:

● סימן כח - הלכות ספר תורה ושאר ספרי קדש ובו י"ג ...

טו כסלו
טז כסלו

● סימן כט - מדות שירגיל בהם האדם את עצמו ובו כ"א ...

יז כסלו
יח כסלו
יט כסלו

● סימן ל - אסור רכילות, לשון הרע, נקימה ונטירה, ובו ט' ...

כ כסלו

● סימן לא - שכל כונות האדם יהיו לשם שמים. ובו ז' ...

כא כסלו

● סימן לב - שמירת הגוף על פי הטבע ובו כ"ז סעיפים:

כב כסלו
כג כסלו
כד כסלו
כט כסלו

● סימן לג - דברים האסורים משום סכנה ובו י"ד סעיפים:

ל כסלו
א טבת

● סימן לד - הלכות צדקה ובו ט"ז סעיפים:

ב טבת
ג טבת
ד טבת

● סימן לה - הלכות חלה ובו ט' סעיפים:

ה טבת

- סימן לו - הלכות מליחה ובו כח' סעיפים :
 - ו טבת
 - ז טבת
- סימן לז - הלכות טבילת כלים ובו יג' סעיפים :
 - ח טבת
- סימן לח - הלכות פת ובשולי עובד כוכבים וחלב עובד ...
 - ט טבת
- סימן לט - דין מי שרוצה לאכל או לשתות קדם הסעודה ...
 - יא טבת
- סימן מ - הלכות נטילת ידים לסעודה ובו כ"א סעיפים :
 - יב טבת
 - יג טבת
- סימן מא - הלכות בציעת הפת וברכת המוציא ובו י' ...
 - יד טבת
 - טו טבת
- סימן מב - הלכות סעודה ובו כ"ג סעיפים :
 - טז טבת
 - יז טבת
- סימן מג - הלכות ברכות לדברים שאוכלים ושותים בתוך ...
 - יח טבת
- סימן מד - הלכות מים אחרונים וברכת המזון ובו י"ח ...
 - יט טבת
 - כ טבת
- סימן מה - הלכות ברכת הזמון ובו כ"ג סעיפים :
 - כא טבת
 - כב טבת
 - כג טבת
- סימן מו - הלכות מאכלות אסורות ובו מ"ו סעיפים :
 - כד טבת
 - כה טבת
 - כו טבת
 - כז טבת
- סימן מז - הלכות סתם יינם והכשר הכלים ממנו ובו כ"ב ...
 - כח טבת
 - כט טבת
- סימן מח - דיני ברכות על מאכלים מחמשת מיני דגן, ובו ...

א שבת

• סימן מט - דיני ברכת היין וברכת הטוב והמטיב ובו ...

ב שבת
ג שבת

• סימן נ - כללים בברכה ראשונה מברכת הנהנין ובו ט"ז ...

ד שבת
ה שבת

• סימן נא - כללים בברכה אחרונה ובו ט"ו סעיפים:

ו שבת
ז שבת

• סימן נב - דיני ברכת בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה ...

ח שבת
ט שבת
י שבת

• סימן נג - דין רטב ומשקה של פרות וירקות ובו ו' סעיפים:

יא שבת

• סימן נד - דין עקר וטפל ובו ט' סעיפים:

יב שבת

• סימן נה - דין קדימה בברכות ובו ה' סעיפים:

יג שבת

• סימן נו - דין טעות בברכות ובו ז' סעיפים:

יד שבת

• סימן נז - דין ברך על מאכל או משקה, ואחר כך הביאו ...

טו שבת

• סימן נח - דין ברכת הריח. ובו י"ד סעיפים:

טז שבת

• סימן נט - דין ברכת שהחינו והטוב והמטיב ובו כ"א ...

יז שבת
יח שבת
יט שבת

• סימן ס - דין ברכות הראיה ובו ט"ו סעיפים:

כ שבת
כא שבת

• סימן סא - ברכת הגומל ועוד קצת ברכות פרטיות ובו י' ...

כב שבת

- סימן סב - הלכות משא ומתן ובו י"ח סעיפים :
כג שבט
כד שבט
- סימן סג - אסור להונות בדברים ולגנב דעת הבריות ובו ...
כה שבט
- סימן סד - שלא לעשות סחורה בדבר האסור ובו ד' סעיפים :
כו שבט
- סימן סה - הלכות רבית ובו ל' סעיפים :
כז שבט
כח שבט
כט שבט
- סימן סו - הלכות עסקא ובו י"ב סעיפים :
ל שבט
א אדר
ב אדר
- סימן סז - הלכות נדרים ושבועות ובו י"א סעיפים :
ג אדר
- סימן סח - דין תפלת הדרך ושאר דברים שצריכין ...
ד אדר
ה אדר
- סימן סט - דיני תפלת מנחה ובו ט' סעיפים :
ו אדר
ז אדר
- סימן ע - דיני תפלת מעריב ובו ה' סעיפים :
- סימן עא - סדר הלילה ובו ה' סעיפים :
ח אדר
ט אדר
- סימן עב - גדל קדשת שבת והמחללו הרי הוא כמו עובד ...
י אדר
יז אדר
יז אדר
- סימן עג - באיזה אפן מתר לתת קודם שבת מלאכה לאינו ...
יח אדר
- סימן עד - דין המפליג בספינה ובו ד' סעיפים :
יט אדר

- סימן עה - דין הדלקת הנרות ובו י"ד סעיפים :
 - כ אדר
 - כא אדר

- סימן עו - דיני התפלות בשבת וביום טוב ובו כ"ג ...
 - כב אדר
 - כב ניסן
 - כג ניסן

- סימן עז - דיני הקדוש והסעודות בלילה וביום ובו ...
 - כד ניסן
 - כה ניסן

- סימן עח - הלכות קריאת ספר תורה בשבת ויום טוב ...
 - כו ניסן
 - כז ניסן

- סימן עט - דיני מפטיר ובו י" סעיפים :
 - כח ניסן

- סימן פ - קצת ממלאכות האסורות בשבת ובו צ"ג סעיפים :
 - כט ניסן
 - ל ניסן
 - א אייר
 - ב אייר
 - ג אייר
 - ד אייר
 - ה אייר
 - ו אייר
 - ז אייר
 - ח אייר

- סימן פא - ארבע רשיות לשבת ובו ה' סעיפים :
 - ט אייר

- סימן פב - אסור העברה והוצאה מרשות לרשות ובו י"ג ...
 - י אייר
 - יא אייר

- סימן פג - הקף מחצות לא מהני אלא כשהקף לדירה ובו ...
 - יב אייר

- סימן פד - דיני הוצאה דרך מלבוש ותכשיט ובו י"ט ...
 - יג אייר
 - יד אייר

- סימן פה - דין אם נפלה דלקה בשבת ובו ח' סעיפים :
 - טו אייר

- סימן פו - דין רחיצה ובו ז' סעיפים :
טז אייר
- סימן פז - דברים שצריכין לזהר בבהמות חיות ועופות ...
יז אייר
יח אייר
- סימן פח - דיני מקצה בשבת ובו י"ח סעיפים :
יט אייר
כ אייר
כא אייר
- סימן פט - דין בסיס לדבר האסור ובו ו' סעיפים :
כב אייר
- סימן צ - דין עשית חפציו בלא מלאכה ומלאכה על ידי גוי ...
כג אייר
כד אייר
- סימן צא - דין מי שיש לו מחוש וחולה שאין בו סכנה ...
כה אייר
כו אייר
- סימן צב - דין חולה שיש בו סכנה ודין אנוס לעברה. ...
כז אייר
- סימן צג - דיני יולדת ובו ה' סעיפים :
כח אייר
- סימן צד - דיני ערובי חצרות. ובו כ"ז סעיפים :
כט אייר
א סיון
ב סיון
- סימן צה - דין ערובי תחומין ובו י"ח סעיפים :
ג סיון
ד סיון
- סימן צו - דיני תפלת ערבית ודיני הבדלה. ובו ט"ו ...
ה סיון
ו סיון
ז סיון
- סימן צז - הלכות ראש חדש וקדוש לבנה ובו ט"ו סעיפים :
ח סיון
- סימן צח - הלכות יום טוב ובו ל"ז סעיפים :
טו תשרי
טז תשרי

יז תשרי
יח תשרי
יט תשרי

- סימן צט - דיני מקצה ביום טוב ובו ה' סעיפים :
כ תשרי
- סימן ק - הלכות נשיאת כפים ובו כ"ב סעיפים :
כא תשרי
כב תשרי
כג תשרי
- סימן קא - דין הכנה מיום טוב ראשון ליום טוב שני או לחל ...
טז ניסן
- סימן קב - דיני ערוב תבשילין ובו ז' סעיפים :
יז ניסן
- סימן קג - דיני שמחת יום טוב ובו י"ד סעיפים :
יח ניסן
יט ניסן
- סימן קד - דיני חל המועד ובו כ"א סעיפים :
כ ניסן
- סימן קה - דברים האסורים משום טרחא ובו ב' סעיפים :
כא ניסן
- סימן קו - דיני מקח וממכר בחל המועד ובו ח' סעיפים :
- סימן קז - דיני חדש ניסן ובו ג' סעיפים :
כג אדר
- סימן קח - דיני החטין והקמח למצות ובו ז' סעיפים :
כד אדר
- סימן קט - דין המים ובו ט' סעיפים :
כה אדר
- סימן קי - דיני הלשה ואפית המצות ובו ט"ו סעיפים :
כו אדר
כז אדר
- סימן קיא - הלכות בדיקת ובטול חמץ ובו י"ז סעיפים :
כח אדר
כט אדר
- סימן קיב - איזה חמץ אסור להשהות בפסח ואיזה מתר ...

א ניסן

• סימן קיג - דיני ערב פסח ודיני אפית המצות ובו ט' ...
ב ניסן

• סימן קיד - דיני מכירת חמץ ובו י"ג סעיפים :
ג ניסן
ד ניסן

• סימן קטו - דיני ערב פסח שחל להיות בשבת. ובו ו' ...
ה ניסן

• סימן קטז - דיני הגעלה ובו י"ח סעיפים :
ו ניסן
ז ניסן

• סימן קיז - קצת דינים מלקטים לפסח ובו י"ג סעיפים :
ח ניסן
ט ניסן

• סימן קיח - דיני הכנת הסדר ובו י"א סעיפים :
י ניסן
יא ניסן

• סימן קיט - סדר ליל פסח ובו י"ב סעיפים :
יב ניסן
יג ניסן
יד ניסן

• סימן קכ - הלכות ספירת העמר וימי הספירה ובו י"א סעיפים :
טו ניסן

• סימן קכא - הלכות תענית צבור ובו י"א סעיפים :
י טבת
יז תמוז

• סימן קכב - דינים מן שבעה עשר בתמוז עד תשעה באב ...
ב מנחם אב
ג מנחם אב
ד מנחם אב

• סימן קכג - דיני ערב תשעה באב ובו ה' סעיפים :
ה מנחם אב

• סימן קכד - הלכות תשעה באב ובו כ"ב סעיפים :
ו מנחם אב
ז מנחם אב
ח מנחם אב

● סימן קכה - דיני תשעה באב שחל בשבת או באחד ...

● סימן קכו - לעשות זכר לחרבן ובו ד' סעיפים:
ט מנחם אב

● סימן קכז - הלכות תענית יחיד ובו י"ח סעיפים:
י מנחם אב
יא מנחם אב

● סימן קכח - דיני חדש אלול ובו ט"ז סעיפים:
טז אלול
יז אלול
יח אלול

● סימן קכט - הלכות ראש השנה ובו כ"ג סעיפים:
יט אלול
כ אלול
כא אלול
כב אלול

● סימן קל - דיני עשרת ימי תשובה ובו ו' סעיפים:
כג אלול

● סימן קלא - דיני ערב יום כפור ובו י"ז סעיפים:
כד אלול
כה אלול
כו אלול
כז אלול

● סימן קלב - סדר ליל יום הכפורים ובו ה' סעיפים:

● סימן קלג - הלכות יום הכפורים ובו ל"א סעיפים:
כח אלול
כט אלול
א תשרי
ב תשרי
ג תשרי

● סימן קלד - הלכות סכה ובו ט"ו סעיפים:
ד תשרי
ה תשרי
ו תשרי

● סימן קלה - דיני ישיבת סכה ובו כ"ב סעיפים:
ז תשרי
ח תשרי
ט תשרי

● סימן קלו - הלכות לולב ושאר המינים ובו י' סעיפים:
י תשרי

יא תשרי

• סימן קלז - דיני נטילתן וסדר ההקפות ובו י"ג סעיפים :

יב תשרי
יג תשרי

• סימן קלח - דיני הושענא רבא ושמיני עצרת ושמחת תורה ...

יד תשרי

• סימן קלט - הלכות חנכה ובו כ"ו סעיפים :

כה כסלו
כו כסלו
כז כסלו
כח כסלו

• סימן קמ - סדר ארבע פרשיות ובו ג' סעיפים :

יא אדר

• סימן קמא - הלכות מגלה ובו כ"ג סעיפים :

יב אדר
יג אדר
יד אדר

• סימן קמב - הלכות משלוח מנות איש לרעהו ומתנות ...

טו אדר

• סימן קמג - הלכות כבוד אב ואם ובו כ"ב סעיפים :

ט סיון
י סיון
יא סיון

• סימן קמד - הלכות כבוד רבו וזקן ותלמיד חכם וכהן ובו ...

יב סיון

• סימן קמה - הלכות אישות ובו כ"ו סעיפים :

יג סיון
יד סיון

• סימן קמו - מנהגי תענית חתן וכלה ובו ד' סעיפים :

• סימן קמז - מנהגי החפה ובו ה' סעיפים :

טו סיון

• סימן קמח - יחוד שאחר הקדושין ובו ד' סעיפים :

• סימן קמט - דיני ברכת המזון בנשואין ומצות שמחת ...

טז סיון
יז סיון

• סימן קנ - הלכות צניעות ובו י"ז סעיפים :

יח סיון
יט סיון

• סימן קנא - אסור הוצאת זרע לבטלה ותקונים למי שנכשל בו ובו ז'

סעיפים : ...
כ סיון

• סימן קנב - אסור יחוד ושאר קרבות בנשים ובו יז סעיפים :

כא סיון

• סימן קנג - הלכות נדה ובו ט"ז סעיפים :

כב סיון
כג סיון

• סימן קנד - סדר קביעת הוסת ודין בדיקה לפני תשמיש ...

כד סיון

• סימן קנה - דין פרישה סמוך לוסת והחלוקים שבין וסת ...

כה סיון
כו סיון

• סימן קנו - דין ראתה דם מחמת תשמיש ובו ג' סעיפים :

כז סיון

• סימן קנז - דיני כלה הנכנסת לחפה ובו ח' סעיפים :

כח סיון

• סימן קנח - דין יולדת ומפלת ובו ד' סעיפים :

• סימן קנט - דיני לבישת הלבון וספירת הנקיים ובו י' ...

כט סיון
ל סיון

• סימן קס - הלכות חפיפה ובו ו' סעיפים :

א תמוז

• סימן קסא - דיני חציצה ובו כ' סעיפים :

ב תמוז
ג תמוז

• סימן קסב - הלכות טבילה ובו י"ד סעיפים :

ד תמוז
ה תמוז

• סימן קסג - הלכות מילה ובו ח' סעיפים :

ו תמוז

- סימן קסד - הלכות פדיון בכור ובו י' סעיפים :
ז תמוז
- סימן קסה - דין חנוך קטנים וקצת דיני מלמד ובו ט"ז ...
ח תמוז
ט תמוז
- סימן קסו - שלא לנחש לעונן ולכשף ובו ה' סעיפים :
י תמוז
- סימן קסז - הלכות עבודה זרה ובו כ' סעיפים :
יא תמוז
- סימן קסח - צורות האסורות ובו ז' סעיפים :
יב תמוז
- סימן קסט - אסור כתבת קעקע וקרחת על מת ובו ג' סעיפים :
- סימן קע - אסור גלוח פאות הראש והזקן ובו ב' סעיפים :
- סימן קעא - דברים האסורים משום לא ילבש גבר שמלת ...
יג תמוז
- סימן קעב - הלכות חדש ובו ג' סעיפים :
- סימן קעג - הלכות ערלה ובו ד' סעיפים :
יד תמוז
- סימן קעד - הלכות כלאי אילן ובו ג' סעיפים :
- סימן קעה - הלכות כלאי בהמה ובו ו' סעיפים :
טו תמוז
- סימן קעו - הלכות כלאי בגדים ...
טז תמוז
- סימן קעז - הלכות בכור בהמה טהורה ובו ט"ו סעיפים :
יח תמוז
- סימן קעח - הלכות פטר חמור ובו ה' סעיפים :
יט תמוז
- סימן קעט - הלכות הלואה ובו ט"ו סעיפים :
כ תמוז

- סימן קפ - הלכות שמטת כספים ובו ט"ז סעיפים :
כא תמוז
- סימן קפא - הלכות טוען ונטען ועדות ובו כ"ב סעיפים :
כב תמוז
כג תמוז
- סימן קפב - הלכות גנבה וגזלה ובו ט"ז סעיפים :
כד תמוז
כה תמוז
- סימן קפג - הלכות נזקי ממון ובו ז' סעיפים :
כו תמוז
- סימן קפד - הלכות נזקי הגוף ובו י"א סעיפים :
כז תמוז
- סימן קפה - הלכות שאלה ושכירות ובו ו' סעיפים :
כח תמוז
- סימן קפו - הלכות לא תחסם ובו ד' סעיפים :
- סימן קפז - הלכות אבדה ומציאה ובו ה' סעיפים :
- סימן קפח - הלכות פקדון ובו ה' סעיפים :
כט תמוז
- סימן קפט - הלכות פריקה וטעינה ובו ו' סעיפים :
א מנחם אב
- סימן קצ - הלכות [מעקה] שמירת הגוף ובל תשחית ובו ג' ...
- סימן קצא - אסור צער בעלי חיים ואסור סרוס ובו ו' ...
- סימן קצב - דין החולה והרופא ובמה מתרפאין ובו י' ...
יב מנחם אב
יג מנחם אב
- סימן קצג - הלכות בקור חולים ובו י"ד סעיפים :
יד מנחם אב
- סימן קצד - דיני גוסס ושמירת המת ובו י"ב סעיפים :
טו מנחם אב
טז מנחם אב
- סימן קצה - הלכות קריעה ובו י"ד סעיפים :
יז מנחם אב

- סימן קצו - הלכות אונן בחל ובשבת וביום טוב ובו כ"ב ...
 יח מנחם אב
 יט מנחם אב
 כ מנחם אב
- סימן קצז - דין התכריכין והטהרה. ואסור הנאה במת ...
 כא מנחם אב
- סימן קצח - הלכות הוצאת המת והלויתו וצדוק הדין ובו ...
 כב מנחם אב
 כג מנחם אב
- סימן קצט - דין הקבורה ובית הקברות ובו י"ז סעיפים:
 כד מנחם אב
- סימן ר - דין הקבורה ביום טוב ובו י"א סעיפים:
 כה מנחם אב
 כו מנחם אב
- סימן רא - דין המאבד עצמו לדעת ושאר רשע שמת ובו ז' ...
- סימן רב - הלכות טמאת כהן ובו ט"ז סעיפים:
 כז מנחם אב
 כח מנחם אב
- סימן רג - על איזה קרוב ותינוק מתאבלים ובו ה' סעיפים:
 כט מנחם אב
- סימן רד - אימתי מתחילה האבלות ובו י"א סעיפים:
 ל מנחם אב
- סימן רה - דין סעודת הבראה ובו ט' סעיפים:
 א אלול
- סימן רו - דין שמועה קרובה ושמועה רחוקה ובו י"א סעיפים:
 ב אלול
- סימן רז - דיני ניחום אבלים ובו ז' סעיפים:
 ג אלול
- סימן רח - שהאבל אסור במלאכה ובו ט"ו סעיפים:
 ד אלול
- סימן רט - אסור רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש ...
 ה אלול

- סימן רי - אסור תלמוד תורה ושאלת שלום ובו ט' סעיפים:
- סימן ריא - שאר דברים שהאבל אסור בהם ובו ט"ו סעיפים:
 - נ אלול
 - ז אלול
- סימן ריב - דברים האסורים משום שמחה גם לאחר שבעה ...
- סימן ריג - שהאבל אסור לשא אשה, ודין חתן או כלה ...
 - ח אלול
- סימן ריד - מתי האבל יכול לצאת מביתו ובו ג' סעיפים:
- סימן רטו - שלא להתקשות על המת יותר מדי ובו ג' ...
 - ט אלול
- סימן רטז - דין מקצת יום שביעי ומקצת יום שלשים ודין ...
- סימן ריז - דין מי שלא נהג אבלות ובו ג' סעיפים:
 - י אלול
- סימן ריח - דין עדות לאבלות ובו ב' סעיפים:
- סימן ריט - דין אבלות בשבת ויום טוב ובו ט' סעיפים:
 - יא אלול
 - יב אלול
- סימן רכ - דין שהרגלים מבטלין גזרת שבעה ושלשים ...
 - יג אלול
- סימן רכא - דין תענית יארציט ובו ח' סעיפים:
 - יד אלול
- כללים
 - טו' אלול

סימן א - דיני השכמת הבקר ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

שויתי ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים. כי אין ישיבת האדם תנועתו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כמו ישיבתו ותנועתו ועסקיו כאשר הוא לפני מלך גדול. וכן אין דבורו והרחבת פיו בהיותו עם אנשי ביתו וקרוביו, כמו בהיותו במושב המלך, כי אז משגיח בנדאי על כל תנועותיו ודבוריו שיהיו מתקנים כראוי. כל שכן כאשר ישם האדם אל לבו כי המלך הגדול הקדוש ברוך הוא אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר, אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא, בנדאי מיד תגיע אליו היראה וההכנעה מפחד השם יתברך ויבוש ממנו (אורח חיים סעיף א).

סעיף ב'

וגם בשכבו על משכבו, ידע לפני מי הוא שוכב. ומיד כשיעור משנתו יזכר חסדי ה', יתברך שמו אשר עשה עמו שהחזיר לו את נשמתו אשר הפקידה אצלו עיפה, והחזירה לו חדשה ורגועה כדי לעבד עבודתו יתברך שמו בכל יכלתו ולשירתו כל היום, כי זה כל האדם, כמו שאמר הכתוב, חדשים לבקרים רבה אמונתך, פרוש, בכל בקר נעשה האדם בריה חדשה. ויודה בכל בקר להשם יתברך שמו על זאת. ובעודו על משכבו, יאמר, מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך (ואף על פי שעדין אין נדיו נקיות, יכול לומר זאת, כיון שאין בו שם). ויפסיק מעט בין תבת בחמלה לתבת רבה (שם ובמגן אברהם ויד אפרים סוף סימן ד).

סעיף ג'

יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. עז כנמר, פרושו שלא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת ה' יתברך שמו. קל כנשר, כנגד ראות העין. לומר שתהא קל לעצם עיניך מראות ברע, כי הוא התחלת העברה, העין רואה, והלב חומד, וכלי מעשה גומרים. רץ כצבי, כנגד הרגלים, שרגליך לטוב ירוצו. וגבור כארי, כנגד הלב, כי הגבורה בעבודת הבורא יתברך, היא בלב. ואמר שתחזק לבך בעבודתו ותתגבר על היצר לנצחו כגבור המתגבר על שונאו לנצחו ולהפילו לארץ (אורח חיים סימן א).

סעיף ד'

לְכוּ צְרִיף הָאָדָם לְהִתְגַּבֵּר כְּאָרִי, וּמִיָּד כְּשִׁיעוֹר מִשְׁנָתוֹ (וְאָמַר מוֹדָה אֲנִי וְכוּ'), יְקוּם בְּזְרִיזוֹת לְעִבּוּדַת הַבּוֹרָא יִתְבַּרַךְ וַיִּתְעַלֶּה קִדְּם שְׂוִתְגַּבֵּר עָלָיו הַיֵּצֵר הָרַע בְּטַעֲנוֹת וְתוֹאֲנוֹת לְבַל יְקוּם. וַיִּתְחַכֵּם עָלָיו לְהַשִּׂיאוֹ בְּחָרָף, אֵיךְ תְּקוּם עִתָּה בְּבִקּוֹר הַשֶּׁפֶס וְהַקּוֹר גָּדוֹל. וּבִקְוֶץ יִשְׂאֵנוּ, אֵיךְ תְּקוּם מִמְּטוֹתָ וְעַדִּין לֹא שְׁבַעְתָּ מִשְׁנָתָךְ. אוֹ בְּטַעֲנוֹת אַחֲרוֹת וְכַדוּמָה. כִּי הַיֵּצֵר הָרַע הוּא יוֹדֵעַ הַיֵּטֵב לְצוּד בְּנֵי אָדָם בְּמַהְמוֹרוֹת בַּל יְקוּם. וְלָכוֹן כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ הַיָּרָא וְחָרַד לְדַבֵּר ה', צְרִיף לְהִתְגַּבֵּר עָלָיו וְלֹא יִשְׁמַע לוֹ. וְאִף אִם יִכְבֹּד עָלָיו הַדְּבָר מִפְּנֵי כְּבִדּוֹת הַגּוֹי וְעֲצָלוּתוֹ, יִשִּׁים מְגַמְתוֹ רְצוֹן מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וַיִּשִּׁים אֶל לְבוֹ כִּי אִם הָיָה קוֹרָא אוֹתוֹ אֵיזָה אָדָם לְאֵיזָה עֵסֶק שְׂוִירוּיָח בּוֹ מְמוֹן אוֹ לְגִבּוֹת חוֹבוֹ, אוֹ שְׁהֵיָה קוֹרָא אוֹתוֹ שְׂוִיצִיל אֶת מְמוֹנוֹ מִן הַהֶפְסֵד, כְּגוֹן אִם נִפְלָה דְלָקָה בַּעִיר וְכַדוּמָה, בּוֹדָאֵי הָיָה זְרִיז לְקוּם מִיָּד מִפְּנֵי אֶהְבֵּת מְמוֹנוֹ וְלֹא הָיָה מִתְרַשֵּׁל. וְכוּן אִם צְרִיף לְלַכֵּת לְעִבּוּדַת הַמְּלֶךְ, הָיָה קָם בְּזְרִיזוֹת וְלֹא הָיָה מִתְרַשֵּׁל, פֶּן יַעֲלִילוּ עָלָיו אוֹ כְּדִי לְמַצֵּא חוֹן בְּעֵינֵי הַמְּלֶךְ. עַל אַחַת כְּפָמָה וְכְפָמָה לְעִבּוּדַת מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׂוִישׁ לוֹ לְהַזְהֵר לְקוּם בְּמַהִירוֹת וּבְזְרִיזוֹת. וְהַמְרַגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּדַרְךְ הַזֶּה אַרְבַּע אוֹ חֲמִשׁ פְּעָמִים, לֹא יִכְבֹּד עָלָיו אַחַר כָּךְ. וְהִבָּא לְטָהָר, מְסִיעִין לוֹ (סדר היום וסדר דָּרָךְ הַחַיִּים).

תשרי

כה

סעיף ה'

אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְהַשְׁכִּים וְלְקוּם בְּחִצּוֹת הַלַּיְלָה לְעֶרְףְךָ אִז תְּקוּן חִצּוֹת, מַה טוֹב, כְּמוֹ שְׁנֵאָמַר, קוּמֵי רְנִי בַּלַּיְלָה לְרֵאשׁ אֲשִׁמּוֹרוֹת וְגוֹ'. וְכַמוֹ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקוֹנֵן בְּעֵת הַהֵיא, שְׁנֵאָמַר, ה' מְפָרוֹם יִשְׂאָג וּמִמְעוֹן קִדְּשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ שְׂאָג יִשְׂאָג עַל גְּוָהוֹ, וְאוֹמֵר, אוֹי לְבָנִים שְׁבַעוֹנוֹתֵיהֶם הַחֲרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי וְשָׂרְפְתִי אֶת הַיְכָלִי וְהַגְּלִיתִים לְבֵין הָאֲמוֹת. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְקוּם בְּחִצּוֹת, יִתְגַּבֵּר עַל כָּל פְּנִים לְקוּם קִדְּם עֲלוֹת הַשָּׁחַר. וְכַמוֹ שְׁאָמַר דָּוִד הַמְּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, אֶעֱיָרָה שָׁחַר, אֲנִי מְעוֹרֵר אֶת הַשָּׁחַר וְאִין הַשָּׁחַר מְעוֹרֵר אוֹתִי. וְגַם לְאַחַר חִצּוֹת הַלַּיְלָה, יְכוּל לְעֶרְףְךָ תְּקוּן חִצּוֹת, וְאַחַר כָּךְ יַעֲסֶק בְּתוֹרָה אִישׁ אִישׁ כְּפִי יִכְלָתוֹ. וְשַׁעוֹר מִשְׁנֵיּוֹת קוּדְם לְכָל דְּבָר (וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכָה לְנִשְׁמָה, מִשְׁנֵה אוֹתִיוֹת נִשְׁמָה). וְאִם אֵינּוּ בַר הַכִּי, יַעֲסֶק בְּתַהֲלִים וּמְעַמְדוֹת וְסַפְרֵי מוֹסֵר. וְטוֹב מְעַט בְּכוֹנֵה, מְהַרְבּוֹת בְּלֹא כוֹנֵה. תִּנְא רַבִּי חֵיָא, כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה בַּלַּיְלָה, שְׂכִינָה כְּנֻגְדוֹ, שְׁנֵאָמַר, קוּמֵי רְנִי בַּלַּיְלָה לְרֵאשׁ אֲשִׁמּוֹרוֹת שְׂפָכֵי כְּמִים לְבָד נִכַח פְּנֵי ה'. פְּרוּשׁ, שְׂהַשְׂכִּינָה הִיא אִז כְּנֻגְדָךְ. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבָרְכָה, שְׂכָל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה בַּלַּיְלָה, נִקְרָא עֶבֶד ה', כְּמוֹ שְׂפָתוֹב, כָּל עֶבְדֵי ה' הָעוֹמְדִים בְּבֵית ה' בַּלַּיְלָה (וְעַיִן לְקַמּוֹן סִימּוֹן עַא). וּבַלַּיְלָה הַקְּצָרִים שְׂאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַשְׁכִּים כָּל כָּךְ, לְכָל הַפְּחוֹת יִתְאָמֵץ לְקוּם בְּעוֹד שְׂוִיָּה לוֹ זְמַן לְהַכִּין אֶת עַצְמוֹ לְלַכֵּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהַתְּפַלֵּל עִם הַצְּבוּר (אוֹרַח חַיִּים סִימּוֹן א').

סעיף ו'

מזמורי תהלים וכן שאר פְּרָשִׁיּוֹת מִתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים שְׁאִינָם שְׁגוּרִים בְּפִי הַכֹּל, אֲסוּר לְאֹמְרָם בְּעַל פֶּה. אֲפֹלוּ מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְאֹמְרָם בְּעַל פֶּה, יֵשׁ לוֹ לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְאֹמְרָם בְּעַל פֶּה. וְסוּמָא מִתֵּר (סימן מ"ט).

סעיף ז'

יֵשׁ לְמַחֹת בְּיַד הָאוֹמְרִים תְּחִנוֹת שֶׁבְּמַעֲמָדוֹת שְׁמִסְיָמִים, בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, אֵלֹא יֵשׁ לוֹמֵר, בְּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, בְּלֹא שֵׁם (טו"ז סוף סימן קל"א).

סימן ב - הלכות נטילת ידים שחרית ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

לְפִי שֶׁהָאֲדָם כְּאֶשֶׁר קָם מִמִּטָּתוֹ שֶׁחֲרִית הוּא כְּמוֹ בְרִיָּה חֲדָשָׁה לְעִבּוּדַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, לְכֹן צָרִיךְ לְהִתְקַדֵּשׁ וְלִטַּל יָדָיו מִן הַכֶּלִי, כְּמוֹ כַּהֵן שֶׁהִיָּה מְקַדֵּשׁ יָדָיו בְּכֹל יוֹם מִן הַכִּיּוֹר קֹדֶם עֲבוּדָתוֹ. וְסִמָּךְ לְנִטְיָלָה זֶה מִן הַמְקָרָא, שְׁנֵאֵמַר, אַרְחֵץ בְּנִקְיוֹן כְּפִי וְאֲסוּבְּבָה אֶת מִזְבִּיחֶךָ ה' לְשִׁמִּיעַ בְּקוֹל תוֹדָה וְגוֹי'. וְעוֹד יֵשׁ טַעַם לְנִטְיָלָה זֹאת, לְפִי שֶׁבְּשַׁעַת שֶׁנֶּה שְׁנִסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ נִשְׁמָתוֹ הַקְּדוּשָׁה בָּא רוּחַ הַטְּמֵאָה וְשׁוֹרָה עַל גּוּפוֹ. וְכִשְׁנִעוֹר מִשְׁנָתוֹ, מִסְתַּלֵּק רוּחַ הַטְּמֵאָה מִכָּל גּוּפוֹ חוּץ מִן אֲצָבָעוֹתָיו שְׁאִינּוּ עוֹבְרִים מֵעֲלִיהֶן עַד שֶׁשׁוֹפֵף עֲלֵיהֶן שְׁלֹשׁ פְּעָמִים מִיָּם בְּסוּרוּגִים. וְאֲסוּר לִילֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי נִטְיָלַת יָדִים אִם לֹא לְצַרְךָ גְּדוֹל מְאֹד (סימן ד').

סעיף ב'

יִלְבַּשׁ מְלָבוֹשׁ הָרֵאשׁוֹן אֶת הַטְּלִית קָטָן, שֶׁלֹּא יִלְךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי צִיצִית. וְלְפִי שֶׁעֲדָיו אֵין יָדָיו נְקִיּוֹת, לֹא יִבְרַךְ עָלָיו (סימן ח').

סעיף ג'

נִטְיָלַת יָדִים שֶׁחֲרִית הִיא בְּדָרְךָ זֶה. נוֹטֵל אֶת הַכֶּלִי בְּיַד יְמִינּוֹ וְנוֹתְנוֹ לְשִׁמְאֵלוֹ, וְשׁוֹפֵף תְּחִלָּה עַל יַד יְמִין, וְאַחֲרַיִךְ נוֹטֵל אֶת הַכֶּלִי בְּיְמִינּוֹ וְשׁוֹפֵף

על יד שְׂמָאל. וְכֵן יַעֲשֶׂה שְׁלֵשׁ פְּעָמִים. וְטוֹב לְטָלֵן עַד פְּרָק הַזְּרוּעַ. אַךְ בְּשַׁעַת הַדְּחָק, דִּי עַד קִשְׁרֵי אֲצִבְעוֹתָיו. וְרוֹחֵץ פָּנָיו לְכַבּוֹד יוֹצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי בְצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. וְגַם יִרְחֹץ פְּנֵי הָרִירִים שֶׁבְתוֹכוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לְהַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל בְּקִדְשָׁה וּבְטַהֲרָה. וְאַחַר כֵּן מְנַגֵּב יָדָיו. וַיִּזְהַר לְנֹגֵב פָּנָיו יָפָה.

סעיף ד'

צָרִיךְ לְטַל יָדָיו דְּוָקָא לְתוֹךְ כְּלִי. וְאַסוּר לְהַנּוֹת מִמֵּי הַנְּטִילָה, מִפְּנֵי שְׂרוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם, וַיִּשְׁפְּכֶם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם הוֹלְכִים.

תשרי

כו

סעיף ה'

לֹא יִגַע קִדְּם נְטִילָה לֹא בַּפֶּה, וְלֹא בַחֲטָם, וְלֹא בְעֵינַיִם, וְלֹא בְּאָזְנַיִם, וְלֹא בְּפִי הַטְּבַעַת, וְלֹא בְּאֶכְלָיִם, וְלֹא בְּמָקוֹם הַקְּזָה, מִפְּנֵי שְׂרוּחַ רָעָה הַשׁוֹרָה עַל הַיָּדַיִם קִדְּם נְטִילָה, מִזְּקַת לְדַבְּרִים אֱלוֹ.

סעיף ו'

טוֹב לְהַקְפִּיד בְּנְטִילַת יָדַיִם שְׁחֲרִית בְּכָלִי וּבְמִים וּבְכַח גְּבָרָא כְּמוֹ בְּנְטִילַת יָדַיִם לְסַעוּדָה (סִימָן מ'). אַךְ בְּשַׁעַת הַדְּחָק שֶׁאֵין לוֹ מִים כְּרָאוּי וְהוּא רוֹצֵה לְהַתְּפַלֵּל, יָכוֹל לְטַל יָדָיו מִתּוֹךְ כָּל דָּבָר וּבְכָל מֵינֵי מַיִם וּבְלֹא כַח גְּבָרָא, וַיִּכּוֹל לְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם. וְאִם יֵשׁ לְפָנָיו נְהָר, טוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּטְבַּל בּוֹ יָדָיו שְׁלֵשׁ פְּעָמִים אִו אֶפְלוּ בְּשֵׁלֶג. אֲבָל אִם אֵין לוֹ מַיִם כְּלָל, יִקְנַח יָדָיו בְּאֵיזָה דָּבָר וַיְבָרֵךְ עַל נְקִיוַת יָדַיִם, וְדִי לוֹ לְתַפְּלָה. וְלִכְשֵׁיִזְדַּמֵּן לוֹ אַחַר כֵּן מִים וְכָלִים הִרְאוּיִים, יִטַּל יָדָיו עוֹד הַפַּעַם כְּרָאוּי. אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ עוֹד.

סעיף ז'

כְּתִיב, בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת ה' וְכָל קִרְבֵי אֶת שֵׁם קִדְּשׁוֹ. וְכִיּוֹן שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם בְּכָל קִרְבָּיו, אֲסוּר לְבָרֵךְ עַד שֶׁיִּנְקָה אֶת הַקִּרְבִּים מִצוּאָה וּמֵי רִגְלָיִם. וּבְבִקּוֹר בְּקוֹמוֹ מִסֵּתֶמָּא הוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו אוֹ לְכָל הַפְּחוֹת לְהַשְׁתִּין, עַל כֵּן לֹא יְבָרֵךְ בְּרִפְתַּת עַל נְטִילַת יָדַיִם בְּשַׁעַת נְטִילָה עַד לְאַחַר שֶׁיִּנְקָה אֶת עַצְמוֹ, וַיִּרְחֹץ יָדָיו עוֹד פַּעַם אַחַת וְאִזּוֹ יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם וְאַשְׁרֵי יִצַר וּבְרִפְתַּת הַתּוֹרָה אֱלֹהֵי נִשְׁמָה וְכוּ'.

סעיף ח'

אם השכים ונטל ידיו בעוד לילה פדינו והיה ער עד אור היום, או שהיה ישן אחר כך שנית בעוד לילה, וכן הישן ביום שתין נשמין (שהוא לערך חצי שעה), וכן הנעור כל הלילה [ולא ישן שתין נשמין], בכל אלו יש ספק אם צריכים נטילת ידים או לא. לכן יטל ידיו שלש פעמים בסרוגים כדלעיל סעיף ג', אבל לא יברך עליהם.

סעיף ט'

אלו דברים צריכין נטילת ידים במים, הקס מן המטה, והיוצא מבית הכסא, ומבית המרחץ, והנוטל צפרניו, והמגלח שערוותיו, והחולץ מנעליו, והמשמש מטתו, והנוגע בכנה, והמפלה את בגדיו אפלו לא נגע בכנה, והחופף ראשו, והנוגע בגופו במקומות המכסים, והיוצא מבית הקברות, והמלוה את המת או שנכנס באהל המת, והמקוץ דם (סימן ד').

סימן ג - דין לבישת בגדיו והלוכו ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

כתיב, והצנע לכת עם אלהיך. לפיכך צריך האדם להיות צנוע בכל ארחותיו. ולכן כשלובש או פושט את חלוקו או שאר בגד שעל בשרו, ידקדק מאד שלא לגלות את גופו, אלא ילבישו ויפשיטו כשהוא שוכב על משכבו מכסה. ואל יאמר הנני בחדרי חדרים ובחשכה מי רואני, כי הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו, וכחשכה פאורה לפניו יתברך שמו. והצניעות והבשת, מביאות את האדם לידי הכנעה לפניו יתברך שמו (סימן ב').

תשרי

כז

סעיף ב'

אין הולכין בחקות הגויים, ולא מתדמים להם, לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהם, שנאמר, ולא תלכו בחקות הגוי. ונאמר, בחקותיהם לא תלכו. ונאמר, השמר לך פן תנקש אחריהם. לא ילבש מלבוש המיוחד להם לשום גאות והוא מלבוש שרים, ולדגמא הא דאמרינן בגמרא, דאסור לישראל להתדמות להם אפלו ברצועות המנעל. שאם היה דרכם לקשר כך ודרך ישראל בענין אחר או שהיה מנהגם להיות להם רצועות אדמות

וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁחֹרֹת מְשֻׁם דְּצָבַע שְׁחֹר מוֹרָה עַל עֲנֻה וְשִׁפְלוּת וְצָנִיעוּת, אֲסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְשֹׁנוֹת. וּמִזֶּה יִלְמַד כָּל אָדָם לְפִי מְקוֹמוֹ וְשִׁעְתוֹ, שֶׁהַמְּלָבוֹשׁ הַעֲשׂוּי לְיוֹהֲרָא וּפְרִיצוֹת לֹא יַעֲשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל כֵּן, אֲלֵא מְלָבוֹשׁוֹ יִהְיוּ עֲשׂוּיִים בְּעֲנֵן הַמּוֹרָה עַל הַכְּנָעָה וְצָנִיעוּת. הֵכִי אֲמָרִינָן בְּסִפְרֵי, שֶׁלֹּא תֹאמַר הוֹאִיל וְהוּ יוֹצֵאִין בְּאַרְגָּמָן אִף אֲנִי אֲצֵא בְּאַרְגָּמָן, הוֹאִיל וְהוּ יוֹצֵאִין בְּקוֹלֶסִין (פְּרוּשׁ, כְּלִי זֵינ) אִף אֲנִי אֲצֵא בְּקוֹלֶסִין, שֶׁדְּבָרִים הִלְלוּ דְבָרֵי שַׁחַץ וְגֵאוּהָהּ, וְלֹא כְּאֵלֶּה חֶלֶק יַעֲקֹב, אֲלֵא דְרָכָם לְהִיּוֹת צְנוּעִים וְעֲנוּיִם, וְלֹא לְפָנוֹת אֶל רְהֻבִים. וְכֵן כָּל דְּבָר שֶׁנֶּהְגוּ לְמִנְהַג וּלְחֻק דְּאִכָּא לְמִיחָשׁ שְׂיֵשׁ בּוֹ שְׂמִיץ עֲבוּדָה זָרָה, לֹא יַעֲשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל כֵּן. וְכֵן לֹא יִגְלַח וְלֹא יִגְדֵּל שְׁעָרוֹת רֵאשׁוֹ כְּמוֹהֶם, אֲלֵא יִהְיֶה מְבֻדָּל מֵהֶם בְּמְלָבוֹשׁוֹ וּבְדַבּוּרוֹ וּבְשִׂאָר מַעֲשָׂיו כְּמוֹ שֶׁהוּא מְבֻדָּל מֵהֶם בְּמַדְעוֹ וּבְדַעוּתוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאַבְדִּיל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים.

סעיף ג'

לֹא יִלְבַּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים כִּי דְבָר זֶה מְבִיא אֶת הָאָדָם לִיְדֵי גֵאוּהָהּ, וְלֹא בְּגָדִים פְּחוּתִים מְאֹד אוֹ מְלֻכְלָכִים, שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, אֲלֵא יִהְיוּ לוֹ בְּגָדִים מְמַצְעִים וְנִקְיִים (רמב"ם פ"ה מהלכות דעות). לְעוֹלָם יִמְכַר אָדָם אֶפְלוֹ קוֹרוֹת בֵּיתוֹ וַיִּקַּח מְנַעְלִים לְרַגְלָיו (אורח חיים סימן ב).

סעיף ד'

לְפִי שֶׁמְצִינֵנוּ שֶׁהַיָּמִין הִיא חֲשׂוּבָה בְּתוֹרָה לְעֲנֵן עֲבוּדָה וּלְעֲנֵן בְּהוֹן יָד וּבְהוֹן רֶגֶל שֶׁל מְלוֹאִים וְשֶׁל מְצָרַע וּלְעֲנֵן מְצוֹת חֲלִיצָה, לְכֵן בְּלִבִּישָׁה וְכֵן בְּשִׂאָר דְּבָרִים לְעוֹלָם יְקָדִים שֶׁל יָמִין לְשֶׁל שְׂמָאל. וּבְחֲלִיצַת הַמְּנַעְלִים וּשִׂאָר בְּגָדִים, יִחְלוֹץ שֶׁל שְׂמָאל תְּחַלֶּה (שְׁזָהוּ כְּבוּדָה שֶׁל יָמִין). וְאַף לְעֲנֵן קְשִׁירָה, הַשְּׂמָאל חֲשׂוּב יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁקוֹשְׁרִים עָלָיו אֶת הַתְּפִלִּין. וְלְכֵן כְּשִׂאָר לְקֶשֶׁר יְקֶשֶׁר שֶׁל שְׂמָאל תְּחַלֶּה, כְּגוֹן מְנַעְלִים שְׂיֵשׁ בָּהֶם קְשִׁירָה, נוֹעֵל שֶׁל יָמִין וְאִינוֹ קוֹשְׁרוֹ, וְנוֹעֵל אֶת שֶׁל שְׂמָאל וְקוֹשְׁרוֹ, וְאַחַר כֵּן קוֹשֵׁר שֶׁל יָמִין. וְכֵן בְּשִׂאָר בְּגָדִים.

סעיף ה'

יִזְהַר מְלָבוֹשׁ שְׂנֵי בְּגָדִים בְּיַחַד, מְשֻׁם דְּקִשָּׁה לְשַׁכְּחָהּ.

סעיף ו'

אֲסוּר לִילְדָּ אַרְבַּע אֲמוֹת אוֹ לְהוֹצִיא מִפִּיו דְּבָר שֶׁבְּקִדְשָׁה בְּגֵלוֹי הָרֵאשׁ. וְגַם הַקְּטָנִים צְרִיכִים לְהַרְגִּילָן לְכִסּוֹת רֵאשׁוֹן, כִּי הֵיכִי דְתַהְיִי עָלֶיהוּ אֵימָתָא דְשְׂמָיָא. כְּדָמְצִינֵנוּ בְּרַב נַחְמוֹ בְּרַב יִצְחָק. אִמָּה דְרַב נַחְמוֹ בְּרַב יִצְחָק אָמְרוּ לָהּ

כְּלָדָאֵי (חוזים בפוכבים), בְּרִיךְ גִּנְבָא הוּה, לֹא שְׁבַקְתָּה גְלוּיֵי רִישָׁא. אָמַרְה לֵה, פְּסִי רִישָׁךְ כִּי הִיכִי דְתַהוּי עֲלֶךְ אִימְתָא דְשְׁמִיָא וְכוּ' (שַׁבַּת דף קנ"ו ע"ב).

סעיף ז'

אָסוּר לִילֵךְ בְּקוּמָה זְקוּפָה וְגֵרוֹן נְטוּי, כְּעֵנִין שְׁנֶאֱמַר, וְתִלְכְּנָה נְטוּיֹת גֵרוֹן וְגו' (אורח חיים שם). וּמְכַל מְקוּם לֹא יָכוֹף רִאשׁוֹ יוֹתֵר מִדְּאֵי, אֶלֶּא בְּמִדָּה בִּינוּנִית, בְּכַדֵּי שְׂיִרְאָה אֶת הַבָּא כְּנֶגֶד פְּנֵיו וְגַם יִרְאָה מִדְּרָךְ כִּף רִגְלוֹ (הר"י בספר היראה). גַּם מִמְהַלְכוֹ שֶׁל אָדָם נֶכֶר אִם חָכֵם וּבְעַל דְּעָה הוּא אֹ אוֹ שׁוֹטָה וְסָכָל. וְכֵן אָמַר שְׁלֵמָה בְּחֻכְמָתוֹ, וְגַם בְּדְרָךְ כְּשֶׁהִסְכֵּל הִלְךְ לְבוֹ חֶסֶר, וְאָמַר לְכָל סָכָל הוּא הוּא. מוֹדִיעַ לְכָל עַל עֲצָמוֹ שֶׁהוּא סָכָל (רמב"ם שם).

סעיף ח'

יֵשׁ לְזָהָר שְׁלֵא יִלְךְ אִישׁ בֵּין שְׁתֵּי נְשִׁים, וְלֹא בֵּין שְׁנֵי כְּלָבִים אֹ אוֹ שְׁנֵי חֲזִירִים. וְכֵן לֹא יִנְיָחוּ הָאֲנָשִׁים שְׁתֵּילָךְ בִּינֵיהֶם אִשָּׁה אֹ אוֹ כְּלָב אֹ חֲזִיר (פסחים קיא).

סימן ד - הנהגת בית הכסא ודיני ברכת אשר יצר ובו סעיפים:

תשרי

כח

סעיף א'

יִרְגִּיל אֶת עֲצָמוֹ לְפָנוֹת עֶרֶב וּבֹקֵר שֶׁהוּא זְרִיזוֹת וּנְקִיוֹת. אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְפָנוֹת, יִלְךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וַיֵּשֶׁב עַד שְׂיִפְנָה, אֹ אוֹ יִסִּיחַ דְּעֵתוֹ מִדְּבָרִים אַחֲרָיִם. הַמְשָׁהָה נִקְבִּיו, עוֹבֵר מְשׁוּם בַּל תִּשְׁקָצוּ. וְאִם מְשָׁהָה מְלַהֲטִיל מִים בְּעֵת צָרְכּוֹ, עוֹבֵר גַּם מְשׁוּם לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֶקֶר (סימן ב' ג').

סעיף ב'

יִהְיֶה צָנוּעַ בְּבֵית הַכֶּסֶא. לֹא יִגְלֶה אֶת עֲצָמוֹ, עַד שְׂיִשֵּׁב. וְגַם אִזּוֹ יִצְמָצֵם שְׁלֵא לְגַלוֹת רַק מֵה שְׁמִכְרָח לוֹ לְגַלוֹת, שְׁלֵא לְטַנֵּף אֶת בְּגָדָיו. וַיִּזְהַר בְּזֶה גַם בְּלִילָה כְּמוֹ בַּיּוֹם. אִם נִפְנָה בְּמְקוּם מְגִלָּה שְׂאִין שֶׁם מְחִיצוֹת, יִכּוֹן שְׂיִהְיֶה פְּנֵיו לְדָרוֹם וְאַחֲרָיו לְצָפוֹן אֹ אוֹ אֶפְכָא. אֶבֶל בֵּין מְזָרְח לְמַעֲרָב, אָסוּר. וְאִם

יש מחיצה, יכול לפנות בכל ענין אם אחריו לצד המחיצה. ולהשתין, מתר בכל ענין. לא יפנה בפני שום אדם. ואפלו בפני נכרי, אסור. אבל להשתין, מתר אפלו ביום בפני רבים אם צריך לכך, משום דאפא ספנה אם יעצר את עצמו. ומכל מקום יש לו להסתלק לצדדים.

סעיף ג'

לא יפנה בעמידה. ולא יאנס לדחוק עצמו יותר מדאי, שלא ינתק שני הכרכשתא. ולא ימהר לצאת מבית הפסא, עד אשר ברור לו שאינו צריך עוד. וכשמטיל מים בעמידה, ישגיח שלא ינתזו על מנעליו ובגדיו. ויזהר מאד שלא לאחו בגדיו במילתו (ועי' לקמן סימן קנ"א) (סימן ג').

סעיף ד'

בבית הפסא אסור להרהר בדברי תורה (כדלקמן סימן ה' ס"ב). לכן בהיותו שמה, טוב שיהרהר בעסקיו ובחשבונותיו, שלא יבא לידי הרהור תורה או הרהור עברה חס ושלום. ובשבת שאין להרהר בעסקיו, ירהר בדברים נפלאים שראה ושמע וכדומה (סימן פ"ה).

סעיף ה'

יזהר לקנח את עצמו יפה. כי, אם יש לו אפלו משוהו צואה בפי הטבעת, אסור לו לומר שום דבר שבקדשה (כדלקמן סימן ה' סעיף ג'). לא יקנח ביד ימין, מפני שקושר בה התפלין. ומהאי טעמא אין לקנח באצבע אמצעית של שמאל שכורף עליה הרצועה של תפלין. ואטר יד, יקנח בשמאל דידה שהיא ימין של כל אדם.

סעיף ו'

בכל פעם שנפנה או שמטיל מים ואפלו רק טפה אחת, ירחץ ידיו במים ויברך ברפת אשר יצר. אם הטיל מים או נפנה ושכח מלברך אשר יצר, ואחר כך שוב הטיל מים או נפנה ונזכר שבראשונה לא ברך, אינו צריך לברך רק פעם אחת. ומי ששותה סם המשלשל ויודע שיצטרף לפנות כמה פעמים, לא יברך עד לאחר הגמר (סימן ז').

סימן ה - נקיון המקום לדבר שבקדשה ובו י"ז

סעיפים:

סעיף א'

כתיב, וכסית את צאתך כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך וגו', והיה מחניך קדוש ולא יראה בד ערות דבר וגו', מפאן למדו רבותינו זכרונם לברכה, שבכל מקום אשר ה' אלהינו מתהלך עמנו, דהינו כשאנו עוסקים בדבר שבקדשה, כגון קריאת שמע, תפלה, תורה וכדומה, צריך להיות המחנה קדוש, שלא תהא צואה מגלה שם, ושלא יראה דבר ערוה כנגד פניו של אדם הקורא או מתפלל (סימן ע"ד).

תשרי

כט

סעיף ב'

ואפלו להרהר בדברי קדשה במקום צואה או מי רגלים או כל דבר שהוא מסריח, אסור, עד שישכסה אותו, כמו שנאמר, וכסית את צאתך. או שיטיל לתוך מי רגלים של פעם אחת רביעית מים, לא שנא שהיו הם בכלי תחלה ונותן עליהם מים, ובין אם היו המים בכלי תחלה (ואם היו מי הרגלים בעביט המיוחד להם, לא מהני להו מים גדלקמו סעיף יג). ולמי רגלים של שתי פעמים, צריכים שתי רביעיות מים. וכן לעולם. ואפלו אם נבלעו מי הרגלים בקרקע או בבגד, כל שיש שם עדין קצת לחלוחית מהם, צריך לשפך שם מים.

סעיף ג'

אם יש צואה על בשרו, אף על פי שמכסה בבגדיו, אסור בדברי קדשה, שנאמר, כל עצמותי תאמרנה, ה' מי כמוך. בעיניו שיהיו כלם נקיים. ויש מקילין בזה, אבל הנכון להחמיר. ואם יש לו אפלו מעט צואה בפי הטבעת, אף על פי שהיא מכסה, לכלי עלמא לא מהני, מפני שבמקומה זהמתה מרבה (מי שיש לו חלי הסחורים, עין מגן אברהם סימן ע"ו סעיף קטן ח' שהביא תשובת הרדב"ז בזה והיא בחלק ג' סימן שט"ו. ובסוף דברי המגן אברהם שפתב, ואין לו תקנה, הוא טעות סופר, וצריך להיות, ואינו צריך תקנה. עין זד אפרים. ועין לקמן סימן קס"ה סעיף י).

סעיף ד'

צריכין לזהר שבכל מקום שיש להסתפק שמא יש שם צואה או מי רגלים, לא יאמר שם שום דבר שבקדשה עד שיבדק את המקום (סימן ע"ו). ואין

לְהַתְפַּלֵּל בְּבֵית אִם בְּעֵלְיָה יֵשׁ מְקוֹם מְטוֹנָף (פרמ"ג סימן קנ"ד משבצות-זהב סעיף קטן א').

סעיף ה'

תינוק שְׁאַחֲרִים בְּיָמָיו יְכוּלִים לְאָכַל כְּזֵית מֵיָדוֹ דְּגוֹן אֶפְלוֹ עַל יְדֵי תַבְשִׁיל בְּכַדֵי שְׁגָדוֹל אוֹכֵל שְׁעוֹר פָּרֶס (וְכֹתֵב בְּסֵפֶר מַגְדוֹל עַז לְהַגְאֹן מוֹרְנוֹ הֶרֶב עֵבֶ"ץ ז"ל, דְּהֵינּוּ כְּשֶׁנֶּעֱשֶׂה בּוֹ שְׁנָה), מְרַחֲקִין מִצוֹאָתוֹ וּמִמֵּי רַגְלָיו. וְטוֹב וַיִּשָּׂר לְהִרְחִיק גַּם מִצוֹאָת קָטָן בְּן שְׁמוֹנֶה יָמִים.

סעיף ו'

צוֹאֵת אָדָם, אֵף עַל פִּי שְׂאִין לָהּ רִיחַ רָע, וְכֵן צוֹאֵת חֲתוּל וְנִמְיָה וְצוֹאֵת תְּרַנְגוּל אֲדוּמִי (תְּרַנְגוּל הַדֹּף) (אֵינְדִיק) מְרַחֲקִים מִהֶן. וְשָׂאָר צוֹאָה שֶׁל בְּהֵמָה חִיָּה וְעוֹף, מְסַתְּמָא אֵינָהּ מְסוּרַחַת וְאִין צְרִיכִים לְהִרְחִיק מִהֶן. אֲבָל אִם מְסוּרַחַת וְכֵן נִבְלָה הַמְסוּרַחַת וְכָל דְּבַר הַמְסוּרִיחַ מִחֲמַת עֲפוּשׁ, וְכֵן לוּל שֶׁל תְּרַנְגוּלִים, מְרַחֲקִים מֵהֶם. וְכֵן מְרַחֲקִים מִמֵּי סְרוּחִים. וְיָמִי מְשָׂרָה שְׂשׁוּרִים בְּהֶם פְּשִׁתָּן אוֹ קִנְבּוּס, סְתָמָם מְסוּרִיחִים וְצְרִיכִים לְהִרְחִיק מֵהֶם כְּמוֹ מִן הַצוֹאָה.

סעיף ז'

צוֹאָה יְבֵשָׁה כָּל כֶּף שֶׁהִיא נִפְרָקֶת עַל יְדֵי גְלִילָהּ, הֵרִי הִיא כְּעֶפֶר. וְהוּא שְׂלֵא יִהְיֶה בָּהּ רִיחַ רָע. אֲבָל אִם נִקְרָשָׁה מִחֲמַת הַקָּר, כִּיּוֹן שֶׁיְכוּלָה לְחַזֵּר לְקַדְמוּתָהּ בְּזִמְן הַחֹם, עֲדִין שֵׁם צוֹאָה עָלֶיהָ. וְצוֹאָה שֶׁנִּתְכַּסְתָּה בְּשֵׁלֶג, חָשׁוּב כְּסוּי.

סעיף ח'

עַד כִּמָּה מְרַחֲקִים. הִיָּתָה הַצוֹאָה מֵאַחֲרָיו, צְרִיף לְהִרְחִיק מִמְּקוֹם שֶׁכָּלָה הֵרִיחַ אֲרִבַּע אַמּוֹת. וְאֶפְלוֹ אִם הוּא אֵינּוּ מְרִיחַ, צְרִיף לְהִרְחִיק שְׁעוֹר זֶה כְּאֵלוֹ הִיָּה מְרִיחַ, וְאִם הַצוֹאָה אֵינָהּ מְסוּרַחַת, דִּי אִם מְרַחֲקִים מִמֶּנָּה אֲרִבַּע אַמּוֹת. וְאִם הַצוֹאָה מְלֻפְנָיו, צְרִיף לְהִרְחִיק כְּמֵלֵא עֵינָיו. וְאֶפְלוֹ בְּלִילָהּ, צְרִיף לְהִרְחִיק כְּשְׁעוֹר שֶׁהִיָּה יְכוּל לְרִאֲוֹתָהּ בַּיּוֹם. וְאִם הִיא מִן הַצְּדָדִים, יֵשׁ לְהַחֲמִיר כְּאֵלוֹ הִיָּתָה בְּפָנָיו. וְיִטָּה אֶת עֲצָמוֹ כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה לְאַחֲרָיו (ע"ט פ"א).

סעיף ט'

בית שמתפללים בו בצבור ונמצאה שם צואה, אף על פי שהיא אחרית השליח צבור ורחוקה ממנו יותר מארבע אמות ממקום שפלה הרית, מכל מקום צריך הוא לשתוק ולהמתין עד שיוציאוה או יכסוה, מפני שאי אפשר שלא תהא לאחד מן הצבור תוך ארבע אמות ממקום שפלה הרית, ואסור לו לשמע ולכון למה שאומר השליח צבור (ע"ט).

סעיף י'

מי שהתפלל ומצא אחר כך שיש שם צואה, אם המקום ההוא היה ראוי להסתפק בו שמא יש שם צואה והוא פשע ולא בדק, כיון שתפלת שמונה עשרה היא במקום קרבו, הוה לה זבח רשעים תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל שמונה עשרה. וכן קריאת שמע שהיא מדאורייתא ואין בה חשש ברכה לבטלה, חוזר וקורא, אבל בלא הברכות. וכן שאר ברכות שאמר שם, ואפלו ברכת המזון, אינו חוזר ומברך. ואם המקום ראוי להסתפק בצואה, שאז לא פשע, אפלו בתפלה יוצא בדיעבד. ואם נמצאו מי רגלים, אפלו המקום ראוי להסתפק יוצא בדיעבד גם בתפלה (סימן ע"ו קפ"ה ובני"א).

סעיף יא'

יצא ממנו ריח מלמטה, אסור בדבר שבקדשה עד שיכלה הרית. ואם יצא מחברו, גם כן צריך להמתין. רק אם הוא עוסק בלמוד תורה. אינו צריך להמתין בשביל ריח שיצא מחברו (ע"ו).

סעיף יב'

בית הכסא, אף על פי שיש לו מחיצות ואין בו צואה, צריכים להרחיק ממנו. ולכן ספסל העשוי עם נקב שמעמידים תחתיו גרף לפנות עליו, אף על פי שהוציאו את הגרף וכסו את הנקב בדף, מכל מקום יש לספסל הזה דין בית הכסא, וצריכים להוציאו מן הבית או לכסותו פלו. אך אם הוא כסא המיוחד לישיבה ומכסה בכר יושב עליו ורק לעת הצורך מסירים את הכר ונפנים שם ושוב מחזירים עליו את הכר, בזה יש להקל.

סעיף יג'

גרף של רעי ועביט של מי רגלים, אם הם של חרס או של עץ, דינם כבית הכסא. ואף על פי שהם נקיים ואין להם ריח רע, ואפלו נתן לתוכם מים

או שְׁכַפְּאִים על פיהם, לא מהני. ואֶפְלוּ נִתְּנָם תַּחַת הַמָּטָה, לא מהני (דמטות
שְׁלָנוּ אֵינָן חוֹצְצוֹת), אֶלָּא צָרִיךְ לְהוֹצִיאָם מִן הַבַּיִת או לְכַסּוֹתָם. וְאִם הֵם שֶׁל
מִתְּכַת או זְכוּכִית, אִם הֵם רְחוּצִים יָפָה וְאִין בָּהֶם רִיחַ רָע, אִין צָרִיכִים
לְהַרְחִיק מֵהֶם. פִּי חֲזִיר, פִּינּוֹן שֶׁדָּרְכוּ לְנִקּוֹר בְּצוּאָה, דִּינוֹ כְּגֵרָף שֶׁל רָעִי.
וְאֶפְלוּ עוֹלָה מִן הַנֶּהָר, אִין הִרְחִיצָה מוּעֵלֶת לוֹ (ע"ו פ"ז).

סעיף יד'

בְּבֵית הַמֶּרְחָץ גַּם כִּן אֲסוּר לְדַבֵּר או לְהַרְהֵר בְּשׁוּם דְּבָר שֶׁבִקְדֻשָּׁה וְאֲסוּר
לְהַזְכִּיר שְׁמוֹת הַמַּיִחָדִים לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶפְלוּ בְּלִשׁוֹן חַל (כְּגוֹן, גָּאט בְּלִשׁוֹן
אֲשֶׁכְנִי, וְכִיוּצָא בְּזֶה בְּשָׂר לְשׁוֹנוֹת) בְּבֵית הַמֶּרְחָץ או בְּמִבּוֹאוֹת הַמְטַנְנִים. וְכִן אֲסוּר
לְתַן שֵׁם שְׁלוֹם לְחֻבְרוֹ, כִּי שְׁלוֹם הוּא שְׁמוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר,
וַיִּקְרָא לוֹ ה' שְׁלוֹם. וְאָדָם שֶׁשְׁמוֹ שְׁלוֹם, יֵשׁ אוֹסְרִים לְקִרְוֹתוֹ שֵׁם בְּשֵׁמוֹ,
וְיֵשׁ מִתִּירִים פִּינּוֹן שֶׁאֵינּוּ מְכוּן עַל עֲנֵן הַשְּׁלוֹם אֶלָּא לְהַזְכֵּר שְׁמוֹ שֶׁל אוֹתוֹ
אָדָם. וְכִן נוֹהֲגִים לְהַקְל. וִירָא שְׁמַיִם, יֵשׁ לוֹ לְהַחֲמִיר (פ"ד פ"ה).

סעיף טו'

אֲסוּר לְדַבֵּר דְּבָרֵי תוֹרָה וּקְדֻשָּׁה נֶגֶד עֵרְוָה, בֵּין שֶׁל אַחֵר. וְאֶפְלוּ שֶׁל קָטָן
וּקְטָנָה (רַק לְצַדֵּךְ מִצּוֹת מִלָּה, מִתֵּר לְבָרֵךְ נֶגֶד עֵרְוֹת הַתֵּינִיק). וְאֶפְלוּ אִם עוֹצֵם עֵינָיו שֶׁלֹּא
לְרֹאוֹת אֶת הָעֵרְוָה, לָא מִהֲנִי, פִּינּוֹן שֶׁהִיא נֶגֶדוֹ, אֶלָּא יֵטָה פְּנֵיו וְגוֹפּוֹ
מִכְּנֻגָּדָה.

סעיף טז'

גוֹף הָאִשָּׁה, כָּל מְקוֹם שֶׁדָּרְכָה לְהַתְּכַסּוֹת, אִם נִתְּגַלָּה שֵׁם שְׁעוֹר טַפַּח, וְכִן
שְׁעָרוֹת שֶׁלֹּא אִשָּׁה נְשׂוּאָה אֲשֶׁר דָּרְכָה לְכַסּוֹתוֹ, אִם נִתְּגַלָּה קֶצֶת מֵהוֹן,
חָשׁוּב כְּמוֹ עֵרְוָה לְגַבֵּי אִישׁ. וְאִין חֲלוּק בֵּין שֶׁהִיא אֲשֶׁתוֹ או אִשָּׁה אַחֶרֶת.
אֲבָל לְגַבֵּי אִשָּׁה, לָא חָשִׁיבִי כְּמוֹ עֵרְוָה. קוֹל זֶמֶר שֶׁל אִשָּׁה, חָשׁוּב גַּם כִּן כְּמוֹ
עֵרְוָה. וּמְכַל מְקוֹם בְּשַׁעַת הַדְּחָק שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ נְשִׁים מְזַמְרוֹת וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ
לְמַחוֹת, לָא יִתְּבַטֵּל מִשׁוּם זֶה מְקַרִּיאַת שְׁמַע וְיִתְּפַלָּה וְתוֹרָה, אֶלָּא יִתְּאֲמָץ
לְכוֹן כָּל לְבָבוֹ לְהַקְדֻשָּׁה שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהּ, וְלֹא יִתֵּן לֵב עֲלֵיהוֹן (ע"ה).

מרחשון

א

סעיף יז'

אִם לְבוֹ רֹאָה אֶת הָעֵרְוָה שְׁלוֹ, אָף עַל פִּי שֶׁהָעֵרְוָה הִיא מְכַסָּה, כְּגוֹן שֶׁהוּא
לְבוּשׁ בְּחֲלוּק, גַּם כִּן אֲסוּר לוֹ לֹא לְזַמֵּר כָּל דְּבָר שֶׁבִקְדֻשָּׁה, אֶלָּא צָרִיךְ לְהִיּוֹת
לְבוּשׁ בְּמְכַנְסִים שֶׁהֵם מְדַבְּקִים עַל גּוֹפּוֹ, או שֶׁיֵּאָזֵר בְּאֲזוֹר, או יִנִּיחַ

זרועותיו על החלוק כְּדִי לְהַפְסִיק בֵּין לְבֹ לְעָרוֹתָיו. וְאִשָּׁה אֵינָה צָרִיכָה לְזֹאת.

סימן ו - קצת דיני ברכות ודיני ברוך הוא וברוך שמו ואמן ובו י"א סעיפים:

סעיף א'

קִדְּם שֶׁיִּבְרַךְ אִיזוּ בְּרָכָה צָרִיךְ הוּא לְדַעַת אִיזוּ בְּרָכָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבָרֵךְ, כְּדִי שֶׁבְּשַׁעָה שֶׁהוּא מְזַכֵּיר אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא עֶקֶר הַבְּרָכָה, יָדַע מַה שֶׁיִּסְיִים. וְאִסוּר לַעֲשׂוֹת שׁוּם דְּבַר בְּשַׁעָה שֶׁהוּא מְבָרַךְ. וְלֹא יִבְרַךְ בְּמַהִירוֹת, אֲלֵא יִכּוֹן פְּרוּשׁ הַמַּלּוֹת (סִימָן ה' לַצ"א וּבַחִי"א). וְזֶה לְשׁוֹן סֵפֶר חֲסִידִים, כְּשֶׁהוּא נוֹטֵל יָדָיו אוֹ שֶׁמְבָרַךְ עַל הַפְּרוֹת אוֹ עַל הַמְצָוֹת הַשְּׂגוּרוֹת בְּפִי כָּל אָדָם, יִכּוֹן לְבֹ לְבָרֵךְ בְּשֵׁם בּוֹרְאוֹ אֲשֶׁר הִפְלִיא חֲסִדוֹ עִמּוֹ וְנָתַן לוֹ הַפְּרוֹת אוֹ הַלְחָם לְהַנּוֹת מֵהֶם וְצָוָהוּ עַל הַמְצָוָה, וְלֹא יַעֲשֶׂה כְּאֲדָם הַעוֹשֶׂה דְּבַר בְּמִנְהַג וּמוֹצֵיא דְּבָרִים מִפִּיו בְּלֹא הֶגְיוֹן הַלֵּב. וְעַל דְּבַר זֶה חָרָה אָף ה' וְשָׁלַח לָנוּ בְּיַד יִשְׁעִיהוּ וְאָמַר, יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׁפָתָיו כְּבִדּוּנִי וְלִבּוֹ רַחֵק מִמִּנִּי וְתִהְיֶה יְרֵאתָם אֵתִי מִצְּוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִישְׁעִיהָ, רֵאֵה מַעֲשֶׂה בְּנִי כִּי אֵינּוּ אֲלֵא לְפָנִים, וּמַחֲזִיקִים בּוֹ כְּאֲדָם שֶׁמַּחֲזִיק וְנוֹהֵג מִנְהַג אֲבוֹתָיו בְּיָדוֹ, בְּאִים בְּבֵיתִי וּמִתְפַּלְלִים לְפָנֵי תְּפִילוֹת הַקְּבוּעוֹת כְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶם לֹא בְּלֵב שְׁלֵם. הֵם מְנַקִּים אֶת יְדֵיהֶם וּמְבָרְכִים עַל נְטִילַת יָדַים וּבוֹצְעִים וּמְבָרְכִים בְּרֶפֶת הַמוֹצֵיא, שׁוֹתִים וּמְבָרְכִים כְּמוֹ שֶׁהַדְּבַר שֶׁגוּר בְּפִיהֶם, אָף בַּעַת שֶׁהֵם מְבָרְכִים אֵינָם מִתְּפִנְיִים לְבָרְכָנִי. לָכֵן עַל כֵּן חָרָה אִפּוֹ וְנִשְׁבַּע בְּשֵׁמוֹ הַגָּדוֹל לְאַבְדַּת חֲכָמַת חֲכָמֵי הַיּוֹדְעִים אוֹתוֹ וּמְבָרְכִים אוֹתוֹ בְּמִנְהַג וְלֹא בְּכֹנָה, דְּכָתִיב בַּתְּרָה, לָכֵן הִנְנִי יוֹסֵף גוֹי, וְאַבְדָה חֲכָמַת חֲכָמֵי גוֹי, לְפִיכָךְ הִזְהִירוּ חֲכָמִים עַל הַדְּבַר וְאָמְרוּ, עֲשֵׂה דְּבָרִים לְשֵׁם פּוֹעֲלִים וְכוּ', עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ, וְרֵאוּי לְאָדָם שֶׁיִּרְגִיל אֶת עֲצָמוֹ לומר הַבְּרָכוֹת בְּקוֹל רָם, כִּי הַקּוֹל מְעוֹרֵר אֶת הַכּוֹנָה (שִׁל"ה).

סעיף ב'

כְּשֶׁהוּא מְבָרַךְ, יֵהָא פִּיו נָקִי מִן הַרֵק, וְגַם שֶׁאֵר דְּבַר לֹא יֵהָא בְּתוֹךְ פִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר, יִמְלֵא פִּי תִהְלֶתֶךָ.

סעיף ג'

אסור להוציא שם שמים לבטלה. וכל המוציא שם שמים לבטלה, עובר על מצות עשה, דכתיב, את ה' אלהיך תירא, וכתיב, אם לא תשמור וגו', ליראה את השם הנכבד והנורא. וזהו מכלל היראה שלא להזכיר שמו הגדול כי אם בדרך שבח וברכה במה שהוא מחיב או בדרך למוד, וירא ויזדעזעו אבריו בשעה שהוא מזכיר את השם יתברך שמו, אבל לא להוציאו חס ושלום לבטלה. ולא שם המיוחד בלבד, אלא כל השמות המיוחדים לשמו יתברך. ולא לבד בלשון הקדש אסור, אלא אפלו בכל לשון, אסור. והמקלל את חברו או את עצמו בשמו יתברך או בכנוי (כנוי הוא מה שמשבחין בו הקדוש ברוך הוא, כמו הגדול, הגבור, והנורא, הנאמן, האדיר והחזק, והאמיר, העוז, חנון ורחום, קנא, ארך אפים, ורב חסד), בכל לשון, חיב מלקות. ובעונותינו הרבים רב המוני עם אינם נוהרים ואומרים בלשון אשכנז, גאט זאל איהם שטראפין וכדומה, ועוברים בזה על לאו של תורה. ואם קלל בלא שם ובלא כנוי או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים, כגון שאמר, אל יהי פלוני ברוך לה' וכדומה, אף על פי שאינו חיב מלקות, אסורא מיהו אכא (חוה"מ סימן כז). וכן אסור לכתב בשום מכתב שמו יתברך בכל לשון. ורבים טועים וכותבים שמו יתברך בלשון אשכנז, או שפותבים תבת אדיע, והוא לשון צרפת, ובאורו, עם ה', והוא אסור גמור, כי לאחר זמן יתגלגל המכתב באשפה, ודבר זה גורם עניות בישראל מה ששם שמים מצוי, ומכל שכן בבזיון חס ושלום, וצריכים התחכמות והתאמצות לבטל זאת (אורים שם). כשבא לו רק בתוך פיו, ירוק תחלה ואחר כך יאמר את השם, ולא שיאמר את השם ואחר כך ירוק. וכן כשמנשק את הספר, ירוק תחלה ולא אחר כך. כשרוצה להזכיר את השם, יאמר תבת השם, ולא כמו שטועים ההמון ואומרים אדושם, כי אין זה דרך כבוד של מעלה.

מרחשון

ב

סעיף ד'

צריכים לזהר שלא לברך חס ושלום ברכה לבטלה, או לגרם לעצמו לברך ברכה שאינה צריכה. ואם נכשל וברך ברכה לבטלה, וכן בענין אחר אם נכשל והוציא שם שמים לבטלה, יאמר אחריה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואם מיד לאחר שהזכיר את השם נזכר שאינו צריך לברך, יסיים, למדני חקיך, שזהו פסוק שלם, והוי כמו למוד ולא לבטלה. ואם התחיל גם תבת אלהינו ונזכר מיד לאחר שאמר אלהי ולא גמר לומר נו, יסיים ויאמר, ישראל אבינו מעולם ועד עולם (שזהו גם כן לשון הפסוק בדברי הימים א כט). ומכל מקום יאמר גם בזה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (צ"ח ברכות דף לח).

סעיף ה'

בְּרַךְ עַל הַמַּיִם וְשָׁמַע שְׁיֵשׁ מִתּוֹ בְּשִׂכּוּנָה וְהַמְנַהֵג הוּא לְשַׁפֵּךְ הַמַּיִם שֶׁבְּשִׂכּוּנַת הַמַּת (כְּדִלְקָמוֹ סִימָן קצד) מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה מִכָּל מְקוֹם כִּיּוֹן שֶׁבְּרַךְ יִשְׁתַּה מְעַט שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בְּרַכְתּוֹ לְבִטְלָה. וְאֵל יִדְאָג מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה, כִּי שׁוֹמֵר מְצֻנָּה לֹא יִדַּע דָּבָר רָע (עֲיִן לְקָמוֹ סִימָן קט ס"ט). וְלֹאֲחֵר שֶׁשְׁתָּה מְעַט, יִשְׁפֹּךְ הַשָּׂאֵר (ר"ו).

סעיף ו'

כָּל הַבְּרָכוֹת (חוּץ מִבְּרַכַּת הַמַּזוֹן שֶׁיֵּבֵאֵר אִי"ה בְּסִימָן מד סעיף יא) אִם נִסְתַּפֵּק בְּהֵן אִם אֲמָרוֹ אוֹ לֹא אֲמָרוֹ אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבַרֵךְ (סִימָן רט).

סעיף ז'

חַיֵּב אָדָם לְבָרֵךְ בְּכָל יוֹם מֵאֵה בְּרָכוֹת לְפָחוֹת. וְדוּד הַמֶּלֶךְ תִּקַּן זֹאת. רָמַז לְדָבָר, וַיֵּאָם הַגָּבֵר הַקָּס עַל. עַל בְּגִימָטְרִיא ק'. וְסָמַךְ מִן הַתּוֹרָה, וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעַמֶּךָ כִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' וְגו', אֵל תִּקְרִי מָה אֲלֵא מֵאֵה, הֵן מֵאֵה בְּרָכוֹת שֶׁהֵן לִירְאָה אֶת ה' וְלֹאֲהַבָּה אוֹתוֹ וְלִזְכְּרוֹ תָּמִיד עַל יְדֵי הַבְּרָכוֹת שֶׁמְבָרְכִים. הַקְּלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה הֵן צ"ח, וְכַתִּיב, גַּם כָּל חָלִי וְכָל מַכָּה, הָרִי ק'. וְק' בְּרָכוֹת שֶׁאֵנוּ מְבָרְכִים בְּכָל יוֹם מְגִנּוֹת עֲלֵינוּ לְהִנָּצֵל מֵהֵן. וּבְשֶׁבֶת וַיּוֹם טוֹב וְכֵן בְּתַעֲנִית שֶׁחָסַר מִן מֵאֵה בְּרָכוֹת, מְשַׁלְּמִים בָּמָה שֶׁמְכַוְּנִים לְבְּרָכוֹת הַשְּׁלִיחַ צְבוּר בַּחֲזָרַת הַתְּפִלוֹת וּבְרָכוֹת הַקּוֹרְאִים בַּתּוֹרָה וְהַמְּפַטְרִים וְעוֹנִים אַחֲרֵיהֶם אָמֵן, וְגַם בְּבְרָכוֹת הַנְּהַנִּים (סִימָן מו).

סעיף ח'

כָּל בְּרָכָה שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ מִחֲבֵרוֹ, כְּשֶׁשׁוֹמֵעַ אֲמָרוֹ, בְּרוּךְ אַתָּה ה', הוּא אוֹמֵר, בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ. וְכִשְׁגֹּמֵר אֶת הַבְּרָכָה, צָרִיךְ לוֹמַר אָמֵן. וּפְרוֹשׁ אָמֵן הוּא אֶמֶת. וַיְכַוֵּן בְּלִבּוֹ, אֶמֶת הִיא הַבְּרָכָה שֶׁבְּרַךְ הַמְּבַרֵךְ וְאֵנִי מֵאֲמִין בָּזֶה וּבְבְּרָכוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֵן גַּם כֵּן תְּפִלָּה, כְּגוֹן בְּבְּרָכוֹת שֶׁמוֹנֵה עֲשֶׂרָה מִן אַתָּה חוּנֵן עַד הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן, וּבְבְּרַכַּת שֵׁים שְׁלוֹם, יְכוֹן בְּאֲמִירַת אָמֵן לְשֵׁנֵי דְבָרִים, אֶמֶת הִיא הַבְּרָכָה, וַיְהִי רְצוֹן שֶׁיֵּאֲמְנוּ הַדְּבָרִים בְּמַהֲרָה. וּבְקִדְיַשׁ שֶׁאֵינוֹ אֲלֵא תְּפִלָּה עַל הָעֵתִיד, יְכוֹן רַק לְבַקְשָׁה שֶׁיֵּאֲמֵן הַדְּבָר בְּמַהֲרָה.

סעיף ט'

אִם הַשׁוֹמֵעַ הוּא עוֹמֵד בְּמְקוֹם שֶׁאֲסוּר לוֹ לְהַפְסִיק, לֹא יֹאמֵר בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ. וְכֵן אִם הוּא שׁוֹמֵעַ בְּרָכָה שֶׁגַּם הוּא צָרִיךְ לְצִאת בְּבְּרָכָה זֹאת שֶׁתִּהְיֶה נְחֻשְׁבֶּת לוֹ כְּאֵלוֹ אֲמָרָה בְּעֶצְמוֹ, כְּגוֹן בְּרָכוֹת הַשׁוֹפָר וּבְרָכוֹת הַמְּגִלָּה, לֹא יֹאמֵר, בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ, מִשּׁוּם דְּזֶה הֵנִי הַפֶּסֶק בְּאֲמִצַּע הַבְּרָכָה (דְּגוּל מְרַבֵּה סִימָן קכד). וְלַעֲנִין עֲנִית אָמֵן אִם הוּא עוֹמֵד בְּמְקוֹם שֶׁאֵינוֹ

רשאי להפסיק, יבאר אם ירצה השם לקמן במקומו (בסימן יד ובסימן טז).

מרחשון

ג

סעיף י'

צריך לזהר מאד שיאמר תבת אמן כתקונו, שלא יחטף האלף ולא יבליע הנו"ן. גם יזהר מאד שלא יענה אמן קדם שסיים המברך כל הברכה, כי זהו אמן חטופה. וגם לא יאחר מלענות אמן שזהו אמן יתומה, אלא תכף כשסיים המברך את הברכה, יענה אמן. ולא יגביה קולו יותר מן המברך, שניאמר, גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו (קכד).

סעיף יא'

אין עונים אמן על ברכת עצמו (מלבד בברכת המזון לאחר בונה ירושלים). ואפלו מסים ברכה אחת בשוה עם השליח צבור, לא יענה. אבל אם הוא ברך ברכה אחרת והשליח צבור ברכה וסימו בשוה, עונה אמן על ברכת השליח צבור. ואם סיים ברכת ישתבח או ברכת שומר עמו ישראל לעד או ברכת יהללוך שלאחר הלל בשוה עם השליח צבור, עונה גם כן אמן (פיו דהרבה פוסקים סבירי להו דאפלו לאחר עצמו עונה באלו אמן) (נ"א).

סימן ז - הלכות ברכות השחר ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

אחר לעסק בדברי תורה, יש מחלקת הפוסקים אם השומע יענה אמן או לא. יש אומרים שאין כאן סיום הברכה אלא והערב נא וכו' גם כן נמשך למעלה, והכל היא ברכה אחת. ועל כן אין לענות אמן. ויש אומרים, דכאן הוא סיום הברכה. והערב נא, היא ברכה אחרת, וצריכים לענות אמן. ולכן המברך יש לו לומר ברכה זאת בלחש, שלא ישמע חברו ויבא לידי ספקא.

סעיף ב'

ברכת הנותן לשכוי בינה וכו', לא יברך עד שיאיר היום.

סעיף ג'

בְּרַכַּת פּוֹקֵחַ עוֹרִים, יְכוּל גַּם סוּמָא לְבָרַךְ, שְׂיֵשׁ לוֹ הַנָּאָה שְׁאַחֲרִים מְרָאִים לוֹ אֶת הַדָּרָךְ. [אִם קָדַם וּבָרַךְ זוֹקֵף כְּפוּפִים קָדַם שְׁבָרַךְ מִתִּיר אֲסוּרִים, שׁוֹב לֹא יְבָרַךְ מִתִּיר אֲסוּרִים, שְׂכָבֵר נְכַלֵּל בְּזוֹקֵף כְּפוּפִים, שְׂבַכְלָל זְקִיפַת הַקּוּמָה הִיא הַתֵּרֵת הָאֲבָרִים] (רז"ש סימן מ"ו סעיף ה').

סעיף ד'

אַחַר הַמַּעֲבִיר שְׁנָה מַעֲיָנִי וַתְּנוּמָה מַעֲפָעֵפִי, אֵין עוֹנִין אָמֵן, כִּי אֵין כָּאֵן סִיּוּם בְּרַכָּה, אֶלֶּא וְיֵהִי רְצוֹן וְכוּ', שְׂיֵדָּ גַם כֵּן לְבְּרַכָּה זֹאת. וְסִיּוּם הַבְּרַכָּה הוּא, הַגּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

סעיף ה'

הַנְּעוּר כֹּל הַלְיָלָה מְבָרַךְ בַּבֶּקֶר כֹּל בְּרֻכּוֹת הַשָּׁמַר, חוּץ מִבְּרַכַּת עַל נְטִילַת יְדַיִם שְׂאִינוּ מְבָרַךְ. וּבְרַכַּת אֱלֹהֵי נְשָׁמָה וְהַמַּעֲבִיר שְׁנָה וְכוּן בְּרֻכּוֹת הַתּוֹרָה, יֵשׁ סֶפֶק אִם יְבָרַךְ אוֹ לֹא, וּלְקַדֵּשׁ יֵשׁ לוֹ לְהַדִּיר לְשִׁמְעַ אֹתוֹן מִפִּי אַחֲרִים וּלְעֲנוֹת אָמֵן (וְעֵינֵי לְעִיל סִימָן ו' סעיף ט).

סעיף ו'

כֹּל בְּרֻכּוֹת הַשָּׁמַר אִם לֹא אָמְרוּ קָדַם שְׂיִתְפַּלֵּל, יְכוּל לְאָמְרוֹן לְאַחַר הַתְּפִלָּה חוּץ מִבְּרַכַּת עַל נְטִילַת יְדַיִם (מִכֵּיּוֹן שְׂיֵשׁ אוֹמְרִים דְּנְטִילַת יְדַיִם שְׁחֲרִית נִתְקַנָּה מִשׁוּם הַתְּפִלָּה, אִם כֵּן לְאַחַר שֶׁהַתְּפִלָּה אֵין עוֹד מְקוּם לְבְּרַכָּה זֹאת), וְחוּץ מִבְּרַכַּת אֱלֹהֵי נְשָׁמָה (שְׂכָבֵר יֵצֵא בְּבְרַכַּת מַחִיָּה הַמְתִּים).

סעיף ז'

וּבְרֻכּוֹת הַתּוֹרָה אִם לֹא אָמְרוּ קָדַם הַתְּפִלָּה, נְחַלְקוּ הַפּוֹסְקִים אִם יֵאמְרוּ לְאַחַר הַתְּפִלָּה אוֹ לֹא. יֵשׁ אוֹמְרִים שְׂלֹא יֵאמְרוּ, מִשׁוּם דְּכָבֵר נִפְטָר בְּאַהֲבָה רַבָּה (אוֹ אַהֲבַת עוֹלָם), שְׂיֵשׁ בְּבְרַכָּה זֹאת גַּם כֵּן מַעֲיִן בְּרַכַּת הַתּוֹרָה, וְתוֹן בְּלִבְנוּ בִּינָה לְהַבִּין וּלְהַשְׁכִּיל לְשִׁמְעַ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד וְכוּ'. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵין בְּרַכַּת אַהֲבָה רַבָּה פּוֹטְרֵת מִבְּרֻכּוֹת הַתּוֹרָה, אֶלֶּא אִם לּוּמֵד לְאַחַר הַתְּפִלָּה מִיַּד בְּלֵי הַפֶּסֶק. לְכוּן לְכַתְּחִלָּה צְרִיכִים לְזַהַר לְבָרַךְ בְּרֻכּוֹת הַתּוֹרָה קָדַם הַתְּפִלָּה. וּבְדִיעֵבַד אִם שָׂכַח לְבָרַךְ קָדַם הַתְּפִלָּה, יִלְמַד אֵינָה דְבָר מִיַּד אַחַר הַתְּפִלָּה. וְאִם גַּם זֹאת שָׂכַח, אֲזִי מְסַפְקָא גַּם כֵּן אֵינוּ צְרִיךְ לְבָרַךְ עוֹד בְּרַכַּת הַתּוֹרָה (מ"ו מ"ז נ"ב).

סעיף ח'

אם קראוהו לעלות לתורה קדם שברך ברכות התורה, אם אפשר לו לברך קדם, כל ברכות התורה, וגם לומר לכל הפחות פסוק אחד כגון יברכה וגו', יעשה כן ואחר כך יעלה לתורה ויברך. ואם אי אפשר לו לעשות כן, יעלה כך לתורה. וכיון שברך אשר בחר בנו וכו', לא יאמר אחר כך, רק ברכת אשר קדשנו וכו' והערב נא וכו' עד לעמו ישראל, ויאמר יברכה וכו' (ח"י אדם).

סימן ח - דברים האסורים משהאיר היום עד לאחר שיתפלל ובו ו' סעיפים:

מרחשון

ד

סעיף א'

משעלה עמוד השחר שהוא אור הנוצץ מן השמש במזרח, כיון שאז לאדם להתחיל במלאכה או להתעסק בעסקיו או לילך בדרך קדם שיתפלל, שנאמר, צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. צדק, זו תפלה שמצדיק לבוראו והדר וישם פעמיו לדרך חפצו (סימן ע' פ"ט).

סעיף ב'

ואסור לו לאכל או לשותות, שנאמר, לא תאכלו על הדם, לא תאכלו קדם שתתפללו על דמכם. וכל האוכל או שותה ואחר כך מתפלל, עליו הכתוב אומר, ואתי השלכת אחרי גוד, אל תקרי גוד אלא גאף, אמר הקדוש ברוך הוא, לאחר שנתגאה זה, קבל עליו מלכות שמים. ואפלו לשותות קאפע או טה עם צוקר (ספר) וחלב, אסור. ואיש זקן וחלוש שאינו יכול לעמד על נפשו עד עת יציאת הצבור מבית הכנסת, בפרט בשבתות וימים טובים שמאריכים הרבה, יותר טוב להתיר לו להתפלל שחרית בביתו בנחת ויקדש ויאכל איזה דבר (עין לקמן סימן עז סעיף טו), ואחר כך ילך לבית הכנסת ויכון לבו עם הצבור בתפלת שחרית ויתפלל אחר כך עמהם מוסף, ולא שישתה קאפע עם צוקר (ספר) וכדומה בלא קבלת על מלכות שמים ותחלה (באר היטב סימן פט בשם לקט הקמח). אף לצרף רפואה, מתר לאכל ולשתות קדם

התפלה, שאין בזה משום גאות. וכן אם אין בו יכלת לכוון דעתו בתפלה בלי אכילה ושתיה, אם ירצה יכול לאכל ולשתות קדם התפלה.

סעיף ג'

יש אומרים, שאפלו אם קם בתצות הלילה אסור לו לטעם קדם שיתפלל, וכן נכון להחמיר. אך אם חלש לבו, מתר לו לאכל ולשתות איזה דבר לחזק גופו לתורה.

סעיף ד'

מיס וכן טה או קאפע בלא צוקר (ספר) ובלא חלב, מתר לשתות קדם התפלה אף לאחר שעלה עמוד השחר, כי אין באלו משום גאות. ואפלו בשבת ויום טוב שחייב בקדוש, מתר לשתות דברים אלו קדם התפלה ואין הקדוש מעכבו, כיון שקדם התפלה עדן לא הגיע זמן קדוש, דאין קדוש אלא במקום סעודה, דהינו סמוך לאכילה, והרי אי אפשר לו לאכל קדם תפלת השחר.

סעיף ה'

אסור להקדים לפתח חברו לקבל פניו ולתן לו שלום, ואפלו לומר לו צפרא דמרא טב (בלי"א, גוטען מארגען), שניאמר, חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא. כלומר, במה חשבתו לזה שהקדמת כבודו לכבודי. ואם פגעו דרך מקרה מצד הדין מתר לתן לו שלום, אך נכון לשנות בלשונו, כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים עד שיתפלל.

מרחשון

ה

סעיף ו'

אפלו ללמד, אסור לו להתחיל משעלה עמוד השחר. אך מי שהוא רגיל לילך לבית הכנסת ואין לחוש שיעבר הזמן, מתר לו. וכן מי שהוא לומד עם אחרים ואם לא ילמדו עתה יתבטלו מלמודם, מתר ללמד עמהם, כי זכות הרבים דבר גדול הוא. ובלבד שישגיחו שלא לעבר זמן התפלה (פ"ט).

סימן ט - הלכות ציצית ובו כ"א סעיפים:

סעיף א'

גדולה מצות ציצית, שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כלה, שנאמר, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. ציצית בגימטריא ת"ר (ע"ן טור). שמונה חוטים וחמשה קשרים, הרי תרי"ג. לכן צריך כל איש להיות נזהר שיהיה לו טלית קטן שיהא מלבש בו כל היום. ויהיה של צמר רחלים לבן וגדול כשעור, דהינו שלשה רבעי אמה בארץ וחצי אמה ברחב. ויש אומרים, אמה על אמה. ואותם שעושים את הטלית קטן תפור מן הצדדים, צריכים לזהר שיהיה מכל צד רב הנראה לעינים, ואפלו על ידי קרסים לא יחבר. גם יהא כל אדם נזהר שיהיה לו טלית גדול בציצית שיתעטף בו בשעת תפלה. ויחדר שיהיה לו טלית נאה. וכן כל המצות צריך לעשותן בהדור בכל מה דאפשר, דכתיב, זה אלי ואנוהו, ודרשינו, התנאה לפניו במצות וידקדק לקנות ציצית מאיש נאמן שיהיה בטוח שנעשו בטויה ובשזירה בפרוש לשמן וכמצותו. ותהיינה ארכות כשעור (סימן טו כ"ד).

סעיף ב'

מי שאי אפשר לו אלא בטלית של פשתן שאי אפשר לו לעשות בו ציצית של צמר משום אסור שעטנז, יש מי שאומר, דיעשה כנפות של עור ובהן ציצית של צמר. ויש חולקים עליו שלא לעשות כן (ע"ן שעי"ת סוף סימן טו).

סעיף ג'

הנקב שמכניסים בו את הציצה לא יהיה רחוק משפת הבגד הן בארץ הן ברחב יותר מן שלשה אגודלים. (יש אומרים שאגודלים אלו מודדים במקום הקצר שבאגודל, דהינו בראשו. ונכון להחמיר כן, ע"ן שערי תשובה), כי למעלה משלשה אגודלים, לא מקרי כנף הבגד, אלא בגד. ואם עשה את הנקב למעלה משלשה אגודלים אף על פי שכשקושר את הציצה מושך את הקשר ומקמיט מן הטלית עד שבא הנקב למטה, מכל מקום פסול. ואם לאחר שתלה את הציצה בנקב שהוא למעלה מן השעור חתך בנקב כדי שתתלה הציצה למטה משלשה, פסול משום תעשה ולא מן העשוי (כדלקמן סעיף ו'). וגם לא יהא הנקב קרוב לשפת הבגד בין בארץ בין ברחב פחות מכשעור שיש מן הקשר האמצעי של אגודל עד סוף הצפרו, כי למטה מזה גם כן לא מקרי כנף אלא תחת הכנף. ואם היה הנקב רחוק כשעור אלא שעל ידי משיכת הקשר נקמטה שפת הטלית ואין בה כשעור, מכל מקום כשר. והחוטים שהם בשפת הטלית ואינם ארוגים, יש ספק אם נמדדים לשעור זה או לא. על כן צריכים לחתכם משם קדם קשירת הציצית (ע"ן לקמן סעיף

ו). בטלית קטן נוהגים קצת לעשות שני נקבים זה אצל זה כמו צירי ומכניסים בשניהם את הציצית והן תלויות על הטלית מבחוץ.

מרחשון

ו

סעיף ד'

אם בשעת קשירת הציצית היה הנקב רחוק פשעור ואחר כך נקרע קצת הנקב או שפת הטלית עד שהציצה היא בפחות משעור הרחוק מהקצה, לא נפסלה בכך, כי לא הקפידה התורה שלא תהא הציצה תחת הכנף אלא בשעת עשיה, שנאמר, ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וגו'. ומכל מקום לכתחלה טוב לעשות אמרא סביב הנקב (ועי' לקמן סעיף י"ז), וכן בשפת הטלית שלא יפחת משעור קשר אגודל.

סעיף ה'

נוהגים לעשות בציצית חמשה קשרים כפולים שיש ביניהם ארבע חליות, דהינו שמכניס את הארבעה חוטים בתוך הנקב וקושרם בשני קשרים וכורך בחוט הארץ הנקרא שמש שבע כריכות וחוזר וקושר שני קשרים ושוב כורך שמונה כריכות וקושר שני קשרים וכורך אחת עשרה כריכות וקושר שני קשרים וכורך שלש עשרה כריכות וקושר שני קשרים. ומהיות כי נוי ציצית הוא שיהיו כל החליות שוות בארכן, לכן בחללה הראשונה שהכריכות מעטות, ירחיקו זו מזו. ובחללה שניה, יקריבו קצת יותר. וכן בשלישית וברביעית. ושעור כל ארץ הציצה, דהינו מן הקשר הראשון עד קצה החוטים, צריך להיות לכל הפחות שנים עשר אגודלים. והנוי הוא שיהיו כל החליות ביחד שליש והחוטים התלויים שני שלישים, על כן ידקדק שתהא כל חללה כרחב אגודל, ויהיו כל החליות ארבעה אגודלים והחוטים התלויים שמונה אגודלים. ואם הם ארבעים יותר, יעשה החליות גם כן קצת ארכות יותר. טוב לדקדק לעשות כל הקשרים בארבעה חוטים שמצד זה עם ארבעה חוטים שמצד זה, שיהא כל חוט חלוק חציו לכאן וחציו לכאן (עי' לקמן סימן יא סעיף י"ג).

סעיף ו'

אם לא פסק את החוטים זה מזה אלא שלקח חוט אחד ארץ מאד וכפלו לארבעה וכך הכניסם בתוך הנקב וקשרם ואחר כך פסקם, פסול, משום דכתיב, גדילים תעשה לך, ודרשינן, תעשה ולא מן העשוי. פרוש, דבעינן שיהיו הציצית בשעת עשייתן על הבגד כהלכה ולא שיהיו נעשות בפסול ואחר כך יכשרו על ידי מעשה שנמצאו עשויות כראוי, דזהו פסול. וכן אם היתה הציצה עשויה כתקונה על בגד אחר ונקרע הבגד ורוצה לתת את הציצה כך בבגד אחר או אפלו בבגד זה, כגון שנפסק הטלית מן הנקב עד

סופו וּנְפִלָה הַצִּיצָה וְרוּצָה לְהַחְזִירָה לְמִקוּמָה וְלִתְפֹר אֶת הַטְּלִית עַד הַנֶּקֶב, זֶהוּ גַם כֵּן פְּסוּל מְשׁוּם תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי. וְכֵן אִם קָשַׁר אֶת הַצִּיצִית בְּשַׁעַה שֶׁהִיא טְלִית זֶה פְּטוּר מִצִּיצִית, כְּגוֹן שֶׁהִיא רַבּוּ תַפְרוּר (עַיֵן לַעִיל סְעִיף א) וְאַחַר כֵּן הַתִּיר מִן הַתַּפְּרוּת עַד שֶׁרַבּוּ פְּתוּחַ וְחָיֵב בְּצִיצִית, אִם יִשְׁאַרוּ הַצִּיצִית כְּמוֹ שֶׁהוּ, גַם כֵּן פְּסוּלוֹת מְשׁוּם תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי, אֶלֶּא צָרִיךְ לְהַתִּיר אֶת הַצִּיצִית וְלַחְזֹר וּלְקַשְׁרוֹ כְּהַלְכָה. וְכֵן כֹּל פְּיוּצָא בְּזֶה (י' י"א ט"ו).

סעיף ז'

קִדְּם שִׁיתַּעֲטֹף בְּטְלִית יְבַדֵּק אֶת הַצִּיצִית אִם הֵן כְּשֵׁרוֹת. וְצָרִיךְ לְבַדֵּק גַם אֶת הַחוּטִים שֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב וְאֶת הַכְּרִיכוֹת וְגַם יִפְרִיד אֶת הַחוּטִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְהֻדְקִים זֶה בְּזֶה. וְאִם נִשְׁתַּהֲה לְבֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁבְּעוֹד שֶׁיִּפְרִיד אֶת הַצִּיצִית וְיִבְדֹּק, יִתְבַּטֵּל מִלְּהַתְּפִיל עִם הַצְּבוּר, אִינוּ צָרִיךְ לְבַדֵּק וּלְהַפְּרִידוֹ (סִימָן ח).

סעיף ח'

כֹּל הַמְצוֹת, מִבְּרֵךְ עָלֵיהֶן עוֹבֵר לַעֲשִׂיתָן, פְּרוּשׁ, קִדְּם הָעֲשִׂיָה. וְאַחַר הַבְּרָכָה, תִּכְף וּמִיד צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמְצוּנָה בְּלִי הַפְּסֵק. לְכֵן אוֹחוּ אֶת הַטְּלִית בְּשֵׁתֵי יָדָיו וַיִּכְוֶן שֶׁצִּוּנו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַתַּעֲטֹף בְּצִיצִית כְּדִי שֶׁיִּזְכָּר אֶת כָּל מְצוֹתָיו לַעֲשׂוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּרְאִיתֶם אֹתוֹ וַיִּזְכַּרְתֶּם אֶת כָּל מְצוֹת ה'. וַיְבָרֵךְ מְעַמָּד, לְהַתַּעֲטֹף בְּצִיצִית (הַבֵּית בְּפֶתַח) וַיַּעֲטֹף מִיד אֶת רֹאשׁוֹ עַד לְמִטָּה מִפְּיוֹ, וְאַחַר כֵּן יַעֲלֶה הַכְּנָפוֹת עַל צְנֹאָרוֹ וַיַּתַּעֲטֹף כְּעִטִּיפַת הַיִּשְׁמֵעֵלִים, וַיַּעֲמֵד כֵּן כְּדִי הַלּוֹף אַרְבַּע אַמּוֹת וַיֹּאמֶר הַפְּסוּקִים, מַה יִּקָּר וְגו', וְאַחַר כֵּן יִכּוֹל לְהַסִּירוֹ מֵעַל רֹאשׁוֹ. וְנִכּוֹן שֶׁלֹּא לְגַרֵר אֶת הַצִּיצִית עַל הָאָרֶץ, מְשׁוּם בְּזוּי מְצוּנָה. לְכֵן יִגְבִּיֶהוּ. וַיִּכּוֹל לְתַחֲבֹן תוֹךְ הַחֲגוּרָה (סִימָן ח' כ"א).

סעיף ט'

אִין מְבָרְכִים עַל הַצִּיצִית אֶלֶּא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה. וְלִכְתַּחֲלָה יִזְהַר שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ עָלֵיהֶם עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל כֵּן אֹר שֶׁיִּכְיֹר בֵּין תְּכִלַּת לְלֶבֶן. וְאִם לָבַשׁ אֶת הַטְּלִית קֶטָן בְּעוֹד לַיְלָה וְלֹא בָרֵךְ עָלָיו אוֹ שֶׁלָּבַשׁוּ בְּעוֹד שֶׁלֹּא הָיוּ יָדָיו נְקִיּוֹת וְלָכֵן לֹא בָרֵךְ עָלָיו, אֲזִי כְּשֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטְּלִית גְּדוֹל, יִכּוֹן בְּבְרָכָה זוֹ גַם עַל הַטְּלִית קֶטָן. וּמִי שֶׁאִין לוֹ טְלִית גְּדוֹל אִם לּוּבֵשׁ אֶת הַטְּלִית קֶטָן בַּיּוֹם וַיִּדְּיוּ נְקִיּוֹת, יְבָרֵךְ עָלָיו, עַל מְצוֹת צִיצִית (הַיָּאוּ בְּפֶתַח). וְאִם לּוּבֵשׁוּ כְּשֶׁאִינוּ יִכּוֹל לְבָרֵךְ עָלָיו, אֲזִי אַחַר כֵּן כְּשֶׁהוּא יוֹם וַיִּדְּיוּ נְקִיּוֹת, יִקַּח אֶת הַצִּיצִית בְּיָדָיו וַיְבָרֵךְ, עַל מְצוֹת צִיצִית. וְאִם יִשֹּׁן בְּטְלִית קֶטָן, לֹא יְבָרֵךְ עָלָיו אַחַר כֵּן כָּלֵל. אִךְ כְּשֶׁמְבָרֵךְ עַל טְלִית גְּדוֹל, יִכּוֹן לְפָטְרוֹ (סִימָן ח' י"ח).

סעיף י'

הפושט טליתו ודעתו לחזור וללבשו מייד, אפלו הלך לבית הכסא, כשחוזר ולובשו, לא יברך עליו (כיון שמצד הדיו מתר ללכת בו לבית הכסא, לכו לא הוי הפסק). אבל אם היתה דעתו שלא ללבשו מייד ונמלך וחרז ולבשו, צריך לברך עליו. ואם נפל טליתו ממנו שלא במתכוון, אם מקצתו נשאר על גופו אף על פי שרבו נפל כיון שנשאר עליו קצת מן המצוה, אינו צריך לחזור ולברך כשמתקנו עליו. אבל אם לא נשאר כלום על גופו, אף על פי שאוחזו בידו, כיון דלא נשאר מהמצוה על גופו, דהא אין המצוה לאחז את הטלית בידו אלא להתעטף בו גופו, לכו צריך לברך כשחוזר ולובשו. ואם ארע לו כן בתפלתו במקום שאינו רשאי להפסיק, לא יברך אז, אלא ימתין עד שיוכל לברך ואוחז את הציצית בידו ומברך (סימן ח').

סעיף יא'

מתר לטל טלית של חברו באקראי בעלמא גם שלא מדעתו להתפלל בו ולברך עליו, משום דמסתמא ניחא לה לאנש דלעבד מצוה בממונה במקום שאין חסרון כ"ס. אבל לא יוציאו מן הבית שמנח שם, כי אולי חברו מקפיד על זה. ואם היה הטלית מקפל, יחזור ויקפלו. ובשבת לא יקפלו, דכיון שאין מקפלו משום אסור שבת, חברו מוחל לו. והשואל מחברו טלית רק לעלות בו לתורה, יש ספק אם לברך עליו. על כן יתכוון שאינו רוצה לקנותו, ואז לכלי עלמא אינו צריך לברך. אבל על טלית הקהל אפלו אינו נוטלו רק לעלות לתורה, צריך לברך עליו, דהוי כשלו (י"ד).

סעיף יב'

סתם צמר האמור בתורה ובפוסקים, הוא צמר רחלים ואילים. וטלית שהשתי הוא של צמר והערב הוא של צמר גפן או משי וכדומה או להפוך שהערב הוא של צמר והשתי הוא ממין אחר, ירא שמים לא יברך על טלית כזה, משום דיש אומרים דגם ציצית של צמר אינו פוטריין רק בגד שהוא ממין. וכן טלית של משי והציצית הן של צמר, לא יברך עליו, אלא יברך תחלה על טלית של צמר ויתעטף בו ואחר כך יסירו ויתעטף בזה. אך אם גם הציצית הן של משי, יכולין לברך עליו. (ולא שכיחי במדינתנו ציצית של משי דהא ציצית בעינן טויה לשמה). ואם מקצת ציצית של משי ומקצתו של צמר, גרוע טפי, ואין לעשות כן (סימן ט).

סעיף יג'

צִיצָה שֶׁנִּפְסַק מִמְּנָה חוּט מֵאַרְבַּעַת הַחוּטִין (שֶׁהוּ כְּפוּלִים לְשִׁמוּנָה) וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כְּדֵי עֲנִיבָה, דְּהֵינּוּ אַרְבַּעַה אֲגוּדְלִין (עַל חֲנִי אָדָם), אוֹ אִם נִפְסְקוּ שְׁנַיִם וְנִשְׁאַר מִכָּל אֶחָד אַרְבַּעַה אֲגוּדְלִין, וְשְׁנֵי חוּטִין הֵן שְׁלָמִים כְּשֵׁעוֹר, כְּשֶׁרָה. אָבֵל אִם נִפְסְקוּ שְׁלֹשָׁה חוּטִין, אֶפְלוּ נִשְׁאַר מִכָּל אֶחָד אַרְבַּעַה אֲגוּדְלִין וְהַחוּט הַרְבִּיעִי הוּא שָׁלֵם, אוֹ שֶׁנִּפְסַק אֶפְלוּ רַק חוּט אֶחָד וְלֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ אַרְבַּעַה אֲגוּדְלִין, אָף עַל פִּי שְׁשֻׁלְשָׁה חוּטִין הֵן שְׁלָמִים, מִכָּל מְקוֹם פְּסוּלָה (אִם לֹא בְּשַׁעַת הַדְּחָק). וְלָכֵן אִם נִפְסַק חוּט אֶחָד מִן הַשְּׁמוּנָה חוּטִין הַתְּלוּיִין, אֶפְלוּ נִפְסַק לְגַמְרֵי עַד הַחֲלוּיֹת פְּשִׁיטָא דְכִשְׁרָה, כִּיּוֹן שְׁחוּט זֶה אֵינוֹ רַק חֲצִי חוּט וְהָרִי יֵשׁ עֲדִין בְּחֻצְיוֹ הַשְּׁנַיִ כְּדֵי עֲנִיבָה וְיוֹתֵר. וְאִם נִפְסְקוּ שְׁנֵי חוּטִין וְלֹא נִשְׁאַר מֵהֶן בְּכָל אֶחָד אַרְבַּעַה אֲגוּדְלִין, אִם יֵשׁ לְחוּשׁ שְׁמָא שְׁנֵי חוּטִין אֵלוּ הֵן חוּט אֶחָד, אִם כֵּן הַצִּיצָה פְּסוּלָה. אָבֵל אִם הוּא בְּטוּחַ שֶׁהֵן מִשְׁנֵי חוּטִין, כְּגוֹן שֶׁבְּשַׁעַת קְשִׁירְתָן דִּקְדָּק לְקֶשֶׁר תִּמְיֵד אַרְבַּעַה רְאשִׁים שֶׁבְּצַד זֶה עִם הָאַרְבַּעַה רְאשִׁים שֶׁבְּצַד זֶה (כְּמוֹ שֶׁכְּתִיבִי סוּף סְעִיף ה) וְעַתָּה נִפְסְקוּ שְׁנֵי רְאשִׁים מִצַּד אֶחָד שֶׁל הַקֶּשֶׁר, אִם כֵּן הָרִי הֵן בְּוַדָּאֵי מִשְׁנֵי חוּטִין. וְכִיּוֹן שֶׁיֵּשׁ בְּכָל חוּט עֲדִין שְׁעוֹר אֲגוּדְלִין וְיוֹתֵר בְּצַד הַשְּׁנַיִ שֶׁל הַקֶּשֶׁר וְשְׁנֵי הַחוּטִין הֵן שְׁלָמִים, הָרִי הַצִּיצָה כְּשֶׁרָה. אִם נִפְסַק חוּט אֶחָד בְּמְקוֹם שֶׁהֵן תְּלוּיִם בְּנֶקֶב, פְּסוּלָה. זֶה שֶׁאֲמַרְנוּ שֶׁאִם נִפְסַק חוּט אֶחָד וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כְּדֵי עֲנִיבָה כְּשֶׁרָה, זֶהוּ דוּקָא אִם בְּשַׁעַת עֲשִׂיָה הָיוּ כָּל הַחוּטִין אֲרַכִּין כְּשֵׁעוֹר אֶלָּא שְׁאַחַר כֵּךְ נִפְסְקוּ. אָבֵל אִם בְּשַׁעַת עֲשִׂיָה הָיָה אֶפְלוּ רַק חוּט אֶחָד קָצֵר רַק מִשְׁהוּ מִן הַשְּׁעוֹר, פְּסוּלָה.

מרחשון

ח

סעיף יד'

חוּטֵי הַצִּיצִית צָרִיכִין לְהִיּוֹת שְׁזוּרִין. וְאִם אֵינָהּ חוּט נִפְרָד מִשְׁזִירְתּוֹ, אֲזִי כָּל הַפְּרוּד נֶחֱשָׁב כְּאֵלוּ נִקְצָץ וְאֵינוֹ (סִימָן י"א).

סעיף טו'

טְלִית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִיצִית וְנִחְלַק לְשְׁנֵי חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁהוּא שְׂכִיחַ בְּהַרְבֵּה טְלִיתִים שְׁלֵנוּ שֶׁהֵם מְחַבְּרִים מִשְׁנֵי חֲלָקִים, וְלִפְעָמִים מִפְּרִידִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְכַבְּסוֹ אוֹ לְתַקְּנוֹ וְאַחַר כֵּךְ חוּזְרִין וּמְחַבְּרִין אוֹתוֹ בְּתַפְיָרָה, כִּיּוֹן דְּמִסְתַּמָּא יֵשׁ בְּכָל חֶלֶק כְּדֵי לְהַתְעַטֵּף בּוֹ, עַל כֵּן דִּי אִם יִטַּל שְׁתֵּי הַצִּיצִית מֵאִיזָה חֶלֶק שְׁיִרְצָה. וְלֹאחַר שֶׁיִּחַבֵּר אֶת הַטְּלִית, יִחְזֹר וְיִקְשֶׁרֶם. אָבֵל אִם אֵין בְּכָל חֶלֶק בְּפָנָי עֲצָמוּ כְּדֵי לְהַתְעַטֵּף בּוֹ, צָרִיךְ לְהִסִּיר כָּל הַצִּיצִית (מִשּׁוֹם שֶׁכְּשֶׁנִּתְפָּרֵדוּ הַחֲלָקִים, נִפְטֵר כָּל חֶלֶק מִצִּיצִית. וְלֹאחַר שֶׁשׁוּב נִתְחַבְּרוּ וְנִתְחַיַּב בְּצִיצִית, אִם לִשְׁאַרְוּ בּוֹ הַרְאֻשׁוֹת, פְּסוּל מִשּׁוֹם תַּעֲשָׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי כְּדִלְעִיל סְעִיף ו). וְאִם בְּחֶלֶק אֶחָד יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי עֲטוּף וּבְחֶלֶק אֶחָד אֵין בּוֹ כְּדֵי עֲטוּף, יִסִּיר אֶת הַצִּיצִית מִחֶלֶק זֶה שְׂאִין בּוֹ כְּדֵי עֲטוּף.

סעיף טז'

אם נחתך או נקרע הכנף ונפרד לגמרי מן הטלית ואין בחתיכה זו שלשה גודליו על שלשה גודליו, יש אומרים שחתיכה זו אפלו לאחר שתפרה היטב אל הטלית, פסולה מלהטיל בה ציצית, דכיון שאין בה שלשה גודליו על שלשה גודליו, אין עליה שם בגד. ואפלו נתחברה עם הטלית, נחשבה כפרודה. ויש להחמיר כן. אבל אם אינו נפרד לגמרי מהטלית, כיון שנשאר מחבר מעט, מועלת התפירה שיהא נחשב בכלל הטלית. והציצית שטייל בו אחר התפירה, כשרות. ונוהגין לתפר חתיכת בגד בכנפי הטלית, משום דבהרבה בגדים אפלו חדשים, יש בהן חתיכות מחברות שאין בהן שלשה גודליו על שלשה גודליו, לכן נוהגים במקום הטלית הציצית, חתיכה של שלשה גודליו על שלשה גודליו.

סעיף יז'

יש אומרים שבכל השטח של הכנף שראוי להטיל את הציצה, דהינו ממלא קשר גודל משפת הטלית עד שלשה גודליו, לא יהיה שם שום תפר אפלו משהו בחוט שהיה ראוי לעשות מחוטין כאלו ציצית לטלית זה, כגון אם הטלית של פשתן, לא יתפר שם בחוטי פשתן רק בחוטי משי וכדומה. ואם הטלית של משי, לא יתפרנו בחוטי משי. ואם הטלית של צמר, לא יתפרנו בחוטי צמר, אלא בשל משי וכדומה. ויש להחמיר בזה גם באמרא שעושין סביב הנקב לחזקו. וכל זאת אינו רק בחוט לבן. אבל בחוט צבוע, אין לחוש (סימן ט"ו).

סעיף יח'

אם רוצה להסיר ציצית מן הטלית כדי לתלות בו ציצית אחרות יותר יפות או מפני שנפסק אחד מן החוטין ורוצה לתלות שלמות אף על פי שגם הראשונות עדין כשרות, מכל מקום מתר, כיון שאינו מבטל את הטלית מן הציצית ואדרבה יתלה בו ציצית יותר יפות. ויהא נזהר שלא ישליך את הראשונות למקום בזיון (סימן ט"ו כ"א).

סעיף יט'

ואפלו ציצית שנפסלו והסירן מן הטלית, לא יזרקם לאשפה, משום בזוי מצוה. ויש מדקדקין לגנזם בספר ולעשות מהן סימן בספר, משום דאתעביד בהו מצוה חדא זמנא, לתעביד בהו מצוה אחריתא. וגם הטלית שנתישן ואינו לובשו עוד למצוה, לא יעשה בו תשמיש מגנה (סימן כא).

סעיף כ'

אם בא בשבת לבית הכנסת ומצא שנפסלה ציצה מן הטלית ואינו מוצא לשאל טלית אחר והוא מתבייש לשבת בלא טלית, אזי כיון שאי אפשר לו היום לקשר ציצה אחרת, לכן משום כבוד הבריות, מתיר לו ללבוש את הטלית כד ולא יברך עליו. במה דברים אמורים, כשלא נודע לו קדם שבת שנפסלה. אבל אם ידע קדם שבת שנפסלה, אסור ללבוש, דהיה לו לתקן מאתמול (יג).

סעיף כא'

הלובש בגד שהוא חייב בציצית בלא ציצית, הרי זה בטל מצות עשה. וצריכין להשגיח בקצת בגדים העשויין באפן שיש להם ארבע כנפות, צריכין לחתוך קרן אחד שיהא עגל. אבל אם כפל את הקרן ותפרו בענין שנראה עגל, לא מהני, דכל כמה שלא חתכו עדיו, מכלל הבגד הוא. וגדול ענין המבטל מצות ציצית. והזהיר במצות ציצית, זוכה ורואה פני השכינה (ח') י"י (כד).

סימן י - הלכות תפלין ובו כ"ו סעיפים:

מרחשון

ט

סעיף א'

מצות תפלין היא גם כן מצוה יקרה מאד, שכל התורה הוקשה לתפלין, שנאמר, למען תהיה תורת ה' בפיך. ומי שאינו מניח תפלין, הרי הוא בכלל פושעי ישראל בגופו. ומי שמניח תפלין פסולין, לא בלבד שאינו מקים את המצוה, אלא שמברך כמה וכמה ברכות לבטלה שהוא עון גדול. ולכן ידקדק לקנות תפלין מסופר ממחה וירא שמים, וכן רצועות יקנה מאיש נאמן שהוא בטוח שנתעבדו לשמה מעורות טהורות. ובעונותינו הרבים, רבה המכשלה במה שקונים תפלין ורצועות ממאן דהוא לפי שמוכרם בזול, והם פסולים. וכל ירא שמים יתן אל לבו, אם על מלבושיו וכליו הוא מהדר שיהו כתקונן, מכל שכן בחפצי ה' יתברך שמו, שלא יצמצם ויחוס על הכסף אלא יהדר לקנות אותן בודאי פשרים אף שמהירם רב, וישגיח עליהם שיהיו מתקנין ושחורים הבתים והרצועות. ויש למשח

הַרְצוּעוֹת תְּדִיר בְּשֶׁמֶן שְׂיֵהִיו שְׁחוּרִים (ולא ימִשְׁחם בְּשֶׁמֶן דָּג הַנִּקְרָא פִּישְׁטָרָאן כִּי הוּא מִדָּג טַמָּא). וְאִם נִתְקַלְקְלוּ הַתְּפִלִּין אֶפְלוּ רַק בְּמִקְצַת אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת, יַעֲשֶׂה מִיָּד שְׂאֵלֶת חֶכֶם אִם הֵם כְּשָׂרִים וּבִיּוֹתֵר יֵשׁ לְדַקְדָּק עַל הַקְּרָנוֹת וּבִפְרָט בְּשֵׁל רֹאשׁ שֶׁהוּא שְׂכִיחַ מְאֹד שֶׁמִּשְׁתַּחֲקוֹת וְנַעֲשׂוּ שָׁם נִקְבִים וְנִפְסְלוּ. וְכֵן שְׂכִיחַ מְאֹד שֶׁמִּחְמַת שְׁנֵיתֵינוּ הַתְּפִלִּין, נִפְרָד קִצַּת מִהַעוֹר הָעֵלְיוֹן שֶׁל רֹאשׁ וְנִפְסַל. וְצָרִיכִין לְהִשְׁגִּיחַ עַל כָּל זֶה בְּמֵאֹד. וְכָל הַזְּהִיר בְּמִצְוֹת תְּפִלִּין לְנַהֵג בָּהֶם קִדְּשָׁה שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בָּהֶם דְּבָרֵי הַבָּלִים וְשִׁיחַת חֲלוּן, מְאַרִיץ יָמִים וּמִבְטָח שֶׁהוּא בֶן עוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר, ה' עָלִיהֶם (שְׁנוֹשְׂאֵין עֲלֵיהֶם שֵׁם ה' בַּתְּפִלִּין) יִחִיו, וְלִכְלֹל בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי, וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי. תְּפִלִּין הוּא לְשׁוֹן פְּלִילָה וְהוֹכָחָה (וְלִכְּוֹ הַלְמִ"ד דְּגוֹשָׁה לְמִלֵּאת חֶסְרוֹן הַשְּׂנֵיָה), כִּי הַתְּפִלִּין הֵן עֵדוֹת וְהוֹכָחָה שֶׁהַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה עָלֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁאֵמַר הַכְּתוּב, וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיָדָּ וְגו', וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה אֵלֹהֵי תְּפִלִּין שֶׁפְּרָאשׁ שֵׁישׁ בָּהּ שִׁי"ן מִהַשֵּׁם שְׂדֵי. וְלָכֵן אֵין לְכַסּוֹת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ לְגַמְרֵי עִם הַטְּלִית.

סעיף ב'

זְמַן הַנְּחָתוֹ בַּבֶּקֶר, מִשִּׁירָאָה אֶת חֲבֵרוֹ הַרְגִיל עִמּוֹ קִצַּת בְּרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיִכְרְנוּ. אַחֵר שֶׁלְבַשׁ אֶת הַטְּלִית, מְנִיחַ אֶת הַתְּפִלִּין. וְהָא דְמִקְדִּימִין אֶת הַצִּיצִית לְתְּפִלִּין, מִשּׁוּם דְּמִצְוֹת צִיצִית תְּדִירָה יוֹתֵר, שְׁנוֹהֶגֶת בֵּין בַּחֹל בֵּין בְּשֶׁבֶת וְיוֹם טוֹב, וּמִצְוֹת תְּפִלִּין אֵינָה נוֹהֶגֶת אֲלָא בַּחֹל, וְקִימָא לָן, תְּדִיר וְשִׂאֵינוּ תְּדִיר, תְּדִיר קִדָּם. וְאִם פָּגַע תַּחֲלָה בַּתְּפִלִּין, אִף עַל פִּי שֶׁהוּן בְּתוֹדָ כִּיסוֹ, צָרִיךְ לְהַנִּיחַן תַּחֲלָה וְאַחֵר כְּדִ תַּעֲטֹף בַּטְּלִית (כְּתוּב בַּחֲזֵי אֲדָם), מִשּׁוּם דְּאֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת, דְּכְתִיב, וְשִׁמְרַתֶּם אֶת הַמִּצְוֹת, קָרִי בָהּ, אֶת הַמִּצְוֹת, מִצְוָה שֶׁבָּאָה לִידָד אֶל תַּחֲמִיצְנָה (כ"ה ל').

סעיף ג'

כְּתִיב וְהָיָה לְאוֹת עַל יְדָכָה (בַּפְּרָשַׁת וְהָיָה כִּי יִבְיֵאֵד), מִדְּכְתִיב יְדָכָה בְּה"א דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה, דְּהֵינּוּ יָד כְּהָא זֹו שְׂמַאל שֶׁהִיא תְּשֶׁה וְכְהָא. וְיִנִּיחָה שָׁם בְּמִקּוֹם שֶׁהַבָּשָׂר הוּא גְבוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְשִׁמְתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם, שֶׁתְּהֵא שִׁימָה כְּנֶגֶד הַלֵּב, וְלָכֵן יִנִּיחָה שְׂמָה וְיִטָּה אוֹתָהּ מְעַט לְצַד הַגּוּף, שֶׁכְּשִׂיכוֹף הַזְּרוּעַ לְמִטָּה, תְּהִיָּה כְּנֶגֶד לְבוֹ. וְהָא דְכְתִיב בַּתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ בֵּין עֵינֵיךְ, קִבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה, שֶׁאֵין זֹאת בֵּין עֵינֵיךְ מִמֶּשֶׁ, אֲלָא כְּנֶגֶד בֵּין עֵינֵיךְ, וּמִקּוּמָה הוּא מִמִּקּוֹם שֶׁהַשְּׁעָרוֹת מִתְּחִילִין לְצִמּוֹחַ וְנִמְשָׁד מִקּוּמָה לְמַעְלָה עַד סוּף הַמִּקּוֹם שֶׁמוּחוֹ שֶׁל תֵּינוּק רּוֹפֵס, דְּהֵינּוּ שְׂקִצָּה הַתְּתוֹרָא שֶׁלְמִטָּה לֹא תְהֵא לְמִטָּה מִמִּקּוֹם הַתְּחִלַּת צְמִיחַת הַשְּׁעָרוֹת, וְקִצָּה הַמַּעֲבָרָתָא שֶׁלְמַעְלָה, לֹא תְהֵא לְמַעְלָה מִמִּקּוֹם שֶׁמוּחוֹ שֶׁל תֵּינוּק רּוֹפֵס. וְצָרִיךְ לְזַהֵר מְאֹד שֶׁתְּהֵא מְנַחַת בְּמִקּוּמָה הָרְאוּי. וְאִם מְנִיחַ אֶפְלוּ מִקְצַתָּה עַל הַמִּצְוֹת בְּמִקּוֹם שֶׁאֵין שְׁעָרוֹת גְּדִלוֹת אוֹ אֶפְלוּ הַנִּיחָה כְּלָה בְּמִקּוֹם שֶׁעַר אֲלָא שֶׁהִיא מִן הַצַּד וְלֹא כְּנֶגֶד בֵּין הָעֵינַיִם, לֹא עָשָׂה אֶת

המצוה וברך לבטלה. והקשר יהא מנח כנגדו מאחורי הראש למעלה בגבה הערף שהוא סוף הגלגלת במקום שער שהוא כנגד הפנים ולא יטה לכאן או לכאן. וצריכה שתהא מהדקת בראשו. והנה כשהבית עם המעברתא רחבים, קשה שתהא מהדקת כראוי, וצריכין לזהר בזה מאד (כ"ז).

מרחשון

סעיף ד'

מניחין את התפלין מעמד. לא ינער את התפלין מן התיק, משום בזוי מצוה, אלא יקחם בידו, מניח תחלה של יד. וקדם שמהדק את הקשר, מברך להניח תפלין (הה"א בקמץ והלמ"ד של תפלין דגושה), וממהדק את הקשר ועושה שבע פריכות על ידו ואחר כך מניח תכף של ראש. וקדם שמהדקה על ראשו, מברך על מצות תפלין (הוא"ו בפתח), וממהדקה על ראשו ואומר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (עין פרי מגדים). והטעם שצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, הוא מפני שיש ספק בברכה זאת (ע"ל סימן ו' סעיף ד'). ומפני שיש ספק בברכה זאת, לכן יש גם כן ספק אם השומע יענה אמן או לא (פרמ"ג). על כן נראה לי כי טוב לברך ברכה זאת בלחש. לאחר שהניח של ראש, עושה ברצועה של יד, שלש פריכות על האצבע האמצעית, אחת בפרק האמצעי, ושתיים בפרק התחתון (כ"ח כ"ז כ"ח).

סעיף ה'

אפלו אם ארע לו שהוציא מן הכיס של ראש תחלה, צריך להעביר על המצוה ונייחה מתוך ידו ויכסה אותה באיזה דבר, ויניח תחלה של יד. דכיון דקדימת של יד לשל ראש הוא מן התורה, שנאמר, וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך לפיכך אין משגיחין על העברת המצוה בזה (כ"ה).

סעיף ו'

לא יהא דבר חוצץ בין תפלין לבשרו, לא שנא של יד, לא שנא של ראש, ושערות קצרות לא הונן חציצה, שדרך בכה. אבל אותן המגדלין בלוריות, מלבד שהוא דרך שחץ וגאונה ויש בזה אסור (עין סימן ג' סעיף ב), יש עוד אסור משום הנחת תפלין, דכיון שגדולים הרבה, הונן חציצה.

סעיף ז'

יָזַהַר בְּתַפְלָה שֶׁל יָד שֶׁלֹּא יִזְיוּ הַקְּשֶׁר מִן הַבַּיִת (וְגַם כְּשֶׁהוּ בְּתוֹךְ פִּסּוֹן צָרִיכִין לְזַהַר בָּזָה). וְהַיּוֹ"ד שֶׁל הַקְּשֶׁר תִּהְיֶה לְצַד הַלֵּב. הַמַּעֲבָרְתָּא אֲשֶׁר בָּהּ הִרְצוּעָה תִּהְיֶה לְצַד מַעְלָה וְהַבַּיִת לְצַד מַטָּה. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק כְּגוֹן אֲטֵר שֶׁהוּא מְנִיחַ בְּיָמִין וְעֵתָה אֵין לוֹ תַּפְלִין אֶלָּא שְׂאוּלִין מִמֵּי שְׂמֵנִיחַ בְּשִׂמְלָל (וְכֹן אֶפְכָּא) וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹת אֶת הַקְּשֶׁר, וְאִם כֵּן אִם יִנִּיחַ תַּפְלִין בְּאַפְּן זֶה, הַמַּעֲבָרְתָּא לְצַד מַעְלָה וְהַבַּיִת לְצַד מַטָּה, תִּהְיֶה הַיּוֹ"ד עִם הַקְּשֶׁר לְצַד חוּץ. עַל כֵּן יִהְיֶה וְיִנִּיחָה שֶׁהַמַּעֲבָרְתָּא תִּהְיֶה לְצַד מַטָּה וְהַבַּיִת לְצַד מַעְלָה, כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה הַיּוֹ"ד וְהַקְּשֶׁר לְצַד הַלֵּב (כ"ז).

סעיף ח'

אָסוּר לְהַפְסִיק בְּשִׂיחָה בֵּין שֶׁל יָד לְשֶׁל רֹאשׁ. וְאֶפְלוּ לְרַמּוֹ בְּעֵינָיו וְלִקְרֹץ בְּאַצְבָּעוֹתָיו, אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזַכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ, צָרִיף זְכִירָה, שִׂיחָה תִּכְף תַּפְלָה שֶׁל רֹאשׁ לְשֶׁל יָד, כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה הַוְיָה אַחַת לְשִׂתִּיהוּ. וְאֶפְלוּ אִם שׁוֹמֵעַ קְדִישׁ אוֹ קְדֻשָּׁה, לֹא יִפְסִיק אֶלָּא יִשְׁתַּק וְיִכּוֹן לְמָה שֶׁאֹמְרִים הַקֹּהֵל. אִף אִם שׁוֹמֵעַ שֶׁאֶחָד בְּרַף בְּרַכַּת לְהַנִּיחַ תַּפְלִין, יָכוֹל לְעַנּוֹת אָמֵן, שֶׁהָרִי אָמֵן הוּא הָאֲמֵנַת הַדְּבָרִים שֶׁהוּא מְאָמֵן בְּמִצְוֹת תַּפְלִין, וְהוּי כְּמוֹ הַוְיָה אַחַת. בְּתַפְלִין דְּרַבְנֵנוּ תָּם גַּם כֵּן אָסוּר לְהַפְסִיק בֵּין שֶׁל יָד לְשֶׁל רֹאשׁ. אִף לְקְדִישׁ וְלִקְדֻשָּׁה, יָכוֹל לְהַפְסִיק.

סעיף ט'

אִם טָעָה וְהַפְסִיק, יִמְשָׁמֵשׁ בְּשֶׁל יָד וְיִבְרַךְ שְׁנֵית לְהַנִּיחַ תַּפְלִין, וְיַחֲזֵק אֶת הַקְּשֶׁר וְאַחַר כֵּן יִנִּיחַ שֶׁל רֹאשׁ וְיִבְרַךְ עָלֶיהָ. וְאִם הַפְסִיק לְצַרְף הַתַּפְלִין, אֵינוֹ צָרִיף לְבָרַךְ שְׁנֵית עַל שֶׁל יָד.

סעיף י'

יָכוֹן בְּהִנָּחַת תַּפְלִין שֶׁצִּוְנוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַנִּיחַ תַּפְלִין שֵׁישׁ בָּהֶם אַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁכְּתוּב בָּהֶן יָחוּד שְׁמוֹ וְיִתְבָּרַךְ וְיִצְיֵאת מִצָּרִים, עַל הַזְרוּעַ כְּנֶגֶד הַלֵּב וְעַל הָרֹאשׁ כְּנֶגֶד הַמֶּחֶ, כְּדִי שֶׁנִּזְכֹּר תְּמִיד נְסִים וְנִפְלְאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ, שֶׁהֵם מוֹרִים עַל יָחוּדוֹ וְאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמְּשָׁלָה בְּעֵלְיוֹנִים וּבַתְּחִתּוֹנִים לְעִשׂוֹת כְּרִצּוֹנוֹ. וְיִשְׁעִבֵּד לוֹ אֶת הַנְּשֻׁמָּה שֶׁהִיא בְּמֶחֶ וְגַם הַלֵּב שֶׁהוּא עֶקֶר הַתְּאוֹת וְהַמְּחֻשְׁבוֹת, וּבָזָה יִזְכֹּר אֶת הַבוֹרָא וְיִמְעִיט הַנְּאוֹתָיו, וְיִקִּים וְלֹא תִתּוֹרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם. וְלָכוֹן כְּתִיב בְּתַפְלִין, בֵּין עֵינֶיךָ (כ"ח).

סעיף יא'

תַּפְלִין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ, שְׁתֵּי מִצְוֹת הֵן וְאֵינָן מְעַכְבוֹת זוֹ אֶת זוֹ. שְׂאִם אֵין לוֹ אֶלָּא אַחַת אוֹ שְׂמַחְמַת אֵיזָה אֵינֵנו יָכוֹל לְהַנִּיחַ אֶלָּא אַחַת, מְנִיחַ

אחת. אם מניח של יד, מברך להניח תפלין לבד. ואם מניח של ראש, מברך עליה להניח תפלין וגם על מצות תפלין, ואומר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (כ"ו).

סעיף יב'

אטר גמור אפלו נעשה אטר מחמת שהרגיל את עצמו כן, מכל מקום יניח בימין של כל אדם שהיא שמאלו. ואם עושה כל מלאכה בימין רק שכותב בשמאל או בהפוך, היד שכותב בה היא חשובה ימין ויניח התפלה בידו השנייה. ואם שולט בשתי ידיו, מניח בשמאל של כל אדם. וכן אם לא נולד אטר כלל אלא שלאחר כך הרגיל את עצמו לכתב בשמאל ועושה כל מלאכתו בימינו, מניח בשמאל של כל אדם (כ"ז).

מרחשון

יא

סעיף יג'

שעור רחב הרצועות בין של ראש בין של יד, לא פחות מארץ שעורה. ושעור ארכן של ראש מימין ומשמאל, עד הטבור או למעלה ממנו מעט. ויש אומרים, דש של צד ימין תגיע עד המילה (שמושא רבה) וכן נכון להחמיר לכתחלה. ושל יד, כדי שיהדקה ויעשה בה שבע פריכות על הזרוע ושלש פריכות על האצבע ויחזקה. ואם נפסקה הרצועה בין של ראש בין של יד, יעשה שאלה.

סעיף יד'

יזהר שיהיו הרצועות בצד השחור לחוץ. ואם ארע לו שנתהפכה הרצועה שסביב ראשו או סביב זרועו בצד הלבן לחוץ, יתענה או יפדה בצדקה. וכן אם נפלו לו התפלין לארץ בלא נרתיקון, יש לו גם כן להתענות. אבל אם נפלו בנרתיקון, אינו צריך להתענות אלא יתן איזה דבר לצדקה (ר"ס כז מ. ד).

סעיף טו'

אם הסיר את התפלין מפני שצריך ללכת לבית הכסא, כשחוזר צריך לחזר ולברך עליהן. ואם עומד בברכות של קריאת שמע, דהינו מן ברפת יוצר אור ולהלן, לא יפסיק בברכות שעל התפלין אלא יניחו בלא ברכות, ולאחר תפלת שמונה עשרה ימשמש בהם ויברך עליהן (רסכ"ה ועין סכ"ו).

סעיף טז'

כָּל זָמַן שֶׁהַתְּפִלִּין עָלְיוֹ, לֹא יִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן כָּלֵל, חוּץ מִבְּשַׁעַת תְּפִלַּת שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה וְתַלְמוּד תּוֹרָה. אָסוּר לֶאֱכֹל בְּהֵן סְעוּדַת קִבְעָה. אֲבָל אֲכִילַת אֲרָעִי, מִתֵּר לֶאֱכֹל בְּהֵן. וְלִישׁוֹן אֶפְלוּ שְׁנַת אֲרָעִי אָסוּר בְּהֵן (כ"ח ממ"ד).

סעיף יז'

חֵיב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בַּתְּפִלִּין בְּכָל שַׁעַה וְשַׁעַה שֶׁנִּזְכָּר בָּהֶם, שְׁעַל יְדֵי זֶה לֹא יָבוֹא לְיַדֵּי הַסַּח הַדַּעַת גָּמוּר. וַיִּמְשָׁמֵשׁ תַּחֲלָה בְּשַׁל יָד, וְאַחַר כֵּךְ בְּשַׁל רֹאשׁ. וּמִנְהֵג יָפָה לְמַשְׁמֵשׁ בְּהֵן כְּשֶׁמְזַכֵּר מִצְוֹתָן בְּקִרְיַאת שְׁמַע. כְּשֶׁאוֹמֵר וְקוֹשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדָּהּ, מִמַּשְׁמֵשׁ בְּשַׁל יָד וְנוֹשֵׁק. וְכֶשֶׁאוֹמֵר וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינָיֶהּ, מִמַּשְׁמֵשׁ בְּשַׁל רֹאשׁ וְנוֹשֵׁק (כ"ח).

סעיף יח'

מַעֲלִין בְּקִדְשׁ וְלֹא מוֹרִידִין. וְתַפְלָה שֶׁל רֹאשׁ, קִדְשָׁתָהּ גְּדוּלָה מִשַׁל יָד, לְפִי שֵׁישׁ בָּהּ אֲרַבְעָה בְּתִים וְגַם הַשִּׁי"ן. וְלָכֵן רְצוּעָה שֶׁהִיָּתָה בְּשַׁל רֹאשׁ, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ לְשַׁל יָד. אֲבָל מִשַׁל יָד, מִתֵּר לַעֲשׂוֹתָהּ לְשַׁל רֹאשׁ. וְכֵן רְצוּעָה שֶׁל יָד שֶׁנִּפְסְקָה לְמַעַלָּה אֲצֵל הַקֶּשֶׁר וְרוּצָה לְהַפְכָּה שֶׁיַּעֲשֶׂה עֲתָה הַקֶּשֶׁר בְּקִצָּה הָאַחֲרוֹן, אָסוּר, אֲלֵא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת הַקֶּשֶׁר בְּהַקְצָה שֶׁנִּפְסְקָה שָׁם (ע"ן בשערי תשובה). וְכֵן בְּרְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ, אָסוּר לְהַפִּיךָ מֵה שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ הַקֶּשֶׁר שֶׁהָיָה חוּץ לְקֶשֶׁר. כִּיִּס שֶׁעֲשָׂאוֹ לְהַחֲזִיק בּוֹ תְּפִלִּין וְגַם הַחֲזִיקוֹן בּוֹ, שׁוֹב אָסוּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִיס זֶה דָּבָר שֶׁל חֲלִין (מ"ב).

סעיף יט'

אִין לְחַלֵּץ אֶת הַתְּפִלִּין עַד אַחַר קִדְשַׁת וּבֵא לְצִיּוֹן כְּשֶׁאוֹמֵר יְהִי רְצוֹן שְׁנִשְׁמֹר חֲקִידָה (ע"ן א"ר). וּבְמִקוֹם שֶׁנִּזְכָּר שֶׁבִּיּוֹם קִרְיַאת סֵפֶר תּוֹרָה אִין מִחֲזִירִין אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה עַד אַחַר קִדְשַׁת וּבֵא לְצִיּוֹן, אִין חוֹלְצִין אֶת הַתְּפִלִּין עַד שֶׁיִּחֲזִירוּ אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה לְהִיכָל. סִימָן לְדָבָר, וַיַּעֲבֹר מִלְּכֶם לְפָנֵיהֶם וְהָיָה בְּרֹאשׁוֹ. וּבִיּוֹם שֵׁישׁ מִילָה, אִין לְחַלֵּץ עַד אַחַר הַמִּילָה. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ חוֹלְצִין קִדְּם תְּפִלַּת מוֹסֵף. בַּחֹל הַמוֹעֵד סְכוּת, כָּלֵם חוֹלְצִין קִדְּם הַלֵּל. וּבַחֹל הַמוֹעֵד פֶּסַח, הַצְּבוּר חוֹלְצִין קִדְּם הַלֵּל, וְהַשְּׁלִיחַ צְבוּר אַחַר הַלֵּל (כ"ה).

חולצין מעמד. מסיר את הכריכות מן האצבע ושתיים או שלש כריכות מהזרוע. וחולץ תחלה של ראש ואחר כך חולץ של יד, משום דכתיב, והיו לטטפת בין עיניך, ומדכתיב והיו לשון רבים, דרשו רבותינו זכרונם לברכה, כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים ולכן מניחין תחלה של יד וחולצין תחלה של ראש, שכל זמן שיש עליו של ראש, תהיה עליו גם של יד. ויש לחלץ של ראש ביד שמאל שהיא יד פהה כדי להראות שקשה עליו חליצתו, מפני שהמצוה היא שיהיו עליו תפלין כל היום, אלא שמפני שאין לנו גוף נקי, חולצין מיד לאחר התפלה. ולא יחלץ את התפלין לא בפני ספר תורה ולא בפני רבו אלא יסלק עצמו לצדדים מנהג חכמים לנשק את התפלין בשעת הנחתו ובשעת חליצתו. אין להסיר את הטלית עד לאחר חליצת התפלין (כ"ה ס"ח).

סעיף כא'

יניח את התפלין בתוך הכיס שלהו, באופן שיידע למחר להוציא תחלה של יד. אבל לא יניח של יד על של ראש, כיון דשל ראש קדשתו גדולה משל יד, אלא יניחם זו אצל זו, ויניח הכיס עם התפלין בתוך כיס הטלית למטה והטלית למעלה, כדי שיפגע בטלית תחלה (כ"ה ס"ח).

סעיף כב'

מי שאין לו תפלין והצבור מתפלליו, מוטב שיתעבב עד לאחר תפלת הצבור לשאל לו תפלין מאחר, כדי שיקרא קריאת שמע ויתפלל שמונה עשרה בתפלין, ממה שיתפלל עם הצבור בלא תפלין. אבל מי שמתירא שמא יעבר זמן קריאת שמע עד שימצא תפלין, קורא קריאת שמע בלא תפלין. ואם מתירא. שמא יעבר גם זמן תפלה, מתפלל גם כן, וכשימצא אחר כך תפלין, יניחן בברכות ויאמר בהם איזה מזמור או יתפלל בהם מנחה (ועין לקמן סימן יד סעיף ח). אבל לילה לאו זמן תפלין הוא, ואסור להניחן בקילה. מתר לקח תפלין של חברו גם שלא בידיעתו להניחן ולברך עליהן, כמו שכתבתי בסימן שלפני זה סעיף י"א לענין טלית (י"ד ל' ס"ו).

סעיף כג'

תפלין צריכין גוף נקי. וצריכין לזהר שלא להפית בהם (ועין לעיל סימן יב ס"ד). חולה מעים אפלו אין לו צער, פטור מן התפלין, מפני שאינו יכול לשמור את עצמו בנקיות פראוי. ואם נראה לו שיכול להיות בגוף נקי בשעת קריאת שמע ותפלת שמונה עשרה, יניחם אז. אבל שאר חולה, אם מצטער בחליו ואין דעתו מישבת עליו מפני צערו, פטור, מפני שאסור להסיח דעתו מהן. ואם לאו, חייב (סימן לח).

סעיף כד'

קטן היודע לשמר תפלין שלא יפח בָּהוּ וְשָׁלָא יִישׁוּן בָּהוּ, אָבִיו חַיָּב לְקַנּוֹת לוֹ תַּפְּלִין שְׁיִנְיָחוּ. וְעַכְשָׁיו נִתְפַּשֵּׁט הַמְּנַהֵג שְׁמֵתְחִיל הַקָּטָן לְהַנִּיחַ תַּפְּלִין שְׁנֵים אוֹ שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים קִדָּם שְׁנַעֲשֶׂה בּוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה (כז).

סעיף כה'

בְּעֵינֵינוּ הַנְּחַת תַּפְּלִין בְּחַל הַמוֹעֵד, יֵשׁ מַחְלֻקַת הַפּוֹסְקִים וְחִלּוּקֵי מְנַהֲגִים. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׁאֵחָזוּ בְּדַעַת הַפּוֹסְקִים שְׁלָא לְהַנִּיחוֹ. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין בְּדַעַת הַפּוֹסְקִים לְהַנִּיחוֹ אֲלָא שְׁאִין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בְּקוֹל רֹם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת כְּמוֹ שְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין לְהַנִּיחוֹ בְּלֹא בְּרָכוֹת (וְיֵשׁ לְכוּן שְׂאֵם חַל הַמוֹעֵד לְאוֹ זְמַן תַּפְּלִין תִּהְיֶינָה כְּרִצּוּעוֹת בְּעֵלְמָא, פּרמ"ג). וְאִף עַל פִּי שְׁאִינוּ מְבָרְךְ, מְכַל מְקוֹם אֲסוּר לְהַפְסִיק בֵּין שֵׁל יָד לְשֵׁל רֹאשׁ. אֲךָ לְקַדִּישׁ וְלְקַדְשָׁה פּוֹסֵק (סִימָן כה לא). וְצָרִיכִין לְזַהֵר שֶׁהַמְּתַפְּלָלִים בְּבֵית כְּנֶסֶת אֶחָד, לֹא יִהְיוּ קֹצֵת מְנִיחוֹ וְקֹצֵת אִין מְנִיחוֹ (כּוּ נִרְאָה דְּבַזָּה וְדֵאִי אַפָּא מְשׁוּם לֹא תִתְגַּוְדוּד).

סעיף כו'

תַּפְּלִין שֶׁהִחֲזָקוּ בְּכַשְׁרוֹת, מִן הַדִּין כָּל זְמַן שֶׁהַבֵּית שָׁלֵם, גַּם הַפְּרָשִׁיּוֹת הָרִי הוּ בְּחִזְקָתוֹ וְאִינוּ צָרִיכִין בְּדִיקָה. וּמְכַל מְקוֹם נְכוּן לְבַדְקוֹ, מְפִינֵי שְׁלִפְעָמִים מִתְקַלְקְלִין מִן הַזְּעָה. וְאִם אִינוּ מִנִּיחַ אוֹתוֹן אֲלָא לְפָרְקִים, צָרִיכִין בְּדִיקָה שְׁתֵּי פְעָמִים בְּכָל שָׁבַע שְׁנִים, כִּי יֵשׁ לְחוּשׁ שְׂמָא נִתְעַפְּשׁוּ. וְכֵן אִם נִקְרַע הַבֵּית, צָרִיכִין גַּם הַפְּרָשִׁיּוֹת בְּדִיקָה. וְכֵן אִם נִשְׂרוּ בְּמִים. וּמְכַל מְקוֹם אִם אִין לוֹ מִי שְׁיֹדֵעַ לְבַדְקוֹ וְלְחַזֵּר לְתַפְּרוֹ, יִנְיָחוּ כִּדָּ בְּלֹא בְּדִיקָה, שְׁלָא יִתְבַטַּל מִמְצוֹת תַּפְּלִין (סִימָן לט), אֲבָל לֹא יְבָרְךְ עֲלֵיהֶם (פּר"י מַגְדִּים).

סימן יא - הלכות מזוזה ובו כ"ה סעיפים:

מְצוֹת עֲשֵׂה לְקַבֵּעַ מְזוּזָה בְּכָל פֶּתַח. וְאִפְלוּ יֵשׁ לוֹ כַּמָּה חֲדָרִים וּלְכָל חֲדָר
כַּמָּה פֶּתָחִים הָעֲשׂוּיִים לְכַנְיָסָה וַיְצִיאָהּ, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא רָגִיל רַק בְּאֶחָד
מֵהֶם, מִכָּל מְקוֹם כָּלֶם חֲנֻבִים בְּמְזוּזָה. וְאִפְלוּ אִם נִתְמַעֲטוּ הַדְּיוּרִים וְאִינוּ
צָרִיךְ עֲתָה רַק לִפְתַּח אֶחָד, מִכָּל מְקוֹם כָּלֶם חֲנֻבִים. אִךְ אִם יֵשׁ אִיזָה פֶּתַח
שֶׁאִינוּ עֲשׂוּי אֶלָּא לְהַכְנִיס דָּרָךְ שֶׁם אִיזָה מִשָּׂא לְפָרְקִים וְיֵשׁ שָׁם פֶּתַח אַחֵר
לְכַנְיָסָה וַיְצִיאָהּ, אֲזִי הַפֶּתַח הָעֲשׂוּי רַק לְהַכְנִיס מִשָּׂאוֹת, פְּטוּר (וּי"ד סִימָן רַפּוּה
רפו).

סעיף ב'

גַּם שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת וּמְבוֹאוֹת וְעֵירוֹת וּמְדִינוֹת, חֲנֻבִין בְּמְזוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר,
וּבְשַׁעֲרֵיךָ (וְעֵינֵינוּ לְקַמּוֹ סעיף טז) (שם).

סעיף ג'

צָרִיךְ לְקַבֵּעַ בַּיָּמִין הַנִּכְנָס. וְאִם קִבְעָהּ בַּשְּׂמָאל, פְּסוּלָה, וְצָרִיךְ לְהַסִּירָהּ
וּלְקַבֵּעַּהּ בַּיָּמִין וַיְבָרַךְ עָלֶיהָ. וְאִין חֲלוּק בָּזָה בֵּין אֶטֶר לְאִינוּ אֶטֶר (רפ"ט).

סעיף ד'

שְׁנֵי בַתִּים אֲשֶׁר לְכָל אֶחָד יֵשׁ פֶּתַח לְרֵשׁוֹת הָרַבִּים אוֹ לְחֲצֵר, וּבְמַחֲצֵהָ אֲשֶׁר
בַּיְנֵיהֶם יֵשׁ גַּם לְכָל אֶחָד פֶּתַח לְרֵשׁוֹת הָרַבִּים אוֹ לְחֲצֵר, וּבְמַחֲצֵהָ אֲשֶׁר
בַּיְנֵיהֶם יֵשׁ גַּם כּוֹן פֶּתַח, וְהַשְּׂתָא יֵשׁ לְהַסְתַּפֵּק בְּפֶתַח זֶה בְּאִיזָה צַד יִתֵּן אֶת
הַמְּזוּזָה אֲזִלִּינָן בָּזָה בְּתֵר הַפֶּר צִיר. פְּרוּשׁ, בְּמְקוֹם שֶׁנַּעֲשִׂים הַצִּירִים
לְהַדְלֵת שֶׁהַדְלֵת נִפְתַּח לְתוֹכוֹ, זֶהוּ עֵקֶר הַבֵּית, וְנוֹתְנִים אֶת הַמְּזוּזָה בְּצַד
הַיָּמִין שֶׁנִּכְנָסִים לְתוֹכוֹ. וְדוֹקָא כְּשֶׁשְׁנֵי הַבֵּיתִים שְׂוִים בְּתַשְׂמִישׁוֹם. אֲבָל אִם
אֶחָד הוּא עֵקֶר תַּשְׂמִישׁוֹ, בָּזָה לֹא אֲזִלִּינָן בְּתֵר הַפֶּר צִיר, אֶלָּא לְעוֹלָם נוֹתְנִין
אֶת הַמְּזוּזָה בְּצַד הַיָּמִין שֶׁנִּכְנָסִים לְהַבֵּית אֲשֶׁר עֵקֶר תַּשְׂמִישׁוֹ שָׁם, אִפְלוּ
הַדְלֵת נִפְתַּח לְתוֹךְ הַשְּׁנֵי.

סעיף ה'

מְקוֹמָהּ מִתְחַלֵּת שְׁלִישׁ הָעֲלִיּוֹן שֶׁל גְּבוּהַ הַשַּׁעֲר. קִבְעָהּ לְמַעְלָה מְזָה, כְּשֶׁרָה,
וְהוּא שֶׁיִּרְחִיקָנָה מִן הַמִּשְׁקוּף טַפַּח. קִבְעָהּ לְמַטָּה מִשְׁלִישׁ הָעֲלִיּוֹן, צָרִיךְ
לְהַסִּירָהּ וּלְקַבֵּעַהּ כְּרָאוּי וּבְבִרְכָה. וְאִם קִבְעָהּ בְּטַפַּח הָעֲלִיּוֹן, יִסִּירָהּ גַּם כּוֹן
וְיִקְבְּעָהּ כְּרָאוּי, אֲבָל לֹא יְבָרַךְ. וְיֵשׁ לְקַבֵּעַהּ בְּטַפַּח הַסָּמוּךְ לַחוּץ. וְאִם שְׁנָה
בָּזָה, אִינוּ מַעֲכָב (רפ"ט).

סעיף ו'

כִּיצַד קוֹבְעָה, כּוֹרְכָה מְסוּפָה לְרֵאשָׁה, דְּהִינּוּ מֵאֶחָד כָּלְפֵי שְׁמַע, וּמְנִיחָה בְּשִׁפּוּפֶרֶת אוֹ בְּשֶׁאֵר דָּבָר וְקוֹבְעָה בְּמִסְמְרוֹת בְּמִזּוּזוֹת הַפֶּתַח בְּאֶלְכֶסוֹן. וַיְהִי רֵאשָׁה דְּהִינּוּ שְׁמַע כְּנֶגֶד הַבַּיִת וְשִׁטָּה הָאֲחֵרוֹנָה לְצַד חוּץ. וְאִם מִזּוּזוֹת הַפֶּתַח אֵינָה רְחֵבָה, יִקְבְּעֶנָה זְקוּפָה, וְזֶה טוֹב יוֹתֵר מִלְתַּתָּה אַחֲרֵי הַדָּלֶת. אִם לֹא קוֹבְעָה אֶלָּא תִּלְאָה, פְּסוּלָה. וְלָכֵן צָרִיךְ לָזַהֵר לְמִסְמְרָה לְמַעַלָּה וְגַם לְמִטָּה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תְלוּיָה.

סעיף ז'

קֹדֶם שֶׁקוֹבְעָה, יִבְרַךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצּוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְקַבֵּעַ מִזּוּזָה. וְאִם קוֹבֵעַ כְּפֹה מִזּוּזוֹת, דִּי בְּבִרְכָה אַחַת לְכֻלּוֹ. אִם נִפְלָה הַמִּזּוּזָה מֵעֲצָמָה וְחוּזָר וְקוֹבְעָה, צָרִיךְ גַּם כֵּן לְבָרֵךְ, אֲבָל אִם הוּא הַסִּירָה כְּדִי לְבַדְקָהּ, יֵשׁ לְהַסְתַּפֵּק אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ (סִימָן רפ"ט וּפְתַחֵי תְשׁוּבָה).

סעיף ח'

בְּקִצַּת שְׁעָרִים יֵשׁ פֶּתַל קָטָן אֲצֶל הַשַּׁעַר הַגָּדוֹל, וְדָרָךְ הַפֶּתַח הַקָּטָן יוֹצְאִים וְנִכְנָסִים, וְהַשַּׁעַר אֵינּוּ נִפְתָּח רַק לְפָרְקִים. וְכִיּוֹן שֶׁהֵם שְׁנֵי פִתְחִים וּבִינֵיהֶם עֲמוּד רָחֵב טַפַּח, חֲזָבִין בְּשִׁתֵּי מִזּוּזוֹת (רפ"ו).

סעיף ט'

בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְחוּשׁ שְׁמָא יִגְנְבוּ אוֹתָהּ, אִם אֶפְשָׁר לוֹ יַחְפֹּר חֲפִירָה בְּמִזּוּזוֹת הַבַּיִת וַיִּנְיַחְנָה שְׁמָה. אֲבָל לֹא יַעֲמִיק לְחַפֵּר טַפַּח, כִּי שָׁם לֹא הוּי עַל מִזּוּזוֹת בֵּיתָךְ, רַק תוֹךְ מִזּוּזָה וּפְסוּלָה, עוֹד צָרִיךְ לָזַהֵר שֶׁיְהִי עַל כָּל פְּנִיִּם נֶכֶר מְקוֹם הַמִּזּוּזָה. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְחַפֵּר בְּתוֹךְ מִזּוּזוֹת הַבַּיִת, יֵשׁ לְסַמֵּךְ בְּשַׁעַת הַדָּחַק לְקַבְּעָה בְּפָנִים אַחֲרֵי הַדָּלֶת, וְדוֹקָא בְּמִזּוּזָה עֲצָמָה וְלֹא בַכֶּתֶל (עֲזַן חֲכִי"א וּבִ"א). וְלֹא יִרְחִיקָה מִחֻלָּל הַפֶּתַח טַפַּח, כִּי אִזּוֹ פְּסוּלָה (רפ"ט).

סעיף י'

אִין הַבַּיִת חֲזָב בְּמִזּוּזָה אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִם אִין בוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת אֲבָל יֵשׁ בוֹ כְּדִי לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּגוֹן שֶׁאֲרָכוֹ יֵתֵר עַל רְחֵבּוֹ אוֹ שֶׁהוּא עָגֹל, יֵשׁ אוֹמְרִים דְּחֲזָב, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים דְּפִטוּר (רפ"ו).

סעיף יא'

אין הפתח חַיב בְּמִזְוֶזָה אֵלָא אִם יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת (פּפּאָסְטֶען טיר שְׁטאַק)
גְבוּהוֹת לְכָל הַפְּחוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים וּמִשְׁקוֹף עַל גְּבִיָּהּ. וְאִפְלוּ אִין הַמְּזוּזוֹת
מַעֲצִים אוֹ מַאֲבָנִים אַחֲרַיִם רַק שְׁפוֹתְלֵי הַבְּנִין בְּעֶצְמוֹ הֵם הַמְּזוּזוֹת וְעַלֵּיהֶן
תִּקְרָה, גַּם כֵּן חַיב, וְאִם אִין לְבַיִת אֵלָא מְזוּזָה אַחַת, כְּגוֹן שְׁמִצָּד הָאֶחָד
עוֹבֵר הַכֶּתֶל לְהֵלֶן, כְּזֶה, אִם הִיא מִצָּד שְׂמָאל, פְּטוּרָה. וְאִם הִיא מִצָּד יְמִין,
יֵשׁ סָפֵק אִם חַיֵּב אוֹ לֹא. וְיֵשׁ לְקַבְּעָה בְּלֹא בְּרָכָה, אוֹ שְׂיִקְבְּעָה לְאַחַר
שְׂיִקְבְּעַת בְּפֶתַח הַמַּחֲבֵיב, וַיְבָרֵךְ וַיִּפְטֹר גַּם אֶת זֹאת. וְכֵן בְּכָל מְקוֹם שְׂיֵשׁ סָפֵק,
יַעֲשֶׂה כֵן.

מרחשון

יד

סעיף יב'

יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת וְאִין לוֹ מִשְׁקוֹף אֵלָא שְׂיֵשׁ עַלֵּיהֶן כְּפָה כְּמִין קֶשֶׁת אוֹ
אִפְלוּ גַם מְזוּזוֹת אִין לוֹ אֵלָא שְׂהַכְּפָה מִתְעַגְלַת מִן הָאֲרֶז, אִם יֵשׁ בְּגִבֵּה
עֲשָׂרָה טְפָחִים רַחֵב אַרְבָּעָה טְפָחִים, חַיב (ע"ו ט"ז). וְאוֹתָן הַחֲנוּיֹת שְׁעוֹשִׁין
מְזוּזָה אַחַת מִן הַקְּרָקַע עַד הַמִּשְׁקוֹף וּמְזוּזָה אַחַת שְׂאִינָה מְגִיעָה עַד
הַמִּשְׁקוֹף רַק שְׁכּוֹנְסִין אֶת הַכֶּתֶל לְעֶרְךָ אִמָּה אוֹ יוֹתֵר [כְּזֶה], אִם הַמְּזוּזָה
שְׂהִיא גְבוּהָה עַד הַמִּשְׁקוֹף הִיא מִיְמִין הַכְּנִיסָה, נוֹתֵן אֶת הַמְּזוּזָה בְּאוֹתָהּ
הַמְּזוּזָה. וְאִם הַמְּזוּזָה הַקְּטָנָה הִיא מִיְמִין הַנְּכַנְס, אִם הִיא גְבוּהָה עֲשָׂרָה
טְפָחִים, נוֹתֵן אֶת הַמְּזוּזָה בָּהּ. וְאִם אִינָה גְבוּהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, נוֹתֵנָה
בְּמְקוֹם הַרְחֵב (סימן רפ"ז ובסד"ה).

סעיף יג'

יֵשׁ אוֹמְרִים דְּאִפְלוּ אִין דְּלִתוֹת לְפֶתַח, חַיב בְּמְזוּזָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּבַעֲיָנָן
דְּוִקָא דְּלִת. וְלִכְּוֹן לֹא יִקְבְּעַת אֶת הַמְּזוּזָה עַד שְׂיִתְּלָה מִקְּדָם אֶת הַדְּלִת. וְלֹא
יִקְבְּעַת אוֹתָהּ תַּחֲלָה וְאַחַר כֵּן יִתְּלָה אֶת הַדְּלִת, מִשּׁוּם דְּבַעֲיָנָן תַּעֲשֶׂה וְלֹא
מִן הָעֲשׂוּי (ע"ו לעיל סימן ט' סעיף ו').

סעיף יד'

בֵּית שְׂאִינֵנו עֲשׂוּי לְדִירָה בְּקִבְעוֹת, פְּטוּר. לְפִיכָךְ סִכַּת הַחֵג בְּחַג, פְּטוּר (וע"ו)
לְקַמּוֹ סִימָן קל"ד סעיף ח'). וְכֵן אוֹתָן חֲנִיּוֹת שְׁעוֹשִׁין בְּיוֹמָא דְּשׁוּקָא לִימֵי מִשְׁךָ
הַיָּרִיד וְאַחַר כֵּן מְפָרְקִין אוֹתָן אוֹ שְׁנֵשְׂאָרִים בְּלֵי שׁוּם תַּשְׁמִישׁ, פְּטוּרִין.
אֲבָל הַחֲנִיּוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּסַחֲרָה, חַיֵּבוֹת בְּמְזוּזָה.

סעיף טו'

אֲכִסְדָּרָה שְׂיֵשׁ לָהּ שְׁלֹשׁ מְחִיצוֹת וְתִקְרָה עַל גְּבִיָּהּ וּפְרוּצָה בְּרַב־יַעֲיֵית, אִף עַל פִּי שְׂיֵשׁ לָהּ שָׁם שְׁתֵּי פְּצִימִין כְּמוֹ צוּרַת הַפֶּתַח, פְּטוּרָה מִמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהַפְּצִימִין לֹא נֶעֱשׂוּ מִשּׁוֹם מְזוּזוֹת אֲלֵא כְּדִי לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה. אֲבָל אִם יֵשׁ לָהּ מְחִיצָה גַם בְּרוּחַ רַב־יַעֲיֵית, אִף עַל פִּי שֶׁהַמְּחִיצוֹת נְמוּכוֹת וְאֵינָן מְגִיעוֹת עַד הַתִּקְרָה, וְאִף עַל פִּי שֶׁהֵן עֲשׂוּיֹת חֲלוּנוֹת חֲלוּנוֹת, חִיָּבֵת.

סעיף טז'

בֵּית שַׁעַר, וְהוּא בֵּית קָטָן שֶׁאֲצֵל שַׁעַר הַחֲצָר שֶׁהַשּׁוֹמֵר יוֹשֵׁב שָׁם, וּמְרַפֶּסֶת (גְּאֵנִיג) שֶׁהִיא דָּרָךְ לְעֵלוֹת בָּהּ לְעֵלְיָהּ, וְהַגָּנָה וְהַדִּיר, פְּטוּרִין מִמְּזוּזָה, כִּינּוֹן שְׂאִין עֲשׂוּיִין לְדִירָה וְאִם יֵשׁ בֵּית הַחֵיב בְּמְזוּזָה פְּתוּחַ לְאֶחָד מֵאֵלּוּ אוֹ לְאֲכִסְדָּרָה, חִיָּבִים אִף בְּפֶתַח שְׁנַכְנָסִים לָהֶם מְרֻשּׁוֹת הַרְבִּים, וְלִכְּוֹן שַׁעֲרֵי חֲצָרוֹת וְשַׁעֲרֵי מְבוֹאוֹת וְשַׁעֲרֵי מְדִינּוֹת וְעִירוֹת כָּלֶם חִיָּבִים בְּמְזוּזָה כִּינּוֹן שְׁבֵתִים חִיָּבִים בְּמְזוּזָה פְּתוּחִים לְתוֹכָן. אֲפֹלוּ עֲשָׂרָה בְּתִים זֶה פְּתוּחַ לָזֶה וְזֶה פְּתוּחַ לָזֶה (אֲפֹלוּ תִשְׁעָה חִיֻּצוֹנִים הֵם בְּגוּנָא דְּפְטוּרִים) אִם הַפְּנִימִי חֵיב בְּמְזוּזָה כָּלֶם חִיָּבִים. וְלִכְּוֹן שַׁעַר הַפְּתוּחַ מִן הַגָּנָה לְחֲצָר, חֵיב בְּמְזוּזָה (רמב"ם). וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּבֵית שַׁעַר וּמְרַפֶּסֶת, חִיָּבִים אֲפֹלוּ אִין בֵּית פְּתוּחַ לָהֶם. וְיֵשׁ לְקַבְּעָה בְּלֹא בְּרַכָּה.

סעיף יז'

בֵּית הַמְּרַחֵץ וּבְרִסְקֵי וּבֵית הַטְּבִילָה פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שְׂאִינָם לְדִירַת כְּבוֹד. אֲבָל רֶפֶת בְּקָר וְחֶדֶר שְׁמַגְדָּלִים בּוֹ עוֹפוֹת וּבֵית הַתְּבָן וְהַעֲצִים וְאוֹצְרוֹת שֶׁל יֵין אוֹ שֶׁל שְׂאֵר מִשְׁקִין, אִם יֵשׁ לָהֶם שַׁעַר בֵּית, חִיָּבִים. וְיֵשׁ פּוֹטְרִים.

סעיף יח'

בְּמִקּוֹם שְׁתִּינוּקוֹת מְצוּיִים אוֹ שְׁלִפְעָמִים רוֹחֲצִין שָׁם אוֹ שְׁמִשְׁתִּינִים שָׁם, יִכְסֶּה אֶת הַמְּזוּזָה. וְדוֹקָא בְּהַזְדַּמְנוֹת דָּרָךְ אֲרַעִי, סוּמְכִים עַל הַפְּסוּי. אֲבָל לְקַבְּעַ שָׁם תִּשְׁמִישׁ בְּזִיּוֹן לְהַעֲמִיד שָׁם כְּלִי לְשׁוֹפְכִין, אִין לְסַמֵּךְ עַל הַפְּסוּי.

סעיף יט'

בֵּית וְכוּן חֲצָר שְׁגָם גוֹי דָּר שָׁם, פְּטוּר (רפ"ו).

סעיף כ'

מִרְתַּף (קַעֲלָר) שְׁהַמְזוּזוֹת עִם הַפְּתַח שׁוֹכְבִים בְּאַרְץ, פְּטוֹר, דָּלָא נִקְרָא
מְזוּזָה אֶלָּא כְּשֶׁעוֹמְדָת (נודע ביהודה תנינא סימן קפ"ד).

מרחשון

טו

סעיף כא'

השׁוֹכֵר בֵּית בְּחוּצָה לְאַרְץ, פְּטוֹר מִמְזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, דָּלָא הוּי דִּירַת קִבְעָה.

סעיף כב'

הַיּוֹצֵא מִן הַבַּיִת וְיִשְׂרָאֵל אַחַר נִכְנַס לְדוֹר שָׁם, לֹא יִטַל הָרֵאשׁוֹן אֶת
הַמְזוּזוֹת אֶלָּא יִנְיַח וְהַשְּׁנִי יִשְׁלֵם לוֹ עֲבוּרָן (רצ"א).

סעיף כג'

חַיֵּב אָדָם לְהַזְהִיר מֵאֵד בְּמִצּוֹת מְזוּזָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבַת הַכֹּל תָּמִיד. וְכָל
זְמַן שְׂיִכְנַס וְיִצָּא, יִפְגַּע בְּיַחֲוֹד הַשָּׁם, שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְיִזְכֹּר
אֶהְבְּתוֹ וְיַעֲזוֹר מִשְׁנֵתוֹ וּשְׂגִיּוֹתָיו בְּהַבְּלִי הַזְּמַן, וְיִדַּע כִּי אֵין דְּבַר הָעוֹמֵד
לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים אֶלָּא יִדְעֵת צוּר הָעוֹלָם, וּמִיָּד הוּא חוֹזֵר לְדַעְתּוֹ
וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מִישְׁרִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, כֹּל מִי שֵׁישׁ לוֹ
תְּפִלִּין בְּרֵאשׁוֹ וּבְזָרוּעוֹ וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ, מְחֻזָּק הוּא שֶׁלֹּא
יִחָטָא, שֶׁהָרִי יֵשׁ לוֹ מִזְכִּירִין רַבִּים וְהוּן הוּן הַמְּלֻאָכִים שֶׁמְצִילִין אוֹתוֹ
מִלְּחָטָא, שֶׁנֶּאֱמַר, חוֹנֵה מִלְּאֲדָה ה' סָבִיב לִירְאִיו וְיַחֲלָצֵם. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, בְּעוֹן מְזוּזָה, בְּנִיּוֹ וּבְנֹתָיו מֵתִים קִטְנִים. וְכָל הַזְּהִיר
בְּמְזוּזָה יֶאֱרִיכוּ יָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם (סימן רפ"ה ובטור
וברמב"ם).

סעיף כד'

וּלְפִי שֶׁהַמְזוּזָה הִיא לְהַזְכִּיר יַחֲוֹד שְׁמוֹ יְתִבְרַךְ, לָכֵן כְּשֵׁיִצֵּא מִפֶּתַח בֵּיתוֹ וְכֵן
כְּשֶׁנִּכְנַס יִנְשֵׁק אוֹתָהּ. אֲבָל לֹא יִנְיַח אֶת הַיָּד עַל הַמְזוּזָה עֲצָמָה אֶלָּא יִזְהַר
שֶׁיִּהְיֶה זְכוּכִית עַל הַשָּׁם (תשובת רבינו עקיבא איגר זצ"ל סימן נ"א ע"ש. ע"ן בספרי קה"ס
מה"ת חקירה י"ט). וְכִשְׁיּוֹצֵא מִבֵּיתוֹ וּמִנִּיחַ יָדוֹ עַל הַמְזוּזָה יֹאמֵר, ה' שׁוֹמְרֵי ה'
צְלִי עַל יְדֵי יְמִינִי, ה' יִשְׁמַר צִאתִי וּבּוֹאִי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

סעיף כה'

מְזוֹזֹת הַיַּחֲדָה נִבְדָּקָה בַּשָּׁבַע שְׁנַיִם, וְשֵׁל רַבִּים (שְׁאִיו לְהִטְרִיחַ עֲלֵיהֶם) נִבְדָּקָה
שְׁתֵּי פְעָמִים בַּיּוֹבֵל (עַן רֵאשִׁי הַלְכוֹת תְּפִילִין) (רצ"א).

סימן יב - הכנת הגוף לתפלה ומקומות שראוי להתפלל שם ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

כְּתִיב, הַכּוֹן לְקִרְאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, פְּרוּשׁ שְׂיָכִין אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי הַשָּׁם
יִתְבַּרְךָ, שְׂיָלְבִישׁ אֶת עַצְמוֹ בְּמַלְבוּשֵׁי כְבוֹד כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְהִתְפַּלֵּל כְּמִי שֶׁהוֹלֵךְ
לִפְנֵי שַׂר נִכְבָּד. וְאִפְלוּ אִם מִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ בִּיחִידוֹת יִלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּרֵאוּי.
וּבְמִקוֹמוֹת שְׁנוֹהֲגִין לֵילֵךְ בְּחִגוּרָה, אֲסוּר לְהִתְפַּלֵּל עַד שְׂיַחְגֹּר אֶת עַצְמוֹ.

סעיף ב'

טוֹב לִתֵּן צְדָקָה קֹדֶם הַתְּפִלָּה, שְׁנֵאֲמַר אֲנִי בְּצַדֵּק אֶחְזֶה פָּנֶיךָ. גַּם יִקְבַּל עָלָיו
קֹדֶם כָּל תְּפִלָּה מִצּוֹת וְאֶהְבֶּת לְרַעַף כְּמוֹךָ, וַיְכּוֹן לְאַהֲבָתְךָ אֶת כָּל אֲחֵד
מִיִּשְׂרָאֵל כְּנִפְשׁוֹ, כִּי אִם חֵס וְשְׁלוֹם יֵשׁ פְּרוּד לְבָבוֹת יִשְׂרָאֵל לְמִטָּה אֲזִי גַם
לְמַעַל אֵין הַתְּאֲחָדוֹת אֲבָל הַתְּאֲחָדוֹת בְּגוֹפֵיהֶם שְׁלֵמָה גוֹרֵם הַתְּאֲחָדוֹת
וּדְבָקוֹת נִפְשׁוֹתֵיהֶם לְמַעַל, וְעַל יְדֵי זֶה גַם תְּפִלוֹתֵיהֶם מִתְּאֲחָדוֹת. וְאִז
בְּהֵיוֹת תְּפִלוֹתֵיהֶם כְּלוּלוֹת יַחַד, הֵיא רְצוּיָה לִפְנֵינוּ יִתְבַּרְךָ שְׁמוֹ (סימן צ"ב
ובסידור).

סעיף ג'

כְּתִיב, שְׁמֹר רַגְלֶיךָ כְּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים, וְדַרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם
לְבָרְכָה, דְּרַגְלֶיךָ הֵינּוּ הַנִּקְבִּים שְׂאֲצֵל הַרְגְּלִים. וְלָכֵן צָרִיךְ לְבַדֵּק אֶת עַצְמוֹ
קֹדֶם הַתְּפִלָּה אִם אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו. וְאִם מְרַגֵּשׁ עַצְמוֹ אִפְלוּ קִצַּת
הַרְגָּשָׁה לְצָרְכָיו, אֲסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל. וְאִפְלוּ בְּדַבְּרֵי תוֹרָה אֲסוּר כָּל זְמַן
שְׂגוּפוֹ מִשְׁקָץ עַד שְׂיִנְקָה אֶת עַצְמוֹ. וּבְדִיעֵבַד אִם הַתְּפִלָּה כְּשֶׁהוּא נִצְרָף
לְנִקְבָיו, אִם הוּא מְשַׁעַר בְּעַצְמוֹ שֶׁהִיא יְכוּל לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמוֹ שְׁעוֹר הַלּוֹף
פְּרָסָה (שְׁעָה וְחֻמֵּשׁ), תְּפִלְתוֹ תְּפִלָּה. וְאִם לֹא, אִפְלוּ בְּדִיעֵבַד אִם הַתְּפִלָּה,
תְּפִלְתוֹ תוֹעֵבָה וְצָרִיךְ לְחַזֵּר וּלְהִתְפַּלֵּל. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׂאִם יְכוּל לְהַעֲמִיד אֶת
עַצְמוֹ שְׁעוֹר פְּרָסָה, אִפְלוּ לְכַתְחֵלָה מִתֵּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל. וַיֵּשׁ לְסַמֵּךְ עַל זֶה אִם

הוא בענין שבעוד שיפנה יעבר זמן תפלה. ועין לקמן סימן י"ח סעיף ט"ז
(סימן צ"ב).

סעיף ד'

מי שפרי לו שאינו יכול לעמד על עצמו מלהפית עד שיגמר קריאת שמע ותפלה, מוטב שיעבר זמן קריאת שמע ותפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי. ואם עבר זמן תפלה, אנוס הוא (וימשלים אחר כך כדלקמן סימן כ"א). ואם יראה לו שיוכל לעמד על עצמו בשעת קריאת שמע, יניח תפלין בין הבוחר בעמו ישראל באהבה לקריאת שמע ומברך עליהן (ועין פרמ"ג סימן פ').

מרחשון

טז

סעיף ה'

צריך לרחץ את ידיו במים עד הפרק (רמב"ם) קדם התפלה. ולכן אף על פי שרחץ את ידיו בבקר (כדלעיל סימן ב'), אם נגע אחר כך בגדיו באיזה מקום מטנף דהינו במקומות המכסים באדם שיש שם מלמולי זעה או שחכך בראשו או שלא רחץ בבקר עד הפרק, צריך לחזור ולרחץ קדם התפלה. ואם אין לו מים, צריך לחזור אחריהם ללכת לפניו ארבעה מילין או לאחרי מיל. ואם מתירא שמתוך כך יעבר זמן תפלה, מנקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מדי דמנקי ומתפלל, דכתיב, ארחץ בנקיון פפי וגו', ארחץ במים אם אפשר. ואם לאו, בנקיון, בכל מדי דמנקי.

סעיף ו'

ואם רחץ ידיו בבקר פראוי ואין ידוע לו שנתלכלכו ידיו באיזה דבר, מכל מקום כיון שהסיח דעתו בינתים, ואפלו למד בינתים גם כן הוי הסח הדעת, וצריך גם כן לרחצם במים לצרף תפלה. אך בזה אינו צריך לחזור אחר המים דוקא. שאם אין לו מים מזמנים, ובאם יחזור עליהם יאחר תפלת הצבור, לא יחזור עליהם אלא מנקה ידיו בכל מדי דמנקי ומתפלל עם הצבור (עין באר היטב סימן רל"ג סעיף קטן ז) (צ"ב רל"ג).

סעיף ז'

ישתדל ויתאמץ להתפלל עם הצבור, דכתיב, ואני תפילתי לך ה' עת רצון. אימתי עת רצון, בשעה שהצבור מתפללין. וכתיב, כה אמר ה' בעת רצון עניתיו. ואין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים. ואפלו יש בהם חוטאים, דכתיב, הן אל כביר (פרוש, רבים) ולא ימאס. וכתיב, פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי (נ"ב צ').

סעיף ח'

ההולך בדרך והגיע למקום שהוא רוצה ללון שם, אם יש לפניו עד ארבעה מילין מקום שמתפלליו בצבור, אם יוכל לבוא שמה בעוד יום שלא יצטרך ללכת יחידי בלילה, צריך לילך ארבעה מילין לפניו כדי שיתפלל בצבור. ולאחריו צריך לחזור מיל כדי להתפלל בצבור. ומכל שכן שלא ילך ממקום שמתפלליו שם בצבור אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד יום.

סעיף ט'

מצוה גדולה להתפלל בבית הכנסת או בבית המדרש שהם מקומות מקדשים, ואפלו אם לפעמים מתבטל, שאין שם מנין, מפל מצוה להתפלל שם ביחידות, כיון שהן מקומות מקדשים. ומי שדרךכו ללמד בבית המדרש, יתפלל גם כן שמה בעשרה אף על פי שיש בעירו גם בית הכנסת. אבל מי שאין דרכו ללמד בבית המדרש, יתפלל בבית הכנסת שיש בו רב עם, וברב עם הדרת מלך. ואם יש בעירו שני בתי כנסיות, ילך להרחוק, שיהיה לו שכר פסיעות. אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה הראשונים, שאפלו מאה באים אחריו, נוטל שכר כנגד כלם. עוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה, כל מי שהולך שחרית וערבית לבית הכנסת או לבית המדרש בזמן הראוי, ומתאחר שם כראוי, ומתנהג שם בקדשה כראוי, זוכה לאריכות ימים, דכתיב, אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמר מזוזות פתחי. וכתיב בתרה, כי מצאי מצא חיים.

סעיף י'

יש לו לאדם לקבץ לו בית הכנסת או בית המדרש שיתפלל שם בקביעות, וגם יקבץ לו שם מקום מיוחד לתפלתו. וכל תוך ארבע אמות, כחד מקום חשוב. וטוב אם יכול לקבץ לו מקום אצל הקיר, כדמצינו בחזקיה המלך, דכתיב, יסב חזקיהו פניו אל הקיר וגו'. ולא יעמד ולא ישב בתפלה אצל רשע. וכשמתפלל בביתו, יקבץ לו גם כן מקום שלא יבלבלוהו בני ביתו. (ז).

מרחשון

יז

סעיף יא'

מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת או לבית המדרש או לשאר מצות, שנאמר נרדפה לדעת את ה'. וכתיב, דרך מצותיך ארוץ. ולכן אפלו בשבת מתר לרוץ לדבר מצוה, אבל בתוך בית הכנסת ובתוך בית המדרש, אסור

לרוץ ובבואו לפני הפתח, ישהה מעט שלא יפגס בפתע פתאום, וינתע ויפחד מהדר גאונו ותברך שמו, ויאמר הפסוק ואני ברב חסדך וגו', שהוא כמו נטילת רשות, ואחר כך יפגס וילך באימה וביראה כהולך לפני מלך. בקהלות שיש ליהודים רחובות בפני עצמן, מצוה להתעטף בציצית ולהניח תפלין בביתו, וילך כך לבית הכנסת ובמקום שדרים בין האמות או שצריך לעבר דרך מבואות מטנפות, יש להתעטף בציצית ולהניח תפלין בפרוזדור של בית הכנסת, כי הוא ענין גדול לפגס לבית הכנסת מעטף בציצית ומכתיר בתפלין (צ' ובסידור).

סעיף יב'

אם מחמת איזה אגס אינו יכול לילך לבית הכנסת או לבית המדרש, ואפלו לשאר מנין קבוע יש לו איזה מניעה מללכת, ותאמץ לקבץ עשרה אנשים שיתפלל על כל פנים בביתו בצבור. ואם אי אפשר לו, יתפלל על כל פנים בשעה שהצבור מתפלל, שאז היא עת רצון. וכן מי שהוא דר במקום שאין שם מנין, יתפלל בשעה שהצבור מתפלל בעירות. אך אם צריך ללמוד או לעסק במלאכתו הנחוצה לו, ונתבאר לעיל סימן ח' דאסור להתחיל קדם התפלה, על כן יכול להקדים עצמו ולהתפלל תכף משתנץ החמה.

סעיף יג'

וכן מי שחלש לבו, וקשה עליו להמתין מלאכל עד לאחר גמר תפלת הצבור, מתר לו להקדים תפלתו בביתו כדי לאכל מיד (כדלעיל סימן ח' סעיף ב'). ודוקא בביתו מתר לו להקדים תפלתו לתפלת הצבור. ואפלו אם רוצה לצאת חוץ לבית הכנסת להתפלל קדם הצבור, אסור, אלא אם כן רואה שהצבור מתאחרין מלהתפלל, יתפלל הוא בפני עצמו כדי שלא יעבר הזמן. וכן אם הוא חולה או שיש לו אגס אחר, מתר להקדים תפלתו אפלו בבית הכנסת. ויותר טוב שילך לביתו להתפלל (צ').

סעיף יד'

יש אומרים שאים התפללו צבור בבית הכנסת ואחר כך באו צבור אחר להתפלל שם, אין לשליח צבור השני לעמד במקום שעמד הראשון, משום דהוי גנאי להראשונים, אם לא שכבר יצאו הראשונים מבית הכנסת. ואם הראשונים הוציאו ספר תורה וקראו בו, אין להאחרונים להוציא שנית ספר תורה לקרות באותו בית הכנסת. אבל בהרבה קהלות אין מקפידין באלו דברים, והכל כמנהג הקהלה (מג"א סימן ס"ט ובר"י שם וסימן קמ"ד).

סעיף טו'

כּוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לְבָנוֹת בֵּית הַכְּנֶסֶת אוֹ בֵּית הַמְדָרֶשׁ וְלִקְנוֹת סִפְרִים לְלַמֵּד בָּהֶם. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְיָן תְּמִיד, כּוֹפִין זֶה אֶת זֶה בְּקִנְסוֹת שֶׁיָּבֹאוּ תְּמִיד לְמִנְיָן, שֶׁלֹּא יִתְבַטֵּל הַתְּמִיד. וְאִפְלוּ הַלּוֹמְדִים שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִתְבַטְּלוּ מִלְמוּדָם, כּוֹפִין אוֹתָם שֶׁיָּבֹאוּ לְמִנְיָן, דְּזָמַן תּוֹרָה לְחוּד וְזָמַן תְּפִלָּה לְחוּד.

סימן יג - דיני קדשת בית הכנסת ובית המדרש ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

קִדְשַׁת בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמְדָרֶשׁ גְּדוּלָה מְאֹד, וּמִזְהָרִים עֲלֵיהֶם לִירֵא מְמִי שֶׁהוּא שׁוֹכֵן בָּהֶם יִתְבַרֵךְ שְׁמוֹ, כְּדַכְתִּיב, וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ. וּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמְדָרֶשׁ נִקְרָאִים גַּם כֵּן מִקְדָּשׁ, כְּדַכְתִּיב, וְאֵהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט, וְדַרְשֵׁינָן אֵלּוּ בְּתֵי כְּנִסְיוֹת וּבְתֵי מְדַרְשׁוֹת. וְלָכֵן אָסוּר לְדַבֵּר בָּהֶם דְּבָרִים בְּטָלִים. וְאֵין מְחַשְׁבִּין בָּהֶם חֲשָׁבוֹנוֹת אֶלָּא שֶׁל מִצְוָה. כְּגוֹן קֶפֶה שֶׁל צְדָקָה וְכְדוּמָה. וְנוֹהֲגִין בָּהֶם כְּבוֹד לְכַבֵּדָם וּלְרַבְּצָם, וּמִדְּלִיקוֹן בָּהֶם נֵרוֹת לְכְבוֹד. אֵין לְנִשְׁק בָּהֶם בְּנֵי הַקְּטָנִים, שֶׁאֵינּוּ רְאוּיִ לְהִרְאוֹת שֶׁם אֶהְבֶּה אַחֲרַת זוּלַת אֶהְבֵת הַשֵּׁם יִתְבַרֵךְ שְׁמוֹ (צ"ח קנ"א).

מרחשון

יח

סעיף ב'

קִדְּם שֶׁיִּכְנָס לְתוֹכָם, יִקְנַח אֶת הַטֵּיט מֵעַל רִגְלָיו, וַיִּשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יִהְיֶה עָלָיו וְלֹא עַל בְּגָדָיו שׁוֹם לְכַלּוֹד. מִתֵּר לִירֵק בָּהֶם, אֵדָּ יִשְׁפֹּשֵׁף תִּכְף בְּרִגְלָיו.

סעיף ג'

אֵין נִכְנָסִין בָּהֶם לֹא בַחֲמָה מִפְּנֵי הַחֲמָה, וְלֹא בְּגִשְׁמִים מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים. וְאִם צָרִיךְ לְכַנֵּס לְקִרְוֵא אֶת חֲבֵרוֹ, יִכְנָס וַיִּקְרָא שֶׁם אֵיזָה פְּסוּקִים אוֹ אֵיזָה מִשְׁנָה אוֹ יֹאמֵר אֵיזָה תְּפִלָּה, אוֹ שֶׁיִּשְׁמַע מֵאַחֲרֵים אֵיזָה לְמוּד, אוֹ לְכָל

הפחות ישוב שם מעט, כי גם הישיבה בהם היא מצוה, ואחר כך יקרא את חֲבֵרוֹ (קני"א).

סעיף ד'

אסור לאכל או לשבת או לישון בהם אפלו שנת עראי. ולצורך מצוה כגון בליל יום הכפורים מתר לישון, אך יתרחק מן ארון הקדש. וכן לאכל שם לצורך מצוה, סעודה שאין בה שכרות ולא קלות ראש, מתר. וכן אותם אנשים שלומדים שם בקביעות, מתרים לאכל ולישון שם אפלו שנת קבע, שלא יתבטלו מלמודם (סימן קני"א תרי"ט וביו"ד סימן רמ"ו).

סעיף ה'

כשבונים בית הכנסת, צריכין להוראות תלמיד חכם, איך ובאיזה ענין לבנותו.

סימן יד - דיני פסוקי דזמרה ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

מן הודו עד לאחר השירה המה פסוקי דזמרה. וברוך שאמר היא ברכה שלפניהם, וישתבח היא ברכה שלאחריהם משתתחיל ברוך שאמר עד לאחר גמר התפלה, אסור להפסיק בדבור אפלו בלשון הקדש (וכן בכל מקום שאסור להפסיק, אסור אפלו בלשון הקדש). אך לענין הפסק לדבר מצוה, יש חלוק בין פסוקי דזמרה וברכותיה, לקריאת שמע וברכותיה. בפסוקי דזמרה, אפלו באמצע ברוך שאמר ובאמצע ישתבח, אם שומע איזה ברכה, מתר לו לענות אמן. וכן אם שומע שהקהל אומרים קריאת שמע, אומר עמהם פסוק שמע ישראל וגו'. ומכל שכן לקדיש ולקדשה ולברכו דמתר לו להפסיק ולענות עם הקהל. ומכל מקום אם אפשר לו לכוון, שיפסיק לאלו במקום הפסק, כגון מזמור למזמור, או לכל הפחות בין פסוק לפסוק, יעשה כן. וברוך הוא וברוך שמו לא יאמר תוך פסוקי דזמרה, אפלו במקום הפסק (כיון שאינו נזכר בגמרא). וכן הנסח יתברך וישתבח וכו' שאומרים כשהחזן מנגן ברכו, לא יאמר, כיון שאינו אלא מנהג. וכן אם עשה צרכיו ורוחץ ידיו, נראה לי דלא יאמר ברכת אשר יצר, כיון שיכול לאמרה אחר כך (וענין לקמן סעיף ח'. ודיני הפסק בקריאת שמע וברכותיה, יבאר אי"ה בסימן ט"ז) (נא סה סו סכד).

סעיף ב'

יאחזו שתי הציציות שלפניו ויאמר ברוך שומר מצוות, ובתשלוש מהלל בתשפחות ינשקו ויניחו. ויאמר כל פסוקי דזמרה בנחת ובנעימה ולא במרוצה, וידקדק בכל התבות כאלו היה מונה מעות, ויכון פרוש המלות. ומכל שכן בפסוק פותח את ידו וגו', שצריך לאמרו בכונה גדולה, שיכון פרוש המלות ויתפלל במחשבתו על מזונותיו ועל מזונות כל ישראל. ואם לא כן בו כלל, אפלו בדיעבד צריך לחזור ולאמרו בכונה. בין אלילים ובין וה' שמים עשה, צריך להפסיק קצת, שלא יהא נראה כחוזר למעלה (נ"א).

סעיף ג'

יזהר שלא לגע בשעת פסוקי דזמרה ומכל שכן עד גמר התפלה במקומות המכסין בגופו, או בראשו במקום המכסה. וכן בצואת החטם ובצואת האזן אסור לגע כי אם על ידי מטפחת. ואם נגע בידו, יש לרחץ ידו במים. ואם הוא בשעת תפלה ואי אפשר לו לזוז ולבקש מים, די לו בנקיון צרור או חוכך ידו בפתל וכדומה (צ"ב צ"ז).

מרחשון

יט

סעיף ד'

מזמור לתודה אומרים בעמידה ובשמחה, שהוא במקום קרבו תודה. וכן מן ויברך דויד עד אלה הוא ה' האלהים, יאמר בעמידה. וכן השירה יאמר בעמידה בכונה ובשמחה. וכן בברכת ישתבח יעמד (סימן א' נ"א נ"ג).

סעיף ה'

בשבת וביום טוב אין אומרים מזמור לתודה, מפני שקרבן תודה בא בנדבה, ואין מביאים נדרים ונדבות בשבת וביום טוב. גם אין אומרים אותו בחל המועד פסח, מפני שאין קרבן תודה בא אז, לפי שעם התודה צריכין להביא עשרה לחמי חמץ. ולא בערב פסח כי שמא לא יוכלו לאכלם עד זמן אסור חמץ ויצטרכו לשרפו. ולא בערב יום הכפורים, מפני שממעט זמן אכילתם ומביא קדשים לידי פסול (נ"א).

סעיף ו'

אם אחר מלבוא לבית הכנסת עד לאחר שהתחילו הצבור להתפלל, ואם יתפלל כסדר לא יגיע להתפלל תפלת שמונה עשרה עמהם, והעקר הוא

שִׁיתְפִּיל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה עִם הַצְּבוּר, עַל כֵּן יִכּוֹל לְדַלֵּג כַּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר. אַךְ בְּרֵכַת עַל נְטִילַת יָדַיִם וּבְרֵכּוֹת הַתּוֹרָה וּבְרֵכַת אֱלֹהֵי נִשְׁמָה, לְעוֹלָם צְרִיף לֹאמֵר קֹדֶם הַתְּפִלָּה (כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּסִימָן ז'). וְעַל כֵּן אִם לֹא אִמְרָן בְּבֵיתוֹ, צְרִיף לֹאמֵר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאִפְלוּ אִם עַל יָדֵי זֶה יִתְאַחַר מִלְּהַתְּפִיל עִם הַצְּבוּר. וְגַם קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרֵכּוֹת בְּשַׁחֲרִית, צְרִיף לֹאמֵר דּוֹקָא קֹדֶם שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה, דְּהֵינּוּ שִׁיתְחִיל בְּרֵכַת יוֹצֵר אֹר וְיִתְפִּיל כְּסֻדָּר עַד אַחַר שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה בְּלֵי שׁוּם הַפֶּסֶק (כְּדִי לְהַסְמִיךְ גְּאֵלָה לְתַפְּלָה. דְּהֵינּוּ גְּאֵל יִשְׂרָאֵל לְשְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה), אֲבָל שָׂאֵר הַבְּרֵכּוֹת וְכָל הַסֻּדָּר וּפְסוּקֵי דְזִמְרָה (בְּלֵי בְּרֵכַת בְּרוּךְ שְׁאֵמֵר וְיִשְׁתַּבַּח) יִכּוֹל לֹאמְרָם גַּם לְאַחַר הַתְּפִלָּה.

סעיף ז'

וְלָכֵן לְאַחַר שְׁאֵמֵר שְׁלֹשׁ בְּרֵכּוֹת הַנּוֹצְרוֹת לְעִיל וְהַנִּיחַ טְלִית וְתַפְּלִין, אִם הוּא רוֹאֵה כִּי אֵין לוֹ עוֹד זְמַן שְׁיִוְכַל לְהַגִּיעַ לְהַתְּפִיל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה עִם הַצְּבוּר, אֲלֵא כְּשִׁדְלֵג וְיִתְחִיל בְּבְרֵכַת יוֹצֵר אֹר, אֲזִי יִתְחִיל שָׁם. וְאִם יֵשׁ לוֹ זְמַן לֹאמֵר גַּם בְּרוּךְ שְׁאֵמֵר וְתַהֲלֵה לְדוֹד עַד סוּפוֹ, דְּהֵינּוּ שָׁם קִדְשׁוֹ לְעוֹלָם וְעַד וְיִשְׁתַּבַּח, יֹאמְרָם. יֵשׁ לוֹ זְמַן יוֹתֵר, יֹאמֵר גַּם הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקִדְשׁוֹ עַד כָּל הַנִּשְׁמָה תַּהֲלֵל יְהִי הַלְלוּיָהּ. יֵשׁ לוֹ עוֹד זְמַן יוֹתֵר, יֹאמֵר גַּם הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְגו'. יֵשׁ לוֹ עוֹד זְמַן יוֹתֵר, יֹאמֵר גַּם שְׂאֵר הַלְלוּיָהּ. יֵשׁ לוֹ עוֹד זְמַן יוֹתֵר, יֹאמֵר גַּם וּיְבָרֵךְ דְּוִיד עַד לְשֵׁם תְּפָאֲרָתָךְ. וְאִם יֵשׁ לוֹ עוֹד זְמַן יוֹתֵר, יֹאמֵר גַּם הוֹדוּ עַד וְהוּא רַחוּם, וְיִדְלֵג עַד וְהוּא רַחוּם שְׁקֹדֶם אֲשֶׁרִי וְשָׁם יִתְחִיל. וְהַמְזֻמּוֹרִים שְׁמוֹסְפִין בְּשַׁבַּת וּבְיוֹם טוֹב, אִם אֵין לוֹ זְמַן לֹאמְרָם, אֲזִי כָּל הַמְזֻמּוֹרִים וְהַפְּסוּקִים שְׁאוּמְרִים אוֹתָן בְּכָל יוֹם, לְהַם הַקְּדִימָה. וְאִם יֵשׁ לוֹ זְמַן לֹאמֵר קֶצֶת גַּם מֵאֵלוּ שְׁמוֹסִיפִים נְרָאֵה לִי, דְּבִשְׁבַּת וּבְיוֹם הַכְּפוּרִים, מְזֻמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבַּת וְהַלֵּל הַגְּדוֹל (שֶׁהוּא הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב וְגו'), לְהַם הַקְּדִימָה. וּבְשָׂאֵר יוֹם טוֹב, לְהַלֵּל הַגְּדוֹל לְבַד, הַקְּדִימָה. וְאַחַר כֵּן הַמְזֻמּוֹר לְמַנְצַח, לְדוֹד בְּשִׁנּוֹתוֹ, תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה. וְכָל אֵלוּ הַמְזֻמּוֹרִים וְהַפְּסוּקִים יֹאמְרָם קֹדֶם יִשְׁתַּבַּח, וְלְאַחַר גְּמַר הַתְּפִלָּה יִשְׁלִים כָּל מַה שֶּׁדְּלֵג, רַק בְּרוּךְ שְׁאֵמֵר וְיִשְׁתַּבַּח אֵין אוּמְרִים לְאַחַר הַתְּפִלָּה. וְאִם רוֹאֵה שְׁאִפְלוּ אִם יִתְחִיל בְּבְרֵכַת יוֹצֵר אֹר לֹא יִוְכַל לְהַתְּפִיל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה עִם הַצְּבוּר אֲלֵא אִם כֵּן יִמְהַר, טוֹב לוֹ יוֹתֵר לְהַתְּפִיל בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ כְּסֻדָּר בְּמַתִּינוֹת וּבְכֻנָּה (ס"כ סעיף יא ויב) (נב רפא).

סעיף ח'

אִם בָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְהַצְּבוּר מִתְחִילִין לְהַתְּפִיל פְּסוּקֵי דְזִמְרָה וְאֵין לוֹ טְלִית וְתַפְּלִין וְהוּא מְצַפֵּה שְׁיִוְבְּאוּ לוֹ, יִכּוֹל לְהַתְּפִיל גַּם כֵּן פְּסוּקֵי דְזִמְרָה, וּכְשִׁיּוּבְּאוּ לוֹ טְלִית וְתַפְּלִין, יִנִּיחַם לְאַחַר יִשְׁתַּבַּח, קֹדֶם בְּרֵכַת יוֹצֵר אֹר, וּיְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם. וְאִם מִתְנַרָּא שְׁבַעֲוֹד שְׁיִנִּיחַם יִתְעַכֵּב מִלְּהַתְּפִיל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה עִם הַצְּבוּר, יִדְלֵג מִן וְהוּא רַחוּם שְׁבַהֲוֹדוֹ עַד וְהוּא רַחוּם שְׁקֹדֶם אֲשֶׁרִי, אוֹ מִן וְיִושַׁע עַד יִשְׁתַּבַּח, וְלֹא יֹאמֵר רַק מְזֻמּוֹרִים הַעֲקָרִיִּים כְּמוֹ

שְׁפָתוֹב לְעִיל, כְּדִי שְׁיִהָא לּוּ פְּנָאֵי לְהַנְיָחָם לְאַחַר שֶׁהוּא אָמַר יִשְׁתַּבַּח קָדָם
שְׁיֵאמַר הַשְּׁלִיחַ צְבוּר הַקְּדִישׁ (וְעַיֵן לְעִיל סִימָן י" סְעִיף כ"ג) (נ"ב נ"ג ס"ו).

סימן טו - דיני קדיש וברכו וצרוף עשרה ואם יצאו מקצתו ודין השליח צבור ובו י"ג סעיפים:

מרחשון

כ

סעיף א'

אחַר יִשְׁתַּבַּח, אוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צְבוּר חֲצֵי קְדִישׁ. אֵין אוֹמְרִים קְדִישׁ וּבְרָכוּ
וּקְדָשָׁה וְאֵין קוֹרִין בְּתוֹרָה אֶלָּא בְּעִשְׂרָה אַנְשִׁים גְּדוֹלִים. וְאִם לֹא הָיוּ
עֲשָׂרָה בְּשַׁעַה שְׁאָמְרוּ יִשְׁתַּבַּח אֶלָּא שֶׁנִּשְׁלְמוּ אַחַר כֵּךְ, לֹא יֵאמַר הַשְּׁלִיחַ
צְבוּר קְדִישׁ, כִּי אֵין אוֹמְרִים קְדִישׁ אֶלָּא אַחַר דְּבַר שֶׁנֶּאמַר בְּעִשְׂרָה. וְלִכּוֹן
יִמְתְּנוּ מְלוּמַר יִשְׁתַּבַּח עַד שְׁיָבוֹאוּ עֲשָׂרָה. וַיְכוּלִין לְהַמְתִּין עַד קְרוֹב לְחֲצֵי
שַׁעַה, וְיִוְתַר לֹא יִמְתְּנוּ, אֶלָּא יֵאמְרוּ יִשְׁתַּבַּח וְיִמְתְּנוּ. וְכִשְׁיָבוֹאוּ עֲשָׂרָה,
יֵאמְרוּ תַחֲלָה אֵיזָה פְּסוּקִים וְאַחֲרֵיהֶם יֵאמַר הַשְּׁלִיחַ צְבוּר חֲצֵי קְדִישׁ (נ"ג
נ"ה ס"ט רל"ד).

סעיף ב'

גְּדוֹל, הֵינּוּ שְׁעֵבְרוּ לּוּ שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה שָׁנָה וְנִכְנַס לְשָׁנַת י"ד, (וְסוֹמְכִין עַל הַחֲזָקָה
דְּמִסְתַּמָּא הַבֵּיא ב' שְׁעָרוֹת) כְּגוֹן שְׁנוּלֵד בְּרֵאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן, אֵינּוּ נַעֲשֶׂה גְּדוֹל עַד
רֵאשׁ חוֹדֶשׁ דְּהֵיִינוּ בְּתַחֲלַת הַלֵּילָה שֶׁל רֵאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן לְאַחַר י"ג שָׁנִים
נַעֲשֶׂה גְּדוֹל עַד אֶדָר שְׁנִי, אֲבָל אִם נוֹלֵד בְּשָׁנָה מְעַבְרַת בְּאֶדָר רֵאשׁוֹן, נַעֲשֶׂה
גְּדוֹל גַּם כֵּן בְּאֶדָר רֵאשׁוֹן, וְאִם כְּשֶׁנוֹלֵד הֵיטָה שָׁנָה מְעַבְרַת, וְכִשְׁנַעֲשֶׂה גְּדוֹל
הִיא שָׁנָה פְּשוּטָה, בֵּין שְׁנוּלֵד בְּאֶדָר רֵאשׁוֹן, בֵּין שְׁנוּלֵד בְּאֶדָר שְׁנִי, נַעֲשֶׂה
גְּדוֹל בְּיוֹם זֶה בְּאֶדָר שֶׁל עֵתָה וְנִמְצָא, כִּי לְפַעְמִים נַעַר שְׁנוּלֵד קוֹדֵם לְחֻבְרוֹ,
יִתְאַחַר יוֹתֵר לְהִיּוֹת גְּדוֹל, מִחֻבְרוֹ שְׁנוּלֵד אַחֲרָיו, כְּגוֹן שְׁנוּלְדוֹ בְּשָׁנָה
מְעַבְרַת, זֶה בְּכִי לְאֶדָר רֵאשׁוֹן וְזֶה בְּי" לְאֶדָר שְׁנִי וְהַשָּׁנָה אֲשֶׁר נַעֲשִׂים
גְּדוֹלִים, הִיא שָׁנָה פְּשוּטָה.

סעיף ג'

צָרִיכִין לְזַהַר, שֶׁלֹּא לְמַנַּת אֶת הָאֲנָשִׁים לְגַלְגְּלוֹתָם לִידַע אִם יֵשׁ מִנֵּן, כִּי אֲסוּר לְמַנַּת אֶת יִשְׂרָאֵל לְגַלְגְּלוֹתָם, אֲפֹלוּ לְדַבֵּר מִצְוֵה דְכֻתִּיב וַיִּשְׁמַע שְׁאוּל אֶת הָעַם וַיִּפְקְדֵם בְּטַלְאִים (פּר"ח) וְנוֹהֲגִין לְמָנוּתָם בְּאַמִּירַת הַפְּסוּק הַשְּׂעִיָּה אֶת עֲמֻד וְגו' שְׂיֵשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה תְּבוּת.

סעיף ד'

צָרִיכִין שְׂיִהְיוּ כָּל הָעֲשָׂרָה בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהַשְּׁלִיחַ צָבוּר עִמָּהֶם, אֲבָל אִם מִקְצָתָם בְּחֶדֶר זֶה וּמִקְצָתָם בְּחֶדֶר אַחֵר, אֵינָם מְצַטְרָפִין, אִף עַל פִּי שְׁהִפְתַּח פְּתוּחַ בֵּינֵיהֶם, וְאֲפֹלוּ אִם הָרַב הֵמָּה בְּבֵית הַכְּנֻסֶת, וְהַמְּעוּט בַּעֲזָרָה שְׁלֹפְנֵי בֵּית הַכְּנֻסֶת, אֵינָם נִגְרָרִים אַחֵר הָרַב לְהַצְטָרֵף עִמָּהֶם וְאֲפֹלוּ הַעוֹמְדִים עַל הָאֶסְקֵפָה בְּתוֹךְ הַפְּתַח מִן הָאֲגָף וְלַחוּץ. דְּהֵינּוּ, כְּשִׁשׁוּגְרִין אֶת הַדָּלֶת, נִמְצָא מְקוֹם זֶה לַחוּץ, אִף עַל פִּי שְׁעֵתָה הַפְּתַח פְּתוּחַ, מְכַל מְקוֹם נִדוּן כְּלַחוּץ, וְכָל זֹאת לְעֵנֵן צְרוּף לְעֲשָׂרָה אֲבָל אִם הָיוּ כָּאֵן עֲשָׂרָה, וְאוֹמְרִים קִדִּישׁ אוֹ בְּרַכּוֹ אוֹ קִדְשָׁה, אֲזִי כָּל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלָם, יָכוֹל לְעַנֵּת עִמָּהֶם, אֲפֹלוּ כִּמָּה בְּתִים מִפְּסִיקִים בֵּינֵיהֶם, כִּי אֲפֹלוּ מַחִיצָה שֶׁל בְּרִזָּל, אֵינָה מִפְּסִקַת בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהֶם שְׁבַשְׁמִים, וּבְלִבָּד שֶׁלֹּא תִהְיֶה שָׁם צוּאָה אוֹ עֲבוֹדַת גְּלִילִים. (נ"ה)

סעיף ה'

צָרִיךְ לְזַהַר מְאֹד, לְשִׁמְעַת הַקִּדְשִׁי וְלְעַנֵּת אַחֲרָיו בְּכוֹנָה, וּמְכַל שְׂכּוֹן בְּאֵמֶן יִהְיֶה שְׂמִיָּה רַבָּא, שְׁצָרִיךְ לְכַוֵּן הַיֵּטֵב, שֶׁכָּל הַעוֹנָה אֵמֶן יִהְיֶה שְׂמִיָּה רַבָּא בְּכָל כַּחוֹ וְכוֹנְתוֹ, קוֹרְעִין לוֹ גִּזְרֵי דֵינּוּ שֶׁל שְׁבַעִים שָׁנָה, וַיֵּשׁ לְעַנֵּת אוֹתוֹ בְּקוֹל רָם, שְׁבַקוֹל זֶה שׁוֹבֵר כָּל הַמְּקַטְרָגִים, וּמְבַטֵּל כָּל גִּזְרוֹת קְשׁוֹת, וּמְכַל מְקוֹם לֹא יִתֵּן קוֹלוֹת גְּדוּלוֹת, שֶׁלֹּא יִתְלוּצְצוּ עָלָיו בְּנֵי אֲדָם וַיִּגְרַם לָהֶם חֲטָא. אוֹמְרִים אֵמֶן יִהְיֶה שְׂמִיָּה רַבָּא וְכוּ' עִם תְּבַת יִתְבַּרְךָ, וְאַחֲרַי כָּד יִשְׁמַע מִן הַשְּׁלִיחַ צָבוּר וַיֹּאמֶר אֵמֶן.

סעיף ו'

יֵשׁ אוֹמְרִים שְׂאִין צָרִיכִין לְעַמֵּד בְּקִדְשִׁי, אִךְ כָּל קִדְשִׁי שֶׁתִּפְסוּ בְּעַמִּידָה, כְּגוֹן אַחֵר הַלֵּל, יֵשׁ לְעַמֵּד עוֹד בּוֹ, עַד לְאַחֵר אֵמֶן יִהְיֶה שְׂמִיָּה רַבָּא. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׂיֵשׁ לְעַמֵּד תָּמִיד, לְקִדְשִׁי וְלִשְׂאָר דְּבַר שְׁבַקְדְּשָׁה, דְּיֵשׁ לְלַמֵּד בְּקַל וְחֲמֵר מֵעֲגֻלוֹן מְלֻךְ מוֹאֵב, דְּכֻתִּיב וְאַהוּד בָּא אֵלָיו וְגו' וַיֹּאמֶר אַהוּד דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיִּקַּם מֵעַל הַפְּסָא, וּמָה עֲגֻלוֹן מְלֻךְ מוֹאֵב שְׁהִיָּה עוֹבֵד כּוֹכָבִים קָם לְדַבֵּר ה', כָּל שְׂכּוֹן אֲנַחְנוּ עִמּוֹ, וְכֵן יֵשׁ לְהַחְמִיר. (נ"ו)

סעיף ז'

אם אין ט' שומעין להשליח צבור, לא יאמר כָּל קָדִישׁ, כי כָּל דָּבָר שֶׁבְקִדְשָׁהּ אֵין אומרים בפחות מעשרה דהיננו אחד אומר ותשעה שומעים, ומכל מקום, אם אחד מהעשרה מתפלל תפלת שמונה עשרה, אף על פי שאינו יכול לענות עמהם מצטרף והוא הדיון לבי' וגי' וד', כל שנשאר הרב שעוניו, אין המעוט מעכבת, אבל אם אחד מהו ישו, צריכין להקיצו, כי הישן אינו מצטרף לעשרה. (נ"ו)

סעיף ח'

לאחר שאמר השליח צבור חצי קדיש, אומר בקול רם ברכו את ה' המברך, והצבור עונין ברוך ה' המברך לעולם ועד, והשליח צבור חוזר ואומר גם כן ברוך ה' המברך לעולם ועד, שלא יוציא את עצמו מן הכלל, שאומר להם ברכו, והוא אינו מברך. יש נוהגין לענות אחר השליח צבור אמן, אבל השליח צבור לא יענה אחר אמירת הקהל. אם השליח צבור מאריך בנגון בברכו, אומרים הקהל יתברך וכו' ואין לאמרו אלא בשעה שהוא מנגן, אבל כשאומר התבות, לא יאמרו כלום, אלא ישמעו מה שהוא אומר. אף מי שלא שמע מן השליח צבור שאמר ברכו אלא שומע שהצבור עונין ברוך וכו' יכול גם הוא לענות עמהם. (עין א"ר קלט סק"ט) (נו קכד קלט קצב).

סעיף ט'

הקדשה שפיוצר יש להזר לאמרה בצבור, ואם אי אפשר אומרה גם ביחידות. (נ"ט)

סעיף י'

אם אין בבית הכנסת רק מנגן מצמצם, אסור לכל אחד מהם לצאת, ועל היוצא נאמר ועוזבי ה' יכלו. אבל אם ישארו עשרה, יכולים היתרים לצאת, אם כבר שמעו ברכו, וקדשה והקדישים עד לאחר עלינו. ובדיעבד אם לא נשארו עשרה, יכולין לגמר גם בלא עשרה (רק שיהיו רב מנגן) את הענין שהתחילו בעשרה, ואם התחיל השליח צבור לחזר את התפלה, גומר החזרת כל התפלה ואומרים קדשה, וגם אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וכו', אבל אין הכהנים נושאים את פניהם, וגם אין אומרים קדיש לאחר השמונה עשרה, כי המה ענינים אחרים (כך פתב הפרי חדש ועוד מהאחרונים ז"ל) ואם התחילו לקרות בתורה בעשרה, ויצאו מקצתו, גומרין

את הקריאה, אבל אין מוסיפין, וגם אין קורין למפטיר, אלא האחרון
שבמנין הקרואים, קורא את ההפטרה בלא ברכות. (ני"ה קמ"ג)

סעיף יא'

השליח צבור צריך שיהיה הגון, שנאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה,
ואמרו רז"ל זה שליח צבור שאינו הגון ויורד לפני התיבה, ואיזה הגון,
זה שהוא ריקן מעברות, ופרקו נאה, פרוש, שלא יצא עליו שם רע אפלו
בילדותו, ושהוא ענו ומרצה לקהל, שישכמו לתפלתו, ויש לו נעימה וקול
ערב, שמושיך הלב, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים, כדי שיהיו
הפסוקים שבתפלה סדורים בפיו, ואם אין מוצאין מי שיהיו בו כל
המידות הללו, יבחרו את הטוב שבהם בחכמה ובמעשים טובים.

סעיף יב'

אין לאדם להתפלל לפני התיבה שלא ברצון הקהל וכל מי שהתפלל שלא
ברשות, מחמת אלקמות וגאות, אין עונין אמן אחר ברכתיו, שנאמר ובוצע
ברך נאץ ה'.

סעיף יג'

אין ממנין לשליח צבור קבוע אלא מי שנתמלא זקנו, אבל באקראי
בעלמא, כל שהוא בן י"ג שנה ויום אחד, יכול לירד לפני התיבה.

סימן טז - דיני הפסקות בברכות קריאת שמע ובקריאת שמע ובו ה' סעיפים:

מרחשון

כב

סעיף א'

קריאת שמע ושלוש ברכותיה שהן: יוצר אור, אהבה רבה, אמת ויציב, (וכו
במעריב קריאת שמע ובברכותיה) הן חמורים יותר מפסוקי דזמרה, והן נחלקים
לפרקים, ואלו הן בין הפרקים, בין יוצר המאורות לאהבה רבה, בין

הבוחר בעמו ישראל באהבה, לשמע ישראל, בין ובשעריך לזהיה אם שמע, בין על הארץ לויאמר.

סעיף ב'

בין הפרקים מתר לומר אמן, על כל ברכה שהוא שומע, ומכל שכן דמתר לענת לקדשה ולקדיש ולברכו, אבל ברוך הוא וברוך שמו לא יאמר וגם אם שומע שהקהל אומרים קריאת שמע. לא יאמר עמהם את הפסוק שמע ישראל, אלא יאמר מה שהוא אומר בקול רם כדרך שאומרים הקהל שמע ישראל, שיהא נראה כאלו קורא עמהם. (סי"ה ס"ו ופרמ"ג סימן נ"א ומג"א סימן רל"ו)

סעיף ג'

באמצע הפרק, אינו עונה אמן רק אחר ברכת האל הקדוש, ואחר ברכת שומע תפלה, ובקדיש יאמר: אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא, וכשאומר השליח צבור דאמירן בעלמא ואמרו אמן, יאמר גם כן אמן, ושאר אמנים שבקדיש לא יענה, שאינם מעקר הקדיש, ובקדשה ישתק וישמע מהשליח צבור, ויאמר עם הקהל קדוש, קדוש, קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, וישתק ויאמר עם הקהל ברוך כבוד ה' ממקומו, ויותר לא יאמר, שאינו מעקר הקדשה, ואם שומע ברכו, בין ברכו, בין מן השליח צבור בין מן העולה לתורה, עונה ברוך ה' המברך לעולם ועד וגם אמן, שאחר ברכות העולה, ואם הקהל אומרים מודים, ישחה גם כן. ויאמר מודים אגחנו לך ולא יותר, ואם שומע קול רעם יש אומרים דמתר לו גם כן להפסיק ולברך ויש אומרים דלא יפסיק בזה. (בכור שור).

סעיף ד'

אלו ההפסקות שאמרנו שמתר להפסיק באמצע הפרק, אם הוא בברכות, יכון שיהא ההפסק היכא דסליק ענינא, ואם הוא בקריאת שמע, יכון שיהא ההפסק בין פסוק לפסוק, ואם אי אפשר מתר לו להפסיק אפלו באמצע הפסוק, ויתחיל אחר כך מתחלת הפסוק.

סעיף ה'

מה שאמרנו שמתר להפסיק באמצע הפרק לדברים שאמרנו, אינו הדין בפסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כי בהם אסור להפסיק בכל ענין, ואפלו המלך שואל בשלומו לא יפסיק להשיבו, ובין אני ה' אלהיכם לאמת ויציב גם כן לא יפסיק כלל משום דכתוב בקרא ה'

אֱלֹהִים אָמֵת לְכֹד אֵין מִפְסִיקִין בֵּין אֱלֹהֵיכֶם לְאָמֵת, וְנִכּוֹן לְזַהַר שְׁלֵא
לְהִפְסִיק, עַד לְאַחַר שְׁאָמַר, גַּם תִּבְּת וְיִצִיב, (לְפִי שְׁגָם הוּא לְשׁוֹן אָמֵת) וְאַחַר כֵּן
יִכּוֹל לְהִפְסִיק, כְּמוֹ בְּמָקוֹם אַחַר בְּאֲמָצַע פֶּרֶק (דִּין לְשֵׂאל בְּשֵׁלוֹם וּלְהַשִּׁיב שְׁלוֹם, בְּזִמּוֹן
הַזֶּה אֵין מִקְפִּידִין, וְאֵין לְהִפְסִיק בְּזֶה אֲפִלוּ בֵּין הַפְּרָקִים) (סִימֹן ס"ו).

סִימֹן יז - הַלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וְבוּ י' סְעִיפִים:

מִרְחָשׁוֹן

כג

סְעִיף א'

הַתְּחֵלֶת זִמּוֹן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֲרִית, הוּא כְּמוֹ זִמּוֹן תְּפִלִּין, וְנִמְשָׁךְ זִמְנָה
עַד רְבִיעֵית הַיּוֹם, בֵּין שְׁהֵיִם אֶרֶץ בֵּין שְׁהוּא קֶצֶר, וְנִחְשָׁב הַיּוֹם מִן עֲלוֹת
עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, וּמִצְוָה מִן הַמְּבַחֵר לְקֶרֶת כְּנֻתִיקִים, (הַמְּחַבְּבִים אֶת הַמִּצְוֹת)
שֶׁהֵיוּ מְכֻוֹנִים לְקֶרֶת מְעַט קוֹדֵם הַנֶּץ הַחֲמָה כְּדִי שְׁיִסִּים קְרִיאַת שְׁמַע
וּבְרֻכּוֹתֶיהָ עִם הַנֶּץ הַחֲמָה, וְיִסְמָךְ לָהּ הַתְּפִלָּה, וּמִי שְׁיִוְכַל לְכַוֵּן לַעֲשׂוֹת כֵּן
שְׁכָרוֹ מְרַבָּה מְאֹד, וְעַל כָּל פְּנִים צְרִיכִין לְזַהַר מְאֹד, שְׁלֵא לְאַחַר הַזִּמּוֹן
מְרַבֵּיעֵית הַיּוֹם, וּבְפֶרֶט בֵּימֹת הַקֶּץ, כְּשֶׁהֵיִם אֶרֶץ בְּמִדְיָנָתְנוּ, לְפַעֲמִים
סוֹף הַזִּמּוֹן הוּא קוֹדֵם "זִיבְעוּ אוֹהַר", וּמְכַל מְקוֹם בְּדִיעֵבַד אִם עֶבֶר הַזִּמּוֹן,
מִתַּר לְקֶרֶת קְרִיאַת שְׁמַע עִם בְּרֻכּוֹתֶיהָ עַד שְׁלִישׁ הַיּוֹם, אֲבָל לְאַחַר שְׁלִישׁ
הַיּוֹם, אֲסוּר לִזְמַר הַבְּרָכוֹת אֲלָא אוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע לְבַד וְאֲפִלוּ כָּל הַיּוֹם
(וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּגַם הַבְּרָכוֹת יִכּוֹל לִזְמַר כָּל הַיּוֹם פֶּר"ח). (נ"ח).

סְעִיף ב'

מִתַּר לְקֶרֶת קְרִיאַת שְׁמַע, בֵּין יוֹשֵׁב בֵּין עוֹמֵד, וְאִם הִיא יוֹשֵׁב אֲסוּר
לְהַחֲמִיר וְלַעֲמֹד, אֲבָל אֲסוּר לְקֶרֶת כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב, וְאִם הוּא שׁוֹכֵב כְּבָר יִטָּה
אֶת עַצְמוֹ עַל צִדוֹ מִמֶּשׁ וְיִקְרָא, וְאִם הוּא חוֹלָה קָצַת וְקָשָׁה לוֹ לְשָׁכַב עַל
צִדוֹ מִמֶּשׁ, מְכַל מְקוֹם מְחַיֵּב לְהַטּוֹת אֶת עַצְמוֹ קָצַת עַל צִדוֹ. (ס"ג).

סְעִיף ג'

קוֹדֵם שְׁיִתְחִיל, יִכּוֹן לְצֵאת מִצְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע שְׁצֻנּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,
וּבְאִמְרוֹ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יִכּוֹן אֶת הַפְּרוּשׁ: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, כִּי ה' שְׁהוּא אֱלֹהֵינוּ
הוּא ה' אֶחָד, יַחֲדָי וּמִיָּחָד בְּשֵׁמִים וּבְאֶרֶץ, וְיִאָרִיךְ "בְּחִי"ת" שֶׁל אֶחָד, כְּדִי
שְׁיִמְלִיךְ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשֵׁמִים וּבְאֶרֶץ, וּבִדְלֵת יִאָרִיךְ קָצַת גַּם כֵּן שְׁעוֹר,

שְׂיַחֲשֵׁב שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ וּמוֹשֵׁל בְּדֵי רוּחוֹת הָעוֹלָם וְלֹא יֵאָרִיךְ יוֹתֵר מִשְׁעוֹר זֶה, וַיִּדְקֹדֵק שֶׁלֹּא יִקְלַקֵּל קְרִיאַת הַתְּבִיחָה אֶחָד עַל יְדֵי מֵה שְׂמֵאָרִיךְ בּוֹ קֶצֶת, כִּי קֶצֶת מֵהַהֲמוֹן עִם מְקַלְקְלִין, יֵשׁ אוֹמְרִים "אֶחָד", וַיֵּשׁ אוֹמְרִים "אֶחָדֵע" וּמוֹטֵב שֶׁלֹּא לְהֵאָרִיךְ מִלְּהֵאָרִיךְ וּלְקַלְקֵל. נוֹהֲגִין לֹאמַר "שִׁמְעַיִשְׂרָאֵל" בְּקוֹל רֶם לְעוֹרֵר הַפְּנִינָה, וּמְשִׁימִין יָד יָמִין עַל הָעֵינַיִם, לְאַחַר שְׂאוּמְרִים אֶחָד, שׁוֹהֵין קֶצֶת וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד בְּלַחֲשׁ (חוֹץ מִבְּיּוֹם הַכַּפּוּרִים) וְצָרִיכִין לְכוּן בּוֹ גַם כּוֹן פְּרוּשׁ הַמְּלוֹת.

סעיף ד'

שׁוֹהֵה מְעַט וְאוֹמֵר וְאַהֲבַת וְגו', וְכוּן בֵּין פְּרָשָׁה זֹו לְפָרֶשֶׁת וְהִיָּה אִם שִׁמְעַיִן פְּסִיק מְעַט, וְכוּן קוֹדֵם וְיֵאָמֵר, וְפְסִיק מְעַט, וְיִכּוּן בְּפִי וְיֵאָמֵר, לְקַיִם מְצוֹת עֲשֵׂה זְכִירַת יְצִיאַת מִצְרַיִם. (סִימָן א וּבְחֵי אֲדָם)

סעיף ה'

צָרִיךְ לְקַרֵּת קְרִיאַת שִׁמְעַיִן בְּדִקְדוּק גְּדוֹל מִתּוֹךְ סְדוּר מְדִיק הַיֵּטֵב, וְיִשְׁמִיעַ לְאַזְנוֹ מֵה שֶׁהוּא מוֹצִיא מִפִּי, וְיִשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יֵאָמֵר דְּגוּשׁ בְּמִקּוֹם רָפָה, אוֹ רָפָה בְּמִקּוֹם דְּגוּשׁ, וְיִפְסִיק קֶצֶת בְּכָל מִקּוֹם שֶׁנֶּרְשָׁם קוֹ כְּזֶה א. וְגַם בְּפְסוּקֵי דְזִמְרָה, צָרִיךְ לְדִקְדֹק בְּכָל זֶה, וְיִטְעִים יָפָה הָעֵין שֶׁל תִּבְתַּנְשָׁבַע, שֶׁלֹּא יֵהָא נְשָׁמַע כְּאֵלוֹ אִמֵּר נְשָׁבַח "בְּה" א", וְכוּן בְּזִי"ן שֶׁל תִּזְכְּרוּ, וְשֶׁל וְזְכַרְתֶּם, וְדִקְדֹק הַיֵּטֵב שֶׁלֹּא יֵהָא נְשָׁמַע כְּאֵלוֹ אִמֵּר "בְּשִׁי"ן". (ס"א ס"ב).

סעיף ו'

הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שִׁמְעַיִן, לֹא יִרְמֹז בְּעֵינָיו, וְלֹא יִקְרֹץ בְּשִׁפְתָיו, וְלֹא יִרְאֶה בְּאַצְבָּעוֹתָיו, אֵד לְצַרְךְ מְצוּהַ מִתֵּר לְרְמֹז בְּפָרֶשֶׁה שְׁנִיָּה. (ס"ג)

סעיף ז'

קוֹדֵם קְרִיאַת שִׁמְעַיִן כְּשֵׁאוּמֵר וְהַבִּיאֵנוּ וְכוּ' נוֹטֵל אֶת הַצִּיצִית בְּיָדוֹ, וְאוֹחֲזִין בְּשַׁעַת קְרִיאַת שִׁמְעַיִן בְּיָד שְׂמָאל בֵּין קְמִיצָה לְזֶרֶת כְּנֶגֶד לְבוֹ, וְכִשְׁפָּגִיעַ לְוִיֵּאמֵר שֶׁהִיא פְּרִשַׁת צִיצִית, אוֹחֲזִין גַּם בְּיָמֵינוֹ, וְכִשְׁאוּמֵר וְרֵאִיתֶם אוֹתוֹ, נוֹתְנִים עַל הָעֵינַיִם, וּמְסַתְּפֵל בְּהֵם וְנוֹשְׁקוֹ. וְנוֹהֲגִין שֶׁבְּכָל פַּעַם שְׂאוּמֵר תִּבְתַּנְשָׁבַע צִיצִית, נוֹשְׁקוֹ, וְאוֹחֲזוֹ עַד וְנִחְמָדִים לְעַד, שֶׁאֵז נוֹשְׁקוֹ וּמְנִיחוֹ מִיָּדוֹ. (ס"ד).

סעיף ח'

בְּאִמְרוֹ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, יֹאמֵר מִיָּד גַּם תִּבְּת אֲמֶת, שְׁלֹא לְהַפְסִיק בִּינֵיהֶם, וְגַם הַשְּׁלִיחַ צְבוּר אֹמֵר כֵּן וְחוֹזֵר וְאֹמֵר ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲמֶת וַיְכַוֵּן כָּל אֶחָד לְשִׁמְעָה ג' תְּבוּת אֱלוֹ מִפִּי הַשְּׁלִיחַ צְבוּר, כִּי בְּאֵלֹי ג' תְּבוּת, נִשְׁלְמוּ רַמ"ח תְּבוּת בְּקִרְיַאת שְׁמַע, כְּנֶגֶד רַמ"ח אֲבָרִים שְׁבָאָדָם, וּמִתְחִילִין אַחַר כָּךְ וַיִּצְיֵב. אָבֵל אֲסוּר לֹאמֵר עוֹד הַפְּעַם אֲמֶת וּמִי שְׁמַתְפַּלֵּל בִּיחִידוּת, יֹאמֵר קוֹדֵם קִרְיַאת שְׁמַע, אֵל מְלֻדָּה נֶאֱמָן. לְהַשְׁלִים בְּג' תְּבוּת אֱלוֹ מִנְּגוֹן רַמ"ח. 0

סעיף ט'

אִם הַפְּסִיק בְּאִמְצַע קִרְיַאת שְׁמַע (דְּהַיְנוּ מִן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל עַד עַל הָאֲרֶץ) מִחֲמַת אָנֹס, שְׁהִיָּה מִכְרַח לְהַפְּסִיק, כְּגוֹן שְׁהִיָּה צְרִיף לְצֵאת לַעֲשׂוֹת צְרָכָיו, אוֹ שְׁנִמְצָא צוּאָה בְּבֵית, אִם שְׁהִיָּה מְשֻׁדָּה זְמַן, שְׁהִיָּה הוּא יָכוֹל לֹאמֵר כָּל קִרְיַאת שְׁמַע, צְרִיף לְחֹזֵר לְתַחֲלַת קִרְיַאת שְׁמַע. (סִימָן ס"ה וּבַפְּרָמ"ג)

סעיף י'

קָרָא קִרְיַאת שְׁמַע וְנִכְנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמִצָּא צְבוּר שְׁקוֹרִין קִרְיַאת שְׁמַע, צְרִיף לְקַרְת עִמְהֶם כָּל קִרְיַאת שְׁמַע, שְׁלֹא יִרְאֶה כְּאֵלֹי אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם עִם חֲבֵרָיו, וַיִּקְבַּל שְׁכָר כְּקוֹרָא בְּתוֹרָה, וְהוּא הַדִּין אִם הוּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאֹמֵר דְּבָרֵי תַחֲנוּנִים, אוֹ פְּסוּקִים בְּמִקּוֹם שְׁרִשְׁאֵי לְהַפְּסִיק (וְאִם עוֹמֵד בְּמִקּוֹם שְׁאֵינוֹ רִשְׁאֵי נִתְבָּאָר לְעִיל) וְאִם הוּא עֹדִין לֹא קָרָא קִרְיַאת שְׁמַע, קוֹרָא גַם כֵּן עִם הַצְּבוּר, אָבֵל צְרִיף שְׁיִתְכַּוֵּן שְׁלֹא לְצֵאת יְדֵי חוֹבְתוֹ, כְּדִי שְׁיִקְרָא אַחַר כָּךְ עִם הַבְּרָכוֹת, וְכֵן שְׁאָר דְּבָרִים שְׁהַצְּבוּר אֹמְרִים, כְּגוֹן תַּהֲלָה לְדוּד, וְעֲלִינוּ, וְכַדוּמָה וְאֶפְלוּ פִּיּוּטִים אֹמֵר עִמְהֶם, וְאֵל יִפְרֹשׂ אֶת עֲצָמוֹ מִן הַצְּבוּר.

סימן יח - הלכות תפלת שמנה עשרה. ובו כ"ב סעיפים:

סעיף א'

זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב ויראו עם שמש, ובדיעבד אם התפלל לאחר שעלה עמוד השחר יצא, ונמשך זמנה עד שליש היום, ואסור להתאחר יותר ומכל מקום בדיעבד, אם עבר והתאחר יותר, אפלו במזיד יכול להתפלל עד חצות היום אף על פי שאין לו שכר תפלה בזמנה, שכר כתפלה מיהו אכא. עבר במזיד עד חצות היום ולא התפלל, אין לו עוד תשלומין, ועליו נאמר מעות לא יוכל לתקן, ואם שגג או נאנס יבאר בסימן (פ"ט).

סעיף ב'

כשמגיע לתהלות לאל עליון, יעמד ויכין את עצמו לתפלת שמנה עשרה, ויסיר כיחו וניעו, וכל דבר המבלבל את מחשבתו, וילך גי פסיעות לאחוריו, ויאמר תהלות לאל עליון, וכוי עד גאל ישראל, ואז יחזר לפניו גי פסיעות, דרך קרוב והגשה למלך. לא יפסיק בין גאל ישראל לשמנה עשרה, אפלו לקדיש וקדשה וברכו, מפני שצריך להסמיד גאלה לתפלה, וטוב שיצמצם לגמר ברכת גאל ישראל, עם השליח צבור בשוה, כי אם יגמר הוא תחלה, ואחר כך השליח צבור, יש ספק אם יענה אמן על ברכת השליח צבור או לא. אבל כשהוא גם כן גומר את הברכה, ודאי אין צריך לענת אמן, דאין עונין אמן על ברכת עצמו (ועין לעיל סימן ו' סעיף י"א). ובמעריב כיון שאין הברכה שלפני השמנה עשרה מסימת בגאל ישראל, מתר להפסיק, כמו בשאר מקום בין פרק לפרק, קודם השמונה עשרה אומר הפסוק ה' שפתי תפתח וגו', ואינו הפסק, כי הוא שיך להתפלה. אבל הפסוק כי שם ה' אקרא וגו' לא יאמר, כי אם במוסף ובמנחה יאמרו, קודם ה' שפתי תפתח.

(סימן ס"ו צ"ב צ"ה קי"א ובסד"ה)

מרחשון

כה

סעיף ג'

המתפלל צריך שיידע, שהשכינה כנגדו, כמו שנאמר שפכי כמים לביך נחח פני ה' ויעיר הכונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו, עד שתשאר מחשבתו וכונתו זכה בתפלתו, ויחשב כי אלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם, בנדאי היה מסדר דבריו, ומכונן בהם יפה, לבל יכשל, קל וחמר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שצריך לכונן לפניו את מחשבתו, כי לפניו יתברך שמו, המחשבה כמו דבור, וכל המחשבות הוא חוקר, וקודם התפלה יחשב מרוממות האל יתברך שמו ושליות האדם, ויסיר כל תענוגי אדם מלבו.

סעיף ד'

המתפלל צריך שיכונן בלבו פרוש המלות שהוא מוציא בשפתיו, שנאמר תכין לבם, תקשיב אזנך וכבר נדפסו הרבה סדורים, עם פרוש אשכנז, ויכול כל אדם ללמד ולהבין מה שהוא מתפלל, ואם אינו יכול לכונן פרוש המלות, לכל הפחות צריך שיחשב בשעת התפלה בדברים המכניעים את הלב, ומכונים את לבו לאביו שבשמים, ואם תבא לו מחשבה זרה בתוך התפלה ישתק וימתין עד שתתבטל המחשבה.

סעיף ה'

יכונן רגליו זו אצל זו, כאלו אינו אלא אחת, להדמות למלאכים שנאמר ורגליהם רגל ישרה, כלומר רגליהם נראות כרגל אחת ויכוף ראשו מעט למטה, ויסגר עיניו שלא יסתכל בשום דבר, ואם מתפלל מתוך סדור לא יסיר עיניו מן הסדור, ויניח ידיו על לבו, ימינו על שמאלו ויתפלל בלב שלם, באימה וביראה ובהכנעה, כעני העומד בפתח, ויוציא את המלות מפיו בכונה, ובדקדוק, ויתפלל כל אחד כפי הנסחא שלו הן אשכנז הן ספרד, וכדומה כלם יסודתם בהררי קדש, אבל אל יערב תבות מנסחא לנסחא כי כל נסחא תבואתיה מנויות וספורות, על פי סודות גדולים, ואין להוסיף או לגרע. (סי"ח צ"א צ"ה צ"ח).

סעיף ו'

יזהר להתפלל בלחש, רק שהוא בעצמו ישמע, מה שהוא אומר, ויחברו שבסמוך לו, לא ישמע קולו, כמו שנאמר בחנה, רק שפתייה נעות וקולה לא ישמע. (ק"א).

סעיף ז'

לא יסמוך עצמו על שום דבר, אפלו סמיכה כל דהיא. ואם הוא חולה קצת, יכול להתפלל אפלו יושב או שוכב, והוא שיכול לכונן דעתו. ואם אי אפשר לו להתפלל בפיו, מפל מקום ירהר בלבו. (צ"ד).

סעיף ח'

לא יאחז בגידו בשעת תפלת שמנה עשרה, רק הסדור או המחזור אם צריך לו. ויש לו לרשם תחלה את המקומות, שהוא צריך להתפלל בסדור ובמחזור, שלא יצטרך לחפש באמצע תפלתו. לא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. ולא מקרי חציצה אלא דבר שגבוה יו"ד טפחים, ורחב ד' טפחים, אבל דבר קטן לא חשיב הפסק, ואפלו דבר גדול אם הוא דבר קבוע, כגון ארון ותבה לא חשיב הפסק, ואדם נמי אינו חוצץ, ובשעת הדחק בכל ענין אין להקפיד, כיון שסוגר

עֵינָיו אוּ מִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ הַסְדוּר, שֶׁלֹּא תִתְבַטֵּל כְּוִנָּתוֹ. וְכֵן לֹא יִתְפַּלֵּל כְּנֶגֶד אֵיזָה צִיּוֹר, וְאִם יִקְרָה לוֹ לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגֶד בָּגֶד, אוּ כּוֹתֵל מְצִיר יִסְגֵר עֵינָיו, וְכֶנֶד מְרֵאָה אֲסוּר לְהִתְפַּלֵּל, אֲפֹלוּ בְעֵינַיִם סְגוּרוֹת. לֹא יִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם פְּרוֹץ כְּגוֹן, בְּשָׂדֵה, מִפְּנֵי שֶׁכְּשֶׁהוּא בְּמָקוֹם צְנִיעוּת, חָלָה עָלָיו אֵימַת הַמְּלָךְ, וְלִבּוֹ נִשְׁבֵּר וְנִכְנַע. וְאִם הוּא בְּדָרֶךְ מֵתֵר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּשָׂדֵה. וְאִם אֶפְשָׁר לוֹ, יִתְפַּלֵּל בֵּין הָאֵילָנוֹת.

סעיף ט'

לֹא יִגְהַק וְלֹא יִפְהַק (גְּהוּק, הֵינּוּ מֵה שֶׁלְפַעֲמִים אָדָם מוֹצִיא מִגּוּפוֹ לְפִי, נִפְיָה מִחֲמַת שֶׁבְעוּ כְרִיחַ הַמֵּאֲכָל שֶׁאֵכֵל, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דִּהֵינּוּ שֶׁפּוֹשֵׁט גּוּפוֹ וְזָרוּעוֹתָיו מִחֲמַת כְּבֵד, וּפְהוּק הֵינּוּ שְׁפוֹתַח מִלְקוֹחִיו, כְּאָדָם שְׂרוּצָה לִישׁוֹן, אוּ שֶׁעֲמֵד מִשִּׁינָה) וְאִם נִצְטָרֵךְ לְכַף מִחֲמַת אָנְסוֹ, יִנִּיחַ יָדָיו עַל פִּי, שֶׁלֹּא יִתְרָאֶה פְתִיחָתוֹ, וְכֵן אֲסוּר לוֹ לְרַק, וְאִם בָּא לוֹ רַק לְתוֹךְ פִּי, וּמְצִטֵּעַר בּוֹ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּצְטָרֵד מִתְפַּלְתּוֹ, מִבְּלִיעוֹ לְתוֹךְ מִטְפַּחַת אוּ בָּגֶד. וְאִם מְאוּס לוֹ, יִטֶּה לְשִׁמְאָלוֹ וְיִרַק לְאַחֲרָיו. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לְאַחֲרָיו, יִרַק לְשִׁמְאָלוֹ, וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לְשִׁמְאָלוֹ יִרַק לִימִינוֹ, וְאִם כְּנֶה עוֹקֶצְתוֹ, יִמְשִׁמֵּשׁ בְּבִגְדָיו לְהִסְיָרָה, שֶׁלֹּא תִתְבַטֵּל כְּוִנָּתוֹ. אֲבָל לֹא יִסְיָרָה בִּידוֹ. אִם נִשְׁמַט הַטְּלִית מֵעַלָיו, יִכּוֹל לְהַחְזִירוֹ אֲפֹלוּ נִפְל רַבּוֹ. אֲבָל אִם נִפְל כָּלוּ, אֵינּוּ רִשְׁאֵי לְהִתְעַטֵּף בּוֹ מִשׁוּם דִּהְיוּ הַפֶּסֶק. וְאִם נִפְל סֵפֶר לְפָנָיו עַל הָאֶרֶץ, וּמִתּוֹךְ זֶה מִתְבַּלְבֵּל מִכְּוִנָּתוֹ מֵתֵר לְהִגְבִיָּה בֵּין בְּרִכָּה לְבְּרִכָּה. כָּל הַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּתוֹךְ תְּפִלַּת שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה, אֲסוּרִים עַד לְאַחַר שִׁיפְסַע הַפְּסִיעוֹת, (אִדָּה לְעֵנּוּ הַפֶּסֶק יֵשׁ חֲלוּק, כְּמוֹ שֶׁאֲכַתֵּב בְּסֵעִיף י"ד) (צ"ו צ"ז)

מרחשון

כו

סעיף י'

צָרִיךְ לַעֲמֵד בְּפָנָיו לְצַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְפַּלְלוּ אֵלָיֶךָ דָּרֶךְ אֶרֶץ, וְיִכּוֹן גַּם כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם וְכֶנֶד הַמִּקְדָּשׁ וְכֶנֶד בֵּית קִדְשֵׁי הַקִּדְשִׁים. וְלִכּוֹן אֵנוּ בְּמִדְיָנָתְנוּ שְׁיֹשְׁבֵי בְּמַעְרָבָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, צָרִיכִין לַעֲמֵד בְּפָנִים לְצַד מִזְרָח, (וְלֹא לְמִזְרָח מִמֶּשׁ אֵלָּא לְצַד קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוּמִית. עַן ט"ז וּמַג"א בִּשְׁם הַלְבוּשׁ), וְהַיּוֹשְׁבֵי בְּצִפּוֹן שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, פְּנִיָהם לְדָרוֹם. וְהַיּוֹשְׁבֵי בְּמִזְרָח פְּנִיָהם לְמַעְרָב. וְהַיּוֹשְׁבֵי בְּדָרוֹם פְּנִיָהם לְצִפּוֹן. נִמְצָא כָּל יִשְׂרָאֵל פּוֹנִים בְּתַפְלוּתֵיהֶם לְמָקוֹם אֶחָד, דִּהֵינּוּ נֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית קִדְשֵׁי קִדְשִׁים, שֶׁשָׁם שַׁעֲרֵי הַשָּׁמַיִם, שֶׁכָּל הַתְּפִלוֹת עוֹלוֹת דָּרֶךְ שָׁם. וְלִכּוֹן נִקְרָא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ תְּלַפְיוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב, כְּמַגְדֵּל דָּוִד צִוְּאָרֶךְ בְּנוֹי לְתַלְפְּיוֹת, תֵּל שֶׁכָּל פִּיּוֹת פּוֹנִים אֵלָיו. אִם מִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם שְׂאִינּוּ יִכּוֹל לְכּוֹן לְצַד שֶׁכְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, יִכּוֹן לְבוֹ לְאַבּוֹ שֶׁבְּשָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְפַּלְלוּ אֵל ה'. וְאִם עֲמֵד כְּנֶגֶד צִפּוֹן אוּ דָרוֹם, וְנִזְכֵּר בְּאֲמִצֵּעַ שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה שְׂאִינּוּ עוֹמֵד כְּרֵאוֹי לֹא יַעֲקֹר רִגְלָיו, אֵלָּא יִטֶּה פָּנָיו לְמִזְרָח, וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לוֹ, אוּ שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּמַעְרָב, יִגְמַר תְּפִלְתּוֹ כְּדֵי וְיִכּוֹן לְבוֹ לְבֵית קִדְשֵׁי קִדְשִׁים, וְלֹא יַעֲקֹר רִגְלָיו, וְכֵן אִם הוּא מִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ צוּרוֹת בְּמִזְרָח, יִתְפַּלֵּל לְצַד אַחַר אֶף שְׂאִינּוּ מִזְרָח. (סִימָן צ"ד)

סעיף יא'

צָרִיךְ לְכַרֵּעַ וּלְהַשְׁתַּחֲוֹת ד' פְּעָמִים בְּשִׁמְנֵה עֶשְׂרֵה, בְּתַחֲלַת בְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה וּבְסוּפָהּ, וּבְבִרְכַת מוֹדִים בְּתַחֲלַתָּהּ וּבְסוּפָהּ, כְּשֹׁאוֹמֵר בְּרוּךְ כּוֹרֵעַ בְּבִרְכָיו, וְכִשְׁאוֹמֵר אֶתְּהָ מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל כֶּף עַד שֶׁהִקְשָׁרִים שֶׁל חֲלִיּוֹת הַשְּׂדֵרָה בּוֹלְטִים וְגַם רֹאשׁוֹ יָכוֹף, וְקוֹדֵם שֶׁאֹמֵר אֶת הַשֵּׁם זֹקֵף בְּנַחַת (עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר ה' זֹקֵף כְּפוּפִים), וְכֵן בְּמוֹדִים כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה. וְקוֹדֵם שֶׁאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם זֹקֵף. לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה יוֹתֵר מִדָּאִי, דְּהֵיִינוּ עַד שִׁיְהִיָּה פִּיּוֹ כְּנֶגֶד הַחֲגוּר, כִּי זֶהוּ דָרֵךְ יוֹהָרָא. וְזָקוּן וְחוּלָה שֶׁמִּצְטַעַר בְּכָרִיעָה כִּיּוֹן שֶׁהִרְכִּין רֹאשׁוֹ דִּיו. אֲסוּר לְהוֹסִיף הַשְׁתַּחֲוִיּוֹת בְּיֵתֵר הַבְּרָכוֹת לֹא בְּתַחֲלָתוֹן וְלֹא בְּסוּפּוֹן. (קכ"ג).

סעיף יב'

לְאַחַר הַשְּׁמוּנָה עֶשְׂרֵה אוֹמְרִים אֱלֹהֵי נֹצַר וְכוּ'. וְקוֹדֵם עוֹשֶׂה שְׁלוֹם וְכוּ' כּוֹרֵעַ וּפּוֹסֵעַ כֶּף שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת, כְּעֶבֶד הַנְּפֹטָר מֵרַבּוֹ. הַפְּסִיעוֹת יְהִיּוּ בִּינוּנוֹיּוֹת, וְלִכְּל הַפְּחוֹת כְּדִי שִׁיתֵּן אֲגוּדָל בְּצַד עֵקֶב. וְלֹא יִפְסַע פְּסִיעוֹת גְּסוֹת וְלֹא יִפְסַע יוֹתֵר מִגִּי פְּסִיעוֹת. פּוֹסֵעַ תַּחֲלָה בְּרִגְלָה שְׂמָאל וְאַחַר כֶּף בְּרִגְלָה יָמִין, וְשׁוֹב פּוֹסֵעַ בְּרִגְלָה שְׂמָאל. וְעוֹדְהוּ בְּכָרִיעָה, הוֹפֵךְ פָּנָיו לְשְׂמָאלוֹ, שֶׁהוּא יָמִין הַשְּׂכִינָה שֶׁהִיא כְּנֶגְדּוֹ בְּשַׁעַת הַתַּפְּלָה, וּבְצִאתוֹ מִן הַתַּפְּלָה אוֹמֵר עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמֵרוֹמֵי וְהוֹפֵךְ פָּנָיו לִיְמִינוֹ שֶׁהוּא שְׂמָאל הַשְּׂכִינָה. וְאוֹמֵר הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ, וְאַחַר כֶּף מִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנָיו וְאוֹמֵר וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן. אַחַר כֶּף זֹקֵף וְאוֹמֵר יְהִי רָצוֹן וְכוּ' שִׁיְבְּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכוּ' כִּי הַתַּפְּלָה הִיא בְּמִקוֹם הָעֲבוּדָה. וְלָכֵן אָנוּ מִתְּפַלְלִים עַל בְּנֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנוֹכַח לַעֲשׂוֹת אֶת הָעֲבוּדָה מִמֶּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְהַטַּעַם שֶׁפּוֹסְעִין תַּחֲלָה בְּרִגְלָה שְׂמָאל, לְפִי שֶׁדָּרֵךְ הַלִּיכּוֹת הָאֲדָם הוּא לַעֲקוֹר רִגְלָה יָמִין תַּחֲלָה, וְלָכֵן עוֹקֵר כָּאוֹן שְׂמָאל תַּחֲלָה, לְהִרְאוֹת כְּאֵלוֹ כְּבֵד עָלָיו לְפָטֵר מִלְּפָנֵי הַמִּקוֹם בְּרוּךְ הוּא. וְלָכֵן אֲטֵר רִגְלָה עוֹקֵר תַּחֲלָה שְׂמָאלוֹ שֶׁהוּא יָמִין כָּל אֲדָם.

סעיף יג'

בְּמִקוֹם שֶׁכְּלוּ הַפְּסִיעוֹת, יַעֲמֵד בְּרִגְלָיִם מְכוּנּוֹת כְּמוֹ בְּתַפְּלָה, וְלֹא יַחְזִיר פָּנָיו לְמַעַרְב, וְלֹא יַחְזֵר לְמִקוֹמוֹ עַד שִׁיִּגְיַע הַשְּׁלִיחַ צְבוּר לְקַדְשָׁה. וְכֵן כְּשֶׁמִּתְּפַלֵּל בִּיחִידוֹת יַעֲמֵד כְּשֶׁעוֹר זֶה, וְאִם הַמִּקוֹם צָר וְדַחוּק וְכֵן כְּשֹׁאוֹמְרִים פִּיּוּטִים, חוֹזֵר כְּשֶׁמִּתְּחִיל הַשְּׁלִיחַ צְבוּר הַתַּפְּלָה. (קכ"ג).

סעיף יד'

בְּתַפְּלַת שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה, לֹא יִרְמֹז בְּעֵינָיו, וְלֹא יִקְרָץ בְּשִׁפְתָיו, וְלֹא יִרְאֶה בְּאַצְבָּעוֹתָיו וְאִינוֹ פּוֹסֵק אֶפְלוֹ לְקַדִּישׁ וְקַדְשָׁה וּבְרָכוֹ, אֲלֵא יִשְׁתַּק וּיְכוּן

למה שאומרים השליח צבור והצבור ויחשב לו כעונה לענין זה שיוצא, ומכל מקום לא נחשב להפסק. אבל בתפלת אלהי נצר מתר להפסיק לדברים שמפסיקין באמצע פרק של ברכות קריאת שמע וקריאת שמע. לעיל סימן ט"ז. ומכל מקום, אם אפשר לו יאמר תחלה יהיו לרצון וגו', ואם אפשר עוד יפסע גם כן ג' פסיעות. (ק"ד כק"ב)

מרחשון

כז

סעיף טו'

ויש נוהגין לומר מיד לאחר המברך את עמו ישראל בשלום, את הפסוק יהיו לרצון וגו' ואומרים אלהי נצר ופעם שנית יהיו לרצון וגו' וכן נכון לעשות. ונראה לי דבענין זה מתרין להפסיק בתפלת אלהי נצר לענת כל אמן. יש אומרים דקודם שאומר את הפסוק יהיו לרצון טוב לומר פסוק אחד מן התורה או מנביאים או מכתובים, המתחיל באות כהתחלת שמו ומסיים באות כמו סיום שמו (אליהו רבא בשם כ"י) ונראה לי דהאומר יהיו לרצון שני פעמים, לא יאמרו אלא קודם יהיו לרצון השני. (סימן קכ"ב).

סעיף טז'

כבר נתבאר בסימן יב' סעיף ג' דאם מרגיש בעצמו אפלו קצת הרגשה לצרכיו אסור לו להתפלל עד שינקה את עצמו. ומכל שכן לתפלת שמנה עשרה, שאסור לו לעמוד להתפלל כשהוא מרגיש קצת לצרכיו, עד שינקה את עצמו. ואולם אם מתחלה לא הרגיש כלל ואחר כך באמצע תפלת שמנה עשרה הרגיש, שהוא צריך לצרכיו, בין לגדולים בין לקטנים יעצר את עצמו עד שיגמר השמנה עשרה ולא יפסיק אפלו אם ההרגשה היא גדולה, מכל מקום, יעצר את עצמו כל זמן שיכול, ולא יפסיק לצאת באמצע שמנה עשרה עד לאחר שסיים המברך את עמו ישראל בשלום. (צ"ב).

סעיף יז'

הרגיש שיוצא ממנו רוח מלמטה, ואי אפשר לו לעצר, אם מתפלל בביתו, הולך לאחוריו ד' אמות או לצדדין ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח, וחוזר למקומו ואומר: רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו, חרפה וכלמה בחיינו, רמה ותולעה במוותנו, וגומר תפלתו. ואם יצא ממנו הרוח במקומו לאנסו, וכן אם יתפלל בצבור שיתביש אם יתרחק לאחוריו אינו צריך להרחיק את עצמו, וגם לא יאמר הרבון, אלא ימתין עד שיכלה הריח וגומר תפלתו (סימן ק"ג)

סעיף יח'

אסור לישב בתוך די אמות של המתפלל תפלת שמונה עשרה, בין מלפניו בין לאחריו בין מן הצדדין. ואם היושב עוסק גם כן במה דשיף לסדר התפלה מתר. ויש מקליו, דאפלו אינו עוסק בעניני תפלה, אלא שלומד תורה בפיו אינו צריך להתרחק. והירא דבר ה' לא ישב לפני המתפלל תפלת שמונה עשרה כמלא עיניו, אפלו אומר קריאת שמע. אבל לאחריו ולצדדין אין להקפיד. ולעמד מתר בכל ענין אפלו לפניו.

סעיף יט'

אם זה היושב הוא אדם חלוש אין למחת בו.

סעיף כ'

אם זה היושב ישב קודם ואחר כך בא זה ועמד להתפלל מצדו או מלפניו שנמצא זה היושב לאחריו אין צריך לעמד, כיון שזה בא בגבולו. אבל עמד להתפלל לאחריו שנמצא היושב לפניו יש לו לזהר ולעמד. וכל זה כשמתפלל בביתו. אבל אם מתפלל בבית המיוחד למנין קבוע, ומכל שכן בבית הכנסת המיוחד לכל אחד להתפלל שם, אפלו ישב הוא קדם צריך לעמד, כיון שהמקום מיוחד לתפלה לכל איש.

סעיף כא'

אסור לעבר בתוך די אמות לפני המתפלל תפלת שמונה עשרה. ולכן אם אחד התפלל וגמר תפלתו, ואחד עומד לאחריו ומתפלל ועדין לא גמר, אל יפסיע זה שלפניו את הפסיעות, שנמצא כעובר לפני המתפלל. ולעבר מן הצדדין ומכל שכן לאחריו מתר. (ק"ב).

סעיף כב'

שכור אם אינו יכול לדבר לפני אדם גדול ונכבד אסור להתפלל. ואם עבר והתפלל תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל כשיסור יינו מעליו, ואם עבר זמן תפלה, משלים אותה בתפלה שלאחריה כדן שוגג ואנס לקמן סימן כ"א. (צ"ט). (דיו תפילה באשה נדה, עין לקמן סוף סימן קנ"ג).

סימן יט - דיני משיב הרוח, טל ומטר, יעלה ויבא ועננו ובו י"ד סעיפים:

מרחשון

כח

סעיף א'

בחרף אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם. ומתחילין במוסף של שמיני עצרת, והשמש מכריז מקודם משיב הרוח ומוריד הגשם. ואם לא הכריז אין אומרים אותו אז בתפלת המוסף שבלחש. וחולה שמתפלל ביחידות בביתו, וכן בני הכפרים שאין להם מנגן, ימתינו בתפלת מוסף עד השעה שבודאי התפללו בעירות מוסף, ואז יתפללו גם המה מוסף ויאמרוהו. ואומרים אותו עד מוסף יום א' של פסח, דהינו שהצבור גם השליח צבור אומרים אותו עוד בתפלת הלחש. ובחזרת תפלת השליח צבור פוסק מלאמר. ושוב גם הצבור אין אומרים במנחה, כיון שכבר שמעו מהשליח צבור שפסק מלאמר. ומי שמתפלל ביחידות, יקדים להתפלל אז תפלת המוסף בכדי שעדין לא פסק השליח צבור מלאמר בעירות כי מי שהוא מתפלל לאחר שכבר פסק השליח צבור לאמר במוסף, אינו אומר עוד. יש מקומות שאומרים בקיץ משיב הרוח ומוריד הטל, ויכריז כן השמש קודם מוסף יום ראשון של פסח, ואז מתחילין לומר כן גם בלחש במוסף ופוסקין מלומר מוריד הגשם.

סעיף ב'

טעה ולא אמר משיב הרוח ומוריד הגשם, אם נזכר קודם שאמר הברכה מחיה המתים אומר במקום שנזכר רק שלא יהא באמצע ענין, כגון אם נזכר לאחר שאמר ומקיים אמונתו, אומר גם כן לישני עפר, ואומר משיב הרוח וכו' מי כמוד וכו' ואם רוצה יכול לומר לגמרי משיב הרוח ומוריד הגשם מכלל חיים וכו', אבל אם לא נזכר עד לאחר שסיים הברכה מחיה המתים צריך לחזור לראש תפלת שמנה עשרה (ולא סגי שיתחיל אהה גבור כי גי ברכות הראשונות כחדיא חשיבי לענין זה, שאם סים הברכה שלא כהגון צריך לחזור לראש התפלה) (סימן קי"ד) טעה במעריב של פסח או בשחרית או במוסף ולא אמרו, אין צריך לחזור.

סעיף ג'

יש מקומות שאומרים בקיץ משיב הרוח ומוריד הטל. אם טעה ואמר כן גם בחרף, אם לא נזכר עד לאחר שאמר ברוך אהה ה', גומר הברכה מחיה

המתים, ואין צריך לחזור בשביל הזכרת גשם, כיון שכבר זכר טל. ואף אם נזכר מקודם שאמר את השם אומר במקום דסלקא ענינא מוריד הגשם.

סעיף ד'

אם טעה בקיץ ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם, אם נזכר קודם שאמר הברכה מחיה המתים, חוזר ומתחיל אתה גבור וכו' (ואין זאת מדיו חזרה, אלא כדי שתהא הברכה נכרת שאינו אומר בה משיב הרוח ומוריד הגשם). אבל אם לא נזכר עד לאחר שסיים מחיה המתים חוזר לראש התפלה. אם לא אמר רק משיב הרוח ולא אמר מוריד הגשם, אינו מזיק כלל ואומר מכלל חיים וכו'. אם טעה במעריב או בשחרית של שמיני עצרת ואמר, אין צריך לחזור לראש (ק"י"ד).

סעיף ה'

מתחילין לומר טל ומטר, בתפלת ערבית של יום ששים לאחר תקופת תשרי והוא ביום ד' או ביום ה' לחדש דעצעמבער, ואומרים עד פסח.

סעיף ו'

אם טעה ולא אמר טל ומטר, אם נזכר קודם שסיים הברכה מברך השנים, אומר שם ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה ושבענו וכו' וחותם כראוי. ואם לא נזכר עד לאחר שחתם הברכה מתפלל להלן. ובתוך ברכת שמע קולנו אחר ריקם אל תשיבנו, אומר ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע וכו' ואפלו אם לא נזכר אז רק אחר שאמר ברוך אתה, כל שלא אמר עדן את השם, יכול לומר ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע וכו' אבל לא נזכר עד לאחר שסיים הברכה שומע תפלה, חוזר ומתחיל ברוך עלינו וכו' ואם לא נזכר עד לאחר שאמר את הפסוק יהיו לרצון וגו', חוזר לראש התפלה.

סעיף ז'

טעה בקיץ ואמר טל ומטר, חוזר ומתחיל ברוך עלינו, ואם לא נזכר עד לאחר שאמר את הפסוק יהיו לרצון, חוזר לראש התפלה. (ק"י"ז)

אם נסתפק לו אם אמר משיב הרוח או לא אמר, אם הוא לאחר לי יום שֶׁכָּבַר הַתְּפִלָּה תִּשְׁעִים פְּעָמִים כְּרֵאוּי, חֲזַקְתּוּ שְׁגַם עֵתָה הַתְּפִלָּה כְּהַרְגֵל שְׁלוֹ כְּרֵאוּי. אָבֵל בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם צְרִיךְ לְחַזֵּר וּלְהַתְּפַלֵּל. וְכֵן בְּטֵל וּמְטָר אִם מִסְתַּפֵּק לוֹ לְאַחַר שֶׁכָּבַר הַתְּפִלָּה תִּשְׁעִים תְּפִלוֹת כְּרֵאוּי מוֹקְמִינָן אַחֲזַקְתִּיהָ שְׁגַם עֵתָה הַתְּפִלָּה כְּרֵאוּי, וְקֹדֵם לְכֵן צְרִיךְ לְחַזֵּר וּלְהַתְּפַלֵּל. (ק"י"ד)

סעיף ט'

טְעָה בְּמַעְרִיב לֵיל רֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְהַתְּפִלָּה תְּפִלַּת שְׂמִנָּה עֲשָׂרָה שָׁל חֵל, וְנִזְכָּר לְאַחַר שֶׁהִתְחִיל בְּרִיךְ עָלֵינוּ שֶׁהִדִּין הוּא שֶׁצְרִיךְ לְסַיֵּם כָּל אוֹתָהּ בְּרִכָּה (כְּמוֹ שֶׁאֶכְתֵּב לְקַמּוֹן סִימָן ע"ו) אֵינוֹ אוֹמֵר טֵל וּמְטָר כִּינּוֹן שְׁגַם הַצְּבוּר אֵינָם אוֹמְרִים, וְאִם חָלָה הַשְּׂאֵלָה (הוּא יוֹם הַתְּחִלָּה לְשֵׂאֵל טֵל וּמְטָר) בְּיוֹם שַׁבָּת, וְטְעָה וְהַתְּפִלָּה שֶׁל חֵל וְהִתְחִיל בְּרִיךְ עָלֵינוּ, גַּם כֵּן אֵינוֹ אוֹמֵר טֵל וּמְטָר, כִּינּוֹן שֶׁהַצְּבוּר עָדִין לֹא הִתְחִילוּ, וְהִיחִיד נִגְרָר אַחַר הַצְּבוּר. (ק"י"ז)

סעיף י'

שֶׁכַּח יַעֲלֶה וַיָּבֵא בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ בְּשַׁחֲרִית אוֹ בְּמִנְחָה, וּבְחֵל הַמוֹעֵד, בֵּין בְּשַׁחֲרִית בֵּין בְּמִנְחָה בֵּין בְּמַעְרִיב, אִם נִזְכָּר קוֹדֵם שֶׁאָמַר יִהְיוּ לְרִצּוֹן, חוּזֵר וּמִתְחִיל רְצָה, וְאֶפְלוֹ אִם נִזְכָּר קוֹדֵם שֶׁהִתְחִיל מוֹדִים, כִּינּוֹן שְׁסִיִּם בְּרִכַּת הַמַּחְזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן, צְרִיךְ לְהִתְחִיל רְצָה (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִשְׁבֵּי הַרוּחַ) אֲךָ אִם נִזְכָּר קוֹדֵם בְּרִכַּת הַמַּחְזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן, אוֹמְרוֹ שֶׁם וּמְסִיִּם וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ וְכוּ', וְאִם לֹא נִזְכָּר עַד לְאַחַר יִהְיוּ לְרִצּוֹן וְגו', חוּזֵר לְרֵאשׁ הַתְּפִלָּה. וּבְרֵאשׁ חֲדָשׁ שֶׁכַּח יַעֲלֶה וַיָּבֵא בְּמַעְרִיב, בֵּין שְׂרֵאשׁ חֲדָשׁ הוּא בִּי יָמִים, בֵּין שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא יוֹם א', כִּינּוֹן שֶׁאָמַר בְּרוּךְ אַתָּה ה' וְהַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, שׁוֹב אֵינוֹ חוּזֵר, אֶלָּא מְסִיִּם הַמַּחְזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן וְגוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ. וְהַטַּעַם בְּזֶה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֲדָשׁ בְּלִילָה. (תכ"ב ת"צ)

סעיף יא'

שֶׁכַּח בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ אוֹ בְּחֵל הַמוֹעֵד יַעֲלֶה וַיָּבֵא בְּשַׁחֲרִית, אֶף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכָּר עַד לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל מוֹסָף, (שֶׁכָּבַר זָכַר שֶׁל רֵאשׁ חֲדָשׁ וְשֶׁל חֵל הַמוֹעֵד) מִכָּל מְקוֹם, צְרִיךְ לְחַזֵּר וּלְהַתְּפַלֵּל שַׁחֲרִית, וְאִם עָבַר זְמַנָּה יִשְׁלִימָנָה בְּתְּפִלַּת הַמִּנְחָה. (ע"ג שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה סִימָן ק"ח סק"י"ב) כְּדִלְקַמּוֹן כ"א סְעִיף ד'. לְקַמּוֹן סִימָן כ' סְעִיף י'.

סעיף יב'

בְּכָל מְקוֹם שֶׁהוּא צְרִיךְ לְחַזֵּר וּלְהַתְּפַלֵּל, צְרִיךְ לְהִמָּתִין כְּדִי הַלּוֹךְ ד' אַמּוֹת.

סעיף יג'

שְׁלִיחַ צְבוּר שְׁטָעָה בְּתַפְלַת הַלְחָשׁ, אֵינּוּ חוֹזֵר וּמְתַפְּלֵל שְׁנִית מִפְּנֵי טֶרַח הַצְּבוּר, אֲלָא סוּמְךָ עַל הַתְּפִלָּה שְׁיִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, (וְלָכוּ לְאַחַר חֲזֵרַת הַתְּפִלָּה יֹאמֵר אֱלֹהֵי נֹצַר וְכוּ' וְנִפְסִיעַ ג' פְּסִיעוֹת) אֲדָּךְ אִם טָעָה בְּגִי בְּרָכוֹת רִאשׁוֹנוֹת וְנִזְכָּר קוֹדֵם שְׁהַשְּׁלִים תְּפִלָּתוֹ, בְּעֲנָנָן שְׁלֵא יְהֵא בְּחֲזָרְתוֹ טֶרַח הַצְּבוּר, יִחְזֹר (קכ"ג קכ"ו).

כסלו

א

סעיף יד'

בְּיוֹם הַתְּעֵנִית בֵּין בְּתַעֲנִית צְבוּר בֵּין בְּתַעֲנִית יְחִיד, אוֹמְרִים בְּתַפְּלַת הַמְּנַחָה בְּבִרְכַּת שְׁמַע קוֹלְנוּ, עֲנֵנוּ, וְכִשְׁמַגִּיעַ לְבָכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה יִסִּים כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ וְכוּ'. וְאִם שָׂכַח מְלוֹמֵר עֲנֵנוּ, אִם לֹא נִזְכָּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֵת הַשֵּׁם מִבְּרַכַּת שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, אֵינּוּ חוֹזֵר וְאוֹמְרוֹ, אֲלָא לְאַחַר שֶׁגָּמַר כָּל הַתְּפִלָּה, לְאַחַר אֱלֹהֵי נֹצַר קוֹדֵם שְׁיַעֲקֹר רַגְלָיו, אוֹמְרוֹ עַד בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה וּמִסִּים יִהְיוּ לְרָצוֹן וְכוּ', וְאִם לֹא נִזְכָּר עַד לְאַחַר שֶׁעָקַר רַגְלָיו, אֵינּוּ אוֹמְרוֹ עוֹד כָּלֵל (תקס"ה).

סימן כ - דין חזרת תפלת השליח צבור. ובו י"ב סעיפים:

סעיף א'

כְּשֶׁפּוֹסַע הַשְּׁלִיחַ צְבוּר מִתְּפִלָּה שֶׁבְּלַחֲשׁ, עוֹמֵד בְּמִקוֹמוֹ כְּשֶׁעוֹר הַלּוֹף דִּי אַמּוֹת וְחוֹזֵר לְמִקוֹמוֹ וְאוֹמֵר בְּלַחֲשׁ ה' שְׁפָתַי תִּפְתַּח וְגו' וּמִתְחִיל בְּקוֹל בְּרוּךְ אַתָּה וְכוּ' וְכָל אֶחָד יִזְהַר לְשִׁתֵּק אֶז וְלִשְׁמַע הֵיטֵב, וְלִכְוֹן לְמָה שֶׁהוּא אוֹמֵר, וְלוֹמֵר בְּרוּךְ הוּא, וּבְרוּךְ שְׁמוֹ וְאָמֵן עַל כָּל בְּרָכָה כְּרֵאוּי. וְאֶפְלוּ לְלַמֵּד אֲסוּר בְּשָׂעָה שֶׁהַשְּׁלִיחַ צְבוּר חוֹזֵר הַתְּפִלָּה, וְאֵין צְרִיךְ לוֹמֵר שְׁצָרִיכִין לִזְהַר מִשִּׁיחָה בְּטָלָה. וּמִי שֶׁנִּקְלַל לוֹ, יֵשׁ לוֹ לַעֲמֹד כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעֲצָמוֹ מִתְּפַלֵּל שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה אוֹ בְּעֵינָיִם עֲצוּמוֹת, אוֹ לְרֵאוֹת תּוֹךְ הַסְּדוּר מֵה שֶׁאָמַר הַשְּׁלִיחַ צְבוּר (קכ"א קכ"ג קכ"ד). קֶצֶת נוֹהֲגִין שֶׁלְאַחַר קִדְשָׁה חוֹלְצִין תְּפִלִּין שֶׁל רִש"י וּמִנִּיחִין תְּפִלִּין דְּרַבְנּוּ תַּם. וְעוֹשִׂין שְׁלֵא כְּדִין. (עַן פְּרִי מַגְדִּים סִימָן ל"ד מִשְׁבָּצוֹת סֵעִיף קטן ב).

סעיף ב'

בחזרת תפלת השליח צבור, כיון שהשליח צבור כבר התפלל בפני עצמו בלחש, ואינו חוזר את התפלה רק בשביל השומעים, לכן צריכין שיהיו דוקא תשעה שומעין ועונין, שלא תהיינה ברכותיו לבטלה (ולא דמי למה שכתוב בסימן ט"ו סעיף ז'). ולכן כשיש מנן מצמצם, צריכין להשגיח שלא יתחיל השליח צבור חזרת התפלה עד שיגמרו כולן תפלותיהן שיוכלו לענות. (קכ"ד)

סעיף ג'

השליח צבור צריך לזהר, כשהוא מסיים ברכה אחת, שלא להתחיל ברכה שניה, עד לאחר שאמרו רב הצבור אמן. ואם התחיל תכף ברכה אחרת, כגון, שסיים מגן אברהם והתחיל מיד אתה גבור, אזי כיון שהתחיל לומר, אתה גבור, שוב אין אומרים אמן, וענש בטול אמן, אז הוא עליו.

סעיף ד'

בקדושה, יזהר כל אחד לכוון רגליו, שיהיו שתייהן ביחד, כאלו היו רגל אחת (כמו שכתוב ורגליהם רגל ישרה) וכשאומרים קדוש, קדוש, קדוש, וכן ברוך וימלא, מרים גופו ועקבו למעלה. ונוהגין לשא העינים למרום, וטוב שתהיינה סגורות (קכ"ה).

סעיף ה'

כשמגיע השליח צבור למודים, משתחוים כל הקהל ואומרים מודים דרבנן, פלו בהשתחויה, ומי שהוא עומד בתפלת שמנה עשרה ושומע שהשליח צבור הגיע למודים, אם הוא עומד באמצע ברכה, משתחוה גם כן. אבל אם עומד בתחלת ברכה. או בסוף ברכה, לא ישתחוה. משום דאסור להוסיף השתחויות, בתחלת ברכה או בסוף ברכה, על אותן שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, כדלעיל סימן י"ח סעיף י"א (ק"ט קכ"ז).

סעיף ו'

קודם שאומר השליח צבור שים שלום, אומר אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו וכו', וכשאומר "וישמך" אומרים הקהל כן יהי רצון ולא יאמרו אמן. וכן כשאומר ויחנך ושלום. ואין אומרים אותו רק בשחרית ובמוסף, ולא במנחה. רק בתענית צבור, שאומרים גם במנחה שים שלום, אז אומר

השליח צבור גם אלהינו ואלהי אבותינו. ואין אומרים אותו בבית אב, ולא בתשעה באב בשחרית (קכ"א קכ"ז).

סעיף ז'

לאחר שגמר השליח צבור התפלה, יאמר בלחש יהיו לרצון וגו' אבל לפסע ג' פסיעות אינו צריך שסומך על הפסיעות שבסוף הקדיש שלם. (קכ"ג).

כסלו

ב

סעיף ח'

בתענית צבור ויש בבית הכנסת עשרה שמתענים ומשלימים, אומר השליח צבור בשחרית ובמנחה עננו קדם רפאנו. ואם טעה ולא אמרו, אם נזכר קודם שאמר את השם, מן הברכה רופא חולי, חוזר ואומר עננו ורפאנו. אבל לא נזכר עד לאחר שאמר את השם, גומר הברכה רופא חולי עמו ישראל, ואומר עננו בתוך ברכת שומע תפלה, וחותם שומע תפלה כמו יחיד. ואם שכחו גם שם, אומרו לאחר סיום התפלה בלא חתימה.

סעיף ט'

אין אומרים תפלת שמנה עשרה בקול, אלא אם כן יש לכל הפחות ששה אנשים, שהם רב מנין שהתפללו עתה. אבל אם אין ששה אנשים שהתפללו עתה, אין אומרים כל השמנה עשרה בקול, אלא אחד אומר עד האל הקדוש בקול, ואומרים קדשה וגומר תפלתו בלחש. (ס"ט)

סעיף י'

כל מקום שהיחיד אם טעה חוזר ומתפלל, כמו כן השליח צבור בחזרת התפלה, אם טעה חוזר ומתפלל חוץ משחרית של ראש חדש וחל המועד. שאם שכח ולא אמר יעלה ויבא ולא נזכר עד שהשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, כי משום טרח הצבור, סמכין על מה שיזכיר בתפלת המוסף, אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, חוזר לרצה ואין בזה טרח הצבור (קכ"ו).

סעיף יא'

חיוב על האדם לומר קדשה עם הצבור, וגם אמן שלאחר האל הקדוש, ושלאחר שומע תפלה, הוא גם כן חיוב כמו קדשה. וכן הקדישים שאומר

השליח צבור, חיוב הוא לענות עליהם. וכן במודים הוא חיוב לשחת עם הצבור. ולכן אם נתאחר לבא לבית הכנסת, באפן שאינו יכול להתפלל עם הצבור. והוא מכרח להתפלל ביחידות, אם אין השעה עוברת, צריך להשגיח שלא יתפלל שמנה עשרה, בשעה שיפסיד מלענות אחד מדברים אלו אלא ימתין עד שיענה, ואחר כך יתפלל שמנה עשרה. אבל אל ימתין בין גאל ישראל לתפלת שמנה עשרה, דהא צריך להסמיך גאלה לתפלה, ואסור להפסיק ביניהם, אלא ימתין קודם שירה חדשה (וע"ש סימן ס"ט סעיף ז).

סעיף יב'

יחיד העומד בתפלת שמנה עשרה, וכשהוא מסים מחיה המתים, אומרים הצבור קדשת ובא לציון, או קדשת יוצר, אינו אומר עמהם קדוש, לפי שאין הקדשות שוות, אבל אם הצבור אומרים קדשת מוסף, אף על פי שהוא מתפלל שחרית, עונה עמהם קדוש וכו', וכן בהפוך דקדשת שחרית וקדשת מוסף שוות הן (ק"ט).

סימן כא - דין מי שלא התפלל האיך ישלימנה ובו י' סעיפים:

סעיף א'

כבר נתבאר בסימן י"ח שאם עבר זמן תפלה במזיד, אין לו תשלומין אבל אם מחמת שגגה או אנס לא התפלל, או שטעה בתפלתו בדבר שצריך לחזור ולהתפלל יכול להשלימה לאחר תפלה הסמוכה לה, וצריך שיתפלל דוקא תפלה שהיא זמנה, ואחר כך תפלת התשלומין, דהינו אם לא התפלל שחרית, אזי כשיגיע זמן תפלת מנחה, יתפלל מתחלה, תפלה לשם מנחה ואומר תחנון, ואחר כך מיד אומר אשרי, ומתפלל עוד שמנה עשרה בשביל שחרית. ואם לא התפלל מנחה, אזי יתפלל תחלה ערבית, וישקה רק כדי הלוף ד' אמות ואינו אומר אשרי אלא מיד יתפלל תפלת שמנה עשרה בשביל מנחה, ואם לא התפלל ערבית, אזי לאחר תפלת שחרית, יאמר תחנון ואשרי, ויתפלל תפלת שמנה עשרה לשם ערבית ואחר כך יאמר למנצח ובא לציון וכו', ואסור לו לאכל עד שיתפלל גם תפלה זו, שהיא לשם ערבית.

סעיף ב'

אם לא התפילל, בעוד שהיה לו שהות להתפילל, מפני שהיה חושב, שעדין ישאר לו זמן, אחר שיגמר אותו עסק שהוא מתעסק בו, ובין כך וכך עברה לו השעה, וכן מי שהיה טרוד לצרף ממונו, שלא יבא לידי הפסד, ועל ידי כן הפסיד זמן התפלה, אף על גב דאסור להעביר זמן תפלה משום הפסד ממון מכל מקום מקרי אגס, ויש לו תשלומין. וכן אם מחמת שכרות לא היה ראוי להתפילל, נחשב גם כן כאגס אף על פי שהתחיל באסור לשתת, כשהגיע זמן תפלה.

כסלו

ג

סעיף ג'

אין תשלומין לתפלה, אלא בתפלה הסמוכה לה. אבל אם נתאחר יותר, אין לה עוד תשלומין כגון אם לא התפילל לא שחרית ולא מנחה, אזי מנחה, יש לה תשלומין, לאחר ערבית הסמוכה לה, אבל שחרית אין לה תשלומין, כיון שעבר שתי זמני תפלות שלא בתפילל, לא בזמנה ולא בזמן מנחה.

סעיף ד'

אך ביום שיש בו מוסף, אם לא התפילל שחרית, יכול להשלימה לאחר מנחה, (דכיון דזמן תפלת מוסף, בדיעבד עד הלילה, כמו מנחה אם כן לא עבר שתי זמני תפלות) ולאחר תפלת מוסף, אינו יכול להשלים תפלת שחרית, (דכיון שמזכיר בה קרבן מוסף, אינה ראוייה שתעלה לתפלת שחרית. פרי מגדים סימן ק"ח, אברהם סעיף קטן ו'). אך עם עדין לא עבר זמן תפלת שחרית, יכול להתפילל שחרית, אף על פי שכבר התפילל מוסף.

סעיף ה'

אין תשלומין לתפלה שהפסיד, אלא בזמן תפלה הסמוכה לה. אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה, כגון אם שהה הרבה, אחר שהתפילל התפלה שהיא חובת שעה, אינו יכול להתפילל עוד, תשלומי תפלה שהפסיד, לפי שלא תקנו תשלומין לתפלה שהפסיד, אלא בזמן שהוא עוסק בתפלה שהיא חובת שעה, שאז כיון שהוא עוסק בתפלה שהיא חובת שעה, שאז כיון שהוא עוסק בתפלה. הוא משלים גם כן מה שחסר (ק"ח).

סעיף ו'

תַּפְּלַת הַתְּשׁוּלוּמִין שֶׁהוּא מִתְּפַלֵּל, חַיֵּב לְהִתְפַּלֵּל, כְּמוֹ שֶׁהוּא מִתְּפַלֵּל אֶז תַּפְּלַת הַחוּבָה, כְּגוֹן אִם לֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעֶרְב שַׁבָּת, מִתְּפַלֵּל עֶרְבִית שְׁתֵּים שֶׁל שַׁבָּת, אָף עַל פִּי שֶׁהִשְׁנִיחַ בָּאָה לְתִשְׁלוּם תַּפְּלַת חֹל, מִכָּל מְקוֹם, כִּינּוּן שֶׁעָתָה הוּא שַׁבָּת, מִתְּפַלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. וְאִם הִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל, חוֹזֵר וּמִתְּפַלֵּל, וְכֵן בְּעֶרְב רֵאשׁ חֹדֶשׁ אִם לֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה מִתְּפַלֵּל עֶרְבִית שְׁתֵּים, וְאוֹמֵר בְּשִׁתִּיחָן יַעֲלֶה וַיָּבֵא. וְאִם לֹא הִתְפַּלֵּל עֶרְבִית בְּרֵאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁמִּתְּפַלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתֵּים, אִם שָׂכַח יַעֲלֶה וַיָּבֵא אֶפְלוּ בְּשִׁנְיַת חוֹזֵר וּמִתְּפַלֵּל, (אף על גב דַּתְּשׁוּלוּמִין הַלְּיָלָה הִיא, וְאִז לֹא הִיָּה חוֹזֵר, מִכָּל מְקוֹם הַשְּׁתֵּא יִמָּא הוּא), וּבְשַׁבָּת אִם לֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה, מִתְּפַלֵּל עֶרְבִית גַּם כֵּן שְׁתֵּים שֶׁל חֹל, אֶלְא שְׁיֵשׁ חֲלוּק בְּאַתָּה חוֹנְנִתְנוּ. בְּרֵאשׁוֹנָה אוֹמֵר אַתָּה חוֹנְנִתְנוּ, וּבְשִׁנְיַת אֵינוֹ אוֹמְרוּ. וְהִטְעַם בְּזֶה, כִּינּוּן שֶׁאַתָּה חוֹנְנִתְנוּ הוּא כְּמוֹ הַבְּדִלָה, וְאִין מְבַדִּילִין בִּי פְּעָמִים בְּתַפְּלָה, וְהוּא הַדִּין לְהַפְּדֵי, אִם שָׂכַח עֶרְבִית בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. מִתְּפַלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתֵּים, וְאוֹמֵר בְּתַפְּלַת הַתְּשׁוּלוּמִין אַתָּה חוֹנְנִתְנוּ, לְפִי שֶׁמַּעֲקָר הַתַּקְּנָה, צָרִיךְ לְהַבְּדִיל בְּתַפְּלָה (ק"ח רצ"ד).

סעיף ז'

טָעָה בְּרֵאשׁ חֹדֶשׁ בְּמִנְחָה, וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וַיָּבֵא, וְלִמְחָר אֵינוֹ רֵאשׁ חֹדֶשׁ, אִם כֵּן אָף אִם יִתְּפַלֵּל עֶרְבִית שְׁתֵּים, לֹא יִרְוִיחַ כְּלוּם, שֶׁהָרִי אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר עוֹד יַעֲלֶה וַיָּבֵא, וּבְלֹא יַעֲלֶה וַיָּבֵא, הָרִי כְּבָר הִתְפַּלֵּל עַל כֵּן אֵינוֹ מִתְּפַלֵּל כָּלֵל לְתִשְׁלוּמִין.

סעיף ח'

תַּפְּלַת מוֹסָף, אָף עַל פִּי שֶׁזְּמַנָּה כָּל הַיּוֹם, וְאִם כֵּן הוּי מַעְרִיב תַּפְּלָה הַסְּמוּכָה לָהּ, מִכָּל מְקוֹם אֵין לָהּ תְּשׁוּלוּמִין בְּלִילָהּ, מִשּׁוּם דַּתְּפַלַּת מוֹסָף נִתְקַנָּה מִשּׁוּם וּנְשַׁלְמָה פָּרִים שֶׁפְּתִינוּ וְכִינּוּן שֶׁעֲבַר זְמַנּוֹ בְּטַל קָרְבָּנוֹ.

כסלו

ז

סעיף ט'

מִי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתֵּים, אוֹ מִנְחָה שְׁתֵּים, אִם הוּא שְׁלִיחַ צַבוּר, יוֹצֵא בְּמָה שֶׁהוּא חוֹזֵר אֶת הַתַּפְּלָה בְּקוֹל רֶם.

סעיף י'

מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אוֹ לֹא, בְּזִמְנוֹ הַזֶּה (שְׁאִין מִתְּפַלְּלוּ בַּנְּדָבָה), אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְּפַלֵּל (סִימּוֹן ק"ז ק"ח).

סימן כב - דיני תחנון ובו י' סעיפים:

סעיף א'

לאחר השמנה עשרה, אומרים תחנון בנפילת אפים, ואין לדבר שיחת חליו, בין שמנה עשרה לתחנון.

סעיף ב'

בשחרית, כיון שיש תפלין בשמאלו, נוטין על צד ימין, משום כבוד התפלין, ובמנחה, נוטין על צד שמאל.

סעיף ג'

נפילת אפים יש להיות מישב, אך בשעת הדחק יוכל להיות גם מעמד. לאחר תחנון אומרים ואנחנו לא נדע, ויש לאמרו בישיבה, ואחר כך עומדין ואומרים מה נעשה וכו'.

סעיף ד'

אין נפילת אפים כי אם במקום שיש שם ספר תורה, אבל במקום שאין שם ספר תורה אף על פי שיש שם שאר ספרי קדש, אין נופלין על פניהם, אלא אומרים את המזמור בלי נפילת אפים. וכשמתפללים בעזרת בית הכנסת, ופתח בית הכנסת פתוח, נחשב כאלו היה שם ספר תורה.

סעיף ה'

כשמתפללין בבית אהל, או בבית המת אף על פי שאין שם אהל, אין אומרים תחנון ז' ימי אבלות אפלו במנחה של יום ז'. ונוהגין שגם בשו"בם לביתם אינם אומרים. ואם יש אהל בבית הכנסת, אין הצביר נגררין אחריו, ואומרים תחנון, אלא שהאהל אינו אומר.

סעיף ו'

אין אומרים תחנון בבית הכנסת שיש שם מילה, או שהבעל ברית או הסנדק, או המוהל מתפללים שם, אף שהמילה תהא בבית אחר. ואם מתפלל מנחה, בבית התינוק קודם סעדת הברית, או באמצע הסעדה, גם כן אין אומרים. אבל אם מתפללים לאחר ברפת המזון, אומרים. אף הבעל ברית והסנדק והמוהל לא יאמרו אף לאחר ברפת המזון, משום דיום טוב שלהם הוא.

סעיף ז'

וכן אין אומרים, בבית הכנסת שיש שם חתן, כל שבעת ימי משתה שלו, אם החתן הוא בחור או הפלה בתולה. אבל אלמן שנשא אלמנה, אין לו רק שלשה ימים ואחר כך אומרים. וביום החפה בשחרית אומרים, ובמנחה שהוא סמוך לחפה אין אומרים (קל"א).

סעיף ח'

אין אומרים תחנון לא בראש חודש ולא בחמשה עשר באב, ולא בחמשה עשר בשבט ולא בחנוכה ולא בפורים גדול ב' ימים, ולא בפורים קטן ב' ימים, ולא בל"ג בעמר, ולא בכל חודש ניסן, ולא בתשעה באב, ולא בימים שבין יום כפור לסכות, ולא מראש חודש סיון עד לאחר אסרו חג דשבועות ולא באסרו חג דסכות, בכל אלו אין אומרים במנחה שלפניהם, אבל בערב ראש השנה ובערב יום הכפורים אומרים במנחה שלפניהם. ובערב ראש השנה אומרים גם בסליחות רק לאחר כך אין אומרים.

סעיף ט'

בשני ובחמשי לפי שהם ימי רצון, כי בארבעים יום של קבלת לוחות שניות, עלה משה רבנו ביום ה', ונרד ביום ב', לכן מרבבים בהם תחנונים, ואומרים קודם תחנון, והוא רחום, ואומרים אותו מעמד, וצריך לאמרו בכונה, ובמתינות, דרך תחנונים. ובגמים שאין אומרים תחנון אין אומרים אותו.

סעיף י'

לאחר תחנון אומרים חצי קדיש. ובשני ובחמשי אומרים, אל ארך אפים [מעמד]. ועין לקמן סימן כ"ה סעיף ב', מתי אין אומרים אותו (שם ובעט"ז מ' קל"ב).

סימן כג - קצת דיני קריאת ספר תורה. ובו ל' סעיפים:

כסלו

ה

סעיף א'

כְּשֶׁמוֹצִיִּאִין אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה מִן אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְנוֹשְׂאִין אוֹתוֹ אֶל הַתֵּבָה, שְׁקוֹרִין בּוֹ שֵׁם, נוֹשְׂאִין אוֹתוֹ דֶּרֶךְ צָפוֹן, שֶׁהוּא לִימִין הַנוֹשֵׂא, וְכִשְׁמַחְזִירִין אוֹתוֹ אֶל הָאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, נוֹשְׂאִין אוֹתוֹ דֶּרֶךְ דְּרוֹם, וְצָרִיכִין לְהַחֲזִיק אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה בְּיַד יְמִין, וּמִצְוָה עַל כָּל אָדָם שֶׁהַסֵּפֶר תּוֹרָה עוֹבֵר לְפָנָיו, שְׂיָלוּ אוֹתוֹ עַד אֶל הַתֵּבָה.

סעיף ב'

הַעוֹלָה לַתּוֹרָה, יֵשׁ לוֹ לְהַתְעַטֵּף בְּטָלִית מְצֻיָצֶת, וְעוֹלָה בְּדֶרֶךְ קֶצֶרָה לוֹ, וְיורֵד בְּדֶרֶךְ אֶרְכָּה. וְאִם שְׁנֵי הַדְּרָכִים שְׁוִים, עוֹלָה בְּדֶרֶךְ הַיָּמִין, וְיורֵד בְּדֶרֶךְ הַשְּׁנַי. וְנוֹהֲגִין שֶׁהוּא מִמֵּתִין, עַד שֶׁהַעוֹלָה אַחֲרָיו אָמַר הַבְּרָכָה הָאַחֲרוֹנָה, וְיורֵד בֵּין גְּבֻרָא לְגְבֻרָא (סימן י"ד קמ"א).

סעיף ג'

פּוֹתֵחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, וְרוֹאֶה בְּאֵיזָה מְקוֹם יִקְרָא וְאוֹחֲזוֹ כִּף פְּתוּחַ בְּשֵׁתֵי יָדָיו, וְסוֹגֵר עֵינָיו, וְאוֹמֵר בְּרַכּוֹ אֶת ה' הַמְּבָרֵךְ, וַיֵּשׁ לוֹ לומר בְּקוֹל כְּדֵי שִׁשְׁמָעוּ כָּל הַקְּהָל. וְהֵם עוֹנִין בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעַד, וְאִם לֹא שָׁמְעוּ הַצְּבוּר אֶת הַמְּבָרֵךְ, אִף עַל פִּי שֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁהַשְּׁלִיחַ צְבוּר עוֹנֶה, לֹא יַעֲנֶה עִמּוֹ. אֲלֹא לְאַחַר שְׁסִים הַשְּׁלִיחַ צְבוּר, עוֹנִין אַחֲרָיו אָמֵן, לְאַחַר שֶׁעָנּוּ הַקְּהָל בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעַד, חוּצֵר הַעוֹלָה וְאוֹמֵר גַּם כֵּן בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעַד (עין לעיל סימן ט"ו סעיף ח), וּמְבָרֵךְ הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּחַר וְכוּ', וְעוֹנִין הַקְּהָל אָמֵן, וּמְסַלֵּק אֶת יָדוֹ הַשְּׁמַאלִית, וְאוֹחֲזוֹ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּשַׁעַת הַקְּרִיאָה רַק בִּימִינוֹ. הַקּוֹרֵא קוֹרֵא, וְהוּא קוֹרֵא עִמּוֹ בְּלַחֲשׁ. וְאִין הַקּוֹרֵא רִשְׁאֵי לְקֹרֵת, עַד שִׁכְלָה אָמֵן מִפִּי הַצְּבוּר. וְכָל הַקְּהָל יְכוֹנּוּ דַעְתָּם לְשִׁמְעַת הַיֵּטֵב קְרִיאַת הַתּוֹרָה. לְאַחַר הַקְּרִיאָה חוּצֵר הַעוֹלָה וְאוֹחֲזוֹ גַם בְּשִׁמְאֵלוֹ, וְגוֹלְלוּ וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה.

סעיף ד'

אָסוּר לְאַחֲזוֹ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּעֵצְמוֹ עָרֶם, אֲלֵא יֵאָחֲזוּ עַל יְדֵי הַטְּלִית, אוֹ יֵאָחֲזוּ בְּעֵמוּדָיו. וַיֵּשׁ מִחֲמִירִין, שְׁגָם בְּעֵמוּדִים אִין אוֹחֲזִין עָרֶם עַל יְדֵי הַטְּלִית (קמ"ז).

סעיף ה'

הַעוֹלָה וְגַם הַקּוֹרָא צְרִיכִין לְעַמֵּד. וְאַפְלוּ רַק לְסַמֵּךְ עַל שׁוּם דְּבַר אָסוּר. מִשׁוּם דְּצְרִיכִין לְעַמֵּד בְּאֵימָה, דְּכַשֵּׁם שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בְּאֵימָה כִּף אָנוּ צְרִיכִין לְנַהֵג בָּהּ בְּאֵימָה. וְאֵךְ מִי שֶׁהוּא אָדָם חָלוּשׁ יָכוֹל לְסַמֵּךְ קֶצֶת סְמִיכָה כָּל דָּהוּ.

סעיף ו'

בְּשַׁעָה שֶׁהַעוֹלָה אוֹמֵר בְּרָכוּ, וְהַקֹּהֵל אוֹמְרִים בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֵד, צְרִיכִין כָּל הַצָּבוּר לְעַמֵּד, אֲבָל בְּשַׁעָה שֶׁאוֹמֵר הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּחַר בְּנוּ, וְכֵן בְּשַׁעַת הַקְּרִיאָה, וּבְשַׁעַת בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, אִין חַיִּיב שְׂיַעֲמָדוּ הַקֹּהֵל אֲלֵא הַמְּדַקְדְּקִין בְּמִצּוֹת, מִחֲמִירִין עַל עֲצָמָם וְעוֹמְדִין וְכֵן נָכוֹן. אֲבָל בֵּין גְּבֵרָא לְגְבֵרָא אִין לְהַחֲמִיר כָּלֵל. (קמ"ו)

סעיף ז'

אִם הַקּוֹרָא בְּעֵצְמוֹ, הוּא עוֹלָה לַתּוֹרָה, צְרִיךְ שְׂיַעֲמָד אַחַר אֲפָלוּ, שְׁכַשֵּׁם שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה עַל יְדֵי סְרִסוּר (מִשָּׁה רַבְּנֵי עֲלִיו הַשְּׁלוּם), כִּף אָנוּ צְרִיכִין לְנַהֵג בָּהּ עַל יְדֵי סְרִסוּר (קמ"א).

סעיף ח'

כִּינֵן שֶׁהַתַּחֲחִיל הַקּוֹרָא לְקֹרֵת, אָסוּר לְכָל הַקֹּהֵל לְדַבֵּר, אֲפָלוּ בְּדַבְרֵי תּוֹרָה, וְאַפְלוּ בֵּין גְּבֵרָא לְגְבֵרָא, וְאָסוּר לְצִאת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁעָה שֶׁקוֹרִין בַּתּוֹרָה, אֲבָל בֵּין גְּבֵרָא לְגְבֵרָא שֶׁסֵּפֶר הַתּוֹרָה מְגֻלָּל, יָכוֹל לְצִאת לְצַרְךָ גְּדוֹל.

סעיף ט'

כְּשִׁישׁ כִּהֵן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת צְרִיכִין לְקֹרֵת אוֹתוֹ תַּחֲלָה, וְאַפְלוּ אִם הוּא עִם הָאָרֶץ אֲלֵא שֶׁהוּא אָדָם כָּשֵׁר, הוּא קוֹדֵם אֲפָלוּ לְתַלְמִיד חֶכֶם, וְאַפְלוּ אִם הִכְהֵן רוּצָה לְמַחֵל לֹא מִהֲנִי. וְאַחַר הִכְהֵן קוֹרִין לוֹי, וְאִם אִין שָׁם לוֹי, קוֹרִין אֶת הִכְהֵן אֲשֶׁר עָלָה בְּמִקּוֹמוֹ, וְאוֹמְרִים: בְּמִקּוֹם לוֹי, וְאִם אִין כִּהֵן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, קוֹרִין בְּמִקּוֹמוֹ לוֹי אוֹ יִשְׂרָאֵל, וַיֵּשׁ לְקֹרֵת אֶת הַיּוֹתֵר גְּדוֹל בַּתּוֹרָה שֶׁנִּמְצָא שָׁם (עֵין מַגִּיא סַקְלִי"ה סַק"ז), וְאוֹמְרִים: אִם אִין כָּאן כִּהֵן, לוֹי בְּמִקּוֹם

כהן, או ישראל במקום כהן. ואם קראו ישראל במקום כהן, אין קורין אחריו לוי. ישוב שפלים כהנים או לויים, יעשו שאלת חכם אידך ותנהגו.

סעיף י'

אם הכהן עומד בקריאת שמע, או בברכות קריאת שמע, ומכל שכן אם עומד בתפלת שמנה עשרה, אפלו אין שם כהן אחר, אין קורין אותו, ואין צריכין להמתין עליו, משום טרחא דצבורא, אלא קורין לוי או ישראל, ואין אומרים: אם אין כאן כהן, אלא אומרים: לוי או ישראל במקום כהן. ובדיעבד אם קראוהו, אם עומד בקריאת שמע או בברכותיה, עולה ומברך את הברכה, אבל לא יקרא עם הקורא אלא ישמע, ומכל מקום, אם אפשר לו, יש לו לגמור את הענין שהוא עומד בו, להיכא דסליק ענינא, קודם שהוא עולה. ואם עומד בתפלת שמנה עשרה, אפלו קראוהו לא יעלה. וכן בין גאלה לתפלה לא יעלה. ובתפלת אלהי נצר וכו' יעלה, ואם הוא עומד בפסוקי דזמרה, אם אין שם כהן אחר, אפלו לכתחלה קורין אותו, אך לא יקרא עם הקורא. אבל אם יש שם אחר, אין קורין אותו לכתחלה, וכן הדין בלוי.

סעיף יא'

אם קראו לכהן או ללוי ואינם שם, לא יקראו לאחר בשמו, שלא יאמרו על הראשון שהוא פגום, אלא יאמרו להאחר: עלה אתה, ויעלה, אבל בנו יכולין לקרא בשמו, שאין בזה פגם לאביו, שהרי אם האב היה פגום, גם הבן היה פגום, וכן אם הכהן או הלוי אינם יכולים לעלות מפני שעומדים בתפלה, יכולין לקרא בשמו, שהרי הכל רואים שאינו עולה מפני שאינו רשאי, ואם קראו לישראל ואינו שם, יכולין לקרא לאחר בשמו, כי בישראל לא שיך פגם, וכן אם קראו לכהן או ללוי לאחרון או למפטר, בשבת ויום טוב, ואינם שם, יכולין לקרא לאחר בשם.

סעיף יב'

אם לא היה כהן בבית הכנסת, או שהיה אלא שלא ידעו ממנו, וקראו לישראל במקומו, ועלה, אפלו אם אמר ברכו את ה' המברך, אלא שלא פתח עדין את הברכה אשר בחר בנו, ובא הכהן או שניצרכו שישנו, קורין את הכהן ועולה, ואומר גם הוא ברכו וכו', והישראל כדי שלא יתבייש, יעמד שם עד לאחר שיקרא הכהן והלוי ואז יקראוהו. אבל אם כבר אמר הישראל את השם, מן הברכה, שאמר ברוך אתה ה' שוב, אינו עולה הכהן, וכן הדין אם קראו ללוי במקום כהן ובא הכהן קודם שאמר הלוי ברוך אתה ה', עולה הכהן, והלוי ממתין וקוראין אותו אחר. וכן הדין

אם לא היה לוי, או שלא ידעו ממנו, וקראו את הכהן גם במקום לוי, ואחר כך בא הלוי, קודם שאמר הכהן ברוך אתה ה' קורין את הלוי ועולה. (ש)

סעיף יג'

אין קורין שני אחים זה אחר זה, בין שהם מן האב בין מן האם. וכן האב עם בנו או בן בנו, אין קורין זה אחר זה משום עינא בישא. ואפלו הם אומרים שאינן מקפידין. ואפלו האחד הוא אחרון והשני מפטיר. ודוקא בשבת שאין מוציאין ספר תורה אחר למפטיר. אבל כשמוציאין ספר תורה אחר למפטיר מתר. וכן אם המפטיר אינו בר מצוה מתר. ובכל אלו אם קראוהו וכבר עלה לא ירד. ובשני אחים רק מן האם והאב אם בן בנו אם קראוהו, אפלו עדן לא עלה יעלה. ובמקום הצרף יש להתיר באלו אפלו לכתחלה לקראם זה אחר זה. (סימן קמ"א וסד"ה)

סעיף יד'

מי שעלה לתורה בבית הכנסת אחד, ואחר כך נזדמן לבית כנסת אחרת וקראוהו גם כן אפלו לפרשה שכבר עלה לה, עולה שנית ומברך את הברכות (מגן אברהם סימן רפ"ב סעיף קטן ט"ו).

סעיף טו'

בתענית צבור כשקורין ויחל, אין קורין לעלות לתורה אלא למי שמתענה. ואם אין כאן כהן אחר אלא זה שאינו מתענה, או שאין בדעתו להשלים, קורין לישראל או ללוי במקומו. וטוב שיצא הכהן מבית הכנסת ואם יש כהן אחר אינו צריך לצאת, אלא יודיע שלא יקראוהו. ואם יקראוהו לא יעלה. ואם הוא בשני ובחמשי, אף על פי שקורין ויחל, מכל מקום, כיון שעשה הוא זמן קריאת התורה, לכן בדיעבד אם לא יצא מבית הכנסת וקראוהו יעלה.

כסלו

ז

סעיף טז'

וכן מי שדר בארץ ישראל, ששם עושין יום טוב רק יום אחד (מלבד ראש השנה), ובא לחוץ לארץ, והיה בבית הכנסת ביום שני של יום טוב, אין לקרוא אותו לעלות לתורה, והדין כמו שכתבתי בסעיף הקודם.

סעיף יז'

סומא נוהגין לקרתו. ואף על פי דדברים שבכתב אסור לקרתן בעל פה, מפל מקום, בזמן הזה, כיון שהקורא קורא לפניו מתר. ונוהגין שאין מדקדקין אם הוא תלמיד חכם או עם הארץ דמסתמא יכול לקרת עם הקורא.

סעיף יח'

אם הראו להעולה המקום שיקרא, וברך, ואמר כף נזכרו שאין זה המקום, אלא שבמקום אחר צריכין לקרת, בין שכבר התחילו לקרת, בין שעדין לא התחילו, אם המקום שצריכין לקרת היה גם כן גלוי לפניו, אפלו הוא בעמוד אחר, ולאחר המקום שהראו לו, אין צריך לברך שנית משום דדעתו היה על המקום שברך ועל מה שנגלה לפניו. אבל אם לא היה המקום גלוי לפניו, אלא שצריך לגלל את הספר, או אפלו היה המקום נגלה לפניו, אלא שהוא קודם להמקום שהראו לו, צריך לברך שנית הברכה, אשר בחר בנו. אבל ברכו לא יאמר שנית, ויאמר תחלה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, על הברכה הראשונה, שברך לבטלה. ואם עדין לא אמר אלא ברוך אתה ה', יסיים למדני חקיד. ואם המקום שהוא צריך לקרת הוא למעלה ממקום שהראו לו, אבל הוא סמוך, באפן שיכולין לקרת לו גם ג' פסוקים ממקום שברך ולהלן, שהכל הוא בפרשת היום יעשו כן, ולא יברך שנית. (ק"מ)

סעיף יט'

צריך כל העולה לקרת לכל הפחות ג' פסוקים. ובשני ובחמשי, וכן בשבת במנחה, צריכין לקרת לכלם, לכל הפחות עשרה פסוקים. ויש לקרת להשלישי ד' פסוקים ובדיעבד אם צריכין לקרת לכלם, לכל הפחות עשרה פסוקים, ויש לקרת להשלישי ד' פסוקים. ובדיעבד אם לא קראו לכלם אלא ט' פסוקים, שלשה לכל אחד, יצאו, ובפורים שאין קורין לכלם אלא ט' פסוקים זהו, משום דסליק ענינא. (קל"ז)

סעיף כ'

הקורא בתורה, לא יסיים במקום שלא ישאר משם עד הפרשה, דהינו, פתוחה או סתומה ג' פסוקים לכל הפחות. ואם כבר ברוך לאחר שסיים בפחות מג' פסוקים סמוך לפרשה, הקורא אחריו, אינו צריך להתחיל מפסוק שלפניו, רק יתחיל ממקום שפסק הראשון, ויקרא עמו עוד ג' פסוקים בפרשה שניה. ופרשה שאין בה אלא שני פסוקים, מתר להפסיק

שם. אם יש פסקא באמצע פסוק, כגון בתחלת פרשת פנחס מתר לסיים
אפלו בפסוק הסמוך לה.

סעיף כא'

וכן לא יתחיל בפחות מג' פסוקים לאחר התחלת הפרשה, ולכן זה שלפניו,
לא יסיים בפחות מג' פסוקים, לאחר התחלת הפרשה.

סעיף כב'

יכון להתחיל תמיד בדבר טוב לישראל ולסיים בדבר טוב לישראל, וכן לא
יסיים במי שעשה מעשהרע (קל"ח).

כסלו

ח

סעיף כג'

אם קראו לאחד רק ב' פסוקים, וברך ברכה אחרונה צריך לחזור ולקרות,
ויברך ברכה לפניך ולאחריה. וכיון שלאחר ברכה אחרונה, הוי הסח
הדעת, על כן צריך להתחיל גם ברכו ויקרא ב' פסוקים שקרא תחלה, ועוד
פסוק אחד עמו, ואם קרה זאת בשלישי, צריכין לקרות עוד ב' פסוקים,
שיהיו כלם ד' פסוקים. ואם קרה זאת בכהן שלא קרא רק ב' פסוקים,
וכבר קראו אחריו לוי, ונזכרו אחר כך, אזי הדין כן הוא, אם הלוי עדין
לא ברך ברכה ראשונה, ואף שאמר ברכו לא הוי התחלת הברכה, ולכן
יחזור הכהן ויקרא ג' פסוקים בברכות, כמו שכתבתי, והלוי ימתין ויקרא
אחר כך. אבל אם כבר ברך הלוי, אז יקראו עם הלוי ממקום שפסק הכהן.
(שאם יקראו להלוי מה שקראו להכהן, יהיה פגם להכהנים אשר המה שמה, כי יאמרו שהלוי התחיל
לקרות בתורה). ואחר הלוי יקראו שני ישראלים שיהיו שלשה קרואים, והכהן
אינו מן המנין, כיון שלא קרא רק ב' פסוקים. ואם קרה כן בלוי, שלא
קרא רק ב' פסוקים, והישראל כבר ברך יקראו להישראל אלו ב' פסוקים
שקרא הלוי, ועוד פסוק אחד ויקראו עוד ישראל אחד לתשלוש ג'
קרואים. ואם לא היה כהן בבית הכנסת, וקראו ישראל במקומו, וארע
כן שלא קראו לו אלא שני פסוקים, ולא נזכרו עד לאחר שקראו ישראל
שני, וברך, אזי יתחיל הישראל השני מתחלת הסדרה, והישראל הראשון
ימתין ויקרא אחריו, ואחריו יקראו עוד לישראל.

סעיף כד'

קטן יהיה הקורא, וגם אינו עולה לתורה. סימן ע"ט סעיף ט'.

סעיף כה'

לאחר קריאת התורה אומרים חצי קדיש, ומגביהין את ספר התורה. המגביה פותח את ספר התורה שיהיו שלשה עמודים מן הכתב גלוי, ומראהו לימינו ולשמאלו, לפניו ולאחריו, כי מצוה על כל האנשים לראות את הכתב ואומרים וזאת התורה וכו', וגוללין את הספר. ומצוה לגוללו שיהא התפר באמצע שתי הגלילות, ויגללו, עד שיהא התפר הסמוך באמצע. אם התפר שלפניו יותר סמוך, יגללו לשם, ואם התפר שלאחריו יותר סמוך, יגללו לשם, דלמעט בגלילה עדיף, משום כבוד ספר תורה (קל"ד קמ"ז רפ"ב)

סעיף כו'

בכל עת שקורין בתורה, אומרים אחר כך חצי קדיש, לבד ממנחה בשבת, ובמנחה בתענית, שסומכין על הקדיש, שאומרים לפני תפלת שמנה עשרה.

סעיף כז'

בשני ובחמשי אומר השליח צבור לאחר הגבהת התורה, יהי רצון וכו', וצריכין הצבור לשמע ולענות אמן. וכשאין אומרים תחנון, אין אומרים יהי רצון.

סעיף כח'

אחר כך מכניסין את ספר התורה לארון הקדש, ומצוה על כל אדם, שספר התורה עובר לפניו, וכן המגביה והגולל, שילוו אותו עד לפני ארון הקדש.

סעיף כט'

במקום שאין ספר תורה קורא אחד מתוך חמש בקול רם, והצבור ישמעו, שלא תשתכח תורת קריאה.

סעיף ל'

עשרה שמתפללים ואין להם ספר תורה לקרות, אין מביאים להם ספר תורה לצרף הקריאה אפלו אם הם חבושים בבית האסורים, ואפלו בראש השנה ויום הכפורים. אך אם מכינים יום או יומים מקודם, ארון או תבה,

שְׁעוֹשִׁין מְקוֹם קְבוּעַ לְסִפְרֵי תוֹרָה מִתֵּר. וְלִצְרָךְ אָדָם חָשׁוּב וְהוּא חוֹלָה, מִתֵּר לְהַבִּיא גַם לִצְרָךְ הַקְּרִיאָה לְבַד. וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים דְּלֹאֲדָם חָשׁוּב אֶפְלוּ אֵינּוּ חוֹלָה, וְלִחֻלָּה אֶפְלוּ אֵינּוּ אָדָם חָשׁוּב מִתֵּר. וַיֵּשׁ לְהַקְל בְּשִׁבְתַּת פְּרֻשֵׁת זָכַר, וּפְרֻשֵׁת פְּרָה, מִפְּנֵי שְׂיֵשׁ אֲוֹמְרִים שֶׁהוּן דְּאֹרִיתָא. (עֵינֵי לְקַמּוּ סִימּוֹן ק"מ) (סִימּוֹן קל"ה)

סימן כד - דין אם נמצא טעות ופסול בספר תורה ובו י"ב סעיפים:

כסלו

ט

סעיף א'

אם נמצא בספר תורה פסול מחמת טעות, אם הוא טעות גמור, אין קורין בו, וצריכין ספר תורה אחר (ועי' לקמ' סימ' ע"ט סעיף י'). איזהו טעות גמור כגון יתר או חסר, או נתחלף אפלו אות אחת ועל ידי זה משתנה הקריאה כמו תומים תאומים, מגרשיהן מגרשיהם. ואף על פי שהפירוש הוא שונה, מכל מקום, כיון שהקריאה אינה שונה, הוי טעות גמור. וכן אם הטעות הוא בענין, שיכולין לקרותו כמו שהיה צריך לכתב, אלא שכתב, בענין שמשתנה הפירוש על ידי זה, כגון בפירוש תרומה, אמה וחצי רחבו, אם במקום רחבו נמצא כתוב רחבה בה"א אף על פי שיכולין לקרות את הבי"ת בחולם, מכל מקום, כיון שכמו שהוא כתוב, הוי טעות שמשתנה הפירוש, הוי גם כן טעות גמור. אבל אם הטעות הוא בענין שאינו משתנה, לא הקריאה ולא הפירוש, כגון, במקום שצריך להיות אבותם בוא"ו אחר הבי"ת, נמצא בלא וא"ו, או בהפוך, וכן אם במקום שצריך להיות מלא יו"ד שמושית כגון אבותיכם, נמצא חסר יו"ד או בהפוך וכן כל פיוצא בזה, אין מוציאין ספר תורה אחר (לפי שאין ספרי תורה שלנו מדקיקים כל כך שגמור שהאחר יהיה יותר כשר), אבל אם חסרה יו"ד שרשית כגון, מה לך הגר אל תיראי, כתיב תראי בלא יו"ד אחר התי"ו, או אל תירא אברם, כתיב תרא, צריכין להוציא ספר תורה אחר (ענין שערי אפרים שער ו' סעיף יו"ד ובפתחי שערים שם) (קמ"ג).

סעיף ב'

נמצא תבה אחת חלוקה, עד שנראית כשתיים, או שנתקרו בו שתי תבות, ונראות כאחת, או שנמצא תבה יתרה, בין שהיא תבה זרה, שאין כאן

מְקוֹמָהּ כָּלֵל, בֵּין שְׁנֵי תַּבְּחָהּ תַּבְּחָהּ אַחַת כְּפֹלָה (עֵין בַּסֵּפֶר קִסְת הַסּוֹפֵר מֵהַדוֹרָה תְּנִינָא לִשְׁכַת הַסּוֹפֵר סִימָן ד' סְעִיף קָטָן ז'), וְכֵן אִם נִמְצָא שְׁנוּי בְּצוּרוֹת הַפְּרָשִׁיּוֹת, כְּגוֹן פְּתוּחָה בְּמִקוֹם סְתוּמָה אוֹ סְתוּמָה בְּמִקוֹם פְּתוּחָה, אוֹ הַפְּסֵק פְּרָשָׁה בְּמִקוֹם שְׂאִינֵנו צָרִיךְ אוֹ בְּמִקוֹם שְׂצָרִיךְ לְהִיּוֹת הַפְּסֵק פְּרָשָׁה וְאִינֵנו כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִים גְּמוּרִים, וְצָרִיכִין לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר.

סעיף ג'

נִמְצָא שְׁנֵי דְבָרִים אוֹת לְאוֹת, אִם נִרְאָה שְׁנֵי דְבָרִים לְאַחַר הַכְּתִיבָהּ, כְּשֶׁר, כֵּל שְׁלֵא נִשְׁתַּנּוּ צוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת. אֲבָל אִם נִרְאָה שְׁנֵי דְבָרִים בְּשַׁעַת כְּתִיבָהּ, אֲזִי יֵשׁ חֲלוּקִים, שְׂאֵם נִדְבָק בְּן קוּדְם שְׁנֵי גְמָר הָאוֹת, כְּגוֹן, נוֹיִן פְּשׁוּטָה שְׁנֵי דְבָרִים בְּאִמְצָעִיתָהּ בְּרִגְלֵי תִיּוֹ וְכַדוּמָה פְּסוּל, אֲלֵא שְׁבַחֵל יְכוּלִין לְגָרוּד שֵׁם לְהַפְרִידָם. אֲבָל אִם הַדְּבֻק נֶעֱשָׂה בְּגְמָר הָאוֹת, יֵשׁ לְהַכְשִׁיר, וְאִין צָרִיכִין לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר.

סעיף ד'

נִמְצָא אוֹת שֶׁהַפְּסִיד צוּרְתוֹ, בֵּין שֶׁהִיָּה מִתְחַלֵּת הַכְּתִיבָהּ, בֵּין שְׁנֵי עֲשָׂה אַחֵר כֶּדָּע עַל יְדֵי נֶקֶב פְּסוּל. אֲבָל אִם נִמְצָא נֶקֶב תּוֹךְ אוֹת, אוֹ מִחוּץ לְאוֹת וְהָאוֹת בְּצוּרְתוֹ, אֲלֵא שְׂאִינֵנו מִקָּדָם גּוֹיִל וְנִכְרָ שֶׁהַנֶּקֶב נֶעֱשָׂה לְאַחַר הַכְּתִיבָהּ כְּשֶׁר, כֵּינֵן דְּבִשְׁעַת הַכְּתִיבָהּ הִיָּה מִקָּדָם גּוֹיִל. אִם קִפְצָה הִדְיוּ מֵאִיזָה אוֹת וְאִינֵנו שְׁחוּר כְּרֵאוֹי פְּסוּל.

סעיף ה'

אִם יֵשׁ סֵפֶק בְּאִיזָה אוֹת, שְׂמָא אִין צוּרְתָהּ עָלֶיהָ, מִרְאִין לְתִינּוּק, שְׂאִינֵנו לֹא חֲכָם וְלֹא טַפֵּשׁ (הֵינֵנו שְׂאִינֵנו מִבֵּין אֵת הַעֲנָנִין, אֲבָל יוֹדֵעַ וּמִבֵּין אֵת הָאוֹתִיּוֹת) אִם קוֹרָא כְּרֵאוֹי, כְּשֶׁרָה. וְאִם לֹא פְּסוּלָה. וְאִם הִתִּינּוּקוֹת מִחֲלָקִין, הוֹלְכִין אַחֵר הַרְבֵּי (לְדוּד אִמְת). וְדוּקָא כְּשֶׁאֲנוּ מְסַפְּקִין מוֹעִיל הִתִּינּוּק, מִשּׁוּם דְּאִזְ לֹא הָיִי רַק גְּלוּי מִלְתָּא בְּעַלְמָא. אֲבָל אִם אֲנוּ רוֹאִים שְׂאִין הָאוֹת כְּהַלְכָתָהּ, וְכֵן אִם נִפְסְקוּ יוֹדֵיִי הָאֲלֵיִי, אוֹ יוֹדֵיִי הַעֲיִין וְהַשִּׁיִּין וְרִגְלֵי הַתִּיּוֹ וְכַדוּמָה פְּסוּל, אִף עַל פִּי שֶׁהִתִּינּוּק קוֹרָא אוֹתוֹ, כֵּינֵן שְׂעִינֵנו רוֹאוֹת שְׂאִין הָאוֹת כְּתִינּוּקָה.

סעיף ו'

כְּשֶׁמִּרְאִין לְתִינּוּק, אִין צָרִיכִין לְכַסּוֹת לוֹ הָאוֹתִיּוֹת שְׁלֵא חֲרִיּוּ. אֲבָל הָאוֹתִיּוֹת שְׁלֵפְנֵינוּ נוֹהֲגִין לְכַסּוֹת. וְאִם נִפְסְקָ אִיזָה אוֹת בְּנֶקֶב, וְנִשְׂאָר מִקְצָתוֹ גַּם מִן הַנֶּקֶב וְלִמְטָה, וְאֲנוּ מְסַפְּקִים אִם יֵשׁ בְּאוֹת עַד הַנֶּקֶב כְּשַׁעוֹר, צָרִיכִין לְכַסּוֹת הַחֶלֶק שְׁלִמְטָה מִן הַנֶּקֶב, כִּי הִתִּינּוּק יִצְרָפוּ וּבְאִמְתָּא אִין לוֹ צָרוּף (ט"ז אִוְרַח חַיִּים סִימָן ל"ב סְעִיף קָטָן י'). וְכֵן אִם קִפְצָה הִדְיוּ מִמְקַצָּת אוֹת,

וְנִשְׂאָר שֵׁם אֵיזָה רֶשֶׁם צְרִיכִין לְכַסּוֹתוֹ, שֶׁלֹּא יִצְרְפוּ הַתִּינוּק (פרי מגדים סימן ל"ב).

כסלו

סעיף ז'

כְּשֶׁנִּמְצָא פְּסוּל שְׂצָרִיכִין לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, אִם נִמְצָא בֵּין גְּבֵרָא לְגְבֵרָא, מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, וּמִתְחִילִין מִמְּקוֹם שֶׁפָּסְקוּ, וּמִשְׁלִימִין מִנֵּן הַקְּרוֹאִים, וְהַעוֹלִין כָּבֵד בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַפְּסוּל עוֹלִין לְמִנֵּן הַקְּרוֹאִים. וְאִם הוּא בְּשֶׁבֶת אִם אֶפְשָׁר לְקִרְוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַשְּׂנִי ז' קְרוֹאִים יַעֲשׂוּ כֵן (לחוש לדעת הגאונים, דסבירא להו דמה שקראו בספר תורה הפסול, אינו עולה להם), דְּהָא נוֹהֲגִין בְּלֹא הֶכִי לְהוֹסִיף הַרְבֵּה קְרוֹאִים.

סעיף ח'

וְאִם נִמְצָא הַפְּסוּל בְּאֶמְצַע הַקְּרִיאָה, בְּזָה יֵשׁ חֲלוּקֵי דַעוֹת וּמְנַהֲגִים, וְכָל מְקוֹם יַחְזִיק מְנַהֲגוֹ, וּבְמְקוֹם שֶׁאִין מְנַהֵג קְבוּעַ, נִרְאֶה לִי דִּישׁ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב בְּשֶׁלְּחֹן עָרוּד, שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ עַל סֵפֶר תּוֹרָה הַפְּסוּל, אֶלֶּא מִפְּסִיקִין מִיָּד, וּמוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, וּמִתְחִילִין מִמְּקוֹם שֶׁפָּסְקוּ. וְאִם הַפְּסִיקוּ בְּאֶמְצַע פְּסוּק נִרְאֶה לִי דִּיתְחִילוּ מִתְחִלַּת הַפְּסוּק. וְגוֹמְרִין אֶת הַפְּרָשָׁה, (וְנִרְאֶה דִּיקְרָא לוֹ בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַכָּשֶׁר לְכָל הַפְּחוֹת ג' פְּסוּקִים. וְאִם אִין עוֹד ג' פְּסוּקִים עַד תִּשְׁלוּם הַסִּדְרָה יִתְחִילוּ לְמַפְרַע קֶצֶת) וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. אֲבָל בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה אִינוֹ מְבָרֵךְ, דַּעֲלֵתָה לוֹ הַבְּרָכָה שֶׁבָרַךְ עַל הַסֵּפֶר תּוֹרָה הַפְּסוּל (וּפְשׁוּט דָּאִם יְכוּלִין לְקִרְוֹת שְׂבָעָה קְרוֹאִים בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַכָּשֶׁר, יַעֲשׂוּ כֵן כְּמוֹ שְׂכֵתְבִיתִי בְּסַעֲיָא שְׁלַפְנֵי זָה). וְהוּא הַדִּין אֶפְלוּ אִם לֹא הִתְחִילוּ לְקִרְוֹת כָּלֵל לְזָה הָעוֹלָה, שֶׁנִּמְצָא הַפְּסוּל מִיָּד לְאַחֵר הַבְּרָכָה, גַּם כֵּן מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר וְאִינוֹ מְבָרֵךְ עוֹד בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה. וְאִין לְחַלֵּק בֵּין קְרִיאָה הָאַחֲרוֹנָה, לְשֶׂאֵר קְרִיאָה בְּעִנְיָן זָה. בְּמַפְטִיר, עֵין לְקַמֵּן סִימָן ע"ח סַעֲיָא ח'.

סעיף ט'

נִמְצָא פְּסוּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה וְאִין שֵׁם סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, מִשְׁלִימִין בּוֹ מִנֵּן הַקְּרוֹאִים בְּלֹא בְּרָכוֹת. וְעֵין לְקַמֵּן סִימָן ע"ח סַעֲיָא ח', וְסִימָן ע"ט סַעֲיָא י'.

סעיף י'

יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם נִמְצָא פְּסוּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה בְּחֻמֵּשׁ אֶחָד, מִתְּרִין לְקִרְוֹת בּוֹ בְּחֻמֵּשׁ אַחֵר, כְּגוֹן, אִם הַפְּסוּל הוּא בְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית, מִתְּרִין לְקִרְוֹת בּוֹ בְּבְרָכוֹת בְּסֵפֶר שְׁמוֹת. וְיֵשׁ לְסַמֵּךְ עַל זָה בְּשַׁעַת הַדְּחִק כְּשֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶפְשָׁרֵי

לתקנו, או שנמצא בשבת או יום טוב. ומכל מקום, בשבת במנחה, אין להוציאו כיון שאז אין הקריאה חובה כל כך, דלא נתקנה אלא משום אותו שאינם באים בשני ובחמשי לבית הכנסת (קמ"ג).

סעיף יא'

אם נקרעה התפירה שבין שתי יריעות, אם נשאר הרב תפור קורין בו. ואם לאו מוציאים ספר תורה אחר. ואם אין ספר תורה אחר, אם הקרע הוא בזה החמש שצריכין לקרות בו, אין קורין בו אלא אם כן נשארו לכל הפחות ה' תפירות. אבל אם הקרע הוא בחמש אחר קורין בו אף על פי שלא נשארו רק ב' תפירות. (נקודות הכסף סימן רעח ובספר בני יונה) (יו"ד סימן רע"א).

סעיף יב'

נמצא שענה או חלב שנטף על אות או תבה, אם הוא בחל יסירו. ואם הוא בשבת או יום טוב, אם נראין האותיות יקראו בו כך. אבל אם מכסין כל כך עד שאינן נראין, אם במקום שאין צריכין לקרות שם, יכולין לקרות בו בברכות. אבל אם הוא במקום שצריכין לקרות, ואסור לקרות אפלו תבה אחת שלא מן הכתב על כן אם באפשרי להסיר את השענה או החלב כלאחר יד, דהינו שנתלבש היטב, ויכפיל את הגויל שעל ידי זה פל, יעשו כן, ובאם לאו אין קורין בו (עין פרמ"ג משבצות סימן קמ"ג ובאה"ט שם סעיף קטן ט'). כשמסירין בחל את השענה והחלב, אם הוא על השם ישגיחו שלא יבא חס ושלום למחיקת האותיות, אלא יחממו מבחוץ שילך השענה או החלב.

סימן כה - דיני אשרי ובא לציון עד גמר התפלה ובו

סעיפים:

כסלו

יא

סעיף א'

אומרים אשרי ותהלה לדוד וגו', וצריכין לכון בו היטב, ובפרט בפסוק פותח את ידך וגו' יכון את לבו מאד. (כמו שפתיבתי לעיל סימן י"ד ב' ענן שם) (סימן נ"א קל"ב).

סעיף ב'

אחר כִּד אומרים למנצח, ואלו ימים שאין אומרים אותו: ראש חֲדָשׁ, חֲנֻכָּה, ופורים, והוא הדין בשנה מעברת ביום י"ד וט"ו שבאדר ראשון, ערב פסח, וערב יום הכפורים, תשעה באב. גם אין אומרים אותו בבית האבל, וביום שאין אומרים למנצח, גם אל ארֶךְ אַפַּיִם אין אומרים.

סעיף ג'

אומרים קדשת ובא לציון עם התרגום. וצריך לזהר מאד לאמרה בכונה. והתרגום יש לאמרו בלחש. [בבית האבל מדלגין הפסוק ואני זאת בריתי וגו'] (*הוספה זו נמצאת הוצאת "זיס" למברג תרמ"א, אשר נדפסה תחת השגחתו של המחבר זצ"ל).

סעיף ד'

אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קדם קדשה זו.

סעיף ה'

יש להדר לאמרה עם הצבור. ולכן אם בא לבית הכנסת בשעה שהצבור אומרים אותה אמרה עמהם אף קדם תפלתו. והוא הדין דיכול לאמרה קדם שני הפסוקים דהינו ובא לציון וגו' ואני זאת בריתי וגו', ואחר כִּד יאמר פסוקים אלו, ומכל שכן שיכול לדלג אשרי ולמנצח, כדי שיאמר קדשה זו עם הצבור, ואחר כִּד יאמר מה שדלג.

סעיף ו'

ואומרים עלינו לשבח וכו' וצריכין לאמרו באימה וביראה. ויהושע תקנו בשעה שקבש את יריחו. ואחר כִּד אומרים מזמור של יום, ושאר מזמורים בכל מקום ומקום כפי מנהגו.

סעיף ז'

כשיוצא מבית הכנסת, אומר הפסוק, ה' נחני וגו' ומשתחוה מול ארון הקדש, כתלמיד הנפטר מרבו. כשיצא מבית הכנסת לא יצא ואחוריו לארון הקדש, אלא יצדד. וכן בירידתו מן התבה (קל"ב).

סעיף ח'

כְּשֵׁי־צֵא מִבֵּית הַכֶּנֶסֶת אֶסוּר לְרוּץ אוֹ לִפְסֹעַ פְּסִיעָה גְּסָה, לְפִי שְׁמֵרָאָה עֲצֻמוֹ שְׁעֵבֹב בֵּית הַכֶּנֶסֶת דּוֹמָה עָלָיו לְמִשָּׂא. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְעֶסְקָיו. אָבֵל אִם הוֹלֵךְ מִבֵּית הַכֶּנֶסֶת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ מִצָּוָה לְרוּץ. (סימן צ').

סימן כו - דיני קדיש יתום ובו כ"ב סעיפים:

סעיף א'

נִמְצְאוּ בַּמִּדְרָשִׁים הַרְבֵּה מַעֲשִׂוֹת, כִּי עַל יְדֵי שֶׁהָבֵן אוֹמֵר קִדִּישׁ בְּשִׁבִיל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, נִצּוּלִים מִן הַדִּין. עַל כֵּן נוֹהֲגִין לומר קדיש. וְכֵן לְעֵלֶת לְמַפְטִיר וּלְהַתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַתְּבָה, וּבְפֶרֶט בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת, שֶׁהוּא הַזְּמַן שְׁחוֹזְרוֹת הַנְּשָׁמוֹת לְגִיהֶנֶם, וְכֵן בְּכָל עֲרֻבֵית שְׂאֵז תִּגְבַּרֶת הַדִּין. וַיֵּשׁ בְּעֵנָן הַקִּדִּישִׁים כְּמָה חֲלוּקֵי דִינִים עַל פִּי הַמְּנַהֲגִים.

סעיף ב'

בְּתוֹךְ שַׁבָּעָה, בֵּין שֶׁהוּא קָטָן בֵּין גְּדוֹל, בֵּין תּוֹשֵׁב בֵּין אוֹרֵחַ, יֵשׁ לוֹ כָּל הַקִּדִּישִׁים, וְדוּחָה כָּל הָאֲבָלִים. וְאֶפְלוּ פָּגַע הַרְגֵל תּוֹךְ שַׁבָּעָה הַמְּבֻטֵל גְּזֵרֶת שַׁבָּעָה, וְכֵן לְאַחַר שַׁבָּעָה שֶׁמְבֻטֵל גְּזֵרֶת שְׁלֹשִׁים, לְעֵנָן קִדִּישׁ אֵינוֹ מְבֻטֵל. וְכֵן לֹא אֲמָרִין לְעֵנָן קִדִּישׁ מִקְצַת הַיּוֹם כְּכֹל. וְאֶפְלוּ בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי, יֵשׁ לוֹ כָּל הַקִּדִּישִׁים, וּמוֹנִין שַׁבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה. וְאִף עַל פִּי שֶׁהָאֲבֵל לֹא שָׁמַע מִיָּד, וְנוֹחַג אַחַר כֵּךְ שַׁבָּעָה יָמֵי אָבֵל. מְכַל מְקוֹם, לְעֵנָן קִדִּישׁ אֵינוֹ לוֹ דִּין שַׁבָּעָה. וְכֵן אִם מֵת בְּרֵגֶל מוֹנִין לְעֵנָן קִדִּישׁ מִיּוֹם הַקְּבוּרָה.

כסלו

יב

סעיף ג'

אִם יֵשׁ בְּבֵית הַכֶּנֶסֶת גַּם יְאֵהֲרָצִיִּיט (פִּי יוֹם הַשְּׁנָה לִפְטִירַת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ). אֲזִי אִם הָבֵן שַׁבָּעָה הוּא קָטָן, שֶׁהוֹלֵךְ כָּל יָמֵי הַשַּׁבָּעָה לְבֵית הַכֶּנֶסֶת, יֵשׁ לְהִיאָרָצִיִּיט קִדִּישׁ אַחַד. וְאִם יֵשׁ הַרְבֵּה יְאֵהֲרָצִיִּיט, יֵשׁ לְכָל אַחַד קִדִּישׁ אַחַד. וְאֶפְלוּ

אם הקטן שהוא בן ז' ידחה לגמרי. ואם יש בן שלשים, יש לו גם כן קדיש אחד. אבל אם יש הרבה בני שלשים, אין הקטן בן שבועה נדחה מחמתו לגמרי. ואם הוא גדול, שאינו הולך כל השבועה לבית הכנסת אף על פי שמתפלל בביתו במנוח, מכל מקום, כשפא בשבת לבית הכנסת אומר כל הקדישים. ואם יש שם יאהרציט, אומר גם כן כל הקדישים, מלבד קדיש אחד יטילו עליו גורל. ואף כשנתבטל ממנו השבועה על ידי רגל, או שמת אביו ברגל, אזי יש לו דין קטן, כיון שיכול לילך לבית הכנסת בכל יום.

סעיף ד'

בן ז' קטן, ובן ז' גדול בשבת כשפא לבית הכנסת, שוים בקדישים, ואם יש גם יאהרציט, הוא נדחה מחמת הגדול. ולכן יש להגדול קדיש אחד יותר מן הקטן, דהינו הקדיש שהיה צריך הקטן לתת להיאהרציט.

סעיף ה'

יאהרציט וכן בן שלשים, קודמין לשאר אבלים שהם בתוך השנה. ומכל מקום יש להם לתת גם להם איזה קדישים. ויש לנהג שקדיש דרבנן, וגם הקדיש שלאחר עלינו, יהיה להיאהרציט או לבן ל', ושאר הקדישים לשאר האבלים, אם ישנם כמנין הקדישים.

סעיף ו'

יאהרציט ובן שלשים היכא דאכא רוחא (פי' כשיש אפשרות), בן שלשים קדם, ואין להיאהרציט רק קדיש אחד. ואם יש הרבה יאהרציט יש לכל אחד קדיש אחד, ואף על פי שהבן שלשים ידחה לגמרי, משום שהוא יאמר למחר. והיאהרציט אם לא יאמר היום, עבר זמנו.

סעיף ז'

אם יש שני אבלים שוים יטילו גורל ביניהם, ומי שעלה לו הגורל לומר ערבית, יש לשני כנגד זה קדיש אחד שחרית בלא גורל. ועל הקדיש הגי' יטילו גורל. וכן אם ישנם הרבה, גם כן מטילין גורל. ומי שעלה לו הגורל, לא יבא עוד בתוך הגורל עד שיאמרו כלם.

סעיף ח'

התושב קודם לאורח (אם אינו תוך שבועה) יאהרציט תושב ויאהרציט אורח אין להאורח כלום. בן שלשים תושב, או תוך השנה תושב ויאהרציט

אורח, יש להאורח קדיש אחד. ואם יש זאהרצייט תושב, וכן שלשים תושב, וזאהרצייט אורח, יש גם כן להאורח קדיש אחד, ואינו יכול זאהרצייט התושב לומר לו: אני קודם, כי יאמר: לאו מדידך קשקילנא, אלא מכן שלשים. ויאמר הזאהרצייט תושב קדיש ראשון, וזאהרצייט אורח קדיש ב', וכן שלשים קדיש ג'.

סעיף ט'

אורח כן שלשים ותושב תוך השנה שנים.

סעיף י'

זאהרצייט תושב וכן שלשים אורח, יאמר התושב קדיש ראשון ושני, והאורח השלישי.

סעיף יא'

אורח בתוך השנה, יש לו קדיש א' בתוך אבלים ותושבים בתוך השנה.

סעיף יב'

תושב נקרא לענגן זה, כל שיש לו כאן דירת קבע, אף על פי שאינו פורע מס, או שהוא פורע כאן מס, אף על פי שאינו דר כאן. ומי שבא לכאן ממקום אחר, לומר קדיש אחר אביו ואמו שהיו דרים כאן, אף על פי שהמה היו תושבים כאן, מכל מקום, כיון שהבן הזה אינו דר כאן ואינו פורע כאן מס, אין לו דין תושב. בעל הבית שמחזיק מלמד או משרת, אם הם פנויים נקראים כאן תושבים. אבל אם יש להם נשים במקום אחר, הרי הן כאן פאורחים. והלומד בשיבה, וכן מלמד המשכר לכמה בעלי בתים, אף על פי שיש להם נשים במקום אחר, דינם כאן תושבים. המגדל תום בביתו אפלו בשכר, אם אין לו לא אב ולא אם, יש לו כאן דין תושב. אבל אם יש לו אב או אם במקום אחר, אפלו מגדלו בתורת צדקה, יש לו דין אורח.

יג כסלו

סעיף יג'

מי שמתפלל בבית הכנסת או בבית המדרש תמיד, אם בא לומר קדיש בבית כנסת אחר, האבלים שבשם יכולין לדחותו ואפלו הוא תוך שבועה, דגרע מהאורח, כי האורח אין לו מקום להתפלל ולומר קדיש, וזה יש לו.

סעיף יד'

מי שיכול וראוי להתפלל לפני התבה, יתפלל, ומועיל יותר מקדיש יתום, שלא נתקן אלא לקטנים. ומי שאינו יכול להתפלל כל התפלה, יתפלל מן אשרי ובא לציון ולהלן. ומי שיש לו זכות יותר בקדישים, כגון, בן ז' ולי, יש לו גם כן זכות יותר בענין התפלה. נוהגין שאין אבל מתפלל לפני התבה בשבת ויום טוב. אך אם גם קדם האבלות, היה דרכו להתפלל בשבת ויום טוב, גם בזמן האבלות יתפלל. (שערי תשובה בשם תשובת מאיר נתיבים סימן פ', וענין לקמן סימן קכ"ח סעיף ח')

סעיף טו'

שנים ששויים בדין קדיש, ושניהם יכולים להתפלל לפני התבה, ומרצים בשוה לקהל, יטילו גורל, שהאחד יתפלל עד אשרי ובא לציון, והשני יתפלל אשרי ובא לציון. ואם אחד אינו יכול להתפלל לפני התבה, או שאינו מרצה לקהל, והתפלל השני, לא הפסיד זה שהתפלל זכותו בקדישים, ומכל מקום יש לו לומר, להניח הקדיש למי שלא התפלל, ומכל שכן לקטנים.

סעיף טז'

מי שהוא אבל על אביו, וגם על אמו, מכל מקום, אין לו זכות יותר בתפלות וקדישים משאר אבל, משום דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן. (כנ"י) ועין נוב"ה סימן ה.

סעיף יז'

נוהגין שאין אומרים קדיש רק י"א חדשים, שלא להחזיק אביו ואמו כרשעים, דמשפט של רשעים הוא י"ב חדש. שאם מת דרך משל, יו"ד שבט, פוסק לומר ט' טבת, וביו"ד טבת לא יאמר דהא הוי יום א' בחדש י"ב, ויום א' בחדש חשוב חדש, והוי כאלו אמר י"ב חדש. ולענין זה מונים מיום הקבורה, לא מיום המיתה. שאם נקבר י"א שבט, אזי פוסק ביו"ד טבת, כי המשפט אינו מתחיל עד לאחר הקבורה (פרמ"ג בספר נועם מגדים). ואם היתה שנה מעברת, פוסק ט', (או י') כסלו. ויום זה שהוא פוסק בו, יש לו כל הקדישים. רק לזאהרצייט שני קדיש א'. וכן לבן שלשים. ואם יש כמה זאהרצייט, או בני שלשים, נדחה הוא מפניהם לגמרי. מי שיודע

בְּאָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים מֵאוֹתָן שֶׁנִּדְוָנִין י״ב חֲדָשׁ, רָאוּי וּמְחֻיָּב שְׂיֹאמַר קִדְיֵשׁ י״ב חֲדָשׁ.

סעיף יח'

כְּשֵׁישׁ הַרְבֵּה אֲבָלִים, רְחֻמָּנָא לְצִלּוֹ, אֲזִי כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לְיָדֵי קְטָטוֹת וּמְרִיבוֹת, נוֹהֲגִין בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, שְׂאוּמְרִים ב' או ג' בְּיַחַד.

סעיף יט'

אִם אֵין בְּבֵית הַכְּנֻסָּת אֲבָל עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, יֹאמַר אוֹתוֹ קִדְיֵשׁ מִי שְׂאִין לוֹ אָב וְאִם, בְּעַד כָּל מְתֵי יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנֶּהְגּוּ, שֶׁשָּׂאָר קְרוֹבִים אוֹמְרִים קִדְיֵשׁ עַל קְרוֹבֵיהֶם, כְּשֵׂאִין אֲבָלִים עַל אֲבֵיהֶם וְאִמָּם. וְגַם כְּשֵׁישׁ אֲבָלִים עַל אֲבֵיהֶם וְאִמָּם, אִם יֵשׁ מִי שֶׁרוֹצֶה לֹמַר קִדְיֵשׁ אַחַר אָבִי זְקֵנוֹ, אוֹאִם זְקֵנָתוֹ, שְׂמִתּוֹ בְּלֹא בָּנִים, אוֹ אַחַר בָּנוֹ, אוֹ בִּתּוֹ שְׂמִתּוֹ בְּלֹא בָּנִים, יִנְיָחוּ לוֹ הָאֲבָלִים לֹמַר קִדְיֵשׁ אֶחָד, לְאַחַר שֶׁהֵם אָמְרוּ כָּל אֶחָד. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנֶּהְגּוּ, שֶׁגַּם שָׂאָר קְרוֹבִים אוֹמְרִים קִדְיֵשׁ, אֲפֹלוּ בְּמְקוֹם שֵׁישׁ אֲבָלִים עַל אָב וְאִם, אֲלֹא שְׂעוֹשִׂים פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶם, שְׂאִין אוֹמְרִים כָּל כָּד קִדְיֵשׁ, כְּמוֹ הָאֲבָלִים עַל אָב וְאִם, וְהוֹלְכִים בְּכָל זֶה אַחַר הַמְּנַהֵג, וּבְלִבְד שְׂיֵהָא מְנַהֵג קְבוּעַ בְּעִיר.

סעיף כ'

הַבַּת אֵין לָהּ לֹמַר קִדְיֵשׁ בְּבֵית הַכְּנֻסָּת, אֲדָּ יֵשׁ אוֹמְרִים שְׂאִם רוֹצִים לַעֲשׂוֹת מְנָן בְּבֵיתָהּ שֶׁתֹּאמַר שֶׁם הָרְשׁוֹת בְּיָדָם (כַּנִּי"ט), וְיֵשׁ אוֹמְרִים דָּגָם זֹאת אֵין לַעֲשׂוֹת (חוֹוֹת יֵאִיר סִימָן רַכ"ב).

סעיף כא'

מִי שֶׁהָיָה לוֹ יְאֵהֲרָצִיט, וְלֹא [הָיָה] יְכוֹל לֹמַר קִדְיֵשׁ, כְּגוֹן, שֶׁהָיָה בְּדַרְדָּר, אוֹ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לוֹ קִדְיֵשׁ, יְכוֹל לֹמַר קִדְיֵשׁ בְּתַפְלַת עֲרַבִּית שֶׁלְאַחַר הַיְאֵהֲרָצִיט.

סעיף כב'

אִף עַל פִּי שְׂאֵמִירַת הַקִּדְיֵשׁ וְהַתְּפִלוֹת מוֹעִילוֹת לְהֶאָבוֹת, מְכַל מְקוֹם, אֵין אֵלוּ הָעֵקֶר אֲלֹא הָעֵקֶר הוּא שֶׁהַבָּנִים יִלְכוּ בְּאַרְחַ מִישׁוֹר, כִּי בְּזֶה מְזַכִּים

את האבות. הכי איתא בזוהר הקדוש (סוף פרשת בחקתני), בן יכבד אב, כמה דאת אמר, כבד את אביך ואת אמך, ואוקמוה במיכלא ומשתתא. ובכללא, האי בחייו דאתחייב ביה. בתר דמית, אי תימא הא פטור הוא, לאו הכי דאף על גב דמית אתחייב ביקריה יתיר, דכתוב כבד את אביך. דאי ההוא ברא אזיל בארח תקלא, ודאי מבזה לאבוי הוא, ודאי עביד ליה קלנא. ואי ההוא ברא אזיל בארח מישור, ותקין עובדוי ודאי דא אוקיר לאבוי, אוקיר ליה בהאי עלמא גבי בני נשא, אוקיר ליה בההוא עלמא גבי קדשא בריך הוא. וקדשא בריך הוא חייס עליה, ואותיב ליה בכרסיא דיקריה ודאי וכו' עד כאן לשונו. ויש לו לאדם לצוות את בניו להחזיק באיזה מצוה, ואם מקימין נחשב יותר מן הקדיש, והוא תקנה טובה גם למי שאין לו בנים אלא בנות.

סימן כז - הלכות תלמוד תורה ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

אחר התפלה יקבע עת ללמוד תורה. וצריך שאותו העת יהיה קבוע, שלא יעבירונו אף אם סבור להרויח הרבה. ואם צריך לעשות איזה דבר נחוץ מאד, ילמד מקדם לכל הפחות פסוק אחד או הלכה אחת, ויעשה מה שנחוץ לו, ואחר כך ישלים חקו. ובקצת קהלות קדושות נתיסדו חברות קדושות, ללמד תורה ברבים מיד לאחר התפלה. ויש לכל ירא שמים להתחבר אליהם (אורח חיים סימן קנ"ה).

סעיף ב'

כל איש ישראל חייב ללמד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין זקן גדול. אפלו עני המחזיר על הפתחים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה. ומי שאינו יודע כלל ללמד, או שאי אפשר לו מחמת רב הטרדות, יספק לאחרים הלומדים, ותחשב לו כאלו לומד בעצמו, כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בפסוק שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך, זבולן ויששכר עשו שתפות. זבולן עסק בסחורה וספק ליששכר פרנסתו, שיהיה לו פנאי לעסק בתורה. לפיכך הקדים הפסוק זבולן ליששכר, מפני שתורתו של יששכר על ידי זבולן היתה. וכן מצינו במשנה (זבחים פ"א), שמעון אחי עזריה אומר וכו', ונקרא שמעון על שם אחיו עזריה, לפי שעזריה עסק בפרקמטיא, והיה מספק צרכי שמעון אחיו, שהיה עוסק

בתורה, והתנו ביניהם, שיהא חלק לעזריה, בשכר למודו של שמעון. ועל כל פנים יתאמץ כל אדם ללמוד, אפלו רק מעט, בכל יום ובכל לילה.

סעיף ג'

מי שאינו יכול לעשות תורתו קבע, אלא שהוא קובע עתים לתורה, יעסק בעתים הללו שהוא קובע, ללמוד ההלכות השכיחות, הנצרכות לדעת לכל איש ישראל, וגם באגדות ומדרשים וספרי מוסר אשר יסודתם בהררי קדש. ממדרשי רבותינו זכרונם לברכה שהם מועילים להחליש כח היצר הרע. ואשרי מי שיש לו חק קבוע ולא יעבר, ללמוד בספר "חק לישראל" דבר יום ביומו, וכל המוסיף, מוסיפין לו טובה מן השמים. (יו"ד סימן רמ"ו)

סעיף ד'

כשהוא לומד וצריך לצאת לחוץ, אל יניח את הספר פתוח, כי על ידי זה משכח תלמודו. (שפתי כהן יורה דעה סימן רע"ז)

סעיף ה'

צריך לזהר, בכל מה שהוא לומד, להוציא בשפתיו ולהשמיע לאזניו. שנקאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיה, והגית בו וגו'. ומי שמוציא בשפתיו, אף על פי שאינו מבין, קיים מצות ולמדתם ולכן כל עם הארץ מברך ברפת התורה בשחר, לפני הפסוקים, וכן כשעולה לספר תורה. וכל העוסק בתורה, ואינו יכול להבין, יחמת קצר דעתו, יזכה להבינה בעולם הבא. (רז"ש הל' ת"ת)

סימן כח - הלכות ספר תורה ושאר ספרי קדש ובו י"ג סעיפים:

סעיף א'

מִצּוֹת עֲשֵׂה, עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְכַתֵּב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְעָתָה כְּתַבּוּ לְכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת, וְקִבְלוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנִים לְבִרְכָה פְּרוּשׁוֹ לְכַתֵּב אֶת כָּל הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַשִּׁירָה, וְאֶפְלוּ יָרֵשׁ סֵפֶר תּוֹרָה מֵאֲבִיו, מִצְוָה לְכַתֵּב מִשְׁלוֹ. שָׂכַר לוֹ סוֹפֵר לְכַתֵּב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, אוֹ שֶׁקָּנָאוּ, וְהָיָה בּוֹ טְעוֹת וְהִגִּיהוּ, הֵרִי זֶה כְּאֵלוֹ כְּתַבּוּ. וְאֶסוּר לְמַכֵּר סֵפֶר תּוֹרָה. אֵדָּ בְּשַׁעַת דְּחִק גְּדוֹל, יַעֲשֶׂה שְׂאֵלֶת חֲכָם (יו"ד סימן ע"ר ובאורח חיים סימן קנ"ג).

סעיף ב'

וְכֵן מִצְוָה עַל כָּל אִישׁ, לְקַנֵּת שְׂאֵר סִפְרֵי קֹדֶשׁ שְׁלוֹמֵי־מַדִּים מֵתוֹכָן, כְּגוֹן מִקְרָא מִשְׁנָה, גְּמָרָא וּפּוֹסְקִים, שֶׁיִּלְמַד מֵתוֹכָן, וְגַם יִשְׁאִילָן לְאַחֲרִים. וּמִי שֶׁאִין יָדוֹ מִשְׁגָּת, לְקַנֵּת לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה וְגַם שְׂאֵר סִפְרֵי לַמּוֹד, אֲזִי הַסִּפְרִים שֶׁהֵן לְצַרְף לַמּוֹד, הֵן קוֹדֵמִין. אֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנִים לְבִרְכָה, וְצַדִּיקְתּוֹ עוֹמֶדֶת לְעַד, זֶה הַכּוֹתֵב (וְהוּא הַדִּין הַקּוֹנֵה) סִפְרִים וּמִשְׁאִילָן לְאַחֲרִים (יו"ד ע"ר כתוב' ד' ג').

סעיף ג'

חַיֵּב אָדָם לְנַהֵג כְּבוֹד גְּדוֹל בְּסֵפֶר תּוֹרָה. וּמִצְוָה לִיַּחַד לוֹ מְקוֹם, וּלְכַבֵּד אֶת הַמְּקוֹם הַהוּא וּלְהַדְרוֹ בְּיֹתֵר. וְלֹא יֵרֶק כְּנֶגֶד סֵפֶר תּוֹרָה, וְלֹא יֵאָחֵז סֵפֶר תּוֹרָה בְּלֹא מְטַפַּחַת. הַרְוָאָה אֶת הַנּוֹשֵׂא סֵפֶר תּוֹרָה, צָרִיף לְעַמֵּד לְפָנָיו, עַד שֶׁיִּכְנִיס אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה לְמְקוֹמוֹ, אוֹ עַד שֶׁאִינוֹ רוֹאֶהוּ עוֹד. וּבִבֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁעַת שְׁמוּצִיאָן וּמְכַנִּיסִין אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה, מִצְוָה לְכָל מִי שֶׁעוֹבְרֵת לְפָנָיו, לְלוֹוֹתָהּ עַד מְקוֹמָהּ, וְכֵן הַמְּגַבִּיָּה וְהַגּוֹלָל, יִלְכוּ לְלוֹוֹתָהּ (יו"ד רפב אורח חיים קמ"ט).

סעיף ד'

אֶפְלוּ שְׂאֵר סִפְרֵי קֹדֶשׁ אִם מְנַחִים עַל סִפְסָל, אֶסוּר לִישֵׁב עַל סִפְסָל זֶה, אֶלָּא אִם הַסִּפְרִים מְנַחִים, עַל אִיזָה דְּבָר שֶׁנְּבוּהָ לְכָל הַפְּחוֹת טַפַּח, וּמְכָל שֶׁכֵּן דְּאֶסוּר לְהַנִּיחַ סִפְרִים עַל גְּבִי קַרְקַע. לֹא יִנִּיחַ אָדָם סֵפֶר עַל בְּרִכְיוֹ, וְשָׁנִי אֲצִילִי, יָדָיו עָלָיו. בְּשַׁעַת הַדְּחִק מֵתָר לִישֵׁב עַל גְּבִי תְּבֵה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׂאֵר סִפְרֵי קֹדֶשׁ. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ סֵפֶר תּוֹרָה אֶסוּר. מְנִיחִים חֲמָשִׁים עַל גְּבִי נְבִיאִים וְכְתוּבִים, וְכֵן כְּתוּבִים עַל גְּבִי נְבִיאִים, וּנְבִיאִים עַל גְּבִי כְּתוּבִים. אֲבָל אִין מְנִיחִין נְבִיאִים וְכְתוּבִים, עַל גְּבִי חֲמָשִׁים.

סעיף ה'

סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה, גּוֹנֵזִין אוֹתוֹ. וְכֵן שְׂאֵר סִפְרִים וְכְתָבֵי קֹדֶשׁ וְתַשְׁמִישֵׁי קֹדֶשׁ. וְאֶסוּר לְשַׂרְפֵן (ע"ג שו"ע אורח חיים סימן קנ"ד).

סעיף ו'

אין זורקין פתבי קדש, ואפלו הלכות ואגדות, ואסור להפך אותן על פניהם. ואם מצאן הפוכין צריך להניחן פראוי (יו"ד סימן רפ"ב).

סעיף ז'

אין להשתין מים בפני ספרים, ולעת הצורך, על כל פנים יהיו מנחים גבוהים עשרה טפחים (כלל ל"א).

סעיף ח'

אין לעשות מפות ומעילים לדבר שבקדשה, מדבר שנשתמש בו הדיוט. ובדיעבד שפבר נעשו מתר. אבל מדבר שנשתמש בו לעבודת אלילים, אפלו בדיעבד אסור (אורח חיים סימן קמ"ז קמ"ג קמ"ד).

סעיף ט'

אסור להשתמש בספר להנאתו, כגון להעמידו להגן מפני החמה, או כדי שלא יראה חברו מה שהוא עושה. אבל אם השמש זורחת על הספר שהוא לומד בו, מתר להגן בספר אחר כיון שאינו עושה להנאתו. וכן להניח ספר תחת ספר שהיה לומד בו, כדי להגביהו לצורך הלמוד, יש להתיר. אבל אין להניח ספר בתוך ספר אחר, שלא יצטרך לחפש אחר כך מקום למודו. לא ישרטט איזה קנטרס על הספר, לפי שאין קדשה בקנטרס, עד שיכתבו בו. וכן לא יניח ניר וכדומה בספר, למשמרת (מ"א סימן קמ"ד פת"ש ביו"ד ס"ס רפ"ב).

סעיף י'

המאבד פתבי קדש, עובר בלאו דלא תעשון פן לה' אלהיכם. וצריכין למחות בכורכי ספרים, שמדבקין בתוך הלוחות פתבי קדש. גם צריכין לזהר מאד, כשנותנים ספרים קדושים ישנים, לאמן אינו יהודי לכרכם מחדש, שיקחו מהם את הלוחות הישנות להצניעם, שלא יתנם האמן לספר חל.

אין לוקחין ספר תורה תפלין ומזוזות מן האיניו יהודי, ביותר מכדי דמיהו, כדי שלא להרגילן לגנבו ולגזלן. אבל בכדי דמיהם חזיבים לקנות, (אפלו במקום שצריכין גניזה) ואם האיניו יהודי מבקש הרבה, צריך לעסק ולדבר עמו בדברי רצוי, אולי ישוה עמו בכדי דמיו. ואם עומד בדעתו, אז מניחון בגדו (ט"ז). ואין לבקש מן האיניו יהודי שיתנם בזול יותר מדאי, פן יכעס וישליכם למקום אבוד.

סעיף יב'

אם נפל ספר תורה מידו, אפלו בנרתיקו, צריך להתענות. ונוהגים שגם הרואים מתענים.

סעיף יג'

אסור לכתב פסוק בלי שרטוט (עין מגן אברהם סימן ל"ב סעיף קטן ז'). יש אומרים, דאסור לכתב דברי חל בכתב אשורית שפותבין בו התורה.

סימן כט - מדות שירגיל בהם האדם את עצמו ובו כ"א סעיפים:

סעיף א'

האנשים חלוקים הם בדעותיהם (פריש בטבעיהם), יש אדם שהוא בעל חמה פועס תמיד, ויש שדעתו מישבת עליו, ואינו פועס כלל, או שהוא פועס פעם אחת בהרבה שנים. יש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח ביותר. יש שהוא בעל תאוה, שלא תשבע נפשו מהלך בתאוה, ויש שהוא לב טהור מאד, ולא יתאוה אפלו לדברים מעטים שהגוף צריך להם. יש בעל נפש רחבה, שלא תשבע נפשו מכל ממון שבעולם, כענין שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף, ויש שהוא מקצר נפשו, ודי לו אפלו דבר מועט, שלא יספיק לו ולא ירדף להשיג די צרכו. יש שהוא מסגף עצמו ברעב. וקובץ על ידו, ומה שהוא אוכל משלו אוכלו בצער. ויש שהוא מפזר כל ממונו, וכן בכל המדות והדעות, כגון מהולל ואונו כילי ושוע אכזר ורחמן רד לבב ואמיץ לבב וכיוצא בהן.

סעיף ב'

הדָּרֵךְ הַטוֹב וְהַיָּשָׁר הוּא, שְׂיִרְגִיל הָאָדָם אֶת עֲצָמוֹ לְלַכֵּת בְּדָרֵךְ אֲמֻצָּעִי, לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לְדַבְרִים שֶׁהַגּוֹף צָרִיךְ לָהוּ, וְאִי אֲפֹשֶׁר לַחֲיִית זּוּלָתוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר צָדִיק אוֹכֵל לִשְׂבַע נֶפֶשׁוֹ. וְכֵן לֹא יֵהָא עֹמֵל בְּעִסְקָיו, אֶלָּא לְהַשִּׁיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לַחֲיֵי שְׂעָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב מֵעֵט לְצָדִיק. וְלֹא יִקְפֹּץ יָדָיו בְּיוֹתֵר וְגַם לֹא יִפְזֹר מִמוֹנוֹ אֶלָּא יִתֵּן צְדָקָה כְּפִי מִסֵּת יָדוֹ וּמְלוּוֶה כְּרֵאוֹי לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יֵהָא מְהוֹלֵל וְשׁוֹחֵק, וְלֹא עֹצֵב וְאוֹנֵן, אֶלָּא שְׂמֵחַ כָּל יְמָיו בְּנַחֲת, בְּסִבֵּר פְּנִים יְפוֹת. וְכֵן בְּשִׁאֵר רַב הַמְדוּת, מִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּדָרֵךְ הָאֲמֻצָּעִי נִקְרָא חָכָם. (רמב"ם הלכת דעות פ"א)

סעיף ג'

הַגְּאוּוֹה הִיא מְדָה רְעָה מְאֹד, וְאֲסוּר לְאָדָם לְנַהֵג בָּהּ אֲפִלּוּ בְּמַעַט, אֶלָּא יִרְגִיל אֶת עֲצָמוֹ לְהִית שְׂפֵל רוּחַ, כְּמוֹ שֶׁצּוּר חֲכָמִינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָהּ, מְאֹד מְאֹד הָיָה שְׂפֵל רוּחַ, וְאִיךְ תִּרְגִיל אֶת עֲצָמְךָ לְהִית עֲנִיו וְשְׂפֵל רוּחַ כָּל דְּבָרִיךְ יֵהִיו בְּנַחֲת, רֵאשֶׁף כְּפוֹף עֵינֶיךָ גְּבִיטוֹ לְמַטָּה וְלִבְךָ לְמַעְלָה. וְכָל אָדָם יֵהָא חָשׁוּב בְּעֵינֶיךָ שֶׁהוּא גְּדוֹל מְמָךְ. אִם הוּא תִלְמִיד חָכָם יוֹתֵר מְמָךְ, הֲרִי אֲתָה מְחִיב לְכַבְּדוֹ. וְכֵן אִם הוּא עֹשִׂיר מְמָךְ, גַּם כֵּן אֲתָה מְחִיב לְכַבְּדוֹ, כְּדִמְצִינוּ רַבֵּי הִיָּה מְכַבֵּד עֹשִׂירִים. וְתַחֲשֵׁב בְּהִיוֹת כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ נָתַן לוֹ עֹשֶׁר, מִסִּתְמָא רָאוּי הוּא לְכָךְ. וְאִם הוּא קָטָן מְמָךְ בְּחֻכְמָה אוֹ בְּעֹשֶׁר, תַּחֲשֵׁב כִּי הוּא יוֹתֵר צָדִיק מְמָךְ, כִּי הוּא אִם עוֹבֵר אֵיזָה עֲבָרָה, נַחֲשֵׁב כְּשׁוֹגֵג וְאֲנוּס, וְאֲתָה אִם עֲבַרְתָּ עֲבָרָה אֲתָה מִזִּיד. אִם כֵּן תַּחֲשֵׁב תִּמְיֵד, לֹא תוּכַל לְהַתְּגַאוֹת לְהַתְּגַאוֹת וְטוֹב לָךְ.

כסלו

יז

סעיף ד'

וְכֵן הַפְּעֵס הִיא מְדָה רְעָה מְאֹד וְרָאוּי לְאָדָם לְהִתְרַחֵק מִמֶּנָּה מְאֹד. וְיִרְגִיל אֶת עֲצָמוֹ שֶׁלֹּא יִכְעַס אֲפִלּוּ עַל דְּבָר שֶׁרָאוּי לְכַעַס. וְאִם צָרִיךְ לְהַטִּיל אֵימָה עַל בְּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ יִרְאֶה עֲצָמוֹ בְּפִנְיָהֶם שֶׁהוּא כּוֹעֵס כְּדִי לְיִסְרָם, וְתִהְיֶה דַעְתוֹ מִיִּשְׁבֵּת בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ. אֲמַר לִיָּה אֵלֵיָּהוּ לָרַב יְהוּדָה אַחוּוֶה דָּרַב סְלָא חֲסִידָא, לֹא תִרְתַּח וְלֹא תַחֲטִי (לֹא תִכְעַס, שְׂמַתוּךָ הַפְּעֵס אֲתָה בָּא לִיְדֵי חֲטָא) לֹא תִרְוִי (לֹא תִשְׁתַּכַּר בִּינִי) וְלֹא תַחֲטִי. עוֹד אֲמָרוּ רַבּוּתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָהּ כָּל הַכּוֹעֵס כְּאֵלוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְכָל מִינֵי גֵיהֶנָם שׁוֹלְטִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִסֵּר כְּעַס מִלְבָּב, וְהִעֲבֵר רְעָה מִבְּשָׂרְךָ וְאִין רְעָה אֶלָּא גֵיהֶנָם, שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם רִשָּׁע לְיוֹם רְעָה. בְּעֲלֵי כְּעַס אִין חֲיִיָּהֶם חֲיִים, לְפִיכָךְ צוּוּ לְהִתְרַחֵק מִן הַכְּעַס, עַד שֶׁיִּנְהַיֵּג עֲצָמוֹ שֶׁלֹּא יִרְגִישׁ אֲפִלּוּ לְדַבְרִים הַמְכַעֲסִים. וְזוֹ הִיא דְרָךְ הַטּוֹבָה וְדָרֵךְ צָדִיקִים, שֶׁהֵם עֲלוּבִין וְאֵינָם עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִין חֲרַפְתָּם וְאֵינָן מְשִׁיבִין,

עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִים בְּיַסּוּרִים, עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר וְאוֹהֲבֵיו כְּצֵאת
הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבּוֹרָתוֹ.

סעיף ה'

לְעוֹלָם יִרְבֶּה אָדָם בְּשִׂתְיָקָה, וְלֹא יִדְבֵר אוֹ בְּדַבְרֵי תוֹרָה, אוֹ בְּדַבְרֵים שֶׁהוּא
צָרִיךְ לְחַיֵּי גּוּפוֹ. וְאַפְלוּ בְּמָה שֶׁצָּרִיךְ לְצַרְכֵי גּוּפוֹ, לֹא יִרְבֶּה דְבָרִים. וְכִבֵּר
אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה כֹּל הַמְרַבֶּה דְבָרִים מִבֵּיא חֶטְא. וְאָמְרוּ לֹא
מְצֵאתִי לְגוֹף טוֹב מִשִּׂתְיָקָה. וְאָמַר רַבָּא מֵאֵי דְכָתִיב מוֹת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן.
דְּבַעֵי חַיִּים בְּלִשְׁנָה יַעֲסוּק בַּדְּבָרֵי תוֹרָה דְּבַעֵי מוֹת בְּלִישְׁנָה (יעסוק בדברי שטות).

סעיף ו'

לֹא יִהְיֶה אָדָם בְּעַל שְׁחוּק וּמְהַתְּלוֹת, וְלֹא עֹצֵב וְאוֹיֵן אֶלָּא שְׂמֵחַ. כִּדְ אָמְרוּ
זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה שְׁחוּק וְקִלּוֹת רֵאשׁ, מְרַגְּלִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה, וְכֵן לֹא יִהְיֶה
בְּעַל נֶפֶשׁ רַחֲבָה, נְבִהֵל לְהוֹן, וְלֹא עֹצֵב וּבִטֵּל מִמְּלָאכָה, אֶלָּא בְּעַל עֵין טוֹבָה,
מִמַּעַט בְּעֵסֶק, וְעוֹסֵק בַּתוֹרָה. וְאוֹתוֹ הַמַּעַט שֶׁהוּא חִלְקוֹ יִשְׂמַח בּוֹ. כִּדְ
אָמְרוּ זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה הַקְּנָאָה וְהַתְּנָאָה וְהַכְּבוֹד. מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן
הָעוֹלָם וְצָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְרַחֵק מֵהוֹן (רמב"ם פ"ב).

סעיף ז'

שְׂמֵא יֹאמֵר הָאָדָם הוֹאִיל וְהַקְּנָאָה וְהַתְּנָאָה וְהַכְּבוֹד וְכִיּוֹצֵא בָהֶם, דָּרְךְ
רְעָה הוּן, שְׂמוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, אֶפְרוֹשׁ מֵהוֹן בְּיוֹתֵר, וְאַתְרַחֵק
לְצַד הָאֲחֵרוֹן, עַד שֶׁלֹּא יֵאָכַל בֶּשֶׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה, וְלֹא יֵשֵׁב
בְּדִירָה נְאָה, וְלֹא יִלְבֹּשׁ מִלְּבוּשׁ נְאָה, אֶלָּא יִלְבֹּשׁ שֵׁק וְכִדּוּמָה, גַּם זֶה דָּרְךְ
רְעָה הִיא, וְאַסוּר הוּא לִילְךְ בָּהּ. הַמְּהַלֵּךְ בְּדָרְךְ זֶה נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁהֵרִי כְּתִיב
בְּנִזִיר, וְכִפֵּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה
וּמָה אִם נִזִיר שֶׁלֹּא פָּרַשׁ אֶת עֲצָמוֹ אֶלָּא מִן הַיַּיִן צָרִיךְ כְּפָרָה. הַמוֹנֵעַ אֶת
עֲצָמוֹ מִכָּל דְּבָר וְדָבָר, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. לְפִיכֵךְ צּוּוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם
לְבָרְכָה שֶׁלֹּא יִמְנַע הָאָדָם, אֶלָּא מִן הַדְּבָרִים שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה לָנוּ, וְלֹא יֶאָסֵר
עַל עֲצָמוֹ בְּנִדְרִים וּבְשִׁבוּעוֹת דְּבָרִים הַמְּתָרִים. כִּדְ אָמְרוּ זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה לֹא
דִּיךְ מָה שֶׁאָסְרָה תוֹרָה, אֶלָּא שֶׁאֲתָה אוֹסֵר עָלֶיךָ דְּבָרִים הַמְּתָרִים. וְאַסְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה לְסַגֵּף אֶת עֲצָמוֹ בַּתְּעֵנִית יוֹתֵר מִן הָרְאוּי. וְעַל כֹּל
הַדְּבָרִים הָאֵלוּ וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, אָמַר שְׁלֵמָה הַמְּלִיךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם אֵל תְּהִי צְדִיק
הַרְבֵּה, וְאַל תִּתְחַפֵּס יוֹתֵר, לְמָה תִּשׁוּמֵם. וְאָמַר פֶּלֶס מַעְגַּל רִגְלֶךָ וְכָל דְּרָכֶיךָ
יִכְנוּ.

סעיף ח'

כָּבֵד כְּתַבְנוּ (בסימן א' סעיף ג') מֵאֵמֶר יְהוּדָה בֶּן תִּימָא הוּי עֵז פְּנֵמֶר כּוּי שְׁלֵא יִתְבַּיֵּשׁ מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם הַמְלַעֲיָגִים עָלָיו בְּעִבּוּדַת הַבּוֹרָא יִתְבַּרְךָ שְׁמוֹ, אָבֵל מִכָּל מְקוֹם, לֹא יַעֲנֶה אוֹתָם דְּבָרֵי עֲזוּת, שְׁלֵא יִקְנֶה קִנְיָן בְּנִפְשׁוֹ לְהִית עֵז פְּנִים, אֲפֵלוּ שְׁלֵא בְּמְקוֹם עִבּוּדָתוֹ יִתְבַּרְךָ שְׁמוֹ. (אורח חיים סימן א').

סעיף ט'

וְכֵן אֵין לְהַתְקוּטֵט בְּשִׁבִיל אֵיזָה מְצוּהָ כְּגוֹן, לְהַתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַתְּבָה, אוֹ לַעֲלֹת לְתוֹרָה וְכְדוּמָה, כְּדִמְצִינוּ בְּלַחֵם הַפְּנִים, אָף שֶׁהוּא מְצוּהָ לְאָכְלוֹ, שְׁנִינוּ הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִים יְדִיהֶם וְהַגְּרָרִין חוֹטְפִין וְאוֹכְלִין. (אורח חיים סימן נ"ג)

סעיף י'

טָבַע הָאָדָם הוּא, לְהִיּוֹת נִמְשָׁךְ בְּמַעֲשָׂיו, אַחַר רַעְיוֹ וְחִבְרָיו וְאֲנָשֵׁי מְקוֹמוֹ, לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהַתְחַבֵּר לְצַדִּיקִים, וְלִישָׁב אֶצֶל הַחֲכָמִים תְּמִיד, כְּדִי שְׂיִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. וְיִתְרַחֵק מִן הַרְשָׁעִים הַהוֹלְכִים בַּחֲשָׁךְ, כְּדִי שְׁלֵא יִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. אֵמֶר שְׁלֵמָה הַמְּלִיךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יַחְפֵּם, וְרוֹעָה כְּסִילִים יְרוֹעַ. וְאוֹמֵר אֲשֶׁרִי הָאִישׁ וְגוֹי. וְאִם הוּא דָר בְּעִיר שְׂמִנְהִיגִיהָ רַעִים, וְאֵין אֲנָשִׁיהָ, הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, יִלְךְ מִשָּׁם לְדוֹר בְּעִיר שְׂאֲנָשִׁיהָ צַדִּיקִים וְנוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ טוֹבִים.

כסלו

יח

סעיף יא'

מְצוּת עֲשֵׂה לְהַדְבִּיק בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים כְּדִי לְלַמֵּד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כְּעִנְיָן שְׁנֵאָמֵר וְבוֹ תִדְבֹּק. וְכִי אֲפָשֶׁר לְאָדָם לְהַדְבִּיק בְּשִׁכְיָנָה, אֵלֶּא כִּי פֶרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה הַדְבִּיק בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהַשְׁתַּדֵּל שְׂיִשָּׂא בֵּת תַּלְמִיד חָכֵם וְיִשָּׂא בֵּתוֹ לְתַלְמִיד חָכֵם. וְלֵאכֹל וְלִשְׁתוֹת עִם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְלַעֲשׂוֹת פְּרָקְמִטָּא לְתַלְמִיד חָכֵם, וְלְהַתְחַבֵּר אֲלֵיהֶם בְּכָל מִינֵי חִבּוּר, שְׁנֵאָמֵר וְלִדְבָקָה בּוֹ. וְכֵן צוּוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה וְאָמְרוּ, וְהוּי מִתְאַבֵּק בְּעַפְרֵי רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתָהּ בְּצִמָּא אֶת דְּבָרֵיהֶם.

סעיף יב'

מְצוּהָ עַל כָּל אָדָם, לְאַהֲבָה אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוֹפּוֹ, שְׁנֵאָמֵר וְאַהֲבַת לְרַעַךְ כְּמוֹד לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ (ועֵינּוּ לְקַמּוֹ סִימָן ל' סעיף ד'), וְלַחֲוֹס עַל מְמוֹנּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא חָס עַל מְמוֹן שְׁלוֹ, וְרוֹצֶה בְּכַבּוּד עֲצוּמוֹ. וְהַמְתַּכְפֵּד בְּקִלוֹן חִבְרוֹ, לֹאף עַל פִּי שְׂאִין חִבְרוֹ עוֹמֵד שָׁם, וְלֹא הִגִּיעַ לוֹ בְּשֵׁת, וְלֹא בִּישׁוֹ אֵלֶּא עֲרַךְ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְחֲכָמָתוֹ, לְמוֹל מַעֲשֵׂה חִבְרוֹ, אוֹ חֲכָמָתוֹ, כְּדִי

שְׂרָאָה מְכַלְלוֹ, שֶׁהוּא מְכַבֵּד וְחִבְרוּ בְּזוּי], אִין לוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא [עַד שֶׁיָּשׁוּב בְּתִשְׁבּוּבָה שְׁלֵמָה] (רמב"ם ה' תשובה פ"ד ה"ד).

סעיף יג'

כָּל הַשּׂוֹנֵא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִשָּׂא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְבְּךָ (ע"ו לְקַמּוֹ סִימָן קפ"ט סעיף ה'). וְאִם חָטָא אִישׁ כְּנִגְדּוֹ, לֹא יִשְׁטַמְנוּ וְיִשְׁתַּקּוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּרָשָׁעִים וְלֹא דִבֵּר אֲבִשְׁלוּם עִם אֲמִנּוֹן לְמִרְעָה וְעַד טוֹב, כִּי שָׂנֵא אֲבִשְׁלוּם אֶת אֲמִנּוֹן, אֲלֵא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר: לָמָּה עָשִׂיתָ לִּי כֵּן וְכָךְ, וְלָמָּה חָטָאתָ לִּי בְּדַבָּר זֶה? שֶׁנֶּאֱמַר הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ. וְאִם חָזַר וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְמַחֵל לוֹ, צָרִיךְ לְמַחֵל לוֹ, וְלֹא יֵהָא אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתְפַּלֵּל אֲבָרְהָם אֶל הָאֱלֹהִים (שִׁירָפָא אֶת אַבִּימֶלֶךְ) (רמב"ם פ"ו), בְּאֲבוֹת דְּרַבִּי נֶתָן (סוף פֶּרֶק ט"ו) וְשִׁנְאֵת הַבְּרִיּוֹת כִּי צַד. מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יִכּוֹן אָדָם לֹמַר: אֶהָב אֶת הַחֲכָמִים, וְשִׁנְאֵת אֶת הַתְּלַמִּידִים, אֶהָב אֶת הַתְּלַמִּידִים, וְשִׁנְאֵת אֶת עַמִּי הָאָרֶץ, אֲלֵא אֶהָב אֶת כָּלֶם וְשִׁנְאֵת אֶת הָאֲפִיקוֹרְסִים, וְהַמְּסִיתִים וְהַמְּדִיחִים וְכֵן הַמְּסוּרוֹת. וְכֵן דָּוִד אָמַר מִשְׁנֵאִיךָ ה', אֲשִׁנְא וּבִתְקוּמְמִיךָ אֶתְקוּטֵט, תִּכְלִית שִׁנְאָה שִׁנְאֵתִים, לְאוֹיְבִים הָיוּ לִּי, הֲלֵא הוּא אוֹמֵר, וְאֶהָבֶתְךָ לְרַעֲךָ כְּמוֹד אֲנִי ה', מַה טַּעַם, כִּי אֲנִי בְּרֵאתִיו. וְאִם עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עִמָּךְ, אֶתְהָ אוֹהֵבוֹ. וְאִם לֹא אוֹיְבֵתְךָ אוֹהֵבוֹ.

סעיף יד'

אֲסוּר לְאָדָם לְבַקֵּשׁ דִּין מִן הַשָּׁמַיִם עַל חִבְרוֹ שֶׁעָשָׂה לוֹ רָעָה. וְדוֹקָא בְּדֵאִית לִיה דִּינָא בְּאַרְעָא. וְכָל הַצּוֹעֵק עַל חִבְרוֹ (שִׁיעֲנֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם), הוּא נֶעְנֵשׁ תְּחִלָּה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּאֶפְלוּ לִית לִיה דִּינָא בְּאַרְעָא, אֲסוּר לְצַעֵק עָלָיו, אֲלֵא אִם כֵּן הוֹדִיעוֹ תְּחִלָּה (ח"מ סִימָן תכ"ב).

סעיף טו'

הַרְוָאָה אֶת חִבְרוֹ שְׁחָטָא, אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בְּדַרְךָ לֹא טוֹב מִצְוָה לְהַחְזִירוֹ לְמוֹטָב, וְלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטָא בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ. וְהַמוֹכִיחַ אֶת חִבְרוֹ, בֵּין בְּדַבָּרִים שְׂבִינּוֹ לְבִינּוֹ בֵּין בְּדַבָּרִים שְׂפִינּוֹ לְבִין הַמָּקוֹם, צָרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ בֵּינוֹ לְבִין עֲצָמוֹ, וְיִדְבֵּר לוֹ בְּנִחַת וּבְלִשׁוֹן רַכָּה, וְיוֹדִיעוֹ שֶׁאִינוֹ אוֹמֵר לוֹ, אֲלֵא לְטוֹבָתוֹ, לְהַבִּיאוֹ לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. וְכָל שְׂאֵפְשֵׁר בְּיָדוֹ לְמַחַת, וְאִינוֹ מוֹחֵה, הוּא נִתְפָּס בְּעוֹן זֶה, כִּינּוֹ שֶׁהִזָּה אֶפְשֵׁר לוֹ לְמַחַת (רמב"ם פ"ו).

סעיף טז'

בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁהוּא מְדַמָּה שְׂשִׁמְעֵ לּוֹ. אָבֵל אִם יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁמַע לוֹ, אֲסוּר לְהוֹכִיחוֹ, דְּאָמַר רַבִּי אִילְעָא מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, כְּשֶׁם שְׁמַצּוּהָ עַל אָדָם לֹמַר דְּבַר הַנְּשִׁמְעַ כְּדִ מְצוּהָ עַל אָדָם, שֶׁלֹּא לֹמַר דְּבַר שְׂאִינוֹ נִשְׁמַע. רַבִּי אֲבָא אֹמֵר חוּבָה שְׁנֶאֱמַר אֵל תּוֹכַח לֹץ פֶּן יִשְׁנֶאֱדָף, הוֹכַח לְחַכְּסִים וְיִאָּהֲבָדָף. (יבמות דף ס"ה ע"ב) (אורח חיים סימן תר"ח)

סעיף יז'

אֲסוּר לְאָדָם לְבִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּדַבּוּר בֵּין בְּמַעֲשֵׂה, וְכָל שֶׁכֵּן בְּרַבִּים. וְאָמְרוּ זְכוּרִים לְבָרְכָה הַמְּלַבֵּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, אִין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. עוֹד אָמְרוּ זְכוּרִים לְבָרְכָה נַח לְאָדָם לְהַפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְכַבְּשׁוֹן הָאֵשׁ, וְאֵל יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, שְׁנֶאֱמַר הִיא מוֹצֵאת. וְהִיא שְׁלַחָה אֵל חַמִּיָּה לְאִמֹר, לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ, אֲנֹכִי הָרָה. וְלֹא אֲמַרְהָ לּוֹ בְּפְרוּשׁ אֶלֶּא בְּרָמִז. אִם יוֹדֵה יוֹדֵה, וְאִם לֹא, לֹא תִפְרָסְמוֹ. לְפִיכָד צְרִיךְ הָאָדָם לְהִזְהַר מְאֹד, שֶׁלֹּא לְבִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל, וְלֹא יִקְרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁם שֶׁהוּא בּוֹשׁ, וְלֹא יִסְפֹּר לְפָנָיו דְּבַר שֶׁהוּא בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ. וְאִם חָטָא כְּנִגְדּוֹ וְהוּא צְרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ, לֹא יִכְלִימֵנוּ, שְׁנֶאֱמַר וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּדְבָרִים שְׂבִין אָדָם לְחֲבֵרוֹ. אָבֵל בְּדְבָרֵי שְׁמַיִם, אִם לֹא חִזַּר כְּשֶׁהוֹכִיחוֹ בְּסִתְרָה, מְכַלִּימִין אוֹתוֹ בְּרַבִּים, וּמְפָרְסְמִים חָטָאוֹ, וּמְחַרְפִּים אוֹתוֹ בְּפָנָיו, וּמְבַזִּין וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ, עַד שְׂיַחְזֹר לְמוּטָב, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ, כָּל הַנְּבִיאִים בִּישְׂרָאֵל, וְאִין בּוֹ מְשׁוּם אוֹנְאָת דְּבָרִים, שְׁנֶאֱמַר וְלֹא תוֹנוּ. אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וּפְרָשׁוֹ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרִים לְבָרְכָה עַמִּיתוֹ, עִם שְׂאֵתָד בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת הַזְּהִירָה הַתּוֹרָה עַל אוֹנְאָתוֹ, וְלֹא עַל הָעוֹבֵר עָלֵיהוֹ, וְלֹא חִזַּר בּוֹ, לְאַחַר שֶׁהוֹכִיחוֹהוּ בְּסִתְרָה וּבְלִשׁוֹן.

כסלו

יט

סעיף יח'

מִי שֶׁחָטָא חֲבֵרוֹ כְּנִגְדּוֹ, וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ, וְלֹא לְדַבֵּר לוֹ כְּלוּם וּמַחֲל לוֹ בְּלִבּוֹ, וְלֹא שִׁטְמוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ, הֲרִי זֶה מַדַּת חֲסִידוֹת. לֹא הַקְפִּידָה הַתּוֹרָה אֶלֶּא עַל הַמְשִׁטְמָה.

סעיף יט'

חִיב אָדָם לְהִזְהַר בִּיתוּמִים וְאַלְמָנוֹת, שֶׁלֹּא יִדְבֹּר אֲלֵיהֶם אֶלֶּא רַכּוֹת, וְיִנְהַג בְּהֵן מְנַהֵג כְּבוֹד. וְלֹא יִכְאִיבֵם אֶפְלוּ בְּדְבָרִים, מִפְּנֵי שְׁנִפְשׁוֹן שְׁפָלָה מְאֹד, וְרוּחוֹ נְמוּכָה, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּן בְּעָלֵי מָמוֹן. אֶפְלוּ אֲלֵמְנָתוֹ שֶׁל מְלָךְ, וְיִתּוּמֵיו מְזֻהָרִים אָנוּ עָלֵיהוֹן, שְׁנֶאֱמַר כָּל אֲלֵמְנָה וְיִתּוּם לֹא תַעֲנוּן. בְּרִית כְּרַת לָהֶם מִי שְׂאֵמַר וְהִיא הָעוֹלָם, שֶׁכָּל זָמָן שֶׁהוּן צוֹעֲקִין, מְחַמֵּת הַחֲמַס שְׁנַעֲשֵׂה לָהֶם הֵם נַעֲנִים שְׁנֶאֱמַר כִּי אִם צַעַק צַעַק אֵלַי, שְׁמַע אֶשְׁמַע צַעֲקוֹתוֹ. בְּמָה דְּבָרִים

אמורים שענה אותן לצרף עצמו. אבל ענה אותם הרב, כדי ללמדם תורה או אמנות, או להוליכן בדרך ישרה הרי זה מתר. ומכל מקום ישגיח לנהלם בנחת וברחמים גדולים, שנאמר כי ה' יריב ריבם אחד יתום מאב ואחד יתום מאם, ועד אימתי נקראים יתומים לענן זה. עד שיהיו יכולים לעשות כל צרכיהם בעצמם, כשאר כל הגדולים.

סעיף כ'

צריך האדם לזהר, שלא לעשות איזה דבר, שיכולין לחשד אותו שעשה דבר עברה, (אף על פי שאינו עושה) כדמצינו שהכהן התורם את הלשכה לא היה נכנס בבגד העשוי. בענין שיכולין להטמין בו איזה דבר, לפי שצריך האדם לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום ברוך הוא שנאמר, והייתם נקיים מה' ומישראל. ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

סעיף כא'

מדת חסידות שלא לקבל מתנה, רק לבטח בה' שיתן לו די מחסורו, שנאמר ושונא מתנות יחיה.

סימן ל - אסור רכילות, לשון הרע, נקימה ונטירה, ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

כתיב לא תלך רכיל בעמך, איזהו רכיל, זה שטוען דברים, והולך מזה לזה, ואומר: כך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני, אף על פי שהוא אמת וגם אין בו גנות הרי זה עובר בלאו, והוא עון גדול, וגורם להרג נפשות מישראל, לכך נסמך לו, ולא תעמד על דם רעה. צא ולמד מה ארע לדואג האדומי, שאמר לשאול כי אחימלך נתן לדוד צדה וחרב. אף על פי שהדבר היה אמת. וגם לא הוי גנות לאחימלך, שהרי לא עשה בזה שום מעשה רע, וגם אם שאול בעצמו היה שואל לאחימלך, היה אומר לו מה שעשה, כי לא נתפון לחטא בזה נגד שאול, עם כל זה גרם הרכילות של דואג, שנהרגו כמה כהנים (רמב"ם וכסף משנה הלי דעות פרק ז').

סעיף ב'

יש עון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע. והוא המספר בגנות חברו אף על פי שאומר אמת. אבל האומר שקר, נקרא מוציא שם רע על חברו. אבל בעל לשון הרע, זה שיושב ואומר: כך וכך עשה פלוני, כך וכך היו אבותיו, כך וכך שמעתי עליו, ואומר דברים של גנאי. על זה אמר הכתוב יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות. המקבל לשון הרע הוא גרוע יותר מן האומר, ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע בלבד (רמב"ם פרק ז').

סעיף ג'

עד היכן לשון הרע. שאל אחד לחברו, אנה אמצא אש. ואמר לו: היכן נמצא אש, בבית פלוני, שיש לו הרבה בשר ודגים, ומבשלים שם תמיד (ערכין דף ט"ו ע"ב הגהות מיימוני מ"א ומחצית השקל סימן קנ"ו).

כסלו

כ

סעיף ד'

ויש דברים שהם אבק לשון הרע. כיצד. אמר שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה, וכיוצא בדברים אלו. וכן המספר בטובות חברו בפני שונאיו, הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שייספרו בגנותו. ועל זה הענין אמר שלמה מברך רעהו בקול גדול, בבקר השכם קללה תחשב לו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו. וכן המספר לשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש, כמו שאינו מדבר בשנאה, הוא ששלמה אמר בחכמתו כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות ואומר הלא משחק אני. וכן המספר לשון הרע, ברמאות, שעושה עצמו כאלו מספר רק לפי תמו, ואינו יודע שזהו לשון הרע, וכשגוערין בו, אומר, איני יודע שזהו לשון הרע, או שאלו מעשיו של פלוני.

סעיף ה'

אחד המספר לשון הרע בפני חברו או שלא בפניו, והמספר דברים שגורמים, אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או בממונו. ואפלו להצר לו או להפחידו, הרי זה לשון הרע. ואם כבר נאמרו הדברים בפני שלשה, מסתמא כבר נתפרסם הדבר. ואם ספר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכונן להעביר הקול ולגלותו יותר. מה תקנתו של אדם שלא יבא לידי לשון הרע. אם תלמיד חכם הוא, יעסק בתורה, ואם עם הארץ הוא, ישפיל דעתו (רמב"ם וגמרא שם)

סעיף ו'

אמר ר' ירמיה בר אבא, ארבעה פתות אין מקבלות פני שכניה, פת לצים, וכת חנפים וכת שקרים וכת מספרי לשון הרע. פת לצים, דכתיב משך ידו את לוצצים (פרש רש"י משך ידו הקדוש ברוך הוא מהיות את לוצצים). פת חנפים דכתיב, כי לא לפניו חנוף יבא. פת שקרים דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. פת מספרי לשון הרע דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגרד רע (פרש רש"י, לא יגור עמך רע, וגבי מספרי לשון הרע כתיב, דכתיב בההוא פרשתא כי אין בפיהו נכונה וגו') צדיק אתה ה', לא יגור במגורך רע (סוטה פרק ז) ואמרו רבותינו זכרונם לברכה כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעבודת אלילים דכתיב ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו וגו'.

סעיף ז'

הנוקם מחברו עובר בלא תעשה שנגמר לא תקום. וכיצד היא הנקימה. אמר לחברו. השאילני קרדמך, אמר לו: איני משאילך. למחר היה חברו צריך לשאל ממנו. אמר לו חברו, השאילני קרדמך. אמר לו, איני משאילך כמו שאתה לא השאלתני כאשר שאלתי ממך, הרי זה נוקם ועובר בלאו. אלא כשיבא לו לשאל, יתן בלב שלם, ולא יגמל לו כאשר גמלו, אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו, על כל דברי העולם, שאצל המבינים הפל דברי הבל והבאי, ואינן כדאי לנקם עליהם. וכן אמר דוד המלך עליו השלום, אם גמלתי שולמי רע ואחלצה וגו' (אסור קללה כתבנו בסימן ו' סעיף ג').

סעיף ח'

אם תרצה להנקם מאויבך. תוסיף מעלות טובות ותלך בדרך ישרים, ובזה ממילא תנקם משונאיך, כי הוא יצטער על מדותיך, ויתאבל בשמעו שמך הטוב. אבל אם תעשה מעשים מכערים, אז ישמח שונאיך על קלונך וחרפתך, והנה הוא מתנקם בך.

סעיף ט'

כל הנוטר לאחד מישראל. עובר בלא תעשה שנגמר ולא תטר את בני עמך. כיצד היא הנטירה. ראובן שאמר לשמעון: השאילני דבר פלוני, ולא רצה שמעון. לימים בא שמעון לשאל איזה חפץ מראובן, ואמר לו ראובן: הא לך, הריני משאילך ואיני כמותך, לא אשלים לך כמעשיך. העושה כזה, עובר בלא תטר, אלא ימחה הדבר מלב, ולא יזכרנו כלל. וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה ישוב הארץ, ומשאם ומתנם של בני אדם זה

סימן לא - שכל כונות האדם יהיו לשם שמים. ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

אמרו רבותינו זכרונם לברכה איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה. בכל דרכיך דעהו. פרוש שאפלו בדרכיך שאתה עושה לצורך גופך, דע את ה', ועשה את הדברים לשמו יתברך. כגון, האכילה, והשתיה וההליכה, והשיבה, והשכיבה, הקימה, והתשמיש והשיחה, כל צרכי גופך, יהיו בלם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם לעבודתו.

כא

כסלו

סעיף ב'

אכילה ושתיה, כיצד. אין צריך לומר שלא יאכל וישתה דברים האסורים, חס ושלוש אלא גם בדברים המתירים, והיה צמא ורעב, אם ואכל ושתה להנאתו, אינו משבח, אלא יתפון באכילתו ושתיתו, שיהיה לו כח לעבודת הבורא. לפיכך לא יאכל כל שהחז מתאוה לו, ככלב וחמור אלא יאכל דברים המועילים וטובים לבריאות הגוף. ויש אנשי מעשה, שקדם אכילה אומרים: הנני רוצה לאכל ולשתות, כדי שאהיה בריא וחזק לעבודת הבורא יתברך שמו.

סעיף ג'

השיבה והקימה וההליכה כיצד. אין צריך לומר שלא ישב במושב לצים, ושלא לעמד בדרך חטאים, ושלא לילך בעצת רשעים. אלא אפלו לישב בסוד ישרים, ולעמד במקום צדיקים, ולילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו, להשלים חפצו ותאותו, אין זה משבח, אלא יעשה לשם שמים. ומכל מקום, גם אם אי אפשר לו לכוון לשם שמים דוקא, אל ימנע את עצמו מדברים אלו, כי מתוך שלא לשמה יבא לשמה.

סעיף ד'

שְׁכִיבָה, כִּיצַד. אִין צָרִיךְ לומר בְּזִמְן שְׁיִכּוּל לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצּוֹת, אִם מִתְגַּרְה בְּשִׁינָה לַעֲנֹג אֶת עֲצָמוֹ, שְׁאִינוּ רְאוּי לַעֲשׂוֹת כּוֹן, אֲלֵא אֶפְלוּ בְּזִמְן שֶׁהוּא יִגַּע, וְצָרִיךְ לִישׁוֹן כְּדִי לְנוּחַ מִיִּגְיעָתוֹ, אִם עָשָׂה לְהִנָּאת גּוֹפּוֹ אִינוּ מְשַׁבַּח, אֲלֵא יִתְכַּוֵּן לְתַת שְׁנָה לְעֵינָיו, וּלְגוֹפּוֹ מְנוּחָה לְצָרְךְ בְּרִיאַת גּוֹפּוֹ, וְשֶׁלֹא תִטְרַף דַּעְתּוֹ בַּתּוֹרָה, מִחֲמַת מְנִיעַת הַשְּׁנָה.

סעיף ה'

תְּשֻׁמִּישׁ, כִּיצַד. אִין צָרִיךְ לומר שֶׁלֹא יַעֲבֹר עֲבָרָה, חֵס וְשָׁלוֹם, אֲלֵא אֶפְלוּ בְּעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, אִם עָשָׂה לְהִנָּאת גּוֹפּוֹ, אוֹ לְהַשְׁלִים תְּאֵוֹתוֹ, הָרִי זֶה מְגַנֵּה. וְאֶפְלוּ אִם נִתְכַּוֵּן כְּדִי שְׁיִהְיוּ לוֹ בְּנִים, שְׁיִשְׁמְשׁוּ אוֹתוֹ וַיִּמְלְאוּ מְקוֹמוֹ, אִינוּ מְשַׁבַּח. אֲלֵא יִתְכַּוֵּן שְׁיִהְיוּ לוֹ בְּנִים לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ אוֹ שְׁיִתְכַּוֵּן לְהַבְרֹת אֶת גּוֹפּוֹ, וּלְקַיֵּם מִצְוֹת עוֹנָה כְּאֲדָם הַפּוֹרֵעַ אֶת חוּבוֹ.

סעיף ו'

הַשְׁיִיחָה כִּיצַד. אִין צָרִיךְ לומר לְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע אוֹ רְכִילוֹת וְלִיצְנוּת וְסִכְלוֹת פֶּה, חֵס וְשָׁלוֹם, אֲלֵא אֶפְלוּ לְסַפֵּר בְּדַבְרֵי חֲכָמִים, צָרִיךְ שְׁתֵּהָא כְּוָנָתוֹ לַעֲבוֹדַת הַבוֹרֵא, לְדַבֵּר הַמְּבִיא לַעֲבוֹדָתוֹ.

סעיף ז'

וְכֹן כְּשֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִשְׁאֵא וּמִתְוֵן, אוֹ בְּמִלְאָכָה לְהַשְׁתַּכֵּר בָּהּ, לֹא יִהְיֶה בְּלִבּוֹ לְקַבֵּץ מָמוֹן בְּלִבָּד, אֲלֵא יַעֲשֶׂה כְּדִי שְׁיִהְיֶה לוֹ לְפָרְנִס בְּנֵי בֵיתוֹ, וְלְתַת צְדָקָה וּלְגַדֵּל בְּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה. כְּלָלוּ שֶׁל דְּבַר, חֲבִיב אָדָם לְשׁוֹם עֵינָיו וְלִבּוֹ עַל דְּרָכָיו, וְלִשְׁקַל כָּל מַעֲשָׂיו בְּמֵאזְנֵי שְׁכָלוֹ. וְכִשְׁרוּאָה דְּבַר שְׁיִבֵא לִיְדֵי עֲבוֹדַת הַבוֹרֵא יִתְעַלֶּה יַעֲשֶׂהוּ, וְאִם לֹא לֹא יַעֲשֶׂהוּ. וּמִי שֶׁנוֹהֵג כּוֹן, נִמְצָא עוֹבֵד אֶת בּוֹרְאוֹ כָּל יָמָיו, אֶפְלוּ בְּשַׁעַת שְׁבִתּוֹ וְקוּמוֹ וְהַלּוּכוֹ וּבְשַׁעַת מִשְׁאֵאוֹ וּמִתְנַנּוֹ, וְאֶפְלוּ בְּאֲכִילָתוֹ וּשְׁתִּיתוֹ אֶפְלוּ בְּתְשֻׁמִּישׁוֹ וּבְכָל צָרְכָיו. וְעַל עֲנָן זֶה צּוּר רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה וְאָמְרוּ וְכָל מַעֲשֵׂיךְ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם. וּבְדַרְךְ הַזֶּה זָקָף רַבְּנוּ הַקָּדוֹשׁ אֲצַבְעוֹתָיו לְמַעַלָּה בְּשַׁעַת מִיתָתוֹ וְאָמַר, גְּלוּי וְדוּעַ לְפָנֶיךְ שֶׁלֹא נִהְיִיתִי מֵהֵם אֲלֵא לְשֵׁם שְׁמַיִם (אוֹרַח חַיִּים סִימָן רַל"א וּרְמַב"ם פֶּרֶק א.)

סימן לב - שמירת הגוף על פי הטבע ובו כ"ז סעיפים:

סעיף א'

הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרך השם הוא, שהרי אי אפשר שיגבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך האדם להרחיק את עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג את עצמו בדברים המברין והמחלימים את הגוף. וכן הוא אומר, ונשמרתם מאד לנפשותיכם.

כסלו

כב

סעיף ב'

הבורא ברוך הוא וברוך שמו, ברא את האדם (וכן כל בעלי חיים) ונתן בו חם טבעי, וזהו החיות של האדם. שאם יכבה האש הטבעי, אפיס חיותו. והחזקת החם הזה היא על ידי המאכל אשר האדם אוכל, כמו האש הבוהק שאם לא יוסיפו עליו תמיד עצים, יכבה לגמרי. כן האדם אם לא יאכל, יכבה האש אשר בתוכו וימות. המאכל נטחן בין השנים ומתערב עם מיץ הרק ויתך, ומשם יורד לאצטומכא ונטחן גם שם, ומתערב עם המיצים, מיץ האצטומכא ומיץ המרה, ויתך ויתבשל מהחם והמיצים ומתעכל. הברור שבו, ממנו נזונים כל האברים ומקיים חיות האדם. והפסלת שהיא המותרות, נדחה לחוץ. ועל זה אנו אומרים בברכת אשר יצר (לפרוש אמת), ומפליא לעשות, שנתן הקדוש ברוך הוא את הטבע באדם לברור את טוב המאכל, וכל אבר מושך אליו מזונו הראוי לו, והפסלת נדחה לחוץ. שאם נשאר הפסלת בתוכו, יתעפש ויבא לידי חליים, רחמנא לצלן. ולכן רב בריאות הגוף וחלשתו, תלוי בעפול המאכל. אם מתעכל בדרך קל וטוב, אז האדם בריא. אבל אם מתקלקל העפול. אז נחלש האדם ויכול לבא לידי סכנה, חס ושלום.

סעיף ג'

העפול הטוב הוא, אם המאכל איננו רב, ושיהא קל להתעכל. שאם אכל האדם הרבה והאצטומכא מלא, אז קשה העפול, כי האצטומכא אינו יכול אז להתפשט ולהתפוצץ כראוי בטבעו ולטחון את המאכל כראוי. וכמו האש, שאם ירבו עליו עצים יותר מדאי, אינו בוהק יפה, כמו כן המאכל באצטומכא. ולכן האדם אשר רוצה לשמור בריאות גופו, צריך לזהר שלא לאכול, רק כשעור בינוני לפי מזג גופו, לא מעט ולא כל שבעו. ורב החלאים הבאים על האדם, אינם אלא או מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים. הוא

שְׁשַׁלְמָה אָמַר בְּחֻמְתּוֹ, שֶׁמֶר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שֶׁמֶר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ. כְּלוּמַר, שׁוֹמֵר פִּי מִלְּאֲכֹל מֵאֲכַל רָע אוֹ מִלְּשַׁבַּע, וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֶלָּא בְּצָרְכָיו. וְאָמַר הַחֹכֵם, הָאוֹכֵל דָּבָר מֵעֵט מִדְּבָרִים הַמְזִיקִים, אֵינוֹ מְזִיק לוֹ כְּמוֹ הָאוֹכֵל הַרְבֵּה מִדְּבָרִים הַטּוֹבִים.

סעיף ד'

הָאָדָם בְּנִעוּרָיו כַּח הָעֶכּוֹל שֶׁלוֹ חֲזָק, וְעַל כֵּן צָרִיךְ מְזוֹן תְּדִיר יוֹתֵר מִן הָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא בְּאֲמָצַע יָמָיו. וְהִזְקֵן לְחִלְשׁוֹת כָּחוֹ צָרִיךְ שְׂיִהְיֶה מֵאֲכֹלוֹ קָל, וּמֵעֵט בְּכִמּוֹת וְהַרְבֵּה בְּאִיכוֹת לְהַחֲזִקֵת כָּחוֹ.

סעיף ה'

בִּימֵי הַחֵם נִחְלָשִׁים כְּלֵי הָעֶכּוֹל מִן הַחֵם. וְעַל כֵּן רְאוּי שְׂיִהְיֶה שְׁעוֹר הָאֲכִילָה בִּימֵי הַחֵם פְּחוֹת מִבִּימֵי הַקָּר. וְשְׁעָרוֹ חֻכְמֵי הַרוֹפְאִים לְאֲכֹל בִּימּוֹת הַחֻמָּה רַק שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִמָּה שֶׁהוּא אוֹכֵל בִּימּוֹת הַגְּשָׁמִים.

סעיף ו'

כָּל גְּדוֹל בְּדַרְכֵי הַרְפוּאָה, שֶׁקֹּדֵם הָאֲכִילָה יִיגַע בְּהִלִּיכָה אוֹ בְּעִבּוּדָה עַד שְׂיִתְחַמֵּם גּוּפוֹ אַחַר כֵּךְ יֹאכֵל. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר, בְּזַעַת אֲפִיךָ תֹאכֵל לֶחֶם. וְנֶאֱמַר, וְלֶחֶם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכֵל. וְיִתִּיר חֲגוּרְתּוֹ קֹדֵם אֲכִילָה, (וְסִימָנָא, וְאֶקְחָה פֶת לֶחֶם, אֶקְחָה רֵאשִׁי תְבוֹת לְמַפְרַע, הַתֵּר חֲגוּרָה קֹדֵם אֲכִילָה. פֶת לֶחֶם רֵאשִׁי תְבוֹת, פֶּן תִּבְאֵ לְיַדִּי חֲלֵי מַעֲסִים) וּבְשַׁעַת הָאֲכִילָה, יֵשֵׁב בְּמִקוֹמוֹ אוֹ מִסָּב עַל שִׁמְאָלוֹ. וְאַחַר הָאֲכִילָה לֹא יִתְנוּעַע הַרְבֵּה, כִּי עַל יְדֵי זֶה יֵרֵד הַמֵּאֲכָל מִן הָאֲצִטוּמָכָא טָרָם שְׂיִתְעַכֵּל וְיִזְיק לוֹ, אֶלָּא יֵלֶךְ מְעֵט וְיִנּוּחַ. וְלֹא יִטִּיל וְלֹא יִיגַע אֶת עַצְמוֹ לְאַחַר הָאֲכִילָה. וְלֹא יֵישֵׁן אַחַר הָאֲכִילָה עַד שֶׁתִּי שְׁעוֹת, שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הָעֲשָׂנִים לְמַחַ וְיִזְיקוּהוּ. וְכֵן הַמְרַחֵץ וְהַהֲקִיזָה וְהַמְשַׁגֵּל, אֵינָם טוֹבִים לְאַחַר הָאֲכִילָה.

סעיף ז'

בְּנֵי הָאָדָם אֵינָם שְׂוִים בְּמִזְגָּם. יֵשׁ מִי שֶׁמִּזְגּוֹ חָם, וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּזְגּוֹ קָר, וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּזְגּוֹ מְמָצֵעַ. וְהַמֵּאֲכָלִים גַּם כֵּן מְשַׁנִּים. וּמִי שֶׁמִּזְגּוֹ מְמָצֵעַ יֹאכֵל מֵאֲכָלִים שֶׁהֵם גַּם כֵּן מְמָצֵעִים. אֲבָל מִי שֶׁאֵין מִזְגּוֹ מְמָצֵעַ, צָרִיךְ שְׂיֹאכֵל מֵאֲכָלִים שֶׁהֵם קָצֵת הַפֶּךָ מִזְגּוֹ. מִי שֶׁמִּזְגּוֹ חָם, לֹא יֹאכֵל דְּבָרִים חַמִּים, כְּמוֹ תְּבִלִין וּבְשָׂמִים, אֶלָּא יֹאכֵל מֵאֲכָלִים שֶׁהֵם קָצֵת קָרִים וְחַמוּצִים. וּמִי שֶׁמִּזְגּוֹ קָר, יֹאכֵל מֵאֲכָלִים שֶׁהֵם קָצֵת חַמִּים. וְכֵן יִשְׁתַּנֶּה הַמֵּאֲכָל לְפִי הַזָּמָן וּלְפִי הַמָּקוֹם. בִּימּוֹת הַחֻמָּה יֹאכֵל מֵאֲכָלִים קָרִים, כְּמוֹ בֶּשֶׂר כְּבָשִׂים וּגְדִיִּים רְפִים וְאֶפְרוּחֵי תְּרַנְגְלֵת, וְגַם קָצֵת מֵאֲכָלִים חַמוּצִים. וּבִימֵי הַקָּר, מֵאֲכָלִים חַמִּים. וְכֵן בְּמִדְיָנָה קָרָה, מֵאֲכָלִים חַמִּים. וּבְמִדְיָנָה חַמָּה,

סעיף ח'

המאכל הממצע הוא לחם חטה, ולא סלת ממש, כי הסלת מתאחר מלהתעפל, אך יהיה בו גם קצת מהמרסן ויהא נתחמץ במצווע ובו מלח ומאפה תנור. ויתר המאכלים שנעשו מהחטה, אינם טובים. ממיני הבשר, הטוב הוא כבש בן שנתו, וכן הגדיים היונקים. אך כל מיני בני מעים וגם הראש, המה לא טובים. העזים והפרה הזקנה והגבינה הישנה, המה מאכלים רעים ועבים. כל בשר עוף, קל להתעפל יותר מבשר בהמה. והטוב שבעופות התרנגולת. אמרו הרופאים, כי המאכל שהאדם רגיל בו, אינו מזיק לו, ואפלו הוא מאכל רע, כי ההרגל נעשה טבע, ובלבד שלא ימלא בו כרסו.

סעיף ט'

אין לאכול לב בהמה או עוף, משום דקשה לשכחה. וכן לא יאכל ממקום שאכל עכבר או חתול, דגם בן קשה לשכחה. (הוריות יג).

סעיף י'

זמן האכילה הוא כשיתאוו לאכול תאווה אמתית לא זרה. ולהבדיל בין תאווה אמתית לתאווה זרה היא זאת. הראשונה נקראת רעב (הונגער) כי האצטומכא ריק. והשניה היא כשמתאוו מאכל מיוחד ונקראת תאבון (אפטוט) ובדרך כלל, האדם הבריא והחזק, יאכל שתי פעמים ביום. וחלשים וזקנים יש להם לאכול אך מעט בפעם אחת. ויאכלו כד הרבה פעמים ביום, כי רבוי המאכל יחליש את האצטומכא. והרוצה לשמור בריאותו, לא יאכל עד שיהיה האצטומכא ריק מן המאכל הקודם. וסתם עפול בבני אדם הבריאים האוכלים מאכלים ממצעים ומתעפלים בדרך המצויע, הוא לישש שעות. וטוב להשמיט סעודה אחת בשבוע, כדי שישבות האצטומכא מעבודתו ויתחזק כח עפולו. ונראה כי השמטה זאת, טוב שתהא בערב שבת.

סעיף יא'

טוב להרגיל את עצמו לאכול פת בשחרית (עין מסכת בי"מ דף קז ע"ב).

סעיף יב'

הרוצה לאכול כמה מיני מאכלים, יקדים לאכול תחלה את המשלשל, ולא יערבם עם המזון, אלא שוהה מעט ביניהם. וכן יקדים את המאכל הקל שהוא נוח להתעכל, כגון בשר עוף קודם לבשר בהמה, בשר בהמה דקה קודם לבשר בהמה גסה. ודברים שמאמצין את בני מעים יאכל מיד לאחר האכילה, ואל יאכל מהם הרבה.

סעיף יג'

מהיות כי התחלת העכול הוא בפה, על ידי טחינת השנים והתערבות עם מיץ הרק, לכן לא יבלע שום מאכל בלי לעיסה, כי אז תכבד העכול באצטומכא לבדו.

סעיף יד'

כבר אמרנו (בסעיף יז) כי בני אדם אינם שווים במזגם. ויש לכל איש לבחור על פי רופאים במאכלים הטובים לפי מזגו ומקומו ושעתו. ובדרך כלל, הנה הרופאים הקדמונים חלקו את המאכלים במדרגות שונות. יש מאכלים שהם רעים ביותר עד מאד, וראוי לאדם שלא לאכול לעולם, כגון הדגים הגדולים המלוחים הישנים, והגבינה המלוחה הישנה, והכמהין ופטריות, והבשר המלוח הישן, ויין מגתו, והתבשיל ששהה עד שנדף ריחו. וכן כל מאכל שריחו רע או מר ביותר, הרי הוא לגוף כמו סם המוות. ויש מאכלים שהם רעים, אבל אינם כמו הראשונים לרוע, לפיכך ראוי לאדם שלא לאכול מהם אלא מעט אחר ימים הרבה, ולא ירגיל את עצמו להיות מזונו מהם או לאכלם עם מזונו תמיד, כגון דגים גדולים וגבינה, וחלב ששהה אחר שנחלב עשרים וארבע שעות, ובשר שורים גדולים ותנישים גדולים, ולחם שעורים ולחם מצות, והכרוב והחציר והבצלים והשומים והחרדל והצנון, כל אלו מאכלים רעים הם. ואין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד ובימות הגשמים. אבל בימות החמה, לא יאכל מהם כלל.

סעיף טו'

ויש מאכלים שהם רעים ואינם כמו אלו. והם, כמו עוף המים (אזו וברווז), ובני יונה הקטנים, ותמרים, ולחם שנלוש בשמן, והסלת שנפו אותה כל צרפה עד שלא נשאר בה ריח מרסן, אין ראוי להרבות במאכלות אלה.

סעיף טז'

לְעוֹלָם יִמְנַע הָאֲדָם אֶת עֲצָמוֹ מִפְּרוֹת הָאֵילָנוֹת, וְלֹא יִרְבֶּה לְאָכוֹל מֵהֶם, אֲפֹלוּ יִבְשִׁים, וּמִכָּל שֶׁכֶּן רְטָבִים. אֲבָל קִדְּם שְׂיִתְבַּשְׁלוּ בְּאֵילָן כָּל צָרְכוֹ, הֲרִי הוּן פְּחָרְבוֹת לַגּוֹף. וְכֵן הַחֲרוּבִים, רְעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפְּרוֹת הַחֲמוּצִים, רְעִים וְאִין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא מְעַט בִּימוֹת הַחֲמָה וּבְמִקוֹמוֹת הַחֲמִים. וְהַתְּאֲנִים וְהָעֲנָבִים וְהַרְמוֹנִים (עַיֵן בְּרַמְבַּ"ם פֶּרֶק ד', וּכְפִי הַנִּרְאָה דְּטַעוֹת סוֹפֵר יֵשׁ כָּאן וְצָרִיךְ לוֹמַר שְׂקָדִים בְּמִקוֹם רְמוֹנִים) לְעוֹלָם טוֹבִים, בֵּין רְטָבִים בֵּין יִבְשִׁים, וְאוֹכֵל אֲדָם מֵהֶם כָּל צָרְכוֹ. וּמִכָּל מְקוֹם לֹא יִתְמִיד בְּאֲכִילָתָם, אֲף עַל פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים מִכָּל פְּרֵי הָאֵילָנוֹת.

סעיף יז'

בְּעֵינֵינוּ הַשְּׂתִיָּה, הַמִּים הֵם הַמְּשַׁקִּים הַטְּבָעִים לְאֲדָם וּבְרִיאִים לַגּוֹף. אִם הֵם זָכִים וְצָלוּלִים, מוֹעִילִים שְׂשׂוּמְרִים הַרְטִיבוֹת שְׂבִגוּף וּמְמַהֲרִים לְהוֹצִיא אֶת הַפֶּסֶלֶת. כְּשִׂישְׂתָּה מִים, יִבְחַר אֶת הַקָּרִים, שֶׁהֵם מְרוּיִם הַצְּמָעוֹן וּמְטִיבִים אֶת הָעֶכּוֹל יוֹתֵר מֵאֵלוּ שְׂאֵינָם קָרִים. אֲךָ לֹא יִהְיוּ קָרִים מְאֹד, שֶׁהֵם מְכַבִּים אֶת הַחֵם הַטְּבָעִי. וּמִכָּל שֶׁכֶּן כְּשֶׁהָאֲדָם הוּא עֵינֵי וְיָגַע, יִזְהַר מְאֹד שֶׁלֹּא לְשִׂתוֹת מִים קָרִים, כִּי אִזּוֹ חֶלֶב הַלֵּב נִתְחַמֵּם וְהוּא מִהֲתָד מִחֲמַת הָעֵינֵיפוֹת וְהִיגִיעָה וְהַמִּים הַקָּרִים יִזְיקוּ לוֹ עַד שְׂיוֹכֵל לְבֹא לִידֵי סִכְנָה, חֵס וְשָׁלוֹם. וְאֲף כִּי הַמִּים טוֹבִים לְבְּרִיאוֹת הַגּוֹף, מִכָּל מְקוֹם לֹא יִשְׂתָּה מֵהֶם הַרְבֵּה. אִין לְשִׂתוֹת מִים קִדְּם הָאֲכִילָה, לְפִי שְׂיִתְקַרֵּר הָאֲצִטוּמָא וְלֹא יַעֲכֵל אֶת הַמְּזוֹן כְּרִאוּי. וְגַם בְּתוֹד אֲכִילָתוֹ לֹא יִשְׂתָּה רַק מְעַט מִים מְזוּג בֵּינָן. וְרַק כְּשֶׁהַמְּאָכֵל מִתְחִיל לְהִתְעַכֵּל, אִזּוֹ יִשְׂתָּה שְׂעוֹר בֵּינוֹנִי. וְכֵן אִין לְשִׂתוֹת מִים בְּצִאתוֹ מִן הַמְּרַחֵץ, שֶׁלֹּא יִתְקַרֵּר הַכֶּבֶד, וּמִכָּל שֶׁכֶּן שֶׁלֹּא יִשְׂתָּה בְּמְרַחֵץ. וְכֵן לֹא יִשְׂתָּה אוֹתָם תְּכַף אַחַר הַמְּשָׁגֵל, לְפִי שֶׁאִזּוֹ הַחֵם הַטְּבָעִי הוּא חָלוּשׁ וְיִהְיֶה גוֹרֵם שְׂיִתְקַרְרוֹ הָאֲבָרִים.

סעיף יח'

הֵינֵן מִחֲזִיק הַחֵם הַטְּבָעִי, וּמְטִיב אֶת הָעֶכּוֹל, וּמוֹצִיא אֶת הַמּוֹתְרוֹת, וְעוֹזֵר לְבְּרִיאוֹת הַגּוֹף כְּשִׂישְׂתָּה מֵהֶם שְׂעוֹר בֵּינוֹנִי. מִי שְׂמַחוּ חָלוּשׁ יִזְהַר מִן הֵינֵן, שְׂמוֹסִיף עַל חֲלִישוֹתוֹ וּמְמַלֵּא אֶת הָרֹאשׁ עֲשָׂנִים. הֵינֵן יָפָה לְזָקְנִים וּמְזִיק לְנַעֲרִים, לְפִי שְׂמַעוֹרֵר הַחֵם הַטְּבָעִי, וְהוּא כְּמוֹסִיף אֵשׁ עַל אֵשׁ. וְיֵשׁ לְזָהָר מִן הֵינֵן עַד עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה. אִין רִאוּי לְשִׂתוֹת יֵין קִדְּם אֲכִילָה אֶלָּא מְעַט, כְּדִי לְפַתַּח בְּנֵי הַמַּעִים, וְלֹא בְּעַת רְעִבוֹן, וְלֹא אַחַר מְרַחֵץ וְזָעָה, וְלֹא אַחַר עֲמַל וְיִגִיעָה. וּבְתוֹד הָאֲכִילָה לֹא יִשְׂתָּה אֶלָּא מְעַט.

סעיף יט'

לְעוֹלָם לֹא יֵאָכַל אָדָם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶלָּא כְּשֶׁהוּא צָמָא,
וְאֵל יִשְׁתֶּה נִקְבִּיּוֹ אֶפְלוּ רָגַע אֶחָד, וְלֹא יֵאָכַל עַד שְׂיִבְדֹּק אֶת עַצְמוֹ יָפָה יָפָה,
שְׂמָא צָרִיךְ לְנִקְבִּיּוֹ.

סעיף כ'

לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם שְׂיִהְיוּ מַעֲיוֹ רְפוּיִים כָּל יָמָיו, וְיִהְיֶה קְרוֹב לְשִׁלְשׁוּל
מַעֲט. וְזֶהוּ כָּלֵל גְּדוֹל בְּרַפּוּאָה, כָּל זָמַן שֶׁהָרַעִי נִמְנַע אוֹ יֵצֵא בְּקוּשִׁי, חֲלָאִים
רָעִים בָּאִים. וְלָכֵן כְּשֶׁרוּאָה אָדָם שֶׁמַּעֲיוֹ נִחְלָשׁוּ וְאִין בְּהֵם כַּח הַדּוּחָה,
יְדְרוּשׁ בְּרוּפָאִים לְהַגִּיד לוֹ בְּמָה יִרְפָּה אוֹתָם, אִישׁ אִישׁ לְפִי מִזְגּוֹ וּלְפִי יָמָיו.

סעיף כא'

הִיגִיעָה בְּדַרְךָ מִמְצַעַת, טוֹבָה לְבְרִיאוֹת הַגּוֹף (וְעַיֵן לַעֲיֵל סְעִיף ו') אֲבָל הִיגִיעָה
הַגְּדוּלָּה וְכֵן הַמְּנוּחָה, מִזִּיקִין לַגּוֹף. בְּזָמַן הַחֹס אִין לְהַתְיַגֵּעַ רַק מַעֲט וּבְזָמַן
הַקָּר צָרִיךְ יוֹתֵר. הָאָדָם הַשְּׂמֹן צָרִיךְ שְׂיִתְיַגֵּעַ יוֹתֵר מִן הָאָדָם הַכָּחוּשׁ.

סעיף כב'

הַרוּצָה לְשִׁמּוֹר אֶת הַבְּרִיאוֹת, צָרִיךְ לְדַעַת הַתְּנוּעוֹת הַנֶּנְפְּשׁוֹת וְלִזְהַר מֵהֶן.
וְהוּ, כְּמוֹ הַשְּׂמִחָה וְהַדְּאָגָה וְהַכַּעַס וְהַפְּחַד, שֶׁהֵן פּוֹעֲלוֹת בְּנִפְשׁ. וְצָרִיךְ
הַמְשָׁכִיל שְׂיִהְיֶה שְׂמִיחַ בְּחִלְקוֹ כָּל יְמֵי הַבְּלוּ, וְלֹא יִדְאָג עַל עוֹלָם שְׂאִינוֹ שְׁלוֹ,
וְלֹא יִבְקֹשׁ יִתְרוֹנוֹת, וְיִהְיֶה בְּטוֹב לֵבָב וּבְשְׂמִחָה הַמְּמַצַּעַת, כִּי הִיא סִבָּה
לְגַדֵּל הַחֹס הַטְּבָעִי, וְלַעֲכָל הַמַּאֲכָל, וְלְדַחוֹת הַמּוֹתְרוֹת, וְלַחֲזֹק אוֹר הָעֵינַיִם
וְכָל הַהַרְגָּשׁוֹת, וְגַם יִתְחַזֵּק כַּח הַשֶּׁכֶל. וְאִמְנָם לֹא לְהַרְבוֹת הַשְּׂמִיחָה בְּמַאֲכָל
וּבְמִשְׁתֶּה כְּמוֹ הַסִּכְלִים, כִּי בְרַב הַשְּׂמִיחָה יֵצֵא הַחֲמִימוֹת לְשִׁטַּח הַגּוֹף, וְיִתְדָּ
הַחֹס הַטְּבָעִי, וְיִתְקַרֵּר הַלֵּב פְּתָאוּם, וְיָמוּת בְּלֹא עֵתוֹ בְּפִתְעָ. וּבְפִרְט יִקְרָה
זֹאת לְאֲנָשִׁים שְׂמִימִים בְּגוּפָם, לְפִי שֶׁהַחֹס הַטְּבָעִי בְּגוּפָם מַעֲט, לְפִי
שֶׁעוֹרְקִיהֶם צָרִים וּמְרוּצֵת הַדָּם שֶׁהוּא מְקוֹר הַחֹס הִיא לְאֵט. הַדְּאָגָה הִיא
הַפּוּד הַשְּׂמִיחָה, וְגַם הִיא מְזַקֶּת, לְפִי שֶׁמְקַרְרֶת אֶת הַגּוֹף, וְיִתְקַבֵּץ הַחֹס
הַטְּבָעִי אֶל הַלֵּב וּיִבִּיאֶהוּ אֶל הַמּוֹת. הַכַּעַס מְעוֹרֵר חֲמִימוֹת הַגּוֹף עַד שְׂיִוְלִיד
מִין מְמִינֵי הַקְּדַחַת. הַפְּחַד יוֹלִיד בְּגוֹף קַרִירוֹת, וְלָכֵן יִקְרָה לְמַפְחַד, רְעֵדָה.
וּכְשֶׁתִּרְבֶּה הַקַּרִירוֹת, אוֹלֵי יָמוּת. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁצָּרִיךְ לִזְהַר שֶׁלֹּא יֵאָכַל
כְּשֶׁהוּא בְּכַעַס אוֹ בְּפַחַד אוֹ בְּדְאָגָה, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּשְׂמִיחָה מִמְצַעַת.

סעיף כג'

השנה הממצעת טובה לבריאות הגוף, לפי שיתעכל מזונו וינוחו החושים. ואם יקרה לו מחמת חלי שאינו יכול לישן, צריך שיאכל דברים המביאים את השנה. אבל רבוי השנה, מזקת, לפי שיתמלא הראש מהאדים, כי ירבה העשן העולה מן הבטן אל המוח, וימלא הראש עשן ויזיק לגוף הזק גדול. כמו שיש לו לאדם לזהר שלא יישן תכף אחר האכילה, כן יש לו לזהר שלא יישן כשהוא רעב. כי כשאין מזון בגוף, יפעל החמימות במותרות ויתילד ממנו עשן נפסד ויעלה למוח. כשיישן, יהיו מראשותיו גבוהים, לפי שיעזור שירד המאכל מפי האצטומכא ויתמעטו העשנים העולים למוח. השנה הטבעית היא בליילה. ושנת היום מזקת, ואינה טובה אלא לאותו שהרגלו בה (עין עוד בסדר השנה בסימן עא).

סעיף כד'

דרך הרחיצה, שיכניס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים. לא יכניס למרחץ לא כשהוא רעב, ולא כשהוא שבע, אלא כשיתחיל המזון להתעכל. וירחץ גופו בחמין ואחר כך בפושרין ואחר כך בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן. כשיצא מן המרחץ, ילבש בגדיו ויכסה ראשו היטב, שלא תשלוט בו רוח קרה. ואפלו בימות החמה צריך להזהר בזה. וישקה לאחר שיצא עד שתתישב נפשו וינוח גופו ותסור החמימות, ואחר כך יאכל. ואם יישן מעט כשיצא מן המרחץ קדם אכילה, הרי זה יפה מאד.

סעיף כה'

לעולם ישתדל אדם לדור במקום שהאוויר זך ונקי, במקום גבוה ובבנין רחב. ואם אפשר, לא ידור בקיץ במקום פתוח לצד צפון, ולא לצד מזרח, ושלא יהיה שם שום דבר מעפוש. וטוב מאד לנקות אויר הבית תדיר בריחות טובים ובעשנים מועילים.

סעיף כו'

האוויר הטוב לבריאות הגוף הוא, שיהא ממוג שנה. ממצע בין הקר והחם. ולכן יזהר כל אדם, שלא יחמם את ביתו הרבה בימות החורף כדרך אנשים בלי דעת, כי על ידי רב החמימות, הרבה חלאים באים, רחמנא לצלן, אלא יחממו באפן אשר לא ירגיש שום קרירות, ולא יחם לו ביותר.

סעיף כז'

לשְׁמֹר חוּשׁ הָרְאִיָּה, יִזְהַר מִדְּבָרִים אֵלוּ, לֹא יבֹא בְּחַפְזוֹן בְּפַעַם אַחַת מִמְּקוֹם חֹשֶׁךְ לְאוֹר גָּדוֹל. וְאִם צָרִיךְ לִכְנֹס מִמְּקוֹם חֹשֶׁךְ לְמְקוֹם אוֹר, יִפְתַּח אֶת הַדֹּלֶת מֵעֵט וְיִסְתַּכֵּל בְּאוֹתוֹ אוֹר מֵעַט אֵיזָה רְגָעִים, וְאַחֵר כֵּךְ יִפְתַּח יוֹתֵר וְיִסְתַּכֵּל גַּם כֵּן בְּאוֹתוֹ אוֹר אֵיזָה רְגָעִים, וְאַחֵר כֵּךְ יִפְתַּח כְּלָה. וְכֵן יַעֲשֶׂה גַם בְּבוֹאוֹ מִמְּקוֹם אוֹר לְמְקוֹם חֹשֶׁךְ, כִּי הַתְּמוּנָה מֵאוֹר לְחֹשֶׁךְ אוֹ מִחֹשֶׁךְ לְאוֹר בְּלִי מְמַצֵּעַ, מִזִּיק לְרְאִיָּה. וְלָכֵן, ה' יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ, בְּרַחֲמָיו בְּרָא אֶת הָעוֹלָם בְּעֵינָיו זֶה, שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זֹרַחַת עַל הָאָרֶץ מֵעַט מֵעַט, וְלֹא בְּפַעַם אַחַת, וְכֵן שׁוֹקֵעַת מֵעַט מֵעַט. וְעַל זֶה אָנוּ מְבָרְכִין, הַמְּאִיר לְאָרֶץ וְלִדְרִים עֲלֶיהָ בְּרַחֲמִים, שֶׁמְאִיר לָנוּ בְּרַחֲמִים מֵעַט מֵעַט, וְלֹא בְּפַעַם אַחַת פְּתֹאֹם. אוֹר הַחוּזָר מִן הַשֶּׁמֶשׁ, פְּרוֹשׁ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זֹרַחַת עַל אֵיזָה מְקוֹם וּמִשָּׁם בָּא הָאוֹר, אוֹר זֶה מִזִּיק לְעֵינַיִם. לָכֵן יִזְהַר מִלְּדוֹר בְּבֵית אֲשֶׁר כָּל הַחֲלוּנוֹת רַק מִצַּד צָפוֹן, כִּי הַשֶּׁמֶשׁ אֵינָהּ בָּאָה לְצַד צָפוֹן, וְכָל הָאוֹר אֲשֶׁר שָׁמָּה הוּא רַק אוֹר הַחוּזָר. וְכֵן אֶפְלוּ אִם הַחֲלוּנוֹת הֵמָּה לְצַד מְזָרַח אוֹ דְרוֹם אוֹ מְעַרְב, אִם אֵין הַשָּׁמַיִם נִרְאִין מִתּוֹךְ הַחֲלוּנוֹת, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ כְּנַגְדָן חוֹמוֹת גְּבוּהוֹת, הָרִי גַם כֵּן הָאוֹר הֵבֵא הוּא רַק אוֹר הַחוּזָר. יִזְהַר מִלְּעַסֵּק בְּכַתִּיבָה, אוֹ לְקִרוֹת בְּסֹפֵר, אוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה דְקָה בְּאוֹר בֵּין הַשֶּׁמֶשׁוֹת. וְכֵן בְּעֵצָם הַיּוֹם כְּאֲשֶׁר הַשֶּׁמֶשׁ בְּתַקְפָּה. וְכֵן לֹא יִרְבֶּה בְּכַתִּיבָה אוֹ לְקִרוֹת בְּסֹפֵר בְּאוֹתִיּוֹת קִטְנוֹת וּבְכָל מְלָאכָה דְקָה לְאוֹר הַיָּר בְּלִילָה. הַהִסְתַּכְּלוֹת הַרְבֵּה בְּצַבֵּעַ לָבוֹ גַם כֵּן מִזִּיקָה לְעֵינַיִם. וְלָכֵן מְרָאָה הַשָּׁמַיִם כְּמְרָאָה הַתְּכַלֵּת, לֹא לָבוֹ, כִּדִּי שְׁלֵא יִזִּיק לְעֵינַיִם. וְכֵן הַהִסְתַּכְּלוֹת הַרְבֵּה בְּמְרָאָה אָדוּם צַח וְכֵן בְּאֵשׁ, מִזִּיקָה גַם כֵּן. הָעֵשׂוֹן וְרִיחַ גְּפָרִית, מִזִּיקִין גַּם כֵּן. וְכֵן אֶבֶק דֶּק אוֹ רִיחַ הֵבֵא לְנֶגֶד הָעֵינַיִם, וְכֵן הַלִּיכָה מְרַבֶּה וּפְסִיעָה גְּסָה, וּבְכִיָּה מְרַבֶּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב, כָּלוּ בְדַמְעוֹת עֵינָיו. וְהַקְּשָׁה מִכֶּלֶן הוּא רַב הַמְּשָׁגֵל. אֲבָל מִצּוֹת ה' בְּרָה מְאִירַת עֵינַיִם (רמב"ם).

סימן לג - דברים האסורים משום סכנה ובו י"ד סעיפים:

כסלו

ל

סעיף א'

אֲסוּר לֶאֱכֹל דָּג עִם בָּשָׂר, וְאֶפְלוּ עִם שֶׁמֶן עוֹפוֹת, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. וְאֵין לְצַלֵּת בָּשָׂר עִם דָּג בְּתַנּוּר אֶחָד, כְּשֶׁהוּא תַנּוּר קָטָן, אֶלֶּא כְּשֶׁאֶחָד מֵהֶם מְכַסֶּה. אֲבָל בְּתַנּוּרִים שְׁלָנוּ שֶׁהֵם גְּדוֹלִים אֵין לַחוּשׁ.

סעיף ב'

כְּשֶׁאוֹכֵל דָּגִים וְאַחַר כֵּן בֶּשֶׁר אוֹ לֶחֶם, יֵשׁ לֶאֱכֹל בֵּינֵיהֶם קֶצֶת פֶּת, וְלִשְׁתּוֹת אֵיזָה מִשְׁקָה, דְּהוּי קִנּוּחַ וְהִדְחָה.

סעיף ג'

צָרִיךְ לְזַהֵר מִזְעַת אָדָם, שֶׁכָּל זְעַת אָדָם הוּא סֵם הַמּוֹת, חוּץ מִזְעַת הַפְּנִים. וְלִכֵּן יִזְהַר שְׂלֵא יִתֵּן מֵאֶכֶל בֵּין בְּגָדָיו לְבִשְׁרוֹ מִפְּנֵי הַזְּעָה. וְכֵן לֹא יִתֵּן מְעוֹת לְתוֹךְ פִּיו, שֶׁמָּא יֵשׁ עֲלֵיהֶם מְעַט זְעָה, וְעוֹד שֶׁיֵּד הַכֹּל מִמִּשְׁמֶשֶׁן בְּהוֹן, וְיֵשׁ מֵהֶם חוֹלִים (יורה דעה סימן קט"ז)

סעיף ד'

צָרִיךְ כָּל אָדָם לְזַהֵר תָּמִיד כְּשֶׁמְרִיחַ רִיחַ אֵיזָה מֵאֶכֶל, יִפְלִיט כָּל הַרֵק שֶׁבְּפִיו וְלֹא יִבְלַעְנוּ, כִּי אִם בּוֹלְעוֹ, יוֹכֵל לְבֹא לִיְדֵי סַפְּנָה, חֵס וְשְׁלוֹם (כתובות ס"א)

סעיף ה'

יֵשׁ לְזַהֵר שְׂלֵא לִשְׁתּוֹת מִשְׁקִים שֶׁנִּתְגַּלּוּ.

סעיף ו'

אֲסוּר לִתֵּן דְּבַר מֵאֶכֶל אוֹ מִשְׁקִים תַּחַת הַמָּטָה, אֲפֹלוּ הֵם מְכֻסִּים, מִפְּנֵי שְׂרוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם. וּבְכַפְּרִים, יֵשׁ מַחְזִיקִים תַּפּוּחֵי אֲדָמָה וְשְׂאֵר מֵאֶכֶלִים תַּחַת הַמָּטוֹת, וְיֵשׁ לְהַזְהִירָם עַל זֶה.

טבת

א

סעיף ז'

וְכֵן יִזְהַר מִכָּל דְּבָרִים הַמְּבִיאִים לִיְדֵי סַפְּנָה, כִּי סַפְּנָתָא חֲמִירָא מֵאֲסוּרָא. וְיֵשׁ לְחֹשֶׁשׁ יוֹתֵר לְסַפֵּק סַפְּנָה מִלְּסַפֵּק אֲסוּר. וְלִכֵּן אֲסוּר לִילֵךְ בְּכָל מְקוֹם סַפְּנָה, כְּגוֹן, תַּחַת קִיר נְטוּי, וְעַל גֶּשֶׁר רְעוּעַ, וְלֹא יֵצֵא יְחִידֵי בַּלְיָלָה, וְלֹא יֵישֵׁן יְחִידֵי בַּחֲדָר בַּלְיָלָה. וְכֵן אֲסוּרוֹ לִשְׁתּוֹת מִיָּם מִן הַנְּהָרוֹת בַּלְיָלָה, אוֹ לְהַנִּיחַ פִּיו עַל קְלוּחַ הַמַּיִם לִשְׁתּוֹת, שֶׁמָּא יִבְלַע אֵיזָה דְּבַר הַמְּזִיק (יו"ד קטו חו"מ תכ"ז).

סעיף ח'

נוהגין שבשעת התקופה מניחין קצת ברזל על כל המשקים ומאכלים. ועל המבשלים או כבושים או מלוחים אין צריכין.

סעיף ט'

אסור לאכל מאכלים ומשקים שנפשו של אדם קצה בהם, או מתוך פלים מאוסים שנפשו של אדם קצה בהם, וכן לא יאכל בגדים מזומות. שכל אלו הם בכלל אל תשקצו את נפשותיכם. ואפלו יאמר שאין נפשו קצה בהם, בטלה דעתו אצל כל אדם.

סעיף י'

בהמה או עוף שהיו מסכנים ונשחטו, אף על פי שהתרו בשחיטה, המדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאכלם.

סעיף יא'

אסור לקצץ אילן מאכל העושה פרות, (אילן זית שהוא עושה רבע הקב זיתים, ודקל העושה קב תמרים, בבא קמא צ"א) והיא סכנה. ואם הוא סמוך לאילנות אחרות שחשובים יותר ממנו והוא מכחיש אותם, וכן אם צריך למקומו, מתר לקצצו (יורה דעה סימן קט"ז)

סעיף יב'

החושש במעיו, יש עושין לרפואה שמעמידין על בטנו כלי שיש בו מים חמים, ואסור לעשות כן מפני הסכנה (אורח חיים סימן שכ"ו).

סעיף יג'

אסור לעבר בנחל שמימיו רודפין, אם המים מגיעים למעלה ממתינים, משום סכנה, שלא ישטפוהו המים (יומא דף ע"ז ע"ב)

סעיף יד'

אָסוּר לְהוֹצִיא מִפִּי דְבַר פְּרַעֲנוּת עַל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, אֲפֹלוּ לֹאמַר, אֵלֹהֵי הָיָה פְּלוּנֵי קָיָם הָיָה בָּא לְכָאוּ, כִּי בְרִית כְּרוּתָה לְשִׁפְתַיִם. וְאִין לַעֲשׂוֹת מוֹרָא לְתִינוּק בְּדָבָר טָמֵא, כְּגוֹן לֹאמַר: חֲתוּל אִו כָּלֵב יִקְחָהוּ. וְכֵן בְּכָל פְּיוּצָא בְּאֵלוּ, צְרִיךְ לָזַהַר מְאֹד מִהַרְגֵּל הַלְשׁוֹן (וְעַיִן לְקַמּוּ סִימָן ר"ז סְעִיף ג').

סימן לד - הלכות צדקה ובו ט"ז סעיפים:

טבת

ב

סעיף א'

מִצְוֹת עֲשֵׂה לִתְּנוּצָה לְעֵנְיֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנֹאמַר פְּתוּחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ. וְנֹאמַר, וְחֵי אַחִיד עִמָּךְ. וְכָל הַרְוָאָה עָנִי מִבְּקֵשׁ וְהַעֲלִים עֵינֵינוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא נִתֵּן לוֹ צְדָקָה, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֹאמַר, לֹא תֵאמַר אֶת לִבְבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאַחִיד הָאֲבִיוֹן. הַצְדָּקָה הִיא סִימָן לְזֶרַע אֲבֵרָהִם אֲבִינוּ, שְׁנֹאמַר, כִּי יִדְעִתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וְגוֹ' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה. וְאִין כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל מִתְּכַוֵּן וְדַת הָאֲמַת עוֹמְדַת אֵלָא בְּצְדָקָה, שְׁנֹאמַר בְּצְדָקָה תִּכְוֶנְנִי. וְגִדּוּל הָעוֹשֶׂה צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל הַקְּרִבְנוֹת, שְׁנֹאמַר עוֹשֶׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, נִבְחָר לְה' מִזֶּבַח. וְאִין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֵלָא בְּצְדָקָה, שְׁנֹאמַר צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצְדָקָה. לְעוֹלָם אִין אָדָם מַעֲנִי מִן הַצְדָּקָה, וְאִין דְּבַר רַע וְלֹא הִזְק בָּא בְּשִׁבִיל הַצְדָּקָה, שְׁנֹאמַר, וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְדָּקָה שְׁלוֹם. כָּל הַמְּרַחֵם, מְרַחֵם עָלָיו, שְׁנֹאמַר, וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֵךְ וְהִרְבָּךְ. וְכָל מִי שֶׁהוּא אֲכֻזָּרִי, יֵשׁ לְחוּשׁ לְיַחְוִסוֹ. וְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קְרוֹב לְשׁוֹעֵת עֵנִיִּים, שְׁנֹאמַר וְצַעֲקַת עֵנִיִּים יִשְׁמַע. לְפִיכֵךְ צְרִיךְ לְהִזָּהַר בְּצַעֲקַתְּ, שֶׁהִרִי בְּרוּתָה לְהֵם, שְׁנֹאמַר, וְהָיָה כִּי יִצַּעַק אֵלַי וְשִׁמַּעְתִּי כִּי חֲנוּן אֲנִי, וְאָמְרוּ בִירוּשָׁלַיִם תִּרְעָא דְלֹא תִפְתַּח לְעֵנְיָא תִּפְתַּח לְאִסְיָא. וְיִתֵּן הָאָדָם אֵל לְבוֹ, שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ כָּל שְׂעָה פְּרָנְסָתוֹ מִהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְכִמוֹ שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ מִהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יִשְׁמַע שׁוֹעֲתוֹ וְתִפְלָתוֹ, כֵּךְ יִשְׁמַע הוּא שׁוֹעֵת הָעֵנִיִּים. גַּם יִתֵּן הָאָדָם אֵל לְבוֹ כִּי גִלְגַּל הוּא הַחוּזָר בְּעוֹלָם, וְסוּף שְׁיָבֵא הוּא אִו בְּנֵו אִו בְּנֵו לְקַבֵּל צְדָקָה. וְאֵל יַעֲלֶה עַל לְבוֹ לֹאמַר: אֵיךְ אַחֲסֵר מִמוֹנֵי לִתְּנוּ לְעֵנִיִּים, כִּי יֵשׁ לוֹ לְדַעַת שְׂאִין הַמָּמוֹן שְׁלוֹ, אֵלָא פְּקֻדוֹן לַעֲשׂוֹת בּוֹ רְצוֹן הַמִּפְקִיד, וְזֶה חֲלָקוֹ מִכָּל עַמְלוֹ בְּעוֹלָם הָיָה, כְּדִכְתִּיב וְהִלֵּךְ לְפָנֶיךָ צְדָקָה. וְהַצְדָּקָה דוֹחָה גִזְרוֹת רְעוֹת וּמוֹסָפֵת חַיִּים (יורה דעה סִימָן רמ"ז, שְׁבַת דף קנ"א, ביצה דף ל"ב).

סעיף ב'

כָּל אָדָם חַיֵּב לִתֵּן צְדָקָה כְּפִי הַשְּׂגָת יָדוֹ. וְאִפְלוּ עֲנֵי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה, וַיִּכְגֹּן שְׂיֵשׁ לוֹ מֵעֵט מִמּוֹן שְׁלוֹ, וְאֵינּוּ נוֹשָׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם, דְּמִתֵּר לוֹ לִטַּל מִן הַצְּדָקָה. כִּיּוֹן שְׂאִין לוֹ קֶרֶן כְּדִי לְהַתְּפַרְנֵס מִן הָרוֹחַ, מִכָּל מְקוֹם, כִּיּוֹן שְׂיֵשׁ לוֹ בְּמָה לְהַתְּפַרְנֵס, חַיֵּב לִתֵּן צְדָקָה מִמָּה שְׂיִתְּנוּ לוֹ. וְאִפְלוּ אֵינּוּ יָכוֹל לִתֵּן אֶלָּא דְּבַר מַעֲט, אֵל יִמְנַע עֲצָמוֹ, כִּי הַמַּעֲט מִשְׁלוֹ חָשׁוּב כְּמוֹ הַרְבֵּה מִן הָעֶשִׂיר. וְכֵן אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוּס לְבָרְכָה נֶאֱמַר בְּעוֹלַת בְּהֵמָה, אִשָּׁה רֵיחַ נִיחּוֹחַ, וּבְעוֹלַת עוֹף אִשָּׁה רֵיחַ נִיחּוֹחַ, וּבִמְנַחָה אִשָּׁה רֵיחַ נִיחּוֹחַ, לוֹמֵר לָךְ, אַחַד הַמְּרֵבָה וְאַחַד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שְׂיִכּוֹן לְבוֹ לְאַבּוֹ שְׂבִשְׂמִים. אֲבָל כָּל שְׂאִין לוֹ אֶלָּא דִּי פְרָנְסָתוֹ, אֵינּוּ חַיֵּב לִתֵּן צְדָקָה דְּפְרָנְסָת עֲצָמוֹ קוֹדְמַת לְכָל אָדָם (סִימָן רמ"ח רנ"א רנ"ג ומשנה סוף מנחות).

סעיף ג'

כְּמָה נוֹתְנִים לְעַנִּי. דִּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֵר לוֹ. וְהֵינּוּ בְּעַנֵּי שְׂמֻקְבֵּל בְּחַשְׂאֵי, מַחְיָבִים אֲנָשֵׁי הָעִיר לִתֵּן לוֹ כָּל מַחְסוֹרוֹ כְּאֲשֶׁר הָיָה רְגִיל מִקְדָּם שְׂהַעֲנִי. אֲבָל עֲנֵי הַמַּחְזִיר עַל הַפְּתָחִים, נוֹתְנִים לוֹ מִתְּנָה מְעֻטָּת לְפִי עֶרְפוֹ. וּלְכָל הַפְּחוֹת יִתְּנוּ לוֹ בְּכָל עִיר לֶחֶם וּמְזוֹן שְׁעוֹר בִּי סְעֻדוֹת וּמְקוֹם לָלוֹן. מִפְּרָנְסִין וּמִלְבִּישִׁין עֲנֵי עוֹבְדֵי אֱלִילִים עִם עֲנֵי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דְרַכֵּי שְׁלוֹם (ר"נ רנ"א).

סעיף ד'

כְּמָה יִתֵּן הָאָדָם צְדָקָה. שְׁנָה רֵאשׁוֹנָה הַמַּעֲשֵׂר מִן הַקֶּרֶן. מִכָּאן וְאֵילָף יִתֵּן מַעֲשֵׂר מִן הָרוֹחַ שְׂהָרוֹיחַ כָּל שְׁנָה, [חוץ מִצְרָכֵי בֵיתוֹ], זֶה הִיא מְדָה בֵּינוֹנִית. וּמִצָּוָה מִן הַמִּבְחָר שְׂיִתֵּן חֲמֵשׁ שְׁנָה רֵאשׁוֹנָה מִן הַקֶּרֶן, וְאַחַר כֵּן כָּל שְׁנָה חֲמֵשׁ מִן הָרוֹחַ. וְאֵל יִבְזֹבֵז אָדָם יוֹתֵר מִן הַחֲמֵשׁ, כְּדִי שְׂלֵא יִצְטָרֵךְ הוּא אַחַר כֵּן לְבָרִיּוֹת. וְדוֹקָא כָּל יְמֵי חַיָּו. אֲבָל בְּשַׁעַת מוֹת, יָכוֹל אָדָם לִתֵּן עַד שְׁלִישׁ רְכוּשׁוֹ צְדָקָה. אֵין לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂר שְׁלוֹ דְּבַר מִצָּוָה, כְּגוֹן גְּרוֹת לְבֵית הַכְּנֻסָּת אוֹ שְׂאָר דְּבָרִים לְמִצָּוָה, רַק יִתְּנוּהוּ לְעַנִּיִּים. וְאִם נִזְדַּמְּנָה לוֹ מִצָּוָה לְהִיּוֹת בְּעַל בְּרִית, אוֹ לְהַכְנִיֵס חֶתֶן וְכֵלָה עֲנֵיִים לְחַפָּה וְכִדּוּמָה וְכֵן לְקַנַּת סְפָרִים לְלַמֵּד בָּהֶם, וּלְהַשְׂאִילָן לְאַחֲרִים לְלַמּוֹד בָּהֶם, אִם לֹא הָיָה יָכוֹל לְבַדּוֹ, וְלֹא הָיָה עוֹשֶׂה אוֹתָהּ מִמּוֹן שְׁלוֹ, יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂר. אִם קוֹנֵה סְפָרִים מִמַּעוֹת מַעֲשֵׂר, צָרִיךְ לְזַהֵר לְהַשְׂאִילָן לְאַחֲרִים, אִם לֹא כְּאֲשֶׁר הוּא צָרִיךְ לָהֶם, אֲזִי הוּא קוֹדֵם. וְגַם יִזְהַר לְכַתּוֹב עֲלֵיהֶם שְׂהֵם מִמַּעוֹת מַעֲשֵׂר, לְמַעַן לֹא יַחְזִיקוּ בָּהֶם בְּנֵי אַחֲרָיו (סִימָן רמ"ח).

סעיף ה'

הַרוֹצֵה לְזַכּוֹת לְעַצְמוֹ, יָכוֹף אֶת יְצָרוֹ הָרַע, וַיִּרְחִיב יָדוֹ, וְכָל דְּבַר שְׂהוּא לְשֵׁם שְׂמִים יְהִיָּה מֵהַטּוֹב וְהִיָּפָה. אִם בָּנָה בֵּית תְּפִלָּה, יְהִיָּה נְאֻה מִבֵּית יִשְׂבִּיתוֹ.

הָאֵכִיל רָעַב, וַיֹּאכִילֵהוּ מִהַטּוֹב וּמִהַמְּתוֹק שֶׁבַשְׁלַחְנוּ. כֶּסֶה עָרִם, יִכְסֶהוּ מִהִיפָה שֶׁבְּכִסּוֹתָיו. הַקְּדִישׁ דָּבָר, יִקְדִישׁ מִהִיפָה שֶׁבְּנִכְסָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר כָּל חֵלֶב לַה' (סִימָן רמ"ח).

סעיף ו'

הַנּוֹתֵן לְבָנָיו וּבָנוֹתָיו הַגְּדוֹלִים שְׂאִינוֹ חֲנִיב בְּמִזְוֹנוֹתֵיהֶם (שֶׁהֵם יוֹתֵר מִבְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים), כְּדִי לְלַמֵּד אֶת הַבָּנִים תּוֹרָה, וּלְהַנְהִיג אֶת הַבָּנוֹת בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הַנּוֹתֵן מִתְּנוּת לְאָבִיו (שְׂאִינוֹ יָכוֹל לְפָרְנֵסוֹ, רַק מִמַּעוֹת צְדָקָה שְׁלוֹ), וְהֵם צְרִיכִים לְכֶדֶךָ, הָרִי זֶה בְּכָלל צְדָקָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְהַקְדִּימוֹ לְאַחֲרִים. וְאִפְלוּ אִינוֹ בָּנוּ וְלֹא אָבִיו אֶלָּא קְרוֹבּוֹ, הוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם. וְעַנְיֵי בֵיתוֹ קוֹדְמִין לְעַנְיֵי עִירוֹ, וְעַנְיֵי עִירוֹ קוֹדְמִין לְעַנְיֵי עִיר אַחֲרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר לְאַחִיךָ לְעַנֶּיךָ וּלְאָבִיוֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ. אָבֵל גַּבְאֵי צְדָקָה הַמְּחַלֵּק אֶת הַצְּדָקָה, צָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִרְבֶּה לְקְרוֹבָיו יוֹתֵר מִלְּשָׂאָר עַנְיִים (רמ"א רנ"ז).

סעיף ז'

כָּל הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְעַנֵּי בְּסִבֵּר פָּנִים רְעוֹת וּפָנִים כְּבוֹשׁוֹת בְּקַרְקַע. אֶפְלוּ נִתֵּן לוֹ אֶלְף זְהוּבִים, אֶבֶד זְכוּתוֹ וְהִפְסִידָהּ, וְעוֹבֵר עַל וְלֹא יִרַע לְבָבְךָ וְגו'. אֶלָּא צָרִיךְ לִתֵּן לוֹ בְּסִבֵּר פָּנִים יְפוֹת וּבִשְׂמֻחָה, וּמִתְאוּנָן עִמּוֹ עַל צָרְתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֵמַר אִיּוֹב אִם לֹא בְּכִיתִי לְקֶשֶׁה יוֹם, עֲגָמָה נִפְשִׁי לְאָבִיוֹן. וַיִּדְבֵּר לוֹ דְּבָרֵי תַנְחוּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וְלֵב אֶלְמָנָה אֲרַנֶּיךָ.

סעיף ח'

אֲסוּר לְהַחֲזִיר אֶת הָעַנִּי שֶׁשָּׂאֵל רִיקָם. וְאִפְלוּ אֶתָּה נוֹתֵן לוֹ גְרוּגְרַת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר, אֵל יֵשֵׁב דָּךְ נִכְלָם. וְאִם אֵין בְּיָדְךָ כְּלוּם מִה לִתֵּן לוֹ, פִּיטְסָהוּ בְּדָבָרִים. וְאֲסוּר לְגַעַר בְּעַנֵּי אוֹ לְהַגְבִּיחַ קוֹלוֹ עָלָיו בְּצַעֲקָה, מִפְּנֵי שֶׁלְבוֹ נִשְׁבֵּר וְנִדְכָּה, וְהָרִי הוּא אוֹמֵר לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְכָּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה. וְאוֹי לוֹ לְמִי שֶׁהַכְּלִים אֶת הָעַנִּי, אֶלָּא יִהְיֶה לוֹ כְּמוֹ אָב, בֵּין בְּרַחֲמִים בֵּין בְּדָבָרִים שֶׁנֶּאֱמַר, אָב אֲנֹכִי לְאָבִיוֹנִים.

סעיף ט'

הַצְּדָקָה הָרִי הִיא בְּכָלל הַנְּדָרִים (וְעַל לְקַמּוֹ סִימָן ס"ז סעיף ג') לְפִיכָךְ הָאוֹמֵר, הָרִי עָלַי סָלַע לְצְדָקָה אוֹ הָרִי סָלַע זֶה צְדָקָה, חֲנִיב לְתַנָּה לְעַנְיִים מְיָד. וְאִם אַחֲרַי עוֹבֵר בְּבֵל תֵּאֲחֹר, כִּיּוֹן שֶׁיָּכוֹל לְתַנָּה מְיָד. וְאִם אֵין עַנְיִים מְצוּיִים לוֹ, מִפְּרִישׁ וּמִנִּיחַ עַד שֶׁיִּמְצָא עַנְיִים. וְאִם נִדָּר בְּבֵית הַכְּנִסֵּת צְדָקָה שְׁנוֹתָנִים לְיָדֵי הַגַּבְאֵי, אִינוֹ עוֹבֵר עַד שֶׁיִּתְבַּע אוֹתוֹ הַגַּבְאֵי וְאִז עוֹבֵר עָלֶיהָ מְיָד, וְאִם לֹא כְּשִׂיּוּדֵעַ שֶׁהַגַּבְאֵי אִינוֹ צָרִיךְ כְּעַת הַמַּעוֹת, אֶלָּא שֶׁיִּנְיָחוּ אֶצְלוֹ.

סעיף י'

מי שְׁאָמַר: אֶתֶּן סָלַע צְדָקָה לְפָלוֹנִי, אֵינּוּ עוֹבֵר עַד שְׂיָבֵא אוֹתוֹ עָנִי. וְיִכּוֹל כָּל אָדָם לְהַפְרִישׁ מְעוֹת לְצְדָקָה, שְׂיִהְיוּ מִנְחִים אֶצְלוֹ לְחִלְקָם בְּמַעַט מְעַט, כְּמוֹ שְׂיִרְאֶה לוֹ (רמ"ז).

סעיף יא'

הַכּוֹפֶה אַחֲרֵים שְׂיִתְּנוּ צְדָקָה וּמַעֲשֵׂה אוֹתוֹ, שְׂכָרוֹ גָּדוֹל מִשְׂכָּר הַנוֹתֵן, שְׂנַאֲמַר וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שְׁלוֹם. וְעַל גַּבְּאֵי צְדָקָה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם שְׂגוּבִים אֶת הַצְּדָקָה, נֶאֱמַר וּמַצְדִּיקֵי הַרְבֵּים כְּכּוֹכְבִים. וְגַבְּאֵי צְדָקָה שְׂהַעֲנִיִּים מְחַרְפִּים אוֹתוֹ, אֵין לוֹ לְחוּשׁ. כִּי עַל יְדֵי זֶה, זְכוּתוֹ יוֹתֵר גָּדוֹל.

סעיף יב'

הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שְׂאֵין לְמַעֲלָה הַיְמָנָה בְּמַעֲלוֹת הַצְּדָקָה, הִיא הַמַּחֲזִיק בְּיַד יִשְׂרָאֵל הַמְּדוּ וּמִטָּה יָדוֹ, קִדְּם שְׂהַעֲנִי לְגַמְרֵי, שְׂיִתְּנוּ לוֹ מַתְּנָה הַגּוֹנֶה בְּדַרְדָּר כְּבוֹד, אוֹ שְׂיִלְוֵהוּ מְעוֹת, אוֹ יַעֲשֶׂה עִמּוֹ שְׂתַפּוֹת, אוֹ יַמְצִיא לוֹ אֵיזָה עֶסֶק אוֹ מְלָאכָה כְּדֵי לְחַזֵּק יָדוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְבָרִיּוֹת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, וְהַחֲזַקְתָּ בּוֹ. כְּלוּמַר הַחֲזִיק בּוֹ עַד שֶׁלֹּא יִפּוֹל.

סעיף יג'

יֵשׁ לְזַהַר לִתֵּן הַצְּדָקָה בְּהִסְתֵּר בְּכֹל מָה שְׂאֵפְשֵׁר. וְאִם אֵפְשֵׁר לְתַנְּה בְּאֵפֶן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ אֵינּוּ יוֹדֵעַ לְמִי נוֹתְנָה, וְגַם הָעָנִי אֵינּוּ יוֹדֵעַ מִמִּי קִבְּלָה טוֹב מְאֹד. וְעַל כָּל פְּנִים לֹא יִתְפָּאֵר הָאָדָם בְּצְדָקָה שֶׁהוּא נוֹתֵן. אֲדָּ אִם מְקַדֵּשׁ אֵיזָה דָּבָר לְצְדָקָה, מִתֵּר לוֹ שְׂיִכְתֹּב שְׁמוֹ עָלָיו, שְׂיִהְיֶה לוֹ לְזַכָּרוֹן. וְרְאוּי לַעֲשׂוֹת

(רמ"ט).

כֵּן

טבת

ז

סעיף יד'

בְּיוֹתֵר צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ עַל תְּלַמִּיד חֶכֶם עָנִי לְתַת לוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ. וְאִם אֵינּוּ רוֹצֵה לְקַבֵּל, מִתְּעַסְקִין לְסַחֵר לוֹ סְחוּרָה, שְׂמוֹכְרִים לוֹ סְחוּרָה בְּזוֹל וְקוֹנִים מִמֶּנּוּ סְחוּרָתוֹ בְּיָקָר. וְאִם יוֹדֵעַ לְהַתְּעַסֵּק בְּפִרְקַמְטִיא, מְלוּוִן לוֹ מְעוֹת לְסַחֵר בָּהֶם. וְאֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה, כָּל הַמְטִיל מְלָאֵי לְתַלְמִיד חֶכֶם, זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה. וְאֶמְרוּ, כָּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְּנָבוּאוּ אֶלָּא לַעֲוֹשֵׂה פְּרַקְמְטִיא לְתַלְמִיד חֶכֶם וּמַשִּׂיא בֵּיתוֹ לְתַלְמִיד חֶכֶם.

סעיף טו'

לעולם ירחיק אדם את עצמו מן הצדקה, ויגלגל עצמו בצער, שלא יצטרך לבריות. וכן צווי חכמינו זכרונם לברכה, עשה שבתך חל ואל תצטרך לבריות. ואפלו היה חכם מכבד והעני, יעסק באמנות ואפלו באמנות מנוולת, ואל יצטרך לבריות.

סעיף טז'

כל מי שאינו צריך לטול מהצדקה, ומרמה את הבריות ונוטל, אינו מת עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך לטול, ואינו יכול לחיות אלא אם כן יטול, כגון זקן או חולה או בעל יסורין, ומגיס דעתו ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו, ואין לו בצער אלא עוונות וחטאים. וכל מי שצריך לטול ומצער עצמו, ודוחק את השעה וחי חיי צער, כדי שלא יטריח על הצבור, אינו מת עד שיפרנס אחרים, ועליו הכתוב אומר, ברוך הגבר אשר יבטח בה' וגו' (רנ"ה).

סימן לה - הלכות חלה ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

עסה מחמשת מיני דגן חייבת בחלה. קדם שמפרישין החלה מברכין, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש חלה. ונוטלין כזית מן העסה ושורפין אותה באש. והמנהג לשרפה בתנור שיאפו שם את הקלחם (שכ"ב שכ"ד שכ"ח).

סעיף ב'

כמה שעור העסה שיתחייב בחלה. כל שנעשה מחמשת רבעים קמח, והם כמו מ"ג ביצים וחמש ביצה (ועין בפללים א"ף מודדיו) (שכ"ד).

סעיף ג'

המצוות שאופין לפסח, אף על פי שבכל עשה בפני עצמה לא היה שיעור חלה, מכל מקום כיון שמניחין אותן לתוך כלי אחד, הכלי מצרפו וחיבין בחלה. וצריכין להשיגח שיהיו כל המצוות מנחות בתוך הכלי. ואף על פי שקצת מן המצה בתוך הכלי, וקצתה בולטת חוץ לכלי, גם כן מצטרפות. אבל אם מצות שלמות מנחות רק למעלה ולא בתוך הכלי, אינן מצטרפות. ואפלו כשה אותן במפה, לא מהני. אבל אם מניח המצות בסדן, ומכסה אותן גם כן עם הסדן, נחשב הסדן כמו כלי ומצרפו, ואף שבאמצע מגליו. רק יזהר שלא תצא מצה שלמה חוץ לכסוי (שכה ובד"ה ופרמ"ג באורח חיים תני"ז)

סעיף ד'

שאור שנוטליו מן העסה, כדי לחמץ בו עשה אחרת, צריכין לקח קדם שמפרישין החלה. אבל שאור שנוטליו לחמץ בו משקה שקורין חמיצה, צריכין לקח לאחר שהפרישו חלה.

סעיף ה'

לאחר פסח שלוקחין שאור מאינו יהודי לחמץ בו העסה, צריכין לזהר להפריש חלה יותר גדולה ממה שהיה השאור (שכ"ד).

סעיף ו'

העושה עשה כדי לבשלה או לטגנה מפרישין ממנה חלה בלא ברכה. ואם עושיין לאפות קצת ממנה, אפלו דבר מועט, מפרישין ממנה חלה בברכה.

סעיף ז'

אם העסה נלושה בביצים או בשאר מי פרות, יש בה כמה ספקות. ולכן צריך לערב בעסה קצת מים או חלב או דבש דבורים או יין או שמן זית, דאז מפרישין ממנה חלה בברכה (שכ"ט).

טבת

ה

סעיף ח'

מצות הפרשת חלה שיקת להאשה בעלת הבית. אך אם האשה אינה בביתה, ויש לחוש כי עד שתבא תתקלקל העסה, אז יכולה גם המשפרתת אם אדם אחר להפריש (שכ"ח)

סעיף ט'

שָׂכַח לְהַפְרִישׁ חֶלֶק בְּעָרֵב שֶׁבֶת, בְּחוּצָה לְאָרֶץ אוֹכְלִין בְּשֶׁבֶת וּמְנִיחִין חֲתִיכָה אַחַת וּמְפָרִישִׁין מִמֶּנָּה חֶלֶק בְּמוֹצָאֵי שֶׁבֶת. וְצָרִיף שְׁתֵּהא חֲתִיכָה כְּדִי לְהַפְרִישׁ מִמֶּנָּה חֶלֶק, וְיִשְׁאַר מִמֶּנָּה עוֹד חֶלֶין, דְּבַעֲיָנָן שְׂיָהִיו שְׂיָרִיקָה נְפָרִין. וְעָרֵב פֶּסַח שְׂחַל לְהִיּוֹת בְּשֶׁבֶת, וְשָׂכַחוּ לְהַפְרִישׁ חֶלֶק מִן הַחֲלוֹת שְׂאֵפוֹ לְכַבּוֹד שֶׁבֶת, יֵשׁ בָּזָה מְבוּכָה גְדוֹלָה, עַל כֵּן צָרִיף כָּל אִישׁ לְהִזְהַר בְּעָרֵב שֶׁבֶת וּלְהִזְכִּיר עַל הַפְּרִשְׁת חֶלֶק (וְעַיֵן לְקַמּוֹ סוּף סִימָן קט"ו).

סימן לו - הלכות מליחה ובו כח' סעיפים:

סעיף א'

קֹדֶם שְׂמוּלְחִין אֶת הַבֶּשֶׂר, צָרִיכִין לְהַדִּיחַ אוֹתוֹ יָפָה יָפָה בְּמַיִם. שׁוֹרִין אוֹתוֹ בְּמַיִם לְעֶרְףְּ חֲצִי שְׁעָה. וְצָרִיף שְׂהַמִּים יָכֶסּוּ כָּל הַבֶּשֶׂר. בְּמִקּוֹם שְׂיֵשׁ דָּם בְּעַיִן עַל הַבֶּשֶׂר, צָרִיכִין לְשַׁפְּסֹפוֹ, בְּמֵי הַשְּׂרִיָּה וּלְהַסִּירוֹ. וְכֵן בְּעוֹפוֹת צָרִיכִין לְשַׁפְּסֹף הַיֵּטֵב בְּמִקּוֹם הַשְּׂחִיטָה. וְכֵן מִבְּפָנָיִם בְּמִקּוֹם שְׂיֵשׁ דָּם בְּעַיִן. וּלְפַעְמִים נִמְצָא בַּבֶּשֶׂר אוֹ בְּעוֹף מִקּוֹם שְׂנִצָּרָר בּוֹ דָּם מִחֲמַת מֶכָה, צָרִיכִין לְחַתֹּף הַמִּקּוֹם הַזֶּה וּלְהַסִּירוֹ קֹדֶם הַשְּׂרִיָּה. כְּשֶׁהַמַּיִם קָרִים מְאֹד, יִנְיַחַם תְּחִלָּה בְּמִקּוֹם חֶם קֶצֶת לְהַפִּיג צִינְתָּו, קֹדֶם שְׂשׁוֹרִין בְּהוֹן אֶת הַבֶּשֶׂר, כִּי מִחֲמַת הַקְּרִירוֹת שְׂבַמִּים, יִתְקַשֶּׂה הַבֶּשֶׂר וְלֹא יֵצֵא אַחַר כֵּף הַדָּם בְּמִלְחָה. (ב"י) (יו"ד סז ט).

סעיף ב'

אִם שְׂכַחוּ וּנְשָׂרָה הַבֶּשֶׂר בְּמַיִם מֵעַת לְעַת, הַבֶּשֶׂר וְגַם הַכְּלִי אָסוּר. וְכַבֵּד שְׂנִשְׂרָה בְּמַיִם מֵעַת לְעַת, יַעֲשֶׂה שְׂאֵלֶת חָכָם (סִימָן סט וְעַיֵן בַּחֲכַמִּיא כֻלָּל לַד).

סעיף ג'

בְּעָרֵב שֶׁבֶת שְׂאִין לוֹ פְּנָאִי, אוֹ בְּעַנְיָן אַחַר שְׂהַשְּׂעָה דְּחוּקָה, דִּי לְשַׁפְּסֹף הַיֵּטֵב אֶת הַבֶּשֶׂר בְּמַיִם, וְיִשְׂרָה אֶף מְעַט בְּמַיִם. וְכִשְׂאִין אֲדַמוּמִית בְּמַיִם יְכוּלִין לְמַלּוֹחַ אוֹתוֹ (חֲכַמַת אָדָם כֻלָּל ל').

סעיף ד'

אם לאחר השְרִיָה חֲתָכוּ חֲתִיכָה אַחַת לְשִׁפְתֵימָם, צָרִיכִין לְהַדִּיחַ הַיָּטֵב מִקּוֹם הַחֲתָדָה, מִפְּנֵי הַדָּם שֶׁיֵּשְׁנֵנו שָׁם.

סעיף ה'

בְּשֵׁר שֶׁנִּקְרַשׁ מִחֲמַת הַקֹּר, צָרִיכִין לְהִשְׁגִּיחַ שְׂיִפְשֵׁר, אֲבָל לֹא יִנְיָחוּהוּ אֶצֶל תַּנּוּר שֶׁהֶסֶק. וּבְשַׁעַת הַדְּחָק יִכּוּלִין לְשֵׁרוֹתוֹ בְּמִים פּוֹשְׁרִין (סח סט ובחכמ"א).

סעיף ו'

הַכְּלִי הַמְּיָחֵד לְשֵׁרִית בְּשֵׁר, אֵין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ דְּבַר אַחֵר שֶׁל מֵאֲכָל.

סעיף ז'

לְאַחַר שֶׁנִּשְׁרָה הַבְּשֵׁר צָרִיכִין לְהִטִּיף מִמֶּנּוּ הַמִּים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמַּס הַמֶּלַח מִן הַמִּים וְלֹא יוֹצִיא אֶת הַדָּם. וְצָרִיכִין לְהִשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יִתְיַבֵּשׁ הַבְּשֵׁר לְגַמְרִי, בְּכֵדֵי שֶׁלֹּא יִפּוֹל הַמֶּלַח מֵעָלָיו.

סעיף ח'

הַמֶּלַח לֹא יֵהָא דֶק מְאֹד כְּקַמְחָה, דְּאִם כֵּן נִמַּס מִיָּד עַל הַבְּשֵׁר וְאֵינוֹ מוֹצִיא דָם. וְגַם לֹא יֵהָא גַם מְאֹד, שְׂמָא יִפֹּל מֵעַל הַבְּשֵׁר, אֲלֵא יֵהָא בִּינוּנֵי כְּמוֹ הַמֶּלַח שֶׁנִּעֲשָׂה עַל יְדֵי בְּשׂוּל, וִיְהֵא יָבֵשׁ שֶׁיִּתְפַּזֵּר הַיָּטֵב.

סעיף ט'

צָרִיכִין לְפַזֵּר הַמֶּלַח עַל הַבְּשֵׁר בְּכָל הַצְּדָדִין, שֶׁלֹּא יִשְׁאַר שׁוּם מִקּוֹם בְּלִי מֶלַח. וְלָכֵן הָעוֹפּוֹת צָרִיכִין לְפַתַּח אוֹתָן הַיָּטֵב, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְמַלְחָן הַיָּטֵב גַּם מִבְּפָנִים (סימן ס"ט).

סעיף י'

הַבְּשֵׁר בְּמַלְחוֹ צָרִיךְ לְהִנָּיֵחַ בְּמִקּוֹם שֶׁיּוּכַל הַדָּם לְזוּב מִמֶּנּוּ הַיָּטֵב, וְלָכֵן לֹא יִעֲמִיד אֶת הַסֵּל עִם הַבְּשֵׁר עַל גְּבֵי קַרְקַע כִּי לֹא יוּכַל הַדָּם לְזוּב הַיָּטֵב. וְאֶפְלוּ לְאַחַר שֶׁכָּבַר שֶׁהָהּ הַבְּשֵׁר בְּמַלְחוֹ שְׁעוֹר מְלִיחָה קָדָם הַדְּחָה, לֹא יִתְנַהוּ

בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַדָּם יְכוֹל לָזוּב הַיָּטֵב. וְכִשְׁמוֹלְחִין עַל גְּבִי דָף צָרִיכִין לְהִנְיָחוֹ
בְּשִׁפּוּעַ, כְּדֵי שֶׁיִּזְוֵב הַיָּטֵב, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ גּוּמָא שֶׁתִּקְבָּץ בּוֹ צִיר. וְהַמּוֹלַח
עוֹפּוֹת אוֹ דָּפֵן שֶׁלְמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ תוֹךְ וּבֵית קְבוּל, צָרִיךְ לְהַפְּדֵה צַד הַחֲלָל לְמַטָּה,
כְּדֵי שֶׁיִּזְוֵב הַדָּם לָזוּב הַיָּטֵב.

טבת

ו

סעיף יא'

יְהֵא הַבֶּשֶׂר מִנְחָ בְּמַלְחוֹ שְׁעוֹר שְׁעָה, וּבְשִׁעַת הַדְּחָק דֵּי כ"ד מְנוּטִין (רַגְעִים)
סִימָן ס"ט וּבְאוֹרַח חַיִּים סִימָן תנ"ט.

סעיף יב'

לְאַחַר שֶׁהָיָה הַבֶּשֶׂר מִנְחָ בְּמַלְחוֹ כְּשִׁעוֹרוֹ, יִנְפֹץ מִמֶּנּוּ הַמְּלַח הַיָּטֵב, וּמִדִּיחִין
אוֹתוֹ גַּי פְּעָמִים בְּמִים הַיָּטֵב הַיָּטֵב. וְאִשָּׁה יִרְאֶת ה', יֵשׁ לָהּ לְהַשְׁגִּיחַ בְּעֲצָמָה
עַל הַדְּחַת הַבֶּשֶׂר, כִּי לְפָעָמִים הַמְּשֻׁרְתֵת אֲשֶׁר בְּכַתֵּף תִּשָּׂא אֶת הַמִּים,
תִּצְמָצַם, וְיִכּוֹלִין לְבוֹא, חֵס וְשָׁלוֹם לְאַסוֹר דָּם. וְצָרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְהִנְיָחוֹ
אֶת הַבֶּשֶׂר בְּתוֹךְ כְּלֵי בְּלִי מִים קִדְּם שֶׁהוֹדַח (סִימָן ס"ט).

סעיף יג'

צָרִיכִין לְזַהֵר בְּעוֹפּוֹת לְהִסִּיר אֶת הָרֹאשׁ קִדְּם הַשְּׂרִיָּה. וְאִם נִמְלַח הָעוֹף עִם
הָרֹאשׁ, יַעֲשֶׂה שְׂאֵלֶת חָכָם. וְכֵן צָרִיכִין לְזַהֵר בְּזָה בְּבִהְמָה (סִימָן כ"ב וּס"ה)

סעיף יד'

בֶּשֶׂר שֶׁלֹּא נִמְלַח עֲדִין, לֹא יִנְיָחוֹ אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁלְפָעָמִים יֵשׁ שָׁם מְלַח. וְיֵשׁ
לִיחַד כְּלֵי לְבֶשֶׂר לְחוּד, שֶׁלֹּא לְהִנְיָחוֹ בְּכֵלֵי זֶה יִרְקוֹת אוֹ פִּרוֹת, וְכִיּוֹצֵא בּוֹ
דְּבָרִים שֶׁדָּרְכָן לֶאֱכֹל בְּלֹא הַדְּחָה, כִּי דָם מִן הַבֶּשֶׂר נִדְּבַק בְּכֵלֵי וּמִן הַכְּלֵי
נִדְּבַק בָּהֶם (סִימָן ס"ט).

סעיף טו'

הָרֹאשׁ צָרִיכִין לְחַתְּכוֹ קִדְּם שְׂרִיָּה, וְלִקַּח אֶת הַמֶּחַ וְלִקְרוֹעַ אֶת הַקְּרוּם
שֶׁעָלָיו, וְלִשְׂרֹתוֹ וְלִמְלָחוֹ בְּפִנֵי עֲצָמוֹ. וְאֶת הָרֹאשׁ צָרִיכִין לְמַלְחוֹ מִבְּפָנָיִם
וּמִבְּחוּץ. וְיִכּוֹלִים לְמַלְחוֹ גַּם עַל הַשְּׁעָרוֹת.

סעיף טז'

עצמות שיש בהן מח, אם עדן הן דבוקות בבשר, מולחן עם הבשר בחד
כמו שהן. אבל אם נפרדו מן הבשר, ימלחם בפני עצמן, ולא ינוחו במלחן
אצל הבשר (ע"א).

סעיף יז'

רגלי בהמות, צריכין לחתוך ראשי הטלפים קדם השריה, למען יוכל הדם
לזוב מהן. וצריכין להניח אותן באפו שיוכל הדם לזוב. ויכולין למלחו גם
על השערות (סי"ח וע"א).

סעיף יח'

הלב צריכין לקרע קדם השריה, שיצא הדם ממנו (ע"ב).

סעיף יט'

הראה נוהגין גם כן לחתכה ולפתח הקנוקנות הגדולות שבה קדם השריה.

סעיף כ'

הקבד יש בו הרבה דם. לפיכך אין לו תקנה לבשלו על ידי מליחה, אלא
צריכין לצלותו על האש. אבל צריכין מקדם לחתכו היטב, ולהניחו
בחתיכו על האש, למען ישאב האש היטב כל הדם שבו. ומדיחין אותו
קודם שפניחין אותו על האש, וכשפניח על האש מולחין אותו שם קצת,
וצולין אותו עד שיהא ראוי לאכילה, ואחר כך מדיחין אותו יפה מן הדם
שפלט. ויש לזהר להדיחו ג' פעמים ואחר כך יכולין לבשלו.

סעיף כא'

צריכין לזהר לצלותו דוקא על האש ולא בתנור גרוף. וכן לא יכרכו אותו
בניר לצלותו כך, ואפלו בניר גרוע (פליס פאפיר) (ע"ג סספר פתחי תשובה).

סעיף כב'

אָבֵל אֵין לְמִלּוּחַ כְּבֵד קֹדֶם צְלִיָּה כְּדָרְךָ שְׁמוּלְחִין בְּשֵׁר. וּמְכַל שְׁכֹן שְׂאִין לְמִלּוּחַ כְּבֵד עִם בְּשֵׁר בְּיַחַד.

סעיף כג'

הַטָּחוּל דִּינּוּ כְּשֶׁאָר בְּשֵׁר, רַק צְרִיכִין לְהִסִּיר מִמֶּנּוּ קֹדֶם שְׂרִיָּה אֶת הַקְּרוּם שְׁעָלִי, שְׁאָסוּר מְשׁוּם חֶלֶב. גַּם צְרִיכִין לְנַקְרוֹ, מְשׁוּם הַגִּידִין. נוֹטֵל רֹאשׁ הַגִּיד וּמוֹשֵׁף אוֹתוֹ וְנִמְשָׁכִין עִמּוֹ ג' חוּטִין שְׁבֵתוֹכוֹ, וְצָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִפְסֵק שׁוּם חוּט. וְאִם נִפְסֵק, צָרִיךְ לְשַׂרֵּשׁ אַחֲרָיו (סִימָן ס"ד ע"ד).

סעיף כד'

הַחֲלָחֶלֶת וְשֶׁאָר מַעֲיִם, מוּלְחִין בְּצַד הַחִיצוֹן שֶׁהַשֶּׁמֶן דָּבֹק שָׁם. (ע"ה).

סעיף כה'

קֶבֶה שֶׁל יֶגֶל שְׁנִמְצָא בָּהּ חֶלֶב, שׁוֹפְכִין אֶת הַחֶלֶב קוֹדֶם שְׂרִיָּה, וְהָרִי הִיא כְּשֶׁאָר בְּשֵׁר.

סעיף כו'

בִּיָּצִים שְׁנִמְצָאוּ בְּתוֹךְ עוֹפּוֹת, בֵּין שֶׁהֵם קְטַנִּים מְאֹד בֵּין שְׁנִגְמְרוּ לְגַמְרֵי עִם קְלִיפָתוֹ, צְרִיכִין שְׂרִיָּה וּמְלִיחָה וְהִדְחָה. אָבֵל לֹא יִמְלָחוּ אֶצֶל הַבְּשֵׁר, אֲלָא יִנְיָחוּ בְּמִקּוֹם שֶׁלֹּא יְזוּב עֲלֵיהֶן הַדָּם מִן הַבְּשֵׁר. וּבִיָּצִים אֵלוֹ, אֶפְלוּ נִגְמְרוּ לְגַמְרֵי, אָסוּר לְאָכְלוֹ בְּחֶלֶב (ע"ה פ"ז).

טבת

ז

סעיף כז'

בְּשֵׁר שֶׁשָּׁהָה ג' יָמִים מֵעַת לְעַת (קוֹדֶם מְלִיחָה) אָסוּר לְבַשׂוֹל אֲלֵא אִם כּוֹן נִשְׂרָה בִּינְתָיִם.

סעיף כח'

נוֹהֲגִין בְּעוֹפּוֹת שֶׁלְאַחַר שֶׁהִסִּירוּ הַנוֹצוֹת, מְהַבְּהִיבִים אוֹתָן בְּאוּר לְהִסִּיר אֶת הַנִּשְׂאָר. וְצָרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְהַבְּהִיבוֹ כִּי אִם בְּשֶׁלְהֶבֶת שֶׁל קֶשׁ וְתָבוֹ, וְלֹא

יעשו שלֵהֶבֶת גְּדוּלָה וְיִזְהָרוּ לְהוֹלִיךְ הָעוֹפּוֹת אָנָּה וְאָנָּה לְבַל יִתְחַמְמוּ (ס"ח).

סימן לז - הלכות טבילת כלים ובו יג' סעיפים:

סעיף א'

הלוקח כלים השׁיִכִּים לְסֵעוּדָה מְעוּבָד כּוֹכְבִים, אֶפְלוּ הֵם כָּלִים חֲדָשִׁים, אִם הֵם שֶׁל מֵינִי מִתְּכֶת אוֹ זְכוּכִית, אֲסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן שׁוּם תִּשְׁמִישׁ אֶפְלוּ בְּצוּנָה, עַד שֶׁטּוֹבְלִין אוֹתָן בְּמַעַן אוֹ בְּמִקּוֹה, בְּמִקּוֹם שֶׁכָּשֶׁר לְטַבִּילת אִשָּׁה נְדָה, כְּדִי שֶׁיֵּצְאוּ מִטְּמֵאתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכְבִים לְקַדְּשׁוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְקֹדֶם הַטְּבִילָה, מְבָרְכִין עַל כָּלִי אֶחָד, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצוּנָה עַל טַבִּילת כָּלִי. וְעַל שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר, מְבָרְכִין, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצוּנָה עַל טַבִּילת כָּלִים (יו"ד סימן קכ קכא).

סעיף ב'

כִּינּוּן שְׁהַכָּלִים צָרִיכִין טַבִּילָה דְּנֻקָּא בְּמִקּוֹם שֶׁכָּשֶׁר לְטַבִּילת נָשִׁים, לְכֹן צָרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְהַטְבִּילן בְּנִהְרֹת בְּשַׁעַה שֶׁהֵן גְּדוּלִים מְגִשְׁמִים וְהַפְּשֻׁרֵת שְׁלָגִים, וְזֶה שְׁכִיחַ מְאֹד קוֹדֶם פְּסַח שֶׁהַנְּהָרוֹת גְּדוּלִים וּמְטַבִּילִין שָׁם כָּלִים, וְאִינוּ נְכוּן, עַיִן לְקַמּוֹן סִימָן סִימָן קס"ב (סִימָן ק"כ ר"א).

סעיף ג'

כָּלִי עֵץ אֵינּוּ צָרִיכִין טַבִּילָה. וְאִם יֵשׁ עֲלֵיהֶם חֲשׂוּקֵי בְּרִזָּל, צָרִיכִין טַבִּילָה בְּלֹא בְּרָכָה. כָּלִי חֶרֶס גַּם כֵּן אֵינּוּ צָרִיכִין טַבִּילָה. וְאִם מְצַפִּין מִבְּפָנָיִם בְּאֶבֶר (שְׁקוּרִין גְּלַעַזִירֵט) צָרִיכִין טַבִּילָה בְּלֹא בְּרָכָה. וְכֵן כָּלִי חֶרְסִינָה (פּוֹרְצֵלִיין) (ק"כ).

סעיף ד'

אִם הוּא כָּלִי יֶשֶׁן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכְבִים בְּאֶפְסוֹן שֶׁצָּרִיךְ הַכָּשֶׁר בְּהַגְעֵלָה אוֹ לְבוֹן, צָרִיכִין לְהַכְשִׁירוֹ מִקֶּדֶם וְאַחֵר כֶּף לְהַטְבִּילוֹ (קכ"א)

סעיף ה'

אם שואל או שוכר כלי מעובד פוכבים אינו צריך טבילה. ואם שואל או שוכר כלים מחננני ישראל צריכין טבילה בלא ברכה, והחננני יודיע זאת למי שיקנם אחר כך שלא יטבילים שנית בברכה (טורי זהב).

סעיף ו'

ישראל המחזיק בית יציקה (שקורין הוטע), והפועלים הם אינם יהודים, הכלים שנעשים שמה, צריכין טבילה בלא ברכה.

סעיף ז'

ישראל שנתן כסף או שאר מיני מתכת לאמן עובד פוכבים שיעשה לו כלי, או שיתקן לו כלי שהיה נקוב ולא היה מחזיק רביעית, צריך גם כן טבילה בלא ברכה.

סעיף ח'

אינו צריך טבילה אלא כלי שמשתמשים בו למאכל שהוא ראוי לאכלו מיד, כלי שום תקון אחר, אבל הפרזלים שמתקנין בהם את המצות, ושחותרין בהם את העסה, והמחט שתופרין בה מליטא (צואר עוף ממולא), וכיוצא בהן, אינן צריכין טבילה, אבל סכין של שחיטה, וסכין שמפשיטין בו, כיון שאפשר להשתמש בסכין זה למאכל שנגמר, וכן טסים (בלעכין) שמניחים עליהם מצות, צריכין טבילה בלא ברכה. ודריוס (שלש רגלים) שמעמידין עליו את הקדרה, כיון שאין המאכל בעצמו נוגע בו אינו צריך טבילה. אבל שפוד של מתכת שצולין עליו בשר, צריך טבילה בברכה. יש אומרים, דכלי זכוכית גדולים (כגון בקבוקים), שאין שותין מתוכם, רק שמחזיקין בהן את המשקאות לערות מהן לתוך הכוסות, לא חשיבי כלי סעודה ואינן צריכין טבילה. ויש אומרים, דצריכין טבילה (יד אפרים), ויש להטבילן בלא ברכה.

סעיף ט'

רחים של פלפלין צריכין טבילה משום המתכת. אבל התחתון שמקבל את התבלין, כיון שהוא של עץ, אין צריך טבילה (ק"כ). ורחים של קפה (קאווע) יש לטביל בלא ברכה (עין פתחי תשובה)

סעיף י'

צָרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ קִדְּם הַטְּבִילָה שֶׁיְהֵא הַכְּלִי נָקִי, וְלֹא יְהֵא עָלָיו שׁוּם לְכָלוֹד אוֹ חֲלוּדָה (אֵד רִשָּׁם חֲלוּדָה אוֹ שְׁחֲרוּרִית בְּעֵלְמָא, שְׁדַרְכּוּ בְּכַד וְאִין מְקַפִּידִין עָלָיו, אֵינּוּ מְזִיק) וְצָרִיכִין לְהַטְבִּיל כָּל הַכְּלִי בְּבֵת אַחַת, שֶׁיְהֵא כָּלוּ בְּמֵים. וְכָלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יָד, צָרִיךְ לְהִיּוֹת עִם הַיָּד בְּבֵת אַחַת כָּלוּ בְּמֵים. וְהָאֵדִם הַמְטְבִּיל וְאוּחֹז הַכְּלִי בְּיָדוֹ, צָרִיךְ לְהַטְבִּיל מִתְחֵלָה יָדוֹ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא מְטְבִּיל. וְלֹא יֵאָחוּז אֶת הַכְּלִי בְּכַח בְּדָבוּק בִּינוּנִי. וְאִם מְטְבִּילִין עַל יָדֵי שְׁקוּשָׁרִין אֶת הַכְּלִי בְּחָבֵל כְּגוֹן שְׁמֵטְבִּילִין בְּבֵאָר, צָרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁיְהִיָּה הַקְּשֶׁר רַפּוּי שֶׁיּוּכְלוּ הַמֵּים לְבֹא בְּכָל מָקוֹם הַכְּלִי.

סעיף יא'

אם מטביל כליים שפיהם צר, צריך להשגיח שיהיו במים עד שיתמלאו מים, כי צריכין שיבאו המים על הכלי מבפנים ומבחוץ (ק"כ ר"ב).

סעיף יב'

קטן וקטנה (ע"ז לקמן סימן ס"ז סעיף ט) אינן נאמנין על טבילת כליים (ק"כ).

סעיף יג'

אסור להטביל כלי בשבת ויום טוב, ואם שכח להטבילו מקדם, יתנהו לנכרי במתנה ויחזר וישאלנו ממנו (ע"ן טורי זהב סעיף קטן י"ח) ואם הוא כלי שראוי להביא בו מים במקום שמתר לטלטל, ישאב בו מים ויביא לביתו, דלא מחזי כמטביל, ולא יברך עליו. (אורח חיים סימן שכ"ג יו"ד סימן ק"כ).

סימן לח - הלכות פת ובשולי עובד כוכבים וחלב עובד כוכבים ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

אסרו חכמים לאכל פת של עובד כוכבים. ויש מקומות שמקילין ולוקחין פת מנחתם עובד כוכבים במקום שאין שם נחתם ישראל, או אפלו יש, אלא שאין הפת יפה כמו זה. אבל בפת של בעל הבית עובד כוכבים, לא היו מקילין. אף בשעת הדחק, ומי שהוא בדרך, אם יכול להשיג פת פשר,

צָרִיךְ לְהַמְתִּין עַד פְּרֻסָּה. וְלֹא מְקַרֵּי פֶת בְּעַל הַבַּיִת, אֲלֵא אִם עָשָׂאוּ בְּשִׁבִיל בְּנֵי בַּיִת. אֲבָל אִם עָשָׂאוּ לְמַכּוֹר מְקַרֵּי נְחֻתוֹם, אִף עַל פִּי שְׂאִין דְּרַכּוּ בְּכָךְ. וְכֵן נְחֻתוֹם שְׁעָשָׂאוּ לְבְנֵי בַּיִת, מְקַרֵּי בְּעַל הַבַּיִת. וַיֵּשׁ מִי שְׂאוֹמֵר, דְּבַמְּקוֹם שְׂאִין נְחֻתוֹם מְצוּי, מִתֵּר אֶפְלוּ בְּפֶת שֶׁל בְּעַל הַבַּיִת, וְאִינוּ צָרִיךְ לְהַמְתִּין עַל פֶּת כָּשֶׁר. וְכֵן נוֹהֲגִין.

סעיף ב'

אם ישׂראל השליך אפלו רק עץ אחד לתוך התנור בהסקו, מתר הפת ולא הוי פת עובד כוכבים.

סעיף ג'

לא אסרו פת של עובד כוכבים, אלא של חמשה מיני דגן. אבל פת קטניות (טענגרא קוקריטץ מאלייע) אינו בכלל פת, וגם אינו אסור משום בשולי עובד כוכבים, דהא אינו עולה על שלחן מלכים.

סעיף ד'

פת שפניו טוחים בביצים, אסור משום הביצים שעליו, דהו להו בשולי נכרי. ואותן רקיקים שנאפים על ברזל ויש לחוש שנמשח הברזל באיזה שמן, אסורים בכל ענין משום בליעת אסור (יו"ד סימן קי"ב).

סעיף ה'

פת ישׂראל שאפאו עובד כוכבים, גרע מפת עובד כוכבים, ואסור משום בשולי עובד כוכבים אם לא הכשיר את התנור בהשלכת עץ. וצריכין לזהר בזה כששולחין לאפות או לצלות אצל נחתום עובד כוכבים, שהישׂראל ישליך עץ לתוך התנור, או שניחח הישׂראל את הפת או את המחבת לתוך התנור (ועי' לקמן ריש סימן ע"ב) (קיב קיג).

סעיף ו'

דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי וגם עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת או לפרפרת, שבשלו או צללו עובד כוכבים, אפלו בכלי ישׂראל ובבית ישׂראל, אסור משום בשולי עובד כוכבים. אבל דבר שהוא נאכל כמו שהוא חי, או שהוא דבר שאינו חשוב ואינו עולה על שלחן מלכים, אין בו משום בשולי עובד כוכבים, ואין לחוש לכלים דסתם כלים אינן בני יומן.

סעיף ז'

שפחה עובדת פוכבים בבית ישראל המבשלת בשביל הישראלים, נוהגין להקל מפני שאי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית באש.

סעיף ח'

אבל אם היא מבשלת בשביל עצמה לבדה, אין רגילות שיחתה ישראל, ואפשר דלא מהני בזה חתוי, דגרע מאלו מבשלת בשביל ישראל, ולכן אם בשלה דברים שיש בהם משום בשולי עובד פוכבים, לא לבד התבשיל אסור, אלא גם הקדירה נאסרה לבשל בה לכתחלה. ובדיעבד יעשה שאלת חכם.

ט טבת

סעיף ט'

עובד פוכבים שבשל בשבת בשביל חולה, התבשיל אסור במוצאי שבת, אפלו להחולה אם אפשר בתבשיל אחר (עין פר"ח יו"ד סוף סימן קי"ג), ובכלים יש להתיר אחר מעת לעת.

סעיף י'

ביצה אף על פי שראויה לגמעה חיה, מכל מקום, כיון דזה הוי רק אכילה על ידי הדחק, אם בשלה העובד פוכבים, אסורה, וכן כל פיוצא בזה.

סעיף יא'

פרות שלא נתבשלו באילן כל צרכן, ואינן נאכלין חיו, אלא על ידי הדחק. שהמנים מטגנים אותן בסופר, אסורין משום בשולי עובד פוכבים (קי"ג).

סעיף יב'

שכר של תבואה ושל דבש, נוהגין בו התר לשותתו אפלו בבית שמוכרין אותו העובדי פוכבים, ואין בו משום בשולי עובד פוכבים, דהתבואה בטלה במים, רק שצריכין לחקור אם אין מעמידין אותן בשמרי יין. ובמקום שישראלים מזלזליו ומקליו כיון של עובד פוכבים, יש לבצל נפש

להחמיר על עצמו גם בשכר. ובענין שתית קאפע (בלי חלב, דעם חלב ודאי אסור) וכן שאקאלאד וטה אצל עובד פוכבים, שומר נפשו ירחק את עצמו (פת"ש סימן קי"ד בשם חכמ"א) ויש מתירין לשתות דרוך ארעי. אבל דרוך קביעות אסור (קי"ד).

סעיף יג'

חלב שחלבו עובד פוכבים ואין ישראל רואהו, אסור אפלו לעשות ממנה גבינה. ולכתחלה צריך הישראל להיות בתחלת החליבה, ויראה שהפלי הוא נקי. ונהגו להחמיר שלא יחלוב לתוך הפלי שדרכו של העובד פוכבים לחלוב לתוכו. ושפחות שחולבות הבהמות בבית ישראל או בדיר שלהם, כל מקום שאין בית עובד פוכבים מפסיק ואין לחוש לבהמה טמאה, מתר אפלו לכתחלה להניחן לחלוב. אבל אם בית עובד פוכבים מפסיק, צריך שיהא שם ישראל. ואפלו קטן או קטנה בני ט' שנה סגי.

סעיף יד'

גבינות העובד פוכבים אסורות. ואם הישראל רואה החליבה ועשית הגבינות, אם הגבינות בשעת עשייתן הן של ישראל מתרות. אבל אם הגבינות בשעת עשייתן הן של עובד פוכבים אסורות.

סעיף טו'

החמאה תליא במנהג המקומות. יש מקומות שאין אוכלין חמאה של עובד פוכבים, ויש מקומות שאוכלין אותה. ומי שהולך ממקום שאין אוכלין אותה למקום שאוכלין אותה, אף על פי שדעתו לחזור למקומו. אוכל שם עמהם. וההולך ממקום שאוכלין אותה למקום שאין אוכלין אותה, אסור לאכלה שם. (פעת נשמע שמזיפין את החמאה בשמן חזיר, על כן שומר נפשו ירחק).

סימן לט - דין מי שרוצה לאכל או לשתות קדם הסעודה ובו ג' סעיפים:

סעיף א'

הַרוּצָה לֶאֱכֹל קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם דְּבָרִים, שְׂיֵאָכֵל מִמֵּינִים אֱלוֹ גַם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, בֵּין שֶׁהֵם דְּבָרִים שְׂצָרִיכִין לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם תּוֹךְ הַסְּעוּדָה, כְּגוֹן פְּרוֹת, בֵּין שֶׁהֵם דְּבָרִים שְׂאִין צָרִיכִין לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם תּוֹךְ הַסְּעוּדָה, כְּגוֹן מֵינֵי לֶפְתָּן וּמֵינֵי קִטְנִיּוֹת וְתַפּוּחֵי אֲדָמָה, וְכֵן אִם רוּצָה לְשִׁתּוֹת אֵיזָה מִשְׂקָה (חוּץ מִן הַיַּיִן), קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם, וְגַם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה יִשְׁתֶּה, יֵשׁ בְּזֶה מַחְלֶקֶת הַפּוֹסְקִים, אִם הַדְּבָרִים שְׂאָכֵל אוֹ שֶׁתֶּה קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם, נִפְטָרִים בְּבִרְכַּת הַמְּזוּן, כְּמוֹ שְׂנִפְטָרִים אֱלוֹ שְׂאָכֵל בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אוֹ שְׂאֵלוֹ שְׂאָכֵל קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם אֵינֶן נִפְטָרִים בְּבִרְכַּת הַמְּזוּן. וְלָכֵן יֵשׁ לְמַנְעַ מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל וְלֹא יִשְׁתֶּה מֵהֶם רַק קֹדֶם הַסְּעוּדָה וַיְבָרֵךְ בְּרִכָּה אַחֲרוֹנָה, וְלֹא יֵאָכֵל וְלֹא יִשְׁתֶּה מֵהֶם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה. וְאִם לֹא בִּרְךְ תַּחֲלָה בְּרִכָּה אַחֲרוֹנָה, יְבָרֵךְ בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אוֹ אַפְלוֹ לְאַחַר בְּרִכַּת הַמְּזוּן. וְאִם אָכֵל אוֹ שֶׁתֶּה מִמֵּינִים אֱלוֹ. גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה. יְהִדַּר אַחַר בְּרִכַּת הַמְּזוּן לֶאֱכֹל אוֹ לְשִׁתּוֹת אֵיזָה דְּבָר וּלְבָרֵךְ בְּרִכָּה אַחֲרוֹנָה, לְפָטֹר גַּם מֵה שְׂאָכֵל אוֹ שֶׁתֶּה קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם.

סעיף ב'

אִם רוּצָה לְשִׁתּוֹת יַיִן קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם. אַפְלוֹ לֹא יִשְׁתֶּה יַיִן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, מִכָּל מְקוֹם, יֵשׁ אוֹמְרִים כֵּינֵן שֶׁהַיַּיִן בָּא לְפִתּוֹחַ בְּנֵי הַמַּעֲסִים, וְלִהְיוֹת שִׂיד תַּאֲוֹת הָאֲכִילָה, אִם כֵּן הֵם בְּכָלֵל הַסְּעוּדָה וְנִפְטָר בְּבִרְכַּת הַמְּזוּן. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים דְּאֶפְלוֹ אִם שׁוֹתֶה יַיִן גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, מִכָּל מְקוֹם, אֵינֶן הַיַּיִן שְׂלִפְנֵי הַמְּזוּן נִפְטָר בְּבִרְכַּת הַמְּזוּן. וְלָכֵן יֵשׁ לְמַנְעַ מִלְּשִׁתּוֹת קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם, אֶלָּא אִם כֵּן יִשְׁתֶּה כּוֹס יַיִן גַּם לְאַחַר בְּרִכַּת הַמְּזוּן, שְׂיְבָרֵךְ אַחֲרָיו עַל הַגָּפֶן, וַיִּפְטֹר גַּם מֵה שֶׁשְׁתֶּה קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם. וְאִם רוּצָה לְשִׁתּוֹת יַיִן שֶׂרֶף קֹדֶם הַסְּעוּדָה בֵּין שְׂיִשְׁתֶּה גַם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה בֵּין לֹא יִשְׁתֶּה, יִזְהַר לֹא לְשִׁתּוֹת קֹדֶם הַסְּעוּדָה רַק פְּחוֹת מְכַזֵּית. אֲבָל אִם שֶׁתֶּה כְּזֵית אוֹ יוֹתֵר, נִפְל לִידֵי סִפְק בְּרִכָּה אַחֲרוֹנָה.

סעיף ג'

אִם רוּצָה לֶאֱכֹל קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם מֵינֵי מְזוֹנוֹת, כְּגוֹן עוּגַת דָּבֵשׁ, עוּגַת בֵּיצִים וְכַדּוּמָה, שְׂבִרְכָה אַחֲרוֹנָה שְׂלָהֶם הִיא עַל הַמַּחֲיָה, בֵּין שְׂיֵאָכֵל מֵהֶם גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה בֵּין שֶׁלֹּא יֵאָכֵל מֵהֶם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, מִכָּל מְקוֹם הֵן נִפְטָרִים בְּבִרְכַּת הַמְּזוּן (כִּי בְרִכַּת הַמְּזוּן פּוֹטֶרֶת בְּרִכַּת עַל הַמַּחֲיָה), וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִפְסִיק הַרְבֵּה בֵּין אֲכִילָה זֹו לְנְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם צָרִיךְ לְהַפְסִיק הַרְבֵּה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ תַּחֲלָה בְּרִכַּת עַל הַמַּחֲיָה עַל מֵה שְׂאָכֵל, וְאַפְלוֹ יֵאָכֵל מִמֵּינִים אֱלוֹ גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה (עֵינֵינוּ אֲדָם חַיִּי אֲדָם כָּלל מִ"א).

סימן מ - הלכות נטילת ידים לסעודה ובו כ"א סעיפים:

סעיף א'

הרוצה לאכל פת שמברכין עליו המוציא, צריך לטול ידיו מקדם. אם הפת גדול כפיצה מברך על הנטילה. ובפחות מזה, אין מברכין על הנטילה.

סעיף ב'

נטילת ידים צריך להיות דוקא מן הכלי. וצריך שיהיה הכלי שלם בלי שום נקב או סדק מפלש. וגם למעלה יהיה שוה בלי שום חריץ או בליטה. ואותו קנקנים שיש להם כמין מרזב בולט בגבה משפת הכלי, שיוצקין ממנו דרך שם, אין נוטלין ממנו לידים דרך שם, כי אין לו דין כלי, כיון שאינו מחזיק שם משקים, אלא צריכין לטול דרך שפת הכלי מקום שמחזיק משקין.

סעיף ג'

כלי שאינו יכול לעמוד אלא על ידי סמיכה, אם מתחלתו נעשה כך להשתמש בו על ידי סמיכה יש לו דין כלי. אבל אם לא נעשה להשתמש בו כך, כגון, פסווי כלי, אין נוטלין ממנו. ויש בזה כמה חלוקי דינים בשלחן ערוך.

סעיף ד'

שעור המים קשה לשער בצמצום, וצריכין לשפוך על כל יד מים בשפע, דאמר רב חסדא, אגא משאי מלא חפני מנא ונהבי לי מלא חפני טיבותא. ונוטלין תחלה יד ימין ואחר כך יד שמאל (כדלעיל סימן ב' סעיף ג'), ויבאו המים על כל היד דהינו עד הקנה של זרוע ולא ישאר מקום בלי מים. ועל כן יפריד קצת האצבעות ויגביהן קצת כלפי מעלה, בכדי שיגיעו המים בכל ארץ האצבעות ובראשן וברחבן סביב, ויבאו המים בשפיכה אחת, ולכן אין לטול ידיו מכלי שפיו צר ואין המים יורדין בבת אחת. ונכון לשפוך על כל יד ב' פעמים.

סעיף ה'

לְאַחַר שְׁנֵטֵל שְׁתֵּי יָדָיו, יִשְׁפֹּשֵׁן בְּיַחַד וַיִּגְבִּיהוּ נֶגֶד רֹאשׁוֹ, כְּמוֹ שְׁאָמַר הַפְּתוּב, שְׂאוּ יָדֵיכֶם וְגו'. וְקִדְּם שְׁמִנְגְבוּן יִבְרָךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם (וְאִם עַל גַּב דְּכָל הַמִּצְוֹת מִבְּרַךְ עֲלֵיהֶם קִדְּם עֲשִׂיתוּ כְּדִלְעִיל סִימָן ט' סְעִיף ח'), מִכָּל מְקוֹם בְּנְטִילַת יָדַיִם, כִּינּוּ שְׁלֹפְעָמַיִם אֵין יָדָיו נִקְיֹת קִדְּם נְטִילָה, לְכֹן תִּקְנֵנוּ בְּכָל נְטִילַת יָדַיִם לְבְרַךְ אַחַר הַנְּטִילָה, וְעוֹד דָּגַם נִגְוֵב הַיָּדַיִם הוּא מִן הַמִּצְוָה) וּמִי שֶׁנִּוְהַג לְשַׁפֹּךְ עַל כָּל יָד בִּי פְּעָמַיִם, יִשְׁפֹּךְ תַּחֲלָה עַל כָּל יָד פְּעַם אַחַת וַיִּשְׁפֹּשֵׁן וַיִּבְרָךְ וְאַחַר כֵּן יִשְׁפֹּךְ פְּעַם שְׁנִית עַל כָּל יָד. וַיִּזְהַר לְנִגְבּ יָדָיו יָפָה. וְלֹא יִנְגָּבִם בְּחִלּוּקוֹ, מִשּׁוּם דְּקִשָּׁה לְשִׁכְחָה.

סעיף ו'

אִם לְאַחַר שְׁשֻׁפָּךְ הַמַּיִם עַל יָדוֹ אַחַת, נִגַּע שָׁם בְּיָדוֹ הַשְּׁנִיָּה, אִו אָדָם אַחַר נִגַּע שָׁם, אֲזַי נִטְמָאוּ הַמַּיִם שֶׁעַל יָדוֹ, וְצָרִיךְ לְנִגְבוֹן וְלִטּוֹל פְּעַם שְׁנִית. אִךְ אִם אֲרַע לוֹ כֵּן לְאַחַר שֶׁכָּבַר בְּרַךְ לֹא יִבְרַךְ שְׁנִית.

סעיף ז'

מִי שֶׁאֵין לוֹ כְּלִי, יִכּוֹל לְטַבּוֹל יָדָיו בְּנֶהָר אִו בְּמִקְוֵה הַכְּשָׁרָה לְטַבִּילַת נָשִׁים (וְעִינּוּ לְקַמּוֹ סִימָן קס"ב דִּין הַנְּהָרוֹת), אִו בְּמַעְיָן אֶפְלוּ אֵין בּוֹ מִי סָאָה, רַק שְׁמֵתִפְסוֹת בּוֹ יָדָיו בְּפַעַם אַחַת, וּמִבְּרַךְ גַּם כֵּן עַל נְטִילַת יָדַיִם. וּבְשַׁעַת הַדְּחָק יִכּוֹל לְטַבֵּל יָדָיו גַּם בְּשֵׁלֶג. אִם יֵשׁ עַל פְּנֵי הָאָרֶץ הַרְבֵּה כְּמוֹ שְׁעוֹר מִקְוֵה (קנ"ס ק"ס). וְאִם צָרִיךְ לְטוֹל יָדָיו מִתּוֹךְ מִשְׁאָבָה, יִנַּיַח יָדוֹ הָאַחַת סָמוּךְ לְאָרֶץ, וּבְיָדוֹ הַשְּׁנִיָּה יִמְשֹׁךְ לְהַבִּיאַ עָלָיו אֶת הַמַּיִם, וְאַחַר כֵּן יַחֲלִיף יָדָיו, אִו שְׁחַבְרוּ יִמְשֹׁךְ לוֹ. אֲבָל אִם הַיָּדַיִם גְּבוּהוֹת מִן הָאָרֶץ לֹא עֲלֵתָה לוֹ נְטִילָה (ס' דה"ח ע"ש).

סעיף ח'

מַיִם שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מִרְאִיהוֹן, בֵּין מִחֲמַת מְקוּמָם, בֵּין מִחֲמַת אֵיזָה דְּבַר שֶׁנִּפְּל לְתוֹכָן פְּסוּלִין לְנְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם נִשְׁתַּנּוּ מִחֲמַת עֲצָמֵן כְּשָׂרִים. מַיִם שֶׁנִּעְשְׂתָה בָּהֶם מְלֹאכָה, כְּגוֹן שֶׁהוּדְחוּ בָּהֶם כְּלִים, אִו שֶׁשָּׂרוּ בָּהֶם יָרְקוֹת, אִו שֶׁנִּתְּנוּ בָּהֶם כְּלִים עִם מִשְׁקִים לְצַנֵּן, אִו שֶׁמִּדְּד בָּהֶן מִדּוֹת, גַּם כֵּן פְּסוּלִין. וַיֵּשׁ פּוֹסְלִין גַּם מַיִם שֶׁנִּמְאַסוּ, כְּגוֹן שֶׁשְׁתָּה מֵהֶם כְּלָב אִו חֲזִיר וְכִדּוּמָה, מִשּׁוּם דְּנִעְשׂוּ כְּשׁוֹפְכִין. וַיֵּשׁ לַחוּשׁ לְדַבְּרֵיהֶם.

סעיף ט'

מי שלא נטל ידיו ונגע במים, לא נטמאו המים. ולכן היוצא מבית הכסא, יכול לשאוב מים בחפניו מן החבית לרחוץ ידיו, והנשארים פשרים לנטילת ידים. אבל אם שכשך ידיו בתוך החבית לנקותו, ואפלו טבל בו רק אצבעו הקטנה לנקותה, נפסלו כל המים מפני שנעשתה בהם מלאכה.

סעיף י'

מים מלוחים, סרוחים, מרים או עכורים, אם אין ראויין לשתיית קלב, פסולים לנטילת ידים (ק"ס).

סעיף יא'

קדם הנטילה צריכין להשגיח על הידים שיהיו נקיות בלי שום חציצה. ומי שצפריני אצבעותיו גדולות, צריך לדקדק לנקותו, שלא יהא בתחתיהן טיט וצואה, משום דהוי חציצה. וכן צריך להסיר הטבעת, שלא תהיה חציצה.

סעיף יב'

מי שידיו צבועות, אם אין שם ממשות הצבע כי אם חזותא בעלמא, לא הוי חציצה. אבל אם יש עליהם ממשות הצבע, אפלו רק מעט, הוי חציצה. אך אם הוא אמן בכך, דהינו שהוא צבע, וכן מי שהוא טבח וידיו מלכלכות מדם, או שהוא סופר ואצבעותיו מלכלכות מדיו, והוא רגיל בכך, וכל בעלי אמנות זאת אין מקפידין בכך, לא הוי חציצה, אלא אם כן הוא ברב היד. וכן מי שיש לו מפה על ידו ועליה רטיה שמצטער להסירה, לא הוי חציצה (ועי' עוד בסימן קס"א דיני חציצה בטבילת נשים, והוא הדיו לנטילת ידים) (קסא).

סעיף יג'

המים צריכים שיבאו על הידים מלח גברא. אבל אם המים באים מאליהם, לא הוי נטילה. וחבית שיש בה ברזא והסיר את הברזא, אזי המים הבאים בלח הראשון, דהינו קלוח הראשון לבדו, נחשב מלח גברא. אבל המים הבאים אחר כך, אינם נחשבים מלח גברא, אלא כאלו באו מאליהם. ולכן מי שהוא רוצה לטול את ידיו דרך הברזא, צריך לידע שבקלוח הראשון תתפסה כל היד, ויסתום את הברזא ויחזור ויפתחהו לשפיקה שניה. ומי שאינו יודע לשער, אין לו לטול ידיו בדרך זה, ומכל

שָׁכַן שְׂאִין לְטוֹל יָדָיו מִן הַכִּיּוֹר שְׂיֵשׁ לוֹ בְּרִזָּא קָטָן וְהַקְלִיחַ הוּא דָק.

סעיף יד'

אֲסוּר לֶאֱכֹל בְּלֹא נְטִילָה, אֲפֹלוּ אִם רוּצָה לְכַרְךָ יָדָיו בְּמַפָּה. וְאִם הוּא בְּדַרְךָ וְאִין לוֹ מַיִם, אִם יוֹדֵעַ כִּי בְּעוֹד דַּרְךָ ד' מִילִין לִפְנֵי אוֹ מִיל לְאַחֲרָיו יִמָּצֵא מַיִם, מְחֻיָּב לְלַקֵּחַ לִפְנֵי ד' מִילִין, אוֹ לְחַזֹּר לְאַחֲרָיו מִיל לְטוֹל יָדָיו לְאַכִּילָה. אֲבָל אִם גַּם שָׁמָּה לֹא יִמָּצֵא מַיִם, אוֹ שֶׁהוּא עִם חֲבוּרָה וּמִתְיָרָא לְהַפְרֵד מֵהֶם, וְכֵן מִי שְׂיֵשׁ לוֹ שְׂאֵר אֲנָס שְׂאִינֵנוּ יָכוֹל לְטוֹל יָדָיו, יְכַרְוֵךְ יָדָיו בְּמַפָּה אוֹ יִלְבָּשׁ בְּתֵי יָדַיִם (כַּפָּפוֹת) [הַאֲנֻדְשׁוּיָה] וַיֵּאֱכַל כֶּךָ (קס"ג).

סעיף טו'

הַעוֹשֶׂה צָרְכָיו קִדְּם אֲכִילָה, שֶׁהוּא צָרִיךְ לְטוֹל יָדָיו לְבִרְכַּת אֲשֶׁר יֵצֵר וְגַם צָרִיךְ לְטוֹל יָדָיו לְסַעוּדָה יֵשׁ בְּזֶה כַּמָּה סְפָקוֹת. עַל כֵּן הִנְכוּן שְׂיֵטוֹל תְּחִלָּה יָדָיו שֶׁלֹא כְּדִין נְטִילַת יָדַיִם לְסַעוּדָה, דְּהֵינּוּ שְׂיִשְׁפֹּךְ רַק מְעַט מַיִם לְחִפְנוֹ אַחַת, וַיִּשְׁפֹּשֶׁף שְׂתֵי יָדָיו בְּמַיִם אֵלוּ וַיִּנְגְּבֵם הֵיטֵב וַיְבַרְךָ אֲשֶׁר יֵצֵר, וְאַחֲרַיִךְ יְטוֹל יָדָיו כְּדִין נְטִילַת יָדַיִם לְסַעוּדָה וַיְבַרְךָ עַל נְטִילַת יָדַיִם (קסה).

סעיף טז'

מִי שֶׁבְּאֲמָצַע סַעוּדָה נָגַע בְּגוּפוֹ בְּמִקוּמוֹת הַמְּכַסִּים, אוֹ שֶׁחִכָּךְ בְּרֵאשׁוֹ, אוֹ שֶׁהִשְׁתִּין מַיִם, צָרִיךְ לְטוֹל יָדָיו פַּעַם שְׁנִית, אֲבָל לֹא יְבַרְךָ עֲלֵיהֶן. וְכֵן אֲפֹלוּ אִם עָשָׂה צָרְכָיו וְנוֹטַל יָדָיו בְּאֲמָצַע הַסַּעוּדָה, אֵינֵנוּ צָרִיךְ לְבַרְךָ עַל נְטִילַת יָדַיִם.

סעיף יז'

הָאוֹכֵל דָּבָר שֶׁטְּבוּלוֹ בַּמִּשְׁקָה, אוֹ שֶׁבֵּא מִשְׁקָה עַל הַמַּאֲכָל וְעַדִּין הוּא לַח מִן הַמִּשְׁקָה, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא אֵינֵנוּ נוֹגֵעַ בְּמִקוּם הַמִּשְׁקָה, מִכָּל מְקוֹם צָרִיךְ לְטוֹל יָדָיו תְּחִלָּה, רַק לֹא יְבַרְךָ עַל נְטִילַת יָדַיִם. וְהִרְבֵּה מְקַלִּין בְּדָבָר זֶה. אֲבָל כָּל יָרָא שְׂמִים יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר עַל עֲצָמוֹ.

סעיף יח'

מִשְׁקִים לְעַנְנֵן זֶה הַמָּה שְׁבָעָה, וְאֵלוּ הֵן: יַיִן, וְכֵן חֲמֵץ מֵיָיִן, דְּבִשׁ דְּבוּרִים, שְׁמוֹן זַיִת, חֶלֶב, וּבִכְלָל זֶה גַּם מִי חֶלֶב, טַל, דָּם שֶׁל בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף (וְהֵינּוּ

בְּשֹׂאוֹכְלוֹ לְרַפּוּאָה) מִים. וְסִימָנָם יִיד שְׁחִיט דִּים. אָבֵל שְׂאֵר מִי פְרוֹת, אֶפְלוּ
בְּמָקוֹם שְׂרָגִילִין לַעֲשׂוֹת מְשָׁקִים לְשִׁתְּיָה מְסַחֲיטֵת אִיזָה פְרוֹת, אִין לָהֶם
דִּין מְשָׁקָה לַעֲנִין זֶה.

סעיף יט'

פְרוֹת שְׂמֵרְקָחִין בְּסִכָּר אִין צְרִיכִין נְטִילַת יָדִים, כִּי הַסִּכָּר לֹא הוּי מְשָׁקָה,
וְגַם הַלְחָלוּחִית שְׂיֻצָא מִן הַפְרוֹת לֹא הוּי מְשָׁקָה, שֶׁהוּא מִי פְרוֹת. אָבֵל אִם
מְרָקָחִין בְּדָבֵשׁ, אִם נִקְרָשׁ הַדָּבֵשׁ הַיֵּטֵב אֲזִי יֻצָא מִכָּלֵל מְשָׁקָה וְנִעֲשֶׂה אֶכְל,
וְאִינִן צְרִיכִין נְטִילַת יָדִים. אָבֵל אִם לֹא נִקְרָשׁוּ הַיֵּטֵב, אֶלָּא נִתְעַבּוּ מֵעַט
וְעַדִּין הֵם נִגְרִים, צְרִיכִין נְטִילַת יָדִים. וְכֵן חֲמָאָה שֶׁהִיא בְּכָלֵל הַחֶלֶב, אִם
הִיא קְרוּשָׁה, אִינָה מְשָׁקָה רַק אֶכְל. אָבֵל אִם הִיא נִמּוּחָה, הָרִי הִיא מְשָׁקָה.

סעיף כ'

דְּבָרִים שְׂדַרְכָן לְאֶכְלוֹ בְּלֹא כֶּף וּמִזְלָג, אֶפְלוּ הוּא אֹכֵל עַל יָדֵי כֶּף אוֹ מִזְלָג,
צְרִיךְ נְטִילַת יָדִים. אָבֵל דְּבָר שְׂאִין דְּרַכּוֹ לְאֶכּוֹל רַק עַל יָדֵי כֶּף, כְּגוֹן לְבִיבוֹת
וְכִיּוּצָא בְּזֶה, וְכֵן פְרוֹת מְרָקָחִין בְּדָבֵשׁ בְּמָקוֹם שְׂאִין דְּרַכּוֹ לְאֶכְלוֹ רַק עַל
יָדֵי כֶּף אוֹ מִזְלָג, אִינִן צְרִיכִין נְטִילַת יָדִים (קנ"ח).

סעיף כא'

מִלַּח שְׂנִעֲשֶׂה מִמֵּים, הוּי בְּכָלֵל מִים (כִּי הַמֵּים אֵף עַל פִּי שְׂנִקְרָשׁוּ, לֹא יֻצָא מִכָּלֵל מְשָׁקָה).
וְלָכֵן הַטּוֹבֵל צָנוּן וְכַדוּמָה בְּמִלַּח זֶה צְרִיךְ נְטִילַת יָדִים. יִין שְׂרָף שְׂנִעֲשֶׂה
מִתְּבוּאֹת אוֹ מִפְרוֹת אִינִן מְשָׁקָה לַעֲנִין זֶה, דְּלֹא הוּי זְעָה מִן הַתְּבוּאָה וּמִן
הַפְרוֹת וְאֵף עַל פִּי שְׂיֵשׁ בּוֹ גַם מִים וּמִזּוּג גַם כֵּן בְּמֵים מִכָּל מָקוֹם הֵם
הַמְעוּט. וְלָכֵן הַטּוֹבֵל בּוֹ אִיזָה דְּבָר וְאוֹכְלוֹ אִין צְרִיךְ נְטִילַת יָדִים, אָבֵל יִין
שְׂרָף שְׂנִעֲשֶׂה מִן הַחֲרָצִנִים וְהַזָּגִים אוֹ מִן הַשְּׂמֵרִים שֶׁל יִין, נִרְאֶה דִּהוּי
מְשָׁקָה.

סימן מא - הלכות בציעת הפת וברכת המוציא ובו יי
סעיפים:

סעיף א'

על לחם גמור שהוא מחמשת מיני דגן מברכין לפניו המוציא, ולאחריו ברכת המזון. (דין פת הבאה בכסניו ובואר בסימן מ"ח) (קס"ז ר"ח).

סעיף ב'

יש לזהר שלא להפסיק בין נטילת ידים להמוציא, אבל מתר לו לענות אמן על איזה ברכה שהוא שומע. ושהיה כדי הלוח כ"ב אמות, או מבית לבית, אפלו הלוח מעט, וכן אם דבר מה שאינו לצרכי הסעודה מקרי הפסק. ובדיעבד אם הפסיק לית לו פה, ובלבד שלא עשה איזה מעשה בינתים, או שהפליג בדברים, דאז הוי הסח הדעת וצריך נטילה שנית.

סעיף ג'

בוצע הפת במקום המבחר שבו, מפני כבוד הברכה. והמבחר הוא מקום הקשה, ששם נאפה היטב, והוא המקום שפנגד המתבקע, כי במקום שמתחיל לאפות נדחקת העסה עד שמתבקע הצד שפנגדו. אך זקן שקשה לו לאכל פת קשה, יבצע במקום הרך. ומהיות כי אין להפסיק בשהית החתוך בין ברכת המוציא לאכילה, על כן חותך מעט סביב הפת כעין טבעת, בענין שאם יאחוז בפרוסה, תעלה כל הכפר עמו. שאם לא כן חשיב כפרוסה, ואנן בענין שיברך ברכת המוציא בעוד שהפת שלמה, ויניחנה מחברת לפת ויברך ברכת המוציא, ואחר שסיים הברכה יפרידנה, כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם. וכן כשבוצע מכפר שאינה שלמה, לא יחתך לגמרי קדם הברכה, כדי שתהא בשעת הברכה יותר גדולה. ובשבת לא יחתך כלל בכפר עד אחר הברכה, כדי שיהיו הכפרות שלמות ממש (ע"ז לקמן סימן ע"ז סעיף י"ז) וגם בחל אם היא עגה דקה, יברך קדם הבציעה, כיון שאין שהיה בשבירה.

סעיף ד'

לא יבצע פרוסה קטנה, מפני שנראה כצר עין. ולא פרוסה יותר מכפיצה, לפי שנראה כרעבתו. ודוקא כשאוכל לבדו. אבל אם אוכל עם הרבה בני אדם וצריך לתן מן הפרוסה לכל אחד כזית, מתר לבצוע כפי מה שצריך לו. ובשבת אפלו אם אוכל לבדו, מתר לבצוע כפי מה שצריך לכל הסעודה, מפני כבוד השבת, להראות חביבת סעודת שבת שחפץ לאכל בה הרבה. יש לאכל את הפרוסה שבצע עליה קדם שיאכל פת אחרת, והוא משום חבוב מצוה, כיון שברך עליה. וטוב לזהר שלא יתן ממנה לנכרי או לבהמה ועוף.

סעיף ה'

קדם שְׂיִבְרָךְ וְיִתֵּן שְׂתֵי יָדָיו עַל הַפֶּת, שְׂיִשׁ בְּהוֹן י' אֲצַבְעוֹת כְּנֶגֶד י' מַצּוֹת הַתְּלוּיֹת בַּפֶּת: לֹא תַחְרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר, כְּלָאִים, לֶקֶט, שְׂכָחָה, פֶּאֶה לֹא תַחֲסוּם, תְּרוּמָה, מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן, מַעֲשֵׂר שְׁנִי, חֵלֶה. וְלָכֵן יֵשׁ י' תְּבוּת בְּבִרְכַת הַמוֹצֵיא וְי' תְּבוּת בַּפְּסוּק עֵינֵי כָל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְי' תְּבוּת בַּפְּסוּק אֶרֶץ חֹטָה וְשִׁעוּרָה, וְי' תְּבוּת בַּפְּסוּק וְיִתֵּן לָךְ. וְכִשְׂיֹאמַר אֶת הַשֵּׁם, יִגְבִּיהַ אֶת הַלֶּחֶם. וּבְשִׁבְתָּ יִגְבִּיהַ שְׂתִיָּהּ. וְיִבְרָךְ בְּכֹונָה, וְיִדְקֶדֶק לְהוֹצִיא הַיֵּטֵב אֶת הַה"א שֶׁל הַמוֹצֵיא. וְיִתֵּן רוּחַ קָצֵת בֵּין תְּבַת לֶחֶם לְתַבַּת מוֹן, שֶׁלֹּא לְהַבְלִיעַ אֶת הַמַּיִם. וּלְאַחַר הַבְּרָכָה יֹאכַל מִיָּד כִּי אֲסוּר לְהַפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה לְתַחֲלַת הָאֲכִילָה אֲפִלוּ לְעַנְיַת אֲמוֹן. וְיֵשׁ לְאֹכַל כְּזֹאת בְּלֵי הַפְּסוּק (וְעֵינֵי לְקַמּוֹ סִימָן נ' סְעִיף ה').

סעיף ו'

מַצּוֹה לְהַבִּיא עַל הַשְּׁלֶחַן מֶלֶח קָדֵם שְׂיִבְצַע, וְיִטְבַּל פְּרוּסַת הַמוֹצֵיא בְּמֶלֶח, לְפִי שֶׁהַשְּׁלֶחַן דּוֹמֶה לְמִזְבֵּחַ (עֵינֵי לְקַמּוֹ סִימָן מ"ד סְעִיף ד'), וְהָאֲכִילָה לְקַרְבָּן, וְנֹאמַר, עַל כָּל קָרְבָּנֶךָ תִּקְרִיב מֶלֶח. וּלְפִי שֶׁהַשְּׁלֶחַן דּוֹמֶה לְמִזְבֵּחַ, טוֹב לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְהַרוֹג עָלָיו כְּנֶה.

סעיף ז'

אִם מְחַלֵּק פְּרוּסוֹת הַמוֹצֵיא לְהַמְסִבִּין, לֹא יִזְרְקוּ, דְּאֲסוּר לְזַרוֹק אֶת הַפֶּת, וְגַם לֹא יִתְנַנֶּה לְתוֹךְ יָדוֹ, אֲלֹא יִנְיַחְנָה לְפָנָיו (קס"ז).

טבת

טו

סעיף ח'

מַצּוֹה לְבַצַּע עַל הַפֶּת הַחֲשׂוּבָה יוֹתֵר. וְלָכֵן אִם יֵשׁ לְפָנָיו חֲתִיכַת פֶּת וּפֶת שְׁלֵמָה, וְדַעַתּוֹ לְאֹכַל תּוֹךְ הַסְּעוּדָה מִשְׂתִּיָּהּ, וּשְׂתִיָּהּ מִמִּין אֶחָד, אֵף עַל פִּי שֶׁהַפֶּת הַשְּׁלֵמָה הִיא קֶטְנָה יוֹתֵר מִן הַחֲתִיכָה, וְגַם אֵינָה נִקְיָה כְּמוֹ הַחֲתִיכָה, מְכַל מְקוֹם יִבְצַע עַל הַשְּׁלֵמָה שֶׁהִיא חֲשׂוּבָה יוֹתֵר. אֲבָל אִם אֵינֶן מִמִּין אֶחָד, אֲלֹא שֶׁהַשְּׁלֵמָה מִמִּין גְּרוּעַ, כְּגוֹן, שֶׁהַשְּׁלֵמָה הִיא פֶת כְּסָמִין, וְהַחֲתִיכָה הִיא פֶת חֲטִים, אֲפִלוּ הִיא קֶטְנָה, מְבָרָךְ עַל שֶׁל חֲטִים. וְאִם הַשְּׁלֵמָה הִיא שֶׁל שְׁעוּרִים, אֵף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּרוּעָה מִחֲטִין, מְכַל מְקוֹם, כֵּיוֹן שֶׁגַם שְׁעוּרָה נִזְכָּרָה בְּפִרוּשׁ בַּפְּסוּק, וְגַם הִיא שְׁלֵמָה, לָכֵן יִרָא שְׂמִים יֵשׁ לְחִלּוֹק כְּבוֹד גַּם לְזוֹ שֶׁל שְׁעוּרִים וּשְׁלֵמָה. וְכִיצַד עוֹשֶׂה, מְנִיחַ אֶת הַחֲתִיכָה תַּחַת הַשְּׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ מִשְׂתִּיָּהּ יוֹתֵר. אִם שְׂתִיָּהּ שְׁלֵמוֹת אוֹ שְׂתִיָּהּ חֲתוּכוֹת וּשְׂתִיָּהּ מִמִּין אֶחָד, יְבָרָךְ עַל הַנְּקִי יוֹתֵר. וְאִם שְׂתִיָּהּ שְׁוֹת בְּנִקְיֹת יְבָרָךְ עַל הַיּוֹתֵר גְּדוּלָה.

סעיף ט'

אם יש לפניו פת ישראל ופת עובד פוכבים ואינו נזקק מפת עובד פוכבים, אם שתייהן שלמות או שתייהן פרוסות וגם שוות בגדלות והם ממין אחד, יברך על פת ישראל. ואם זו של ישראל אינה נקי כמו של עובד פוכבים, יברך על איזה מהן שירצה. ואם בעל הבית נזקק מפת עובד פוכבים, אלא שהובא בשביל אורח, יש לסלקה מן השלחן עד לאחר ברכת המוציא.

סעיף י'

כל דין קדימת החשוב, אינו אלא אם בדעתו לאכול בתוך הסעודה משתייהן. אבל אם אין דעתו לאכול בתוך הסעודה רק מפת אחת, יבצע על זו שהוא רוצה לאכול, ואין משגיחין בזה על החשיבות.

סימן מב - הלכות סעודה ובו כ"ג סעיפים:

סעיף א'

מי שיש לו בהמות או עופות שמזונותיהן עליו, אסור לו לאכול פלוגים עד שיתן להם מאכל, דכתיב ונתתי עשב בשדה לבהמתך ואכלת ושבעת, הקדימה התורה מאכל בהמה למאכל האדם. ולשתיה, האדם קודם, דכתיב שתה וגם גמליך אשקה. וכן כתיב והשקית את העדה ואת בעירם.

סעיף ב'

לא יאכל אדם ולא ישתה דרך רעבתנות. לא יאכל מעמד ולא ישתה מעמד. ויהא שלחנו נקי ומכסה יפה, אפלו אין לו לאכול רק דבר שאינו חשוב. לא יאחוז פרוסה גדולה בפיצה ויאכל ממנה. ולא יאחוז המאכל בידו אחת ויתלוש ממנו בידו השנית. לא ישתה כוס יין בפעם אחת. ואם שתה, הרי זה גרגרן. בשתי פעמים, זהו דרך ארץ. ובשלש פעמים, הרי זה מגסי הרוח, אם לא כשהוא כוס גדול ביותר, יכול לשתותו אפלו בכמה פעמים. וכן כוס קטן מאד, יכול לשתותו בפעם אחת (סימן ק"ע ובטור סימן קס"א).

סעיף ג'

לא ישוּד פְּרוּסָה וּיְנִיחָנָה עַל גְּבֵי הַשְּׁלֶחַן, אוּ יִתְנַנֶּה לְחִבְרוֹ אוּ לְתוֹדֵי הַקְּעָרָה, כִּי שְׂמָא הוּא מְאוּס לְחִבְרוֹ. וְלֹא יִשְׁתֶּה מְכּוּס וְיִתֵּן לְחִבְרוֹ לְשִׁתּוֹת הַמּוֹתֵר, כִּי יֵשׁ לְכָל אָדָם לְזָהָר שְׂלֵא לְשִׁתוֹת מְשִׁיּוּרֵי כּוּס שְׁשִׁתָּה חִבְרוֹ, וְזֶה שְׂמָא מַחֲמַת הַבּוּשָׁה יִשְׁתֶּה בְּעַל כְּרַחוּ.

סעיף ד'

לֹא יִהְיֶה אָדָם קַפְדָן בְּסְעוּדָתוֹ, כִּי הָאוֹרְחִים וּבְנֵי הַבַּיִת מִתְבַּיְשִׁים אֲזַל לְאָכּוֹל, כִּי חוֹשְׁבִים פֶּן מִתְרַגְזוּ וּמִקְפִּיד עַל אֲכִילָתוֹ.

סעיף ה'

אֵין מְשִׁיחִין בְּסְעוּדָה אֶפְלוּ בְּדַבְרֵי תוֹרָה, מִפְּנֵי הַסְּכָנָה, שְׂמָא יִקְדִּים קָנָה לְוִשְׁט, וְאֶפְלוּ מִי שְׁנִתְעַטֵּשׁ, אָסוּר לֹאמַר לוֹ אָסוּתָא. אֲבָל שְׂלֵא בְּשַׁעַת אֲכִילָה, מְצֻנָה לֹאמַר עַל הַשְּׁלֶחַן דְּבַרֵי תוֹרָה. וְיֵשׁ לְזָהָר בְּזֶה מְאֹד. וּמִנְהֵג טוֹב לֹאמַר אַחַר אֲכִילַת פְּרוּסַת הַמּוֹצֵיא, מְזֻמּוֹר לְדוֹד ה' רוּעֵי לֹא אַחְסֵר, שֶׁהוּא תוֹרָה וְגַם תְּפִלָּה עַל מְזוֹנוֹתֵינוּ. וְלֹא אַחַר גְּמַר הַסְּעוּדָה נוֹהֲגִין לֹאמַר בְּחַל, עַל נְהָרוֹת בְּבֵל וְגוֹ'. וּבְשַׁבָּת וַיּוֹם טוֹב וְכָל הַיָּמִים שְׂאִין אוֹמְרִים בְּהֵם תַּחֲנוּן, אוֹמְרִים שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוֹב ה' וְגוֹ'. וְכַשְׁלוּמִד עַל הַשְּׁלֶחַן מִתּוֹדֵי הַסֵּפֶר, צָרִיד לְהַשְׁגִּיחַ מְאֹד, כִּי שְׂכִיחַ לְהִיּוֹת בְּסִפְרִים תּוֹלְעִים קִטְנִים וְיִכַּל לְבֹא לִידֵי אָסוּר, חֵס וְשְׁלוֹם.

טבת

טז

סעיף ו'

שְׁנַיִם שְׂיֹשְׁבִין עַל הַשְּׁלֶחַן, אֶפְלוּ כָּל אֶחָד קְעָרָה שְׂלוֹ לְפָנָיו, אוּ בְּמִינֵי פְרוֹת שְׂיֵשׁ לְכָל אֶחָד חֶלְקוֹ לְפָנָיו, מִכָּל מְקוֹם הַגְּדוֹל פּוֹשֵׁט יָדוֹ תַּחֲלָה. וְהַשּׁוֹלַח יָדוֹ בְּפָנָיו מִי שְׁגָדוֹל מִמֶּנּוּ, הָרִי זֶה גְּרָגְרוֹן.

סעיף ז'

שְׁנַיִם שְׂאוּכְלִים מִתּוֹדֵי קְעָרָה אַחַת וְהַפְּסִיק אֶחָד מִלְּאָכּוֹל כְּדֵי לְשִׁתּוֹת, אוּ לַעֲשׂוֹת אֵיזָה דְּבַר קָטָן, דֶּרֶךְ אֶרֶץ הוּא שְׁגַם הַשְּׁנֵי יִמְתִּין עֲלָיו. אֲבָל אִם הִמָּה שְׁלֵשָׁה, אֵין הַשְּׁנַיִם פּוֹסְקִין בְּשִׁבִיל הָאֶחָד.

סעיף ח'

עוֹשֶׂה אֲדָם צָרְכָיו בַּפֶּת. וְהִנֵּי מְלִי, דְּלֹא מִמַּאִיס בֵּה. אֲבָל מִדֵּי דְמִמַּאִיס בֵּה
לֹא. הִלְכָּךְ אֵין סוּמְכִין בּוֹ אֶת הַקְּעָרָה אִם הִיא מְלֵאָה דְּבַר, שְׂאִם יִפֹּל עַל
הַפֶּת יִמָּאָס. וְכִשְׂאוּכְלִין אֵיזָה תִּבְשִׁיל עִם חֲתִיכוֹת פֶּת, וְהַפֶּת הוּא לּוֹ
בְּמִקּוּם כֶּף, צָרִיד לְזַהַר לְאָכּוֹל בְּכָל פֶּעַם קִצַּת מִן הַפֶּת, וְהַנְּשָׂאָר לּוֹ מִן הַפֶּת
גַּם כֵּן יֵאכֹל אוֹתוֹ אַחַר כֶּךָ.

סעיף ט'

אֲסוּר לְזָרוֹק פֶּת אֲפֹלוּ בְּמִקּוּם שְׂאִינוּ נִמָּאָס, כִּי הִזְרִיקָה הִיא בְּזֵיוֹן. וְשָׂאָר
מִיָּנִי אוּכְלִים, אִם נִמָּאָסִין עַל יְדֵי הִזְרִיקָה, אֲסוּר לְזָרְקוֹן. אֲבָל אִם אֵין
נִמָּאָסִין, כְּגוֹן אֲגוּזִים וְכַדוּמָה, מִתֵּר. לֹא יֵשֵׁב עַל שֶׁק שְׂיֵשׁ בּוֹ פְרוֹת,
שְׁנִמָּאָסִים עַל יְדֵי כֶּךָ. אֵין נוֹטְלִין אֶת הַיְדִים בֵּינָן אוֹ בְּשָׂאָר מִשְׂקָה, מִשּׁוּם
בְּזֵיוֹן. כְּשֵׁרוּאָה אֵיזָה אֲכָל מִנַּח עַל הָאָרֶץ, צָרִיד לְהַגְבִּיהוּ. מִאֲכָל שְׂהוּא
רְאוּי לְאָדָם, אֵין מִאֲכִילִין אוֹתוֹ לְבַהֲמָה, מִשּׁוּם בְּזוּי אֲכָלִין.

סעיף י'

אִם צָרִיד לְעֲשׂוֹת אֵיזָה רְפוּאָה בַּפֶּת אוֹ בְּשָׂאָר דְּבַר מִאֲכָל, אָף עַל פִּי
שְׁנִמָּאָס בְּכֶךָ, מִתֵּר.

סעיף יא'

יְזַהַר מְאֹד בְּפְרוּרִין שְׂלֹא יִזְרַק־ם, שְׂקֻשָּׁה לְעֵנִיּוֹת, אֲלֹא יִקְבְּצִם וְיִתְנִם
לְעוֹפּוֹת.

סעיף יב'

הַשּׁוֹתֶה מִים, לֹא יִשְׁתֶּה בְּפָנָי רַבִּים, אֲלֹא יִהְיֶה פָּנָיו. וּבְשָׂאָר מִשְׂקִין, אֵין
צָרִיד לְהַפּוֹד פָּנָיו.

סעיף יג'

אֵין מְסַתְּכְלִין בְּפָנָי הָאוֹכֵל וְהַשּׁוֹתֶה, וְלֹא בְּחֻלְקוֹ שְׂלִפְנָיו, כִּדֵּי שְׂלֹא לְבִישׁוֹ.

סעיף יד'

כָּל מֵאֵכֶל וּמִשְׁקָה שֶׁמְבִיאִין לִפְנֵי הָאֵדָם שְׂיֵשׁ לוֹ רֵיחַ וְהָאֵדָם תֵּאָב לוֹ, צָרִיךְ לִתֵּן מִמֶּנּוּ מִיַּד דְּבָר מְעֻט לְהַמְשִׁימֵשׁ, לְפִי שֶׁמְזִיק לָאֵדָם שְׁרוּאָה לִפְנֵינוּ מֵאֵכֶל שֶׁהוּא מִתְאַוֶּה לוֹ, וְאִינוּ אוֹכְל מִמֶּנּוּ.

סעיף טו'

לא יתן אדם לאכול אלא למי שְׂיִודַע בוֹ שְׂיִטוֹל יָדָיו וַיְבָרֵךְ (קס"ט).

סעיף טז'

אִשָּׁה שְׂאִין בְּעֵלָה עִמָּה, אֵין לָהּ לְשִׁתוֹת יַיִן. וְאִם הִיא בְּמִקוֹם אַחֵר שֶׁלֹּא בְּבֵיתָהּ, אֶפְלוּ אִם בְּעֵלָה עִמָּה, אֶסוּרָה לְשִׁתוֹת. וְהוּא הַדִּין שְׁאָר מִשְׁקִין הַמְשִׁפְרִים. וְאִם הִיא רְגִילָה לְשִׁתוֹת יַיִן בְּפָנֶי בְּעֵלָה, מִתְרַת לְשִׁתוֹת מְעֻט שֶׁלֹּא בְּפָנֶי בְּעֵלָה.

סעיף יז'

אָסוּר לְאוֹרְחִים לְטוֹל כְּלוּם מִמָּה שֶׁלִּפְנֵיהֶם לִתֵּן בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בִּתּוֹ שֶׁל בְּעַל הַבַּיִת, כִּי שְׂמָא אֵין לְבַעַל הַבַּיִת יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהֵבִיא לִפְנֵיהֶם, וַיִּתְבַּיֵּשׁ שֶׁלֹּא יְהִיָּה לָהֶם דֵּי. אָבֵל אִם יֵשׁ עַל הַשְּׁלָחַן מוּכָן הַרְבֵּה, מִתֵּר.

סעיף יח'

הַנִּכְנָס לְבַיִת, לֹא יֹאמֵר: תָּנּוּ לִי לְאֹכֹל, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הֵם (ק"ע). אָסוּר לְאֹכֹל מִסְּעוּדָה שְׂאִינָה מִסְּפִקַת לְבַעְלֶיהָ, שֶׁזֶהוּ אֲבָק גָּזֵל, אִף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל הַבַּיִת מְזַמְּיֵנוּ לְאֹכֵל עִמוֹ, וְהוּא עוֹן גְּדוֹל וּמִן הַדְּבָרִים שֶׁקָּשָׁה לְשׁוּב עֲלֵיהֶם.

סעיף יט'

אָסוּר לְצִאָת מִמְּקוֹמוֹ קֵדָם שְׂיְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמְּזוֹן, וְאֶפְלוּ לְלַכֵּת בְּאִמְצַע הַסְּעוּדָה לְחֻדָר אַחֵר לְגִמּוֹר שֶׁם סְעוּדָתוֹ אוֹ שֶׁיִּחְזוֹר אַחֵר כֶּף לְכָאן לְגִמּוֹר סְעוּדָתוֹ. וְאֶפְלוּ לְלַכֵּת רַק חוּץ לְפִתְחוֹ וְלְחֻזוֹר אַחֵר כֶּף לְכָאן לְגִמּוֹר סְעוּדָתוֹ, יֵשׁ לְזַהֵר מִזֶּה. עֶבֶר וַיֵּצֵא, בֵּין שֶׁהוּא גּוֹמֵר סְעוּדָתוֹ בְּמִקוֹם שֶׁהוּא שָׁם, בֵּין שֶׁהוּא חוֹזֵר לְכָאן לְגִמּוֹר סְעוּדָתוֹ, אִינוּ צָרִיךְ לְחֻזוֹר וּלְבָרֵךְ הַמוֹצֵיא, דְּכִיּוֹן שֶׁקָּבַע סְעוּדָתוֹ עַל הַפֶּת, אִף עַל פִּי שֶׁשָּׁנָה מְקוֹמוֹ, מְכַל מְקוֹם נְחֻשֵׁב הַכֹּל לְסְעוּדָה אַחַת, רַק שֶׁיִּזְהַר לְאֹכֹל לְכָל הַפְּחוֹת כְּזֹאת פֶּת בְּמִקוֹם שְׂיְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמְּזוֹן, אָבֵל בְּשָׂר דְּבָרִים (שְׂאִינָם פֶּת) אִינוּ כֵּן.

סעיף כ'

אם אוכלין בחבורה ויצאו קצת מהם על דעת שיחזרו לכאן, כיון שנשארו אפלו רק אחד מהן כאן במקומו, לא נתבטלה הקביעות. וכשחוזרין, לקביעותו, חוזרין ולא הוי הפסק.

סעיף כא'

אם בשעת ברכת המוציא היתה דעתו ללקח אחר כך לבית אחר לגמור שם סעודתו ולברך שם ברכת המזון, נוהגין להתיר. וצריך לזהר לאכול גם שם לכל הפחות כזית פת. ואין לעשות כן אלא לעת הצורך לסעודת מצוה.

סעיף כב'

המתפלל בתוך הסעודה, כשחוזר לאכול, אינו צריך לברך עוד המוציא. וכן אם ישן בתוך הסעודה שנת ארעי, אף על פי שנמשך איזה זמן לא מקרי הפסק. וכן אם הפסיק בשאר דברי רשות, כגון שהצריך לנקביו וכיוצא בזה. ומכל מקום בכל אלו בעי נטילת ידים מחדש, משום דהוי הסח הדעת, אלא אם כן שמר ידיו. אך לא יברך על הנטילה, כי משום הסח הדעת אין מברכין על הנטילה (סימן ק"ע קע"ח ובסד"ה).

סעיף כג'

משגמר סעודתו ונתן דעתו לברך ברכת המזון, אם חוזר ורוצה לאכול או לשותות, יש בזה הרבה חלוקי דינים לענין הברכות. על כן יש למנוע מזה, אלא מייד כשנתן דעתו לברך ברכת המזון, יברך ברכת המזון (קע"ט).

סימן מג - הלכות ברכות לדברים שאוכלים ושותים בתוך הסעודה ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

כל מה שאוכלים בתוך הסעודה, מדברים שרגילים לאכלם בתוך הסעודה לשבוע, כגון בשר, דגים, מיני לפתן, דיסא ומיני לביבות, אפלו דברים שאוכלים בלא לחם, כלם אינם צריכין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם, שפיון שאוכלין אותו לשבוע, הרי הן בכלל הסעודה, וכל הסעודה נגזרת אחר הלחם שהוא עקר חיי האדם. ולכן כלן נפטרין בברכת המוציא ובברכת המזון. ואפלו אם נשלחו לו מפתים אחרים, אינו צריך לברך עליהם, דסתמא דעת האדם על כל מה שיביאו לו.

סעיף ב'

וכן אינו צריך לברך על כל מיני משקין, שהמשקין גם כן בכלל הסעודה הן, שאין דרך אכילה בלא שתיה, חוץ מעל היין, לפי שהיין הוא דבר חשוב (שבכמה מקומות מחיבים לברך עליו, אף על פי שאינו צריך לשתות, כגון קדוש והבדלה), צריכין לברך עליו גם בתוך הסעודה. ואם ברוך על היין קדם נטילת ידים והיה דעתו לשתות גם בתוך הסעודה, או שהוא רגיל בכך לשתות יין בתוך הסעודה, אין צריך לברך עליו שנית, כי נפטר בברכה שברך לפני הסעודה (וענין לעיל סימן ל"ט סעיף ב'). ויין שרוך במדינתנו דאין דרך לשתותו תמיד בתוך הסעודה, הוי ספק אם הוא בכלל הסעודה או לא, ולכן אם דעתו לשתות יין שרוך בתוך הסעודה ישתה מעט קדם נטילת ידים, דהינו פחות מפזית ויברך עליו ויכון לפטר גם מה שישתה בתוך הסעודה. ואם לא עשה כן יברך מתחלה על קצת סכר ויפטור גם את היין שרוף. ויש נוהגין לטבול מעט פת בתוכו, אבל יש מפקפקין על זה.

סעיף ג'

אם רוצה לאכל בתוך הסעודה פרות בלא פת, כיון שאין הפרות מעקר הסעודה, לכן אפלו אם היו מנחין על השלחן קדם ברכת המוציא, מכל מקום אינו נפטרין בברכת המוציא וצריך לברך עליהם ברכה ראשונה. אבל ברכה אחרונה אינו צריכין כי נפטרין בברכת המזון. ואם אינו רוצה לאכל הפרות רק עם פת, אינו צריך לברך עליהם כי הם טפלים להפת. ואם רוצה לאכול קצתו עם פת וקצתו בלא פת, צריך לזהר לאכול תחלה בלא פת ויברך עליהם, ואחר כך יכול לאכלן גם עם הפת. אבל אם יאכל תחלה עם פת ואחר כך יאכל בלא פת, אפא ספקא בברכה. ויש שרגילין לאכל בין מאכל למאכל איזה דבר שממשיך תאות האכילה, כגון זית מלוח לימונים מלוחים, צנון וכדומה, זהו נקרא מחמת הסעודה, כיון שעל ידי כן הוא יאכל יותר. ולכן אין צריך לברך עליו שהפת פוטרו (ענין מ"א ס' קעד סק"א).

סעיף ד'

אם קובע עקר סעודתו על הפרות שיאכלם עם הפת, כיון שהם עקר הסעודה, נפטרים בברכת המוציא, אפלו לא היו אז על השלחן, רק צריך שתחלת אכילת הפרות יהיה עם הפת, ואחר כך גם מה שיאכל בלא פת, אינו צריך לברך עליהם (קע"ז).

סעיף ה'

פרות המבשלין לצרכי הסעודה, כמו שרגילין לבשל קנוח סעודה (צו שפי"ז) בין עם בשר בין בלא בשר, יש לאכל מהם בתחלה ובסוף קצת עם פת, ובאמצע יכול לאכל מהן גם בלא פת, ואין צריכין ברכה (עין ח"א ומ"א סי' קע"ז).

סעיף ו'

מעשה אופה, כגון עוגת ספר עוגת שקדים וכדומה, אם אוכל מהן מחמת רעבון כדי לשבוע מהן, אינו צריך לברך עליהן. אבל אם אוכל מהן רק לתענוג, יש ספק בברכה. ועל כן ראוי לאדם לכוון בשעת ברכת המוציא, לפטור כל מה שיאכל ממינים אלו (סימן קס"ח עין שם).

סעיף ז'

אם לאחר גמר הסעודה קדם ברכת המזון שותה קאפע כדי לעפל המזון שאכל, צריך לברך עליו ברכה ראשונה, כי מה שהוא בא לעפל אינו נחשב מצרכי הסעודה. ומכל מקום טוב לברך על מעט ספר ברכת שהכל לפטור את הקפה (עין ח"י אדם ומגן אברהם סימן קע"ד).

סימן מד - הלכות מים אחרונים וברכת המזון ובו י"ח סעיפים:

סעיף א'

בְּדִין מִים אַחֲרוֹנִים, הַרְבֵּה מְקַלִּים, אָבֵל נֶכוֹן לְכָל יָרָא שְׂמִים לְזָהָר בָּהֶם. וְאִין צָרִיכִין לְטוֹל אֶלָּא עַד פָּרָק שְׁנֵי מִן הָאֲצִבְעוֹת, וְיִשְׁפִּיל יְדָיו קִדְם שְׂמֵנְגָבוּ. וְהַמְבָרֵךְ הוּא נוֹטֵל בְּרֵאשׁוֹנָה.

סעיף ב'

אִין נוֹטְלִין עַל גְּבֵי קַרְקַע בְּמִקּוֹם שְׂבָנֵי אָדָם הוֹלְכִין, מְפָנֵי שְׂרוּחַ רֶעָה שׁוֹרָה עַל מִים אֱלוֹ, אֶלָּא יְטוֹל לְתוֹךְ כְּלֵי אוֹ תַחַת הַשְּׁלֶחָן, וּמִנְגֵב יְדָיו וְאַחַר כֵּן מְבָרֵךְ בְּרֵכַת הַמְזוֹן, וְלֹא יִפְסִיק בֵּין הַנְּטִילָה לְבְרֵכַת הַמְזוֹן (קפא).

סעיף ג'

אִין לְהַסִּיר הַמִּפָּה וְהַלְחָם עַד לְאַחַר בְּרֵכַת הַמְזוֹן, שְׂיֵהָא פֶת מִנְחַת עַל הַשְּׁלֶחָן בְּשַׁעַת בְּרֵכַת הַמְזוֹן, לְהַרְאוֹת כִּי יֵשׁ שְׂפַע מֵאֵת ה' יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ לְאָכֵל וּלְהוֹתִיר, כְּמוֹ שְׂאֵמֵר אֶלְיִשָׁע לְמִשְׁרָתוֹ, כִּי כֹה אָמַר ה' אֶכְלֵ וְהוֹתִיר. וְעוֹד מְשׁוּם דְּהַבְרָכָה אֵינָה שׁוֹרָה עַל דְּבַר רִיק, אֶלָּא כְּשֵׁיִשׁ שֶׁם אֵיזָה דְּבַר, כְּמוֹ שְׂאֵמֵר אֶלְיִשָׁע לְאַשֶׁת עוֹבְדֵיהָ, מַה יֵשׁ לָךְ בַּבַּיִת.

סעיף ד'

נוֹהֲגִין לְהַסִּיר אֶת הַסְּכִינִים מֵעַל הַשְּׁלֶחָן קִדְם בְּרֵכַת הַמְזוֹן אוֹ לְכִסּוֹתוֹ, כִּי הַשְּׁלֶחָן דּוֹמֶה לְמִזְבֵּחַ, וּבְמִזְבֵּחַ נֶאֱמַר, לֹא תִנִּיף עֲלֵיהֶם בְּרִזָּל, לְפִי שֶׁהַבְּרִזָּל מְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְהַמִּזְבֵּחַ מְאַרִיךְ יָמֵי הָאָדָם, וְאֵינּוּ בְּדִין שְׂיוֹנָף הַמְקַצֵּר עַל הַמְאַרִיךְ. וְגַם הַשְּׁלֶחָן מְאַרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם וּמְכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, שְׂגִדוֹל כַּחַה שֶׁל לְגִימָה שְׂמִשְׁרָה שְׂכִינָה. וְנִהְיֶה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁלֹּא לְכִסּוֹתוֹ בְּשַׁבַּת וַיּוֹם טוֹב כִּי בַחַל מְכַסִּין אוֹתוֹן מְפָנֵי שֶׁהוּא כְחוֹ שֶׁל עֵשׂוֹ, וּבְשַׁבַּת וַיּוֹם טוֹב אִין שָׁטוֹן וְאִין פֶּגַע רָע, וּמִנְהַגוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה הִיא (ק"פ).

טבת

יט

סעיף ה'

אֶפְלוֹ לֹא אֶכְלֵ רַק כְּזִית פֶת, צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרֵכַת הַמְזוֹן (קפ"ד).

סעיף ו'

לֹא יִבְרַךְ מְעַמֵּד, וְלֹא מְהַלֵּךְ, אֶלָּא מִיִּשְׁב. וְאֶפְלוֹ הִיָּה הוֹלֵךְ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ כְּשֶׁאֶכְלֵ, אוֹ שֶׁהִיָּה עוֹמֵד אוֹ שֶׁהִיָּה מִסֵּב, כְּשֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ צָרִיךְ לִישֵׁב, כְּדִי

לְכוּן דַעְתוֹ בְיוֹתֵר. וְגַם לֹא יִהְיֶה מִסָּב, שֶׁהוּא דֹרֵךְ גְּאוּה, אֲלֵא יֵשֵׁב, וַיִּלְבַּשׁ מִלְבוּשׁ הָעֲלִיוֹן, וְגַם יִנִּיחַ הַכּוֹבַע בְּרֹאשׁוֹ, שֶׁיִּהְיֶה מוֹרָא שְׁמַיִם עָלָיו, וַיַּעֲוֹרֵר הַכּוֹנֵה וַיִּבְרָךְ בְּאֵימָה וּבִירְאָה, וְלֹא יַעֲשֶׂה שׁוּם דְּבַר בְּשַׁעַה שֶׁהוּא מְבַרֵךְ (קפ"ט).

סעיף ז'

נוֹהֲגִין שֶׁהַשּׁוֹמְעִים עוֹנִין אִמּוֹן לְאַחַר הַרְחֻמָּן שֶׁבְּבִרְכַת הַמְּזוּן, מִשּׁוּם דְּאֵיתָא בְּמִדְרַשׁ, כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ אֶחָד מִתְּפִלָּל דְּבַר אוֹ מְבַרֵךְ לְיִשְׂרָאֵל אֶפְלוּ בְּלֹא הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, חַיֵּב לַעֲנֹת אִמּוֹן (קפ"ט).

סעיף ח'

עֲבַר וְשָׁהָה מְלִבְרָךְ בְּרִכַת הַמְּזוּן עַד שְׁעוֹר עֶכּוֹל, דְּהֵינּוּ שְׁמִתְחִיל לְהִיּוֹת רַעֲב, אֵין לוֹ עוֹד תִּקְנָה לְבָרֵךְ. יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּשַׁעוֹר עֶכּוֹל הוּא שְׁעָה וְחֻמָּשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם בְּסַעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת לְפַעְמִים יוֹשְׁבִים בֵּין הָאֲכִילָה לְבִרְכַת הַמְּזוּן יוֹתֵר מִזְמַן זֶה, וְהֵינּוּ מִפְּנֵי שְׁגָם בֵּינֵתִים עוֹסְקִים בְּשִׁתְיָה וּפְרַפְרָאוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם הַנִּכּוֹן שֶׁלֹּא לְשָׁהוֹת הַרְבֵּה.

סעיף ט'

עֲבַר וַיֵּצֵא מִמְּקוֹמוֹ קִדְּם בְּרִכַת הַמְּזוּן, אִם יֵשׁ לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא שָׁם, קִצַּת פֶּת, לֹאֲכַל שָׁם וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו בְּרִכַת הַמוֹצֵיא (כְּמוֹ שֶׁפְּתַבְּתִי בְּסִימָן מ"ב סעיף י"ט) וַיִּבְרָךְ אַחֵר כִּךְ בְּרִכַת הַמְּזוּן שָׁם. וְאִם אֵין לוֹ שָׁם פֶּת כָּלֵל, צָרִיךְ לְחַזֵּר לְמָקוֹמוֹ לְבָרֵךְ. וְאִם הוּא רְחוֹק כָּל כִּךְ שֶׁיֵּשׁ לְחוּשׁ שְׁעַד שְׁיַחְזוֹר לְמָקוֹמוֹ יִשָּׁהָה שְׁעוֹר עֶכּוֹל וַיִּבְרָךְ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא שָׁם (קפ"ד).

סעיף י'

בְּשִׁבְתַּת שְׁחַל בּוֹ רֹאשׁ חֲדָשׁ אוֹ יוֹם טוֹב אוֹ חַל הַמּוֹעֵד, אוֹמְרִים תְּחַלְּהָ רְצָה, וְאַחֵר כִּךְ יַעֲלֶה וַיְבֹא, מִפְּנֵי שֶׁהַשִּׁבְתַּת תְּדִיר וּמְקַדָּשׁ יוֹתֵר מֵהֶם (קפ"ח).

סעיף יא'

מִי שֶׁשָּׁכַח וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בְּרָךְ בְּרִכַת הַמְּזוּן אוֹ לֹא, אִם הוּא שָׁבַע (דְּאִזְ בְּרִכַת הַמְּזוּן דְּאוֹרֵינְתָא), צָרִיךְ לְבָרֵךְ פְּעַם שְׁנִית. וְכֵן אִם נִרְדַּם בְּשִׁנְיָה בְּאִמְצַע בְּרִכַת הַמְּזוּן, וַיִּכְשֶׁהֱקִיץ אֵינּוּ יוֹדֵעַ הֵיכָן פָּסַק, צָרִיךְ לְחַזֵּר לְרֹאשׁ בְּרִכַת הַמְּזוּן. וְאִשָּׁה שֶׁנִּסְתַּפְּקָה אִם בְּרָכָה אוֹ לֹא, אֵינָה צָרִיכָה לְבָרֵךְ פְּעַם שְׁנִית.

סעיף יב'

טעה בשבת ולא אמר רצה, או ביום טוב ולא אמר יעלה ויבא, אם נזכר קדם שהזכיר את השם מן הברכה של ברוך אתה ה' בונה ברחמיו ירושלים, אומר שם רצה או יעלה ויבא, ואחר כך ובנה וכו'. אבל אם לא נזכר עד לאחר שהזכיר את השם, מסיים את הברכה בונה ברחמיו ירושלים אמן, ואומר שם בשבת ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת. וביום טוב אומר שם ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג (פלוני) הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם חל יום טוב בשבת ושכח רצה וגם יעלה ויבא, אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג (פלוני) הזה, ברוך אתה ה', מקדש השבת וישראל והזמנים. ואם אמר רצה ולא אמר יעלה ויבא, אומר כמו ביום טוב בלבד. ואם אמר יעלה ויבא ולא רצה, אומר כמו בשבת בלבד.

סעיף יג'

אם לא נזכר עד לאחר שהתחיל הברכה שלאתריה, שהיא, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, האל אבינו וכו', אפלו לא אמר רק תבת ברוך בלבד (בשלחן ערוך של התניא) שוב אין לו תקנה בברכת אשר נתן. ולכן אם הוא בשתי סעודות הראשונות, חוזר לראש ברכת המזון, וכשלא אמר עדין רק ברוך אתה ה' ימים, למדנו חקיף, כדי שלא יהא לבטלה, ואחר כך חוזר לראש ברכת המזון. אבל בסעודה שלישית, שאפלו בשבת אינו מחיב לאכול פת דוקא, ומכל שכן ביום טוב, וברכת המזון אינו חובת היום עליו, לכן אינו חוזר לראש אלא גומר כך ברכת המזון. אבל אם נזכר במקום שיכול לתקן בברכת אשר נתן וכו', מחיב לתקן אפלו בכמה סעודות שאכל.

סעיף יד'

טעה בראש חודש ולא אמר יעלה ויבא, אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן ראשי חודשים לעמו ישראל לזכרון, ואינו חותם (ואין חלוק בזה בין ביום בין בלילה) ובחל המועד אם לא אמר יעלה ויבא יאמר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג (פלוני) הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ובראש השנה אומר, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל את יום הזכרון הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום

הזכרון. ואם לא נזכר עד לאחר שהתחיל הברכה שלאחריה אינו חוזר לראש משום דבראש חדש ובחל המועד אינו מחיב לאכל פת דוקא.

סעיף טו'

ראש חדש שחל בשבת ושכח רצה וגם יעלה ויבא, ונזכר ואומר, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר נתן, כולל גם ראש חדש, בין בפתיחה בין בפתימה, ואומר אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, וראשי חודשים לזכרון, ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל וראשי חודשים. אף על פי שבראש חדש לבד אינו חותם, הקא כיון שהוא חותם בשביל שבת מזכיר גם ראש חדש. אם אמר רצה ולא אמר יעלה ויבא, ולא נזכר עד לאחר שהתחיל הברכה שלאחריה, אינו חוזר לראש, דהא של שבת אמר, ובשביל ראש חדש אינו חוזר. ואם אמר יעלה ויבא ולא אמר רצה, והוא חוזר לראש, צריך לומר גם יעלה ויבא. והוא הדין לחל המועד וראש השנה.

סעיף טז'

בחנכה ובפורים אם שכח לומר על הנסים, ולא נזכר עד לאחר שאמר את השם מחתימת הברכה, שאמר, ברוך אתה ה', אינו חוזר. אך בתוך הרחמן יאמר, הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו', בימי מרדכי וכו' (קפ"ז).

סעיף יז'

היה אוכל בשבת וחשכה לו, כיון שעדין הוא לא התפלל ערבית, אומר רצה, וכן ביום טוב, וראש חדש וחנוכה ופורים, כיון שהתחלת הסעודה היתה ביום, צריך להזכיר מענגן היום, אף על פי שמברך בלילה. ואם אכל שהתחלת הסעודה היתה ביום, צריך להזכיר מענגן היום, אף על פי שמברך בלילה. ואם אכל בערב ראש חדש ונמשכה סעודתו גם תוך הלילה, ואכל גם בלילה כזית פת, ולמחר הוא ראש חדש, אומר רצה וגם יעלה ויבא. וכן בחנכה ופורים. ויש חולקין, משום דהוי פתיתי דסתרי. על כן יש למנוע שלא לאכול אז בלילה (קפ"ח).

סעיף יח'

אם יש עובד פוכבים בבית כשמברך ברפת המזון, יאמר אותנו בני ברית כלנו.
פחד.

סימן מה - הלכות ברכת הזמון ובו כ"ג סעיפים:

סעיף א'

שְׁלֹשָׁה שְׁאֶכְלוּ בְּיַחַד צָרִיכִין לְבָרֵךְ בְּזִמּוֹן, וּמִצְוָה שְׂיִבְרְכוּ עַל הַכּוֹס. אִם אֶפְשָׁר, צָרִיכִין לְהִדָּר שְׂיִהְיֶה כּוֹס יָיִן. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר בְּיָיִן, יִהְיֶה שֶׁכָּר אוֹ יָיִן דְּבִשׁ (מעד) אוֹ יָיִן שֶׁרָף כְּשֶׁהוּא חֹמֶר מְדִינָה, דְּהֵינּוּ שְׂאִין יָיִן גָּדֵל שֶׁם כְּדָרְךָ יוֹם מִן הָעִיר, וְעַל כֵּן הוּא בִּיקָר, וּרְגִילִים לְשִׁתּוֹת מְשָׁקִים אֵלּוּ בְּמָקוֹם יָיִן. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, דְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן אֶפְלוּ בְּיַחֲדֵי טְעוּנָה כּוֹס. וְנוֹהֲגִין הַמְּדַקְדְּקִים כְּשֶׁמְבָרְכִין בְּיַחֲדֵי, שֶׁלֹּא לְאַחֲזוֹ הַכּוֹס בְּיָד, רַק מְנִיחִין אוֹתוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן לְפָנֵיהֶם.

סעיף ב'

מוֹזְגִים אֵת הַכּוֹס תְּחִלָּה, וְאַחַר כֵּן נוֹטְלִין לְיָדֵים (קפ"א).

טבת

כא

סעיף ג'

יָיִן שֶׁשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ, כָּל הַנְּשָׂאָר בְּכֵלֵי נַעֲשֶׂה פָּגוּם, וּפְסוּל לְבִרְכַּת הַמְּזוֹן עַד שְׂתִיקָנוּ, דְּהֵינּוּ שְׁנוֹתָן לְתוֹכוֹ קִצְתָן יָיִן אוֹ קִצְתָן מִים שְׂאִינָם פָּגוּמִים, וְכֵינּוּ שְׂצָרִיךְ לְמֵלֵאת אֶת הַכּוֹס לְשֵׁם בְּרָכָה, לְכֵן אִם הַכּוֹס פָּגוּם וְהוּא מְתַקְנּוּ, צָרִיךְ לְשַׁפְּכוֹ לְתוֹךְ קַנְקָן, וּמִתּוֹךְ הַקַּנְקָן לְתוֹךְ הַכּוֹס לְשֵׁם בְּרָכָה.

סעיף ד'

הַכּוֹס שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו צָרִיךְ שְׂיִהְיֶה שָׁלֵם. וְאֶפְלוּ נִשְׁבַּר רַק הַבְּסִיס שֶׁל מִטָּה, פְּסוּל. וְאֶפְלוּ פְּגִימָה כָּל שֶׁהִיא בְּשִׁפְתֵי הַכֵּלִי, אוֹ שְׁנִסְדֵּק, פְּסוּל. וְטְעוּן הַדְּחָה מִבְּפָנִים וּשְׂטִיפָה מִבְּחוּץ, אוֹ מְקַנְחוּ יָפָה שְׂיִהְיֶה נָקִי, וְשׂוֹפֵךְ מִן הַקַּנְקָן לְתוֹכוֹ לְשֵׁם בְּרָכָה, וִיחַא מְלֵא, וְהַמְבָרֵךְ מְקַבְּלוֹ בְּשִׁתֵּי יָדָיו (לְהַרְאוֹת חֲבִיבוֹת הַכּוֹס, שֶׁהוּא חוֹשֵׁק לְקַבְּלוֹ בְּכָל כּחוֹ) וְכִדְכָתִיב שְׂאוּ יְדֵיכֶם קִדְשׁ וּבְרַכּוּ אֶת ה'. וּמִסִּיר אַחַר כֵּן יָדוֹ הַשְּׂמֵאלִית וְאוֹחֲזוֹ לְבִדָּה, בְּלִי סִיוֵעַ הַשְּׂמֵאלִית (שֶׁלֹּא יִחַא נְרָאָה כְּמִשָּׂא עָלָיו). וְנוֹתֵן עֵינָיו בּוֹ כְּדִי שֶׁלֹּא יִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ. וּמְחַזְקוֹ לְמַעַלָּה מִן הַשֻּׁלְחָן טַפַּח, דְּכָתִיב כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא, וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא. וְאַטֵּר יָד יְאֻחֲזוֹ

בְּיָמֵינוּ דִּידֵיהּ, שֶׁהוּא שְׂמַאל שֶׁל כָּל אָדָם. וַיֵּשׁ לְהַסִּיר מִן הַשְּׁלַחַן הַכֵּלִים
הַרְיָקִים (קפ"ג)

סעיף ה'

אם בְּנֵי הַמְּסֻבָּה שְׂוִים בְּמַעֲלָה, וַיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם כְּהוֹן, מִצָּוָה לְכַבְּדוֹ בְּבִרְכַת
הַמְּזוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְקִדְשֵׁתוּ. אָבֵל אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אָדָם גָּדוֹל וְחָשׁוּב, יִבְרַךְ הוּא.
וְנוֹהֲגִין לְתַתּוֹ לְאָבֵל לְבִרְךָ. וְדוֹקָא כְּשֵׁשׂוּיִם בְּמַעֲלָה. וְרֵאוּי לְכַבֵּד בְּבִרְכַת
הַמְּזוֹן לְמִי שֶׁהוּא טוֹב עֵין, שׁוֹנֵא בְּצַע וְגוֹמֵל חֶסֶד בְּמִמוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, טוֹב עֵין
הוּא יִבְרַךְ אֶל תִּקְרִי יִבְרַךְ אֶלָּא יִבְרַךְ (קפ"ג ר"א)

סעיף ו'

הַמְּבָרַךְ יֹאמֵר מִתְחַלְּהָ, הֵב לָנוּ וּנְבָרַךְ, כִּי כָּל מַלְי דְקִדְשָׁה בְּעֵי הַזְּמַנָּה (או
יֹאמֵר בְּלַע"ז, בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְּנֵהוּ, "רַבּוֹתֵי מִיר וְעֵלְעוּ בְּעֵנְטִשְׁעוּ) וְהַמְּסַבֵּין עוֹנִין, יְהִי שֵׁם ה'
מְבָרַךְ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. וְאַחַר כֵּן אֹמְרֵי הַמְּבָרַךְ, בְּרִשׁוֹת וְכוּ', נְבָרַךְ
שֶׁאֲכַלְנוּ וְכוּ', וְהַמְּסַבֵּין אֹמְרִים, בְּרוּךְ שֶׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וְכוּ'. וְחוֹזֵר הַמְּבָרַךְ
וְאֹמֵר גַּם הוּא, בְּרוּךְ שֶׁאֲכַלְנוּ וְכוּ'. וְנוֹהֲגִין בְּקִצַּת מְקוֹמוֹת שֶׁלְאַחַר שְׂסִים
הַמְּבָרַךְ וּבְטוֹבוֹ חֵינּוּ עוֹנִין הַמְּסַבֵּין אָמֵן. וּבְקִצַּת מְקוֹמוֹת לֹא נִהְגוּ לומר
אָמֵן. גַּם יֵשׁ מְנַהֲגִים שׁוֹנִים בְּעֵנְיָן אֲמִירַת בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ. יֵשׁ נוֹהֲגִין
שֶׁהַמְּבָרַךְ אֹמְרוֹ כְּשֶׁמְזַמְּנִין רַק בְּשִׁלְשָׁה. וַיֵּשׁ אֹמְרִים, שְׁאִין לְאֹמְרוֹ אֶלָּא
כְּשֶׁמְזַמְּנִין בְּעִשְׂרָה, שֶׁמְזַכֵּיר אֶת הַשֵּׁם, אִזּוֹ יֹאמְרוּ. וְכֵן יֵשׁ לְנִהוּג. וְהַמְּסַבֵּין
לֹא יֹאמְרוּהוּ. וּמְכַל שְׁכֵן מִי שֶׁמְבָרַךְ בְּרִכַּת הַמְּזוֹן בְּלֹא זְמַן שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ.

סעיף ז'

הַמְּבָרַךְ יִבְרַךְ בְּקוֹל, וְהַמְּסַבֵּין יֹאמְרוּ עִמּוֹ מְלָה בְּמִלָּה בְּלַחֲשׁ. וּבְסוּף כָּל
בְּרָכָה יִקְדִּימוּ לְסִים קִדְּם לְהַמְּבָרַךְ, כְּדִי שְׁיַעֲנוּ אָמֵן עַל בְּרַכְתּוֹ (קפ"ג).

סעיף ח'

אַחַר בְּרַכַּת הַמְּזוֹן מְבָרַךְ עַל הַכּוֹס שֶׁבְּרַךְ עָלָיו, וְשׁוֹתָהּ שְׁעוֹר רְבִיעִית כְּדִי
שְׁיֻכַּל לְבִרְךָ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. אִם הַכּוֹסוֹת שֶׁל הַמְּסַבֵּין הֵן פְּגוּמוֹת, צְרִיךְ
הַמְּבָרַךְ לְתַתּוֹ מְכּוֹסוֹ מְעַט לְתוֹךְ כּוֹסוֹת שֶׁלָּהֶם אַחַר שֶׁבְּרַךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן
קִדְּם שֶׁיִּשְׁתָּהּ הוּא, כְּדִי שְׁיִבְרַכּוּ גַם הֵם עַל כּוֹסוֹת שֶׁאֵינָן פְּגוּמוֹת. וְכֵן אִם
כּוֹסוֹת שֶׁלָּהֶן רִיקוֹנוֹת, נוֹתֵן לְתוֹכָן מְעַט מְכּוֹס שֶׁל בְּרָכָה, וְלֹא יִטְעִמוּ עַד
שֶׁיִּטְעוּם הַמְּבָרַךְ. אָבֵל אִם יֵשׁ לָהֶן כּוֹסוֹת בְּפִנֵּי עֲצָמֵן וְאֵינָן פְּגוּמוֹת, אֵין
הַמְּבָרַךְ צְרִיךְ לְתַתּוֹ לָהֶם מְכּוֹס שְׁלוֹ, וַיְכּוֹלִין לְטַעַם קִדְּם שֶׁיִּטְעוּם הוּא, וְכֵן
נְכוּן, וְטוֹב אִם אֶפְשָׁר שְׁיִהְיֶה לְכָל אֶחָד כּוֹס מְלֵא.

סעיף ט'

אם המברך אינו רוצה לשתות יש אומרים דזכור לתן לאיש אחר מן המסבין שיברך בורא פרי הגפן, וישתה שעור רביעית ויברך ברכה אחרונה. ויש אומרים דאין לעשות כן, אלא דוקא המברך בזמון הוא יברך על הכוס, וכן נכון לעשות (ק"צ).

סעיף י'

שנים שאכלו ביחד, מצוה להם לבקש שלישי שיצטרף עמהם לזמון, ואפלו אם בא השלישי לאחר שהשנים כבר גמרו מלאכול. אלא שאם היו מביאין להם עוד איזה דבר לקנוח סעודה היו אוכלין, מצוה עליהם לצרף את השלישי לזמון, דהינו שיתנו לו לאכול כזית שיתחייב בברכה אחרונה ויצטרף עמהם. יש אומרים, דבעינן דוקא פת. ויש אומרים, דסגי גם בשאר מיני דגן. ויש אומרים, דאפלו פרות או ירקות סגי. ויש אומרים עוד, דאפלו אינו אוכל, רק שותה רביעית מאיזה משקה, חוץ מן המים, מצטרף, וכן נוהגין. ואף על פי שלא אכל אלא שתה, יכול לומר, שאכלנו, כי שתיה בכלל אכילה. ולאחר שסימו הזן את הכל, אז יברך הוא ברכה אחרונה על מה שאכל או שתה. ואם בא השלישי לאחר שכבר נטלו ידיהם במים אחרונים, שוב אינו מצטרף עמהם.

סעיף יא'

שלשה שאכלו ביחד, כיון שנתחייבו בזמון, אינם רשאים לחלק. וכן ארבעה או חמשה, אפלו אחד מהם אינו רשאי לברך בפני עצמו, שכלם נתחייבו בזמון. אבל אם הם ששה או יותר עד עשרה, יכולין לחלק, שישאר זמון לכל חבורה (קצ"ג).

סעיף יב'

אם הם עשרה, נתחייבו לברך בשם דהינו שהמברך אומר, נברך אלקינו שאכלנו משלו וכי ולא יאמר נברך לאלהינו, והמסבים אומרים ברוך אלהינו שאכלנו משלו וכי. וכיון שנתחייבו לברך בשם, אסורים לחלק, אלא אם כן הם עשרים או יותר, אז מתרין לחלק, שישאר לכל חבורה זמון בשם.

סעיף יג'

אם טעה המזמן בעשרה וגם העונים ולא הזכירו את השם בברכת הזמן, אינם יכולים לחזור ולזמן בשם, כיון שכבר יצאו ידי חובת זמן, אלא שבטלו מצות הזכרת השם, ומענת שלא יוכל לתקון הוא. אבל אם העונים עדין לא ענו אחריו, כיון שעדין לא נתקמה מצות זמן, לחזור המברך ויזמן בשם (קצ"ב).

סעיף יד'

אם שבעה אכלו פת, ושלשה אכלו פרות או שתו משקין, בענין שחיבין בברכה אחרונה, יכולין לזמן בשם. (בכאן פלי עלמא מודו דסגי בפרות ובמשקה) ומצוה להזדר אחר עשרה לברך בשם. אבל אם רק ששה אכלו פת אינם יכולים לזמן בשם, דרבא דמנכר בעינן (קצ"ג קצ"ז).

סעיף טו'

כל שאכלו ביחד, אפלו לא אכלו כל הסעודה ביחד, אלא שישבו לאכל ויברכו ברכת המוציא, אפלו כל אחד אוכל מכפר שלו, כיון שנקבעו לחד, בין בשלשה בין בעשרה אינן רשאים לחלק. ואפלו אחד רוצה לגמר סעודתו קדם שיגמרו האחרים, אינן רשאים לחלק. אבל אם לא קבעו עצמם בתחלת הסעודה, אלא שלאחר ששנים כבר אכלו, אפלו לא אכלו עדין רק פזית ובא השלישי וקבע עמהם, אם גמר סעודתו עמהם, חייבים בזמן. אבל אם רצה לגמר סעודתו קדם להן, כיון שלא התחיל עמהם וגם לא גמר עמהם, רשאי לחלק ולברך בפני עצמו. ומפל מקום מצוה הוא להמתין שיברכו בזמן. אם הוא אנס או מתירא מהפסד, אפלו קבע עצמו עמהם בתחלה, מתר לגמר סעודתו קדם להם, ולברך בפני עצמו. אבל אם אין הדבר נחוץ, צריך להחמיר (קצ"ג ר').

סעיף טז'

שלשה שאכלו ביחד ושכח אחד מהם וברך ברכת המזון בפני עצמו, יכולין לזמן לאחר שגמר זה ברכת המזון. ויענה גם הוא, ברוך שאכלנו משלו וכו'. אבל אם זה נצטרף לזמן עם שנים אחרים, שוב אינו יכול להצטרף לזמן עם אלו. ואם שנים ברכו, אפלו בפני עצמו, בטל זמן (קצ"ד).

סעיף יז'

שלשה שאכלו, ושנים גמרו סעודתו ורוצים לברך, ואחד עדין לא גמר סעודתו ואינו רוצה לברך, צריך הוא להפסיק מסעודתו, כדי שיברכו

בְּזִמּוֹן וַיַּעֲנֶה גַם הוּא עִמָּהֶם וַיּוֹצֵא יָדַי זִמּוֹן. וַיִּמְתִּין עַד שְׁסִים הַמְּבָרָךְ הַזֶּה אֶת הַכֹּל, וְאַחֵר כָּךְ יָכוֹל לֶאֱכֹל, וְאִין צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרַכָּה רִאשׁוֹנָה, כִּינֹן שְׂדַעְתּוֹ הָיָה לֶאֱכֹל עוֹד. וּכְשֵׁינִגְמַר סְעוּדָתוֹ יִבְרָךְ בְּרַכַּת הַמְּזוֹן. אֲבָל שְׁנַיִם, אִינֹן צָרִיכִין לְהִפְסִיק בְּשִׁבִיל אֶחָד, אֶלֶּא אִם יִרְצוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ לְכַבּוֹדוֹ לְפָנַיִם מִשׁוֹרֵת הַדִּין. וְעֲשֶׂרָה שְׂאֲכָלוּ בַיַּחַד, צָרִיכִין אַרְבַּעַה לְהִפְסִיק בְּשִׁבִיל שְׁשֵׁה שָׁהִם הָרֵב. וְאִינֹן צָרִיכִין לְהִמְתִּין, רַק עַד שְׂאֲמָרוּ בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ'. וְלֹאֲחֵר שְׂגַמְרוּ הֵם סְעֻדָתוֹ, יִזְמְנוּ לַעֲצֻמֹן בְּלִי הַזְכָּרַת הַשֵּׁם (סִימָן ר').

סעיף יח'

בְּסְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁהִרְבֵּה מְסַבִּין שָׁם, יֵשׁ לְבַחֵר שְׂיִבְרָךְ מִי שְׁקוֹלוֹ חֶזֶק, כְּדִי שְׂשִׁשְׁמְעוּ כָּל הַמְּסַבִּין מִן הַמְּבָרָךְ לְכָל הַפְּחוֹת עַד הַזֶּה אֶת הַכֹּל. וְאִם אִי אֲפֹשֶׁר בְּכֶךְ, יִבְרָכוּ בְּחִבּוּרוֹת שֶׁל עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה.

סעיף יט'

שְׁתֵּי חִבּוּרוֹת שְׂאֲוֹכְלִין בְּבֵית אֶחָד אוֹ בְּשְׁנַיִ בֵּתַיִם, אִם מְקַצְתָּן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, מְצַטְרְפוֹת לְזִמּוֹן. וְאִם לֹאוּ, אֵלּוּ מְזַמְנִין לַעֲצֻמֹן, וְאֵלּוּ מְזַמְנִין לַעֲצֻמֹן. וְאִם יֵשׁ שְׁמֹשׁ אֶחָד לְשִׁתִּיהֶן, הוּא מְצַרְפוֹ, וּכְגוֹן שֶׁנִּכְנְסוּ מִתְחִלָּה עַל דַּעַת לְהַצְטַרֵף יַחַד. וְכָל הַיָּכָא שְׂמְצַטְרְפוֹת, צָרִיכִין שְׂשִׁשְׁמְעוּ כָּלּוּ מִן הַמְּבָרָךְ לְכָל הַפְּחוֹת עַד הַזֶּה אֶת הַכֹּל (קצ"ה).

סעיף כ'

מִי שֶׁהוּא אֶצֶל הַמְּבָרְכִים בְּזִמּוֹן, וְהוּא לֹא אָכַל וְלֹא שָׁתָה עִמָּהֶם, כְּשֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ שֶׁהַמְּבָרָךְ אוֹמֵר, נְבָרָךְ שְׂאֲכָלְנוּ מִשְׁלֹו עוֹנָה הוּא: בְּרוּךְ וּמְבָרָךְ שְׁמוֹ תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. וְאִם מְזַמְנִין בְּעֲשָׂרָה, וְאוֹמֵר הַמְּבָרָךְ נְבָרָךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ' עוֹנָה גַם הוּא, בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וּמְבָרָךְ שְׁמוֹ תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. וְאִם בָּא לְאַחֵר שְׂכָבֵר אֶמֶר הַמְּבָרָךְ נְבָרָךְ וְכוּ' וְשׁוֹמֵעַ שֶׁהַעוֹנִים אוֹמְרִים בְּרוּךְ שְׂאֲכָלְנוּ וְכוּ' אוֹ בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שְׂאֲכָלְנוּ וְכוּ', עוֹנָה אַחֲרֵיהֶם אָמֵן (קצ"ח).

סעיף כא'

שְׁלֹשָׁה שְׂאֲכָלוּ כָּל אֶחָד מִכֶּכֶר שְׁלוֹ, וְאֶחָד מֵהֶם אָכַל פֶּת עוֹבֵד פּוֹכְבִים, וְשְׁנַיִם נִזְהָרִים מִפֶּת עוֹבֵד פּוֹכְבִים, מִכָּל מְקוֹם מְצַטְרְפִין לְזִמּוֹן וּיְבָרָךְ זֶה שְׂאֲכָל פֶּת עוֹבֵד פּוֹכְבִים, שֶׁהוּא יָכוֹל לֶאֱכֹל גַּם עִם הָאֲחֵרִים. וְכֵן אִם אֶחָד אוֹכֵל מֵאֲכָלִי חֶלֶב, וְשְׁנַיִם מֵאֲכָלִי בֶּשֶׂר, מְצַטְרְפִין, וּיְבָרָךְ זֶה שְׂאֲכָל מֵאֲכָלִי חֶלֶב, שֶׁהוּא יָכוֹל לֶאֱכֹל גַּם עִם הָאֲחֵרִים. אִךְ אִם זֶה שְׂאֲכָל מֵאֲכָלִי חֶלֶב אִינֹן שׁוֹתֵה יַיִן, אוֹ שְׂאִין כָּאֵן אֶלֶּא שְׂכָר שֶׁהוּא חֲדָשׁ, וְהוּא נִזְהָר מִחֲדָשׁ, מוֹטֵב שְׂיִבְרָךְ זֶה שְׂאֲכָל בֶּשֶׂר, בְּכוֹס, מְלַבֵּרָךְ בְּלֹא כוֹס. וְאִם אֶחָד אָכַל

גְּבִינָה קֶשֶׁה וּשְׁנַיִם בְּשָׂר, יֵשׁ אוֹמְרִים דְּאֵינָן מְצֻרְפִּין. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, דְּמַכְּל
מְקוֹם מְצֻרְפִּין, כִּינּוּן שְׂיִכּוּלִין לְאָכּוּל מְלַחֵם אַחַד, וַיֵּשׁ לְהַקֵּל (סִימּוֹן קצ"ו
ובח"א).

סעיף כב'

נְשִׂים שְׂאָכְלוּ עִם אַנְשֵׁים שְׁנִתְחַיְבוּ בְּזִמּוֹן, נִתְחַיְבוּ גַם הֵנָּה וּצְרִיכוֹת לְשִׁמּוֹעַ
בְּרִכַּת הַזִּמּוֹן. קֶטֶן נוֹהֲגִין שְׂאִין מְצֻרְפִּין לְזִמּוֹן, עַד שֶׁהוּא בֶּן י"ג שָׁנָה וַיּוֹם
אַחַד, אִזּוֹ מְצֻרְפִּין וַיְכּוּל לְבָרֵךְ גַּם הוּא בְּזִמּוֹן אֲף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְדָּק אִם הֵבִיא
שְׂתֵי שְׁעָרוֹת.

סעיף כג'

מִי שְׂאִינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שְׁחֲרִית וְעֲרֵבִית, אוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵר עֲבֵרוֹת
בְּפִרְהָסָא, אֵינּוֹ מְצֻרְפִּין לְזִמּוֹן. גַּר גְּמוּר מְצֻרְפִּין לְזִמּוֹן, וְגַם הוּא יְכוּל
לְבָרֵךְ וְלוֹמֵר, עַל שֶׁהִנְחִלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ, דְּכָתִיב בְּאַבְרָהָם כִּי אָב הֵמּוֹן גּוֹיִם
נִתְתִּיד. וְדַרְשִׁינוּ, לְשַׁעֲבֵר הִיָּה אָב לְאַרְס, מִכָּאן וְאֵילָף לְכָל הַגּוֹיִם (קצ"ט).

סימון מו - הלכות מאכלות אסורות ובו מ"ו סעיפים:

סעיף א'

דָּם הַנִּמְצָא בְּבִיצִים, אָסוּר, וְלִפְעָמַיִם כָּל הַבִּיצָה אָסוּרָה. וְלָכֵן כְּשֶׁעוֹשִׂים
מְאָכְל עִם בִּיצִים יֵשׁ לְבַדֵּק אוֹתָן.

סעיף ב'

דָּם דְּגִים מִתֵּר. אִךְ אִם קִבְּצוּ בְּכֵלִי, אָסוּר, מִפְּנֵי מְרִאִית הָעֵין. לְפִיכָךְ אִם
נִכַּר שֶׁהוּא מִדְּגִים כְּגוֹן שֵׁיט בּוֹ קִשְׁקָשִׁים, מִתֵּר.

סעיף ג'

אם נשדך כפר וכדומה ויצא דם משניו על גבי הכפר, צריך לחתוך מקום הדם ולזרקו. אבל הדם שבין השנים מוצאו בחל, כיון שלא פרש (ולא בשבת, כמו שאכתב לקמן ססימן פ' סעיף נ"ד) (יו"ד סימן ס"ו).

טבת

כד

סעיף ד'

לפעמים נמצא דם בתוך החלב, שהדם יצא עם החלב מדידי הבהמה, וצריך ללעשות בזה שאלת חכם.

סעיף ה'

בשר בחלב אסור באכילה ובבשול ובהנאה, ולכן אם נאסר איזה דבר מתערבת בשר בחלב, צריך ללעשות שאלה מה לעשות בו, כי לפעמים נאסר גם בהנאה, ולפעמים אינו נאסר בהנאה (פ"ז).

סעיף ו'

שני ישראלים המכירים זה את זה, אפלו הם מקפידים זה על זה, אסור להם לאכול על שלחן אחד זה בשר וזה מאכל חלב, עד שיעשו איזה הפר, כגון, שיאכל כל אחד על מפה שלו, או שיניחו על השלחן בין המאכלים איזה דבר שאין דרכו להיות שם. ויהיו זהירים שלא לשתות מפלי אחד, מפני שהמאכל נדבק בפלי.

סעיף ז'

וכל שכן שצריך לזהר שלא לאכול מפפר אחד עם בשר ועם חלב. וכן נוהגין ליחד פלים למלח, אחד למאכלי בשר ואחד למאכלי חלב, כי לפעמים טובלים במלח ונשארים שיורי מאכל במלח.

סעיף ח'

נוהגין לרשם את הספין המיוחד למאכלי חלב, וכן כל פלי חלב שלא יבאו לידי חלוף.

סעיף ט'

אֶכֶל בֶּשֶׂר אוֹ אֶפְלוֹ רַק תִּבְשִׁיל שֶׁל בֶּשֶׂר, לֹא יֵאָכֵל מֵאֲכָלֵי חֵלֶב עַד שְׂשִׁינְשָׁה שֵׁשׁ שָׁעוֹת. וְהַלּוֹעֵס לְתִינּוֹק, צָרִיךְ גַּם כֵּן לְהִמָּתִין. וְאִף עַל פִּי שְׂשִׁינְשָׁה כְּשַׁעוֹר, אִם מֵצֵא בֶּשֶׂר בֵּין הַשָּׁנִים, צָרִיךְ לְהִסְרֹו. אֲבָל אֵינּוּ צָרִיךְ לְהִמָּתִין אַחֵר כֶּד, רַק יִקְנַח אֶת פִּי וַיִּדְיחוּ, דְּהִינּוּ שְׂיֵאָכֵל מֵעַט פֶּת וַיִּקְנַח בּוֹ פִּי, וְגַם מְדִיחוּ בְּמִים אוֹ בְּשָׂר מִשָּׁקָה.

סעיף י'

אִם לֹא הָיָה בְּתִבְשִׁיל לֹא בֶּשֶׂר וְלֹא שֶׁמֶן שֶׁל בֶּשֶׂר, אֲלֵא שְׂנִיתֵבֶשֶׁל בְּקִדְרָה שֶׁל בֶּשֶׂר, אֶפְלוֹ לֹא הֵיטֵב מוֹדַחַת יָפָה, מִתֵּר לְאָכֵל אַחֲרָיו [מֵאֲכָלֵי] חֵלֶב.

סעיף יא'

אֶכֶל גְּבִינָה, מִתֵּר לְאָכֹל אַחֲרֶיהָ בֶּשֶׂר מִיַּד בְּסַעוּדָה אַחֲרֶת, וּבִלְבַד שְׂיִבְדֵק יָדָיו אִם אֵין שׁוֹם דְּבַר מִהַגְּבִינָה נִדְבֵק בָּהֶם, אוֹ יִרְחֲצֵם בְּמִים, וְגַם יִנְקֹר שְׁנָיו וַיִּדְיחַ פִּי. וְאִם הֵיטֵב הַגְּבִינָה קִשָּׁה, דְּהִינּוּ שְׂהַעֲמִדָה בְּקִבָּה, וַיִּשְׁנָה שְׂשָׁה חֲדָשִׁים אוֹ שְׂהִיא מְתַלְעֶת, אִם רוּצָה לְאָכֹל אַחֵר כֶּד מֵאֲכָלֵי בֶּשֶׂר, צָרִיךְ גַּם כֵּן לְהִמָּתִין שֵׁשׁ שָׁעוֹת.

סעיף יב'

מִי שְׂאָכֵל גְּבִינָה וְרוּצָה לְאָכֹל בֶּשֶׂר, צָרִיךְ לְבַעַר מֵעַל הַשְּׁלֶחַן שְׂיִוְרֵי פֶת שְׂאָכֵל עִם הַגְּבִינָה. וְאִסוּר לְאָכֹל גְּבִינָה עַל מִפָּה שְׂאָכֵלוּ בֶּשֶׂר. וְכֵן לְהַפּוֹד. גַּם אִסוּר לְחַתֹּף בְּסַכִּין שֶׁל בֶּשֶׂר פֶּת לְאָכֵלוּ עִם גְּבִינָה. וְכֵן לְהַפּוֹד, וְאֶפְלוֹ אִם הַסַּכִּין נָקִי. וּבְשָׁעַת הַדְּחַק כְּגוֹן שְׂהוּא בְּדָרֶךְ, מִתֵּר לוֹ לְחַתֹּף בְּסַכִּין שֶׁל בֶּשֶׂר כְּשֶׂהוּא נָקִי וּמְקַנָּח הַיֵּטֵב הַיֵּטֵב לְאָכֹל עִם גְּבִינָה וְכֵן בְּהַפּוֹד (פ"ט)

סעיף יג'

אִם חָתַף בְּסַכִּין שֶׁל בֶּשֶׂר בְּצָלִים, אוֹ שְׂאָר דְּבַר חֲרִיף וַיִּתְנַם לְמֵאֲכָל חֵלֶב אוֹ בְּהַפּוֹד, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שְׂאֵלֶת חֲכָם (צ"ו).

סעיף יד'

הַעוֹשָׂה תִבְשִׁיל מִבֶּשֶׂר, בְּחֵלֶב שְׂקָדִים, צָרִיךְ לְהַנִּיחַ בְּתוֹכּוֹ שְׂקָדִים, מִפְּנֵי מְרֵאִית הָעֵין.

סעיף טו'

נוהגין שלא להגעיל כלי חלב להשתמש בו בבשר או אפכא.

סעיף טז'

יין ובשר ונתיבת דג שאין בו סימן, שמפקידין או שולחין ביד עובד פוכבים, ומכל שכן ביד ישראל חשוד, צריך שני חותמות. אבל יין מבשל, וכן החמץ של יין וחלב ופת וגבינה, סגי בחותם אחד.

טבת

כה

סעיף יז'

אם שולח או מפקיד איזה דבר בשק, צריך שיהיו התפירות מפנים ולקשרו ולחתמו.

סעיף יח'

אם ארע ששלח על ידי עובד פוכבים בהמה או עוף שחוטים או שאר דבר בלא חותם, יעשה שאלת חכם.

סעיף יט'

גבינות ושאר דברים שהם ביד עובד פוכבים, אף על פי שהם בחותם או בדפוס שהם כשרים, כל שלא ידענו מי חתמו, אסורין.

סעיף כ'

יש לזהר שלא לבשל או לצלות ישראל ועובד פוכבים שתי קדרות זו אצל זו, זה בשר כשר וזה בשר טרפה, אם הקדרות או המחבתות מגלות. וכן יש לזהר שלא להניח הקדרות אצל השפחות כשאין ישראל בבית ואינו יוצא ונקנס.

סעיף כא'

מי שאין מכירין אותו שהוא מחזק בכשרות, אסור לקנות ממנו יין או שאר דברים שיש לחוש בהם לאסור. מיהו אם נתארח אצלו, אוכל עמו כל שלא נודע לו שהוא חשוד (קיי"ט).

סעיף כב'

יש לזהר מלהניח בבית עובד פוכבים כלי שיש לחוש שמא נשתמש בו. ואפלו נתנו לאמן לתקנו, אם יש לחוש שמא נשתמש בו, יעשה שאלת חכם (קכב).

סעיף כג'

לפעמים לוקחין עוף כפות ומשליכין אותו ארצה, ואחר כך שוחטין אותו, והוא אסור גמור, כי בהמה או עוף שנפל, אין לו התר עד שרואין אחר כך שהלך ארבע אמות הלך יפה. וגם בכבשים ובעגלים צריכין לזהר בזה מאד (נ"ח).

סעיף כד'

בימי הקיץ שכיח מאד בבר אנוזים, שנמצאות בועות קטנות, כמין יבלת (ווארצלען) בבני מעים, והרבה נטרפות על ידי כך, על כן צריכין לזהר מאד לבדק הבני מעים, וכשנמצא בועות קטנות יעשה שאלת חכם (מ"ו).

סעיף כה'

אין לשוין עסה בחלב, שמא יאכל הפת עם הבשר. ואם לש, כל הפת אסורה אפלו לאכלה לבדה, גזרה שמא יאכלה עם בשר. ואם היה דבר מעט כדי אכילת פעם אחת, או ששנה צורת הפת שיהא נכר שלא לאכלה עם בשר, מתר. וכן הדיון אם לש עסה עם שמן של בשר. ואין לאפות שום פת עם צפיהית (פלאדיו) או פשטידא בתנור, דחישין שמא יזוב מן החמאה או מן השמן תחת הפת. ואם זב תחתיה, דינה כאילו נלוש עמה, דאסור לאכלה אפלו לבדה (צ"ז).

סעיף כו'

פת שאפאה עם הצלי בתנור אחד, אם היה התנור סתום והצלי מגלה, אסורה הפת לאכלה בחלב. אבל אם הצלי היה מכסה או שהיה התנור פתוח, והוא תנור גדול כתנורים שלנו, מתר. ומכל מקום לכתחלה יש לזהר שלא לצלות בשר בתנור שאופין בו פת, דחישין שמא יזוב השמן תחת הפת. ואפלו הצלי הוא במחבת, יש לחוש (צ"ז ק"ח).

סעיף כז'

תנור שֶׁזָבַב בְּקֶרֶקַע שְׁלוֹ שֶׁמֶן אוֹ חֶלֶב, צָרִיךְ הֶסֶק כַּדָּיִן, עַד שֶׁיִּלְכּוּ הַגָּחָלִים
עַל פְּנֵי כָּלּוֹ וְיִתְלַבְּבוּ (סִימָן צוֹ קכא וּבַחכ"א וּמ"א בְּאוֹרַח חַיִּים סִימָן תסא).

סעיף כח'

תְּרַנְגוּלִים מְסֻרְסִים נוֹהֲגִים לְאָכְלָם, מְשׁוּם דְּסוּמְכִין דְּמִסְתַּמָּא הָעוֹבֵד
כּוֹכְבִים הַמְסֻרִס הוּא אֱמֹן וּבָקִי בְּדַבָּר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בְּתַפְיָרָה אִיזָה רְעוּתָא,
בְּבִנְיַי מַעֲיָם (וְעֵצוֹ לְקַמּוֹ סִימָן קצ"א סעיף ו'). אֲבָל אִם נִמְצָא בָּהוֹן אִיזָה רְעוּתָא,
אֲפֹלוּ רַק שְׂאִינָן מְנַחִין כְּרֵאוּי הוֹן אֲסוּרִין.

סעיף כט'

בְּקִצַּת מְקוּמוֹת נוֹהֲגִין הָעוֹבְדֵי כּוֹכְבִים הַמְפֻטְמִין אֲזוּזוֹת לְמַכְרוֹן
לְיִשְׂרָאֵלִים, שְׂדוּקְרִין אוֹתָן תַּחַת כְּנִפְיָהֶם בְּמַחַט וְכַדוּמָה, כַּדֵּי שֶׁיִּתְנַפֵּחַ
הַבָּשָׂר וְיִתְרָאוּ שְׂמֵנוֹת, וַיֵּשׂ בְּזָה גַם כֵּן שְׂאֵלֶת חֶכֶם אִם הוֹן כְּשֵׁרוֹת אוֹ לֹא
(עֵצוֹ שׁו"ת אַמְרֵי אֵשׁ יו"ד סִימָן כ"ד). וְכֵן בְּהֵמָה אֲשֶׁר לְפַעֲמִים מִחֲמַת רֹב אֲכִילָה
מְסַתְּכֶנָּת, וּרְפוּאָתָהּ שְׂדוּקְרִין אוֹתָהּ בְּמַרְצֵעַ נֶגְדַּת הַכָּרֶס, יֵשׁ בְּזָה גַם כֵּן
שְׂאֵלֶת חֶכֶם אִם הִיא כְּשָׂרָה (עֵצוֹ שׁו"ת אַמְרֵי אֵשׁ יו"ד סִימָן ע"ה).

טבת

כו

סעיף ל'

נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת פְּרוֹת מְרַקְחִין, שְׁנוֹתְנִים אֶת הַפְּרוֹת תּוֹךְ צְלוּחִית, וּמְכַסִּין
וְקוֹשְׁרִין אֶת פִּיהַּ בְּשִׁלְפוּחִית בְּהֵמָה, וְכֹךְ מַעֲמִידִין אוֹתָהּ לְתוֹךְ תַּנּוּר חֶם
שְׂיִרְקָחוּ הַפְּרוֹת, צָרִיכִין לְזַהֵר שֶׁיְהִיָּה הַשִּׁלְפוּחִית מִבְּהֵמָה כְּשָׂרָה, וְהַכְּשָׂרָה
גַם בְּמַלְיָחָה וְהַדְּחָה כְּרֵאוּי.

סעיף לא'

בְּאֵרוֹת וּנְהָרוֹת שְׂמַחְזְקִין שְׂיֵשׁ בְּמִימֵיהֶם תּוֹלְעִים, אֲסוּר לְשִׁתּוֹתָן עַד
שֶׁיִּסְנְנוּ אוֹתָן. וְאֲפֹלוּ בְּדִיעֵבֵד אִם בְּשֵׁל בְּאוֹתָן מִיָּם יֵשׁ לְאַסֵּר (עֵצוֹ חכ"א). וְכֵן
אֲסוּר לְשִׁתּוֹת בְּמִים אֵלוּ בְּשָׂר אוֹ לְהַדִּיחַ בָּהֶם דְּבַר מֵאֲכָל, כִּי הַתּוֹלְעִים
נִדְּבָקִים בְּמֵאֲכָל.

סעיף לב'

כְּשֶׁמְסַנְנִין אֶת הַמַּיִם, צָרִיכִין לְזַהֵר לְסַנְנֵן דְּרָךְ מִפָּה, שֶׁלֹּא יְהִיָּה בְּאֲפֻשְׁרֵי
לְעֵבוֹר אֲפֹלוּ תּוֹלְעֵי דַק שְׂבִדְקִין.

סעיף לג'

חמץ שהתליע אסור על ידי סינון, כי תולע דק שבדקין שנתהנה בחמץ, עובר דרך כל מפה, והסנון גרועי גרעה ויותר טוב שלא לסנון, כי התולע המתהנה במשקין שבכלים, אינו נאסר כל זמן שלא פרש, ועל ידי הסנון אכא למיחש שמא יפרוש על המסננת ואחר כך יחזור. והמבחר להרתיח תחלה את החמץ ולסנונו אחר כך דמאחר שהתולע מת על ידי הרתיחה, שוב לא יעבור בסנון (חכמת אדם כלל ל"ח).

סעיף לד'

תולעים הגדלים בפרות בעודם במחבר, אסורין, אף על פי שלא פרשו ממקום למקום, ולפעמים נמצא בפרי וכן בפולים וקטניות כמין נקדה שחורה, והוא מקום שהתחיל התולע להתרקם, וצריך לטלה משם בעמק, דאסורה כמו התולעת עצמה.

סעיף לה'

כל פרי שדרכו להתליע בעודו מחבר, אם עברו עליו שנים עשר חדש משנתלש, מתר, כי כל ברירה שאין בה עץ, אינה מתקימת שנים עשר חדש, וכבר נעשתה כעפרא בעלמא. ומשום חשש שמא התליעו בתלוש, צריכין לבדקו ולהשליך התולעים והיבחושין שנמצאו בחוץ, ואחר כך יתנם למים צוננים ויערבם יפה יפה, ויעלו התולעים והמנקבים למעלה וישליכם, ואחר כך יתנם במים רותחין, שאם נשארה בהם תולעת ימות מיד ולא תפרש. ואין לסמוך על זה רק בקטניות ועדשים וכדומה, ודוקא לאחר שנים עשר חדש.

סעיף לו'

כל הפרות שצריכין בדיקה, צריך לפתח כל אחד ואחד, ולהשליך את הגרעינין למען יוכל לבדקו יפה יפה. וצריכין לזהר בזה מאד כשמרקחין פרות בדבש וסכר, וכן כשעושין רבה. ולא מהני מה שבדק מקצתו. ואפלו בדק את הרב לא מהני, אלא צריך לבדק כל פרי ופרי.

סעיף לז'

לפעמים נמצא בקמח וכיוצא בו תולעים גדולים, וסגי כשמנפה אותו בנפה, שאין התולעים עוברים. אבל אם נמצאו בו תולעים קטנים (מילב) לא מהני הנפה. ומי שיש לו חטין מתלעין, יעשה שאלת חכם איך יטחנם.

סעיף לח'

כָּל דְּבַר שֶׁהִתְלִיעַ, וְהוּא דְּבַר שְׂאִין הַדֶּרֶךְ לְבַדְקוֹ מִתּוֹלְעִים, אֶסוּר לְמַכְרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים כְּשֵׁיט לְחוּשׁ שְׂמָא יַחְזֹר וַיִּמְכְּרֵנוּ לְיִשְׂרָאֵל. וּמִתֵּר לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ יַיִן שְׂרָף, וְלֹא חִישִׁינָן שְׂמָא יָבֵא בּוֹ לִידֵי תַקְלָה לְאַכְלוֹ כֶּדַּי, וּבִלְבַד שְׂלֵא יִשְׁהֵנוּ זְמַן רַב.

סעיף לט'

הַרְבֵּה מֵיַיִן יִרְקוֹת שְׂמִחֲזָקִין בְּתוֹלְעִים. וַיֵּשׁ שְׂמִחֲזָקִין בְּתוֹלְעִים קִטְנִים (מִלְבּוֹ). וַיְמַה שֶׁהִנְשִׂים אוֹמְרוֹת שְׂמֵהֲבֵהֵבִין אֶת הַיֵּרֶק בְּאֵשׁ, אֵינּוּ מוֹעִיל. וַיֵּשׁ מֵיַיִן פְּרוֹת וְכוּן מֵיַיִן יִרְקוֹת שְׂמִחֲזָקִין כָּל כֶּדַּי בְּתוֹלְעִים עַד שְׂכַמְעַט אֵי אֶפְשָׁר לְבַדְקוֹ, וְרֵאוּי לְכָל יִרְאָה שְׂמִים שְׂלֵא לְאַכְלוֹ כָּלֵל. וַיֵּשׁ מֵיַיִן פְּרוֹת שֶׁהִגְרַעִינָן מִחֲזָקִים בְּתוֹלְעִים וְאֶסוּר לְאַכְלוֹ.

סעיף מ'

בְּאַגּוּזִים שְׂכִיחִים מֵאֵד תּוֹלְעִים קִטְנִים וְהַמְבָּחוֹן לָזָה, כְּשֶׁלּוֹקְחִין אֶת הָאֶכָל מִתּוֹדֵי הַקְּלִפָּה וּמִכִּין בְּקְלִפָּה עַל אֵיזָה מְקוֹם חֵם קֶצֶת, יוֹצְאִין הַתּוֹלְעִים שְׁנִשְׁאָרוֹ בְּתוֹדֵי הַקְּלִיפָּה, וְצָרִיכִין לְזַהֵר בְּזָה מְאֹד.

טבת

כז

סעיף מא'

לְפַעֲמִים נִמְצָא בְּפְרוֹת מְרַקְחִים בְּדַבֵּשׁ וְסֶכֶר, שֵׁיט לְמַעַלָּה סְבִיב הַכְּלִי תּוֹלְעִים קִטְנִים. וְנִקּוֹ אוֹתוֹ הֵיטֵב, וַיִּקְחוּ קֶצֶת גַּם מִן הַמַּאֲכָל עַד שִׁיחָה בְּרוּר שְׂלֵא נִשְׁאָר בְּתוֹדֵי הַמַּאֲכָל.

סעיף מב'

חֲתָדֵי פְּרִי אוֹ צָנוֹן בְּסִפִּין וְחֲתָדֵי גַם הַתּוֹלְעַת שֶׁהִיָּה בָּהֶם, יִקְנֹחַ אֶת הַסִּפִּין הֵיטֵב, וְגַם מִן הַצָּנוֹן אוֹ מִן הַפְּרִי יִקְלֹף קֶצֶת בְּמְקוֹם הַחֲתָדֵי (ט"ז צו וּחכ"א).

סעיף מג'

בְּתוֹדֵי הַדְּגִים נִמְצָאוּ לְפַעֲמִים תּוֹלְעִים בְּמִתְּ אוֹ בְּכַבֵּד אוֹ בְּמַעֲסִים אוֹ בְּפָה אוֹ בְּאֲזָנִים וּבְפֶרֶט בְּדָג נִקְרָא זְאֵב הַפִּים (הַעֲכָט) יֵשׁ בּוֹ תּוֹלְעִים דְּקִים וְאַרְכִּים,

ובמקום השכיח צריכין בדיקה, וכן בדג מלוח (הערינג) שכיח בתוך החלב תולעים דקים וצריכין בדיקה. ויש מקומות שיש על הדגים מבחוץ אצל הסנפירין וגם על הסנפירין ובתוך הפה ואחורי האזנים, שרצים קטנים מאד, והם עגלים בעדשה, וצריכין לבדק שם ולגררו היטב.

סעיף מד'

תולעים הנמצאים בגבינה אם אינן נמאסין עליו, מתרין כל זמן שלא פָּרְשׁוּ לְגַמְרֵי.

סעיף מה'

הרבה אזהרות הזהירה התורה בשרצים, ועוברין עליהן בכמה לאוין, ומטמאין את הנפש כדכתיב ונטמתם בם. ולכן צריך האדם לזהר במאד מאד שלא יפשל בהם.

סעיף מו'

השואל למורה הוראה איזה שאלה ואסרו, אסור לו לשאול עוד למורה הוראה אחר, אלא כן הודיעו שפבר הורה הראשון לאסור (ס' רמב).

סימן מז - הלכות סתם יינם והכשר הכלים ממנו ובו כ"ב סעיפים:

סעיף א'

סתם יינם בזמן הזה, וכן מגע עובד פוכבים ביין שלנו, יש אומרים, דאינו אסור רק בשתייה ולא בהנאה. ולכן מתר לישראל לגבות בחובו סתם יינם, מפני דהוי כמציל מידיהם. והוא הדין בשאר הפסד, כגון אם עבר וקנה. אבל לכתחלה אסור לקנות כדי להשתכר בו. ויש מקלין גם בזה וטוב להחמיר.

סעיף ב'

מִתֵּר לַעֲשׂוֹת מְרֻחָץ מִסְתֵּם יֵינָם אֶפְלוּ לְחֹלָה שְׂאִין בּוֹ סַכָּנָה (קנ"ה).

סעיף ג'

יֵין כָּשֶׁר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל, דְּהֵינּוּ שֶׁהִרְתִּיחַ וְנִתְמַעַט מִמֵּדָתוֹ עַל יְדֵי הִרְתִּיחָה, אִם נִגַּע בּוֹ עוֹבֵד כּוֹכְבִים, מִתֵּר אֶפְלוּ בְּשִׁתִּיה. אֲבָל יֵין שְׁנוֹתָנִין לְתוֹכוֹ לַעֲנָה (ווערמוטה), כֹּל שְׂשֵׁם יֵין עָלָיו וְלֹא נִתְבַּשֵּׁל נֶאֱסָר.

סעיף ד'

תְּבַשֵּׁל שְׂיֵין מְעָרֵב בּוֹ וְאִינוּ נִפְרָ, אֶפְלוּ עֲדִין לֹא הִרְתִּיחַ, אִינוּ נֶאֱסָר בְּמַגַּע עוֹבֵד כּוֹכְבִים.

סעיף ה'

יֵין מְזוּג אִם יֵשׁ בּוֹ שְׂשֵׁה חֲלָקִים מִיָּם, בְּטֵל הֵינּוּ. וְאִינוּ נֶאֱסָר בְּמַגַּע עוֹבֵד כּוֹכְבִים. אֲבָל יֵין צְמוּקִים, דְּהֵינּוּ שְׁנָתָן מִיָּם עַל הַצְּמוּקִים, הֲרִי זֶה כְּיֵין גָּמוּר (ע"ל ססני"ג).

סעיף ו'

הִתְמַד, דְּהֵינּוּ מִיָּם שְׁנוֹתָנִים עַל הַחֲרָצְנִים אוֹ עַל הַשְּׂמָרִים, כֹּל שֶׁהוּא מְשֻׁבַּח לְשִׁתִּיה, אִין לְהִתִּירוֹ אִם נִגַּע בּוֹ עוֹבֵד כּוֹכְבִים.

סעיף ז'

עֲנָבִים דְּרוּכוֹת בְּגִיגִית, כֵּינּוֹן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ יֵין אֶפְלוּ מְעַט, אוֹ שֶׁשָּׂאֵב מִמֶּנּוּ יֵין בְּכָלִי, נִקְרָא הַכֹּל יֵין וְנֶאֱסָר בְּמַגַּע עוֹבֵד כּוֹכְבִים, אֶפְלוּ לֹא נִגַּע אֶלָּא בְּחֲרָצְנִים וּבְזָגִים. וְלִכֵּן גִּיגִיּוֹת עֲנָבִים דְּרוּכוֹת עוֹמְדוֹת בְּבֵית עוֹבֵד כּוֹכְבִים יֵשׁ לְאֶסוֹר, שְׂמָא הִמְשִׁיךְ מִמֶּנָּה. וְאֶסוֹר לְדַרְךְ עַל יְדֵי עוֹבֵד כּוֹכְבִים, אֶפְלוּ בְּגִיגִית פְּקוּקָה.

סעיף ח'

יש להזהר מלהוציא את החרצנים והזגים מן הגתות על ידי עובד פוכבים, אפלו לאחר שהוציאו מהם יין ראשון ושני, כי שמא יש עליהם עוד טופח יין (קכ"ג).

סעיף ט'

עובד פוכבים ששפך מים לתוך היין, אם נתכּוּן לְמִזְגוֹ, אָסוּר בְּשִׁתְיָהּ. וְאִם לֹא נִתְכּוּן לְמִזְגוֹ, וְאִפְלוּ הוּא סָפֵק, מִתֵּר (קכ"ה).

סעיף י'

חִמְץ יֵינ שֶׁנַּעֲשֶׂה מֵיֵינ כָּשֵׁר, אִם הוּא חֲזָק כָּל כָּךְ שֶׁמִּבְעָבֵעַ כְּשׁוֹפְכִין אוֹתוֹ עַל הָאֶרֶץ, שׁוּב אֵינּוּ נֶאֱסָר בְּמַגַּע עוֹבֵד פּוֹכְבִים. אֲבָל אִם נַעֲשֶׂה מִסִּתָּם יֵינִים, לְעוֹלָם הוּא בְּאִסּוּרוֹ.

סעיף יא'

וְכֵן יֵינ שֶׁרָף שֶׁנַּעֲשֶׂה מִסִּתָּם יֵינִים, וְכֵן מִהַחֲרָצִימִים וְהַשְּׂמֵרִים, הֲרִי הוּא כֵּינ עֶצְמוֹ. אֲבָל הַנַּעֲשֶׂה מֵיֵינ כָּשֵׁר אֵז לְאַחַר שֶׁנַּעֲשֶׂה יֵינ שֶׁרָף אֵין מַגַּע עוֹבֵד פּוֹכְבִים אוֹסְרֵתוֹ.

סעיף יב'

מִלַּח שֶׁל יֵינ (וויינישטיין) (טרטר) נִתְפָּשֵׁט הַמְנַהֵג לְהַתִּיר, כֵּינ שֶׁאֵין בּוֹ הַנָּאָה לְחֻץ (סימן קכ"ג ובחכמת אדם).

סעיף יג'

מַגַּע עוֹבֵד פּוֹכְבִים עַל יְדֵי דָבָר אַחַר, וְכֵן הַבָּא מִכּחוֹ, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (קכד קכה).

סעיף יד'

הַשּׁוֹלַח יֵינ עַל יְדֵי עוֹבֵד פּוֹכְבִים, צָרִיךְ לְהַשְׁגִּיחַ הֵיטֵב בְּכָל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּרָזָא אוֹ מְגוּפָה לְחֵתוֹם בְּשָׁנֵי חוֹתְמוֹת (ק"ט).

סעיף טו'

ישראל שעושה יינו של עובד כוכבים בהכשר כדי למכרו אחר כך לישראלים, יש בזה כמה חלוקי דינים, ולפעמים אפלו שני חותמות וגם מפתח לא מהני. וצריך לשאל למורה הוראה כדת מה לעשות, ושומר נפשו ירחק מינו כזה.

סעיף טז'

כלים של סתם יינם, אם הם כלים שאין הדרך להחזיק בהם יין אלא זמן קצר, וגם לא היה בהם היין מעת לעת, בין שהם של עור בין שהם של עץ ושל זכוכית ושל אבן ושל מתכת, אם אינם מזפתין, מדיחן היטב במים שלש פעמים ומתרים. ואם הם מזפתין, יש להם דין אחר. וכן כלי חרס יש להם דין אחר.

סעיף יז'

כלים העשויים להכניס בהם יין לקיום, דהינו שמיחדין אותן להחזיק בהם יין לכל הפחות שלשה ימים, אף על פי שהכלי הוא של ישראל, והעובד כוכבים החזיק בו את היין רק זמן מעט, מכל מקום צריך הכשר על ידי ערוי דהינו ממלאים את הכלי מים על כל גדותיו, ויעמד כך לכל הפחות עשרים וארבע שעות, מעת לעת, ואחר כך שופך את המים ונותן בו מים שניים, ויעמד כך לכל הפחות מעת לעת, וכן עושה פעם שלישית. ואין צריכין שיהיו השלשה מעת לעת דוקא רצופין. ואם עמדו בו המים כמה ימים ולא שפכם, לא עלה לו אלא למעת לעת אחד. יש אומרים, דאם היין היה בו מעת לעת, לא מתכשר בערוי, משום דכבוש כמבשל ובעי הגעלה. ובמקום שאין צריך גדול, יש להחמיר בו.

סעיף יח'

כלי זכוכית כיון שהם חלקים וקשים, אף על פי שמכניסין בהם יין לקיום, סגי להו בהדחה שלש פעמים.

סעיף יט'

כלי שהיה בו יין שכלנו וערו את היין, ובעוד שהיה הכלי טופח על מנת להטפית נגע שם עובד כוכבים סגי לה בהדחה שלש פעמים, אף על פי שהוא כלי שמכניסין בו לקיום.

סעיף כ'

הא דמהני הדחה או ערוי, זהו כשלא נשתמש בו יין רק בצונן. אבל אם נשתמש בו בחמין, צריך הגעלה כמו משאר אסורין.

סעיף כא'

כלי הגת אף על פי שאין מכניסין בהם יין לקיום, כיון שמשתמשין בהם יין בשפע, חמירי, וצריכין שאלת חכם איך להכשירן.

טבת

כט

סעיף כב'

כל הכלים שנתישנו שנים עשר חדש, מתרים, כי בודאי כלה כל לחלוהית יין שבהם. ואפלו נתן לתוכן מים תוך שנים עשר חדש, אין בקדו כלום.

סימן מח - דיני ברכות על מאכלים מחמשת מיני דגן, ובו י' סעיפים:

סעיף א'

לחם שהוא מחמשת מיני דגן אלא שהוא פת הבאה בכיסנין, אם אוכל ממנו פחות משעור קביעת סעודה, אינו צריך נטילת ידים, ואין מברכין עליו המוציא אלא בורא מיני מזונות ולאחריו על המחיה. אבל אם אוכל ממנו שעור קביעת סעודה, אזי דינו כלחם גמור וצריך נטילת ידים ומברכין עליו המוציא ולאחריו ברכת המזון (אורח חיים סימן קנ"ח קס"ח).

סעיף ב'

מהו פת הבאה בכיסנין. יש אומרים שהיא פת שנעשית כמין כיסים, ממלאה בפרות או בבשר או בגבינה (עין אה"ע) וכיוצא בהן, וכן כשנעשית כמו צפיתית (פלאדיו). ויש אומרים שהיא פת שנלושה בשמן או בשמן או בדבש או בחלב או בביצים או בשאר מי פרות, אפלו ערב בו גם מים, אלא שהם המועט ואגן נקטינו כדברי שניהם להקל, ומחזיקין אלו לפת הבאה בכיסנין.

סעיף ג'

שְׁעוֹר קְבִיעַת סְעוּדָה לֹא בְּדִידָה מְשַׁעְרִינָן אֶלָּא בְּרֵב בְּנֵי אָדָם כַּמָּה שְׂרָגִילִין לְאֹכֹל בְּסְעוּדַת צְהָרִים אוֹ בְּסְעוּדַת עֶרֶב לְשָׁבוּעַ. אִם הוּא אוֹכֵל כְּשְׁעוֹר זֶה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֵינוֹ שָׁבַע, מְכַל מְקוֹם דִּינוֹ כְּמוֹ לֶחֶם. וְאִם אֹכֵל פֶּת זֶה עִם לִפְתָּן, מְשַׁעְרִין גַּם כֵּן, אִם אַחֲרִים הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָהּ בְּלִפְתָּן הָיוּ שָׁבָעִים. וְאִם אֹכֵל בְּלֹא לִפְתָּן שְׁעוֹר קָטָן וְהוּא שָׁבַע, וְאַחֲרִים אִם הָיוּ אוֹכְלִין כֶּף לֹא הָיוּ שָׁבָעִים, אֶלָּא שָׁאִם הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָהּ עִם לִפְתָּן הָיוּ שָׁבָעִים, הָיוּ לִיה גַּם כֵּן דִּין לֶחֶם.

סעיף ד'

אִם מִתְחַלְקָה הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְאֹכֹל רַק מְעַט, וּבִרְךָ בּוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת, וְאַחֲרֵי כֵן נִמְלָךְ לְאֹכֹל שְׁעוֹר קְבִיעַת סְעוּדָה, אִם בָּזָה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְאֹכֵל עוֹד אֵין בּוֹ שְׁעוֹר קְבִיעַת סְעוּדָה אֶלָּא בְּצִרוּף מַה שֶׁאֹכֵל קֹדֶם, אוֹכֵל כֶּף וּמְבָרֵךְ אַחֲרֵי כֵן בְּרֶפֶת הַמְּזוֹן. אֲבָל אִם בָּזָה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְאֹכֹל עוֹד יֵשׁ בּוֹ שְׁעוֹר קְבִיעַת סְעוּדָה, צָרִיךְ לְטוֹל יָדָיו וּלְבָרֵךְ בְּרֶפֶת הַמוֹצֵיא עַל מַה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְאֹכֹל. אֲבָל בְּרֶפֶת עַל הַמַּחֲיָה אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל מַה שֶׁאֹכֵל, לְפִי שֶׁיִּצְטָרֵף עִם מַה שֶׁיֵּאָכֵל וַיִּפְטַר בְּבְרֶפֶת הַמְּזוֹן.

סעיף ה'

עֶסָה שְׁנִלוּשָׁה בְּמִים וּבְלִילְתָהּ רַכָּה, אִם אֶפְאָה בְּתַנּוּר אוֹ אֶפְלוֹ בְּאֵלְפֶס בְּלֹא מְשָׁקָה, וְאֶפְלוֹ מְשַׁח אֶת הָאֵלְפֶס בְּשֶׁמֶן, שְׁלֹאֲתִשְׂרֵף הָעֶסָה, זֶה לֹא חֲשׂוֹב מְשָׁקָה, וְדִינָהּ כְּמוֹ לֶחֶם גָּמוּר, וְאֶפְלוֹ אוֹכֵל מִמֶּנּוּ רַק כְּזֵית, צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם וְהַמוֹצֵיא וּבְרֶפֶת הַמְּזוֹן. וְאִם טָגְנָהּ בְּמְשָׁקָה, לֹא לֶחֶם הוּא, אֶפְלוֹ אוֹכֵל מִמֶּנָּה כֶּדִי שְׁבִיעָה. וְכֵן אוֹתָן רִקִּיקִין שֶׁהֵן דְּקִין מְאֹד שְׂאוּפִין בְּדַפּוּס בֵּין שְׁנֵי בְּרִזְלִין, אֵין לָהֶם דִּין לֶחֶם. וְאֶפְלוֹ אוֹכֵל מֵהֶם כֶּדִי שְׁבִיעָה, מְבָרֵךְ רַק בּוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת, וְלֹאֲחֲרָיו עַל הַמַּחֲיָה. וְלִפְעָמִים עוֹשִׂין עֶסָה רַכָּה מְאֹד, דְּהֵינּוּ שְׁנוֹתָנִים קָמַח וּמִים בְּקִדְרָה, וּמְעַרְבִין אוֹתָם בְּכַף וְשׂוֹפְכִין אוֹתָהּ עַל עֲלֵי יָרְקוֹת וְנֹאֲפִית בְּתַנּוּר עַל הָעֲלִים, אֲזִי יֵשׁ לוֹ דִּין פֶּת הַבָּאָה

שבט

א

סעיף ו'

עֶסָה שְׁנִתְבַּשְׁלָה וְאַחֲרֵי כֵן נִאֲפְתָה, כְּגוֹן כְּעֶכָּים (בִּיֵיגִיל) וְכִדּוּמָה, לֶחֶם גָּמוּר הוּא. וְדוֹקָא כְּשֶׁנִּאֲפְתָה הֵיטֵב (עֵין פֶּרַמ"ג סִימָן קס"ח סְעִיף א סקל"ט).

סעיף ז'

לחם גמור שֶׁבִשְׁלוֹ או טַגְנוּ בְּחֻמָּה וְכַדוּמָה, אֶפְלוּ הַעֲבִיר מִמֶּנּוּ תֹאֵר לָחֶם, כְּגוֹן, שֶׁטָחוּ בְּבִיצִים, אִם יֵשׁ בְּפְרוּסָה כְּזֵית, כֹּל דִּין לָחֶם עָלָיו. וְאִם אֵין בְּכֹל פְּרוּסָה כְּזֵית, אִף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי הַבְּשׂוּל נִפְחוּ וַיֵּשׁ בְּכֹל פְּרוּסָה כְּזֵית, או שֶׁנִּדְבַק עַל יְדֵי הַבְּשׂוּל וְנִעְשָׂה גֹוֶשׁ גָּדוֹל, וְאֶפְלוּ יֵשׁ עֲלֵיהֶם תֹּאֵר לָחֶם, מִכֹּל מְקוֹם אֵין לוֹ דִּין לָחֶם וּמְבַרְכִין עָלָיו רַק בּוֹרָא מִיַּנִּי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיו עַל הַמַּחֲיָה, וְאֶפְלוּ אֲכָל כְּדֵי שְׂבִיעָה. וְאִם לֹא בִשְׁלֹן אֶלָּא שְׂעִרָה עֲלֵיהֶם רֻטֵב רוֹתַח, הַי סֶפֶק בְּרָכָה, מִשּׁוּם דְּמִסְפָּקָא לָן, אִי עֲרוּי חָשׁוּב בְּשׂוּל לְעֻנְיָן זֶה או לֹא. וְאֵין לְאֲכֹל זֹאת אֶלָּא בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, וְאִם לֹא בִשְׁלֹן אֶלָּא שְׂרָאָן בְּמִשְׁקִים או בְּמֶרֶק וְכַדוּמָה, וְאֵין בְּפְרוּסוֹת כְּזֵית, בְּזֶה תְּלוּי אִם יֵשׁ בְּהוֹן תֹּאֵר לָחֶם או לֹא, שֶׁאִם יֵשׁ לָהּ תֹּאֵר לָחֶם הַי לְהוֹ דִּין לָחֶם גְּמוּר. וְאִם אֵין לָהֶם תֹּאֵר לָחֶם, אֵין לָהֶם דִּין לָחֶם. וְאֶפְלוּ אֲכָל כְּדֵי שְׂבִיעָה, מְבַרְךְ רַק בּוֹרָא מִיַּנִּי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיו עַל הַמַּחֲיָה. אִם נִשְׁתַּנָּה מֵרָאָה הַמִּשְׁקִין מַחֲמַת הַפְּרוּסוֹת, בִּידוּעַ שֶׁנֶּאֱבַד מֵהֶם תֹּאֵר לָחֶם. וְכֵן אִם נִשְׂרוּ בֵּינָן אָדָם אֵין לָהֶם עוֹד תֹּאֵר לָחֶם.

סעיף ח'

עֶסֶה שֶׁנִּלְוֶשָׁה אֶפְלוּ בְּמִים לְבַד וּבִשְׂלָה, מְבַרְךְ עָלָיו בּוֹרָא מִיַּנִּי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיָה עַל הַמַּחֲיָה, אֶפְלוּ אֲכָל שְׂעוּר שְׂבִיעָה. וְכֵן גְּרִיסִין (גרופען) שֶׁנִּעְשִׂין מִחֻמְשַׁת מִיַּנִּי דָגָן וּבִשְׂלֹן, מְבַרְכִין עֲלֵיהֶן גַּם כֵּן בּוֹרָא מִיַּנִּי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיָה עַל הַמַּחֲיָה, אֶפְלוּ אֲכָל שְׂעוּר שְׂבִיעָה. וְאִם אוֹכְלִין עִם הַמֶּרֶק, וְכֵן מֵאֲכִילֵי עֶסֶה שֶׁאוֹכְלִין עִם הַמֶּרֶק או עִם הַחֶלֶב שֶׁנִּתְּבַשְׂלוּ בָּהּ, אֵין צָרִיכִין לְבַרְךְ עַל הַמֶּרֶק וְהַחֶלֶב, כִּי הֵמָּה טְפִלִים וּבְטָלִים לְגַבִּיָּהוּ. אֲבָל אִם בִּשְׂלֹן רַק מֵעֵט לְבִיבוֹת או גְּרִיסִין, וְעַקֵּר כְּוִנְתוֹ רַק בִּשְׂבִיל הַרְטָב או הַחֶלֶב, בְּעֻנְיָן זֶה אֵין בְּטָלִין וּמְבַרְךְ עֲלֵיהֶן שֶׁהִפֵּל. וְאִף עַל פִּי שֶׁאוֹכְלִין גַּם הַלְּבִיבוֹת וְהַגְּרִיסִין, אֵין הַרְטָב וְהַחֶלֶב בְּטָלִין כִּיִּן שֶׁהוּ עַקֵּר. וּמִכֹּל מְקוֹם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב, רָאוּי לְבַרְךְ תַּחֲלָה שֶׁהִפֵּל עַל הַרְטָב או עַל הַחֶלֶב לְבַד וְלִשְׂתוֹת קֶצֶת, וְאַחַר כֵּן יְבַרְךְ עַל הַלְּבִיבוֹת או הַגְּרִיסִין, בּוֹרָא מִיַּנִּי מְזוֹנוֹת (עֵין מַחֲמַ"שׁ סִימָן רַח סִק"ו) שֶׁגַּם הֵמָּה אֵין טְפִלוֹת אִף עַל פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹנֵה בִּשְׂבִילָן, לְפִי שֶׁמִּין דָּגָן הוּא חָשׁוּב, וְאֵינוֹ נִעְשָׂה טְפֵל לְהַפְסִיד בְּרַכְתּוֹ, כֹּל שֶׁבָּא לְתוֹן טַעַם בְּקִדְרָה (קסח רב רה רח).

סעיף ט'

מֵאֲכִילִים שֶׁעוֹשִׂים מִמְצָה כְּתוּשָׁה או מִלָּחֶם מְפָרֵר, כְּגוֹן בְּפִתָּאוֹת וּלְבִיבוֹת (קנעדעל, קרעמזיל), שֶׁמְעַרְבִים אוֹתָן בְּשֶׁמֶן וּבִיצִים וְחֶלֶב, וְגוֹבְלִין וּמְבַשְׂלִין או מְטַגְנִין אוֹתָן, מְבַרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרָא מִיַּנִּי מְזוֹנוֹת וּלְאַחֲרָיָה עַל הַמַּחֲיָה.

סעיף י'

דברים ממיני דגן שבשולן עם שאר מינים, כמו שהוא הדרך שמבשלים פרוגי עסה (פתייתין) (פערפל) עם פולין או קטניות, (אפונה) ואפלו מין אחד הוא הרב, מכל מקום, כיון שכל אחד מבדל בפני עצמו, צריך לברך שתי ברכות, דהינו שמברך תחלה על קצת פרוגי עסה בורא מיני מזונות ואוכלן, ואחר כך מברך על קצת פולין בורא פרי האדמה ואוכלן, ואחר כך אוכלן ביחד, והרטב הוא טפל ואין צריך לברך עליה (ועוד שהרי נפטר בהברכת בורא פרי האדמה, כדלקמן סימן נ"ד סעיף ב'). אבל אם נתמעכו ונתערבו יחד, כגון, מאכל שעושין שמערבין קמח וביצים וגבינה ומטגנים או מבשלים אותו, אף על פי שהקמח הוא המעט, מכל מקום כיון שהוא מחמשת מיני דגן, הוא חשוב ומברכין עליו בורא מיני מזונות, ואחריו על המחיה. ואמנם דוקא כשנותנים את הקמח בשביל שיתן טעם. אבל אם לוקחין רק מעט קמח לדבק בעלמא, כמו שהוא הדרך שמתקנין מיני לפתן במעט קמח, וכן אופין מעשה אופה משקדים וסוכר וביצים, ונותנים בו רק מעט קמח לדבק בעלמא, אז בטל הקמח ואין מברכין רק על העקר. וכן רטב שמבשלים ומתקנין אותה עם קצת קמח קלוי ומטגן בחמאה, אין מברכין על הרטב כי אם שהכל. אבל אם הוא בורר את הפרורים המטגנים ואוכלן בפני עצמן, צריך לברך עליהם בורא מיני מזונות. ואם אוכל מהם כזית, צריך לברך אחריהן על המחיה (ר"ד ר"ה ר"ח).

סימן מט - דיני ברכת היין וברכת הטוב והמטיב ובו ט"ז סעיפים:

שבט

ב

סעיף א'

על היין מברכין בורא פרי הגפן, ולאחריו על הגפן וכו'. ואין חלוק ביין, אפלו הוא עדין תוסס, ואפלו זב מעצמו, ואפלו יין מבשל או קונדיטין, דהינו שנתנו לתוכו דבש ובשמים או לענה שהוא מר, אפלו היין מריח בחמץ, כיון שיש לו טעם יין הוי יין לענין ברכה. אבל אם נתחמץ בענין שיש בני אדם שנמנעין לשותתו מפני חמיצותו, יש ספק בברכתו (ואף שיכול לברך בתחלתו שהכל, עדין יש ספק בברכה אחרונה). ולכן אין לשותתו אלא אם כן יברך תחלה על יין טוב (דין יין צמוקים עין לקמן סוף סימן נ"א).

סעיף ב'

החֲרָצָנִים שֶׁהוֹצִיאוּ מֵהֶם הֵינּוּ רַק עַל יְדֵי דְרִיכָה וְלֹא נֶעְצְרוּ בְּבֵית הַבַּד, אִם נָתְנוּ עֲלֵיהֶם מַיִם, אֶפְלוּ לֹא מִצָּאוּ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁנָּתְנוּ, אוֹ אֶפְלוּ מִצָּאוּ פְּחוֹת, מִכָּל מְקוֹם אִם טָעְמוֹ יֵין מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן. אָבֵל אִם נֶעְצְרוּ הַחֲרָצָנִים בְּבֵית הַבַּד וְאַחַר כֵּן נָתְנוּ עֲלֵיהֶם מַיִם אוֹ שֶׁנָּתְנוּ מַיִם עַל שְׁמֵרֵי יֵין, אֵינּוּ אֵלָּא כַּמַּיִם.

סעיף ג'

יֵין שֶׁנִּתְעַרַב בְּמַיִם, אִם אֵין בֵּינָן אֵלָּא אֶחָד מִשְׁשֵׁה חֲלָקִים שְׁבַמַּיִם, וְדַאי בְּטֵל הֵינּוּ וְאֵינּוּ רַק כַּמַּיִם. וְאִם יֵשׁ בּוֹ יֵין יוֹתֵר, אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמְּקוֹם לְמִזְג אוֹתוֹ כֹּל כֵּן וְלִשְׁתֵּתוֹ בְּמְקוֹם יֵין, מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן וְלֹא חֲרָיו עַל הַגֶּפֶן. וְאִם לֹא, בְּטֵלָה דְעֵתוֹ (ר"ד).

סעיף ד'

כַּשֵּׁם שֶׁהִפֵּת אִם קָבַע עָלָיו פּוֹטֵר כֹּל מֵינֵי מֵאֲכָל, כֵּן הֵינּוּ אִם קוֹבַע עֲצָמוֹ לְשִׁתֵּת יֵין, פּוֹטֵר שְׁאָר מִשְּׁקִין מְבָרְכָה רֵאשׁוֹנָה וּמְבָרְכָה אַחֲרוֹנָה. וְדוֹקָא אִם הַמִּשְּׁקִין הָיוּ עוֹמְדִין לְפָנָיו בְּשַׁעַה שֶׁבֵּרֵךְ עַל הֵינּוּ אוֹ שֶׁהָיָה עַל כָּל פְּנִים בְּדַעְתּוֹ לְשִׁתוֹת אוֹתָן מִשְּׁקִים. אָבֵל אִם לֹא הָיָה לְפָנָיו וְלֹא הִיָּתָה דְעֵתוֹ עֲלֵיהֶן, הָיוּ סָפֵק אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן אוֹ לֹא. עַל כֵּן, יִמָּנַע אֶת עֲצָמוֹ מֵהֶם עַד לְאַחַר שֶׁיְבָרֵךְ בְּרַכָּה אַחֲרוֹנָה עַל הֵינּוּ, אוֹ שֶׁיְבָרֵךְ עַל אֵיזָה דְבַר מֵאֲכָל שֶׁהַכֹּל וַיִּכְוֶן לְפִטוֹר גַּם אֶת הַמִּשְּׁקִין.

סעיף ה'

אִם לֹא קָבַע אֶת עֲצָמוֹ לְשִׁתֵּת יֵין, אֵלָּא שֶׁתָּה דֶּרֶךְ אַרְעִי, וְגַם לֹא הִיָּתָה דְעֵתוֹ לְשִׁתוֹת מִשְּׁקִים אַחֲרִים, אַזּוֹ וְדַאי צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרַכָּה רֵאשׁוֹנָה עַל מִשְּׁקִים אַחֲרִים, אֵלָּא דְאַפְתֵּי אֶפְסָק בְּבְרַכָּה אַחֲרוֹנָה אִם נִפְטָרָה בְּבְרַכַּת עַל הַגֶּפֶן שֶׁיְבָרֵךְ עַל הֵינּוּ אוֹ לֹא. עַל כֵּן יֵשׁ לְאֶכּוֹל אֵיזָה פְּרִי שֶׁיְבָרֵךְ אַחֲרָיו בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת לְפִטוֹר גַּם אֶת הַמִּשְּׁקִין.

סעיף ו'

הַמְּקַדֵּשׁ עַל הֵינּוּ וְדַעְתּוֹ לְשִׁתוֹת יֵין שְׁרָף אוֹ קֹאפֶע, יֵשׁ סָפֵק אִם נִפְטָרוּ בְּבְרַכָּה שֶׁעַל הֵינּוּ אוֹ לֹא. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְכַוֵּן שְׁלֹא לְפִטְרָם. וְאִם עַל פִּי כּוֹ יְבָרֵךְ עַל מַעַט סֶכֶר שֶׁהַכֹּל לְפִטוֹר גַּם אֶת הַמִּשְּׁקִין.

סעיף ז'

כְּשֶׁמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, וַיֵּשׁ שָׁם גַּם אֲנָשִׁים אַחֲרֵים, יאִמַּר: סְבְּרֵי רַבּוֹתַי, רְצוֹנוֹ לֹזֵמֵר, תִּנּוּ דַעַתְכֶם לְשִׁמְעָה, כְּדֵי שֶׁיִּפְסִיקוּ מֵאֲכִילְתָּן לְשִׁמְעַתְּ הַבְּרָכָה.

סעיף ח'

שְׁתֵּי מֵיַיִן אֶחָד, בֵּין בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה בֵּין שְׁלֹא בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה וְהִבִּיאוּ לָהֶם יַיִן אַחֵר, אֵינּוּ מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן, כִּיּוֹן שְׁלֹא נִמְלָךְ וְלֹא אֶסַח דַּעַתָּה מֵיַיִן, אֲבָל מְבָרֵךְ עָלָיו הַטּוֹב וְהַמְּטִיב. וְכֵן אִם הִבִּיאוּ לָהֶם עוֹד יַיִן שְׁלִישִׁי, מְבָרְכִין גַּם כֵּן עָלָיו הַטּוֹב וְהַמְּטִיב. וְכֵן עַל הַרְבֵּה (מֵעֲבָדָא דְרַבִּי עַל כָּל חֲבִית וְחֲבִית שֶׁהָיָה פּוֹתֵחַ הָיָה מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב) (וְרוֹשְׁלֵמִי בִּרְכוֹת סוּף פֶּרֶק כִּיצַד מְבָרְכִין).

סעיף ט'

וְאִם הָיָה נִמְלָךְ מִמֶּשׁ בְּאֶפֶן שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנֵית בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן (עַיֵן לְקַמּוֹ סִימָן ז"ו), מְבָרֵךְ תַּחֲלָה הַטּוֹב וְהַמְּטִיב וְאַחֵר כֵּךְ בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן.

סעיף י'

הָא דְמְבָרְכִין הַטּוֹב וְהַמְּטִיב, דְּוָקָא בְּסֵתֶם, שְׂאִינּוּ יָדוּעַ שֶׁהַשְּׁנֵי גְרוּעַ מִן הָרֵאשׁוֹן, אֵף עַל פִּי שְׂאִינּוּ יָדוּעַ אִם מְשַׁבַּח מִן הָרֵאשׁוֹן. אֲבָל אִם יָדוּעַ שֶׁהוּא גְרוּעַ מִן הָרֵאשׁוֹן, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו. אֵךְ כִּשְׁהוּא בְּרִיא לְגוּף יוֹתֵר מִן הָרֵאשׁוֹן, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא גְרוּעַ בְּטַעַם, מְבָרְכִין עָלָיו הַטּוֹב וְהַמְּטִיב.

סעיף יא'

אֲפֹלוּ הָיָה לָהֶם מִתַּחֲלָה שְׁתֵּי יַיִנוֹת, אֲלֵא שְׁלֹא הָיָה לַפְּנֵיו יָחַד כְּשֶׁבָרֵךְ בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן, מְבָרֵךְ עַל הַשְּׁנֵי הַמְּשַׁבַּח הַטּוֹב וְהַמְּטִיב. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן לַפְּנֵיו עַל הַשְּׁלָחַן, אֵינּוּ מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב, אֲלֵא בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן מְבָרֵךְ עַל הַמְּשַׁבַּח לְפָטוֹר גַּם אֶת הַגְּרוּעַ.

סעיף יב'

אין מְבָרְכִין הַטוֹב וְהַמְטִיב אֶלָּא אִם יֵשׁ עוֹד מִן הַיַּיִן הַרְאֵשׁוֹן וְרוֹצִים לְשַׁתּוֹת אֶת הַשְּׂנִי מִשּׁוּם שְׂנוּי יַיִן. אֲבָל אִם מַחֲמַת שְׂהַיַּיִן הַרְאֵשׁוֹן כָּלָה מִבִּיאִין אֶת הַשְּׂנִי, אִין מְבָרְכִין עָלָיו.

סעיף יג'

אין מְבָרְכִין הַטוֹב וְהַמְטִיב אֶלָּא כְּשֵׁיִשׁ אַחַר עֲמוּ שֶׁהוּא שׁוֹתֶה גַם כֵּן מִשְׁתֵּי הַיַּיִנוֹת. דְּהַכִּי מִשְׁמַע, הַטוֹב לוֹ וְהַמְטִיב, לְחַבְרוֹ. וְהוּא הַדִּין אִם אֲשַׁתּוּ וַיִּבְנֶי עֲמוּ. אֲבָל אִם הוּא יְחִידִי, אִינוּ מְבָרְךְ.

סעיף יד'

הַאֲזַרְח שְׁמִסֵּב אֶצֶל בַּעַל הַבַּיִת, אִם בַּעַל הַבַּיִת נוֹתֵן אֶת הַקְּנָקוֹן עַל הַשְּׁלָחוֹן שְׂשִׁתָּהּ מִי שְׂיִרְצָה, כְּמוֹ שְׁעוֹשִׁין בְּסַעֲוֹדוֹת גְּדוּלוֹת, אִם כֵּן, הַיַּיִן הוּא כְּמוֹ בְּשִׁתְּפוֹת וּמְבָרְכִין הַטוֹב וְהַמְטִיב. אֲבָל אִם הַבַּעַל הַבַּיִת נוֹתֵן לְכָל אֶחָד כּוֹסוֹ, אִין מְבָרְכִין הַטוֹב וְהַמְטִיב, כִּינּוֹן שְׂאִין לָהֶם שְׁתְּפוֹת בְּיַיִן. וְאֶפְלוּ הַבַּעַל הַבַּיִת אִינוּ מְבָרְךְ (קע"ה).

סעיף טו'

אֶחָד יָכוֹל לְבָרְךְ לְהוֹצִיא אֶת כָּלָם, וַיֹּאמֶר תְּחִלָּה: סְבָרִי וְכוּי שְׂיִתְּנוּ לָב לְשִׁמְעַע וַיִּעֲנוּ אֲמֵן שְׂיִצְאוּ בְּבִרְכָתוֹ. וְדוֹקָא כְּשֵׁיִשׁ לְכָל אֶחָד כּוֹסוֹ לְפָנָיו שְׂיִטְעַם מִיָּד, שְׁלֵא יְהֵא הַפִּסֵּק בֵּין הַבְּרָכָה לְשִׁתְּיָהּ.

סעיף טז'

אִם מְבָרְךְ בְּרַכַּת הַמְּזוֹן עַל כּוֹס יַיִן אַחַר, אִינוּ צָרִיךְ לְבָרְךְ עָלָיו הַטוֹב וְהַמְטִיב, שֶׁהוּא יוֹצֵא בְּמָה שְׂאָמַר בְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן הַטוֹב וְהַמְטִיב (קע"ה).

סימן נ - כללים בברכה ראשונה מברכת הנהנין ובו ט"ז סעיפים:

סעיף א'

כתיב לה' הארץ ומלאה, שהכל הוא כמו הקדש, וכמו שאסור להנות מן ההקדש עד לאחר הפדיון, והנהנה מן ההקדש בלא פדיון מעל, כמו כן אסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה, והברכה הוא הפדיון. והנהנה בלא ברכה, כאילו מעל בקדשי ה' ותברך שמו. ואין שעור לברכה ראשונה, שאפלו אוכל או שותה כל שהוא, חייב לברך ברכה ראשונה.

סעיף ב'

אף על פי שבדיעבד אם טעה וברך שהכל על כל דבר, אפלו על פת או יין יצא (פדלקמן סימן נ"ו), לכתחלה אסור לעשות כן, אלא צריך ללמד להבין איזה ברכה יברך על כל מין ומין. ואז בדבר שאי אפשר לברר מאיזה מין הוא, או שנסתפקו הפוסקים ואי אפשר להכריע, אז יוצאין בברכת שהכל. ואם הוא דבר שיכול לפטרו בתוך הסעודה עדיף טפי.

שבט

ד

סעיף ג'

הדבר שמברכין לאכלו או לשתתו או להריח בו או לעשות בו מצנה, צריך שיקח אותו קדם הברכה ביד ימינו, ויכונן איזה ברכה הוא צריך לברך עליו, כדי שפשׂיזכיר את השם שהוא עקר הברכה, ידע מה שייסיים ויברך. ואם לא אחזו כלל, אלא שהיה לפניו כשברך עליו, יצא. אבל אם לא היה לפניו כלל כשברך, אלא שהביאו לו אחר כך, אף על פי שבשעת הברכה היתה דעתו עליו, לא יצא וצריך לברך שנית.

סעיף ד'

נטל בידו פרי לאכלו וברך עליו ונפל מיזו ונאבד או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה, וכן אם ברך על כוס משקה ונשפף הכוס, אם יש לפניו עוד ממין זה וגם דעתו היתה לאכול או לשתות יותר ממה ששלקח בידו, ואם כן היתה הברכה גם על הנשאר, ואינו צריך לברך שנית. אבל בסתם, לא חלה הברכה, רק על מה שהיה בידו, וצריך לברך שנית. וכן אפלו אם היתה דעתו לאכול או לשתות יותר, אלא שלא היה לפניו בשעת הברכה, והובא לו עתה, צריך לברך שנית, אפלו בענין שאם היה אוכל או שותה את הראשון, לא היה צריך לברך על זה שהובא לו, הכא שאני.

סעיף ה'

צריך שלא יפסיק יותר מכדי דבור בין הברכה לאכילה. ואפלו בשעת לעיסה, אסור להפסיק עד שיבלע, (דהא על הלעיסה אינו צריך ברכה פדלקמן סעיף ז').

וְאִם הַפְּסִיק בְּדַבּוּר בֵּין הַבְּרָכָה לְאֲכִילָה שְׁלֹא מֵעַנְיָן הָאֲכִילָה, צָרִיךְ לַחְזוֹר וּלְבָרֵךְ. אָבֵל אִם שָׁהָה בְּשִׁתְיָקָה, אֵינּוּ צָרִיךְ לַחְזוֹר וּלְבָרֵךְ. וְשִׁהִיָּה שֶׁהִיא לְצַרְךָ הָאֲכִילָה, לֹא חָשִׁיב הַפְּסִיק כָּלֵל. וְלָכֵן כְּשֶׁרוּצָה לְאָכּוֹל פְּרִי גְדוֹל וּלְחַתֵּךְ מִמֶּנּוּ חֲתִיכוֹת, יְבָרֵךְ כְּשֶׁהִפְרִי שְׁלֵם, מִשּׁוּם דְּמִצְוַת לְבָרֵךְ עַל הַשְּׁלֵם, וְהִשְׁהִיָּה לֹא הוּי הַפְּסִיק, מִשּׁוּם שֶׁהוּא לְצַרְךָ הָאֲכִילָה. אֵךְ כְּשֶׁרוּצָה לְאָכֵל אֵיזָה פְּרִי וְאֵין לוֹ יוֹתֵר, וְיֵשׁ לְחוּשׁ שְׂמָא פְּרִי זֶה מִתְּלַע שְׂאִינוּ רְאוּי לְאֲכִילָה, יִפְתַּחְנוּ וְיִבְדְּקֵנוּ קִדְּם הַבְּרָכָה (ר"ב ר"ו).

סעיף ו'

הַשׁוֹתֵה מִיָּם וְשׁוֹפֵךְ מֵעֵט קִדְּם שְׁתִּיתוֹ מִשּׁוּם חֲשֵׁשׁ מִיָּם הָרָעִים, יִשְׁפֹּךְ קִדְּם שְׁתִּתְחִיל לְבָרֵךְ וְלֹא אַחֵר הַבְּרָכָה, מִשּׁוּם בְּזִיוֹן הַבְּרָכָה (ר"ו).

סעיף ז'

הַטּוֹעִים אֶת הַתְּבַשִּׁיל אִם צָרִיךְ מְלַח וְכִיּוּצָא בּוֹ וּפּוֹלֵט, אֵינּוּ צָרִיךְ לְבָרֵךְ. אָבֵל אִם בּוֹלַע, יֵשׁ סִפֵּק, אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּיּוֹן שֶׁהוּא בּוֹלַע אוֹ אֵינּוּ צָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּיּוֹן שְׂאִין פּוֹנְתוֹ לְאֲכִילָה, וְלָכֵן יִזְהַר שְׂיִכְנוֹן לְהִנּוֹת מִמֶּנּוּ בְּתוֹרַת אֲכִילָה וְיִבְרֹךְ עָלָיו וְיִבְלַע (ר"ו).

סעיף ח'

הָאוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֵה לְרַפּוּאָה, אִם הוּא דָּבָר מְטַעַם וְנִהְנָה מִמֶּנּוּ, מְבָרֵךְ עָלָיו לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו בְּרָכָה הִרְאוּיָה לוֹ, וְאַפְּלוֹ הוּא דָּבָר אֲסוּר, בִּיּוֹן שֶׁהַתּוֹרָה הַתִּיבָרָה לוֹ עֲתָה, צָרִיךְ הוּא לְבָרֵךְ עָלָיו. וְאִם הוּא דָּבָר מֵר, שְׂאִינוּ נִהְנָה מִמֶּנּוּ, אֵינּוּ מְבָרֵךְ עָלָיו. הַשׁוֹתֵה בִּיצָה חִיָּה לְצַחֲצַח קוֹלוֹ, אִף שְׂאִינוּ נִהְנָה מְטַעְמוֹ, נִהְנָה הוּא מִמְּזוֹנָה, דְּמִיזוֹן זֵין וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ.

סעיף ט'

נִכְנָס לוֹ דָּבָר בְּגָרוֹנוֹ וְשׁוֹתֵה מִשְׁקִין אוֹ אוֹכֵל חֲתִיכַת פֶּת לְבָלְעוֹ אוֹ שְׂאָר דָּבָר שֶׁנִּהְנָה מִמֶּנּוּ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו. אָבֵל אִם שׁוֹתֵה מִיָּם שְׁלֹא לְצִמְאוֹ, אֶלָּא כְּדִי לְהַבְּלִיעַ מַה שֶׁנִּכְנָס לוֹ בְּגָרוֹנוֹ, אוֹ לְצַרְךָ אַחֵר, לֹא יְבָרֵךְ, לְפִי שְׂאִין הַנָּאָה לְאֲדָם בְּשִׁתִּית הַמִּיָּם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא שׁוֹתֵה לְצִמְאוֹ.

סעיף י'

שָׁכַח וְהִכְנִיס אוֹכְלִין לְתוֹךְ פִּיו בְּלֹא בְּרָכָה, אִם הוּא דָּבָר שְׂאָף אִם יִפְּלִיטוֹ לֹא יִהְיֶה נִמְאָס, יִפְּלִיטוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ וְיִבְרֹךְ עָלָיו. וְלֹא יְבָרֵךְ עָלָיו בְּעוֹדוֹ בְּפִיו,

משום דכתיב ומלא פי תהלתך. ואם הוא דבר שאם יפליטו יהא נמאס, כיון דאסור לאבד אוכלין, מסלקו בפיו לצד אחד ומברך עליו. ואם ארע לו כן במשקין, שאי אפשר לו לסלקו לצד אחד, אזי אם יש לו עוד משקין, יפלט אלו לאבוד. ואם אין לו יותר והוא דחוק על זה המעט שבתוך פיו, בולעו ויברך אחר כך ברכה ראשונה (דכינו דנזפר בעודו בפיו, דומה קצת לעובר לעשייתו), אבל ברכה אחרונה לא יברך. אך אם הוא יין ושתייה רביעית, יברך גם ברכה אחרונה (קע"ב).

שבת

ה

סעיף יא'

היו לפניו שני מינים שברכותיהם שוות, כגון אגוז ותפוח, שיכול לברך על אחד ולפטור גם השני, חייב לעשות כן, ואסור לו לברך על אחד בכונה שלא לפטור את השני כדי לברך גם עליו בפני עצמו, משום דאסור לגרם ברכה שאינה צריכה. ויברך על היותר חשוב (כדלקמן סימן נ"ה) ונפטור השני, אף על פי שלא היתה כונתו לפטרו. אבל אם ברך על זה שאינו חשוב, אינו נפטור החשוב אלא אם כן היה דעתו לפטרו. אבל אם ברך בסתם, צריך לחזור ולברך על החשוב, דאינו בדין שיפטור שאינו חשוב לרוב דרך גררא (רי"א רט"ו).

סעיף יב'

אבל אם הם שני מינים, כגון פרי העץ ופרי האדמה או דבר שברכתו שהכל, אף על גב דבדיעבד אם ברך על כלם שהכל, או שברך על פרי העץ בורא פרי האדמה יצא, מכל מקום, לכתחלה אסור לעשות כן, אלא יברך על כל אחד ואחד ברכה המיוחדת לו, וברכת בורא פרי העץ קודמת (ע"ג לקמן סימן נ"ה סעיף ד'). ואפלו יש לפניו יין וענבים, ורוצה לשותות יין קדם ומברך בורא פרי הגפן, אף על פי שאם הוא מתכוון לפטור בברכה זו גם הענבים יכול לפטרו, מכל מקום לכתחלה לא יעשה כן, אלא יכונן שלא לפטור את הענבים, כדי לברך גם עליהם ברכה המתקנת, שהיא בורא פרי העץ.

סעיף יג'

בכל הדברים, חוץ מן הפת (שנתבאר דינו בסימן מ"ב סעיף י"ט, כ', כ"א) אם שנה מקומו, אף על פי שלא הסיח דעתו, נחשב כמו הסח הדעת, ולכן מי שאוכל או שותה בחדר אחד ואחר כך הולך לחדר אחר לגמור שם אכילתו ושתייתו, אפלו ממין הראשון. ואפלו אויזו בידו את המאכל או המשקה ונושאו אל החדר האחר, מכל מקום צריך לברך עליו שם מחדש ברכה

ראשונה. אבל ברכה אחרונה על מה שאכל תחלה, אינו צריך, כי הברכה שיברך בסוף, תעלה לשניהם.

סעיף יד'

וכן אם הלך לחוץ ואחר כך חזר למקומו לגמר אכילתו, צריך לברך מחדש ברכה ראשונה. במה דברים אמורים, כשהוא אוכל לבדו, או כשהוא אוכל עם אחרים וכלם שנו את מקומם. אבל אם אחד נשאר על מקומו, אזי גם אלו שהלכו, כיון שדעתם לחזור לכאן אל זה שנשאר כאן, ולגמור כאן אכילתו, לכן כשחוזרין ואוכלין או שותין, אינן צריכין לברך מחדש, דכיון שנשאר כאן אחד, לא נתבטלה הקביעות, וכלם חוזרין לקביעותו, ונחשב הכל כסעודה אחת.

סעיף טו'

בחדר אחד מפנה לפנה, אף על פי שהחדר גדול מאד, לא הוי שנוי מקום.

סעיף טז'

אם אוכל פרות בגן שהוא מקף מחצות וברך על פרות מאילן אחד על דעת לאכל גם מאילנות אחרים, יכול לאכול גם מאילנות אחרים אף על פי שאינו רואה מקומו, כל שלא הסיח דעתו, ואין צריך לברך שנית. אבל אם אין הגן מקף מחצות, ומכל שכן מגן זה לגן אחר, לא מהני דעתו.

סימן נא - כללים בברכה אחרונה ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

על פרות האילן חוץ משבעת המינים (כדלקמן סעיף ז) ועל כל פרות האדמה וירקות, וכל דבר שאין גדולו מן הארץ, מברך לאחריהם בורא נפשות וכו', ואפלו אכל ושתה נפטר בברכה אחת (רי"ז).

סעיף ב'

בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה וְכֵן בְּרַכַּת הַמְּזוּזוֹן אֵין מְבָרְכִין אֶלְא אִם כֵּן אֶכֶל כְּשַׁעוֹר,
 דְּהֵינּוּ כְּזֵית. אֲבָל עַל פְּחוֹת מְכַשְׁעוֹר, אֵינּוּ צָרִיד בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וְעַל מִשְׁקִין,
 יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵינּוּ חַיֵּב בְּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה אֶלְא אִם כֵּן שְׁתֵּה רְבִיעִית. וְיֵשׁ
 אוֹמְרִים, דְּגַם עַל מִשְׁקִין אִם שְׁתֵּה כְּזֵית, חַיֵּב בְּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה, וְלָכֵן לְצֵאת
 מִיַּדֵי סַפְקָא, יֵשׁ לְזַהַר שְׁלֵא לְשִׁתּוֹת אֶלְא פְּחוֹת מְכַזֵּית אוֹ רְבִיעִית. וְאֵין
 חִלּוּק בֵּין יַיִן שְׁרָף לְשִׁאָר מִשְׁקִין (ק"צ ר"י)

סעיף ג'

דְּבַר שֶׁהוּא כְּבָרִיתוֹ, דְּהֵינּוּ, אֶגְזוּ אֶחָד אוֹ שְׁאָר פְּרִי, וְאֶפְלוּ קְטַנִּית אַחַת,
 יֵשׁ אוֹמְרִים, אִף עַל פִּי שְׁאֵין בּוֹ כְּזֵית, מְכַל מְקוֹם כֵּינּוֹן שֶׁהוּא פְּרִי שְׁלֵם,
 מְבָרְכִין אַחֲרָיו בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וְיֵשׁ חוֹלְקִין. וְלָכֵן לְצֵאת מִיַּדֵי סַפְקָא, אֵין
 לְאֶכֶל פְּחוֹת מְכַזֵּית. וְאִם נִתְחַלַּק הַדְּבַר קִדְּם הָאֶכִילָה, בְּטַל מִמֶּנּוּ
 חֲשִׁיבוּתִיהָ, וְלִכְלִי עֲלֵמָא אֵין מְבָרְכִין עָלָיו בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה בְּפְחוֹת מְכַזֵּית.

סעיף ד'

כָּל הָאֶכִילִין מְצַטְרְפִין לְכְּזֵית. וְאִם אֶכֶל כְּחֻצֵי זֵית מַדְבַּר שֶׁמְבָרְכִין אַחֲרָיו
 בּוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת, וְכְחֻצֵי זֵית מַדְבַּר שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו בְּרָכָה מֵעֵין שְׁלֵשׁ, אוֹ
 אֶפְלוּ כְּחֻצֵי זֵית פֶּת, מְבָרְךְ לְאַחֲרֵיהֶן בּוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת. וְנִרְאֶה לִי, דְּהוּא
 הַדִּין אִם אֶכֶל כְּחֻצֵי זֵית מִפְּרוֹת שֶׁמְבָרְכִין לְאַחֲרֵיהֶן עַל הָעֵץ, וְכְחֻצֵי זֵית
 מִמִּין שֶׁמְבָרְכִין לְאַחֲרָיו עַל הַמַּחְיָה אוֹ כְּחֻצֵי זֵית פֶּת (דְּהַשְׁתָּא אֵין כָּאן שׁוּם מִין
 שֶׁבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שְׁלוֹ בּוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת) מְכַל מְקוֹם מְבָרְךְ לְאַחֲרֵיהֶן בּוֹרָא נְפִשׁוֹת
 רַבּוֹת (עֵינּוּ מַחְצִית הַשְּׁקָל סִימּוֹן ר"י סְעִיף קָטוֹן א'). וְאִם אֶכֶל כְּחֻצֵי זֵית מִמִּין שֶׁמְבָרְכִין
 לְאַחֲרָיו עַל הַמַּחְיָה וְכְחֻצֵי זֵית פֶּת, מְבָרְךְ לְאַחֲרֵיהֶן עַל הַמַּחְיָה. וְשִׁתִּיהָ עִם
 אֶכִילָה אֵין מְצַטְרְפִין.

סעיף ה'

אֶכֶל כְּחֻצֵי זֵית וְשֶׁהָה, וְחִזֵּר וְאֶכֶל כְּחֻצֵי זֵית, אִם מִתְחַלֵּת הָאֶכִילָה
 הָרֵאשׁוֹנָה עַד סוֹף הָאֶכִילָה לֹא הָיָה זְמַן יוֹתֵר, כִּי אִם כְּדִי אֶכִילַת פְּרִס,
 מְצַטְרְפוֹת שְׁתֵּי הָאֶכִילוֹת וּמְבָרְךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. אֲבָל אִם שֶׁהָה יוֹתֵר, אֵין
 מְצַטְרְפוֹת. וּבְשִׁתִּיהָ, אֶפְלוּ שֶׁהָה פְּחוֹת מְזָה, אֵין מְצַטְרְפוֹת.

סעיף ו'

שְׁתֵּה מִשְׁקָה חֵם בְּמַעַט מַעַט, (כְּגוֹן טֵה אוֹ קַאפֵּעַ), כִּיּוֹן שְׂאִינוֹ שׁוֹתֶה בְּפַעַם אַחַת כְּשֶׁעוֹר, אָף עַל פִּי שְׂדֵרְדֵר שְׁתִּיתוֹ בְּכֶד, מִכֹּל מְקוֹם אֵין מִצְטָרְפִין וְאִינוֹ מְבָרְדֵר בְּרָכָה אַחְרוֹנָה (ר"י).

סעיף ז'

בְּשִׁבְעָה מִיָּנִים נִשְׁתַּבַּח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דְּכַתִּיב, אֶרֶץ חֹטָה וְשִׁעוּרָה וְגִפּוֹן וְתִאֲנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדָבֵשׁ וּבִתֵּר הִכִּי כְּתִיב, אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְפַּנֵּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם וְאֶכְלֶתָּ וְשִׁבְעֶתָּ וּבִרְכָתָּה וְגוֹי' וְכִיּוֹן שֶׁבְּלַחֵם מְבֹאֵר בְּתוֹרָה, וְאֶכְלֶתָּ וְשִׁבְעֶתָּ וּבִרְכָתָּה, לָכֵן עַל הַלֶּחֶם מְחַמֶּשֶׁת מִיָּנֵי דָּגוֹן, שֶׁהוּא חֹטָה וְשִׁעוּרָה הַמְפַרְשִׁין, וְכִסְמִים וְשִׁבְלֶת שׁוּעַל וְשִׁיפּוֹן, שֶׁהֵם גַּם כֹּן נִכְלָלִין בְּחֹטָה וְשִׁעוּרָה, מְבָרְכִין אַחְרָיו בְּרַפְתַּת הַמְזוֹן, שֶׁהוּא שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת שְׁלֵמוֹת וְגַם בְּרַפְתַּת הַטּוֹב וְהַמְטִיב (שְׁנֵיתִקְנָה אַחַר כֶּד בִּיבְנָה). אֲבָל כָּל שְׂאִינוֹ לֶחֶם גָּמוֹר אֵלֶּא מִיָּנֵי מְזוֹנוֹת מֵאֵלוֹ חֲמֶשֶׁת מִיָּנֵי דָּגוֹן, וְכֵן עַל הַגֶּפֶן דְּהִינּוּ יַיִן, וְגַם עֲנָבִים בֵּין לַחִים בֵּין יְבִשִׁים בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קֶטְנִים, וְתִאֲנִים וְרִמּוֹנִים וְזֵיתִים, וְתַמְרִים שֶׁהֵם דָּבֵשׁ הָאֵמּוֹר בְּתוֹרָה, לְפִי שֶׁמָּהֵם זֵב הַדָּבֵשׁ, עַל כָּל אֵלוֹ מְבָרְכִין בְּרָכָה אַחְרוֹנָה בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ, שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת בְּקִצּוֹר הַשְּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת וְגַם הַטּוֹב וְהַמְטִיב שֶׁבְּרַפְתַּת הַמְזוֹן.

שבט

ז

סעיף ח'

בְּבְרָכָה מֵעֵין שְׁלֹשׁ שְׁלֵאֲחַר מִיָּנֵי מְזוֹנוֹת, פּוֹתַח עַל הַמַּחֲיָה וְעַל הַכֹּלְפָלָה, וְחוֹתֵם וְנוֹדָה לָדָּ עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמַּחֲיָה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמַּחֲיָה וְעַל הַכֹּלְפָלָה. וְעַל הַיַּיִן, פּוֹתַח עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן, וְחוֹתֵם [וְנוֹדָה לָדָּ] עַל הָאֶרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן, בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאֶרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן. וְעַל הַפְּרוֹת, פּוֹתַח עַל הָעֵץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ, וְחוֹתֵם [וְנוֹדָה לָדָּ] עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַפְּרוֹת בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַפְּרוֹת וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹ אֶפְלוֹ בְּחוּץ לְאֶרֶץ, אִם אֲכַל מִפְּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר, עַל הָאֶרֶץ וְעַל פְּרוֹתֶיהָ. אֲכַל מִיָּנֵי מְזוֹנוֹת וְגַם שְׁתֵּה יַיִן כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם בְּבְרָכָה אַחַת. וְכֵן פְּרוֹת וַיַּיִן, וְאֶפְלוֹ עֲנָבִים וַיַּיִן, פְּרוֹת וּמִיָּנֵי מְזוֹנוֹת, אוֹ אֶפְלוֹ מִיָּנֵי מְזוֹנוֹת וַיַּיִן וּפְרוֹת, כּוֹלֵל שְׁלֹשָׁתָן, וְיִקְדִים עַל הַמַּחֲיָה, וְאַחַר כֶּד עַל הַגֶּפֶן, וְאַחַר כֶּד עַל הָעֵץ. וְכִשְׁפוֹלֵל עַל הַמַּחֲיָה עִם שְׁאֵר מִיָּן, לֹא יֹאמֵר בְּחֲתִימָה וְעַל הַכֹּלְפָלָה, אֵלֶּא יֹאמֵר, בְּרוּךְ אַתָּה ה', עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמַּחֲיָה וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן, אוֹ עַל הַמַּחֲיָה וְעַל הַפְּרוֹת, אוֹ עַל הַמַּחֲיָה וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן וְעַל הַפְּרוֹת. וְכִבֵּר נִדְפְּסָה הַנִּסְחָא בְּסִדּוּרִים, וְצָרִיף כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת בְּקִי בְּבְרָכָה זוֹ בְּעַל פֶּה.

סעיף ט'

בְּשֶׁבֶת וַיֹּסֵף טוֹב וְרָאשׁ חֲדָשׁ מִזִּכְרֵי בְּהֵמָה מְעַנֵּינָא דְיוֹמָא. וְאִם שָׁכַח וְלֹא הִזְכִּיר, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ.

סעיף י'

יש להחמיר בבִּבְרָכָה זו כְּמוֹ בְּבִרְכַּת הַמְּזוּן בְּדַבָּרִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּסִימָן מ"ד סעיף ו'.

סעיף יא'

בְּבִרְכַּת בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת יש אומרים, שְׁבִרְאָתָּה. וַיֵּשׁ אומרים שְׁבִרְאָה, וְכֵן עָקָר. וּפְרוּשָׁה שֶׁל הַבְּרָכָה הוּא, בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנוֹ, שְׁבִרְאָה הַנְּפֹשׁוֹת וְגַם מַחְסוֹרִים, דְּהֵינּוּ כָּל צָרָכֵי סְפוּקוֹ, שֶׁהֵם דְּבָרִים הַכְּרַחֲיִים לְצָרָךְ קִיּוּם חַיּוּתוֹ, כְּמוֹ הַלֶּחֶם וְהַמַּיִם, וְגַם עַל כָּל שְׂאֵר הַדְּבָרִים שְׁבִרְאָה שְׂאִינָם הַכְּרַחֲיִים כָּל כָּךְ אֶלָּא לְהַתְעַנֵּג בָּהֶם, כְּמוֹ פְּרוֹת וְכַדּוּמָה, אֲנוּ מְבָרְכִים אוֹתָךְ חַי הַעוֹלָמִים. וְצָרִיכִין לומר החיית בְּפִתּוֹ (הַגָּאוֹן רַבִּי אֵלִיהוּ מוּיִלְנָא, זָכָר צַדִּיק לְבָרָכָה, הַסֵּכִים עִם הַפּוֹסְקִים שֶׁכָּתְבוּ לַחֲתוּם הַבְּרָכָה בְּשֵׁם, וְלומר בְּרוּךְ אַתָּה ה' חַי הַעוֹלָמִים) (סימן ר"ז).

סעיף יב'

אֲכַל פְּרוֹת שְׁבִרְכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁלָּהֶם בְּרָכָה מֵעִין שְׁלֹשׁ, וְגַם פְּרוֹת הָעֵץ שְׁבִרְכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁלָּהֶן הוּא בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת, מְבָרַךְ בְּרָכָה מֵעִין שְׁלֹשׁ. וְכִיּוֹן שֶׁהוּא מִזְכִּיר בָּהֶם פְּרֵי עֵץ, נְפֹטְרִים בְּזֶה כָּל פְּרֵי עֵץ שְׂאֶכֶל. אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב בְּרִכַּת בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת עַל מִין אַחֵר, אֵינּוּ נְפֹטֵר בְּבִרְכָה מֵעִין שְׁלֹשׁ, וַיְבָרַךְ תַּחֲלָה בְּרִכַּת מֵעִין שְׁלֹשׁ וְאַחַר כֵּן בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת.

סעיף יג'

לְכַתְּחִלָּה אָסוּר לְאָדָם לְצַאת מִמְּקוֹמוֹ, אוֹ לְעַסֵּק בְּאַיִזָּה דְּבָר עַד שְׂיִבְרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, שְׂמָא יִשְׁכַּח מִלְּבָרַךְ. וּבְדִיעַבְדַּ כְּשִׁצָּא מִמְּקוֹמוֹ, אִם הוּא צָרִיךְ לְבָרַךְ בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת, יְכוּל לְבָרַךְ בְּמְקוֹם שֶׁהוּא שָׂם. אֲבָל אִם צָרִיךְ לְבָרַךְ בְּרָכָה מֵעִין שְׁלֹשׁ, צָרִיךְ שְׂיַחְזוֹר לְמְקוֹמוֹ, כְּמוֹ בְּבִרְכַּת הַמְּזוּן לְעֵיל סִימָן מ"ד סעיף ט' (סימן קפ"ד ובחיי אָדָם).

סעיף יד'

אֲכַל וְשִׁתָּה וְלֹא בִרְךָ מִיַּד בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, יְכוּל לְבָרַךְ עַד שְׁעַת עֶפּוּל, דְּהֵינּוּ כָּל זְמַן שְׂאִינּוּ תֵּאָב לְאָכּוֹל פְּרוֹת. וְלֵאחֲרַי שְׁתִּיָּה, כָּל זְמַן שְׂאִינּוּ צָמָא.

וּלְאַחַר זְמַנִּים אֱלוֹ, אֵינּוּ יָכוֹל לְבָרֵךְ עוֹד. וּמִי שֶׁאֵינּוּ בָקִי לְשַׁעַר, רְאוּי לֹ
כְשֶׁנֶּזְכָּר שֶׁלֹא בָרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, לְבָרֵךְ עַל מִין מִמִּין שֶׁאֵכָל וְיֵאָכַל וְיִבָּרֵךְ
בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, לְפָטוֹר גַּם אֶת הָרֵאשׁוֹן (קפ"ד).

סעיף טו'

אֵכָל אוֹ שֶׁתָּה וְהַקִּיָּא, לֹא יִבָּרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, דְּלֹא גָרַע מִנִּתְעַכֵּל (שע"ת רח).

סימן נב - דיני ברכת בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה ושהכל ובו י"ח סעיפים:

שבת

ח

סעיף א'

עַל פְּרוֹת הַגְּדֵלִים בְּאֵילָן, מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ. וְעַל פְּרוֹת הַגְּדֵלִים
בְּאֲדָמָה, וְהֵם כָּל מִינֵי לֶפְתָּן וְיִרְקוֹת וְקִטְנִיּוֹת וְטֶאֱטֵאֲרֵקָע (תירס) וְעֵשְׂבִים,
מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה. וְלֹא נִקְרָא אֵילָן, אֶלָּא זֶה שֶׁהָעֵנָפִים שְׁלוֹ
נִשְׂאָרִים גַּם בַּחֲרָף וּמוֹצִיא אַחַר כֶּף עֲלִים מִן הָעֵנָפִים, וְאֶפְלוּ הֵם דִּקְוִין
כְּגִבְעוּלֵי פִשְׁתָּן. אָבֵל אִם הָעֵנָפִים כָּלִים לְגִמְרֵי בַּחֲרָף וְאֵינּוּ נִשְׂאָר רַק
הַשֶּׁרֶשׁ, לֹא נִקְרָא אֵילָן, וּמְבָרְכִין עַל הַפְּרוֹת בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה (ר"ב ר"ג)

סעיף ב'

עַל דְּבַר שֶׁאֵין גְּדוּלוֹ מִן הָאֲרֶז, כְּמוֹ בֶּשֶׂר, דְּגִים, חֶלֶב, גְּבִינָה, וְכוּן עַל כָּל מִינֵי
מִשְׁקִים, חוּץ מִן הַיַּיִן וְשֶׁמֶן זַיִת, מְבָרְכִין שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בְּדַבְּרוֹ. וְתַבַּת נִהְיָה,
יֵשׁ לוֹמֵר הַיּוֹ"ד בְּקִמָּץ.

סעיף ג'

כְּמַהֲיִן וּפְטָרִיּוֹת (שְׁוֹאֲמֵעוּ) אֵף עַל פִּי שֶׁהוּן גְּדֵלִין מִלְּחֻלּוּחֵי הָאֲרֶז, יְנִיקְתּוּ
אֵינָה מִן הָאֲרֶז אֶלָּא מִן הָאֲוִיר, וְלָכֵן אֵינּוּ נִקְרָאִין פְּרֵי הָאֲדָמָה, וּמְבָרְכִין
עֲלֵיהֶן שֶׁהַכֹּל (ר"ד).

סעיף ד'

אין מְבָרְכִין בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ אוֹ בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה, אֲלָא עַל דְּבַר שֶׁהוּא טוֹב לְאָכְלוּ חַי וְגַם הַדְּרֵךְ הוּא לְאָכְלוּ חַי. אֲבָל אִם אֵין הַדְּרֵךְ לְאָכְלוּ חַי אֲלָא מִבֶּשֶׂל, אָף עַל פִּי שֶׁהוּא טוֹב לְמַאֲכָל גַּם כְּשֶׁהוּא חַי, מְכַל מְקוֹם אֵינוֹ חָשׁוּב כָּל כָּד, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו בְּרִכְתּוֹ אֲלָא כְּשֶׁאוֹכְלוּ מִבֶּשֶׂל. אֲבָל אִם אוֹכְלוּ חַי, אֵינוֹ מְבָרְךְ עָלָיו אֲלָא שֶׁהִכַּל. וְכַבּוּשׁ הָרִי הוּא כְּמִבֶּשֶׂל. וְלִכְּן עַל כְּרוּב (קרויט) כְּבוּשׁ מְבָרְכִין בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכֵן מְלִיחַ הוּא כְּמִבֶּשֶׂל לְעִנְיָן זֶה.

סעיף ה'

עַל הַצְּנוּן מְבָרְכִין בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכֵן עַל שׁוּמִיּוֹם וּבְצָלִים כְּשֶׁהוּן רִכִּין וְדַרְכָן לְאָכְלוֹ חַיּוֹ, אָף עַל פִּי שֶׁעַל פִּי הָרֵב אֵין אוֹכְלִין אוֹתָן רַק עִם פֶּת, מְכַל מְקוֹם גַּם אִם אוֹכְלוּ בְּלֹא פֶת, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. אֲבָל אִם הִזְקִינוּ, שֶׁהֵם חֲרִיפִים מְאֹד, וְאֵין דַּרְכָן לְאָכְלוֹ חַיּוֹ, מִי שֶׁאֲכָלוּ חַיּוֹ, מְבָרְךְ עֲלֵיהֶם שֶׁהִכַּל.

סעיף ו'

דְּבָרִים שֶׁהֵם טוֹבִים יוֹתֵר כְּשֶׁהֵם חַיִּין מְכַשְׁהֶם מִבֶּשֶׂלִין, שֶׁהַבְּשׂוּל מְגַרַע אוֹתָן, אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן כְּשֶׁהוּן מִבֶּשֶׂלִין אֲלָא שֶׁהִכַּל. וְאָף עַל פִּי שֶׁבִּשְׂלוֹ עִם בֶּשֶׂר וְעַל יְדֵי הַבֶּשֶׂר נִשְׁתַּבְּחוּ, מְכַל מְקוֹם אִזּוֹ הַבֶּשֶׂר הוּא הָעֶקֶר, וְאֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן אֲלָא שֶׁהִכַּל. אֲבָל אִם בִּשְׂלוֹ בְּאֶפֶן שֶׁהוּן הָעֶקֶר וּמְכַל מְקוֹם נִשְׁתַּבְּחוּ, כְּגוֹן שֶׁטְּגַן בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּדַבֵּשׁ וְכִיוּצָא בּוֹ, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן הַבְּרָכָה הֶרְאוּיָה לָהֶן, דְּמָה לִי אִם נִתְּבַשְׁלוּ בְּמִים אוֹ בְּשֶׁמֶן וּדְבַשׁ (ר"ה).

סעיף ז'

מִינֵי פְרוֹת הַגְּרוּעִים, הַגְּדָלִים עַל אֲטָדִים וְקוֹצִים אוֹ בְּשָׂר אֵילָנוֹת שֶׁיֵּצְאוּ מֵאֲלֵיהֶן וְלֹא נִטְעוּ לָהֶן אֲנָשִׁי, כְּמוֹ תַפּוּחֵי יַעַר וְכַדּוּמָה, שֶׁכְּשֶׁהֵם חַיִּין אֵינָן רְאוּיִין לְאָכִילָה, אָף עַל פִּי שֶׁבִּשְׂלוֹ אוֹ טְגַן בְּדַבֵּשׁ וְסֶכֶר וְהוּן רְאוּיִין לְאָכִילָה, אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן אֲלָא שֶׁהִכַּל. אֲבָל לוֹזִין (הַאֲזֵעֶלְנוֹס) אָף עַל פִּי שֶׁגְּדָלִים בִּיעַר, חָשׁוּבִים הֵם, וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ (ר"ג).

סעיף ח'

עֲשׂוּבִים הַגְּדִלִים מֵאֲלֵיהֶם בְּלִי זְרִיעָה, אִף עַל פִּי שֶׁהוּן רְאוּיִין לֶאֱכֹל חֵיִין, וְאֶפְלוּ בְּשֶׁלֶן וְהוּא מֵאֲכָל חֲשׁוּב, מִכָּל מְקוֹם כִּינּוּן שֶׁאִין זֹרְעִין אוֹתוֹ, אֵינּוּ חֲשׁוּב פְּרִי וּמְבָרְכִין עָלָיו שֶׁהִכֵּל. אֲבָל חֶסֶה [סְעֵלֵאט] וְכַדּוּמָה שְׁנֹזְרַע, מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְגַם בְּעֲשׂוּבִים הַגְּדִלִים מֵאֲלֵיהֶן, אִם יֵשׁ בָּהֶם פְּרוֹת חֲשׁוּבִים, כְּגוֹן יֶאֱגָדְעַס וּמֵאֲלִינְעַס מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה.

סעיף ט'

דָּבָר שֶׁאִינוּ עֹקֵר הַפְּרִי, אֵינּוּ חֲשׁוּב כְּמוֹ הַפְּרִי עֲצָמוֹ, אֲלָא יוֹרֵד מִדְּרָגָה אַחַת, שֶׁאִם הוּא פְּרִי עֵץ, מְבָרְכִין עַל הַטְּפֵל בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְאִם הוּא פְּרִי הָאֲדָמָה, מְבָרְכִין עַל הַטְּפֵל שֶׁהִכֵּל. וְלִכּוֹן אֵילָן צָלָף (קֵאפֶּעֶרנְבוּים) שֶׁהָעֵלִין שְׁלוֹ רְאוּיִין לֶאֱכִילָה, וַיֵּשׁ בְּעֵלִים כְּמִין תְּמָרִים בּוֹלְטִים, כְּמוֹ בְּעֵלִים שֶׁל עֲרָבָה, וְאֲבִיוֹנוֹת הֵן עֹקֵר הַפְּרִי, וְקִפְרִיסִין הֵן הַקְּלָפָה שֶׁסָּבִיב הַפְּרִי, כְּמוֹ קְלָפוֹת הָאֲגוּזִים, וְרְאוּיִים גַּם כֵּן לֶאֱכִילָה, עַל הָאֲבִיוֹנוֹת שֶׁהֵן עֹקֵר הַפְּרִי, מְבָרְךְ בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ, וְעַל הָעֵלִין וְעַל הַתְּמָרוֹת וְעַל הַקְּפְרִיסִין, בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה, וְכֵן עַלִי וְרָדִים (רֵאזֶענְבֶּלֶעטֶער) שֶׁנִּרְקָחוּ בְּדַבֵּשׁ וְסִכָּר, מְבָרְכִין בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה, אִף עַל פִּי שֶׁגִּדְלִים בְּאֵילָן, מִפְּנֵי שֶׁאִין עֹקֵר הַפְּרִי. וְכֵן קְלָפוֹת תְּפּוּחֵי זֵהָב שֶׁנִּרְקָחוּ בְּדַבֵּשׁ וְסִכָּר, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְעַל קְלָפוֹת קִשׁוּאִין שֶׁמְטַגְּנִין בְּדַבֵּשׁ וְסִכָּר, מְבָרְכִין שֶׁהִכֵּל. וְעַל הַשְּׂרָבִיטִין מִהַקְּטַנְיּוֹת שֶׁזֹּרְעִין בְּשָׂדוֹת, אִף עַל פִּי שֶׁהֵן מְתוּקִים, אִם אֲכָלָן בְּלֵא הַקְּטַנְיּוֹת, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם שֶׁהִכֵּל. וְאֶלּוֹ שֶׁזֹּרְעִים בְּגִנּוֹת עַל דַּעַת לֶאֱכָלָן חֵיִין בְּשְׂרָבִיטִיהֶן, אֶפְלוּ כְּשֶׁאוֹכֵל הַשְּׂרָבִיטִין לְחוּד, יֵשׁ לְבָרְךְ בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה (ר"ב ר"ד).

סעיף י'

גִּרְעִינִין שֶׁל פְּרוֹת אִם הֵם מְתוּקִים, מְבָרְךְ עֲלֵיהֶם בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה, אֲבָל גִּרְעִינִים הַמְּרִים אֵינָם נְחֻשְׁבִים כָּלֵל, וְאִם אוֹכְלָן כֶּף, אֵינּוּ מְבָרְךְ עֲלֵיהֶם כָּלֵל. וְאִם מִתְקָן עַל יְדֵי הָאוֹר וְכַדּוּמָה, מְבָרְךְ עֲלֵיהֶם שֶׁהִכֵּל.

סעיף יא'

שְׂקָדִים הַמְּרִים, כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים שֶׁאִז עֹקֵר אֲכִילָתוֹ הִיא הַקְּלָפָה שֶׁאִינָה מְרָה, וְעַל דַּעַת כֵּן נוֹטְעִין אוֹתוֹ, מְבָרְךְ עֲלֵיהֶן בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ. וְכִשֶּׁהוּן גְּדוּלִים שֶׁאִז עֹקֵר הָאֲכִילָה הוּא מֵה שֶׁבְּפָנִים וְהוּא מֵר, אִם אוֹכְלָן כֶּף, אֵינּוּ מְבָרְךְ כָּלֵל. אֲבָל אִם מִתְקָן עַל יְדֵי הָאוֹר אוֹ דָּבָר אַחֵר, כִּינּוּ דְפָרִי נִינְהוּ וְגַם עַל דַּעַת כֵּן נוֹטְעִין אוֹתוֹ, מְבָרְךְ עֲלֵיהֶן בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ (ר"ב). שְׂקָדִים הַמְּחַפִּין בְּסִכָּר אִף עַל פִּי שֶׁהִסְכָּר הוּא הָרֵב, מִכָּל מְקוֹם מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ. וְקַלְמוֹס הַמְּחַפֵּה בְּסִכָּר מְבָרְכִין רַק שֶׁהִכֵּל כִּי הַקְּלָמוֹס אֵינּוּ פְּרִי.

סעיף יב'

פרות שלא נגמר בשולן על האילן, אפלו בשולן או טגגן בדבש וכדומה, כמו שהוא הדרך לטגגן פרות שלא נגמרו, בדבש או סכר, מברך עליהם שהכל. אך על אתרוג מטגגן בדבש או בסכר יש לברך בורא פרי העץ.

סעיף יג'

נובלות, והן פרות שנשרפו מן החם ונבלו ונפלו מן האילן קדם שנתבשלו, כיון שהוא דבר שנתקלקל אין מברכין עליו רק שהכל. וכן פת שעפשה ותבשיל שנתקלקל קצת מברכין עליהן שהכל. אבל אם נתקלקלו לגמרי עד שאינן ראויין לאכילה, אין מברכין עליהן כלל. וכן חמץ גמור (שמבעבע כששופכים אותו על הארץ) אין מברכין עליו כלל. ואם ערבו במים עד שראוי לשתייה מברכין עליו שהכל.

סעיף יד'

ויש מיני פרות שדרךן בכך שאינן מתבשלים לעולם על האילן, אלא אחר שנוטלין אותן מן האילן מניחין אותן בתוך קש ותבן וכדומה ועל ידי כך מתבשלין, כגון האגסים הקטנים (אשריץ) כיון שדרךן בכך, מברכין עליהן בורא פרי העץ (רי"ב ר"ד)

סעיף טו'

יש מיני פרות שאין בהם אלא שרף בעלמא פנוס בתוך החרצנים (ונקראים קאלינעס) ואינן ראויין לאכילה אלא מוצצין אותן וזורקין הקלפות, מברכין על מציצה זו שהכל, (דכיון שעקרו אינו אלא למשקה היוצא ממנו אין עליו שם פרי כלל), ואפלו הוא בולע גם הקלפה והגרעין, אינו מברך רק שהכל.

שבט

סעיף טז'

אין מברכין בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה אלא כשנכר במקצת שהוא פרי. אבל אם נתרסק עד שאינו נכר כלל מה הוא, כגון, [רבה] (לעקפאר) (פאוועדלא, לאטווערג) שמבשלין משזיפין וקטניות שרסקו לגמרי וכדומה, מברכין עליהם שהכל. ובדיעבד אם ברך עליהם ברכה הראויה להן יצא. ואם רב דרך אכילת אותן פרות הוא על ידי רסוק שמרסקין אותן לגמרי, מברכין אף לכתחלה ברכה הראויה להן (רי"ב ר"ד ר"ה).

סעיף יז'

אָרְזוּ וְדַחְנוּ (הירז ורייז) שְׁנֵת־בְּשָׁלוֹ, אִם לֹא נִתְמַעְכוּ, מְבָרְךְ עֲלֵיהֶם בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְאִם נִתְמַעְכוּ אוֹ שְׁטַחְנוּ וְעָשָׂה מֵהוּ פֶת, יֵשׁ חֲלוּק בֵּין אֶרֶז לְדַחְנוּ, כִּי מִצַּד הַדִּין עַל הָאֶרֶז מְבָרְךְ בּוֹרָא מִיַּי מְזוֹנוֹת, וְעַל הַדַּחְנוּ שְׁהַכֵּל. אֲלֹא שְׂיֵשׁ לָנוּ סִפֵּק אֵיזְהוּ אֶרֶז וְאֵיזְהוּ דַחְנוּ, לָכֵן יֵרָא שְׁמִים לֹא יֵאָכֵל בֵּין דַּחְנוּ בֵּין אֶרֶז שְׁנֵת־מַעְכוּ אֲלֹא בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה. וּבְשַׁעַת הַדְּחִיק שְׂאִין לוֹ פֶת מְבָרְךְ בֵּין עַל הַדַּחְנוּ בֵּין עַל אֶרֶז שְׁהַכֵּל וְלֹא־חֲרִיָּהם בּוֹרָא נְפֹשׁוֹת רַבּוֹת. עַל פֶת הָעֲשׂוּי מְקַטְנִיּוֹת (תַּרְס) טַעֲנֵנְגָרָא קוֹקְרִיטֵז. מֵאֵלִיִּי״ע טִירְקֶשֶׁעַן וּוִיִּטֶץ, אֲפֹלוּ בְּמִקְוֹמוֹת שְׁדַרְכָּן בְּלַחֵם זֶה, מְבָרְכִין עֲלָיו שְׁהַכֵּל (עֵינֵי פְּרִי מְגִדִים סִמָּן ר״ח, מִשְׁבָּצוֹת סְעִיף קָטוֹ י״א, וְשִׁיגְרֵי בְּרַכָּה סִמָּן ר״ז). (דִּין עֶרֶב קַמְחִין, עֵינֵי בְּשִׁלְחוֹ עֲרוּךְ סִמָּן ר״ח ס״ט).

סעיף יח'

עַל הַסְּכָר מְבָרְךְ שְׁהַכֵּל. וְכֵן הַמוֹצֵץ קִנִּים מְתוּקִים, מְבָרְךְ שְׁהַכֵּל. וְכֵן [קִנְמוֹן וְשׁוֹשׁ] צִימְרִינֵד וְלֹא־קִרִיטֶץ שְׁפּוֹסֶסִין וּבּוֹלְעִין רַק טַעַם וּפּוֹלְטִין הָעֶקֶר מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן שְׁהַכֵּל.

סימן נג - דין רטב ומשקה של פרות וירקות ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

כָּל הַפְּרוֹת וְיִרְקוֹת שְׁסַחְטוּן וְהוֹצִיא מֵהוּ מִשְׁקִין, מְבָרְךְ עַל הַמִּשְׁקִין שְׁהַכֵּל. וְכֵן דְּבַשׁ הַזָּב מִן הַתְּמָרִים, כִּי אֵין שׁוּם מִשְׁקָה נִקְרָא פְּרִי, רַק הֵיִינוּ וְשָׁמוֹ זֵית. וְהֵיִינוּ שֶׁהוּא חָשׁוּב מְאֹד, קִבְּעוּ לוֹ בְּרַכָּה מִיַּחְדָּת, בּוֹרָא פְּרִי הַגָּפֶן. וְשָׁמוֹ זֵית שֶׁהוּא גַם כֵּן חָשׁוּב, אִם נִהְיֶה מִפְּנֵי, בְּעֵינֵינוּ שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבָרְךְ עֲלָיו, מְבָרְכִין עֲלָיו בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ (כְּדִלְקָמוֹ סִמָּן נ״ד סְעִיף ח׳)

סעיף ב'

פְּרוֹת שְׂאִין דַּרְכָּן לְבָשׂוּל אֲלֹא לְאָכְלוֹ חַיִּין, אִם בְּשָׁלוֹ, מְבָרְךְ עַל הַרְטָב שְׁהַכֵּל. אֲבָל פְּרוֹת שְׁדַרְכָּן לְיַבֵּשׁוּן וּלְבָשָׁלוֹ וְהוּן שְׁכִיחִים לְרַב וְנִטְעֵי לְהוּ אֲדַעְתָּא דְּהַכִּי, אִם בְּשָׁלוֹ כְּדִי לְאָכֵל הַפְּרוֹת וְגַם לְשִׁתּוֹת אֶת הַרְטָב מְבָרְךְ

על הרטב בורא פרי העץ, ואפלו אינו אוכל מן הפרות. וכן קטניות וירקות, במקום שדרך לבשלים, לאכלם וגם לשותות הרטב, מברך על הרטב בורא פרי האדמה, ואפלו אינו אוכל מן המאכל (והחלוק שביין זה למה שכתבתי בסעיף א', יש אומרים משום דהתם אין דרך בכך לסחוט את הפרות או ירקות להוציא מימיהן, והכא דרך בכך. ויש אומרים, משום דיותר נכנס טעם הפרי והירק במים שמבשלין אותן בהם, מאשר הוא במשקה שזב מהו). אבל אם אין פונת הבשול רק בשביל הפרות או הירקות, אזי כשאינו אוכל מן הפרות והירקות אלא שותה את הרטב לבד, מברך שהכל. ואם בשלן עם בשר ביחד, אפלו אם פונת הבשול גם בשביל הרטב, לעולם מברך על הרטב שהכל, כי הבשר הוא העקר (ר"ב ר"ה).

שבת

יא

סעיף ג'

פרות ששראן או בשלן רק בשביל הרטב, מברך עליו שהכל, ולכן מברכין על קאפע ועל טה שהכל. וכן על השכר, בין שהוא מתמרים בין שהוא משעורים.

סעיף ד'

ירקות או פרות שכובשין אותן במים שיתחמצו, אף על פי שדרך בכך, כגון [קשואים, מלפפונים, סלק, כרוב] גורקען, אוגרקיס, ראהטע ריבען, צוויקעל, בוראקיס קרויטס. מכל מקום, אין מברכין על הרטב, כי אם שהכל. ואף על פי שטעם הירק והפרי ברטב, מכל מקום, הואיל ואין עקר הכבישה בשביל שיתנו טעם במים, אלא בשביל שגם המה בעצמם יתקנו על ידי הכבישה, לכן מברכין רק שהכל. ומכל מקום אם אכל תחלה את הירק וברך בורא פרי האדמה, ואחר כך רוצה לשתות גם הרטב, יש ספק אם צריך לברך על הרטב, כי שמא יצא בברכת בורא פרי האדמה, גם על הרטב. לכן לא יעשה כן.

סעיף ה'

וכן פרות וירקות וקטניות וכדומה, שבשלן במשקה, שיש לה טעם בעצמותו, כגון בחמץ או בחמיצה (בארשט) או בחלב, מברכין על הרטב שהכל. ואם אכל תחלה את המאכל, יש ספק אם אין הרטב נפטר בהברכה זאת (שם).

סעיף ו'

צמוקין שיש בהן לחלוחית כל כך, שאם היו דורכין אותן יצא מהן דבשון, אם כתשון ושרה אותן במים לצרף שתיה ולא לצרף אכילת הצמוקין, אם שרה שלשה ימים ותוסס, ולאחר שלשה ימים ערה מהם את המשקה לכלי אחר, הרי משקה זה יין גמור מברכין עליו בורא פרי הגפן, ולאחריו ברכה מעין שלש. ובכל מקום שצריכין כוס יין יוצאין בו. וצריכין לראות שיהיו הצמוקין יותר מחלק ששית שבמים, ומשערים את הצמוקין כמו שהיו בלחותן קדם שנתבשו (עין שע"ת סימן ר"ד סעיף ה'). ודוקא כשנעשה על ידי שריה כמו שכתבתי, אבל אם בשל את הצמוקין במים, אינו נעשה יין על ידי הבשול (כן כתוב בספר החיים ודלא כמו שכתוב בספר חיי אדם הלכות שבת כלל ו' סעיף ו').

(ואם שרה או בשל את הצמוקין על דעת לאכול גם את הצמוקין, יש כמה ספקות בברכה שעל המשקה) (ר"ב)

(ר"ד).

סימן נד - דין עקר וטפל ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

אם אכל שני דברים או אוכל ושותה, והאחד עקר ואצלו והשני הוא טפל לו, שאין פונתו לאכול, אלא בשביל העקר, ואם לא היה לו העקר לא היה אוכל כלל את הטפל, כגון שחלש לבו, וכדי לחזק לבו אוכל דג מליח או צנון, אלא מפני שהם דברים חריפים אוכל גם מעט פת, או דבר אחר למתק החריפות, וכן אם מתאנה לשותת יין שרף ושותה, ובכדי למתק החריפות אוכל אחריו מעט פת, או איזה פרי, מברך רק על העקר, ועל הטפל אינו צריך לברך לא לפניו ולא לאחריו, כי נפטר בברכה שעל העקר, וגם נטילת ידים אינו צריך.

סעיף ב'

ודוקא אם אוכל את העקר ותחלה ואחר כך את הטפל, ובשעה שברך על העקר היה דעתו לאכול גם את הטפל, או שהוא רגיל בכך, דהוי כאילו היתה דעתו לכך ואוכל את הטפל באתו מעמד, לאפוקי אם הלך בינתים לחדר אחר, שאז צריך לברך גם על הטפל.

סעיף ג'

וְכֵן אִם אוֹכֵל מִתַּחֲלָה אֶת הַטָּפֶל וְאַחַר כֵּן אֶת הָעֵקֶר, כְּגוֹן שְׂרוּצָה לְשִׁתּוֹת
יֵין אוֹ יֵין שָׂרָף, וְכֵדִי שֶׁלֹּא לְשִׁתּוֹת אֲלִיבָא רִיקָנָא אוֹכֵל תַּחֲלָה אֵיזָה דְּבַר
קָטָן, צָרִיךְ לְבַרֵּךְ גַּם עַל הַטָּפֶל. וְאִמְנָם כִּינּוּן שֶׁהוּא רַק טָפֶל עִתָּהּ, יֵשׁ
אוֹמְרִים, דְּיָרַד מִבְּרַכְתּוֹ וְאִין מְבָרְכִין עָלָיו רַק שֶׁהִכֵּל, וְיֵשׁ חוֹלְקִין.
וְלְהוֹצִיא אֶת עֲצָמוֹ מִיַּדֵי סַפְקָא, יִשְׁתֶּה תַּחֲלָה קֶצֶת מִן הָעֵקֶר וַיְבָרֵךְ עָלָיו
לְפָטוֹר אֶת הַטָּפֶל אֶת

שבט

יב

סעיף ד'

אִם כְּוָנְתוֹ לְשַׁנְיָהֶם, כְּגוֹן שֶׁהוּא שׁוֹתֵה יֵין שָׂרָף וְאוֹכֵל גַּם מִיַּי כִּיסָנִין
וְדַבְּשָׁנִין (הַאֲנִיג קוֹכֵעוֹ) אוֹ מְרַקְחַת וְכַדוּמָה, צָרִיךְ לְבַרֵּךְ עַל שְׁנֵיהֶם. וַיְבָרֵךְ
תַּחֲלָה עַל הַכִּיסָנִין אוֹ הַמְרַקְחַת שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים, וְאַחַר כֵּן מְבָרֵךְ עַל הַיֵּין
שָׂרָף, וּמְכַל שְׂכָן אִם אוֹכֵל פֶּת כִּיסָנִין וְשׁוֹתֵה גַם כֵּן קֹאפֶע שֶׁצָּרִיךְ לְבַרֵּךְ עַל
שְׁנֵיהֶם, דְּהֵינּוּ תַּחֲלָה עַל פֶּת הַכִּיסָנִין וְאַחַר כֵּן עַל הַקֹּאפֶע שֶׁהָרִי כְּוָנְתוֹ
לְשַׁנְיָהֶם.

סעיף ה'

שְׁנֵי מִיַּנְיִם שֶׁנִּתְבַּשְׁלוּ יַחַד, אִם כָּל מִין מְבָדֵל לְעֲצָמוֹ, מְבָרֵךְ עַל כָּל מִין בְּפָנָי
עֲצָמוֹ בְּרַכָּה הֶרְאוּיָה לוֹ. אֲבָל אִם נִתְמַעְכּוֹ וְנִדְבָקוֹ, אֲזִי אֲזַלְיָנוּ בְּתֵר רַבָּא,
וּמָה שֶׁהוּא הָרַב זֶהוּ הָעֵקֶר וּמְבָרְכִין עָלָיו, וְהַשְּׁנֵי נִפְטָר. אֲךָ אִם אֶחָד הוּא
מְחַמֶּשֶׁת מִיַּי דָּגוֹן, אָף עַל פִּי שֶׁהוּא הַמַּעוּט הוּא הָעֵקֶר, כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי
בְּסִימָן מ"ח סְעִיף י' עֵינִן שָׁם (ר"ח ר"י"ב).

סעיף ו'

מֵאֲכָל שְׁנֵתוֹ לְתוֹכּוֹ חֶלֶב אוֹ מֶרֶק לְאֲכָלָם בְּיַחַד, אִם עֵקֶר כְּוָנְתוֹ הַמֵּאֲכָל,
אֲזִי מְבָרֵךְ רַק עָלָיו, וְהַחֶלֶב אוֹ הַמֶּרֶק טְפִלִּים. וְאִם כְּוָנְתוֹ רַק עַל הַמֶּרֶק
וְהַחֶלֶב, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, וְהַמֵּאֲכָל הוּא טָפֶל. וְאִם כְּוָנְתוֹ עַל שְׁנֵיהֶם (וְאִין
בְּרַכּוּתֵיהֶן שְׁוִת), מְבָרֵךְ תַּחֲלָה עַל הַמֵּאֲכָל וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ מַעֵט, וְאַחַר כֵּן מְבָרֵךְ
עַל הַמֶּרֶק אוֹ עַל הַחֶלֶב. וְאִין הוֹלְכִין בְּזֶה אַחַר הָרַב. וְאִפְלוּ אִם הַמֵּאֲכָל
הוּא מִין דָּגוֹן, אֵינּוּ נֶחְשָׁב עֵקֶר לְעֵינֵינוּ זֶה, (מֵאֲכָל שְׁנֵתְבַשֵּׁל בְּמִים אוֹ בְּחֶלֶב, עֵינִן לְעִיל סִימָן
מ"ח וְסִימָן נ"ג) (סִימָן קס"ח ר"י"ב).

סעיף ז'

בְּשָׂמִים שְׁחוּקִים שְׁעָרְבֵן עִם סֶכֶר, הַבְּשָׂמִים הֵם הָעֶקֶר וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶם
בְּרָכָה הָרְאוּיָה לָהֶן. עַל אֲגוּז מוֹסֵקֵט בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ. עַל קַנְמוֹן (צִימְרִינֵד)
בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכֵן עַל זִנְגְבִיל (אוֹנְגְבֵר) בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה.

סעיף ח'

הַשּׁוֹתֶה שְׁמֵן זֵית כְּמוֹ שֶׁהוּא, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו כָּלֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְזִיק לוֹ.
וְאִם עָרְבוּ עִם שְׂאֵר דְּבָרִים, הוּא הַטָּפֵל וּמְבָרֵךְ רַק עַל הָעֶקֶר. אֲדָ אִם יֵשׁ לוֹ
מְחוּשׁ שֶׁהוּא צָרִיךְ אֶת הַשְּׁמֵן לְרִפּוּאָה, וּבְכַדֵי שְׂלֵא יִזְיק לוֹ הוּא מְעָרְבוֹ
בְּשְׂאֵר דְּבָר, מֵאַחַר שֶׁעֶקֶר כְּוֹנֵתוֹ עַל הַשְּׁמֵן, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא הַמַּעֲט, מְבָרֵךְ
עָלָיו בְּרָכְתוֹ שֶׁהִיא בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ וּפּוֹטֵר אֶת הַדְּבָר הָאַחֵר. וְאִם הוּא צִמָּא
וְעֶקֶר כְּוֹנֵתוֹ לְשִׁתּוֹת לְצִמָּאוֹ, אֵלֶּא שְׂאֵגֵב הוּא נוֹתֵן בּוֹ שְׁמֵן לְרִפּוּאָה, מְבָרֵךְ
רַק עַל הַמַּשְׂקָה. וְכֵן הַדִּין אִם נוֹתֵן לְתוֹךְ הַמַּשְׂקָה אֲגוּז מוֹסֵקֵט אוֹ קַנְמוֹן
(צִימְרִינֵד) אוֹ זִנְגְבִיל, דְּאִזְלִינֵן בְּתֵר הַכְּוֹנָה.

סעיף ט'

כָּל מִינֵי מְרֻקְחָת, הַדְּבֵשׁ וְהַסֶּכֶר הֵן טְפִלִּים וּמְבָרְכִים עַל עֶקֶר הַפְּרִי בְּרָכְתוֹ
הָרְאוּיָה לוֹ (וְעֵינֵן לְעִיל סִימֵן נ"ב).

סימן נה - דין קדימה בברכות ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

מִי שֵׁשׁ לְפָנָיו מִינֵי פְרוֹת הַרְבֵּה, וְהוּא רוֹצֵה לֶאֱכֹל מִכָּלֶם, אִם בְּרֻכּוֹתֵיהֶן
שְׁוֹת, יְבָרֵךְ עַל זֶה שֶׁהוּא חֲבִיב לוֹ וְחִפֵּץ בּוֹ יוֹתֵר. וְאִם שְׁנֵיהֶן שְׁוִים לוֹ
בְּחֲבִיבוּת, אִזִּי אִם יֵשׁ בִּינֵיהֶם מִמִּין שְׁבָעָה שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (עֵינֵן
לְעִיל סִימֵן ז'), יְבָרֵךְ עַל זֶה, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵלֶּא חֲצִי פְּרִי וְהַשְּׂאֵר הֵן שְׁלָמִים.
וְאִם אֵין בִּינֵיהֶם מִמִּין שְׁבָעָה, אִם אֶחָד שָׁלֵם וְאֶחָד אֵינוֹ שָׁלֵם, שָׁלֵם עָדִיף.
וְכֵן אִם אֵין בְּרֻכּוֹתֵיהֶן שְׁוֹת אֵלֶּא שֶׁאֶחָד בְּרָכְתוֹ בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ, וְאֶחָד
בְּרָכְתוֹ בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה, שְׂצָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל שְׁנֵיהֶם, אִם הָאֶחָד חֲבִיב עָלָיו,
יְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הַחֲבִיב. וְאִם שְׁנֵיהֶם שְׁוִים לוֹ, יְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל זֶה שֶׁהוּא
מִמִּין שְׁבָעָה, אֶפְלוּ הוּא חֲצִי. וְאִם אֵין בִּינֵיהֶם מִמִּין שְׁבָעָה, שָׁלֵם עָדִיף.
וְאִם שְׁנֵיהֶם שְׁלָמִים אוֹ שְׁנֵיהֶם חֲסָרִים, יְקַדִּים בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ לְבוֹרָא פְּרִי
הָאֲדָמָה.

סעיף ב'

אם פלן הו ממין שבעה ושויים לו בחביבות, צריך להקדים את זה שהקדימו הפסוק. וארץ בתרא, שנאמר בפסוק, הפסיק את הסדר. נמצא לפי זה, כי תמרים קודמים לענבים, לפי שתמרים הם שני לארץ בתרא, וענבים הוא שלישי לארץ קמא. ודוקא ענבים. אבל יין, כיון שהוא דבר חשוב וקבעו לו ברכה לעצמו, הוא קודם לכל הפרות.

סעיף ג'

הא דיש מעלה למין שבעה, דוקא כשנגמרה הפרי. אבל פרי שלא נגמרה אין לה מעלה, דלא משתבח קרא במדי דלא חזי. וכן אם אוכלו שלא כדרך הנאתו, כגון הכוסס חטה, אין לה קדימה.

סעיף ד'

אם יש לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, וגם דבר שברכתו שהכל ורוצה לאכול משניהם, ברכת בורא פרי העץ וברכת בורא פרי האדמה קודמות, שהן חשובות, לפי שהן מבררות יותר, שאינן פוטרות אלא מין אחד, ושהכל היא ברכה כוללת הרבה. ואפלו אם זה שברכתו שהכל הוא חביב לו יותר, מפל מקום, צריך להקדים בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה (רי"א).

סעיף ה'

ברכת בורא מיני מזונות קודמת גם לברכת היין, ומפל שכן ברכת המוציא, שהרי היא קודמת גם לברכת בורא מיני מזונות. ולכן בשבת ויום טוב כשמקדש על היין, צריך לכסות את הפת, שלא יראה בשבת, כשמקדימין לו ברכת היין. וכן בשחרית כשמקדש ואוכל אחר כך מיני מזונות, צריך לכסותו בשעת הקדוש (רי"א רע"א רצ"ט).

סימן נו - דין טעות בברכות ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

טעה וברך על לחם גמור בורא מיני מזונות או על פת כיסניו המוציא, יצא. אבל אם ברך על תבשיל אפלו ממיני דגן המוציא, לא יצא (חיי"א כלל נ"ח) טעה וברך על ענבים בורא פרי הגפן, יצא. וכן אם טעה בברכה אחרונה וברך על הגפן, יצא. שהרי גם הענבים פרי הגפן הם (ר"ח).

סעיף ב'

טעה וברך על פרי העץ בורא פרי האדמה, או שהיו שניהם לפניו וטעה והקדים לברך על פרי האדמה ונתפנו לפטור בזה גם את פרי העץ, יצא, שהרי גם העץ יונק מן האדמה. אבל אם ברך על פרי האדמה בורא פרי העץ, לא יצא. ולכן אם הוא מספק באיזה פרי אם הוא פרי העץ או פרי האדמה ואי אפשר לו לברר בשום אופן, יברך עליו בורא פרי האדמה.

סעיף ג'

טעה וברך על היין בורא פרי העץ, אם נזכר מיד, יאמר תוך כדי דבור, בורא פרי הגפן. ואם לא נזכר מיד יצא בדיעבד (ר"ח).

סעיף ד'

על כל דבר אפלו על הפת ועל היין, אם טעה וברך שהכל יצא (ועינו לעיל סימן נ"ס"ב).

סעיף ה'

אף על פי שלכתחלה צריך לדקדק ולכונן על מה שהוא מברך (כמו שפתיבתי בסימן נ" סעיף ג') מכל מקום בדיעבד אם טעה בפונה, כגון שלקח בידו פוס קסבר שהוא יין, וברך על דעת, שהוא יין, וקדם שאמר בורא פרי הגפן נזכר שהוא מים או שכר וסיום שהכל נהיה בדברו, אינו צריך לחזור ולברך, דמשום טעות בפונה אינו צריך לחזור ולברך. וכל שכן אם טעה בהפוך, שהיה סבור שהוא שכר או מים וברך על דעת לומר שהכל, וקדם שאמר שהכל נזכר שהוא יין, וסיום בורא פרי הגפן, שיצא. שהרי אפלו אם היה מסים כפי הפונה היה יוצא.

סעיף ו'

אֲפֹלוּ אִם סִיִּים כָּל הַבְּרָכָה בְּטֵעוֹת, אֶלָּא שְׁנֹזֵכֵר תּוֹךְ כְּדֵי דְבוּר וְתִקּוּן אֲמִירְתּוֹ, כְּגוֹן שְׁלֶקַח כּוֹס מִיִּם אוֹ שֶׁכֶר קֶסֶבֶר שֶׁהוּא יֵין וּבִרְךָ בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן, וְנֹזֵכֵר מִיִּד שֶׁהוּא מִיִּם אוֹ שֶׁכֶר וְסִיִּים שֶׁהִכֵּל נִהְיָה בְּדַבְּרוֹ, וְכֵן הִיָּתָה אֲמִירְתּוֹ, בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן שֶׁהִכֵּל נִהְיָה בְּדַבְּרוֹ, יֵצֵא.

סעיף ז'

וְאִם לֹא נֹזֵכֵר תּוֹךְ כְּדֵי דְבוּר, צָרִיךְ לְבָרֵךְ מִחֲדָשׁ בְּרִכַּת שֶׁהִכֵּל אִם הוּא רוֹצֵה לְשִׁתֵּת כּוֹס זֶה. וְאִם הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְשִׁתּוֹת גַּם יֵין אַחֵר, יִקַּח יֵין וְיִשְׁתֶּה מִיִּד, וְאִינוּ צָרִיךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה כֹּל שֶׁלֹּא הִפְסִיק בְּדַבְּרוֹ (עַיֵן לְעֵיל סִימָן נ' סֵעִיף ד' וְסֵעִיף ה'). וְאֲפֹלוּ טֵעַם תְּחִלָּה מִן הַכּוֹס וְעַל יְדֵי טֵעִימָתוֹ נוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא מִיִּם אוֹ שֶׁכֶר מִכָּל מְקוֹם לֹא הָיָה הִפְסִיק בְּדַעְבֵּד (וּלְעַנְיֵן קִידוּשׁ עִ"ל ס' עו' ס' יב).

סימן נו - דין ברוך על מאכל או משקה, ואחר כך הביאו לו עוד ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

בְּרַךְ עַל הַלֶּחֶם וְלֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְאָכּוֹל יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִכִּין לוֹ, כְּגוֹן שֶׁקָּנָה לוֹ לֶחֶם אוֹ גַּלְסָקָא וְסָבֵר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ דֵּי, וְשׁוּב נִתְאַוָּה לְאָכּוֹל יוֹתֵר וְשָׁלַח לְקַנּוֹת לוֹ עוֹד, אֲפֹלוּ יֵשׁ לְפָנָיו עוֹד מִמָּה שֶׁהִכִּין לוֹ בְּתַחֲלָה, מִכָּל מְקוֹם, צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית הַמּוֹצֵיא עַל מַה שֶׁהִבִּיאוֹ לוֹ, מִשּׁוּם דְּהוּי נִמְלָךְ. אֲבָל מִי שֵׁישׁ לוֹ לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וְחִתּוֹד לְעֶצְמוֹ חֲתִיכָה, שֶׁהָיָה סְבוּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ דֵּי וְאַחֵר כֵּן נִתְאַוָּה לְיוֹתֵר וְחִתּוֹד לוֹ עוֹד, אֶף עַל פִּי שְׁאִין לוֹ עוֹד מִן הָרֵאשׁוֹן, אִינוּ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית, דָּזָה לֹא מְקַרֵי נִמְלָךְ, כִּי הִדְרָךְ הוּא כֵּן.

סעיף ב'

בְּרַךְ עַל הַפְּרוֹת שֶׁהוּא אוֹכֵל וְהִבִּיאוֹ לוֹ אַחֵר כֵּן עוֹד פְּרוֹת, אִם בְּשַׁעַת הַבְּרָכָה הִיָּתָה דַּעְתּוֹ עַל כָּל מַה שֶׁיִּבִּיאוֹ לוֹ, אֲזִי אֲפֹלוּ אִם אִין לוֹ עוֹד מִהָרֵאשׁוֹנִים, וְאֲפֹלוּ אִינֵן מִמִּין הָרֵאשׁוֹן אֶלָּא שֶׁבְּרַכּוֹתֵיהֶן שְׁווֹת, אִינוּ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית עַל אֵלוֹ שֶׁהִבִּיאוֹ לוֹ. וְאִם הוּא נִמְלָךְ מִמָּשׁ, דְּהִינּוּ

שְׁמִתְחַלָּה לֹא הִיְתָה דַעְתּוֹ לֶאֱכֹל רַק אֵלּוּ שֶׁהֵם לְפָנָיו, וְאַחַר כֵּן נִמְלָךְ לֶאֱכֹל יוֹתֵר, אִזִּי אֶפְלוּ הֵם מִמִּין הַרְאִשׁוֹן וְגַם יֵשׁ לְפָנָיו עוֹד גַּם מִהַרְאִשׁוֹנִים, מִכָּל מְקוֹם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל אֵלּוּ שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ.

סעיף ג'

וְאִם בְּתַחֲלָה הִיְתָה דַעְתּוֹ סֵתֵם לֹא כֵּן וְלֹא כֵּן, אִזִּי יֵשׁ חֲלוּק, שְׂאֵם בְּשַׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ הַשְּׁנָיִים לֹא הָיָה לוֹ עוֹד מִהַרְאִשׁוֹנִים צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית. אֲבָל אִם הָיָה לוֹ אֶז עוֹד מִהַרְאִשׁוֹנוֹת, יֵשׁ סִפְק אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית עַל הַשְּׁנָיִים אוֹ אֵינּוּ צָרִיךְ. לְכֵן טוֹב לְזַהֵר שֶׁכִּשְׁהוּא מְבָרֵךְ, תִּהְיֶה דַעְתּוֹ עַל כָּל מַה שִׁיְבִיאוּ לוֹ. וְאִם לֹא הִיְתָה דַעְתּוֹ כֵּן אֶלָּא בְּסֵתֵמָא, כִּיּוֹן דְּאֶפְא סִפְקָא בְּבִרְכָה, יֵשׁ לוֹ לְמַנוּעַ אֶת עֲצֻמוֹ מִלְּאֲכֹלָם.

סעיף ד'

הֵבִיאוּ לוֹ פְּרִי שֶׁהוּא חָשׁוּב וְחָבִיב עָלָיו יוֹתֵר מִן הַרְאִשׁוֹנִים אוֹ שֶׁהוּא מִמִּין שְׂבַעָה, אֶפְלוּ יֵשׁ לְפָנָיו עוֹד מִהַרְאִשׁוֹנִים, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל זֶה שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ, כִּי מַה שִׁאֵינּוּ חָשׁוּב אֵינּוּ יָכוֹל לְפִטוֹר אֶת הַחָשׁוּב דְּרַךְ גְּרָרָא, אֶלָּא דְּוִקָא כְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לְפִטְרוֹ (כְּדִלְעִיל סִימָן נ' סעיף י"א).

סעיף ה'

בְּרַךְ עַל הַשְּׂכָר וְנִתְכַּוֵּן לְפִטוֹר כָּל מַה שִׁיְבִיאוּ לוֹ מִבְּרַכַּת שְׁהַכֵּל, וְהֵבִיאוּ לוֹ דָּגִים, אֵינּוּ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַדָּגִים. אֲבָל אִם הִיְתָה דַעְתּוֹ סֵתֵם, אֶפְלוּ אִם בְּשַׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ אֶת הַדָּגִים עֲדִין הָיָה שְׂכָר לְפָנָיו, מִכָּל מְקוֹם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַדָּגִים. וְלֹא דְמִי לְפָרוֹת, אֶפְלוּ שֶׁאֵלּוּ תַפּוּחִים וְאֵלּוּ אֶגּוֹזִים, מִכָּל מְקוֹם הַכֵּל מִיֵּן אֲכָל הוּא. אֲבָל שְׂכָר וְדָגִים הֵמָּה לְגַמְרֵי שְׁנֵי מֵינִים מְחַלְקִים. זֶה אֲכָל וְזֶה מִשְׁקָה, וְאֵינּוּ פּוֹטְרִין זֶה אֶת זֶה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לְפָנָיו בְּשַׁעַת בְּרַכָּה, אוֹ שֶׁהִיְתָה דַעְתּוֹ עָלֵיהֶם (סִימָן ר"ו).

שבט

טו

סעיף ו'

כָּל זֹאת לֹא מִיְרִי אֶלָּא בְּאֲדָם הָאוֹכֵל מִשְּׁלוֹ, אֲבָל אִם הוּא אוֹכֵל אֶצֶל חֲבֵרוֹ, כִּיּוֹן שֶׁבְּרַךְ עַל מִין אֶחָד, פּוֹטֵר כָּל מַה שִׁיְבִיאוּ לוֹ אֶפְלוּ אֵין לוֹ עוֹד מִהַרְאִשׁוֹנִים, דִּהַכֵּל תְּלוּי בְּדַעַת הַבַּעַל הַבֵּית. אִךְ אִם נִמְלָךְ מִמֶּשׁ, אֶז צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית. וְאִם לֹא הָיָה בְּדַעַת הַבַּעַל הַבֵּית לְהֵבִיא יוֹתֵר רַק לְבִקְשַׁת הָאוֹרְחִים נִתֵּן לָהֶם, גַּם כֵּן אֵינּוּ צָרִיכִין לְבָרֵךְ, לְפִי שֶׁהָאוֹרְחִים סוֹמְכִין בְּדַעְתָּם שֶׁהַבַּעַל הַבֵּית מְסֵתֵמָא יִתֵּן לָהֶם כָּל צָרְכָם (סִימָן קע"ט ובחיי"א).

סעיף ז'

מי שָׁבָא לְסַעוּדָה וְנִתְּנוּ לוֹ כּוֹס וּבִרְךָ עָלָיו, וְאַחַר כֵּן שׁוֹב נִתְּנוּ לוֹ כּוֹסוֹת, אִם הִמְנִיחַ הוּא כּוֹ, מְסַתְּמָא הִיתָה דְעֵתוֹ עַל כָּלָם וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרַךְ עוֹד (קעד).

סימן נח - דין ברכת הריח. ובו י"ד סעיפים:

סעיף א'

כְּשֶׁם שְׁאָסוּר לְאָדָם לְהֵנוֹת מִמֶּאֱכָל אוֹ מִשְׁקָה קֹדֶם שְׂיִבְרַךְ, כֵּן אָסוּר לוֹ לְהֵנוֹת מֵרִיחַ טוֹב קֹדֶם שְׂיִבְרַךְ, עָלָיו, שְׁנֹאֲמַר, כָּל הַנְּשִׁמָּה תִּהְיֶה לָּהּ. אֵיזָהוּ דְבַר שְׁהַנְּשִׁמָּה נִהְיֶית מִמֶּנּוּ וְאֵין הַגּוֹף נִהְיֶה מִמֶּנּוּ. הַיּוֹ אֹמְרִי, זֶה הָרִיחַ. אָבֵל לְאַחֲרָיו אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרַךְ, מִשּׁוּם דְכֻשְׁמַפְסִיק הָרִיחַ מִחֻטְמוֹ, כִּבְרַ עֲבָרָה הַנְּאָתוֹ וְהוּי כְּמוֹ אֲכָל שְׁנִתְּעַכַּל בְּמַעֲיוֹ.

סעיף ב'

כִּיצַד מְבָרַךְ עַל הָרִיחַ הַטּוֹב. אִם זֶה שְׂיִוְצָא מִמֶּנּוּ הָרִיחַ הוּא פְּרִי שֶׁהוּא רְאוּי לְאֲכִילָה, בֵּין שֶׁהוּא פְּרִי הָעֵץ בֵּין שֶׁהוּא פְּרִי הָאֲדָמָה, אִף עַל פִּי שְׂאֵינוֹ רְאוּי לְאֲכִילָה אֶלָּא עַל יְדֵי תַעֲרוּבוֹת, כְּגוֹן אֶגּוֹז מוֹסְקָט, צִיטְרָאן (לִימון) וְאַתְרוֹג (בְּשָׂאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, חוּץ מִסְכּוֹת שְׂיִתְבָּאָר בְּסִימֵן קל"ז סעיף ז') מִכָּל מְקוֹם כֵּינּוּן שְׁעָקְרוּ לְאֲכִילָה, מְבָרַךְ אֲשֶׁר נָתַן (וַיֵּשׂ אֹמְרִים הַנּוֹתָן) רִיחַ טוֹב בְּפְרוֹת. וְדוֹקָא כְּשֶׁנִּתְּכַוֵּן לְהָרִיחַ בּוֹ. אָבֵל אִם לֹא נִתְּכַוֵּן לְהָרִיחַ אֶלָּא לְאֲכִילָה, וְהָרִיחַ בָּא לוֹ מִמִּילָא, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרַךְ עַל הָרִיחַ. הַמְרִיחַ בְּקֹאפֶע קְלוּי שְׂיֵשׁ לוֹ רִיחַ טוֹב, מְבָרַךְ אֲשֶׁר נָתַן רִיחַ טוֹב בְּפְרוֹת.

סעיף ג'

אִם זֶה שְׂיִוְצָא מִמֶּנּוּ הָרִיחַ הוּא עֵץ אוֹ מִין עֵץ, מְבָרַךְ בּוֹרָא עֲצֵי בְּשָׂמִים. וְלָכוֹן עַל הַהֵדָס וְעַל וָרֵד שְׁקוֹרִין רֵאזְעוֹן וְעַל הַלְּבוֹנָה וְכִיּוֹצָא בָּהֶם, מְבָרַכִּין בּוֹרָא עֲצֵי בְּשָׂמִים, דְּכֵינּוּן דְּעָקְרוּ אֵינוֹ לְאֲכִילָה אֶלָּא לְהָרִיחַ לֹא הַיּוֹ פְּרִי. עַל פְּלִפְלִין וְעַל זְנֻגְבִיל (אוֹנֵגְבֵר) יֵשׂ אֹמְרִים דְּמְבָרַכִּין, וַיֵּשׂ אֹמְרִים דְּאֵין מְבָרַכִּין, עַל כֵּן אֵין לְהָרִיחַ בָּהֶם.

סעיף ד'

על עֶשֶׁב וְיֵרֶק מְבָרְכִין בּוֹרָא עֶשְׂבֵי בְשָׁמִים (העיי'ן בְּחִירָק וְחִבֵּי"ת רְפוּיָה, כִּי חִירָק הִיא תְנוּעָה קָלָה וְגַם הַבֵּי"ת שֶׁל בְּשָׁמִים רְפוּיָה דְסֻמוּכָה לֹא הוּי"י) וְהַסִּימָן לִידַע מָה הוּא עֵץ וּמָה הוּא יֵרֶק, כָּל שֶׁהִגְבְּעוּל הוּא קֶשֶׁה כְּגִבְעוּל שֶׁל פֶּשֶׁתָן, וּמִתְקִים מְשָׁנָה לְשָׁנָה וּמוֹצִיא עֲלֵיו, זֶהוּ עֵץ. וְאוֹתָן שֶׁהִגְבְּעוּל לְעוֹלָם רֵד, הֵיוּ עֶשְׂבֵי בְשָׁמִים.

סעיף ה'

אם אֵינוּ לֹא מִין עֵץ וְלֹא מִין עֶשֶׁב כְּמוֹ הַמוּסַק (פִּיזְאָם) מְבָרְךְ עֲלֵיו בּוֹרָא מִינֵי בְשָׁמִים. וְכֵן עַל פְּטָרִיּוֹת (שׁוֹנְעֵמֶלֶד) לְבִשּׁוֹת שְׂיֵשׁ לָהֶן רִיחַ טוֹב, אִם מְרִיחַ בְּהֵן נִרְאָה לִי דִישׁ לְבָרְךְ בּוֹרָא מִינֵי בְשָׁמִים.

סעיף ו'

עַל שָׁמֶן אֲפֻרְסָמוֹן הַגָּדֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְחִשְׁבֻּתוֹ שֶׁגָּדֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קִבְּעוּ לוֹ בְּרָכָה בְּפָנָיו עֲצָמוֹ וּמְבָרְכִין עֲלֵיו בּוֹרָא שָׁמֶן עָרֵב.

סעיף ז'

בְּרֵךְ עַל שֶׁל עֵץ עֶשְׂבֵי בְשָׁמִים, וְכֵן לְהַפּוֹד, לֹא יֵצֵא. אֲבָל אִם בְּרֵךְ בּוֹרָא מִינֵי בְשָׁמִים עַל כָּל הַמִּינִים, יֵצֵא. וְלָכֵן בְּכָל דְּבַר שֶׁהוּא מְסַפֵּק בְּבִרְכָתוֹ, וְאִי אֲפֻשֶׁר לוֹ לְהַתְבָּרֵר, מְבָרְךְ עֲלֵיו בּוֹרָא מִינֵי בְשָׁמִים. וְנִרְאָה לִי דָאִם בְּרֵךְ עַל פְּרֵי הָעֵץ בּוֹרָא עֲצֵי בְשָׁמִים, יֵצֵא. וְעַל כֵּן נִרְאָה לִי כִּי עַל צִפְרוֹן (נְעִגְלִידָה קַרְנֶפֶל) וְכֵן עַל קַלְפַת תַּפּוּחַ זָהָב (מְעֵרָאֲנָצֵעוֹ) וְלִימוֹנִים (צִיטְרָאֲנִיוֹ) יֵשׁ לְבָרְךְ בּוֹרָא עֲצֵי בְשָׁמִים.

שבת

טז

סעיף ח'

שָׁמֶן אוֹ מִים שֶׁבְּשָׂמוֹ בְּבְשָׁמִים, אִם בְּעֲצֵי בְשָׁמִים, מְבָרְךְ בּוֹרָא עֲצֵי בְשָׁמִים. וְאִם בְּעֶשְׂבֵי בְשָׁמִים, מְבָרְךְ בּוֹרָא עֶשְׂבֵי בְשָׁמִים. וְאִם הָיוּ בּוֹ עֲצֵים וְעֶשְׂבִים מְבָרְךְ בּוֹרָא מִינֵי בְשָׁמִים. וְכֵן בְּכָל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ רִיחַ מְעַרְבַּב מִמִּינֵים שׁוֹנִים, מְבָרְךְ בּוֹרָא מִינֵי בְשָׁמִים. אִם הוֹצִיאוּ הַבְּשָׁמִים מִן הַשָּׁמֶן וּמִן הַמִּים, יֵשׁ סֵפֶק אִם מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם, כִּיּוֹן שֶׁלֹּא נִשְׁאַר שָׁם הָעֵקֶר. עַל כֵּן אֵין לְהַרְיֵחַ בְּהֵם.

סעיף ט'

היו לפננו פרי המריח ועצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים, מברך על כל אחד ברכה הראויה לו, ומקדים לברך ותחלה על הפרי ואחר כך על העץ, ואחר כך על עשבי בשמים ואחר כך על מיני בשמים.

סעיף י'

מגמר, דהינו שמשמין בשמים על גחלים שיעלה ריח טוב, מברכין עליו משיעלה העשן קדם שיגיע לו הריח, כמו בכל ברכת הנהנין. אבל לא יברך קדם שעולה העשן, דבעינן ברכה סמוכה להנאה. אם המגמר הוא מין עץ, מברך עצי בשמים. ואם של עשב, עשבי בשמים. ואם של שאר מינים, בורא מיני בשמים. ודוקא כשמגמר בשביל להריח, אבל מה שמעשנין בשביל לבטל הסרחון כדרך שנותנין בשמים אצל המתים, אין מברכין עליו כלל.

סעיף יא'

וכן כל דבר שאינו עומד להריח, כגון בשמים המנחים בחדר לסחורה, וכן מגמר שמגמרין בו את הכלים, שלא נעשה להריח בעצמו, רק לתו ריח בכלים, אין מברכין עליהם, אף על פי שהוא מתכוון להריח.

סעיף יב'

הנכנס לתוך חנות של בשמים או (אפאטהק) בית מרקחת ונתכוון להריח, מברך בורא מיני בשמים, כי הבשמים שפחנות עומדין להריח, דניחא ליה, לבעל החנות שיריחו בני אדם ויקנו. נכנס ויוצא נכנס ויוצא, אם היתה דעתו מתחלה לחזור, אינו צריך לברך. ואם הסיח דעתו או שיצא ושהה זמן מרבה או שנכנס לחנות אחרת, צריך לברך בכל פעם.

סעיף יג'

ריח שאין לו עקר, כגון בגדים שהם מגמרים, או שהיו בשמים מנחים בכלי וקלט ריח, וכן הממשמש באתרוגים או בשאר פרות המריחים ונשאר בידו או בבגדו ריח, אין מברכין עליו.

סעיף יד'

בְּסִימָן קִנְיָן סְעִיף ח' יְבֵאֵר, דְּאָסוּר לְהַרְיֵחַ בְּבִשְׂמִים שֶׁל אִשָּׁה. וּבְסִימָן
קִס"ז סְעִיף ו' יְבֵאֵר דְּאָסוּר לְהַרְיֵחַ בְּרֵיחַ שֶׁנַּעֲשֶׂה לְעִבּוּדַת פּוֹכְבִּים, וּמְכַל
שָׁן דְּאָסוּר לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם (רס"ז רי"ז).

סימן נט - דין ברכת שהחינו והטוב והמטיב ובו כ"א סעיפים:

סעיף א'

על שמועות טובות ששמע מפי אדם נאמן שראה את הדבר, ומכל שכן אם
הוא בעצמו ראה את הדבר, אם היא טובה רק לו לבדו, מברך שהחינו.
ואם היא טובה לו וגם לאחרים, מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם,
הטוב והמטיב. כלומר, טוב לו וגם מטיב לחברו. אם בשעה שהוא רואה
או שומע את השמועה אינו יכול לברך מחמת גופו או מחמת מקומו, יכול
לברך אחר כך. וכן בברכת דין האמת (רכ"ב רכ"ג).

שבת

יז

סעיף ב'

חייב האדם לברך את ה' יתברך שמו גם על הרעה, שנאמר, ואהבת את ה'
אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר
טוב וביצר הרע (פרוש), גם כשהוא עוסק בעניני עולם הזה יקיים בכל דרכיך דעהו, עין לעיל
סימן ל"א). ובכל נפשך, אפלו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך, בכל ממונך.
דבר אחר, בכל מאדך, בכל מדה ומדה שהוא מודד לך, בין מדה טובה בין
מדת פרענות, הוי מודה לו. מה הוא מברך. על שמועות רעות מברך, ברוך
אתה ה' אלקינו מלך העולם דין האמת. אם באו לו כמה שמועות בבת
אחת, בין טובות בין רעות, די לו בברכה אחת. וחייב אדם לברך גם על
הרעה בדעה שלמה ובנפש חפצה, כמו שהוא מברך על הטובה, שנאמר,
חסד ומשפט אשירה לך ה' אומר. אם חסד אשירה ואם משפט, אשירה,
כי גם הרעה לעובדי ה' יתברך שמו, היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל
באהבה מה שגזר עליו ה' יתברך שמו, באמונתו, כי הכל כפרת עונותיו.
נמצא כי בקבלת רעה זו, הוא עובד את ה', והעבודה היא שמחה לו (ברכות
פ"ט. אורח חיים סימן רכ"ב).

סעיף ג'

הגיע אליו טובה או ששמע שמועה טובה, אף על פי שהדברים מראין שטובה זו תגרום לו רעה, כגון שמצא מציאה ואם ישמע הדבר למלך יקח כל אשר לו, מכל מקום מברך הטוב והמטיב. וכן נגעה אליו רעה או שמע שמועה רעה, אף על פי שהדברים מראים שרעה זו גורמת לו טובה, כגון, שבא לו שטף על שדהו ומזיק תבואתו, וכשיעבור השטף טובה היא לו, שהשקה את שדהו, מכל מקום מברך דין האמת, שאין מברכין על העתיד להיות אלא על מה שארע עתה (רכ"ב).

סעיף ד'

לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

סעיף ה'

ילדה אשתו זכר, מברך הטוב והמטיב, וגם האשה תברך כן. ואם מתה האשה בלדתה, מברך שהחינו, דהא ליכא הטבה לאחריני. וכן אם מת האב קדם שילדתו, היא מברכת שהחינו.

סעיף ו'

מת אביו או אחד משאר קרוביו, או אפלו אינו קרובו אלא שהוא אדם כשר, ומכל שכן תלמיד חכם שהוא מצטער עליו, מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, דין האמת. ועל שאר אדם שאינו מצטער כל כך, אומר ברוך דין האמת בלא שם ומלכות. אם נשאר מאביו ממון לירש, מברך גם כן שהחינו. ואם יש לו עוד אחים לחלוק בירשה, אזי במקום ברכת שהחינו מברך הטוב והמטיב.

סעיף ז'

בנה או קנה בית או קנה כלים או מלבושים חשובים, אפלו היו לו פיוצא באלו תחלה, אלא שאפלו לא היו שלו מעולם (לאפוקי מכרו וסור וקנאו) והוא שמח בהם, מברך שהחינו. ויש לברך בשעת הקנין או גמר הבנין, אף על פי שעדין לא נשתמש בהם, כי אין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנינתו (רכ"ג).

סעיף ח'

וּכְשִׁילִבֵּשׁ הַמִּלְבוּשׁ, יִבְרַךְ מִלְבָּישׁ עֲרָמִים. וְאִף שְׂכָבֵר בִּרְךְ שְׁחֲרִית מִלְבִּישׁ עֲרָמִים, חוֹזֵר וּמְבָרַךְ כְּשִׁלְוֹבֵשׁוֹ. אֵדָּה אִם לְבָשׁוֹ שְׁחֲרִית, נִפְטָר בְּבִרְכָּהּ זֹאת. יֵשׁ אוֹמְרִים דְּהַקּוֹנָה כּוֹבֵעַ, כְּשִׁמְשִׁימוֹ בְּרֵאשׁוֹ יִבְרַךְ עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה, וּבְאִזּוֹר יִבְרַךְ אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוּרָה. וַיֵּשׁ חוֹלְקִין, עַל כֵּן טוֹב לְלַבֵּשׁוֹן פְּעַם הַרְאִשׁוֹנָה שְׁחֲרִית וַיְכוּן לְפִטְרָן בְּבִרְכּוֹת אֵלֹהֵי שְׂאוֹמֵר אוֹתָן בְּסֹדֵר הַבְּרָכוֹת. קָנָה לוֹ טְלִית שֶׁל מִצְוָה, אֲזִי לְאַחַר שֶׁעָשָׂה בּוֹ אֶת הַצִּיצִית, יִבְרַךְ שֶׁהַחֲיִינוּ. וְאִם לֹא בִרְךְ אָז, יִבְרַךְ בְּעֵטוֹף הַרְאִשׁוֹן לְאַחַר שֶׁבִרַךְ לְהַתְעַטֵּף בְּצִיצִית.

שבט

יח

סעיף ט'

קָנָה כְּלִים שֶׁשִׁשְׁתַּמְשׁוּ בָהֶם הוּא וּבְנֵי בֵיתוֹ, מְבָרַךְ הַטּוֹב וְהַמְטִיב.

סעיף י'

אִם נָתַנוּ לוֹ בְּמִתְנָה, מְבָרַךְ הַטּוֹב וְהַמְטִיב, שֶׁהִיא טוֹבָה לוֹ, וְגַם לְהַנּוֹתוֹ טוֹבָה, כִּי אִם זֶה הַמְקַבֵּל הוּא עֲנִי, הֲרִי הִיא טוֹבָה לְהַנּוֹתוֹ שֶׁזָּכָהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְתוֹ צְדָקָה. וְאִם הַמְקַבֵּל הוּא עָשִׁיר, שְׂמִיחַ הַנּוֹתוֹ, שֶׁזֶה מְקַבֵּל מִמֶּנּוּ מִתְנָה.

סעיף יא'

עַל סְפָרִים חֲדָשִׁים שֶׁקָּנָה, אֵינּוּ מְבָרַךְ שֶׁהַחֲיִינוּ, מִשּׁוּם דְּמִצְוֹת לָאוּ לְהַנּוֹת נִתְּנוּ.

סעיף יב'

עַל דָּבָר שֶׁאֵינּוּ חָשׁוּב כָּל כָּךְ, כְּגוֹן חֲלוּק, אוֹ מִנְעָלִים וְאַנְפָּלָאוֹת, אֵין לְבָרַךְ, וְאַפְלוֹ אִם הוּא עֲנִי שֶׁשְׂמִיחַ בָּהֶם. וְעָשִׁיר גְּדוֹל שֶׁקָּנָה כְּלִים חֲדָשִׁים, שֶׁרְאוּי לְבִינוּנֵי לְשִׂמְחַת בָּהֶם, אֲלֵא שֶׁהוּא לְעֶשְׂרוֹ אֵינָם חָשׁוּבִים אֲצִלוֹ כָּל כָּךְ וְאֵינּוּ שְׂמִיחַ בָּהֶם, גַּם כֵּן לֹא יִבְרַךְ.

סעיף יג'

נוֹהֲגִין לומר לְמִי שֶׁלִבֵּשׁ בְּגָד חֲדָשׁ: תְּבַלֶּה וּתְחַדֵּשׁ. וְעַל מִנְעָלִים אוֹ שֶׁאָר בְּגָדִים שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵעוֹרוֹת, אֲפִלוֹ מִבְּהֵמוֹת וְחִיּוֹת טְמֵאוֹת, וְאַפְלוֹ אִם הָעוֹרוֹת הֵם תְּפוּרִים רַק תַּחַת הַבְּגָד, אֵין אוֹמְרִים תְּבַלֶּה וּתְחַדֵּשׁ, כִּי אִם יְחַדֵּשׁ בְּגָד כָּזֶה, צָרִיכִין מִתְחַלֶּה לְהַמִּית בַּעַל חַי, וּכְתִיב, וְרַחֲמֵינוּ עַל כָּל מַעֲשָׂיו.

סעיף יד'

פרי שהוא מתחדש משנה לשנה, בפעם הראשונה שהוא אוכלו, יברך שהחנינו, ויברך תחלה שהחנינו ואחר כך ברכת הפרי. ואם שכח ויברך תחלה ברכת הפרי, יכול לברך גם אחר כך שהחנינו ולא הוי הפסק. ואם לא ברך באכילה הראשונה, שוב אינו מברך. אם יש לפניו כמה מינים חדשים, די בברכת שהחנינו אחת לכלם. שני מינים, אף על פי שהם דומים קצת, כמו דבדבנים מתוקים (קירשן) ודבדבנים חמוצים (וויינקסל), ואפלו אינו חלוקין בשמות אלא בטעם, כמו תאנים לבנות ותאנים שחורות, אם ברך שהחנינו על מין אחד, כשנזדמן לו אחר כך מין השני, מברך גם עליו שהחנינו כי שתי שמחות הן.

סעיף טו'

אם ברך שהחנינו על ענבים, יש אומרים, דאין צריך לברך עוד שהחנינו על היין החדש, כי שמחה אחת היא, שהיין יוצא מן הענבים, ויש אומרים, דמכל מקום צריך לברך שהחנינו גם על היין החדש, משום דיש בו שמחה יתרה מבענבים. ועל כן טוב שאם ברך שהחנינו על ענבים, אזי כששותה יין חדש, יברך תחלה שהחנינו על איזה מין חדש לפטור גם את היין. אבל אם ברך תחלה שהחנינו על היין, לכלי עלמא אינו מברך עוד על ענבים. וכך זה דוקא כשהוא שותה את היין כשהוא תירוש, שהוא נכר שהוא יין חדש. אבל אם אינו שותהו עד שהוא יין, אפלו לא ברך שהחנינו על ענבים, אינו מברך עליו שהחנינו, משום דאינו נכר בין חדש לישן.

סעיף טז'

אינו מברך שהחנינו על הבסר אלא כשהבשילו האשכולות ענבים, וכו' בכל פרי אחר גמרו.

סעיף יז'

נוהגין שאין מברכין שהחנינו על הירקות ומיני לפתות, מפני שהן מתקיימים זמן רב על ידי שמטמינין אותן בקרקע ובחול, וגם הן מצויין וגם אין בהם שמחה כל כך.

סעיף יח'

אין מברכין שהחנינו על הריח, משום דמן הריח נהנית הנשמה, והנשמה היא נצחית.

סעיף יט'

עתיד אדם לתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל. ר' אלעזר
היה מצמצם ליה פריטי וקנה לו מכל דבר פעם אחת בשנה ואכל. (ירושלמי
סוף קידושין)

שבת

יט

סעיף כ'

הרואה את חברו לאחר שלשים יום (עין סימן שאחר זה סעיף י"ב) והוא חביב
עליו מאד, ומכל שכן אדם שהוא גדול ממנו, כגון אביו או רבו, ושמח
בראיתו, מברך שהחנינו, אף על פי שבתוך הזמן קבל ממנו מכתב. ואם
רואהו לאחר שנים עשר חדש, מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם,
מחיה המתים, (מפני שנשפח מן הלב, כמו שהמת נשפח לאחר שנים עשר חדש, דכתיב נשפחתי
כמת מלב הייתי ככלי אובד. מה כלי מי שאבד אותו ולא מצאו בתוך שנים עשר חדש מתנאש ממנו,
אף המת נשפח מן הלב לאחר שנים עשר חדש), ואינו מברך שהחנינו. אבל אם קבל
ממנו מכתב בתוך הזמן, או ששמע בתוך הזמן משלומו, אינו מברך מחיה
המתים, אלא שהחנינו. ואין חלוק בין זכרים לנקבות, דאפלו האיש שהוא
רואה את אשתו או אמו או אחותו או בתו, וכן האשה שהיא רואה את
בעלה או אביה או אחיה או בנה, מברכין כן.

סעיף כא'

חברו שלא ראה אותו מעולם, אלא שעל ידי מכתבים שהריצו מזה לזה
נעשו אוהבים, אם רואהו אחר כך, אינו מברך על ראייתו, דכיון שלא
התראו מעולם פנים אל פנים, אין האהבה גדולה כל כך, שיהא שמח
בראייתו (רכ"ה). (דין הטוב והמטיב על שנוי י"ו, כתוב בסימן מ"ט)

סימן ס - דין ברכות הראיה ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

הרואה אילני מאכל שמוציאין פרח, מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך
העולם, שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובים

להנות בהם בני אדם. ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה. ואם אחר מלברך עד שגדלו הפרות, לא יטברך עוד. יש אומרים דאם לא ברך בפעם הראשונה שראה את הפרחים, שוב לא יברך (מחה"ש סימן רכ"ו)

סעיף ב'

על הזיקים, והוא כוכב היורה כחץ בארץ השמים ממקום למקום, ונמשך אורו כשבת, ועל הכוכב שיש לו זנב ושבת של אורה, ועל רעידת הארץ, ועל רוחות שנסבו בזעף, ועל הברקים, על כל אחת מאלו מברך, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם עושה מעשה בראשית. (ואינו מברך על הזיקים, כי אם פעם אחת בלילה, אף על פי שראה עוד כוכב אחר רץ. ועל הכוכב שיש לו זנב, כיון שברך עליו, אינו מברך עוד, אלא כשלא ראהו עד לאחר שלשים יום). ועל הרעם, אם שמעו לאחר שעבר הברק מברך, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שפחו וגבורתו מלא עולם. ואם ראה את הברק ושמע את הרעם ביחד, מברך רק ברכה אחת, עושה מעשה בראשית. וכן אם ברך על הברק עושה מעשה בראשית, ובתוך כדי דבור להברק נשמע הרעם, אינו צריך לברך עליו, כי נפטר בברכה שעל הברק. אין מברכין על הברק או על הרעם אלא תוך כדי דבור. אבל אם הפסיק יותר, שוב לא יברך.

סעיף ג'

כל זמן שלא נתפזרו העבים, נפטר בברכה אחת. נתפזרו העבים והשמים נודדכו בין ברק לברק ובין רעם לרעם, צריך לחזור ולברך. והברקים שנראים בלא רעם אלא מחמת החם, אינם כברקים ממש ואין מברכין עליהם.

סעיף ד'

הרואה קשת, מברך, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. אסור להסתכל הרבה בקשת (רכ"ט).

סעיף ה'

על הימים ועל ההרים הגבוהים המפרסמים בעולם מחמת גבהם, מברך עושה מעשה בראשית.

הַרְוָאָה חֲמָה בְּתַקּוּפָתָהּ וְהִיא מְשַׁמְנָה וְעֹשְׂרִים לְשִׁמְנָה וְעֹשְׂרִים שָׁנָה, שְׁתַּקּוּפַת נִיסָן אֲזִי בְּתַחֲלַת לַיִל רְבִיעִי, מְבָרְכִין בַּיּוֹם הַרְבִּיעִי בְּבִקְרָה כְּשֶׁהִיא זֹרַחַת, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְּךְ הָעוֹלָם, עוֹשֵׂה מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית. וְקֹדֵם הַבְּרָכָה יֵשׁ לוֹמֵר הַמְזֻמּוֹר, הַלְלוּיָהּ, הַלְלוּ אֶת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְגו', וְאַחַר כֵּן אוֹמְרִים הַבְּרָכָה, וְאַחַר כֵּן אֵל אֲדוֹן וְכו', עַד וְחִיּוֹת הַקֹּדֶשׁ, וְאַחַר כֵּן מְזֻמּוֹר הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וְגו', וְאַחַר כֵּן עָלִינוּ לְשִׁבְחַת וְקִדְיִשׁ.

סעיף ז'

לְכַתְּחֵלָה יֵשׁ לְבָרֵךְ בְּבִקְרָה מִיָּד בְּהֶנֶץ הַחֲמָה מְשׁוּם דְּזְרִיזוֹן מְקַדִּימִין לְמַצּוֹת. וְטוֹב אִם אֶפְשֶׁר לְבָרֵךְ בְּאַסְפַּת עָם, מְשׁוּם דְּבָרַב עַם הַדֶּרֶת מִלְּךְ. (וְיֵשׁ לְהַכְרִיז בַּיּוֹם שְׁלֹפְנֵינוּ לְמַעַן יִדְעוּ לְהִתְאַסֵּף). אִם אֵי אֶפְשֶׁר לְהִתְאַסֵּף תִּכְף בְּבִקְרָה אֵל יִתְאַחְרוּ בְּשָׁבִיל זֶה, אֲלֵא כֹּל אֶחָד יְבָרֵךְ מִיָּד כְּשֶׁרוּאָה זֹרַיִחַת הַשָּׁמֶשׁ, כִּי עֲנִין זְרִיזוֹן מְקַדִּימִין דְּחִי לְעֲנִין בָּרַב עַם. וּבְדִיעַבְד, אִם לֹא בָרֵךְ בְּבִקְרָה, יְכוּל לְבָרֵךְ עַד שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת שֶׁל הַיּוֹם, וּבְשַׁעַת הַדְּחַק עַד חֲצוֹת הַיּוֹם. וְלִכֵּן אִם בְּבִקְרָה יֵשׁ עֲנָנִים הַמְּכַסִּים אוֹתָהּ, יִמְתִּין עַד קְרוֹב לְחֲצוֹת, אוֹלֵי תִתְגַּלֶּה, וְיִבָּרֵךְ בְּשֵׁם וּמְלָכוֹת. וְאִם לֹא נִתְגַּלְתָּהּ, יְבָרֵךְ בְּלֹא שֵׁם וּמְלָכוֹת. (שְׁנַת קִדּוּשׁ הַחֲמָה הַיְתֵה שְׁנַת תְּרַכ"ט. וְתִהְיֶה אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּשַׁנַּת תְּרַנ"ז, תְּרַפ"ה, תְּשִׁי"ג, תְּשַׁמ"א. זְהִי רְצוֹן שְׁנִזְכֶּה לְאוֹר שְׁבַעַת יָמֵי בְּרָאשִׁית) (רכ"ט).

סעיף ח'

מִי שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִס שֶׁלֹּא כְּדָרֵךְ הַטָּבַע, כְּשֶׁרוּאָה אֶת הַמְּקוֹם שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ שֵׁם הַיֵּס מְבָרֵךְ, בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מִלְּךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי נִס בְּמְקוֹם הַזֶּה (וְעִין לְקַמּוֹ סִימָן ס"א), וְגַם בְּנוֹ וּבֵן בְּנוֹ, אֶפְלוֹ אוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ קֹדֵם שֶׁנַּעֲשֶׂה הַיֵּס גַּם כֵּן מְבָרְכִין. כִּי צַד מְבָרְכִין. בְּנוֹ מְבָרֵךְ, שֶׁעָשָׂה נִס לְאַבִּי בְּמְקוֹם הַזֶּה. וְאִם הֵם רַבִּים, אוֹמְרִים לְאַבִּינוּ. בֶּן בְּנוֹ אוֹמֵר לְאַבוֹתָי. וְאִם הֵם רַבִּים, אוֹמְרִים לְאַבוֹתֵינוּ. וְמִי שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ נִסִּים הַרְבֵּה, בְּהַגִּיעַ לְאַחַד מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ נִס, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר כֹּל שְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, וְיִכְלּוֹל כָּלֶם בְּבָרְכָה אַחַת וְיֹאמֵר, שֶׁעָשָׂה לִי נִס בְּמְקוֹם הַזֶּה, וּבְמְקוֹם פְּלוֹנִי. וְכֵן בְּנֵיו מְזַכְּרִין כֹּל שְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת (ר"ח).

סעיף ט'

הַרְוָאָה חֲכָם גָּדוֹל בְּתוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, מְבָרֵךְ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְּךְ הָעוֹלָם שֶׁחֲלַק מִחֲכָמָתוֹ לִירְאִיו, (לְפִי שִׁיִּשְׂרָאֵל הֵם חֲלַק אֱלֹהִים וְדַבְּקִים בּוֹ, לְכֵן אוֹמֵר שֶׁחֲלַק) וְהַרְוָאָה חֲכָם גָּדוֹל בְּחֲכָמַת הָעוֹלָם מְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, מְבָרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְּךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מִחֲכָמָתוֹ לְבָשָׂר וְדָם.

סעיף י'

הַרוּאָה מְלֶךְ מַמְלַכֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם מְבָרֵךְ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מְכַבְּדוֹ לְבֶשֶׁר וְדָם. וְאַפְלוּ אֵינּוּ רוּאָה אֶת הַמֶּלֶךְ מִמַּשׁ, אֲלֵא שֶׁהוּא רוּאָה בְּכַבּוּדוֹ וְיוֹדֵעַ בְּבִרְוֵר שֶׁהַמֶּלֶךְ הוּא שֵׁם, יְכוּל לְבָרֵךְ בְּרַכָּה זוֹ. וְסוּמָא יְבָרֵךְ בְּלֹא שֵׁם וּמְלָכוֹת. וּמְצֻנָה לְהַשְׁתַּדֵּל לְרֵאוֹת בְּכַבּוּד מְלָכִים. וְאִם רָאָה אוֹתוֹ פְּעַם אַחַת, אֵל יְבִטֵּל מִלְמוּדוֹ לְרֵאוֹתוֹ, אֲלֵא אִם בָּא אַחַר כֵּךְ בְּחִיל יוֹתֵר וּבְכַבּוּד גְּדוֹל יוֹתֵר.

סעיף יא'

הַרוּאָה קְבָרֵי יִשְׂרָאֵל, מְבָרֵךְ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יִצַּר אֶתְכֶם בְּדִין וְכוּ', וְעַל קְבָרֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹמְרִים, בּוֹשָׁה אִמְכֶם מְאֹד, חֲפָרָה יוֹלְדֶתְכֶם, הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מְדַבֵּר צִיָּה וְעַרְבָּה (ירמיהו נ יב).

סעיף יב'

כָּל בְּרָכוֹת הַרְאִיָּה הַנִּזְכָּרוֹת, אִם חִזַּר וְרָאָה אוֹתָם הַדְּבָרִים בְּעֶצְמָם, אֵינּוּ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, אֲלֵא אִם כֵּן הִיָּתָה בֵּין רְאִיָּה לְרְאִיָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם, דְּהֵינּוּ חוּץ מִיּוֹם הַרְאִיָּה הַרְאִיָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֲבָל אִם רוּאָה דְבָר אַחַר כֵּזֶה שֶׁרָאָה אָז, כְּגוֹן מְלֶךְ אַחַר, וּקְבָרִים אַחֲרִים וְכדוּמָה, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ גַּם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם (רכ"ד).

סעיף יג'

הַרוּאָה כּוֹשֵׁי, וְגַחּוּר, דְּהֵינּוּ שֶׁהוּא אָדָם הַרְבֵּה. וְהַלּוֹקוֹ, דְּהֵינּוּ שֶׁהוּא לְבָן הַרְבֵּה, וְהַקֶּפֶחַ, דְּהֵינּוּ שֶׁהוּא אֶרֶץ וְדֶק, וְהַנֶּנֶס, וְהַדְּרָקוֹנָה, דְּהֵינּוּ מִי שֶׁהוּא מְלֵא יְבָלוֹת. וּפְתוּי הַרְאֵשׁ, שֶׁכָּל שְׁעָרוֹתָיו דְּבוֹקוֹת זוּ בְּזוּ, וְאֶת הַפִּיל וְאֶת הַקוֹף, מְבָרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם מְשֻׁנָּה הַבְּרִיּוֹת. וְאֵינּוּ מְבָרֵךְ אֲלֵא בְּפַעַם הַרְאִיָּה, שֶׁהַשְּׁנוּי עָלָיו גְּדוֹל מְאֹד.

שבט

כא

סעיף יד'

הַרוּאָה אֶת הַחֲגֵר, וְאֶת הַקֶּטֶעַ, דְּהֵינּוּ שֶׁנִּקְטָעוּ יָדָיו. וְאֶת הַסּוּמָא, וּמִכָּה שְׁחִין, וּבְהֶקֶן, וְהוּא מִי שֶׁמְנַמֵּר בְּנִקְדוֹת לְבָנוֹת, אִם הִים מִמַּעֵי אִמָּם, מְבָרֵךְ בְּפַעַם הַרְאִיָּה, שֶׁהוּא רוּאָה אוֹתָם, מְשֻׁנָּה הַבְּרִיּוֹת. וְאִם נִשְׁתַּנּוּ אַחַר כֵּךְ וְהוּא מְצַעֵר עֲלֵיהֶם, מְבָרֵךְ דִּין הָאֻמָּת.

סעיף טו'

הַרְוֵאָה אֵילָנוֹת טוֹבוֹת וּבְרִיּוֹת נְאוֹת, אֶפְלוּ עוֹבֵד כּוֹכְבִים (שְׂרָאָה אוֹתוֹ בְּרֵאִיָּה בְּעֶלְמָא, כִּי אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בּוֹ), אוֹ בְּהִמָּה, מְבַרְךְ בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם, שֶׁפָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. וְאִין מְבַרְךְ עֲלֵיהֶם אֶלָּא פְּעַם רֵאשׁוּנָה וְלֹא יוֹתֵר, לֹא עֲלֵיהֶם וְלֹא עַל אַחֲרֵים, אֶלָּא אִם כֹּן הָיוּ נְאִים מֵהֶם (רכ"ה).

סימן סא - ברכת הגומל ועוד קצת ברכות פרטיות ובו י' סעיפים:

סעיף א'

אַרְבַּעַת צְרִיכִים לְהוֹדוֹת. יוֹרְדֵי הַיָּם כְּשֵׁינְגִיעוּ לְמַחוּז חֲפָצִים, וְכֵן הוֹלְכֵי מִדְּבָרִיּוֹת אוֹ בִּשְׂאָר דְּרָךְ שֶׁמְחַזְקִים שֵׁישׁ בּוֹ סִכָּנָה, כְּשֵׁינְגִיעוּ לְמַחוּז חֲפָצִים, וּבְכָלֵל זֶה גַּם מִי שֶׁהִיָּה בְּסִכָּנָה אַחֲרֵת וְנִצַּל הַיְמִנָּה, כְּגוֹן שֶׁנִּפְלַע עָלָיו כְּתֵל אוֹ נִגְחוּ שׁוֹר אוֹ שֶׁבָּאוּ עָלָיו לְסֻטִים בְּדֶרֶךְ וְשׁוֹדְדֵי לַיְלָה וְנִצַּל מֵהֶם וְכַדוּמָה, וּמִי שֶׁהִיָּה חוֹלָה שֵׁישׁ בּוֹ סִכָּנָה, כְּגוֹן מִכָּה שֶׁל חֶלֶל, אוֹ שֶׁהִיָּה מוּטָל בַּמַּטָּה שְׁלֹשָׁה יָמִים מִחַמַּת הַחֲלִי וְנִתְרַפָּא וְהוֹלֵךְ עַל בְּרִיו. וּמִי שֶׁהִיָּה חַבּוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, אֶפְלוּ רַק עַל עֶסְקֵי מָמוֹן וְנִצָּא. וְסִימְנָה וְכָל הַחַיִּי"ם יוֹדוּךְ סֵלָה, חוֹלָה, יְסוּרִים, יָם, מְדַבֵּר. מַה מְבַרְךְ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם, הַגּוֹמֵל לְחַיִּבִים טוֹבוֹת שֶׁגִּמְלָנִי כָּל טוֹב. וְהַשׁוֹמְעִים אוֹמְרִים, מִי שֶׁגִּמְלָךְ טוֹב הוּא יְגַמְלָךְ כָּל טוֹב סֵלָה.

סעיף ב'

צְרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה זֹאת בְּפָנֵי עֲשָׂרָה, חוּץ מִמֶּנּוּ, וְשָׁנִים מֵהֶם יִהְיוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים בְּהִלְכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, וִירוּמְמוּהוּ בְּקֹהֶל עַם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יִהְלֹוּהוּ. וְאִם אֵינֶם נִמְצָאִים לוֹ תַלְמִידֵי חֲכָמִים, אֵינּוּ מְעַכְבִּים. וְנוֹהֲגִין לְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹלָה לְתוֹרָה, לְאַחַר שֶׁבָּרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וְלִכְתּוּבָה אֵין לְאַחֲרָה יוֹתֵר מִשְׁלֹשָׁה יָמִים. וְלִכֵּן אִם נִצַּל בְּיוֹם ב', יְבַרְךְ מִיַּד בְּלֹא סֵפֶר תּוֹרָה, וְלֹא יִמְתִּין עַד יוֹם ה'. וְכֵן אִם הִיָּה אֶבֶל, שֶׁאֵינּוּ רִשְׁאֵי לְעֹלוֹת לְתוֹרָה, לֹא יִמְתִּין אֶלָּא יְבַרְךְ מִיַּד. אֵךְ יְבַרְךְ מְעַמְד בְּפָנֵי עֲשָׂרָה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּבָתִי. וּבְדִיעָבַד אִם אַחַר יוֹתֵר מִשְׁלֹשָׁה יָמִים, יִכּוֹל לְבָרֵךְ גַּם אַחַר כָּךְ (רי"ט).

סעיף ג'

מִי שֶׁנַּעֲשֶׂה לּוֹ נֶס, יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ לְצַדִּיקָה מִמּוֹן כְּפִי הַשְּׂגַת יָדוֹ, וַיַּחֲלֶק לְלוֹמְדֵי תוֹרָה. וַיֹּאמֶר: הֲרִינִי נוֹתֵן מַעוֹת אֵלּוּ לְצַדִּיקָה, וַיְהִי רָצוֹן שֶׁיְהִי נֶחֱשָׁב כְּאֵלוֹ הַקְּרִבְתִּי תוֹדָה (וַעֲיֹן סֵדֶר אֲמִירַת קֶרְבֵּן תוֹדָה בְּסֵפֶר חַיֵּי אָדָם סוּף חֶלֶק רֵאשׁוֹן). וְטוֹב וְרָאוּי לוֹ לְתַקֵּן אֵיזָה צָרְכֵי רַבִּים בְּעִיר, וּבְכָל שָׁנָה בַּיּוֹם הַזֶּה יִתְבּוֹדַד לְהוֹדוֹת לֵה' יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹחַ וְלִסְפֹּר אֶת הַנֶּס (סִימָן רִי"ח וּבַחֲיִי"א).

סעיף ד'

הַנִּכְנָס לְהַקִּיז דָּם, וְכֵן קָדָם שֶׁיֵּאכַל אוֹ יִשְׁתֶּה אוֹ יַעֲשֶׂה אֵיזָה דְבָר לְרַפּוּאָה, יִתְפַּלֵּל קָדָם תְּפִלָּה קְצָרָה, וַיֹּאמֶר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיְהִיָּה לִי יַעֲסֵק זֶה לְרַפּוּאָה, כִּי רוּפֵא חָנֵּם אַתָּה. וְאִם דְּבָר זֶה שֶׁהוּא אוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֶה לְרַפּוּאָה צָרִיכִין לְבָרֵךְ עֲלָיו (עֵינֵי לְעֵיל סִימָן נ' סְעִיף ח'), יֹאמֶר תְּחִלָּה תְּפִלָּה זֹאת, וְאַחֵר כֵּן לְבָרֵךְ (כֵּן נִרְאֶה לִי, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה לְאַכִּילָה). לְאַחֵר שֶׁהַקִּיז דָּם, מְבָרֵךְ וְאוֹמֵר: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְּךָ הָעוֹלָם, רוּפֵא חוֹלִים.

סעיף ה'

הַמְתַּעַטֵּשׁ אוֹמֵר לוֹ חֲבֵרוֹ: אֲסוּתָא. וְהוּא יֹאמֵר לוֹ: בְּרוּךְ תְּהִיָּה. וְאַחֵר כֵּן אוֹמֵר, לִישׁוּעָתֶךָ קוּיִתִּי ה', דְּהַמְתַּפַּלֵּל עַל חֲבֵרוֹ, הוּא נֶעְנֶה תְּחִלָּה.

שבט

כב

סעיף ו'

הַמְתַּפַּלֵּל עַל מַה שֶׁעָבַר, כְּגוֹן שֶׁשָּׁמַע קוֹל צְוָחָה בְּעִיר, וְאוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שְׁלֵא יְהִי קוֹל זֶה בְּתוֹךְ בֵּיתִי. אוֹ שֶׁהִיָּתָה אֲשֶׁתּוֹ מְעַבְּרַת וְלְאַחֵר אַרְבָּעִים יוֹם מְעַבּוּרָה מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּלְד אֲשֶׁתִּי זָכָר, הֲרִי זוֹ תְּפִלַּת שְׁוֵא, כִּי מַה שֶׁהִיָּה הִיא. אֲבָל בְּתוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם מוֹעִילָה תְּפִלָּה וְיָכוֹל לְהַתְפַּלֵּל. וְלְאַחֵר אַרְבָּעִים יוֹם יָכוֹל לְהַתְפַּלֵּל, שֶׁיְהִי הַוּלָד זָרַע שֶׁל קַיִמָא, טוֹב לְשָׂמִים וְטוֹב לְבָרִיּוֹת.

סעיף ז'

הַנִּכְנָס לְמוֹד אֶת גְּרָנוֹ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ יִתְפַּלֵּל וַיֹּאמֶר, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי שְׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בְּפָרִי הַזֶּה. הַתְּחִיל לְמוֹד, אוֹמֵר, בְּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בְּפָרִי הַזֶּה (וְאוֹמֵר בְּלֵא שֵׁם וּמַלְכוּת). מִדָּד וְאַחֵר כֵּן הַתְּפַלֵּל, הֲרִי זוֹ תְּפִלַּת שְׁוֵא, שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֲלָא בְּדָבָר הַנֶּעְלָם מִן הָעֵינִי (ר"ט).

סעיף ח'

מי שֶׁנֶעֱשָׂה בְּנוֹ בֵּר מִצְוָה, כְּשֶׁעוֹלָה לַתּוֹרָה בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה, לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה עַל סֵפֶר הַתּוֹרָה, מְבָרַךְ הָאֵב וְאוֹמֵר, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם, אֲשֶׁר פָּטַרְנִי מֵעַנְשׁוֹ שֶׁל זֶה (עֵינֵי בַסֵּפֶר חִי"א). וּמִצְוָה עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה בְּיוֹם שֶׁנֶעֱשָׂה בְּנוֹ בֵּר מִצְוָה, דְּהֵינּוּ בְּיוֹם שֶׁנִּכְנַס לְשָׁנַת הָאָרְבַּע עֶשְׂרֵה. וְאִם הִנְעַר דּוֹרֵשׁ, הֵינּוּ סְעוּדַת מִצְוָה אֲפִלּוּ אִינָהּ בְּאוֹתוֹ יוֹם (רכה).

סעיף ט'

אִם הִיְתָה עֲצִירַת גְּשָׁמִים, אֲפִלּוּ בַּמְדִּינוֹתֵינוּ שֶׁהִגְשָׁמִים תִּדְרִירִים וְאֵינָן נִעְצְרִין כָּל כָּד, אִם אֲרַע שֶׁנֶעֱצְרוּ כָּל כָּד עַד שֶׁהָיָה הָעוֹלָם בְּצַעַר, אֲזִי כְּשֶׁיִּרְדּוּ הִגְשָׁמִים, אִם יִרְדּוּ כָּל כָּד וְרַבּוּ עַל הָאָרֶץ שֶׁמַּעֲלִים אֲבַעְבוּעוֹת מִן הַמָּטָר וְהוֹלְכִין זֶה לְקֶרֶאת זֶה, צָרִיכִין לְבָרַךְ עֲלֵיהֶם.

סעיף י'

מֵה מְבָרַךְ. אִם אֵין לוֹ שְׂדֵה, אוֹמֵר: מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ, עַל כָּל טָפָה וְטָפָה שֶׁהוֹרְדֶתָּ לָנוּ, וְאֵלּוּ פִּינוּ מְלֵא שִׁירָה כְּכֹי' (כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּבִרְכַת נִשְׁמַת) עַד וַיִּקְדִּישׁוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מִלְּפָנֶיךָ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֵל רַב הַהוֹדָאוֹת וְתִשְׁבַּחוֹת. וְאִם יֵשׁ לוֹ שְׂדֵה בְּשִׁתְּפוֹת עִם יִשְׂרָאֵל אַחֲרַי, מְבָרַךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב. וְאִם אֵין לוֹ שְׂתַף יִשְׂרָאֵל בְּשְׂדֵה, אֵף עַל פִּי שֵׁישׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים, מְבָרַךְ שֶׁחֲחִינוּ. בְּרַכַת הַטּוֹב וְהַמְּטִיב וּבְרַכַת שֶׁחֲחִינוּ, מְבָרַךְ אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הִגְשָׁמִים, אֲלֵא שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ שִׁיּוֹרְדִים גְּשָׁמִים. אֲבָל בְּרַכַת מוֹדִים אֲנַחְנוּ, אֵינוֹ אוֹמֵר אֲלֵא מִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת הִגְשָׁמִים.

סימן סב - הלכות משא ומתן ובו י"ח סעיפים:

סעיף א'

צָרִיךְ לְזַהַר מְאֹד שֶׁלֹא לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵרוֹ. וְכֹל הַמְּאָנָה אֶת חֲבֵרוֹ, בֵּין שֶׁהַמוֹכֵר מְאָנָה אֶת הַלּוֹקֵחַ, בֵּין שֶׁהַלּוֹקֵחַ מְאָנָה אֶת הַמוֹכֵר, עוֹבֵר בְּלֹאוֹ, שֶׁנֶאֱמַר, וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְּכָר לַעֲמִיתְךָ אוֹ קָנָה מִיָּד עֲמִיתְךָ אֵל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת

אָחיו. וְהִיא הַשְּׂאֵלָה הָרִאשׁוֹנָה שְׁשׂוֹאֲלִין אֶת הָאָדָם בְּשָׁעָה שְׁמִכְנִיסִין אוֹתוֹ לַדִּין, נְשֵׂאתָ וְנִתְּתָ בְּאַמוּנָה (חוי"מ רכז, שַׁבָּת לא. וְעַיִן בְּאוֹרַח חַיִּים קְנָה, וּבִיו"ד רמז).

סעיף ב'

כְּשֵׁם שְׂיֵשׁ אֲסוּר אֲוֹנָאָה בְּמִשָּׂא וּמִתֵּן, כֶּדֶךָ יֵשׁ אֲסוּר אֲוֹנָאָה בְּשִׁכְרוּת וּבִקְבָלָנוֹת וּבְחִילוּף מִטְּבַע.

סעיף ג'

הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּאַמוּנָה, אֵינּוּ חוֹשֵׂשׁ לְאֲוֹנָאָה. כִּי־צַד. חִפְץ זֶה בְּכָדֶךָ וְכָדֶךָ לְקַחְתִּיו, כֶּדֶךָ וְכָדֶךָ אֲנִי רוֹצֵה לְהַשְׁתַּכֵּר בּוֹ, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא נִתְּאָנָה בְּלִקְוִיחָתוֹ, וְכָל הַמִּתְּאָנָה אֵינּוּ רְשָׁאֵי לְהוֹנוֹת אַחֲרֵים בְּשִׁבִיל זֶה, מִכָּל מְקוֹם זֶה מִתֵּר, שְׁהָרִי זֶה כְּמִפְרֵשׁ לוֹ, שֶׁלֹּא יִסְמַךְ עַל שׂוֹי הַמְּקוֹחַ אֶלָּא עַל הַדְּמִים שֶׁנִּתֵּן הוּא בְּעֵדוֹ.

שבת

כג

סעיף ד'

מִי שְׂיֵשׁ לוֹ אֵיזָה דְּבַר לְמַכּוֹר, אֲסוּר לוֹ לְיַפּוֹתוֹ כִּדִּי לְרַמּוֹת בּוֹ, כְּגוֹן לְהַשְׁקוֹת בְּהֵמָה מִי סָבִין שְׁמִנְפָּחִין וְזוֹקְפִין שְׁעֲרוֹתֶיהָ כִּדִּי שְׁתַּרְאָה שְׁמִנָּה, אוֹ לְצַבּוֹעַ פְּלִים יְשָׁנִים כִּדִּי שְׁתַּרְאוּ כְּחֻדָּשִׁים, וְכָל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה.

סעיף ה'

וְכֵן אֲסוּר לְעָרֵב מְעַט פְּרוֹת רְעִים בְּהַרְבֵּה פְּרוֹת יָפִים כִּדִּי לְמַכְרֵם בְּחִזְקַת יָפִים, אוֹ לְעָרֵב מִשְׁקָה רַע בְּזִפָּה. וְאִם הִיא טַעֲמוֹ נִכְר, מִתֵּר לְעָרֵב, כִּי הַלּוֹקֵחַ יִרְגִּישׁ.

סעיף ו'

מִתֵּר לְחַנּוּנֵי לְחַלֵּק קְלִיּוֹת וְאַגּוּזִים לְתִינוּקוֹת, כִּדִּי לְהַרְגִּילֵם שְׂיִקְנוּ מִמֶּנּוּ. וְכֵן יְכוּל לְמַכּוֹר בְּזוּל יוֹתֵר מִהַשְּׁעָר, כִּדִּי שְׂיִקְנוּ מִמֶּנּוּ, וְאִין בְּגִי הַשּׁוֹק יְכוּלִין לְעַכֵּב עָלָיו.

סעיף ז'

המודד או שוקל חסר לחברו או אפילו לנכרי, עובר בלאו, שנאמר, לא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה (ועין לקמן סימן קפ"ב סעיף א' וסעיף ד'). וענין המדות והמשקלות קשה מאד, שאי אפשר למודד או לשוקל שקר לשוב בתשובה הגונה, שאינו יודע מה ולמי ישיב. ואף שיעשה צרכי רבים, אין זאת תשובה הגונה. (רל"א).

סעיף ח'

כתיב, לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, אבן שלמה וצדק יהיה לך, איפה שלמה וצדק יהיה לך וגו'. ותבת בכיסך וכן תבת בביתך, נראות לכאורה כמיתרות, ודרשו רבותינו זכרונם לברכה, לא יהיה לך בכיסך, ממון. מה טעם, משום אבן ואבן. לא יהיה לך בביתך, צרכיך. מה טעם, משום איפה ואיפה. אבל אבן שלמה וצדק אם יהיו בביתך, יהיה לך ממון. וכן איפה שלמה וצדק אם יהיו בביתך, יהיו לך צרכיך. עוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה, מה יעשה אדם ויתעשר. ישא ויתן באמונה, ויבקש רחמים ממי שהעשר שלו, שנאמר, לי הכסף ולי הזהב (נדה דף ע').

סעיף ט'

צריך למדוד ולשקול בעין יפה, שיהיה עודף על המדה, שנאמר, איפה שלמה וצדק יהיה לך. מה תלמוד לומר וצדק. אמרה תורה, צדק משלך ותן לו (בבא בתרא פח: חושן משפט סימן רל"א סעיף י"ד).

סעיף י'

צריך למדוד כמנהג המדינה ולא ישנה כלל. מקום שנהגו לגדוש, לא ימחוק אפילו ברצון הלוקח שפחת לו מדמים. ומקום שנהגו למחוק, לא יגדוש אפילו ברצון המוכר שמוסיף לו דמים, כי התורה הקפידה על עוונות המדות, פן תצא תקלה על ידי זה, שיראה הרוצה שמודדוין כף וידמה לו שפך היא מדת העיר, וימדד פן לאחר שאינו יודע גם פן את המנהג ויטעהו.

סעיף יא'

חיבים ראשי הקהל להעמיד ממנים שיהיו מחזרים על החניות. וכל מי שנמצא אתו מדה חסרה או משקל חסר או מאזנים מקלקלים, רשאים להכותו ולקנסו כנראה בעיניהם.

סעיף יב'

אסור לאדם להשהות מדה חסרה בביתו או בחנותו, אף על פי שאינו מודד בה. ואם משהה, עובר בלאו, שנאמר, לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. ואפלו לעשות את המדה עביט למי רגלים, אסור, שמא יבא מי שאינו יודע ומדד בה. ואם יש מנהג בעיר שאין מודדין אלא במדה הרשומה ברשם הידוע וזו אינה רשומה, מתר להשהותה.

סעיף יג'

המחזר אחר דבר לקנותו או לשכרו, בין קרקע בין מטלטלים, בין מנכרי בין מישראל, וכבר השויו על הדמים, וקדם שגמרו את הקנין, בא אחר וקנאו או שכרו, נקרא רשע. אבל אם עדין לא השויו על הדמים, אלא שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה בפחות, מתר לאחר לקנותו. ואסור להשיג גבול רעהו בשכירות בתים וכדומה מנכרי (רל"ז).

סעיף יד'

הנותן מעות לחברו לקנות לו קרקע או מטלטלין, והלך השליח וקנה את החפץ במעותיו בשביל עצמו, הרי זה רמאי. ואם קנאו ממעות של המשלח, מחיב לתנו לו, אף על פי שקנאו לעצמו.

שבט

כד

סעיף טו'

מי שנתן אפילו רק מקצת דמים על המקח או שרשם על המקח סימן בפני המוכר, או שאמר לו המוכר רשם מקחך, אף על פי שהוא בענין שלא קנה בזה, מכל מקום כל החוזר בו, בין הלוקח בין המוכר, לא עשה מעשה ישראל וחיב לקבל מי שפרע, דהינו שאוררין אותו בבית דין ואומרים, מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים, הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו.

סעיף טז'

וראוי לו לאדם לעמד בדבורו, שאפלו לא נתן עדין מעות, ולא רשם את הדבר ולא נגמר הקנין, אם השויו על המחיר, אין לשום אחד מהם לחזור, ומי שהוא חוזר, בין הלוקח ובין המוכר, הרי זה ממחסרי אמנה,

וְאִין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הַיָּמֵנוּ, כִּי רְאוּי לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד בְּדַבּוּרוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר שְׂאֲרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כְּזָב. וַיֵּרָא שָׁמַיִם יֵשׁ לוֹ לְקַיִם אֶפְלוּ מִחֲשֶׁבֶת לְבוֹ, שֶׁאִם חָשַׁב וְגִמַּר בְּלִבּוֹ לְמַכֵּר לוֹ בְּסָכוּם זֶה, וְהִלָּה לֹא יָדַע מִמִּחֲשַׁבְתּוֹ, וְהוֹסִיף לוֹ עַל סָכוּם זֶה, לֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ כִּי אִם סָכוּם זֶה שֶׁגִּמַּר בְּלִבּוֹ, לְקַיִם מַה שֶׁכָּתוּב, וְדוּבַר אֶמֶת בְּלִבָּבוֹ. וְכֵן הִלּוּקַח שֶׁגִּמַּר בְּלִבּוֹ לְקַנּוּת בְּסָכוּם כֶּדֶד וְכָד, אִין לוֹ לְחַזֵּר בּוֹ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בְּזֶה בְּשֵׁאֵר דְּבָרִים שֶׁבִּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, יֵשׁ לוֹ לְקַיִם מִחֲשַׁבּוֹת לְבוֹ, אִם גִּמַּר בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת אִיזָה טוֹבָה וַיֵּשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ. אֲבָל צָרְכִי עֲצֻמוֹ, כָּל שֶׁאִין בְּהֵם סָרְדָּ מִצָּוָה, אִין צָרִיד לְקַיִם אֶפְלוּ מוֹצֵא שִׁפְתָיו (סימון ר"א ר"ד וז"ש הלכות מכירה).

סעיף יז'

וְכֵן מִי שֶׁאוֹמֵר לְחֵבְרוֹ, לִתֵּן לוֹ אִיזָה מִתְּנָה קְטָנָה, שֶׁזֶה סִמְךָ בְּדַעְתּוֹ שֶׁבּוֹדָאֵי יִתֵּן לוֹ, אִם חָזַר וְלֹא נָתַן לוֹ, הָרִי זֶה מִמִּחֲסָרֵי אֲמָנָה. אֲבָל בְּמִתְּנָה מְרַבָּה אִין בֵּה חֲסָרוֹן אֲמָנָה, שֶׁהָרִי זֶה לֹא סִמְךָ דַּעְתּוֹ עַל זֶה. וּמִכָּל מְקוֹם בְּשַׁעָה שֶׁהוּא אוֹמֵר לִתֵּן לוֹ, צָרִיד לְהִיּוֹת בְּדַעַת גְּמוּרָה, וְלֹא יֵהָא בְּדַעְתּוֹ לְשִׁנוֹת, כִּי לְדַבֵּר אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בְּלֵב, אֲסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר אִיפֹת צָדֵק וְהִין צָדֵק יִהְיֶה לְכֶם. מַה תִּלְמוּד לוֹמַר הִין צָדֵק, וְהִלָּא הִין בְּכָלל אִיפֶה הוּא, אֶלָּא שֶׁיֵּהָא הֵן שֶׁלְּדָ וְלֹא שֶׁלְּדָ צָדֵק. וְכָל זֹאת לַעֲשִׂיר. אֲבָל הָאוֹמֵר לִתֵּן לַעֲנִי, בִּין מִתְּנָה מְעֻטָּת בִּין מִתְּנָה מְרַבָּה, אִינוּ יָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ מִן הַדִּין, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה כְּמוֹ נֶדֶר. וְאֶפְלוּ גִמַּר בְּלִבּוֹ לִתֵּן, צָרִיד לְקַיִם מִחֲשַׁבְתּוֹ (סימון ר"ד רי"ב רמ"ט. ובגורא דעה סימון רנ"ח וז"ש).

סעיף יח'

הַרוֹצֵה לְמַכֵּר קַרְקַע אוֹ בַּיִת, וּבָאוּ שְׁנַיִם, כָּל אֶחָד אוֹמֵר: אֲנִי אֶקַּח בְּדָמִים אֵלוֹ, וְאִין אֶחָד מֵהֶם בַּעַל הַמָּצָר, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם מִיּוֹשְׁבֵי עִירוֹ וְהַשְּׁנִי מֵעִיר אַחֲרָת, בֵּן עִירוֹ קוֹדֵם. הִיּוּ שְׁנֵיהֶם מִיּוֹשְׁבֵי עִירוֹ וְאֶחָד מֵהֶם שְׁכֵנוֹ, שְׁכֵנוֹ קוֹדֵם. וְאִם הַשְּׁנִי הוּא חֵבְרוֹ הַרְגִּיל עִמּוֹ וְשְׁכֵנוֹ אִינוּ רְגִיל עִמּוֹ כָּלל, חֵבְרוֹ קוֹדֵם. הָיָה אֶחָד מֵהֶם חֵבְרוֹ וְאֶחָד מֵהֶם קְרוֹבוֹ, חֵבְרוֹ קוֹדֵם, שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב שָׁכֵן קְרוֹב מֵאֵח רְחוֹק. אֲבָל לְשֵׁאֵר כָּל אָדָם, קְרוֹבוֹ קוֹדֵם, חוּץ מִתְּלָמִיד חֶכֶם שֶׁקוֹדֵם וְאֶפְלוּ לְשְׁכֵנוֹ וְחֵבְרוֹ הַרְגִּיל אֲצֵלוֹ. אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם בַּעַל הַמָּצָר, הוּא קוֹדֵם לְכֶלָם. וְאֶפְלוּ לְאֶחָד שֶׁמְכָרוּ לְאַחַר, יָכוֹל בַּעַל הַמָּצָר לִתֵּן אֶת הַדָּמִים לְהִלּוּקַח וּלְסַלֵּק אוֹתוֹ. וְאֶפְלוּ לְאַחַר שֶׁמְכָרוּ לְאַחַר, יָכוֹל בַּעַל הַמָּצָר לִתֵּן אֶת הַדָּמִים לְהִלּוּקַח וּלְסַלֵּק אוֹתוֹ. וְאֶפְלוּ הִלּוּקַח הוּא תִּלְמִיד חֶכֶם וְשָׁכֵן וְקְרוֹב לְמוֹכֵר, וְהַמָּצָר הוּא עִם הָאָרֶץ וְרְחוֹק מִן הַמוֹכֵר, הַמָּצָר קוֹדֵם וּמְסַלֵּק אֶת הִלּוּקַח. וְכָל קַדִּימוֹת אֵלוֹ, מִצָּוֹת חֲכָמִים הֵם, לְקַיִם מַה שֶׁנֶּאֱמַר וְעֲשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטוֹב בְּעֵינֵי ה' (סימון קע"ה ורז"ש).

סימן סג - אסור להונות בדברים ולגנב דעת הבריות ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

כָּשֶׁם שְׁאוּנָאָה אֲסוּרָה בְּמִקְחָ וּבְמִמְכָּר, כִּדְ אֲסוּרָה אוֹנָאָה בְּדַבְרִים, שְׁנֵאמַר וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וְיִרְאֶתֶּ מֵאֲלֹהֶיךָ, זֶה אוֹנָאָת דְּבָרִים. וְגִדּוּלָה אוֹנָאָת דְּבָרִים מֵאוֹנָאָת מְמוֹן, שְׂזָה נִתְּן לְהַשְׁבוֹן וְזָה לֹא נִתְּן לְהַשְׁבוֹן, זָה בְּמִמוֹנוֹ וְזָה בְּגוּפוֹ. וְהַצּוּעֵק עַל אוֹנָאָת דְּבָרִים, נֶעְנָה מִיָּד. וְצָרִיךְ לְזַהֵר בְּיוֹתֵר מֵאוֹנָאָת אֲשֶׁתּוֹ, שֶׁלֹּא לְצַעֲרָה בְּדַבְרִים, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה רַכָּה בְּטַבַּע, וְעַל צַעַר מְעַט הִיא בּוֹכָה, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מְקַפֵּיד עַל הַדְּמָעוֹת, וְשִׁעְרֵי דְּמָעוֹת לֹא נִנְעָלוּ.

שבט

כה

סעיף ב'

כִּיצַד הוּא אוֹנָאָת דְּבָרִים. לֹא יֹאמֵר לְחֵבְרוֹ, בְּכַמָּה אֶתָּה רוֹצֵה לִּי חֶפֶץ זֶה, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֵה לְקַנְתּוֹ. הִיָּה אֶחָד מִבְּקֵשׁ לְקַנְתָּ תְּבוּאָה, לֹא יֹאמֵר לוֹ, לֵךְ אֶצֶל פְּלוֹנִי, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ לְמַכֵּר. אִם הִיָּה חֵבְרוֹ בְּעַל תְּשׁוּבָה לֹא יֹאמֵר לוֹ, זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הִרְאֵשׁוּנִים. אִם בָּאוּ יִסּוּרִים עַל חֵבְרוֹ, רַחֲמֵנָא לְצַלּוֹ, לֹא יֹאמֵר לוֹ כְּדָרְךָ שֶׁאֲמָרוּ חֲבָרֵי אֵיבּוֹב לְאֵיבּוֹב, הֲלֹא יִרְאֶתְךָ כְּסָלְתְךָ וְגו', זְכוֹר נָא מִי הוּא נָקִי אֲבָד, (וְהֵם שֶׁאֲמָרוּ לוֹ כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהִיָּה מְעוֹת דְּבָרִים כְּלָפִי הַשְּׁגָחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמִדּוֹתָיו). אִם שֶׁאֵלוֹ מֵאֲתוֹ אֵיזָה דְּבַר חֲכָמָה, לֹא יֹאמֵר לְמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹתָהּ חֲכָמָה, מָה אֶתָּה תִּשְׁיֵב בְּדַבְרֵי הַזֶּה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בְּדַבְרִים אֵלוֹ שֶׁהֵם צַעַר הַלֵּב.

סעיף ג'

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם כְּפוֹנֵי לְגִנְאֵי, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא רְגִיל בְּאוֹתוֹ כְּפוֹנֵי, וְאֵינוֹ מְתַבְּיֵשׁ בוֹ, אִם זֶה כְּפוֹנְתוֹ לְבִישׁוֹ, אֲסוּר לְקַרְתּוֹ בְּכְפוֹנֵי זֶה, מִשּׁוּם אוֹנָאָת דְּבָרִים.

סעיף ד'

אֲסוּר לְגַנֵּב דְּעַת הַבְּרִיּוֹת (פְּרוֹשׁ לְרֵמוֹת בְּדַבְרִים, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵין בוֹ חֶסְרוֹן מְמוֹן), אֲפִלּוּ דְּעַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְלָכֵן אֲסוּר לְמַכֵּר לוֹ בְּשֵׁר נְבִלָה בְּחֻזְקַת שְׁחוּטָה. אִם

מוכר איזה דבר שיש בו מום, אף על פי שהדבר שוה כמו שהוא מוכרו לו, מפל מקום צריך להודיע להלוקח את המום (ועיו לקמן סימן קפ"ב סעיף ד') (ובמתנה לכא משום גנבת דעת).

סעיף ה'

לא יבקש מחברו שיאכל אצלו כשהוא יודע שלא יאכל. לא יתן לו מתנה כשהוא יודע שלא יקבל, וכן כל כיוצא בזה, שהוא אחד בפה ואחד בלב, נראה לחברו שהוא מכבדו, ואין פונתו שלמה, אסור, אלא יהא תמיד פיו ולבו שוים, וינהג בשפת אמת ורוח נכון ולב טהור.

סימן סד - שלא לעשות סחורה בדבר האסור ובו ד' סעיפים:

שבט

כו

סעיף א'

כל דבר שאסור מן התורה באכילה, אף על פי שהוא מתר בהנאה, אם הוא דבר המיוחד למאכל, אסור לעשות בו סחורה או להלוות עליו. ואפלו לקנתו להאכילו לפועלו אינו יהודי, אסור. אבל דבר שאינו עומד לאכילה, כגון סוסים וחמורים, מתר לעשות בהם סחורה. וחלב גם כן מתר בסחורה, שהרי נאמר בו, יעשה לכל מלאכה.

סעיף ב'

אם נזדמן לאדם באקראי דבר אסור, כגון, שצד דגים ועלה במצודתו דג טמא, וכן מי שנזדמנה לו נבלה וטרפה בביתו, מתר למכרו, כיון שלא נתפון לכך. וצריך למכרו מיד, ולא ימתין עד שתהא שמנה אצלו. ויכול למכרו גם על ידי שליח, אף על פי שהשליח ירויח בו. אבל לא שיקנה השליח לחלוטין, דאם כן, הוא אצלו סחורה.

סעיף ג'

וְכֹן מִתֵּר לְגִבּוֹת בְּחֹבּוֹ דְּבָרִים טְמֵאִים וַיִּמְכְּרֵם מִיָּד, דְּאָסוּר לְהִשְׁהוֹתָן כְּדִי לְהִשְׁתַּכַּר בָּהֶם, אָבֵל מִתֵּר לְהִשְׁהוֹתָן בְּכַדֵי שְׁלֵא יִפְסִיד מִן הַקֶּרֶן.

סעיף ד'

דָּבָר שְׂאִין אָסוּרוֹ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן גְּבִינּוֹת שֶׁל נְכָרִי, מִתֵּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוּרָה.

סימן סה - הלכות רבית ובו ל' סעיפים:

סעיף א'

לְפִי שֶׁנִּפְשׁוּ שֶׁל אָדָם בְּטַבְּעוֹ חוֹמֵד וּמִתְאַוֶּה אֶל הַמָּמוֹן, וְקָרוֹב יוֹתֵר שְׂיֵהָא הָאָדָם נִכְשֵׁל בְּאָסוּר רְבִית מִבְּשָׂאֵר אֲסוּרִין שְׁבַמָּמוֹן, כִּי בְּגִזֵּל וְאוֹנְאָה וְכַדוּמָה, הָרִי מִשְׁגִּיחַ עַל עֲצָמוֹ שְׁלֵא יִהְיֶה נִגְזֵל וְשְׁלֵא יִתְאַנֶּה, וְגַם זֶה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְגִזּוֹל אוֹ לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵרוֹ, לְפַעֲמִים הוּא נִמְנַע מִחֲמַת בּוֹשָׁה אוֹ מִחֲמַת יְרָאָה, מֵה שְׂאִין כֹּן בְּרְבִית, כִּי הַלְוָה נוֹתֵן לוֹ בְּרִצּוֹנוֹ הַטּוֹב, וְהוּא שְׂמִיחַ, כִּי מֵצֵא מְקוֹם לְלוֹוֹת עַל כָּל פְּנִים בְּרְבִית, וְגַם הַמְלוּה חוֹשֵׁב בְּדַעְתּוֹ, כִּי הָרִי הוּא עוֹשֶׂה טוֹבָה גְּדוֹלָה עִם הַלְוָה שְׂיִוְכַל לְהַרְוִיחַ בְּמָמוֹן זֶה כְּפִלֵי כְּפִלִים יוֹתֵר מִן הַרְבִּית, וְלָכֵן נִקַּל מֵאֵד שְׂיֵהָא אָדָם נִתְפַּתֵּה חֵס וְשְׁלוֹם מִן הַיֵּצֵר הָרַע לְהִיּוֹת נִכְשֵׁל בְּאָסוּר זֶה. עַל כֵּן הַחֲמֵרָה תוֹרַתְנוֹ הַקְּדוּשָׁה מֵאֵד בְּאָסוּר זֶה, וְהַרְבֵּה לְאוּיִן נֶאֱמָרוּ בּוֹ, הַמְלוּה עוֹבֵר בְּשִׁשָׁה לְאוּיִן, וְלֹא יִקוּם בְּתַחֲתֵי הַמַּתִּים, שְׁנֶאֱמַר בְּנִשְׁדָּ נִתֵּן וְתִרְבִּית לְקַח וְחִי, לֹא יִחִיָּה. הַלְוָה עוֹבֵר בְּשִׁשָׁה לְאוּיִן, הַסּוֹפֵר, וְהַעֲדִים וְהַעֲרַב עוֹבְרִים כָּל אֶחָד בְּלֹאוֹ אֶחָד. וְכֹן הַסְּרִסוּר שְׂהִיָּה בִּינֵיהֶם אוֹ שְׁסִיעַ לְאֶחָד מֵהֶם, כְּגוֹן שְׂהוֹרָה מְקוֹם לְהַלְוָה לְלוֹוֹת אוֹ שְׂהוֹרָה מְקוֹם לְהַמְלוּה לְהַלְוֹת, גַּם כֹּן עוֹבֵר בְּלֹאוֹ אֶחָד (יו"ד קס).

סעיף ב'

מִי שֶׁנִּכְשֵׁל וְלָקַח רְבִית, מְחַיֵּב לְהַחְזִירָהּ (מִלְבַּד רְבִית מִקְדָּמַת וְרְבִית מֵאַחֲרַת דְּלִקְמָן עִין סעיף ו') (קס"א).

סעיף ג'

אָפּלוּ לֹא פֶסֶק עָמוּ אֶת הָרַבִּית בְּשַׁעַת הַלְוָאָה, אֲלָא שְׁהַלְוָה לּוּ בְּחָנִים עַד זְמַן פְּלוּנִי, אִוּ שְׁמַכְר לּוּ אֵיזָה סְחוּרָה בְּהַקְפָּה עַד זְמַן פְּלוּנִי, אִוּ שְׁחִיב לּוּ בְּעִנְיָן אַחַר לְשֵׁלֶם לּוּ, יְהִיָּה מְאִיזָה עִנְיָן שְׁיִהְיָה, וּבְהַגִּיעַ זְמַן הַפְּרָעוֹן פּוֹסֵק לּוּ אֵיזָה דְבָר בְּשִׁבִיל שְׁיִרְחִיב לּוּ אֶת הַזְּמַן, גַּם זֹאת הִיא רַבִּית.

סעיף ד'

אָפּלוּ אִם הַלְוָה נוֹתֵן לּוּ יוֹתֵר מִדְּעֵתוֹ בְּשַׁעַת הַפְּרָעוֹן, שְׁלֵא הִתְנָה עָמוּ, וְאֵינּוּ אוֹמֵר שְׁנוֹתָנוּ לּוּ בְּשִׁבִיל רַבִּית, גַּם כֵּן אָסוּר.

סעיף ה'

אָפּלוּ אוֹמֵר לּוּ הַלְוָה בְּשַׁעַת נְתִינַת הָרַבִּית שֶׁהוּא נוֹתֵנָה לּוּ בְּמִתְנָה, גַּם כֵּן אָסוּר לְקַבְּלָהּ מִמֶּנּוּ. אֲבָל אִם כָּבֵר לָקַח מִמֶּנּוּ רַבִּית, וְהַמְלוּה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, וְרוֹצֶה לְהַחְזִירָה לְהַלְוָה וְהוּא מוֹחֵל לּוּ, מִתֵּר.

סעיף ו'

אָסוּר לְהַקְדִּים אֶת הָרַבִּית אִוּ לְאַחַר אוֹתָהּ. כִּי־צַד. הִיָּה רְאוּבֵן רוֹצֶה לְלוֹוֹת מִשְׁמַעוֹן מְעוֹת, וּמְקַדִּים וְשׁוֹלַח לּוּ מִתְנָה וּפִרֵשׁ לּוּ בְּשִׁבִיל שְׁיִלְוָהוּ, אִוּ שֶׁהִיא מִתְנָה מְרַבָּה, דְּמִסְתַּמָּא הוּי כְּאֵלוּ פִּרֵשׁ לּוּ שֶׁהִיא בְּשִׁבִיל שְׁיִלְוָהוּ, זֹהִי רַבִּית מְקַדְמָת. לָוֶה מִמֶּנּוּ וְהַחְזִיר לּוּ מְעוֹתָיו, וְהִיָּה שׁוֹלַח לּוּ מִתְנָה בְּשִׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהִיוּ בְּטִלּוֹת אֲצֵלוּ, זֹהִי רַבִּית מְאַחֶרֶת.

סעיף ז'

אִם אַחַד מְלוּה מְעוֹתָיו לְחַבְרוֹ עַל זְמַן מָה, כִּדִּי שְׁיִחְזוֹר זֶה וְיִלְוָהוּ פַּעַם אַחֶרֶת סָךְ יוֹתֵר לְזְמַן כְּזֶה אִוּ סָךְ כְּזֶה לְזְמַן אַרְבֵּי יוֹתֵר, זֹהִי רַבִּית גְּמוּרָה. וְאִם מְלוּה לּוּ עַל מְנַת שְׁיִלְוָה לּוּ פַּעַם אַחֶרֶת סָךְ כְּזֶה לְזְמַן כְּזֶה, יֵשׁ אוֹמְרִים שְׁגַם כֵּן אָסוּר, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּמִתֵּר. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר. אֲדָא אִם לֹא הִתְנּוּ כֵּן אֲלָא שֶׁהוּא מְלוּה לּוּ בְּרִצּוֹנוֹ פַּעַם אַחֶרֶת, אִף עַל פִּי שְׁאִינּוּ עוֹשֶׂה כֵּן, אֲלָא מִחֻמַּת שְׁזָה גַם כֵּן כָּבֵר הַלְוָהוּ, בְּזֶה יֵשׁ לְהַקֵּל.

סעיף ח'

צָרִיךְ הַמְלוּה לְזַהֵר שְׁלֵא לְהַנּוֹת מִן הַלְוָה, שְׁלֵא מִדְּעֵתוֹ כָּל זְמַן שְׁמְעוֹתָיו בְּיָדוֹ, אָפּלוּ בְּדָבָר שֶׁהִיָּה עוֹשֶׂה לּוּ אִף אִם לֹא הַלְוָהוּ. שְׁכִינּוֹן שְׁנַהֲנָה שְׁלֵא בְּרִשׁוֹתוֹ, נִרְאֶה שְׁסוּמֵךְ עָלָיו שְׁבִשְׁבִיל מְעוֹתָיו שְׁבִיָּדוֹ יִמְחַל לּוּ. אֲבָל אִם נִהְנֶה מִמֶּנּוּ מִדְּעֵתוֹ, מִתֵּר בְּדָבָר שֶׁהִיָּה עוֹשֶׂה לּוּ אִף אִם לֹא הַלְוָהוּ, וּבִלְבָד

סעיף ט'

אם לא הִיָּה הַלְוָה רָגִיל לְהַקְדִּים לְהַמְלוֹה שְׁלוֹם בְּפַעַם אַחֲרֵת, אָסוּר לְהַקְדִּים לוֹ, וְאָסוּר לְכַבְּדוֹ בְּאִיזָה כְּבוֹד בְּבֵית הַכְּנָסֶת אוֹ בְּמִקְוֹם אַחֵר, אִם לֹא הִיָּה רָגִיל כֵּן גַּם בְּפַעַם אַחֲרֵת. וְכֵן שְׂאָר רַבֵּית דְּבָרִים בְּעֵלְמָא אָסוּר, שְׁנֵאֲמַר נִשְׁדָּ כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יִשְׁדָּ, אֲפֹלוּ דְבוּר אָסוּר. וְכֵן הַמְלוֹה מְזַהֵר עַל רַבֵּית דְּבָרִים, כְּגוֹן אִם אוֹמֵר לְהַלְוָה, הוֹדִיעֵנִי אִם יָבֵא פְלוֹנִי מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי, אִף עַל פִּי שְׂאִינּוּ מְטָרִיחוּ אֵלַי בְּאַמִּירָה בְּעֵלְמָא, אִם לֹא הִיָּה רָגִיל עֲמוּ בְּזָה קָדָם לְכוּ, וְעַתָּה סוֹמְדָ עַל הַלְוָאתוֹ לְצוּת עֲלִיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִכְנַע לוֹ, הֲרִי זֶה רַבֵּית. וְאִם תֹּאמַר, וְהָא כְּתִיב, עֶבֶד לֹוֹה לְאִישׁ מְלוֹה, זֶהוּ אִינּוּ אֵלַי לְעֵנָן אִם נָפַל בֵּינֵיהֶם דִּין וּדְבָרִים, וְאוֹמֵר הַמְלוֹה, נִלְדָּ לְבֵית דִּין הַגְּדוֹל לְדוֹן שָׁם, וְהַלְוָה אוֹמֵר לְדוֹן כָּאֵן, מְחַיֵּב הַלְוָה לִילְדָּ כְּמוֹ שְׁרוּצָה הַמְלוֹה, וְהַמְלוֹה אִינּוּ מְחַיֵּב לְלַכְתָּ לְבֵית דִּין הַגְּדוֹל שְׁבַמְקוֹם אַחֵר, מְשוּם שְׁנֵאֲמַר עֶבֶד לֹוֹה לְאִישׁ מְלוֹה (סִימָן ק"ס וְסִימָן קס"ו, וּבְחוּ"מ סִימָן י"ד).

סעיף י'

אֲפֹלוּ טוֹבֵת הַנָּאָה שְׂאִינָה מְמוּן, אָסוּר לְהַמְלוֹה לְהַנּוֹת מִן הַלְוָה, כְּגוֹן שְׂאֵם הַמְלוֹה הוּא בְּעַל מְלֶאכָה, וְהַלְוָה הִזָּה אֵין דְּרַכּוֹ לִתְנָן לוֹ מְלֶאכָה בְּפַעַם אַחֲרֵת, רַק עַתָּה מְחַמֵּת שֶׁהַלְוָהוּ רוּצָה לְתַתּוֹ לוֹ מְלֶאכְתּוֹ, אָסוּר (קס).

סעיף יא'

אָסוּר לְהַלְוֹת לְאַחַד סָאָה תְּבוּאָה שְׂיַחְזִיר לוֹ אַחֵר כֶּךָ סָאָה תְּבוּאָה, אֲפֹלוּ מִין בְּמִינוֹ, כִּי שְׂמָא תַתִּיקָר בֵּינְתֵימָם הַתְּבוּאָה וְנִמְצָא זֶה מְחֻזָּר יוֹתֵר מִמָּה שְׁלֹוֹה. אִדָּ גַּעֲשֵׁנוּ דְמִים, שְׂאֵם תַתִּיקָר הַתְּבוּאָה לֹא יִתְנָן לוֹ רַק הַדְּמִים. וְאִם יֵשׁ לְלוֹה אֲפֹלוּ רַק מְעַט מִמִּין זֶה, מִתֵּר לְלוֹת אֲפֹלוּ כְּמָה כּוֹרִין. וְכֵן אִם יֵשׁ לְאוֹתוֹ מִין שְׁעַר קְבוּעַ בְּשׁוּק, מִתֵּר לְלוֹת, אִף עַל פִּי שְׂאִין לְלוֹה כְּלוּם מְזָה הַמִּין. וְכֵל זֶה, בְּמִין בְּמִינוֹ. אֲבָל מִין בְּשְׂאִינּוּ מִינוֹ, כְּגוֹן לְהַלְוֹת סָאָה חֲטִין בְּסָאָה דְחוּ, אָסוּר בְּכָל עֵנָן, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּשְׁעַר אַחַד וְיֵשׁ לוֹ דְחוּ. וּבְדְבַר קָטָן שְׂאִין דְרַדָּ לְהַקְפִּיד בְּיוֹקְרָא וְזוּלָא, מִתֵּר בְּכָל עֵנָן. וְלָכוֹן מִתְּרַת אֲשֶׁה לְהַלְוֹת כְּפַר לְחֵם לְחַבְרָתָה (קס"ב).

סעיף יב'

המלוה מעות על משכון בית או שדה או מקום בבית הכנסת והמלוה יקח את הפרות מהמשכון, צריך להיות בנקיטא, דהינו שניכפה לו מן החוב דבר קצוב לכל שנה, שזו תהיה השכירות שנותן המלוה. ואפלו השכירות שנה יותר ממה שקצבו ביניהם, מתר. אבל לא יחזר המלוה וישפירו להלוה עצמו. ועוד יש בענין משפנתא, הרבה חלוקי דינים, ואין לעשות כי אם על פי שאלת חכם.

סעיף יג'

דבר שיש לו שער ידוע, אסור למכרו ביותר מן השער מפני שממתין לו את המעות. אבל דבר שאין לו שער ידוע, אף על פי שאם היה נותן לו עתה את המעות, היה נותנו לו בפחות, ובשביל שהוא ממתין את המעות מוכר לו קצת ביותר, מתר. ובלבד שלא יעלהו הרבה (וכתוב בחזו"ת דעת, דהינו שתות או יותר) עד שנקר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו. וגם אם לא מעלהו הרבה, אלא שהוא מפרש ואומר, אם תתן לי מיד את המעות, הרי הוא לך בעשרה, ואם בהקפה, תתן לי באחד עשר, אסור. וכן אם הקונה קונה את הסחורה ביקר כדי למכרה מיד ולהפסיד בשביל שיהיו המעות בידו איזה זמן, גם כן אסור (מהרלב"ח ועין חתם סופר סימן קל"ז).

סעיף יד'

מי שיש לו שטר חוב על חברו מתר למכרו לאחר בפחות, ואפלו קדם זמן הפרעון. ויכתב המוכר להלוקח, אני מוכר לך שטר זה, וקני לך איהו וכל שעבודו. וצריך שיהא האחריות על הלוקח. רק אחריות שבא מחמת המוכר, כגון שהשטר פרוע וכדומה, יכול להיות על המוכר. וכשם שיכול למכר את השטר לאחר בפחות, כמו כן יכול למכרו גם להלוה בעצמו.

סעיף טו'

ובאפן זה יכולין להועיל, כגון ראובן שצריך למעות בניסון, הולך אצל שמעון, ושמעון נותן לו שטר חוב על עצמו, שהוא חייב לפרע לראובן מאה זהובים בחדש תשרי (וכנגד זה נותן גם ראובן שטר חוב כזה לשמעון, שהוא חייב לפרע לו מאה זהובים בתשרי, כדי שיהא שמעון בטוח), והולך ראובן ומוכר את שטר החוב שיש לו על שמעון ללוי עתה בניסון בעד תשעים זהובים (חוות דעת) (וימפל שכן שאם יש לשמעון שטר חוב על יהודה אשר זמן הפרעון הוא לאחר זמן, שהוא יכול למכרו לראובן בהקפה עד הזמן וראובן יתן לו שטר חוב על זאת, ושוב ימכר ראובן את שטר החוב הזה בעד כמה שיוכל). אבל אם ראובן יכתוב שטר חוב על עצמו למכרו לשמעון, אפלו על ידי שליח, אסור (חכמת אדם כלל קמ"ג).

סעיף טז'

אסור לקנות תבואה או שאר דבר בהקדמת מעות, ושייתן לו את התבואה לאחר זמן, דחישיןן שפא בינתים תתיקר התבואה אחר כך בזמן שייתן לו את התבואה, ונמצא הלוקח נוטל יותר משעור מעותיו בשביל שהקדים את המעות. אבל אם יש להמוכר גם עתה כל התבואה שהוא מוכר, אף על פי שלא יתננה ללוקח עד לאחר זמן מתר, כי מה שיש להאדם יכול למכור אפלו בזל הרבה כרצונו, ואפלו התבואה לא נגמרה עדין לגמרי כראוי, אלא שצריכה עוד מלאכה אחת או שתי מלאכות, נחשבת כאלו היא גמורה ומתת. אבל אם מחסרת עוד שלש מלאכות, אסור. (וענין בסימן שלאחר זה התר להקדמת מעות על סחורה)

סעיף יז'

ואם הקבע השער לתבואה, יכול לקנות בהקדמת מעות כפי השער, אף על פי שאין להמוכר כלום, שהריאפלו תתיקר אחר כך התבואה, אין הלוקח מרויח במה שהקדים את המעות, כיון שהיה יכול לקנות אז תבואה במעותיו בשער זה. ומאחר שפסק בהתת, אף על פי שנתיקרה אחר כך התבואה, בשעת הפרעון, ואינו רוצה לתת לו את התבואה שפסק עליה, יכול לשומה על סחורה אחרת שייתן לו, או שייתן לו מעות כשווי של עתה (סימן תמ"ה) (וענין בקונטרס שער דעה בסוף הספר שער משפט סימן קע"ה סעיף קטן ב'. ודלא כמו שכתוב בשלחן ערוך של התניא סעיף כ"ח).

סעיף יח'

מי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביקר, ואמר לו חברו: תנה לי סחורה זאת ואוליכנה למקום היקר ואמכרנה שם ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני, ואפרענה לך כפי מה שהיה שנה שם לאחר נכיון ההוצאות שעלו על הסחורה, אם האחריות בהליכה היתה על הלוקח, אסור. ואם האחריות על המוכר, מתת. והוא שייתן להלוקח איזה דבר בשביל טרחו.

סעיף יט'

מתת להלוות לחברו מאה דינרין שיקנה בהם סחורה על היריד, ובשובם לביתם יתן לו הלואה מאה ועשרים דינרין בעדה, ובלבד שיקבל המלוה את הסחורה ויוליכנה לביתו ותהיה אחריות הדרך על המלוה, דהוי כמו שיש לו חלק ברוח הסחורה, הואיל ומקבל עליו אחריות (קע"ג).

סעיף כ'

ראובן שהולך למקום שקונים סחורה בזול, יכול שמעון לומר לו, הבא לי סחורה משם ואני אתן לך רוח כף וכף, ובלבד שתהא אחריות הסחורה על ראובן עד שהוא מוסרה לשמעון.

סעיף כא'

מתר להרבבות שכר הקרקע. כיצד השכיר לו את החצר ואמר לו קדם שהחזיק בו, אם תתן לי את השכירות מיד, הרי הוא לך בעשרה זהובים לשנה. ואם תשלם לי בכל חדש, תתן לי בעד כל חדש זהוב אחד, מתר. והטעם בזה, משום דמצד הדין שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. הלכך כאשר לוקח ממנו זהוב בכל חדש, דהוה להו שנים עשר זהובים, אין זה שכר המתנת המעות, שהרי אינו מחיב לשלם במקדם, ומה שאמר לו אם תתן לי מיד, הרי היא לך בעשרה, אז מוחל לו שני זהובים, לפי שמקדים לו לשלם קדם זמן הפרעון, וזה מתר.

סעיף כב'

ודוקא בשכירות קרקע מתר לו להרבבות בענין הזה, מפני שהקרקע נקנית לו מיד. אבל להרבבות בשכירות פועל, אסור בענין זה, דהינו שאם שוכר את האדם שיעשה לו מלאכתו לאחר זמן ומקדים לו שכרו היום קדם שנקנס למלאכה ובשביל זה יעשה לו את המלאכה בפחות מן הראוי, זאת אסור, דכיון דהפועל אינו משתעבד מהשתא הוי ליה כמו הלואה. אך אם הפועל נכנס למלאכתו מיד, אף על פי שלא יגמר את המלאכה עד לאחר ימים הרבה, מתר להקדים לו שכרו בשביל שיעשה בזול, דכיון שיתחיל מיד במלאכה הוי ליה שכירות ולא הלואה (סימן קע"ו וחוי"מ ססימן קצ"ה).

שבט

כט

סעיף כג'

מתר להרבבות בנדוניית חתנים, כגון שפסק נדוניא לבתו והתנה עם חתנו שכל שנה שיניח אצלו את הנדוניא יתן לו כף וכף שכר, מתר, שאין זה אלא כמוסיף לו נדוניא, וכאלו אמר לו אני נותן לך מתנה כף וכף לזמן פלוני. ואם לא אתן לך לזמן פלוני, עוד אני מוסיף לך כף וכף, דמתר. ודוקא כשהתנו כן מיד בשעת כתיבת התנאים. דכיון דעד עתה לא היה עליו שום חיוב, אם כן הפל הוא חיוב אחד. אבל אם בשעת כתיבת התנאים, נתחייב בסתם סך נדוניא ובשעת החתנה רוצים להתפטר לתת לו דבר מה בשביל הרחבת הזמן, אסור, וצריכין לעשות בדרך התר.

סעיף כד'

ישראל שְׁלוֹה מְעוּבַד פּוֹכְבִים בְּרִבִית, וְיִשְׂרָאֵל אַחַר יִהְיֶה עָרֵב, אִם הוּא בְּעִנְיָן שְׂאִין הָעוּבַד פּוֹכְבִים יְכוּל לְתַבּוֹעַ תַּחֲלָה אֶלָּא אֶת הַלֹּה, וְאֵד כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה אֶפְשָׁר לְגַבּוֹת מִן הַלֹּה, אִזּוּ יְכוּל לְתַבּוֹעַ מִן הָעָרֵב, מִתֵּר. אֲבָל אִם הוּא בְּעִנְיָן שְׁהָעוּבַד פּוֹכְבִים יְכוּל לְתַבּוֹעַ תַּחֲלָה אֶת הָעָרֵב, אִם כֵּן, הוּי כְּאֵלוֹ הָעָרֵב לֹה מִן הָעוּבַד פּוֹכְבִים וְהַלֹּה לְיִשְׂרָאֵל הַלֹּה וְאִסּוּר. וְכֵן עוּבַד פּוֹכְבִים שְׁלוֹה מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִבִית וְיִשְׂרָאֵל אַחַר הוּא עָרֵב, אִם הוּא בְּעִנְיָן שְׂאִין הַמְּלוֹה יְכוּל לְתַבּוֹעַ תַּחֲלָה אֶלָּא אֶת הָעוּבַד פּוֹכְבִים הַלֹּה, וְאֵד כְּאֶשֶׁר לֹא יִמָּצֵא אֶצֶל הָעוּבַד פּוֹכְבִים הַלֹּה אִזּוּ יִגָּבֵה מִן הָעָרֵב, מִתֵּר. אֲבָל אִם הוּא בְּעִנְיָן שְׁיִכּוּל לְתַבּוֹעַ תַּחֲלָה גַם אֶת הָעָרֵב, אִם כֵּן הָעָרֵב הוּא כְּמוֹ לֹה, וְאִסּוּר. וְאִם הַיִּשְׂרָאֵל עָרֵב רַק בְּעַד הַקָּרוֹן וְלֹא בְּעַד הַרְבִּית מִתֵּר (בְּדִין יִשְׂרָאֵל שְׁלוֹה מִיִּשְׂרָאֵל אַחַר יִהְיֶה עָרֵב, וְהַלֹּה מְשַׁלֵּם לוֹ עִבּוֹר זֶה שֶׁהִי"טוֹרִי זָהָב" וְהִי"שְׁפִתִי כֹהֵן" בִּינְקֻדּוֹת הַכֶּסֶף" מִקְלִין, הִנֵּה דַעַת הִי"חִוּוֹת דַּעַת" לְהַחֲמִיר, עַנְן שָׁם) (ק"ע).

סעיף כה'

עוּבַד פּוֹכְבִים שְׂאֵמֵר לְיִשְׂרָאֵל, לֹה בְּשִׁבְלֵי מְעוֹת בְּרִבִית מִיִּשְׂרָאֵל עַל מְשִׁכּוֹן זֶה, אוֹ אֶפְלוֹ אִינוֹ נוֹתֵן לוֹ מְשִׁכּוֹן אֶלָּא שְׁטֵר חוּב, וְהַמְּלוֹה סוֹמֵד אֶת עֲצָמוֹ רַק עַל הַמְּשִׁכּוֹן אוֹ עַל הַשְּׁטֵר שֶׁל עוּבַד פּוֹכְבִים, וְעַל הַשְּׁלִיחַ אִין שׁוּם אַחֲרִיוֹת, מִתֵּר. וְאֶפְלוֹ אִם הַיִּשְׂרָאֵל הַשְּׁלִיחַ מְבִיא אֶת הַרְבִּית לְהַמְּלוֹה, מִתֵּר לְקַבְּלָהּ, וּבִלְבַד שְׁהַמְּלוֹה יִגְמַר זֹאת בְּדַעַתּוֹ, שְׁכָל אַחֲרִיוֹת הַמְּשִׁכּוֹן וְהַמְּעוֹת, בֵּין בְּהַבָּאָה בֵּין בְּחִזְרָה הַכֹּל עַל אַחֲרִיוֹתוֹ, וְעַל הַשְּׁלִיחַ לֹא יִהְיֶה שׁוּם אַחֲרִיוֹת.

סעיף כו'

וְכֵן יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָן מְשִׁכּוֹן אוֹ שְׁטֵר חוּב לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ, שְׁיִלוֹה בְּשִׁבְלֵיוֹ עַל זֶה מְעוֹת בְּרִבִית מְעוּבַד פּוֹכְבִים, אִם הָעוּבַד פּוֹכְבִים אִינוֹ סוֹמֵד רַק עַל הַמְּשִׁכּוֹן אוֹ עַל הַשְּׁטֵר. וְעַל הַשְּׁלִיחַ אִין שׁוּם אַחֲרִיוֹת, מִתֵּר. וְכֵן אִם הַיִּשְׂרָאֵל הַלֹּה תַּחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ עַל מְשִׁכּוֹן, וְאַחַר כֵּן אָמַר לְהַמְּלוֹה, לֹה מְעוֹת מְעוּבַד פּוֹכְבִים בְּרִבִית עַל מְשִׁכּוֹן זֶה וְעַלִּי לְשַׁלֵּם הַקָּרוֹן וְהַרְבִּית, אִם הָעוּבַד פּוֹכְבִים סוֹמֵד אֶת עֲצָמוֹ עַל הַמְּשִׁכּוֹן בְּלְבַד, מִתֵּר.

סעיף כז'

יִשְׂרָאֵל שְׁהַלֹּה לְעוּבַד פּוֹכְבִים עַל מְשִׁכּוֹן בְּרִבִית כֵּן וְכֵן לְחִדּוּשׁ, וְאַחַר כֵּן בָּא הַיִּשְׂרָאֵל לְחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא יְלוֹה לוֹ אֶת הַמְּעוֹת עַל מְשִׁכּוֹן זֶה, וְשֶׁהוּא יְטוּל אֶת הַרְבִּית שְׁתַּעֲלֶה מֵהַיּוֹם עַד הַפְּרָעוֹן, מִתֵּר. אֲבָל אִם הַיִּשְׂרָאֵל הָרֵאשׁוֹן כָּבֵר זָקָף אֶת הַקָּרוֹן עִם הַרְבִּית לְכָל זְמַן הַהַלְוָאָה הָרִי הַכֹּל הִיא כְּקָרוֹן שֶׁל

ישראל, ואסור ללות על משכון זה מישראל חברו ברבית, דהוי כאילו נתן את הרבית מכיסו.

סעיף כח'

מעותיו של ישראל מפקדות ביד עובד פוכבים, והלוה אותם לישראל ברבית, אם היו באחריות העובד פוכבים שאם יאבד החוב יתחייב הוא לשלם במעותיו, מתר. ואם אינו באחריות העובד פוכבים, אסור (קסט). ולכן במקום שיש קבוצות מעות, (קפות חסכוני) (שפארקאסע) וכדומה, שיש לישראלים חלקים (מניות) (אקציען) שמה וישראלים לזים משם ברבית, אף על פי שהממנים המה עובדי פוכבים, מכל מקום נראה לי דאסור גמור הוא. ולכן אסור לתן לשם מעות, כי שמה ילוה ישראל שאינו הגון. וכן אסור ללות משם, כי שמה נתן לשם ישראל שאינו הגון.

סעיף כט'

שתפין שצריכין ללות מעות ברבית מעובד פוכבים, יעשו שאלת חכם איד לעשות (עגו "טורי זהב" סימן ק"ע סעיף קטן ג'. "חוות דעת" שם סעיף קטן א'. ובשלחו ערוך "התנגא" הלכות רבת סעיף ס"ד).

סעיף ל'

מומר אסור ללות ממנו ברבית, וגם להלות לו ברבית יש להחמיר (קנט).

סימן סו - הלכות עסקא ובו י"ב סעיפים:

שבט

ל

סעיף א'

הנותן לחברו מעות שיתעסק בהן והרוח יהיה לחצאין, וגם ההפסד יהיה על שניהם בשוה, זהו נקרא עסקא ואסור, מפני כי החצי ממעות אלו היא מלוה ביד המקבל, שהרי היא באחריות שלו והוא נוטל את הרוח, וגם ההפסד עליו. והחצי הוא פקדון אצלו, שהרי הוא באחריות הנותן, והוא

לוקח את הרוח מחצי זה, וגם ההפסד מחצי זה עליו. והמקבל שהוא מתעסק וטורח בחצי הפקדון שהוא שידך להנותן, זהו רק מפני שנותן לו את החצי בהלוואה, והרי רבית ואסור. ויש הטר לזה, אם הנותן נותן להמקבל איזה שכר בשביל העמל והטרח שהוא מתעסק בחלקו. ויש לקצוץ, או שיתן לו מיד בשעת נתינת המעות שכרו. ודי אפלו בדבר מועט (קעז).

סעיף ב'

יכולין להתנות, שלא יהא המקבל נאמן לומר שהפסיד מן הקרן כי אם על פי עדים פשרים, ועל הרוח לא יהא נאמן כי אם בשבועה (קס"ז).

סעיף ג'

גם יכולין להתנות שהברכה היא ביד המקבל, שאם ירצה לתת להנותן כד וכו' בעד החלק הרוח שלו, תהא הרשות בידו, וכל מותר הרוח ישאר לו. ודרך זה הוא נכון, כי מסתמא המקבל לא ירצה לשבע, ויתן לנותן כפי מה שיקצבו ביניהם, וזהו הטר עסקא הנהוג בינינו. ואפלו אם המקבל יודע אחר כד בעצמו שלא הרויח, או אפלו אם הפסיד, יכול לתן להנותן את הקרן עם הרוח שקצבו ביניהם, ואין כאן שום אסור, דכיון שיש עליו חיוב שבועה, יכול לפטר את עצמו בממונו מן השבועה.

סעיף ד'

אבל שיקנה המקבל את חלק הרוח של הנותן בכד וכו', שיהיה מחיב לתת לו אחר כד וכו' בכל אפן, זהו אסור, אלא צריך שיהיה להמקבל הברכה.

סעיף ה'

נתן לו עסקא על זמן, ונתעכב אצלו המעות גם אחר זמן הפרעון, צריך המתעסק לתן לו רוח גם בעד הזמן שאחר כד, כי מסתמא נשאר בידו על תנאי הראשון. ומכל מקום טוב יותר לכתב בתוך שטר עסקא, שאם ישאר המעות אצל המקבל לאחר הזמן, יהיה גם כן בתנאי זה.

סעיף ו'

נסח
שטר
עסקא :
מודה אני חתום מטה שקבלתי לגדי מאת ר' ראובן הורויץ מאונגנאר סד

מֵאָה זְהוּבִים (אעס"ו) בְּתוֹרַת עֶסְקָא לְחַצֵי שָׁנָה מִיּוֹם דְּלִמְטָה, וְהִתְחַיְבֵתִי אֶת עַצְמִי שֶׁכָּל סְחוּרָה טוֹבָה שֶׁתֵּהָא נִרְאִית בְּעֵינַי שֶׁהִיא הַיּוֹתֵר קְרוּבָה לְהַרְוִיחַ בָּהּ, מְחַיֵּב אֲנִי לְקַנּוֹת בְּעַד סֵד הַנְּזָכָר לְעִיל, וְהֵם קוֹדְמִין לְמַעוֹתַי. וְכָל הָרוּחַ שֶׁיִּתֵּן ה' לְיַדִּי מֵאוֹתָהּ סְחוּרָה, יִהְיֶה מְחַצָּה הָרוּחַ לִי וְהַמְחַצָּה לְר' רְאוּבֵן הַנְּזָכָר לְעִיל, וְכֵן חֵס וְשְׁלוֹם לְהַפְסֵד הוּא חֶלֶק כְּחֶלֶק. וּמִיָּד לְאַחַר כָּלוּת חֶצִי שָׁנָה מִיּוֹם דְּלִמְטָה אֲנִי מְחַיֵּב לְהַחֲזִיר לְר' רְאוּבֵן הַנְּזָכָר לְעִיל אֶת הַקָּרוֹן וְגַם חֶצִי רוּחַ שְׁלוֹ, וְלֹא יֵהָא לִי נְאֻמָּנוֹת לומר הַפְסֵדְתִּי אֲלֵא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים כְּשָׂרִים, וְעַל הָרוּחַ לֹא אֵהָא נְאֻמָּן, רַק בְּשִׁבּוּעָה. וְאוּלָם תִּנְאִי הִיא בִּינֵינוּ שְׂאֵם אֶרְצָה לִתֵּן לוֹ בְּעַד חֶלֶק רוּחַ שְׁלוֹ י' זְהוּבִים, אֲזִי אֵין לוֹ עָלַי שׁוּם תְּבִיעָה, כִּי הַמּוֹתֵר שֶׁיֵּד לִי לְבַד אֶפְלוּ יִבְרַר שֶׁהִיא הַרְבֵּה רוּחַ, וְכָל דִּין תּוֹרַת נְאֻמָּנוֹת לְבַעַל הַשֵּׁטֶר אֵף לְאַחַר זְמַן הַפְּרָעוֹן. וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא אֶחֱזִיר אֶת הַמְּעוֹת הַנְּזָכָרוֹת לְעִיל, הֵם בְּיַדִּי בְּעֶסְקָא בְּאִפְנוֹ הַנְּזָכָר לְעִיל.

אוּנְגוּנָר כ"ח שֶׁבַט תרל"א לפ"ק.

שמעון אייזנשטיין

בפנינו עדים :

לוי בלוישטיין יהודה הויכבערגער

אדר

א

סעיף ז'

אם השָׁעָה דְּחִוְקָה וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לְכַתֵּב שֵׁטֶר עֶסְקָא, יְכוּלִין לְהַתְּנוֹת כָּל הַדְּבָרִים הַנְּזָכָרִים לְעִיל בְּעַל פֶּה.

סעיף ח'

אם מקדים מעות על סְחוּרָה, יְכַתְּבוּ שֵׁטֶר הַתֵּר עֶסְקָא בְּעֵנְוֵן זֶה :

מוֹדָה אֲנִי חֲתוּם מְטָה, שֶׁקִּבַּלְתִּי מֵאֵת ר' רְאוּבֵן וּוְיִנְשֵׁטָאק מֵאוּנְגוּנָר סֵד מֵאָה זְהוּבִים (אעס"ו) לְהַתְּעִסֵק בְּמַעוֹת אֱלוֹ, (בְּמֵאשִׁין) [בְּמִכּוֹנָה] שֶׁאֲנִי מְחַזֵּיק בְּכַפֵּר זֹאֵהָאן עַד רֵאשׁ חֲדָשׁ נִיסוֹן, הֵבֵא עֲלֵינוּ לְטוֹבָה, וְהָרוּחַ שֶׁיַּעֲלֶה לְעַרְדֵּךְ מַעוֹת אֱלוֹ, לְאַחַר נִכְיוֹן כָּל הַהוֹצָאוֹת, יִהְיֶה מְחַצָּה שְׁלִי וּמְחַצָּה לְר' רְאוּבֵן הַנְּזָכָר לְעִיל, וְכֵן חֵס וְשְׁלוֹם הַהַפְסֵד יִהְיֶה חֶלֶק כְּחֶלֶק. וּמִיָּד בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ נִיסוֹן, הֵבֵא עֲלֵינוּ לְטוֹבָה, אֲנִי מְחַיֵּב לְהַחֲזִיר לְר' רְאוּבֵן הַנְּזָכָר לְעִיל אֶת הַקָּרוֹן עִם חֶלֶק הָרוּחַ שְׁלוֹ. וְלֹא אֵהָא נְאֻמָּן לומר הַפְסֵדְתִּי אֲלֵא בְּבִירוֹ, עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים כְּשָׂרִים, וְעַל הָרוּחַ לֹא אֵהָא נְאֻמָּן כִּי אִם בְּשִׁבּוּעָה. אֵד זֹאת הַתְּנָה בִּינֵינוּ שְׂאֵם אֶרְצָה בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ נִיסוֹן הֵבֵא עֲלֵינוּ לְטוֹבָה לִתֵּן לְר'

ראובן הנזכר לעיל בעד הקרו וְגַם בְּעַד חֶלֶק הַרוּחַ שְׁלוֹ סֵד חֲמֵשׁ מִדּוֹת סְפִירָט, אֲזִי אֵין לוֹ עָלֵי עוֹד שׁוּם תְּבִיעָה יוֹתֵר. וְכָל דִּין תּוֹרַת נְאֻמָּנוֹת לְבַעַל הַשְּׁטֵר, אַף לְאַחַר זְמַן הַפְּרָעוֹן. וְקַבְּלֵתִי שְׂכָר עַמְלִי :

אונגוואר י"א תשרי תרל"א לפ"ק.

שמעון בלומנטאהל

בפנינו עדים :

לוי בלוישטיין יהודה הלוי טובי

סעיף ט'

אם הנותן רוצה שהמקבל יתן לו שטר חוב פשוט ואמיץ, כחוק המדינה, בכדי שאם המקבל יסרב מלפרוע או ימות, יהא לו נקל לגבות מעותיו על ידי ערפאות, אלא שבעל פה הם מתנים שמעות אלו הן בתורת עסקא, לא מהני, ואפלו השטר אינו אלא על הקרו לבד, דכיון שהנותן יכול לגבות כל המעות בשטר חוב שבגידו אפלו אם יהיה הפסד ברור, אסור. ואפלו אם המקבל מאמין להנותן והוא אדם חסיד, מכל מקום לא מהני. ואפלו אם המקבל נותן להנותן גם שטר עסקא, שכתוב בו כי המעות שנקתבו בשטר חוב הן בתורת עסקא, גם כן לא מהני, דאכא למיחש שמא הנותן או יורשיו יעלימו אחר כך את שטר העסקא ויגבו בשטר חוב. ואין התר לזה, אלא שישלישו את שטר העסקא ביד שלישי, או שהנותן יחתם את עצמו על שטר העסקא ויהא מנח ביד המקבל, או שיכתבו על שטר החוב, שהוא על פי אפן המבאר בשטר עסקא, או לכל הפחות ייחדו עדים ששטר החוב הוא בתורת עסקא. ובכל אפנים אלו, אפלו אם נכלל בשטר החוב הקרו עם הרוח, שפיר דמי (סימן קס"ז קע"ז ובחכמת אדם).

סעיף י'

שטר עסקא לא מהני להתיר אלא אם האמת כן הוא, שהוא נוטל את המעות לעשות בו איזה עסק. אבל אם אינו נוטל את המעות לצורך עסק אלא לפרע איזה חוב וכדומה, אז לא מהני שטר עסקא, כיון שהוא שקר. אבל יכולין לעשות באפן זה, כגון ראובן שהוא צריך למעות, ויש לו איזה סחורה אפלו במקום אחר, יכול למכרה לשמעון אפלו בזול גדול, ובתנאי שהבררה בגד ראובן, שאם לא ימסרנה לידי שמעון עד יום פלוני, יתן לו בעדה כך וכך, (שיהיה לשמעון רוח פראוי), ושמעון יתן לראובן את המעות ויעשו קנין סודר לקיום המקח, דהינו ששמעון הלוקח יתן קצת מבגדו לראובן שיתפס בו, ובזה הוא קונה את הסחורה של ראובן, ואפלו, שלא בפני עדים, והסחורה היא באחריותו של שמעון הקונה.

סעיף יא'

וכן ראובן שהיה חייב לשמעון מעות, ובהגיע זמן הפרעון אין לו מעות לראובן, והתפשרו ששמעון ימתין לו איזה זמן, בזה גם כן אין תקנה בשטר עסקא, אלא שראובן ימכר לשמעון איזה סחורה שיש לו באפן הנזכר לעיל, ושמעון יחזיר לו את שטר החוב שהיה לו עליו מכבר, וראובן יתן לו שטר על הסחורה אשר קנה מאתו באפן הנזכר לעיל.

סעיף יב'

ישאל שנתן לחברו בהמה לגדלה ושיחלקו אחר כך ברוח, דינו כמו שנתן לו מעות בעסקא (עין ביורה דעה סימן קע"ז).

סימן סז - הלכות נדרים ושבועות ובו י"א סעיפים:סעיף א'

אל תהי רגיל בנדרים. כל הנודר, כאלו בונה במה בשעת אסור הבמות. והמקימו, כאלו הקריב עליה קרבן, שחייב משום שחויטי חוץ, כי טוב יותר שישאל על נדרו ויתירו לו. והני מלי בשאר נדרים. אבל נדרי הקדש, מצנה לקימו, שנאמר נדרי לה' אשלים. ולא ישאל עליו אלא בשעת הדחק (רי"ג, ר"ט).

סעיף ב'

וכן יתרחק מן השבועה. אבל אם עבר ונשבע על איזה דבר, לא ישאל עליו אלא יעמוד בשבועתו, אף על פי שהוא מצטער, שנאמר, נשבע להרע ולא ימיר. וכתיב אחריו, עושה אלה לא ימוט לעולם. ואין נשאלין על השבועה אלא בשעת הדחק (רי"ג ר"ט).

סעיף ג'

צָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִדוֹר שׁוּם דְּבַר. וְאִפְלוּ לְצַדִּיקָה אֵין טוֹב לְדוֹר, אֶלֶּא אִם יֵשׁ לוֹ בְּיָדוֹ מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לְתַן, יִתֵּן מִיָּד. וְאִם אֵין לוֹ, יִמְתִּין עַד שֶׁיְהִיָּה לוֹ וְיִתֵּן בְּלֹא נֶדֶר. וְאִם פּוֹסְקִים צַדִּיקָה, וְצָרִיךְ לְפָסוּק עִמָּהֶם, יֹאמֵר בְּפִרוּשׁ, שֶׁהוּא פּוֹסֵק בְּלֵי נֶדֶר. וְכֵן כְּשֶׁמְזַכְּרִין נְשָׁמוֹת, שְׁנוֹדְרִין לְצַדִּיקָה, יֵשׁ לוֹמַר בְּלֵי נֶדֶר (וְעַיֵן לְעֵיל סִימָן ט). אִם הוּא בְּעֵת צָרָה, מִתֵּר לוֹ לְנֶדֶר.

סעיף ד'

אִם דַּעְתּוֹ לְקַבֵּעַ לוֹ אֵיזָה לַמּוֹד בְּתוֹרָה אוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזָה מִצְוָה, וְהוּא יָרָא פֶּן יִתְרַשֵּׁל אַחַר כֵּף, אוֹ שֶׁהוּא מְתַיָּרָא פֶּן יִסִּיתְהוּ הַיָּצָר לַעֲשׂוֹת אֵיזָה אֲסוּר אוֹ לְמַנְעוֹ מִלַּעֲשׂוֹת אֵיזָה מִצְוָה, מִתֵּר לוֹ לְזַרוּזֵי נְפִשָּׁה בְּנֶדֶר אוֹ בְּשְׁבוּעָה, דְּאָמַר רַב, מִנֵּין שְׁנִשְׁבָּעִין לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה לְזַרְזוֹ אֶת עַצְמוֹ אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא מְשַׁבֵּעַ וְעוֹמֵד מֵהַר סִינִי, שְׁנֹאמַר, נִשְׁבַּעְתִּי וְאֶקְיָמָה לְשֹׁמֵר מְשַׁפְּטֵי צַדִּיקָה. וְאִפְלוּ אִם לֹא אָמַר בְּלִשׁוֹן נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה, אֶלֶּא בְּדַבּוּר בְּעֵלְמָא, הוּי נֶדֶר וּמְחִיב לְקַיֵּם. וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְזַהֵר כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁיַּעֲשֶׂה אֵיזָה דְּבַר מִצְוָה, שִׁיאֵמַר בְּלֵי נֶדֶר. וְטוֹב שֶׁיִּרְגִּיל הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ כֵּן, אֶפְלוּ בְּאִמְרוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבַר רְשׁוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל, חֵס וְשָׁלוֹם, בְּעוֹן נְדָרִים.

סעיף ה'

מִי שֶׁשְׁנוֹדֵר נְדָרִים כְּדֵי לְתַקֵּן מַדוּתָיו, הֵרִיזָה זְרִיזוֹ וּמְשַׁבַּח. כִּי צַד. הֵרִי שֶׁהִיָּה זוּלָל, וְנֶדֶר שֶׁלֹּא יֹאכַל בֶּשֶׂר אֵיזָה זָמָן, אוֹ שֶׁהִיָּה שׁוֹגֵה בִּינֵין, וְאֲסַר עָלָיו אֶת הַיַּיִן וְשֶׁאֵר מִשְׁקִין הַמְשַׁכְּרִין וְכֵן מִי שֶׁהִיָּה מְתַנַּאָה בִּיפִּיּוֹ וְקַבֵּל עָלָיו נְזִירוֹת וְכִיּוֹצֵא בָּזָה, נְדָרִים כְּאֵלוֹ, הֵמָּה עֲבוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְעַל אֵלוֹ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵינוּ לְבָרְכָה, נְדָרִים סִיג לְפָרִישׁוֹת. וּמִכָּל מְקוֹם גַּם בְּנְדָרִים כְּאֵלוֹ אֵין לוֹ לְאָדָם לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ, אֶלֶּא יֵשׁ לוֹ לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ גַּם בְּלֹא נְדָרִים (ר"ג).

אדר

ג

סעיף ו'

אֵין הַנֶּדֶר חַל אֶלֶּא אִם הִיָּה פִּיּוֹ וְלִבּוֹ שְׁוִים. אֲבָל אִם נֶדֶר בְּטַעוּת, שֶׁלֹּא הִיָּה דַּעְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹצִיא בְּשִׁפְתָיו, אוֹ שֶׁהִרְהַר בְּלִבּוֹ נֶדֶר וְלֹא הוֹצִיאֹ בְּשִׁפְתָיו, אֵין זֶה נֶדֶר.

סעיף ז'

מִי שֶׁנִּהְיָ אֵיזָה חֲמָרָא בְּדַבְּרִים הַמְתַּיָּרִים מִדִּינָא, מִחֲמַת סִיג וּפְרִישׁוֹת, כְּגוֹן תַּעֲנִיּוֹת שְׁבִימֵי הַסְּלִיחוֹת, אוֹ שֶׁלֹּא לְאָכּוֹל בֶּשֶׂר וְשֶׁלֹּא לְשִׁתּוֹת יַיִן מְשַׁבָּעָה

עָשָׂר בְּתַמּוּז וְאֵילָף, וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה, אֶפְלוּ לֹא נִהַג כּוֹן רַק פְּעַם הָרֵאשׁוֹנָה, אֲלֵא שְׁהִיָּה בְּדַעְתּוֹ לְנִהוּג כּוֹן לְעוֹלָם, אוֹ שְׁנֵהַג כּוֹן שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, אֲף עַל פִּי שְׁלֵא הִיָּה בְּדַעְתּוֹ לְנִהוּג כּוֹן לְעוֹלָם, וְלֹא הִתְנַה שְׁיֵהֵא בְּלִי נֶדֶר, וְרוֹצֵה לְחַזוֹר מִפְּנֵי שְׁאִינוּ בְּרִיא, צָרִיד הִתְרָה, וְיִפְתַּח בְּחֶרֶטָה, שְׁהוּא מִתְחַרֵּט עַל מַה שְׁנֵהַג כּוֹן לְשֵׁם נֶדֶר. לְכֵן מִי שְׁהוּא רוֹצֵה לְנִהוּג בְּאֵיזָה חֲמֵרוֹת לְסִיג וּפְרִישוֹת, יֹאמֵר בְּתַחֲלָה שְׁאִינוּ מְקַבֵּל עָלָיו כּוֹן בְּנֶדֶר, וְגַם יֹאמֵר שְׁאִין בְּדַעְתּוֹ לְנִהוּג כּוֹן אֲלֵא בְּפַעַם הַהִיא, אוֹ בְּפַעַמִּים שְׁיִרְצֶה וְלֹא לְעוֹלָם (ר"י"ד).

סעיף ח'

כִּיצַד מִתִּירִין אֶת הַנֶּדֶר אוֹ הַשְּׁבוּעָה, הוֹלֵךְ אֲצַל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים בְּנֵי תוֹרָה, וְאַחַד מֵהֶם יִהְיֶה בְּקִי בְּהַלְכוֹת נְדָרִים, שְׂיַדַּע אֵיזָה נֶדֶר יְכוֹלִין לְהַתִּיר וְאֵיזָה מִהֶן אֵינָן יְכוֹלִין לְהַתִּיר, וְאִיךָ מִתִּירִין, וְהֵם יִתִּירוּ לוֹ. וּמִי שְׁנֶדֶר בְּחֵלּוֹם, טוֹב שְׁיִתִּירוּ לוֹ עֲשָׂרָה בְּנֵי תוֹרָה.

סעיף ט'

אֲף עַל פִּי שְׁלַעֲנִין כָּל הַמְצוֹת שְׁבִיתוֹרָה אֵין הֵבִן נַעֲשֶׂה גְדוֹל עַד שְׁיֵהִיו לוֹ שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה וְהִבִּיא שְׁעָרוֹת, וְהִבִּית אֵינָה גְדוֹלָה עַד שְׁיֵהִיו לָהּ שְׁתֵּים עֲשָׂרָה שָׁנָה וְהִבִּיאָה סִימָנִים, אֲבָל לְעִנְיַן נֶדֶר וּשְׁבוּעָה, יֵשׁ לָהֶם קְדִימָה שָׁנָה אַחַת. שְׁהַקְטוּן בּוֹן שְׁתֵּים עֲשָׂרָה שָׁנָה וְיוֹם אַחַד, וְהַקְטָנָה בֵּית אַחַת עֲשָׂרָה שָׁנָה וְיוֹם אַחַד, אֶפְלוּ לֹא הִבִּיאוּ סִימָנִים, אִם מְבִינִים לְשֵׁם מִי נֶדְרוּ וְנִשְׁפְּעוּ, נֶדְרָם נֶדֶר וּשְׁבוּעָתוֹן שְׁבוּעָה. אֲבָל פְּחוּתִים מִזְּמַן זֶה, אֶפְלוּ מְבִינִים, אֵין דְּבַרְיָהֶם כְּלוּם. וּמְכַל מְקוֹם גּוֹעֲרִין בָּהֶם וּמִכֵּין אוֹתוֹן שְׁלֵא יִרְגִילוּ לְשׁוֹנָם בְּנְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת. וְאִם הוּא דְּבַר קְטָן וְקַל שְׁאִין בּוֹ עֲנוּי נֶפֶשׁ, גּוֹזְרִין עֲלֵיהֶם שְׁיִקְיֻמוּהוּ.

סעיף י'

הָאֵב מִפֶּר נְדָרֵי בֵּיתוֹ עַד שְׁתַּתְּבַּגֵּר, דְּהֵינּוּ שְׁיֵהִיו לָהּ שְׁתֵּים עֲשָׂרָה שָׁנָה וּשְׁשָׁה חֲדָשִׁים. וְהוּא שְׁלֵא נִשְׂאָת. וְהַבְּעַל מִפֶּר נְדָרֵי אִשְׁתּוֹ. כִּיצַד מִפִּירִין. אוֹמֵר שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, מוֹפֵר אוֹ בְּטַל אוֹ שְׁאֵר לְשׁוֹן הַמּוֹרָה שְׁהוּא עוֹקֵר אֶת הַנֶּדֶר מִעֲקָרוֹ, בֵּין שְׁאוֹמֵר כּוֹן בְּפִנְיָה אוֹ שְׁלֵא בְּפִנְיָה. אֲבָל לְשׁוֹן הִתְרָה, לֹא מִהֲנִי בְּאֵב וּבְבַעַל, וְגַם אֵין יְכוֹלִין לְהַפֵּר רַק בְּיוֹם שְׁמַעִם. דְּהֵינּוּ אִם שְׁמַעוּ בְּתַחֲלַת הַלְיָלָה, מִפִּירִין כָּל הַלְיָלָה וְכָל הַיּוֹם שְׁלֵא חֲרָיו. וְאִם שְׁמַעוּ בְּיוֹם סְמוּךְ לְצֵאת הַכּוֹכָבִים, אֵין מִפִּירִין רַק עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, וְיוֹתֵר אֵינָן יְכוֹלִין לְהַפֵּר. בְּשִׁבְתָּ לֹא יֹאמֵר לָהּ מוֹפֵר לִיכִי כְּמוֹ בַּחֲל, אֲלֵא מְבַטֵּל בְּלָבוֹ, וְאוֹמֵר לָהּ, טְלִי אֲכָלִי, וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה. וְאִם הָאֵב אוֹ הַבְּעַל אִמְרוּ תַּחֲלָה שְׁהוּא מְרַצֶּה מִן הַנֶּדֶר, אֲף עַל פִּי שְׁלֵא אִמֵּר בְּפִרוּשׁ, אֲלֵא שְׁאִמֵּר לְשׁוֹן שְׁהוּא מוֹרָה

שְׁהוּא מְרַצָּה, וְאֶפְלוּ אִם רַק בְּלִבּוֹ חָשַׁב שֶׁהוּא מְרַצָּה בְּנִדְרָהּ, שׁוֹב אֵינּוּ יְכוּל לְהַפְרֵר (וְאִם תִּפְלְתָה הַנִּדָּר בְּמַעֲשֵׂה, עַנּוּ "שִׁפְתֵי כְהֵן" סִימָן רַלד סְעִיף קָטוּ מֵה).

סעיף יא'

אֵיזָה נְדָרִים יְכוּלִין הָאָב אוֹ הַבֶּעַל לְהַפְרֵר. דּוֹקָא דְדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עֲנוּי נֶפֶשׁ, כְּגוֹן רְחִיצָה, קְשׁוּט, כַּחֲוִל וּפְרָכּוּס, וְכִיּוֹצָא בְּזֶה. וְהַבֶּעַל יְכוּל לְהַפְרֵר גַּם דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם עֲנוּי נֶפֶשׁ, אִם הֵן מִן הַדְּבָרִים שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וְגוֹרָמִים אֵיבָה בֵּינֵיהֶם. אֲבָל אֵלוּ, אֵינָן מִתְּרִים אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהִיא יּוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו. וְלֵאחֵר שְׁנֵתְאֻלְמָנָה אוֹ נִתְגַּרְשָׁה, אֲסוּרָה בָּהֶן.

סימן סח - דין תפלת הדרך ושאר דברים שצריכין לזהר בדרך ובו י"ב סעיפים:

אדר

ז

סעיף א'

הַיּוֹצֵא לְדֶרֶךְ, בֵּין מִבֵּיתוֹ בֵּין מִמְּקוֹם שֶׁהָיָה לוֹ בְּדֶרֶךְ, וְכֵן בְּחִזְרָתוֹ לְבֵיתוֹ, לְאַחֵר שֶׁיּוֹצֵא מֵעֲבוּרָה שֶׁל הָעִיר, דְּהֵינּוּ שְׁבָעִים אַמָּה וּשְׁנַיִם שְׁלִישֵׁי אַמָּה לְאַחֵר שֶׁכָּלוּ כָּל הַבַּתִּים, מִתְּפִלָּל תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ, יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֶלְקֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְכוּ'. אוֹמְרָה בְּלִשׁוֹן רַבִּים, רַק "וְתִתְּנֵנִי לְחַן, אוֹמֵר בְּלִשׁוֹן יְחִיד. וְיִוְתֵר טוֹב לְאִמְרָה לְאַחֵר שֶׁיּוֹצֵא מִיַּל מֵעֲבוּרָה שֶׁל עִיר. וְכִשְׁהוּא כָּבֵר בְּדֶרֶךְ וְלוֹ בְּאִיזָה עִיר, יְכוּל לְאִמְרָה בְּבִקְרָה גַּם קֹדֶם שֶׁיּוֹצֵא.

סעיף ב'

אֵין לְהַתְּפַלֵּל אוֹתָהּ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ לְלַקֵּת לְכָל הַפְּחוֹת פְּרָסָה. וְלִכְתּוּחָהּ יֵשׁ לוֹ לְהַתְּפַלֵּל בְּתוֹךְ פְּרָסָה הָרְאשׁוֹנָה. וְאִם שְׂכַח, יְכוּל לְהַתְּפַלֵּל כָּל זְמַן שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ, וּבְלִבְדֵּי שְׁעָדִין לֹא הִגִּיעַ לְתוֹךְ פְּרָסָה הַסְּמוּכָה לְעִיר שֶׁהוּא רוֹצֵה לָלוֹן בָּהּ.

סעיף ג'

תפלת הדרך צריכין לאמרה סמוך לברכה אחרת. ולכן אם יוצא בבקר ואומר בדרך ברכת השחר, או שהיה לו בדרך באיזה עיר (שאז יכול לומר תפלת הדרך גם קדם שיצא) ואומר אפלו קדם שיצא ברכת השחר, יאמרה אחר ברכת הגומל חסדים טובים לעמו ישראל. ואם הולך לאחר התפלה מביתו, יאכל או ישתה איזה דבר על הדרך, ויברך ברכה אחרונה, וסמוך לה יאמר תפלת הדרך, או יטיל מים ויברך אשר יצר, ויסמכה לה.

סעיף ד'

יש לאמרה בעמידה, ואם הוא רוכב או הולך בעגלה, אם אפשר להעמיד הבהמה, יעמידנה, משום דרוכב כמהלך דמי. ואם לאו, יאמרה כך.

סעיף ה'

אין אומרים אותה אלא פעם אחת בכל יום שהוא הולך. אבל אם חנה באיזה עיר על דעת ללון שם, ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, אומרה פעם שנית. אם הולך ביום ובליילה או שהיה לו שלא במקום ישוב, פעם הראשונה אומרה בחתימה, ובשאר הימים אומרה בלא חתימה. כי כל זמן שלא לו במקום ישוב, נחשב הכל לדרך אחד.

סעיף ו'

טרם צאתו לדרך, יש לו לתן צדקה, שנאמר, צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. ויש לטול רשות מהגדולים שבעיר שיברכו אותו שיצליח בדרךכו. ויש להשתדל שילוו אותו איזה אנשים. והמלוה את חברו, כשהוא פורש ממנו, צריך לעמד במקומו עד שההולך יתעלם מעיניו (מהריעב"י). המברכים לההולך בדרך לא יאמרו לו לך בשלום אלא לך לשלום. שהרי דוד אמר לאבשלום, לך בשלום, הלך ונתלה. ויתרו שאמר למשה, לך לשלום, עלה והצליח. כשהוא בדרך, יעסק בתורה, שנאמר, ובלקתך בדרך. ויאמר בכל יום איזה מזמורי תהלים בכונה והכנעה. ויזהר שתהא לו פת עמו, אפלו הולך במקום קרוב. גם יש לו לקח עמו ציצית, שמא תפסל לו ציצה ולא ישיג אחרת ויתבטל ממצוה. לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב. פרוש, כשיכנס ערבית לבית המלון, יכנס בעוד החמה זורחת, ולמחר ימתין עד הנץ החמה ויצא, ואז טוב לו, כמו שכתוב וירא אלהים את האור כי טוב. לא יאכל הרבה כשהוא בדרך (אורח חיים סימן ק"י).

סעיף ז'

באכסניא שהוא אוכל שמה, צריך לדקדק אם בעל הבית ואנשי ביתו המה כשרים ונאמנים. ואם רוצה לאכול בשר במקום שאינו ידוע לו, צריך לחקור ולדרוש היטב מי הוא השוחט ומי הוא הרב המשגיח עליו, כי בעונותנו הרבים רבה המכשלה, והמשפיל יבין. ומכל שכן בינו, אשר בעונותנו הרבים רבו המתפרצים, וצריכין חקירה ודרישה (יו"ד סימן קי"ט).

סעיף ח'

כשהוא מתפלל תפלת שחרית בדרך, יזהר להתעטף בטלית גדול כמו שהוא מתפלל בבית הכנסת, כי הטלית הקטן, רחוק שיהיה כשעור. אם הולך ברגליו, אזי כשאומר הפסוק שמע ישראל וכי, וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, צריך לעמוד, שיכון לבו היטב. ואם רוצב או יושב בעגלה, מתר. ובתפלת שמנה עשרה יעמוד. ואם הוא נחוץ לדרך, אם יכול לעמד, לכל הפחות בשלש ברכות ראשונות ובשלש ברכות אחרונות, מוטב. ואם לאו, יתפלל מישב בעגלה, ויעשה הכריעות מישב. ואמנם טוב יותר שיתפלל אפלו מיד בעלות השחר, וגם מנחה אפלו מיד חצי שעה אחר חצות היום, כדי שיוכל להתפלל מעמד וכראוי. (השעור שהוא מחיב לחזור אחר מים וכדי להתפלל בעשרה, כתוב בסימן י"ב סעיף ה' וסעיף ח עין שם) (אורח חיים סימן סג פט צד רלג ובחיי"א).

סעיף ט'

המהלך בדרך והגיע עת האכל ולא מצא מים, נתבאר בסימן מ' סעיף י"ד. ובסימן מ"ב סעיף י"ט נתבאר, שהאוכל פת, אסור לצאת ממקומו, עד שיברך ברפת המזון. ובסימן מ"ד סעיף ו' נתבאר, שצריך לברך מישב דוקא. ואמנם אם אכל בדרך כשהוא מהלך, מתר לברך ברפת המזון גם כן כשהוא מהלך, מפני שאין דעתו מישבת עליו אם יצטרך להתעכב. אבל אם אכל מישב, גם ברפת המזון צריך לברך מישב (קפ"ג).

סעיף י'

קצת נוהגין שבהיותם בדרך ואוכלים בבית עובד פוכבים, אין מברכין בזמון, משום דלא הוי קביעות. ומכל מקום אם קבעו עצמן שם לאכול ביחד, אינו נכון לביטל הזמון. ויאמרו, הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה במקום הליכתנו ובמקום שישבתנו עד עולם. ואם אוכלים משל אחד, יכולין לומר, הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעודה, ואם לאו, יאמרו, הרחמן הוא יברך אותנו. ועין לעיל סוף סימן מ"ד (קצ"ג).

סעיף יא'

מדינא, אסור לילך בערב שבת יותר משלש פרסאות, בין לביתו בין למקום אחר כדי שיוכלו להכין צרכי סעודות שבת כראוי. ובמדינות אלו אין נזהרין בזה, מפני שרוב בני אדם מכינים ברוח. ומכל מקום צריך כל אדם לזהר מאד שיפנס לאשפינא בעוד היום גדול, כי הרבה חלול שבת בא על ידי מה שמתאחרים. לכן יהא נזהר מאד, ולא יסיתנו היצר לומר, עוד היום גדול והדרך טוב (רמ"ט).

סעיף יב'

מי שהוא ביום שבת קדש בדרך במלון ויש לו מעות, אם יכול להפקידן או להצניען, אסור להחזיקן בכיסו, שהרי הם מקצה. ואם מתירא שמא יגנבו ממנו, יתפרן בערב שבת בבגדו וישב בבית, ולא יצא בהן במקום שאין ערוב. אך אם יש לחוש שמא מחמת זה שאינו יוצא כל היום מביתו, ירגישו שיש לו מעות ויגזלון ממנו, מתר לצאת בהן כשהן תפורות בבגדו. אבל אם הן בכיסו, בכל ענין אסור (סימן ש"א) (עין עוד בסימן קפ"ט, דברים שצריכין לזהר בדרך).

סימן סט - דיני תפלת מנחה ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

אמר רבי חלבו אמר רב הונא, לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה, שהרי לא נענה אליהו אלא בתפלת המנחה, שנאמר ויהי בעלת המנחה ויגש אליהו. והטעם שתפלת המנחה היא חשובה כל כך, מפני כי תפלת השחר זמנה ידוע, בבקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קדם שיהא טרוד בעסקיו. וכן תפלת ערבית בלילה זמנה ידוע, בבאו לביתו והוא פנוי מעסקיו. אבל תפלת המנחה, הוא בעוד שהיום גדול והאדם טרוד בעסקיו והוא צריך לשום אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל, על כן שכרה הרבה מאד (טור רלב).

סעיף ב'

עקר זמנה הוא בתשע שעות ומחצה ולמעלה, והיא נקראת מנחה קטנה. ובשעת הדחק, כגון שהיא צריכה לצאת לדרך או שהיא צריכה לאכול. יכול להתפלל מיד לאחר שש שעות ומחצה, והיא נקראת מנחה גדולה. והמשך זמנה הוא לכתחלה עד שעה ורביעית שעה קדם הלילה ולא יותר, וזה נקרא פלג המנחה, כי משעת מנחה קטנה עד הלילה הוא שתי שעות ומחצה, והחצי מזה היא שעה ורביעית. ובדיעבד או בשעת הדחק, יכול להתפלל עד צאת הכוכבים. וכן נוהגין עתה ברב הקהלות, שמתפללין מנחה סמוך ללילה. ושעות אלו המה שעות זמניות, דהינו לפי ערך היום, מזריחת החמה עד שקיעתה מתחלק היום לשנים עשר חלקים, ואם היום גדול שמנה עשרה שעות, אזי שעה ומחצה נחשבת לשעה.

סעיף ג'

אסור להתחיל לאכול אפלו סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה. וסמוך, הינו חצי שעה קדם. ואם אינו קובע עצמו לסעודה, אלא שאוכל או שותה דרך ארעי פרות או תבשיל, אפלו מחמשת מיני דגן, יש מתירין. אבל יש להחמיר גם בזה. וכן אסור לפנס למרחץ או להסתפר סמוך למנחה קטנה. וסעודה גדולה, כגון סעודת נשואין או ברית מילה וכדומה, אסור להתחיל אפלו סמוך למנחה גדולה, דהינו מחצות היום אסור, אלא ימתינו עד זמן מנחה גדולה, ויתפללו קודם הסעודה. ובמקום שקורין לבית הכנסת והוא רגיל לילך לבית הכנסת להתפלל בצבור, מתר להתחיל סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה, וגם אחר כך, ובלבד שמיד שקורין לבית הכנסת, יפסיק ממה שהוא עסוק, להתפלל. וסעודה גדולה סמוך למנחה קטנה, אסור להתחיל אפלו במקום שקורין לבית הכנסת, ואפלו סמוך למנחה גדולה יש להחמיר.

סעיף ד'

לתפלת מנחה, צריכין גם כן נטילת ידים עד הפרק כמו לתפלת שחרית, וכמבאר לעיל בסימן י"ב סעיף ה' וסעיף ו'. (עין חיי אדם כ"ג סעיף ו' ובשלהן ערוך של התניא סימן צ"ב במראה מקום אות כ"ג) וכן לתפלת מעריב אם הפסיק אחר מנחה, וכן למוסף אם הפסיק אחר שחרית, צריכה לטל ידיו.

סעיף ה'

אין לומר אשרי שקדם מנחה עד שיהא מנין בבית הכנסת, כדי שהשליח צבור יאמר הקדיש על מה שאמרו בעשרה. ואם אמרו אשרי בלא מנין ואחר כך נשלים המנין, יאמרו איזה מזמור ואחר כך יאמר השליח צבור קדיש. ויש לשליח הצבור להתעטף בטלית קדם אשרי, שלא להפסיק בין

אשרי לקדיש. ואם לא הייתה טלית עד לאחר שאמר אשרי, יתעטף ויאמר איזה פסוקים שעליהם יאמר קדיש.

סעיף ו'

אם השעה דחוקה וקרוב לליילה, מתחיל שליח הצבור מיד אחר קדיש, השמנה עשרה בקול רם. והצבור לא יתפללו אלא שומעים ועונים עד שיאמר האל הקדוש, אז עונים אמן ומתפללים בלחש. ואם השעה דחוקה ביותר ויש לחוש שאם ימתינו על שליח הצבור עד לאחר שיאמר האל הקדוש, לא יסימו תפלתם בעוד יום, יכולין להתפלל מיד עם שליח הצבור בלחש מלה במלה עד האל הקדוש. וטוב אם אפשר שיהא לכל הפחות אחד שיענה על ברכות שליח הצבור אמן (קכ"ד רל"ב).

סעיף ז'

מי שבא לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין שמנה עשרה, מתפלל עמהם שמנה עשרה ויאמר אשרי לאחר השמנה עשרה. ואם לא יוכל לגמור שמנה עשרה, קדם שיבא שליח הצבור לקדשה, ואם ימתין עד לאחר שיגמור שליח הצבור כל השמנה עשרה עם הקדיש, יעבור זמן התפלה, ימתין ויתפלל בלחש עם שליח הצבור בחזרת התפלה מלה במלה, ואומר עמו כל נסח הקדשה, וגם לדור ודור וכוי, כמו שהיא אומר, ויסים עמו בשוה ברפת האל הקדוש וברפת שומע תפלה. וגם מודים יאמר בשוה, כדי שישחה עם הצבור. רק ביום תענית צבור, לא יאמר עם שליח הצבור עננו, אלא אומרו בשומע תפלה, כמו שאר יחיד. וכן אם רוצה להתפלל מעריב עם הצבור, ואם ימתין עד אחר חזרת שליח הצבור את התפלה יצטרך להתפלל ערבית ביחידות יתפלל מנחה עם חזרת השליח צבור, ואם בא סמוך לקדשה ימתין עד לאחר שיאמר שליח הצבור האל הקדוש, ויענה אמן, ואז יתפלל. ואף שיפסיד ענית אמן שלאחר שומע תפלה וגם מודים (שהם חיובים), מכל מקום הכי עדיף טפי, מלהפסיד תפלת ערבית עם הצבור, ומכל שכן, אם השעה עוברת מזמן מנחה (ועין לעיל סימן כ' סעיף י"א).

סעיף ח'

אם נמשכה תפלת המנחה עד הליילה, לא יאמרו תחנון, כי אין אומרים תחנון בליילה. וצריכין לזהר ולהשגיח שלא תמשך עד הליילה ממש, כי אז אין אומרים קדיש תתקבל על התפלה שהתפללו ביום, כיון שהליילה שיך ליום המחרת (קל"א רלד).

סעיף ט'

מי שָׁבָא בְּעֶרְבַּ שַׁבַּת לְמִנְחָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהִקְהֵל כְּכָר קִבְלוּ שַׁבַּת אוֹ יוֹם טוֹב, דְּהֵינּוּ בְּשַׁבַּת אָמְרוּ מִזְמוֹר שִׁיר לַיוֹם הַשַּׁבָּת, וּבַיּוֹם טוֹב אָמְרוּ בְּרָכוּ, לֹא יִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַזֹּאת, אֲלֵא יֵלֵךְ חוּץ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וַיִּתְפַּלֵּל. וְאִם שׁוֹמֵעַ שֶׁשְּׁלִיחַ הַצְּבוֹר אוֹמֵר בְּרָכוּ, לֹא יַעֲנֶה עִם הַצְּבוֹר, שְׂאִם יַעֲנֶה בְּרָכוּ שׁוֹב אֵינּוּ רִשְׁאֵי לְהִתְפַּלֵּל אַחֵר כִּדְּתַפְּלָה שֶׁל חַל. (אִם טְעָה וַעֲנָה, יִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית שְׁתִּים, כְּדִלְעִיל סִימָן כ"א) וְאִם בָּא סְמוּךְ לְקִבְלַת שַׁבַּת וַיּוֹם טוֹב, אָף עַל פִּי שְׂאִם יִתְפַּלֵּל לְגִמּוֹר הַשְּׂמִנָּה עֲשֶׂרָה קוֹדֵם שֶׁיִּקְבְּלוּ שַׁבַּת אוֹ יוֹם טוֹב, יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל כִּיּוֹן שְׂמִתְחִיל בְּהִתֵּר (רס"א רס"ג).

סימן ע - דיני תפלת מעריב ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל תְּפִלַּת עֲרֵבִית הוּא מִשְׁנַרְאִין שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים קְטָנִים, וּבַיּוֹם הַמְּעַנֵּן יִמְתִּין עַד שֶׁיֵּצֵא הַסַּפֵּק מִלְּבוֹ. וְעַכְשָׁו נוֹהֲגִין לְהִתְפַּלֵּל בְּצְבוֹר מְעֵרִיב תַּכְף אַחֵר מִנְחָה, אָף עַל פִּי שֶׁעֲדִין אֵינּוּ לִיָּלָה, מִפְּנֵי טֵרַח הַצְּבוֹר, שֶׁהוּא טֵרַח לְאַסֹּף הַצְּבוֹר שְׁנִית, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יֵהָא קֹדֶם פְּלַג הַמִּנְחָה, כִּי אִז אֶפְלוּ בְּדִיעֵבַד אֵינָם יוֹצְאִין. וְאֲשֶׁרִי לְמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל עֲרֵבִית בְּצְבוֹר בְּלִיָּלָה, וּבִין מִנְחָה לְמְעֵרִיב עוֹסֵק בְּתוֹרָה, לְחַבֵּר הַלִּיָּלָה עִם הַיּוֹם בְּתוֹרָה, שֶׁהוּא עֵינָן גְּדוֹל. וְעַל כָּל פְּנִים רְאוּי לְכָל יָרֵא שְׂמִים, שְׂאִם הִתְפַּלֵּל בְּצְבוֹר קֹדֶם הַלִּיָּלָה, לֹא יֵאָכֵל קֹדֶם הַלִּיָּלָה אֲלֵא יִמְתִּין, וּמִיָּד לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים יִקְרָא שְׁלֹשׁ הַפְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע. וּמִי שֶׁאֵינּוּ מִתְפַּלֵּל בְּצְבוֹר, אֲסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עֲרֵבִית קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים.

סעיף ב'

לְכַתְּחִלָּה צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל עֲרֵבִית מִיָּד בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים. וְאֲסוּר לְהִתְחִיל לְאָכֵל אוֹ לַעֲשׂוֹת שׁוֹם דָּבָר, וְאֶפְלוּ לְלַמֵּד, חֲצִי שְׁעָה קוֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים, כְּמוֹ סְמוּךְ לְמִנְחָה קְטָנָה (וְעַיֵן לְעִיל סִימָן ס"ט סעיף ג'). וְאִם אֵינּוּ לוֹ פְּנָאִי, כְּגוֹן שֶׁהוּא לוֹמֵד בְּרַבִּים, עַל כָּל פְּנִים לֹא יֵאָחַר יוֹתֵר מִחֲצוֹת הַלִּיָּלָה. וּבְדִיעֵבַד אֶפְלוּ אַחֵר חֲצוֹת עַד שֶׁלֹּא עָלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר יָצָא (פ"ט רל"ב רל"ה).

סעיף ג'

מי שָׁבָא לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְתַפְלַת עֲרֵבִית וּמָצָא שֶׁהַצְּבוּר עוֹמְדִין לְהַתְּפַלֵּל שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה, אֶפְלוּ עֲדִין אֵינּוּ לִילָה, אֶלָּא מִפְּלֵג הַמְּנַחָה וּלְמַעְלָה, מִתְּפַלֵּל עִמָּהֶם שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה, וְאַחַר כֵּן כְּשִׁיחִיָּה לִילָה יֹאמֵר קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרָכוֹת. וְאִם הַצְּבוּר עוֹמְדִין בְּאִמְצַע קְרִיאַת שְׁמַע וּבְרִכּוֹתֶיהָ, וַיֵּשׁ לוֹ שָׁהוּת לֹאמֹר קֹדֶם שֶׁיִּגְיֵעוּ לְתַפְלַת שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה, קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרָכוֹת עַד שׁוֹמֵר עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְעַד יַעֲשֶׂה כּוֹ, וַיִּדְלַג בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם וָכּוֹ, וַאֲיֵנוּ צְרִיךְ לְאָמְרוֹ אַחַר כֵּן לְאַחַר הַתְּפִלָּה (מִהַרְיַעב"ץ), וְאִם הוּא לֹא הַתְּפַלֵּל עֲדִין מְנַחָה, יִתְּפַלֵּל תְּפִלַּת שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה שֶׁל מְנַחָה, בְּשַׁעַת שֶׁהַצְּבוּר אֹמְרִים קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרָכוֹת, וַיִּשְׁתַּחֲוֶה מְעַט לְכָל הַפְּחוֹת כְּדֵי הַלּוּךְ ד' אֲמוֹת, וַיִּתְּפַלֵּל אַחַר כֵּן שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה עִם הַצְּבוּר לְמַעְרִיב. וְאַחַר כֵּן כְּשִׁיחִיָּה לִילָה, יֹאמֵר קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרָכוֹת.

סעיף ד'

מִן בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם עַד יִרְאוּ עֵינֵינוּ, יֵשׁ לֹאמֹר בִּישִׁיבָה. וְאָסוּר לְהַפְּסִיק מִן תְּחִלַּת וְהוּא רְחוּם עַד לְאַחַר הַשְּׁמִנָּה עֶשְׂרֵה. וּמֵה שֶׁהַשְּׁמַשׁ מְכַרִּיז יַעֲלֶה וַיָּבֵא וְטַל וְמָטָר לֹא הָיוּ הַפְּסִיק, מִשּׁוּם דְּהָיוּ צָרָךְ הַתְּפִלָּה.

סעיף ה'

אִם נִשְׂאָר אָדָם יְחִידִי מִתְּפַלֵּל מְעַרִיב בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּלִילָה, חַיֵּב חֲבֵרוֹ לְהִמָּתִין עַד שֶׁיִּסָּיֵם תְּפִלָּתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִתְּבַלְּבַל מִחֲשַׁבְתּוֹ. וְאִם הִתְּחִיל לְהַתְּפַלֵּל בְּשַׁעַת שֶׁלֹּא יוּכַל לְסָיֵם תְּפִלָּתוֹ עִם הַצְּבוּר, אֵינּוּ חַיֵּב לְהִמָּתִין עָלָיו, שֶׁהָרִי מוֹכַחַא מִלְּתָא דְּאֲדַעְתָּא דְּהַכִּי נִכְנָס, שְׂאֵינּוּ מִפְּחָד.

סימן עא - סדר הלילה ובו ה' סעיפים:

אדר

ח

סעיף א'

אַחַר תְּפִלַּת עֲרֵבִית צְרִיךְ לְקַבֵּעַ עֵת לְתוֹרָה, לְקַיֵּם וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלִילָה. וַיֵּשׁ לְחוּשׁ בְּלִילָה שְׂאֵם יֹאכַל תְּחִלָּה תַּחְטֹפְנוּ שָׁנָה, מִתּוֹךְ שֶׁהוּא יִגַּע, וְהִטְבֵּעַ מִבְּקֻשֵׁת מְנוּחָה, וְנִמְצָא מִתְּבַטֵּל מִתּוֹרָה. עַל כֵּן יֵשׁ לְזַהֵר שֶׁיִּקְבַּע לוֹ עֵת לְלַמֵּד קוֹדֶם הָאֲכִילָה. אִךְ אִם הוּא רָעֵב וְלָבוֹ חָלֵשׁ, שֶׁלֹּא אֶכֶל בַּיּוֹם לְשַׁבַּע, יִטַּעֵם מְעַט כְּדֵי לְיָשֵׁב דַּעְתּוֹ, וְאַחַר כֵּן יִלְמַד קֶצֶת, וְאַחַר כֵּן יֹאכַל סֵעֲדָתוֹ

די צרפון, ויחזר ללמוד תורה איש איש כפי השגתו. אמרו רבותינו זכרונם לברכה, לא אברא לילה אלא לגרסא, והינו בלילי חרף, ומכל מקום גם בלילות הקצרים צריך ללמוד מעט בכל לילה, לקיים והגית בו יומם ולילה. ומן המשה עשר באב ואילך יוסיף מעט מעט. ואמר ריש לקיש, כל העוסק בתורה בלילה, חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר, יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. מה טעם יומם יצוה ה' חסדו, משום ובלילה שירה עמי. ואכא דאמרי, אמר ריש לקיש, כל העוסק בתורה בעולם הזה, שהוא דומה ללילה, הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד בעולם הבא שהוא יום, שנאמר, יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. ומכל שכן מי שיש לו חק קבוע ללמוד בכל יום ונתבטל ביום, שהוא צריך להשלים חקו בלילה.

סעיף ב'

ראוי לאדם בינוני הבריא למעט בסעודת הלילה, ויתהא קלה מסעודת היום, וירויח בזה ארבעה דברים, א. ישמר בריאותו ב. יהא נשמר מדבר רע, שלא יבא לידי מקרה לילה, שבא מחמת אכילה גסה ודברים המחממים. ג. שיהיו חלומותיו נחים ומישבים, כי מרב אכילה ושתיה הרבה, פעמים באים חלומות קשים וזרים ד. שלא תכבד שנתו עליו, ויקיץ בזמן הראוי, ודי לאדם הבריא לישן שש שעות. ויזהר שלא לישן בחדר יחידי, ולא לישן במקום חם ביותר ולא במקום קר ביותר.

סעיף ג'

ראוי לכל ירא שמים שקדם הליכתו לישן, יפשפש במעשיו שעשה כל היום, ואם ימצא שעשה עברה יתחרט ויתודה עליה ויקבל על עצמו בלב שלם, שלא לעשותה עוד, ובפרט בעברות המצויות, כגון חניפות שקרים, ליצנות, ולשון הרע, צריכין בדיקה ביותר. גם יתן האדם אל לבו למחל לכל אדם שחטא כנגדו, שלא יענש שום אדם מחמתו. דאיתא בגמרא, כל מי שחברו נענש על דו, אין מכניסין אותו במחצתו של הקדוש ברוך הוא. ויאמר שלש פעמים, שרי לכל מאן די צערן. ואחר כך יאמר רבונו של עולם הריני מוחל וכוי.

סעיף ד'

אם לא קרא שלש הפרשיות של קריאת שמע כשהיה לילה, אזי יאמר כל השלש פרשיות בקריאת שמע שעל המטה. אבל אם אמרם בלילה, אינו צריך לומר בקריאת שמע שעל המטה, כי אם פרשה הראשונה בלבד. ומכל מקום למצוה מן המבחר יאמר כל שלש הפרשיות, ואחר כך אומרים מזמורי ופסוקי דרחמי, כמו שנדפס בסדורים. ואולם ברב

הסדורים נדפסו ברפת המפיל קדם קריאת שמע. ויותר טוב לומר ברפת המפיל בסוף, שתהא הברכה סמוכה לשנה. ויאמר קריאת שמע עם המזמורים קדם שהולך למטותו, וברפת המפיל יאמר כשהוא על מטותו (עו לעיל סוף סימן ה'), וקדם שילך למטותו ילך אל המזוזה ויניח אצבעותיו עליה ויאמר, ה' שומרי וגו', ואחר כך יאמר שבע פעמים, בכל דרכיך גו' ולאחר שאמר ברפת המפיל, לא יאכל ולא ישתה ולא ידבר עד שישן. אם אינו יכול לישן יאמר עוד הפעם קריאת שמע והמזמורים ופסוקי דרחמי, וחוזר וקורא עד שתחטפנו שנה, או יאמר כמה פעמים פסוקים אלו, תורה צוה לנו וגו' אש תמיד וגו' סעפים שנאת וגו', אור זרוע וגו' עד שתחטפנו שנה, והיא סגולה להנצל ממקרה לילה רחמנא לצלן. ותהא כוננתו בשנה לחזק פחו לעבודת קונו ואזי נחשבת לו לעבודת שמים. אם צריך לשמש מטותו, לא יאמר תחלה ברפת המפיל, אלא אחר כך קורא לכל הפחות פרשה הראשונה של קריאת שמע ואומר ברפת המפיל (סימן סעיף א רל"א רל"ה רל"ט).

סעיף ה'

יפשט מלבושיו מעליו ולא יישן במלבושיו. כשחולץ מנעליו ופושט בגדיו, חולץ ופושט של שמאל תחלה. ולא יניח מלבושיו תחת מראשותיו, כי משפח למודו, וצריך לזהר מאד להרגיל את עצמו לשכב על צדו. ואסור גדול לשכב פרקדן, דהינו גבו למטה ופניו למעלה, או בהפוך פניו למטה וגבו למעלה, אלא דוקא על צדו. וטוב שישכב בתחלת שנתו על צד שמאל, ובסוף על צד ימין, והוא טוב לבריאות הגוף, כי הכבד מנח בצד ימין, והאצטומכא בצד שמאל. וכאשר יטה על צד שמאל, אזי יהא הכבד על האיצטומכא ויחממה בחמו, ובזה יתעפל המזון מהרה. ואחרי שנתעפל המזון ראוי לו שיטה על צד ימין, כדי שתנוח האיצטומכא ותרד פסולת המאכל. ולא יתהפך מצד אל צד פעמים הרבה (אורח חיים סימן ב', רמב"ם פרק ד' מהלכות דעות, מהריעב"ץ אה"ע סימן כג, שבילי אמונה). (הלכות צניעות תבא"נה אם ירצה השם בסימן ק"ט).

סימן עב - גדל קדשת שבת והמחללו הרי הוא כמו עובד כוכבים ודיני הכנסת שבת ובו כ"ג סעיפים:

סעיף א'

שַׁבַּת קִדְּשׁ הוּא הָאוֹת הַגְּדוֹל וְהַבְּרִית, שֶׁנִּתֵּן לָנוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְדַעַת כִּי בְּשֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וּשְׁבַת בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְהוּא יְסוּד הָאֱמוּנָה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנּוּם לְבִרְכָה, שֶׁקוּלָה שְׁבַת כְּכָל הַמְצוֹת. כָּל הַמְשַׁמֵּר אֶת הַשְּׁבַת כְּהַלְכָתוֹ, כְּאֵלוּ מְקִיִּים כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַשְּׁבַת, כְּאֵלוּ כֹּפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָה (רמב"ם סוף הלכות שַׁבַּת וּמַגִּיד מִשְׁנֵה שָׁם, וְחִי"א רִישׁ הַלְכוֹת שַׁבַּת). וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּעֶזְרָא, וְעַל הַר סִינַי יִרְדְּתָּ וְגו' וְתִתֵּן לָהֶם מִשְׁפָּטִים יִשְׂרָאֵל וְתוֹרוֹת אֲמַת וְגו', וְאֶת שַׁבַּת קִדְּשְׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם.

סעיף ב'

וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַשְּׁבַת בְּפְרָהֶסְיָא, הֵרִי הוּא כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְכָל דְּבָרָיו. אִם נוֹגֵעַ בְּיַיִן אוֹסְרוֹ. וְהַפֶּת שֶׁהוּא אוֹפֶה הוּי כְּמוֹ פֶת שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְכֵן הַתְּבַשִּׁיל שֶׁהוּא מְבַשֵּׁל, הוּי כְּמוֹ בְּשׂוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים (וְעַיֵן לְעִיל סִימָן ל"ח). וּפְרָהֶסְיָא הוּי בְּפָנֵי עֶשְׂרֵה מִיִּשְׂרָאֵל. וְלֹא דוֹקָא שְׁעוֹשֶׂה בְּפָנֵיהֶם מִמַּשׁ, אֶלָּא שִׂיזְדַּעִין מִהֶעֱבְרָה (ש"ד סִימָן קנ"ז סְעִיף קטן ד'), דְּהֵכִי מוֹכַח בְּש"ס וּפּוֹסְקִים, גְּבִי וְהָא אֶסְתֵּר פְּרָהֶסְיָא הָוָה. וְכֵן כְּתַב הַפְּרִי מְגִדִים (יו"ד סִימָן ב'). שְׁפ"ד סְעִיף קטן י"ז), פְּרָסוּם הוּי עֶשְׂרֵה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ שִׂידַע שִׂיתְפְּרָסִים (יו"ד סִימָן ב').

סעיף ג'

לְפִיכָךְ מְשַׁבַּח הַנְּבִיא וְאוֹמֵר, אֲשֶׁרִי אֲנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וּבֶן אָדָם יַחְזִיק בָּהּ שׁוֹמֵר שְׁבַת מְחַלְלוֹ וְגו' וְכָל הַשׁוֹמֵר אֶת הַשְּׁבַת כְּהַלְכָתוֹ וּמְכַבְּדוֹ וּמַעֲנֵגוֹ כְּפִי כְחוֹ, גַּם כֵּן מְפָרֵשׁ עַל פִּי הַנְּבִיא שְׁכָרוֹ גַּם בְּעוֹלָם הַזֶּה, חוּץ מִן הַשְּׁכָר הָרַב הַצָּפוֹן לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר, אִם תִּשָּׁיב מִשְׁבַּת רְגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קִדְּשִׁי, וְקִרְאתָ לַשְּׁבַת עֲנֵג לְקִדּוֹשׁ ה' מְכַבֵּד, וְכַבְּדָתוֹ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ, מִמְּצוֹא חֲפָצֶךָ וְדָבָר דָּבָר, אִז תִּתְעַנֵּג עַל ה', וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ, וְהִאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי ה' דָּבָר (רמב"ם שָׁם).

סעיף ד'

כְּתִיב זָכַר אֶת יוֹם הַשְּׁבַת לְקִדְּשׁוֹ. פְּרוּשׁ שֶׁיִּזְכּוֹר בְּכָל יוֹם וְיוֹם אֶת יוֹם הַשְּׁבַת לְקִדְּשׁוֹ, שְׂאֵם נִזְדַּמֵּן לוֹ דְּבַר מְאֹכֵל חָשׁוּב שֶׁאֵינוֹ שְׂכִיחַ בְּכָל יוֹם וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַלְקֵל, יִקְנֵהוּ לְכַבּוֹד שְׁבַת. וּבְעֶרְב שְׁבַת, מְצִוָּה שִׁישְׁפִּים בְּבִקְרָה לְקַנֵּת צָרְכֵי שְׁבַת. וְיִכּוֹל לְקַנּוֹת גַּם קִדְּשׁ הַתְּפִלָּה וּבִלְבָד שְׁלֵא יֵאָחַר עַל יְדֵי זֶה תְּפִלַּת צְבוּר. וְטוֹב יוֹתֵר לְקַנֵּת בְּעֶרְב שְׁבַת לְכַבּוֹד

שַׁבָּת, מְלַקְנֵת בַּיּוֹם הַזֶּה. אִךְ דְּבַר שְׁצָרִיךְ הַכֶּנֶה, יִקְנֶה בַּיּוֹם הַזֶּה. וְעַל כָּל דְּבַר שֶׁהוּא קוֹנֶה, יֹאמֶר לְכַבּוֹד שַׁבָּת. מִתְקַנֵּת עֲזָרָא, שְׂיִהְיוּ מְכַבְּסֵי הַבְּגָדִים בְּחֻמְשֵׁי בַשַּׁבָּת לְכַבּוֹד שַׁבָּת. וְלֹא בְעָרֵב שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁבְעָרֵב שַׁבָּת צָרִיךְ לְהִתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי שַׁבָּת.

סעיף ה'

מִצְוָה עַל כָּל אָדָם שְׂאָף עַל פִּי שְׂיֵשׁ לוֹ כְּמָה מְשֻׁרְתִים, מִכָּל מְקוֹם יַעֲשֶׂה גַם הוּא בְעַצְמוֹ אֵיזָה דְּבַר לְכַבּוֹד שַׁבָּת כְּדֵי לְכַבְּדוֹ, כְּדִמְצִינוּ בְּאִמּוֹרָאִים, רַב חֲסִידָא הָיָה מְחַתֵּךְ אֶת הַיָּרֵק דְּקָ דְּקָ, וְרַבָּה וְרַב יוֹסֵף הָיוּ מְבַקְעִים עֲצִים, וְר' זִינְרָא הָיָה מְדַלֵּיק אֶת הָאֵשׁ, וְרַב נַחֲמָן הָיָה מְתַקֵּן אֶת הַבַּיִת וּמְכַנֵּס כְּלִים הַצָּרִיכִים לַשַּׁבָּת, וּמְפַנֶּה כְּלֵי הַחֹל. וּמָהֵם יִלְמַד כָּל אָדָם וְלֹא יֹאמֶר לֹא אֶפְגֵּם בְּכַבּוֹדֵי, כִּי זֶהוּ כְּבוֹדוֹ שֶׁהוּא מְכַבֵּד אֶת הַשַּׁבָּת (ר"ט).

סעיף ו'

הַמְנַהֵג בְּכָל יִשְׂרָאֵל לְאַפּוֹת בְּבִתְיָהֶם לְחַמִּים לְכַבּוֹד שַׁבָּת, לֹא מִבְּעֵינָא אִם אוֹכְלִים בַּיּוֹם הַחֹל פֶּת פְּלִטָּר עוֹבֵד כּוֹכְבִים, שְׂיֵשׁ לְזַהַר לְאַכּוֹל בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת קֹדֶשׁ פֶּת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אֶפְלוּ אִם בָּחַל אוֹכֵל פֶּת פְּלִטָּר יִשְׂרָאֵל, מִכָּל מְקוֹם לְכַבּוֹד שַׁבָּת יֵאָפוּ בְּבִיתָם כְּדֵי שֶׁתִּקְיָם הָאִשָּׁה מִצּוֹת הַפְּרָשֶׁת חֵלָה, כִּי אָדָם הִרְאִשׁוֹן נִבְרָא בְּעָרֵב שַׁבָּת וְהָיָה חֵלְתוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהָאִשָּׁה בְּחֻטְאָה אֲבָדְתָּהּ, וְעַל כֵּן צָרִיכָה הִיא לְתַקֵּן דְּבַר זֶה. וְעוֹשִׂין שְׁלֶשֶׁה לְחַמִּין, גְּדוֹל וּבִינּוֹנִי וְקָטָן. הַבִּינּוֹנִי לְסְעוּדַת הַלֵּילָה, וְהַגְּדוֹל לְסְעוּדַת הַיּוֹם, לְהִרְאוֹת כִּי כְבוֹד הַיּוֹם עָדִיף, וְהַקָּטָן לְסְעוּדָה שְׁלִישִׁית.

סעיף ז'

יָכִין בְּשׂוֹר וְדָגִים יָפִים וּמְטַעֲמִים וְיִין מְשֻׁבָּח כְּפִי יְכַלְתּוֹ, כִּי מִצְוָה לְאַכּוֹל בְּכָל סְעוּדָה מְסְעוּדוֹת שַׁבָּת דָּגִים, אִם אֵינָם מְזִיקִין לוֹ. אֲבָל אִם מְזִיקִין לוֹ אוֹ שְׂאִינָם עָרְבִים לוֹ, לֹא יֹאכְלֵם, כִּי הַשַּׁבָּת לְעֵנֵג נִתְּן וְלֹא לְצַעַר. וַיִּשְׁחִיז אֶת הַסַּכִּין, שְׂזָהוּ גַם כֵּן מְכַבּוֹד הַשַּׁבָּת, וַיִּתְקַן אֶת הַבַּיִת, וַיִּצִיעַ אֶת הַמְטוֹת, וַיִּפְרֹס מִפָּה עַל הַשֵּׁלַח, וַתְּהֵא פְרוּסָה כָּל יוֹם הַשַּׁבָּת. וַיֵּשׁ מִדְּקָדְקִין לְפָרֶס שְׁתֵּי מִפּוֹת. וַיִּשְׁמַח בְּבִיאַת הַשַּׁבָּת. וַיִּחְשׁוּב בְּדַעְתּוֹ, אֱלוֹ הָיָה מְצַפֶּה שְׂיָבוֹא אֵלָיו אֵיזָה אָדָם יָקָר וְחָשׁוּב, אִיךְ הָיָה מְתַקֵּן אֶת הַבַּיִת לְכַבּוֹדוֹ, וּמִכָּל שְׂפָן לְכַבּוֹד שַׁבָּת מְלַפְתָּא, בְּקִצַּת מְקוֹמוֹת עוֹשִׂין פְּשֻׁטִידָא אוֹ מְלִיתָא לְסְעוּדַת לַיִל שַׁבָּת, זָכַר לְמִן שְׂהִיָּה מְנַח כְּמוֹ בְּקַפְסָה, טַל לְמַטָּה וְטַל לְמַעְלָה. יֵשׁ לְטַעַם בְּעָרֵב שַׁבָּת אֶת הַתְּבַשְׂיָלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ לַשַּׁבָּת (רמ"ב ר"ג).

סעיף ח'

אֶפְלוּ עָנִי שְׂפִי שְׂרָאֵל יִזְדָּרֵז וַיִּתְאַמֵּץ לְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת. וַיִּצְמַצֵּם בְּכָל הַשָּׁבוּעַ כְּדֵי שְׂיִהְיֶה לוֹ מְעוֹת לְכָבוֹד שַׁבָּת. וְאִם אֵין לוֹ מְעוֹת, יִלְוֶה אֶפְלוּ עַל מִשְׁפּוֹנוֹת לְצַרְכֵי שַׁבָּת. וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, בְּנִי, לוֹו עָלֶי וְאֲנִי פּוֹרֵעַ. וְכָל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, קְצוּבִים לוֹ מִרֹאשׁ הַשָּׁנָה, חוּץ מֵהוֹצָאוֹת שַׁבָּת וַיּוֹם טוֹב שֶׁאִם מוֹסִיף מוֹסִיפִין לוֹ. וְאִם הִשְׁעָה דְחוּקָה לוֹ בַּיּוֹתֵר, עַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, עֲשֵׂה שַׁבָּתָךְ חַל וְאַל תִּצְטַרְדָּךְ לְבִרְיּוֹת. וּמִכָּל מְקוֹם אִם אֶפְשֶׁר לוֹ, יִרְאֶה עַל כָּל פְּנִים לַעֲשׂוֹת לְכָבוֹד שַׁבָּת אִיזָה דְבַר מַעֲט, כְּגוֹן דְּגִים קְטַנִּים וְכְדוּמָה. מִי שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ אִיזָה דְבַר לְאָכְלוּ בַשַּׁבָּת, יֵשׁ לוֹ לְאָכְלוּ בַשַּׁבָּת וְלֹא לְהִשְׁאִירוֹ לַחֹל.

סעיף ט'

אֵין לַעֲשׂוֹת מְלֹאכָה בְּדָרָךְ קָבַע בְּעָרֵב שַׁבָּת, מִמְּנַחָה קְטַנָּה וְלִמְעַלָּה (עֵינֵי לַעֲיֵל סִימָן ס"ט סעיף ב'). אֲבָל בְּדָרָךְ אֲרַעֲי, מִתֵּר. וְלִצְרָךְ שַׁבָּת, גַּם אַחַר כֶּךָ מִתֵּר. וְלַעֲשׂוֹת בְּגָדֵי חֲבָרוֹ בְּשָׂכָר, אֲסוּר. אֲדָךְ מִי שֶׁהוּא עָנִי וְרוֹצֵה לְהִשְׁתַּכַּר לְצַרְךָ שַׁבָּת, מִתֵּר לוֹ כָּל הַיּוֹם, כְּמוֹ בַּחֹל הַמּוֹעֵד. לְסַפֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל, מִתֵּר כָּל הַיּוֹם, אֶפְלוּ מַעֲשֵׂה אֱמֹן, אֶפְלוּ בְּשָׂכָר, מִפְּנֵי שֶׁהִתְסַפְּרַת נִכְרַת שְׁנַעֲשִׂית עִכְשׁוֹ בְּשִׁבִיל הַשַּׁבָּת. יֵשׁ לְהִסְגִּיר אֶת הַחֲנִיּוֹת שֶׁעָה אַחַת לַפְּנֵי הַשַּׁבָּת (אִם הוּא בְּדָרָךְ, עֵינֵי לַעֲיֵל סִימָן ס"ח סעיף י"ב רנ"א רנ"ו).

סעיף י'

מִתְּשַׁע שְׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת וְלִמְעַלָּה, מִצָּנָה לְהַמְנַע מִסְּעוּדָה, אֶפְלוּ מֵה שֶׁהוּא רְגִיל בַּחֹל. וְסְעוּדָה שֶׁאֵינֶנּוּ רְגִיל בָּהּ בַּחֹל אֶפְלוּ הִיא סְעוּדַת מִצָּנָה, אִם הִיא אֶפְשֶׁר לַעֲשׂוֹתָהּ בַּיּוֹם אַחַר, אֲסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעָרֵב שַׁבָּת כָּל הַיּוֹם, אֶפְלוּ בְּבִקָּר. אֲדָךְ סְעוּדַת מִצָּנָה שֶׁזְמַנָּה קְבוּעַ הַיּוֹם, כְּגוֹן מִיֵּלָה וּפְדִיּוֹן הַבֶּן וְכְדוּמָה, מִתֵּר. וּמִכָּל מְקוֹם נִכּוֹן לְהַקְדִּימָה בְּבִקָּר וְלֹא יִרְבֶּה בָּהּ, וּמִכָּל שֶׁכֶּן שֶׁלֹּא לְאָכּוֹל אֶכִּילָה גְּסָה, כְּדֵי שֶׁיֵּאָכְלוּ סְעוּדַת שַׁבָּת לְתַאֲבוֹן (רמ"ט).

סעיף יא'

חִיב כָּל אָדָם לְהִשְׁלִים פְּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצְּבוּר, דְּהֵינֵנו שְׂיִקְרָא בְּכָל שָׁבוּעַ פְּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ שְׁנַיִם מְקָרָא וְאֶחָד תַּרְגוּמֵי. וּמִיּוֹם רֵאשׁוֹן וְאֵילָךְ חָשׁוּב עִם הַצְּבוּר, (שְׂכָר הַתְּחִילוֹ הַצְּבוּר פְּרָשָׁה זוֹ בַשַּׁבָּת בְּמִנְחָה). אֲבָל הַמִּצָּנָה מִן הַמְּבַחֵר הִיא לְקַרְתָּהּ בְּעָרֵב שַׁבָּת אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם. וַיֵּשׁ לְקַרְוֹת כָּל פְּרָשָׁה, דְּהֵינֵנו פְּתוּחָה אוֹ סְתוּמָה, שְׁנֵי פְּעָמִים, וְאַחַר כֶּךָ הַתַּרְגוּמֵי עָלֶיהָ, (כּוֹ הַסְּפִים הַגְּאוּן הַרַב רַבִּי אֶלְהוֹ

מוילנא זכר צדיק לברכה) ואפלו הפרשה מסימת באמצע פסוק, יפסיק שם. ובגמר יש לומר אחר התרגום פסוק אחד בתורה, כדי לסיים בתורה. וטוב שלא יפסיק בשיחה בין הקריאה. ונוהגין לקרות גם ההפטר. ויש נוהגין עוד לומר אחר כך שיר השירים. ומי שהוא בדרך ואין לו רק חמש בלי תרגום, יקרא שתי פעמים מקרא. וכשיבוא למקום שיהיה לו תרגום, יקרא התרגום (רפ"ה). גם יש לו לכל ירא שמים, ללמוד פרוש רש"י על הסדרה, ואם לאו בר הכי הוא ילמד פרוש אשכנזי (לוצי) על הסדרה, כגון ספר "צאינה וראינה" וכדומה, שייבין ענין הסדרה.

סעיף יב'

מצוה על כל אדם לרחוץ בכל ערב שבת פניו ידיו ורגליו בחמין. ואם אפשר, ירחץ כל גופו בחמין (ר"מ), ויטבל את עצמו במקנה (והגאון מהריעב"ץ כתב, שלא ירחץ כל גופו, משום דקשה לתשמיש באותו יום).

סעיף יג'

אסור לרחוץ עם אביו וחסיו ובעל אמו ובעל אחותו. ובמקום שנוהגין לכסות ערותו בבית המרחץ, מתר. וכן התלמיד לא ירחץ עם רבו, ואם צריך לו שישמשנו, מתר.

סעיף יד'

ומצוה לחף את הראש ולקח את הצפרנים, וכן לגלח שערות ראשו אם היו גדולות. ואין לקח צפרני ידיו ורגליו ביום אחד. גם אין לקח צפרניו או לגלח שערות בראש חדש, אפלו חל בערב שבת. יש מקפידין שלא לטול את הצפרנים כסדרן אלא בדלוג, דהינו בימין מתחילין באצבע הסמוכה לאגודל, והסימן בדאג"ה ובשמאל מתחילין באצבע הרביעית והסימן דבהג"א. גם יש מקפידין שלא לטול את הצפרנים ביום ה', כי מתחילין לגדול ביום שבת, שהוא יום השלישי. טוב לזהר לשרף את הצפרנים (אורח חיים סימן ר"ס).

סעיף טו'

בכל ערב שבת יפשפש במעשיו, ויתעורר בתשובה לתקן כל הקלקולים שעשה בששת ימי המעשה, כי ערב שבת כולל כל ימי השבוע, כמו ערב ראש חדש כולל כל החדש (ספרי מוסר).

סעיף טז'

יִשְׁתַּדֵּל שִׁיְהִי לּוֹ בְּגָדִים נְאִים, וְגַם טְלִית שֶׁל מִצּוּה נְאֻה לְכַבּוֹד שַׁבָּת,
דְּכַתִּיב וְכַבְּדֵתּוּ, וְדַרְשִׁינָן, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְלַבּוֹשֶׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמְלַבּוֹשֶׁךָ שֶׁל חֵל
(רס"ב). וְאַפְלוּ הוּא בְּדָרֶךְ בֵּין הַנְּכָרִים, מִכָּל מְקוֹם יִלְבַּשׁ בְּגָדֵי שַׁבָּת, כִּי אֵין
הַמְּלַבּוֹשִׁים לְכַבּוֹד הַרְוֵאִים אֶלֶּא לְכַבּוֹד הַשַּׁבָּת (חיי אדם).

סעיף יז

הַתְּבַשְׂיִלִּין צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ לְהַסִּירוֹן מִן הַגְּחָלִים קִדְּם שַׁבָּת, (ענין לקמן סימן פ'
סעיף ה'). וְאִם שָׂכַח וְלֹא הַסִּירוֹן, אֲזִי אִם יָבֵא בַּשַּׁבָּת לְקַחַת אֶת הַקְּדָרָה
וְגַחְלִים בּוֹעֵרוֹת סָבִיב לָהּ, שְׂאֵם יִקַּח אֶת הַקְּדָרָה יִזְיֵז אֶת הַגְּחָלִים אֲסוּר
לְיִשְׂרָאֵל לְקַחַת אוֹתָהּ. וְעַל יְדֵי אֵינוּ יְהוּדִי, מִתֵּר.

סעיף יח

הַתְּבַשְׂיִלִּין שְׂמֻטְמִינִין בַּתְּנוּר לְיוֹם הַשַּׁבָּת כְּנֶהוּג, אֵף עַל פִּי שְׂהַפְתַּח אֵינוּ
טוֹחַ בְּטִיט, מִתֵּר. וְאַסוּר לְפַתַּח אֶת הַתְּנוּר בְּלִילָה, כִּי שְׂמֵא יֵשׁ קְדָרוֹת
שְׂעֵדִין לֹא נִתְבַּשְׁלוּ כָּל צָרְכוֹ. וְעַל יְדֵי שְׂיִסְתָּם אַחַר כָּךְ אֶת הַתְּנוּר, יִגְרֹם
בְּשׂוּל.

סעיף יט

הָא דְּמִתֵּר לְהַטְמִין גַּם כְּשֶׂאִין הַתְּנוּר טוֹחַ בְּטִיט, זֶהוּ דְּוָקָא כְּשֶׂמֻטְמִינִין
בְּשָׂר, וְכֵן אֶפְלוּ כְּשֶׂמֻטְמִינִין מִינֵי קְטַנְיּוֹת וּמִינֵי בָּצֵק, אֶלֶּא שְׂמֻטְמִינִים זְמַן
הַרְבֵּה קִדְּם הַלִּילָה בְּאֶפֶן שְׂיֻכְלוּ לְהַתְּבַשֵּׁל קִדְּם הַלִּילָה קִצַּת עַד
שְׂיִהְיוּ רְאוּיִים לְאֲכִילָה עַל יְדֵי הַדְּחָק. אֲבָל כְּשֶׂמֻטְמִינִין מִינֵי קְטַנְיּוֹת וּמִינֵי
בָּצֵק סְמוּדָה לְלִילָה, צְרִיכִין דְּוָקָא לְטוֹחַ אֶת הַתְּנוּר בְּטִיט (כִּי מִן הַסֵּתֵם אֵינוּ גְּרוּף
וְקָטוּם פְּרָאוּי). וְצְרִיכִין לְזַהֵר בְּזֶה. כִּי אִם לֹא עָשׂוּ כֵן, אֲזִי אֶפְלוּ בְּדִיעְבַּד
הַמְּאֲכָלִים אֲסוּרִים עַד לְמוּצָאֵי שַׁבָּת בְּכַדֵּי שְׂיַעֲשׂוּ.

סעיף כ'

בַּשַּׁבָּת כְּשֶׂפּוֹתְחִין אֶת הַתְּנוּר שֶׁהוּא טוֹחַ בְּטִיט, יֵשׁ לְפַתַּחוֹ עַל יְדֵי אֵינוּ
יְהוּדִי. וְאִם אֵין אֵינוּ יְהוּדִי יֵשׁ לְפַתַּחוֹ עַל יְדֵי קָטוֹן. וְאִם אֵין קָטוֹן, מִתֵּר גַּם
לְגַדּוֹל לְפַתַּחוֹ, וְיֵשׁ לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי שְׂנוּי (רנ"ט).

סעיף כא'

המטמין קאפע בערב שבת בתוך הגומה לצרף שבת ומכסהו בכרים וכדומה, שיהא חס, אם הוא מטמינו בתוך החול, אסור להטמין כל הכלי בתוך החול. ואפלו אינו מטמין כל הכלי אלא מקצתו ועל מקצתו מכסה בבגדים וכדומה באפן שכל הכלי מכסה מכל הצדדים, גם זה אסור, אלא צריך לעשות באפן זה, שהכלי אשר בתוכו הקאפע יטמינו רק עד חציו או עד שלישיתו בתוך החול, והמותר יהא באויר, ויתן על הגומה דף או יכפה עליו כלי, שיהא אויר בינו ובין הכלי שבתוכו הקאפע, ואז יכול לתן עליהם בגדים וכרים וכדומה (היי"א). (נ"ת דיני הטמנה בשלחו ערוך סימן רנ"ז, רנ"ח, רנ"ט).

סעיף כב'

סמוך לחשכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רפה, הפרשתם חלה. ויאמר להם, הדליקו את הנר.

סעיף כג'

חייב אדם למשמש בבגדיו בערב שבת קודם חשכה אם אין מחט תחובה בהם או אם אין איזה דבר בפיסים, ואפלו במקום שיש ערוב, שפא יש בהם איזה דבר מקצה (רנ"ב).

סימן עג - באיזה אפן מתר לתת קודם שבת מלאכה לאינו יהודי ולהשאל ולהשכיר לו כלים ובו י"א סעיפים:

סעיף א'

אסור להניח לאינו יהודי שיעשה מלאכת ישראל בשבת, וסמכוהו על הפסוק, כל מלאכה לא יעשה, דמשמע אפלו על ידי אינו יהודי. ואם מוסר לאינו יהודי את המלאכה בערב שבת, אף על פי שהאינו יהודי עושה בשבת, מתר. אבל רק באלו האפנים א. שהאינו יהודי יקח את החפץ מביתו של ישראל קודם השבת ולא בשבת.

סעיף ב'

(ב) שִׁיקָצַץ לְאֵינוּ יְהוּדֵי שְׂכָרוֹ, שָׁאֵז הוּא עוֹשֶׂה אֶת הַמְּלָאכָה בְּשָׁבִיל עֲצָמוֹ, שִׁיקָבֵל שְׂכָרוֹ. וְלָכֵן מִי שֵׁישׁ לוֹ מְשָׁרֵת אֵינוּ יְהוּדֵי לְזָמַן יְדוּעַ, אָסוּר לְהַנִּיחַ לוֹ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהַמְּלָאכָה הִיא רַק לְתוֹעֵלַת הַיִּשְׂרָאֵל. וְאֵינוּ יְהוּדֵי הַנוֹסֵעַ לְאֵיזָה מְקוֹם וַיִּשְׂרָאֵל נוֹתֵן לוֹ אֶגְרָת שִׁישָׂאָה שָׁמָּה. וַיִּשָּׂאָהּ גַּם בְּשַׁבָּת, צָרִיד הַיִּשְׂרָאֵל לְתַת לוֹ אֵיזָה שְׂכָר, כְּדֵי שֶׁהָאֵינוּ יְהוּדֵי יַעֲשֶׂה בְּשָׁבִיל שְׂכָרוֹ וְלֹא בְּחִנָּם.

סעיף ג'

(ג). הַשְּׂכָר יֵהָא קָצוּב לְכָל הַמְּלָאכָה, וְלֹא יֵהָא הָאֵינוּ יְהוּדֵי שְׂכִיר יוֹם (רמג רנב).

סעיף ד'

(ד). אָסוּר לְקַבֵּעַ לְהָאֵינוּ יְהוּדֵי שִׁיעֲשֶׂה הַמְּלָאכָה בְּשַׁבָּת. וְאֶפְלוּ אִם אֵינוּ קוֹבֵעַ לוֹ בְּפִרוּשׁ שִׁיעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת, אֲלֵא שֶׁהוּא קוֹבֵעַ לוֹ זָמַן שִׁיגְמֹר הַמְּלָאכָה סְמוּךְ לְאַחַר הַשַּׁבָּת, וַיְדוּעַ כִּי אֵי אֶפְשָׁר שִׁיגְמֹר אֶת הַמְּלָאכָה עַד יוֹם זֶה, אִם לֹא יַעֲשֶׂה גַּם בְּשַׁבָּת, גַּם כֵּן אָסוּר. וְכֵן אִם שׁוֹלַח בְּיָדוֹ אֶגְרָת וְאוֹמֵר לוֹ, רְאֵה שֶׁתְּבִיאֶהוּ שָׁמָּה בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וַיְדוּעַ כִּי אֵי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ שָׁמָּה אֲלֵא אִם כֵּן יֵלֵךְ גַּם בְּשַׁבָּת, גַּם כֵּן אָסוּר. וְכֵן אִם יוֹם הַשּׁוּק הוּא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, אָסוּר לְתַת לְנִכְרֵי מְעוֹת בְּעָרֵב שַׁבָּת שִׁיקָנָה לוֹ אֵיזָה דְּבַר שִׁידוּעַ שֶׁאֵינוּ מוֹצֵא לְקִנּוּתוֹ כִּי אִם בְּשַׁבָּת. וְכֵן אָסוּר לְתַת לוֹ אֵיזָה דְּבַר לְמַכְרוֹ בְּעֵנְיָן זֶה. וְאוּלָּם אֲפֹן זֶה שֶׁאֵינוּ קוֹבֵעַ לוֹ בְּפִרוּשׁ שִׁיעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת, אֵינוּ אָסוּר, אֲלֵא בְּנוֹתָן לוֹ בְּעָרֵב שַׁבָּת, אֲבָל קוֹדֵם לָכֵן, מִתֵּר לְתַת לוֹ הַחֲפֵץ לַעֲשׂוֹת אוֹ מְעוֹת לְקִנּוּת, וְטוֹב שֶׁלֹּא לְדוּר כָּלֵל בְּעִיר שְׁיֹם הַשּׁוּק הוּא בְּשַׁבָּת, כִּי אֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַחֲטֵא. וְאִם הַשּׁוּק אֵינוּ בְּשַׁכּוּנַת הַיְהוּדִים, אֵין לְחַשׁ.

סעיף ה'

(ה). הַמְּלָאכָה לֹא תֵהָא בְּמַחְבֵּר לְקַרְקַע, כְּגוֹן בְּנִיָּן אוֹ עֲבוּדַת הַשָּׂדֶה. אֲבָל עֲבוּדַת הַבְּנִיָּן, אָסוּר שִׁיעֲשֶׂה אֵינוּ יְהוּדֵי בְּשַׁבָּת, אֲף עַל פִּי שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל קָצַץ עִמּוֹ כֹּל שְׂכָר הַבְּנִיָּן לְגִמְרֵי. וּבְשַׁעַת דְּחָק גָּדוֹל יַעֲשֶׂה שְׂאֵלַת חָכָם. וְאֶפְלוּ לְסַתֵּת אֲבָנִים אוֹ לְתַקֵּן קוֹרוֹת לְצָרֵךְ בְּנִיָּן, אִם יְדוּעַ שֶׁהֵמָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהַנִּכְרֵי עוֹשֶׂה בְּרָחוּב בְּמְקוֹם פְּרָהֶסְיָא, אָסוּר שִׁיעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת. וְכֵן עֲבוּדַת הַשָּׂדֶה, כְּגוֹן לְחֵרוֹשׁ וְלְקָצוֹר וְכַדּוּמָה, אֶפְלוּ אִם שְׂכָר אֶת הָאֵינוּ יְהוּדֵי שִׁיעֲשֶׂה כָּל הַמְּלָאכָה בְּעַד סְכוּם יְדוּעַ וְאֵינוּ שְׂכִיר יוֹם, אָסוּר. אֲבָל אִם הָאֵינוּ יְהוּדֵי נוֹטֵל חֵלֶק מִן הַתְּבוּאָה, וְהַמְּנַהֵג הוּא כֵּן בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת, שֶׁהַעוֹבֵד אֶת הָאֲדָמָה נוֹטֵל חֵלֶק בְּתְבוּאָה, מִתֵּר. וְאִם הַשָּׂדֶה הוּא בְּמְקוֹם

רחוק שאין ישראל דר בתוך תחום שבת ממנו, מתר גם בשכירות בסכום ידוע, ובלבד שלא יהא האיננו יהודי שכיר יום.

סעיף ו'

אם בנו גוים לישראל בית בשבת באסור, נכון להחמיר שלא יכנס בו (ויש בזה כמה חלוקי דינים).

סעיף ז'

מי שיש לו שדה או ריחים, מתר להשכירן לאינו יהודי, ואף על פי שאינו יהודי עושה בהם מלאכה בשבת. אבל מרחץ אסור להשכיר לו. ואם המרחץ אינו של ישראל אלא בשכירות מאינו יהודי, יעשה שאלת חכם איך ינהג בו. וכן מי שהוא מחזיק מכס פנדק (ווירטסהויז), מלבנה (ציגעל הוטע) בית ציקה לזכוכית (גלאז הוטטע) וכדומה, צריך שאלת חכם איך ינהג בהם (רמ"ג רמ"ד).

סעיף ח'

בביתו של ישראל, אסור להניח לאינו יהודי שיעשה מלאכה בשום אופן. ואפלו משרת אינו יהודי שרוצה לעשות מלאכה בשביל עצמו צריכין למחות בו (רנב שה).

סעיף ט'

אמן אינו יהודי שעשה מלבוש בשביל ישראל, והביאו לו בשבת, מתר ללבשו. ואם ידוע שגמרו בשבת, אין ללבשו כי אם לצרף גדול. אבל אסור לקח כלים ומלבושים מבית האמן, אפלו מאמן ישראל בשבת ויום טוב. ואינו יהודי שאינו אמן, אלא שיש לו חנות שמוכר מנעלים וכדומה, מתר לישראל המכירו לקח ממנו בשבת ולנעלם, ובלבד שלא יקצץ עמו דמי המקח, וגם לא יהיו דברים שהובאו מחוץ לתחום (רנ"ב).

סעיף י'

כלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרשה וכיוצא בה, אסור להשכיר לאינו יהודי בערב שבת. ואף על פי שאין אנו מצויים על שביתת כלים, מכל מקום כיון שהוא נוטל שכר והשכירו בערב שבת, מחזי כאילו האיננו יהודי הוא שלוחו. וביום ה' מתר לו להשכירו. ולהשאיל לו, מתר אפלו בערב שבת, ואפלו כלים שעושין בהם מלאכה, ובלבד שיקחם האיננו

יהודי מביתו של ישראל קדם הכנסת שבת. אפלו אם מתנה עם האיננו יהודי שהוא ישאיל לו עבור זאת כליו בפעם אחרת, מתר, ולא אמרינו בכי האי גונא דהוי כשכירות. וכן להשכיר לו כלים שאין עושין בהם מלאכה, מתר אפלו בערב שבת כשאינו יהודי מוציאם קדם שבת (רמ"ו).

סעיף יא'

הא דמתר להשכיר כלים לאינו יהודי באפנים הנזכרים, דוקא כשאינו נוטל שכר שבת בפני עצמו אלא בהבלעה תוך שאר ימים, כגון שמשכיר לחדש או לשבוע, ואומר לו: בעד כל שבוע או בעד כל חדש תתן לי כך וכך, או אפלו בעד כל ב' ימים או כל ג' ימים. אבל שכר שבת בפני עצמו, אסור לטול. אפלו השכיר לו לשנה וחושבים ימים נפרדים, שאומר: אני משכיר לך לשנה או לחדש, ובעד כל יום ויום תתן לי כך וכך, אף על פי שאחר כך משלם האיננו יהודי בעד כל הימים בבת אחת, אסור לטול שכר הפגיע לשבתות, כיון שמחשבין ימים נפרדים. ואסור לטול שכר שבת שלא בהבלעה, אפלו בעד כלים שאין עושין בהן מלאכה, ואפלו בעד חדר לדור בו (רמ"ו מו). ואסור שכר שבת הוא בין מאינו יהודי בין מישראל.

סימן עד - דין המפליג בספינה ובו ד' סעיפים:

אדר

יט

סעיף א'

אין מפליגין בספינה על היים פחות משלשה ימים קדם שבת, דהינו מיום ד' ואילך אסור. אבל אם הולך לדבר מצוה, מתר, אפלו בערב שבת.

סעיף ב'

על הנחרות, מתר להפליג בספינה בכל ענין, אפלו בערב שבת, ובלבד שלא יצטרך הישראל לעשות שם מלאכה בשבת, ואפלו אם בהמות מוליכות את הספינה, מתר.

סעיף ג'

היכא דמתר להפליג בספינה בערב שבת, אם נכנס בה בערב שבת וישב שם עד חשכה, אף על פי שחזר לביתו ולן בביתו, מתר לכנס בה אחר קץ ביום השבת, ובלבד שלא תלך הספינה בשביל ישראלים לחוד. אך מאחר שהיה בביתו בשבת, קנה שביתה בביתו, ולכן אם הלכה הספינה יותר מתחום שבת ובאה בשבת ליבשה, אין לו שם אלא ד' אמות, ויותר מזה אסור לו ללכת שמה. ועין לקמן סימן צ"ה.

סעיף ד'

ללכת בספינה בשבת כדי להתפלל בעשרה או למצוה אחרת, אם הספינה הולכת גם בשביל אחרים, יש להתיר. ומכל מקום יש להישאר אל לכנס לתוך הספינה בערב שבת בעוד יום לישוב שמה עד שתחשך, ואחר כך יכול לחזור לביתו, וחוזר בשבת לתוך הספינה. אבל שתלך הספינה בשביל הישראל לבד, אין להתיר (עין בספר נתיב חיים סימן רמ"ח שהאריך בענין זה) (רמה).

סימן עה - דין הדלקת הנרות ובו י"ד סעיפים:

סעיף א'

חייב כל אדם להפריש עצמו ממלאכה ולהדליק את הנרות לכל הפחות חצי שעה קודם צאת הכוכבים. ואם אמרו בבית הכנסת מזמור שיר ליום השבת, אף על פי שעדין יש שתי שעות עד הלילה, מכל מקום חל שבת על המעט ואסורים בכל המלאכות. ואפלו מי שבא מעיר אחרת לכאן, חל עליו שבת מיד כשאמרו בצבור מזמור שיר ליום השבת. ובעיר שיש בה שני בתי כנסיות אין אחד נגדר אחר חברו.

סעיף ב'

מצוה להרבות בנרות לכבוד שבת. יש נוהגין להדליק עשרה, ויש מדליקין שבעה. ועל כל פנים ראוי שלא לפחות משתי נרות, נגד זכור ושמור, ואף בשעת הדחק, גם בחד סגי. ויהיו ארבים שינדלקו לכל הפחות עד לאחר האכילה. ויהדר לקנות נרות יפים, דאמר רב הונא הרגיל בנר שבת להשתדל בו לעשותו יפה, הוון לו בנים תלמידי חכמים, שנאמר כי נר מצוה ותורה אור. על ידי נר מצוה, בא אור תורה. ולכן ראוי שתתפלל האשה בשעת הדלקה, שיתן לה הקדוש ברוך הוא בנים זכרים מאירים

בתורה (רס"ג), וטוב שתתן מקדם איזה פרוטות לצדקה. ואשה קשת רוח בגדול בנים או שאין לה כלל, סגלה שתאמר לאחר הדלקת הנרות, ההפטרות של יום ראשון דראש השנה. וטוב שתבין מה שהיא אומרת, ותאמר בכונה.

סעיף ג'

מצוה מן המבחר להדליק בשמן זית. וגם שמן הרגיל בינינו שקורין שמן פרחים (בלומענעהל) כשר. אבל שאר שמנים, יש מהם שאינם כשרים, וגם הפתילה יהדר שתהא מצמר גפן או פשתן או קנבוס, כי בשאר דברים, יש מהם שאינם כשרים. ובמדינתנו נוהגין להדליק בנרות העשויים מחלב, והן כשרות אבל להניח חתיכת חלב בתוך כלי ובתוכו פתילה, אסור להדליק בן. המדליק צריך שינדליק עד שיאחז האור ברב אותה חתיכת פתילה היוצאה מן הנר. וכן בנרות העשויים מחלב צריך שיאחז האור ברב הפתילה היוצאת.

אדר

כ

סעיף ד'

כבר ידוע שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן. אבל בהדלקת הנרות לשבת, כיון שבהדלקה מקבלת האשה שבת על עצמה, והברכה הרי היא התחלה להדלקה, ואם כן אם תברך תחלה, לא תוכל עוד להדליק, על כן היא מדלקת תחלה. וכדי שתהא הברכה עובר לעשייתן, פורשת ידיה כנגד פניה שלא תראה הנרות, ומברכת ומסירה את הידים ורואה את הנרות, והוי כאילו ברכה קדם ההדלקה. (ומשום לא פלוג, נוהגות כך גם ביום טוב). ועקר הנרות שבהן הוי קבלת שבת, הן אלו שעל השלחן שאוכלין עליו, ועל כן תדליק אותן באחרונה. ובשעת הצרף, כגון שהיא צריכה ללכת לטבילה או לחפה, או לשאר דבר נחוץ, תוכל להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה (ענין לקמן ק"ס סעיף ה'), ואז תוכל לברך קדם הדלקה. ואפלו תנאי בלב, סגי.

סעיף ה'

מצות הדלקת הנרות חלה בין על האנשים בין על הנשים, אלא שהנשים מזהרות בה יותר, מפני שהן מצויות בבית. ועוד מפני שהאשה כפונה נרו של עולם, שהחטיאה לאדם הראשון והחשיכה נשמתו שקרויה נר, כמו שכתוב, נר אלהים נשמת אדם, ולכן צריכה היא לתקן זאת בהדלקת הנרות לכבוד שבת. ולכן אם האשה בביתה, היא קודמת למצוה זאת. ומכל מקום יש לו להאיש גם כן לסייע במצוה ויתקן את הנרות ויהבהב אותן, דהינו שינדליקו ויכבו, כדי שיהיו נוחים אחר כך להדלק. ואשה

יולדת, בשבת הראשון ידליק הבעל ויברך. אבל אחר כך וגם בכל פעם שהיא נדה, היא מדלקת ומברכת.

סעיף ו'

נוהגות הנשים שקדם הדלקת הנרות, רוחצות ולובשות בגדי שבת, ואשרי להן. וצריכין להתפלל מנחה תחלה, כי בהדלקת הנרות היא מקבלת שבת על עצמה ואינה יכולה להתפלל אחר כך מנחה של חל. ואשה שנתאחרה בעסקיה ובאה לביתה קרוב לחצי שעה קדם שבת, שאם תרחץ ותלבש, תוכל לבא לידי ספק חלול שבת, מצוה יותר שתדליק כמות שהיא משתבוא חס ושלוס לידי ספק חלול שבת. ואם הבעל רואה שהיא מתאחרת מלבוא, מצוה גדולה שידליק הוא ואל ישגיח ברגזה.

סעיף ז'

אם האיש מדליק הנרות, והוא צריך לעשות אחר כך איזה מלאכה, טוב גם כן שיתנה שאינו מקבל שבת בהדלקה זו. אבל בדיעבד אם לא התנה, יכול לעשות אחר כך מלאכה, כי בהדלקת הבעל אין מנהג שהוא מקבל שבת.

סעיף ח'

צריכין להדליק במקום שיאכלו, שיהא נכר שמדליקו לכבוד שבת, ולא להדליק במקום אחר ולהניחם אחר כך במקום אחר. אך בשעת הדחק, כגון שהאשה חולה ואינה יכולה ללכת אל השלחן, מדלקת כשהיא במטה, ומעמידין אותם אחר כך על השלחן בבית זה, כי כל הבית נחשב מקומן. ונשים שמדליקין הנרות בסכה, ואחר כך נושאות אותן לתוך הבית, לא יפה הן עושות. גר שהוא דולק מערב שבת, צריכין לכבותו ולחזור ולהדליקו לכבוד שבת, כדי שיהא נכר שמדליק לכבוד שבת.

סעיף ט'

צריך להדליק הנרות בכל החדרים שמשתמש שם. מי שהוא בביתו אצל אשתו, כיון שהיא מברכת על הנרות שבחדר אחד, אין צריכין לברך על ההדלקה שבשאר חדרים. אבל אם הוא במקום אחר, אם יש לו שם חדר מיוחד, צריך להדליק ולברך. ואם הם רבים שנתאכסנו בחדר אחד, ישתתפו לקנות נרות, וידליק אחד ויברך ויכון להוציא את כלם בברכתו, וגם הם יכינו לצאת בברכתו. ואם אין לו חדר מיוחד, אלא שהוא בחדר אחד עם בעל האשפיזא ישראל, אינו צריך להדליק, כיון שאשתו מדלקת עליו בביתו. ובחורים הלומדים במקום אחר, אם יש להם חדר מיוחד,

צָרִיכִין לְהַדְלִיק בְּבִרְכָּה. וַיִּשְׁתַּתְּפוּ גַם כֵּן לְקִנּוּת גִּירוֹת וְאֶחָד יִבְרָךְ וַיּוֹצִיא אֶת כָּלֶם. וְצָרִיכִין שְׂיִהְיוּ הַגִּירוֹת דּוֹלְקִים עַד שְׂיָבֹאוּ שְׁמָה. וְאִם אֵין לָהֶם חֵדֶר מִיָּחָד, כִּיֹּן שְׂאִין לָהֶם נָשִׁים שְׂמִדְלִיקוֹת, צָרִיכִין לְתַת פְּרוּטָה לְבַעַל הַבַּיִת, שְׂתִּהְיֶה לָהֶם שְׂתַּפּוֹת בְּגִירוֹת. וּמִי שֶׂהוּא סָמוּךְ עַל שְׂלַחַן בַּעַל הַבַּיִת, הוּא בְּכָלֶל בְּנֵי בֵּיתוֹ וְאִינוֹ צָרִיךְ לְהַשְׁתַּתֵּף.

סעיף י'

נוהגין שְׂאֶפְלוּ כַּמָּה נָשִׁים, מְדַלְקִין גִּירוֹת בְּבֵית אֶחָד וְכָל אַחַת מְבָרַכַת עַל גִּירוֹת שְׂלָה, כִּי כַּמָּה שְׂנַתּוֹסֵף אוֹרָה, יֵשׁ בָּהּ שְׂמִחָה יִתְרָה. וְאִךְ יֵשׁ לְזָהָר שְׂלֹא תִּדְלִיקְנָה שְׂתִּים בְּמִנּוּרָה אַחַת. וּבְשַׁעַת הַדְּחַק מְקַלִּין גַּם בְּזָה.

סעיף יא'

אֵין לְתַן מַיִם אֶפְלוּ מִבְּעוֹד יוֹם לְתוֹךְ נִקְבַּת הַמִּנּוּרָה שְׂמִכְנִיסִין שָׁם אֶת הַגֵּר שֶׁל חֵלֶב אוֹ שֶׁל שְׁעוּה, כְּדֵי שְׂכַשְׂיִגִיעַ לְשָׁם יִתְכַּבֵּה. וּבְמִקּוֹם צָרֵךְ, יֵשׁ לְהַקְלֵ אִם נוֹתֵן מִבְּעוֹד יוֹם. אֲבָל לְהַעֲמִיד כָּלִי עִם מַיִם תַּחַת מִנּוּרָה הַתְּלוּיָה, כְּדֵי שְׂאִם יִפְלוּ נִיצוֹצוֹת יִתְכַּבּוּ, אֲסוּר גְּמוּר הִיא, אֶפְלוּ לְהַעֲמִידוּ מִבְּעוֹד יוֹם. וְלְהַעֲמִיד כָּלִי בְּלִי מַיִם לְקַבֵּל הַנִּיצוֹצוֹת מִתֵּר, אֶפְלוּ מִשְׁחֻשְׂכָּה, כִּי נִיצוֹצוֹת אֵין בָּהֶם מִמֶּשׁ. וְלְהַעֲמִיד הַכָּלִי בְּשִׁבִיל שְׂיִטְפֹּטֵף לְשָׁם הַשֶּׁמֶן אוֹ הַחֵלֶב מִשְׁחֻשְׂכָּה, אֲסוּר, דְּכִיֹּן שְׂאִם יִטְפֹּטֵף יֵאָסֵר הַכָּלִי בְּטִלְטוּל, נִמְצָא שֶׂהוּא מְבַטֵּל כָּלִי מִהִיכְנוֹ וְאֲסוּר, מִשּׁוּם דְּהוּי כְּאֵלוֹ דְּבָקוּ שָׁם. אֲבָל לְהַעֲמִידוּ מִבְּעוֹד יוֹם, מִתֵּר. וְאִם נָטַף לְתוֹכוֹ שֶׁמֶן, אֲסוּר לְהַסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת, וְהַכָּלִי אֲסוּר בְּטִלְטוּל. וְאִם לֹא נָטַף לְתוֹכוֹ, לֹא נֵאָסֵר הַכָּלִי בְּטִלְטוּל עַל יְדֵי מַחְשָׁבָה בְּעֵלְמָא.

סעיף יב'

טוב לְהַנִּיחַ אֶת הַחֵלּוֹת עַל הַשְּׂלַחַן קִדְּם שְׂמִדְלִיקוֹן אֶת הַגִּירוֹת, כְּדִלְקָמוֹן סִימֹן פ"ט סעיף ב'.

סעיף יג'

אֲשֶׁה סוּמָא אִם יֵשׁ לָהּ בַּעַל, יְדַלִּיק הַבַּעַל וַיִּבְרָךְ. וְאִם אֵין לָהּ בַּעַל וְהִיא דְּרָה לְבַדָּה מְדַלְקַת וּמְבָרַכַת. וְאִם דְּרָה עִם אַחֲרִים בְּבֵית אֶחָד וְהָאֲחֵרִים מְדַלְקִין, מְדַלְקַת הַסוּמָא בְּלֹא בְּרָכָה. אִךְ אִם הִיא עֶקְרַת הַבַּיִת תִּדְלִיק הִיא תַּחֲלָה וְתִבְרָךְ, וְאַחַר כֵּן יְדַלְקוּ הָאֲחֵרִים וַיִּבְרְכוּ.

סעיף יד'

אשה ששכחה פעם אחת להדליק, תדליק כל ימיה נר אחד יותר ממה שהיתה רגילה. וכן אם שכחה כמה פעמים תדליק תמיד נר אחד יותר, והוא משום הַפֶּר, שְׁתֵּהא זְהִירָה מִפְּאֵן וּלְהַבָּא. וְלִכֵּן אִם מִחֲמַת אָנֹס לֹא הִדְלִיקָה, אֵינָה צָרִיכָה לְהוֹסִיף.

סימן עו - דיני התפלות בשבת וביום טוב ובו כ"ג סעיפים:

סעיף א'

נוהגין להקדים תפלת ערבית של שבת יותר מבימות החל, ונכון הוא כדי להקדים קבלת שבת בכל מה שאפשר, רק שיהא מפלג המנוחה ולמעלה. ואף הנוהגין להתפלל כל ימי החל מעריב בזמנה, דהינו בצאת הכוכבים, יכולין להקדים בשבת. ואפלו שלפעמים בימות החל מתפללין מנוחה בשעה שמתפללין עתה ערבית, אין חוששין בזה בתפלת ערבית של שבת, שיש בה מצוה, שמוסיף מחל על הקדש.

סעיף ב'

בברכת השפינו אין חותמין כמו בחל שומר עמו ישראל, כיון שברכה זו היא על פללות עם ישראל, וכללות עם ישראל אינם צריכים שמירה בשבת, כי השבת מגן עלינו, אלא אומרים, ופרוס. וחותמין, ברוך אתה ה' הפורס וכי' וכן ביום טוב. אם טעה וסיים כמו בחל, אם נזכר מיד לאחר תבת לעד, יאמר מיד, הפורס סבת שלום וכי', אבל אם לא נזכר עד לאחר כדי דבור, אינו צריך לאמרו עוד.

סעיף ג'

נוהגין לומר בתפלת ערבית, ויגווחו בה, ובשחרית ומוסף, ויגווחו בו. ובמנוחה, שבתות קדש ויגווחו בם.

סעיף ד'

אחר תפלת הלחש בערבית בשבת אומרים כלם ביחד, ויכלו. ויש לאמרו מעמד, לפי שפזה אנו מעידים להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, והעדים צריכין להעיד מעמד.

אדר

כב

סעיף ה'

אחר כך אומר שליח הצבור ברכה אחת מעין שבע, דהיינו, ברוך אתה ה' אלקינו ואלקי אבותינו וכו', מגן אבות וכו' אלקינו ואלקי אבותינו וכו', ומסיים ברוך אתה ה' מקדש השבת. ויש להקהל לעמד בשעה ששליח הצבור אומר ברכה זאת, וישמעני היטב. ונוהגין שאומרים עמו מגן אבות, עד זכר למעשה בראשית. וגם המתפלל ביחידות, יכול לומר מגן אבות עד זכר למעשה בראשית, אבל יותר לא יאמר.

סעיף ו'

בכל שבתות השנה אומרים ברכה זאת, אפלו ביום טוב, ובשבת שחל לאחר יום טוב. אך כשחל יום טוב ראשון של פסח בשבת, אין אומרים אותה.

סעיף ז'

אין אומרים אותה אלא במגן קבוע. אבל במקום שאין מתפללין בעשרה אלא באקראי, כגון בבית החתן או בבית האבל, אין אומרים אותה. ואם קבעו מקום להתפלל בעשרה איזה שבועות, כמו בירדים, יש לאמרה (רסח).

סעיף ח'

במדינות אלו נוהגין ששליח הצבור מקדש בבית הכנסת בלילי שבתות וימים טובים (חוץ משני לילות הראשונים של פסח). וכיון שהוא אינו יוצא בקדוש זה, ואסור לו לטעם קדש קדוש, לכן כדי שלא תהא ברפתו לבטלה, נוהגים לטעם לקטן שהגיע לחנוך, והקטן ישמע את הברכה ממנו ויוצא בה, ונמצא שלא ברך לבטלה (דמתר להאכיל את הקטן קדש קדוש, כמו שיתבאר לקמן בסימן קס"ה, אם ירצה השם) ואם אין קטן בבית הכנסת, יכנו המקדש או אדם אחר, לצאת בקדוש זה. וישתה שעור רביעית כדי לברך ברכה אחרונה,

וְאֵף עַל פִּי כֹן יָכוֹל הוּא לְחַזֹּר וּלְקַדֵּשׁ בְּבֵיתוֹ לְהוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ
אִם אֵינּוּ יוֹדְעִין לְקַדֵּשׁ בְּעַצְמָן. וְהָא דִּיּוֹצֵא בְּקִדּוּשׁ שְׁבִיבֵית הַכְּנֻסָּת, אֵף עַל
גַּב דְּאִין קִדּוּשׁ אֱלָא בְּמָקוֹם סְעוּדָה בְּשַׁעַת הַדְּחֻק סוּמְכִין עַל הַפּוֹסְקִים
דְּסָבִירָא לְהוּ, דְּדִי אִם שׁוֹתָה רְבִיעִית שְׁלֵמָה מִן הַכּוֹס. וְטוֹב שְׁיִשְׁתָּה
רְבִיעִית חוּץ מִכְּמֵלָא לְגַמְיּוֹ, דְּהֵינּוּ כְּמֵלָא לְגַמְיּוֹ מִשּׁוּם קִדּוּשׁ, וְעוֹד רְבִיעִית
מִשּׁוּם סְעוּדָה.

סעיף ט'

נוהגין לומר פֶּרֶק בְּמָה מְדַלִּיקִין. וְאִין אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב שְׁחַל
בְּשַׁבָּת, וְלֹא כְּשְׁחַל יוֹם טוֹב בְּעָרֵב שַׁבָּת, וְלֹא בְּשַׁבָּת חַל הַמּוֹעֵד (ע"ר).

סעיף י'

נוהגין שְׁבִשְׁבָּת אֵין מְשַׁכְּמִין כָּל כֶּדָּ לְבֵיא לְבֵית הַכְּנֻסָּת כְּמוֹ בְּחַל, מִשּׁוּם
דְּשִׁינָה מְעַנְג שַׁבָּת הִיא, וְאִסְמְכוּהָ אֶקְרָא, דְּבִקְרָבֵן הַתְּמִיד שֶׁל יְמוֹת הַחַל
נֶאֱמַר בְּבִקְרָא, וּבְשַׁבָּת נֶאֱמַר וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת, דְּמִשְׁמַע אַחוּר. וּמְכַל מְקוֹם
צְרִיכִין לְזַהַר שְׁלֵא לְאַחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְתַפְּלָה.

סעיף יא'

זְמַן תְּתַפְּלַת מוֹסָף הוּא מִיַּד אַחַר תְּתַפְּלַת שַׁחֲרִית, וְאִין לְאַחֲרָה יוֹתֵר מֵעַד סוּף
שְׁבַע שְׁעוֹת. וְאִם הַתְּתַפְּלִל אוֹתָהּ אַחַר שְׁבַע שְׁעוֹת, נֶקְרָא פּוֹשַׁע, וְאֵף עַל פִּי
כֹן יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, מִפְּנֵי שְׁזַמְנָה כָּל הַיּוֹם.

סעיף יב'

הָיוּ לְפָנָיו לְהַתְּפַלֵּל שְׁתֵּי תְּתַפְּלוֹת, אַחַת שֶׁל מְנַחָה וְאַחַת שֶׁל מוֹסָף, כְּגוֹן
שְׁאַחַר מְלֵה־תְּתַפְּלִל מוֹסָף עַד שֶׁשׁ שְׁעוֹת וּמְחֻצָּה, צְרִיךְ לְהַתְּפַלֵּל תְּתַפְּלָה מְנַחָה
וְאַחַר כֶּדָּ מוֹסָף, מִשּׁוּם דְּמְנַחָה תְּתַדִּירָה יוֹתֵר, וְקִימָא לֹן תְּתַדִּיר וְשְׁאִינוּ תְּתַדִּיר,
תְּתַדִּיר קוֹדֵם. וּמְכַל מְקוֹם בְּצַבּוּר אֵין לַעֲשׂוֹת כֹּן (רפ"ו).

סעיף יג'

בְּקִדְשָׁה דְּמוֹסָף שְׁאוֹמְרִים, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, וּמִיַּד אוֹמְרִים
הַקְּהֵל, אֶחָד הוּא אֱלֹקֵינוּ וְכוּ', הוּא טְעוּת, כִּי אֶסוּר לומר תְּתַבַּת אֶחָד שְׁתֵּי
פְּעָמִים רְצוּפוֹת. אֱלָא יֹאמַר ה' אֶחָד, הוּא אֱלֹקֵינוּ וְכוּ', אֵד שְׁלִיחַ הַצְּבּוּר
שֶׁהוּא מְמַתִּין עַל הַצְּבּוּר, יָכוֹל הוּא לְהַתְּחִיל בְּתַבַּת אֶחָד, כִּיּוֹן שֶׁהַפְּסִיק

סעיף יד'

במנחה קודם קריאת התורה, אומרים ואני תפילתי וגו', והוא על פי מה שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בפסוק, ישלחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר. וכתוב אחריו, ואני תפילתי וגו', אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, אין אמה זו כשאר אמות העולם. אמות העולם כשהם שותים ומשתכרים הולכין ופוזזין. ואנו לא כן, אלא אף על פי ששתינו, ואני תפילתי וגו' ולכן אומרים אותו לפני קריאת התורה, להודות ליוצרנו, שלא שם חלקנו בהם, ואפלו הרקים שבנו, באים לשמע תורה. וביום טוב שחל בחל, שאין קורין בתורה, אין אומרים אותו. אבל בשבת, אף על פי שאין ספר תורה לקרות, מכל מקום אומרים אותו. ואומרים אותו אף קודם החצי קדיש, כדי שלא להפסיק בין הקדיש לתפלת שמונה עשרה.

סעיף טו'

לאחר חזרת השמונה עשרה נוהגין לומר צדקתך צדק, והמה שלשה פסוקים, כעין צדוק הדין על שלשה צדיקים שנפטרנו בשעה זאת, יוסף, משה ודוד. ואם הוא ביום שאם היה חל לא היו אומרים תחנון, אין אומרים אותו. אך כשמתפללים בצבור בבית אב, אומרים אותו, דאם לא יאמרוהו, הוי פרהסיא, ואין אבילות פרהסיא בשבת.

סעיף טז'

אם טעה בשבת או ביום טוב והתחיל ברכות אמצעיות של חל ונזכר באמצע ברכה, צריך לגמור כל אותה ברכה שהתחיל, ואחר כך מתחיל ברכה אמצעית של שבת או של יום טוב. והטעם הוא, משום דמן הדין היה ראוי לתקן גם בשבת ויום טוב כל ברכות האמצעיות כמו בחל, ולהזכיר קדשת היום בברכת רצה כמו בראש חדש וחל המועד. אלא מפני כבוד שבת ויום טוב לא הטריחו חכמים, ותקנו ברכה אחת אמצעית לקדשת היום. אבל זה שהתחיל ברכה של חל, יש לו לגמור אותה ברכה, כיון שהיא ראוייה לאמרה עתה מן הדין.

סעיף יז'

אפלו לא התחיל רק תבה אחת מן הברכה ונזכר מיד, צריך לגמור כל הברכה, חוץ מברכת אתה חונן, שאם לא אמר עדיו רק תבת אתה, כיון

שְׁגַם תְּפִלוֹת עֲרֵבִית וּמִנְחָה, מִתְחִילִין אֹתָהּ, לְכֹן אִם בְּתַפְלַת עֲרֵבִית אוֹ מִנְחָה אִף עַל פִּי שֶׁשָּׂכַח שֶׁהוּא שֶׁבֶת וְהִתְחִיל תְּבַת אֹתָהּ עַל דַּעַת לֹמֵר אֹתָהּ חוּנָן, אִם נִזְכֵּר מִיָּד שֶׁהוּא שֶׁבֶת, אֵינּוּ צָרִיךְ לֹמֵר בְּרַכַּת אֹתָהּ חוּנָן, אֲלֵא גּוֹמֵר וְאוֹמֵר קִדְשֵׁת וְכוּ'. [וּבְמִנְחָה, אֶחָד וְכוּ'] וְאִם אָרַע לוֹ כֹּן בְּשַׁחֲרִית, אֲזִי אִם הָיָה הַטְּעוֹת מִחֲמַת שֶׁהָיָה סוֹבֵר שֶׁהוּא חַל, צָרִיךְ לְגַמּוֹר בְּרַכַּת אֹתָהּ חוּנָן. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁהוּא שֶׁבֶת וְשָׁצְרִיךְ לֹמֵר יִשְׁמַח מִשָּׂה, אֲלֵא שֶׁנִּכְשַׁל בְּלִשׁוֹנוֹ מִחֲמַת הֶרְגְּלוֹ וְאָמַר תְּבַת אֹתָהּ, אֵינּוּ צָרִיךְ לְגַמּוֹר בְּרַכַּת אֹתָהּ חוּנָן, אֲלֵא אוֹמֵר יִשְׁמַח מִשָּׂה. דְּכִיּוֹן שֶׁיֵּשׁ בְּתַפְלוֹת שֶׁבֶת גַּם כֹּן תְּפִלוֹת שֶׁמִּתְחִילִין אֹתָהּ, הַיּוֹי לִיָּה כְּמוֹ שֶׁטְּעָה בְּתַפְלַת שֶׁבֶת מִזֹּו לְזוֹ, מֵאַחַר שֶׁיָּדַע שֶׁהוּא שֶׁבֶת וְלֹא אָמַר עֲדִין רַק תְּבַת אֹתָהּ.

סעיף יח'

אִם לֹא נִזְכֵּר עַד בְּבְרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, (דְּהֵינּוּ מִן רִצָּה וְלַחֲלוֹ) פּוֹסֵק בְּאִמְצַע בְּרַכָּה בְּמִקּוֹם שֶׁנִּזְכֵּר, וּמִתְחִיל בְּשֵׁל שֶׁבֶת אוֹ יוֹם טוֹב וְגוֹמֵר פְּסָדֵר. וְאִם לֹא נִזְכֵּר עַד לְאַחַר שֶׁהִתְחִיל לֹמֵר יִהְיוּ לְרִצּוֹן, חוּזֵר לְרֵאשׁ הַתְּפִלָּה.

סעיף יט'

בְּתַפְלַת הַמוֹסָפִין אִם טְעָה בְּבְרָכוֹת אִמְצָעִיּוֹת שֶׁל חַל, פּוֹסֵק בְּאִמְצַע בְּרַכָּה בְּמִקּוֹם בְּרַכָּה שֶׁנִּזְכֵּר בָּהּ וּמִתְחִיל בְּרַכָּה אִמְצָעִית שֶׁל תְּפִלַּת מוֹסָף, כִּי בְּתַפְלַת מוֹסָף לֹא הָיָה כָּלֵל מִן הַדִּין לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַבְּרָכוֹת הָאִמְצָעִיּוֹת כְּמוֹ בַחֲל, אֲלֵא בְּרַכָּה אַחַת שֶׁל מוֹסָף.

סעיף כ'

מִי שֶׁטְּעָה וְהִתְחִיל תְּפִלָּה שֶׁל חַל בְּשֶׁבֶת, סִימָן רַע לוֹ, וַיִּפְשָׁט בְּמַעֲשָׂיו כָּל יְמֵי הַשְּׁבוּעַ הַבָּא, וַיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה.

סעיף כא'

טְעָה בְּבְרָכָה אִמְצָעִית שֶׁל תְּפִלוֹת הַשֶּׁבֶת מִזֹּו לְזוֹ, אִם נִזְכֵּר קִדָּם שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם מִחֲתִימַת הַבְּרָכָה, חוּזֵר לְתַחֲלַת הַבְּרָכָה שֶׁהָיָה לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עִתָּהּ. אֲבָל אִם לֹא נִזְכֵּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת ה', גּוֹמֵר וְאוֹמֵר מִקִּדְשׁ הַשֶּׁבֶת וַיּוֹצֵא בְּדִיעְבַד לְפִי שֶׁהֶעֱקֵר מִבְּרָכוֹת הָאִמְצָעִיּוֹת הִיא רִצָּה נָא בְּמִנוּחָתֵנוּ, וְהִיא שְׁוֶה בְּכָל הַתְּפִלוֹת.

סעיף כב'

במה דברים אמורים, בתפלות ערבית שחרית ומנחה. אבל בתפלת מוסף, אם התפלל במקומה תפלה אחרת, לא יצא, הואיל ולא הזכיר קרבן מוסף. וכן אם במקום ערבית או שחרית או מנחה התפלל מוסף, לא יצא, הואיל והזכיר קרבן מוסף, ואמר שקר לפני המקום ברוך הוא (רסח).

כג ניסן

סעיף כג'

אם טעה בתפלת יום טוב שהיה לו לחתום מקדש ישראל והזמנים, וחתם מקדש השבת, אם חזר בתוך כדי דבור ואמר מקדש ישראל והזמנים, יצא. ואם לאו, צריך לחזור ולהתחיל אפיה בחרתנו וכו' (תפ"ז).

סימן עז - דיני הקדוש והסעודות בלילה וביום ובו כ"ד סעיפים:

סעיף א'

מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרוהו זכירת שבת בקדוש. וצריך לזכרהו בכניסתו בקדוש וגם ביציאתו בהבדלה. ותקנו חכמים שתהא זכירה על כוס יין, בין בכניסתו בין ביציאתו (רע"א).

סעיף ב'

יכולין לקדש ולאכול אף על פי שעדין אינו לילה. אך הנוהגין כל ימות החל להתפלל מעריב בזמנה ובשבת מקדימין (כמו שכתבתי בסימן שלפני זה), אלו אסורין לאכול משהגיע חצי שעה קדם צאת הכוכבים. ולכן אם אין יותר מחצי שעה עד הלילה, צריכין להמתין עד הלילה, ואז יקראו תחלה שלש פרישיות של קריאת שמע, ואחר כך יקדש. ואסור לטעם כלום ואפלו מים קדם קדוש.

סעיף ג'

מִצֹּה לְקַדֵּשׁ עַל יַיִן יִשְׁוֹ, וּמִצֹּה לְבָרוּר יַיִן יִפְהֶ. וְאִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְהַדָּר אַחַר יַיִן אָדָם. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין יַיִן כָּשֶׁר כְּרֵאוּי מִצֹּוֹי, מְקַדְּשִׁין גַּם עַל יַיִן צְמוּקִים (עַגוּ לְעֵיל סִימָן נִיג סְעִיף ו'). וַיִּכְלוּ, יֵשׁ לֹוֹמֵר מְעַמָּד. וּמִסְתַּכֵּל בְּנֵרוֹת, וְאַחַר כֵּן יֵשֵׁב. וּמִסְתַּכֵּל בְּכּוֹס וּמְבַרֵךְ בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן וְאֶשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וְכוּ'. וְאִם אֵין לוֹ יַיִן, מְקַדְּשִׁין עַל הַפֶּת וְלֹא עַל שְׁאָר מְשָׁקִין (רַעִי"א רַעִי"ב).

סעף ד'

גַּם הַנְּשִׁים חַיְבוֹת בְּקִדּוּשׁ. עַל כֵּן יִשְׁמְעוּ הַיֵּטֵב אֶת הַקִּדּוּשׁ וַיַּעֲנוּ אָמֵן, אֲבָל בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ לֹא יֵאמְרוּ (עַגוּ לְעֵיל סִימָן ו' סְעִיף ט). וְקָטָן אֶפְלוֹ הוּא בֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, אִם אֵינוֹ יָדוּעַ שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָאִשָּׁה, וְלִכְּוֹן תְּקַדֵּשׁ הָאִשָּׁה בְּעֶצְמָהּ. וְאִם אֵינָה יוֹדַעַת, תֵּאמֵר עִם הַקָּטָן מְלָה בְּמְלָה. וְגַם אִם שׁוֹמְעַת אֶת הַקִּדּוּשׁ מִן הַבַּעַל אוֹ מֵאִישׁ אַחֵר, יוֹתֵר נִכּוֹן הוּא שֶׁתֵּאמֵר עִם הַמְּקַדֵּשׁ מְלָה בְּמְלָה (עַגוּ דְּגוּל מְרַבֵּבָה. וְעַגוּ בְּשִׁלְחוֹ עֲרוּךְ הַתִּנְיָא). (אִם יֵשׁ כַּמָּה בְּעֵלֵי בָתִּים בְּבֵית אֶחָד, אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ בְּקִדּוּשׁ, עַגוּ לְקַמְוֹ סִימָן קל"ה סְעִיף ו') (רַעִי"א).

סעף ה'

יַיִן שֶׁנִּתְחַמַּץ, אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו. וְכֵן יַיִן שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵיחַ רָע, אֵף עַל פִּי שֶׁלֹא נִתְחַמַּץ, אֲלֹא רֵיחוֹ וְטַעְמוֹ יַיִן, שֶׁמְבַרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן, רַק שֶׁמְסַרִּיחַ קִצָּת מִחֲמַת שֶׁהָיָה בְּכֵלֵי מְאוּסִים, וְכֵן אִם הוּא מֵרֵיחַ אַחֵר הַחֲבִיט (תּוֹסֵפֶת שְׁבֵת בִּשְׁם ש"א) אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו. וְכֵן יַיִן שֶׁעַמַּד מְגֵלָה אֵיזָה שְׁעוֹת (אֵף עַל גַּב דְּהַאִידָנָא לֹא קִפְדִּינָן אַגְלוּי), אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו מִשּׁוֹם הַקְּרִיבָהוּ נָא לְפַחְתָּךְ הִירְצָךְ אוֹ הִישָׂא פְּנִיךָ. יַיִן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְמַחִין, יֵשׁ לְסַנְנֹו. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לְסַנְנֹו, מְקַדְּשִׁין עָלָיו כֵּן. אֲבָל אִם יֵשׁ עָלָיו קְרוֹים לָבוֹ, אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו דְּמִסְתַּמָּא פָּג טַעְמוֹ.

סעף ו'

מְקַדְּשִׁין עַל יַיִן מְבֻשָּׁל וְעַל יַיִן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּבִשׁ. אֵיךְ יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין עָלֵיהֶם, כִּינּוֹן דְּאֵינּוֹן רְאוּיִין לְמַזְבֵּחַ. עַל כֵּן אִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְהַדָּר אַחֵר יַיִן אַחֵר (רַעִי"ב).

סעף ז'

הַכּוֹס צָרִיךְ לְהִיּוֹת שָׁלֵם וְנָקִי. וְכָל הַדִּינָיִם שֶׁהוּן בְּכּוֹס שֶׁל בְּרַכַּת הַמְּזוֹן (לְעֵיל סִימָן מ"ה סְעִיף ג' וְסְעִיף ד') יֵשׁ גַּם בְּכּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ בֵּין בֵּינָם בֵּין בְּלִילָה, וְכֵן בְּכּוֹס שֶׁל הַבְּדֵלָה. וְטוֹב לְקַדֵּשׁ בְּלִילָה עַל כּוֹס גָּדוֹל שֶׁיִּשְׁיֵר מִמֶּנּוּ לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם וְלַהַבְּדֵלָה.

סעיף ח'

החלות תהינה מכסות בשעת קדוש. ואפלו הוא מקדש עליהן, תהינה מכסות בשעת קדוש זכר למן שהיה מכסה בטל מלמטה ומלמעלה.

כד

ניסן

סעיף ט'

המקדש, ישנה מן הכוס לכל הפחות כמלא לגמיו בלי הפסק. ומצוה שיטעמו כלם מכוס של ברכה. מי שאינו שותה יין מחמת גדר או מחמת שמזיק לו וכדומה, אין לו לקדש על היין על סמך שישתו המסבין (רעא רעב).

סעיף י'

יין של קדוש, לפי שהוא מצרכי הסעודה, אינו טעון ברכה לאחריו, דברכת המזון פוטרתו. אך יש פוסקים דסבירא להו, דאינו פוטרתו. על כן אם אפשר, יש לו להדר, שלאחר ברכת המזון יברך על כוס יין וישנה רביעית, ויברך ברכה אחרונה לפטור גם את הכוס של קדוש.

סעיף יא'

על היין שבתוך הסעודה אינו צריך לברך, שנפטר בברכת בורא פרי הגפן שבקדוש (ערי"ב).

סעיף יב'

קדש על הכוס סבר שהוא יין, ואחר כך נמצא שהוא מים או שאר משקה, יחזור ויקדש על היין. ואם עמד לפניו יין על השלחן. והיתה דעתו לשתות יין גם בתוך הסעודה, אינו צריך לקדש שנית, דהוי כאלו קדש על היין. ואם לא היה יין לפניו על השלחן, אבל היה יין בביתו והיתה דעתו לשתות בתוך הסעודה, אין צריך לברך בורא פרי הגפן, אלא אשר קדשנו וכו' (וענין לעיל סימן נ"ו סעיף ז'), ואם היה הכוס של שכר או מי דבש (מעד) במקום שהוא חמר מדינה (ענין לעיל סימן מ"ה סעיף א'), בכל אופן אין צריך לקדש שנית, אלא יברך שהכל וישנה. ובמקומות שנוהגין לקדש אחר נטילת ידים קדם בציעת הפת, גם כן אין צריך לחזור ולקדש, אלא מברך המוציא. והוי כאלו קדש על הפת (רע"א).

סעיף יג'

גם ביום בסעודת שחרית צריך לקדש על הכוס, דהינו שמברך עליו בורא פרי הגפן, וזהו הקדוש. וגם נשים חובות בקדוש זה (פרמ"ג). וגם קדם קדוש זה, אסור לטעם כלום, ואפלו מים, כמו בקדוש הלילה (ועין לעיל סימן ח' סעיף ב') ומצוה מן המבחר שיהיה קדוש זה גם כן על היין דוקא. ואם חביב לו יין שרף ומקדש עליו, גם כן יוצא, אך שיהא הכוס מחזיק רביעית, וישתה מלא לגמיו בלי הפסק ואם מקדש על היין ורוצה לשתות גם יין שרף או קאפל, (עין לעיל סימן מ"ט סעיף ו').

סעיף יד'

בין בלילה בין ביום, אין קדוש אלא במקום סעודה, שפאמר, וקראת לשבת ענג, ודרשו רבותינו זכרונם לברכה, במקום שאתה קורא לשבת, כלומר, קריאה דקדוש, שם יהא ענג. ואם קדש בבית זה ואוכל בבית אחר, אפלו אם בשעת קדוש היה בדעתו כן, אינו יוצא ידי קדוש, וגם צריך לאכול מיד לאחר הקדוש. ואם לא אכל מיד לאחר הקדוש, לא יצא ידי קדוש. וביום אף שאינו רוצה לאכול מיד סעודה קבועה, יכול לקדש ולאכול קצת פת פיסנין, ואז צריך לשתות מן הכוס רביעית, כדי לברך ברכה על המחיה ועל פרי הגפן. וזאת יכול לעשות גם קדם מוסף אם לבו חלוש (עין סעיף שאחר זה) ומוהל שהוא צריך לברך על כוס המילה ועדין לא קדש, ישתה מן הכוס כמלא לגמיו ועוד רביעית (עין סימן שלפני זה סעיף ח').

סעיף טו'

מתר לטעם אחר תפלת שחרית קדם תפלת מוסף. וטעימה, הינו פת כביצה ולא יותר. ופרות, אפלו הרבה, כדי לסעוד את הלב, ובלבד שיקדש תחלה וישתה כמלא לגמיו ועוד רביעית יין, (דלעת הצרף סמכין, דזאת הוי קדוש במקום סעודה), או ישתה רביעית יין ויאכל כזית מחמשת מיני דגן (רע"ג רפ"ו).

ניסן

כה

סעיף טז'

כל אדם מישראל בין איש או אשה, חובים לאכול בשבת שלש סעודות, אחת בלילה ושתים ביום. וחוב לאכול בכל סעודה פת, ואפלו בסעודה שלישית יזהר מאד לאכול פת דוקא. (וכיון שהוא נוטל ידיו ומברך על הנטילה, צריך לאכול פת כביצה, עין לעיל סימן מ' סעיף א'). לכן יזהר כל אדם, שלא למלאת פרסו בסעודת שחרית, כדי שיוכל לקיים מצוות שלש סעודות, ואם אי אפשר לו כלל לאכול פת גמורה, יאכל לכל הפחות פת פיסנין או שאר מאכל העשוי

מחמשת מיני דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות, שהוא נקרא מזון. ואם גם זאת אי אפשר לו, יאכל על כל פנים דברים שדרך ללפת בהם את הפת, כגון בשר ודגים וכיוצא בהם. ואם גם זאת אי אפשר לו, יאכל על כל פנים פרות מבשלים. זמן סעודה שלישית הוא משגיגע זמן מנחה גדולה, דהינו משש שעות ומחצה ואילך.

סעיף יז'

וחיב לבצוע בכל סעודה על שתי פרות שלמות, ואוחז שתיהן בידו בשעת ברכת המוציא ובוצע אחת מהן. ונוהגין לרשום בספין על הכפר במקום שרוצה לבצוע, והטעם, מפני שבחל צריכין לחתוך קצת סביב הפת קדם ברכת המוציא, כמו שכתבתי בסימן מ"א סעיף ג', ובשבת אי אפשר, משום דבעינן שיהיה הפת שלמה בשעת הברכה, ולכן על כל פנים רושמיין מקום החתוך, כדי שיידעו היכן יחתכו ולא יצטרכו להפסיק הרבה ולעין באיזה מקום יחתכו. ויש להניח הכפרות שתהא זו שהוא רוצה לבצוע אותה לפניו, כדי שלא יצטרך להעביר על המצוה. ואפלו אוכל כמה סעודות צריך בכל סעודה שתי פרות שלמות. וכן כשמקדש ביום בשחרית קדם הסעודה הקבועה ואוכל פת פיסנין, יש לקחת שתיים שלמות (כו ראייתי לנהוג אצל גדול אחד).

סעיף יח'

אם אין לכל המסבין בשלחן לחם משנה, אלא לפני אחד, יבצע הוא להוציא את כלם, וגם בברכת המוציא יצאו במה שברך הבוצע. וקדם שיברך המוציא, יאמר: ברשות מורי ורבותי, ולאחר שטעם הוא מפרוסת המוציא, נותן לכל אחד פרוסה ואוכלים (רע"ד רצ"א).

סעיף יט'

אם לא קרא הפרשה בערב שבת, לא יאכל שבת בשחרית עד שיקראה, ואם לא קראה קדם האכילה, יקרא על כל פנים קדם מנחה, ובדיעבד, עד סוף יום שלישי (רפ"ה).

סעיף כ'

אסור להתענות בשבת לשם תענית, אפלו זמן קצר. ואפלו שלא לשם תענית, אסור על כל פנים להתענות עד חצות.

סעיף כא'

אָסוּר לְהַצְטַעַר, חֵס וְשְׁלוֹם, עַל אֵיזָה צָרָה רַחֲמָנָא לְצַלּוּ, אֶלֶּא יִבְקֹשׁ רַחֲמִים מִבְּעַל הַרַחֲמִים.

סעיף כב'

מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּפָרוֹת וּמִגְדָּנוֹת וּמִיַּי רֵיחַ, כְּדִי לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת וּמִצְוָה לְעַנְּגוֹ בְּכָל דְּבַר שֶׁהוּא לוֹ לְעַנְּג, שֶׁנֶּאֱמַר, וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנִי.

סעיף כג'

אַחַר סְעוּדַת שַׁחֲרִית, אִם רָגִיל לִישׁוֹן, יִישׁוֹן. אָבֵל אֵל יֹאמֶר: אִישׁוֹן מִפְּנֵי שְׂאֵנֵי צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אוֹ לְלַקֵּת בְּדַרְךְ בְּלִילָה.

סעיף כד'

אַחַר כֶּן קוֹבְעִים לְלַמּוֹד תּוֹרָה. בְּפִרְשֵׁת שַׁבָּת נֶאֱמַר, וַיִּקְהַל מֹשֶׁה, וַדַּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, לָמָּה נֶאֱמַר בְּפִרְשֵׁה זֶה וַיִּקְהַל, וְלֹא נֶאֱמַר כֵּן בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, רַד וַעֲשֵׂה לִי קִהְלוֹת גְּדוֹלוֹת בַּשַּׁבָּת, כְּדִי שֶׁיִּלְמְדוּ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרָיךְ לְהַקְהִיל קִהְלוֹת בְּכָל שַׁבָּת לְלַמֵּד תּוֹרָה בְּרַבִּים. עוֹד אָמְרוּ, לֹא נִתְּנוּ שַׁבָּתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל אֶלֶּא לַעֲסוֹק בָּהֶם בַּתּוֹרָה, כִּי הִרְבֵּה אֲנָשִׁים טְרוּדִים כָּל יְמֵי הַחַל בְּמִלְאכָתָם וְאִין לָהֶם פְּנָאֵי לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה בְּקַבִּיעוֹת, וּבַשַּׁבָּת וַיּוֹם טוֹב שֶׁהֵם פְּנוּיִים מִמִּלְאכָתָם, יְכוּלִין לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה כְּרָאוּי. לְפִיכֶן בְּעֲלֵי מְלָאכָה וּבְעֲלֵי בַתִּים שְׂאִינָם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה כָּל יְמֵי הַשְּׁבוּעָה, הֵמָּה מְחַיְבִים יוֹתֵר לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה בַּיּוֹם שַׁבָּת קִדְשׁ, אִישׁ אִישׁ כְּפִי הַשְּׁגָתוֹ וַיְכַלְתּוּ (ר"צ).

סימן עח - הלכות קריאת ספר תורה בשבת ויום טוב

<u>והחיובים</u>	<u>ובו</u>	<u>י"א</u>	<u>סעיפים:</u>
-----------------	------------	------------	----------------

כְּשֶׁמוֹסִיפִין בְּשַׁבַּת, יְכוּלִין לְקַרְתַּת כֹּהֵן אוֹ לְוֵי לְאַחֲרוֹן, כִּינּוּן שְׁכַבְרֵי הַשְּׁלִימוֹ שְׁבַע גְּבָרִי. וְגַם שֶׁהוּא הָאֲחֲרוֹן מֵעַקֵּר הַקְּרוֹאִים (חוץ מן הַמַּפְטִיר) וְכֵן הַמַּפְטִיר יְכוּלִין לְקַרְתַּת כֹּהֵן אוֹ לְוֵי, וְאֶפְלוּ כֹהֵן אֶחָד לְאַחֲרוֹן וְכֹהֵן אֶחָד לְמַפְטִיר, יְכוּלִין לְקַרְתַּת, כִּינּוּן שֶׁהַקְּדִישׁ מִפְּסִיק בֵּינֵיהֶם. וּבְשִׁמְחַת תּוֹרָה שְׂמוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרֵי תּוֹרָה, יְכוּלִין לְקַרְתַּת כֹּהֵן אֶחָד לְחַתּוֹ תּוֹרָה וְאֶחָד לְחַתּוֹ בְּרֵאשִׁית וְאֶחָד לְמַפְטִיר, כִּינּוּן שֶׁכָּל אֶחָד קוֹרֵא בְּסֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר. אָבֵל בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ טַבַּת שְׁחַל לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת, אָף עַל פִּי שְׂמוֹצִיאִין גַּם כֵּן שְׁלֹשָׁה סְפָרֵי תּוֹרָה, אֶפְלוּ אִם רוֹצִים לְקַרְתַּת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הֶרֶאשׁוֹן שְׂמֹנֶה גְּבָרִי, אִין רִשָּׁאִין לְקַרְתַּת לְהַכְהִין שִׁיְהִיָּה הַשְּׂמִינִי, כִּינּוּן שֶׁעֲדִין אִין מְשֻׁלְּמִין הַקְּרִיאָה בְּסֵפֶר זֶה. וְהַמְשָׁלִים הוּא בְּסֵפֶר הַשְּׁנִי שֶׁקוֹרִין בוֹ פְּרִשְׁתֵּי רֵאשׁ חֲדָשׁ וְאֵז יְכוּלִין לְקַרְתוֹ. וְכֵן הַדִּין בְּשַׁבַּת שְׁקָלִים וּפְרִשְׁתֵּי הַחֲדָשׁ כְּשֶׁהוּא בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ (סִימָן קל"ה וּבַסֵּד"ה).

סעיף ב'

אם קראו לכהן או ללוי באמצע המנין, יעלה אחר במקומו והוא ימתין אצל התבה ויעלה למפטיר או לאחרון לאחר מנין הקרואים.

סעיף ג'

בשבת שקורין שתי סדרות, יש לחבר הסדרות עם העולה הרביעי (שס).

סעיף ד'

קללות שבפרישת בחקתי ובפרישת כי תבא, אין מפסיקין ביניהן. וצריך להתחיל פסוק אחד מקדם. אך למען לא יתחיל בפרישה פחות משלשה פסוקים, צריך שיתחיל שלשה פסוקים קדם הקללות, ולבסוף צריך גם כן לקרות לכל הפחות פסוק אחד אחר הקללות, אך יראה שלא יסיים פחות משלשה פסוקים מן התחלת הפרישה (ענין לעיל סימן כ' כ"א כ"ב) בפרישת כי תשא קורין עם הלוי כל פרישת העגל עד ומשרתו יהושע וגוי והטעם, כי בני לוי לא היו בעשיית העגל. ונוהגין לקרות בקול נמוך מן ויתן אל משה ככלותו עד ויחל משה. וכשמתחיל ויחל, חוזר וקורא בקול רם עד ויפן וירד משה, וכשמתחיל ויפן חוזר וקורא בקול נמוך עד ומשה יקח את האהל, וחוזר וקורא בקול רם עד סוף הפרישה. וגם הקללות שבפרישת בחקתי ופרישת כי תבא קורין בקול נמוך. ואת הפסוק וזכרתי את בריתי יעקב קורין בקול רם. ואחר כך הפסוק והארץ תעזב וגוי נמוך, ואף גם זאת בקול רם עד הסוף. ובפרישת כי תבא ליראה את השם הנכבד עד סוף הפסוק בקול רם, ואחר כך נמוך. ואף גם זאת, בקול רם עד הסוף. ובפרישת כי תבוא, ליראה את השם הנכבד עד סוף הפסוק, בקול רם, ואחר כך נמוך עד ואין קונה. וגם בפרישת בהעלתך נוהגין לקרות בקול

נמוֹד מן וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאוֹנְנִים עַד וְהָמֹן כְּזֶרַע גָּד. וְהִטְעַם לְהִרְאוֹת שָׁהֶם מִתְחַרְטִים. וְכָל מָה שֶׁקֹּרָא בְּקוֹל נְמוֹד, צָרִיךְ שְׂיִהָא עַל כָּל פְּנִים הַקּוֹל נִשְׁמַע לְצַבּוֹר, וְאִם לֹא כֵן אֵינָם יוֹצְאִים יְדֵי חוֹבֵת קְרִיאָה (פּרִי חֲדָשׁ). אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם מִסְעוֹת שֶׁבְּפִרְשֵׁת וְאֵלֶּה מִסְעֵי, אֵין לְהַפְסִיק בָּהֶם, שֶׁהֵם נִגְדֵּ שֵׁם מ"ב (מגן אברהם) (תכ"ח).

סעיף ה'

בֵּין גִּבְרָא לְגִבְרָא צָרִיכִין לְגַלֵּל אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה, וְאֵין צָרִיכִין לְכַסּוֹתוֹ. אִךְ קֹדֶם מִפְטִיר שְׁאוּמְרִים קִדְיֵשׁ וַיֵּשׁ זְמַן אַרְךְ צָרִיךְ לְכַסּוֹתוֹ בְּמַעִיל שְׁלוֹ, וְכֵן בְּכָל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ זְמַן אַרְךְ כְּגוֹן שְׁמִזְמָרִין לְחַתֵּן וְכִיּוֹצֵא בּוֹ. וְנִרְאֶה דִּהוּא הַדִּין כְּשֶׁמְאָרִיכִין בְּמֵי שְׁבַרְךְ (סִימָן קל"ט ובסד"ה).

סעיף ו'

אִם טְעוּ בַּשַּׁבָּת וְקִרְאוּ עִם הַשָּׂשִׁי עַד גְּמַר הַסֵּדְרָה, לֹא יֵאמֶר קִדְיֵשׁ, אֶלָּא יִקְרְאוּ מִיָּד אֶת הַמִּפְטִיר, וַיִּשְׁלִים גַּם לְמַנְיָן שְׁבַע קְרוּאִים. וְלֵאחֲרַי שְׂיֵאמֶר הַהִפְטָרָה עִם הַבְּרָכוֹת, אִזּוּ יֵאמֶר הַקִּדְיֵשׁ. וְכֵן בְּיוֹם טוֹב אִם טְעוּ וְקִרְאוּ עִם הַרְבִּיעִי עַד הַגְּמָר, לֹא יֵאמְרוּ קִדְיֵשׁ, אֶלָּא יִקְרְאוּ מִיָּד אֶת הַמִּפְטִיר לְסֵפֶר תּוֹרָה הַשָּׁנִי וְאַחֲרֵי הַהִפְטָרָה וְהַבְּרָכוֹת יֵאמְרוּ הַקִּדְיֵשׁ (סִימָן רפ"ב ובסד"ה).

סעיף ז'

כְּשֶׁצָּרִיכִין לְהוֹצִיא שְׁלֹשָׁה סְפָרֵי תּוֹרָה וְאֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁנַיִם לֹא יִגּוּלְלוּ אֶת הַשָּׁנִי לְקִרוֹת בּוֹ מָה שֶׁצָּרִיכִין לְקִרוֹת בְּשָׁלִישִׁי, אֶלָּא יִקְחוּ אֶת הָרִאשׁוֹן לְקִרוֹת
בּוֹ
(שם).

ניסן

כז

סעיף ח'

אִם נִמְצָא פְּסוּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה נִתְבְּאָרוּ הַדִּינִים בְּסִימָן כ"ד. וְאִם נִמְצָא הַפְּסוּל בְּאַמְצַע קְרִיאַת הַמִּפְטִיר, אִם הוּא מִפְטִיר שֶׁל חוֹבֵת הַיּוֹם, כְּגוֹן בְּיוֹם טוֹב וּבַשַּׁבָּת רֵאשׁ חֲדָשׁ אוֹ שְׁקָלִים וְכַדוּמָה שְׁמוּצִיאֵין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרַי לְמִפְטִיר, אִזּוּ דִּינֵנו כְּמוֹ בְּפִרְשֵׁה אַחֲרַת. אֲבָל בַּשַּׁבָּת, פְּשוּט שֶׁהַמִּפְטִיר חוֹזֵר וְקוֹרָא מָה שֶׁקֹּרָא הַשְּׁבִיעִי, שְׂאֵין זֹאת אֶלָּא מְשׁוּם כְּבוֹד הַתּוֹרָה (שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּבוֹד הַתּוֹרָה וּכְבוֹד הַנְּבִיא שׁוֹיִם, שֶׁהַקּוֹרָא בַּתּוֹרָה מִבְּרַךְ תַּחֲלָה וְסוּף, וְגַם הַקּוֹרָא בַּנְּבִיא מִבְּרַךְ תַּחֲלָה וְסוּף, לְכֵן תִּקְנֵנוּ שֶׁהַמִּפְטִיר יִקְרָא תַּחֲלָה גַּם בַּתּוֹרָה, לְהִרְאוֹת שֶׁהַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה הִיא הַעֲקָר), בְּזֶה אֵין מוּצִיאֵין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֲרַי, אֶלָּא גּוֹמְרִין בְּסֵפֶר תּוֹרָה זֶה, וְאֵינֵנו מְבַרְכִין בְּרַכָּה אַחֲרוֹנָה, וְהַהִפְטָרָה אוֹמֵר בְּבְרָכוֹת. וְאִם נִמְצָא הַפְּסוּל קֹדֶם

שְׁבַרְדַּ בְּרָכָה ראשונה, נִרְאָה דִּישׁ לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר. וְאִם אֵין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, אֲזִי מִי שֶׁיַּעֲלֶה בְּאַחֲרוֹנָה הוּא יֹאמֵר הֶהֱפְטָרָה עִם הַבְּרָכוֹת. וְאִם עֲדִין לֹא אָמְרוּ הַקְדִּישׁ, יֹאמְרוּהוּ לְאַחֵר הֶהֱפְטָרָה (כְּדִלְעִיל סְעִיף ו').

סעיף ט'

בְּסִימָן כ"ד סְעִיף א' נִתְבָּאֵר, דְּאִם נִמְצָאָה טְעוֹת בְּחִסּוּר וְיִתֵּר, כָּל שְׂאִינוּ מִשְׁתַּנָּה לֹא הִקְרִיאָה וְלֹא הִפְרוּשׁ, אֵין מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר. מִכָּל מְקוֹם אִם נִמְצָא כֹּן בְּשַׁבָּת, אָף עַל פִּי שְׂאִין מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר עַל כָּל פְּנִים לֹא יִקְרָאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה זֶה יוֹתֵר מִשְׁבַּעַה קְרוּאִים, וְהַשְּׁבִיעִי יִקְרָא הֶהֱפְטָרָה בְּבְרָכוֹת, וְלֹא יֹאמְרוּ קְדִישׁ עַד לְאַחֵר קְרִיאַת הֶהֱפְטָרָה וְהַבְּרָכוֹת, (וְהִינוּ בְּשַׁבָּת פְּשוּט, אֲבָל כְּשֶׁהִמְפְּטִיר הוּא מְחֻבֵּת הַיּוֹם, כְּמוֹ בְּסְעִיף שְׁלִפְנֵי זֶה וְדֹאֵי צְרִיכִין לְקִרוֹת לְמַפְטִיר) וּבְמִנְחָה לֹא יוֹצִיאֻהוּ (תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה חֵלֶק רִאשׁוֹן סִימָן נ"א. וְעַיֵן לְעִיל בְּסִימָן כ"ד סְעִיף א' בְּהַעֲרָה הַשְּׂנִיָּה בְּסוּפָּה).

סעיף י'

בְּיוֹם שְׂמוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרֵי תּוֹרָה וְנִמְצָא פְּסוּל בְּרִאשׁוֹן, וְיֵשׁ עוֹד סֵפֶר תּוֹרָה בְּהִיכָל, וְרוֹצִים לְקַחַת עִתָּה אֶת הַסֵּפֶר הַשְּׁנִי לְקִרוֹת מִתּוֹכוֹ, וְאַחֵר כָּד יוֹצִיאֻהוּ סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר לְקְרִיאָה הַשְּׂנִיָּה, לֹא יַעֲשׂוּ כֹּן, כִּי צְרִיכִין לְקִרוֹת מִתּוֹדֵ סֵפֶר הַתּוֹרָה מֵהַשְּׁבוּעָה בְּשָׁבִילוֹ. וְכֹן בְּיוֹם שְׂמוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרֵי תּוֹרָה (עַיֵן פְּרִי מִגְדִּים אֲשֶׁל אַבְרָהָם סוּף סִימָן קמ"ג). וְכֹן אִם הִחְלִפוּ סְפָרֵי הַתּוֹרָה, שְׁלִקְחוּ תַחֲלָה אֶת הַמּוֹכֵן לְאַחֵר כָּד, יִגְלְלוּהוּ וְיִקְחוּ אֶת הַשְּׁנִי [כְּדִין] לְקִרוֹת מִתּוֹדֵ כָּל סֵפֶר תּוֹרָה לְמָה שְׁהוּכֹן.

סעיף יא'

סֵדֶר הַחַיּוּבִים, הַקִּדְּם קוֹדֵם. א. חֶתָּן בְּיוֹם חַפְתּוֹ. ב. וְחֶתָּן, בְּשַׁבָּת שְׁלִפְנֵי הַחֲתָנָה שְׂמֻזְמָרִים לוֹ, דְּהִינוּ שֶׁהוּא בְּחוּר. וְנֶעַר שְׁנַעֲשֶׂה בְּרַ מְצוּהָ בְּאוֹתוֹ שְׁבוּעָה, הֵמָּה שְׁנִים. ג. סְנַדְק בְּיוֹם הַמִּילָה וְהוּא הַתּוֹפֵס אֶת הַתִּינוּק בְּשַׁעַת הַמִּילָה. ד. סְנַדְק בְּיוֹם הַמִּילָה, שְׂמֻכְנִיס אֶת הַתִּינוּק לְבֵית הַכְּנֻסָּת לְמוּלוֹ. ה. בְּעַל הַיּוֹלָדֵת שְׁיִלְדָה בֵּת וְהוֹלְכָת לְבֵית הַכְּנֻסָּת. ו. בְּעַל הַיּוֹלָדֵת שְׁיִלְדָה בֶּן וְהוֹלְכָת לְבֵית הַכְּנֻסָּת. וְאִם אֵינָן הוֹלְכוֹת לְבֵית הַכְּנֻסָּת, אֵין הַבְּעָלִים חַיּוּבִים, אֲלָא אִם הוּא יוֹם אַרְבָּעִים וְאַחַד לְזָכָר אוֹ יוֹם שְׂמוֹנִים וְאַחַד לְנִקְבָּה, שְׂאִז הוּא זְמַן הַבָּאֵת הַקָּרְבָּן. ז. חֶתָּן שֶׁהִיָּתָה חֲתָנָתוֹ מִיּוֹם רְבִיעִי וְאִילָד, בְּשַׁבָּת שְׁלֹא אַחֵר הַחֲתָנָה. וְדוּקָא כְּשֶׁהִיָּה בְּחוּר אוֹ הִיא בְּתוּלָה. ח. יוֹם הַשְּׂנָה (יֵאֲרָצִיט) בּוֹ בְּיוֹם. ט. אָבִי הַתִּינוּק בְּיוֹם הַמִּילָה. י. יֵאֲרָצִיט שֶׁהִיָּה לוֹ בְּשַׁבָּע שְׁלֹא אַחֵר הַשַּׁבָּת. יא. מוֹהֵל בְּיוֹם הַמִּילָה. יב. הַסְּנַדְק, וְאַחֲרָיו אָבִי הַבֶּן, וְאַחֲרָיו הַמּוֹהֵל בְּשַׁבָּת שְׁלִפְנֵי הַמִּילָה. שְׁנֵי בְּעִלֵי חַיּוּבִים שְׁנִים, תְּלוּי בְּדַעַת הַסָּגָן אוֹ יִטִּילוּ גוֹרֵל. מִי שְׂאִין לוֹ עִירוֹנוֹת, אֵינוּ דוּחָה

שום חיוב. נוהגין לקרות למי שעתיד לצאת לדרך אחר שבת, או שבא מן הדרך. וכן נוהגין לחלוק כבוד לאורח נכבד לקרתו, אבל אין דוחין שום חיוב (רפ"ב) (ובסד"ה).

סימן עט - דיני מפטיר ובו י' סעיפים:

סעיף א'

קדם שקורין למפטיר, אומרים חצי קדיש. וכשאומרים הקדיש יהיה ספר התורה שקראו בו עתה וגם ספר התורה שיקראו בו מפטיר, שניהם על השלחן. וביום שיש שלשה ספרי תורה, אין צריכין להניח גם את הראשון.

ניסן

כח

סעיף ב'

המפטיר לא יתחיל בברכות ההפטרות, עד לאחר שהגולל כרד את ספר התורה במטפחת.

סעיף ג'

בברכה הראשונה (לפני ההפטרות) לאחר הנאמרים באמת, אין עונין אמן עד לבסוף שמסים וצדק, כי הכל ברכה אחת היא. וכן בברכה הראשונה מברכות האחרונות, אין עונין אמן אחר אמת וצדק, כי גם נאמן אתה וכו', שיצד לברכה זו. ולפי שיש טועים לענות אמן במקומות אלו, לכן טוב שהמפטיר לא יעשה שם שום הפסק, למען ידעו כי אין שם סיום הברכה (סי' רפד ובסד"ה).

סעיף ד'

אסור לדבר בשעה שהמפטיר קורא את ההפטרות (קמ"ו).

סעיף ה'

עקר הדין, שְׁזָה שְׁעָלָה לַמִּפְטִיר הוּא בְּלִבְד יֹאמֵר הַהִפְטָרָה, וְהַצְבוּר יֹאמְרוּ אַחֲרָיו בְּלַחֵשׁ. וּמָה שְׁנִהְגוּ שֶׁהַצְבוּר אֹמְרִים בְּקוֹל רָם עִם הַמִּפְטִיר, אֵין זֶה רק מַחֲמַת חֶסְרוֹן יְדִיעָה, וְנִכּוֹן לְבִטֵּל הַמְנַהֵג. וְגַם יֵשׁ שְׁעוֹשִׁין שֶׁהֵיִת בְּאַמִּירַת הַפְטָרָה, שְׂאֵף אַחַר שְׁסִיִּם הַמִּפְטִיר הַהִפְטָרָה וְהִתְחִיל הַבְּרָכוֹת אֵין רוֹצִים לְהַפְסִיק בְּאַמִּירַת הַהִפְטָרָה, וְלֹא יָפָה הֵם עוֹשִׂים, שְׂאֵם אֹמְרִים בְּקוֹל רָם, אֵינָם שׁוֹמְעִים קוֹל דְּבָרִים בְּהִתְחַלַּת בְּרָכוֹת הַמִּפְטִיר, וְלַפְעָמִים גּוֹרְמִים שְׂגָם אַחֲרֵים הַסְּמוּכִים לָהֶם אֵין שׁוֹמְעִין, וְאֵף אִם מְנַמִּיכִים קוֹלָם קָצַת בְּתַחֲלַת הַבְּרָכוֹת, מִכָּל מְקוֹם הֵם בְּעֶצְמָם אֵינָם שׁוֹמְעִין. לָכֵן יֵשׁ לְנַהֵג, כִּי מִיָּד שֶׁיִּשְׁמַע שֶׁהַמִּפְטִיר סִיִּם הַהִפְטָרָה וּמִתְחִיל הַבְּרָכוֹת, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא עֲדִין לֹא סִיִּם, יִהְיֶה מְתוּן בְּשִׁתִּיקָה עַד שֶׁיִּסִּיִּם הַמִּפְטִיר הַבְּרָכוֹת, וְאַחַר כֵּן יִסִּיִּם הוּא אַמִּירַת הַהִפְטָרָה. גַּם הַמִּפְטִיר יִהְיֶה זְהִיר, שְׂלֹא לְהִתְחִיל אַמִּירַת הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּפְסוֹק קוֹל הַהִמּוֹן הָרַב לְגַמְרֵי.

סעיף ו'

בְּשַׁבַּת שְׁשִׁתֵּי פְרָשִׁיֹת מְחַבְּרוֹת מִפְטִירִין בְּהִפְטָרָה שֶׁל פְּרָשָׁה שְׁנִיָּה, לְבַד בְּאַחֲרֵי קְדוּשִׁים כְּשֶׁהֵן מְחַבְּרוֹת, שְׂאֵז מִפְטִירִין הֵלֵא כְּבִנֵּי כְּשִׁיִּם, בְּקָצַת חֲמִשִּׁים נְרִשְׁמָה לְפָרֶשֶׁת וַיִּשְׁלַח הַהִפְטָרָה וַיִּבְרַח יַעֲקֹב. וְהִיא טְעוּת, כִּי הַפְטָרָה זֹו שִׁיכַת לְפָרֶשֶׁת וַיִּצֵא, וְהַפְטָרַת וַיִּשְׁלַח הוּא חֲזוֹן עוֹבְדִיָּה (רפ"ד תכ"ה).

סעיף ז'

רֹאשׁ חֲדָשׁ שֶׁחָל לֵהִיֹת בְּשַׁבַּת, מִפְטִירִין הַשְּׁמִיִּם כְּסָאֵי, וְאִם טְעָה וְקָרָא הַהִפְטָרָה שֶׁל פְּרָשֶׁת הַשְּׁבוּעַ, אִם עֲדִין לֹא אָמַר הַבְּרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, יֹאמֵר גַּם הַשְּׁמִיִּם כְּסָאֵי וַיִּבְרַךְ אַחַר כֵּן. וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר הַבְּרָכוֹת, יֹאמֵר הַשְּׁמִיִּם כְּסָאֵי בְּלֹא בְּרָכוֹת. וְאִם חָל רֹאשׁ חֲדָשׁ בְּאַחַד בְּשַׁבַּת, מִפְטִירִין מְחַר חֲדָשׁ. וְאִם טְעָה, דִּינוֹ כְּמוֹ בְּשַׁבַּת רֹאשׁ חֲדָשׁ, חָל רֹאשׁ חֲדָשׁ בְּשַׁבַּת וּבִיּוֹם הָרִאשׁוֹן, מִפְטִירִין הַשְּׁמִיִּם כְּסָאֵי.

סעיף ח'

בְּשַׁבַּת חָל הַמוֹעֵד פֶּסַח, אֵין מְזַכְרִין בְּבְרָכוֹת הַפְטָרָה שֶׁל פֶּסַח, לֹא בְּאַמְצַע וְלֹא בְּחִתִּימָה, אֲלָא מְסִיִּם מְקַדְּשׁ הַשַּׁבַּת. אֲבָל בְּחָל הַמוֹעֵד סְכוּת (כִּיּוֹן שְׂאוּמְרִים הִלָּל שְׁלָם וְגַם חֲלוּק בְּקָרְבָנוֹת), מְזַכְרִין כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב שֶׁל סְכוּת שֶׁחָל בְּשַׁבַּת.

סעיף ט'

קטן שהגיע לחנוך שיודע למי מברכין, ויודע לחתוך את האותיות בטוב, עולה למפטיר בשבת וביום טוב, מלבד בפרשת זכור ובפרשת פרה (כדלקמן סימן ק"מ) ובשבת שובה, וכן ביום שביעי של פסח שמפטירין השירה, נוהגין שאין קטן עולה למפטיר. וכן ביום ראשון דשבועות, שמפטירין במרכבה דיחזקאל, נוהגין לקרוא דוקא גדול וחכם. וכן בשבת חזון נוהגין לקרוא את הרב למפטיר (ע"ג מגו אברהם סימן רס"ב סעיף קטן י"ב).

סעיף י'

לא נתקנה קריאת הפטרה עם ברכות, אלא לאחר שקראו בתורה בברכות, כל הקרואים הראויים. אבל אם נמצא פסול בספר תורה בשבת פשוטה, אפלו בשביעי, ולא היה ספר תורה אחר ולכן לא ברוך באחרונה, וכן כשמפטירין בחובת היום (ע"ג לעיל סימן ע"ה סעיף ח) אפלו נמצא במפטיר אזי אין מברכין בברכות הפטרה, אלא אומרים אותה בלא ברכות. אבל בשבת פשוטה, אם לאחר שקראו שבעה קרואים בברכות, נמצא הפסול, הן בקרואים שהוסיפו, הן במפטיר, נראה דיש לקרות הפטרה בברכות (ע"ג לעיל סימן ע"ח סוף סעיף ח).

סימן פ - קצת ממלאכות האסורות בשבת ובו צ"ג סעיפים:

(עקר המלאכות שנגאסרו לנו לעשותם בשבת, כבר נודעו לרב בני ישראל, ולא נכתב כאן רק מדברים שלא נודעו לרבים והמה דברים שכחיים).

ניסן

כט

סעיף א'

אסור להשתמש לאור הנר דבר שצריך עיון קצת, דגזרו רבנן, שמא ישפח ויטה את הנר, לקרב את השמן אל הפתילה, ויתחייב משום מבועיר ושננים, מתירין לקרות מתוך ספר אחד בענין אחד, שאם יבא אחד להטות, חבירו יזכירהו. ובגרות שלנו שהחלב או השענה כרוף על הפתילה, נוהגין להתיר. אך צריך לעשות איזה הכר, שלא יבא לקצץ ראש הפתילה שנעשה פחם. ולהרמב"ם, הוי אסור דאורייתא. ואפלו על ידי אינו יהודי אסור לקצוץ ראש הפתילה (סימן ע"ה רע"ח).

סעיף ב'

אסור לפתוח דלת או חלון נגד נר דולק כשהוא קרוב להם, שמא יכבה על ידי זה. אבל מתר לסגור דלת וחלון. ופתח התנור שיש בו אש, אסור, בין לפתוח בין לסגור, כי על ידי זה הוא מבעיר או מכבה (רעו רגט).

סעיף ג'

אסור לערות רטב רותח על חתיכות לחם או מצות, אלא יערה תחלה את הרטב לתוך הקערה ויתקורר קצת עד שיהא ראוי לאכילה, ואחר כך יתן שמה את הלחם או המצות. אבל כל זמן שהרטב הוא רותח, אפלו הוא בקערה, אסור לתן לתוכו לחם או מצות. וכן אין לתן מלח או תבלין לתוך הרטב אפלו הוא בקערה ומכל שכן לתוך הקערה, כל זמן שהוא רותח, אלא ימתין עד שתתקורר קצת שיהא ראוי לאכילה. ובמלח שנעשה על ידי בשול יש מקליו. והמחמיר גם בזה, תבא עליו ברכה. וכן אין לערות קאפע או טה רותח להכלי שרוצים לשנות בו אם יש שם צוקר (סכר) אלא יערה תחלה את הקאפע והטה, ואחר כך יתן לתוכו את הצוקר. ובמקום צרף יש להקל.

סעיף ד'

אסור לתן פרי או מים על התנור לאחר שהסק, משום דאפשר שירתים המים ושיצלה הפרי. ואפלו אין דעתו אלא לחמם אותם קצת, מכל מקום אם במקום הזה אפשר שיתבשלו או יצלו, אסור לחממן שם. וכן פשטידה שיש בה שמן אין להעמידה נגד המדורה או על התנור במקום שתוכל להרתים, אף על פי שאין דעתו אלא לחממה. אבל במקום שאי אפשר שיתבשלו אלא יתחממו קצת שם, מתר לתנם, ואפלו נקרש השמן או המים מחמת הקור. אבל לתוך התנור שהטמינו בו, אסור לתת שום דבר צונן שיתחמם, אף על פי שאי אפשר להרתים שם. ולצרף קצת חולה, יעשה שאלת חכם (עין נשמת אדם) (רנייג רנייט שייח ש"כ). וקצת נוהגין להחזיר בשבת המאכלים לתוך התנור שהטמינו בו, כיון שהם עדין חמים. אך אם נצטננו לגמרי, אוסרים. ובעל נפש יש לו להחמיר בכל ענין.

סעיף ה'

בשבת אסור להטמין בשום דבר, (אפלו בדבר שאינו מוסיף הבל). לכן אם נוטל קדירה שיש בה תבשיל שנתבשל בה או שנתחמם בה, אסור לכרקה או לכסותה בכרים וכסתות וכדומה לשמור חמה.

סעיף ו'

דבר שאי אפשר כָּלֵל לְאָכְלוּ בְּלִי הַדָּחָה, אָסוּר לְהַדְיָחוּ בְּשֵׁבַת אֶפְלוּ בְּצוּנָן. וְדָג מְלוּחַ (הערינג) מִתֵּר לְשֵׁרוֹתוֹ בְּמִים צוֹנְנִים, לְפִי שְׁגָם קִדָּם הַשְּׂרִיָּה רָאוּי לְאֲכִילָה.

סעיף ז'

חֲרָדֵל וְתַמְכָּא וּשְׂאָר מֵינֵי טְבוּלִין שֶׁלֹּא נָתַן בָּהֶם חֲמֵץ מִבְּעוֹד יוֹם, אָסוּר לִתֵּן בָּהֶם בְּשֵׁבַת, אֲלֵא בְּשֵׁנוּי, דְּהֵינּוּ, שִׁיתָן תְּחִלָּה אֶת הַחֲמֵץ בְּכִלִּי, וְאַחַר כֵּן יִתֵּן לְתוֹכּוֹ אֶת הַחֲרָדֵל אוֹ הַתַּמְכָּא. וְלֹא יַעֲשֶׂנוּ בְּלִילָה עֵבֶה, אֲלֵא יִשְׁפּוֹדֵךְ הַרְבֵּה, שֶׁתִּהְיֶה בְּלִילָתוֹ רַכָּה, וְגַם לֹא יַעֲרְבוּ בְּכַף וּכְדוּמָה, אֲלֵא בְּאַצְבָּעוֹ אוֹ שִׁינְעָנַע בְּכִלִּי עַד שִׁיתְעָרַב (שכ"א).

סעיף ח'

פְּרוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ תַּחַת אֵילָן, אָסוּרִים אֶפְלוּ בְּטֻטוּל, שְׂמָא נָפְלוּ הַיּוֹם. וְכֵן כָּל פְּרוֹת שֶׁאֲצֵל אֵינוֹ יְהוּדִי, אִם יֵשׁ לְהַסְתַּפֵּק שְׂמָא נִתְלָשׁוּ הַיּוֹם, אָסוּרִים אֶפְלוּ בְּטֻטוּל (ולענין חֶשֶׁשׁ חוּץ לַתְּחוּם, עֲנֵן לְקַמּוֹ סִימָן צ"ה סעיף י"ז) (שכ"ב שכ"ה ובחיי"א).

ניסן

ל

סעיף ט'

אָסוּר לְרַדּוֹת דְּבִשׁ הַמְּחַבֵּר בְּכַוְנָתוֹ. וְכֵן אָסוּר לְרַסֵּק חֲלוֹת דְּבִשׁ, אֶפְלוּ נִתְלָשׁוּ אֶתְמוּל מֵהַכּוֹרֶת. וְאִם לֹא רִסַּק אוֹתוֹן קִדָּם שֵׁבַת, אֲזִי הַדְּבִשׁ הַזֶּה מֵהוֹן בְּשֵׁבַת אָסוּר. אֲבָל הַדְּבִשׁ הַזֶּה בְּכַוְנָתוֹ, מִתֵּר (סימן שכ"א ובחיי"א).

סעיף י'

פְּרוֹת שֶׁנִּתְפָּזְרוּ בְּמִקּוֹם אֶחָד בְּבֵית אוֹ בְּחֶצֶר מִתֵּר לְקַבְּצָם. אֲבָל אִם נִתְפָּזְרוּ אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה דְּאֲכָא טְרַחָא לְקַבְּצָם, אָסוּר לְקַבְּצָם לְתוֹךְ הַסֵּל, אֲלֵא מְלַקֵּט וְאוֹכֵל (שכ"ה).

סעיף יא'

קְטַנְיּוֹת וּכְדוּמָה שֶׁהוּן בְּקִלְפָתוֹ, שְׂקוּרִין שְׂרַבִּיטִין (שוויטיץ), אִם הִקְלַפּוֹת עַדִּין לַחוֹת וּרְאוּיּוֹת גַּם כֵּן לְאֲכִילָה, מִתֵּר לְפָתְחוֹ וְלַקְחַת מֵהוֹן אֶת הַקְטַנְיּוֹת,

(דהוי כמפריד אכל מאכל). אבל אם הקלפות נתיבשו ואינן ראויות עוד לאכילה, אסור לקחת מהן את הקטניות. וכן יש לזהר מלהוציא את האגוזים מתוך הקלפה הירקה שלהן, וכן השמשמים מתוך הקלפה (סי שיט).

סעיף יב'

אסור לסחוט פרות לצרף המשקין. ולכן אסור לסחוט לימונים (ציטראנען) לתוך המים לעשות משקה שקורין לימונדה. ואפלו למצוץ פרי בפיו, יש אוסרין. ויש לזהר על כל פנים בענבים, שלא למצוץ את המשקה ולזרוק את הקלפות. אבל אם אינו צריך למשקין היוצאין, מתר לסחטן, ולכן מתר לסחוט חסה (סעלאט) וקשואים מלפפונים (גורקען) שהמים הולכין לאבוד.

סעיף יג'

לא תקלח אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדירה ותיניק את בנה. אבל מתרת לקלח מהחלב כדי שיאחזו התינוק את הדד ויניק. ואסור להתיז מחלבה על איזה דבר לרפואה במקום שאין בו סכנה ולא צערא יתרה.

סעיף יד'

מתר לתן שמן קרוש על מאכל חם, אף על פי שהוא נימוח. השלג והברד, אין מרסקין אותן בידיים, דהינו לשברם לחתיכות, כדי שיזובו מימיהם. אבל נותן הוא לתוך הכוס של יין או מים כדי לצננם והם נימוחים מאליהם ואינו חושש. וצריך לזהר בחרף, שלא יטל ידיו במים שיש בהם שלג או ברד. ואם יטול, יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק. ומתר לשבור קרח כדי לטול מים מתחתיו. ולהשתין בתוך השלג, טוב לזהר אם אפשר. וכן יש לזהר, שלא להשתין על גבי טיט או לתוך עפר תחוח (שיח שכ).

סעיף טו'

אכל המערב עם פסלת, מתר לברור את האכל מתוך הפסלת, אבל לא את הפסלת מתוך האכל. וגם את האכל, אסור לברור על ידי כלי, אלא דוקא בידי. ודוקא מה שהוא צריך לאכול מייד. ואפלו במאכלים שרוצים לברור מה שיאכלו עתה ממה שישאירו, צריכין לזהר לברור מה שרוצים לאכול עתה, ולא לברור מה שרוצים להניח. כי מה שרוצים לאכול עתה, חשוב אכל. ומה שרוצים להניח, חשוב פסלת. אפלו לקלוף שום או בצלים ולהניחם, אסור משום בורר, ואינו מתר לקלוף אלא מה שצריכין לאכול

מִיָּד (שׁוּׁיט שׁוּׁיט). וְהַקְלָפָה הָעֲלִיּוֹנָה שְׁעַל הַשּׁוּיִם הַמְסַבֵּבֵת כָּל הַחֲלָקִים, יֵשׁ
לְאַסּוֹר לְהַסִּירָה אֶפְלוּ לְצַרְךָ אֲכִילָה מִיָּד, מִשּׁוּם דְּהוּי מְפָרֵק, תּוֹלְדָה
דְּדִישָׁה (פְּרִי מְגֻדִים סִימָן שׁוּׁיט. אֶשֶׁל אֲבָרָהֶם סְעִיף קָטָן ח'. הַנִּיחַ בְּצַרְיָךְ עֵיוֹן, עֲגוֹן שָׁם)

סעיף טז'

אֶפְלוּ בְּמִדֵּי דְלָאוּ בַר אֲכִילָה שְׁיָךְ אֶסּוֹר בְּרִירָה, כְּגוֹן בְּכֵלִים וְכִיּוּצָא בָהֶם
דְּמָה שֶׁהוּא רוּצָה לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עֵתָה, הוּי כְּמוֹ אֶכֶל, וְהַשְׁאָר הוּי כְּמוֹ פְּסֻלָּת.

איייר

א

סעיף יז'

אִין לְסַנּוֹן שׁוּיִם מְשֻׁקָה, כִּי יֵשׁ בְּזָה כְּפֹה חֲלוּקֵי דִינֵיִם. אֲבָל מִתֵּר לְשִׁתּוֹת עַל
יְדֵי מְפָה, דְּלֹא שְׁיָךְ בּוֹרֵר אֶלָּא בְּמִתְקוֹן הָעֲנִין קָדָם אֲכִילָה אוֹ שְׁתִּיָּה. אֲבָל
בְּעֲנִין זֶה, אִינוּ אֶלָּא מְעַכֵּב אֶת הַפְּסֻלָּת שְׁלֹא תִכְנַס לְתוֹךְ פִּי. וּמְכַל מְקוֹם
לְשִׁתּוֹת מִיָּם כְּךָ עַל יְדֵי מְפָה, יֵשׁ אוֹסְרִין מִשּׁוּם כְּבוֹס. וַיֵּשׁ לְהַקְל בְּשַׁעַת
הַדְּחָק כְּשֶׁאִין לוֹ מִיָּם נְקִיִּים לְשִׁתּוֹת. וּמְכַל מְקוֹם לֹא יִשְׁתֶּה דְרָךְ בֵּית יָד
מִן הַכְּתָנָת שְׁלוֹ, דְּבִזָּה אֶכָּא לְמִיחָשׁ טְפִי, שְׁמָא יִסְחָט.

סעיף יח'

מְשֻׁקָה קֹאפֶע שְׁיֵשׁ בְּתַחְתִּיתוֹ הַקֹּאפֶע מְמַשׁ שֶׁהוּא הַפְּסֻלָּת, וְכֵן שְׁאָר
מְשֻׁקָה שְׁיֵשׁ בְּתַחְתִּיתוֹ שְׁמָרִים אוֹ שְׁאָר פְּסֻלָּת כְּשֶׁמְעָרִין אוֹתוֹ, צְרִיכִין
לְזַהֵר שְׁלֹא לְעָרוֹת כָּל הַצְּלוּל, אֶלָּא יִשְׁאִיר מְעַט אֶצֶל הַפְּסֻלָּת. וְחֻלָּב
שֶׁהַעֲמֵד אֶסּוֹר לְקִלוּט מַה שְׁלִמְעָלָה הַנִּקְרָא סְמַעֲטִין, רַק מַה שְׁצַרְיָךְ לְאֶכּוֹל
עֵתָה וְגַם בְּזָה יִזְהַר שְׁלֹא יִקַּח הַכֵּל, רַק יִשְׁאִיר קֶצֶת עַל הַחֻלָּב הַתַּחְתּוֹן
(שׁוּׁיט).

סעיף יט'

אִם נָפַל זָבוּב וְכִדּוּמָה לְתוֹךְ הַמַּאֲכָל אוֹ הַמְשֻׁקָה, לֹא יִסִּיר אֶת הַזָּבוּב לְבִדּוֹ,
אֶלָּא יִקַּח גַּם קֶצֶת מִהַמַּאֲכָל אוֹ מִהַמְשֻׁקָה וְיִזְרַק עִמּוֹ (שׁוּׁיט).

סעיף כ'

אִם צַרְיָךְ לְדוֹךְ פְּלִפְלִין אוֹ מְלַח וְכִיּוּצָא בּוֹ לְתַת לְתוֹךְ הַמַּאֲכָל, מִתֵּר לְדוֹךְ
בְּקִתָּא דְּסַכִּינָא עַל הַשְּׁלַחֵן וְכִיּוּצָא בּוֹ, אֲבָל לֹא בְּמִדּוּכָה וְלֹא בְּמִכְתָּשֶׁת.

סעיף כא'

אסור להתוודע בצלמים ושאר ירקות אלא דוקא סמוך לסעודה וגם אז לא יחתכם דק דק מאד.

סעיף כב'

דבר שהמלח פועל בו לרככו או להפיג חריפותו, אסור למלחו משום דהוי כמו מעבד. ולכן אסור למלוח (גורקען) חיון, וכן צנון או בצלים אסור למלוח, אפלו מה שצריך לאותה סעודה, אלא מטביל במלח חתיכה חתיכה ואוכל. אבל ביצים ובשר מבשיל וכיוצא בהם שאין המלח מועיל להן אלא שיתן בהם טעם מלח, מתר למלחם לאכלם באותה סעודה. אבל בשביל להניחם לסעודה אחרת, אסור.

סעיף כג'

אין למלוח ביחד הרבה פולין וקטניות מבשלים כי המליחה מועילה בהן לרככו. ואפלו כדי לאכלן לאתת, אסור.

סעיף כד'

"סאלאט", "גורקען", וכן שאר מיני טבולין שעושין מבצלים וכדומה, מתר למלחו סמוך לסעודה, שפינו שנותנים לתוכן מיד שמן וחמץ מחלישין כח המלח. אבל אסור למלחו ולהשהותן איזה זמן.

סעיף כה'

אסור בונה, שיד גם במאכל, כגון המגבן גבינה או שמדבק פרות ומשנה אותן שיהיו יפין ולכן כשחותכין בצלים עם בצים או עם חלב מדג מלוח (הערינג) יש לזהר שלא להשוותן ולפוטן, אלא יניחם כמו שהם. (עין מגן אברהם סימן ש"ט סעיף קטן י"ח, וסימן ש"ט סעיף קטן י"ז).

סעיף כו'

כשמדיחין כלים במים רותחין לא יערה המים על הכלים אלא יערה את המים לתוך כלי אחר ואחר כך יתן בהם את הכלים. ולא ידיחם במפה, משום אסור סחיטה, אלא מדיחם בסמרטוט המיוחד לכך, שאינו מקפיד עליו לסחטו גם בחל. וכשמדיח כלי זכוכית, לא ידיחם בשבלת שועל

וכדומה. ואסור להדיח כלים בשבת אלא אותן שצריכין לשבת (דין טבילת כלים בשבת ויום טוב, עין לעיל סוף סימן ל"ז) (רנ"ב ש"ב שכי"ג).

א

ב

סעיף כז'

כל דבר שהישראל אסור לעשותו, אסור גם כן על ידי אינו יהודי. ומכל מקום בימי החרף, כיון שמתרין להסיק את התנור כדי לחמם את הבית על ידי אינו יהודי, (כמו שאכתב לקמן סימן צ' סעיף יח), נוהגין שהאינו יהודי מעמיד את התבשילין שנצטננו, על התנור קדם שהוא מסיקו, ואחר כך מסיקו. דכיון שאין הפונה בהסקה זאת לחמם את התבשילין, אלא לחמם את הבית, יש מתירין. ודוקא שיעמידם קדם ההסקה ולא אחר כך. ופשיטא שאם אין הפונה בהסקה בשביל הבית אלא בשביל התבשילין, ודאי אסור בכל ענין. ויש אוסרין אפלו אם הפונה היא בשביל לחמם את הבית. ואף על פי שהמנהג בהמתירין, מכל מקום כל בעל נפש יש לו להחמיר על עצמו במקום שאין שם צרך כל כך. ומכל שכן באותן תנורי ברזל העשויין לבשל עליהן תמיד (שפאר קיכע), אף על פי שמסיקים בהן בשבת לצרך חמום הבית, וגם האינו יהודי מעמיד עליו את התבשילין קדם ההסקה, מכל מקום הירא את ה' מפנע מזה.

סעיף כח'

השופך משקים במקום שהקרקע מצמחת, חייב משום זורע, שהרי המשקה גורם שתצמח הקרקע. ועל כן יש לזהר מלאכול בגנה, כי בקשי יכול לזהר שלא לשפוך משקים על הארץ. ומלבד זאת, יש בגנה אסור טלטול (עין סימן פ"ג) (של"ו שני"ח).

סעיף כט'

ספוג שאין לו בית אחיזה, אין מקנחין בו (ש"כ).

סעיף ל'

אסור לרק במקום שהרוח יפזר את הרק (שי"ט).

סעיף לא'

בתולה, אסורה לקלוע שערותיה בשבת, ולא להתיר קליעתה, אבל יכולה לתקן שערותיה בידיה. ובמסרק העשוי משער חזיר, אם הוא קשה מאד שאי אפשר שלא יעקור שערות, אסור לסרק בו. אבל אם אינו קשה, מתרת לתקן בו שערותיה, ומכל שכן אם היא מיחדת אותו לכך (שג שכז).

סעיף לב'

בגד וכיוצא בו שיש עליו איזה לכלוך, מקנחו בסמרטוט וכיוצא בו. אבל לא שפוף עליו מים. משום דנתינת המים, הוי כמו כבוס. ולכן אם תינוק השתין על איזה בגד, אסור לשפוף עליו מים. (אבל השתין על הקרקע או על פלי עץ או עור, מתר לשפוף שם מים), וכשאדם נוטל ידיו ורוצה לנגבן במפה, טוב לשפשפן היטב זו בזו להסיר המים, כדי שלא ישאר עליהם רק מעט מים, (דבמעט מים שהוא מנגבן, כיון שהוא דרוך לכלוך, לא הוי כבוס). ובמפה צבועה אין לחוש בכל ענין (דלא שייך בה כבוס כל כך).

סעיף לג'

חבית שיש בה מים וכיוצא בו, אסור לפרס עליו בגד שאינו מיחד לה, לכסותו בו, דחשינן שמא יבוא לידי סחיטה. אבל בבגד המיחד לה מתר לכסותה, דכיון דמיחד לה, לא חשינן שישחוט (ועין לקמן סעיף פ) (שכ).

סעיף לד'

אם נשפכו מים על השלחן וכדומה, אסור לקנחו בבגד שהוא מקפיד עליו, דכיון דאפא מים מרבים, חשינן שמא ישחוט. וכן לא ינגב במפה כוסות או שאר כלים שפיהן צר, דמחמת דחקם נסחט המשקה (ש"ב).

סעיף לה'

היה הולך וירדו גשמים עליו ועל בגדיו, מתר לילך לביתו. וכשפושטו, אסור לשטחן כדי שיתגבשו. ואפלו היו לחים רק מן הזעה, אסור לשטחן, וכל שכן דאסור לשטחן נגד האש. ואפלו אם לבוש בהם, אסור לעמד נגד האש במקום שהוא חם הרבה. וכן אסור לנער בגד מן המים, ובגד שהוא מקפיד על מימיו, אסור אפלו לטלטלו לאחר שפשטו מעליו, דחשינן שמא יסחטנו.

הָיָה הוֹלֵךְ וְהִגִּיעַ לְאַמֶּת הַמַּיִם, יָכוֹל לְדַלֵּג וְלִקְפֹּץ עָלֶיהָ, אֲפֹלוּ הוּא רְחֹבָה. וּמוּטָב שֶׁיִּדְלַג מִמָּה שֶׁיִּקְיף, מִפְּנֵי שֶׁמֶרְבֵּה בְּהַלּוּף. וְאִסוּר לְעֵבוֹר בָּהּ, שֶׁלֹּא יָבוֹא לַיָּדֵי סְחִיטָה. וְאֲפֹלוּ בְּמָקוֹם אַחַר בְּמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהַחֲלִיק וּלְפוֹל בְּמַיִם, אִסוּר לֵילֵךְ בְּשַׁבָּת, שֶׁמָּא יִשְׁרוּ בְּגָדָיו וְיָבוֹא לַיָּדֵי סְחִיטָה.

סעיף לז'

הָיָה הוֹלֵךְ לְדַבֵּר מִצְוָה, כְּגוֹן לְהַקְבִּיל פְּנֵי אָבִיו אוֹ רַבּוֹ אוֹ מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֻמָּה, יָכוֹל לְעֵבוֹר בְּנֶהֱרָה, וּבִלְבַד שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁנוּי, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יוֹצִיא יָדוֹ מִתַּחַת לְשֵׁפֶת חִלּוּקוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוֹר וְלֹא יָבוֹא לַיָּדֵי סְחִיטָה. וְאִסוּר לְעֵבוֹר בְּסַנְדָּלוֹ, דְּכֵיּוֹן דְּאֵינּוּ יָכוֹל לְהִדָּקוֹ וּלְקַשְׁרוֹ יָפֵה, חִישִׁינָן דְּלִמָּא נָפַל וְאֲתֵי לְאֲתוּיֵי (לְטִלְטֵלוֹ). אֲבָל בְּמִנְעָלוֹ, מִתֵּר. וְכֵיּוֹן שֶׁהֵלֵךְ לְדַבֵּר מִצְוָה, מִתֵּר לוֹ אִף לְחִזּוֹר. וְאִם הוֹלֵךְ לְשִׁמּוֹר פְּרוּתָיו (דְּשִׁמִּירַת מְמוּנֵוּ, הוּי גַם כּוֹ קָצַת מִצְוָה), מִתֵּר לוֹ לְעֵבוֹר בְּהִלִּיכָה, אֲבָל לֹא בְּחִזְרָה (ש"א).

סעיף לח'

טֵיט שֶׁעַל בְּגָדוֹ, אִם הוּא לַח, מְגַרְדּוֹ בְּצַפְרָן אוֹ בְּסַפִּין. אֲבָל אִם הוּא יָבֵשׁ, אִסוּר לְגַרְדּוֹ, מִשּׁוּם דְּהוּי כְּטוֹחֵן.

סעיף לט'

בְּגָד שֶׁחוֹר, אִסוּר לְנַעֲרוֹ מִן הַשֵּׁלֶג אוֹ מִן הָאֲבָק. אֲבָל לְהַסִּיר מֵעֲלָיו הַנוּצוֹת בְּיָדוֹ, מִתֵּר. וְיֵשׁ חוֹשְׁשִׁין גַּם בְּזֹאת.

סעיף מ'

טֵיט שֶׁעַל רִגְלוֹ אוֹ מִנְעָלָיו, יָכוֹל לְהַסִּירוֹ בְּדַבָּר שֶׁמִּתֵּר לְטִלְטֵלוֹ, אוֹ שֶׁיִּקְנָחוּ בְּקוֹרָה, אֲבָל לֹא יִקְנָחוּ לֹא בְּכַתֵּל וְלֹא בְּקַרְקַע. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק כְּגוֹן שֶׁצּוֹאָה עַל רִגְלוֹ אוֹ עַל מִנְעָלָיו, וְאִין לוֹ דְּבָר שֶׁמִּתֵּר לְטִלְטֵלוֹ, יָכוֹל לְקַנַּח בְּכַתֵּל. וְאִם אִין כַּתֵּל, יִקְנַח בְּקַרְקַע. וְאִם יֵשׁ לוֹ מַיִם, יָכוֹל לְרַחֵץ הַמִּנְעָל גַּם בְּמַיִם אִם הוּא שֶׁל עוֹר, (כִּי בְּעוֹר, שֶׁכְּשׂוֹךְ בְּעֵלְמָא לֹא הוּי כְּבוּס, אֲלֵא כְּשֶׁמְשַׁפְּסְפוּ צַד זֶה עַל צַד זֶה כְּדָרְךְ הַכּוּבְסִים). אֲבָל בְּסַפִּין, אִסוּר לְגַרְדּוֹ הַטֵּיט וְהַצּוֹאָה מִן הַמִּנְעָל שֶׁל עוֹר. וְהַבְּרָזֵל שֶׁלִּפְנֵי הַבַּיִת שֶׁעָשׂוּי לְכַף, אִם הוּא חַד, אִסוּר לְגַרְדּוֹ בּוֹ. וְאִם אֵינּוּ חַד, מִתֵּר.

סעיף מא'

נתלכלכה ידו בטיט, לא יקנחה במפה שמקנחין בה הידים (דחישיןו שמה
יבססה) (ש"ב).

סעיף מב'

אסור לצבוע שום דבר, אפלו בצבע שאינו מתקיים, ולכן אסור לאשה
לצבוע פניה ויש לזהר כשידיו צבועות מפרות שאכל, שלא יגע בבגדו, מפני
שצובעו. וכן דם חטמו ודם מפתו לא יקנח במפה (ועין לקמן סימן צ"א סעיף י"א)
(ש"כ שכ"ח).

סעיף מג'

אין לתן כרפס לתוף התבשיל מפני שצובעו, (כף כתוב בספר חיי אדם).

סעיף מד'

אסור לקלוע או לשזור אפלו שני חוטין או שערות התלושות (שג שיז).

סעיף מה'

הדרך הוא כשצריך לקשר איזה דבר בשני חוטין או משיחות, או
שמשבבים חוט או משיחה אחת וקושרין שני הקצוות יחד בדרך החגורה,
עושין שני קשרים זה על גב זה, כי בקשר אחד לא יתחזק. ואסור לעשות
כן בשבת, שני קשרים זה על גב זה, אפלו בדבר שדרכו להתירו בו ביום,
וצריך לזהר במטפחת שכורכין סביב הצנאר (האלזטוד) שלא לעשות בה
בשבת שני קשרים. וכן בערב שבת לא יהיו בה שני קשרים, דאם כן אסור
להתירו בשבת כדלקמן. וכן לעשות אפלו קשר אחד בראש אחד של חוט
או משיחה, או לטול שני הקצוות זה אצל זה ולעשות בשניהם ביחד קשר
אחד, אסור. כיון דבזה גם קשר אחד מתקיים. ולעשות בשני קצוות זה
עם זה קשר אחד ועליו עניבה, אם הוא דבר שדרכו להתירו בו ביום מתר.
ואם לאו, אסור, אפלו אם הוא דעתו להתירו בו ביום. אבל לעשות שתי
עניבות זו על גבי זו, מתר, ואפלו הרבה, ואפלו אם דעתו שיעמוד כן ימים
רבים (סימן שי"ן, ובחיי אדם).

סעיף מו'

קָשֶׁר שְׁאֲסוּרִין לַעֲשׂוֹתוֹ, קָשֶׁר כְּזֶה אֲסוּרִין גַּם כֵּן לְהַתִּיר. וּבְמָקוֹם צַעַר, יֵשׁ לְהַתִּיר עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (ש"י).

סעיף מז'

דָּרָךְ הַחִיטִים, שְׁקָדָם שְׁתוּפְרִין אֶת הַבְּגָד כְּרֵאוֹי, מְחַבְּרִים אֶת הַחֲתִיכוֹת בְּתַפְרִיזוֹת מְרֻנְחוֹת, וְאַחַר כֵּן מְסִירִין אֶת הַחוּטִין מֵאֵלּוֹ הַתַּפְרִיזוֹת, וְאֲסוּר לְהַסִּירָן בַּשַּׁבָּת (ש"ב).

סעיף מח'

בְּגָדִים הַעֲשׂוּיִם לְהַכְנִיס בָּהֶם מְשִׁיחָה אוֹ רְצוּעָה, כְּגוֹן מְכַנְסִים אוֹ מְנַעְלִים אוֹ חִלּוּק, אִם הַבְּגָד חָדָשׁ, אֲסוּר לְהַכְנִיסוֹ בָּהֶם, מְשׁוּם דְּהוּי תַקּוּן מְנֵא. וּבִישׁוֹן אִם אֵין הַנְּקֵב צָר, שְׂאִין טָרַח לְהַכְנִיסָהּ מִתֵּר. וְאִם יֵשׁ טָרַח, אֲסוּר.

סעיף מט'

לְפַעֲמִים אֵיזָה תַּפְרִיחָה מְתַקְלָקֶלֶת וּמִתְפָּרְדוֹת הַחֲתִיכוֹת קָצַת זֶה מִזֶּה, וּמוֹשְׁכִין בְּחוּט הַתַּפְרִיחָה וְהֵן מְתַהַדְקוֹת וּמִתְחַבְּרוֹת, אֲסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּשַּׁבָּת מְשׁוּם דְּהוּי תוֹפֵר (ש"מ).

סעיף נ'

נִירוֹת שֶׁנִּדְבְּקוּ שְׁלֵא בְּכוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁלְפַעֲמִים נִדְבְּקוּ דְפֵי סְפָרִים מִחֲמַת הַצָּבַע שֶׁצָּבַעַן הַכּוֹרֵךְ אוֹ שֶׁנִּדְבְּקוּ אֵיזָה דְפִין בְּשַׁעוֹה מִתֵּר לְפַתְחוֹ (ש"מ).

סעיף נא'

כְּלִים שֶׁפָּרְכוּ סְבִיב פִּיהֶם בְּמַטְלִית וּקְשָׁרוּהוּ בְּמְשִׁיחָה, מִתֵּר לְקַרְעוֹן בַּשַּׁבָּת, שְׁזָהוּ מְקַלְקֵל, וּמִתֵּר לְצַרְךָ שַׁבָּת (סִימָן ש"י"ד וּבַחֲיִי"א).

סעיף נב'

אֲסוּר לְצוּד שׁוּם בַּעַל חַי בַּשַּׁבָּת, (וְעֵינֵינוּ לְקַמּוֹ סִימָן פ"ז סעיף כ', כ"א). וְאֲפִלוּ פְרָעוֹשׁ אֲסוּר לְתַפּוֹס, וְאֵךְ אִם הֵיא עַל גּוֹף הָאָדָם וְעוֹקְצוֹ, מְשׁוּם צַעֲרָא דְגוּפָא מִתֵּר לְטָלוֹ וּלְזַרְקוֹ. אֲבָל אֲסוּר לְהַרְגוֹ כִּי אֲסוּר לְהַרְוֵג שׁוּם בַּעַל חַי. אֵךְ הַכְּנִים כֵּינּוֹן שֶׁהֵן מִתְהוּוֹת רַק מִן הַזָּעָה, מִתֵּר לְהַרְגוֹ. וּמִכָּל מְקוֹם אֵלוֹ

שֶׁבִּבְגָדִים אֲסוּר לְהַרְגוֹ, אֲלֵא נוֹטְלוֹ וְזוֹרְקוֹ. רַק אֵלּוּ שֶׁנִּמְצְאוּ בְּרֹאשׁ, מִתֵּר לְהַרְגוֹ.

סעיף נג'

יֵשׁ לְזָהָר, כְּשֶׁרוֹצֶה לְסַתּוֹם תְּבֵה אוֹ כְּלֵי שֵׁישׁ שֶׁם זְבוּבִים, שֶׁיִּפְרִיחַם תְּחִלָּה מִשָּׁם, כִּי כְּאֲשֶׁר הוּא סוֹתֵם, הֵמָּה נְצוּדִים שְׁמָה. וּמִכָּל מְקוֹם אֵינּוּ צָרִיךְ לְדַקְדֵּק וּלְבַדוֹק שֶׁלֹּא יִשָּׂאֵר שָׁם כָּלֵל, אֲלֵא יִפְרִיחַ מֵה שֶׁנִּרְאָה לוֹ.

סעיף נד'

אֲסוּר לְהוֹצִיא דָם. וְאֶפְלוּ דָם שֶׁבֵּין הַשָּׁנִים אֲסוּר לְמַצוֹץ. וְכֵן אֲסוּר לְהַנִּיחַ עַל הַמַּכָּה רְטִיחַ הַמוֹצִיאָה דָם וְלַחֶה. וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּאֲסוּר לְדַחוֹק אֶת הַמַּכָּה לְהוֹצִיא דָם אוֹ לַחֶה (עֵינּוּ לְקַמּוֹ סִימָן צ"א סעיף י"א).

סעיף נה'

צִיָּצִין שֶׁהֵן כְּמִין רְצוּעוֹת דְּקוֹת שֶׁפָּרְשׁוּ מֵעוֹר הָאֲצִבַּע סָבִיב הַצָּפָרָן, אֲסוּר לְהַסִּירוֹ, בֵּין בְּכָלֵי בֵּין בִּיד בֵּין בְּשָׁנִים. וְצָפָרָן שֶׁנִּפְרַשׁ רַבּוֹ וְקָרוֹב לְהַנְתֵּק וּמַצְעָרוֹ, מִתֵּר לְהַסִּירוֹ בִּיד, אֲבָל לֹא בְּכָלֵי. וְאִם לֹא פָּרַשׁ רַבּוֹ, אֲסוּר לְהַסִּירוֹ אֶפְלוּ בִּיד (שכ"ח).

סעיף נו'

אֲסוּר לְשַׁפּוֹדֵד לְתוֹדֵד הַחֲמֵץ שֶׁאֵר מִשְׁקִים, שְׂיִתְהוּי גַם כֵּן חֲמֵץ.

סעיף נז'

בְּשָׂר שֶׁלֹּא נִמְלַח וְחָל יוֹם שְׁלִישֵׁי שָׁלוֹ בַּשַּׁבָּת, שְׂאֵם לֹא יִדְיָחוּהוּ יֵהָא נְאִיָּסָר, יֵשׁ לְהַדְיָחוֹ עַל יָדֵי אֵינּוּ יְהוּדִי. אֲבָל עַל יָדֵי יִשְׂרָאֵל, אֲסוּר.

סעיף נח'

אֲסוּר לְמַרְחַ רְטִיחַ, וְכֵן שְׁעוּה אוֹ זָפֵת. לְכֵן אֲסוּר לְתַנּוֹ שְׁעוּה אוֹ שְׁמֹן עֵב בְּנִקְבַּ לְסַתְּמוֹ אוֹ לְדַבְּקוֹ עַל אֵיזָה דְּבַר לְסִימָן. אֲבָל אֲכָל מִתֵּר לְמַרְחַ, כְּגוֹן חֲמָאָה עַל הַלָּחֵם וְכַדוּמָה (ש"י"ד שכ"א).

סעיף נט'

אסור לשבור או לחתוך כל דבר שאינו מאכל. אבל מה שהוא מאכל, אפלו רק לבהמה, מתר. ולכן מתר לחתוך קש לחצוץ בו שניו. ועצי בשמים, מתר למלול ולקטום כדי להריח בהם, ואפלו הם קשים כעץ. אבל לקטום אותם כדי לחצוץ שניו, אסור.

סעיף ס'

אילן בין שהוא לח בין שהוא גבש, אין משתמשין בו שום תשמיש, ואף על פי שאינו מנידו. (דאם מנידו, בלאו הכי אפא אסור מקצה). אין עולין בו, ואין נתלין בו. ואסור להניח עליו איזה חפץ או לטלו ממנו או לקשור בו בהמה וכל כיוצא בהם. ואפלו בצדדי האילן, אסור להשתמש. ולכן אם סל תלוי עליו, אסור לטול איזה דבר מתוך הסל, או לתן לתוכו, דהסל הוי צדדי האילן. אבל אם יתד תקועה באילן ועליה תלוי סל, מתר לטול מתוכו או לתן לתוכו, משום דאז הוי הסל צדי צדדין. והסל, אסור לקח משם או לתלותו שם, משום דמשתמש ביתד דהוי צדדי האילן.

אייר

ה

סעיף סא'

כלי שזורעין בו מיני עשבים או שושנים לנוי או להריח, אסור לתלוש ממנו, כמו שאסור לתלוש מן האילן. וצריכין לזהר שלא לטלטלו מעל גבי קרקע להעמידו במקום אחר. דכיון שקשהו עומד על הקרקע, מריח הארץ הוא גדל, אם כן הנוטלו משם, הוי כמו תולש. וכן אם עומד במקום אחר, אסור לטלו ולהעמידו על הקרקע, משום דבזה הוי כמו זורע. וצריכין לזהר בכל זה, בין שהוא של עץ בין שהוא של חרס, בין שהוא נקוב, בין שאינו נקוב (שלי"ו).

סעיף סב'

אסור לכתב או לעשות איזה ציור אפלו באצבעו עם המשקין שעל השלחן או על ההבל שעל חלון זכוכית (שמשת החלון) וכן בכל דבר, אף על פי שאינו מתקים. ואפלו לעשות רשם בעלמא בצפרנו על איזה דבר לסימן, אסור. נמצאה שעוה וכדומה שנטפה על הספר, אפלו רק על אות אחת, אסור להסירה (ועינו לעיל סימן כ"ד סעיף י"ב).

סעיף סג'

כְּשֵׁם שְׁאָסוּר לְכַתּוּב, כִּדְ אָסוּר לְמַחֲזֵק כָּל מָה שְׁנִכְתַּב. וּמְכַל מְקוֹם אוֹתוֹן עוֹגוֹת שְׁעָשׂוּ עֲלֵיהֶן אוֹתוֹת וְצִיּוּרִים, מִתֵּר לְשַׁבְּרוֹ וּלְאֶכְלוֹ בְּשֶׁבֶת. אֵד אִם נַעֲשׂוּ כֵן לְסַגְלָה לְקַטְנִים, יֵשׁ לְהַחֲמִיר בָּהֶם.

סעיף סד'

סְפָרִים, שְׁעַל חֲדֵי הַגְּלִיוֹנוֹת מִבְּחוּץ נִכְתְּבוּ אוֹתוֹת, יֵשׁ אוֹסְרִין לְפָתְחוֹן אוֹ לְסַגְרוֹן בְּשֶׁבֶת וְיֵשׁ מִתִּירִין, וְכֵן נוֹהֲגִים. וּמְכַל מְקוֹם מֵאַחַר שְׁיֵשׁ אוֹסְרִין יֵשׁ לְמִנוּעַ מִלְּכַתּוּב כֵּן (ש"מ).

סעיף סה'

מִתֵּר לוֹמֵר לְחַבְרוֹ, מִלֵּא לִי כְּלֵי זֶה אֶפְלוֹ הוּא מִיַּחַד לְמִדָּה, וְאֶפְלוֹ הוּא שֶׁל מוֹכֵר, אֶלֶּא שְׁהַלּוֹקֵחַ נוֹטְלוֹ וּמוֹלִיכּוֹ לְבֵיתוֹ. וּמְכַל שְׁכֵן שְׁאִם הַלּוֹקֵחַ מִבִּיא כְּלֵי שְׁלוֹ וְאוֹמֵר, מִלֵּא לִי כְּלֵי זֶה, דְּוָדַי מִתֵּר. אֲבָל לְמִדּוֹד בְּכֵלֵי הַמִּיַּחַד לְמִדָּה שֶׁל הַמוֹכֵר וְלִשְׁפוֹד לְתוֹדָה כְּלֵי שֶׁל לּוֹקֵחַ, אָסוּר. וְכֵן מִתֵּר לוֹמֵר לְחַבְרוֹ: תֵּן לִי חֲמֻשִׁים אֲגוּזִים וְכַדּוּמָה, וּבִלְבַד שְׁלֵא יִזְכִּיר לוֹ שֵׁם מִדָּה וְלֹא דְמִים, וְגַם לֹא יַעֲשֶׂה חֲשָׁבוֹן, לוֹמֵר, הֲרֵי שְׁיֵשׁ לְךָ בְּיַדִּי חֲמֻשִׁים אֲגוּזִים, תֵּן לִי עוֹד חֲמֻשִׁים וְיִהְיוּ לְךָ בְּיַדִּי מֵאָה. וּמְכַל שְׁכֵן שְׁלֵא יִזְכִּיר לְשׁוֹן מְכָר, אֶפְלוֹ אֵינוֹ קוֹצֵץ הַדְּמִים, וְאֶפְלוֹ לְצַרְדָּה שֶׁבֶת. וְעַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, אָסוּר לְקַנּוֹת בְּשֶׁבֶת, וְהוּא הַדִּין בְּשִׁכִּירוֹת (ש"ו ש"ג ש"ה).

סעיף סו'

מִתֵּר לוֹמֵר לְחַבְרוֹ, מִלֵּא לִי כְּלֵי זֶה אוֹ תֵּן לִי בּוֹ עַד הַרְשֵׁם הַזֶּה, וּלְמַחֵר נְמִדּוֹד אוֹתוֹ אוֹ נִשְׁקוֹל אוֹתוֹ (ש"ג).

סעיף סז'

כְּשֵׁם שְׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת אֶפְלוֹ בְּנִין עֲרָאֵי בְּשֶׁבֶת, כִּדְ אָסוּר לְהוֹסִיף עַל בְּנִין קְבוּעַ, אֶפְלוֹ תּוֹסֶפֶת עֲרָאֵי. וְלִכֵּן פָּתַח שְׁאֵינוֹ עֹשֵׂי לְכַנִּיסָה וְיִצִּיאָה תְּדִיר אֶלֶּא לַעֲתִים רְחוּקוֹת, אִם עֹשֶׂה לָהּ דָּלֶת שְׁאֵינָה סוֹבֶבֶת עַל צִירֶיהָ (צִיר, הוּא עֵץ אוֹ בְּרִזֵּל הַבּוֹלֵט מִן הַדָּלֶת שְׁמַכְנִיסִין בְּחוּר שְׁלִמְטָה בְּאֶסְקָפָה, וְלִמְעַלָּה בְּמִשְׁקוֹף, שְׁתֵּמָה הַדָּלֶת חוּזְרֵת לְכָאן וּלְכָאן, וְהוּא הַדִּין בְּמָה שְׁנוֹהֲגִין בְּמִדִּינַתְנֵנוּ לְתַקּוֹן אֶת הַדָּלֶתוֹת בְּאֶנְגְלֵעוֹן) בְּצִירִים קְטַנִּים הַמִּתְחַבְּרִים לְמִזְוִזוֹת הַפֶּתַח. אֶלֶּא שְׁקִשְׁרָה שֶׁם וּתְלָאָה שֶׁם לְנַעוֹל בָּהּ, אִם יֵשׁ צִיר בְּדָלֶת זוֹ, אוֹ אֶפְלוֹ אֵין בָּהּ עֵתָה, אֶלֶּא שְׁהִיָּה לָהּ צִיר וְנִשְׁבֵּר וּמְקוֹמוֹ נִכָּר, מִתֵּר לְנַעוֹל בָּהּ בְּשֶׁבֶת. וְאֶפְלוֹ אִם הִיא בְּעִנְיָן שְׁכֻשְׁפוֹתֵחִים אוֹתָהּ הִיא נִגְרָרֶת עַל הָאֶרֶץ, וְכֻשְׁנוֹעֲלִין בָּהּ מִגְּבִיהֶין אוֹתָהּ וּמְעַמִּידִין אוֹתָהּ עַל הָאֶסְקָפָה, מְכַל מְקוֹם מִתֵּר, דְּכִיּוֹן שְׁהִיא קְשׁוּרָה וְתִלוּיָהּ, וְגַם יֵשׁ בָּהּ הֶכֶר צִיר, נִכָּר שְׁהִיא דָּלֶת הַעֲשׂוּיָה לְנַעֲלָה וּפְתִיחָה וְאֵינוֹ נִרְאָה כְּבוֹנָה.

ומכל שכן אם יש לה עדין ציר. ובלבד שלא יחזיר את הציר למקומו, דבזה הוי

אייר

סעיף סח'

אבל אם אין לה הכר ציר, אסור לנעול בה בשבת, דכיון שהפתח אינו עשוי להפתח אלא לעתים רחוקות והדלת אינה נפרת כדלת, נראית הנעילה כמו בנן. אך אם היא קשורה ותלויה יפה בענן שאף כשהיא פתוחה אינה נגררת על הארץ, אפלו אינה גבוהה מן הארץ אלא כמלא נימה, נפרת היא שהיא דלת ומתר לנעול בה.

סעיף סט'

אם אינה קשורה ותלויה כלל, וכשפותחין שומטין אותה לגמרי, אסור לנעול בה בשום אופן פתח שאינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר. אבל פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, מתר לנעול בה, ואפלו אין בה הכר ציר.

סעיף ע'

דלת העשויה מלוח אחד, אין נועלין בה פתח שאינו עשוי לכניסה וליציאה תדיר. ואפלו יש לה ציר, אם אינה סובבת על צירה, דכיון שאינה אלא מלוח אחד ואינה סובבת על צירה, נראה כבונה וסותם מקום הפתוח, אבל בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, יש להקל לנעול בה. ודוקא כשיש שם אסקפה, דאז נכר שהוא פתח.

סעיף עא'

פקק החלון, כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו את החלון, יכולין לסתמו בו אפלו אם אינו קשור שם. והוא שכבר סתם בו פעם אחת קדם השבת, או שחשב עליו קדם השבת לסתום בו. אבל אם לא סתם בו מעולם, וגם לא חשב עליו, אסור לסתום בו בשבת, אם הוא דבר שדרך לבטלו שם שיהא שם לזמן ארוך. אבל דבר שאין דרך לבטלו שם אלא לזמן קצר, כגון בגד וכיוצא בו, מתר לסתום בו בכל ענן (עי' בחיי אדם).

סעיף עב'

דלתות וחלונות, אף על פי שהן תלויים על צירי ברזל שנקל להסירן ולהחזירן, מכל מקום אסור בשבת להסירן או לתלותן, כי התולה אותן הוי כבונה והמסירן הוי כסותר (סימן ש"ג ובחיי"א).

סעיף עג'

אסור לכבד את הבית, אפלו הוא מרצף באבנים או בנסרים. ועל ידי אינו יהודי, מתר. ואם עושה על ידי שנוי גדול, כגון על ידי כנף או וכדומה, מתר אפלו על ידי ישראל (שלי"ז).

סעיף עד'

לא ישפשוף ברגלו רק שעל גבי הקרקע, אבל מתר לדרס עליו בלא שפשוף.

סעיף עה'

אסור לפנות בשדה ניר בשבת. (ובשל חברו, אסור אפלו לפניס [בז], ואפלו בחל כדלקמן סימן קפ"ג סעיף ה').

סעיף עו'

מחצה אפלו היא עראית, אם נעשית להתיר איזה דבר, אסור לעשותה בשבת וביום טוב. ולכן אסור לעשות מחצה על ידי וילון, וכדומה בפני אור הנר, כדי שישמש מטתו. וכן לפני ספרים, כדי לשמש או לעשות צרכיו (ענין לקמן סימן ק"ג סעיף ו'). דכיון שמחצה מתרת, היא, חולקת שם רשות בפני עצמה, והרי זה כעושה אהל. אבל מתר לכסות הספרים בשני כסויין זה על גב זה, שאין בזה משום אהל. ואם הוילון התלוי לפני המטה היה פרוס מבעוד יום, בין מן הצד בין מלמעלה, מתר בשבת לפרסו פלו, משום דהוי רק תוספת אהל עראי. אבל מה שהוילון תלוי תמיד בקצה אחד מקפל, לא מצטרף לטפח, כיון שאינו לשם אהל. וכן מחיצה המתקפלת (שקורין שפאניש וואנד), אסור לפתחה, אלא אם כן היתה פתוחה קצת מערב שבת. אבל מה שהיא עומדת מקפלת, אף על פי שהדפן רחב יותר מטפח, לא מהני. אבל מחצת עראי שאינה עשויה להתיר איזה דבר, אלא להגן בפני החמה, או בפני הרוח שלא יכבה הנרות וכדומה, מתר לעשותה.

ואהל, דְהִינוּ גַג הַמֵּאֲהֵל, אָף עַל פִּי שְׁאִינוּ נַעֲשֶׂה אֶלָּא לְהִגּוֹן מִפְּנֵי הַחֲמָה אוּ מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים וְכַדוּמָה, וְאֶפְלוּ הוּא אֶהֱלָ עֲרָאִי, אִם הוּא טָפַח עַל טָפַח בְּרוּם טָפַח, אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ. וְלָכֵן עֲרִיסָה שֶׁל תִּינוּק שְׁנוֹתָנִים בֶּה חֲשׂוּקִים שֶׁל עֵץ וּפּוֹרְסִין עֲלֵיהֶם סָדִין, אָסוּר לְפָרוֹס אוֹתוֹ בְּשַׁבַּת וּבְיוֹם טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מִבְּעוֹד יוֹם פָּרוֹס טָפַח, דְּהוּי רַק תּוֹסַפֵּת אֶהֱלָ עֲרָאִי דְמִתָּר. וְכֵן אִם הַחֲשׂוּקִים סָמוּכִין זֶה לָזֶה בְּפָחוֹת מִשְׁלֶשָׁה טְפָחִים, נְחָשְׁבִים כְּאֶהֱלָ, (כִּי הִלְכָה לְמִשָּׁה מְסִינֵי הִיא, שְׂכָל פָּחוֹת מִשְׁלֶשָׁה טְפָחִים, חָשׁוּב כְּלָבוֹד, פָּרוֹשׁ כְּמַחְבֵּר וְסָתוּם), וּמִתָּר לְפָרוֹס עֲלֵיהֶם סָדִין.

סעיף עח'

תְּבֵה שְׁהַפְסוּי שְׂלָה אֵינָה מְחַבֵּרֵת לָהּ בְּצִירִים, אָסוּר לְטָלוּ מִשָּׁם, מִשׁוּם דְּהוּי סוֹתֵר אֶהֱלָ. וְכֵן אָסוּר לְכַסּוֹת בּוֹ, מִשׁוּם דְּעוֹשֶׂה אֶהֱלָ. וְכַשְׁנוֹתָנִין טְבֵלָא עַל חֲבִית לְהִיּוֹת לְשִׁלְחוֹן, צְרִיכִין לְהַעֲמִיד אֶת הַחֲבִית בְּצַד הַפְּתוּחַ לְמִטָּה, שְׂאִם יִתֵּן אֶת הַדָּף עַל הַצַּד הַפְּתוּחַ, הָרִי הוּא עוֹשֶׂה אֶהֱלָ.

סעיף עט'

פִּי הָעֵשֶׂן (אֶרְבֵּה) (קוּימֵן רוּיכְפֵאֲנַג) אִם הוּא מִן הַצַּד, שְׁהַסְתִּימָה הִיא כְּמוֹ תּוֹסַפֵּת מְחַצָּה, מִתָּר לְסַתְּמוֹ. אֲבָל אִם הוּא לְמַעַלָּה, אָסוּר לְסַתְּמוֹ בְּשַׁבַּת וּבְיוֹם טוֹב, מִשׁוּם דְּעוֹשֶׂה אֶהֱלָ. וְאִם קְבוּעָה שָׁם דָּלֵת שֶׁל בְּרָזֶל סוֹבֶבֶת עַל צִירִים, מִתָּר לְסַתְּמוֹ בֶּה, דְּכִיּוֹן שְׁהִיא קְבוּעָה שָׁם, הָיָה לָהּ כְּדָלֵת הַסוֹבֶבֶת עַל צִירִים (עֵין פְּרִי מְגָדִים סִימֵן שִׁט"ו, אֶשְׁל אֶבְרָהִם סַעִיף קָטָן ז').

סעיף פ'

בְּגַד שְׁשׂוֹטְחִין עַל פְּנֵי חֲבִית לְכַסּוֹתָהּ, אִם הַחֲבִית אֵינָה מְלֵאָה לְגַמְרִי, אֶלָּא שְׂיֵשׁ בֵּין הַמִּשְׁקִים שְׁבִתוּכָה לְהַפְסוּי חָלָל טָפַח, אֲזִי לֹא יִכְסֶה אוֹתָהּ עַל פְּנֵי כְּלָהּ, מִשׁוּם אֶהֱלָ, אֶלָּא יִנְיַח מִקְצַת פִּיהָ מְגֻלָּה (וְעֵין לְעִיל סַעִיף ל"ג).

סעיף פא'

כָּל מְחַצָּה אוּ אֶהֱלָ שְׁאָסוּרִין לַעֲשׂוֹתוֹ, אִם הוּא עָשׂוּי, אָסוּרִין לְהַסִּירוֹ, מִשׁוּם דְּהוּי סוֹתֵר אֶהֱלָ.

סעיף פב'

אָסוּר לְשִׂאת מְכֶסֶה הָעָשׂוּי לְהִגּוֹן מִפְּנֵי הַחֲמָה אוּ מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, שְׁקוֹרִין שְׂיָרָם (שְׁמִשְׁיָה/מְטָרִיָה) מִפְּנֵי שְׁהוּא עוֹשֶׂה אֶהֱלָ (חִי"א, וְעֵין שַׁעִי"ת סִימֵן ש"א).

סעיף פג'

כלים שהם של פרקים תחובים זה בזה ונפרדו, אם דרכם להיות תמיד רפויים, מתר להחזירם כד. אבל אם דרכם להיות מהדקים בחזק, אסור להחזירם אפלו ברפיון. וכן אם הם מחברים על ידי חריצים (ברגים) (שרויף) פיון שדרכם להיות מהדקים בחזק, אם הם פרוידים, אסור לחברם אפלו ברפיון. אך כסוי כלים, מתר להסירן וכן לחברן, פיון שאינו עשויין לקיום, רק לפתחו ולסתמן תדיר.

סעיף פד'

מכבש (פרעס) והם שני לוחות זה על זה וכובשין ביניהן בגדים, אם המכבש הוא של בעל הבית, מתר לפתחו לקחת הבגדים לצרף שבת ויום טוב. אבל אין כובשין אותו, לפי שהוא לצרף חל. ומכבש של כובסין או שאר אמנין, אסור לפתוח, דכיון שהוא מהדק בחזק, פתיחתו דומה לסתירה, ואפלו אם היה פתוח מבעוד יום, אסור לקחת משם את הבגדים בשבת ויום טוב גזרה, שמה יבוא לפתחו עתה.

סעיף פה'

ספסל שנשמטה אחת מרגליו, אסור להחזירה, וגם אסור לסמכו על ספסל אחר, אלא אם כן כבר ישב עליו כד, אבל מתר להניח דף על ספסלים או על חתיכות עצים שהכניס מערב שבת לכד.

סעיף פו'

כלי המורה את השעות (שעון) (אוהר זייגער), אפלו שעדן הולך, אסור להעריכו בשבת ויום טוב, שלא יפסיק הליכתו. וביום טוב שני, יש להקל כל זמן שעדן הולך, להעריכו לצרף היום, אבל לא לצרף יום שלאחריו. ולצרף חולה, יש להתיר בכל ענין, אם אינו נמצא אינו יהודי בנקל.

אייר

ח

סעיף פז'

אסור להשמיע קול של שיר בשבת בכלי או באבריו (חוי מבריו), אפלו להכות באצבעותיו זו על זו או על הלוח להשמיע קול או לקשקש באגוז או בזוג לתינוק שלא יבכה. ולא מטפחין יד על יד, ולא מרקדין. ולכבוד התורה

מתר לטפח ולרקד. וגם העושה לתינוק כדי שלא יבכה, אין מוחיו, כיון שיש מתירין.

סעיף פח'

קול שאינו דרך שיר, מתר להשמיע, ולכן מתר להקיש על הדלת כדי שיפתחו לו, וכיוצא בזה. ויש אומרים, שאף על פי כן אסור להשמיע קול בכלי המיוחד לכך, כגון להקיש על הדלת בטבעת הקבועה בה, או בפעמון המיוחד לזה. וכן אותן כלי שעות (שעונים) (אוהר זיינער), שהן עשויות לקשקש השעות על ידי מה שדוחקין בהן או שמושכין בחוט המיוחד לכך, אין לעשות כן בשבת ויום טוב.

סעיף פט'

המשמר פרות או זרעים מפני חיה ועוף, לא יספיק כף אל כף, ולא יטפח כפיו על ירכו, ולא ירקד ברגליו כדי להבריחם כדרך שהוא עושה בחל.

סעיף צ'

אין שוחקין באגוזים וכיוצא בהם על גבי קרקע, אפלו מרצף, ומכל מקום אין למחות בנשים וקטנים, לפי שבודאי לא ישמעו, ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים (שלי"ח).

סעיף צא'

בענין קפול בגדים, יש הרבה חלוקי דינים, ואין לקפל שום בגד (ש"ב).

סעיף צב'

טלית שאחז בו האור, מתר לשפד עליו שאר משקין שלא במקום אש, כדי ששניגוע למקום המשקים, ותכבה, אבל מים, אסור לשפד עליה.

סעיף צג'

אין מציעין את המטה משבת למוצאי שבת. אף על פי שיש שהות ביום שיוכל לישן עליה בשבת עצמו, מכל מקום כיון שאין דעתו לישן עליה עד למוצאי שבת, הרי הוא מכין משבת לחל ואסור (ש"ב).

סימן פא - ארבע רשיות לשבת ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

ארבע רשיות לשבת, רשות היחיד, רשות הרבים, פרמלית, ומקום פטור. ונבאר קצת מהו בקצרה.

סעיף ב'

איזה רשות היחיד. מקום שהוא לכל הפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, (שזהו מקום חשוב שראוי להשתמש בו), ומקף במחיצות גבוהות לכל הפחות עשרה טפחים (אפלו אינו שלמות לגמרי). וחרץ עמק עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים, גם כן דינו כמחיצה (עין חכם צבי סימן ה'). וכן בור שהוא עמק עשרה ורחב ארבעה על ארבעה, וכן תל שהוא גבוה ורחב ארבעה על ארבעה. ואפלו כלי, כגון תבה, אם גבוהה עשרה או חבית שהיא עגלה ויש בה לרבע ארבעה על ארבעה, כל אלו אפלו הן ברשות הרבים או בכרמלית, הרי הן נחלקות לעצמן והן רשות היחיד. ואויר רשות היחיד הוא רשות היחיד עד לרקיע. והמחיצות עצמן שהן מקיפות לרשות היחיד על גביהן גם כן דין רשות היחיד להן. והחורים שבמחיצות שכלפי רשות היחיד, אפלו הן מפלשים מעבר לעבר, כיון שיכולין להשתמש בהן ברשות היחיד, הרי הן בטליון אצלה ונחשבים כרשות היחיד. (ואם הם רק כלפי חוץ, יתבאר בסעיף שלאחר זה).

אייר

ט

סעיף ג'

איזה רשות הרבים. רחובות ושוקים שהן שש עשרה אמה על שש עשרה אמה, שכן היה רחב הדרך במחנה לוייה שבמדבר. וכן דרכים שעוברין בהם מעיר לעיר ורחבים שש עשרה אמה, הרי הן רשות הרבים. וכל דבר שהוא ברשות הרבים, אם אינו גבוה שלשה טפחים מן הקרקע, אפלו הוא קוצים או צואה שאין רבים דורסים עליהם, מכל מקום בטל הוא לגבי הקרקע והרי הוא ברשות הרבים. וכן גומא ברשות הרבים, אם אינה עמקה שלשה טפחים, הרי הוא ברשות הרבים. והחורים שבפתלים כלפי רשות הרבים ואינם מפלשים לפנים לרשות היחיד, אם הם נמוכים משלשה טפחים לקרקע, בטליון לגבי רשות הרבים, והרי הן ברשות הרבים. ואם הן למעלה משלשה טפחים נדונין לפי מדותיהן, אם יש בהם

אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְהֵם לְמִטָּה מְעַשְׂרָה טְפָחִים, הָרִי הוּא כְּרַמְלִית. וּלְמַעַלָּה מְעַשְׂרָה טְפָחִים, הָרִי רְשׁוּת הִיחִיד. וְאִם אֵין בָּהֶם אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה הָרִי הֵם מְקוֹם פְּטוּר, בֵּין שֶׁהֵם לְמַעַלָּה מְעַשְׂרָה בֵּין שֶׁהֵם לְמִטָּה מְעַשְׂרָה. הַמְּבֹאֲאוֹת שֶׁנִּכְנָסִין לְרְשׁוּת הָרַבִּים, לְפַעְמִים הֵן רְשׁוּת הָרַבִּים וּלְפַעְמִים הֵן כְּרַמְלִית, וַיֵּשׁ בָּזָה הָרַבָּה חֲלוּקֵי דִינִים. יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁכָּל שְׂאִין שְׂשִׁים רַבּוֹא אֲנָשִׁים עוֹבְרִים בּוֹ בְּכָל יוֹם כְּדֹגְלֵי מִדְבָּר, אֵינוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים אֲלָא כְּרַמְלִית. וְלָכֵן בְּזַמַּן הַזֶּה, אֵין לָנוּ רְשׁוּת הָרַבִּים. וְכָל יֵרָא שְׂמִים יַחְמִיר לְעַצְמוֹ.

סעיף ד'

אֵיזָהוּ כְּרַמְלִית. מְקוֹם שְׂאִין הַלּוּד לְרַבִּים, וְגַם אֵינוֹ מְקוֹף בְּמַחֲצוֹת כְּרֵאוֹי, כְּגוֹן הַשְּׂדוֹת וְנֶהָר שֶׁהוּא עֵמֶק לְכָל הַפְּחוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרַחֵב לְכָל הַפְּחוֹת אַרְבָּעָה טְפָחִים. וּמְבֹאֲאוֹת שְׂשִׁים לָהֶן שְׁלֹשׁ מַחֲצוֹת, וְאַצְטוֹנִית (הוּא מְקוֹם שֶׁלְּפָנֵי הַחֲנִיּוֹת שֶׁהַסּוֹחְרִים יוֹשְׁבִים), וְאַיִצְטָבָא (הוּא מְקוֹם שֶׁמִּנִּיחִים עָלָיו פְּרָקֵמֶטְיָא) שֶׁלְּפָנֵי הָעֲמוּדִים בְּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִיא רַחְבָּה אַרְבָּעָה וּגְבוּהָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים. וְכֵן מְקוֹם שְׂשִׁים בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה מְקוֹף בְּמַחֲצוֹת שְׂאִין גְּבוּהוֹת עֲשָׂרָה, וְתֵל שְׂשִׁים בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וּגְבוּהָה מְשֻׁלְּשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה, וּבּוֹר שֶׁהוּא אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְעֵמֶק מְשֻׁלְּשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה, וְעוֹד יֵשׁ הָרַבָּה שֶׁהֵן כְּרַמְלִית. (וּלְשׁוֹן כְּרַמְלִית הוּא לְשׁוֹן רֶדֶף מֶל, פְּרוּשׁ לֹא לֹחַ וְלֹא יָבֵשׁ, אֲלָא בֵּינוּנִי. הֵכָא נִמְי לֹא רְשׁוּת הִיחִיד, לְפִי שְׂאִין לוֹ מַחֲצוֹת כְּרֵאוֹי. וְגַם לֹא רְשׁוּת הָרַבִּים, לְפִי שְׂאִין רַבִּים הוֹלְכִים שָׁם) (שְׁמָה שֵׁנוּ).

סעיף ה'

אֵיזָהוּ מְקוֹם פְּטוּר. כָּל מְקוֹם בְּרְשׁוּת הָרַבִּים שְׂאִין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְהוּא גְּבוּהָה מְשֻׁלְּשָׁה וּלְמַעַלָּה, אוֹ בּוֹר שְׂאִין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְעֵמֶק מְשֻׁלְּשָׁה לְמִטָּה, וְכֵן מְקוֹם שְׂאִין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וּמְקוֹף בְּמַחֲצוֹת מְשֻׁלְּשָׁה וּלְמַעַלָּה. וְכָל אֵלוֹ דְּוָקָא כְּשֶׁהֵן בְּרְשׁוּת הָרַבִּים הֵן מְקוֹם פְּטוּר. אֲבָל אִם הֵן בְּכְרַמְלִית, הָרִי הֵן גַּם כֵּן כְּרַמְלִית (שְׁמ"ה).

סימן פב - אסור העברה והוצאה מרשות לרשות ובו י"ג סעיפים:

סעיף א'

בְּרִשׁוֹת הַרְבִּים וּבְכַרְמְלִית אָסוּר לְטַלְטֵל שׁוּם דָּבָר אַרְבַּע אַמּוֹת, בֵּין לְשֵׁאת אוֹתוֹ בֵּין לְזָרוֹק אוֹתוֹ בֵּין לְהוֹשִׁיט אוֹתוֹ. וּלְטַלְטֵלוֹ אֵיזָה פְּעָמִים פְּחוֹת פְּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, גַּם כֵּן אָסוּר.

סעיף ב'

אָסוּר לְשֵׁאת אוֹ לְזָרוֹק אוֹ לְהוֹשִׁיט שׁוּם דָּבָר מִרְשׁוֹת הַיְחִיד לְרִשׁוֹת הַרְבִּים אוֹ לְכַרְמְלִית, וְכֵן מִרְשׁוֹת הַרְבִּים אוֹ מִכַּרְמְלִית לְרִשׁוֹת הַיְחִיד, וְכֵן מִרְשׁוֹת הַרְבִּים לְכַרְמְלִית אוֹ מִכַּרְמְלִית לְרִשׁוֹת הַרְבִּים. אֲבָל מְקוֹם פְּטוּר מִתֵּר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִמֶּנּוּ לְרִשׁוֹת הַיְחִיד וּלְרִשׁוֹת הַרְבִּים וּלְכַרְמְלִית וּמֵהֶם לְתוֹכוֹ, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יְטַלְטֵל אֶת הַחֶפֶץ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּרִשׁוֹת הַרְבִּים אוֹ בְּכַרְמְלִית. וּלְפִי שֵׁישׁ הַרְבֵּה חֲלוּקִים מֵהֵי רִשׁוֹת הַרְבִּים וּמֵהֵי כַרְמְלִית וּמֵהֵי רִשׁוֹת הַיְחִיד, (מִלְבָּד אֵלּוֹ שֶׁכִּתְבָּנוּ בְּסִימָן שְׁלֹפְנֵי זָה), לְכֵן בְּעִיר שְׂאֵינָה מְתַקְנֵת בְּעִירוֹבִין, מִי שְׂאֵינֹו בְּקִי, צָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְטַלְטֵל שׁוּם חֶפֶץ מִמְּקוֹם שֶׁהוּא מֵנַח לְמְקוֹם הַחֲלוּק מִמֶּנּוּ, כִּי אִם בְּמְקוֹמוֹת שֶׁהֵתֵר בְּרוּר לוֹ.

אייר

סעיף ג'

נְטִילַת הַחֶפֶץ מִמְּקוֹם שֶׁהוּא מֵנַח, נִקְרָא עֲקִירָה, וְהַנְּחַת הַחֶפֶץ נִקְרָאת הַנְּחָה. וְגַם עֲקִירָה בְּלֹא הַנְּחָה אוֹ הַנְּחָה בְּלֹא עֲקִירָה, אָסוּר לַעֲשׂוֹת. וְלִכֵּן אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל שְׂתֵּן אֵיזָה חֶפֶץ לְיָדוֹ שֶׁל נֹכְרִי, שְׂיוֹצִיאֹ מִרְשׁוֹת הַיְחִיד לְרִשׁוֹת הַרְבִּים אוֹ לְכַרְמְלִית, כִּי הַיִּשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה בְּזֶה אֶת הָעֲקִירָה, אֲלֹא הַנֹּכְרִי בְּעַצְמוֹ יִקַּח אֶת הַחֶפֶץ. וְכֵן כְּשֶׁמְבִיא הַנֹּכְרִי אֵיזָה חֶפֶץ, לֹא יִקַּח הוּא הַיִּשְׂרָאֵל מִיָּדוֹ, כִּי בְּזֶה עוֹשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל אֶת הַנְּחָה, אֲלֹא הַנֹּכְרִי בְּעַצְמוֹ יִנַּח אֶת הַחֶפֶץ. וְצָרִיכִין לְזָהֵר בְּזֶה בְּתִינוּק שֶׁהַעֲרֵלִית נוֹשֵׂאת אוֹתוֹ לְבֵית הַכִּנְסֵת לְמֹול שֶׁתִּקַּח בְּעַצְמָהּ אֶת הַתִּינוּק בְּבֵית, וּבְבִאָה אֶל הַחֲצֵר אוֹ עֲזָרַת בֵּית הַכִּנְסֵת וְתִקַּח הוּא יִשְׂרָאֵלִית (ש"ז ש"ח ש"י ש"י ש"י ש"י ש"י).

סעיף ד'

חֲצֵר שֵׁישׁ בּוֹ פְּרָצָה, אִם נִשְׂאָר מִן הַמְּחֻצָה בְּצַד אֶחָד רַחֵב אַרְבַּעַה טְפָחִים בְּגִבֵּה עֲשָׂרָה טְפָחִים מִן הַקְּרָקַע, אוֹ שְׁנַשְׂאָר מִשְׁנֵי צְדֵי הַמְּחֻצָה בְּכָל צַד רַחֵב טְפַח בְּגִבֵּה עֲשָׂרָה טְפָחִים מִן הַקְּרָקַע, אוֹ שְׁנַשְׂאָר מִשְׁנֵי צְדֵי הַמְּחֻצָה בְּכָל צַד רַחֵב טְפַח בְּגִבֵּה עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֲזִי אִם אֵין בְּפְרָצָה יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת, אֵינֹו צָרִיךְ שׁוּם תְּקוּן, כִּי הַפְּרָצָה הַזֹּאת נִחְשָׁבֶת כְּמוֹ פֶּתַח. אֲבָל אִם הַפְּרָצָה יִתֵּר מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת, וְכֵן אִם לֹא נִשְׂאָר מִן הַמְּחֻצָה מִצַּד אֶחָד רַחֵב אַרְבַּעַה טְפָחִים אוֹ מִשְׁנֵי הַצְּדָדִים מִכָּל צַד רַחֵב טְפַח, וּמִכָּל שְׂכָן אִם נִפְרָץ בְּמִלּוּאוֹ, דְּהֵינֹו שְׂאֵין שׁוּם מְחֻצָה בְּצַד אֶחָד כְּזֶה |, אֲזִי אֶפְלוֹ אִם אֵין בְּפְרָצָה רַק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אָסוּרִין לְטַלְטֵל בְּחֲצֵר זֶה עַד שְׂתִתְקַנוּ אוֹתָהּ

שָׁם, (והתקון המבחר הוא) בְּצוֹרֵת הַפֶּתַח. (ואם דָּרִים שָׁם שְׁנֵי בַעֲלֵי בָתִּים אוּ יוֹתֵר, צָרִיכִין עוֹד לַעֲשׂוֹת עֲרוּבֵי חֲצוֹת, וּבְאֵר, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּסִימָן צ"ד).

סעיף ה'

זֶה שְׁאֲמַרְנוּ דָּאִם אֵין בְּפִרְצָה שְׁבַחְצָר יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת נְחֹשֶׁת כְּמוֹ פֶּתַח וְאֵינוֹ צָרִיךְ תִּקּוּן, זֶהוּ רַק בְּפִרְצָה אַחַת. אֲבָל בְּשִׁתִּים אוּ יוֹתֵר, צָרִיךְ שְׂיֵהָא הַעוֹמֵד הַנִּשְׁאָר עַל כָּל פְּנִים כְּמוֹ הַפְּרוּץ. אֲבָל אִם הָיָה הַפְּרוּץ מְרַבֵּה עַל הַעוֹמֵד, כָּל שֶׁהַפִּרְצָה יִתְרָה מִשְׁלֶשָׁה טְפָחִים, צָרִיכָה תִּקּוּן.

סעיף ו'

מֵהוּ צוּרֵת הַפֶּתַח. נוֹעֵץ קָנָה מִכָּאן וְקָנָה מִכָּאן, כָּל אֶחָד לֹא פָחוֹת מִגְּבֵה עֶשְׂרֵה טְפָחִים. וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶם קָנָה אוּ חוּט. וְצָרִיךְ שְׂיֵהִיָּה הַקָּנָה אוּ הַחוּט דְּיוֹקָא עַל רֵאשִׁיָּהוּ וְלֹא מִן הַצְּדָדִין. וְאִם תִּחַב מִסְמְרוֹת בְּרֵאשֵׁי הַקָּנִים וְכַרְדֵּי הַחוּט עֲלֵיהֶם, שְׁפִיר דְּמִי, (פְּרִי מְגִדִים מִשְׁבָּצוֹת סִימָן שִׁי"ג סְעִיף קָטָן י"ט). וְצָרִיךְ שְׁכָל קָנָה לֹא יֵהָא רְחוּק מִן הַמְחַצָּה שְׁלֶשָׁה טְפָחִים, וְגַם לֹא יֵהָא גְבוּהָ מִן הַקְּרָקַע שְׁלֶשָׁה טְפָחִים, (עֵינֵי שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה סִימָן שִׁי"ג) וּבְשַׁעַת הַדְּחָק שְׂאֵי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת צוּרֵת הַפֶּתַח רַק בְּעֵנָן שְׁהַקָּנִים יֵהִיוּ רְחוּקִים מִן הַכְּתָלִים שְׁלֶשָׁה טְפָחִים יֵשׁ לְהַקְּל (תְּשׁוּבוֹת רַבֵּי עֲקִיבָא אֵיגָר סִימָן י"ח, עֵינֵי שָׁם) (שִׁסְב שִׁסְג).

סעיף ז'

חֲצִיר אוּ בֵּית שְׁפִתוּחִים לְתוֹךְ הַרְחוּב, וְהַדְּלֵת נִפְתַּחַת לְפָנִים, וְהַמְזוּזוֹת עִם הַמְשָׁקוֹף שְׁעַל גְּבִיָּהֶם, וְהָאֶסְקָפָה שְׁבִתְחֹתִית הֵן לְצַד הַרְחוּב, הֵנָּה הַמְּקוֹם הַזֶּה לְפַעֲמִים הוּא רְשׁוּת הַיְחִיד, וְלְפַעֲמִים הוּא בְּרַמְלִית. וְלִפִּי שְׂאֵין הַכֹּל בְּקִיָּאִין בְּזָה, לָכֵן מְטִילִין עָלָיו מִסְפֵּק חֹמֶר רְשׁוּת הַיְחִיד וְחֹמֶר בְּרַמְלִית, אֲסוּר לְהוֹצִיא מִשָּׁם לְהַרְחוּב שֶׁהוּא רְשׁוּת הַרְבִּים אוּ בְּרַמְלִית, וְלֹא מִן הַרְחוּב לְשָׁם, כִּי שְׂמָא הוּא רְשׁוּת הַיְחִיד. וְכֵן אֲסוּר לְהוֹצִיא מִן הַבֵּית אוּ מִן הַחֲצֵר לְשָׁם, וְלֹא מִשָּׁם לְתוֹכָם, כִּי שְׂמָא הוּא בְּרַמְלִית. וְלָכֵן אִם הַפֶּתַח נֶעוּל וְצָרִיכִין לְפִתְחוֹ, צָרִיכִין לְזַהֵר שֶׁהָאֵינוּ יְהוּדִי יִכְנִיס אֶת הַמַּפְתָּח בְּתוֹךְ הַמְּנַעוּל, וְלֹאחֵר שְׂיִפְתְּחוּ אֶת הַמְּנַעוּל, טָרַם יִפְתַּח יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּלֵת, יִסִּיר הָאֵינוּ יְהוּדִי אֶת הַמַּפְתָּח, כִּי אִם יִפְתַּח יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּלֵת בְּעוֹד שֶׁהַמַּפְתָּח תוֹךְ הַמְּנַעוּל, הָרִי הַכְּנִיס אֶת הַמַּפְתָּח מִכְּרַמְלִית לְרְשׁוּת הַיְחִיד.

סעיף ח'

בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת יֵשׁ בָּתִּים אֲשֶׁר הֵגַג נִמְשָׁךְ מִן כְּתֵל הַבֵּית לְתוֹךְ הַרְחוּב וְנִסְמָךְ שָׁם עַל עַמּוּדִים, אֲסוּר לְהוֹצִיא מִן הַבֵּית לְשָׁם אוּ לְהַכְנִיס מִשָּׁם לְבֵית. וְכֵן אֲסוּר לְטַלְטֵל שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת, מִשׁוּם דְּדִינוּ כְּמוֹ הַרְחוּב, רְשׁוּת

הַרְבִּים אוֹ כְּרַמְלִית. וְאִם שֶׁהִגָּג נִתּוֹן עַל הָעֲמוּדִים, דְּהוּי צוֹרֵת הַפֶּתַח דְּדִינָה כְּמַחְצָה, מִכָּל מְקוֹם הָרִי מִן הַצְּדָדִים אֵין מְחָצָה, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַעֲמִיד מְקַצָּה מְזָה קִנְה אֶחָד אֲצֵל הַפֶּתַל שֶׁל הַבַּיִת נֶגֶד הָעֲמוּד שֶׁהִגָּג עָלָיו, שֶׁיְהִי אֵם כָּאֵן צוֹרֵת הַפֶּתַח, וְכֵן מִן מְקַצָּה הַשָּׁנִי. וְאִם כְּמָה בְּתִים סְמוּכִים זֶה אֲצֵל זֶה, בְּעֵנֶן זֶה, דִּי לְהֵם שְׁיַעֲשׂוּ כֵן בְּקַצָּה הַבַּיִת אֲשֶׁר מְקַצָּה מְזָה, וּבְקַצָּה הַבַּיִת אֲשֶׁר מְקַצָּה מְזָה, וְיַעֲשׂוּ עֲרוּבֵי חֲצָרוֹת (מ"ו).

סעיף ט'

מִתֵּר לִתֵּן לִפְנֵי אֵינוֹ יְהוּדֵי מְזוֹנוֹת בְּחֲצֵר אוֹ בְּבַיִת, אִם עַל פִּי שְׂיֹדֵעַ שְׂיֹצִיאֵם לַחוּץ, רַק שֶׁלֹּא יִתְּנֵם לְתוֹךְ יָדוֹ, דְּאִם כֵּן, הוּא עוֹשֶׂה אֶת הָעֲקִירָה. וְדוֹקָא כְּשֵׁישׁ לְהֵאִינוֹ יְהוּדֵי רְשׁוֹת לְאֶכְלָם שֶׁם אִם יִרְצֶה. אֲבָל אִם אֵין לוֹ רְשׁוֹת לְאֶכְלָם שֶׁם אוֹ שֶׁהֵם מְזוֹנוֹת מְרַבִּים, שְׂאֵי אֲפִשֶׁר שְׂיֵאכְלֵם שֶׁם, וְכֵן שְׂאֵר חֲפָצִים שֶׁנִּכְרְ הַדְּבָר שְׂיֹצִיאֵם לַחוּץ, אֲסוּר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּנוֹתֵן לוֹ עַל מִנַּת לְהוֹצִיא.

סעיף י'

הָאִשָּׁה מְדַדָּה אֶת בְּנֵה אֶפְלוֹ בְּרְשׁוֹת הָרַבִּים, וּבְלִבָּד שֶׁלֹּא תִגְרַרְהוּ, אֲלָא יְהִי מִגְּבִיָּה רִגְלוֹ הָאֶחָת וְיִנִּיחַ הַשְּׁנֵיָה עַל הָאֶרֶץ וְיִשְׁעוֹן עָלֶיהָ עַד שְׂיַחְזוֹר וְיִנִּיחַ רִגְלוֹ שְׁהַגְּבִיָּה, שֶׁנִּמְצָא לְעוֹלָם הוּא נִשְׁעוֹן עַל רִגְלוֹ הָאֶחָת. אֲבָל כְּשֶׁהִיא גוֹרֶרֶת שְׂתֵי רִגְלָיו הָרִי זֶה כְּנוֹשְׂאָתוֹ וְאֲסוּר אֶפְלוֹ בְּכַרְמְלִית. וְלִשְׂאֵת אוֹתוֹ מִמֶּשׁ אֶפְלוֹ אִם הוּא גָדוֹל כָּל כָּךְ שֶׁיִּכּוֹל לִילָךְ בְּרִגְלָיו לְבַדּוֹ, אֲסוּר אֶפְלוֹ בְּכַרְמְלִית, שֶׁלֹּא אָמְרוּ הַחֵי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ אֲלָא לְפִטוֹר מִחֲטָאֵת. אֲבָל עַל כָּל פְּנִים שְׁבוֹת אֶפְא, וּבְכַרְמְלִית הִיא שְׁבוֹת דְּשְׁבוֹת, וְצָרִיכִין לְהַזְהִיר לְרַבִּים, שְׂטוּעִין בְּזֶה (שְׁלַחוֹ עֲרוּךְ שֶׁל הַתְּנַיָּא סִימָן שַׁח סְעִיף פֶּא. וְעֵין תְּשׁוּבַת ר' עֲקִיבָא אֵיגַר סִימָן כח).

סעיף יא'

אֵמֶת הַמַּיִם הָעוֹבְרֵת בְּתוֹךְ הַחֲצֵר, אֲסוּר לְמַלְאֵת מַיִם מִמֶּנָּה. (וּבְשִׁלְחוֹ עֲרוּךְ סִימָן שִׁנ"ו מִבְּאֵר אֵיךְ יִתְקַנָּה).

סעיף יב'

לֹא יַעֲמִד אָדָם בְּרְשׁוֹת הַיָּחִיד וְיִשְׁתֵּין אוֹ יִרְק לְרְשׁוֹת הָרַבִּים אוֹ לְכַרְמְלִית, וְכֵן מְרְשׁוֹת הָרַבִּים אוֹ מְכַרְמְלִית לְרְשׁוֹת הַיָּחִיד, וְכֵן מְרְשׁוֹת הָרַבִּים לְכַרְמְלִית, אוֹ מְכַרְמְלִית לְרְשׁוֹת הָרַבִּים. וְכֵן לֹא יִלָּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּרְשׁוֹת

הרבים או בכרמלית או מרשות לרשות ורקו בפיו, אם כבר תלשו בפיו
ממקום למקום (ש"ג).

סעיף יג'

מתר לשפוד שופכין בחצר שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות, אף על
פי שיוצאין לרשות הרבים (שנ"ז).

סימן פג - הקף מחצות לא מהני אלא כשהקף לדירה ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

הקף מחצות לטלטל בתוכו, לא מהני אלא כשהקף לדירה. ומהו נקרא
מקף לדירה. זה שבנה לו בית דירה, או שפתח פתח מביתו ואחר כך הקיף
שם במחצות, כדרך שעושין החצרות לבתים, אז אפלו אם הוא גדול
הרבה מאד, הוי רשות היחיד גמורה. אבל כל שהקף שלא לשם דירה,
כגון גנות ופרדסים, שאין המחצות עשויות אלא לשמור מה שבתוכו,
באלו יש חלוק בגדלן. אם אינו גדול מבית סאתים (שיבאר בסעיף שלאחר זה),
מתרין לטלטל בתוכו (וענין לקפו סעיף ג) אבל אם הוא גדול מבית סאתים דינו
ככרמלית.

סעיף ב'

כמה הוא שיעור סאתים. כמו שהיה חצר המשכן, מאה אמה ארז
וחמשים אמה רחב. ואם הוא מרבע, עולה בחשבון שבעים אמה וארבעה
טפחים על שבעים אמה וארבעה טפחים (ובאמות שלנו חמשים ושלש על חמשים
ושלש ומעט יותר). ואם המקום עגל או בשאר ציור צריכין גם כן לחשוב כן
שיעלה בתשברת (במרבע), חמשת אלפים אמה. (ובאמות שלנו שלשת אלפים שבע
מאות וחמשים). אך אם ארכו יותר על פי שנים ברחבו אפלו רק אמה אחת,
אז נחשב כיותר מבית סאתים כיון שאינו דומה לחצר המשכן.

מקום שְׁמֶקֶף שְׁלֹא לְשֵׁם דִּירָה, וְהוּא אֵינוֹ גָדוֹל מִבֵּית סְאֲתִים, שְׁמֶתֶר לְטַלְטֵל בְּתוֹכוֹ, אִם יֵשׁ בְּסֻמוֹ לֹא חֶצֶר, מִתֵּר גַּם כֵּן לְהוֹצִיא מִתּוֹכוֹ לְחֶצֶר וּמְחָצֵר לְתוֹכוֹ, כְּלִים שְׁשֻׁבְתוֹ בְּתוֹכוֹ אוֹ בְּחֶצֶר, כִּי נֶחְשֵׁב לְרִשׁוּת אַחַת עִם הַחֶצֶר. אָבֵל אֵינוֹ רִשׁוּת אַחַת עִם הַבַּיִת, שֶׁהַכְּלִים שְׁשֻׁבְתוֹ בְּתוֹכוֹ, אֲסוּר לְהַכְנִיסוֹ לְתוֹךְ הַבַּיִת וְהַכְּלִים שְׁשֻׁבְתוֹ בַּבַּיִת, אֲסוּר לְהַכְנִיסוֹ לְשֵׁם.

סעיף ד'

מקום שֶׁהֶקֶף שְׁלֹא לְשֵׁם דִּירָה, דְּהֵינּוּ שְׁמֵתֶחֱלָה הַקִּיף בְּמַחְצוֹת, וְאַחַר כֵּן בָּנָה שָׁם בֵּית דִּירָה אוֹ שְׁפָתַח לְשֵׁם פֶּתַח מִבֵּיתוֹ, מֵאִי תִקְנָתִיהָ לְעִשׂוֹתוֹ מִקֵּץ לְדִירָה. יִפְרָץ בְּמַחְצוֹת מְקוֹם יֵתֵר עַל עֵשֶׂר אַמּוֹת, (כִּי עֵשֶׂר אַמּוֹת חֲשׂוּבוֹת כְּפֶתַח, וְיֵתֵר מִכּוּ הוּי פְּרָצָה), וְנִתְבַּטְּלוּ הַמַּחְצוֹת, וְאַחַר כֵּן יִגְדוֹר אוֹתָהּ, וְנֶחְשֵׁב מִקֵּץ לְדִירָה.

סעיף ה'

חֶצֶר שֶׁהִיא יוֹתֵר מִבֵּית סְאֲתִים, וְנִטְעָ בָּהּ אֵילָנוֹת, אֲפִלּוּ בְּרַבָּה, לֹא נִתְבַּטְּלָה בְּזֶה הַדִּירָה וְעַדִּין חֲשׂוּבָה מִקְּפֵת לְדִירָה, שְׁכֵן דֶּרֶךְ הָאָדָם לְהַסְתוֹפֵף בְּצֵל אֵילָנוֹת. אָבֵל אִם זָרַע בָּהּ זָרְעִים, אִם זֶה בְּרֵב הַחֶצֶר, (אֲפִלּוּ אֵינוֹ בְּמִקוֹם אֶחָד אֲלֵא מִפְּנֵי), נִתְבַּטְּלָה בְּזֶה הַדִּירָה וְחֲשׂוּבָה כְּלָה כְּגֹנֶה. וְאִם זֶה בְּמוֹעֵט הַחֶצֶר, אִם הוּא פְּחוֹת מִבֵּית סְאֲתִים, בְּטֵל לְגִבֵּי הַחֶצֶר וְכִלּוֹ דֵּינוֹ כְּחֶצֶר. אָבֵל אִם הוּא יוֹתֵר מִבֵּית סְאֲתִים (בְּמִקוֹם אֶחָד), הֵרִי מְקוֹם הַזָּרַע כְּמוֹ כְּרַמְלִית, וְהִשְׁאָר מִן הַחֶצֶר הֵרִי הוּא פְּרוּץ בְּמִלּוֹאוֹ לְמִקוֹם הָאָסוּר, וְאֲסוּר לְטַלְטֵל גַּם בּוֹ רַק בְּאַרְבַּע אַמּוֹת.

סעיף ו'

וְכֵן חֶצֶר שֶׁאֵין בָּהּ אֲלֵא בֵּית סְאֲתִים אוֹ פְּחוֹת וְזָרַע בְּמִקְצָתָהּ, גַּם כֵּן נִדוֹן אַחַר הָרֵב. וְאִם רַבָּה זְרוּעָה, אֵף עַל פִּי שְׁמֵתֶרִין לְטַלְטֵל שָׁם, כִּינּוֹן שְׁאֵינָהּ יוֹתֵר מִבֵּית סְאֲתִים, מְכַל מְקוֹם כְּלִים שְׁשֻׁבְתוֹ בַּבַּיִת, אֲסוּר לְהוֹצִיא לְשֵׁם (כְּמוֹ שְׁפֶתֶתִי בְּסֵעִיף ג'). וְלָכֵן צָרִיךְ לְעִשׂוֹת מַחְצָה בְּפִנֵי הַגֶּנֶז, שֶׁיְהִי מִתֵּר לֹא לְהוֹצִיא מִן הַבַּיִת אֶל הַחֶצֶר (שְׁנִי"ח).

סימן פד - דיני הוצאה דרך מלבוש ותכשיט ובו י"ט

סעיפים:

סעיף א'

כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ לֹא מִלְבוּשׁ וְלֹא תְּכֵשִׁיט, אֲסוּר לְצֵאת בּוֹ לְרֵשׁוֹת הַרְבֵּים אוֹ לְכַרְמְלִית. וְלָכֵן אֲסוּר לְצֵאת בְּמַחַט הַתְּחוּבָה בְּבִגְדוֹ, וְאֶפְלוֹ בְּמַחַט שֶׁאֵין בָּהּ נֶקֶב. וְאֶפְלוֹ לְצַרֵּף לְבִישָׁה, יֵשׁ לְהַחֲמִיר בְּאִישׁ. אָבֵל אִשָּׁה, כִּיּוֹן שֶׁדָּרָךְ הַנָּשִׁים לְהַעֲמִיד קְשׁוּרֵיהֶן, כְּגוֹן הַצְּעִיפִים וְכַדּוּמָה בְּמַחֲטִין, מִתְּרַת לְצֵאת בָּהֶן לְצַרֵּף הַלְּבִישָׁה. וְדוֹקָא בְּמַחַט שֶׁאֵינָה נְקוּבָה. אָבֵל לֹא בְּמַחַט נְקוּבָה.

סעיף ב'

בְּתְּכֵשִׁיטִין, יֵשׁ גַּם כּוֹן דְּבָרִים שֶׁאֲסוּרוֹ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבָרְכָה לְצֵאת בָּהֶם בְּשֶׁבֶת לְרֵשׁוֹת הַרְבֵּים. יֵשׁ תְּכֵשִׁיטִין שֶׁאֲסוּרוֹ לְאִנְשִׁים, וְיֵשׁ תְּכֵשִׁיטִין שֶׁאֲסוּרוֹ לְנָשִׁים, וְהֵינּוּ תְּכֵשִׁיטִין שֶׁיֵּשׁ לְחוּשׁ שֶׁמָּא תְּסִירֵם לְהִרְאוֹתָן. וְעַכְשָׁו נִתְפָּשֵׁט הַמְּנַהֵג לְהִתִּיר, וְהַפּוֹסְקִים כְּתָבוּ טַעְמֵים לָזֶה. וְיֵרָא שֶׁמִּים יֵשׁ לוֹ לְהַחֲמִיר עַל עֲצוּמוֹ (עַיֵן שְׁלַחַן עֲרוּךְ סִימָן ש"א וְסִימָן ש"ג). וּבִפְרָט יֵשׁ לְזָהָר, שֶׁלֹּא יֵצֵא אִישׁ בְּטַבַּעַת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם מִפְּתַח (עַיֵן תּוֹסֵפֶת שְׁבֵת סִימָן ש"ג סעיף קטן ל"ט). וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יֵשׂא אֶצְלוֹ כְּלֵי הַשְּׁעוֹת (שְׁעוֹן) (אוֹהַר, זִיּוּגֵר), וְאֶפְלוֹ קְשׁוּר בְּרִבֵּיד הַזָּהָב שֶׁהוּא נוֹשֵׂא עַל צְנָאוֹרוֹ וְהוּא תְּכֵשִׁיט. אָבֵל כְּלֵי הַשְּׁעוֹת (שְׁעוֹן) הַמְּנַח בְּתוֹךְ הַכִּיס, הֵיוּ מִשָּׂא [מִמֶּשׁ] וְאֵין לוֹ הִתֵּר.

סעיף ג'

מִפְּתַח שֶׁל כֶּסֶף, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא נֶעֱשֶׂה לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, כִּיּוֹן שֶׁהוּא גַּם לְתְּכֵשִׁיט, נוֹהֲגִין לְצֵאת בּוֹ בְּשֶׁבֶת, אָבֵל בְּתֵי עֵינַיִם (מִשְׁקָפִים) (בְּרִיל) אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא מְשַׁבְּצוֹת בְּכֶסֶף, אֲסוּר לְצֵאת בָּהֶן.

סעיף ד'

אֲסוּר לְאִשָּׁה לְתַת בְּגָד עַל צְעִיפָה, וְכוּן הָאִישׁ עַל הַכּוּבַע שֶׁלוֹ מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים, שֶׁאֵין זֶה דָּרָךְ מִלְבוּשׁ. וְאִם כּוֹנְתָן שֶׁלֹּא יֵצְעוּ אוֹתָן הַגִּשְׁמִים מִתֵּר.

החגור, וכן החולה שעמד מחליו, וכן זקן מפלג, שאי אפשר לו לילך בלא מקל, מתר לו לילך במקל בידו. אבל אם אפשר לו לילך בלא מקל, ובתוך ביתו הולך בלא מקל, אלא כשהולך לחוץ נוטל אותו להחזיק בו, אסור. וכן הסומא אסור לצאת במקל בעיר שאינה מתקנת בערובין. ומי שאינו צריך כלל למקל, אסור לו לצאת בו אפלו במקום שיש ערובין, משום זילותא דשבת.

סעיף ו'

מי שהוא אסור בשלשלאות, מתר לצאת בהן.

סעיף ז'

אין יוצאים בקשרים והם עצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל, והולכין בהם בטיט ובמים.

סעיף ח'

יוצאים ברטיה שעל המכה, (ובלבד שלא נניח אותה בשבת על גבי המכה, כדלקמן סימן צ"א סעיף י') כי לפי שהיא מרפאת, הרי היא כתכשיט. ויכול לכרקה במטלית שאינה חשובה ובטלה לגבי הרטיה. אבל דבר חשוב כגון מטפחת וכדומה, אסור לכרף עליה, לפי שאינו בטל לגבי הרטיה וגם לא הוי דרך מלבוש, והוי משא.

סעיף ט'

יוצאין במוך שנותנים באזן לבלע לחה של צואת האזן, ודוקא כשהוא קשור ומהדק שם היטב שלא יוכל לפל. וכן יוצאין במוך שפסנדל, אם הוא באפן שאינו יכול לפול משם.

סעיף י'

לא תצא אשה במוך שהתקינה לנדתה, שלא לטנף בגדיה. וכן לא תצא בסניר שהיא לובשת בשביל זאת, אלא אם כן הוא מלבוש גמור. אבל אם נותנת את המוך או את הסניר בשביל להציל את עצמה מן הצער שאם יפול הדם על בשרה ויתיבש, יהא לה צער, מתרת לצאת בהן.

סעיף יא'

במקום רפוש וטיט, מתר להגביה קצת בגדיו, שלא יתלכלכו. אבל להגביהם לגמרי אסור.

סעיף יב'

מתר לצאת בשבת בשני מלבושים זה על גב זה, ואף על פי שאינו צריך לעצמו את המלבוש השני, אלא שמוציאו לצורך חבירו וכדומה. ודוקא כשדרכו לפעמים גם בחל ללבוש שני מלבושים כאלו, דהוי דרך מלבוש (ואף על פי שברב פעמים אינו לובש כן). אבל אם אין הדרך לעולם ללבוש שני מלבושים כאלו, אסור לצאת בהן בשבת משום דהשני הוי כמו משא. וכן הדין בשני אנפלאות (גרבים) ובכובע גדול על כובע קטן (קאפל) וכדומה.

סעיף יג'

ושתי חגורות זו על גב זו, אם מנהג המקום לחגור כך, למטה חגורה גרועה ועליה חגורה חשובה, מתר לחגור כך גם בשבת, ואף על פי שעתה אין לו צורך רק באחת, והשניה מוציאה לצורך חבירו. אבל אם אין הדרך לחגור בשתי חגורות, אף על פי שהוא רוצה לחגור כך בשביל עצמו, אסור, דכיון שיש לו די באחת, הוי השניה כמו משא. ובכל מקום מתר לצאת בשתי חגורות, כשיש מלבוש מפסיק ביניהן, כגון התחתונה על המכנסים, והעליונה על גבי הסרבל, שאז יש לו הנאה ותועלת משתייהן.

סעיף יד'

מטפחת שמקנחים בה את האף, נוהגין לכרכה תחת בגד העליון על המכנסים. ויזהר שלא לעשות בה שני קשרים זה על גב זה (עין לעיל סימן פ' סעיף מ"ה) וירא שמם אם הוא נוהג לשא רצועות המחזיקות את המכנסים (הויזענטרעגער) יסירן בשבת, כדי שתהא לו המטפחת לצורך. ויש נוהגין לכרכה סביב הצואר. וזה אינו מתר, אלא אם אין לו שם מטפחת אחרת והוא רגיל לפעמים לכרוך שם מטפחת מפני הקור, ויקשרהו בהתר. אבל אם נותנה רק על הצואר והקצוות תלויות לו לפניו, זהו אסור גמור. וכן לכרכה סביב הרגל או סביב היד ולצאת בה, אסור.

סעיף טו'

בתי ידים [כסיות, כפפות] (האנדשוה), יש מתירין לצאת בהן בשבת ויש אוסרין. ובזה העשוי לחמם שתי הידים ביחד [ידונית] (מוף) יש להקל טפי.

סעיף טז'

מתר לצאת בטלית מציצת בדרך מלבוש. אבל אם מקפלה סביב צוארו במקום שאין הדרך ללבשה כד, אסור.

סעיף יז'

בגד שיש לו שתי רצועות או משיחות לקשרו בהן, או שיש לו קרסים לחברו ונפסק אחד מהן, אף על פי שהשני שנשאר כנגדו אינו חשוב, מכל מקום אם דעתו לתקנו אחר כך להביא לו בן זוגו, אם כן זה שנשאר אינו בטל לגבי הבגד והוי כמו משא. ואסור לצאת בבגד זה. אבל אם אין דעתו לתקנו, אם כן, כיון שזה שנשאר אינו דבר חשוב, הרי הוא בטל לגבי הבגד ומתר לצאת בו. ואם הוא דבר חשוב, כגון משיחה של משי או קרס של כסף, אף על פי שאין דעתו לתקנו, אינו בטל לגבי הבגד ואסור לצאת בו.

סעיף יח'

בעלי הקרחה שמניחין על ראשיהן פשתן סרוק או צמר מנפץ שיהא נראה כשער בראשיהן [פאה נכרית] (פרוק) מתרין לצאת בו בשבת לרשות הרבים, שתכשיט שלהם הוא (ובלבד שהוכן מערב שבת).

סעיף יט'

הנושא קמיע, צריך לעשות שאלת חכם, אם מתר לצאת בה בשבת או לא, כי לא כל הקמעות שונים. ואשה הנושאת אבן הנקראת שטערנשוס כדי שלא תפיל, מתרת לצאת בה בשבת (ש"א ש"ג).

סימן פה - דין אם נפלה דלקה בשבת ובו ח' סעיפים:סעיף א'

אם חס ושלום נפלה דלקה בשבת, חשו רבותינו זכרונם לברכה, כי בעל הבית ובני ביתו אשר שם הדלקה, אם יתעסקו בהצלה, והמה נחפזים

ובהולים על ממונם, שפא מתוד כד ישכחו שהיום שבת ויכבו את הדלקה, על כן אסרו להציל אפלו חפצים שהו מתרין בטלטול למקום שמתרין להוציא, ורק מה שהוא צריך לו להיום, מתר לו להציל. כיצד. נפלה דלקה בליל שבת קדם הסעודה, מציל מזון שלש סעודות, הראוי לאדם, לאדם. הראוי לבהמה, לבהמה. ובשחרית, מזון שתי סעודות. ובמנחה, מזון סעודה אחת. ואם יש בכלי אחד מאכלים הרבה, כגון סל מלא פירות, וחבית מלאה יין וכדומה, כיון שמוציאם בפעם אחת, מתר. וכן אם פרש סדין וכדומה וקבץ בו כל מה שיכול להוציא ממאכלים ומשקאות ומוציאן בפעם אחת, מתר. גם מתר לו להוציא כל הכלים שהוא צריך להשתמש בהם היום.

סעיף ב'

ואומר לאחרים באו והצילו לכם, וכל אחד ואחד מציל מזון שהוא צריך לו או כלי אחד שמחזיק אפלו הרבה והרי הוא של המציל, כיון שבעל הבית הפקיר וזכה זה מן ההפקר. ואם הוא ירא שמים ומחזיר לבעל הבית מה שהציל, כיון שיודע שלא הפקיר ברצונו, מתר לו לקחת שכר ההצלה, ואין זה שכר שבת, כיון שמצד הדין הכל הוא שלו. ומכל מקום מדת חסידות שלא לטול שכר על טרח הצלה שבשבת, אף על פי שאינו שכר שבת, כי החסיד יש לו לוותר משלו בכל דבר שיש בו נדנדוד עברה.

סעיף ג'

וכל זאת, רק למקום שמתרין להוציא לשם. אבל למקום שאסורין להוציא, אסור להציל שום דבר. אך בגדים שיכולין ללבשם, מתר לו ללבוש, ולעטף כל מה שיכול, ומוציא אפלו לרשות הרבים, ופושט וחוזר ולובש ומוציא אפלו כל היום. ויכול לומר גם לאחרים, באו והצילו, ומצילין

סעיף ד'

והביתים שאין שם הדלקה, אלא שהם קרובים ויראים שתגיע גם להם, כיון שהם אינם בהולים כל כד, מתרין להציל כל דבר למקום שמתרין להוציא לשם. יש אומרים, דגם מעות ושאר דברים יקרים אף על פי שהו מקצין, מתר להצילן מן ההפסד הגדול הפתאומי, כגון דלקה או שטף מים או גזלה, על ידי מה שמניחין עליהם איזה דבר מאכל ומטלטלין אותו כן בנחד. (אבל במקום אחר, אין שום חסר לטלטל כן מקצה). ויש מקלין עוד יותר, שאפלו לבדן יכולין לטלטלן, משום דבמקום הפסד גדול פתאומי, נדחה אסור מקצה, ובלבד שלא יוציא למקום שאסורין להוציא.

סעיף ה'

כָּל סִפְרֵי קֹדֶשׁ, בֵּין שֶׁהוּ בְּכֹתֵב בֵּין שֶׁהוּ בְּדַפּוּס, מִצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלָקָה אוֹ שִׁטְף מַיִם וְכַדוּמָה, אֶפְלוּ לְחֹצֵר אוֹ לְמַבּוּי שְׁאֲסוּרִין לְהוֹצִיא לְשֵׁם מַחְמַת שְׁלֹא עָשׂוּ עֲרוּב. וְהוּא כְּשֶׁהוּ מִתְקַנֵּן בְּעֲנָן שֶׁהָיוּ מוֹעִילִים עֲרוּבֵי חֲצֵרוֹת אוֹ שְׂתוּפֵי מְבוֹאוֹת. וְעַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, מִתֵּר לְהַצִּיל אֶפְלוּ דֶרֶךְ רְשׁוֹת הַרְבֵּים (הַצֵּלַת הַמַּת מִן הַדְּלָקָה, עֲגוּ לְקַמּוֹ סִימָן פ"ח סעיף ט"ז).

סעיף ו'

מִצִּילִין תֵּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר, וְתֵיק הַתְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין.

סעיף ז'

סֵפֶר תּוֹרָה קוֹדֵם לְהַצִּיל לְשֵׁאֵר סִפְרִים.

סעיף ח'

כְּשֵׁישׁ חֲשֵׁשׁ סִפֵּק סַכְנַת נַפְשׁוֹת, מִתֵּר לְכַבּוֹת אֶת הַדְּלָקָה. וְלִכֵּן בְּמִקּוֹמוֹת שֶׁהִישָׁרְאֵלִים דָּרִים בֵּין הַנְּכָרִים, מִתֵּר לְכַבּוֹת אֶת הַדְּלָקָה, אֶפְלוּ הוּא בְּבֵית נְכָרִי, וְהַכֵּל לְפִי הָעֲנָן. וְדוֹקָא לְכַבּוֹת מִתֵּר. אֲבָל אֲסוּר לְחַלֵּל שֶׁבֶת כְּדֵי לְהַצִּיל מָמוֹן. וְאִם עָבַר וְחַלֵּל, יִלְדֵּי אֵל הָרַב לְבַקֵּשׁ שְׂיֹרְהוּ תְּשׁוּבָה.

סימן פו - דין רחיצה ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

אֲסוּר לְרַחוּץ כָּל גּוּפוֹ אוֹ אֶפְלוּ רַב גּוּפוֹ בְּמַיִם חַמִּים, אֶפְלוּ הוֹחֲמוּ בְּעֶרֶב שֶׁבֶת. וְאֶפְלוּ לְרַחוּץ שְׁלֹא בְּפֶעַם אַחַת, אֶלָּא אֶבֶר אֶבֶר, אֲסוּר בְּרַב גּוּפוֹ. וְאֶפְלוּ לְכַנֵּס לְמַרְחָץ רַק לְהַזִּיעַ, גַּם כֵּן אֲסוּר. אֲבָל מִתֵּר לְרַחוּץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו בְּחַמִּין שֶׁהוֹחֲמוּ בְּעֶרֶב שֶׁבֶת.

סעיף ב'

הַמִּים שֶׁהֵם מִמְקוֹרָם נוֹבְעִים חַמִּים, כְּמוֹ חֲמֵי טְבָרְיָה וְכַדוּמָה, אִם הֵם בִּקְרָקֶע וְאִין הַמְּקוֹם מְקוֹרָה, מִתֵּר לְרַחוּץ בָּהֶם אֶפְלוּ כָּל גּוּפוֹ. אָבֵל אִם הֵם בְּכָלִי אֹ שֶׁהַמְּקוֹם מְקוֹרָה אֲסוּר. וְאֶפְלוּ לִפְנֵס לְבֵית הַמְּרַחֵץ רַק לְהַזְיֵעַ, אֲסוּר. וַיֵּשׁ אֲוִמְרִים, דְּכָל שֶׁהֵם בִּקְרָקֶע, אֶפְלוּ הַמְּקוֹם מְקוֹרָה, מִתֵּר לְרַחוּץ בָּהֶם.

סעיף ג'

מִתֵּר לְטַבֵּל כָּל גּוּפוֹ בְּצוּנָן. אָבֵל לֹא יַעֲמֵד אַחַר כָּף נֶגֶד הַתְּנוּר לְהַתְּחַמֵּם, מְשׁוּם דִּהְיִי כְּרוּחֵץ בְּחַמִּין. וְאֶפְלוּ רַחֵץ רַק יָדָיו בְּמִים צוּנָנִים לֹא יַחֲמִימוּ אֶצֶל הַתְּנוּר בְּעוֹדָן לַחֹת, מְשׁוּם דִּהְיִי כְּרוּחֵץ בְּמִים שֶׁהוֹחֲמוּ הַיּוֹם, דְּאֲסוּר לְרַחוּץ בָּהֶם אֶפְלוּ אֶבֶר אֶחָד, אֶלָּא צְרִיךְ לְנַגְּבוֹ תַּחֲלָה יָפָה. וְעַיִן לְעִיל סִימָן פִּי סְעִיף ל"ב, שִׁישְׁפֶּשֶׁן קֹדֶם הַנְּגוּב, שֶׁלֹּא יִשָּׂאָר עֲלֵיהוֹן רַק מְעַט מִיָּם (ש"ב ש"כ).

סעיף ד'

הַרוּחֵץ צְרִיךְ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְסַחוּט שְׁעָרוֹ. וְכֵן צְרִיךְ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְשׁוּט, כִּי אֲסוּר לְשׁוּט בְּשִׁבְתָּ וּבִיּוֹם טוֹב. וְכֵן אֲסוּר לְהַשִּׁיט אֵיזָה דָּבָר, כְּגוֹן הַקְּסָמִין שֶׁעַל הַמִּים. וְאִם רוּחֵץ בְּמְקוֹם שֶׁאֲסוּרִין לְטַלְטֵל, צְרִיךְ עוֹד לְזָהֵר, שֶׁקֹּדֶם צִאתוֹ יִסִּיר תַּחֲלָה הַמִּים שֶׁעַל גּוּפוֹ וְשְׁעָרוֹתָיו, וַיִּנְגְּבֵם יָפָה שֶׁלֹּא יִשָּׂאָרוּ עֲלָיו מִיָּם וַיּוֹצִיאֵם מִרְשׁוֹת לְרְשׁוֹת. וְגַם בְּנִהָר עֲצָמוֹ צְרִיךְ לְזָהֵר, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אֶת הַמִּים שֶׁעֲלָיו, אֲרַבַּע אַמּוֹת, כִּי הַנִּהָר הוּא כְּרַמְלִית. וּלְפִי שֶׁאִין כָּלֵם יוֹדְעִים לְזָהֵר, עַל כֵּן נִתְּפֶשֶׁט הַמְּנַהֵג בְּמַדִּינוֹת אֵלוֹ, שֶׁלֹּא לְרַחוּץ כָּלֵל בְּשִׁבְתָּ אֶפְלוּ בְּצוּנָן, כִּי אִם לְצַרְדֵּי מְצוּהָ, כְּגוֹן אִשָּׁה נֹדֶה (פְּדִלְקָמוֹ סִימָן קס"ב סְעִיף ז') וְאִישׁ לְקָרְיוֹ.

סעיף ה'

מִתֵּר לְעַמֵּד עַל שְׂפַת הַנִּהָר וְלְרַחוּץ יָדָיו בְּנִהָר, וְאִין זֶה אֲסוּר בְּמָה שֶׁהוּא מוֹצִיא אֶת הַמִּים שֶׁעַל יָדָיו מִן הַנִּהָר עַל שְׂפַתוֹ, לְפִי שֶׁהַנִּהָר הוּא כְּרַמְלִית וְשְׂפַת הַנִּהָר הוּא גַם כֵּן כְּרַמְלִית, וּמִתֵּר לְהוֹצִיא מִכְּרַמְלִית לְכְּרַמְלִית בְּפָחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, רַק שִׁיזָהֵר לְנַגְּבֵם יָדָיו הַיֵּטֵב קֹדֶם שִׁילֵךְ אֲרַבַּע אַמּוֹת

סעיף ו'

מִתֵּר לְשׁוּף יָדָיו בְּמַרְסֵן אֵף עַל פִּי שְׁהִידִים רְטֹבוֹת, וּבִלְבָד שְׁלֵא יִתֵּן אֶת
הַמִּים עַל הַמַּרְסֵן מִמֶּשׁ. אֲבָל אֲסוּר לְשׁוּף יָדָיו בְּמַלַּח וְכָל שֶׁכֵּן בְּבוֹרֵית
[סבון] (זי"ף) מְשׁוּם דְּנִמּוּחַ (שכ"ו).

סעיף ז'

מִים שְׁאִין הִדְרָךְ לְרַחוּץ בָּהֶם אֲלֵא לְרִפּוּאָה, כְּגוֹן שֶׁהֵם רְעִים אוֹ מְאוּסִים,
אֲסוּר לְרַחוּץ בָּהֶם בְּשַׁבַּת, כִּיּוֹן שֶׁהוּא מְכֻּוֹן לְרִפּוּאָה (ע"ז לְקַמּוֹ סִימָן צ"א). בְּמֵה
דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשִׁשׁוּהָ בָּהֶם. אֲבָל אִם אֵינוֹ שׁוּהָ בָּהֶם, מִתֵּר, שְׁאִינוֹ
נִרְאָה אֲלֵא כְּמִקֵּר. וּבַחֲמֵי טְבִירָא וְכַדוּמָה, אִם אֵין הִדְרָךְ לְרַחוּץ בָּהֶם אֲלֵא
לְרִפּוּאָה, אֲסוּר לְרַחוּץ בָּהֶם בְּשַׁבַּת לְרִפּוּאָה, אֲפִלּוֹ אֵינוֹ שׁוּהָ בָּהֶם.

סימן פז - דברים שצריכין לזהר בבהמות חיות ועופות ובו כ"ד סעיפים:

סעיף א'

כְּתִיב לְמַעַן יִנּוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרְךָ וְגוֹ', הָרִי כִּי הִזְהִירָה הַתּוֹרָה, שְׁגִם הַבְּהֵמָה
שֶׁל יִשְׂרָאֵל תִּנּוּחַ. וְלֹא בְּהֵמָה בְּלִבָּד, אֲלֵא כָּל בְּעָלֵי חַיִּים. וְלָכֵן אֲסוּר לְהַנִּיחַ
לְבִהַמְתּוֹ שְׁתּוֹצִיא אֵיזָה מִשָּׂא, שְׁאֲפִלוֹ יִצָּאָה מֵאֵלֶיהָ לְרִשׁוּת הָרַבִּים
וְהוֹצִיאָה מִשָּׂא, עֵבֶר הוּא עֲלֶיהָ עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה. וְאֵף דְּבַר שֶׁהוּא
לָהּ לְנוּי, מְכֻּל מְקוּם הוּי מִשָּׂא. אֲבָל דְּבַר שֶׁהוּא לְרִפּוּאָתָהּ, כְּמוֹ
אֲגָד[תְּחַבְּשֵׁת] שְׁעַל הַמִּכָּה מִתְּתַר לְצֵאת בּוֹ. וְכֵן דְּבַר שֶׁהִיא צְרִיכָה
לְשִׁמְיָתָהּ, הוּי לָהּ כְּמוֹ מְלַבּוּשׁ לְאָדָם וּמִתְּתַר לְצֵאת בּוֹ. וְאֵדָּ מֵה שֶׁהוּא
רַק לְשִׁמְיָתָהּ יִתְּרָה, אֲסוּר. וְכֵן דְּבַר שֶׁבְּהֵמָה זֶה אֵינָה מִשְׁתַּמְּרֵת בָּזָה, אֵף
עַל פִּי שֶׁבְּהֵמָה אַחֲרֵת מִשְׁתַּמְּרֵת בּוֹ, הוּי לָהּ לְגַבֵּי בְּהֵמָה זֶה מִשָּׂא וְאֲסוּר.

סעיף ב'

הַסּוּס יוֹצֵא בְּאֶפְסָר אוֹ בְּרִסּוֹן, אֲבָל לֹא בְּשִׁנְיָהֶם. וּמִתֵּר לְכַרְךָ חֶבֶל הָאֶפְסָר
סָבִיב צְנֵאוֹרוֹ וְיִצֵּא בּוֹ, רַק שִׁיְהֵא כְּרוּךְ בְּרַפְיוֹן קִצָּת כְּדִי שְׁיִוָּכַל לְהַכְנִיס יָדוֹ
מִהֶרָה בֵּין הַכְּרִיכָה לְצְנֵאוֹרוֹ כְּדִי לְמַשְׁכוֹ אִם יִרְצָה לְהַשְׁמִט. וּמִתֵּר לְטַלְטֵל
בְּאֶפְסָר וּלְתַנּוֹ עָלָיו, וּבִלְבָד שְׁלֵא יִשְׁעֵן עָלָיו, מְשׁוּם דְּאֲסוּר לְסַמְךָ בְּשַׁבַּת עַל
בְּעַל חֵי. אֲבָל הַחֲמוֹר, לֹא יִצֵּא בְּרִסּוֹן שֶׁל בְּרִזָּל, לְפִי שֶׁזָּהוּ לְשִׁמְיָתָהּ יִתְּרָה

אצל החמור, ושור ופרה שאינן צריכין שמור אסורין לצאת בחבל סביב צוארם, אלא אם רגילין לברוח. אם קשר חבל בפני הסוס, הרי זה משא, לפי שאינו משתמר בו, שהוא נשמט מפיו, ואינו דומה לאפסר, שהוא קשור בראשו.

סעיף ג'

סוס וכן שאר בהמות, לא יצאו במרדעת. ואף החמור, יוצא במרדעת שלא יתקור, מפני שטבעו להתקור. ואם קשר לו המרדעת מערב שבת, מתר שיצא בו בשבת, שמלבשו היא. אבל אם אינה קשורה לו, לא יצא בה, גזרה שמא תפל מעליו ויביאנה בגדו, ובשבת אי אפשר לקשרה לו, מפני שצריך להתקרב אליו ולסמוך עליו. ואף כשהחמור בחצר, מתר לתת עליו מרדעת מפני הצנה, ובלבד שלא יצא בה. אבל על הסוס, לא יתן מרדעת כלל, אם לא כשהקר גדול שמזיק גם להסוס. וכן בימות החמה שהזבובים רבים ומצערים אותו, מתר לתת עליו מרדעת, ובלבד שיהא נזהר שלא יסמוך עצמו על הבהמה בשעת הכסוי. ולהסיר מרדעת בשבת, בין מן החמור בין מן הסוס, אסור, פנין דלית ליה צער אם לא יסירנה.

סעיף ד'

אסורה לצאת בזוג, אף על פי שהוא פקוק ואינו מקשקש. ואפלו בעיר שהיא מתקנת בערובין, אסור שתצא בו. רק בחצר, מתר שיהיה עליה. ואם אינו פקוק, ומקשקש, אפלו בחצר, אסור להיות עליה.

סעיף ה'

מתר להוליך את הסוס בחבל שבִּרְסוֹ, ובלבד שיאחז בקצה החבל, שלא יצא מגדו טפח, וגם לא יגיע החבל שבין ידו לבהמה עד טפח סמוך לארץ. ואם החבל ארוך הרבה, יכרכו על צואר הסוס.

סעיף ו'

שתי בהמות או יותר שהן קשורות זו בזו, והוא תופס בגדו אפסר אחד וכלן נמשכות זו אחר זו, אסור לעשות כן בשבת, אפלו בעיר המתקנת בערובין. אבל מתר לתפוס כמה אפסרי בהמות בגדו להוליכן, כדרך שנתבאר בסעיף שלפני זה.

סעיף ז'

אין התרנגולין יוצאין בחוטין שקושרין בהם לסימן, או שלא ישברו כלים. אבל אם קושרין רגליהן שלא יוכלו לברוח, וכן סוסים הרועים בשדה וקושרין שתי ידיהן יחד, שלא יוכלו לברוח, מתר, ובלבד שלא יקשור עקוד או רגול. עקוד, הינו שקושר יד עם רגל. ורגול, הינו שקושר אחת מרגליו כלפי מעלה, שלא תלך רק על שלש, שזה אפלו בחל אסור, משום צער בעלי חיים.

סעיף ח'

מי שיש לו משרת אינו יהודי ורוכב על הבהמה בשבת, כשמוליכה להשקותה אינו צריך למנעו, כי אסור הרכיבה בשבת, אינו משום משא הבהמה, כי החי נושא את עצמו, (ואינו אסור רק מדרבנו, ובבהמה לא גזרו), אלא האסור הוא על האדם, שהישראל אסור לרכב בשבת ואינו יהודי לית לן בה. ואפלו הוא נותן אכף או בגד לרכב עליו הם בטלים לגבי הרוכב, רק שאר דבר לא יניח על הבהמה.

סעיף ט'

מתר לומר לאינו יהודי לחלוב הבהמות בשבת, משום צער בעלי חיים, כי החלב מצערה. והחלב אסור בו ביום אפלו בטלטול, אלא האינו יהודי יעמידנו במקום המשפתר. וכן מתר לומר לאינו יהודי, להברות האנזות פעם אחת ביום, משום צער בעלי חיים (סימן ש"ה).

סעיף י'

אסור להשאיל או להשפיר בהמתו לאינו יהודי, אלא בתנאי שיחזירנה לו קדם שבת. ואם ארע שלא החזירה ופקירה הישראל קדם השבת אפלו בינו לבין עצמו, כדי להנצל מאסור. אבל לכתחלה אסור להשאיל או להשפיר על סמוך זה (רמ"ו).

סעיף יא'

לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו, אלא משער באמד דעתו.

סעיף יב'

אגדת שחת, אם אינו קשור בקשר של קימא (דהינו שני קשרים זה על גב זה), מתר להתירה ולתנה לפני בהמה. ומתר לחתוך דלועין קשות לפני בהמה, והוא כשנתלשו מאתמול. ואם הדלועין רכות ויכולה לאכלן כד, אסור לחתכן.

סעיף יג'

מתר להעמיד בהמתו על גבי עשבים מחברים כדי שתאכל, כי אין זאת מלאכה אצלה מה שתעקר העשבים, אדרבה נח לה, אבל עשבים שתלשן אינו יהודי בשבת, שהם מקצים, אסור להעמיד שם בהמה שתאכל, אלא אם כן אין לה מה לאכול, אז מתר משום צער בעלי חיים. וכן אם אין לה מה לשנות, מתר לומר לאינו יהודי להביא לה מים מן הבאר שבפרמלית (שכד שכה).

סעיף יד'

אין תולין על הבהמה כיס או כלי שתאכל מתוכו, כיון שזה אינו אלא לתענוג בעלמא לבהמה, שלא תצטרך לשיח צנארה, ואסור לטרוח בשבת בשביל תענוג הבהמה. אבל עגלים וסוּחיים שצוארון קצר ומצטערים לאכול מן הקרקע, מתר לתלות להן כלי עם מאכל בחצר. אבל לא יצאו בו, מפני שמשא הוא להן (שי"ה).

סעיף טו'

אין להשליך תבואה לעופות במקום לח, שיכול להיות שתשאר שם קצת ותצמיח אחר כד.

סעיף טז'

הנותן מספוא לבהמות, אסור לתנו תחלה בכברה להוציא המץ ולנקותו. אבל אם אינו מכון לכד, מתר לקחת אותו בכברה ולתנו באבוס.

סעיף יז'

הנותן מרסן לבהמות או לעופות, אסור לתת לתוכו מים. ואם נתן בו מים ערב שבת, אסור לגבלו בשבת. אבל מתר לנערו מכלי אל כלי, כדי שיתערב.

יח אייר

סעיף יח'

בהמות, חיות ועופות הגדלים בבית, שמזונותיהן מוטלן עליך, מתר לתת להם מזונות בשבת. אבל אותן שאינן גדלים בבית ואין מזונותיהן עליך, אסור לטרוח בשביל לתן להם מזונות. ואפלו להשליך לפניהם, אסור. ולכן אסור לתן מזונות לפני היונים, לפי שיוצאין ואוכלין בשדה. נותנין מזונות לפני כלב. ואפלו של הפקר, יש קצת מצוה לתן לו מעט מזונות, שהרי הקדוש ברוך הוא חס עליו על שמזונותיו מועטין, ומשקה אכילתו במעיו שלשה ימים. יש נוהגין לתת חטים לפני העופות בשבת שירה, ואינו נכון, שהרי אין מזונותיהן עליך (שכ"ד).

סעיף יט'

מתר להזמין אינו יהודי לביתו לאכל עמו בשבת. ואף על פי שאסור ביום טוב משום גזרה שמא ירבה בשבילו (פדלקמו סימן צ"ח) אבל בשבת אין לחוש לזאת, ומתר לתת אפלו לו לבדו מזונות. ואף על פי שאין מזונותיו עליך, מכל מקום פיון שמפונסין עובדי כוכבים מפני דרכי שלום, חשוב במזונותיו עליך (ועין לעיל סימן פ"ב סעיף ט').

סעיף כ'

בהמה חיה ועוף שלא הרגלו עדין לבוא בערב לכלוב שלהם. וכן אפלו אם הרגלו, אלא שעתה מרדו וברחו, אסור להכניסן לתוך הכלוב או לתוך הבית. ואפלו אם הם בבית או בכלוב, אלא שהדלת פתוחה, אסור לסגרה, משום דבזה המה נצודים והוי אסור צידה.

סעיף כא'

ואם כבר הרגלו והמה בני תרבות שדרךן לבוא בערב למקומם ויצאו, והוא חושש שלא יגנבו אותם, מתר לדחותן שילכו למקום המשתמר. אבל לא יקח אותם בידיים, שהרי הם מקצים.

סעיף כב'

אין מילדין את הבהמה בשבת, ואפלו לסעדה, הינו שאוחז את הנולד שלא יפול לארץ, אסור.

סעיף כג'

מִכָּה בַתְּחִלָּתָהּ שֵׁשׁ לְהִבְהִמָּה צֶעַר מִמְּנָה, סָכִין אוֹתָהּ בְּשִׁמּוֹן. אָבֵל בְּסוּף, שָׂאִין הַסִּיכָה אֶלָּא מְשׁוּם תַּעֲנוּג, אֲסוּר.

סעיף כד'

אם אָכְלָה פְּרָשִׁינִין הֶרְבֵּה וְכִדּוּמָה וּמִצְטַעֲרָת, יָכוֹל לְהַרְיֵצָה בְּחֶצֶר כְּדִי שְׂתַתְּיגַע וְתִתְרַפָּא. אם אָחֲזָה דָם, יָכוֹל לְהַעֲמִידָה בְּמִים כְּדִי שְׂתַצְטַנּוּ. וְאִם הוּא סָפֵק, שְׂמָא אִם לֹא יִקְיִזוּ לָהּ דָם, תַּמּוּת, מִתָּר לומר לְאִינוּ יְהוּדִי לְהַקְיִזָּה. וְכֵן שְׂאָר רְפוּאוֹת, עוֹשִׂין לָהּ עַל יְדֵי אִינוּ יְהוּדִי (של"ב).

סימן פח - דיני מקצה בשבת ובו י"ח סעיפים:

סעיף א'

מִקְצָה מִדַּעַת, דְּהִינּוּ שֶׁהִקְצָהוּ הָאָדָם מִדַּעַתוֹ מִלְּאֲכֹלוֹ בַּשַּׁבָּת, מִחֲמַת שְׂאִינוּ רְאוּי לְאֲכִילָה אֶלָּא עַל יְדֵי הַדְּחָק, אוֹ שְׂרָאוּי לְאֲכִילָה אֶפְלוּ בְּלֹא דְחָק, אֶלָּא שֶׁהִקְצָהוּ לְסַחֲוֹרָה, אִף עַל פִּי שְׁנִתְּנוּ לְאוֹצָר, וְכֵן דָּבָר שֶׁהוּא רְאוּי הַיּוֹם לְמֵאֲכֹל כְּלָבִים, אִף עַל פִּי שֶׁבְּעָרְבַּ שַׁבָּת לֹא הָיָה עוֹמֵד לְכַד, כְּגוֹן בְּהֵמָה וְעוֹף שְׁנִתְּנָבְלוּ בַּשַּׁבָּת, וְכֵן דָּבָר שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הַיּוֹם מִמָּה שֶׁהָיָה אֶתְמוֹל, אָבֵל מִכָּל מְקוֹם גַּם הַיּוֹם עֲדִין רְאוּי לְאִיזָה תַּשְׁמִישׁ, כְּגוֹן כְּלִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ הַיּוֹם וְעֲדִין רְאוּיִן לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן מֵעַיִן תַּשְׁמִישׁוֹן הָרֵאשׁוֹן לְקַבֵּל בָּהֶן אִיזָה מֵאֲכָל אוֹ מִשְׁקָה, וְכֵן עֲצָמוֹת שֶׁנִּתְּפָרְקוּ הַיּוֹם מִן הַבֶּשֶׂר וְהוּן רְאוּיִן לְכָלְבִים, כֹּל אֵלּוּ מִתְּרִין לְטַלְטֵל בַּשַּׁבָּת, חוּץ מִמָּה שֶׁדְּחָה בִּידֵים כְּגוֹן גְּרוּגְרוֹת וְצִמוּקִין.

אייר

יט

סעיף ב'

דְּבָרִים שְׂאִינָם רְאוּיִים כָּלֵל לְאֲכִילַת אָדָם כְּמוֹ שֶׁהוּן אֶפְלוּ עַל יְדֵי הַדְּחָק, שְׂצָרִיכִין בְּשׂוֹל, וְאִף עַל גַּב שְׂרָאוּיִים לְבִהֲמוֹת אוֹ לְכָלְבִים, הָרִי פִּינּוֹן שֶׁהֵם מוֹכְנִים לְמֵאֲכֹל אָדָם לְאַחַר זְמַן, אִינָם עוֹמְדִין לְבִהֲמוֹת וְלְכָלְבִים, וְכֵן דְּבָרִים שְׂאִינָם רְאוּיִין בַּשַּׁבָּת לְשׂוּם תַּשְׁמִישׁ, כְּגוֹן עֲצִים וְנוֹצוֹת שֶׁל עוֹפוֹת, וְעוֹרוֹת בְּהֵמוֹת, וְצִמְרָן אוֹ פִּשְׁתָּן, וְכָל בְּעָלֵי חַיִּים אֶפְלוּ שֶׁהוּן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְקַלְפֵי אֶגּוֹזִים וְקַלְפֵי בִּיצִים, וְעֲצָמוֹת קִשׁוֹת, שְׂאִינָן רְאוּיִוֹת אֶפְלוּ לְכָלְבִים,

וּדְלָתוֹת וְחִלּוֹנוֹת הַבַּיִת, (דָּאָסוֹר לְתַלְתְּנוּ בַשַּׁבָּת), וְכֵן שְׁבָרֵי כְּלִים שְׂאִינָן רְאוּיִין עוֹד לְשׁוּם תְּשֻׁמִישׁ, כָּל אֱלוֹ וְהַדּוּמָה לָהֶם, אָסוּרִין בְּטַלְטוּל. וּמִכָּל מְקוֹם כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בְּמְקוֹם שֶׁיִּכּוֹלִין לְהַזִּיק, מִתֵּר לְפָנֹת הַשְּׁבָרִים (ש"ח).

סעיף ג'

מֵאֲכָל שֶׁהוּא אָסוּר בְּאֲכִילָה וּמִתֵּר בְּהִנָּאָה, וְהוּא רְאוּי לְאִינוּ יְהוּדֵי כְּמוֹ שֶׁהוּא, כְּגוֹן בֶּשֶׂר מִבֶּשֶׂל וְכַדּוּמָה, וְיִכּוֹל הוּא לְתַנּוּ לְאִינוּ יְהוּדֵי שֶׁהוּא שְׁלוֹ, מִתֵּר לְטַלְטְלוֹ. אֲבָל אִם אִינוּ רְאוּי לְאִינוּ יְהוּדֵי כְּמוֹ שֶׁהוּא, כְּגוֹן בֶּשֶׂר חֵי, (וְגַם לְכָלְבִּים אִינוּ עוֹמֵד, כִּינּוּן שֶׁרְאוּי לְאִינוּ יְהוּדֵי), אוֹ שְׂאִינוּ יִכּוֹל לְתַנּוּ לְאִינוּ יְהוּדֵי מִפְּנֵי שְׂאִינוּ שְׁלוֹ אֱלֵא שֶׁל אַחַר, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ.

סעיף ד'

נוֹלָד, וְהִינוּ דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ הַיּוֹם, כְּגוֹן אֶפֶר מִן אֵשׁ שֶׁהִסְקָה הַיּוֹם עַל יְדֵי אִינוּ יְהוּדֵי, וְכֵן בִּיצָה שֶׁנוֹלָדָה הַיּוֹם, וּמִיָּם הַזּוֹחֲלִין מִן הָאֵילָנוֹת בִּימֵי נִיסָן, וְכֵן אֶפְלוֹ לֹא נִתְחַדֵּשׁ הַיּוֹם, אֱלֵא שֶׁבֵּא מִכַּח מַעֲשֵׂה, שֶׁהִיוּ אָסוּרִין לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם, כְּגוֹן פְּרוֹת שֶׁנִּפְלוּ מִן הָאֵילָן אוֹ שֶׁתִּלְשָׁן אִינוּ יְהוּדֵי, וְחֶלֶב שֶׁנִּחְלַב הַיּוֹם וְכַדּוּמָה, גַּם כֵּן אָסוּרִין בְּטַלְטוּל. וּפֶת שֶׁאֶפְאָה אִינוּ יְהוּדֵי בַשַּׁבָּת בְּעִיר שְׂרָבָה נִכְרִים, דְּמִסְתַּמָּא אֲדַעְתָּא דְּאִינוּ יְהוּדֵי אֶפְאָה, אִם הוּא שְׁעַת הַדְּחָק אוֹ לְצַרְדָּ מִצְוָה, מִתֵּר לְיִשְׂרָאֵל לְאֲכָלָהּ בַשַּׁבָּת.

סעיף ה'

כְּלִים שֶׁהֵם מִיְחַדִּים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מְלֶאכֶה הָאָסוּרָה לַעֲשׂוֹת בַּשַּׁבָּת, כְּגוֹן מִכְתֵּשֶׁת וְרַחֲמִים וְקַרְנָס [פְּטִישׁ] (הַאֲמַר) וְקַרְדָּם, וּמִכְבָּדוֹת, שֶׁמִּכְבָּדִין בָּהֶן אֶת הַבַּיִת, וְשׁוֹפָר, וּמְנוֹרָה, וּמַחַט שֶׁתּוֹפְרִין בָּהֶן, וְנִרוֹת שְׁלָמִים, בֵּין שֶׁל חֶלֶב בֵּין שֶׁל שַׁעוּה, וּפְתִילוֹת מִצְמֵר גֶּפֶן וּבְגָד שֶׁעֲטָנוּ שֶׁאָסוּר לְלַבְּשׁוֹ, וְכֵן כָּל כְּיוּצָא בְּאֵלוֹ מִתֵּר לְטַלְטְלוֹ לְצַרְדָּ גוּפָם, כְּגוֹן קַרְנָס לְפָצוּעַ בּוֹ אֲגוּזִים, קַרְדָּם לְחִתָּהּ בּוֹ דָּבָר מֵאֲכָל, מַחַט שְׁלֵמָה לְטוֹל בָּהֶן אֶת הַקּוֹץ. (אֲבָל אִם נָטַל עֲקָצָה אוֹ חֲדָה, אָסוּרָה בְּכָל טַלְטוּל). וְכֵן מִתֵּר לְטַלְטְלוֹ לְצַרְדָּ מְקוּמוֹ, דְּהִינוּ שְׂצָרִידָּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמְקוֹם שֶׁהַכְּלֵי מִנְּחָ שֵׁם. וְכִינּוּן שֶׁנִּטְלוּ בְּהִתֵּר, וְכֵן אִם שָׂכַח וְנִטְלוּ בְּגִדוֹ, מִתֵּר לְטַלְטְלוֹ גַּם יוֹתֵר וּלְהַנִּיחוֹ בְּמְקוֹם שֶׁיִּרְצָה. אֲבָל שֶׁלֹּא לְצַרְדָּ גוּפָן וְשֶׁלֹּא לְצַרְדָּ מְקוּמוֹ, אֱלֵא לְטַלְטְלוֹ בְּשִׁבִיל עֲצֻמָּן לְבַד, שֶׁלֹּא יִגְנְבוּ אוֹ יִתְקַלְקְלוּ, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ. וְתַפְלִין גַּם כֵּן אָסוּרִין לְטַלְטְלוֹ. אֲדָּ אִם מִנְּחִים בְּמְקוֹם בְּזִיוֹן שִׁיּוּכְלוּ לְהִתְלַכְּלוֹ, מִתֵּר לְטַלְטְלוֹ וּלְהַנִּיחוֹ בְּמְקוֹם דְּמִשְׁתַּמְרִין (ש"ח).

סעיף ו'

מקצה מחמת חסרון כּיס, דְּהִינוּ דְּבָרִים שֶׁהָאָדָם מְקַצֵּה מִדַּעְתּוֹ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַפֵּיד עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְקַלְקְלוּ, כְּגוֹן כְּלֵי אֲמֻנֹת שֶׁמְקַפֵּיד עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִפְגְּמוּ, וְסָפִין שֶׁמִּתְקַנִּים בּוֹ אֶת הַקְּלָמוֹס, וְסָפִין שֶׁל שְׁחִיטָה, וְסָפִין שֶׁל מִלָּה, וְכֵן נִיר הַעוֹמֵד לְכַתִּיבָה, וְשִׁטְרֵי חוּבוֹת, וְכַתְּבֵי חֲשֻׁבוֹנוֹת, וְאִגְרוֹת שֶׁהוּא מְקַפֵּיד עֲלֵיהֶן לְשִׁמְרוֹן, וְכֵלִים הַיְקָרִים שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כָּלֵל, וְכֵן כָּל דְּבַר שֶׁמִּחְמַת שֶׁמְקַפֵּיד עָלָיו, הוּא מֵיחַד לוֹ מְקוֹם וְאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וְכֵן כְּלִים שֶׁבְּחִנּוֹת שְׁעוֹמְדִים לְמַכִּירָה, אֲפֹלוּ הֵם כְּלֵי סְעוּדָה, אִם אֵין דְּרָכּוֹ לְהַשְׁאִילָן, (אֲבָל אִם דְּרָכּוֹ לְהַשְׁאִילָן לַפְּעָמִים, אֵינוֹ מְקַצֵּים) כָּל אֵלוֹ וְהַדּוּמָה לָהֶם, וְכֵן כֵּיס הַמֵּיחַד לְמַעוֹת, הוֹיֵן מְקַצֵּים מִחְמַת חֲסָרוֹן כֵּיס וְאִסוּרִין בְּטִלְטוּל אֲפֹלוּ לְצַרְךָ גּוֹפֵן אוֹ לְצַרְךָ מְקוֹמוֹ.

אייר

כ

סעיף ז'

דְּבַר שֶׁאֵין עָלָיו שֵׁם כְּלֵי כָּלֵל, כְּגוֹן עֲצִים וְאֲבָנִים וְחֲתִיכוֹת בְּרִזָּל וְכַדוּמָה, אִסוּר גַּם כֵּן בְּכָל טִלְטוּל, אֲפֹלוּ לְצַרְךָ גּוֹפּוֹ וְצַרְךָ מְקוֹמוֹ, אֲלֵא אִם כֵּן יִחַדוּ בְּעֶרֶב שַׁבַּת לְאִיזָה תִּשְׁמִישׁ שִׁישְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְעוֹלָם. וְלָכֵן אִסוּר לְטוּל קִיּוּסָם לְחֲצוּץ בּוֹ שְׁנָיו. יָרוֹת שֶׁאֵינוֹ שְׁלֵמִים, גַּם כֵּן אֵין שֵׁם כְּלֵי עֲלֵיהֶם וְאִסוּרִין בְּכָל טִלְטוּל. וְכֵן סֵלֶם שֶׁל עֲלִיָּה, אֵין עָלָיו תּוֹרַת כְּלֵי.

סעיף ח'

כְּלֵי שֶׁמִּלְאֲכַתּוֹ לְהַתֵּר אוֹ אֲפֹלוּ לְאִסוּר וּלְהַתֵּר, כְּגוֹן קְדָרוֹת, וְאֲפֹלוּ כְּלִים מְאוּסִים (דְּבִשְׁבַת מְקַצֵּה מִחְמַת מְאוּס מִתֵּר) מִתֵּר לְטִלְטוּל אֲפֹלוּ רַק בְּשִׁבִיל הַכְּלֵי שֶׁלֹּא יִגְנַב אוֹ יִשְׁבֵּר. אֲבָל שֶׁלֹּא לְצַרְךָ כָּלֵל, אִסוּר לְטִלְטוּל. וְכַתְּבֵי הַקִּדּוּשׁ וְאֲכָלִין, מִתֵּר לְטִלְטוּל, אֲפֹלוּ שֶׁלֹּא לְצַרְךָ כָּלֵל (ש"נ).

סעיף ט'

כְּשֵׁם שֶׁאִסוּר לְטִלְטוּל אֶת הַמְּקַצֵּה אוֹ אֶת הַנוֹלָד, כִּף אִסוּר לִתֵּן כְּלֵי תַּחְתִּיָּהוֹן כְּדֵי שִׁיפְלוּ לְתוֹכוֹ, כֵּיִן שֶׁעַל יָדֵי זֶה הוּא מְבַטֵּל אֶת הַכְּלֵי שֶׁלֹּא יוּכַל לְטִלְטְלוֹ עוֹד, וְהָרִי זֶה כְּאֵלוֹ חֲבָרוֹ שֵׁם בְּטִיט, אֲבָל מִתֵּר לְכַפּוֹת סַל לְפָנֵי הָאֲפְרוּחִים כְּדֵי שִׁיעֲלוּ וַיִּרְדּוּ בּוֹ, כִּי לְאַחַר שֶׁלֹּא יִהְיוּ עָלָיו, מִתֵּר לְטִלְטְלוֹ. וְאִם הָיוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת, נֶאֱסַר הַסַּל בְּטִלְטוּל לְכָל הַיּוֹם.

סעיף י'

עֶפֶר וְחוֹל הַצְּבוּר בְּזוּיּוֹת בְּחֶצֶר אוֹ בְּבֵית, מִתֵּר לְטִלְטְלוֹ, דְּכֵיִן דְּצָבְרוּ זוֹ הוּא הַזְּמַנְתּוֹ לְתִשְׁמִישׁ. אֲבָל אִם הוּא מְפֹזֵר, בְּטֵל לְגַבֵּי קַרְקַע וְאִסוּר

בְּטִלְטוּל. וְכֵן אִם חָתַךְ קֶדֶם שֶׁבַת עָנַף מִן הָאֵילָן לְהַנִּיף בּוֹ וּלְהַבְרִיחַ הַזְּבוּבִים וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, מִתֵּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בַּשַּׁבָּת, כִּיּוֹן שֶׁיִּחַדּוּ לְכַד וְעָשְׂאוּ כְּלִי. אָבֵל אֲסוּר לְקַח בַּשַּׁבָּת בַּד מִן הַמְּכַבְּדוֹת, שֶׁהָרִי הוּא מְקַצֶּה. וְאֶפְלוּ נָטְלוּ אֵינּוּ יְהוּדִי, אֲסוּר לְטִלְטְלוֹ.

סעיף יא'

נִסְרִים שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים שְׂאֵינָם עוֹמְדִין לְסַחֲרָה מִתֵּר לְטִלְטְלוֹן. וְשֶׁל אֲמֹן, אֲסוּר, אֲלֵא אִם כֵּן חָשַׁב עֲלֵיהֶם מִבְּעוֹד יוֹם לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בַּשַּׁבָּת (שח).

סעיף יב'

כָּל מְקַצֶּה, אֵינּוּ אֲסוּר אֲלֵא בְּטִלְטוּל. אָבֵל בְּנִייעָה בְּעֵלְמָא שְׂאֵינּוּ מְנַדְּנֵדוּ שָׂרִי. וְלָכֵן מִתֵּר לָגַע בְּמִנּוּרָה הַעוֹמֶדֶת, אֶפְלוּ גֵרוֹת דּוֹלְקִים בָּהֶן, וְכֵן מִתֵּר לְקַח דְּבַר הַתֵּר הַמֵּנַח עַל גִּבֵּי מְקַצֶּה. אָבֵל אֲסוּר לָגַע בְּמִנּוּרָה הַתְּלוּיָה, כִּי גַם בְּנִייעָה בְּעֵלְמָא הוּא מְנַדְּנֵדָה. וּמִתֵּר לְכַסּוֹת דְּבַר מְקַצֶּה בְּדְבַר שְׂאֵינּוּ מְקַצֶּה, מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים וְכַדוּמָה (רס"ה ש"ח שלי"ח).

סעיף יג'

טִלְטוּל כְּלֵאֲחֵר יָד, מִתֵּר בְּמְקַצֶּה. וְלָכֵן אִם שָׁכַח אֵיזָה דְּבַר מְקַצֶּה עַל אֵיזָה כְּלִי אוֹ שֶׁנִּפְלָה שֵׁם בַּשַּׁבָּת, אִם צָרִיךְ לְכֵלִי הַמִּתֵּר אוֹ לְמְקוֹמוֹ, מִתֵּר לְנַעֲרוֹ אוֹ לְשֵׂא אֶת הַכְּלִי לְמְקוֹם אֲחֵר וּלְנַעֲר אֶת הַמְּקַצֶּה. וְכֵן יְכוּל לַעֲשׂוֹת אִם שָׁכַח מַעוֹת בְּכִיס שֶׁבְּבִגְדוֹ וְהוּא צָרִיךְ לְבַגְדּוֹ. אָבֵל בְּשִׁבִיל הַמְּקַצֶּה לְחוּד, אֲסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן. (וְאִם הֵנִיחַ קֶדֶם שַׁבָּת בְּכוֹנֵה דְּבַר מְקַצֶּה עַל כְּלִי, נַעֲשֶׂה בְּסִיס לְדְבַר הָאֲסוּר, וַיֵּבֵא אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּסִימָן שְׂאֲחֵר זָה).

סעיף יד'

אָבֵל בְּשְׂאֵינּוּ צָרִיךְ לְהַכְּלִי הַמִּתֵּר, אֲסוּר לְטִלְטְלוֹ אִם יֵשׁ עָלָיו דְּבַר מְקַצֶּה. וְלָכֵן אֲסוּר לְטוּל בְּיָדוֹ תִּינּוֹק אֶפְלוּ בְּרִשׁוֹת הַיְחִיד, אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ אָבֵן אוֹ שְׂאֵר דְּבַר מְקַצֶּה. אֲדָא אִם יֵשׁ לְהַתִּינּוֹק גְּעָגוּעִין שְׂאֵם לֹא יִטְלוּהוּ יַחְלָה, וְגַם אִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁלִיךְ מִיָּדוֹ הָאָבֵן וְכַדוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁיִּצְעַק וַיִּבְכֶּה, אִזּוּ מִתֵּר לְטָלוֹ עַל יָדוֹ בְּרִשׁוֹת הַיְחִיד, וְאִם יֵשׁ בְּיָדוֹ הַתִּינּוֹק אֵיזָה מְטִבֵּעַ, אֲסוּר אֶפְלוּ לְאַחֵז בְּיָדוֹ וְהוּא מְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו, וְאֶפְלוּ בְּרִשׁוֹת הַיְחִיד, וְאֶפְלוּ יֵשׁ לוֹ גְּעָגוּעִין, מְשׁוּם דְּאֶכָּא לְמִיחָשׁ, שְׂמָא יְפוֹל הַמְּטִבֵּעַ מִיָּדוֹ הַתִּינּוֹק וְזָה יִשְׁכַּח שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת וַיִּגְבִּיהוּ, וְנִמְצָא מְטִלְטֵל מְקַצֶּה בְּטִלְטוּל גָּמוּר. וְאֲסוּר אֶפְלוּ בְּמְקוֹם סְכַנַּת חֲלִי, כִּיּוֹן שְׂאֵינּוּ שֵׁם שׁוּם סְכַנַּת נֶפֶשׁ אִם לֹא יִטְלְנוּ (ש"ט ש"י ש"א).

סעיף טו'

מת, אסור לטלטלו בשבת. אבל מתר לשמוט את הכר מתחתיו, שלא יסריח, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר. ואם היה פיו נפתח והולך, קושר את הלחי בענן שלא יוסיף להפתח, אבל לא כדי שיסגר מה שכבר נפתח, שאם כן היה מזיז אבר (ועי' לקמן סוף סימן קכ"ד).

סעיף טז'

אם נפלה דלקה ויראים שלא ישרף המת, מתרין לטלטלו אגב דבר התר, דהינו שמניחין עליו או אצלו איזה דבר מאכל, ומטלטל שניהם ביחד. ואם אין דבר מאכל, מניחין עליו איזה כלי או מלבוש שמתר בטלטול. ואם גם זה אין, אזי מטלטלין אותו לבדו. בין כד ובין כד אין מטלטלין אותו אלא למקום שמתרין להוציא לשם. אבל למקום שאסורין להוציא, אין להוציאו כי אם על ידי אינו יהודי (שי"א).

סעיף יז'

כל דבר מטנף, כגון רעי וקיא צואה, בין של אדם בין של תרנגולים, אם הם בבית או בחצר שיושבים שם בני אדם, מתר להוציאם לאשפה. וכשמוציא גרף של רעי או עביט של מי רגלים, כל זמן שהכלי עדין בידו, מתר להחזירו, כדן כל מקצה שבועודו בידו, מתר לטלטלו להניחו במקום שירצה. אבל לאחר שהניחו מידו, אסור לטלטלו, משום דמאיס טפי (וגרע משאר מקצה מחמת מאוס). ואדך כשצריכין לו משום כבוד הבריות, מתר להחזירו (שי"ח). וכן אם יכול לתת בתוכו מים, שיהיו ראויין לשתיית בהמה, יכול להחזירו כד.

סעיף יח'

מתר לתן כלי תחת הדלף בשבת. ואם נתמלא, שופכו ומחזירו למקומו, והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה. אבל אם המים מאוסים, אסור לתן שם כלי, משום דאין עושין גרף של רעי לכתחלה. ואם עבר ונתנו והוא במקום דמאיס עליו, מתר להוציאו (דיו מקצה במקום הפסד גדול, עי' לעיל סימן פ"ה סעיף ד'). ודיני מקצה ביום טוב ודיו מקצה מחמת מצוה, יבארו אם ירצה השם במקומם).

סימן פט - דין בסיס לדבר האסור ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

כְּלֵי שְׁלוֹ שֶׁהֵנִיחַ עָלָיו בְּעָרְבַּ שַׁבַּת דְּבַר מְקַצֵּה בְּכֹנֶנֶה, וְהִיתָה דְעֵתוֹ שְׂיָהָא מִנְחָה שָׁם בְּהִכְנַסְתָּ שַׁבַּת, נַעֲשֶׂה הַכְּלֵי בְּסִיס לְדַבַּר הָאָסוּר. וְאֶפְלוּ נֹטֵל מִשָּׁם הַמְקַצֵּה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת, מִכָּל מְקוֹם כִּינּוֹן שֶׁהִזָּה מִנְחָה שָׁם בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת וְנַעֲשֶׂה אִזּוֹ הַכְּלֵי בְּסִיס לְדַבַּר הָאָסוּר, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ גַם אַחַר כֶּךָ כָּל הַיּוֹם, אֶפְלוּ לְצַרְךָ גּוֹפּוֹ וּלְצַרְךָ מְקוֹמוֹ.

סעיף ב'

הִזָּה מִנְחָה שָׁם בְּהִכְנַסְתָּ שַׁבַּת גַּם דְּבַר הַתֵּר, וְנַעֲשֶׂה הַכְּלֵי בְּסִיס לְדַבַּר הָאָסוּר וְלְדַבַּר הַתֵּר, אִם הַדְּבַר הַמְתֵּר יוֹתֵר חָשׁוּב לוֹ, מִתֵּר לְטַלְטְלוֹ. וְאִם הַדְּבַר הָאָסוּר יוֹתֵר חָשׁוּב לוֹ, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ. וְלִכְּנֹ טוֹב לְהֵנִיחַ אֶת הַחִלּוֹת עַל הַשְּׁלַחַן קוֹדֵם בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת, כִּדִּי שְׂיָהִיּוּ הַמְפָּה וְהַשְּׁלַחַן בְּסִיס לְנֵרוֹת וְלַחֲלוֹת, וְיִהְיֶה מִתְּרִין בְּטַלְטוֹל. וְאִם לֹא עֲשָׂאוּ כֵן, הִרִי נַעֲשׂוּ הַמְפָּה וְהַשְּׁלַחַן בְּסִיס לְדַבַּר הָאָסוּר לְחוּד וְאָסוּרִין בְּטַלְטוֹל. וּמִכָּל מְקוֹם בְּדִיעֵבֵד אִם יֵשׁ צַרְךָ גָּדוֹל, כְּגוֹן, שֶׁנִּפְלַגְרָה עַל הַשְּׁלַחַן וְצָרִיכִין לְנַעֲרוֹ, יֵשׁ לְסַמֵּךְ עַל הַפּוֹסְקִים דְּסִבְיָרָא לְהוֹ, דְּלֹא נַעֲשֶׂה בְּסִיס, אֶלֶּא אִם דְעֵתוֹ שֶׁתִּשְׁאַר שָׁם הַמְקַצֵּה כָּל יוֹם הַשַּׁבָּת, וְהִרִי הַמְנַהֵג לְהַסִּיר בְּשַׁחֲרִית אֶת הַמְּנוֹרוֹת עַל יְדֵי אֵינּוּ יְהוּדֵי וְלֹא נַעֲשֶׂה בְּסִיס (וּבְשַׁלְחַן עֲרוּךְ שֶׁל הַתַּנְנָא כְּתוּב, דְּהַמְפָּה בְּלֹא הִכִּי לֹא הָיָה בְּסִיס, עֲגוֹן שָׁם בְּסִימָן שֶׁט ס"ט).

סעיף ג'

הִיוּ מְעוֹת בְּכִיס הַתַּפּוּר בְּבִגְדוֹ מִתֵּר לְטַלְטְלָה אֶת הַבְּגָד, שְׂאִין כָּל הַבְּגָד נַעֲשֶׂה בְּסִיס אֶלֶּא הַכִּיס, וְהַכִּיס בְּטֵל לְגַבֵּי הַבְּגָד. אֲבָל אִין לְלַבְּשׁוֹ אֶפְלוּ בְּבֵיתוֹ, דְּחִישִׁינָן שְׂמָא יֵצֵא בּוֹ לְרֵשׁוֹת הָרַבִּים (וְאִם הוּא בְּדָרְךָ וְיֵשׁ לוֹ מְעוֹת, עֲגוֹן לְעִיל סִימָן ס"ח סעיף י"ב). אֲבָל תַּבָּה שֶׁבְּתוֹךְ הַשְּׁלַחַן [מְגֵרָה] (שׁוּבְלָאד) וְיֵשׁ מְעוֹת בְּתַבָּה, אָסוּר לְטַלְטְלָה אֶת הַשְּׁלַחַן, מִשּׁוּם דְּהַתַּבָּה הוּא כְּלֵי בְּפִנֵּי עֲצָמוֹ וְאֵינָה בְּטַלְטָה לְגַבֵּי הַשְּׁלַחַן.

אייר

כב

סעיף ד'

לֹא נַעֲשֶׂה בְּסִיס, אֶלֶּא אִם כֵּן הַמְקַצֵּה הִזָּה מִנְחָה שָׁם בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת. אֲבָל אִם לֹא הִזָּה שָׁם בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת רַק אַחַר כֶּךָ הֵנִיחוֹ שָׁם, לֹא נַעֲשֶׂה בְּסִיס, וּמִתֵּר

לְטַלְטֵל אֶת הַכְּלִי אֶפְלוּ בְּשַׁעַה שֶׁהִמְקִצָה עָלָיו. וְלָכֵן מִתֵּר לְנַעַר אֶת הַשְּׁלֶחַן
אוֹ אֶת הַמִּפָּה מֵעֲצָמוֹת וּקְלָפִין, כְּשֵׁאִין הַשְּׁלֶחַן וְהַמִּפָּה נַעֲשׂוּ בְּסִיס מִכַּח
הַנְּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּבִי לְעִיל סְעִיף ב'.

סעיף ה'

וְלֹא נַעֲשֶׂה בְּסִיס אֶלָּא אִם הַנִּיחוֹ בְּכוֹנֵה שִׁיחָא מִנַּח שָׁם בֵּין הַשְּׁמֹשׁוֹת. אֲבָל
אִם נִשְׂאָר שָׁם מִחֲמַת שְׂכָחָה אוֹ שֶׁנִּפְּל מֵעֲצָמוֹ לְשָׁם, לֹא נַעֲשֶׂה בְּסִיס.

סעיף ו'

וְלֹא נַעֲשֶׂה בְּסִיס אֶלָּא כְּלִי שְׁלוֹ. אֲבָל אִם הַנִּיחַ דְּבַר מְקֻצָּה עַל כְּלִי שֶׁל אַחַר,
לֹא נַעֲשֶׂה בְּסִיס, דְּאִין אָדָם אוֹסֵר דְּבַר שֵׁאִינוֹ שְׁלוֹ בְּדִלָּא נִיחָא לִיה
לְחַבְרִיה.

סימן צ - דין עשית חפציו בלא מלאכה ומלאכה על ידי גוי ובו כ"ג סעיפים:

סעיף א'

יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין בְּשַׁבָּת, אֲף עַל פִּי שֵׁאִינָן דּוּמִין לְמִלְאכָה וְאִינָם
מְבִיאִין לִידֵי מְלָאכָה. וּמִפְּנֵי מָה נֶאֱסָרוּ. מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר, אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת
רְגְלֶיךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קִדְשִׁי וְגו', וְכַבְּדֹתוּ מַעֲשׂוֹת דְּרַכִּיךָ מִמְּצוֹא חֲפָצֶךָ
וְדַבֵּר דְּבַר. מֵהָא דְּכִתְיִב, "וְכַבְּדֹתוּ מַעֲשׂוֹת דְּרַכִּיךָ" דְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם
לְבִרְכָה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַלּוֹכֶךָ בְּשַׁבָּת כְּהַלּוֹכֶךָ בַּחֹל. לְפִיכָךְ אֲסוּר לְרוּץ בְּשַׁבָּת.
אֲבָל לְדַבֵּר מִצְוָה, מִתֵּר לְרוּץ, (מִדְּכִתִּיב דְּרַכִּיךָ, מִשְׁמַע, דְּרַכִּיךָ אֲסוּרִים, אֲבָל דְּרַכִּי שְׂמִים
מִתֵּרִין) וּמִצְוָה לְרוּץ (עֵינֵי לְעִיל סִימָן י"ב סְעִיף י"א) (סִימָן צ' ש"א).

סעיף ב'

וּמֵהָא דְּכִתְיִב, מִמְּצוֹא חֲפָצֶךָ, דְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה, חֲפָצֶיךָ
אֲסוּרִים, אֶפְלוּ אִינְךָ עוֹשֶׂה מְלָאכָה, כְּגוֹן שֶׁהוּא מַעֲיֵן בְּנִכְסָיו, מָה הֵם
צְרִיכִין לְמַחֵר, גַּם זֹאת אֲסוּר. וְכֵן אֲסוּר לְטִיֵּל בְּעִיר כְּדֵי לְמַצוֹא סוּס אוֹ

ספינה או קרון לשכרם אחר השבת, אם נכר הדבר שהולך בשביל כך. אבל לשמור חפציו או חפצי חברו, מתר.

סעיף ג'

אסור להחשיך על התחום, דהינו לילך בשבת עד סוף התחום או פחות ולהתעכב שם עד שתחשך כדי למהר דרכו לילך משם והלאה, שכיון שהולך משם והלאה במוצאי שבת, נכר הדבר שעקר הלוכו היה בשביל כך. ודוקא כשמחשיך שם, כדי לילך ולעשות דבר שאי אפשר בשום אופן לעשותו בשבת, כגון לשכור פועלים או לתלוש פרות או להביא פרות המקצין, שאין שום היתר לעשות דברים אלו בשבת. אבל מתר להחשיך על התחום כדי להביא בהמתו, כיון שאם היו בתים עד שם קרובים זה לזה שבעים אמה, היה מתר להביאם גם בשבת. וכן להביא פרות התלושין שאינן מקצין, מתר, כיון שאם היו מחצות מקיפות כל הדרך, היה מתר, גם בשבת, וכל פיוצא בזה. וכן מתר לילך בשבת תוך התחום אל הגנה, לתלוש שם פרות במוצאי שבת, משום דאינו נכר שהלך בשביל זה, אלא הרואים יאמרו שהלך לטייל או לבקש בהמתו שנאבדה לו, ואחר כך כשהיה שם, נמלך ונשאר עד הלילה כדי לתלוש פרותיו (ש"י ש"ז).

סעיף ד'

ומהא דכתיב, ודבר דבר, דרשו רבותינו זכרונם לברכה, שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חל. הלכך אסור לומר: דבר פלוני אעשה למחר, או סחורה פלונית אקנה למחר. והינו דבר שהיום אי אפשר לעשותו בשום אופן. אבל דבר שהיה איזה צד לעשותו היום, אף על פי שעתה אין זה הצד, מתר (כמו שכתבתי בסעיף ג'). ולכן מתר לומר, למקום פלוני אלך למחר, רק שלא יאמר לשון המשמע שילך בקרון, וגם לא ירבה לדבר בזה. ואפלו בשיחת דברים בטלים, אסור להרבות. ואסור לספר בשבת דבר של צער. אסור לאדם לחשב חשבונות בפיו בשבת, בין חשבון שעתיד להיות בין חשבון שכבר עבר, אלא שצריך לו עדין ידע אותו, כגון כך וכך הוצאתי על בנין פלוני לשכר פועלים, ועדין נשאר ביזו משכר הפועלים, שצריך הוא לדעת את החשבון, אסור. אבל חשבונות שאין לו בהם צרך, מתר לחשבון, ובלבד שלא ירבה בהם, שאסור להרבות בשיחה בטלה בשבת, כמו שכתבתי לעיל.

סעיף ה'

מדכתיב חפץ למדו רבותינו זכרונם לברכה, דאין אסורין אלא חפצי האדם, אבל חפצי שמים מתרין. לפיכך מחשיכין על התחום משום צרכי

מצוה, וכן מתר לפקח על עסקי רבים בשבת, כגון לילך לשלטון, או לבית ועד השרים לדבר בשבילם, שצרכי הרבים הם כמו חפצי שמים. וכן מתר לדבר עם מלמד אודות תינוק, אם ירצה לקחתו ללמדו ספר או אפלו אמנות, שזוהי גם כן מצוה, שאם לא תהא לו אמנות לפרנס את עצמו, ילסטם את הבריות. אבל אסור לשפור את המלמד בשבת, כי השכירות היא שבות גמורה, ולא התרה אפלו בשביל מצוה, ורק מה שאינו אסור אלא מפני ממצא חפצו ודבר דבר, זה התר בשביל מצוה. ומתר להכריז על אבדה בשבת, שהשבת אבדה מצוה היא.

סעיף ו'

מדכתיב ודבר דבר, למדו רבותינו זכרונם לברכה, דדוקא דבור אסור. אבל הרהור, מתר. ולכן הרהור בעסקיו מתר. ומכל מקום משום ענג שבת, מצוה שלא יחשב בהם ככלל, ויהא בעיניו כאלו כל מלאכתו עשויה. וזהו שכתוב, ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, והרי אין אדם יכול לעשות כל מלאכתו בשבוע אחד. אלא יראה האדם בכל שבת כאלו מלאכתו עשויה, ואין לה ענג גדול מזה (ש"ו). ומכל שכן שלא ירהר בדבר שגורם לו טרדה או דאגה.

סעיף ז'

מתר לומר לפועל, הנראה בעיניו שתוכל לעמוד עמי לערב, אף על פי שמתוך כך מבין שצריך לו לערב לשכרו למלאכה, לפי שלא נאסר אלא דבור מפרש. אבל לא יאמר לו, היה נכון עמי לערב, שזהו כמדבר בפרוש שרוצה לשכרו (ש"ז).

סעיף ח'

השוכר את הפועל לשמר לו איזה דבר, אסור להפועל לקח שכר שבת בפני עצמו. אבל אם היה משכר לשבוע או לחדש, מתר לטול בהבלעה גם שכר שבת (ועין לעיל סימן ע"ג) (ש"ו).

סעיף ט'

אסור לתן מתנה לחברו, אלא דבר שהוא לצורך שבת. וכן אסור לתן משכון לחברו, אלא אם כן הוא לצורך מצוה או לצורך שבת. ולא יאמר לו הילך משכון, אלא נותן סתם.

סעיף י'

שְׁטָרֵי הַדְּיוֹטוֹת, דְּהֵינּוּ שְׁטָרֵי חוֹבוֹת וְחֲשֻׁבוֹנוֹת וְאִגְרוֹת שֶׁל שְׂאֵלַת שְׁלוֹם, אֲסוּר אֲפֹלוּ לְעֵין בְּהֵם בְּלֵי קְרִיאָה (בפיו), וְאִף עַל פִּי שְׂאֵינּוּ אֶלָּא מְהֻרָּה, מִכָּל מְקוֹם אֲסוּר. וְלֹא אָמְרוּ דְּהֻרָּהוּר מִתֵּר, אֶלָּא כְּשֵׂאֵינּוּ נֶכֶר שְׂמֻהֻרָּהוּר בְּחֻפְצֵי הָאֲסוּרִים. אֲבָל כָּאֵן שְׁנֶכֶר לְכָל שְׂמֻהֻרָּהוּר בְּחֻפְצֵי הָאֲסוּרִים, הָרִי זֶה בְּכָלֵל אֲסוּר מִמְצוֹא חֻפְצָּד. וּמִי שְׁנֻשְׁתֵּלְחָה לוֹ אִגְרָת וְאֵינּוּ יוֹדֵעַ מַה כְּתוּב בָּהּ, מִתֵּר לְעֵין בְּהֵ, כִּי שְׂמָא יֵשׁ בָּהּ דְּבַר שְׂצָרִיד לוֹ לְגוּפּוֹ, אֲבָל לֹא יִקְרָא בְּפִיו. וְאִם יוֹדֵעַ שְׂאֵינּוּ רַק מְעַנְיֵנִי מִשָּׂא וּמִתֵּן, אֲסוּר אֲפֹלוּ לְעֵין בְּהֵ, וְגַם אֲסוּר בְּטִלְטוּל מִשׁוּם מְקָצָה.

סעיף יא'

כְּתוּב אוֹ טְבִילָא שְׂיֵשׁ בּוֹ אֵיזָה צוּרוֹת אוֹ דְּיוֹקְנָאוֹת (פאטרעטן) וְכְתוּב תַּחְתִּיהֶן, זֶה צוּרַת פְּלוּנִי וְזֶה דְּיוֹקֵן פְּלוּנִי, אֲסוּר לְקָרוֹת כְּתָב זֶה בְּשַׁבָּת. וְאֲפֹלוּ לְעֵין בּוֹ בְּלֵי קְרִיאָה, אֲסוּר. וְכֵן סְפָרֵי מְלַחְמוֹת וְסְפָרֵי דְּבָרֵי הַיָּמִים שֶׁל מְלָכֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם, וְכֵן מְלִיצוֹת וּמְשָׁלִים שֶׁל שִׁיחַת חֲלִין, כְּגוֹן סֵפֶר עֲמֻנוּאֵל, וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּבָרֵי חֲשֵׁק, אֲסוּר לְקָרוֹתֵן בְּשַׁבָּת, וְאֲפֹלוּ לְעֵין בְּהֵם בְּלֵי קְרִיאָה בְּפִיו. וְאִף בְּחֵל אֲסוּר מִשׁוּם מוֹשֵׁב יֵצִים, אֲפֹלוּ הֵם כְּתוּבִים בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וּבְדְבָרֵי חֲשֵׁק יֵשׁ עוֹד אֲסוּר, שְׂמֻגְרָה יֵצֵר הָרַע בְּעַצְמוֹ. אֲבָל אוֹתֵן סְפָרֵי דְּבָרֵי הַיָּמִים, שְׂיוּצָאִים מֵהֵם עֲנִינֵי מוֹסֵר וְיִרְאֵת שְׂמִים, כְּגוֹן סֵפֶר יוֹסִיפּוֹן וְכִיּוּצָא בּוֹ, אֲפֹלוּ כְּתוּבִים בְּלִשׁוֹן לַעֲזָ, מִתֵּר לְקָרוֹתֵם אֲפֹלוּ בְּשַׁבָּת. וּמִכָּל מְקוֹם אֵין רְאוּי לְהֻרְבּוֹת בְּהֵם.

סעיף יב'

אֲסוּר לְמַדֵּד בְּשַׁבָּת אֵיזָה דְּבַר אִם הוּא לְצָרָד, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא לְצָרָד מְצוּהָ.

סעיף יג'

בְּמְקוֹם פְּסָדָא מִתֵּר לְדְבַר בְּצָרְכֵיו, בֵּין עִם יִשְׂרָאֵל בֵּין עִם אֵינּוּ יְהוּדִי.

סעיף יד'

כָּל דְּבַר שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל אֲסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ, אֲסוּר לֹמַר לְאֵינּוּ יְהוּדִי לַעֲשׂוֹתוֹ, דְּאִמְרָה לְאֵינּוּ יְהוּדִי הוּי שְׁבוֹת. וְאֲפֹלוּ לְרְמוֹז לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ, אֲסוּר. וְאֲפֹלוּ לֹמַר לוֹ קֹדֶם שַׁבָּת שְׂיַעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת, גַּם כֵּן אֲסוּר. וְכֵן אֲסוּר לֹמַר לְאֵינּוּ יְהוּדִי בְּשַׁבָּת שְׂיַעֲשֶׂה לְאַחַר שַׁבָּת. וְדְבַר זֶה אֵינּוּ מִשׁוּם שְׁבוֹת, כִּיּוֹן דְּהַמְלָאכָה נַעֲשִׂית בְּשַׁעַת הַתֵּר, אֶלָּא אֲסוּר מִשׁוּם מִמְצוֹא חֻפְצָּד. וְלָכֵן לְצָרָד מְצוּהָ מִתֵּר (ש"י) ש"ז).

סעיף טו'

אָפּלו אַם הַנְּכָרִי בָּא מֵעֲצָמוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזָה מְלָאכָה בְּשֶׁבִיל יִשְׂרָאֵל, צָרִיךְ הַיִּשְׂרָאֵל לְמַחֲוֹת בּוֹ. וְלִכֵּן אֵינּוּ יְהוּדֵי שְׂרוּצָה לְהַסִּיר הַפְּחָם מִנְרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּדְלִיקוּ יָפָה, צָרִיכִין לְמַחֲוֹת בּוֹ.

סעיף טז'

אַם רוֹאֵה אָדָם שֶׁיּוּכַל לְבוֹא לְיַדֵּי הַפְּסֵד, כְּגוֹן שֶׁנִּתְרוּעָעָה לוֹ חֲבִית שֶׁל יֵין וְכַדוּמָה, מִתֵּר לְקָרוֹת לְנְכָרֵי לְשָׁם, אֲף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַנְּכָרִי בּוֹדֵאֵי יִתְקַנּוּ, וְאִפְלוּ בְּמְלָאכָה גְמוּרָה, וּבְלִבְדֵּי שֶׁיִּזְהַר הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לֹמַר לוֹ שׁוֹם רָמַז צּוּרֵי לְתִתְּקוֹן. אָבֵל מִתֵּר לֹמַר לְפָנָיו, כֹּל מִי שֶׁיִּצְעִיל הַפְּסֵד זֶה, לֹא יִפְסִיד שְׂכָרוֹ. וְאֵין לַעֲשׂוֹת זֹאת אֶלֶּא בְּמִקּוֹם הַפְּסֵד מְרַבָּה (ש"י).

סעיף יז'

דְּבַר שֶׁאֵינּוּ מְלָאכָה גְמוּרָה וְאֵינּוּ אָסוּר אֶלֶּא מְשׁוּם שְׁבוּת, אִם הוּא צָרִיךְ מְצוּנָה אוֹ בְּמִקְצַת חוּלֵי, מִתֵּר לֹמַר לְאֵינּוּ יְהוּדֵי לַעֲשׂוֹתוֹ. וּמִזֶּה נִהְיָה לְשִׁלּוּחַ אֵינּוּ יְהוּדֵי בְּשִׁבְתָּ לְהַבִּיא שְׂכָר אוֹ שְׂאָר דְּבַר לְצָרֶךְ שְׁבֵת אֲף בְּמִקּוֹם שֶׁאֵין עָרוּב. וְאֵין לְהַתִּיר אֶלֶּא בְּשַׁעַת הַדְּחָק, שֶׁאֵין לוֹ מָה לְשִׁתּוֹת. אָבֵל בְּשֶׁבִיל תַּעֲנוּג בְּעֵלְמָא, אֵין לְהַתִּיר. וְלֹמַר לְאֵינּוּ יְהוּדֵי לְהַבִּיא מְחוּץ לְתַחוּם, אִפְלוּ בְּדִיעַבְדֵּי אָסוּר בְּשִׁבְתָּ מָה שֶׁהַבִּיא. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, דְּהוּא הַדִּין בְּמִקּוֹם הַפְּסֵד, כְּגוֹן לְטַלְטֵל סְחוּרָה הַנִּפְסָדָת מִן הַגְּשָׁמִים, מִתֵּר עַל יְדֵי אֵינּוּ יְהוּדֵי. וַיֵּשׁ לְסַמוּךְ עַל דְּבָרֵיהֶם בְּמִקּוֹם הַפְּסֵד גָּדוֹל (ש"י שְׂכִיָּה וּבִנְיָא).

סעיף יח'

בְּעַת הַקָּר, מִתֵּר לֹמַר לְגוּי לְהַסִּיק אֶת הַתַּנּוּר, מְשׁוּם דְּהַכֵּל חוּלִים אֶצֶל הַצָּנָה. אָבֵל אִם אֵינּוּ מְכָרַח כֹּל כָּךְ, אֵין לַעֲשׂוֹת זֹאת. וְגַם אָסוּר לְהַנִּיחַ לְאֵינּוּ יְהוּדֵי שֶׁיִּסִּיק אֶת הַתַּנּוּר בְּשִׁבְתָּ אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם כְּדֵי שֶׁיְהִי חֵם בְּלִילָה (רע"ו).

סעיף יט'

אָסוּר לְשִׁלּוּחַ אֵינּוּ יְהוּדֵי חוּץ לְתַחוּם בְּשֶׁבִיל קְרוֹבֵי הַמֵּת אוֹ בְּשֶׁבִיל סַפְדָּן, (וְעֵין לְקַמּוֹ סִימָן קצ"ג סעיף ח')

סעיף כ'

נְכָרֵי הַמְּבִיא תְּבוּאָה לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּבוֹ וְהַיִּשְׂרָאֵל נֹתֵן לוֹ אֶת הַמִּפְתָּח לְאוֹצְרוֹ, וְהָאִינוּ יְהוּדֵי מוֹדֵד וּמוֹנֶה לְשָׁם, מִתֵּר, מְשׁוּם דְּהָאִינוּ יְהוּדֵי בְּמִלְאֶכֶת עֲצָמוּ הוּא עוֹסֵק, כִּי אֵין הַתְּבוּאָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַד לְאַחַר הַמִּדְיָה. וְהַיִּשְׂרָאֵל מִתֵּר לוֹ לְעַמּוּד שָׁם, שֶׁלֹּא יִטְעֶה אוֹתוֹ, וּבְלִבְדֵּי שֶׁלֹּא יִדְבֵּר עִמוֹ כְּלָל מִן הָעֵסֶק. אֲבָל אִם הִבִּיאוּ לוֹ תְּבוּאָה שְׁלֹו, אֲסוּר לֹאמַר לָהֶם לְפָנוּתָהּ מִן הָעֵגְלוֹת לְתוֹךְ אוֹצְרוֹ. וְאֶפְלוּ אִם מְעַצְמָם רוֹצִים לְפָנוּתָהּ, צָרִיךְ לְמַחוֹת בָּהֶם (רמ"ד ש"ז).

סעיף כא'

נְכָרֵי הָעוֹשֶׂה גְּבִינָה מְחֻלָּב שְׁלֹו וְהַיִּשְׂרָאֵל רוֹאֶה אֶת הַחֲלִיבָה וְהַגְּבוּן, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מִתֵּרֶת לְיִשְׂרָאֵל וְיֻכַּל לְקַנְתָּהּ לְאַחַר שַׁבָּת, אִף עַל פִּי שֶׁהַנְּכָרֵי מְכֹוּן בְּשִׁבִיל הַיִּשְׂרָאֵל לְמַכְרָהּ לוֹ, הֵרִי זֶה מִתֵּר, כִּינּוֹן שֶׁהַגְּבִינָה עֲדִין שֶׁל הַנְּכָרֵי הִיא וְלֹטוּבֵת עֲצָמוּ הוּא עוֹשֶׂה. וּמִתֵּר לְיִשְׂרָאֵל אֶפְלוּ לֹאמַר לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה וְאֶפְלוּ בְּשַׁבָּת, שֶׁמִּתֵּר לֹאמַר לְנְכָרֵי עֲשֵׂה מְלֶאכֶתְךָ, אֶפְלוּ מְגִיעַ מִזֶּה רוּחַ לְיִשְׂרָאֵל.

סעיף כב'

אִינוּ יְהוּדֵי שֶׁקָּנָה סְחוּרָה מִיִּשְׂרָאֵל וּבֵא בְּשַׁבָּת לְקַחְתָּהּ, אִם אֶפְשֵׁר יֵשׁ לְמַנְעוֹ.

סעיף כג'

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יֶאֱרָצִיט (יום זכרון הוריו) בְּשַׁבָּת וְשָׂכַח לְהַדְּלִיק נֵר שֶׁל יֶאֱרָצִיט, יְכוּל לֹאמַר לְאִינוּ יְהוּדֵי בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת שֶׁיִּדְלִיק, אֲבָל לֹא בְּשַׁבָּת (מג"א סימן רס"א).
רס"א

סימן צא - דין מי שיש לו מחוש וחולה שאין בו סכנה ובו י"ח סעיפים:

סעיף א'

מי שיש לו מחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כמו בריא, אסור לעשות לו שום רפואה, אפלו בדבר שאין בו משום מלאכה, ואפלו לסוד בשמן, בין בעצמו בין על ידי אחרים, ואפלו על ידי אינו יהודי.

סעיף ב'

כל אכלים ומשקין שהם מאכל בריאים, מתר לאכלן ולשתותן לרפואה, אף על פי שהם קשים לקצת דברים ומוכחא מלתא דלרפואה עבד, אפלו הכי שרי. וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה. מתר לאכול שרפים מתוקים (מיצים סמיכים) (זעפטל) ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים את הקול, ואין בו משום רפואה, כיון שאין לו מכה בגרונו.

סעיף ג'

החושש בשניו במחוש בעלמא ואין לו צער גדול (ועין בסימן שאחר זה סעיף ד) לא יגמע בהן חמץ או שאר משקה לרפואה ויפלוט את המשקה, אלא מגמע ובולע או טובל בו פת ואוכלו כדרך. וכן החושש בגרונו לא יערערנו באיזה משקה, אלא בולע. ואם נתרפא, נתרפא (שכ"ח).

סעיף ד'

החושש במתניו וכדומה, וכן מי שיש לו חטטין בראשו, במדינות אלו, כיון שאין נוהגין לסוד בשמן, כי אם לרפואה, אסור לסוד בשבת, משום דמוכחא מלתא דלרפואה קעבד.

סעיף ה'

הגוינח מכאב לב שרפואתו לינוק בפיו מן העז, מתר לו לינוק בשבת, (משום דיניקה, הוי מפרק כלאחר יד, ומשום צערא דחלי, לא גזרו רבנן) (שכח).

סעיף ו'

החושש במעיו, מתר לתן עליהם כוס שיערו ממנו חמין, אף על פי שעדין יש בו הבל (ועין לעיל סימן לג סעיף יב). וכן מתר להחם בגדים ולהניח עליו.

סעיף ז'

מי שנגנף ידו או רגלו, צומתה ביין כדי להעמיד הדם, אבל לא בחמץ, מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה. ואם הוא מענג, אף היין לו כמו החמץ, ואסור. ואם הוא על גב היד או גב הרגל או שנעשה על ידי ברזל, מתר לרפאת בכל דבר, כדלקמן סימן צ"ב סעיף ה'.

סעיף ח'

יש לו איזה מחוש בעיניו, לא יתן עליהם רק תפל. (פרוש רק שבפיו בעוד שלא טעם כלום) דמוכחא מלתא דלרפואה, אבל מי שאינו יכול לפתח עיניו, מתר ללחלחון ברק תפל, כי אין זאת לרפואה, אלא לפתח העינים קמכוון.

סעיף ט'

מי שמצטער מרב המאכל שאכל, מתר לתחב אצבעו לתוך גרונו כדי שיקיא.

סעיף י'

מכה שאין בה סכנה, לא יניח עליה רטיה, אפלו עשאה מאתמול, ולא כל דבר שהוא משום רפואה, אפלו עליה אם חתיכת בגד יבש וישן, שהוא מרפא גם כן. אבל נותן עליה איזה דבר לשמרה שלא תסרט. היתה עליה רטיה מאתמול, מגלה קצתה ומקנח פי המכה וחוזר ומגלה קצתה השניה ומקנחה, ורטיה עצמה לא יקנח, מפני שהוא ממרח. נפלה הרטיה מעל גבי המכה על גבי הקרקע לא יחזירנה. נפלה על גבי פלי, יחזירנה. ואם מצטער הרבה, מתר לומר לאינו יהודי להחזירה. אבל אסור לומר לאינו יהודי לעשות רטיה בשבת, כי מרוח הרטיה הוא אסור דאורייתא ואסור אפלו על ידי אינו יהודי, אם לא כשחלה כל גופו. (כדלקמן סעיף ט"ז)

סעיף יא'

אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם, מפני שהדם יצבע אותו, ומכל שכן בגד אדם, שהוא מתקנו. וגם אסור לדחוק במכה להוציא את הדם. אלא כיצד עושה. רוחץ במים או ביין להעביר הדם, ואחר כך יכרף עליה סמרטוט. ואם אין הדם פוסק על ידי רחיצה, יניח שמה קורי עכביש ויכרף עליה סמרטוט. אף יש מפקפקים בזה, משום דקורי עכביש מרפאים, על כן אם אפשר, יש לעשות על ידי אינו יהודי (שכ"ח).

סעיף יב'

הפּוֹתַח מְרַסָּא כְּדִי לְהַרְחִיב פִּי הַמֶּכֶה, כְּדָרְדֵּךְ שְׁהַרְוֹפְאִים עוֹשִׂים, שְׁהֵם מִתְכַּוְּנִים לְרְפוּאָה לְהַרְחִיב פִּי הַמֶּכֶה, הֲרִי זֶה חַיֵּב, שְׂזוֹ הִיא מְלַאכְתַּת הַרְוֹפָא. וְאִם פְּתַחָה רַק כְּדִי לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה אֶת הַלְחָה שְׁמַצְעֵרְתוֹ, וְאִינוֹ חוֹשֵׁשׁ אִם תַּחֲזוֹר וְתִסְתַּם מִיָּד, הֲרִי זֶה מִתֵּר מְשׁוּם צְעָרוֹ. וְדוֹקָא לְנִקְבָּה עַל יְדֵי מַחֵט וְכַדוּמָה אֲבָל לֹא בְּצַפְרָנְיוֹ, מְשׁוּם דְּתוֹלֵשׁ קֶצֶת מֵעוֹר הַמְּרַסָּא, וְיֵשׁ בְּזֶה חַיִּיב. וְגַם עַל יְדֵי מַחֵט וְכַדוּמָה, כִּיּוֹן שְׂיֵשׁ לְחוֹשׁ, שְׁמָא יִתְכַּוֵּן שְׁתַּשְׂאֵר פְּתוּחָה, כְּדִי שְׁתּוֹצִיא לְחָה גַם אַחַר כֶּךָ עַל כֵּן אִם אֶפְשָׁר יֵשׁ לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי נְכָרִי.

סעיף יג'

מִי שְׂיֵשׁ לוֹ נֶקֶב בְּזָרוּעַ שְׁקוֹרִין "אַפְטוֹרָא" (פּוֹנְטִינְעֵלְלֵעַ, אִימְפֵּרְאטוֹר), אִם נִסְתַּם הַנֶּקֶב קֶצֶת, אֲסוּר לִתֵּן לְתוֹכּוֹ קִטְנִית שְׂיִפְתַּח, דְּהָא כּוֹנְתוֹ שְׂיִשְׂאֵר פְּתוּחַ. וְרִטְיָה (שְׁנַעֲשִׂית מֵאֶתְמוֹל) מִתֵּר לִתֵּן עַל הָאֶפְטוֹרָא שְׁהִיא רַק לְשִׁמְרוֹ. אֲדָּ אִם יוֹדֵעַ שְׁהַרְטִיָּה מוֹצִיאָה לְחָה אוֹ דָם, אֲסוּר. וְכֵן אִם בָּא לְקַנְחָה, אִם יוֹדֵעַ שְׁעַל יְדֵי הַקְּנוּיָה יֵצֵא דָם אוֹ יְחָה, אֲסוּר לְקַנְחָה, (וְלֹא דְמִי לְפּוֹתַח מְרַסָּא, דְּהֵתֵם בְּמְרַסָּא, הַלְחָה וְהַדָּם כְּנוּס וְעוֹמֵד בְּפְנֵי עֲצָמוֹ וְאִינוֹ עוֹשֶׂה חֲבוּרָה. אֲבָל כָּאוּ שְׁהַלְחָה וְהַדָּם מִבְּלָעִים בְּבִשָּׁר, אִם מוֹצִיאִם עוֹשֶׂה חֲבוּרָה).

אייר

כו

סעיף יד'

מִכָּה שְׁנִתְרַפְּאָה, נוֹתְנִין עָלֶיהָ רִטְיָה שְׁעַשְׂאָה מֵאֶתְמוֹל, שְׂאִינָה אֶלָּא לְשִׁמְרָה. וּמִתֵּר לְהַסִּיר גְּלָדֵי מִכָּה.

סעיף טו'

נִתְחַב לוֹ קוֹץ, מִתֵּר לְהוֹצִיאָוּ בְּמַחֵט, וּבְלִבָּד שְׂיִזְהֵר שְׁלֹא יוֹצִיא דָם, דְּעָבִיד חֲבוּרָה.

סעיף טז'

חוּלָה שְׁנִפְּל מִחֲמַת חֲלִיו לְמִשְׁכָּב וְאִין בּוֹ סַכְּנָה, אוֹ שְׂיֵשׁ לוֹ מִחוּשׁ שְׁמַצְטַעַר וְחָלָה מִמֶּנּוּ כָּל גּוּפוֹ, שְׂאָזוֹ אָף עַל פִּי שְׁהוּא הוֹלֵךְ, כְּנִפְּל לְמִשְׁכָּב דְּמִי, אוֹמְרִים לְאִינוֹ יְהוּדִי לַעֲשׂוֹת לוֹ רְפוּאָה וּלְבַשֵּׁל בְּשִׁבְלּוֹ. וּמִתֵּר לוֹ לְאַכּוֹל

בשבת בשולי אינו יהודי, כיון שהתר לו היום הבשול על ידי אינו יהודי
(ועין לעיל סימן ל"ח סעיף ט').

סעיף יז'

ומתר לו לאכל ולשתות סמי רפואה, וכן לעשות לו איזה רפואה, בין הוא
בעצמו בין אחרים, ובלבד שלא יהא בדבר איזה אסור מלאכה, אפלו
אסור דרבנן. אבל כל שיש בו אפלו אסור דרבנן, אסור לעשותו כי אם על
ידי אינו יהודי. ואם אין אינו יהודי, יש להתיר לעשות על ידי ישראל
אסור דרבנן על ידי שנוי (שכ"ח).

סעיף יח'

רופא אינו יהודי שהוא מצמיח [מרכיב] אבעבועות (בלאטרן אומפפון) לילדים
אם יכול הישראל לפיסו בממון שיעשה לאחר השבת יעשה כן. ואם לאו,
וצריכין לעשות בשבת, אל יחזיק ישראל אז את הילד, אלא אינו יהודי
יחזיקו (כן) כתוב בספר תשובה מאהבה).

סימן צב - דין חולה שיש בו סכנה ודין אנוס לעברה. ובו י' סעיפים:

סעיף א'

דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות, כמו שאר כל המצות שבתורה. לכן
חולה שיש בו סכנה והוא אדם כשר, ואף על פי שלפעמים עושה עברה
לתאבון (עין יו"ד סימן קנ"ח וחוי"מ סימן תכ"ה). ואפלו הוא תינוק בן יומו, מצוה
לחלל עליו את השבת. ואם החולה אינו רוצה, כופין אותו על כך. ועון
גדול הוא בידו להיות חסיד שוטה, שלא להתרפא בשביל איזה אסור,
ועליו נאמר ואף את דמכם לנפשותיכם אדרש. והזריז לחלל; בשביל
חולה שיש בו סכנה, הרי זה משבח. ואפלו יש אינו יהודי לפנינו, משתדלין
לעשות על ידי ישראל. וכל מי שחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה, אף
על פי שלא הצרף לו, הרי זה יש לו שחר, כגון שאמר הרופא, חולה זה
צריך גרוגרת אחת, ורצו תשעה אנשים ותלש כל אחד גרוגרת והביא, כלם
יש להם שחר טוב מאת ה' יתברך שמו, אפלו הבריא החולה בראשונה.
וכן בשביל כל פקוחנפש, ואפלו ספק פקוח נפש, מצוה לחלל עליו את

השבת, ולעשות בשבילו כל אסורי דאורייתא, שאין לה דבר שעומד בפני פקוח נפש, כי לא נתנה התורה אלא למען החיים, שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות בהם, חוץ מעבודה זרה גלוי עריות ושפיכת דמים, שהם ביהרג ואל יעבר (סימן שכח שכת, וביו"ד סימן קנו).

סעיף ב'

כל אדם שהוא אומר, מכיר אני באותו חולה שהוא מסכן, אם אין שם רופא ממחה שמכחישו, נאמן ומחללין עליו את השבת. ואפלו אינו אומר בברור, אלא אומר שגראה לו, שצריכין לחלל עליו את השבת, שומעין לו ומחללין עליו, משום דספק נפשות, להקל. אם רופא אחד אומר שהוא מסכן ושהוא צריך לרפואה פלוגית, ורופא אחד אומר שאינו צריך, או שהחולה אומר שאינו צריך, שומעין להרופא שאומר שהוא צריך. ואם החולה אומר שהוא צריך לרפואה פלוגית, והרופא אומר שאינו צריך, שומעין לחולה. אך אם הרופא אומר שרפואה זו תזיקהו, שומעין לרופא.

אייר

כז

סעיף ג'

אם רופא בקי, אפלו הוא אינו יהודי, או שאר מבין אומר, שאף על פי שעתה עדין אין החולה בסכנה, מפל מקום אם לא יעשו לו רפואה זאת, אפשר שתכבד עליו החלי ויכול לבא לידי סכנה, אפלו החולה אומר שאינו צריך, שומעין לרופא ומחללין את השבת. ואם הרופא אומר, שאם לא יעשו לו רפואה זאת ודאי ימות, ואם יעשו לו יכול להיות שיחיה, מחללין גם כן את השבת. עין עוד בסימן קל"ג מן סעיף י"ג עד סעיף י"ח (שכ"ח שכ"ט תרי"ח).

סעיף ד'

כל מכה שבפנים הגוף, דהינו מן השפה ולפנים וגם השנים בכלל, והינו קלקול שמחמת מכה או בועה וכיוצא בזה, מחללין עליו את השבת ואינו צריך אמד, שאפלו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום, עושין לו כל מה שרגילים לעשות בחל. אבל כשיודעים ומפירים באותו חלי שממתין ואינו צריך לחלול שבת אין מחללין. מחושים אינן נקראין מכה. ומי שחושש בשנו ומצטער עליה מאד עד שחלה ממנה כל גופו, מתר לומר לאינו יהודי שיוציאה.

סעיף ה'

מִכָּה שֶׁעַל גֵּב הַיָּד וְשֶׁעַל גֵּב הַרְגֵל, וְכֵן עַל כָּל מִכָּה שֶׁנַּעֲשֶׂתָה מִחֲמַת בְּרָזָל, וְעַל שְׁחִין שֶׁבְּפִי הַטְּבַעַת, וְכֵן מִי שֶׁבָּלַע עֲלוּקָה אוֹ שֶׁנִּשְׁכָּח כֶּלֶב שׁוֹטָה אוֹ אֶחָד מִזֹּחְלֵי עֶפֶר, אֶפְלוּ סִפְק אִם מִמִּית אִם לֹא, וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קִדְחַת חִזָּק בְּיוֹתֵר, מִחֲלָלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. אֲבָל עַל קִדְחַת הַמְּצוּיָה, אִין מִחֲלָלִין, אֶלָּא עוֹשִׂין עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי.

סעיף ו'

מִי שֶׁאַחֲזוּ דָם, מִקִּיזִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְכֹל שֶׁהִקִּיז דָם וְנִצְטָנוּ, עוֹשִׂין לוֹ מְדוּרָה לְהַתְחַמֵּם אֶפְלוּ בְּתַקוּפַת תַּמּוּז.

סעיף ז'

הַחוּשֵׁשׁ בְּשִׁתֵּי עֵינָיו אוֹ שֶׁהִיָּה בְּאַחַת מֵהֵן צִיר אוֹ שֶׁהָיוּ שׁוֹתֵתוֹת אוֹ שֶׁהִיָּה דָם שׁוֹתוֹת אוֹ שֶׁאֵר דָּבָר שֶׁהוּא סִכָּנָה לְעֵין, מִחֲלָלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת.

סעיף ח'

חוּלָה שֵׁיֵשׁ בּוֹ סִכָּנָה שֶׁצָּרִיךְ לְבָשֶׁר, וַיֵּשׁ כָּאֵן בְּשָׂר אָסוּר, שׁוֹחֲטִין עֲבוּרוֹ וְאִין מֵאַכִּילִין אוֹתוֹ בְּשָׂר אָסוּר, מִשּׁוּם דְּחִישִׁינָן, שֶׁמָּא כְּשִׁיתוּדַע לוֹ שֶׁהָאֶכִּילוּ אוֹתוֹ בְּשָׂר אָסוּר, יִקּוּץ בּוֹ. אֲבָל בְּמִקּוֹם דְּלִכְּא לְמִיחַשׁ לְשִׁמְא יִקּוּץ בּוֹ, כְּגוֹן שֶׁהוּא קָטָן אוֹ שֶׁדַּעְתּוֹ מְטוּרְפָת, מֵאַכִּילִין אוֹתוֹ בְּשָׂר אָסוּר וְאִין שׁוֹחֲטִין עֲבוּרוֹ בַּשַּׁבָּת (שכ"ח).

סעיף ט'

הַמְּבַשֵּׁל בַּשַּׁבָּת בְּשִׁבִיל חוּלָה, אָסוּר לְבָרִיא לְאָכְלוֹ בַּשַּׁבָּת, אֲבָל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מִתֵּר מִיָּד גַּם לְבָרִיא אִם בְּשָׁלוֹ יִשְׂרָאֵל, וְעֵין לְעֵיל סִימָן לַח סְעִיף ט (שיח).

סעיף י'

מִי שֶׁרוּצִים לְאַנֵּס אוֹתוֹ שֶׁיַּעֲבֹר עֲבֵרָה לְפִי שְׁעָה, אֶפְלוּ הִיא עֲבֵרָה חֲמוּרָה, אִין מִחֲלָלִין עָלָיו שַׁבָּת, כְּדִי לְהַצִּילוֹ מִן הָעֲבֵרָה. אֲבָל אִם רוּצִים לְאַנֵּס אוֹתוֹ לְהַמִּיר אֶת הַדָּת וּלְהוֹצִיאוֹ מִכְּלָל יִשְׂרָאֵל אֶפְלוּ הוּא קָטָן אוֹ קִטְנָה הַחַיּוּב הוּא עַל כָּל מִי שֶׁבִּיָּדוֹ לְהַשְׁתַּדֵּל לְהַצִּילוֹ, אֶפְלוּ צָרִיךְ לְחַלֵּל שַׁבָּת בְּאִסוּרֵי דְאוּרִיתָא, כְּמוֹ שֶׁמְחַיְבִין לְחַלֵּל שַׁבָּת בְּשִׁבִיל חוּלָה שֵׁיֵשׁ בּוֹ סִכָּנָה, דְּכִתִּיב וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת, אִמְרָה תוֹרָה, חֲלַל עָלָיו שַׁבָּת אַחַת כְּדִי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה. וְאֶפְלוּ אִם הוּא סִפְק אִם תוֹעִיל הַהִשְׁתַּדְּלוּת

או לא, מִכָּל מְקוֹם חִיבִין לְחַלֵּל שַׁבַּת לְהַשְׁתַּדֵּל בְּכָל מָה דְאִפְשָׁר, כְּמוֹ שְׂמַחֲלֵלִין בְּשַׁבִּיל סִפְק פְּקוּחַ נַפְשׁ. אָבֵל מִי שֶׁפָּשַׁע וְרוֹצֵחַ לְהַמִּיר, אֵין מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת בְּאִסּוּר דְּאוֹרֵינָא, דְּכִיּוֹן שֶׁפָּשַׁע, אֵין אוֹמְרִים לְאָדָם חֲטָא בְּשַׁבִּיל שְׂיִזְכָּה חֲבֵרָד. וּמִכָּל מְקוֹם בְּאִסּוּר דְּרַבָּנָן, כְּגוֹן לְלַקֵּחַ חוּץ לְתַחוּם וְלִרְכּוֹב עַל גְּבִי סוּס אוֹ לִילֵד בְּעַגְלָה, וְכֵן לְטַלְטֵל מְעוֹת וְכַדוּמָה, יֵשׁ מִתִּירִין לְחַלֵּל בְּשַׁבִּיל לְהַצִּילוֹ (ש"ו).

סימן צג - דיני יולדת ובו ה' סעפים:

אייר

כח

סעיף א'

מִיָּד כְּשֶׁהִתְחַלָּה הָאִשָּׁה לְהַרְגִישׁ סִימְנֵי לֵדָה, אֶפְלוּ הִיא מְסַפֶּקֶת, קוֹרְאִין לָהּ מִיָּלְדֵת אֶפְלוּ מִמְּקוֹם רְחוּק כַּמָּה פְּרָסָאוֹת.

סעיף ב'

יולדת הרי היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללין עליה את השבת לכל מה שהיא צריכה. אך אם אפשר לעשות על ידי שנוי או על ידי אינו יהודי, עושין. ונקראת יולדת משתשב על המשבר או משעה שהדם שותת ויורד, או שאין בה כח ללקת בעצמה. גם המפלת לאחר ארבעים יום מטבילתה דינה כיוולדת.

סעיף ג'

כל שלשה ימים הראשונים, אפלו אומרת שאינה צריכה, מחללין עליה את השבת. ואחר כך אם אין בה חלי אחר, רק צער הלידה, עד שבעה ימים, אם אומרת צריכה אני, מחללין עליה. ואם אומרת שאינה צריכה, אין מחללין. מוזנין ימים אלו מיום הלידה ולא מעת לעת, כגון אם ילדה ביום רביעי לעת ערב, הרי היא ביום שבת לאחר שלשה. ואם ילדה בשבת לעת ערב, הרי היא בשבת הבאה לאחר שבעה. ואם יש קצת חשש סכנה, שהאשה חלושה בטבעה, המקל למנות ימים אלו מעת לעת לא הפסיד.

סעיף ד'

לאחר שבועה ימים, אפלו אומרת צריכה אני, אין מחללין עליה, אלא הרי היא עד שלשים יום כחולה שאין בו סכנה ועושין כל צרכיה על ידי אינו יהודי. אבל להסיק עבורה, מתר אפלו ישראל (כשלא נמצא אינו יהודי בנקט), ואפלו בתקופת תמוז, משום דיולדת כל שלשים יום מסכנת היא בצנה.

סעיף ה'

הולד שנולד, מרחיצין אותו וחותכין את טבורו, ומישרין אבריו, ועושין לו כל צרכיו. אך אם אינו בן קימא, כגון שנולד לשמונה חדשים, אסורין לטלטלו, אלא אמו שוחה עליו ומניקתו, מפני צער החלב המצער אותה (של).

סימן צד - דיני ערובי חצרות. ובו כ"ז סעיפים:

סעיף א'

שני ישראלים או יותר הדרים בחצר אחת, כל אחד בחדר בפני עצמו, אסור לטלטל לא מן הבתים לחצר, ולא מן החצר לבתים ולא מבית לבית. ואפלו בלא דרך החצר, כגון שיש פתח או חלון בין ביתו של זה לביתו של זה, אסורין לטלטל דרך שם (עין מגן אברהם סימן שס"ו סעיף קטן א). ומצוה עליהם לעשות ערובי חצרות, שלא יבאו לידי מכשול (שס"ו).

סעיף ב'

שתי חצרות שיש ביניהם פתח, אם רוצים, עושים כל בני חצר ערוב אחד בפני עצמם, ומתרים כל בני החצר לטלטל בחצר שלהם. אבל אסורים לטלטל מחצר לחצר פלים ששבתו בבית. ואם רוצים, עושים כל הדרים בשתי חצרות, ערוב אחד, כדי שיהיו מתרין לטלטל גם מחצר לחצר אפלו פלים ששבתו בבית. ואם יש בין החצרות אפלו רק חלון שהוא לכל הפחות רחב ארבעה טפחים וגבוה ארבעה טפחים והוא בתוך עשרה טפחים סמוך לארץ ואין בו סריגה, גם כן יכולין לערב ביחד. אבל בפחות מזה, אין יכולין לערב ביחד. ואם יש חלון בין שני בתים, אפלו הוא גבוה למעלה מעשרה טפחים, יכולין לערב ביחד (משום דביתא כמאן דמליא דמי) (שעב).

סעיף ג'

שְׁתֵּי חֲצוֹת זֹ לְפָנִים מִזֹּ, וּבְנֵי הַחֲצֵר הַפְּנִימִית אֵין לָהֶם דָּרָךְ אֶל הַרְחוּב, רַק דָּרָךְ הַחֲצֵר הַחִיצוֹנָה, שְׁיֵשׁ פֶּתַח בֵּין הַחֲצוֹת וְדָרָךְ שֶׁם הוֹלְכִין אִם רוּצִים, מְעַרְבִים עָרֹב אֶחָד בְּיַחַד. אִם לֹא עָרְבוּ בְּיַחַד, אִם בְּנֵי הַפְּנִימִית לְבָדִם עָרְבוּ, הֵם מִתְּרִים לְטַלְטֵל בְּחֲצֵר שְׁלֵהֶם, וּבְנֵי הַחִיצוֹנָה אֲסוּרִים. וְאִם בְּנֵי הַפְּנִימִית לֹא עָרְבוּ אֶלָּא בְּנֵי הַחִיצוֹנָה לְבָדִם עָרְבוּ, לֹא מֵהֵנִי לָהֶם הָעָרֹב, כִּי מֵאַחַר שֶׁבְּנֵי הַפְּנִימִית יֵשׁ לָהֶם דְּרִיסַת הַרְגֵל דָּרָךְ הַחֲצֵר הַחִיצוֹנָה, הֵם אוֹסְרִים עֲלֵיהֶם. וְזֶהוּ דְּוָקָא אִם בְּנֵי הַפְּנִימִית לֹא עָרְבוּ, דְּאִזּוּ כִּינּוּן שֶׁהֵם אוֹסְרִים זֶה עַל זֶה בְּמִקּוּמָם, דְּהוּי לִיה רְגֵל הָאֲסוּרָה בְּמִקּוּמָה. וְרְגֵל הָאֲסוּרָה בְּמִקּוּמָה, אוֹסְרַת גַּם בְּמִקּוּם אַחֵר. אֲבָל אִם עָרְבוּ גַם הֵם בְּפָנֵי עֲצָמָם, שְׁאִזּוּ מִתְּרִים לְטַלְטֵל בְּמִקּוּמָם, וְהוּי לָהּ רְגֵל הַמִּתְּרַת בְּמִקּוּמָה, אֵינָם אוֹסְרִים גַּם עַל הַחִיצוֹנָה. וְכֵן אִם בְּפְנִימִית אֵינוֹ דָּר רַק יִשְׂרָאֵל אֶחָד, שְׁאֵינוֹ אֲסוּר בְּמִקּוּמוֹ, גַּם עַל הַחִיצוֹנָה אֵינוֹ אוֹסֵר. וְאִם בְּפְנִימִית דָּרִים שְׁנַיִם וְלֹא עָרְבוּ, אָף עַל פִּי שְׁבַחִיצוֹנָה אֵינוֹ דָּר אֶלָּא אֶחָד, כִּינּוּן דְּהוּי לָהּ רְגֵל הָאֲסוּרָה בְּמִקּוּמָה, אוֹסְרִים גַּם עַל הַיַּחֲד.

סעיף ד'

בְּתֵים הַבְּנוּיִים בְּעֵלְיָה (שטאק) וְלִפְנֵיהֶם מְרַפֶּסֶת (גאניג) שְׁמַמְנָה יוֹרְדִים בְּמִדְרָגוֹת לְתוֹךְ הַחֲצֵר וּמִחֲצֵר לְרִשּׁוֹת הַרְבִּים, דִּינָם גַּם כֵּן כְּשִׁתֵּי חֲצוֹת זֹ לְפָנִים מִזֹּ, וְהַמְרַפֶּסֶת הִיא כְּמוֹ חֲצֵר פְּנִימִית (שע"ה).

סעיף ה'

בֵּית שְׁיֵשׁ בּו שְׁתֵּי דִירוֹת, דְּהֵינּוּ שְׁיֵשׁ פְּרוּזְדוֹר (פארהוויז, קיכע) אֲשֶׁר דָּרָךְ זֶה נִכְנָסִים לְדִירָה זֹ וְגַם לְדִירָה זֹ, וְדָרִים בְּשִׁתֵּי הַדִּירוֹת שְׁנֵי בְּעֵלֵי בְּתֵים, אֲסוּרִים לְהוּצִיא אֶפְלוֹ מִבֵּית לְפְרוּזְדוֹר. וְכֵן אֶפְלוֹ בְּדִירָה אַחַת שֶׁהִיא חִלּוּקָה לְשְׁנֵי חֲדָרִים וְדָרִים בָּהֶם שְׁנַיִם, אָף עַל פִּי שֶׁהַפְּנִימִי אֵין לוֹ פֶּתַח אֶלָּא לְהַחִיצוֹן וּמִן הַחִיצוֹן יוּצְאִין לְחֲצֵר, מִכָּל מְקוּם אֲסוּרִין לְטַלְטֵל אֶפְלוֹ מִחֲדָר לְחֲדָר עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ עָרֹב. (וְאִם שְׁנֵי הַבְּתֵים אוֹ הַדִּירוֹת שְׁנֵיכִים לְאִישׁ אֶחָד וְהוּא הַשְּׂכִיר דִּירָה לְחִבְרוֹ וְיֵשׁ לוֹ גַּם כֵּן שֶׁם תְּפִיסַת זֶד, עַל פְּנֵי בְּזָה בְּשִׁלְחוֹ עָרוּךְ סִימָן שִׁיע, וּבְחִי אֲדָם כָּלֵל עַג סִימָן ג' וְסִימָן ד')

סעיף ו'

כִּיצַד עוֹשִׂין אֶת הָעָרֹב (מִן הַמְּבַחֵר). אֶחָד מִבְּעֵלֵי הַבְּתֵים שֶׁבְּחֲצֵר, לוֹקַח בְּעָרֵב שֶׁבַת כְּכָר אֶחָד שְׁלֵם מְשֻׁלוֹ, וּמִזְכָּה אוֹתוֹ עַל יְדֵי אַחַר לְכָל הַדָּרִים בְּחֲצֵר, דְּהֵינּוּ שְׁאוּמֵר לְאַחַר בְּלָשׁוֹן שֶׁהוּא מִבֵּין עֲנָן זֶה: קַח כְּכָר זֶה וְזָכָה בּוֹ

בשָׁבִיל כָּל הַיִּשְׂרָאֵלִים הַדְּרִים בְּחָצֵר זֶה (אוּ בְחִצְרוֹת אֵלֶּה). וְלוֹקַח זֶה אֶת הַכֶּכֶר וּמִגְבִּיהוּ טַפַּח. וְהַמְעַרְב לֹקַחוּ מִמֶּנּוּ וּמִבְרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת עֲרוֹב, וְאוֹמֵר בְּהִדִּין עֲרוֹבָא יִהְיֶה שָׂרִי לָנָא לְאַפּוֹקִי וּלְעִיּוּלֵי מִן הַבְּתִים לְחָצֵר וּמִן הַחָצֵר לְבְתִים וּמִבְּתֵי לְבֵית, לְכָל יִשְׂרָאֵל הַדְּרִים בְּבְתִים שְׁבַחְצֵר הַזֹּאת. וְכִיּוֹן שְׁכַלְס זְכוּ בְכֶכֶר זֶה, וּבְכִנִּיסַת שַׁבַּת הוּא מְנַח בְּבֵית הַזֶּה שֶׁל הַמְעַרְב, נְחָשְׁבִים כְּאֵלוּ כְּלָם דְּרוּ בְּבֵית הַזֶּה, וְלָכֵן מִתְרִים לְטַלְטַל מִהַבְּתִים לְחָצֵר וּמִהַחָצֵר לְבְתִים וּבְכָל הַחָצֵר.

סעיף ז'

צְרִיךְ לְזַכּוֹת דְּוֹקָא עַל יְדֵי אַחַר. וְלָכֵן לֹא יִזְכָּה עַל יְדֵי בְנוּ וּבְתוֹ הַקְטָנִים אַף עַל פִּי שְׂאִינָם סְמוּכִים עַל שְׁלַחְנוּ, מְשׁוּם דְּיָדָם כְּיָדוֹ. אָבֵל עַל יְדֵי קֶטָן אַחַר, יְכוּל לְזַכּוֹת (דְּבַמִּידֵי דְרַבְנָן, קֶטָן זֹכֵה לְאַחֲרִים). וְאִם אֶפְשָׁר, לֹא יִזְכָּה עַל יְדֵי אֲשֶׁתּוֹ, שְׁמַעְלָה לָהּ מְזוֹנוֹת, וְגַם לֹא עַל יְדֵי בְנוּ וּבְתוֹ הַגְּדוֹלִים אִם הֵם סְמוּכִים עַל שְׁלַחְנוּ, מְשׁוּם דְּיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם אֵלוּ נְחָשְׁבִים כְּיָדוֹ. וּמְכָל מְקוֹם בְּדִלִית לִיהּ אִישׁ אַחַר יְכוּל לְזַכּוֹת עַל יְדִיהוֹ. וְאִם הֵבֵן נְשָׂא אֲשֶׁה, אַף עַל פִּי שְׁסָמוּךְ עַל שְׁלַחְנוּ אָבִיו, לְכֻלֵּי עֲלָמָא יְכוּל לְזַכּוֹת עַל יָדוֹ (שס"ז).

סעיף ח'

כְּמָה הוּא שְׁעוֹר הָעֲרוֹב. בְּזִמְן שְׁהֵם שְׁמוֹנָה עָשָׂר בְּעֵלֵי בְתִים אוּ פְחוֹת, שְׁעוֹרוֹ כְּגֵרוּגְרַת (שְׁהִיא כְּמוֹ שְׁלִישׁ בֵּיצָה) לְכָל אַחַד, חוּץ מְזָה שְׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת הָעֲרוֹב וּמְנִיחוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ (כִּי הוּא אֵינוֹ צְרִיךְ לְתוֹן פֶּת, כִּיּוֹן שְׁבִלְאוּ הִכִּי הוּא דֵר שָׁם) וְאִם הֵם יוֹתֵר מִשְׁמוֹנָה עָשָׂר, אֶפְלוּ הֵם אֶלְף, שְׁעוֹרוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, שְׁהֵם שְׁמוֹנָה עָשָׂר גְּרוּגְרוֹת, שְׁהֵן כְּמוֹ שֵׁשׁ בֵּיצִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׁהֵם כְּמוֹ שְׁמוֹנָה בֵּיצִים, (וּלְפִי זֶה כְּגֵרוּגְרַת, הוּא כְּשְׁלִישׁ וּתְשִׁיעִית בֵּיצָה) (שס"ח).

סיון

א

סעיף ט'

צְרִיךְ שְׁלֹא יִקְפִיד עַל הָעֲרוֹב אִם יֵאָכְלֵנוּ חֲבָרוֹ. וְאִם מְקַפִּיד עָלָיו, אֵינוֹ עֲרוֹב. לָכֵן צְרִיךְ לְזַהֵר שְׁלֹא לְעַרְב בְּדָבָר שְׁהַכִּין לְצַרְךָ שַׁבַּת (שס"ט).

סעיף י'

הָעֲרוֹב צְרִיךְ לְהִיּוֹת מְנַח בְּמְקוֹם שְׁכָל אַחַד מִן בְּעֵלֵי הַבְּתִים שְׁנַעֲשֶׂה בְּשָׁבִילָם, יְכוּל לְבוֹא שָׁמָּה בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת. וְלָכֵן אִם הִיא שָׁם אוּ בְשִׁכּוּנָה

מת, רחמנא ליצלו, ואחד מן בעלי הבתים הוא פהן ולא היה יכול לבא בין השמשות אל הערוב, בטל הערוב (עין פרמ"ג משבצות סוף סימן שס"ו).

סעיף יא'

יש לעשות ערובי חצרות בכל ערב שבת, ובשבת יבצע עליו, כדלקמן סימן ק"ב סעיף ב, (פי אינו צריך להיות קים רק בכנסת שבת). אך אם יש לחוש פן ישכח פעם אחת, יכול לערב בכפר אחד לכל השבתות שעד הפסח. וכשאומר בהדין וכו' יסים בכל השבתות שעד הפסח הבא עלינו לטובה. וצריך שיעשה הכפר, דק ואפוי היטב שלא יתקלקל. ולשבת שבתוך הפסח, יעשה הערוב במצה כשרה (שס"ח שצ"ג).

סעיף יב'

אין עושין ערובי חצרות ביום טוב. ואם חל יום טוב בערב שבת, צריכין לעשותו בערב יום טוב.

סעיף יג'

מי שאוכל במקום אחד וישן במקום אחר, מקום אכילתו היא העקר לענין זה, ושם הוא אוסר אם אוכל שם משלו בחדר מיוחד. אבל במקום שהוא ישן, אינו אוסר.

סעיף יד'

המתארח בחצר, יש אומרים, דאפלו נתארח בבית בפני עצמו, אם לא נתארח דרך קבע אלא לשלשים יום או לפחות מזה, אינו אוסר על בני החצר, וכלם מתרין לטלטל, בין מבתי בעלי הבתים בין מבית האורח, ואפלו אם האורחים רבים, ובעל הבית אחד. ודוקא בדאכא בעל הבית קבוע, אפלו הוא אינו יהודי (עין ד אפרים), דאז האורחים בטלים לגבה. אבל אם פלם הם אורחים, אוסרין זה על זה אם יש לכל אחד חדר מיוחד לאכילה. ואם יש ביניהם אינו יהודי, צריכין לשכור רשותו כדלקמן, ויש אומרים, שאין חלוק בין אורח לבעל הבית, דכל שיש לו חדר מיוחד לאכל שם, דינו כבעל הבית (עין בסי אה"ע). וכן יש להחמיר לכתחלה. ויש להם לערב בלא ברכה. ובדיעבד יש לסמוך על סברא הראשונה.

סעיף טו'

ישראל הדר עם אינו יהודי בחצר אחת, אין האינו יהודי אוסר עליו, מתר לטלטל מבית לחצר ומחצר לבית. ואפלו הם שני ישראלים או יותר, רק שהם דרים באפן שהם לא היו צריכין לערוב, כמבאר לעיל סעיף י"ג, אז גם כן אין האינו יהודי אוסר עליהם. אבל אם הם שני ישראלים או יותר שהיו צריכין לערב, אז אם דר שם גם אינו יהודי, הוא אוסר עליהם, ואינם יכולים לערב עד שישכרו ממנו את הרשות. ואם דרים שם שני נכרים או יותר, צריכין לשכור מכל אחד ואחד.

סעיף טז'

אפלו אם האינו יהודי דר בחצר אחרת, אלא שאין לו דרך לרשות הרבים רק דרך החצר שהישראלים דרים בה, או שהוא דר בעליה, והמדרגות הן לתוך החצר, גם כן אוסר עליהם.

סעיף יז'

אם החצר היא של ישראל, אלא שהשכיר או השאיל שם דירה לאינו יהודי, אינו אוסר, כי לא השכיר או השאיל לו על דעת שיאסור על בני ישראל, ואפלו אם בעל החצר בעצמו אינו דר שם.

סעיף יח'

כיצד שוכרין. אומר לו הישראל: השכר לי רשותך במעות אלו. ואינו צריך לפרש לו כדי להתיר הטלטול. אבל אם אמר לו, תן לי רשותך, אף על פי שמפרש לו כדי שאוכל לטלטל בחצר, לא מהני.

סעיף יט'

יכול לשכור אפלו מאשתו, ואפלו ממשרתו.

ב סיון

סעיף כ'

שכר את הרשות סתם, מהני לכל זמן שלא חזר בו האינו יהודי והוא דר שם. אבל אם יצא משם אינו יהודי זה ונכנס אחר במקומו, צריכין לשכור מחדש מזה השני. ואם שכר לזמן, ובתוך הזמן השכיר האינו יהודי דירתו לאינו יהודי אחר, די בשכירות הראשון. אבל אם מת או שמכרה לאחר בתוך הזמן, צריך לחזור ולשכור מהיורש או מהלוקח. ואם שכר

ממשרתו, אם שכר סתם, לא מהני אלא כל זמן שהמשרת הזה הוא שם. ואם שכר לזמן אפלו נסתלק המשרת, מהני השכירות עד הזמן.

סעיף כא'

בכל מקום שנתבטלה השכירות וצריכין לחזור ולשפור, צריכין גם כן לעשות ערוב מחדש, דאין ערוב חוזר ונעזר.

סעיף כב'

אם אי אפשר לשכר ממנו את הרשות, יבקש ממנו אחד מן הישראלים שישאל לו מקום ברשותו המיוחד לו להניח שם איזה חפץ, ויניח שם את החפץ, ובזה קונה הישראל את המקום. ואפלו לקח את החפץ משם קדם שבת, מפל מקום כיון שהיה להישראל רשות להניח שם חפצו גם בשבת, נחשב כאלו יש לו שם חלק בדירה, ויכול הישראל הזה להשכיר את הרשות לכל בני החצר.

סעיף כג'

ישראל מומר או שהוא מחלל שבת בפרהסיא (יש אומרים, אפלו רק באסור דרבנו), הרי הוא כאינו יהודי וצריכין לשכר ממנו רשות (שפי"ה).

סעיף כד'

בהרבה קהלות מתקנים כל המבואות והרחובות בערובין (דהינו בצורת הפתח וכדומה) ושוכרין רשות מן הנכרי למען יוכלו לטלטל בכל העיר. וצריכין לעשות כל התקונים על ידי רב ממחה ובקאי. ובמקומות אלו נוהגין להניח את ערובי החצרות בבית הכנסת (משום דיש לו דין שפה, ואינו צריך דוקא בית דירה) (שס"ו שצ"א).

סעיף כה'

אבל במקומות שאין העיר מתקנת בערובין, גם כשעושין ערובי חצרות בשביל הדירים שבחצר בית הכנסת, אסור להניח את הערוב בבית הכנסת, אלא צריכין להניחו בבית דירה (עו מחצית השקל סוף סימן שסה בשם חכם צבי).

סעיף כו'

עיר המתקנת בערובין ונתקלקל הערוב בשבת, אז כל החצרות שהן
כתקונן ואין בהן פרצה האוסרת (ע"ז לעיל סימן פ"ב סעיף ד' ה'), אפלו יש בחצר
כמה בתים, מתרין לטלטל שם כל אותו השבת. ואף על פי שערוב החצרות
הוא ברשות אחרת שנחלקה עתה מחצר זה, מכל מקום מתר, משום
דלענן זה אמרינן, שבת כיון דהתרה, התרה. וכיון שיש חשש גדול שלא
יכשלו רבים לשאת גם במקום שנאסר, כיון שהרגלו בהתר, על כן אם
אפשר לתקנו על ידי אינו יהודי, מתר. ואם נקרע החבל שבצורת הפתח
ואפשר שהאינו יהודי יתקנו בעניבה או בקשר אחד ועניבה על גביו, מה
טוב.

סעיף כז'

אם חל יום טוב בערב שבת ונתקלקל אז הערוב, אף על גב דהערוב מועיל
גם ליום טוב לענן דברים שאינם לצורך (פדלקמן סימן צ"ח סעיף ל"ד), לא
אמרינן, הואיל והתר ליום טוב, התר גם לשבת, משום דיום טוב ושבת,
שתי קדשות הן (מג"א סימן שס"ג).

סימן צה - דין ערובי תחומין ובו י"ח סעיפים:

סעיף א'

אסור לצאת בשבת וביום טוב ממקום ששבת, יותר מתחום, שהוא שני
אלפים אמה. ומקומו של אדם הוא ארבע אמות. והינו אם היה בין
השמשות בשדה. אבל אם שבת בתוך העיר, כל העיר היא מקומו. ועבורה
של עיר, נחשב גם כן לעיר. ואיזה הוא עבורה. שבעים אמה ושני שלישי
אמה, ושני לעיר אף על פי שאין שם בנן, והוא הנקרא קרפף העיר.
וממקום שיכלה, מתחילין למדד תחום שבת.

סיון

ג

סעיף ב'

עיר שהיא מקפת חומה, אפלו היא גדולה מאד, מהלך את כלה ועבורה
ומשם תחום שבת. וכן עיר שאינה מקפת חומה והבתים סמוכים זה לזה,
כל שאין בין בית לבית יותר מן שבעים אמה ושני שלישים, נחשב חבור,

וְשִׁיב לְעִיר, אֲפֹלוּ הוּא מִהֲלֵךְ כַּמָּה יָמִים. וּמִבֵּית הָאֲחֵרוֹן, מוֹדְדִין אֶת הַקֶּרֶף וְתַחִים שֶׁבֵּת.

סעיף ג'

אִין נוֹתְנִים קֶרֶף אֲלֵא לְעִיר. אֲבָל לְבֵית אֶחָד, אִין נוֹתְנִין קֶרֶף, אֲלֵא תַכָּף מִקִּיר הַבַּיִת וְחוּצָה מִתְחִיל לְמֹדֵד תַּחִים שֶׁבֵּת.

סעיף ד'

הֵינּוּ שְׁתֵּי עֲרוֹת סְמוּכוֹת זו לְזוֹ, נוֹתְנִים קֶרֶף לְזוֹ וְקֶרֶף לְזוֹ. וְלִכֵּן אִם אִין בְּיַנְיָהוּן יוֹתֵר מִשְׁעוֹר שְׁתֵּי קֶרֶפּוֹת, נְחָשְׁבוֹת שְׁתֵּיהֶן לְעִיר אַחַת.

סעיף ה'

יֵשׁ כַּמָּה דְבָרִים בְּעֵינֵי מְדִידַת תַּחִים שֶׁבֵּת לְהַקְלֵל, וְאִין לַעֲשׂוֹת כִּי אִם עַל יְדֵי בְקִי (שצ"ו שצ"ז שצ"ח שצ"ט).

סעיף ו'

הַנְּצָרָךְ לְלַקֵּת בַּשָּׁבֵת אוֹ בַּיּוֹם טוֹב יוֹתֵר מִתַּחִים שֶׁבֵּת, צָרִיךְ לְהַנִּיחַ בְּעֶרֶב שֶׁבֵּת אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב עֲרוּבֵי תַחִים. וְצָרִיךְ לְהַנִּיחוֹ בְּתוֹךְ תַּחִים הָעִיר בְּמָקוֹם שֶׁהִיא מֵתֵר לוֹ לְלַקֵּת שָׁם (ע"ן מג"א סימן ת"ח סעיף קטן א'). וּבְמָקוֹם שֶׁהַנִּיחַ אֶת הָעֲרוּב, נְחָשֵׁב לוֹ כְּאִלוּ הוּא דָר שָׁם, וְלִכֵּן יֵשׁ לוֹ מִמָּקוֹם הַהוּא שְׁנֵי אֲלָפִים אֲמָה לְכָל צֶדֶד. וּמִמִּילָא מוּבָן, כִּי מֵה שֶׁהוּא מְרוּיחַ בְּצֶד זֶה שֶׁהוּא מְנִיחַ אֶת הָעֲרוּב, הוּא מִפְסִיד מְצַד הָאֲחֵר. דָּרָךְ מִשָּׁל, אִם הַנִּיחַ אֶת הָעֲרוּב בְּסוּף שְׁנֵי אֲלָפִים אֲמָה לְצֶד מְזָרַח, אֲסוּר לוֹ לְלַקֵּת כְּלוּם לְצֶד מְעָרֵב, שֶׁהָרִי כְּבֵר הוּא רְחוֹק מִמָּקוֹם דִּירְתוֹ תַּחִים שֶׁבֵּת (ת"ח תט"ז).

סעיף ז'

כִּיצַד עוֹשִׂין אֶת הָעֲרוּב. לֹקַח פֶּת כְּדֵי מְזוּן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת אוֹ לִפְתּוֹ (כְּגוֹן בְּצָלִים אוֹ צִנּוֹן וְכַדוּמָה), שְׁיֵשׁ בּוֹ שְׁעוֹר לְאֲכֹלוֹ עִם פֶּת, שֶׁהִיא כְּדֵי מְזוּן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת חוּץ מִן הַמֶּלַח וּמִן הַמֵּיִם שֶׁאִין מְעַרְבִין בָּהֶם, וְהוֹלֵךְ אֶל הַמָּקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֵה לְהַנִּיחוֹ, וּמְבַרֵךְ בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת עֲרוּב. וְאוֹמֵר, בְּזֶה הָעֲרוּב, יֵהָא מֵתֵר לִי לִילְךְ מִמָּקוֹם זֶה אֲלָפִים אֲמָה לְכָל רוּחַ, וְחוּזֵר לְבֵיתוֹ. יְכוּל לְהַנִּיחַ עֲרוּב אֶחָד לְכַמָּה שֶׁבֵּתוֹת, וּבְלִבָּד שְׁנֵינִיחוֹנוּ בְּמָקוֹם הַמְּשֻׁתָּמֵר, שֶׁלֹּא יֵהָא נֶאֱבָד אוֹ נִתְקַלְקַל (שפ"ו ת"ח תט"ו תט"ז).

סעיף ח'

יכול לשלוח את הערוב על ידי שליח שיניחהו בשבילו, ויברך השליח ויאמר, בזה הערוב יהא מתר לפלוני לילך וכוי. וצריך שיהא השליח גדול ובר דעת אבל על ידי קטן, אין שולחין. ואפלו לא חזר השליח אל משלחו, יכול לסמך עליו, דחזקה שליח עושה שליחותו (ת"ט).

סעיף ט'

יכולין לערב בערוב אחד בשביל כמה אנשים, והוא שיהא בערוב שעור לכל אחד ואחד. וצריך לזכות להם על ידי אחר כמו בערובי חצרות (סימן צ"ד סעיף ו' ז'). ואין מערבין ערובי תחומין לאדם אלא לדעתו (עין אורח חיים סימן תי"ד). והמניח, אם הוא שליח לכלם, אומר: יהא מתר לפלוני ולפלוני. ואם מניחו גם בשבילו, אומר, לי ולפלוני ולפלוני (תי"ג).

סעיף י'

צריך שיהא הערוב מנח במקום שאפשר לאכלו בין השמשות, בלי עשית אסור דאורייתא. ולכן אם הניחו בגומא וכסהו בעפר, לא הוי ערוב. פסחו באבן הוי ערוב. נתנו באילן, אם האילן קשה הוי ערוב. הניחו על אילן או קנה רך, אינו ערוב (סימן ת"ח ובחיי אדם).

סעיף יא'

אם נותן את הערוב בתוך עיר, אפי' כל העיר נחשבת לו למקום ערובו ויכול ללכת כל העיר, אפלו היא גדולה מאד, וגם חוץ לעיר כדי עבודה ותיחום שבת, שהרי נחשב כאלו הוא דר באותה העיר (ת"ח ובחיי"א).

סיון

ד

סעיף יב'

אם יש בתוך התיחום איזה עיר שהיא מקפת חומה או שהיא מתקנת בערובין, אינה נמדדת ואינה עולה לחשבון אלא לארבע אמות. ודוקא כשהתיחום שבת מגיע עד חוץ לעיר, כגון שמון הערוב עד העיר יש חמש מאות אמה, וארץ העיר הוא אסף אמה, אז העיר אינה נחשבת אלא לארבע אמות, ויש לו מחוץ לעיר עוד אסף וארבע מאות ותשעים ויש אמות. ואין חלוק בין צד זה שלפני הערוב בין הצד שלאחר הערוב. אבל

אם תחום השבת כלה באמצע העיר, אסור לו ללכת יותר, כיון שהוא חוץ לתחום, כי בענין זה לא נחשבת לו כל העיר לארבע אמות.

סעיף יג'

וכן הדין כשהניח את הערוב קרוב לשני אלפים אמה מחוץ לעיר, כשהוא חוזר אחר כך לעירו, כלו אלפים האמה ממקום ערובו בתחלת העיר קדם ביתו, אסור לו אפלו לשוב לביתו. (כן הוא דעת רב הפוסקים וכן עקר. עין אלגהו רבה) (ת"ח).

סעיף יד'

אין מערבין ערובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון להתפלל בעשרה, או להקביל פני רבו, או חברו שפא מן הדרך, או לסעודת מצוה, או לפקח על עסקי רבים, או שהוא בא מן הדרך ורוצה לילך לביתו וכדומה (תט"ו).

סעיף טו'

אין מניחין ערובי תחומין לא בשבת ולא ביום טוב. ולכן אם חל יום טוב בערב שבת והוא רוצה ללכת בשבת, צריך להניח את הערוב בערב יום טוב. וכן ביום טוב לאחר השבת ורוצה ללכת ביום טוב צריך להניח את הערוב בערב שבת. (דין המערב ברגליו בשלחו ערוך סימן ת"ט סעיף ז'. ודין יום טוב הסמוך לשבת או שני ימים טובים של גליות ורוצה לערב ליום הראשון לצד זה וליום השני לצד זה, בסימן תט"ז).

סעיף טז'

כליו ובהמותיו של אדם, הרי הם כרגליו. ובמקום שהוא אינו רשאי להלך, גם אותן אין אדם רשאי להוליכן. ואם השאילן לאחר או השפירן או מסרן לשמירה, הרי הן כרגליו של זה שהם אצלו. ואפלו הוא אינו יהודי, קנו הבהמה והכלים שביתה אצלו. ולא עוד, אלא גם החפצים של אינו יהודי קונים שביתה במקומם שהיו בין השמשות (שצ"ז ת"א).

סעיף יז'

נכרי שהביא פרות שאין לחוש בהם שנתלשו היום, (וכן בכל דבר שאין לחוש שנגעשתה בו היום מלאכה) אלא שיש אסור תחומים, אם הביאם בשביל עצמו או בשביל אינו יהודי אחר, מתרין לישראל מיד אפלו באכילה, אלא שאסורין לטלטלם חוץ לארבע אמות, אלא אם כן הביאם לתוך הבית,

או שהעיר מתקנת בערובין, אזי מתרין בטלטול בכל העיר, שכל מקום שמתרין לטלטל שם נחשב כמו תוך ארבע אמות. ואם הביאן בשביל ישראל, אסורין לישראל זה ולכל בני ביתו עד לערב כדי שיעשו, דהינו זמן שהיו יכולים להביאם. ומכל מקום מתרין לו בטלטול תוך ארבע אמות או במקום המתר בטלטול. ובספק אם הובאו מחוץ לתחום, גם כן אסורין, אלא אם כן יש לתלות יותר שלא הובאו מחוץ לתחום (שכ"ה תקט"ו).

סעיף יח'

קימא לו, דאין תחומין למעלה מעשרה טפחים. ולכן מי שפא לתוך ספינה בערב שבת קדם כניסת שבת והלכה הספינה אפלו דרך רחוקה, מכל מקום פשהגיע בשבת לנמל ויצא, יש לו משם אלפים אמה לכל צד, כי מסתמא בהליכת הספינה הוא תמיד למעלה מעשרה טפחים מהקרקע, ולא קנה שביתה עד המקום שהוא בא ליבשה. אבל אם בתוך השבת יצא מהספינה וחזר ונכנס לתוכה, מאחר שהיה בשבת ביבשה, קנה שם שביתה. ואם הלכה הספינה אחר כך חוץ לתחום, אזי אין לו שם אלא ארבע אמות, כדין יוצא חוץ לתחום. וכן אם הייתה הספינה בשבת במקום אחד שאין שם עשרה טפחים עד הקרקע, קנה שם שביתה. ואם מסתפק אם הייתה במקום כזה או לא, אזלינן לקלא (סימן רמ"ח ת"ד ת"ה ועין סימן ת"ו).

סימן צו - דיני תפלת ערבית ודיני הבדלה. ובו ט"ו סעיפים:

סיון

ה

סעיף א'

נוהגין שמאחרין תפלת ערבית. ובאמירת והוא רחום וברכו, ממשיכין בנגון, כדי להוסיף מחל על הקדש. בתפלת ערבית אומרים, אתה חוננתנו. ואם שכח ולא אמר, אם נזכר קדם שאמר את השם מן הברכה, אומר במקום שנזכר וגו', ואומר וחננו וכו', אבל אם לא נזכר עד לאחר שאמר את השם, גומר את הברכה חונן הדעת, ואינו חוזר, שהרי יבדיל אחר כך על הכוס, רק שיזהר מאד שלא לעשות שום מלאכה, ושללא יטעם כלום

קדם שַׁיבְדִיל עַל הַכּוֹס. וְאִם עָשָׂה מְלֹאכָה אוֹ טַעַם, צָרִיךְ לְחַזֵּר וּלְהַתְפַּלֵּל.
(ומי שֶׁאֵין לוֹ כּוֹס לְהַבְדִּיל עָלָיו וְשָׁכַח לומר אֶתְּהָ חוֹנְנֵתְנוּ יֵשׁ לוֹ דִּינִים אַחֲרֵיכֶם).

סעיף ב'

לְאַחַר שְׂמֵנָה עֲשָׂרָה, אוֹמְרִים חֲצִי קִדִּישׁ. אַחַר כֵּן אוֹמְרִים וַיְהִי נֶעַם, לְפִי שֶׁהוּא מְזֻמּוֹר שֶׁל בְּרָכָה, שֶׁבוּ בְּרַךְ מִשָּׁה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁסִּימוּ מְלֹאכֶת הַמִּשְׁכָּן. וַיֵּשׁ לְאָמְרוֹ מְעַמָּד. וְנוֹהֲגִין לְכַפּוֹל אֶת הַפְּסוּק הָאַחֲרוֹן אַרְבָּע יָמִים וְגו'. אַחַר כֵּן אוֹמְרִים וְאֶתְּהָ קְדוּשׁ וְגו', וְסִדֵּר קִדְשָׁה, שֶׁשִּׁיב לְוִיָּהִי נֶעַם, שֶׁעַל יְדֵי מְלֹאכֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁרָתָה שְׂכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ, וְאֶתְּהָ קְדוּשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל. אִם חַל יוֹם טוֹב בְּשַׁבּוּעַ הַבָּא, אֶפְלוּ בְּעָרֵב שַׁבָּת, אֵין אוֹמְרִים וַיְהִי נֶעַם וְאֶתְּהָ קְדוּשׁ, דְּכִינּוֹן שְׂאוֹמְרִים בְּוִיָּהִי נֶעַם וּמַעֲשֵׂה יְדִינוּ כּוֹנְנָהוּ, צָרִיךְ שֶׁיְהִיוּ כָּל שְׁשֵׁת יָמִים רְאוּיִין לְמְלֹאכָה, וְכִינּוֹן שֶׁאֵין לוֹמַר וַיְהִי נֶעַם, גַּם וְאֶתְּהָ קְדוּשׁ אֵין אוֹמְרִים, דְּשִׁיכִי לְהַדְדִי. לְאַחַר וַיְהִי נֶעַם וְאֶתְּהָ קְדוּשׁ אוֹמְרִים קִדִּישׁ שְׁלֵם, וְאַחַר כֵּן אוֹמְרִים וַיִּתֵּן לָךְ, וְעֲלִינוּ. וְכָל זֹאת הָאֲרִיכוֹת שֶׁמְאָרִיכִין לְאַחַר תְּפִלַּת עֲרֵבִית בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, הוּא כְּדִי שֶׁיִּשְׁשֶׁהוּ יִשְׂרָאֵל בְּהַשְׁלַמַּת סְדְרֵיהֶם, כְּדִי לְהָאֲרִיךְ לְרַשְׁעִים מִלְּחֹזֵר לְגִיּהֵנָם, כִּי מִמֵּתִינִים לָהֶם עַד שֶׁתִּשְׁלִים כְּנִסְיָהּ הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל אֶת סְדְרָהּ (רצ"ה).

סעיף ג'

כְּשֶׁם שֶׁמְצֻנָה לְקִדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת בְּכִנְיֻסְתָּהּ עַל כּוֹס יַיִן, כֵּן מְצֻנָה לְקִדְשָׁה בְּיִצִּיאָתָהּ עַל כּוֹס יַיִן, דְּהִינוּ בְּהַבְדָּלָה. וּמְבָרְכִים גַּם עַל הַבְּשָׂמִים וְעַל הַנֵּר. וְגַם נְשִׁים חַיְבוֹת בְּהַבְדָּלָה, וְעַל כֵּן יִשְׁמְעוּ הַיֵּטֵב בְּרִפְתַּת הַבְּדָלָה. בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לְמִצּוֹא יַיִן מְבַדִּילִין עַל שֶׁכָּר אוֹ מַעַד [מִי דְבַשׁ] אוֹ שְׂאֵר מִשְׁקָה, שֶׁהוּא חֲמַר מְדִינָה (עַיִן לְעֵיל סִימָן מ"ה סעיף א'), חוּץ מִן הַמַּיִם (רצ"ו).

סעיף ד'

כִּינּוֹן שֶׁהַגִּיעַ בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת, אֲסוּר לְאָכּוֹל אוֹ לְשִׁתּוֹת שׁוּם דָּבָר, חוּץ מִן הַמַּיִם, קִדְּם הַבְּדָלָה. אֵד מִי שֶׁמְאָרִיךְ בְּסַעוּדָה שְׁלִישִׁית, אֶפְלוּ עַד תּוֹךְ הַלֵּילָה, מֵתֵר, כִּינּוֹן שֶׁהַתְּחִיל בְּהֵתֵר. וּמֵתֵר לוֹ לְשִׁתּוֹת גַּם מִכּוֹס שֶׁל בְּרִפְתַּת הַמְּזוּן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גַם כֵּן שִׁיב לְסַעֲדָה. וְדוֹקָא כְּשֶׁדָּרְכוּ לְבָרַךְ תְּמִיד עַל הַכּוֹס. אֲבָל מִי שֶׁמְבָרַךְ לְפַעֲמִים בְּלֹא כּוֹס (מִפְּנֵי שֶׁסוּמָד עַל הַפּוֹסְקִים דְּבִרְפַת הַמְּזוּן אֵינָה טְעוּנָה כּוֹס), אֲסוּר לוֹ לְשִׁתּוֹת עִתָּה מִכּוֹס בְּרִפְתַּת הַמְּזוּן קִדְּם הַבְּדָלָה.

סעיף ה'

גַּם מְלֹאכָה אֵין לַעֲשׂוֹת קִדְּם הַבְּדָלָה, וְהַנְּשִׁים שֶׁצָּרִיכוֹת לְהַדְלִיק נֵרוֹת קִדְּם הַבְּדָלָה, יֹאמְרוּ תְּחִלָּה, בְּרוּךְ הַמְּבַדִּיל בֵּין קִדְּשׁ לְחַל, בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ,

בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה, ברוך המבדיל בין קדש לחל. ואם חל יום טוב ביום ראשון, יסימו המבדיל בין קדש לקדש.

ו סיון

סעיף ו'

מי שמאחר להתפלל ערבית במוצאי שבת או שממשיך סעודתו בלילה, מתר לו לומר אפלו לישראל שכבר התפלל והבדיל בתפלה, שיעשה לו מלאכה. ומתר לו להנות ולאכול ממלאכתו, אף על פי שאחר כך מזכיר עדין של שבת בברכת המזון (רס"ג).

סעיף ז'

כשמוזג את הכוס להבדלה, ימלאו על כל גדותיו עד שישפך קצת ממנו, וזהו לסימן ברכה. ונוטל את הכוס בימין ואת הבשמים בשמאל עד אחר שמברך בורא פרי הגפן, ואחר כך נוטל את הכוס בשמאל והבשמים בימין ומברך בורא מיני בשמים, ואחר כך מברך על הנר, ואחר כך שוב נוטל את הכוס בימינו ומברך ברכת המבדיל. ולאחר הגמר, יושב ושותה כל הכוס כלו בעצמו, והמעט שנשאר בכוס, שופכו ומכבה בו את הנר, ורוחץ בו עיניו לחבוב מצוה. ונוהגין שאין הנשים שותות מכוס הבדלה.

סעיף ח'

יש לתן בתוך הבשמים קצת פיזעם [מושק], לפי שעליו מברכין לכלי עלמא בורא מיני בשמים. ויש לקח גם הדס, הואיל ואתעביד בה מצוה חדא זמנא, לתעביד בה נמי מצוה אחריתא.

ט הנר, מצוה שיהא משענה מאיזה נרות קלועים יחד, שהיא אבוקה. ואם אין לו, יברך על שני נרות אחרים שיתקרבו יחד בשלהבת, שתהא אבוקה. ונוהגין שלאחר בורא מאורי האש, מסתכלין בצפרנים. ויש לראות בצפרני יד ימין. גם נוהגין להסתכל בכף יד ימין. ויש לכפף ארבע האצבעות על האגודל לתוך כף היד, ויסתכל בצפרנים ובכף היד בבת אחת, ואחר כך פושט את האצבעות ומסתכל בצפרנים מאחוריהן (רצ"ט).

סעיף י'

סומא אינו מברך על הנר. ומי שאינו מריח לא יברך על הבשמים (רצ"ח).

סעיף יא'

אם לאחר שְׁבִרָךְ על היין ואוחז את הבשמים בידו ונתפון לְבִרָךְ עליהם, טעה בלשונו ואמר, בורא מאורי האש, ותוף כְּדִי דבור נזכר וסיים עוד בורא מיני בשמים, עלתה לו הברכה להבשמים, ומברך אחר כך על הנר. אבל אם נתפון בברכתו על הנר, עלתה לו על הנר, ומברך אחר כך על הבשמים.

סעיף יב'

מצוה להרבות קצת בנרות במוצאי שבת, ולומר הזמירות ללנות את השבת ביציאתה דרך כבוד כדרך שְׁמֵלוּיִן את המלך ביציאתו מן העיר. ומזכירין אליהו הנביא ומתפללין שִׁיבָא ויבשר לנו הגאולה, לפי שאין אליהו בא בערב שבת, שלא לבטל את ישראל מעסקי צרכי השבת. וגם בשבת אין מתפללין שִׁיבָא, כִּיִּן דְּמִסְפָּקָא לָן, דְּלָמָּא יֵשׁ תְּחוּמִין לְמַעְלָה מְעַשְׂרָה וְאִינוּ יָכוֹל לְבֹא בְּשַׁבָּת, וְעַל כֵּן לְאַחַר שְׁעֵבְרָה הַשַּׁבָּת שְׁיָכוֹל לְבֹא, אָנוּ מִתְפַּלְלִים שִׁיבָא ויבשר לנו טוב. ועוד איתא בַּמְדָּרָשׁ, דְּבָכַל מוֹצָאֵי שַׁבָּת אֵלֶיהוּ נִכְנָס לְגֹן עֵדֶן וְיוֹשֵׁב תַּחַת עֵץ חַיִּים, וְכוּתֵב זְכוּתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַמְשֻׁמְרִים אֶת הַשַּׁבָּת, וְלָכֵן מְזַכְרִין אוֹתוֹ אַז לְטוֹבָה.

סעיף יג'

מי שאֶפְשֵׁר לוֹ, יִקְיִים סְעוּדַת מְלוּגָה מְלֵכָה בְּפֶת וְתַבְשִׁיל חֶסֶם, וְיִסְדֵּר שְׁלַחְנוּ יָפָה לְכַבּוּד הַלְוִיִּת הַשַּׁבָּת. וְיִמִּי שְׂאֵי אֶפְשֵׁר לוֹ לְאַכֵּל פֶּת, יֵאָכֵל לְכָל הַפְּחוֹת מִיְּמֵי מְזוֹנוֹת אוֹ פְּרוֹת (סימן ש').

סעיף יד'

מי שֶׁהִבְדִּיל כָּבֵר, יָכוֹל לְהִבְדִּיל בְּשָׁבִיל בְּנֵי שְׁהִגִּיעוּ לְחֲנוּךְ לְהוֹצִיאָן יְדֵי חוּבָתוֹ, וּמְכַל שְׁכֹן בְּשָׁבִיל גְּדוּל. וְדוֹקָא כְּשֵׁאִינָן יְכוּלִין לְהִבְדִּיל בְּעַצְמוֹ. אֲבָל מִי שִׁיּוֹדֵעַ לְהִבְדִּיל בְּעַצְמוֹ, יִבְדִּיל בְּעַצְמוֹ. וְהַמְבְּדִיל בְּשָׁבִיל אַחֲרִים, כְּשֶׁמְבָרַךְ בּוֹרָא מִיְּמֵי בְּשָׁמִים, צָרִיךְ לְהַרְיֵחַ בָּהֶם, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בְּרַכְתּוֹ לְבִטּוּלָה, (דְּבִרְכַת בּוֹרָא מִיְּמֵי בְּשָׁמִים בְּהִבְדִּילָהּ, לֹא נִתְקַנָּה אֶלָּא בְּשָׁבִיל הַנְּעִיט אֲדָם). וּבְשָׁבִיל נְשִׁים לְחוּד, אֵין לְהִבְדִּיל מִי שֶׁהִבְדִּיל כָּבֵר (משום דִּישׁ אוֹמְרִים דְּפִטוּרוֹת).

שָׁכַח אוּ נֶאֱנַס אוּ הִזִיד וְלֹא הִבְדִּיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, יָכוֹל לְהִבְדִּיל עַד סוּף יוֹם שְׁלִישִׁי. אָבֵל לֹא יִבְרָךְ לֹא עַל הַבְּשָׂמִים וְלֹא עַל הַיָּר, רַק בְּרִפְת בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן וּבְרִפְת הַמִּבְדִּיל. וְלֵאחֶר שְׁפֵלָה יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, אֵינּוּ יָכוֹל לְהִבְדִּיל עוֹד, כִּי שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁל הַשָּׁבוּעַ, נִקְרָאִים יָמִים שְׁלֵאחֶר שַׁבָּת, וְהָרִי הוּן בְּכֻלָּל מוֹצָאֵי שַׁבָּת. אָבֵל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָאֲחֵרוֹנִים, נִקְרָאִים, יָמִים שְׁלִפְנֵי שַׁבָּת הַבָּאָה, וְאֵין לָהֶם עֲנִין לְשַׁבָּת שְׁעֲבָרָה (רצ"ט).

סימן צז - הלכות ראש חדש וקדוש לבנה ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

יש נוהגין להתענות בערב ראש חודש. ואומרים סדר יום כפור קטן, לפי שבו מתכפרין כל העונות של כל החודש, דומיא דשעיר ראש חודש. וכמו שראנו אומרים במוסף, זמן כפירה לכל תולדותם. וכל מקום לפי מנהגו (ערוך פרי חדש) (תי"ז).

סעיף ב'

מצוה להרבות בסעודה בראש חודש. ואם חל בשבת, יעשה תבשיל אחד יותר מבשאר שבתות.

סעיף ג'

ראש חודש, מתיר בעשיית מלאכה. ונשים נוהגות שלא לעשות בו מלאכה, ומנהג הגון הוא ואין להקל להם.

סעיף ד'

הלל צריך לאמרו בעמידה ולא נפסיק בו. וישתדל לאמרו עם הצבור. ולכן אם בא לבית הכנסת סמוך להלל, יאמר הלל עם הצבור ואחר כך יתפלל. ואם הוא עומד בפסוקי דזמרה, (דהיינו מן הודו עד לאחר אז ושיר) יקרא הלל עם הצבור ולא יברך לא בתחלה ולא בסוף, כי ברפת ברוך שאמר וברפת ישתבט, עלו לו גם להלל. ודוקא בראש חודש יכול לעשות כן, שאומרים

ההלל רק בדלוג, וכן בחל המועד וימים האחרונים של פסח. אבל כשאומרים הלל שלם, אינו יכול לעשות כן. ומי שאמר הלל שלא בצבור, אם יש שם שנים אחרים, יאמר לפניהם הודו לה' וגו' כדי שיענו הם. דכיון שאומר הודו, משמע שאומר לאחרים. (דיו אמירת הלל בבית האבל רחמנא ליצלו ענו לקמו סימן ר"ז).

סעיף ה'

לאחר הלל, אומרים קדיש שלם, ומוציאין ספר תורה וקורין ארבעה. הכלו קורא שלשה פסוקים, שהם: וידבר, צו, ואמרת. והלוי חוזר וקורא ואמרת, וקורא את הכפוש אחד, ועשירית האיפה. וישאל קורא עולת תמיד עד ובראשי חדשיכם. ורביעי קורא ובראשי חדשיכם וגו' (תכ"ג).

סעיף ו'

ראש חדש, אסור בתענית ובהספד, ואין אומרים בו צדוק הדין (ענו בשלחו ערוך ארח חיים סימן ת"כ, בטורי זקב ומגן אברהם ומפרשים).

סעיף ז'

חיבין לקדש את הלבנה בכל חדש. ואין מקדשין אותה אלא כשהוא ודאי לילה, שגראית זריחתה על גבי הקרקע וראוי להנות מאורה. אם נתפסתה בעב, אין מקדשין אותה, אלא אם כן הוא דק וקלוש. ואם התחיל לברך ואחר כך נתפסתה בעב, גומר את הברכה. אבל אם הוא משער שלא יוכל לגמור את הברכה קדם שנתפסה, אסור לו להתחיל.

סעיף ח'

אין לקדשה רק תחת השמים ולא תחת גג. אבל אם אין לו מקום נקי או מחמת אנס אחר, יכול לקדשה גם בתוך הבית בעד החלון.

סעיף ט'

מצוה מן המבחר לקדשה במוצאי שבת כשהוא מבשם ומלבש בבגדים נאים. אך אם מוצאי שבת יהיה לאחר עשרה ימים מן המולד, או שיש איזה חשש שמא לא יוכל לקדשה, אין ממתניין למוצאי שבת. מצוה לקדשה באספת עם, משום דברב עם הדרת מלך. אבל אל תעכב בשביל זה, כי מצות זריזין מקדימין, דחי למצות ברב עם (ענו לעיל סימן ס' סעיף ז').

סעיף י'

אין מקדשין אותה עד שיעברו עליה לכל הפחות שלשה ימים מן המולד. ויש ממתניין שבעה ימים. וכשחל מוצאי שבת קדם שבעה ימים, אין להמתין, אלא יקדשוה במוצאי שבת. ואין מקדשין אותה אלא עד חצי תשע ועשרים יום, שנים עשר שעות, ושבע מאות ותשעים ושלשה חלקים שהוא ארבעה עשר מעת לעת ושמונה עשרה שעות ועשרים ושתים דקות (מנח"ס) מן המולד.

סעיף יא'

אין לקדשה קודם תשעה באב, וכן כשהוא אבל אלא אם כן לא ישלים אבלותו עד שיהיו עשרה מעת לעת מן המולד, אז יקדשה בימי אבלו. ואין לקדשה כשהוא בתענית עד שיטעם מקדם. ומכל מקום במוצאי יום הכפורים, כיון שאז יוצאים מבית הכנסת בשמחה על מחילת העונות מקדשין אותה מיד.

סעיף יב'

אין לקדשה, לא בליל שבת ולא בליל יום טוב, אלא בשעת הדחק, שבמוצאי שבת יעבור הזמן.

סעיף יג'

סומא מתר לקדשה (תכ"ו).

סעיף יד'

אם הלבנה זורחת בתחלת הלילה קדם שהתחילו להתפלל מעריב, אם יש עוד זמן איזה לילות לקדשה, מתפללין תחלה מעריב, ואחר כך מקדשין אותה, משום דתדיר ושאינו תדיר קודם, ועוד דקריאת שמע הוי דאורייתא. אבל אם אין עוד זמן רק שנים או שלשה לילות, בזמן קצר כזה יש לחוש שמא תתפסה בעבים. וביעת הגשמים, גם כשיש עוד זמן ארבעה לילות, יש לחוש לכסוי עננים, ויש להקדים קדוש לבנה. ואם נראתה הלבנה בעת שאומרים קריאת שמע וברכותיה, אם הזמן מצמצם כל כך שבעוד שיגמרו שמנה עשרה יעבר זמן קדושה, יכולין להפסיק אפלו באמצע ברכות קריאת שמע או באמצע קריאת שמע לקדש אותה. אך

אם אפֿשֿר, יגֿמרו אֶת הַפֿרֿק, לְקִדְשָׁה בֵּין הַפֿרֿקים (עֵינֵינוּ לְעִיל סִימֵנוּ טו סְעִיף א)
(נוב"ק סִימֵנוּ מא).

סעיף טו'

אם בְּחֻדְשׁ אֶדְר לֹא נִרְאָתָה עַד לֵיל אַרְבָּעָה עֶשֶׂר שֶׁהוּא זְמַן קְרִיאַת הַמִּגְלָה, יִקְדְּשׁוּ תַחֲלָה אֶת הַלְבָנָה, וְאַחַר כֵּן יִקְרְאוּ אֶת הַמִּגְלָה. וְאִם נִרְאָתָה בְּאַמְצַע קְרִיאַת הַמִּגְלָה, אִם הוּא בְּזְמַן שֶׁגַם לְאַחַר שִׁיגְמְרוּ אֶת הַקְרִיאָה, יִהְיֶה עוֹד שְׁהוּת לְקִדְשָׁה, אִין מִפְּסִיקִין בְּאַמְצַע קְרִיאַת הַמִּגְלָה. אֲבָל אִם עַד שִׁיגְמְרוּ אֶת הַמִּגְלָה יַעֲבֹר זְמַנָּה, אֲזִי אִם כָּל הַקְהָל עֹדִין לֹא קִדְּשׁוּ אוֹתָהּ, יִפְסִיקוּ לְקִדְשׁ אוֹתָהּ, וְאַחַר כֵּן יִגְמְרוּ אֶת הַמִּגְלָה. אֲבָל אִם רַק יַחִיד לֹא קִדְּשׁ אוֹתָהּ, שְׁאִם יִפְסִיק לְקִדְשָׁה, יִצְטַרֵּף אַחַר כֵּן לְגִמּוֹר אֶת הַמִּגְלָה בִּיחִידוֹת, לֹא יִפְסִיק, מִשּׁוּם דְּפִרְסוּמֵי נְסָא עֲדִין (נודע ביהודה ש"ס).

סימן צח - הלכות יום טוב ובו ל"ז סעיפים:

תשרי

טו

סעיף א' כָּל מְלֹאכָה שֶׁאֲסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ בַּשַּׁבָּת, אֲסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב. וְכִמוּ שֶׁבַּשַּׁבָּת אֲסוּר לַעֲשׂוֹת אֶפְלוּ עַל יְדֵי אֵינוּ יְהוּדִי, כְּמוֹ כֵּן בְּיוֹם טוֹב. וְכֵשֶׁם שֶׁאֲדָם מְצַנֵּה עַל שְׁבִיתַת בְּהֵמָתוֹ בַּשַּׁבָּת, כֵּן הוּא מְצַנֵּה בְּיוֹם טוֹב. וְאִין בֵּין יוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת אֵלֶּא אֲכָל נֶפֶשׁ בְּלֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר, אֵד אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם, דְּהֵינּוּ, לִישָׁה, אֶפְיָה, שְׁחִיטָה וּבְשׂוּל. וְהוֹצָאָה וְהַבְעֵרָה מִתְרוֹת בְּיוֹם טוֹב גַּם שְׁלֵא לְצַרֵּף אֲכָל נֶפֶשׁ, אֵלֶּא לְצַרֵּף אַחַר, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה, דְּאִמְרִינֵן בְּהוּ, מִתּוֹדֵן שֶׁהִתְרוּ לְצַרֵּף אֲכָל נֶפֶשׁ הִתְרוּ נְמִי שְׁלֵא לְצַרֵּף אֲכָל נֶפֶשׁ, אֵלֶּא לְצַרֵּף אַחַר (תצ"ה). וְנֵר שֶׁל יִאֲרָצִיט (יום זכרון להוריו), אִין לְהַדְלִיק בְּיוֹם טוֹב (עֵינֵינוּ סֵפֶר שׁוֹ"ת אִמְרֵי אֵשׁ, אוֹרַח חַיִּים סִימֵנוּ מ', וְעֵינֵינוּ לְעִיל ס"ס צ')

סעיף ב'

אִין עוֹשִׂין גְּבִינָה בְּיוֹם טוֹב, וְאִין עוֹשִׂין חֲמָאָה בְּיוֹם טוֹב. וְכֵן אִין מְעַמִּידִין חֶלֶב עַל יְדֵי קִבָּה אוֹ שְׁאֵר דְּבָרִים, שֶׁיִּתְקַבֵּץ הַחֶלֶב וְיִקְפָּה. וְכֵן אֲסוּר לְקַלוֹט שְׁמֵן הַחֶלֶב (סמעתען) מִן הַחֶלֶב, אֵלֶּא שֶׁיִּנְיֵחַ מְעַט עַל הַחֶלֶב הַתְּחִתּוֹן, כְּמוֹ בַּשַּׁבָּת. וְגַם זֶה, אִינוּ מִתְרֵן אֵלֶּא מֵה שֶׁהוּא צָרִיף לְבוֹ בְּיוֹם. אֲבָל לְצַרֵּף מְחַר,

אָסור, מְשׁוּם הַכְנָה. וְאִם חוֹשֵׁשׁ לְהַפְסֵד, מִתֵּר לְקַלוֹט בְּעֵנָן הַנִּזְכָּר עַל יָדֵי
אֵינוֹ יְהוּדִי (תק"י).

סעיף ג'

תְּבַלִּין שְׂאֵם יִטְחֹן אוֹתָם קִדָּם יוֹם טוֹב יְפִיגוּ טַעֲמֹן, מִתֵּר לְדוּכָן בְּיוֹם טוֹב
עַל יָדֵי שְׁנוּי, כְּגוֹן שְׂיִטָּה אֶת הַמְכַתְּשֵׁת לְצַדְדֵינָּן אוֹ שְׂיִדוּף עַל הַשְּׁלָחַן וְכִיוּצָא
בּוֹ. וְכֵן תַּמְכָּא (קריין) שְׂגוֹרְרִין אוֹתוֹ עַל הַמּוֹרֵג (ריבאייזען), לֹא יִגְרוֹר לְתוֹךְ
קַעֲרָה כְּדָרְכוּ בַחֲלֵי, אֶלָּא עַל מַפָּה. וְקֹאפֶּע אֵין לְטַחֲוֹן בְּרִיחִים, אֶלָּא יְדוּכּוּ
בְּמִדּוּכָה וְעַל יָדֵי שְׁנוּי. אֲבָל טוֹב יוֹתֵר לַעֲשׂוֹת הַכֹּל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְדַבְּרִים
שְׂאֵינָם מְפִיגִין טַעֲמֹם, וְדֹאֵי צָרִיכִין לְזַהֵר לְדוּכָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֲדָּ אִם
שָׂכַח, יֵשׁ לְהַתִּיר גַּם כֵּן עַל יָדֵי שְׁנוּי. וְכֹל הַנִּזְכָּר, אֵינוֹ מִתֵּר אֶלָּא מֵהַ שְׂהוּא
צָרִיךְ לְאוֹתוֹ הַיּוֹם וְלֹא לְמָחָר. וְיֵשׁ לְהַחֲמִיר, שְׂלֹא לַעֲשׂוֹת אֶלָּא מֵהַ שְׂצָרִיךְ
לוֹ עֲתָה לְאוֹתָהּ סְעוּדָה. וְגַם בְּדִיכַת מִצָּה, יֵשׁ לְזַהֵר בְּזָה.

סעיף ד'

אָסור לְבַקֵּעַ עֲצִים אוֹ אֲפֵלוֹ לְשִׁבְרוֹן בֵּיד. וְאָסור לְלַקֵּט עֲצִים מִמָּקוֹם שְׂהֵם
מִפְּזָרִין.

סעיף ה'

כְּשֶׁהוּא עוֹרֵךְ אֶת הָעֲצִים עַל הָאֲבָנִים לְהַבְעִיר אֵשׁ, אָסור, מְשׁוּם דְּעוֹשָׂה
אֵהֵל, דְּהוּי כְּמוֹ שְׂתֵי מַחְצוֹת וְגַם עַל גְּבִיחָן. וְצָרִיךְ שְׂיַעֲשֶׂה שְׁנוּי, דְּהֵינּוּ
שְׂיֵאחֲזוּ אֶת הָעֲצִים בְּיָדוֹ וְיִתֵּן אֶת הָאֲבָנִים תַּחְתֵּיהֶם. וְכֵן כְּשֶׁמַּעֲמִיד קִדְרָה
עַל אֲבָנִים לְהַבְעִיר תַּחְתֵּיהֶם, צָרִיךְ שְׂיֵאחֲזוּ אֶת הַקִּדְרָה בְּיָדוֹ וְיִכְנִיס אֶת
הָאֲבָנִים תַּחְתֵּיהֶם, אֲבָל לֹא יִנְיַחְנָה עַל גְּבִי הָאֲבָנִים.

סעיף ו'

אֵין נוֹפְחִין אֵשׁ בְּמַפּוֹחַ, כְּדֵי שְׂלֹא יַעֲשֶׂה כְּדָרֵךְ שְׂהֵאֲמִינִין עוֹשִׂין. וְהַעוֹלָם
נוֹהֲגִין הִתֵּר בְּמַפּוֹחַ שֶׁל בְּעֵלֵי בָתִּים עַל יָדֵי שְׁנוּי לְהַפְּכוֹ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה.
אֲבָל בְּמַפּוֹחַ שֶׁל אֲמִינִין, אֲפֵלוֹ עַל יָדֵי שְׁנוּי אָסור (תק"ב).

סעיף ז'

מִתֵּר לְבָרֵךְ קִטְנִיּוֹת מֵהַ שְׂהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ הַיּוֹם, אֲבָל לֹא בְּנֶפֶה וְלֹא
בְּכַבְרָה, וְגַם לֹא יִתְּנֵם לְתוֹךְ הַמִּים כְּדֵי שְׂיִצוֹף הַפְּסֻלָּת אוֹ הָאֵכֵל, אֶלָּא יְבָרֵךְ
בְּיָדוֹ וְיִלְקֹט מֵהַ שְׂהוּא נֵחַ לוֹ יוֹתֵר. אִם נֵחַ לוֹ לְלַקֵּט הַפְּסֻלָּת, יִלְקֹט הַפְּסֻלָּת.

סעיף ח'

קָמַח שְׂכָבֵר הָיָה מְרַקֵּד אֶלָּא שֶׁהוּא רוֹצֵה לְרַקְדוֹ שְׁנִית, יֵשׁ לְרַקְדוֹ עַל יָדֵי אֵינּוּ יְהוּדֵי אֹרְזֵי עַל יָדֵי שְׁנוּי, דְּהֵינּוּ שְׂיִרְקֵד בְּאַחֲרֵי הַנֶּפֶח. וְכֵן יַעֲשֶׂה בְּמִצּוֹת דְּיֹכּוֹת. וְקָמַח שֶׁעֲדִין לֹא הָיָה מְרַקֵּד, אֶסּוּר לְרַקְדוֹ אֶלָּא עַל יָדֵי אֵינּוּ יְהוּדֵי וּבְשְׁנוּי. אֶסּוּר לְבָרֵר פְּסֻלַּת מִתּוֹךְ הַקָּמַח, כְּגוֹן, שֶׁנֶּפֶל לְתוֹכּוֹ צְרוּרוֹת וְכִדּוּמָה. וְאֶפְלוּ לְבָרֵר מִתּוֹךְ מִצּוֹת כְּתוּבוֹת אֶת הַפְּרוּרִים הַגְּדוּלִים, אֶסּוּר (תק"ד תק"ו).

סעיף ט'

לִישָׁה מִתְּרַת בְּיוֹם טוֹב, וּמִכָּל מְקוֹם לֹא יִמְדוּד אֶת הַקָּמַח, אֶלָּא יִקַּח בְּאִמּוֹת הַדְּעַת. וְאִם אֵינּוּ מְצַמְצֵם אֶת הַמְּדָה, אֶלָּא פּוֹחַת אֹרְזֵי מוֹסִיף, מִתְּרַת (תק"ו).

סעיף י'

בְּצִק מִחֻתָּף (אֶטְרִיּוֹת, פְּתִיתִים) שֶׁמְבַשְׂלִים לְאֶכְלוֹ עִם רֶטֶב (נודעל, פּערפֿיל), יֵשׁ לְלוֹשׁ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, כִּי הִישָׁנִים יוֹתֵר טוֹבִים. וְאִם לֹא לֵשׁ מְעַרֵב יוֹם טוֹב, יְלוֹשׁ בְּיוֹם טוֹב עַל יָדֵי שְׁנוּי. דְּהֵינּוּ שֶׁאִם דָּרְכוּ לְלוֹשׁ עַל דָּף, יְלוֹשׁ עַל מִפָּה וְכִדּוּמָה. וְגַם תִּבְשִׁיל שֶׁאֵינּוּ מִתְקַלְקֵל, כְּגוֹן פְּרוֹת יְבֵשִׁים וְכִדּוּמָה, יֵשׁ לְבַשְׂלָם בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב (תצ"ה).

סעיף יא'

עֶסֶה שֶׁלְשָׁה בְּיוֹם טוֹב מִתְּרַת לְהַפְּרִישׁ מִמֶּנָּה חֻלָּה. אֲבָל אֶסּוּר לְשַׂרְפָּה, דְּאֵין שׂוֹרְפִין קִדְשִׁים בְּיוֹם טוֹב. וְגַם אֶסּוּר לְאַפּוֹתָהּ, מִשּׁוּם דְּאֵינָה רְאוּיָה לְאֶכְלָה, שֶׁהִרִי כֶּלְנוּ טְמֵאֵי מֵתִים. וְאֶסּוּרָה גַם בְּטִלְטוּל. רַק בְּעוֹדָה בְּיָדוֹ, יִנְיַחָהּ בְּמְקוֹם הַמְּשֻׁתָּמֵר עַד מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב וְיִשְׂרָפָהּ. וְעֶסֶה שֶׁלֵּשׁ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֶסּוּר לְהַפְּרִישׁ מִמֶּנָּה חֻלָּה בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא אוֹפָה וְאוֹכֵל וּמִנִּיחַ קֶצֶת פֶּת שֶׁיִּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב. וְצָרִיף שֶׁיִּנְיַח פֶּת כְּדֵי שֶׁיִּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ וְיִשְׂאֵר עוֹד קֶצֶת (עֵינּוּ לְעִיל סִימָן ל"ה סעיף ט"ו) (תק"ו).

סעיף יב'

אָסוּר לְגַבֵּל טַיט בַּיּוֹם טוֹב, וְאֶפְלוּ עַל יְדֵי אֵינוּ יְהוּדִי. וְלִכֵּן אִם צָרִיךְ לְסַתּוֹם אֶת הַתְּנוּר שְׁמִטְמִינִין בּוֹ לְצַרְךָ שֶׁבֵּת, צָרִיךְ שְׂיִכִּין לוֹ טַיט מְגַבֵּל מְעַרְב יוֹם טוֹב, גַּם לְקַח רֶפֶשׁ מִהֶרְחוּב, אָסוּר, אֲלֵא אִם כֵּן הִכִּינוּ בְּעַרְב יוֹם טוֹב וְהִנִּיחוּ בְּקֶרֶן זְוִית. וְנִכּוֹן לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְטוּחַ אֶת הַטַּיט אוֹ הַרְפֵּשׁ, אֲלֵא יִסְתַּמּוּהוּ בְּלֹא טִיחָה, מְשׁוּם דִּישׁ אוֹסְרִים אֶפְלוּ לְצַרְךָ אֲכָל נֶפֶשׁ (עַיֵן חַכְמֵי א. כָּל צַב סְעִיף א.).

סעיף יג'

עוֹפוֹת שֶׁהֵם בְּבֵיתוֹ אוֹ בְּחֶצֶר הָעוֹמְדִים לְאֲכִילָה, וְהֵם כְּבָר הִרְגְּלוּ בְּבֵית, שְׁאֶפְלוּ יוֹצְאִין לְחוּץ בְּאֵיִם לְעַרְב לְבֵיתוֹ, מִתֵּר לְצוּדָן אֶפְלוּ חוּץ לְחֶצֶר לְצַרְךָ יוֹם טוֹב לְשַׁחֲטוֹ. אֲבָל שֶׁלֹּא לְצַרְךָ אֲכִילָה, אָסוּר לְצוּדָן. וְאִם הֵם חֲדָשִׁים שֶׁלֹּא הִרְגְּלוּ, אָסוּר לְצוּדָן אֶפְלוּ לְצַרְךָ אֲכִילָה, אֶפְלוּ כְּשֶׁהוּן בְּבֵיתוֹ. אֲדָּ בְּלִילָה כְּשֶׁהוּן יוֹשְׁבִין, מִתֵּר לְקַחְתָּן. וּבְכָל עֵנִין יֵשׁ לְזַהֵר שְׂיִבְרוֹר מְעַרְב יוֹם טוֹב אֵיזָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לְשַׁחֲט בַּיּוֹם טוֹב, כִּי שְׂמָא זֶה שְׂיִטוֹל יִמְצָא כְּחוּשׁ, וְנִמְצָא שְׁטַלְטַל שֶׁלֹּא לְצַרְךָ. וְעוֹפוֹת שְׂאֵינָן עוֹמְדִין לְאֲכִילָה אֲלֵא לְבִיציִם, מְקַצִּים הוּן.

תשרי

יז

סעיף יד'

יוֹנֵי שׁוֹבֵד וְיוֹנֵי עֲלִיָּה, אֵף עַל פִּי שְׂכָבָר הִרְגְּלוּ לְבֹא לְקַנְיָהוּ, אָסוּר לְצוּדָן, אֶפְלוּ הַזְּמִינָן מְעַרְב יוֹם טוֹב.

סעיף טו'

הָאָגֵד שֶׁעַל רִגְלֵי הָעוֹפוֹת, מִתֵּר לְאַחַר שְׁחִיטָה לְחַתְּכוֹ אוֹ לְשַׁרְפוֹ. וּמִתֵּר לְתַפּוֹר עוֹפוֹת שְׂמִמְלָאִין אוֹתָן, אֲדָּ צָרִיךְ לְזַהֵר לְהַכְנִיס אֶת הַחוּט בְּתוֹךְ הַמַּחַט בְּעַרְב יוֹם טוֹב. וְאִם לֹא הִכְנִיסוּ מְעַרְב יוֹם טוֹב, אָסוּר לְהַכְנִיסוֹ בַּיּוֹם טוֹב. לְאַחַר שֶׁתַּפְּרוּ, מִתֵּר לְשַׁרוֹף אֶת הַחוּט הַנִּשְׁאָר (תַּק"ט).

סעיף טז'

דְּגִים שְׂבִיבִיבֵר, אִם אֵי אֶפְשָׁר לְתַפְּסוֹן בְּיָדִים אֲלֵא בְּכִלִּי, אָסוּר לְתַפְּסוֹן. אֲבָל אִם אֶפְשָׁר לְתַפְּסוֹן בְּיָדִים מִתֵּר לְתַפְּסוֹן אֶפְלוּ בְּכִלִּי. וְאִם יֵשׁ שְׂמֵם דְּגִים הֶרְבֵּה, צָרִיךְ שְׂיִזְמִין בְּעַרְב יוֹם טוֹב אֶת זֶה שֶׁהוּא רוֹצֶה לְקַחַת בַּיּוֹם טוֹב שְׂיַעֲשֶׂה בּוֹ אֵיזָה סִימָן. וְאִם צָרִיךְ לְכַלֵּם, יִזְמִין אֶת כָּלָם, דְּהִינּוּ שְׂיִאמַר בְּעַרְב יוֹם טוֹב: כָּל אֵלּוּ הַדְּגִים אֲנִי מְזַמֵּין לְיוֹם טוֹב (סִימָן תַּצ"ז וּבַחֲיִי"א).

סעיף יז'

ספק צידה וספק מוכן, אסור. ולצורך גדול, יש להקל ביום טוב שני, אך לא בראש השנה.

סעיף יח'

כל בעלי חיים שהם מקצין, אסור להשקותן או לתן להם מזונות בסמוך להם, אלא ברחוק קצת.

סעיף יט'

שחט עוף ונמצא טרפה, אסור לטלטלו, כמו שאר מקצה. אבל אם שחט בהמה ונמצאת טרפה, מתר להצניעה במקום שלא תתקלקל. ואם אי אפשר להצניעה שלא תתקלקל, מתר למכרה לאינו יהודי באפן שלא יקצץ דמים ולא ישקול. ואולי גם באנזים מפטמים דשכיח בהו טרפות, יש להקל.

סעיף כ'

אין לשחט בהמה ביום טוב, אלא לצורך גדול. ואסור למכור את הבשר במשקל ולא בקציצת דמים, אלא נותן לו איזה חלק סתם ולאחר יום טוב ישלם לו (תצ"ח ת"ק).

סעיף כא'

השוחט בהמה ביום טוב, טוב שלא לבדק את הראה עד לאחר שיפשיט את העור, כי אם יבדק ותמצא טרפה, אסור להפשיטה. מתר לטלטל את העור מבהמה ששחטה היום כדי להצניעה, אבל לא לשטחה על גבי יתדות. ושאר עורות, אסורין בטלטול. וכן הנוצות מעוף ששחטו היום, מתר לטלטלן להצניען. אבל שאר נוצות, אסור לטלטלן (תצ"ז תצ"ט).

תשרי

יח

סעיף כב'

מתר למלות בשר להכשירו מדמו, אפלו היה אפשר למלחו מאתמול. ודוקא אם יש בו לצורך היום. ואם יש לו בשר יותר והוא מתגרא שלא

יִתְקַלְקַל מִתֵּר לְמַלּוּחַ הַכֹּל בְּיַחַד אֶפְלוּ הַרְבֵּה. גַּם מֵה שְׂאִינוּ לְצַרְדָּ הַיּוֹם, דִּהְכַל הִדָּא טְרַחָא הִיא, אֲבָל בְּשֵׁר שְׂכַבְר נְמַלַּח מִדְמוּ, וְכֵן דְּגַיִם שְׁהִיָּה אֲפִשֵׁר לְמַלְחָן בְּעָרְב יוֹם טוֹב, אֲסוּר לְמַלְחָן בְּיוֹם טוֹב (ת"ק).

סעיף כג'

כְּשֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה אוֹפֶה בְּיוֹם טוֹב, אֲסוּר לַעֲשׂוֹת בוֹ צִיּוּרִים עַל יְדֵי דְפוּס, אוֹ בְּיַד לַעֲשׂוֹת מִן הָעֶסָה אֵינָה צִיּוּרִים כְּעוֹפּוֹת וְכדוֹמָה (חיי"א כלל צ"ב).

סעיף כד'

אֲסוּר לְמַרַח שׁוּם דְּבָר בְּיוֹם טוֹב כְּמוֹ בְּשַׁבַּת. וְלִכֵּן אֲסוּר לְחַמֵּם גַּר שֶׁל שְׁעוּה אוֹ שֶׁל חֶלֶב לְדַבְּקוֹ בְּמַנּוֹרָה אוֹ בְּכֶתֶל, שְׂמָא יִמְרַח. וְאִם הַשְּׁפוּפָרַת מַמְלֵאת בְּחֶלֶב, יָכוֹל לְנַקּוֹתוֹ בְּדָבָר שְׂאִינוּ מְקַצֶּה.

סעיף כה'

אֲסוּר לְכַבּוֹת אֵשׁ בְּיוֹם טוֹב. וְאֶפְלוּ לְגַרְם כְּבוּי, אֲסוּר. וְלִכֵּן אֲסוּר לְהַעֲמִיד גַּר דּוֹלֵק בְּמַקּוֹם שְׂיִכּוֹל לְנִשֵּׁב הָרוּחַ וְלְכַבּוֹתוֹ. וְאִף עַל פִּי שְׁעֵתָה אֵין הָרוּחַ מְנַשְּׁבַת. וְכֵן אֲסוּר לְפַתּוּחַ דְּלַת אוֹ חֲלוֹן כְּנֶגֶד הַיָּר הַדּוֹלֵק, כְּדִלְעִיל סִימָן פ' סְעִיף ב' (ת"ו).

סעיף כו'

מִתֵּר לְכַסּוֹת אֶת הָאֵשׁ בְּכֵלִי אוֹ בְּאִפְר מוּכָן (עֵינֵי לְקַמּוֹ סִימָן צ"ט סְעִיף ד'). וְאִף עַל פִּי שְׂאִפְשֵׁר שְׂיִכְבֶּה קֶצֶת עַל יְדֵי הַכְּסוּי, מְכַל מְקוֹם כֵּינֵן שְׂאִינוּ מְכוּן לְכַבּוּי (וְגַם הָיוּ מְלַמְכֶה שְׂאִינֶה צְרִיכָה לְגוּפָה), מִתֵּר לְצַרְדָּ יוֹם טוֹב. וְדוֹקָא לְצַרְדָּ אוֹתוֹ הַיּוֹם. אֲבָל לְצַרְדָּ הַלֵּילָה אֲסוּר דִּהְא הַלֵּילָה שְׂיָדָ לַיּוֹם שְׁנִי.

סעיף כז'

אֵין מְגַעִילִין וְאֵין מְלַבְּנִין כְּלִים שְׁנֶאֱסְרוּ וְדִין טְבִילַת כְּלִים עֵינֵי לְעִיל סוּף סִימָן ל"ז.

סעיף כח'

דִּין הַדַּחַת כְּלִים בְּיוֹם טוֹב כְּמוֹ בְּשַׁבַּת, וְאֲסוּר לְהַדִּיחֵן מִיּוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן לַיּוֹם טוֹב שְׁנִי.

סעיף כט'

אסור להסיק פְּדֵי לַחֲמִים אֶת הַבֵּית, אֶלָּא אִם הַקָּר גָּדוֹל, שֶׁהַמְּאָכְלִים נִקְרָשִׁים, וְהוּי צָרָךְ אֲכָל נֶפֶשׁ. אֲבָל אִם אֵין הַקָּר גָּדוֹל, אֶסוּר. רַק עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדֵי מִתֵּר.

סעיף ל'

מִתֵּר לַחֲמִים מִיָּם לְרַחֵץ יְדָיו, אֲבָל לֹא כָּל גּוּפוֹ. וּלְצַרֵּךְ תִּינּוֹק, אִם צָרִיכִין לְרַחֵצוֹ, אֶסוּר גַּם כֵּן לַחֲמִים מִיָּם בְּשִׁבִּילוֹ, אֶפְלוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדֵי. אִךְ יְכוֹלִין לְהַרְבוֹת בְּשִׁבִּילוֹ, דִּהְיִנוּ כְּשֶׁצָּרִיכִין קֶצֶת מִיָּם לְבִשּׁוּל, מִתֵּר לַחֲמִים אֶפְלוּ יוֹרָה גָּדוֹלָה, רַק שְׂיִתּוֹ כָּל הַמַּיִם קִדְּם שֶׁהֶעֱמִידָה עַל הָאֵשׁ, וְלֹא יוֹסִיף אַחֵר כְּדֵי. וְאִם הִתִּינּוֹק חוֹלָה קֶצֶת, מִתֵּר לַחֲמִים בְּשִׁבִּילוֹ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדֵי (סִימָן תַּקִּיא וּבַחֲיִי"א).

סעיף לא'

אסור להוציא אֵשׁ, בֵּין מְאָבָן בֵּין מְזֻכּוּכִית (ברענגלאז) בֵּין מַעֲצִים הַנֶּעֱשִׂים בְּגַפְרִית [גַּפְרוּר] (צִינְדַּהֶעֱלַעֶל) (תק"ב).

סעיף לב'

אֵין עוֹשִׂין מְגִמָּר, דִּהְיִנוּ לְפָזָר מִיָּנִי בְּשָׂמִים עַל הַגְּחָלִים, בֵּין לְהַרִּיחַ בֵּין לְגַמֵּר אֶת הַבֵּית אוֹ כֵּלִים, דְּכִתִּיב לְכָל נֶפֶשׁ, וּבְעֵינָן דְּבַר הַשְּׁוֹה לְכָל נֶפֶשׁ. אֲבָל מְגִמָּר אֵינוֹ נִצְרָךְ אֶלָּא לְמַפְנָקִים וּמַעֲנָגִים. וּבְעֵינָן עֲשׂוֹן הַטֵּיטוֹן (טאבאק רויכען), נְחָלְקוּ הַפּוֹסְקִים זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה. וְגַם לְהַמְקַלֵּים צָרִיכִים לְזָהַר שְׁלֹא לְהַדְלִיק בְּנֵיר וְלֹא בְּגַחְלֵת, מִשּׁוּם כְּשִׁזּוֹרְקוֹן עַל הָאָרֶץ נַעֲשֶׂה כְּבוּי, וּבְנִקֵּל יוֹכֵל לְטַעוֹת לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּיוֹם טוֹב, כִּיּוֹן שְׂרָגִיל לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּחֵל. וְאִם כְּתוּבִים עַל הַנֵּיר אוֹתִיּוֹת בְּכֶתֶב אוֹ בְּדַפּוּס וְהוּא שׁוֹרְפוֹ, אֶכָּא גַם אֶסוּר מְחִיקָה (עין פרמ"ג) אֶלָּא צָרִיךְ לְהַדְלִיק מִשְׁלֵהֶבֶת. וְגַם אֵין לַעֲשׂוֹן מִתּוֹךְ כְּלֵי (פִּי"ף) [מְקַטְרֵת] חֲדָשָׁה. גַּם אֶסוּר לְחַתֵּךְ אֶת הַטֵּיטוֹן [הַטְּבֵק] בְּיוֹם טוֹב, וְנִרְאֶה דִּהוּא הַדִּין דְּאֶסוּר לְהַסִּיר אֶת הַקְּצוֹוֹת מִן סִיגְרִין [הַסִּיגְרוֹת].

תשרי

יט

סעיף לג'

דְּבַר שְׂאִינוֹ מְלֹאכָה גְמוּרָה וְאֶסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשִׁבֶת, מִשּׁוּם רְפוּאָה לְחוּלָה שְׂאִין בּוֹ סַכָּנָה (כְּמַבְאָר לְעִיל סִימָן צ"א) גַּם בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב וְכוּן בְּשָׁנֵי

ימים טובים של ראש השנה. (ענין לקמן צ"ט סעיף ב'), אסור לעשותו כי אם על ידי אינו יהודי. אבל ביום טוב שני (חוצ מראש השנה), מתיר לעשותו גם על ידי ישראל. אבל מלאכה גמורה, אסור לעשותה לחולה שאין בו סכנה, אפלו ביום טוב שני, כי אם על ידי אינו יהודי (ענין שלחו ערוך סימן תצ"ו סעיף ב'. ויש לעשות שאלת חכם) (תצ"ו).

סעיף לד'

הוצאה, מתרת ביום טוב, אפלו מה שאינו לצורך אכל נפש, ובלבד שיהא בה איזה צורך אחר (כמו שכתבתי בסעיף א'), אבל שלא לצורך כלל, אסור להוציא כי אם במקום שמתיר להוציא בשבת. וגם לצורך אכל נפש, כגון פדי יין, לא ישא משא גדול כמו שהוא עושה בחל, אלא ישנה. ואם אי אפשר לשנות, כגון שיש לו הרבה אורחים עושה כדרכו (תק"י תקי"ח).

סעיף לה'

כל המלאכות המתרות לעשות ביום טוב זהו דוקא לצורך אדם, אבל לא לצורך בהמה, דכתיב, יעשה לכם, ודרשינן לכם ולא לבהמה. ולכן אסור לבשל או להוציא איזה דבר לצורך בהמה, כמו בשבת.

סעיף לו'

אסור לבשל או לאפות לצורך אינו יהודי. אך מי שיש לו משרת אינו יהודי, יכול להוסיף ולבשל בקדרה אחת, שיהא בה גם בשביל המשרת. אבל בשביל אינו יהודי מכבד, אסור אפלו להוסיף. ולא עוד, אלא אפלו אם בשל הישראל או אפה בשביל עצמו, אסור להזמין אינו יהודי שיאכל עמו. ואף אינו יהודי שאינו מתכבד בו, מתיר לתת לו איזה דבר ממה שבשל או אפה. ולאפות פת אפלו בשביל אינו יהודי משרתו, אסור.

סעיף לז'

אסור להוציא שום דבר בשביל אינו יהודי כי אם במקום שמתיר להוציא בשבת.

סימן צט - דיני מקצה ביום טוב ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

כָּל מְקַצֵּה הָאָסוּר בְּטִלְטוּל בְּשַׁבָּת, אָסוּר גַּם בְּיוֹם טוֹב. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם מְקַצֵּה מִדַּעַת, וּמְקַצֵּה מִחֲמַת מְאוּס, אַף עַל פִּי שְׁמִתְרִין בְּשַׁבָּת, אָסוּרִין בְּיוֹם טוֹב. וְלָכֵן פְּרוּת שְׁהַקְצָה אוֹתָם לְסַחֲוֹרָה, אָסוּרִין בְּיוֹם טוֹב, אֲלֵא צָרִיד שְׂיִזְמִינִם בְּעָרְב יוֹם טוֹב, דְּהִינּוּ שְׂיֵאמֵר, מִפְּרוּת אֵלּוּ אִכְל לְמַחֵר. וּבְפְרוּת הָעוֹמְדִין לְמַכֵּר מְעַטְמַעַט, יֵשׁ לְהַקֵּל (תצ"ה).

סעיף ב'

בִּיצָה שְׁנוּלָדָה בְּיוֹם טוֹב, אָסוּרָה אֶפְלוּ בְּטִלְטוּל. אֲבָל מִתֵּר לְכַפּוֹת עָלֶיהָ כְּלֵי שְׁלֵא תִשְׁבֵּר. וְאִם נוּלָדָה בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, מִתְּרַת בְּיוֹם שְׁנִי. וְאִם יוֹם טוֹב שְׁנִי הוּא שַׁבָּת, אָסוּרָה גַּם בְּשַׁבָּת. וְכֵן אִם יוֹם רֵאשׁוֹן הוּא שַׁבָּת וְנוּלָדָה בּוֹ, אָסוּרָה גַּם לְמַחֵר שֶׁהוּא יוֹם טוֹב שְׁנִי. וְכֵן שַׁבָּת הַסְּמוּךְ לְיוֹם טוֹב, בֵּין לְפָנָיו בֵּין לְאַחֲרָיו, נוּלָדָה בְּזָה אָסוּרָה בְּזָה. וּבְרֵאשׁ הַשָּׁנָה, גַּם אִם נוּלָדָה בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, אָסוּרָה גַּם בְּשְׁנֵי (כִּי שְׁנֵי הַיָּמִים שֶׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה, כְּיוֹמָא אֲרִיכְתָא דְמִיָּא. וְהִינּוּ לְחִמְרָא כְּמוֹ הַכָּא. אֲבָל לְעִנּוּן מַה שֶּׁבִשְׂאָר יָמִים טוֹבִים אָסוּר לַעֲשׂוֹת מִיוֹם רֵאשׁוֹן לְיוֹם שְׁנִי כְּדִלְקָמוּ בְּסִימָן ק"א, אִין חֲלוּק בֵּין שְׂאָר יָמִים טוֹבִים לְרֵאשׁ הַשָּׁנָה, דְּגַם בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה אָסוּר, דְּלִקְלָא לֹא אֲמַרִינּוּ כְּיוֹמָא אֲרִיכְתָא דְמִיָּא). וְאִם חָל רֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּיוֹם ה' וּבְיוֹם ו', אֶפְלוּ נוּלָדָה בְּיוֹם ה', אָסוּרָה גַּם בְּשַׁבָּת. שְׁחַט תִּרְנַגְלַת וּמִצָּא בָּהּ בִּיצִים, אֶפְלוּ הֵן גְּמוּרוֹת, מִתְּרוּת אֶפְלוּ בּוֹ בְּיוֹם. (דִּין הַחֲלָב עֵינּוּ לְקַפּוֹן קֵא סְעִיף ה) (תקג תקיג)

תשרי

כ

סעיף ג'

עֲצִים, לֹא הִתְרוּ בְּטִלְטוּל אֲלֵא לְצַרְךָ הַסָּקָה. אֲבָל שְׁלֵא לְצַרְךָ הַסָּקָה, אָסוּרִים בְּטִלְטוּל. וְלָכֵן אִין סוֹמְכִין לֹא אֶת הַקְּדָרָה וְלֹא אֶת הַדָּלֶת בְּבִקְעַת (תק"ב).

סעיף ד'

אֲפֵר כִּירָה שֶׁהִסָּקָה מְעָרְב יוֹם טוֹב, מִתֵּר לְטִלְטְלוּ בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוּכָן לְכָל צָרְכֵי הָאָדָם, לְכַסּוֹת בּוֹ צוּאָה אוֹ רֵק וְכְדוּמָה. וְאִם הִסָּקָה בְּיוֹם טוֹב, אִם הוּא עֲדִין חֵם שְׂרָאוּי לְצִלַת בּוֹ בִּיצָה, מִתֵּר לְטִלְטְלוּ לְכָל צָרְכֵי הָאָדָם. אֲבָל אִם נְצֻטְנוּ, אָסוּר בְּטִלְטוּל, מִשּׁוּם דְּהִינּוּ לֵה נוּלָד, אֶתְמוּל הִיָּה עֲצִים וְהַיּוֹם אֲפֵר, וְגֵרוּע מִמְקַצָּה (עֵינּוּ לְעִיל סִימָן פ"ח סְעִיף ד') (תצ"ח).

סעיף ה'

אָגוּזִים שְׁאַכְלֵן קֹדֶם יוֹם טוֹב, מִתֵּר לְהַסִּיק בְּקִלְפֵיהֶן, אָבֵל אִם אֲכָלֵן בְּיוֹם טוֹב, אֲסוּר לְהַסִּיק בְּקִלְפֵיהֶן. וְאִפְלוּ לְטַלְטֵלֵן, אֲסוּר. וְכֵן שְׁאֵר קְלָפוֹת אֶף עַל פִּי שְׂרָאוֹיוֹת לְבַהֲמָה, מְשׁוּם דְּהוּי לָהּ נוֹלָד, דְּאִתְמוּל הָיוּ עוֹמְדוֹת לְאֲדָם.

סימן ק - הלכות נשיאת כפים ובו כ"ב סעיפים:

סעיף א'

מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה עַל הַכֹּהֲנִים שְׂיִבְרְכוּ אֶת הָעָם, שְׁנֹאֲמַר, כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֹל כֹּהֵן שְׂאִין בּוֹ מִדְּבָרִים הַמְעַכְּבִים אוֹתוֹ וְאִינוֹ עוֹלָה לְדוּכֹן, עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. וְאִינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא כְּשֶׁקוֹרְאִין אוֹתוֹ, שְׁנֹאֲמַר, אָמור לָהֶם וְתִרְגַּם אוֹנְקְלוֹס, כִּד תִּימְרוּן לְהוֹן, (וְעֵינֵי לְקַמּוֹ סְעִיף ח'). וְהַמְנַהֵג בְּמִדְּוִינֹתֵינוּ, שְׂאִין נְשִׂיאת כַּפַּיִם אֶלָּא בְּיוֹם טוֹב, מְשׁוּם דְּאִזְ שְׂרוּיִים בְּשִׂמְחַת יוֹם טוֹב, וּבְיוֹם הַכַּפּוּרִים יֵשׁ בּוֹ שִׂמְחַת מַחִילָה וְסִלְיָהּ, וְטוֹב לֵב הוּא יִבְרַךְ (וְעֵינֵי לְעִיל סִימָן מ"ה סְעִיף ה'), מֵה שְׂאִין כֹּן בְּשְׁאֵר יָמִים, אֲפֹלוּ בְּשִׂמְחַת הַשָּׁנָה, שְׁטְרוּדִים בְּהַרְהוּרִים עַל מַחִיָּתָם וְעַל בְּטוּל מְלֹאכְתָּם. וְאֲפֹלוּ בְּיוֹם טוֹב אִין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶם אֶלָּא בְּתַפְלַת מוֹסָף, שְׂיִוְצְאִין אַחַר כֶּךָ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת וְיִשְׁמְחוּ בְּשִׂמְחַת יוֹם טוֹב (וְעֵינֵי לְקַמּוֹ סִימָן קל"ח סְעִיף ח'). עוֹד נוֹהֲגִין בְּמִדְּוִינֹתֵינוּ, שְׂבִיּוֹם טוֹב שְׁחַל לְהִיּוֹת בְּשִׂבְתָּ, אִין נְשִׂיאת כַּפַּיִם, אֶלָּא בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, שְׁאַפְלוּ חָל בְּשִׂבְתָּ, נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶם. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׁנוּהֲגִין שְׂבִיבְכָל יוֹם טוֹב, אֲפֹלוּ חָל בְּשִׂבְתָּ, נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶם, וְכֵן נִכּוֹן יוֹתֵר.

סעיף ב'

אִין נְשִׂיאת כַּפַּיִם אֶלָּא בַּעֲשֵׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמְּנִיָּן, לְפִי שְׁגָם הֵם בְּכָלֵל הַבְּרָכָה, שְׁנֹאֲמַר וְאִנִּי אֲבָרְכֶם.

סעיף ג'

קֹדֶם נְשִׂיאת כַּפַּיִם, לֹא יִשְׁתַּה הַכֹּהֵן לֹא יִיָּן וְלֹא שְׁאֵר מְשַׁקָּה מִמְּשַׁקִּים הַמְּשַׁכְּרִין. וְאִם לְבוֹ חֲלוּשׁ וְרוֹצֵה לְאָכּוֹל פֶּת כִּיֶּסֶןִין קֹדֶם מוֹסָף, יִשְׁמַע קְדוּשׁ מֵאַחַר (עֵינֵי לְעִיל סִימָן ע"ז סְעִיף ט"ו).

סעיף ד'

קדם הדוכן, צריך הפהן לטול ידיו עד הפרק, שהוא חבור היד עם הזרוע, כדרך שהיו מקדשין את ידיהם במקדש לעבודה, שנאמר, שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. ויש ספק אם צריך לברך על נטילה זו או אין צריך לברך, כיון שברך על נטילת ידים בקומו ממטתו. ומספקא נוהגין שלא יברך. ואם נגע בינתים במקום מטנף, הנה ראוי לברך על נטילה זו, אלא שלא נהגו. וראוי לכל פהן ירא שמים, לשמור היטב ידיו מנטילת ידים שחרית, שלא לגע במקום המלקף, כדי שלא יצטרך לברך שנית.

סעיף ה'

הלוי יוצק את המים על ידי הפהנים, על שם שנאמר, וגם את אחיך מטה לוי וגו' הקרב אתך וילוו עליך וישתתוף. ואם אין שם לוי, יצוק בכור פטר רחם שהוא קדוש, על ידו. ואם גם בכור אינו, מוטב שהפהן בעצמו יצק, ולא יצק ישראל. הלוי או הבכור אשר יצק מים על ידי הפהנים, אם אין ידיו נקיות, יש לו לרחוץ ידיו תחלה.

סעיף ו'

אסור לעלת לדוכן במנעלים. ויחלץ המנעלים קדם נטילת ידים, וטוב לזהר להצניע המנעלים תחת הספסלים, שלא יהיו מגלין ונראין, מפני כבוד הצבור.

סעיף ז'

כששליח הצבור מתחיל רצה, צריך כן כל הפהנים לעקר ממקומותיהם לעלות לדוכן. ועל כן יטלו את ידיהם קדם לכו, כדי שכשיאמר שליח הצבור רצה, יעקרו ממקומם לעלות לדוכן עם ידים ראויות לברכה. ובדיעבד גם אם נטלו ידיהם אחר כך, שפיר דמי.

סעיף ח'

כשעלו לדוכן, עומדים ופניהם כנגד ארון הקדש שבמזרח, ואומרים מודים דרבנן עם הצבור, ואחר כך אומרים, יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתהא ברכה זו שצוייתנו לברך את עמך ישראל, ברכה שלמה, ולא יהיה בה שום מכשול ועון מעתה ועד עולם. ומאריך בנתפלה זו עד שיכלה שליח הצבור ויף נאה להודות, כדי שיענו הצבור אמן גם על נתפלה זאת. השליח צבור אומר אלקינו ואלקי אבותינו, ברכנו בברכה וכו' בלחש, ותיבת פהנים אומר בקול רם, ובזה הוא קורא את הפהנים

שְׂבִיבְרָכוּ. וְשׁוּב אֹמֵר בְּלַחֵשׁ, עִם קְדוּשָׁה כְּאִמּוֹר. וּלְאַחַר שְׂקָרָא שְׁלִיחַ הַצְּבוּר כְּהֵנִים, מִתְחִילִים וּמְבָרְכִים כָּל־סֵדֶר בְּיַחַד, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶד הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְּשָׁתוֹ שֶׁל אֱהָרֹן, וְהוֹפְכִין פְּנֵיהֶם כָּל־פִּי הָעָם, וּמְסִימִים אֶת הַבְּרָכָה, וְצוּנֵנו לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה. וְעוֹנִין הַצְּבוּר אָמֵן. אָבֵל שְׁלִיחַ הַצְּבוּר לֹא יַעֲנֶה אָמֵן, מְשׁוּם דִּהְיוּ הִפְסֵק. מֵה שְׂאוּמְרִים בְּאַהֲבָה, הוּא לְאַפּוֹקִי שְׂאֵם הַצְּבוּר שׁוֹנְאִים אֶת הַכֹּהֵן אוֹ הַכֹּהֵן שׁוֹנֵא אֶת הַצְּבוּר, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, וְסִכְנָה הוּא לַכֹּהֵן אִם יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, וְעַל כֵּן, יֵשׁ לוֹ לְצֵאת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת. אִם אֵין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אֵלָא כֹּהֵן אֶחָד, אֵינוֹ אֹמֵר שְׁלִיחַ הַצְּבוּר כְּהֵנִים בְּקוֹל רֶם, אֵלָא הוּא מַעֲצֵמוֹ מְחִזִּיר אֶת פָּנָיו.

סעיף ט'

מְגַבִּיהִים אֶת יְדֵיהֶם נֶגֶד כְּתֻפֵיהֶם, וּפּוֹשְׁטִים אוֹתָן, וְחוֹלְקִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם שְׂיָהּיוּ בִּינֵיהֶן חֲמִשָּׁה אַוִירִים, דִּהְיוּ בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת לְשְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת אַוִיר אֶחָד, וּבֵין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת לְאַגוּדָל גַּם כֵּן אַוִיר אֶחָד, וְכֵן בֵּינָם הַשְּׂנֵיָה, הָרִי אַרְבַּעַה אַוִירִים. וּבֵין אַגוּדָל לְאַגוּדָל גַּם כֵּן אַוִיר אֶחָד, הָרִי חֲמִשָּׁה אַוִירִים. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת כֵּן, מְשׁוּם דְּכֻתִּיב, מִצִּיץ מִן הַחֲרָכִים, ה' חֲרָכִים. וְצָרִיךְ לְזַהֵר מְאֹד, שֶׁלֹּא יִגְעוּ רְאֵשֵׁי הָאַגוּדָלִין זֶה בְּזֶה, שֶׁלֹּא יִתְקַלְקַל הַחֲלוּן. וְצָרִיךְ לְהַגְבִּיחַ אֶת הַיָּד הַיְמָנִית קֶצֶת לְמַעַלְה מִהַשְּׂמַאלִית, וִיחָא אַגוּדָל יָמִין עַל אַגוּדָל שְׂמַאל, (עֵין מִגַּן אַבְרָהָם וּלְבוּשֵׁי שְׂרָד). וּפּוֹרְשִׁין כַּפֵּיהֶם, שְׂיָהּיוּ תוֹךְ כַּפֵּיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֶץ, וְאַחֲרֵי יְדֵיהֶם כְּנֶגֶד הַשָּׁמַיִם.

סעיף י'

בְּשַׁעַה שֶׁהַכְּהֵנִים מְבָרְכִים אֶת הָעָם, לֹא יִבִּיטוּ וְלֹא יִסִּיחוּ דַעְתָּם, אֵלָא יָהּיוּ עֵינֵיהֶם כָּל־פִּי מִטָּה, כְּמוֹ בְּתַפְלָה, וְהָעָם יִכּוֹנוּ לְבָרְכָה, וְיָהּיוּ פְּנֵיהֶם נֶגֶד פְּנֵי הַכְּהֵנִים, אָבֵל לֹא יִסְתַּכְּלוּ בָהֶם. וְגַם הַכְּהֵנִים בַּעֲצָמָם לֹא יִסְתַּכְּלוּ בִּידֵיהֶם. וְנִהְיוּ לְשִׁלְשֵׁל אֶת הַטְּלִית עַל פְּנֵיהֶם, וְיִדֵּיהֶם חוּץ לְטְלִית. וְגַם הַצְּבוּר מְשִׁלְשֵׁלִין אֶת הַטְּלִיתִים עַל פְּנֵיהֶם שֶׁלֹּא יִסְתַּכְּלוּ.

תשרי

כב

סעיף יא'

הָעָם שְׂאוּחֲרֵי הַכְּהֵנִים, אֵינָם בְּכָל־ל הַבְּרָכָה, אֵלָא אִם כֵּן הָיוּ אֲנוּסִים. אָבֵל הָעָם שְׂמוֹן הַצְּדָדִים לְפָנֵיהֶם, הֵמָּה בְּכָל־ל הַבְּרָכָה. וּבְמִקּוּם שְׂאוּרוֹן הַקְּדוּשׁ בּוֹלֵט מִן הַכֶּתֶל, אִם כֵּן הָאֲנָשִׁים שְׂעוּמָדִין אֶצֶל הַכֶּתֶל הַמְזֻרָחִי, הֵמָּה מִן הַצְּדָדִין שְׂאוּחֲרֵי הַכְּהֵנִים, צָרִיכִין לְלַכֵּת מְשָׁם וּלְעֲמוֹד בְּמִקּוּם שְׂיָהּיוּ לְכָל הַפְּחוֹת מִן הַצְּדָדִין שְׁלִפְנֵי הַכְּהֵנִים. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר, הָרִי הוּן כְּמוֹ אֲנוּסִים, וְהֵם בְּכָל־ל הַבְּרָכָה.

סעיף יב'

שְׁלִיחַ הַצְּבוּר מִקְרָא אוֹתָם בְּרֶפֶת כֹּהֲנִים מְלָה בְּמִלָּה, וְהֵם אוֹמְרִים אַחֲרָיו כָּל מְלָה, עַד שְׁמִסִּימִים פְּסוּק רֵאשׁוֹן, וְעוֹנִין הַצְּבוּר אָמֵן, וְכֵן אַחַר הַפְּסוּק הַשְּׂנִי וְאַחַר הַפְּסוּק הַשְּׁלִישִׁי. לֹא יִקְרָא שְׁלִיחַ הַצְּבוּר בְּעַל פֶּה, אֶלָּא מִתּוֹךְ הַסְּדוּר, שֶׁלֹּא יִתְבַּלְּבַל. וְיִכּוֹל לומר גַּם הוּא הָאֲמִנִים שֶׁלְאַחַר הַפְּסוּקִים וְלֹא הוּי הַפֶּסֶק, שֶׁזֶהוּ צֶרֶף תְּפִלָּה. אֱלוֹ תְּבוֹת שֶׁהַכֹּהֲנִים הוֹפְכִים בְּהֵן לְדָרוֹם וְלְצָפוֹן, יְבָרְכֶךָ, וְיִשְׁמְרֶךָ, אֱלֹהֵי, וְחַנּוּד, אֱלֹהֵי, לְךָ מְשׁוּם דְּתְבוֹת אֱלוֹ הוּ לְנִכְח, לְכֵן הוֹפְכִין אֶת עֲצָמָם גַּם לְצִדְדֵינוּ, כְּדִי לְבָרֵךְ אֶת כָּלָם. וְכֵן הוֹפְכִין גַּם בְּתֵבַת שְׁלוֹם, לְפִי שֶׁהִיא סִיּוּם הַבְּרָכוֹת. וּבְשַׁעַה שֶׁמֵּאֲרִיכִין בְּנִגּוֹן שֶׁל הַתְּבוֹת שֶׁבְּסוּף הַפְּסוּקִים, דְּהֵינּוּ, וְיִשְׁמְרֶךָ, וְיַחַנּוּד, שְׁלוֹם, אוֹמְרִים הַצְּבוּר רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם וְכוּ'. וְהַמְקָרָא, אֶפְלוֹ אֵינּוּ שְׁלִיחַ הַצְּבוּר, לֹא יֹאמֵר, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מִפְּנֵי הַטְּרוּף. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאִם הוּא שְׁלִיחַ הַצְּבוּר, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מִפְּנֵי הַפֶּסֶק בְּתְפִלָּה. וְלֹא יִנְגְּנוּ הַכֹּהֲנִים אֶלָּא נִגּוֹן הַמִּיחָד, מִפְּנֵי טְרוּף הַדַּעַת.

סעיף יג'

בְּשַׁעַה שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים אֶת הַתְּבוֹת, אֵין לְצְבוּר לומר שׁוּם פְּסוּק, רַק יִשְׁמְעוּ הֵיטֵב בְּכוֹנֶה אֶת הַתְּבוֹת מִפִּי הַכֹּהֲנִים, כִּי כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמְבָרְכִים אוֹתוֹ וְאֵינּוּ מֵאֲזִין וּמְכוּן לְבָרְכָה. וְאִם אוֹמְרִים הַפְּסוּקִים, אֵינָם יְכוּלִים לְכוּן לְבָרְכָה. אֵד קָצֵת, נוֹהֲגִים לומר פְּסוּקִים. וְיִזְהָרוּ שֶׁלֹּא לֵאמֹר אֶלָּא בְּשַׁעַה שֶׁשְׁלִיחַ הַצְּבוּר אוֹ הַכֹּהֲנִים מְנַגְּנִים, וְלֹא בְּשַׁעַה שֶׁאוֹמְרִים אֶת הַתְּבוֹת.

סעיף יד'

אַחַר כֶּךָ מִתְחִיל שְׁלִיחַ הַצְּבוּר שִׁים שְׁלוֹם, וְאֵז הַכֹּהֲנִים מְחִזְרִים אֶת פְּנִיָהֶם כְּלָפִי אַרוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁבְּמִזְרָח, וְאוֹמְרִים, רְבוּן הָעוֹלָמִים וְכוּ', וְיִאֲרִיכוּ בְּתְפִלָּה זוֹ עַד שִׁסִּים שְׁלִיחַ הַצְּבוּר, הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם, כְּדִי שִׁיעֲנוּ הַצְּבוּר אָמֵן גַּם עַל תְּפִלָּתָם. וְאִם אֵינָם יְכוּלִים לְהֵאָרִיךְ כָּל כֶּךָ יֹאמְרוּ עוֹד, אֲדִיר בְּמָרוֹם וְכוּ', וּבְרֵאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים שֶׁמְנַגְּנִים הַיּוֹם תִּאֲמָצְנוּ וְכוּ', לֹא יִתְחִילוּ הַכֹּהֲנִים רְבוּן הָעוֹלָמִים וְכוּ', עַד קְרוֹב לַסּוּף, כְּדִי שִׁסִּימוּ בְּשׁוּה עִם שְׁלִיחַ הַצְּבוּר.

סעיף טו'

אֵין הַכֹּהֲנִים רְשָׁאִים לְהִתְחִיל בְּרֶפֶת אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וְכוּ', עַד שֶׁתְּכַלֶּה לְגַמְרֵי תְּבוֹת כֹּהֲנִים מִפִּי הַמְקָרָא. וְאֵין הַמְקָרָא רְשָׁאִי לְהִתְחִיל יְבָרְכֶךָ, עַד לְאַחַר

שְׂיִכְלָה אֱמֹן מִפִּי כָּל הַצְּבוּר. וְכֵן בְּאֵמֹן שְׁעוֹנִים אַחַר וַיִּשְׁמְרָךְ, וַיַּחֲנֹךְ, שְׁלוֹם, יִמְתִּיךָ הַמִּקְרָא וְלֹא יִתְחִיל יָאֵר, יִשָּׂא, שִׁים שְׁלוֹם, עַד לְאַחַר שְׂיִכְלָה אֱמֹן מִפִּי כָּל הַצְּבוּר. וְאִין הַכְּהֻנִּים רְשָׁאִים לְהַחְזִיר פְּנִיָּהֶם מִן הַצְּבוּר לְהִיכָל, עַד שְׂיִתְחִיל שְׁלִיחַ הַצְּבוּר שִׁים שְׁלוֹם. וְאִינֶם רְשָׁאִים לְכַף אֲצַבְעוֹתֶיךָ מִפְּשִׁיטֹתָ, עַד שְׂיִחְזִירוּ פְּנִיָּהֶם מִן הַצְּבוּר. וְאִינֶם רְשָׁאִים לְעִבּוֹר מִן הַדּוֹכָן, עַד שְׂיִסִּימוּ הַצְּבוּר אֱמֹן, לְאַחַר הַמְּבָרָךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם.

סעיף טז'

כְּשֶׁמְחִזְרִין הַכְּהֻנִּים אֶת פְּנִיָּהֶם, בֵּין בְּתַחֲלָה בֵּין בְּסוֹף, לֹא יִחְזִירוּ אֶלָּא דָּרָךְ יָמִין. לְכֵן בְּתַחֲלָה כְּשֶׁעוֹמְדִים וּפְנִיָּהֶם לְמִזְרָח, יִפְנוּ לְדָרוֹם וְאַחַר כָּךְ לְמַעְרָב. וְאַחַר הַדּוֹכָן כְּשֶׁהוֹפְכִין פְּנִיָּהֶם לְמִזְרָח, פּוֹנִים דָּרָךְ צָפוֹן. וְכִשְׁהֵם יוֹרְדִין מִן הַדּוֹכָן, יִהְיֶה פְּנִיָּהֶם קֶצֶת לְנֶגֶד אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, וַיִּפְסְעוּ לְאַחֲרֵיהֶם כְּתַלְמִיד הַנֶּפֶטָר מִלְּפָנֵי רַבּוֹ. כְּשֶׁנוֹעְלִין הַמְּנַעְלִים, לֹא יִגְעוּ בָּהֶם. וְאִם נִגְעוּ, צְרִיכִין לְטוֹל יְדֵיהֶם.

תשרי

כג

סעיף יז'

מִשְׁתַּדְּלִים שְׂשְׁלִיחַ הַצְּבוּר לֹא יִהְיֶה כְּהֵן. וְאִם הוּא כְּהֵן, לֹא יַעֲלֶה לְדּוֹכָן, וְגַם לֹא יִקְרָא לְפָנֵי הַכְּהֻנִּים, אֶלָּא אִישׁ אַחַר יַעֲמֵד אֲצִלוֹ שְׂיִקְרָא כְּהֻנִּים, וְגַם יִקְרָא לְפָנֵיהֶם אֶת הַתְּבוֹת יְבָרְכֶךָ וְגוֹ', וּשְׁלִיחַ הַצְּבוּר עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק עַד שִׁים שְׁלוֹם. וְאִינוּ עוֹבְרִים בְּמֵה שְׂאִינוּ עוֹלָה לְדּוֹכָן, אֶף שְׂזֵה קָרָא כְּהֻנִּים בְּקוֹל, כִּי אִין הַכְּהֻנָּה אֶלָּא עַל מִי שְׂאִינוּ עוֹמֵד בְּתַפְלָה וְעָקֵר רִגְלָיו בְּרָצָה. וְאִם אִין שָׁם כְּהֵן אַחַר אֶלָּא הוּא, אֲזִי כִּדֵי שְׁלֹא תִתְבַּטֵּל מִצְוֹת נְשִׂיאת כַּפַּיִם, יַעֲלֶה הוּא לְדּוֹכָן וְסוֹמֵךְ עַל נְטִילַת יְדַיִם שֶׁל שְׁחָרִית. כִּי־צַד עוֹשֶׂה. עוֹקֵר רִגְלָיו קֶצֶת כְּשֶׁאוֹמֵר רָצָה, וְאוֹמֵר עַד וְלָךְ נֶאֱחָה לְהוֹדוֹת, וְאַחַר אוֹמֵר, אֶלְקִינוּ וְאַלְקֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּרַכְנוּ בְּבִרְכָּה וְכוּ', וּשְׁלִיחַ הַצְּבוּר עוֹלָה לְדּוֹכָן, וְזֶה הָאֶחָד מִקְרָא לּוֹ, וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ הַצְּבוּר וְאוֹמֵר שִׁים שְׁלוֹם, וְלֹא יֹאמֵר רַבּוֹן הָעוֹלָמִים וְכוּ', עַד לְאַחַר הַקֹּדֶשׁ. וְאִם לֹא עָקֵר רִגְלָיו בְּרָצָה, אִינוּ רְשָׁאִים לְעִלוֹת.

סעיף יח'

צְבוּר שְׂכַלְס כְּהֻנִּים, אִם אִין שָׁם אֶלָּא עֲשָׂרָה, כָּלֵם עוֹלִים לְדּוֹכָן. לְמִי מְבָרְכִין. לְאַחֲרֵיהֶם שְׂבִשְׂדוֹת. וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם אֱמֹן. נְשִׁים וְטָף. וְאֶפְלוּ אִין נְשִׁים וְטָף, עֲנִית אֱמֹן אִינָה מְעַכְבֶּת. וְאִם יֵשׁ יוֹתֵר מִעֲשָׂרָה, הִיתְרִים מִעֲשָׂרָה יַעֲלוּ לְדּוֹכָן, וְעֲשָׂרָה יִשָּׂאָרוּ לְעִנּוֹת אֱמֹן.

סעיף יט'

כהן שְׁנָשָׂא אֶת כַּפֵּיו וְאַחַר כֶּדֶף הִלָּךְ לְבֵית הַכֹּהֲנֹת אַחַר, אִם רוּצָה, יָכוֹל לַעֲלוֹת לְדוֹכֵן גַּם כָּאן. וְאִם אֵינוֹ רוּצָה, אָף שֶׁשׁוּמַע קוֹרְאִין כַּהֲנִים אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲלוֹת כִּיּוֹן שֶׁכֶּבֶר עָלָה.

סעיף כ'

מִי שֵׁישׁ לוֹ מוֹם בַּכַּפֵּיו, בְּמַדִּינוֹתָיו שֶׁנִּזְהָגִים שָׂכָל הַכַּהֲנִים מִשְׁלֹשָׁלִים אֶת הַטְּלִיתִים עַל פְּנֵיהֶם, מִתֵּר לִשְׂאָ אֶת כַּפֵּיו. אֲבָל מִי שֵׁישׁ לוֹ מוֹם בְּיָדָיו, כְּגוֹן שֶׁהוּן בְּהַקְנִיּוֹת (פְּרוּשׁ מִיּוֹן נִגַע לָבָן), אוֹ מְנַמְרוֹת בְּנִקְדוֹת דְּקוֹת, אוֹ שֶׁהוּן עֲקָמוֹת, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְחַלֵּק אֶת אֶצְבָּעוֹתָיו, לֹא יִשְׂאָ אֶת כַּפֵּיו מִפְּנֵי שֶׁהָעַם יִסְתַּכְּלוּ בוֹ וְיִסְיחוּ דַעְתָּם. וְאִם הוּא רָגִיל בְּעִירוֹ, שֶׁכֶּבֶר שָׁהָה שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם וּמְכִירִים אוֹתוֹ, נוֹשֵׂא אֶת כַּפֵּיו. הָיָה יָדָיו צְבוּעוֹת, לֹא יִשְׂאָ אֶת כַּפֵּיו, מִפְּנֵי שֶׁהָעַם מִסְתַּכְּלִין בָּהֶם. וְאִם רַב הָעִיר מְלֹאכְתָן בְּכֶדֶף, יִשְׂאָ אֶת כַּפֵּיו. מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְחַתֵּךְ הָאוֹתִיּוֹת הַיֵּטֵב וְקוֹרֵא שִׁי"ן יִמְנִית כְּמוֹ שְׂמַאלִית, לֹא יִשְׂאָ אֶת כַּפֵּיו, אִם לֹא שָׂכָל הַקְּהָל קוֹרִין כֵּן. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפֵּיו, יֵצֵא קֹדֶם רֹצֵה מִבֵּית הַכֹּהֲנֹת לְחוּץ, עַד שֶׁיִּגְמְרוּ נִשְׂיֵאת כַּפֵּים.

סעיף כא'

הָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּמִזִּיד, אֲפֹלוּ עָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשְׂאָ אֶת כַּפֵּיו. וְאִם הָרַג בְּשִׁגְגָה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, נוֹשֵׂא אֶת כַּפֵּיו. וְכֵן מוֹמֵר שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, נוֹשֵׂא אֶת כַּפֵּיו. נָשָׂא גְרוּשָׁה אוֹ חְלוּצָה אוֹ שֶׁנִּטְמָא לְמַת שְׂאֵסוּר לוֹ לְטִמְאָ אֵלָיו, לֹא יִשְׂאָ אֶת כַּפֵּיו, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל פִּי תַלְמִיד חֶכֶם. וְשֶׁאֵר עֲבָרוֹת, אֵינָן מוֹנְעוֹת מִנִּשְׂיֵאת כַּפֵּים. חֲלָל, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפֵּיו.

סעיף כב'

אוֹנֵן אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפֵּיו. וְאֲבָל תוֹךְ שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ עַל אָבִיו וְאִמוֹ אוֹ תוֹךְ שְׁלֹשִׁים עַל שְׂאָר קְרוֹבִים, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפֵּיו, וְצָרִיךְ לְצִאת מִבֵּית הַכֹּהֲנֹת קֹדֶם רֹצֵה עַד אַחַר נִשְׂיֵאת כַּפֵּים. וְאִם אֵין בְּבֵית הַכֹּהֲנֹת שְׁנֵי כַּהֲנִים אַחֲרִים, מִתֵּר לִשְׂאָ אֶת כַּפֵּיו תוֹךְ שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ עַל אָבִיו וְאִמוֹ וְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים עַל שְׂאָר קְרוֹבִים. אֲבָל תוֹךְ שְׁבַע, כְּגוֹן הַקּוֹבֵר מִתּוֹ בְּרָגֶל, אֲפֹלוּ אִם אֵין שָׁם שְׁנֵי כַּהֲנִים אַחֲרִים, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפֵּיו (קכ"ח).

סימן קא - דין הכנה מיום טוב ראשון ליום טוב שני

או	לחל	ובו	ו'	סעיפים:
----	-----	-----	----	---------

ניסן

טז

סעיף א'

כל המלאכות המתרות לעשותן ביום טוב, זה דוקא לצורך אותו היום. אבל להכין מיום ראשון ליום שני (אפלו בראש השנה), ומכל שכן ליום חל, אסור. אך אם הוא צריך לבשל בשביל היום, מתיר לו לקחת קדרה יותר גדולה ולמלא אותה בשר וכיוצא בו, אף על פי שאינו צריך היום כל כך, ויותר גם ללילה או למחר. ודוקא בתבשיל בקדרה מתיר, מפני שהתבשיל מטעם יותר פשטות בשל הרבה בשר ביחד, ובלבד שלא יאמר בפה, שהמותיר יהיה לצורך הלילה או לצורך מחר, אלא יבשל סתם. אבל בשאר מאכלים, אסור להוסיף בדבר שיש קצת טרחה במה שהוא מוסיף.

סעיף ב'

אפלו דבר שאינו מלאכה, כגון להביא מים או אפלו יין לקדוש או להבדלה, אסור להכין. וכן אסור להעמיד את הנרות במנוחה או לתקן את הפתילות והעששיות ביום טוב ראשון לצורך הלילה, אלא אם הוא צריך להשתמש בהם גם קדם הלילה או לכבוד בית הכנסת.

סעיף ג'

נכרי שהביא ביום טוב ראשון דגים או פרות שיש לחוש שמא נצודו היום או נתלשו היום, או הובאו מחוץ לתחום, אסורים היום בטלטול, ולערב מתרים. שאם האיננו יהודי מכירו ונותנם לו בלא קציצת דמים, מתיר לקחתם ולאכלם (ועין עוד בסימן צ"ט סעיף ב' ותלמד לכאן) חוץ מיום טוב של ראש השנה, שאפלו הובאו ביום ראשון, אסורים ביום שני.

סעיף ד'

אם הביא הנכרי בשביל ישראל לדורון או למכרם לו, יש לאסור גם ביום טוב שני. ואך אם חל יום טוב ביום החמשי וביום הששי והביא ביום החמשי, אם יש צורך גדול, מתיר לטלטל ביום הששי ולבשולם לכבוד שבת. וביום טוב של ראש השנה, גם זה אסור (תקט"ו).

סעיף ה'

חֶלֶב שֶׁחִלְבוּ אֵינּוּ יְהוּדֵי בְּיוֹם רֵאשׁוֹן וַיִּשְׂרְאֵל רוּאָהוּ, מִתֵּר בְּיוֹם שְׁנִי. וְאִם חֶלְבוּ בַשַּׁבָּת, וְיוֹם רֵאשׁוֹן הוּא יוֹם טוֹב אֲסוּר בְּיוֹם רֵאשׁוֹן (וְעַן עוֹד בְּסִימָן צ"ט סעיף ב' וְתִלְמַד גַּם לְכֹאן). וּבְרֵאשׁ הַשָּׁנָה, אִם חֶלְבוּ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב, אֲסוּר גַּם בְּיוֹם שְׁנִי, וְגַם בַּשַּׁבָּת הַסְּמוּכָה לוֹ (כְּמוֹ שֶׁפְּתַבְּתִי בְּסִימָן צט סעיף ב) (תקא).

סעיף ו'

פְּתִילוֹת שֶׁהִדְלִיק בְּהֵן בְּיוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן וְכָבוּ, מִתֵּר לְהִדְלִיק בְּהֵן בְּיוֹם טוֹב שְׁנִי. אֲדָּ בְּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה, אֲסוּר לְהִדְלִיק בְּיוֹם טוֹב שְׁנִי בַּפְּתִילָה שֶׁכִּבְּתָה בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, וְאֶפְלוּ בְּקֶצֶה הַשָּׁנִי. וּמִכָּל מְקוֹם מִתְרוֹת בְּטִלְטוּל לְהַסִּיר וְלִתֵּת חֲדָשׁוֹת. וְכֵן בְּיוֹם טוֹב שֶׁלְאַחַר שַׁבָּת (ט"ז סוף סִימָן תקא).

סימן קב - דיני ערוב תבשילין ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

יוֹם טוֹב שֶׁחָל לְהִיּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אֲסוּר לְאַפּוֹת אוֹ לְבַשֵּׁל בְּקִדְרָה מִיַּחַדְתָּ לַשַּׁבָּת, אֲלֵא עַל יְדֵי עֲרוּב תַּבְשִׁילִין, שְׁעוֹשֶׂה בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, דְּהֵינּוּ שְׁלוּקָח אֵיזָה תַּבְשִׁיל אוֹ צְלִי שְׂרָאוִי לְלֶפֶת בּוֹ אֶת הַפֶּת, וְגַם פֶּת, וּמִבְּרֶדְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצוּנּוּ עַל מִצְוֹת עֲרוּב. וְאוֹמֵר, בְּהִדְיוֹ עֲרוּבָא יְהֵא שְׂרָא לְנָא לְאַפּוּי, וְלְבַשׁוּלִי, וְלְאַטְמוּנִי, וְלְאַדְלוּקִי שְׂרָגָא, וְלְמַעַבְדָּ כָּל צְרָכְנָא מִיוֹמָא טַבָּא לַשַּׁבָּתָא. וְאִם אֵינּוּ מִבֵּין לְשׁוֹן זֶה, יֹאמֵר בְּלִשׁוֹן שְׁהוּא מִבֵּין, [בְּעֲרוּב זֶה יְהֵא מִתֵּר לָנוּ לְאַפּוֹת וְלְבַשֵּׁל וְלְהַטְמִין וְלְהִדְלִיק גַּר וְלַעֲשׂוֹת כָּל צְרָכְנוּ מִיוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת]. (דוּרָד דִּיזְעָן עִירוּב זֵיִא אוּנָז עַרְלוּיִבֵט צוּ בְּאַקְעֵן צוּ קְאָכְעֵן. דִּי שְׁפִיזְעָ וּוְאַרְם צוּ עַרְהֵאֲלִטְעֵן. לִיכְטְעֵר אֲנִצְוִצִינְדְעֵן, אוּנְדְ אִיבְעֵרְהוּיִפֵּט אֲלֵלְעֵס נְעֵטְהִיגְעָ פֶּאן יוֹם טוֹב אוּיִף שַׁבָּת צוּ פְּעֵרְרִיכְטְעֵן)

סעיף ב'

צְרִיךְ שְׂיֵהֵא הַתַּבְשִׁיל דְּבָר שֶׁדְּרָכּוֹ לְאַכְלוֹ עִם פֶּת, כְּגוֹן בְּשֶׁר דְּגִים, וּבִיּוֹצִים. אֲבָל דְּבָר שֶׁאֵין דְּרָכּוֹ לְאַכְלוֹ עִם פֶּת, לֹא מֵהֵנִי. שְׁעוֹר הַתַּבְשִׁיל, כְּזֵית. וְהַפֶּת,

בְּבִיצָה. וַיֵּשׁ לְהַדָּר אַחַר מָנָה יָפָה לְכַבּוּד הַמְצָוָה. וְגַם הַפֶּת תִּהְיֶה שְׁלֵמָה וַיִּנְיַחָהּ בַּשַּׁבָּת לֶלֶחֶם מִשְׁנָה, וּבִסְעוּדָה שְׁלִישִׁית יִבְצַע עָלֶיהָ, שְׁפִינּוֹן דָּאֲתַעְבִּיד בֵּה מְצָוָה חֲדָא זִימְנָא, יִתְעַבִּיד בֵּה נְמִי מְצָוָה אַחְרִיתָא.

סעיף ג'

אִין עָרוּב תַּבְשִׁילִין מוֹעִיל אֶלָּא לְהַתִּיר לַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵי שַׁבָּת בְּיוֹם טוֹב בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, דְּהֵינּוּ שְׁיֵשׁ שָׁהוּת בְּיוֹם, שְׂאֵם הֵינּוּ מִזְדַּמְנִים לוֹ אוֹרְחִים שְׁלֵא אֶכְלוּ הַיּוֹם, הֵינּוּ אוֹכְלִים וְנִהְנִים בּוֹ בְּיוֹם קֹדֶם בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת מִמְּלֹאכְתּוֹ שְׁעֵשָׂה בְּיוֹם טוֹב. אֲבָל אִם אִין שָׁהוּת בְּיוֹם לְהַנּוֹת מִמְּלֹאכְתּוֹ, אִינוּ מוֹעִיל עָרוּב הַתַּבְשִׁילִין. וְלָכֵן נוֹהֲגִין כְּשֶׁחַל יוֹם טוֹב בְּעָרֵב שַׁבָּת, מִקְדִּימִין לְהַתְפַּלֵּל עֲרֻבִית שֶׁל שַׁבָּת מִבְּעוֹד יוֹם, שְׁיִהְיוּ זְרִיזִין לְמַהֵר לְגַמּוֹר הַכֹּל קֹדֶם שְׂאוּמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. וְהַתַּבְשִׁילִין שְׂמֻטְמִינִים לַשַּׁבָּת, צָרִיכִין לְהִטְמִינֵם בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, שְׁיִתְבַּשְׁלוּ קוֹדֶם בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת לְכָל הַפְּחוֹת שְׁלִישׁ בְּשׁוּלָן.

סעיף ד'

לֹא הִתֵּר לְאֵפוֹת וּלְבִשָּׁל עַל יְדֵי עָרוּב תַּבְשִׁילִין אֶלָּא בְּעָרֵב שַׁבָּת. אֲבָל אִם חָל יוֹם טוֹב בְּיוֹם ה' וּבְיוֹם ו', אֲסוּר לְבִשָּׁל אוֹ לְאֵפוֹת בְּיוֹם ה' בְּשִׁבִיל שַׁבָּת.

סעיף ה'

צָרִיךְ שְׁיִהְיֶה הָעָרוּב קִיָּם עַד שֶׁהִכִּין כָּל צָרְכֵי שַׁבָּת. אִם נִאָּבְדָה אוֹ נִאָּכְלָה הַפֶּת, אִין בְּכַד כְּלוּם, וּמִתֵּר אֶפְלוֹ לְאֵפוֹת. וְאִם נִאָּבְדָה אוֹ נִאָּכְלָה הַתַּבְשִׁיל, אִם נִשְׂאָר כְּזֵית, גַּם כֵּן לֹא הַפְּסִיד. אֲבָל אִם לֹא נִשְׂתִּיר מִמֶּנּוּ כְּזֵית, אֲסוּר לוֹ לְבִשָּׁל, כְּאֵלוֹ לֹא עָרֵב כָּלֵל. וְכִיצַד עוֹשֶׂה מִי שְׁלֵא עָרֵב. אִם לֹא נִזְכָּר עַד אַחַר סְעוּדַת שַׁחֲרִית, וְאִין שֶׁם בְּמִקּוֹם הַהוּא יִשְׂרָאֵל אַחַר שְׁעָרֵב, אִינוּ מִתֵּר לוֹ אֶלָּא לְבִשָּׁל קִדְרָה אַחַת, וּלְאֵפוֹת פֶּת אַחַת, וְלְהַדְלִיק נֵר אֶחָד לַשַּׁבָּת. וְאִם נִזְכָּר קֹדֶם שֶׁמְבִשָּׁל לְסְעוּדַת שַׁחֲרִית, יָכוֹל לְבִשָּׁל מִכָּל מִין בְּקִדְרָה גְּדוּלָה וְלַהוֹתִיר לַשַּׁבָּת. וְאִם יֵשׁ שֶׁם מִי שְׁעָרֵב, יִתֵּן לָזֶה בְּמִתְנָה קְמָחוֹ וּבִשְׂרוֹ וְכָל הַשִּׁיף לָזֶה. וְהוּא יִזְכֶּה בְּדַבְרִים אֵלוֹ בְּהַגְבָּהָה, וּיִבְשָׁל וַיֵּאָפֶה עֲבוּרוֹ, וְאֶפְלוֹ בְּבֵיתוֹ שֶׁל זֶה שְׁלֵא עָרֵב.

סעיף ו'

כָּל בַּעַל הַבַּיִת צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת עָרוּב תַּבְשִׁילִין בְּעֶצְמוֹ. וְאֶפְלוֹ אִשָּׁה שְׂאִין לָהּ בַּעַל, אִם יוֹדַעַת, מְחַיֶּבֶת לַעֲשׂוֹת בְּעֶצְמָהּ, וְאֲסוּר לְסַמְךָ עַל הָעָרוּב שֶׁל גְּדוּל הָעִיר. וּמִי שֶׁשָּׁכַח מְחַמֵּת אָנֹס וְלֹא עָשָׂה עָרוּב תַּבְשִׁילִין, אוֹ שְׁעֵשָׂה וְנִאָּבְדָה, אִם יֵשׁ בְּעִיר מִי שְׂמַעְרֵב בְּשִׁבִיל כָּל בְּנֵי הָעִיר (דְּהֵינּוּ שְׂמוֹזְכָה לָהֶם אֶת הַתַּבְשִׁיל וְאֶת

הפת, כמבאר בשלחן ערוך) יכול זה לסמוך על ערוב זה. אבל מי ששכח מחמת עצלות או שסמך עצמו לכתחלה על ערוב זה, לא מהני לה ודינו כדלעיל סעיף ה'.

סעיף ז'

אם חל יום טוב ביום ה' וביום ו', ונזכר ביום ה' שלא עשה ערוב תבשילין, יכול לעשות היום, ויברך את הברכה, ואחר כך יאמר, אם היום קדש, איני צריך לעשות ערוב, ואם היום חל, בהדין ערובא וכו', אבל בראש השנה אינו יכול לעשות כן (עין לעיל סימן צט סעיף ב) (תקכו).

סימן קג - דיני שמחת יום טוב ובו י"ד סעיפים:

סעיף א'

כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגו, כך מצוה לכבד כל ימים טובים ולענגו, שנאמר לקדוש ה' מכבד. וכל ימים טובים, נאמר בהם מקרא קדש.

סעיף ב'

איזהו כבוד. זה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, שמצוה על האדם לגלח בערב יום טוב, כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. וכן מצוה לרחוץ בחמין ולחף ראשו ולטול צפרניו בערב יום טוב, כמו בערב שבת. וכן מצוה ללוש פת בביתו בערב יום טוב לכבוד יום טוב כמו בערב שבת. וכן אסור לאכול בערב יום טוב מן המנחה ולמעלה כמו בערב שבת, כדי שיאכל סעודת יום טוב לתאבון. ואם חל ערב יום טוב בשבת, יאכל סעודה שלישית קדם מנחה קטנה. וכן הדין ביום טוב ראשון שהוא ערב יום טוב שני.

סעיף ג'

איזהו ענג. זה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, שחייב לאכול ביום טוב בכל יום שתי סעודות, אחת בלילה ואחת ביום. אבל סעודה שלישית, אין נוהגין בו. וחייב לקדש על היין קדם סעודה ויבצע על שתי פירות שלמות כמו בשבת. וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו (ועין לעיל סי' עב סעי' ח).

סעיף ד'

בכל יום טוב, בקדוש שבלילה אומרים לאחריו ברפת שהחיינו על שמחת החג, חוץ מליל שביעי של פסח וליל שמיני, שאין מברכין שהחיינו, כיון שאינו רגל בפני עצמו. והנשים, בשעת הדלקת הנרות אין להן לברך שהחיינו בשום יום טוב. וקצתן נוהגות לברך שהחיינו (חוץ מליל ז' וליל ח' של פסח) ולא מחיינו להו (שאילת יעבי"ץ) (סימן רס"ג ת"צ תרס"ח תרס"ט).

סעיף ה'

חייב לשמח את אשתו ובניו וכל הנלוים אליו, כל אחד פראוי לו. הקטנים נותן להם אגוזים ומגדנות. והנשים, בבגדים ותכשיטים כפי יכלתו. והאנשים, בבשר ויין. ונוהגין להרבות במיני מאכלים ביום טוב יותר מבשבת, כי ביום טוב נאמר בו שמחה. ולא בשבת. וגם בגדי יום טוב יהיו יקרים יותר משל שבת (תקכ"ט).

סעיף ו'

ביום שני של פסח, יש לעשות בסעודה איזה דבר, לזכר סעודת אסתר שהיתה ביום זה, שבו ביום נתלה המן (ת"צ).

סעיף ז'

ביום ראשון של שבועות, נוהגין לאכול מאכלי חלב. ויש בזה כמה טעמים. ורמז, מנחה חדשה לה' בשבעותיכם, ראשי תבות, מחלב. ויש לאכול גם מאכלי דבש, מפני שהתורה נמשלה להם, שנאמר, דבש וחלב תחת לשונך (פרי חדש בשם כל בו). וכיון שאוכלים מאכלי חלב וצריכין גם כן לאכול בשר, שהרי מצוה לאכול בשר בכל יום טוב, צריכין לזהר שלא יבאו לידי אסור. (ועין לעיל סימן ז' י"א, י"ב, תצ"ד).

סעיף ח'

אף על פי שהאכילה והשתיה במועדות היא מצות עשה, לא יהא אוכל ושותה כל היום בלוי, שהרי כבר נאמר, עצרת לה' אלהיך. ואף על פי

שֶׁנֶאֱמַר, עֲצַרְתָּ תַּהְיֶה לָּכֶם, כָּבֵד פִּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוּם לְבִרְכָה, חֲצִיזוּ לַה' וְחֲצִיזוּ לָכֶם. לְפִיכֶד צְרִיכִין לַעֲסֹק גַם בַּתּוֹרָה.

סעיף ט'

וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, חַיֵּב לְהֵאָכִיל גַּם לַגֵּר לִיתּוֹם וְלֹאֲלִמְנָה עִם שְׂאֵר הָעֲנִיִּים הָאֲמֻלָּלִים, שֶׁנֶאֱמַר, וְהִלּוּי וְהִגֵּר וְהִיתּוֹם וְגו'. אֲבָל מִי שֶׁנוֹעֵל דְּלִתֵּי חֲצֵרוֹ, וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, וְאֵינּוּ מֵאָכִיל וּמִשְׁקָה לְעֲנִיִּים וּלְמַרְי נֶפֶשׁ, אֵין זֶה שְׂמִיחַת מִצְוָה אֲלָא שְׂמִיחַת כְּרִסּוֹ, וְעַל אֵלּוּ נֶאֱמַר זְבַחֵיהֶם כָּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם, כָּל אוֹכְלֵיו יִטְמְאוּ כִּי לַחֲמִם לְנַפְשָׁם. וְשְׂמִיחָה כְּזֹאת, קָלוֹן הִיא לָהֶם, שֶׁנֶאֱמַר וְזָרִיתִי פִּרְשׁוּ עַל פְּנֵיכֶם פִּרְשׁוּ חֲגִיכֶם.

סעיף י'

כְּשֶׁאָדָם אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמַח בְּרֵגֶל, לֹא יִמְשָׁד בֵּינּוּ וּבִשְׂחוֹק וּבִקְלוּת רֹאשׁ וַיֹּאמֶר כָּל מָה שְׂיִוְסִיף בְּזֶה, יִרְבֶּה בְּמִצְוֹת שְׂמִיחָה, כִּי הַשְּׂכָרוֹת וְהַשְּׂחוֹק וְקְלוּת הָרֹאשׁ אֵינָה שְׂמִיחָה, אֲלָא הוֹלָלוּת וְסִכְלוּת. וְלֹא נִצְטַוֵּנוּ עַל הַהוֹלָלוּת וְהַסִּכְלוּת, אֲלָא עַל הַשְּׂמִיחָה שְׂיֵשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת יוֹצֵר הַכֹּל, שֶׁנֶאֱמַר תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשְׂמִיחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרַב כָּל. הֵא לְמַדְתָּ שֶׁהָעֲבוֹדָה הִיא בְּשְׂמִיחָה, וְאֵי אֲפָשָׁר לְעַבֹּד אֶת ה' לֹא מִתּוֹד שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹד קְלוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹד שְׂכָרוֹת.

סעיף יא'

מִדַּת הַחֲסִידִים אֲשֶׁר ה' לִנְגָדָם תָּמִיד וּבְכָל דְּרָכֵיהֶם יִדְעוּהוּ, בְּעַת שְׂמִיחָתָם אֲזוּ יוֹתֵר וְיוֹתֵר מְבָרְכִין וּמְשַׁבְּחִין לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר שָׂמַח אוֹתָם, וַיֹּאמֶר הָאָדָם בְּלִבּוֹ בְּעַת שְׂמִיחָתוֹ וְהִנָּאֲתוֹ, אִם כֶּד הוּא שְׂמִיחַת הָעוֹלָם הַזֶּה אֲשֶׁר הִיא הַכֹּל, כִּי אַחֲרֶיהָ תּוֹגָה וְצַעַר, מָה תַּהְיֶה שְׂמִיחַת הָעוֹלָם הַבָּא הַתְּמִידִית, שְׂאִין אַחֲרֶיהָ תּוֹגָה. וַיִּתְפַּלֵּל לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂיִטָּה לְבוֹ לְעַבְדוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ בְּלֵב שְׁלֵם, וְשִׂישְׂמִיחָנוּ בְּשְׂמִיחַת עוֹלָם, וַיִּזְכְּנוּ לַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא לְאוֹר בְּאוֹר פְּנֵי מְלֹךְ חַיִּים.

ניסן

יט

סעיף יב'

חַיֵּב כָּל אָדָם לְהַשְׁגִּיחַ עַל בְּנֵי בֵּיתוֹ, שֶׁלֹּא יִטְלוּ בְּמִקּוֹם שְׂיִבְאוּ חֵס וְשְׁלוֹם לִידֵי קְלוּת רֹאשׁ בְּהִתְעַרְבָם עִם קָלִי הַדַּעַת, רַק יִהְיוּ קְדוּשִׁים כִּי קְדוּשׁ הַיּוֹם (תקכ"ט).

סעיף יג'

במוצאי יום טוב לחל או לחל המועד אומר בתפלה, אתה חוננתנו, ומבדיל על הכוס, אבל לא על הנר ולא על הבשמים (תצ"א).

סעיף יד'

נוהגין להרבות קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג בכל שלש רגלים, והוא אסרו חג. ונוהגין שאין מתעניין בו, אפלו חתן וכלה ביום חפתו, ולא יארציט (יום זכרון להוריו), ובאסרו חג שלאחר חג השבועות, גם מצד הדין אסור להתענות בו, לפי שבזמן שבית המקדש היה קיים, אם חל שבועות בשבת, היה יום טבוח הקרבנות ביום שלאחריו. אבל של פסח ושל סכות, היו מקריבין ביום ראשון דחל המועד (תכ"ט תצ"ד).

סימן קד - דיני חל המועד ובו כ"א סעיפים:

סעיף א'

חל המועד אסור בקצת מלאכות ומתר בקצתו, דהינו כל מה שהוא לצרף אכילה לחל המועד או ליום טוב. וכן מלאכה בדבר האבד, דהינו שאם לא יעשנה יבא לידי הפסד, מותר לעשותה. וצריכין לזהר מאד, שלא לעשות בחל המועד מלאכה האסורה, כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה, המחלל את חל המועד, כאילו עובד עבודה זרה (תק"ל תקל"ג תקל"ז).

סעיף ב'

עוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה, המבזה את חל המועד, אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא. והמבזה, הינו, שאינו מכבדו במאכל ובמשתה ובכסות. ולכן כל אדם חייב לכבדו כפי כחו, וללבוש בגדים מכבדים (אבות פרק ג. ובחיי אדם, וסימן תק"ל).

סעיף ג'

מְלֹאכֶת דְּבַר הָאֲבֵד יְכוּל לַעֲשׂוֹת גַּם עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל אַחֵר, אֲפֹלוּ בְּשֹׁכֵר. אָבֵל
מֵה שְׂאִינֹ דְּבַר הָאֲבֵד, אֲלֵא שֶׁהוּא לְצַרְךָ הַמּוֹעֵד, אֵין לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל
אַחֵר בְּשֹׁכֵר, אֲלֵא עַל יְדֵי אֵינֹ יְהוּדִי. וְאִם אֵינֹ מוֹצֵא אֵינֹ יְהוּדִי, וְגַם
בְּעֲצֻמוֹ אֵינֹ יְכוּל לַעֲשׂוֹת, מִתֵּר אֲפֹלוּ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁכֵר (סִימָן תַּקמ"ב
וּבַחֲיִי"א וּנ"א).

סעיף ד'

הָא דְּמִתֵּר לַעֲשׂוֹת דְּבַר הָאֲבֵד, זֶהוּ דְּוֹקָא אִם לֹא הָיָה אֲפֹשֵׁר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ
קִדְּם יוֹם טוֹב. אָבֵל אִם הָיָה אֲפֹשֵׁר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ קִדְּם יוֹם טוֹב וְהִנִּיחוֹ עַד
חַל הַמּוֹעֵד, אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּחַל הַמּוֹעֵד (תַּקל"ח).

סעיף ה'

כָּל מְלֹאכֹת הָאֲסוּרוֹת לַעֲשׂוֹת בְּחַל הַמּוֹעֵד, אִם יֵשׁ כָּאֵן יִשְׂרָאֵל שְׂאֵין לוֹ
מֵה לְאַכֵּל כְּרָאוּי לְחַל הַמּוֹעֵד וְיוֹם טוֹב, מִתֵּר לַעֲשׂוֹתוֹ עַל זָדוֹ, כְּדֵי שְׂיִהְיֶה
לוֹ מֵה לְאַכֹּל. וּמִכָּל מְקוֹם יַעֲשֶׂה בְּצִנְעָא, וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ עַל יְדֵי אֵינֹ
יְהוּדִי. אַדְּ לְצַרְךָ מְצוּהָ, מִתֵּר (תַּקל"ד תַּקמ"ב תַּקמ"ג).

סעיף ו'

אֲפֹלוּ מְלֹאכֹת הַמִּתְּרוֹת, אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשִׁבִיל אֵינֹ יְהוּדִי (חֲנִי אָדָם).

ניסן

כ

סעיף ז'

אָסוּר לְזַבֵּל שְׂדֵהוּ. וְאֲפֹלוּ לְהַכְנִיס שָׁם צֵאן בְּשִׁבִיל שְׂיַעֲשׂוּ שָׁם זָבֵל, אָסוּר.
וְאֲפֹלוּ עַל יְדֵי אֵינֹ יְהוּדִי, אָסוּר.

סעיף ח'

זְרִיעָה, אָסוּרָה. וְאִם יֵשׁ לוֹ זְרָעִים, שְׂאִם לֹא יִשְׁקֶם בְּמִים יִפְסְדוּ לְגַמְרִי,
מִתֵּר לְהִשְׁקוֹתָם.

סעיף ט'

אָסוּר לְתִלוּשׁ אוֹ לְקַצוֹץ שׁוּם דָּבָר מִן הַמַּחְבֵּר אִם לֹא יִתְקַלְקְלוּ הַפְּרוֹת עַד לְאַחַר יוֹם טוֹב, כִּי אִם מָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְאָכוֹל בַּמוֹעֵד. וְאִינוּ צָרִיךְ לְצַמְצֵם, אֶלֶּא תוֹלֵשׁ בְּהַרְוָחָה, וְאִם יוֹתֵיר, יוֹתֵיר. וְכֵן יַעֲצִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהַסְקָה בַּמוֹעֵד, מִתֵּר לְקַצֵּצֵם מִמַּחְבֵּר. וְאִם צָרִיךְ לְתִלוּשׁ בְּשִׁבִיל לְהַאֲכִיל לְבִהְמָה, יַעֲשֶׂה בְּשִׁנּוּי (תקל"ב תקל"ז) וְאָסוּר לְלַקֵּט יַעֲצִים מִן הַשָּׂדֶה לְיַפּוֹתוֹ לְחַרְיֵשָׁה. וְאִם נֶכֶר שְׂמֵכוֹן לְצָרְפוֹ שְׂצָרִיךְ לְעַצִּים, כְּגוֹן שְׁנוּטֵל הַגְּדוּלִים וּמִנִּיחַ הַקִּטְנִים, מִתֵּר. וְכֵן אָסוּר לְקַצוֹץ עֲנָפֵי הָאֵילָן לְתַקְנֹו. וְאִם נֶכֶר שְׂמֵכוֹן בְּשִׁבִיל הָעֲנָפִים לְהַאֲכִיל לְבִהְמָתוֹ וְלֹא לְתַקְנֹו, כְּגוֹן שְׂקוּצָץ כָּלֵן מִצַּד אֶחָד, מִתֵּר.

סעיף י'

מִי שֵׁישׁ לוֹ גֵּן אֶצֶל גֵּן אֵינוֹ יְהוּדִי, וְהָאֵינוֹ יְהוּדִי לֹקֵט פְּרוֹתָיו, וְאִם הַיִּשְׂרָאֵל לֹא יִלְקֹט, יִבּוֹא לִיְדֵי הַפְּסֵד, מִתֵּר לוֹ לְלַקֵּטֵם. וְאִם הֵמָּה דְּבָרִים שֶׁיִּתְקַלְקְלוּ בְּתִלוּשׁ אִם לֹא יַעֲשֶׂה לְצָרְכָם גַּם מְלֶאכֶה אַחֲרָת, מִתֵּר לַעֲשׂוֹת הַכֹּל, אֶפְלוּ לְדָרוּךְ עֲנָבִים לַעֲשׂוֹת יַיִן וְכַדוּמָה לָזֶה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִנִּיחַ בְּכֹנֶנֶה מְלֶאכֶתוֹ לְחַל הַמוֹעֵד.

סעיף יא'

אָסוּר לְגַלַּח בְּחַל הַמוֹעֵד, אֶפְלוּ גִלַּח אֶת עֲצָמוֹ גַּם בְּעָרֵב יוֹם טוֹב, אֶלֶּא מִי שֶׁיֵּצֵא מִבֵּית הָאָסוּרִים. וְאֶפְלוּ יֵצֵא בְּעָרֵב יוֹם טוֹב, אֶלֶּא שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ פְּנָאֵי לְגַלַּח אַז (וְעַיֵן עוֹד לְקַמֵּן סִימָן ר"כ סעיף ו) (תקנ"א).

סעיף יב'

וְלְקַצוֹץ הַצִּפְרָנִים, גַּם כֵּן אָסוּר. אִךְ אִם קִצְצוֹן בְּעָרֵב יוֹם טוֹב, מִתֵּר לְקַצֵּצוֹן גַּם בְּחַל הַמוֹעֵד וְכֵן אִשָּׁה לְצָרֵךְ טְבִילָה מִתְּרַת (ס' תקלב). וְעַיֵן בַּה"ט ש"ס).

סעיף יג'

אָסוּר לְכַבֵּס שׁוּם דָּבָר, אֶפְלוּ לְצָרֵךְ הַמוֹעֵד, אֶלֶּא אִם לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ בְּשׁוּם אֶפֶן לְכַבֵּס קִדְּם יוֹם טוֹב. וְכֵן מְטַפְחוֹת שְׂמֵלֶפֶיִן בְּהֵן אֶת הַתִּינּוֹקוֹת (חתיולים), כִּיּוֹן שֶׁמִּשְׁתַּיִנִּין תְּדִיר וְצָרִיכִין לָהֶם הַרְבֵּה, מִתֵּר לְכַבֵּסוֹ, וַיִּזְהָרוּ לְכַבֵּסוֹ בְּצִנְעָא (תקלב).

סעיף יד'

כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לְצָרֵךְ רְפוּאָה, מִתֵּר לַעֲשׂוֹת, בֵּין לְאָדָם בֵּין לְבִהְמָה (תקלב).

סעיף טו'

חֲשִׁבוֹנוֹת וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה, שְׂאֵם לֹא יִכְתְּבֶם, יִשְׁכַּחֶם, מִתֵּר לְכֹתְבָם, מְשׁוּם דְּהוּי דְּבַר הָאֲבָד. וְכֵן מָה שֶׁהוּא לְצַרְדָּה הַמּוֹעֵד, מִתֵּר לְכֹתֵב. אֲבָל שְׂאֵר דְּבַר, אֲסוּר לְכֹתֵב. וְאִגְרֵת שְׁלוּמִים שְׁפוֹתֵב אָדָם לְחִבְרוֹ, נוֹהֲגִין לְכֹתֵב בְּשֵׁנוֹי קֶצֶת, דְּהֵינּוּ שְׁפוֹתְבִין שׁוּרָה רֵאשׁוֹנָה עֶקְמָה. וְלִכְל מָה שֶׁמִּתֵּר לְכֹתוֹב, מִתֵּר גַּם כּוֹ לְתַקּוֹ קִלְמוֹס וּדְיוֹ.

סעיף טז'

מִי שֶׁצָּרִיךְ לְמַעוֹת אֲפֵלוּ שֶׁלֹּא לְצַרְדָּה הַמּוֹעֵד, אֲלֵא שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ פֶּן לֹא יִמָּצֵא לְלוֹת לְאַחַר הַמּוֹעֵד, וְהַמְלִיחָה אֵינּוּ רוֹצֶה לְהַלוֹת לוֹ בְּלִי שֵׁטֶר, מִתֵּר לוֹ לְכֹתֵב אֶת הַשֵּׁטֶר (תקמ"ה).

סעיף יז'

אִין נוֹשְׂאִין נְשִׁים בְּחַל הַמּוֹעֵד מְשׁוּם דְּאִין מְעַרְבִין שְׂמִיחָה בְּשְׂמִיחָה. אֲבָל מִתֵּר לְהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ. וּמִתֵּר לַעֲשׂוֹת מְשִׁתָּה לְבָרִית מִיָּלָה וּלְפִדְיוֹן הַבֵּן. גַּם מִתֵּר לַעֲשׂוֹת מְשִׁתָּה לְכֹתִיבַת תְּנָאִים.

סעיף יח'

מִתֵּר לְשַׁכּוֹר פּוֹעֲלִים, וְאֲפֵלוּ יִשְׂרָאֵלִים, שֶׁיַּעֲשׂוּ מְלֵאכְתוֹ לְאַחַר הַמּוֹעֵד.

סעיף יט'

מִתֵּר לְלַקֵּת חוּץ לְתַחוּם, בֵּין בְּרִגְלָיו בֵּין בְּקִרְוֹן בֵּין רְכוּב.

סעיף כ'

אִין מַעֲלִין בְּהֶמָּה זָכָר עַל נִקְבָּה לְהַרְבִּיעָה, מְשׁוּם דְּלֹא הוּי דְּבַר הָאֲבָד.

סעיף כא'

אִין מוֹשִׁיבִין תְּרִנְגָלַת עַל בֵּינָיִם לְגַדְל אֲפְרוּחִים. וְאִם הוֹשִׁיבָה קֶדָם הַמּוֹעֵד וּבְרָחָה, אִם הוּא בְּתוֹךְ שְׁלֶשֶׁה יָמִים לְבְּרִיחָה, מִתֵּר לְהַחֲזִירָה. אֲבָל לְאַחַר שְׁלֶשֶׁה יָמִים, אֲסוּר לְהַחֲזִירָה, אֲפֵלוּ אִם יִפְסְדוּ הַבֵּינָיִם. וְלִהוֹשִׁיב אַחֲרַת

סימן קה - דברים האסורים משום טרחא ובו ב' סעיפים:

ניסן

כא

סעיף א'

אסור להסיע ולשא מטלטליו וכלי ביתו בחל המועד מדירה שבחצר זו לדירה שבחצר אחרת, אפלו מדירה כעורה לדירה נאה. אבל מבית לבית בחצר אחת, מתר. וכן אם שתי החצרות סמוכות ויש פתח ביניהן, מתר להוציא החפצים דרך שם. ובמקום פסידא, מתר אפלו מעיר לעיר. וכן מדירה שאינה שלו לדירה שהיא שלו, מתר משום שמחת יום טוב, ששמחה היא לו לדור בדירה שהיא שלו (תקל"ה).

סעיף ב'

אם צריך להכניס פרותיו או שאר סחורה מפני שהוא ירא מפני גנבים או משאר הפסד, כל מה שאפשר לעשות בצנעה יעשה. ואם אי אפשר לעשות בצנעה, מתר לעשות אפלו בפרהסיא.

סימן קו - דיני מקח וממכר בחל המועד ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

כל סחורה, אסורה, בין לקנות בין למכור. רק אם נזדמן לו רוח מרבה יכול לקנות ולמכור בצנעה, ויוציא לכבוד יום טוב יותר ממה שהיה בדעתו להוציא.

סעיף ב'

אם יש לו סחורה, שיש לחוש שאם לא ימכרנה עתה יפסיד מן הקרו, מתר למכרה משום דהוי דבר האבד, אבל אם אין לחוש שיפסיד אלא שלא ירויח אחר כך, אסור למכרה כי מניעת רוח לא מקרי הפסד.

סעיף ג'

אם חל יריד, שהוא יום השוק הבא לפרקים, או יום השוק שבכל שבוע, אלא שעתה הוא קודם החגאות שמתאספין קונים הרבה, מתר למכר דכיון שהוא דבר שאינו תדיר חשבינן גם מניעת הרוח כמו הפסד, אבל ביום השוק שבכל שבוע אסור, וכשבאים לפעמים סוחרים או ספינות שמוכרים בזול או קונים ביקר מה שאינם שכיח תמיד, גם כן מתר לקנות מהם ולמכר להם.

סעיף ד'

וכן מי שצריך לקנות יין בעת הבציר, שיהא לו לצרכי ביתו לשותת כל השנה ואחר כך יתיקר היין מתר לו לקנות בחל המועד, אבל למשא ומתן אסור לקנות.

סעיף ה'

דברים הנצרכים למועד, כגון פרות ותבלין מוכרין כדרך אפלו בפרהסיא, וכיון שמתרין לפתח החנות בשביל ישראל מתרין למכר גם לאינו יהודי.

סעיף ו'

לתבוע חובות, נהגו להקל אפלו מישראל, משום דחושבין לדבר האבד.

סעיף ז'

להלוות ברבית לגוי הרגיל אצלו, מתר, מפני דהוי דבר האבד, שלא ירגיל את עצמו אצל אחר. ואם מלוה לגוי שאינו רגיל אצלו, יוציא הרבית משבוע אחד לשמחת יום טוב. ולמכר סחורה למי שאינו רגיל אצלו, אסור, ולא מהני מה שיוסיף לשמחת יום טוב. אבל למי שרגיל אצלו, מתר, משום דהוי דבר האבד, שלא ירגיל את עצמו אצל אחרים (תקל"ט)

סעיף ח'

חלוף מטבעות, אסור (שם ובחיי אדם).

סימן קז - דיני חדש ניסן ובו ג' סעיפים:

כג אדר

סעיף א'

כל חדש ניסן אין אומרים תחנון, ולא צדוק הדין, ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה. נוהגין מראש חדש ואילך לקרות בכל יום פרשת הנשיא שהקריב בו ביום, וביום שלשה עשר קורין פרשת בהעלתך, עד כן עשה את המנוחה, שהיא כנגד שבת לוי.

סעיף ב'

אין מתעניין בו אפלו תענית יארציט (יום זכרון להוריו). אבל תענית חלום, מתעניין. והבכורים, מתעניין בערב פסח, פאשר יבאר אם ירצה השם בסימן קי"ג. וחתן וכלה גם כן מתעניין בו, ואפלו בראש חדש ניסן (תכט).

סעיף ג'

בשבת הגדול למנחה, נוהגין שאין אומרים ברכי נפשי, אלא עבדים היינו וכו'. לפי שבשבת הגדול היתה התחלת הגאולה והנסים (סימן ת"ל).

סימן קח - דיני החטין והקמח למצות ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

כְּתִיב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצְוֹת, מִכָּאן, שְׁצַרִיכִין לְשָׁמֹר אֶת הַחֻטִּין לְשֵׁם מִצְוֹת מִצְוָה, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ עֲלֵיהֶם מִים. וּלְדַעַת קִצַּת מְגִדוּלֵי הַפּוֹסְקִים זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה, צַרִיכִין שְׁמִירָה זוּ מִיָּד מְשַׁעַת קִצִּירָה וְאֵילָף. אָבֵל הַמְּנַהֵג הוּא כְּהַפּוֹסְקִים דְּסִגִּי לְהוּ בְּשִׁמְרָה מְשַׁעַת שְׁמוּלִיכִין אוֹתָן לְטַחֹן וְאֵילָף. וְאֵף הַמְּדַקְדָּקִין בְּמִצְוֹת, חוֹשְׁשִׁין לְשִׁמְרָה מְשַׁעַת קִצִּירָה, וְכֵן נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת. וְרֵאוּי לְדַקְדָּק שֶׁלֹּא יַעֲמְדוּ הַשְּׁבָלִים בְּמַחְבֵּר עַד שֶׁיִּתְיַבְּשׁוּ כָּל צִרְכּוֹן וְיִלְבִּינוּ, כִּי אִזּוּ אִם יֵרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים, יַחְמִיצוּ אֶפְלוֹ בְּמַחְבֵּר, כִּינּוֹן שְׁאִינּוֹן צַרִיכֹת עוֹד לְקַרְקַע. עַל כֵּן רֵאוּי וְנִכּוֹן לְקַצֹּר בְּעוֹד שֵׁשׁ בְּהוֹן עוֹד קִצַּת מְרֵאָה יִרְקוֹת. וְמִי שֶׁאֶפְשֶׁר לוֹ בְּחֻטִּין שְׁמוּרוֹת מְשַׁעַת קִצִּירָה לְכָל יְמֵי הַחֵג, מֵה טוֹב. וְאִם לֹא, רֵאוּי לוֹ עַל כָּל פְּנִים לְהִדַּר בְּזֶה לְמִצְוֹת שֶׁעַל הַסֵּדֶר בְּשָׁנֵי הַלִּילוֹת (עֲנִן חַיִּי אָדָם כָּלֵל קַב"ח סִימֹן ל').

סעיף ב'

חֻטִּים שֶׁנִּמְצְאוּ בְּהוֹן מְבַקְעוֹת אוּ מְצַמְחוֹת, הַשְּׁאָר מִתֵּר. וּבִלְבָד שְׁיִבְרְרוּ אוֹתָן, אוּ צַרִיכִין לְדַקְדָּק הַיֵּטֵב, אִם יֵשׁ שֵׁם עַל כָּל פְּנִים שְׁשִׁים כְּנֻד הַמְּבַקְעוֹת וְהַמְּצַמְחוֹת. וְלִכְתַּחֲלָה יֵשׁ לְהִדַּר לְבָרֵר גַּם מִן הַחֻטִּים שֶׁאֶכְלוּ מִהוֹן עֶבְרִים אוּ שִׁיחָה שְׁשִׁים כְּנֻדוֹן. וְהַחֻטִּים שֶׁבָּאוּ בְּסַפִּינָה אוּ שֶׁהִיוּ מְנַחוֹת בְּבוֹרוֹת, אִם הוּן יִבְשׁוֹת וְקִשׁוֹת וְלֹא נִשְׁתַּנָּה מְרֵאִיהוֹן, כְּשִׁרוֹת. וְאִם הִיוּ מְנַחוֹת בְּעֲלִיָּה וְיֵרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים דְּרָף הַגַּג בְּקִצַּת מְקוֹמוֹת, אֲסוּרוֹת. אָבֵל אִם נִפְלַע עֲלֵיהֶן קִצַּת שֶׁלֵּג אוּ קִצַּת מִים בְּמִקּוֹם אֶחָד, מְסַלֵּק אוֹתָן שֵׁשׁ לְהַסְתַּפֵּק בְּהוֹן. וְהַשְּׁאָר מִתֵּרוֹת (תַּנ"ג תַּס"ז).

סעיף ג'

כְּבֵר נִהְגוּ יִשְׂרָאֵל לְדַקְדָּק בְּהַכְּשֶׁר הַרִיחִים, לְנִקֵּר הַיֵּטֵב וּלְנִקּוֹת בְּכָל הָאֶפְשָׁרִי. וְכִיִּסִים לֹקְחִים חֲדָשִׁים וּבְמִקּוֹם שֵׁשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הִמָּה הוֹלְכִים אֶל הַרִיחִים לְהַשְׁגִּיחַ שִׁיחָה הַהַכְּשֶׁר כְּרֵאוּי, וּבְמִקּוֹם שֶׁאִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים רֵאוּי לְכָל יֵרֵא שְׁמִים שֵׁיִלָּף בְּעֲצָמוֹ לְהַשְׁגִּיחַ עַל הַהַכְּשֶׁר דְּמִצְוָה בּוֹ יוֹתֵר מִבְּשִׁלּוֹחוֹ, וְנוֹהֲגִין שֶׁהַקָּמַח הָרֵאוּשׁוֹן שֶׁנִּטְחָן לְאַחַר הַהַכְּשֶׁר אִין אוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּפִסַּח, אִם טוֹחֲנִין בְּרִיחִים גַּם תְּבוּאָה לְתוֹתָהּ, צַרִיכִין לְהַפְסִיק בְּמַחְצָה, שֶׁלֹּא יִתְעַרֵב בּוֹ מִן הָאֶבֶק הַהוּא (תַּנ"ג).

סעיף ד'

שק עם קמח שנתלחלח ממים, אם הוא במקום אחד, בין שהוא עדין לח בין שנתגבש, יאחז את המקום הזה בידו ויריק השאר, ומת. רק זה שנתלחלח, אסור. ואם נתלחלח בכמה מקומות שאי אפשר לו לעשות כן, אזי אם עדין הוא לח, ירקד את הקמח. ומה שנשאר על הנפה פרווין, זהו לבד חמץ והשאר מת. וכן אם אכלו עכברים מן הקמח, ירקדנו. אבל אם כבר נתגבש, לא מהגי לה הרקדה וכל הקמח אסור (תס"ו).

סעיף ה'

ביום שפחנו את הקמח, אסור לאפותו, מפני שאז הקמח הוא חם וממהר להחמיץ כשנותנים בו את המים, על כן ישקה אחר הטחינה לכל הפחות מעת לעת.

סעיף ו'

השקים שמניחים בהם את הקמח, טוב לעשותן חדשים, או לכל הפחות להתיר את התפירות ולכבס היטב בחמין ובאפר ובשפשוף וחביטה.

סעיף ז'

אסור להניח שק עם קמח על גבי בהמה, אלא אם יש עור עבה תחתיו, דאם לא כן יתחמם ויתלחלח מן הזעה. ואם אפשר, יזהר גם כן שלא להניח הרבה שקים זה על זה, מפני שעל ידי זה מתחמם ויחמיץ בלישה.

סימן קט - דין המים ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

אין לשין את המצות אלא במים שלנו הלילה, דהינו שישאב אותם בין השמשות ונעמדו בתלוש כל הלילה, ואפלו אם הלילה ארוך יותר משנים עשר שעות, אסור ללוש בהן עד אור היום. ואם הלילה קצר ואין שתיים עשרה שעות עד אור היום, צריכין להמתין עד שיעברו שתיים עשרה שעות משעה שנשאבו. ועמא דארעא נוהגין שמיד באור היום לשין במים שלנו, אף שעדין לא עברו שתיים עשרה שעות. ואף שיש להם על מה שיסמכו, אבל רב הפוסקים מחמירים בזה. ועל כן צריך לזהר בדבר (עפמ"ג ומחה תנה).

סעיף ב'

אם לא יוכל לשער את זמן בין השמשות יקדים קצת, ובלבד שלא ישאב קדם שקיעת החמה. והמנהג לסגן את המים ולכסותן. וצריך לנהיג להעמידם במקום קר. וכשהוא נושאם ביום לבית, יזהר שלא יבא עליהם השמש.

סעיף ג'

יכול לשאוב בפעם אחת לכמה ימים, אבל המצוה היא לשאוב בשביל כל יום ויום בפני עצמו. ונוהגין שלא לשאב בכלי חרס ישן אפלו הוא של פסח אלא אם כן הוא מצפה (גלעזירט) דכלי חרס ישן שאינו מצפה, אינו הדור מצוה, ואין לשנות המנהג.

סעיף ד'

הנהרות בימי ניסן, על פי הרב הן יותר קרים מן הבארות, ועל כן ישאב מן הנהר. אך לפעמים הנהרות גדולים מהפשרת שלגים ואינם קרים כל כך, אז טוב יותר לשאוב מן הבארות.

סעיף ה'

לא ישאבם על ידי אינו יהודי, אלא על ידי ישראל.

סעיף ו'

לא יתנם בכלי שהיה בו דבש או שאר מי פרות, אלא אם הגעילו קדם, מפל שכן שלא יתנם בכלי שהיה בו דבר חריף אפלו לא היה חמץ, משום דעל ידי דבר חריף, ממחר להחמיץ, ואפלו הגעלה לא מהני לזה, גם לא יתנם בכלי נחשת, שאינו מצנן כמו שאר כלים.

אדר

כה

סעיף ז'

אם רואה שלא יספיקו לו המים שלנו, מתר להוסיף לתוכן שאר מים, ובלבד שיהא הרב ממים שלנו, ולכתחלה טוב שיהיו שני שלישים ממים שלנו. ויש להדר, אם אפשר, לשאב את המים שמוסיפין מתוך [משאבה] (פלומפ) או שאר באר מכסה, שאין השמש באה על המים.

סעיף ח'

כְּשֶׁאֹפִין בַּיּוֹם רֵאשׁוֹן, צָרִיכִין לְשָׂאוֹב בַּיּוֹם חֲמִישִׁי בְּעֶרְבּ, כִּי בַּיּוֹם עֶרֶב שֶׁבֶת אֵי אֶפְשֶׁר לְצַמֵּץ בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת. וּבְשַׁעַת הַדְּחָק, אִם לֹא שָׂאֵב בַּיּוֹם חֲמִישִׁי, יִשָּׂאֵב בְּעֶרֶב שֶׁבֶת לְאַחַר מִנְחָה, אוֹ בְּשֶׁבֶת עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי.

סעיף ט'

אִין לְשַׁפֵּד אֶת הַמַּיִם מִפְּנֵי הַמֵּת, וְלֹא מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה, שְׁנֵאמַר, שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דְּבַר רָע. וּמִכָּל מְקוֹם לְכַתְּחִלָּה כְּשִׂידַע שֶׁהַתְּקוּפָה תִּפּוֹל, יִנִּיחַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם חֲתִיכַת בְּרִזָּל קִטְנָה וּנְקִיָּה, כְּמוֹ מַחַט, וְתִהְיֶה תְלוּיָה בְּחוּט, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵף אַחַר כֵּן לְהַכְנִיס אֶת הַיָּד לְתוֹךְ הַמַּיִם לְקַחַת אוֹתָהּ, אֶלֶּא יִמְשְׁכָנָה עִם הַחוּט.

סימן קי - דיני הלשה ואפית המצות ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

תַּנּוּר שְׂאֵפוֹ בּוֹ חֵמֶץ כְּשֶׁרוּצָה לְאֶפֶת בּוֹ מִצוֹת צָרִיךְ לְהַכְשִׁירוֹ עַל יְדֵי לַבּוֹן בְּאוּר, דְּהֵינּוּ שְׂיִסְיָקוֹ כֹּל כֵּן עַד שְׂיִהְיוּ נִיצוּצוֹת נִתְזָזִין מִמֶּנּוּ, כִּי בְּפִחוֹת מְזָה לֹא הָיוּ לַבּוֹן גָּמוּר. וְצָרִיךְ לְזַהֵר שְׂיִלְכוּ הַגְּחָלִים עַל פְּנֵי כָּלוּ. וְטוֹב וְיִשָּׁר הוּא, לְגַרְפוֹ וּלְנַקּוֹתוֹ הַיֵּטֵב אַחַר הַהֶסֶק, וּלְהַמְתִּין עַד שְׂיִצְטַנּוּ קִצָּת, וְאַחַר כֵּן יִחְזוֹר וְיִסְיָקֵהוּ לְאֶפֶת הַמִּצוֹת, וְלֹא מִיָּד אַחַר הַלַּבּוֹן.

סעיף ב'

יֵשׁ נוֹהֲגִין לְטוֹחַ אֶת הַתַּנּוּר בְּקֶרֶקַע חֲדָשׁ, כִּדֵּי שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְהַכְשִׁירוֹ עַל יְדֵי הֶסֶק. שֶׁהַחֵמֶץ הַבְּלוּעַ בְּגִגּוֹ וּבְקִירוֹתָיו, הוּא נִפְלֵט עַל יְדֵי לַבּוֹן מִהַשְּׁלֵהֶבֶת שְׂמִסְיָקִין לְאֶפֶת הַמִּצוֹת, וּמִנְהַג יָפָה הוּא, וּבְלִבְד שְׂיִטּוּחוֹ אוֹתוֹ בְּקֶרֶקַע עֶבֶה כְּעֵבִי אֶצְבַּע אוֹ יוֹתֵר עַל פְּנֵי כָּלוּ. אֲבָל טִיחַ מוּעָט אֵינוֹ מוּעִיל כָּלוּם.

סעיף ג'

אין לשין ואין עושין את המצות אלא בבית מקרה, ולא כנגד חלון פתוח, אפלו אם אין החמה זורחת שמה. אבל אם החלונות נעולים ויש בהן זכוכית, מתר אם אין החמה זורחת שמה. אבל אם החמה זורחת שמה, לא מהני חלון זכוכית, אלא צריך לפרס וילון במקום זריחת החמה. וכן צריכין לזהר שלא יהא הבית מסק וחס (תני"ט).

סעיף ד'

אין לשין עסה גדולה יותר משעור חלה. וטוב למעט, כי שערו רבותינו זכרונם לברכה, שאם העסה גדולה יותר משעור חלה, אי אפשר לעסק בה בפעם אחת, וחלק ממנה מנח בלא עסק, ויש לחוש פן יתחמץ. אם לש עסה רכה, לא יוסיף קמח לעבותה (תני"ו תני"ז תני"ט).

סעיף ה'

לא ידחוק את הקמח לתוך המדה, כי יש לחוש שלא יהא נלוש יפה וישאר בתוך המצה משהו קמח. וכשיבוא אחר כך בתבשיל, יתחמץ. גם יזהרו שלא להניח את הקמח סמוך למים, שלא יפול מאבק הקמח לתוך המים, וכן המוידד את הקמח, לא יתקרב אל העסה או אל המים. וטוב לזהר שלא להניח את היד על הקמח שלא לצורך, כי היד מחממת קצת (תנו תני"ט).

אדר

כו

סעיף ו'

הכלי שלשין בו, צריכין להשגיח שלא יהא בה שום נקב או סדק, שיוכל להשאיר שם משהו עסה ותתחמץ. ולא יניח הכלי בשעת לישה על כרים וכסתות פן יתחמם. ויזהר שלאחר כל שמנה עשרה [דקה] (מנוטי"ו) ינקה את הכלי היטב, וגם ירחץ ידיו היטב. וכן הדפין והעצים שמגלגלין בהם, ישגיחו עליהם שלא יהא בהם שום נקב או סדק. ולכל הפחות לאחר שמנה עשרה [דקה] (מנוטי"ו) ינקו אותם היטב. וכן הכלים שמנקבים בהם, שלא יהא עליהם אפלו משהו עסה. וכן המרדה שמכניסין בו את המצות לתוך התנור, צריכין להשגיח שלא יהא בה שום סדק, שלא יפנס בה עסה ויתחמץ (תני"ט).

סעיף ז'

אם נפל לתוך העֵסָה איִזָה דְּבַר חֲרִיף, כְּגוֹן מֶלַח אוֹ תַבְלִין אוֹ סִיד חֵי, אֶפְלוּ מִשָּׁהוּ, וְנִלְשׁ בְּתוֹכָהּ, כָּל הָעֵסָה אֲסוּרָה, מִשּׁוּם דִּמְתַחֲמָמֵת שָׁם. וְאִם נִמְצָא בְּתוֹךְ הָעֵסָה גִרְעִין תְּבוּאָה, יִטוּל מִן הָעֵסָה כָּעֲבִי אֶצְבֵּעַ סָבִיב הַגִּרְעִין וַיִּשְׁלִיךְ, וְהִשְׁאָר מִתֵּר (תנ"י תס"ז).

סעיף ח'

יִזְהָרוּ שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הָעֵסָה אֶפְלוּ רָגַע אֶחָד בְּלִי עֶסֶק. וּמִיֵּד כְּשֶׁנִּגְמְרָה הָעֵסָה, יִחַלְקָהּ כֻּלָּהּ לְהַמְגִלְגָּלִים. וְעַל כֵּן יֵשׁ לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עֵסָה גְדוּלָה רַק כְּפִי עֶרְךָ הַמְגִלְגָּלִים. וְאִם נִשְׁאָר מִן הָעֵסָה בְּיַד הַמַּחֲלֵק, יְלוּשְׁנָה וַיַּעֲסֵק בָּהּ, שֶׁלֹּא תִנּוּחַ אֶפְלוּ רָגַע בְּלִי עֶסֶק.

סעיף ט'

הַמְגִלְגָּלִים יִגְלְגְלוּ בְּזְרִיזוֹת, וְאֵל יִשָּׁהוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמְצָה כְּדַמוֹת אִיזוֹ צוּרָה. וַיִּשְׁגִּיחוּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ פְרוּרִין מִן הָעֵסָה עַל הַדֶּף. וְגַם שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִדְּבַק בְּיַדֵּיהֶם שׁוּם עֵסָה. וּמִיֵּד כְּשֶׁרוֹאִין שֶׁנִּדְבָּקָה בָּהֶן קֶצֶת עֵסָה, יִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם הַיָּטֵב.

סעיף י'

מִיֵּד לְאַחַר שֶׁנִּגְמְרָה הַמְצָה, יִנְקְבוּהָ בְּזְרִיזוֹת. וְלֹא יַעֲשׂוּ אִיזָה צִיּוֹר בְּמָה שֶׁמִּנְקָבִים, אֶלֶּא יִמְהָרוּ בְּכָל מָה דְּאֶפְשָׁר, וּמִיֵּד יִתְנוּהָ לְתוֹךְ הַתֵּנוּר. וַיִּזְהַר מְאֹד שֶׁלֹּא יִשָּׁהֶה אוֹתָהּ אֶפְלוּ מַעֲט נֶגֶד פִּי הַתֵּנוּר, כִּי שָׁם תִּמְהַר לְהַחֲמִיץ. וְעַל כֵּן צָרִיכִין לְהַדִּיר שָׁזָה שֶׁהוּא מוֹשִׁיט אֶת הַמְצוֹת לְאוֹפָה יִהְיֶה בְּעַל תוֹרָה וִירָא שְׁמִים שֶׁיִּדְקֹדֵק בָּזָה (תנ"י ת"צ).

סעיף יא'

הִירָא דְּבַר ה', יִזְהַר שֶׁקֹּדֵם אֶפִּית הַמְצוֹת שָׁלוּ, יִסִּיקוּ הַיָּטֵב מִחֲדָשׁ אֶת הַתֵּנוּר וַיִּפְזְרוּ אֶת הַגְּחָלִים עַל פְּנֵי כָלוּ, כִּי מִי יוֹדֵעַ אִם זֶה אֲשֶׁר אָפָה קֹדֵם לוֹ הִיָּה נִזְהָר בְּכָל הַזְּהִירוֹת (ח"י אֲדָם).

סעיף יב'

הַאוֹפָה יִזְהַר מְאֹד לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא תִתְכַפֵּל אִיזוֹ מְצָה, וְגַם שֶׁלֹּא תִגַּע אַחַת בְּחִבְרָתָהּ, כִּי בְּמָקוֹם הַנְּגִיעָה, וְכֵן בְּמָקוֹם שֶׁמִּתְכַפֵּלָת, אֵינָה נֶאֱפִית מִהַר וּמִתְחַמָּצֵת. וְאִם אָרַע שֶׁנִּתְכַפְּלָה אוֹ שֶׁנִּתְנַפְּחָה אִיזוֹ מְצָה, צָרִיכִין לְשַׁבּוֹר [וְלִהְשֵׁלִיךְ] אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא וְהוּא חֲמִץ, וְהִשְׁאָר מִתֵּר. אֲבָל אִם נִגְעוּ זוֹ

בזו בתנור כשהן עדין לחות, יש להתיר בדיעבד. מצה נפוחה, הינו שנכר שנתחלקה המצה בעבה, והחלל הוא כמו רחב אגודל.

סעיף יג'

צריכין לזהר שלא להוציא מן התנור כל זמן שלא נאפתה קצת, עד שאם היו פורסין אותה לא היו פיעין חוטין נמשכין. כי קדם שעור זה, הרי עדין כמו עסה. וכשהיא חוץ לתנור, תמהר להחמיץ. וגם המרדה שהוציאה עליה, גם כן אסורה עוד למצות. ואם אי אפשר לידע אם היו חוטין נמשכין ממנה או לא, יש להחמיר מספק. אך אם קרמו פניה, יש להקל.

סעיף יד'

ראוי לכל ירא שמים שיהא הוא בעצמו עומד ומשגיח בעשית ואפית המצות שלו ולהזהירם שיעשו בזריזות ובהשגחה. וכך היו עושים גדולי ישראל הראשונים זכרונם לברכה, וכן עושין גם בזמננו (ת"ס).

סעיף טו'

המצות שהם לצאת בהן ידי חובת אכילת מצה בשני לילות הראשונים, נקראות מצות מצוה. וצריכין לעשותן לשם מצוה, על ידי ישראל גדול בן דעת, שהוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד, ואשה בת שתים עשרה שנה ויום אחד. ובכל העשיות יאמר העושה, לשם מצת מצוה, אפלו בשאיבת המים. (כל הדינים שכתבנו בענין אפית המצות, זהו למנהגנו שאופין הכל לפני הפסח. אבל במקום הדחק שאופין גם בפסח, יש בזה עוד חמרות ותרות על מה שכתבנו. וכן הנהגין לאפות מצות מצוה בערב פסח לאחר חצות היום, צריכין זהירות ותרזה).

סימן קיא - הלכות בדיקת ובטול חמץ ובו י"ז סעיפים:

סעיף א'

בְּלִילָה שֶׁלִּפְנֵי עָרֵב פִּסַּח בּוֹדֵקִין אֶת הַחֶמֶץ. וְחִיבִין לְבַדֹּק מִיָּד בְּתַחֲלַת הַלַּיְלָה. וְאִסּוּר לְהִתְחִיל לֶאֱכֹל אוֹ לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלָאכָה חֲצִי שְׁעָה קֹדֶם הַלַּיְלָה.

סעיף ב'

אִין בּוֹדֵקִין אֶלֶּא בְּנֵר שֶׁל שְׁעוּה יְחִידִי, וְלֹא קְלוּעַ מְשׁוּם דְּהוּי כְּאֲבוּקָה. וּבְשַׁעַת הַדְּחַק שְׂאִין לוֹ נֵר שֶׁל שְׁעוּה, יְבַדֵּק בְּנֵר שֶׁל חֶלֶב.

סעיף ג'

בּוֹדֵק כָּל הַחֲדָרִים שְׂיֵשׁ לְחוּשׁ שְׂמָא הַכְּנִיסוּ בְּהֶם חֶמֶץ, אֶפְלוּ הַמְרַתְּפִים וְהַעֲלִיּוֹת וְהַחֲנִיּוֹת וּבֵית הָעֵצִים. כָּל שְׂיֵשׁ לְחוּשׁ שְׂמָא הַכְּנִיסוּ שָׁם חֶמֶץ, צָרִיכִין לְבַדֹּקוֹ. וְכֵן צָרִיכִין לְבַדֹּק כָּל הַפְּלִים שְׂמַחֲזִיקִים בְּהֶם חֶמֶץ. וְקֹדֶם הַבְּדִיקָה יִכְבְּדוּ הַיֵּטֵב כָּל הַמְּקוֹמוֹת וַיִּנְקוּ אוֹתָם מִכָּל חֶמֶץ, לְמַעַן יִהְיֶה נֶקֶל לוֹ אַחַר כֵּן לְבַדֹּקֶם.

סעיף ד'

רֶפֶת שֶׁל בֶּקָר, שְׁנוֹתַנִּים שְׂמָה תְּבוּאָה לְבַהֲמוֹת לֶאֱכֹל, וְכֵן לוֹל שֶׁל תְּרַנְגוּלִים שְׁנוֹתַנִּים לָהֶם שָׁם תְּבוּאָה, אִינֵן צָרִיכִין בְּדִיקָה, כִּי שְׂמָא לֹא נִתְחַמְצָה כָּלֵל הַתְּבוּאָה. וְאִם תִּמְצָא לוֹמֵר נִתְחַמְצָה, שְׂמָא אֶכְלוּ הַכֹּל וְלֹא שִׁירוּ כָּלוּם. אֲבָל אִם נִתְּנוּ לָהֶם שְׂמָה תְּבוּאָה חֲמוּצָה, שְׂאִין כָּאִן אֶלֶּא סִפֵּק אַחַד, שְׂמָא אֶכְלוּ הַכֹּל, אִין סוּמְכִין עַל זֶה, וְצָרִיכִין בְּדִיקָה.

סעיף ה'

צָרִיכִין לְבַדֹּק בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת בַּחוּרִין וּבִסְדָּקִין, כָּל מָה שְׂאֵפְשֵׁר. וְגַם הַפִּיסִים שֶׁבְּבִגְדֵים שְׁלוֹ וְשֶׁל תִּינוּקוֹת, שְׁלִפְעָמִים נוֹתְנִים בְּהֵן חֶמֶץ, צָרִיכִין בְּדִיקָה. וַיִּנְעָרֵם הַיֵּטֵב לְמַחַר בְּשַׁעַת הַבְּעוּר (תל"ג).

סעיף ו'

הַחֲדָרִים שְׂמוֹכְרִים לְאִינוּ יְהוּדִי עִם הַחֶמֶץ, כִּינֵן שְׂאִין מוֹכְרִים עַד לְמַחַר, אִם כֵּן חָל עָלָיו בְּלִילָה חִיּוּב בְּדִיקָה וְחִיּוּב לְבַדֹּקֶם (חיי"א כלל קיט מקור חיים סוף סימן תלו).

סעיף ז'

קדם שמתחיל לבדוק, יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על בעור חמץ. ואף על פי שעתה עדין אינו מבערו, מפל מקום מברך על בעור, לפי שמיד לאחר הבדיקה יבטל את החמץ שאינו ידוע לו, והוא הבעור לחמץ שאינו ידוע לו. ולא יפסיק בין הברכה לתחלת הבדיקה. וטוב שלא יפסיק עד גמר כל הבדיקה, אלא במה שהוא מענין הבדיקה. ויכול לבדוק כמה בתים בברכה אחת.

סעיף ח'

יש נוהגין שקדם הבדיקה מניחין פתיתי לחם במקומות שימצאם הבדוק, כי חוששין שמא לא ימצא כלום ותהא ברכה לבטלה. ופשיטא כי מי שאינו בודק כראוי, אלא שהוא מקבץ אלו הפתיתים, לא קים מצות בדיקה, וברך ברכה לבטלה (תל"ב).

סעיף ט'

החמץ שהוא משיר לאכילה או למכירה, יניח קדם הבדיקה במקום המשמר היטב. וכן החמץ שהוא מוצא בבדיקתו, וצריך לשרפו למחר, יניח במקום משמר ומקשר, שלא יאבד ממנו, ויניחנו במקום שיראהו למחר ולא ישכח לשרפו.

סעיף י'

אחר הבדיקה מיד יבטלנו, ועקר הבטול הוא בלב, שיגמר בלבו שכל חמץ שברשותו הרי הוא כאילו אינו, ואינו חשוב כלום, והרי הוא כמו עפר, וכדבר שאין בו צרך כלל. ותקנו חכמים שיוציא דברים אלו גם בפיו, ויאמר: כל חמירא וכו'. ומי שאינו יודע פרושו, יאמר בלשון שהוא מבין (אללער זויערטייג, אונד אללעס געזייערטע וועלכעס זיך אין מיינעם רשות בעפינדעט, דאס איך ניכט געזעהן אונד ניכט ווענגעשאפט האבע, זאל פערניכטעט אונד דעם שטויבע דער ערדע גלייך געהאלטען זיין) (תל"ד).

סעיף יא'

אף על פי שבטל את החמץ בלילה לאחר הבדיקה, מפל מקום גם ביום לאחר ששרף אותו יחזור ויבטלנו, ויכלול כל החמץ ויאמר: כל חמירא וכו'. או בלשון שהוא מבין [כל שאור וכל חמץ שברשותי שראיתו ושלא

רְאִיתוֹ, שְׁבַעֲרֵתָיו וְשָׁלָא בַעֲרֵתָיו, יְהֵא בָטַל וְהִפְקֵר וְחָשׁוּב כַּעֲפֵר הָאֲדָמָה) (אֲלַלְעַר זְוִיעֲרֵתִיג אֹוֹנְד אֲלַלְעַס גַּעֲזִיעֲרֵטַע, וְוַעֲלַקְעַס זִיךְ אִין מִיִּנְעַם רְשׁוֹת בַּעֲפִינְדַעַט. דָּאָס אִיךְ גַּעֲזַעֲהוּ אֲדַעַר נִיכְט גַּעֲזַעֲהוּ. דָּאָס אִיךְ וְוַעֲגַנְעֲשֵׁאֲפֵט אֲדַעַר נִיכְט וְוַעֲגַנְעֲשֵׁאֲפֵט הָאֲבַע, זָאל פֿעֲרִיכְטַעַט אֹוֹנְד דַּעַם שְׁטוִיבַע דַּעַר עֲרַדַע גְּלִיךְ גַּעֲהֵאֲלַטַעוּ זִיין).

סעיף יב'

חָדַר שְׁצָרִיךְ בְּדִיקַת חֲמֵץ, וְרוֹצֵה לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹצָר, פְּרוֹשׁ שְׁרוֹצֵה לְאַצּוֹר בְּתוֹכוֹ פְּרוֹת אוֹ עֲצִים אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים, שְׁמַחֲמַת זֶה לֹא יוֹכַל לְבַדְקוֹ, כְּשִׁיגִיעַ לֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר, צָרִיךְ לְבַדּוֹק תְּחִלָּה אֶת הַחֲמֵץ שֶׁם בְּלִילָה, כְּמוֹ שְׁבוֹדְקִין אֶת הַחֲמֵץ לֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר. וְאִפְלוּ יֵשׁ עוֹד זְמַן רַב עַד הַפֶּסַח, וְאִפְלוּ מִיַּד לְאַחַר פֶּסַח שְׁעֵבֵר. וּבְדַעֲבַד אִם לֹא בְדָקוּ קִדְם שְׁעֵשְׂאוֹ אוֹצָר, אִם דַּעֲתוֹ לְפָנוֹתוֹ קִדְם שְׁיִגִיעַ זְמַן בְּדִיקַת חֲמֵץ, אִינוּ צָרִיךְ לְטָרוּחַ עֲתָה לְפָנוֹתוֹ וּלְבַדְקוֹ. אֲבָל אִם דַּעֲתוֹ לְפָנוֹתוֹ בְּתוֹךְ יְמֵי פֶסַח, צָרִיךְ לְפָנוֹתוֹ עֲתָה וּלְבַדְקוֹ, וְאִף עַל פִּי שְׂיֵשׁ טָרַח רַב וְחִסְרוֹן כִּיס.

סעיף יג'

וְאִם עוֹשֶׂה אֶת הָאוֹצָר עַל דַּעֲת שְׁלָא לְפָנוֹתוֹ עַד לְאַחַר הַפֶּסַח, אֲזִי יֵשׁ חֲלוּק בְּזְמַן. אִם הוּא קִדְם שְׁלִשִׁים יוֹם שְׁלִפְנֵי הַפֶּסַח, אִינוּ צָרִיךְ לְבַדְקוֹ (אֲלָא שְׂאָם יֵשׁ שֶׁם חֲמֵץ דְּיוֹעַ, יְבַעֲרָנוּ תְּחִלָּה) וְיוֹעִיל לוֹ הַבְּטוּל, שְׁיִבְטַל כָּל חֲמֵץ בְּזְמַנוֹ. אֲבָל אִם הוּא תוֹךְ שְׁלִשִׁים יוֹם שְׁלִפְנֵי הַפֶּסַח, חַל עָלָיו חִיּוּב בְּדִיקָה, (כִּיּוֹן שְׁשׂוֹאֲלוֹ וְדוֹרְשִׁין בְּהַלְכוֹת פֶּסַח קִדְם לְפֶסַח שְׁלִשִׁים יוֹם) וְצָרִיךְ לְבַדְקוֹ. וְאִפְלוּ בְּדַעֲבַד אִם שְׂכַח וְלֹא בְדָקוּ, צָרִיךְ לְפָנוֹת אֶת הָאוֹצָר וּלְבַדְקוֹ בְּלִילָה תַּכְּף לְאַחַר שְׁנֵזְכָר.

אדר

כט

סעיף יד'

וְאִם עוֹשֶׂה אוֹצָר בְּבוֹר מְחֻטִּים שְׂאִינָן מְחַמְצוֹת, וְאַחַר כֵּן מְחַמְצוֹת לַחֹת הַבוֹר נְתַחְמְצוּ הַחֻטִּים שְׁבִקְרָקְעִית הַבוֹר וְשְׁבִקִירוֹתָיו, אִף עַל פִּי שְׂאֲצָרוֹן בְּתוֹךְ שְׁלִשִׁים יוֹם, אִין צָרִיךְ לְפָנוֹת אֶת הַבוֹר בְּלִיל אַרְבָּעָה עָשָׂר וּלְבַדְקוֹ, אֲלָא דִּי לוֹ בְּבִטּוּל, כִּיּוֹן שְׁבִשְׁעָה שְׂאֲצָר, אֲצָר בְּהִתֵּר. וְאִם יֵשׁ בִּינֵיהֶם חֻטִּים מְחַמְצוֹת, יֵשׁ בְּזֶה כְּמָה חֲלוּקֵי דִינִים, וְיַעֲשֶׂה שְׂאֵלַת חֲכָם (תל"ו).

סעיף טו'

לֹא יִשְׁלִיךְ גִּרְעִיגֵי תְּבוּאָה לְתַרְנַגּוּלִים בְּמִקּוֹם לַח תוֹךְ שְׁלִשִׁים יוֹם, שְׂמָא יִשְׂכַח מְלַבְעָרַם.

סעיף טז'

היוצא לדרך, קדם לכתו ימנה שליח שיבדק ויבטל חמצו, ויאמר לו בפרוש, שהוא ממנה אותו לשליח על הבדיקה וגם על הבטול. והשליח יאמר בבטול: חמצו של פלוני וכו'. ומכל מקום גם הוא באשר הוא שם, בערב פסח בבקר יבטל חמצו שברשותו (תל"ב תל"ד תל"ו).

סעיף יז'

מצא חמץ בביתו בחל המועד יוציאו וישרפנו. ואם יש בו כזית, יברך מתחלה על בעור חמץ. אבל על פחות מכזית לא יברך. ואם מצאו ביום טוב או בשבת חל המועד, וכן בשבת שחל בערב פסח דאסור לטלטלו משום דהוי מקצה, יכפה עליו כלי עד מוצאי יום טוב או מוצאי שבת ואז ישרפנו. ואם מצאו בימים האחרונים, שאז במוצאי יום טוב כבר עבר הפסח, אינו מברך עליו, אלא שורפו בלא ברכה, אפלו יש בו כזית (תל"ה תמ"ו).

סימן קיב - איזה חמץ אסור להשהות בפסח ואיזה מתר להשהותו ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

כל דבר שיש בו תערובת חמץ, ואפלו אין בו חמץ בעין, רק הטעם מחמץ, כגון שהסירו את החמץ, מכל מקום אסור להשהותו בפסח. אבל דבר שלא היה בו חמץ כלל, אלא שנתבשל בכלי חמץ, אפלו היה הכלי בן יומו, או שנכבש בכלי חמץ, מתר להשהותו בפסח. ודוקא שנתבשל או נכבש קדם הפסח, אבל אם נתבשל או נכבש בפסח בכלי חמץ, חיבין לבערו.

סעיף ב'

תבואה שיש בה גרעינים צמוחים או מבקעים, ואפלו הם מערבים מעט בהרבה. וכן תבואה שנפלו עליה מים או שרחצה במים, אסור להשהותה. וכן כל הדברים שנעשו מתבואה זו, אסור להשהותן. ומי שמוכר לחברו תבואה שנתלחלה, צריך להודיע לו שלא ישהה אותה בפסח. ולנכרי

אסור למכרה במקום שיש חשש שימכרנה הנכרי לישראל וישהה אותה בפסח.

סעיף ג'

בגדים שנתכבסו ונתקנו בחלב חטה (שטערק), מתר ללבשן בפסח. אבל אין להציען על השלחן אם יש עליהם איזה ממשות, שיש לחוש שיתפרר מהם איזה פרור, וכל שכן שאסור לתת לתוכן קמח של פסח.

סעיף ד'

מתר לדבק נירות בחלון, אפלו בתוך שלשים יום לפסח, ובלבד שלא יהא החמץ נראה, דכיון שהדבק אינו חמץ גמור, וגם הוא מכסה, לא החמירו בו. אבל אם נראה בחוץ, אסור. וקדם שלשים יום, בכל ענין מתר.

ניסן

א

סעיף ה'

דיו שנתבשלה בשכר קדם פסח, מתר לכתב בה בחל המועד פסח, כיון שנתבשלה מאכילת הכלב קדם הפסח. וכן כל פיוצא בזה, שנתבשל ונתבסד החמץ לגמרי קדם הפסח, מתר בפסח בהנאה ובשהיה. אבל אינו יהודי שבשל בפסח דיו בשכר, אסור לישראל בהנאה, משום דחמץ של אינו יהודי גם כן אסור לישראל בהנאה בפסח (סימן תמ"ב ובחיי"א).

סעיף ו'

כל הכלים שאינו מכשירן לפסח, צריך לשפשפן היטב בערב פסח קדם שעה ששית ולהדיחן בענין שלא יהא חמץ נפר, ויצניעם במקום צנוע שאינו רגיל לילך לשם בפסח. וטוב לסגורם בחדר מיוחד ולהצניע את המפתח עד לאחר הפסח (תני"א).

**סימן קיג - דיני ערב פסח ודיני אפית המצות ובו ט'
סעיפים:**

סעיף א'

אין אומרים מזמור לתודה ולא למנצח (תכ"ט).

סעיף ב'

מתר לאכול חמץ רק עד שליש היום, (והיום נחשב מן עלת השחר עד צאת הכוכבים). ובהנאה מתר עוד שעה אחת. ומתר למכרו אז לאינו יהודי, אבל אחר כך אסור גם בהנאה. וצריך לשרוף את החמץ ולבטלו כל זמן שהוא מתר בהנאה (תל"ד תמ"ג).

סעיף ג'

מחצות היום ואילך אסור בעשיית מלאכה. ואינו מתר לעשות, רק מה שמתר לעשות בחל המועד. ועל ידי אינו יהודי נוהגין להתיר. ויש מקומות שנוהגין לאסור כל היום במלאכה.

סעיף ד'

להסתפר וכן לקצץ הצפרניים, צריכין קדם חצות. ואם שכח, יכול לקצץ צפרניו גם לאחר חצות. אבל להסתפר אסור, כי אם על ידי אינו יהודי.

סעיף ה'

אסור לאכול מצה כל היום. ואפלו הקטנים והקטנות, כל שמבינים ענין יציאת מצרים, אסור לתת להם מצה. אבל תבשילין שעושין ממצות טחונות, מתר כל אדם לאכול עד תחלת שעה עשירית, דהינו עד הרביעית האחרונה של היום. ומשם ואילך אסור לאכול, כי אם לעת הצרף מעט פרות או בשר ודגים. ויזהר שלא ימלא כרסו כדי שיאכל בלילה מצה לתאבון (תעא).

סעיף ו'

הבכורים בין בכור לאב בין בכור לאם, מתענים בערב פסח, אפלו חל בערב שבת. וגם הבא אחר הנפלים, צריך להתענות (עין דגיל מרבך). וכל זמן שהבכור קטן, האב מתענה תחתיו. בסעודת מצוה אם מתרים לאכול, תליא במנהג המקומות.

סעיף ז'

בְּכוֹר הַמִּתְעַנֶּה, אוֹמֵר בְּתַפְלַת הַמִּנְחָה, עֲנֵנוּ, וְאִם הֵם כִּפְּהַם בְּכוֹרִים
וּמִתְפַּלְלִין בְּצַבּוֹר, לֹא יֵרֵד בְּכוֹר לְפָנֵי הַתְּבָה, כִּי אֵין לוֹמֵר עֲנֵנוּ בְּחִזְרַת
הַתְּפִלָּה בְּקוֹל, כִּיֹּן שֶׁהוּא חֹדֵשׁ נִיסָן (ת"ע).

ניסן

ב

סעיף ח'

הַמְהַדְרִים אוֹפִין הַמְצוֹת שֶׁל מִצְוָה בְּעֶרְב פֶּסַח אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, שֶׁהוּא
זְמַן הַקְרֵבַת קֶרְבֵּן פֶּסַח. וְכִיֹּן שֶׁאֵז הוּא אַחַר זְמַן אֲסוּר חֲמֵץ, טוֹב שְׂיִבְטֵל
בְּפִרוּשׁ אֶת הַפְּרוּרִים, וַיֹּאמֶר בְּלִשׁוֹן שֶׁהוּא מִבֵּין עֲנִין זֶה: כָּל פְּרוּרִים שְׂיִפְלוּ
בְּשַׁעַת לִישָׁה וְעָרִיכָה, וְכֵן הַבָּצֵק שְׂיִדְבֵּק בַּפְּלִים, אֲנִי מְבַטֵּל וּמִפְקִיר אוֹתָם.

סעיף ט'

וְהַמִּים שְׂרוּחֲצִין בָּהֶם אֶת הַפְּלִים, צָרִיכִין לְשַׁפְּכוֹ בְּמִקּוֹם מְדֻרּוֹן, וְשֶׁלֹּא
תְהִיָּה רֹצֶפֶת אֲבָנִים, כִּדִּי שְׂיִבְלְעוּ מִהֶרָה בַּקֶּרְקַע, שְׂאִם יִשְׁפְּכוּ שֶׁלֹּא בְּמִקּוֹם
מְדֻרּוֹן אוֹ אֶפְלוּ בְּמִקּוֹם מְדֻרּוֹן וְהוּא רֹצֶפֶת אֲבָנִים, יֵשׁ לְחוּשׁ שְׂמָא יִתְקַבְּצוּ
בְּמִקּוֹם אֶחָד וַיִּחְמִיצוּ קִדְּם שְׂיִבְלְעוּ בַּקֶּרְקַע, וְנִמְצָא שְׂיִהִיָּה חֲמֵץ בְּרִשׁוּתוֹ.

סימן קיד - דיני מכירת חמץ ובו י"ג סעיפים:

סעיף א'

יִשְׂרָאֵל שְׂהִיָּה לוֹ חֲמֵץ שְׁלוֹ בְּרִשׁוּתוֹ בַּפֶּסַח, עוֹבֵר בְּכָל רִגַע וְרִגַע עַל בֵּל יִרְאֶה
וּבֵל יִמְצָא. וְהַחֲמֵץ אֲסוּר בְּהִנָּאָה לְעוֹלָם, וְאֶפְלוּ בִטְלוּ קִדְּם פֶּסַח. וְלִכֵּן מִי
שֵׁישׁ לוֹ הַרְבֵּה חֲמֵץ שְׂאִינוּ יָכוֹל לְבַעְרוֹ מִן הָעוֹלָם, צָרִיךְ לְמַכְרוֹ לְאִינוּ יְהוּדִי
קִדְּם הַפֶּסַח בְּשַׁעַת שֶׁהוּא עֹדִין מִתֵּר בְּהִנָּאָה. וְלֹא יְהִי עֲנִין מְכִירַת חֲמֵץ
אֶצֶל הָאֲדָם כְּמוֹ מְצוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה, אֶלֶּא צָרִיךְ שְׂיִגְמוֹר בְּדַעְתּוֹ שֶׁהוּא
מוֹכְרוֹ בְּאֵמֶת לְהִאִינוּ יְהוּדִי מְכִירָה גְמוּרָה וְחִלוּטָה. וְלֹא יִמְכּוֹר בְּיִקָּר מִן
הַמְּחִיר הָרְאוּי. וְלֹאֲחַר הַפֶּסַח יִבְקֶשׁ מֵאֵת הָאִינוּ יְהוּדִי שְׂיִשְׁלֵם לוֹ אֶת
הַחֹב. וְכֹאֲשֶׁר יִשְׂיִבְהוּ שְׂאִין לוֹ כֶּסֶף, יִבְקֶשׁ מִמֶּנּוּ שְׂיִחְזוֹר וַיִּמְכּוֹר לוֹ אֶת

החמץ עם (החֶדֶר) בַּעַד כֶּךָ וְכָד. וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר כְּחוּכָא בְּעֵלְמָא, אֲלֵא כְּדָרְךָ
הַסּוּחָרִים מִמֶּשׁ (תמ"ח).

סעיף ב'

החמץ שהוא מוכר לאינו יהודי, צריך שלא יהא בביתו של ישראל. ואם
האינו יהודי לוקח את החמץ לתוך ביתו, מה טוב. ואם אי אפשר שיקחהו
לביתו, צריך להשפיר לו את החֶדֶר שֶׁהַחֶמֶץ מִנַּח בו. וצריך לכתוב בשטר
שם הקונה, ובכמה השפיר לו את החֶדֶר, ושאגב קרקע הקנה לו את החמץ
המנח שם, ויפרוט את כל החמץ בכמה מכר לו, אבל אינו צריך לפרוט
סכום המדות, ויוכל לכתב רק בעד כמה כל מדה עד למדידה (עין פרי מגדים).
וכל מה שכתוב בשטר, ידבר עם הקונה גם בעל פה. ויקבל ממנו ערבון
(דראנגאבע) ושאר המעות יזקוף עליו במלוה; ויהא הכל כתוב בשטר, וגם
ימסור לו את המפתח מן החֶדֶר. חמץ שהוא בתוך כלי הצריך טבילה
(כשלוקחו מן האינו יהודי), לא ימכרנו עם הכלי, כי לאחר הפסח כשיחזור
ויקנהו מן האינו יהודי יצטרך טבילה מחדש (סימן תמ"ח. ופתחי תשובה ביורה
דעה סימן ק"כ).

סעיף ג'

לאחר שמכר לו את החמץ; אם ירא פן יקלקל שם הקונה, יכול גם הוא
לתלות שם מסגרת לשמירה; או אם הקונה רוצה להפקיד אצל הישראלי
את המפתח, רשאי. אבל אסור שיניח הישראלי חותם על החמץ (עין פרמ"ג).

סעיף ד'

אם אינו יכול להשפיר לו כל החֶדֶר, מפני שהוא צריך גם כן להשתמש בו,
יעשה מחצה לפני החמץ, וישפיר לו את המקום שעד המחצה, ויכתב כן
בתוך השטר. גם יכתב שיש להקונה דריסת הרגל ללכת כרצונו אל
המקום ההוא; וגם שאם ירצה האינו יהודי הזה הקונה למכור את החמץ
לאינו יהודי אחר בתוך הפסח או לישראל באסרו חג דפסח, יש לכלם
דריסת הרגל ללכת שמה. וכן אם משפיר או מוכר להאינו יהודי חֶדֶר
שצריכין ללכת שמה דרך רשותו של המוכר, צריך לכתוב כן בשטר, שיש
להאינו יהודי הקונה ולכל הקונים שיביא שמה, דריסת הרגל ללכת שמה.

אם הבית הוא אצל הישראל רק בשכירות מישראל אחר, אזי אינו יכול להשפירו לאינו יהודי לבית דירה בלי רשות המשפיר, לכן יתנה בפרוש עם האיני יהודי שאינו משפירו לו לדור בו, רק להחזיק בו פליו ומטלטליו, אבל לא ישפירו בפרוש להחזיק בו את החמץ, רק סתם להחזיק בו פליו ומטלטליו כרצונו. ומכל מקום אם המשפיר בעיר, יקח ממנו רשות להשפירו, וכן מי שנוסע לדרך קדם פסח, ואשתו תמכר את החמץ, יתן לה רשות בפרוש שתשפיר את החדר (תמ"ח ת"ג).

סעיף ו'

אסור לעשות תנאי עם האיני יהודי, שלאחר הפסח מחיב האיני יהודי למכרו לו, או שהישראל מחיב לחזור ולקנותו ממנו. אבל יכול להבטיחו, שיחזור לקנותו ממנו ושיתן לו רוח.

סעיף ז'

אסור למכור את החמץ למומר או למומרת; ולא לבן מומרת, אף על פי שילדתו מאינו יהודי לאחר שהמירה, כי לענן זה דינם כמו ישראל, והוי לה חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח דאסור בהנאה.

סעיף ח'

מי שיש לו חמץ במקום אחר או בדרך בעגלות או בספינה, יכול למכרו גם כן אגב קרקע שבמקומו. ומכל מקום יפקירו גם כן בפני בית דין או שלשה אנשים. ואם הובא לו החמץ בפסח, האיני יהודי הקונה הוא ישלם שכר העגלה ויתר ההוצאות. ואם הובא לו חמץ אשר שלח לו איני יהודי סחורה, והוא לא בקשה ולא ידע, יקבלה גם כן האיני יהודי וישלם מה שמגיע להמביא, והישראל לא יתעסק בה כלל, ואדרבה יפקירה גם כן בפני בית דין או בפני שלשה אנשים (תמ"ח).

סעיף ט'

מי שיש לו ריחים, והטוחנים נותנים מכס תבואה מחמצת, צריך למכר או להשפיר את הריחים קדם פסח לאינו יהודי (ת"ג).

סעיף י'

בְּעֵינֵינוּ מְכִירַת בְּהֵמוֹת שְׂאֵבְכֵילִים הָאֵינּוּ יְהוּדֵי חֶמֶץ, יֵשׁ מַחְלֶקֶת בֵּין
הַגְּדוֹלִים זְכוּרֵנִים לְבִרְכָה, וּמִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהִזְהַר, טוֹב לוֹ. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר
לוֹ יַעֲשֶׂה עַל פִּי הוֹרְאֵת חֲכָם (תַּמ"ח ת"ט).

סעיף יא'

מִתֵּר לְהַלּוֹת לְיִשְׂרָאֵל כֶּפֶר חֶמֶץ קִדְּם הֶפְסַח שְׂיַחְזִיר לוֹ לְאַחַר הֶפְסַח. וַיֵּשׁ
מִקוּמוֹת שְׁנוֹהֲגִין בְּזֶה אֲסוּר (ת"ט).

סעיף יב'

אִם חֶמֶץ שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא בְּרִשׁוֹת אֵינּוּ יְהוּדֵי, אוֹ בְּהַפּוֹדֵי, חֶמֶץ שֶׁל אֵינּוּ
יְהוּדֵי בְּרִשׁוֹת יִשְׂרָאֵל, יַעֲשֶׂה שְׂאֵלָה הֵיאָדוּ יִתְנַהֵג בּוֹ, כִּי יֵשׁ בְּזֶה הַרְבֵּה
חִלּוּקֵי דִינִים (תַּמ)

ניסן

ז

סעיף יג'

צְרִיכִין לְזַהַר שֶׁלֹּא לְהַנּוֹת לְאַחַר הֶפְסַח מִחֶמֶץ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא חָשׂוּד
שֶׁלֹּא מְכָרוּ בְּדַת.

נִסַּח שֵׁטֶר מְכִירַת חֶמֶץ :

אֲנֹכִי הַחֲתוּם מִטָּה, מְכַרְתִּי לְהַעֲרֵל (פְּלוּגִי) אֶת כָּל סְפִירַט שְׂיֵשׁ לִי בַּמְרִתָּה
(קַעֲלֵלֶר) בְּדִירָה שְׂאֵנִי דָר בְּהַ. וְהַמְרִתָּה הוּא בְּתוֹךְ הַחֲצֵר מִצַּד צְפוֹן הַשְּׁנֵי
מִצַּד מְזֻרָח. וְכָל סְפִירַט שְׂיֵשׁ לִי שֶׁם, הֵן בְּחִבְתֵּינִי בִּינּוּנֵינִי הֵן בְּחִבְתֵּינִי
גְּדוֹלוֹת (קִיפֶעס) הַכָּל מְכַרְתִּי לְהַנְזַכֵּר לְעִיל עִם הַכָּלִים בְּעַד מְאֵתִים וְעֶשְׂרִים
זְהוּבִים (אֵעס"ו). וְגַם אֲרָאק שְׂיֵשׁ לִי שֶׁם בְּצִלּוֹחֵי גְּדוֹלָה, לְעֶרְךָ שְׁבַע מִדּוֹת
מְכַרְתִּי לוֹ בְּעַד חֲמִשָּׁה זְהוּבִים (אֵעס"ו) בְּלִי הַכָּלִים. וְגַם [יֵין פְּרוֹת] (שְׁלִינְוֹאוּיָץ)
(שְׂאֵינִי נְקִי) שְׂיֵשׁ לִי שֶׁם בְּחִבְתֵּי קֶטְנָה (אֵנְטִיל) מְכַרְתִּי לוֹ בְּעַד שְׁנַיִם עֶשְׂרִים
זְהוּבִים (אֵעס"ו) וְחֲמִשִּׁים [צ"ל] (אֵגוֹרוֹת) עִם הַכָּלִי. וְגַם מְכַרְתִּי לוֹ שֵׁשׁ חִבְתֵּי
רִיקָנוֹת שֶׁהֵיָה בְּהֵם סְפִירַט. וְשִׁתֵּי חִבְתֵּי גְּדוֹלוֹת (קִיפֶעס) בְּחִשׁוּקֵי בְּרִזָּל, גַּם
כֵּן רִיקָנוֹת מְסִפִּירַט שְׂיֵשׁ לִי שֶׁם, כִּלְכֵן מְכַרְתִּי לוֹ בְּעַד שְׁמֹנֶה זְהוּבִים
וְחֲמִשִּׁים [צ"ל] (אֵגוֹרוֹת) (אֵעס"ו). גַּם חֲמִשָּׁה שְׁקִים קֶמַח חֲטִים שְׂיֵשׁ לִי בְּתוֹךְ
הַחֲדָר הַנְּקָרָא שְׂפִיז (מִזוּהָ) [מְחֶסֶן] הַשְּׂיָד לְדִירָה שְׂאֵנִי דָר בְּהַ, מְכַרְתִּי
לְהַנְזַכֵּר לְעִיל עִם הַשְּׁקִים בְּעַד שְׁלֹשִׁים וְתִשְׁעָה זְהוּבִים (אֵעס"ו). וְגַם כָּל
הַכָּלִים מִחֶמֶץ שְׂיֵשׁ לִי שֶׁם, דְּהֵינּוּ עֲרֻבוֹת וְתַבּוֹת מְקַמַּח, מְכַרְתִּי לוֹ בְּעַד
אַרְבָּעָה זְהוּבִים וְחֲמִשִּׁים [צ"ל] (אֵגוֹרוֹת) (אֵעס"ו). גַּם גְּרִיסי שְׁעוֹרִים (גַּעֲרֶשְׁטֶל)
בְּשֶׁק קֶטָן שְׂיֵשׁ לִי שֶׁם, מְכַרְתִּי לוֹ בְּעַד זְהוּב אֶחָד וְחֲמִשִּׁים [צ"ל] (אֵגוֹרוֹת)
(אֵעס"ו) עִם הַשֶּׁק. וְקַבְלֵתִי מֵאֵתוֹ עֲרֻבוֹ, (דְּמִי קְדִימָה) (דְּרֵאֲנָאֲבַע) עֲשֶׂרָה זְהוּבִים

(אעס"ו) והמוֹתֵר זְקַפְתִּי עָלָיו בְּמִלּוֹה. וּזְמַן הַפְּרָעוֹן לֹא יֵאָחֵר מִן עֲשָׂרָה יָמִים מִיּוֹם הָרְשׁוּם דְּלִמְטָה. וְהַשְּׁכַרְתִּי לְהַקּוֹנָה הַנִּזְכָּר לְעִיל אֶת הַמְּרַתֵּף הַנִּזְכָּר לְעִיל וְאֶת הַחֲדָר הַנִּזְכָּר לְעִיל מֵעַכְשָׁיו עַד עֲשָׂרָה יָמִים מִיּוֹם הָרְשׁוּם דְּלִמְטָה בְּעַד אֲרַבְעָה זְהוּבִים (אעס"ו), וְקַבְּלֵתִי עֲרַבּוֹן (דְּמֵי קְדִימָה) שְׁלֹשָׁה זְהוּבִים (אעס"ו), וְהַמוֹתֵר זְקַפְתִּי עָלָיו בְּמִלּוֹה, שִׁישְׁלֵם לִי, לֹא יֵאָחֵר מֵעֲשָׂרָה יָמִים מִיּוֹם דְּלִמְטָה, וְאֵגֵב קַרְקַע הַמְּשֻׁכָּר לוֹ, דְּהֵינּוּ הַמְּרַתֵּף וְהַחֲדָר הַנִּזְכָּרִים לְעִיל, הַקְּנִיתִי לוֹ כָּל הַמְּטַלְטְלֵי הַנִּזְכָּרִים לְעִיל. וְאֵנִי מוֹדָה בְּהוֹדָאָה גְּמוּרָה, שֶׁהַשְּׁכַרְתִּי לוֹ הַמְּרַתֵּף וְהַחֲדָר הַנִּזְכָּרִים לְעִיל, וְהַקְּנִיתִי לוֹ כָּל הַמְּטַלְטְלֵי הַנִּזְכָּרִים לְעִיל בְּכָל מִינֵי קְנִינִים הַמוֹעִילִים, בְּאִיזָה מֵהֶם שִׁיְהִיָּה הַקְּנִינָן חָל עַל פִּי דִין תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה, וְעַל פִּי נְמוּסֵי הַמְּדִינָה בְּלִי שׁוּם טַעֲנָה וּמַעֲנָה. וּרְשׁוּת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת בְּכָל הַנִּזְכָּר לְעִיל כְּכָל חֻפְצוֹ וּרְצוֹנוֹ לְמַכּוֹר וְלִתֵּן בְּמַתָּנָה, וְלְהַשְׁכִּיר בְּלִי שׁוּם מוֹחָה. וְכֵן יֵשׁ רְשׁוּת בְּיָדוֹ לְקַח מִיָּד כָּל הַנִּזְכָּר לְעִיל לְבֵיתוֹ. וְאִם יֵשׁ אִיר אֲוֹתָם כְּאֲשֶׁר הִמָּה שְׁמָה, מַעֲתָה הַכֹּל הוּא בְּאַחֲרֵיאוֹתוֹ שֶׁל הַקּוֹנָה, וְאִין עָלַי שׁוּם אַחֲרֵיאוֹת, וְאֶפְלוֹ אַחֲרֵיאוֹת אֲנִי. וְנִתְתִּי לוֹ דְּרִיסַת הַרְגֵל דְּרָדָּה חֲצָרִי וְדָרָדָּה בֵּיתִי לִילָדָה לְמַרְתֵּף וְלְחֲדָר הַנִּזְכָּרִים לְעִיל הַמְּשֻׁכָּרִים לוֹ. וְכֵן אִם יִרְצָה בְּתוֹךְ מְשֻׁדָּה יָמֵי הַשְּׁכִירוֹת לְמַכּוֹר מֵהַמְּטַלְטְלֵי לְאִישׁ אַחֵר, לְכָל הַבָּאִים מִדְּעֵתוֹ, לְכָלם יֵשׁ לָהֶם דְּרִיסַת הַרְגֵל. גַּם מְסַרְתִּי לוֹ אֶת הַמַּפְתָּחוֹת שֶׁל הַמְּרַתֵּף וְשֶׁל הַחֲדָר הַנִּזְכָּרִים לְעִיל. [כָּל זֶה] נַעֲשֶׂה בְּכָל אַפְּן הַיּוֹתֵר מוֹעִיל עַל פִּי דִין תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה, וְעַל פִּי נְמוּסֵי הַקִּיר"ה וְהַמְּדִינָה.

אוּנוּוֹאֵר י"ד נִיסָן תרל"ד

ראובן בן רבי שמעון איזראעלאוויטש

סימן קטו - דיני ערב פסח שחל להיות בשבת. ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

עֲרַב פֶּסַח שְׁחַל לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת, בּוֹדְקִין אֶת הַחֲמֵץ בְּלִיל שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר, דְּהֵינּוּ בְּלִילָה הַשֵּׁינִי לַיּוֹם הַשְּׁשִׁי. וְאַחֵר הַבְּדִיקָה מְבַטְלוֹ, וְאוֹמֵר, כָּל חֲמִירָא וְכוּ', כְּמוֹ כְּמוֹ בְּפַעַם אַחֲרָת, וּבִיּוֹם הַשְּׁשִׁי שׁוֹרְפוֹ גַם כֵּן בְּזְמַן שֶׁהוּא שָׂרְפוֹ בְּכָל עֲרַב פֶּסַח. אֲבָל אֵינּוּ צָרִיךְ לוֹמַר כָּל חֲמִירָא, אֶלָּא בְּשַׁבַּת לְאַחֵר הָאֲכִילָה מְבַטְלוֹ וְאוֹמֵר, כָּל חֲמִירָא וְכוּ'.

סעיף ב'

הבכורים מתעניין ביום החמישי. ואם קשה לו להתענות עד לאחר בדיקת חמץ, יכול לטעם איזה דבר מועט קדם הבדיקה או יעשה שליח לבדק (תע).

סעיף ג'

אין מבשלין לשבת זו תבשילי קמח וגריסין, שיכולין להדבק בקדרות, ואסור להדיחן. על כן יבשל רק מאכלים שאינם מתדבקים. ואחר האכילה מנער היטב את המפה ומצניע אותה עם כל כלי החמץ בחדר, שאינו רגיל ללכת שמה בפסח. ואם נשאר לו מעט פת, יתננו לאינו יהודי, רק יזהר מאסור הוצאה (עגן לעיל סימן פ"ב סעיף ט'). ומכבדין את הבית על ידי אינו יהודי או בדיח המתר.

ניסן

ה

סעיף ד'

בבקר מתפללין בהשכמה, שלא לאחר הזמן שמתרין באכילת חמץ. ונכון לחלק סעודתו לשתיים, דהינו שיברך ברפת המזון, ומפסיק מעט בהליכה ובדברי תורה או בטיול, וחוזר ונוטל ידיו ואוכל קצת ומברך שנית ברפת המזון, כדי לקיים מצות סעודה שלישית (תמ"ד).

סעיף ה'

נוהגין להפטיר במלאכי וערבה וגו' לפי שכתוב שם, הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' והוא מענינא. כי (לפי יש אומרים) היה זמן הבעור בערב פסח של שנה הרביעית שבשמיתה, ובערב פסח של השנה השביעית שבשמיתה, שכל המעשרות שהפריש כל שלש שנים מתבואתו והיו מנחים בביתו, מחיב אז לתנם ללוי (ת"ל).

סעיף ו'

בערב שבת [זה] יזהר כל אדם במאד מאד לשאל, אם הפרישו חלה מן החלות שאפו לכבוד שבת. כי אם לא הפרישו חלה ונזכרו בשבת, יש בזה מבוכה גדולה מה לעשות, כי אסור להפריש חלה בשבת, וגם אסור להשקות את החלות. ודעת ה"מגן אברהם", שצריך לתן כל החלות לאינו יהודי במתנה גמורה קדם שעה שנקאסרות בהנאה. ויש חולקין וכתבו

סימן קטז - דיני הגעלה ובו י"ח סעיפים:

סעיף א'

כל כלי חרס שנשתמש בו חמץ, לא מהני לה, לא הגעלה ולא לבון. אבל התנורים והכירות הבנויים מאבנים ולבנים, מהני להו לבון (וע"ז לעיל סימן קי סעיף א וסעיף ב). בתנורים שהם בבית החרף, נוהגין דלא מהני להו הכשר. וכשרוצים להעמיד על התנור איזה קדרה בפסח, צריכין להניח תחלה ט"ס של ברזל ועליה מעמידין הקדרה, וזה מהני גם בתנור העשוי מחרסים (קאכלען).

סעיף ב'

כלי עץ וכלי מתכות וכלי אבן וכלי עצם מהני להו הגעלה. אך אם הוא דבר שמתקלקל ברותחין, כגון כלים המדבקים בדבק (ליים), ואפלו אם רק הקתא מדבקת באיזה דבק, לא מהני ליה הגעלה, משום דחישניו שפא לא יגעילו יפה.

סעיף ג'

קדם שמגעיל את הכלי, צריך לנקותו היטב מן החלודה (ראסט) וכדומה, שיהא נקי לגמרי. אבל מראות [כתמים] (פלעקן) אין בהם קפידא. ואם יש גומות בכלי, צריך לנקות היטב. ואם הוא כלי מתכת, ישים על הגמות גחלים ללבן שם, ואחר כך יגעילו. ואם אי אפשר לנקות היטב הגמות והסדקים, וגם אי אפשר ללבן שם, אין לו תקנה. ולכן בספינים עם קתות, צריכין לדקדק היטב אם מועילה להן הגעלה. ומצוה מן המבחר למי שאפשר לו, שיקנה לו ספינים חדשים לפסח.

סעיף ד'

כָּלִים שֶׁמִשְׁתַּמְשִׁין בָּהֶם עַל יְדֵי הָאוֹר בְּלֵי מַיִם, צָרִיכִין לְבוֹן. וְלָכֵן הָאֲגָנוֹת
וְהַמַּחְבוֹת שֶׁאוֹפִין בְּהֵן חֲמֵץ, צָרִיכִין לְבוֹן. וְהַלְבוֹן צָרִיךְ לְהִיט לְכַתְחֻלָּה
לְבוֹן חֲזָק, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִיצוּצוֹת נִתְזָוּ מִמֶּנּוּ. וְהַפְּרֻדָּה (שׁוֹיפֶעל) שֶׁל עֵץ אֵין לָהּ
תִּקְנָה.

ניסו

ו

סעיף ה'

כָּלִי שֶׁיֵּשׁ בוֹ טְלָאי, אִם הוּא בְּעֵנֶן שֶׁיֵּשׁ לְחוּשׁ שְׂמָא יֵשׁ תַּחַת הַטְּלָאי מִשְׁהוּ
חֲמֵץ בְּעֵין, אִזִּי צָרִיךְ מִקֵּדָם לְלַבֵּן אוֹתוֹ מְקוֹם, עַד שֶׁיִּדַע בְּבִרוּר, שֶׁאִם הָיָה
שָׁם מִשְׁהוּ חֲמֵץ הָיָה נִשְׂרָף, וְאַחַר כֵּן יִגְעִילוּ. וְאִם אֵין חֲשֵׁשׁ שֶׁיִּהְיֶה שָׁם חֲמֵץ
בְּעֵין, אִזִּי אִם הָיָה הַטְּלָאי נֶעֱשֶׂה קֵדָם שֶׁהִשְׁתַּמְשִׁין בוֹ חֲמֵץ, יָכוֹל לְהִגְעִילוֹ
כְּמוֹ שֶׁהוּא, דְּכִמוֹ שֶׁבִּלְע אֶת הַחֲמֵץ, כֵּן יִפְלֹטְנוּ בְּהִגְעָלָהּ. אֲבָל אִם נִשְׁתַּמְשִׁין
תַּחֲתָהּ בְּכָלִי חֲמֵץ, וְאַחַר כֵּן שָׂמוּ אֶת הַטְּלָאי, אִזִּי לֹא מֵהֵנִי לָהּ הַהִגְעָלָה
לְמִקוֹם שֶׁתַּחַת הַטְּלָאי, אֶלָּא צָרִיךְ לְתַן גַּם כֵּן קֵדָם הַהִגְעָלָה גְּחָלִים עַל
הַטְּלָאי לְלַבֵּן אֶת הַמְּקוֹם הַהוּא. וְאִם הַטְּלָאי נִתְחַבֵּר בְּהִתְכַתּ בְּדִיל אוֹ כֶּסֶף
וְכַדוּמָה, יָכוֹל לְהִגְעִילוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא, כִּי בְּלִיעַת הַחֲמֵץ נִשְׂרָפָה אִזִּי בְּהִתְכָה.

סעיף ו'

מְדוּכָה בְּמִקוֹם שֶׁדָּרְכוּ לְדוֹף בּוֹ דְּבָרִים חֲרִיפִים עִם חֲמֵץ בְּיַחַד, צָרִיכָה לְבוֹן
קַל, דֵּהֵינּוּ שֶׁמִּמְלֵאִין אוֹתָהּ גְּחָלִים בּוֹעֵרוֹת שֶׁתַּרְתַּח כָּל כֵּן עַד שֶׁהִקְשׁ נִשְׂרָף
עָלָיו מִבְּחוּץ. וּבְמִקוֹם שֶׁאֵין דָּרְכוּ לְדוֹף בָּהּ רַק פְּלִפְלִין וְכַדוּמָה, סָגִי
בְּהִגְעָלָהּ.

סעיף ז'

כָּלִים שֶׁהַחֲזִיק בָּהֶם יֵין שֶׁרָף לְקִיּוּם, אֵין טַעַם וְרִיחַ יֵין הַשֶּׁרָף נִפְלֵט עַל יְדֵי
הִגְעָלָהּ, רַק אִם בִּשְׁל אוֹתוֹ הֵיטֵב בְּמַיִם עִם אֶפֶר עַד שֶׁנִּסְתַּלַּק מֵהֶם הָרִיחַ
לְגַמְרִי, מוֹעִילָה לָהֶם אַחַר כֵּן הִגְעָלָהּ.

סעיף ח'

הִגְעַלַת הַחֲבִית יַעֲשֶׂה בְּדָרְךָ זֶה, יִלְבֵּן אֲבָנִים וְיִשְׂיֵמוּ בָּהּ, וְיַעֲרָה עָלֶיהֶן מַיִם
רוֹתְחִין מְכָלִי רֹאשׁוֹן, וְיִגְלַגֵּל אֶת הַחֲבִית כְּדֵי שֶׁתִּגְיַע הַהִגְעָלָה לְכָל מְקוֹם.
וְחֲבִיּוֹת שֶׁלְנוּ שֶׁהֵן עֲשׂוּיּוֹת מִכַּמָּה דְּפִים מְחַבְּרִים בְּחֲשׂוּקִים, אִם עָמַד בָּהֶם
חֲמֵץ, כָּגוֹן יֵין שֶׁרָף אוֹ שֶׁהַחֲזִיק בָּהֶן קִמַח, לֹא מֵהֵנִי לָהּ הִגְעָלָהּ.

סעיף ט'

כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ הַגְּעָלָה, לֹא מַהֲנִי לִיה קַלְפָּה, אֲלֵא דוֹקָא הַגְּעָלָה.

סעיף י'

כָּל כְּלִי שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְנַקּוֹתוֹ הַיָּטֵב, כְּגוֹן הַנֶּפֶחַ, וְכִיס שֶׁל רֵיחִים, וְכוּן סָלִים שֶׁמְשַׁתְּמָשִׁים בָּהֶם חֲמֵץ, וְכוּן [מְגֵרְרֵת] (ריב אייזען), וְכוּן כְּלִי שֶׁפִּיּו צָר וְאֵי אֶפְשָׁר לְשַׁפְּשׁוֹ מִבְּפָנִים, אִו שֵׁישׁ לוֹ קָנִים, לֹא מַהֲנִי לֵיה הַגְּעָלָה.

סעיף יא'

הַתְּבוֹת שֶׁמְצַנִּיעִים בָּהֶם מְאֻכְלִים כָּל הַשְּׂנָה, וְלִפְעָמִים נִשְׁפָּד שֶׁם מָרַק מִן הַקְּדָרוֹת, צָרִיכִין הַכֶּשֶׁר קַל, דְּהֵינּוּ שֶׁמְעָרִין עֲלֵיהֶן רוֹתְחִין. וְדוֹקָא מִתּוֹדֵי הַכְּלִי שֶׁהֲרִתִּיחוּ בּוֹ אֶת הַמַּיִם. וְלֹא יִזְרוֹק אֶת הַמַּיִם, אֲלֵא יִשְׁפָּכֶם עֲלֵיהֶן בְּקִלּוֹחַ. וְהַשְּׁלַחְנוֹת, נוֹהֲגִין גַּם כֵּן לְלַבֵּן אֲבָנִים, וּמְנִיחִין עַל הַשְּׁלַחֵן, וְשׁוֹפְכִין עֲלֵיהֶם רוֹתְחִין, וּמוֹלִיכִין אֶת הָאֲבָנִים מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, בְּאֶפֶן שֶׁיִּהְיוּ מִיַּם רוֹתְחִים עַל פְּנֵי כָלוּ. וְצָרִיכִין לְשַׁפְּשׁוֹן מְקַדֵּם, וְאַחַר מַעֲת לַעֲת יִכְשִׁירוּם. וּמִכָּל מְקוֹם יֵשׁ נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהַשְׁתַּמֵּשׁ גַּם אַחַר הַהַכְּשֵׁר בְּשִׁלְחָנוֹת וּבִתְבוֹת, אֲלֵא בְּפָרִיסַת מִפָּה אִו דָּבָר אַחֵר.

סעיף יב'

יְדוֹת הַכְּלִים צָרִיכוֹת גַּם כֵּן הַכֶּשֶׁר. וּמִכָּל מְקוֹם אִם אֵין הִיָּד נִכְנָסַת לְתוֹדֵי הַיּוֹרָה, יָכוֹל לְהַכְּשִׁיר אֶת הִיָּד בְּשִׁפְכַת רוֹתְחִין עֲלֵיהָ.

סעיף יג'

כָּל כְּלִי שֶׁתִּיָּה וּכְלִי הַמְּדוֹת צָרִיכִין גַּם כֵּן הַגְּעָלָה. וּכְלִי זְכוּכִית, נוֹהֲגִין בְּמַדִּינוֹת אֲלוֹ דָּלָא מַהֲנִי לְהוּ הַגְּעָלָה, וְכוּן כְּלִי מִתְּכַת שֶׁהוּמְתַכִּין מִבְּפָנִים בְּהַתּוֹדֵי זְכוּכִית (שִׁמְעֵלֵךְ) אֵין לָהֶם תִּקְנָה בְּהַגְּעָלָה, אֲבָל סָגִי לְהוּ בְּלָבוֹן קַל, כְּמוֹ מְדוּכָה בְּסַעֲיָף ו' (עֵין חֲתָם סוֹפֵר, יוֹרָה דְּעָה סִימּוֹן קי"ג).

סעיף יד'

אֵין מְגַעִילִין אֲלֵא בְּמַיִם, וְלֹא יֵהָא בָּהֶם שׁוּם תַּעֲרָבַת, אֲפֵלוּ אֶפְר וְכַדוּמָה. אִם הַגְּעִיל הַרְבֵּה בַּיּוֹרָה עַד שֶׁנֶּעְפְּרוּ הַמַּיִם כְּעֵין צִיר, אֵין מְגַעִילִין עוֹד בָּהֶם.

סעיף טו'

אם מגעיל על ידי צבת, שמחזיק בה את הכלי, צריך לרפות את הכלי ולחזור ולתפסו. דאם לא כן, הרי באו מימי ההגעלה במקום הצבת, וטוב יותר לשים את הכלי במחרוזה [שבכה] (נעטף) או בתוך סל. ולא יניח פלים הרבה בפעם אחת לתוך הכלי שהוא מגעיל בו, כדי שלא יגעו זה בזה. דאם כן, במקום נגיעתו אינו נגעלין.

סעיף טז'

אין להגעיל אלא כלי שאינו בן יומו, דהינו שפבר עבר מעת לעת, משעה שבשלו בו חמץ. וכן היורה שמגעילין בה לא תהא בת יומה. וישגיח שבכל פעם שהוא נותן את הכלי לתוך היורה, יעלו המים רתיחות. ואם צריך להגעיל את היורה, אזי פשהמים מעלין רתיחות, תהא היורה מלאה, ויזרוק בה אבנים מלבנות, כדי שישטפו המים הרותחין על שפתה. ואין להגעיל [בפערב פסח] רק עד חצות היום.

סעיף יז'

נוהגין שאחר ההגעלה שוטפים את הכלים במים קרים.

סעיף יח'

אם אפשר יש להגעיל בפני בעל תורה הבקי בדיני הגעלה (תנ"א תנ"ב).

סימן קיז - קצת דינים מלקטים לפסח ובו י"ג סעיפים:

סעיף א'

אם נמצאה איזו תערבת חמץ בפערב פסח, עד הלילה, הרי הוא כמו שאר אסורין שבטלים בששים. ולכן אם נמצא גרעין בעוף ובתבשיל, זורקו,

וְהַשָּׂאָר מִתֵּר לְאָכֹל אֶפְלוֹ בְּפֶסַח. אָבֵל בְּתוֹךְ הַפֶּסַח חִמָּץ אוֹסֵר אֶפְלוֹ בְּמִשְׁהוֹ גַּם בַּהֲנָאָה. וּבְכֹל מְקוֹם שֶׁנִּמְצָא אֵיזָה גִרְעִין מִחֲמִשֶּׁת מִיְּנֵי דָגָן אוֹ מִשְׁהוֹ חִמָּץ, צָרִיכִין לַעֲשׂוֹת שְׂאֵלָה.

סעיף ב'

בְּיָר מִיָּם שֶׁנִּמְצָאוּ בָּהּ גִרְעֵינֵי תְּבוּאָה, אֵין לְהַסְתַּפֵּק מֵהַמִּיָּם הָאֵלוֹ אֶלָּא בְּדַחַק גָּדוֹל, כְּגוֹן שְׂאִין מִיָּם אַחֲרִים בְּנִמְצָא. וְאִם נִמְצָאָה בָּהּ חֲתִיכַת פֶּת, אֲסוּר, אֶפְלוֹ אֵין מִיָּם אַחֲרִים. וְגַם סָנוֹן לֹא מֵהֵנִי (תמ"ז תס"ז).

סעיף ג'

נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהַבְהִיב אֶת הָעוֹפּוֹת בְּקֶשׁ שְׁעַם הַשְּׂבָלִים, כִּי חִיְשִׁינָן שְׂמָא יֵשׁ בָּהוֹן גִּרְעִין מִחִמָּץ. וְלָכֵן מֵהַבְהִיבִין בְּעֶשְׂבִּים, אוֹ חוֹתְכִין אֶת הַשְּׂבָלִים מִן הַקֶּשׁ. וּבְדִיעֵבַד מִתֵּר. וְיִזְהָרוּ לִטַּל אֶת הַזָּפֵק מִן הָעוֹף קֹדֶם שֶׁמֵּהַבְהִיבִין אוֹתוֹ.

סעיף ד'

כָּל מִיְּנֵי קֶטְנִיּוֹת, אֲסוּרִים. וְכֵן כָּל פְּרוֹת יְבֵשִׁים, אֲסוּרִין, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע שֶׁנִּתְיַבְּשׁוּ בְּהַכְשֵׁר עַל גְּבֵי קִנִּים, אוֹ בְּתַנּוּר שֶׁהַכְשֵׁר לְשֵׁם פֶּסַח (עֵינֵינוּ לְעִיל סִימָן ק"י סעיף א' וְסעיף ב'). אֶפְלוֹ תֵּאֲנִים יְבֵשׁוֹת וְצִמּוּקִים, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קֶטְנִים, אֲסוּרִין. וְכֵן קְלִפּוֹת [תְּפוּחֵי זֵהָב] (פִּאמֶעראנצען). וּמְכַל מְקוֹם הַמִּשְׁקָה שֶׁעוֹשִׂין מִן הַצִּמּוּקִי, נוֹהֲגִין הֵתֵר לְשִׁתְּנוֹ. נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לִתֵּן לְתוֹךְ הַתְּבַשִּׁיל [צִפְרָן] (נֶעגלִיד) [וְכַרְכָּם] (זאפערן) מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חֲשֵׁשׁ חִמוּץ, וְאֶפְלוֹ זְאֵפֶרִין הַגְּדֹלָה בְּמִדְיָנִתְנוּ בְּגִנּוֹת אֲסוּרִין מִשּׁוּם לֹא פְּלוּג, וְשָׂאָר בְּשָׂמִים שְׂאִין בָּם חֲשֵׁשׁ חִמוּץ. וְכֵן הַמֶּלַח, קֹדֶם שֶׁנּוֹתְנִים אוֹתָם לְתַבְשִׁיל, צָרִיכִים לְבַדֵּק אִם אֵין אֵיזָה גִרְעִין תְּבוּאָה מֵעֶרֶב בָּהֶם (תני"ג תמ"ב תס"ז).

ניסן

ח

סעיף ה'

דְּבֵשׁ, אֵין אוֹכְלִין אֶלָּא מֵה שֶׁלֹּא נִתְרַסַּק, אוֹ שֶׁנִּתְרַסַּק עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל לְשֵׁם פֶּסַח (תס"ז).

סעיף ו'

בשעת הדחק, כגון לצרף חולה או זקן, מתרין לאפות מצות עם מי ביצים או שאר מי פרות, כגון חלב או יין וכדומה, והיא נקראת מצה עשירה, ובלבד שיזהרו שלא יתערב בהם אפלו מעט מים. אבל בשני הלילות הראשונים צריכין לאכול מצה ממש, ואין יוצאין במצה עשירה. ושלא לצרף גדול, אסור לאפות מצה עשירה אפלו קדם פסח לשם פסח (תס"ב).

סעיף ז'

הנותן תבואה או מרסן לפני עופות, יזהר לתתם במקום יבש, שלא יתלחלו. אבל לבהמה, אסור לתן מרסן, כי יתלחלח מן הרק. וגם אם נותן לה תבואה, יזהר לתת לה מעט מעט, שלא תשאיר מלחלחים. ואם השאירה, יבערם מיד (תס"ה תס"ו ובחיי"א).

סעיף ח'

בערב פסח, משעה שהחמץ נאסר בהנאה, וכן בכל ימי הפסח, אסור להנות אפלו מחמצו של אינו יהודי. ולכן אסור לישראל להוליך או לשמור חמצו של אינו יהודי. ומכל שכן דאסור לקנות חמץ בשביל אינו יהודי, ואפלו במעותיו של אינו יהודי.

סעיף ט'

וכן אסור להשכיר אז לאינו יהודי בהמה שתביא לו חמץ, או חדר לשום בו חמץ, מפני שאסור להשתכר באסורי הנאה. אבל מתר להשכיר לו בהמה לשבוע של פסח (חוץ משבת ויום טוב) בסתם, שאין האינו יהודי מפרש לו שהוא צריך אותה להביא חמץ, אף על פי שהוא יודע שהאינו יהודי יוליך עליה חמץ, אין בכך פלוג. דכיון שאף אם לא יוליך עליה פלוג, יצטרך לפרוע לישראל כל שכרו משלם, אין הישראל משתכר פלוג מהחמץ. וכן מתר להשכיר לו חדר שיזור בו בפסח, אף על פי שיודע שיכניס לתוכו חמץ, מכל מקום הישראל אינו נוטל ממנו שכר הכנסת החמץ, אלא שכר הדירה, שאף אם לא יכניס לשם חמץ, לא ינכה משכרו.

סעיף י'

אסור למסור אפלו זמן הרבה קדם פסח בהמתו לאינו יהודי, כשיודע שיאכילנה חמץ בפסח.

סעיף יא'

מִתֵּר לֹמֵר לְמִשְׁרְתּוֹ אֵינוֹ יְהוּדִי, אֶפְלוּ בְּשַׁעַה שֶׁחֲמֵץ אֲסוּר בַּהֲנָאָה : הִילָךְ
מַעוֹת וּקְנָה לָךְ מְזוֹנוֹת וְאֶכּוֹל, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיְקַנָּה חֲמֵץ. וּבְשַׁעַת
הַדְּחָק, מִתֵּר גַּם כֵּן לֹמֵר לוֹ, צֵא וְאֶכּוֹל אֶצֶל אֵינוֹ יְהוּדִי וְאֲנִי אֶפְרַע לוֹ, אוֹ
לֹמֵר לְאֵינוֹ יְהוּדִי אַחֵר, תֵּן לְמִשְׁרְתִּי לְאֶכּוֹל וְאֲנִי אֲשַׁלֵּם לָךְ. אֲבָל אֲסוּר
לְהַקְדִּים לוֹ אֶת הַמַּעוֹת, בְּשִׁבִיל מָה שְׂיִתֵּן לְמִשְׁרְתּוֹ.

ניסן

ט

סעיף יב'

וְכֵן מִי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהֶאֱכִיל לְתֵינּוֹק חֲמֵץ, יִשְׁאַהֲוֶה אֶל הָאֵינוֹ יְהוּדִי
וְיֶאֱכִילֵהוּ הָאֵינוֹ יְהוּדִי חֲמֵץ וְיִפְרַע לוֹ הַיִּשְׂרָאֵל אַחֵר כָּד. אֲבָל הַיִּשְׂרָאֵל, לֹא
יֶאֱכִילֵהוּ חֲמֵץ. וְאִם הִתִּינּוֹק מִסָּכּוֹ, פְּשִׁיטָא דְהַכֵּל מִתֵּר, כְּמוֹ שֶׁכְּתִבְתִּי
סִימָן צב וּלְקַמֵּן סִימָן קצב.

סעיף יג'

לְשִׁתּוֹת חֵלֶב מִבְּהֵמַת אֵינוֹ יְהוּדִי הָאוֹכֵלֶת חֲמֵץ בַּפֶּסַח, יֵשׁ אוֹסְרִין וְיֵשׁ
מִתִּירִין. וְשׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ, יַחְמִיר. וּבִפְרָט בְּמָקוֹם שֶׁנִּהְיָ לְאֲסוּר, חֲלִילָה לְהַתִּיר
(אורח חיים תמח יו"ד ס).

סימן קיח - דיני הכנת הסדר ובו י"א סעיפים:

סעיף א'

יְהִדֵּר אַחֵר יֵין יָפָה לְמִצּוֹת אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת. וְאִם יֵשׁ בְּנִמְצָא יֵין אָדָם יָפָה
כְּמוֹ הַלֶּבֶן, וְגַם הוּא כָּשֶׁר כְּמוֹ הַלֶּבֶן, מִצּוּה בּוֹ יוֹתֵר מִבְּלֶבֶן, שְׁנֵאמַר, אֵל
תֵּרָא יֵין כִּי יִתְאָדָם, מִשְׁמַע שֶׁחֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל יֵין הוּא כִּשְׁהוּא אָדָם. וְעוֹד, לְפִי
שֵׁישׁ בּוֹ זָכַר לָדָם, שֶׁהִיא פְּרָעָה שׁוֹחֵט יְלָדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבְמִדִּינוֹת שֶׁהָאֱמוּנוֹת
טְפָשִׁים וְסִכְלִים לְהַעֲלִיל עֲלֵילוֹת שְׁקָרִים, נִמְנָעוּ מִלְקַח יֵין אָדָם לְפָסַח
(תעב).

סעיף ב'

לְצַרְף טָבוֹל הָרֵאשׁוֹן שֶׁהוּא כְּרַפֵּס, נוֹהֲגִין הַרְבֵּה לְקַח פֶּטְרוֹזִילֵה. וְטוֹב יוֹתֵר לְקַחַת צְעֵלְעֵר [סְלֵרִי] שֶׁיֵּשׁ לוֹ טַעַם טוֹב כְּשֶׁהוּא חֵי. וְהַמְבַּחֵר הוּא לְקַחַת צָנוּן.

סעיף ג'

לְצַרְף מְרוֹר, נוֹהֲגִין לְקַח תַּמְכָּא (קֵרִיין) וְכִיּוֹן שֶׁהוּא חֲרִיף מְאֹד, יְכוֹלִין לְפָרְרוּ [בְּמַגְרָרַת] (ריבאייזען), רַק שְׂיִזְהֵרוּ שֶׁלֹּא יִפּוּג לְגַמְרִי. וַיֵּשׁ לְפָרְרוּ כְּשֶׁבְּאִין מִבֵּית הַכְּנֶסֶת (וְעַל לְעִיל סִימֵן צ"ח סעיף ג', שְׂצָרִיכִין לְפָרְרוּ עַל יְדֵי שְׁנוּי) וּבִשְׂבֵּת, אֲסוּרִין לְפָרְרוּ, אֲלֵא שְׂצָרִיכִין לְפָרְרוּ קֹדֶם הַלֵּילָה, וַיִּכְסְהוּ עַד הַלֵּילָה. אֲבָל יוֹתֵר טוֹב לְקַחַת חֲזָרֵת שֶׁהִיא חֶסֶה [סֶלֶט] שְׁנוּחַ לְאֲכֹלָה, וְנִקְרָאת מְרוֹר, לְפִי שְׂכֵשְׂשׁוּקָהּ בְּקֶרְקַע, נַעֲשֶׂה הַקֶּלַח מֵר. וַיּוֹצְאִין גַּם בְּלַעֲנָה הַנִּקְרָא וְעֶרְמוּטָה. (עֲלֵשִׁין וְחֲרַחְבִּינָא אֵינִם שְׂכִיחִים בְּמִדְיִנוּתֵינוּ), כָּל הַמֵּינִים שְׂיּוֹצְאִין בָּהֶם מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְכַזֵּית. וַיּוֹצְאִין בֵּין בְּעֵלִים בֵּין בְּקֶלַחִין, אֲבָל לֹא בְּשָׂרָשִׁים, דְּהֵינּוּ שָׂרָשִׁים הַקְּטַנִּים הַמְתַּפְצְלִים לְכָאן וּלְכָאן. אֲבָל הַשָּׂרֵשׁ הַגָּדוֹל שָׁבוּ גְדָלִים הָעֵלִים, אִף שֶׁהוּא טָמוּן בְּקֶרְקַע, הָרִי הוּא בְּכֹלֵל קֶלַח. וּמִכָּל מְקוֹם טוֹב יוֹתֵר לְטוֹל הָעֵלִים, וְהַקֶּלַח הַיּוֹצֵא חוּץ לְקֶרְקַע, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים, שְׂמָה שֶׁהוּא בְּקֶרְקַע נִקְרָא שָׂרֵשׁ. הָעֵלִים אֵין יּוֹצְאִין בָּהֶם אֲלֵא אִם כֵּן הֵם לְחִים, אֲבָל הַקֶּלַחִים יּוֹצְאִין בָּהֶן, בֵּין הֵם לְחִים בֵּין יְבֻשִׁים, אִף לֹא בְּמִבְשָׁלִין אוֹ כְּבוּשִׁין.

סעיף ד'

הַחֲרֹסֶת צָרִיף שֶׁתְּהִיָּה עָבָה זָכָר לְטִיט. וּבִשְׂעָה שֶׁהוּא צָרִיף לְטַבֵּל אֶת הַמְרוֹר, יִשְׂפָף לְתוֹכָהּ יַיִן אוֹ חֲמֵץ, שֶׁתְּהִיָּה רַכָּה, זָכָר לְדָם, וְגַם שֶׁתְּהִיָּה רְאוּיָה לְטַבֵּל בָּהּ. יֵשׁ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֲרֹסֶת מִפְּרוֹת שְׁנַמְשָׁלָה בָּהֶם כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן תְּאֵנִים, שְׂנַאֲמֵר, הַתְּאֵנָה חֲנֻטָה פְּגִיָּה. וְאֶגּוֹזִים, שְׂנַאֲמֵר, אֶל גִּנַּת אֶגּוֹז. וְתַמְרִים, שְׂנַאֲמֵר, אֶעֱלֶה בְּתֵמֵר. וְרַמּוֹנִים, שְׂנַאֲמֵר, כְּפֹלַח הַרְמוֹן. וְתַפּוּחִים, זָכָר לְמָה שֶׁכְּתוּב, תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרְרֵתִיד, שֶׁהֵיוּ הַנְּשִׁים יוֹלְדוֹת שָׁם בְּנִיָּהוּן בְּלֹא עֶצֶב. וְשִׁקְדִים עַל שֵׁם שֶׁשֶׁקֶד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַקֶּץ לַעֲשׂוֹת. וְצָרִיף לְתוֹן בְּתוֹכָהּ תְּבַלִּין הַדּוּמִין לְתַבּוֹן, כְּגוֹן קִנְמוֹן וְזַנְגְּבִיל, שֶׁאֵינֶן נִדְוָכִין הַדָּק הַיֵּטֵב. וַיֵּשׁ בָּהֶן חוּטִין כְּמוֹ תַבּוֹן, זָכָר לְתַבּוֹן שֶׁהֵיוּ מְגַבְּלִין בְּתוֹךְ הַטִּיט. בְּשֵׂבֵת, לֹא יִשְׂפּוֹף אֶת הַיַּיִן אוֹ הַחֲמֵץ לְתוֹךְ הַחֲרֹסֶת, כִּי צָרִיף לַעֲשׂוֹת בְּשְׁנוּי, וַיִּתֵּן אֶת הַחֲרֹסֶת לְתוֹךְ הַיַּיִן וְהַחֲמֵץ. וְאֶת מֵי הַמֶּלַח (אֲפֹלוּ כְּשֶׁלֹּא חָל יוֹם טוֹב בְּשֵׂבֵת) יַעֲשֶׂה מְעַרְבֵי יוֹם טוֹב וְאִם עוֹשֶׂהוּ בְּיוֹם טוֹב צָרִיף לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשְׁנוּי, שְׂיִתֵּן תַּחֲלָה אֶת הַמֵּים וְאַחַר כֵּן הַמֶּלַח.

משחרב בית המקדש, תקנו חכמים שיהיו על השלחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין, אחד זכר לקרבן פסח ואחד זכר לקרבן חגיגה, שהיו מקריבין בזמן שבית המקדש היה קיים. ונהגו שאחד מן התבשילין יהיה בשר, ויהיה מפרק הנקרא זרוע, לזכר שגאלם הקדוש ברוך הוא בזרוע נטויה, ויהיה נצלה על הגחלים, זכר לפסח שהיה צלי אש. והשני יהיה ביצה, משום דביצה בלשון ארמי ביצה, כלומר, דבעי רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרוממא, (שרצה ה' לפדות אותנו בזרוע נטויה). ועושים הביצה, בין צלויה בין מבשלת. וצריך לצלתו ולבשלו מערב יום טוב בעוד יום. ואם שכח או שהיה שבת, יצלה ויבשל אותם בלילה, אבל צריך לאכלו ביום טוב ראשון. וכן בליל שני, יצלים ויבשלים ויאכלם ביום טוב שני, כי אין מבשלין מיום טוב לחברו, ולא מיום טוב לחל. ולפי שאין אוכלין בשר צלי בשני לילות אלו, על כן צריך לאכול את הזרוע דוקא ביום. ואף כשצולין אותו בערב יום טוב אין לזרקו אחר כך, אלא יתנם ביום טוב שני תוך המאכל שמבשלין ויאכלם (תע"א).

סעיף ו'

יכין מושבו מבעוד יום במצעות נאים כפי יכולתו, ובאפן שיוכל להטות ולהסב בשמאלו. ואפלו הוא אטר, יסב בשמאל של כל אדם. גם את הקערה יכין מבעוד יום, כדי שמייד בבואו מבית הכנסת יוכל לעשות את הסדר בלי עכוב.

סעיף ז'

אף על פי שבכל השנה טוב למעט בכלים נאים זכר לחרבון, מפל מקום בליל פסח טוב להרבות בכלים נאים כפי כחו. ואפלו הכלים שאינן צריכין לסעדה, יסדרם יפה על השלחן לנוי, זכר לחרות (תע"ב).

סעיף ח'

סדר הקערה כך הוא, מניח שלש מצות על הקערה ופורס עליהם מפה נאה, ועליה מניח את הזרוע נגד הימין שלו, ואת הביצה משמאל. המרור לברכה, באמצע. חרסת תחת הזרוע. כרפס, תחת הביצה. ומרור לכריכה באמצע כזה.

זרוע ביצה

מרור (לברכה)

חרסת כרפס

סעיף ט'

הכוסות יהיו שלמים בלי שום פגימה, ומודחים יפה, ויחזיקו לכל הפחות רביעית (תע"ב תע"ט תפ"ו).

סעיף י'

מנהגנו ללבוש את הקיטל (חליק לבן) ויכינו גם כן מבעוד יום. ומי שהוא אב, רחמנא לצלן, אינו לובשו. אבל בהסבה, חיב. רק אם לא נהג אבילות כלל קדם יום טוב, כגון שקבר מתו ביום טוב, נוהגין שאינו מיסב. והלל, אומר, כי ההלל הוא חיוב.

סעיף יא'

בן אצל אביו חיב בהסבה. אבל תלמיד אצל רבו אינו צריך (תע"ב).

סימן קיט - סדר ליל פסח ובו י"ב סעיפים:סעיף א'

אף על פי שבכל שבת ויום טוב יכולין לקדש ולאכל מבעוד יום להוסיף מחל על הקדש, בפסח אינו כן, לפי שמצות אכילת מצה היא דוקא בלילה, כמו קרבן פסח, דכתיב ביה ואכלו את הבשר בלילה הזה. וכן מצות ארבע כוסות היא דוקא בלילה. וכיון שגם הכוס של קדוש הוא אחד מארבעת הכוסות, לכן אין מקדשין עד שהוא נדאי לילה. ולבש את הקיטל (חליק לבן) ויתישב על מושבו לעשות את הסדר. ומצוה לחלק לתינוקות שקדים ופאגוזים וכדומה, כדי שיראו שנוי וישאלו, ועל ידי זה יתעוררו לשאול גם כן על מצה ומרור והסבה. ותינוק ותינוקת שהגיעו לחנוכה, דהינו שהם יודעים בקדשת יום טוב, ומבינים מה שמספרים מיציאת מצרים, נוטנים

להם גם כן כּוֹס שְׁיִשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ. נוֹהֲגִין לְמִזּוֹג כּוֹס אֶחָד מִן הַמְּסַבִּין, וְקוֹרִין אוֹתוֹ כּוֹס שֶׁל אֵלֶיהוּ הַנְּבִיא (תע"ב ת"פ).

סעיף ב'

מְשַׁרְתּוֹ אוֹ אֶחָד מִבְּנֵי בֵּיתוֹ, יִמְזָגוּ אֶת הַכּוֹסוֹת. וְכֵן בְּכָל פֶּעַם שְׁמוֹזְגִין, יִמְזָגוּ הֵם וְלֹא הוּא בְּעֶצְמוֹ, כְּדִי לְהַרְאוֹת דְּרָךְ חֲרוּת. וַיִּזְהֵר לְבְנֵי בֵּיתוֹ, שְׁיִשְׁתּוּ מִכָּל כּוֹס לְכָל הַפְּחוֹת אֶת הָרֵב בְּפֶעַם אַחַת, וּמְכּוֹס רְבִיעֵי יִשְׁתּוּ רְבִיעֵית בְּפֶעַם אַחַת. וַיְכַוְּנוּ כָּלֶם לְמִצּוֹת אַרְבַּע כּוֹסוֹת וְסִפּוֹר יִצִּיאַת מִצְרִים וְאֲכִילַת מִצָּה וּמְרוֹר, כִּי גַם הַנְּשִׁים חַיְבוֹת בְּמִצּוֹת אֵלּוּ, רַק בְּהִסָּבָה אֵינָן נוֹהֲגוֹת. יַעֲשֶׂה קְדוּשָׁה כְּפִתּוּב בְּהַגְדָּה, וַיִּשְׁתֶּה בְּהִסָּבַת שְׁמַאל. וְטוֹב אִם אֲפָשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּדַעַת הַפּוֹסְקִים לְשִׁתּוֹת כּוֹס שְׁלֵם בְּכָל אַרְבַּעַת הַכּוֹסוֹת (תעב תעג).

ניסן

יב

סעיף ג'

אַחַר כֶּךָ יִרְחַץ יָדָיו וְלֹא יִבְרַךְ עֲלֵיהֶן, וּמִנְגִּבּוֹ. וְחוֹתֵד מִן הַכֶּרֶפֶס לְעֶצְמוֹ וּלְכָל בְּנֵי בֵּיתוֹ לְכָל אֶחָד פְּחוֹת מִכְּזִית, וְטוֹבְלִין בְּמֵי מַלַּח, וּמְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וּמְכַוְּנִין לְפִטֵּר בְּבִרְכָה זוֹ גַם אֶת הַמְּרוֹר, וְאוֹכֵל גַּם כֵּן בְּהִסָּבַת שְׁמַאל. אַחַר כֶּךָ נוֹטֵל אֶת הַמִּצָּה הָאֲמֻצְעִית וְחוֹלְקָה לְשְׁנֵי חֻלְקִים, וּמְנִיחַ אֶת הַחֻלֵּק הַגָּדוֹל אֶצֶל מוֹשְׁבּוֹ לְאַפִּיקוֹמֹן. וְנוֹהֲגִין לְכַרְכוֹ בְּמִפָּה, זָכָר לְמָה שְׁפָתוֹב, מְשַׁאֲרוֹתֶם צָרַרְתֶּם בְּשִׁמְלוֹתֶם. וַיֵּשׁ שְׁמִשְׁמִימִים אוֹתוֹ כֶּךָ עַל שְׁכָמֶם, זָכָר לְיִצִּיאַת מִצְרַיִם. וּלְפִי שֶׁהָאֲפִיקוֹמֹן הוּא בְּמִקּוֹם הַפֶּסַח, לְכֵן הוּא חָשׁוּב וַיְהִי הַחֻלֵּק הַגָּדוֹל. וְהַחֻלֵּק הַקָּטָן מַחְזִירוֹ לְקַעֲרָה לְמִקּוֹמוֹ, וּמְגַלֶּה קִצַּת אֶת הַמִּצּוֹת, וּמְגַבִּיחַ אֶת הַקַּעֲרָה, וְאוֹמְרִים, הֵא לַחֲמָא עֲנִיא דִּי אַכְלוּ וְכוּ', עַד לְשִׁנָּה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין. וְהָאוֹמְרִים כֶּהָא לַחֲמָא עֲנִיא לֹא יֵאמְרוּ תִּבְתּוּ דִּי.

סעיף ד'

אַחַר כֶּךָ מוֹזְגִין כּוֹס שְׁנֵי, וְהַתִּינוֹק שׂוֹאֵל מֵה נִשְׁתַּנֶּה. וְאִם אֵין תִּינוֹק, יִשְׁאַל בֶּן אַחַר, אוֹ בֵּיתוֹ, אוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כֶּךָ אוֹמְרִים, עֲבָדִים הֵיינו וְכוּ'. וְהַנְּכוּן לְפָרֵשׁ לְבְנֵי בֵּיתוֹ דְּבָרֵי הַהַגְדָּה בְּלִשׁוֹן שְׁמִבְיָנִים. וְאִם גַּם בְּעֶצְמוֹ אֵינוֹ מִבִּין לְשׁוֹן הַקְּדוּשָׁה, יֵאמֵר מִתּוֹד הַהַגְדָּה, שֶׁהוּא עִם פְּרוּשׁ אֲשֶׁכְּנֹז (לוֹעֲזִי), וְלֵאחַר כֵּן פֶּסְקָא, יֵאמֵר בְּלִשׁוֹן אֲשֶׁכְּנֹז (לוֹעֲזִי), וּמִכָּל שְׁכֵן הַמִּצְמָר רַבָּן גְּמַלְיָאֵל הָיָה אוֹמֵר וְכוּ', שְׁצָרִיכִין לְהַבִּין אֶת הַטַּעַם שֶׁל פֶּסַח מִצָּה וּמְרוֹר. כְּשִׁמְגִיעַ לְוִהִיא שְׁעֵמְדָה וְכוּ', יְכַסֶּה אֶת הַמִּצּוֹת, (שְׁלֵא תִרְאֶה הַפֶּת בְּשִׁתּוֹ, שְׁמַנְיָחִין אוֹתָהּ, וְנוֹטְלִין אֶת הַכּוֹס), וְנוֹטְלִין אֶת הַכּוֹסוֹת בְּיַדֵּיהֶם וְאוֹמְרִים וְהִיא שְׁעֵמְדָה וְכוּ' עַד מִיָּדָם, וְחוֹזֵר וּמְגַלֶּה אֶת הַמִּצּוֹת. וְכִשְׁמַגִּיעַ לְמִצָּה זוֹ, נוֹטֵל אֶת

המחצית המצה שבקערה ומראה לבני ביתו ואומר מצה זו וכו'. וכן במרור זה, מגביה את המרור. אבל כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלים וכו' לא יגביה את הזרוע שהוא זכר לפסח, שלא יהא נראה כאלו הקדישו לכך. וכשמגיע ללפיד, מכסה את המצות, ונוטל כל אחד את הכוס בידו ומגביהו עד שחונתם גאל ישראל, ומברכין על הכוס בורא פרי הגפן, ושותין בהסבת שמאל.

סעיף ה'

אחר כך רוחצין ידיהם ומברכין על נטילת ידים, ומברך המוציא על המצות. ולפי שביום טוב צריך לבצוע על שתי כפרות שלמות, ומצות אכילת מצה היא מן הפרוסה, לפי שהמצה נקראת לחם עני, ודרך של עני בפרוסה, על כן בשעה שהוא מברך המוציא, אוחז שתי המצות השלמות בידיו והפרוסה ביניהן, ומברך המוציא, ומניח את המצה התחתונה מידי, ואוחז רק בעליונה וגם בפרוסה ומברך על אכילת מצה, ובצוע מן העליונה וגם מן הפרוסה מכל אחת פזית, וכן הוא נוהג לכל אחד מבני ביתו ואוכל שניהם יחד בהסבה שמאלית. ואם קשה לו לאכלם בפעם אחת, אוכל תחלה את הפזית המוציא, ואחר כך הפזית מן הפרוסה, רק שלא ישהה ביניהם כלל, ויאכל שתיהן בהסבה. ונוהגין במדינות אלו, שבילי פסח אין טובליו את המצה במלח לא של המוציא ולא של מצה.

ניסן

יג

סעיף ו'

מי שאינו יכול ללעס מצה, מתר לשרותה במים לרככה, ובלבד שלא תהא נמחה לגמרי. ומי שהוא זקן או חולה ואינו יכול לאכלה שרויה במים, יכול לשרותה בין או בשאר משקים. כששורין את המצה לצאת בה, צריכין לזהר שלא לשרותה מעת לעת כי אז נחשבת כמבשלת ואין יוצאין בה. וגם צריכין לזהר בשאר דברים, שלא יפסיד דין לחם. עין לעיל סימן מ"ח סעיף ה'.

סעיף ז'

אחר כך נוטל פזית מרור, וכן הוא נוהג לכל אחד מבני ביתו, וטובלו בחרסת ומנער את החרסת מעליו, שלא יתבטל המרור, ומברך על אכילת מרור, ואוכלו בלא הסבה. אחר כך נוטל מן המצה התחתונה גם כן פזית, וגם פזית מרור, ונכון לטבולו גם כן בחרסת ולנערו מעליו, ומניח את המרור תוך המצה ואומר, כן עשה ה'לל וכו', ואוכל בהסבה. שעור פזית כתבנו בכללים, שהוא כמו חצי ביצה. אמנם יש אומרים שהוא קצת

פחות מכשליש ביצה. וכיון דמרור בזמן הזה מדרבנן, לכן מי שקשה עליו לאכול מרור יכול לסמוך על דעה זאת לאכול רק פחות קצת מִכִּמוֹ שְׁלִישׁ בִּיצָה ויברך עליו (ענין שלחו ערוך תנא) ומי שהוא חולה, שאינו יכול לאכול מרור כלל, ילעוס על כל פנים קצת מהמינים שיוצאין בהם, או שאר עשב מר עד שיִרְגִישׁ טעם מרירות בפיו לזכר בעלמא, בלא ברכה (תע"ג תע"ה תפ"ו).

סעיף ח'

אחר כך אוכלין הסעודה. ויש לאכול כל הסעודה בהסבה. ונוהגין לאכל ביצים. והחכם עיניו בראשו, שלא למלאת פרסו, למען יוכל לאכול את האפיקומן כמצותו, ולא לאכילה גסה. ואין אוכלין בשר צלי בשתי הלילות, אפלו של עוף. ואפלו בשלוהו ואחר כך צלוהו בקדרה, אין אוכלין. יש נוהגין שלא לאכול בלילות אלו שום טבול, חוץ משני טבולים של מצוה, כדי שיהא נכר שאלו הם לשם מצוה. לאחר גמר הסעודה אוכלין אפיקומן, זכר לקרבן פסח, שהיה נאכל בסוף הסעודה שיהא גמר כל השביעה. ויש לאכול כשני זיתים, אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה, שהיתה נאכלת עם הפסח. ועל כל פנים לא פחות מכוזית, ואוכלו בהסבה. ואחר האפיקומן, אסור לאכול שום דבר. אחר כך מוזגין כוס שלישי לברכת המזון. וצריך לדקדק בו אם הוא נקי משיורי כוסות, דהינו אם אין בו שיורי יין ששרה בו מצה בשעת הסעודה. כי אם אינו נקי, צריך שטפה והדחה (ענין לעיל סימן מ"ה סעיף ד'). ומצוה להדר שיברכו בזמון. אבל לא ילכו מבית לבית לצורך זמון, כי כל אחד צריך לברך ברכת המזון במקום שאכל. ונוהגין שבעל הבית מברך בזמון, שנאמר, טוב עין הוא יברך (ענין לעיל סימן מה סעיף ה), והוא מקרי טוב עין, שנאמר, כל דכפין ייתי וייכול וכו', ואחר כך מברכין על הכוס ושותין בהסבה. ואסור לשנות בין כוס זה לכוס רביעי

סעיף ט'

אחר ברכת המזון מוזגין כוס רביעי. ונוהגין לפתוח את הדלת, לזכר שהוא ליל שמורים, ואין מתיראין משום דבר. ובזכות האמונה, יבוא משיח צדקנו, והקדוש ברוך הוא ישפך חמתו על עובדי פוכבים, ולכן אומרים שפך חמתך וכו'. אחר כך מתחילין לא לנו, ואומרים פסדר. וכשמגיע להודו, אם הם שלשה, אפלו עם אשתו ובניו שהגיעו לחנוכה, יאמר הודו, והשנים יענו, כמו שאומרים בצבור. מן הכוס הרביעי, צריכין לשנות רביעית שלמה, ומברכים אחריו ברכה אחרונה, ואחר כך גומרין כסדר ההגדה. ואחר ארבעת הכוסות אסור לשנות שום משקה רק מים. אם אין שנה חוטפתו, יאמר אחר ההגדה שיר השירים. ונוהגין שאין קורין קריאת שמע שעל המטה, רק פרשת שמע (ענין לעיל סימן ע"א סעיף ד')

וּבִרְכַּת הַמַּפִּיל, לְהוֹרוֹת שֶׁהוּא לֵיל שְׁמוֹרִים מִן הַמַּזִּיקִין וְאֵינוֹ צָרִיךְ שְׁמִירָה.

סעיף י'

מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹתֶה יַיִן כָּל הַשָּׁנָה מִפְּנֵי שְׁמִזִּיק לּוֹ, אֵף עַל פִּי כּוֹן צָרִיךְ לְדַחֵק אֶת עֲצָמוֹ לְשִׁתּוֹת אַרְבַּע כּוֹסוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבִרְכָה, עַל ר' יְהוּדָה ב"ר אֵילְעִי, שֶׁהִיָּה שׁוֹתֶה אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל פֶּסַח, וְהִיָּה צָרִיךְ לְחַגֹּר צָדְעָיו עַד שְׁבוּעוֹת. וּמִכָּל מְקוֹם יְכוּל לְמַזְגוֹ בְּמִים, אוֹ לְשִׁתּוֹת יַיִן צְמוּקִים (עַיִן לְעִיל סִימָן ו) אוֹ שִׁישְׁתָּה מֵעַד [מִי דְבַשׁ] אִם הֵם חִמֵּר מְדִינָה.

סעיף יא'

אִם נֶאֱבַד הָאֶפִיקוֹמֹן, אִם יֵשׁ לוֹ עוֹד מִצָּה מֵאֵלוֹ שֶׁנַּעֲשׂוֹ לְשֵׁם מִצַּת מִצּוּהָ, יֹאכַל מִמֶּנּוּ כְּזֵית. וְאִם לֹא, יֹאכַל מִמִּצָּה אַחֲרַת כְּזֵית.

סעיף יב'

מִי שֶׁשָּׂכַח לֶאֱכֹל אֶת הָאֶפִיקוֹמֹן, אִם נִזְכַּר קִדְּם בְּרִכַּת הַמַּזוֹן, אֵף עַל פִּי שֶׁכָּבַר נִטַל מִים אַחֲרוֹנִים אוֹ שֶׁאָמַר, הֵב לָן וּנְבָרֵךְ, אוֹכְלוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמוֹצֵיא. וְאֵף עַל גֵּב דְּאִסַּח דְּעֵתִיָּה מִלֶּאֱכֹל, לֹא חָשִׁיב הִסַּח הַדַּעַת, כִּינּוֹן שֶׁהוּא מְחִיב לֶאֱכֹל, וְאִתְּכָא דְרַחֲמֵנָא קִסְמֵכִינּוֹן. וּמִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לוֹ לְטוֹל יָדָיו וְלֹא יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדָיִם. וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר בְּרִכַּת הַמַּזוֹן קִדְּם שֶׁבָּרַךְ בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן עַל כּוֹס שְׁלִישֵׁי, יִטּוֹל יָדָיו, וְגַם כֵּן לֹא יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדָיִם (פְּרִי מַגְדִּים), וְיְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמוֹצֵיא, וְיֹאכַל כְּזֵית, וְאַחַר כֵּן יְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמַּזוֹן, וְיְבָרֵךְ עַל כּוֹס שְׁלִישֵׁי וְיִשְׁתָּהּ. אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁבָּרַךְ בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן עַל כּוֹס שְׁלִישֵׁי, יִשְׁתָּה אֶת הַכּוֹס. וְאִם רָגִיל בְּפַעַם אַחֲרַת לְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמַּזוֹן בְּלֹא כּוֹס, יִטּוֹל יָדָיו וְיֹאכַל אֶפִיקוֹמֹן וְיְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמַּזוֹן בְּלֹא כּוֹס. אֲבָל אִם הוּא נִזְקֵר לְבָרֵךְ תְּמִיד בְּרִכַּת הַמַּזוֹן עַל הַכּוֹס, וְעֵתָה לֹא יוּכַל לְבָרֵךְ עַל הַכּוֹס, מִשּׁוֹם דְּהוּי מוֹסִיף עַל הַכּוֹסוֹת, לָכֵן לֹא יֹאכַל אֶפִיקוֹמֹן, וְיִסְמוֹךְ עַל הַמִּצָּה שֶׁאֲכַל תְּחִלָּה (תַּע"ז).

סימן קכ - הלכות ספירת העמר וימי הספירה ובו

סעיפים:

יא"

סעיף א'

בְּלֵיל שְׁנֵי שָׁל פֶּסַח, מִתְחִילִין לְסַפֵּר סְפִירַת הָעֶמֶר. וְסוֹפְרִין מְעַמָּד. הַמְצֻוֹה הוּא לְסַפֹּר תִּכְף בְּהִתְחַלַּת הַלַּיְלָה, אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים. וּבְדִיעָבֵד, זְמַנָּה כָּל הַלַּיְלָה. בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּלֵילֵי שַׁבַּת וַיּוֹם טוֹב סוֹפְרִין לְאַחַר הַקְּדוּשׁ, כְּדִי לְהַקְדִּים קִדְשֵׁת הַיּוֹם. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבַּת וַיּוֹם טוֹב, סוֹפְרִין קִדְּם הַבְּדֻלָּה כְּדִי לְאַחַר יְצִיאַת הַיּוֹם. וּכְשֶׁחַל יוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת, שְׁאוּמְרִים קְדוּשׁ וְהַבְּדֻלָּה עַל כּוֹס אֶחָד, סוֹפְרִין גַּם כֵּן קִדְּם כְּדִי לְאַחַר אֶת הַהַבְּדֻלָּה.

סעיף ב'

מִי שֶׁשָּׁכַח כָּל הַלַּיְלָה וְלֹא סָפַר, יְסַפֵּר בַּיּוֹם בְּלֹא בְרָכָה, וּבְלֵילוֹת שְׁאַחַר כֶּךָּ יְסַפֵּר בְּבְרָכָה. וְאִם שָׁכַח גַּם כָּל הַיּוֹם, יְסַפֹּר אַחַר כֶּךָּ בְּכָל הַלַּיְלוֹת בְּלֹא בְרָכָה. וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם סָפַר בְּלַיְלָה אוֹ לֹא, אָף עַל פִּי שֶׁלֹּא סָפַר בַּיּוֹם שְׁלֹאֲחֵרְיוֹ, מִכָּל מְקוֹם יָכוֹל לְסַפֹּר שְׁאֵר הַלַּיְלוֹת בְּבְרָכָה.

סעיף ג'

הַשּׁוֹאֵל מִחֲבֵרוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת אוֹ אַחַר כֶּךָּ, כְּפֹה מוֹנִים הַיּוֹם, יֹאמֵר לוֹ, אֲתַמּוּל הָיָה כֶּךָּ וְכֶךָּ. שְׂאִם יֹאמֵר לוֹ כְּפֹה מוֹנִים הַיּוֹם, אֵינּוּ רִשְׁאֵי לְבָרֶךְ אַחַר כֶּךָּ עַל הַסְּפִירָה.

סעיף ד'

לְכַתְּחִלָּה קִדְּם שְׁיַבְרֶךְ, צָרִיךְ שְׂיִדַּע עַל מֶה הוּא מְבָרֵךְ, דְּהֵינּוּ שְׂיִדַּע כְּפֹה יָמִים הוּא בְּסְפִירָה, וּבְדִיעָבֵד אִם לֹא יָדַע וּפְתַח וּבְרֶךְ עַל דַּעַת שְׂיִסְפֹּר כְּמוֹ שְׂיִשְׁמַע מִחֲבֵרוֹ, גַּם כֵּן יִצָּא. וְכֵן אִם בָּרַךְ עַל דַּעַת לְסַפֹּר אַרְבַּעַה יָמִים, וְלֹאֲחַר שְׁבָרֶךְ נִזְכָּר שְׂצָרִיךְ לְסַפֹּר חֲמִשָּׁה, סוֹפֵר חֲמִשָּׁה וְאֵינּוּ צָרִיךְ לְבָרֶךְ שְׁנִית. וְכֵן אִם טָעָה בְּסְפִירָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹמַר שֵׁשָׁה יָמִים וְאָמַר חֲמִשָּׁה יָמִים, אִם נִזְכָּר מִיָּד, סוֹפֵר כְּרֹאֵי וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֶךְ שְׁנִית. אֲבָל אִם הִפְסִיק קִצָּת, צָרִיךְ לְבָרֶךְ שְׁנִית.

סעיף ה'

בְּכָל יוֹם טוֹב אִם חָל לַיִל רִאשׁוֹן בְּשַׁבַּת שְׂאֵין אוּמְרִים אֲזִי מְעַרְבִית, אֲזִי בְּלֵיל שְׁנֵי אוּמְרִים הַמְעַרְבִית מְלִיל רִאשׁוֹן, חוּץ מִפֶּסַח, שְׂאֲפִלוֹ חָל לַיִל רִאשׁוֹן בְּשַׁבַּת, מִכָּל מְקוֹם בְּלֵיל שְׁנֵי אוּמְרִים מְעַרְבִית שְׂשִׁיכֶת לוֹ, מִפְּנֵי שְׂמַדְבָּר בְּקִצִּירַת הָעֶמֶר, שֶׁהָיָה בְּלֵיל זֶה (תפ"ט).

סעיף ו'

בימי הספירה מתו תלמידי רבי עקיבא בלייג יום, ולכן נוהגין בימים אלו קצת אבלות, שאין נושאים נשים ואין מסתפרים. ויש חלוקי מנהגים במספר לייג ימים האלה, יש מקומות נוהגין שחושבין אותן מיום ראשון דספירה, ולכן אוסרין עד לייג בעמר. אך כשחל ראש חדש איר בשבת, דיש בו שתי קדשות, קדשת שבת וקדשת ראש חדש, אז מתירין לשא, וכן להסתפר בערב שבת. וביום לייג בעמר, וכן משם ואילך מתירין, מפני שביום לייג בעמר פסקו מלמות, ולכן מרבים בו קצת שמחה, ואין אומרים בו תחנון. ואף שגם בו ביום מתו קצת, אמרינן מקצת היום ככלו, ולכן אין להסתפר או לשא עד לאחר שהאיר היום, ולא מבערב. אך כשחל לייג בעמר ביום ראשון, מסתפרין בערב שבת שלפניו, לכבוד השבת.

סעיף ז'

ויש מקומות שמתירין עד ראש חדש איר ועד בכלל, שהן ששה עשר יום, ונשארים לייג יום באסור עד חג השבועות (ומסתפרין בערב החג). ומכל מקום ביום לייג בעמר בעצמו מתירין. (וכשחל ביום ראשון, מתירין בערב שבת, כמו שכתבתי לעיל). ויש מקומות שמתירין עד ראש חדש איר ולא עד בכלל, וביום ראשון דראש חדש מתחיל האסור, ויום ראשון דהגבלה הוא יום הלייג, ואמרינן בו, מקצת היום ככלו, ומתירין לשא ולהסתפר בהן, וגם ביום לייג בעמר מתירין (וכמו שכתבתי לעיל), וצריכין לנהג בכל קהלה מנהג אחד, ולא ישנו לעשות מקצתו כך ומקצתו כך.

סעיף ח'

הסנדק (הוא התופס את התינוק בשעת מילה) ונאבי הבן, מתירין להסתפר ביום שלפני המילה סמוך לערב קדם הליכה לבית הכנסת.

סעיף ט'

לעשות שדוכין אפלו בסעודה, מתירין בכל הימים. אך רקודין ומחולות, אסורין.

סעיף י'

נוהגים שלא לעשות מלאכה, אחד אנשים ואחד נשים כל ימי הספירה משקיעת החמה עד לאחר ספירת העמר, ורמז לזה, שנאמר, שבע שבתות,

מלשון שבות, שבזמן הספירה, דהינו משקיעת החמה ואילך, יש לשבות ממלאכה עד לאחר הספירה (סימן תצ"ג).

סעיף יא'

בליל ראשון דשבועות, מאחרין מלהתפלל עד צאת הכוכבים. שאם יתפללו קודם ויקבלו קדשת יום טוב, חסר מעט ממ"ט ימי הספירה. והתורה אמרה שבע שבתות תמימות תהינה.

סימן קכא - הלכות תענית צבור ובו י"א סעיפים:

טבת

סעיף א'

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שארעו צרות לאבותינו. ותכלית התענית היא, כדי לעורר את הלבבות לפקח על דרכי התשובה, ותהי זאת זכרון למעשינו הרעים, ומעש אבותינו שהיו כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. ובזכרון הדברים האלה, נשוב להיטיב, כמו שנאמר והתודו את עונם ואת אבותם. ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העקר בתענית, כמו שנאמר באנשי נינוה, וירא האלהים את מעשיהם, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, וירא את שקם ואת תעניתם לא נאמר, אלא וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרך הרעה. ואין התענית אלא הכנה לתשובה. לכן אותן אנשים שפשמתענים הולכים בטיול ומבלים את היום בדברים בטלים, תפסו את הטפל והניחו את העקר.

סעיף ב'

ואלו הן הימים: א. שלשה בתשרי בו נהרג גדליה בן אחיקם. שלאחר שחרב בית המקדש, השאירו נבוכדנצר בארץ ישראל, וישימהו לראש על ישראל. ועל ידי שנהרג, גלו כלו ונהרגו מהם לאלפים, ונכבדה גחלת ישראל הנשארת.

סעיף ג'

ב. עֲשֶׂרָה בְּטִבֵּת, סָמֵךְ מְלֻךְ בְּבֵל, נְבוּכַדְנֶצַּר הֶרְשַׁע עַל יְרוּשָׁלַיִם וְהִבִּיאָהּ בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק, וּמָזָה נִמְשָׁךְ הַחֶרֶבָן.

סעיף ד'

ג. שְׁבַעַה עֶשֶׂר בְּתַמּוּז, בּוֹ אָרְעוּ חֲמֵשׁ צָרוֹת, נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחֹת כְּשִׁירָד מִשָּׁה מִן הַהָר כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה, וְזֶה הָיָה בְּשִׁבְעָה עֶשֶׂר בְּתַמּוּז. וְנִתְבַּטַּל קֶרֶבֶן הַתְּמִיד. וְהִבְקָעָה הָעִיר בְּחֶרֶבָן בֵּית שְׁנִי. אַע"ג דְּבְחֶרֶבָן הָרִאשׁוֹן הִבְקָעָה בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ, דְּכַתִּיב (ירמיה נב), בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיַּחֲזֹק הָרָעַב בְּעִיר וְגו' וַתִּבְקַע הָעִיר וְגו'. אֲבָל בְּחֶרֶבָן הַשְּׁנִי, בְּשִׁבְעָה עֶשֶׂר בּוֹ הִבְקָעָה הָעִיר. וְחֶרֶבָן בֵּית שְׁנִי חֲמִירָא לָן. (ועוד איתא בירושלמי, דגם בראשון היה בשבועה עשר אלא שמפני הצרות, טעו בחשבון). וְשֶׁרָף אֶפּוֹסְטוֹמוֹס הֶרְשַׁע אֶת הַתּוֹרָה, וְהֶעֱמִיד צָלַם בְּהִיכַל עַל יְדֵי רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְזֶה גֵרַם חֶרְבָנוּ וְגַלְיוֹתֵנוּ.

סעיף ה'

ד. וַתִּשְׁעָה בָּאֵב, בּוֹ בַיּוֹם נִגְזַר עַל אָבוֹתֵינוּ שֶׁבַּמִּדְבָּר שָׁלֹא יִכְנָסוּ לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי אִז חֲזָרוּ הַמְּרַגְלִים, וַיִּכְּנוּ יִשְׂרָאֵל בְּכִיָּה שֶׁל חֲנָם, וְנִקְבַּע לְבְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וּבּוֹ בַיּוֹם הָיָה הַחֶרֶבָן הַגָּדוֹל שֶׁנֶּחְרַב בּוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן וְגַם הַשְּׁנִי, וְנִלְכְּדָה הָעִיר בַּיְתֵר, שֶׁהִיָּתָה עִיר גְּדוֹלָה, וְהָיוּ בָּהּ אֲלָפִים וַרְבָּבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. וּבּוֹ בַיּוֹם חָרַשׁ טוֹרְנוֹסְרוּפּוֹס אֶת הַהִיכָל וְאֶת סְבִיבָיו, וְנִתְקַיַּם הַפְּסוּק צִיּוֹן שָׁדָה תִּתְחַרֵּשׁ. (ועוד יש תענית צבור, תענית אסתר, לקמן סימן קמ"א סעיף ב').

(א) נקרא "צום השביעי". (ב) נקרא "צום העשירי". (ג) נקרא "צום הרביעי". (ד) נקרא "צום החמישי".

תמוז

יז

סעיף ו'

אם חלו תעניות אלו בשבת, דוחין אותן לאחר השבת. אבל אם חל עשרה בטיבת בערב שבת, מתעניין ומשלימין.

סעיף ז'

חתן שחלה אחת מד' תעניות אלו בתוך שבעת ימי המשתה שלו, אף על גב שאלו הימים המה לו כמו רגל, מפל מקום חיב להתענות. כיון דהרגל

שְׁלוֹ הוּי רָגַל דִּיחִיד, אֶתִי אֲבִלוֹת וְתַעֲנִית דְּרַבִּים וְדַחִי לֵהּ. וְעוֹד הָא כְּתִיב,
אִם לֹא אֲעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחֲתִי (רִיטב"א סוֹף מִס' תַּעֲנִית).

סעיף ח'

חלוק יש בין שלש תעניות הראשונות לתשעה באב. בשלש תעניות הראשונות אוכלים בלילה שלפניהן עד שיעלה עמוד השחר, והוא שלא ישן שנת קבע. אבל אם ישן שנת קבע, אסור אחר כך לאכול או לשותות, אלא אם כן התנה קדם שישן. ואם הוא רגיל לשותות לאחר השנה, אינו צריך להתנות על השתיה. ובתשעה באב, צריך להפסיק מבעוד יום שלפניו. שלש תעניות הראשונות, מתרות ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה. ובתשעה באב, אסורים בכלן. ומי שהוא בעל נפש ואדם בריא, יחמיר בכלן כמו בתשעה באב, ורק בנעילת הסנדל לא יחמיר, משום חוכא וטלולא. ובתשמיש המטה אם הוא ליל טבילה, יקיים עונתו בג' תעניות הראשונות.

סעיף ט'

עוד יש קלא בג' התעניות הראשונות, דעברות ומניקות המצטרות, פטורות מלהתענות. וכן חולה, אף על פי שאין בו סכנה, לא יתענה. ומכל מקום אף מי שמתר לו לאכול, לא יתענג את עצמו, אלא יאכל מה שהוא צריך לבריאות גופו (תק"נ תקנ"ד). וכן הקטנים, אף על פי שאינם חייבים להתענות, מכל מקום אם יש בהם דעת להתאבל, ראוי לחנכם, שלא להאכילם רק לחם ומים, להתאבל עם הצבור.

סעיף י'

לרחוץ פיו במים בשחרית, אסור בכל תענית צבור. והרק, אם אפשר לפלט, יפלט. ואם אי אפשר, בולעו אפלו ביום הפורים, פיון שאינו מכון להנאתו. לטעם המאכל, אפלו אם יפלט, אסור בתענית צבור. אבל בתענית שהוא מקבל על עצמו, מתר לטעם ולפלוט. וכן רחיצת הפה, מתרת בתענית יחיד תקס"ז.

סעיף יא'

מצוה על כל עדת ישראל, שעל כל צרה שלא תבוא, יתענו ויתפללו על צרתם לפני ה' יתברך שמו. ואם אין העת מכשרת להתענות, כגון הנרדפים שאינם רשאים להתענות, שלא לשבר כחם, יקבלו עליהם להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו, ונחשב להם כאילו התענו עתה, כדמצינו בדניאל דכתיב, ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום אשר

נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך (תקע"א תקע"ו).

סימן קכב - דינים מן שבעה עשר בתמוז עד תשעה באב

ב מנחם אב

סעיף א'

כיון שבשבעה עשר בתמוז התחילו צרות החרבון, לכן נוהגין קצת אבילות מיום זה עד אחר תשעה באב. וראוי לכל ירא שמים לעשות תקון חצות בכל יום לאחר חצות היום. אין נושאים נשים, אפלו מי שעדין לא קים מצות פרו ורבו. אבל לעשות שדוכין, אפלו בסעודה, מתר עד ראש חדש אב. ומראש חדש ואילך, אף על גב דמתר גם כן לעשות שדוכין, מכל מקום אסור לעשות סעודה, אך יכולין לאכל מיני מרקחת וכדומה. ישראל שפרנסה שלו בכלי זמר, מתר לנגן בבית אינו יהודי בכדי פרנסתו עד ראש חדש. אבל מראש חדש עד אחר התענית, אסור. ויום שבעה עשר בתמוז עצמו גם כן אסור, וכן עשרה בטבת. ויש נוהגין שלא לאכל בשר ושלא לשותות יין משבעה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב, אם לא בשבת או סעודת מצוה.

סעיף ב'

נוהגין שאין מברכין שהחיינו בימים אלו. ולכן אין קוננין ואין לובשין בגד חדש, משום דהיה צריך לברך שהחיינו. ועל פדיון הבן, מברכין שהחיינו, שלא להחמיץ את המצוה. ועל פרי, יש להקל לברך שהחיינו בשבת, או אפלו בחל, אם לא ימצא פרי זה לאחר תשעה באב. לא יכו התלמידים או הבנים בימים אלו.

סעיף ג'

וכן נוהגין שאין מסתפרין בימים אלו, לא שערוות הראש ולא שערוות הזקן ולא כל שער שבגופו. ואסור לגדולים לספר את הקטנים.

סעיף ד'

השפּה העליונה שפּזקו, כּל שמעבּב את האכילה, נראּה לי דיש להתייר לגלחו עד השבוע שחל בו תשעה באב. אבּל בשבוע שחל בו תשעה באב, יש לאסר.

סעיף ה'

קציצת הצפרנים, אין לאסר, רק בשבוע שחל בו תשעה באב. ואשה לצרף טבילתה מתרת גם אז. וכן המוהל יכול לתקן צפרניו לצרף הפריעה.

סעיף ו'

בשלשת השבתות שבין שבועה עשר בתמוז לתשעה באב, מפטירין גי דפרענותא, שהן, דברי ירמיהו, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו, וסימנם דש"ח. ואם טעה וקרא בשבת הראשונה את ההפטרָה של פרשה דיומא, מפטירין בשבת הבאה, דברי ירמיהו וגם, שמעו, מפני שהן סמוכות זו לזו. (סימן תכ"ח). חל ראש חדש אב להיות בשבת, מפטירין השמים כסאי. ויש מקומות שמפטירין שמעו.

אב

מנחם

ג

סעיף ז'

משנכנס אב, ממעטין בשמחה. אין בונין בנין של שמחה או בנין שהוא רק לרוחה. ואם קצץ עם אינו יהודי לציר לו את ביתו, אם יכול לפיסו בדבר מועט שימתין עד אחר תשעה באב, נכון הדבר. ואם לאו מתר. ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי אינו יהודי, לשתמיט מינה, משום דריע מזלה. אם אפשר, ישתמט כל החדש, ולכל הפחות עד לאחר תשעה באב. אין מקדשין את הלבנה עד לאחר תשעה באב.

סעיף ח'

מנהג בכל ישראל שלא לאכל בשר ושלל לשתות יין בתשעת ימים שמן ראש חדש עד לאחר תשעה באב, ואסור אפלו בתבשיל שנתבשל בו בשר או שיש בו שמן. ואפלו בשר עוף, אסור. ואף מי שמאכלי חלב מזיקין לו יכול לאכל בשר עוף. ולצרף חולה, הכל מתר. ומכל מקום אם אינו קשה לו, יש לו להפסיק, שלא לאכל מן ז' באב ולהלן. וכן נוהגות קצת יולדות להמנע מבשר ויין מז' באב ואילף, כי באותו היום נכנסו העובדי כוכבים

להיכל (פדלקמו סימן קכ"ד סעיף ב'). ובסעודת מצוה, כגון מילה ופדיון הבן, וסיום מסכתא גם כן, מתרין בבשר ויין. וחוץ מאבותיו ואחיו ובניו, וחוץ מאלו שיש להם שיכות למצוה, יכול להזמין עוד עשרה אנשים לרעות. אבל רק אותן שגם בפעם אחרת היו באין אליו אל המשטה. וכל זאת מתר אפלו בערב תשעה באב רק אותם שגם בפעם אחר היו באין אליו אל המשטה. וכל זאת מתר אפלו בערב תשעה באב קדם חצות היום, אבל לא אחר כך. והסעדה שנוהגין לעשות בלילה שלפני המילה, אינה סעדת מצוה (עין לקמן סימן קסג סעיף ח) ואסורין בבשר ויין, אלא יש לעשותה במאכלי חלב. וכוס של הבדלה במוצאי שבת, אם יש תינוק שישטה רב הכוס, נותנין לו. ואם לאו, יכול המבדיל בעצמו לשותות.

סעיף ט'

וכן אין מכבסין בתשעה ימים אלו. ואפלו חלוק או בגד שאינו רוצה ללבשו עד אחר התענית. ואפלו לתתם לכובסת אינו יהודי אסור. וישראלית, מתרת לכבס בגדי אינם יהודים. ומכל מקום בשבוע שחל בה תשעה באב יש לה לזהר. וכן אסור בתשעה ימים אלו ללבוש או להציע אפלו המכבסין מקדם. רק לכבוד שבת, מתר ללבוש בגדי פשתן, ולהציע על השלחנות לבנים, ולהחליף מטפחות הידים ומגבות, כדרך שעושין בשאר שבתות. אבל סדינים לבנים, אסור להציע. ואשה שצריכה ללבוש לבנים לספר ז' נקיים, מתרת לכבס וללבוש. וכן המטפחות שמלפפין בהן את התינוקות [חתולים], שמלכלכין אותן תדיר, מתר לכבסן.

סעיף י'

אין עושין בתשעה ימים אלו בגדים חדשים, או מנעלים חדשים, או לארג אנפלאות (זאקען שטרומפן), אפלו על ידי אמן אינו יהודי. ולצרך גדול, כגון לנשואין שיהיו מיד אחר תשעה באב, מתר על ידי אמן אינו יהודי, אבל לא על ידי ישראל. וקדם ראש חודש, מתר בכל ענין לתתן אפלו לאמן ישראל, ומתר לו לעשותן אפלו אחר כך.

סעיף יא'

נשים שנוהגות שלא לסדר החוטין לאריגה, משום דזה נקרא שתי, וכיון שבטלה אבן השתיה שהיתה בבית המקדש, החמירו עליהן בזה, אסור להתיר

אין רוחצין בתשעה ימים אלו אפלו בצוין. אד לרפואה, כגון יולדת או מעברת שקרובה ללדת, שטוב לה לרחוץ, וכן אדם חלוש שצנה אותו הרופא לרחוץ, מתרין לרחוץ אפלו בחמין. וכן נדה, רוחצת וטובלת כדרךה. ואם טובלת בלילה שאחר תשעה באב ואי אפשר לה לרחוץ אז, יכולה לרחוץ בערב תשעה באב. וכן כששובשת לבנים, יכולה לרחוץ מעט כדרךה, כיון שאינה עושה לתענוג.

סעיף יג'

ראש חדש אב שחל בערב שבת, מי שרגיל לרחוץ בחמין בכל ערב שבת, מתר גם עתה לרחוץ אפלו בחמין. אבל בערב שבת חזון, אסור לרחוץ בחמין אפלו למי שרגיל בקד, כי אם פניו ידיו ורגליו. וכן מי שרגיל בחפיפת הראש כל ערב שבת, מתר לו גם עתה, אד לא בבורית [בסבון] (זיי), ולא במי אפר (לויג). ומי שרגיל לטבול כל ערב שבת, מתר לו גם עתה לטבול בצוין. אבל מי שמבטלה לפעמים, אסור לו.

סעיף יד'

אבל שחל יום שלשים שלו בייח בתמוז או אחר כך עד ערב ראש חדש אב, מתר לו להסתפר. אבל מראש חדש ואילד, גם בכהאי גונא, אסור בכבוס ובתספורת (עין אליהו רבא סימן תקנ"א סעיף קטן ל"ב).

סעיף טו'

מילה שהיא בתשעה ימים אלו, נוהגין שהמוהל והסנדק ואבי הבן ואמו לובשין בגדי שבת. אבל המכניס את התינוק (געפאטער), אסור. אד האשה המכנסת את התינוק, נוהגת ללבוש בגדי שבת, כיון שזוהי כל מצותה. וגלוח, יש להתיר להם קדם שבת חזון. אבל אחר כך אסור.

סעיף טז'

כבר כתבנו בסעיף ט', כי בשבת חזון לובשין בגדי פשתן לבן, דהינו הכתנת ופוזמקאות [והגרבים], שאינן אלא מפני הזעה. אבל שאר בגדי שבת, תליא במנהג המקומות אם להחליפן או לא. ובבית הכנסת מחליפין את הפרכת והמפות והמעילים בשבת חזון, אד לא בשבת שחל בו תשעה באב.

סעיף יז'

נוהגין בשבת חזון לקרות למפטיר את הרב שהוא יודע לקונו, ולא יעלה
אז לשלישי (מגן אברהם סימן רפב סעיף קטן יד).

סימן קכג - דיני ערב תשעה באב ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

ברית מילה וכן פדיון הבן שחל בערב תשעה באב, עושין הסעודה קדם
חצות היום (ועין לעיל סימן קכב סעיף ח) (תקנא).

סעיף ב'

לא יטיל בערב תשעה באב. ונוהגין שלא ללמוד אחר צהריים, כי אם
בדברים שמתרים ללמוד בתשעה באב (תקנג).

אב

מנחם

ה

סעיף ג'

בענין סעודה המפסקת יש כמה דינים, והמנהג הישר הוא לאכל קדם
מנחה סעודת קבע, ואחר כך מתפללין מנחה, ואין אומרים תחנון, משום
דתשעה באב אקרי מועד, דכתוב, קרא עלי מועד. וסמוך לערב, יושבין על
הארץ ואין צריכים לחלץ המנעלים. ולא ישבו שלשה ביחד, שלא יתחייבו
בזמון. ואוכלין רק פת עם ביצה מבשלת קשה וקרה. וטובלין קצת פת
באפר ואוכלין. וצריך לזהר להפסיק מבעוד יום (אם מתר לאכל אחר כך, עין לקמן
סימן קלא סעיף יב) (תקנב תקנג).

סעיף ד'

מי שמתענה כל ימות השנה שני וחמישי וארע בו ערב תשעה באב, ישאל
על נדרו. ומי שיש לו גאר צייט [יום זכרון להוריו] בערב תשעה באב, יתנה
בפעם הראשונה שלא להתענות רק עד אחר חצות היום, ויתפלל מנחה
גדולה, דהינו חצי שעה לאחר הצהריים, ויאכל סעודה, ואחר כך סמוך
לערב יאכל סעודה המפסקת (תקנב).

סעיף ה'

בין השמשות, אסור בכל מה שאסור בתשעה באב, ולכן צריכין לחלץ את המנעלים קדם בין השמשות.

סימן קכד - הלכות תשעה באב ובו כ"ב סעיפים:

סעיף א'

ערבית, נכנסין לבית הכנסת וחולצין המנעלים (כמו שכתבנו בסוף סימן הקודם). ונוהגין להסיר את הפרכת מארון הקדש, משום דכתיב, בצע אמרתו. ואין מדליקין רק נר אחד לפני שליח הצבור ומתפללין ערבית בנחת ודרך בכי באבלים. ואין אומרים נחם עד למחרת במנחה. ואחר תפלת שמנה עשרה אומרים קדיש שלם עם התקבל, ויושבים לארץ, ומדליקין קצת גרות רק בכדי שיוכלו לומר איכה וקינוח. ואומרים איכה וקינוח גם כן בנחת ודרך בכי, ומפסיק באיכה מעט בין כל פסוק ופסוק, ומעט יותר בין כל איכה ואיכה. ובכל איכה, מגביה שליח הצבור קולו קצת יותר. ופסוק האחרון שבכל איכה, אומרים בקול רם. וכשמגיע לפסוק השיבנו וגוי אומרים אותו הקהל בקול רם, ואחר כך מסיים שליח הצבור, וחוזר הקהל ואומר השיבנו וגוי בקול רם, וכן שליח הצבור. ואחר כך אומרים ואתה קדוש וקדיש שלם בלא התקבל, לפי שאמר באיכה, שתם תפלתי. וכן למחר בשחרית מדליגין התקבל עד למנחה (תקנו תקנט). גם מי שהוא ביחידות, שאין לו מנגן, אומר איכה וקינוח (חיי אדם).

סעיף ב'

יש לאדם להצטער בענין משכבו, שאם רגיל לשכב על ב' פרים, ישכב עתה על אחד. ויש נוהגין לשכב בליל תשעה באב על הארץ, ושם אבן תחת ראשו, זכר למה שנאמר, ויקח מאבני המקום וגוי שראה את החרבן ואמר, מה נורא וגוי והכל לפי מה שהוא אדם (תקנה).

סעיף ג'

בְּשַׁחֲרִית אֵין מְנִיחִין תְּפִלִּין, מְשׁוּם דְּתַפְּלִין נִקְרְאִים פָּאָר. וְגַם אֵין לּוֹבְשֵׁין טְלִית גְּדוּל, מְשׁוּם דְּכִתִּיב, בַּצַּע אֲמַרְתּוּ, וּמִתְרַגְּמִינָן, בַּצַּע פּוּרְפִירָא דִּילָהּ. אֶלָּא לּוֹבְשֵׁין טְלִית קֶטָן בְּלֹא בְּרָכָה, וּמִשְׁפִּימִין קֶצֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאֵין מְדַלִּיקִין נֵר תְּפִלָּה כָּלֵל, וּמִתְפַּלְּלִין גַּם כּוֹן בְּנִחַת וְדַרְךָ בְּכִי, וְאוֹמְרִים מְזִמּוֹר לְתוֹדָה. וּשְׁלִיחַ הַצְּבוּר, בְּחִזְרַת הַתְּפִלָּה אוֹמֵר עֲנֵנוּ בֵּין גּוֹאֵל לְרוֹפֵא, כְּמוֹ בְּכָל תַּעֲנִית צְבוּר, וְאֵינוֹ אוֹמֵר בְּרַפְת פְּהֵנִים. וּלְאַחַר הַתְּפִלָּה אוֹמֵר חֲצִי קֳדִישׁ. אֵין אוֹמְרִים לֹא תַחֲנוּן וְלֹא אֵל אֲרָךְ אַפִּים מְשׁוּם דְּאֶקְרִי מוֹעֵד. וּמוֹצִיאֵין סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרִין כִּי תוֹלִיד בְּנִים וְגוֹי תִלְתָּא גְבָרִי. וְנִכּוֹן שְׁהַעוּלָה יֵאמֹר בְּלַחֵשׁ קֳדָם הַבְּרָכָה, בְּרוּךְ דִּין הָאֱמֶת. אַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה אוֹמְרִים חֲצִי קֳדִישׁ, וּמִפְטִירִין אֶסְרָא אֶסִיפִים בְּנִגּוּן אֵיכָה, וּמְחִזְרִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, וְיוֹשְׁבִים עַל הָאֲרֶץ וְאוֹמְרִים קִינּוֹת, וְיֵשׁ לְהָאֲרֶץ בְּהוֹן עַד סְמוּךְ לְצַהֲרִים. אַחַר כֶּךָ אוֹמְרִים אֲשֶׁרִי, וְאֵין אוֹמְרִים לְמִנְצַח, אֶלָּא וּבֵא לְצִיּוֹן וְגוֹי, וּמְדַלְּגִין אֶת הַפְּסוֹק וְאֵנִי זֹאת וְגוֹי לְפִי שְׁהִיָּה נִרְאָה כְּמִקְיָם בְּרִית עַל הַקִּינּוֹת. וְעוֹד, דְּלֹא שֵׁיךְ לּוֹמֵר וְאֵנִי זֹאת בְּרִיתִי וְגוֹי לֹא יִמוּשׁוּ מִפִּיךָ וְגוֹי כִּינּוֹן שְׁהַכֵּל בְּטִלִּים וְאֶסּוּרִים בְּדַבְּרֵי תּוֹרָה. אֲבָל בְּבֵית הָאֲבֵל, בְּכָל הַשָּׁנָה חוּץ מִתְּשֻׁעָה בָּאָב, אוֹמְרִים אוֹתוֹ, שְׂאֵף עַל גֵּב שְׁהָאֲבֵל בְּטַל מְדַבְּרֵי תּוֹרָה, הַמְּנַחֲמִים אֵינָן בְּטִלִּין. וְאוֹמְרִים וְאַתָּה קְדוֹשׁ וְגוֹי וְאוֹמְרִים קֳדִישׁ שְׁלָם בְּדִלּוּג תִּתְקַבֵּל, עֲלֵינוּ קֳדִישׁ יְתוּם, וְאֵין אוֹמְרִים לֹא שִׁיר הַיְחוּד וְלֹא שִׁיר שֶׁל יוֹם וְלֹא פְטוּם הַקְּטָרֶת. וְנִכּוֹן שְׁכָל אֶחָד יִקְרָא אַחַר כֶּךָ מְגִלַת אֵיכָה (תקנד)

סעיף ד'

אם יש אביל בעיר, הולך לבית הכנסת בפליקה וגם ביום עד שנגמרו הקינות, ומתן לו לעלות לתורה ולקרות ההפטרה, שהרי כלם אבילים הם.

סעיף ה'

דברי תורה משמחין את הלב, שנאמר פקודי ה' ישירים משמחי לב. ולכן אסור בתשעה באב ללמד תורה, כי אם בדברים שמעציבים את לבו, כגון בספר ירמיה בדברים הרעים שבו, ופסוקי נחמה שבו ידלג. וכן פרעניות על אמות העולם שפתובות שם ידלג. וכן מתן ללמד בספר איוב, ומדרש איכה, וגמרא פרק אלו מגלחין וכו', דמירי בדיני אביל ומנדה, ובהגדה דפרק הנזקין, וירושלמי סוף מסכת תענית, דמירי מחרבן. ואף באלו שהוא מתן ללמד, אסור לעין בהם איזה קשיא ותרוץ או דרוש, כי משמחים את הלב. וכל מה שמתן האדם ללמד בעצמו, מתן ללמד גם עם תינוקות. מתן לקרות כל סדר היום, אפלו איזהו מקומן. וסדר מעמדות אין לומר, אפלו מי שרגיל לאמרו בכל יום (תקנד).

סעיף ו'

אִפְלוּ עֲבֵרוֹת וּמִנִּיקוֹת, אָף עַל פִּי שְׂמֻצְטֵעֵרוֹת הַרְבֵּה, צָרִיכוֹת לְהַשְׁלִים הַתְּעֵנִית, אִם לֹא בְּמָקוֹם שֵׁיט לְחוּשׁ חֵס וְשְׁלוֹם לְסַכְּנָה. אֲבָל חוּלָה, אָף עַל פִּי שְׂאִין בּוֹ סַכְּנָה, יֵשׁ לְהַקְלֵל שְׁלֵא יִשְׁלִים הַתְּעֵנִית, רַק יִתְעַנֶּה אִיזָה שְׁעוֹת, וּמִכָּל שָׂכֵן אִם חָלוּשׁ בְּטַבְּעוֹ. וְיִוָּלְדֵת לְאַחַר שְׁבַעַה יָמִים עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם נְמִי דִינָה כְּחוּלָה שְׂאִין בּוֹ סַכְּנָה, אָף עַל פִּי שְׂאִינָה חוּלָה. אֲדָּ אִם מְרַגְּשֵׁת בְּעֲצָמָה שֶׁהִיא בְּרִיאָה לְגַמְרִי וְהַתְּעֵנִית לֹא יִזְיֵק לָהּ, יֵשׁ לָהּ לְהַשְׁלִים. וְאִלוּ שְׂצָרִיכִין לְאָכַל בְּתִשְׁעָה בָּבָב, לֹא יִתְעַנְּנוּ בְּמֵאֲכָלִים, אֲלֵא בְּכַדֵּי צָרָה בְּרִיאוֹת הַגּוּף.

סעיף ז'

רְחִיצָה, אֲסוּרָה בֵּין בְּחֻמֵּי בֵּין בְּצוּנוֹ. וְאִפְלוּ לְהוֹשִׁיט אֲצַבְּעוֹ לְתוֹךְ מַיִם, אֲסוּר. וְאִינָה אֲסוּרָה רַק רְחִיצָה שֶׁל תְּעַנּוּג. אֲבָל שְׁלֵא לְתַעֲנוּג, מִתֵּר. וְלָכֵן רוּחַ יָדָיו בְּשַׁחְרִית, וְיִזְהַר שְׁלֵא יִרְחֹץ רַק אֲצַבְּעוֹתָיו, שֶׁזֶּהוּ עֶקֶר הַרְחִיצָה בְּשַׁחְרִית, מִפְּנֵי שְׁרוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עַל הָאֲצַבְּעוֹת. וְלְאַחַר שֶׁנִּגְבָּן קֶצֶת וְעֵדִין לְחוֹת קֶצֶת, מְעַבִּירָן עַל עֵינָיו. וְאִם עֵינָיו מְלַכְלָכוֹת וְדָרְכוּ לְרַחֲצוֹן בְּמַיִם, רוּחֲצוֹן גַּם עֲתָה כְּדָרְכוּ וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ. וְכֵן אִם הָיוּ יָדָיו מְלַכְלָכוֹת בְּטִיט וְכִדוּמָה, מִתֵּר לְרַחוּץ בְּמָקוֹם הַמְּלַכְלָךְ. וְכֵן כְּשֶׁעוֹשֶׂה צָרְכִיו, מִתֵּר לְרַחוּץ יָדָיו קֶצֶת כְּדָרְכוּ תְּמִיד. וְכֵן לְתַפְלֵת מִנְּחָה, יִרְחֹץ אֲצַבְּעוֹתָיו (תַּקְנֵד תְּרִיג תְּרִיד).

סעיף ח'

נָשִׁים הַמְּבַשְׁלוֹת וְצָרִיכוֹת לְהַדִּיחַ הַמֵּאֲכָלִים, מִתְּרוֹת. דָּהֵא אֵינָן מִתְּכַוְּנוֹת לְרְחִיצָה. הַהוּלָךְ לְצָרְכֵי מְצוּהָ וְאִין לְפָנָיו דְּרָךְ אַחֲרֵת, רַק לְעֵבֵר בְּמַיִם, עוֹבֵר בְּמַיִם, בֵּין בְּהַלִּיכָתוֹ בֵּין בְּחִזְיָתוֹ וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ. אֲבָל אִם הוּלָךְ בְּשִׁבִיל מְמוֹנָה, בְּהַלִּיכָתוֹ מִתֵּר, וּבְחִזְיָתוֹ אֲסוּר. הַבָּא מִן הַדְּרָךְ וְרָגְלָיו כְּהוֹת, מִתֵּר לְרַחֲצוֹ בְּמַיִם (תַּקְנֵד תְּרִיג).

סעיף ט'

אָף עַל פִּי שְׂאִינָה אֲסוּרָה כִּי אִם רְחִיצָה שֶׁל תְּעַנּוּג, מִכָּל מָקוֹם אֲשֶׁה שְׁחָלָה סְבִילָתָהּ בְּלִיל תִּשְׁעָה בָּבָב, לֹא תִטְבֵּל, כִּיּוֹן דְּאֲסוּרִין בְּתִשְׁמִישׁ (וּלְעֵנָן לְבִישַׁת הַלְבוּשׁ, עֵין לְקַמּוֹ סִימּוֹן קֵנֵט) (תַּקְנֵד).

סעיף י'

סיכה גם כן אינה אסורה אלא של תענוג, אבל מי שיש לו חטטין או לצרף
שאר רפואה, מתר לסוד (תקנד תריד).

סעיף יא'

נעילת הסנדל, אינה אסורה אלא של עור. אבל של בגד וכדומה, אם אינו
מחפה בשולים בעור מתר. ההולכים בין האינם יהודים, נוהגים ללבוש
מנעלים. ומכל מקום בעל נפש יחמיר על עצמו. והיושבים בחניות, ודאי
אסורים. המהלך בדרך רחוקה ברגליו, כיון שהוא טרח גדול, לא אסרו
חכמינו זכרונם לברכה, ומתר בנעילת הסנדל. אך כשמגיע לעיר, חולץ.
ואם יושב בעגלה, אסור בנעילת הסנדל.

אב מנחם ז

סעיף יב'

תשמיש המטה אסור. ויש להחמיר אפלו בנגיעה באשתו.

סעיף יג'

אסור לשאול בשלום חברו בתשעה באב. ואפלו לומר: צפרא טבא וכיוצא
בו אסור. ואם עם הארץ או אינו יהודי שואליו בשלום, משיב בשפה רפה
שלא יקפידו עליו. וכן אסור לשלום דורון לחברו, שזהו בכלל שאילת
שלום (תקנד).

סעיף יד'

לא יטיל בשוק, שלא יבוא לידי שחוק ושמחה. עשון טבק, יש אוסרין,
ויש מתירין לאחר הצהרים בצנעא בתוך ביתו (תקנד ובח"א ובשע"ת תקנ"ט).

סעיף טו'

בענין מלאכה, אנו נוהגים שכל מלאכה שיש בה שהוי קצת, אפלו אינה
מעשה אמן אלא מעשה הדיוט, אסורין בליילה וביום עד הצהרים. אבל
דבר שאין בו שהוי, כגון הדלקת נרות וקשירה וכיוצא בו, מתר. ולאחר
הצהרים עושים כל המלאכות. וכן משא ומתן נוהגים לאסור קדם
הצהרים, ולאחר הצהרים מתירין. אבל מי שהוא ירא שמים, יש לו
להחמיר כל היום, בין במלאכה, בין במשא ומתן, שלא יסיח דעתו מן
האבלות. ועל ידי אינו יהודי, מתר לעשות כל מלאכה. דבר האבד, מתר

לַעֲשׂוֹת גַּם בְּעֶצְמוֹ. לְחַלֵּב הַפְּרוֹת, טוֹב לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר, מִתֵּר בְּעֶצְמוֹ (תקנד).

סעיף טז'

נוֹהֲגִין שְׂאִין יוֹשְׁבֵינָם עַל סִפְסָל לֹא בְלִילָה וְלֹא בַּיּוֹם עַד לְאַחַר הַצְּהָרִים, כִּי אִם עַל הָאָרֶץ, וְלְאַחַר הַצְּהָרִים מִתְּרִין. אָבֵל שְׂאָר דְּבָרִים הָאֲסוּרִים, אֲסוּרִים עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים (תקנד תקנט).

סעיף יז'

נוֹהֲגִין שְׂלֹא לְהַכִּין צְרָכֵי סְעוּדָה עַד אַחַר הַצְּהָרִים אָבֵל לְצַרְדָּה מִצָּוָה, מִתֵּר.

סעיף יח'

אִם יֵשׁ תִּינוּק לְמוֹל, מְלִין אוֹתוֹ אַחַר שְׂגִמְרוֹ אֶת הַקִּינוּת. וְאָבִי הֵבֵן וְאִמּוֹ וְהַסְּנֵדֵק וְהַמּוֹהֵל, מִתְּרִין לְלַבּוֹשׁ בְּגָדֵי שִׁבְתָּ לְכָבוֹד הַמִּילָה, וְאַחַר כֵּן פּוֹשְׁטִין אוֹתוֹ. וּמִדְּלִיקִין גֵּרוֹת לְכָבוֹד הַמִּילָה. וְהַפּוֹס נוֹתֵנִין לְתִינוּק לְשִׁתוֹת.

סעיף יט'

בְּמִנְחָה מְנִיחִין טְלִית וְתַפְלִין בְּבִרְכוֹת, וְאוֹמְרִים שִׁיר שֶׁל יוֹם וְשְׂאָר הַדְּבָרִים שְׁחִסְרוּ בְּשַׁחֲרִית, וְאוֹמְרִים אֲשֶׁרִי וְחֲצֵי קִדִּישׁ, וְקוֹרִין בְּתוֹרָה, וּמִפְּטִירִין כְּמוֹ בְּשְׂאָר תַּעֲנִית צְבוּר, וּמְכַנְיִסִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, וְאוֹמֵר שְׁלִיחַ הַצְּבוּר חֲצֵי קִדִּישׁ, וּמִתְּפַלְלִין שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה, וְאוֹמְרִים נַחֵם בְּבִרְכַּת וְלִירוּשָׁלַיִם, וְאִם שְׂכָחוּ שֵׁם, אוֹמְרוּ אַחַר עֲנָנוּ. וְלֹא יִסִּים בְּרוּךְ מְנַחֵם וְכוּ', אֶלֶּא כִּי אֶתָּה שׁוֹמֵעַ וְכוּ'. וְאִם גַּם שֵׁם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שְׂאָמֵר בְּרוּךְ אַתָּה ה', גּוֹמֵר הַבְּרָכָה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וּמִתְּפַלֵּל כְּסֻדָּר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַזֵּר (עין פרי מגדים). שְׁלִיחַ הַצְּבוּר, בְּחִזְרַת הַתְּפִלָּה אוֹמֵר בְּרַכַּת כְּהֵנִים, וְאַחַר הַתְּפִלָּה קִדִּישׁ שְׁלֵם תַּתְּקַבֵּל, וְחוֹלְצִין הַתְּפִלִּין, וּמִתְּפַלְלִין מְעָרִיב (תקנד תקנה תקנז תקנט). וְאִם הִלְבְּנָה זִוְרַחַת, מְקַדְשִׁין אוֹתָהּ. וְעֵין לְעִיל סִימָן צ"ז סְעִיף י"א, שְׂצָרִיכִים לְטַעַם תַּחֲלָה (תכו).

סעיף כ'

תִּנְיָא, בְּזוֹ בָּאֵב נְכַנְסוּ הַגּוֹזִים לְהִיכָל, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְקִלְקְלוּ בּוֹ שְׁבִיעֵי וְשְׁמִינֵי, וְתִשְׁעֵי לַעֲת עָרֵב הַצִּיתוּ בּוֹ אֶת הָאֵשׁ, וְהִיָּתָה דוֹלְקַת וְהוֹלְקַת כָּל יוֹם הָעֵשִׂירִי עַד שְׁקִיעַת הַחֶמֶה. וְהָא דְלֹא קָבְעוּ אֶת הַתַּעֲנִית לְיוֹם הָעֵשִׂירִי, אֶף

שָׂרְבוּ שֶׁל הַיְכָל נִשְׂרַף בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִתְחַלַּת הַפְּרָעָנוּיּוֹת חָמִיר טָפִי. וְאִיתָא
בִּירוּשְׁלָמִי, ר' אֲבִין הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וְעִשְׂרִי. ר' לִוִי הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וְלֵיל
עִשְׂרִי, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ כַּחַ לְהִתְעַנּוֹת כָּל הַיּוֹם הָעִשְׂרִי, הִתְעַנָּה רַק
הַלֵּילָה. וְאָנוּ תֵּשׁ כַּחֲנוּ, וְאִין מִתְעַנִּין רַק תְּשִׁיעִי לְבַד, אִךְ מִחֲמִירִין שֶׁלֹּא
לְאָכַל בֶּשָׂר וְשֶׁלֹּא לְשִׁתּוֹת יַיִן בְּלֵיל י' וְלֹא בַיּוֹם י' עַד חֲצוֹת הַיּוֹם, כִּי אִם
בְּסְעוּדַת מִצְנָה. וְכֵן אִין לְבָרֵךְ שֶׁהִחִינּוּ. גַּם אִין לְרַחוּץ וְלֹא לְהִסְתַּפֵּר וּלְכַבֵּס
עַד חֲצוֹת יוֹם י'. וּמִי שֶׁמִּחְמִיר עַל עֲצָמוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים כָּל יוֹם י',
הָרִי זֶה מְשַׁבַּח. אִם הַיּוֹם הָעִשְׂרִי חָל בְּעָרֵב שַׁבָּת, מִתֵּר לְרַחוּץ וּלְהִסְתַּפֵּר
וּלְכַבֵּס מִיָּד בְּשַׁחְרִית, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת.

אב

מנחם

ח

סעיף כא'

יולדת אף שמתענה לאחר שבעה, מתרת בליל עשירי בבשר ויין.

סעיף כב'

נכון שלא לשמש מטתו בליל עשירי, אם לא כשהוא ליל טבילה או כשהוא
יוצא לדרך או בא מן הדרך (שע"ת סימן תקנח סעיף קטן ב).

סימן קכה - דיני תשעה באב שחל בשבת או באחד בשבת ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

תשעה באב שחל באחד בשבת או שחל בשבת ונדחה לאחד בשבת, אוכלין
בשבת בשר ושותין יין. ואפלו בסעודה שלישית שלאחר מנחה, מתר בכל,
אך לא ישב אז בסעודת חברים. אם חל ברית מילה, יעשו הסעודה קדם
מנחה. אבל מתר לאכול עם בני ביתו, ויכול לברך בזמון. וצריך להפסיק
מבעוד יום, כי בבין השמשות אסור באכילה ושתייה ורחיצה. אך
המנעלים לא יחלוץ עד לאחר ברכו. ושלוח הצבור חולץ קדם שמתחיל
והוא רחום, כדי שלא לבלבל דעתו, ויאמר מתחלה ברפת המבדיל בין
קדש לחל בלא שם ומלכות (תקנב תקנג).

סעיף ב'

ליל שַׁבַּת שְׁחַל בּוּ תִשְׁעָה בָּאֵב, אָסוּר בְּתִשְׁמִישׁ הַמָּטָה, אִם לֹא כִשְׁחַל אֶז לִיל טְבִילַתָּהּ (תקנד).

סעיף ג'

אוֹמְרִים אֵב הַרְחָמִים וּמִזְכִּירִין נְשָׁמוֹת בְּשַׁחְרִית. אֲבָל בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים צְדָקָתְךָ צְדָקָה.

סעיף ד'

תִּשְׁעָה בָּאֵב שְׁחַל בְּשַׁבַּת יֵשׁ לְהַחְמִיר שְׁלֹא לְלַמֵּד כִּי אִם דְּבָרִים הַמְתָּרִים לְלַמֵּד בְּתִשְׁעָה בָּאֵב, וְלִכּוֹן אֵין אוֹמְרִים פְּרָקִי אֲבוֹת. אֲבָל לְקִרוֹת הַסְּדָרָה שְׁנַיִם מְקָרָא וְאַחַד תַּרְגּוּם, מִתֵּר וּמְכַל שְׁכֵן קִדְּם חֲצוֹת הַיּוֹם. וְאִם חָל (ג) עָרַב תִּשְׁעָה בָּאֵב [בְּשַׁבַּת] אָסוּר לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם בְּלִמּוּד כְּמוֹ בְּשַׁאֲר תִּשְׁעָה בָּאֵב.

סעיף ה'

קִדְּם עֲרַבִּית אֵין אוֹמְרִים לְמִנְצַח בְּנִגְיוֹנוֹת. וְאֵין אוֹמְרִים וַיְהִי נֶעַם קִדְּם וְאַתָּה קְדוֹשׁ מְשׁוּם דְּנִתְיַסַּד עַל הַקְּמַת הַמְּשָׁכָן וְעַתָּה נִחְרַב. גַּם אֵין אוֹמְרִים וַיִּתֵּן לְךָ, וְאֵין מְבָרְכִין אֶת הַבְּנִיִּים (תקנ"ט ובסד"ה).

סעיף ו'

מִשְׁתַּחֲשָׁד, כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת הַנֵּר, מְבָרַךְ בּוֹרָא מְאֹרֵי הָאֵשׁ. וּבְשִׁמְנָה עֶשְׂרֵה, אוֹמְרִים אֶתָּה חוֹנֵנְתָּנוּ. אֲבָל אֵין מְבָדִילִין עַל הַפּוֹס עַד מוֹצָאֵי תִשְׁעָה בָּאֵב, וְאִז הוּא מְבָדִיל עַל הַפּוֹס. אֲבָל אֵינוֹ מְבָרַךְ לֹא עַל הַבְּשָׁמִים וְלֹא עַל הַנֵּר, אֲפִלּוֹ לֹא בְּרַךְ עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת. וַיִּזְהֵר לְבַנֵּי בֵּיתוֹ שְׁלֹא יַעֲשׂוּ מְלָאכָה עַד שְׁיֵאמְרוּ הַמְּבָדִיל בֵּין קִדְּשׁ לְחַל בְּלֹא שֵׁם וּמְלָכוֹת. וְאִם שְׁכַח לומר אֶתָּה חוֹנֵנְתָּנוּ, אֵין צָרִיךְ לְחַזֵּר אֶלָּא לומר תִּפְּלָתוֹ (כְּמוֹ שֶׁפְּתַבְּנוּ לְעִיל סִימּוֹן) שְׁהֵרִי יְבָדִיל בְּמוֹצָאֵי תִשְׁעָה בָּאֵב עַל הַפּוֹס, וְלֹא יִטְעַם קִדְּם. וְאִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, יֵאמֶר תִּחַלָּה הַמְּבָדִיל בֵּין קִדְּשׁ וְכוּי בְּלֹא שֵׁם וּמְלָכוֹת.

סעיף ז'

תִּשְׁעָה בָּאָב שָׁחַל בְּשַׁבַּת וְנִדְחָה לְיוֹם רִאשׁוֹן, בְּלִילָה שְׁלֹאֲחֵר הַתְּעַנִּית,
אֲסוּרִים בְּבִשּׁוֹר וְיִין כְּמוֹ בְּשֶׁאֵר תִּשְׁעָה בָּאָב, מִפְּנֵי אֲבִלוֹת הַיּוֹם. אֲבָל
לְמַחֵר, מִתְּרִים מִיָּד בְּכָל (תקנ"ח).

סעיף ח'

אם יש מילה בתשעה באב שנדחה, מתר לבעלי הברית דהינו אבי הבר
ואמו והמוהל והסנדק להתפלל מנחה גדולה, הינו חצי שעה אחר
הצהרים, ואז מתר להבדיל על הכוס ולאכול ולרחוץ, אבל סעודה, לא
יעשו עד הלילה. וכן בפדיון הבר בזמנו, האב והכהן לא ישלימו (תקנ"ט).

סימן קכו - לעשות זכר לחרבן ובו ד' סעיפים:

אב

מנחם

ט

סעיף א'

משחרב בית המקדש תקנו חכמינו זכרונם לברכה שפכל שמחה יהא בה
זכר לחרבן, כמו שכתוב, אם אשכחך ירושלים וגוי אם לא אעלה את
ירושלים על ראש שמחתי. וגזרו שלא יבנה לו ישראל בנין מסיד ומציר
בבנין המלכים. ולא יסיד את כל ביתו בסיד, אלא טח ביתו בטיט וסד
בסיד, ומניח בו אמה על אמה פנגד הפתח בלא סיד, כדי לזכר החרבן.
ומה שלא נהגו כן עתה, לא ידענו טעם ברור.

סעיף ב'

וכן תקנו שהעורף שלחו לעשות סעודה לאורחים, אפלו סעודת מצוה, לא
יתן כל התבשילין הראויין לסעודה, וכן האשה לא תתקשט בכל
תכשיטיה בפעם אחת. והחתן קדם חפתו, נותנים אפר על ראשו במקום
הנחת תפלין. והמכסה שמכסים בה את הפלה, לא יהיו בו חוטי כסף או
זהב. גם נוהגין שבשעת כתיבת התנאין, אחר קריאתו, שוברין קדירה
לעשות זכר לחרבן, אבל יש לקח קדירה שבורה. ותחת החפה שובר החתן
כלי זכוכית, וזה יכול להיות כוס שלם.

סעיף ג'

וְכֵן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא לְשִׁמוֹעַ שׁוֹמֵם כְּלֵי שִׁיר, וְאֶפְלוּ שִׁיר בְּפֶה. וְאִין לְשׁוֹרֵר בְּסֻעוּדָה
אֶלֶּא הַזְמִירוֹת שֶׁנִּתְקַנּוּ, כְּמוֹ בַשֶּׁבֶת. אֲבָל פִּיּוּטִים אַחֲרֵים, אֲסוּר לְשׁוֹרֵר.

סעיף ד'

הַשְּׁמֵר לָךְ מִלְּרֵאוֹת קִנְיָנָאוֹת (*תרגום: ציד חיות) שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְכֵן
מִחֻלְתָּם אוֹ שׁוֹם דְּבָר עַל שְׁמֻחָתָם. וְאִם תִּשְׁמַע קוֹלָם שְׁמַחִים, תִּתְאַנַּח
וְתִצְטַעַר עַל חֲרַבֵּן יְרוּשָׁלַיִם, וְתִתְפַּלֵּל לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֶיךָ, וְאֶפְלוּ
לְקִנְיָנָאוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֲסוּר לְלַכֵּת, מִשׁוּם דְּהוּי מוֹשֵׁב לְצִיָּים (ב"ח חיי"א כלל
סג). וְכָל מִינֵי שְׁמֻחָה, אֲסוּר. אֶלֶּא לְשִׁמַּח חֲתָן וְכֻלָּה, מִתֵּר. בֵּין בְּשִׁיר בְּפֶה,
בֵּין בְּכֻלִּים, וְגַם אִין לְשִׁמַּח בְּיֹתֵר. וְאֲסוּר לְאַדָּם שְׁיִמְלֵא שְׁחוֹק פִּיו בְּעוֹלָם
הַזֶּה, אֶפְלוּ בְּשִׁמְחָה שֶׁל מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר, אִזּוּ יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ (סימן תקס
ובחיי"א).

סימן קכז - הלכות תענית יחיד ובו י"ח סעיפים:

אב

מנחם

י

סעיף א'

כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עַל הַצָּבוּר לְהִתְעַנּוֹת וּלְהִתְפַּלֵּל עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תְּבוֹא, כָּךְ
מִצְוָה עַל כָּל יַחֲיד שֶׁאִם בָּאָה עָלָיו חֵס וְשְׁלוֹם אִיזוֹ צָרָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ
חוּלָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אוֹ שֶׁהוּא תוֹעָה בְּדַרְךְוֹ, אוֹ חֲבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים עַל יָדֵי
עֲלִילָה, מִצְוָה עָלָיו שִׁיתְעַנֶּה וְיִתְפַּלֵּל אֵל ה' וַיִּבְקֶשׁ רַחֲמִים מֵאֵתוֹ יִתְבַּרְךָ
שְׁמוֹ שְׁיִוָּשִׁיעַ לוֹ. וְדָבָר זֶה מִדְּרָכֵי תְּשׁוּבָה הוּא, שֶׁלֹּא יֹאמֶר הָאָדָם, חֵס
וְשְׁלוֹם מִקֶּרֶה הִיא הַצָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי, וְהִלַּכְתִּי גַם אֲנִי
עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי. פְּרוּשׁ, כְּשֶׁאָבִיא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדִי שֶׁתְּשׁוּבוּ, אִם תֹּאמְרוּ
שֶׁהוּא קָרִי, אוֹסִיף עֲלֵיכֶם חַמַּת אוֹתוֹ קָרִי, אֲבָל צָרִיךְ הָאָדָם לְדַעַת כִּי
בְּחֻטְאָיו הִבִּיא עָלָיו הָאֱלֹהִים אֶת כָּל הַרְעָה הַזֹּאת, וַיִּפְשָׁט בְּמַעֲשָׁיו, וַיָּשׁוּב
אֵל ה' וַיִּרְחַמְהוּ (סימן תקעח וברמב"ם ובמגיד משנה).

סעיף ב'

יַחֲיד שֶׁהוּא רוֹצֵה לְהִתְעַנּוֹת, צָרִיךְ לְקַבֵּל עָלָיו בַּיּוֹם שֶׁלִּפְנֵי בְּתַפְלַת
הַמִּנְחָה, דְּהֵינּוּ בְּבִרְכַּת שְׁמַע קוֹלֵנוּ, יִהְרַחֵר בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא מְקַבֵּל עָלָיו

להתענות. וקדם יהיו לרצון יאמר, רבון העולמים, הרי אני לפניך בתענית וכו' (כמו שגדפס בסדורים). ואף על פי שאוכל ושותה אחר כך עד שייעלה עמוד השחר (עין לעיל סימן קכא סעיף ח) אין בכך כלום. וכן אם רוצה להתענות איזה ימים זה אחר זה אף על פי שיאכל וישתה בלילות שביניהם, סגי בקבלה אחת. אבל אם מקבל עליו איזה ימים שאינם רצופין, כגון שני חמישי ושני, יש לקבל עליו כל יום במנחה שלפניו (תקסב).

סעיף ג'

מי שהוא רגיל להתענות בעשרת ימי תשובה או ביום ראשון ודסליחות וערב ראש השנה, אינו צריך לקבלם, שהם מקבלים מנחה המנהג. וכן תענית חלום, אינה צריך קבלה. וכן תענית שני חמישי ושני שלאחר פסח וסכות, אם ענה אמן אחר מי שברך והיה דעתו להתענות, די בכך ואינו צריך קבלה אחרת. ומכל מקום אם מתחרט ואינו רוצה להתענות, רשאי פיון שלא קבל עליו בפרוש ולא הוציא בפיו שהוא רוצה להתענות (תצב).

סעיף ד'

אף אם לא קבל עליו את התענית בפיו, אלא בהרהור קבל עליו וגמר בדעתו להתענות למחר, ואפלו שלא בשעת תפלת מנחה, אלא קדם תפלת מנחה או אחר כך בעוד שהוא יום, הוי קבלה וחיב להתענות (תקסב).

סעיף ה'

כל השרוי בתענית, לא ינהג עדוניהו בעצמו, ולא יקל ראשו, ולא יהא שומח וטוב לב, אלא דואג ואונו, כמו שגאמר מה יתאונו אדם חי גבר על חטאיו (תקסח).

סעיף ו'

בתענית יחיד, מתר לרחוץ את פיו במים בשחרית (תקסז).

סעיף ז'

אם קבל עליו סתם להתענות, חיב להשלים עד צאת הכוכבים, אפלו בערב שבת (תקסב).

סעיף ח'

המתענה ומפרסם את עצמו להתפאר, הוא נענש על כך. אבל אם מפצירין בו לאכול, מתר לגלות שהוא מתענה (תקסה).

סעיף ט'

המתענה אפלו תענית יחיד, בין תענית נדבה, בין תענית חלום, אומר בתפלת המנחה בשמע קולנו, עננו, כמו בתענית צבור (ואף על פי שהוא יחיד, אומר בלשון רבים, ואל שנה ממטבע שטבעו חכמים) וקדם יהיו לרצון אומר רבון העולמים וכו' (תקסב תקסה).

סעיף י'

מי שנדר להתענות יום אחד או עשרה ימים, ולא פרט איזה יום או ימים, אלא שאמר סתם, אף על פי שקבל עליו בשעת מנחה להתענות למחר, אם ארע לו צורך גדול לאכול, כגון שקורין אותו לסעודת מצוה, אף על פי שאינו שיך לסעודה, או שאדם גדול מפציר בו לאכול וקשה לו לסרב כנגדו, או שהוא מצטער, הרי זה לזה תעניתו, ויכול לאכול היום אף על פי שכבר התחיל להתענות, ומתענה תחת יום זה, יום אחר. ודוקא בענין זה, דמה שקבל עליו התענית, היה רק בשביל לקיים את הנדר. אבל אם לא נדר מתחלה, רק שקבל עליו בשעת מנחה להתענות למחר, אפלו מצטער אחר כך הרבה, אינו רשאי ללוות תעניתו לפרעה ביום אחר (ועי' בסעיף יב).

יא מנחם אב

סעיף יא'

וכן אם בשעת נדרו פרט ימים ידועים, וגם קבל עליו בשעת מנחה, שוב אינו יכול ללוות תעניתו.

סעיף יב'

מי שקבל עליו להתענות ומצטער הרבה בתעניתו, יכול לפדותה בממון כפי עשרו, ונותן את הדמים לעניים. אבל בתענית שמחמת נדר, לא מהני פדיון. וכן בתענית שגזרו הצבור, לא מהני פדיון, אלא אם כן התנו כן הצבור.

סעיף יג'

מי שְׁנָדַר לְהַתְעַנּוֹת שְׁנֵי חֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי, מִתָּר לוֹ לְהַחֲלִיף וּלְהַתְעַנּוֹת חֲמִישֵׁי שְׁנֵי וְחֲמִישֵׁי, אָבֵל לֹא יָמִים אַחֲרֵים, כִּי מִסְתַּמָּא הִיָּתָה כּוֹנֵנָתוֹ לָהֶם מִפְּנֵי שֶׁהֵם יוֹמֵי דְדִינָא.

סעיף יד'

תַּעֲנִית שְׁנֵי חֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי שְׁלֹאֲחַר פֶּסַח וְשְׁלֹאֲחַר סְכוּת, וְכֹן בְּעֶשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה, שְׁלֹא קִבְּלָה בְּשַׁעַת מְנַחָה, אֶלָּא שֶׁהוּא מִתְעַנֶּה מִכַּח הַמְּנַהֵג, וְאַפְּלוּ כֹּן בְּשַׁעַת עֲנִית אָמֵן עַל מִי שֶׁבִּרְךְ, כֹּל שְׁלֹא קִבְּלָה בְּשַׁעַת מְנַחָה, אִם אֲרַעָה בְּרִית מִלָּה אוֹ פְּדִיוֹן הַבֶּן אוֹ שְׁאָר סְעוּדַת מְצוּהָ, מְצוּהָ לֶאֱכֹל וְאִינוּ צָרִיךְ הַתָּרָה. כִּי כָּל הַמְּתַעַנֶּה בְּיָמִים אֵלּוּ, עַל דַּעַת הַמְּנַהֵג הוּא מִתְעַנֶּה, וְהַמְּנַהֵג לֹא נִתְיַסַּד לְהַתְעַנּוֹת בְּמִקּוֹם סְעוּדַת מְצוּהָ.

סעיף טו'

בְּמִקּוֹם שֶׁמִּתְרִין לֶאֱכֹל בְּסְעוּדַת מְצוּהָ נִפְסַקַת הַתְעַנִּית לְגַמְרִי, וּמִתָּר לֶאֱכֹל אַחַר כֶּךָ גַּם בְּבֵיתוֹ. אָבֵל קִדְּם הַסְּעוּדָה, אָסוּר לֶאֱכֹל. רַק אָבִי הַבֶּן בְּיוֹם הַמִּלָּה וְהַסְּנֵדֵק, יְכוּלִין לֶאֱכֹל גַּם לִפְנֵי הַסְּעֵדָה, כִּינֹן שֶׁהוּא כְּמוֹ יוֹם טוֹב לָהֶם.

סעיף טז'

אָבֵל אִם אָכַל שְׁלֹא בְּהִתָּר בְּיוֹם הַתְעַנִּית, בֵּין בְּשׁוּגַג בֵּין בְּמִזִּיד, חַיֵּב לְהַשְׁלִים אֶת הַתְעַנִּית גַּם לְאַחַר הָאֲכִילָה. וַיֵּשׁ לוֹ לְהַתְעַנּוֹת אַחַר כֶּךָ שְׁנֵי חֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי לְכַפָּרָה עַל מַה שֶׁאָכַל בְּיוֹם הַתְעַנִּית. וּמִכָּל שֶׁכֵּן, אִם הָיָה יוֹם הַתְעַנִּית מִחַמַּת נֶדֶר, שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁלִים נֶדְרוֹ אַחַר כֶּךָ (תקסטט).

סעיף יז'

יְחִיד הַמְּתַעַנֶּה עַל צָרְתוֹ וְעִבְרָה, אוֹ שֶׁמִּתְעַנֶּה בְּשִׁבִיל חוּלָה וְנִתְרַפָּא אוֹ מֵת, צָרִיךְ לְהַשְׁלִים כָּל הַתְעַנִּיּוֹת שֶׁקִּבַּל עָלָיו. וְכֹן אִם קִבַּל עָלָיו תְּעַנִּיּוֹת אוֹ שְׁאָר מְצוּהָ, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּנוֹ בֵּר מְצוּהָ, וּמֵת הַבֶּן קִדְּם, צָרִיךְ הוּא לְקַיֵּם אֶת נֶדְרוֹ עַד הַשָּׁעָה שֶׁהָיָה רְאוּי לְהִית בְּנוֹ בֵּר מְצוּהָ (עֵינֵן יוֹרָה דְּעָה סִימָן רַכ בְּרַמ"א סְעִיף טו), אָבֵל אִם נוֹדַע לוֹ שֶׁקִּדְּם שֶׁקִּבַּל עָלָיו לְהַתְעַנּוֹת, כִּבְרַ עִבְרָה הַסְּבָה, דִּהְיָה קִבְּלָה בְּטַעוּת, אִינוּ צָרִיךְ לְהַשְׁלִים (תקסטט).

סעיף יח'

יפה תענית עם התשובה לביטל חלום רע פאש לנערת. ודוקא בו ביום. ומכל מקום אינו מחיב להתענות, דאמר שמואל, החלומות שוא ידברו. אבל מחיב לעשות תשובה, ויעסק כל היום בתורה ותפלה. ולענין תענית חלום בשבת, עין בארח חיים סימן רפח.

סימן קכח - דיני חדש אלול ובו ט"ז סעיפים:

אלול

טז

סעיף א'

מראש חדש אלול עד אחר יום הכפורים, המה ימי רצון. ואף כי בכל השנה הקדוש ברוך הוא מקבל תשובה מן השבים אליו בלב שלם, מכל מקום ימים אלו מבחרים יותר ומזמנים לתשובה, להיתם ימי רחמים וימי רצון, כי בראש חדש אלול, עלה משה אל הר סיני לקבל לוחות שניים, ונשתקה שם ארבעים יום, וירד בעשרה בתשרי, שהיה אז גמר כפרה. ומן אז הקדשו ימים אלו לימי רצון, ויום עשירי בתשרי ליום הכפורים. ומנהג ברב המקומות להתענות בערב ראש חדש אלול ולעשות סדר יום כפור קטן, כדי שיכינו לבם לתשובה. ואם חל ראש חדש בשבת, מקדימין ליום חמישי שלפניו. הרב אדונינו רבי יצחק לוריא זכרונו לברכה כתב, ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לה, ראשי תבות אלול, לומר כי חדש זה, הוא עת רצון לקבל תשובה על החטאים שעשה בכל השנה. וגם רמז שגם על השגגות צריך לעשות תשובה בחדש הזה. עוד אמרו דורשי רשומות, ומל הי' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך, ראשי תבות אלול. וכן אני לדודי ודודי לי, ראשי תבות אלול. וכן איש לרעהו ומתנות לאביונים ראשי תבות אלול. רמז לשלשה דברים, שהם, תשובה, תפלה וצדקה, שצריכין להזדרז בהם בחדש זה. ומל הי' וגוי רומז לתשובה. אני לדודי וגוי רומז לתפלה, שהיא רנת דודים. איש לרעהו ומתנות לאביונים, רומז לצדקה.

סעיף ב'

נוהגין לתקע שופר בחדש זה. ומתחילין ביום ב' דראש חדש ותוקעין בכל יום לאחר תפלת שחרית תקיעה שברים תרועה תקיעה, חוץ מערב ראש השנה, שמפסיקין בו, כדי להפסיק בין תקיעות רשות לתקיעות מצוה. וטעם התקיעות בחדש זה כדי לעורר את העם לתשובה, כי כן הוא הטבע

שֶׁל הַשּׁוֹפָר לְעוֹרֵר וּלְהַחְרִיד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכֹּתוּב, אִם יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעַם
לֹא יִחָרְדוּ. עוֹד נוֹהֲגִין בְּמִדִּינוֹת אֱלֹהֵי מִיּוֹם ב' דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוֹל עַד שְׁמִינִי
עֶצְרֵת, אוֹמְרִים בְּבִקְרָב וּבְעֶרְב לְאַחַר הַתְּפִלָּה, אֶת הַמְזֻמּוֹר לְדוֹד ה' אוֹרֵי
וַיִּשְׁעֵי. וְהוּא עַל פִּי הַמְדַרְשׁ, ה' אוֹרֵי, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. וַיִּשְׁעֵי בְיוֹם הַכַּפּוּרִים.
כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסִפְהָ, רָמְזוּ לְסִפּוֹת. עוֹד נוֹהֲגִין לוֹמַר תְּהִלִּים בְּצַבּוֹר בְּכָל מְקוֹם
לְפִי מְנַהֲגוּ. מִשְׁנַכְנֵס אֱלוֹל עַד יוֹם הַכַּפּוּרִים, כְּשִׁפּוֹתֵב אָדָם אֲגִרֵת לְחִבְרוֹ,
צָרִיךְ לְרַמְזוֹ בְּהַתְחַלְתָּהּ אוֹ בְּסוֹפָהּ שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ עָלָיו וּמְבָרְכוֹ, שְׂיִזְכֶּה
בְּיָמֵי הַדִּין, הַבָּאִים לְטוֹבָה, לְהַכְתִּיב וּלְהַחֲתִים בְּסִפְרֵי חַיִּים טוֹבִים (תַּקְפֵּא).

סעיף ג'

אֲנָשֵׁי מַעֲשָׂה, נוֹהֲגִין לְבַדֵּק בְּחֹדֶשׁ זֶה תְּפִלֵּין וּמְזוּזוֹת שְׁלֵהוֹן. וְכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא
שֵׁם בְּדֶק בְּשָׂאָר מְצוֹת, יִתְקַנּוּ (מטוה אפרים).

סעיף ד'

מִשְׁבֵּת שְׁלֹאֲחַר תִּשְׁעָה בָּאָב וּלְהֵלֶן, מְפֻטְרִין בְּשִׁבְעַת שְׁבֻתוֹת, שְׁבַעַת
דְּנִחְמָתָא. וְאִם חָל א' דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוֹל בְּשִׁבְתָּ, דוֹחִין עֲנִיָּה סוֹעֲרָה
וּמְפֻטְרִין הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי, מְפִנֵי שֵׁישׁ בְּהָ גַם כֵּן מְנַחֲמוֹת יְרוּשָׁלַיִם. וּבְשִׁבְתָּ
פְּרֻשֵׁת כִּי תִצָּא, שְׂאֵז מְפֻטְרִין רְנִי עֲקָרָה, מְשֻׁלֵּימִין עֲלֶיהָ גַם עֲנִיָּה סוֹעֲרָה,
שֶׁהִיא סְמוּכָה לָהּ. אִם טָעָה בְּשִׁבְתָּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוֹל וְאָמַר עֲנִיָּה סוֹעֲרָה,
אִם נִזְכַּר קֹדֶם שְׁבִרְדָּה לְאַחֲרֶיהָ, יֹאמַר גַּם הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי, וַיְבָרֵךְ לְאַחֲרֶיהָ.
וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר הַבְּרָכוֹת, יֹאמַר הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי בְּלֹא בְּרָכוֹת. וְאִם
חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוֹל בְּאַחַד בְּשִׁבְתָּ, דוֹחִין הַפְּטָרֵת מְחַר חֹדֶשׁ, שְׂאִין בְּהָ
מְנַחֲמוֹת יְרוּשָׁלַיִם, וּמְפֻטְרִין עֲנִיָּה סוֹעֲרָה.

אלול

יז

סעיף ה'

מִיּוֹם רֵאשׁוֹן [בְּשִׁבְתָּ] שֶׁקֹּדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְאֵילָךְ, מְשַׁכְּמִין לְסְלִיחוֹת. וְאִם
חָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּיוֹם שְׁנִי אוֹ בְּיוֹם שְׁלִישִׁי, מִתְחִילִין מִיּוֹם רֵאשׁוֹן בְּשִׁבְעַת
הַקּוֹדֶם. וְכִשְׁמְשַׁכְּמִין, צָרִיכִין לְטוֹל יְדֵיהֶם וּלְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יְדֵים וּבְרַכַּת
הַתּוֹרָה. וְאַחַר הַסְּלִיחוֹת יְטוֹל יְדָיו שְׁנִית בְּלֹא בְּרָכָה.

סעיף ו'

שְׁלִיחַ הַצַּבּוֹר שְׂאוֹמֵר סְלִיחוֹת, יִתְעַטֵּף בְּטַלִּית מְצֻצָת קֹדֶם שְׁמִתְחִיל
אֲשֶׁרֵי. וּלְפִי שֵׁישׁ סִפְקָא אִם יְבָרֵךְ בְּרָכָה עַל טַלִּית שְׁלוֹ כְּשֶׁלּוּבְשׁוֹ בְּפִלְיָה אוֹ
לֹא יְבָרֵךְ, עַל כֵּן לֹא יְטַל אֶת שְׁלוֹ, וְגַם לֹא טַלִּית הַקֶּהֱל, אֲלֵא יִשְׁאַל לוֹ טַלִּית

מאחר. ואם אין בנמצא טלית כָּלל, יכולין לומר סליחות ושֶׁלש עֶשְׂרֵה מדות גם בלא טלית. יש מקומות נוהגין שֶׁהמתפלל סליחות, מתפלל גם שחרית ומנחה וגם מעריב שֶׁלפְּנֵיו, והוא קודם לְאַבֵּל ולמוהל ול"יאר צייט" [לבעל יום זְכָרוֹן] (תקפא). טוב לעמד באמירת הסליחות. ומי שֶׁקָּשָׁה לו, יעמד לְכָל הפחות באמירת אל מִלֵּד יושב וגוי ושֶׁלש עֶשְׂרֵה מדות (עין סימן נו). דין אמירת הודוי, עין לקמן סימן קלא סעיף ט.

סעיף ז'

ידקדקו לבחור שליח צבור שֶׁיתְּפַלֵּל סליחות ובימים הנוראים, איש שהוא הגון וגדול בתורה ובמעשים טובים, כפי מה שֶׁאֶפְשָׁר לְמַצֵּא. וגם שֶׁיהִיָּה בן שלשים שָׁנָה, שָׂאז כָּבֵר נְחָה רְתִיחַת הַדָּם שֶׁל בְּחֵרוּתוֹ וְנִכְנַע לְבוֹ. וגם יהא נשוי ויהיו לו בנים, שֶׁהוא שׂוֹפֵד לְבוֹ ומפיל תחנונים מקירות הלב. וכן ידקדקו לבחור תוקע שֶׁיתְּקַע שׂוֹפָר בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, וכן המקרא לְפָנֵי הַתּוֹקֵעַ, שֶׁיהִיּוּ בְּעֵלֵי תוֹרָה וִירָאָה, כפי מה שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶם לְמַצֵּא. מיהו כֹּל יִשְׂרָאֵל כְּשָׂרִים לְכָל, רק שֶׁיהִיָּה מְרַצָּה לְקַהֵל. ואם רואה מחלקת בְּדָבָר, ימנע עצמו אף על פי שֶׁיהִיָּה מִי שֶׁאִינּוּ הַגּוֹן (תקפא תקפה ובס"ח).

סעיף ח'

אבל כל שנים עשר חדש אחר אביו ואמו, לא יהא שליח צבור בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה ויום הכפורים, ולא תוקע בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, אלא אם אין אחר הגון כְּמוֹהוּ. ואם הוא תוֹדֵד שְׁלֹשִׁים עַל שְׂאָר קְרוֹבִים, אם החזיק מְכַבֵּר לְהַתְּפַלֵּל או לתקע, מִתֵּר, כִּיּוֹן שֶׁרֵאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים מְבַטְּלִין גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. אבל אם לא החזיק, ויש אחר הגון כְּמוֹהוּ, יש להחמיר. אבל כֹּל יְמֵי הַסְּלִיחוֹת, אֶפְלוּ בְּעָרֵב רֵאשׁ הַשָּׁנָה מִתֵּר לְכָל אֶבֶל לְהִיֵּת שְׁלִיחַ צְבוּר, אֵד לא בתוֹדֵד שְׁבַעָה.

סעיף ט'

יחיד האומר סליחות, אינו רשאי לומר שלש עֶשְׂרֵה מדות דָּרָד תְּפִלָּה וּבְקָשָׁה, אלא דָּרָד קְרִיאָה בתורה בנגון ובטעמים. וכן במקום שֶׁנִּזְכָּרוֹת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מדות, כגון וזכר לנו היום ברית שלש עֶשְׂרֵה וְכַדוּמָה, יש לו לְדַלֵּג. וכן הבקשות שֶׁהן בְּלִשׁוֹן אֲרַמִּית, כגון מחי ומסי וכו', מִן דִּי בְּשִׁמְיָא וכו' לא יאמרו אלא בעֶשְׂרֵה (סימן קא תקסה תקפא).

סעיף י'

אבל אסור לצאת מביתו לְלַכֵּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת לומר סליחות, מִלְּבַד בְּעָרֵב רֵאשׁ הַשָּׁנָה, שְׁמֵרְבִים בְּסְלִיחוֹת.

סעיף יא'

שְׁלִיחַ הַצְּבוּר שֶׁיִתְפַּלֵּל בְּיָמֵי הַנּוֹרָאִים וְכֵן הַתּוֹקֵעַ, צָרִיכִין לְפָרוֹשׁ אֶת עֲצָמָן שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִכָּל דָּבָר הַמְּבִיא לַיָּדִי טְמֵאָה, וְיִלְמְדוּ כָּפִי יְכַלְתֶּם פְּרוּשֵׁי הַתְּפִלוֹת וְהַפִּיּוּטִים וְהַלְכוֹת תְּקִיעוֹת (תקפא). וְגַם יִלְמְדוּ סִפְרֵי מוֹסֵר הַמְּעוֹרָרִים אֶת לֵב הָאָדָם, וְיִירְאוּ מִפֶּחַד ה' וּמִהַדָּר גְּאוֹנוֹ בְּקוֹמוֹ לְשֹׁפֵט אֶת הָאָרֶץ. וְאִם לֹא נִמְצָא לָהֶם תּוֹקֵעַ שֶׁהוּא בֶּעַל תּוֹרָה, יִרְאוּ עַל כָּל פְּנִים שֶׁיְהֵא הַמְּקָרָא בֶּעַל תּוֹרָה, וְיֵהָא בְּקִי בְּהַלְכוֹת תְּקִיעַת שׁוֹפָר, שְׂאֵם תְּאָרַע אֵיזָה טְעוֹת בַּתְּקִיעוֹת, יֵדַע מָה לַעֲשׂוֹת, וְגַם שֶׁיֵּדַע לְבַדֵּק אֶת הַשׁוֹפָר אִם הוּא כָּשֵׁר (עגו סִימָן תְּקִפָה וּבִסִּידוֹר).

אלול

יח

סעיף יב'

הַרְבֵּה נוֹהֲגִין לְהַתְּעַנּוֹת בְּעֶשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה, וּלְפִי שְׁחֻסְרֵים ד' יָמִים שְׂאִינָם מִתְּעַנִּים בָּהֶם, דְּהֵינּוּ ב' יָמִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁבֵּת, וְעָרַב יוֹם הַכַּפּוּרִים. עַל כֵּן מִתְּעַנִּין תְּמוּרָתוֹ ד' יָמִים בְּיָמֵי הַסְּלִיחוֹת שֶׁקֹּדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, דְּהֵינּוּ יוֹם א' דְּסְלִיחוֹת. וְעָרַב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְעוֹד ב' יָמִים בִּינְתֵימָם, וּבּוֹחֲרִים בְּיוֹם ב' וְה'. וְאִם אֵרְעָה לָהֶם סְעוּדַת מְצוּחָה, יְכוּלִין לֶאֱכֹל וְיִתְעַנּוּ יוֹם אַחֵר תְּמוּרָתוֹ. אוֹ אִם יוֹדְעִים שֶׁתְּהִיָּה לָהֶם סְעוּדַת מְצוּחָה, יִתְעַנּוּ מִקֹּדֶם יוֹם אַחַד תְּמוּרָתוֹ (עגו לְעִיל סִימָן קְצוֹ סְעִיף ג' וְסְעִיף יד) (תקסח תקפא).

סעיף יג'

נוֹהֲגִין לִילֵךְ בְּעָרַב רֹאשׁ הַשָּׁנָה אַחֵר תְּפִלַּת שְׁחִירֵית לְבֵית הַקְּבָרוֹת לְהַשְׁתַּטֵּחַ עַל קְבָרֵי הַצַּדִּיקִים, וְנוֹתְנִים שָׁם צְדָקָה לְעַנְיִים, וּמְרַבִּים תְּחִנוּנִים לְעוֹרֵר אֶת הַצַּדִּיקִים הַקְּדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּה, שֶׁיִּמְלִיצוּ טוֹב בְּעֵדְנֵי בְּיוֹם הַדִּין. וְגַם מְחַמֵּת שֶׁהוּא מְקוּם קְבוּרַת הַצַּדִּיקִים, הַמְּקוּם הוּא קְדוּשׁ וְטָהוֹר, וְהַתְּפִלָּה מְקַבֵּלֶת שָׁם בְּיוֹתֵר, בְּהִיוּתָהּ עַל אֲדַמַּת קֹדֶשׁ, וְיַעֲשֶׂה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חֶסֶד בְּזָכוֹת הַצַּדִּיקִים. אֲבָל אֵל יִשְׂרָאֵל מְגַמְתוֹ נֶגֶד הַמֵּתִים הַשׁוֹכְנִים שָׁם, כִּי קְרוֹב הַדָּבָר שֶׁיְהִיָּה בְּכָלל וְדוֹרֵשׁ אֵל הַמֵּתִים. אִךְ יִבְקֹשׁ מֵהַשָּׁם, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁיִּרְחַם עָלָיו בְּזָכוֹת הַצַּדִּיקִים שׁוֹכְנֵי עִפְרָיִם (תקפא). כְּשֶׁבָא אֵל בֵּית הַקְּבָרוֹת, אִם לֹא רָאָה אֶת הַקְּבָרִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, צָרִיךְ לְבָרֵךְ, אֲשֶׁר יֵצֵר אֶתְכֶם בְּדִין וְכוּ' (לְעִיל סִימָן ס' סְעִיף יא). כְּשֶׁבָא אֵל הַקְּבָרָה, יֵשׁ לוֹ לומר, יְהִי רְצוֹן שֶׁתְּהֵא מְנוּחָתוֹ שֶׁל (פְּלוּנִי) הַקְּבוּר פֶּה בְּכָבוֹד, וְזָכוֹתוֹ יַעֲמֵד לִי. כְּשֶׁמְשִׁים יָדוֹ עַל הַקְּבָרָה, יֵשׁ לְשׁוֹם יָד שְׂמֵאלוֹ דְּוָקָא וְלֹא יִמִּינוּ, וְיֹאמְרוּ אֶת הַפְּסוּקָה, וְנִחַד ה' תְּמִיד וְהַשְׁבִּיעַ בְּצַחְצַחוֹת נִפְשָׁךְ וְעֲצָמוֹתֶיךָ יַחְלִיץ וְהִיִּיתָ כְּגוֹן רוּחַ וְכִמּוֹצָא מִיָּם אֲשֶׁר לֹא יִכָּזְבוּ מִיָּמִינוֹ. תִּשְׁכַּב בְּשָׁלוֹם, וְתִישָׁן בְּשָׁלוֹם, עַד בּוֹא מְנַחֵם מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם. (וּכְשֶׁשָׁם יָדוֹ, יִכְנוּ בַּפְּסוּקָה וְנִחַד, שֶׁיֵּשׁ בוֹ

ט"ו תבואת כמנין קשרי ה' (ברכי יוסף סימן רכד). אין לילך על קבר אחד שתי פעמים ביום אחד. הקורא כתב שעל גבי המצבה, אם הוא כתב בולט, קשה לשכחה. וסגלה לומר, אהבה רבה עד וליחדך באהבה (רכד).

סעיף יד'

בערב ראש השנה נהגו כלם להתענות עד אחר מנחה, שאז טועמין איזה דבר, שלא לפני ליום טוב כשהוא מענה. וכל היום, יעסק בתורה ובמצות ובתשובה, ומכל שכן בעברות שבין אדם לחברו. ולא ימתין עד ערב יום הכפורים אלא יקדים את עצמו היום לבקש מחברו מחילה.

סעיף טו'

מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה לכבוד יום טוב, ויש לזהר לגלח קדם חצות היום וטובלים ולובשים בגדי שבת בראש השנה, להראות שאנו בטוחים בחסדו ותברך שמו, שיוציא לאור משפטנו.

סעיף טז'

נוהגין לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה (והרמז לא יחל דברו ככל, סופי תבואת אלול) ומי שאינו מבין מה שהוא אומר בלשון הקדש, יאמר בלשון (אשכנז) [לעז], כמו שהוא מבין (סימן תקפא ובחיי"א).

סימן קכט - הלכות ראש השנה ובו כ"ג סעיפים:

אלול

יט

סעיף א'

בכל הקדישים שאומרים מראש השנה עד יום הכפורים, כופלין תבת לעלא, הינו שאומרים לעלא לעלא (ולא בוא"ו ולעלא) וכיון שבקדיש צריכות להיות שמנה ועשרים תבות ובכל השנה אומרים, לעלא מן כל ברכתא, אומרים עתה, לעלא מכל ברכתא (שעי"ת סימן נו).

סעיף ב'

יש נוהגין להתפלל בראש השנה וביום הכפורים כל תפילות שמונה עשרה בכריעה ובכפיפת הראש. ואמנם כיון שצריכין לכוזע בברכת מגן אברהם ובמודים בתחלה ובסוף, על כן קדם שמגיע למקומות אלו צריך לזקוף את עצמו כדי שיקרע במצות חכמינו זכרונם לברכה. גם אסור לכוזע בתחלת ברכה ובסוף ברכה במקום שלא תקנו חכמינו זכרונם לברכה. וטוב יותר להתפלל באברים זקופים ובלב כפוף ובדמעות. ומה שנוהגין להתפלל בקול רם, יש לבטל, כי יש להתפלל בלחש כמו בכל השנה. ויש מתירין להגביה קולו מעט, אבל לא הרבה. וזהו לדקדק בתפלתו היטב, שלא ישנה שום נקדה. ויהדר אחר סדור או מחזור שהוא מדיק היטב, להתפלל מתוכו.

סעיף ג'

כל השנה, אומרים בתפלה, האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מן ראש השנה עד לאחר יום הכפורים, שצריכין לומר, המלך הקדוש, המלך המשפט. לפי שבמים האלו הקדוש ברוך הוא מראה מלכותו לשפט את העולם. אם טעה ואמר האל הקדוש, או שהוא מספק אם אמר האל הקדוש או המלך הקדוש, אם נזכר תוך כדי דבור, אומר המלך הקדוש, ואינו צריך לחזור לראש, וכן הדין בהמלך המשפט. אבל אם לא נזכר עד לאחר כדי דבור, אזי בהמלך הקדוש צריך לחזור לראש התפלה, (אפלו מספקא), מפני ששלוש הברכות הראשונות נחשבות כאחת (כמו שכתוב בסימן יט סעיף ב). ואפלו שליח הצבור בתורת התפלה צריך לחזור לראש, וצריכין לומר קדשה שנית. אבל בהמלך המשפט, אפלו יחיד, אינו צריך לחזור אפלו לאותה ברכה, כיון שהזכיר תבת מלך בברכה זאת. בכל השנה אם טעה ואמר, המלך הקדוש, המלך המשפט, אינו צריך לחזור (ק"ח תקפב).

סעיף ד'

בשבת ערבית, בברכת מעין שבע מגן אבות וכו', אומרים גם כן במקום האל הקדוש, המלך הקדוש. ואם טעה שליח הצבור ואמר האל הקדוש, אם נזכר מיד תוך כדי דבור, חוזר ואומר המלך הקדוש וכו', אבל לאחר כך, אינו חוזר (פרי חדש ופרי מגדים).

סעיף ה'

אם שָׁכַח זְכוּרָנוּ, אוּ מִי כְמוֹד, וּכְתַב, בְּסֵפֶר חַיִּים, וְלֹא נִזְכָּר עַד שֶׁאָמַר בְּרוּךְ אַתָּה ה', כִּינּוּן שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם, גּוֹמֵר אֶת הַבְּרָכָה וּמִתְפַּלֵּל כְּסֻדָּר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר. וְכֵן אִם שָׁכַח לֹמַר וּבָכוּ תָנוּ פְּחָדָד וְחִתָּם הַמְּלֻךְ הַקָּדוֹשׁ, וְאַפְלוּ לֹא אָמַר עַדִּין רַק בְּרוּךְ אַתָּה ה', חִוּתָם הַמְּלֻךְ הַקָּדוֹשׁ וְאוֹמַר אַתָּה בְּחִרְתָּנוּ וְכוּ'.

סעיף ו'

בְּסִיוִם הַשְּׂמוּנָה עֲשֶׂרָה, יֵשׁ מְסִימִים עוֹשֵׂה הַשְּׁלוֹם, וַיֵּשׁ שְׂאִינָם מְשַׁנֵּין אֶלֶּא אוֹמְרִים הַמְּבָרָךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם. וְאָדָּ בְּקַדְיָשִׁים אוֹמְרִים עוֹשֵׂה הַשְּׁלוֹם בְּמֵרוֹמָיו וְכוּ' (מטא אפרים).

סעיף ז'

אִם חָל רֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּשַׁבָּת, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׂאוֹמְרִים לְכוּ נְרַנְנָה, כְּמוֹ בְּשֶׁאָר שַׁבָּת. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שְׂמִתְחִילִין, מְזֻמּוֹר לְדוֹד. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שְׂמִתְחִילִין, מְזֻמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. וְכָל מְקוֹם יַחֲזִיק מְנַהֲגָיו.

אלול

כ

סעיף ח'

לְאַחַר גְּמַר תְּפִלַּת מַעְרִיב בְּלֵיל רֵאשׁוֹן, נוֹהֲגִין לֹמַר כָּל אֶחָד לַחֲבֵרוֹ, לְשָׁנָה טוֹבָה תִּפְתָּב וְתִחַתָּם. וְלִנְקָבָה אוֹמְרִים, תִּפְתָּבִי וְתִחַתְּמִי. אַבָּל בַּיּוֹם, אֵין אוֹמְרִים, לְפִי שֶׁכָּבֵר נִגְמְרָה הַתְּיָבָה קִדְּם חֲצוֹת הַיּוֹם, וּבְלֵיל שְׁנִי, יֵשׁ נוֹהֲגִין לְאָמְרוֹ, כִּי לְפַעְמִים נִדוֹנִין בַּיּוֹם שְׁנִי (תקפב).

סעיף ט'

בְּסֵעוּדַת הַלַּיְלָה, נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת סִימְנִים לְשָׁנָה טוֹבָה. טוֹבְלִין פְּרוּסַת הַמּוֹצֵיא בְּדָבָשׁ. וְאַחַר שֶׁאָכַל כְּזֵית, אוֹמַר, יְהִי רְצוֹן שֶׁתִּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמִתּוֹקָה. וְאַחַר כֶּךָ טוֹבֵל קֶצֶת תְּפוּחַ מִתּוֹק בְּדָבָשׁ וּמְבָרָךְ עָלָיו בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ וְאוֹכְלוֹ, וְאַחַר כֶּךָ אוֹמַר גַּם כֵּן יְהִי רְצוֹן וְכוּ', וְנוֹהֲגִין לְאָכַל רֵאשׁ שֶׁל בַּעַל חַי וְאוֹמְרִים, יְהִי רְצוֹן שֶׁנִּהְיָה לְרֵאשׁ. וַיֵּשׁ לְהַדִּיר אַחַר רֵאשׁ כֶּבֶשׂ, שִׁיְהִיָּה גַם כֵּן זָכָר לְאֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק. וְגַם יִרְקוֹת אוֹכְלִים אוֹתָן שֵׁישׁ לְהוֹן בְּמִדְיָנָה הַהוּא שֵׁם הַמּוֹרָה לְטוֹבָה. כְּמוֹ זָכָר לְאֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק. גַּם אוֹכְלִים אוֹתָן הַיִּרְקוֹת שֵׁישׁ לָהֶם בְּמִדְיָנָה הַהִיא שֵׁם הַמּוֹרָה לְטוֹבָה, כְּמוֹ בְּמִדְיָנָתָנוּ מְעַהָרְעוֹ (גָּר), וְאוֹמְרִים יְהִי רְצוֹן שֶׁיִּרְבּוּ זְכוּתֵינוּ. וַיֵּשׁ נוֹהֲגִין גַּם כֵּן לְהַדִּיר לְאָכַל דָּגִים, שֵׁישׁ רְמֵז לְפָרוֹת וְלָרְבוֹת כְּמוֹ הַדָּגִים. וְאֵין לְבַשֵּׁל אוֹתָם בְּחֻמָּץ, כִּי אֵין אוֹכְלִים דְּבָרִים חֲמוּצִים אוּ מְרִירִים בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה. וְאוֹכְלִין

בְּשֵׁר שְׁמוֹ וְכָל מִינֵי מְתִיקָה. גַּם נוֹהֲגִין שְׁלֹא לֶאֱכֹל אֶגְדָּזִים וְלוּזִים, כִּי אֶגְדָּז
בְּגַמְטָרִיא ח"ט, וְגַם מְרַבִּים כִּיחָה וְנִיעָה הַמְבַטְלִים אֶת הַתְּפִלָּה (תקפג). וַיֵּשׁ
לְלַמֵּד עַל הַשְּׁלֶחַן תּוֹרָה. וְנוֹהֲגִין קִצָּת לְלַמֵּד מִשְׁנֵיּוֹת מִסְכַּת רֵאשׁ הַשָּׁנָה
(חיי"א).

סעיף י'

נְכוּן שְׁלֹא לְשַׁמֵּשׂ מִטָּתוֹ בְּשָׁנֵי לַיְלוֹת דְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, אֲפֹלוּ כְּשֶׁחָל בְּשַׁבָּת. אַךְ
אִם הוּא לַיִל טְבִילָתָהּ, אֵל יְבַטֵּל עוֹנָתָהּ. וַיִּטְבֵּל אֶת עַצְמוֹ בְּבִקְרָה מִטְּמֵאתוֹ
(תקפא).

סעיף יא'

בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה כְּשֶׁאֹמֵר אָבִינוּ מִלְּכָנוּ חֲטֵאוֹנוּ לְפָנֶיךָ, אֵין לְהַכּוֹת בְּאֶגְרוֹף עַל
הַחֲזָה כְּמוֹ בַּחַל וּבִיּוֹם הַכְּפוּרִים, כִּי אֵין אֹמְרִים וְדוּי בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא
יוֹם טוֹב. אֲלֵא יָכוֹן הַפְּרוּשׁ, אָבִינוּ מִלְּכָנוּ חֲטֵאוֹנוּ לְפָנֶיךָ, כְּלוֹמֵר, אָבוֹתֵינוּ
חֲטָאוּ לְפָנֶיךָ שֶׁעָבְדוּ עֲבוּדָה זָרָה, אָבֵל אֲנַחְנוּ אֵין לָנוּ מִלְּךָ אֲלֵא אֶתָּה. לָכוֹן
אָבִינוּ מִלְּכָנוּ, עָשָׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ (תקפד).

סעיף יב'

בְּשַׁעַת הוֹצֵאת סֵפֶר תּוֹרָה, נוֹהֲגִין לוֹמֵר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, וַיֵּשׁ לְהִתְחִיל מִן
וַיַּעֲבֹר. וַיֵּאמֶר, וַיַּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא, ה', ה' וְגו' (עין מ"א ס"מ תכב ועין ב"א
כלל ה ס"מ ב). וּבְשַׁבָּת, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׁאֵין אֹמְרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, וְלֹא
רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם.

סעיף יג'

שְׁעוֹר הַתְּקִיעוֹת, לְכַתְּחִלָּה צָרִיךְ לְהִיּוֹת כָּךְ, הַתְּרוּעָה הִיא ט' כַּחוֹת קְצָרִים.
וְהַשְּׁבָרִים יַעֲשֶׂה ג' שְׁבָרִים זֶה אַחַר זֶה, וְכָל שְׁבָר יִהְיֶה אָרוּךְ כְּמוֹ ג' כַּחוֹת
קְצָרִים מִן הַתְּרוּעָה, וְנִמְצָא שֶׁגַם הַשְּׁבָרִים הֵם כְּמוֹ ט' כַּחוֹת. וַיִּזְהַר מְאֹד
שְׁלֹא לְהֶאָרִיךְ בַּשְּׁבָרִים עַד שִׁיִּהְיֶה כָּל שְׁבָר כְּמוֹ ט' כַּחוֹת. כִּי בְּזֶה, אֲפֹלוּ
בְּדִיעָבֵד אֵינוֹ יוֹצֵא. וְהַתְּקִיעוֹת הֵמָּה הַבְּרוּת פְּשוּטוֹת. וּבִסְדֵּר תְּקִיעָה
שְׁבָרִים תְּרוּעָה תְּקִיעָה, תִּהְיֶה כָּל תְּקִיעָה, אֲרַכָּה כְּמוֹ הַשְּׁבָרִים עִם
הַתְּרוּעָה, דְּהֵינּוּ כְּמוֹ ח"י כַּחוֹת. וּבִסְדֵּר תְּקִיעָה שְׁבָרִים תְּקִיעָה, תִּהְיֶה כָּל
תְּקִיעָה, אֲרַכָּה כְּמוֹ הַשְּׁבָרִים, דְּהֵינּוּ כְּמוֹ ט' כַּחוֹת. וְכוֹן בִּסְדֵּר תְּקִיעָה
תְּרוּעָה תְּקִיעָה. בַּתְּקִיעוֹת שֶׁקֵּדָם תְּפִלַּת מוֹסָף, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת הַשְּׁבָרִים עִם
הַתְּרוּעָה בְּנִשְׁימָה אַחַת. וְלָכוֹן הַמְּקָרָא יִקְרָא בְּפַעַם אַחַת שְׁבָרִים תְּרוּעָה.
וּבַתְּקִיעוֹת שְׁבַתוֹךְ חֲזַרְתָּ הַתְּפִלָּה יֵשׁ לַעֲשׂוֹתָם בְּשִׁתֵּי נְשִׁימוֹת. וּמְכַל מְקוֹם
לֹא יִפְסִיק בֵּינֵיהֶם אֲלֵא יִהְיוּ תְּכוּפִים זֶה לָזֶה, וְהַמְּקָרָא יִקְרָא גַם כֵּן

סעיף יד'

כְּשֶׁהִתְקַוֶּעַ אֹמֵר אֶת הַבְּרָכוֹת, אֵל יֹאמְרוּ הַקְּהָל, בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוֹ (עגו לְעִיל סִימָן ו סעיף ה), אָדָּךְ יִשְׁמְעוּ הַיִּטֵּב אֶת הַבְּרָכוֹת, וְאַחַר כָּל בְּרָכָה יֹאמְרוּ בְּכֹנֶנָה אָמֵן. וְאִסּוּר לְהַפְסִיק מִכָּאן עַד לְאַחַר כָּל הַתְּקִיעוֹת שֶׁבַחֲזֶרֶת הַתְּפִלָּה (קכד תקצב). וְעַל כֵּן אֵין לִשְׁמֹשׁ לְהַכְרִיז, שְׁתִּיקָה יָפָה בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, אִף שֶׁהוּא נוֹהֵג כֵּן בְּפִעִים אַחֲרַת (מטה אפרים).

סעיף טו'

נוֹהֲגִין הָעוֹלָם לוֹמַר בֵּין הַסְּדָרִים יְהִי רָצוֹן וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁנִּדְפַס בְּמַחְזִזוֹרִים. וְיִזְרִיכִין לְזַהַר מְאֹד, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא בְּפֶה שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים הַנִּזְכָּרִים שָׁם. וּבְהֶרְבֵּה קִהְלוֹת אֵין אֹמְרִים כָּלֵל אֶת הַיְהִי רָצוֹן, וְכֵן נִכּוֹן יוֹתֵר. וְהַעֲקָר הוּא לְהִתְעוֹרֵר אִזּוֹ בְּתִשּׁוּבָה בְּלֵב שָׁלֵם (תקצב תקפד ובסד"ה) וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב הַרַמְבַּ"ם זְכוֹרֵנוּ לְבִרְכָה (בְּהַלְכוֹת תִּשּׁוּבָה פָּרָק ג הַלְכָה ד), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, אִף עַל פִּי שְׁתִּיקֵיעַת שׁוֹפֵר בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה גִּזְרַת הַכְּתוּב, רָמַז יֵשׁ בָּהּ, כְּלוֹמֵר, עוֹרוּ יִשְׁנִים מִשְׁנַתְּכֶם, וְנִרְדָּמִים הַקִּיצוֹ מִתְרַדְּמַתְּכֶם, וְחַפְּשׁוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם, וְחִזְרוּ בְּתִשּׁוּבָה, וְזָכְרוּ בּוֹרְאֵכֶם אֵלֵינוּ הַשׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְּלִי הַזְּמָן וְשׁוֹגִים כָּל שְׁנָתָם בְּהַבְּלִי וְרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יִצִּיל, הַבֵּיטוּ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְהִטִּיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעֲלָלֵיכֶם. יַעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הַרְעָה וּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה וְכוּ', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

סעיף טז'

בַּחֲזֶרֶת הַתְּפִלָּה, כְּשֶׁאֹמֵר שְׁלִיחַ הַצְּבוֹר וְאַנְחָנוּ כּוֹרְעִים, נוֹהֲגִין שָׁגֵם הַצְּבוֹר אֹמְרִים עָמוּ, וְגַם כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים, אֲבָל אֵין נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם, רַק בָּיוֹם הַכְּפוּרִים בְּסֹדֵר הָעֵבוּדָה. וְגַם שְׁלִיחַ הַצְּבוֹר כּוֹרֵעַ עַל בְּרַכְיֹו, אֲבָל אִסּוּר לְעַקֵּר מִמְּקוֹמוֹ בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה. וְלָכֵן נוֹהֲגִין שֶׁיַּעֲמֹד קֶצֶת רְחוּק מִן הָעֵמוּד, כְּדִי שֶׁיִּוָּכַל לְכַרֵּעַ עַל בְּרַכְיֹו בְּלִי עֵקִירָה מִמְּקוֹמוֹ, וְהָעוֹמְדִים אֲצִלוּ מִסִּיעִים אוֹתוֹ לְעֵמוּד, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵף לְעַקֵּר רִגְלָיו. הַתְּקִיעוֹת שֶׁבַחֲזֶרֶת חֲזֶרֶת הַתְּפִלָּה, אֵין לְשְׁלִיחַ הַצְּבוֹר לְתַקֵּעַ, אֲלֵא אִם הוּא בְּטוּחַ שֶׁלֹּא תִתְבַּלְבֵּל דַּעְתּוֹ עַל יְדֵי כָּדָּ (קלה תקפה תרכא).

סעיף יז'

בתקיעות שבתוך חזרת התפלה, יש מנהגים שונים כמה תוקעין, וכל מקום יחזיק מנהגו. וכן בתקיעות שלאחר התפלה, יש מנהגים שונים. ולאחר שגמרו כל התקיעות כפי מנהג המקום, יש להצניע את השופר ולא יתקעו יותר. אפלו מי שרוצה להיות תוקע ביום שני, אין לו לתקע ביום ראשון להתלמד (תקצב תקצו).

סעיף יח'

אם יש מילה, מלין לאחר ההפטרה קדם תקיעת שופר. והרמז, זכר ברית אברהם (זו מילה). ועקדת יצחק (זה שופר). ובשבת, מלין אחר אשרי. ואם צריכין למוטל אצל היולדת, מלין אחר היציאה מבית הכנסת.

סעיף יט'

מי שיצא בתקיעת שופר וצריך לתקע בשביל אחרים, יכול גם כן לברך את הברכות. ומכל מקום יותר נכון שזה שצריך לצאת, הוא יברך את הברכות. והתוקע בשביל נשים, אם הוא כבר יצא, לא יברך את הברכות, אלא האשה תברך, כיון דמצד הדין נשים פטורות מתקיעת שופר, משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמה. ויש אומרים, דמי שיצא, לא יתקע כלל בשביל נשים. והרוצה לתקע בשביל נשים, יתקע קדם שישמע התקיעות בבית הכנסת, ויברך על התקיעות ויכונן שיצא בהן, ובלבד שלא יהיה זה בשלש שעות הראשונות של היום, כי אז אין לתקע ביחידות, או שיתקע להן בשעה שתוקעין בבית הכנסת, או לאחר התקיעות שבבית הכנסת, אלא שיכונן שלא לצאת בתקיעות אלו, אלא בתקיעות שהוא יתקע לפני האשה ויברך עליהן. ואף על גב שהולך אחר כך לבית הכנסת להתפלל מוסף ולשמע התקיעות שבתפלה, אין ההפסק מצריכו לברך שנית, דכלהו תקיעות חדא מצוה ניהו. ואם האשה חלושה וצריכה לאכול קדם התקיעות, יכולה לאכול (תקפה תקפט).

אלול

כב

סעיף כ'

כשיוצאין מבית הכנסת, יש ללכת בשובה ונחת, שמח וטוב לב, בבטחון כי שמע ה' בקול תפלתנו ותקיעותינו ברחמים, ואוכלין ושותין כיד ה' הטובה. ומכל מקום יזהר שלא לאכל אכילה גסה, ותהא יראת ה' על פניו. ויש ללמד תורה על השלחו. לאחר ברפת המזון, אין לישן, אלא הולכין לבית הכנסת ואומרים תהלים בצבור עד תפלת מנחה. ואף מי שראשו כבד עליו, יכול לישון מעט קדם שילך לבית הכנסת.

סעיף כא'

לאחר תפילת מנחה, הולכין אל הנהר ולזכור זכות העקדה, דאיתא במדרש פשהלך אברהם אבינו עם יצחק בנו לעקדה, עשה השטן את עצמו כמו נהר לעכו, ועבר אברהם אבינו, עליו השלום, בנהר עד צנארו ואמר, הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. ועוד יש טעם, מפני שאנו ממליכין היום את הקדוש ברוך הוא עלינו, והדרך הוא למשח את המלכים אצל הנהר, לרמוז שתמשך מלכותם) וטוב שיהיה מחוץ לעיר ויש בו דגים (לזכר שאנו משולים כדגים חיים הללו שנאחזים במצודה, כך אנו נאחזים במצודת המות והדין, ומתוך כך נהרהר יותר בתשובה. עוד טעם, סימן שלא תשלט בנו עין רעה כמו בדגים, ונפרה ונרבה כדגים. ויש אומרים, הטעם, כי לדגים אין גבינים [עפעפים] ועיניהם תמיד פתוחות, כדי להתעורר עינא פקיחא דלעילא) ואם אין שם נהר שיש בו דגים, הולכין לנהר אחר או לבאר, ואומרים הפסוקים מי אל כמוך וכו' כפתוב בסדורים בסדר תשליך. ומנערים שולי הבגדים, והוא לרמוז בעלמא, לתן לב להשליך את החטאים ולחפש ולחקר דרכיו מהיום והלאה, שיהיו בגדיו לבנים ונקיים מכל חטא. אם חל יום ראשון בשבת הולכין ביום שני (תקפג ובסידור).

סעיף כב'

לאחר שחוזרין לבית הכנסת ועדין לא הגיע זמן ערבית, יזהר מחברת מרעים, שלא יבוא חס ושלום, לדברים בטלים. אך יעסק בתורה או בתהלים או בספרי מוסר, כי קדוש היום לאדוננו.

סעיף כג'

שני ימים טובים של ראש השנה, כיום אחד הן חשובים, וקדשה אחת הן (ענין לעיל סמוך סעיף ב) ולכן נחלקו הפוסקים, אם לברך בליל שני בקדוש וכן בהדלקת הנרות וכן בתקיעות של היום שני שהחיינו או לא, כי יש אומרים, כיון דקדשה אחת הן וכבר ברך שהחיינו בראשון, אינו צריך לברך עוד בשני. ועל כן נוהגים שבקדוש ליל שני, מניחין על השלחן פרי חדש, שתהא ברפת שהחיינו שבקדוש גם על הפרי, או שלובש בגד חדש. ואם אין לו אינו מעכב, ואומר שהחיינו בקדוש (כי אנו תופסין העקר כהפוסקים שאומרים שצריך לברך שהחיינו) וכן האשה בהדלקת הנרות בליל שני (אם נוהגת לברך שהחיינו אזי על כל פנים) אם אפשר, תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש, שתהא ברפת שהחיינו גם על זה. ואם אין לה, אינו מעכב. וכן התוקע ביום שני, אם אפשר, יש לו ללבוש בגד חדש. ואם חל יום ראשון בשבת אינו צריך, דהא עדין לא ברכו שהחיינו על השופר (סימן תר).

סימן קל - דיני עשרת ימי תשובה ובו ו' סעיפים:

אלול

כג

סעיף א'

עֲשֶׂרֶת יָמֵי תְּשׁוּבָה, שְׁמֵם מוֹרָה עֲלֵיהֶם, שֶׁהֵם מֵיַחֲדִים לְתְּשׁוּבָה. וְכָל אָדָם מְחַיֵּב אֶז לְשׁוֹב בְּתְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֵי ה', יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, קֹדֶם בּוֹא הַיּוֹם הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא יוֹם הַכַּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר לְפָנֵי ה' תִּטְהָרוּ, וְנֶאֱמַר דַּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצֵאוֹ. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זְכוּרֵנוּם לְבִרְכָה, אֱלוֹ עֲשָׂרָה יָמִים שְׁבִין רֵאשִׁי הַשָּׁנָה לַיּוֹם הַכַּפּוּרִים. לָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם בְּיָמֵים הָאֵלּוּ לְפַשְׁטֵשׁ בְּמַעֲשָׂיו וּלְשׁוֹב מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. וְסַפֵּק עֲבֵרָה צָרִיךְ יוֹתֵר תְּשׁוּבָה מֵעֲבֵרָה וְדָאִית, כִּי יוֹתֵר מִתְחַרֵּט הָאָדָם כְּשֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה מֵאֵם אֵינוֹ יוֹדֵעַ. וְלָכֵן קָרְבַּן אֲשֶׁם תְּלוּי צָרִיךְ לְהִיּוֹת יוֹתֵר בְּיָקָר מִקְרָבַן חֲטָאֵת. וְיִרְבֶּה בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּבְצַדִּיקָה, וַיִּמְעַט בְּעִסְקָיו. וְכִתְּבֵהֶם הַרְמִ"ק, זְכוּרֵנוּם לְבִרְכָה, שֶׁיִּהְיוּ יָמִים אֱלוֹ כְּמוֹ חֵל הַמוֹעֵד, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בָּהֶם אֶלָּא מְלָאכָה הַכְּרַחֲתִית. וּבְיוֹתֵר צָרִיךְ הָאָדָם לְתַקֵּן דְּבָרִים שְׁבִינֵי לְבִין חֲבָרוֹ, אֲשֶׁר עֲלִיהֶם אֵין כְּפָרָה עַד שְׁיַחֲזִיר אֶת הַגִּזְלֵ וְאֶת הָעֶשֶׂק, וַיִּפְּסֹוּ שְׁיִמְחֹול לוֹ.

סעיף ב'

רְאוּי לְאָדָם שְׁיִתְנַהֵג בְּיָמֵים הָאֵלּוּ גַם בְּחִמְרוֹת שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בָּהֶם כָּל הַשָּׁנָה, כִּי גַם אָנוּ מְבַקְשִׁים מֵאֵת ה', יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שְׁיִתְנַהֵג עִמָּנוּ בְּחִסְדוֹת. וְהַאֲכִיל כָּל הַשָּׁנָה פֶּת פֶּלְטָר, לֹא יֵאָכֵל בְּיָמֵים הָאֵלּוּ כִּי אִם פֶּת יִשְׂרָאֵל, וְכַדּוּמָה לְזֶה (סימן תרג ובחיי"א).

סעיף ג'

בְּבִרְכַת הַמְּזוֹן, יֵשׁ נוֹהֲגִין לומר הַרְחֵמֵן הוּא יְחַדֵּשׁ וְכוּ', כְּמוֹ בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה.

סעיף ד'

נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת נְשׁוּאִין בְּיָמֵים הָאֵלּוּ (מטח אפרים)

סעיף ה'

בְּשִׁבְתֵי שׁוּבָה, יֵשׁ לְקָרוֹת לְמַפְטִיר, אָדָם חָשׁוּב (תרב).

סעיף ו'

יש נוהגין שאין מקדשין את הלבנה עד מוצאי יום הכפורים, שאז שמחים, ומקדם היו בדאגה. ויש אומרים, דאדרבה, טוב לקדשה קדם, כדי להוסיף בזכויות. והכל לפי הזמן (תכו תרב). במקום שמצוי לקנות אתרוגים, לולבין והדסים, נוהגין אנשי מעשה להיות זריזין מקדימים לקנות בימים האלו, כדי שתצטרף גם המצוה היקרה הזאת לזכויותינו (מטה אפרים).

סימן קלא - דיני ערב יום כפור ובו י"ז סעיפים:

אלול

כד

סעיף א'

נוהגין לעשות פפרות בערב יום כפורים באשמרת הבקר, שאז הרחמים גוברין. לוקחין תרנגול שאינו מסרס, לזכר, ותרגלת לנקבה. ולאשה מעברת, תרנגול ותרגלת. תרנגול, שמא הולד הוא זכר. ואם הולד הוא נקבה, די לאמה ולבתה בתרגלת אחת. ואפלו שאר בני אדם, יכולין שנים לקח כפרה אחת. ובחרים בלבנים, על שם שנאמר, אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. אבל אין לחזר בפרוש בשעת קניה אחר לבנים ולקנותם ביקר, כי זהו כעין דרכי האמורי, אלא כשיזדמן לו לבן (או) שקנה אותו בין אחרים, יבחר בו. לוקח כל אחד כפרתו בידו הימנית, ואומר הפסוקים, בני אדם וגו', ומסבבה סביב ראשו ואומר, זה חליפתי וכו' שלש פעמים. אם מסבב לאחר, אומר, זה חליפתך. ויש לו לסבב תחלה לעצמו ואחר כך לאחרים. וטוב שתהא השחיטה גם כן באשמרת הבקר תכף לאחר הסבוב. ואל יחשוב האדם שזוהי כפרתו ממש, אלא יחשב כי כל מה שעושין בעוף הזה, היה ראוי לבוא עליו בעונותיו. ויתאונן על חטאיו, והקדוש ברוך הוא ברחמיו יקבל תשובתו. ונוהגין לזרוק בני המעים והכליות של הכפרות על הגגות או בחצר, מקום שהעופות יכולים לקחת משם, לפי שראוי לרחם על הבריות ביום זה, כדי שירחמו עליו מן השמים. ועוד, מפני שאכלו גזל, כדי שיתן האדם אל לבו להרחיק את עצמו מן הגזל. אם אין תרנגולים מצויים, יכול לקח אנו או שאר בעל חי שאינו ראוי להקרבה. ויש אומרים, אפלו דגים, אף לא תורין ובני יונה, שהם ראויין להקרבה, ויהא נראה כאלו מקדיש קדשים בחוץ. יש נוהגים

לתן את הכפרות לעניים, אבל יותר טוב לפדות את הכפרות בממון ולתן את הממון לעניים. (תרה)

סעיף ב'

אין אומרים מזמור לתודה, ולא תחנון, ולא למנצח. גם אין אומרים אבינו מלכנו. ורק פשחל יום הכפורים בשבת, אז אומרים ערב יום הכפורים בשחרית אבינו מלכנו (תרד).

סעיף ג'

מצוה להרבות בסעודה ולאכל ולשתות. וכל האוכל ושותה בערב יום הכפורים לשם מצוה, נחשב לו כאלו התענה גם היום. ומצוה לאכל דגים בסעודה הראשונה (תרד תרח).

סעיף ד'

עברות שפין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו, שנאמר, מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. כלומר, חטאתיכם שהם לפני ה' בלבד, יום הכפורים מכפר. אבל מה שפין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו. לכן צריך כל אדם לדקדק, שאם יש בידו ממון של אחרים שלא כדיו, יחזיר לו ויפייס אותו. ואם יש בידו ממון שהוא מספק בו, אם הוא שלו על פי הדין או לא, יודיע לחברו שהוא רוצה לעמד עמו מיד לאחר יום הכפורים לדין התורה הקדושה, ויקבל עליו באמת לקים כפי אשר יצא מפי בית הדין. וגם אם לא חטא כנגד חברו אלא בדברים, צריך לפייסו, ומחויב ללכת בעצמו לפייסו. אך אם קשה עליו, או שהוא מבין כי יותר קרוב שיתפייס על ידי אמצעי, יעשה על ידי אמצעי. והאיש אשר מבקשין ממנו מחילה, ימחול בלב שלם ולא יהא אכזרי, כי אין זה ממדת ישראל, אלא ממדת עשו, שעליו נאמר, ועברתו שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים, לפי שלא מחלו ולא נתפייסו, והגבעונים לא מבני ישראל המה. אבל דרכן של זרע ישראל הוא להיות קשה לכעס ונוח לרצות. וכשהחוטא מבקש ממנו למחול, ימחול בלב שלם ובנפש חפצה. ואפלו היצר לו הרבה, לא יקם ולא יטר. ואדרבה, אם החוטא אינו מתעורר לבוא אליו לבקש מחילה, יש לו להאיש העלוב להמציא את עצמו לאותו שחטא, כדי שיבקש ממנו מחילה. ומי שאינו מעביר שגאה ביום הכפורים, אין תפלתו נשמעת, חס ושלום. וכל המעביר על מדותיו, מעבירין לו על כל פשעיו.

סעיף ה'

אם מת זה האיש אשר חטא כנגדו, מביא עשרה אנשים ומעמידן על קברו, ואומר, חטאתי לאלהי ישראל ולזה האיש [פלוני] שחטאתי לו. והם ישיבו לו, מחול לך, מחול לך, מחול לך. ויש לו לילך יחף. גם יש לו לפרט את החטא אם אינו בזיון להמת. אם קבר המת הוא חוץ לשלש פרסאות מן המקום שדר בו החוטא, אינו צריך לילך בעצמו לשם, אלא ישלח שליחו, והשליח יקח שם עשרה אנשים וילך על קברו, ויאמר, הנני שליח של פלוני, מודה ברבים, ששלחני פלוני לבקש מחילה על מה שחטא וכו'. אם חרף אדם לאחר מותו, אינו צריך לילך על קברו, אלא יבקש ממנו מחילה במקום שחרפו. ואם הוציא עליו שם רע, צריך לקבל על עצמו תשובה, על שעבר חרם הקדמונים שלא להוציא שם רע על מתים.

סעיף ו'

מצוה על כל אדם לטבל את עצמו בערב יום הכפורים לטהר מטמאת קרי. ועוד, משום תשובה, וכמו גר שנתגיר שצריך טבילה. ולכן גם נערים ובתולות, יש להם לטבל. ויש לדקדק שלא תהא עליו שום חציצה (ענין לקמן סימן קסא). ועקר זמן הטבילה הוא לאחר חצות היום. אשה ששמששה מטתה, יכולה לפלט שכבת זרע בתוך שלשה ימים לאחר כף, והרי היא כמו בעל קרי, ולא הועילה לה הטבילה לענין זה. והתקנה היא, שקדם הטבילה תרחץ היטב בחמין ולא תפלט אחר כף עוד. ואמנם אם שמששה מטתה סמוך לטבילה או סמוך לוסתה, שאז רגילה להתעבר, אסור לה להשחית זרע ההריון, ולכן לא תרחץ בחמין. ומכל מקום יש לה לטבל בצונן. מי שהוא אב, רחמנא לצלן, אפלו בתוך שבועה, יכול לרחוץ ולטבול את עצמו כמו שעה או שתי שעות קדם הלילה, אפלו קדם מנחה. אבל שאר כל דיני אבלות, כגון ישיבה על גבי קרקע ובלא מנעלים, נוהג עד הלילה.

סעיף ז'

נוהגין שכל בעל הבית עושה גר לביתו, מפני שביום הכפורים ירד משה עם הלוחות השניות, והתורה נקראת גר, ועוד גר אחד בשביל נשמות אביו ואמו שמתו, לכפר עליהם. ונוהגין שמדליקין אחד בביתו, שידלק עד שעת הבדלה ויבדיל עליו (ענין לקמן סימן קלג סעיף כח), ואחד מדליקין בבית הכנסת. ולא יעשו גרות אלו משענה של בתי עבודה זרה. ומהיות שקצת מקפידים אם ארע שכבה גרו ביום הכפורים, אף כי באמת אין בזה שום חשש, מכל מקום טוב למנוע מזה, ויתן את הגר לשמש, שהוא יעמידו במקום שירצה, והאיש לא ידע כלל מקום גרו. ויש לשאת את הגר לבית הכנסת,

כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְתַפְלַת מְנַחָה לְהַעֲמִידוֹ עַל מְכוּנוֹ וּלְהַדְלִיקוֹ אַחַר כָּדָּ קִדְּם בֵּין הַשְּׂמֹשׁוֹת, כִּי בַעַת שֶׁבָּאִים אַחַר כָּדָּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְעַרְבֵית, הַזְּמַן בְּהוֹל.

סעיף ח'

כְּשֶׁהוֹלְכִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְתַפְלַת מְנַחָה, נוֹהֲגִין לְלָבוֹשׁ בְּגָדֵי שִׁבְת. בְּתַפְלַת הַמְּנַחָה, אוֹמְרִים לְאַחַר שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אֶת הַיְּהוּדִי. דְּהֵינּוּ, קִדְּם אֱלֹהֵי נֹצַר, אוֹמְרִים אֶת הַפְּסוּק יְהִיו לְרָצוֹן וְגוֹ', וּמִתְחִילִין אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ, עַד וְחֻלָּיִים רְעִים, וְאַחַר כָּדָּ אוֹמְרִים אֱלֹהֵי נֹצַר וְכוּ', וְאוֹמְרִים עוֹד הַפַּעַם הַפְּסוּק יְהִיו לְרָצוֹן וְגוֹ'. אִם בְּעוֹד שֶׁהוּא אוֹמֵר אֶת הַיְּהוּדִי, חוֹזֵר שְׁלִיחַ הַצְּבוּר אֶת הַתַּפְּלָה, כִּיּוֹן שֶׁהוּא כָּבֵר אֶמַר אֶת הַפְּסוּק יְהִיו לְרָצוֹן, יְכוּל לְעֲנוֹת אָמֵן וְלוֹמֵר קִדְּשָׁה וּמוֹדִים (עַנּוּ לְעִיל סִימָן יח סעיף יד)

סעיף ט'

צָרִיךְ לוֹמֵר אֶת הַיְּהוּדִי מְעַמָּד, וְיִשְׁחָה כְּמוֹ בְּמוֹדִים. וְכִשְׂמִזְכִּיר אֶת הַחֲטָא, יִכָּה בְּאִגְרוֹף עַל הַלֵּב, כְּלוֹמֵר, אַתָּה גְּרַמְתָּ לִי שְׁחֲטָאֲתִי. סִדֵּר הַיְּהוּדִי כְּפִתוּב בְּסִדְוָרִים, אוֹמְרִים כָּלֶם בְּשׁוּה. וּמִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעֶצְמוֹ חֲטָא שֶׁלֹּא נִזְכָּר בְּיְהוּדִי, כִּיּוֹן שֶׁהוּא אוֹמֵר אֶת הַיְּהוּדִי בְּלִחַשׁ, נִכּוֹן שֶׁיִּפְרֹט אֶת הַחֲטָא הַהוּא וְיִתְנוּדָה עָלָיו בְּמִרְיוֹת הַלֵּב וּבְדַמְעוֹת שְׁלִישׁ. וְכֵן אִם הַחֲטָא הוּא אַחַד מִהַמְּפָרְשִׁים בְּיְהוּדִי, אֲזִי כְּשֶׁמִּגִּיעַ אֵלָיו, יִתְמַרְמֵר עָלָיו בְּיוֹתֵר. עוֹנוֹת שֶׁהַתְּנוּדָה עֲלֵיהֶם בְּיוֹם הַכְּפּוּרִים שֶׁעֵבֵר, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא עָשָׂה אוֹתָם יוֹתֵר, מְכַל מְקוֹם יְכוּל לְחַזֵּר וּלְהַתְּנוּדוֹת עֲלֵיהֶם, וְהָרִי זֶה מְשַׁבַּח, שְׁנֵאֵמַר, וְחֲטָאֲתִי נְגַדִי תְּמִיד.

אלול

כו

סעיף י'

לְאַחַר תַּפְלַת הַמְּנַחָה, אֵין אוֹמְרִים אָבִינוּ מְלַכְנוּ, בֵּין שְׁחַל יוֹם הַכְּפּוּרִים בְּחַל בֵּין שְׁחַל בְּשִׁבְת (תרד).

סעיף יא'

לְאַחַר תַּפְלַת הַמְּנַחָה נוֹהֲגִין לְהַלְקוֹת, וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵין מְלַקוֹת אֵלּוּ מְלַקוֹת מִמַּשׁ, מְכַל מְקוֹם מִתּוֹךְ כָּדָּ יִשִּׁים אֶל לְבוֹ לְשׁוּב מְעַבְרוֹת שֶׁבִּידוֹ. וְיֵשׁ לְקַח רְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינָה רְחֵבָה טַפַּח. הַנְּלִקָה יְהֵא מְטָה וְשׁוּחָה עַל בְּרַכְיוֹ, פְּנִיּוֹ לְצַפּוֹן וְאַחֲרָיו לְדָרוֹם. וְנוֹהֲגִין לוֹמֵר וְדוּיִים בְּשַׁעַת שְׁלֹקָה. וְהַמְּלַקָה אוֹמֵר וְהוּא רְחוּם וְגוֹ' שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, שֶׁהוּן שְׁלֹשִׁים וְתִשְׁעַ תִּבּוֹת כְּנֶגֶד שְׁלֹשִׁים וְתִשְׁעַ מְלַקוֹת (תרז).

סעיף יב'

לעת הערב אוכלין סעודה המפסקת. ונוהגין לטבול פרוסת המוציא בדבש, כמו בראש השנה. ואין לאכל אלא דברים שהם קלים להתעפל, כגון בשר עוף. ונוהגין שאין אוכלים דגים בסעודה זו. ולא יאכל ולא ישתה דברים הממממים, כגון מאכלים המתבלים בבשמים וכרפס. וצריך לזהר מאד להוסיף מחל על הקדש, דהינו שיפסיק מלאכל בעוד יום, קצת קדם בין השמשות. וזריזין מקדימין להפסיק כמו שעה קדם הלילה. ואם מפסיק מלאכל בעוד היום גדול ודעתו לאכל או לשתות אחר כך, צריך שיתנה קדם ברפת המזון ויאמר בפרוש או לכל הפחות ירהר בלבו, שאינו מקבל עליו עדין את התענית (תקנג תרח)

סעיף יג'

המנהג במדינות אלו, שאין מטמינין בערב יום הכפורים לצרף מוצאי יום הכפורים כדרך שמטמינין בערב שבת לשבת, משום דהוי כמכין מיום הכפורים לחל, וגם משום דמחזי כרעבתנותא (תרט).

סעיף יד'

כתיב, לקדוש ה' מכבד, ודרשינו, זה יום הכפורים, שאין בו אכילה ושתיה, מצוה לכבדו בכסות נקיה ובגרות. לכן מציעין גם בבית הכנסת מצעות נאות ומרובין בגרות, שנקראו כבוד, שנקאמר, בארים כבדו ה', ומתרגמינו, בפנסיא יקרו ה'. קדם בין השמשות, פורשין מפות על השלחנות, ומדליקין גרות בבית כמו בערב שבת. ויש להדליק גר בחדר שאשתו שוכבת שם, כדי שלא יבוא לידי תשמיש. ומברכין על הגרות, להדליק גר של יום הכפורים. ואם חל בשבת, מברכין להדליק גר של שבת ושל יום הכפורים (סימן תרי בחי"א). (ולענין ברפת שהחנינו, ענין לעיל סימן קג סעיף ד)

סעיף טו'

נוהגין ללבוש את הקיטל, שהוא בגד מתים, ועל ידי זה לב האדם נכנע ונשבר. וגם האבל יכול ללבשו. וכיון שהוא בגד מיחד לתפלה, לא ילך בו לבית הכסא. גם הנשים לובשות בגדים לבנים ונקיים לכבוד היום, אך לא יקשטו את עצמן בתכשיטין, מפני אימת הדין (סימן תרי).

סעיף טז'

המנהג שהאב והאם מברכין את הבנים ואת הבנות קדם שנכנסין לבית הכנסת, שאז כבר חלה קדשת היום, ושערי רחמים נפתחו. ומתפללים בברכה זו, שיחתמו לחיים טובים, ושיהא לבם נכון ביראת ה', ומתחננים בבכי ובדמעות שתקבל תפלתם. וגם הבנים והבנות מתעוררים שילכו בדרך טובים וארחות צדיקים ישמרו. ויש שהולכים גם לקרוביהם שהם תלמידי חכמים וצדיקים שיברכו אותם, ומבקשים מהם, שיתפללו גם בעדם ביום הקדוש והנורא. ויש להקדים לעשות כן בעוד היום גדול, כי לעת ערב ראוי שיהיו נכונים לקבל קדשת היום בהשקט וישוב הדעת. נסח הברכה, ושימך וגו', וברך וגו', ועוד מוסיף כל אחד כפי צחות לשונו. ויש לומר תפלה זאת, ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שיתן בלבך אהבתו ויראתו, ותהא יראת ה' על פניך כל ימי חייך שלא תחטא, ויהא חשךך בתורה ובמצוות, עיניך לנכח גביטו, פיך ידבר חכמות, ולבך יהגה אימות, ידיך תהיינה עוסקות במצוות, רגליך ירוצו לעשות רצון אביך שבשמים, ויתן לך בנים ובנות צדיקים וצדקניות עוסקים בתורה ובמצוות כל ימיהם, ויהי מקורך ברוך, ויזמין לך פרנסתך בהתר ובנחת וברוח מתחת ידו הרחבה, ולא על ידי מתנת בשר ודם, פרנסה שתהא פנוי לעבודת ה', ותכתב ותחתם לחיים טובים וארפים בתוך כל צדיקי ישראל,

אלול

כז

סעיף יז'

נוהגין ללבוש את הטלית. ויש לזהר ללבשו בעוד יום ולברך עליו. ואם נתאחר עד בין השמשות, לא יברך עליו (סימן יח).

סימן קלב - סדר ליל יום הכפורים ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

במדינות אלו נוהגין, שקדם כל נדרי, מוציא הגדול שבקהל ספר תורה ומסבב עמו סביב הבימה, והאנשים מתבקים ומנשקים את ספר התורה, ומבקשים מחילה וסליחה על מה שפגמו בכבוד התורה, ומקבלים עליהם מהיום ואילך ללכת בדרךכה ואומרים כמה פעמים הפסוק אור זרוע וגו', ועומד עם ספר התורה אצל שליח הצבור מימינו, ועוד אחד מחשובי הקהל עומד אצלו משמאלו גם כן עם ספר התורה, ואומרים שלשתן, בישיבה של מעלה וכו', ושליח הצבור אומר כל נדרי שלש פעמים בנגון

הַיָּדוּעַ, וַיֵּשׁ לְכָל אָדָם לֹמֵר עִם שְׁלִיחַ הַצָּבוּר בְּלַחֵשׁ. וַיֵּשׁ לְהִתְחִיל כָּל נְדָרֵי
בְּעוֹד יוֹם, וּלְהַמְשִׁיךְ בּוֹ עַד הַלַּיְלָה. וּלְאַחַר שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ הַצָּבוּר בְּרָכוּ, וְעָנּוּ
בְּרוּךְ וְכוּ', מִחֲזִירֵינוּ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה לְהִיכָל וְחוֹזְרֵינוּ לְמִקְוָמוֹ. וּבִשְׁבֻת,
יְכוּלֵינוּ לְחַזֵּר לְמִקְוָמוֹ בְּהִתְחַלַּת מְזֻמּוֹר שִׁיר לַיוֹם הַשְּׁבֻת (סִימָן תַּרִּיט, וּבְסִידוֹר
בִּשְׁם מִטָּה אִפְרִים).

סעיף ב'

כְּשֶׁשְׁלִיחַ הַצָּבוּר אוֹמֵר בְּרַכַּת שְׁהַחֲנֵנוּ, יִכּוֹן לְהוֹצִיא אֶת הַצָּבוּר. וּמִכָּל
מִקּוֹם נִכּוֹן שֶׁהַשׁוֹמֵעַ יִכּוֹן שֶׁלֹּא יֵצֵא בְּבִרְכַּת שְׁלִיחַ הַצָּבוּר, אֲלֵא יִבְרָךְ
בְּעֲצֻמוֹ בְּלַחֵשׁ, וַיִּמְהַר לְסַיֵּם קִדְּם שְׁלִיחַ הַצָּבוּר, כְּדִי שִׁיעֲנֶנָּה אָמֵן. וְהַנְּשִׂים
שֶׁבְּרָכוּ בְּהַדְּלַקַּת הַנְּרוֹת שְׁהַחֲנֵנוּ, וְכֵן אִישׁ אִם הִדְּלִיק וּבְרָךְ אִזּוֹ שְׁהַחֲנֵנוּ,
לֹא יִבְרָכוּ עִתָּה שְׁהַחֲנֵנוּ (שם).

סעיף ג'

לֵיל יוֹם הַכַּפּוּרִים וַיּוֹמוּ, אוֹמְרִים, בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד,
בְּקוֹל רָם.

סעיף ד'

יֵשׁ שְׁעוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם בְּכָל סֹדֵר תְּפִלַּת עֶרְבִית וְכָל הַיּוֹם. וְאִם נִחְלְשׁוּ,
יְכוּלִים לְסַמֵּךְ לְאִיזָה דָּבָר. וְטַעַם הָעֲמִידָה, לְהִיּוֹת דְּגִמַּת הַמַּלְאָכִים. וְלָכוֹן
הַנְּשִׂים לֹא תַעֲמִדְנָה. מִי שֶׁעָמַד פַּעַם אַחַת עַל דַּעַת לַעֲשׂוֹת כֵּן כָּל יָמָיו וְאַחַר
כֵּן רוּצָה לְחַזֵּר, צָרִיךְ הַתְּרָה.

סעיף ה'

יֵשׁ נוֹהֲגִין לָלוֹן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְלֹמֵר שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת כָּל הַלַּיְלָה. וּכְשֶׁצָּרִיךְ
לִישׁוֹן, יִרְחִיק אֶת עֲצֻמוֹ מִן אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְהַחֲזָנִים לֹא יַעֲרוּ, כִּי עַל זֵדִי זֶה
מֵאַבְדִּין קוֹלֵן. קִדְּם הַשְּׂכִיבָה יֹאמֵר אַרְבָּעָה מְזֻמּוֹרֵי תְּהִלִּים הָרֵאשׁוֹנִים,
שֶׁהֵם מְסֻגְלִים לְהַנְצִיל מִקְרִי, רַחֲמָנָא לְצַלּוֹ, כִּי יֵשׁ בָּהֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשֵׁשׁ
תְּבוֹת וְאַרְבָּעָה מְזֻמּוֹרִים, עוֹלֵינוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרֵם כְּמִנְיֵן קָרִי. וְרֵאשֵׁי וְסוּפֵי
הַמְזֻמּוֹרִים, עוֹלִים מֵאַה עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ, וְאַרְבָּעָה מְזֻמּוֹרִים וְהַכּוֹלֵל, בְּיַחַד
עוֹלִים מֵאַה שְׁלֹשִׁים וְאַחַת, כְּמִנְיֵן סְמָאֵל, וַיִּכּוֹן לְסַלְקוֹ מֵעֲלֵיו. וְטוֹב שֶׁלֹּא
יִתְעַטֵּף בְּכָרִים וּכְסוּתוֹת הַמְּחַמְּמִין, וְעַל כָּל פְּנִים לֹא יִכְסֶה רַגְלָיו (תַּרִּיט)

סימן קלג - הלכות יום הכפורים ובו ל"א סעיפים:

אלול

כח

סעיף א'

יום הכפורים, אסור באכילה ובשתיה, ברחיצה, בסיכה, בנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה. ואסור בכל מלאכה וטלטול, כמו בשבת. וכיון שצריכין להוסיף מחל על הקדש, לכן אסורים בכל אלו מבעוד יום איזה זמן קדם בין השמשות, וכן במוצאי יום הכפורים זמן מעט לאחר צאת הכוכבים.

סעיף ב'

לגע באכלין ומשקין כשצריכין לתת לקטנים, יש מתירין, ויש מחמירין. ואם אפשר, יש לזהר (תריא תריב).

סעיף ג'

אסור רחיצה, עין סימן קכד סעיף ז, ח, ט. וגם ביום הכפורים אינו אסור רק ברחיצה של תענוג (ועין עוד בסימן קנט). וצריך לזהר מאד שלא ירחץ יותר ממה שמכרח לו. ולתפלת נעילה ומנחה ומעריב, כיון שעומד כל היום בבית הכנסת ועוסק בתפלות ופיוטים, הרי הוא משמר ידיו, ולא ירחצם.

סעיף ד'

הפהנים שעולים לדוכן, כיון שלדוכן צריכין נטילת ידים עד הזרוע, ואם לא נטלו ידיהם בשחרית רק האצבעות, אף שברכו אז על נטילת ידים, מכל מקום כיון שהנטילה ההיא לא הועילה להם לדוכן, אם כן כשנוטלין עתה עד הזרוע, צריכין לברך שנית על נטילת ידים. וטוב יותר, שיטלו ידיהם גם בשחרית עד הזרוע, ולא יצטרכו עתה לברך שנית.

סעיף ה'

החולה, אפלו אין בו סכנה, ריחץ פדרכו. פלה בתוך שלשים יום משנשא, ורופאת פניה, כדי שלא תתגנה על בעלה (תריג).

סעיף ו'

הַרוּאָה, חֵס וְשָׁלוֹם, קָרִי בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, אִם לַח הוּא, מְקַנְחוּ בְּמִפָּה. וְאִם כְּבָר נְתִיבֵשׁ, רוּחָץ מְקוֹמוֹת הַמְּלַכְלָכִים לְבַד, דְּדִינוּ כְּצוּאָה. וְלֹא יִרְחָץ בְּבָגֵד, שֶׁלֹּא יָבֹא לְיַדֵּי סְחִיטָה. וְאָסוּר לְטַבֵּל, אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא רָגִיל לְטַבֵּל בְּשֶׁאֵר יָמוֹת הַשָּׁנָה. וַיִּגְלַה צְעָרוֹ לְתַלְמִיד חֶכֶם מֵה שֶׁאַרְעָה לוֹ בְּיוֹם הַקְּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא, וְהוּא יוֹרְהוּ מֵה לַעֲשׂוֹת, שֶׁתִּכְפֹּר לוֹ וַיִּאָּרִיךְ יָמָיו. (עַיֵן בְּקַרְבֵן נִתְנַאֵל שֶׁעַל הַרְאִי"ש פֶּרֶק יוֹם הַכְּפוּרִים סִימָן כ"א, וּבִסְפָר עֲבוֹדַת הַקּוֹדֶשׁ הַחֲדָשׁ קוֹנְטֵרַס יוֹסֵף בִּסְדֵר סִימָן א, וְעַיֵן בְּהַגְהוֹת הַגָּאוֹן מוֹרְנוּ הֶרֶב בְּרוּךְ פֶּרְנַקֵּל ז"ל לְאוֹרֵחַ חַיִּים סִימָן תֵּרֵטו)

סעיף ז'

סִיכָה, אָסוּרָה, אֲפֹלוּ בְּשִׁבִיל לְהַעֲבִיר הַזְּהֵמָה, וְאֲפֹלוּ עַל מְקַצֵּת גּוֹפּוֹ. אֵדָה חוֹלָה, אֲפֹלוּ אִין בּוֹ סְכָנָה, סָדֵךְ כְּדַרְכּוֹ. וּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֻטָּאִים, בְּמַדִּינוֹתֵינוּ שֶׁאִין נוֹהֲגִין הַבְּרִיאִים לְסוּדֵךְ בַּחֵל, אָסוּר לוֹ לְסוּדֵךְ, מְשׁוּם דְּמוֹכַח שֶׁהִיא מְשׁוּם רְפוּאָה (כּוֹ פְּתוּב בְּדַרְךְ הַחַיִּים), וְעַיֵן לְעִיל סִימָן צ"א.

סעיף ח'

נְעִילַת הַסַּנְדָּל, יֵשׁ אוֹסְרִין אֲפֹלוּ בְּסַנְדָּל שֶׁל עֵץ שֶׁאִינוּ חַפּוּי בְּעוֹר. אֲבָל שֶׁל גָּמִי אוֹ קֶשׁ אוֹ בָּגֵד, מִתֵּר. וַיֵּשׁ לְהַחֲמִיר בְּנְעִילַת הַסַּנְדָּל אֲפֹלוּ בְּמִקּוֹם רֶפֶשׁ וְטִיט וּגְשָׁמִים. וְאֲפֹלוּ הוֹלֵךְ בֵּין הַגּוֹזִים, אָסוּר. וְאִם הוּא מְצֻטְעָר הַרְבֵּה לֵילֵךְ בְּמִקּוֹם רֶפֶשׁ וְטִיט וּגְשָׁמִים בְּלִי סַנְדָּל, יִנְעַל סַנְדָּלִים שֶׁהֵם בְּלִי עֶקֶב, אוֹ מְנַעֲלִים שֶׁהֵם עִם עֶקֶב אֲלֵא יַחֲלִיפֵם שֶׁל שְׂמַאל לְיָמִין וְשֶׁל יָמִין לְשְׂמַאל אִם יֵשׁ חֲלוּק בִּינֵיהֶם, וְלִפְנֵי פֶתַח בֵּית הַכְּנֶסֶת יַחֲלֹץ אוֹתָם וַיִּצְנִיעֵם. וַיִּזְהַר שֶׁלֹּא לִגַּע בָּהֶם לֹא בְנְעִילָה וְלֹא בְּחֲלִיצָה, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְרַחוּץ יָדָיו.

אלול

כט

סעיף ט'

מִתֵּר לְעַמֵּד עַל כְּרִים וּכְסָתוֹת, אֲפֹלוּ הֵן שֶׁל עוֹר, אֲבָל בְּתַפְלַת שְׂמוֹנָה עֶשְׂרֵה, אָסוּר לְעַמֵּד עַל שׁוּם דָּבָר. אֵדָה מִי שֶׁהוּא אִישׁ מְצַנָּן, מִתֵּר לוֹ לְעַמֵּד עַל קֶצֶת עֲשָׂבִים (סִימָן צ תֵּרִימ"ד וּבַחֲיִי"א)

סעיף י'

כָּל חוֹלָה, אֶף עַל פִּי שֶׁאִין בּוֹ סְכָנָה, אוֹ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִכָּה בְּרַגְלוֹ, וְכֵן הַיּוֹלֵדֶת כָּל שְׁלֹשִׁים, מִתֵּרִין בְּנְעִילַת הַסַּנְדָּל.

סעיף יא'

אסור לגע באשטו, אפלו ביום, ויחזיקה כל יום הכפורים כמו נדה (תרטו).

סעיף יב'

מעברות ומיניקות מתענות ומשלימות ככל אדם. ומיניקה שולדה חולה ומסכן ואינו רוצה לינק כי אם ממנה, ואם תתענה, תהא סכנה לולד, לא תתענה.

סעיף יג'

מעברת שהריחה איזה מאכל ומתאנה לו, וידוע שאם אין נותנין לה ממה שהיא מתאנה, היא וולדה מספנים, לכן אם אמרה צריכה אני לאכל, אף על פי שאין פניה משתנים, או שרואים שפניה משתנים, אף על פי שאינה אומרת כלום, לוחשין לה באינה, שהיום יום הכפורים, כי לפעמים מתישבת דעתה בכך. ואם לא נתישבה דעתה, מאכילין אותה בענין זה, מתחלה נותנין לה דבר מעט, שטובלין אצבע ברטב וכדומה ונותנין לתוך פיה, כי לפעמים בטפה אחת מתישבת דעתה. ואם לאו, נותנין לה פחות מפשעור (ע"ג לקמן סעיף טו). ואם עדין לא נתישבה, נותנין לה די צרפה. וכן כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו, מסכן הוא (וע"ג לעיל סימן לג סעיף ד), ונוהגין בו כמו שכתבתי. אבל כל זמן שלא נשתנו פניו, אין מאכילין אותו, אף על פי שאומר שצריך אני.

סעיף יד'

יולדת וכן חולה שיש בו סכנה, לענין אכילה ושתייה וחלול יום הכפורים, דינם כמו בחלול שבת (ע"ג לעיל סימן צג). אלא דלענין אכילה ושתייה, אפלו כמה רופאים אומרים שאינו צריך, ואפלו אומרים שהאכילה או השתייה תזיק לו, והחולה אומר שהוא צריך, ואפלו הוא אומר שעדין אינו מסכן, אלא שאם לא יאכל, יכבד עליו החלי ויסתכן, שומעין לו ומאכילין אותו. כי לענין אכילה ושתייה, הוא יותר מבין על עצמו, ולב יודע מרת נפשו.

סעיף טו'

כשמאכילין את המעברת או את היולדת או את החולה, מניחין לפניהם את המאכל ואומרים להם, אם יודע אתה שאפשר שתסתכן אם לא תאכל די מחסורך, תאכל כסדר, עד שתבין כי די לך. אבל אם אפשר לך שלא תאכל בפעם אחת פשעור, עשה כך. ויאכל בפעם אחת פשעור שני

שְׁלִישֵׁי בִיצָה, (פי שְׁעוֹר אֲכִילָה לְהִתְחַיֵּב כָּרַת בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים הוּא כְּפוּתְבַת הַגֶּשֶׁה, שֶׁהוּא פְּחוֹת מֵעַט מִכִּבְיָצָה בִּינוּנִית בְּלֹא קִלְפֹתָהּ). וַיִּשְׁהָה קֶצֶת וְשׁוֹב יֹאכַל כֶּדָּ, וַיִּשְׁהָה בֵּין אֲכִילָה לְאֲכִילָה עַד שִׁיְהֶא מְסוּף הָאֲכִילָה הָרִאשׁוֹנָה עַד תַּחֲלַת הָאֲכִילָה הַשְּׁנִיָּה לְכָל הַפְּחוֹת שְׁעוֹר כְּדֵי אֲכִילַת פָּרֶס. וְכֵן יָכוֹל לֶאֱכֹל אֶפְלוֹ הַרְבֵּה פְּעָמִים, רַק שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁתֵּי אֲכִילוֹת בְּתוֹךְ שְׁעוֹר אֲכִילַת פָּרֶס אִם אֶפְשָׁר, וְדִי לוֹ, (פי שְׁתֵּי אֲכִילוֹת, שֶׁהוּ בְּכַדֵי אֲכִילַת פָּרֶס, מִצְטָרְפוֹת וְנִחְשְׁבוֹת כְּאֲכִילָה אַחַת). וּבִשְׁתֵּי, יִשְׁתָּה בְּפֶעַם אַחַת קֶצֶת פְּחוֹת מִמֶּלֶא לְגִמְיוֹ, וַיִּשְׁהָה גַם כֵּן קֶצֶת וַיִּחְזוֹר וַיִּשְׁתָּה. וְשִׁהִיּוֹת אֵלּוֹ תִּהְיֶינָה גַם כֵּן לְכָל הַפְּחוֹת כְּדֵי אֲכִילַת פָּרֶס, אוֹ עַל כָּל פְּנִים לְפְחוֹת כְּדֵי שְׁתֵּי רַבִּיעִית. וַיֵּשׁ לְשַׁעַר קֶדֶם יוֹם הַכַּפּוּרִים שְׁעוֹרִים אֵלּוֹ לְפִי כְּלֵי שְׁעוֹת [הַשְּׁעוֹן] (אוֹהַר, זִיגְגֶר), כְּדֵי שְׁיִדְעוּ אוֹתָם עַל נְכוֹן (תְּרִיב תְּרִיח).

תשרי

א

סעיף טז'

מי שְׁאַחַזוּ בְּלְמוּס, וְהוּא חֲלֵי מַחְמַת רְעֵבוֹן, וְסִמְנָיו שְׁעִינָיו כְּהוֹת וְאֵינּוּ יָכוֹל לְרֹאוֹת, מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ עַד שְׁיִאֲרוּ עֵינָיו.

סעיף יז'

בְּכָל אֵלּוֹ שְׁמֵאֲכִילִין אוֹתוֹ מְשׁוּם סְכָנָה, אִם אֵין שָׁם מֵאֲכָל הַתֵּר, מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ מֵאֲכָל אֲסוּר. (וְעַיֵן בְּשִׁלְחוֹ עֲרוּךְ סִמְן תְּרִיחַ סֵעִיף ט). וְאִם מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ דְּבַר אֲסוּר, נִרְאֶה דִּישׁ לְהֵאֲכִילֵן פְּחוֹת פְּחוֹת מְכַזֵּית, אִם דִּי לָהֶם בְּכָדָ.

סעיף יח'

אִם דָּעִתּוֹ מִיִּשְׁבֵּת, מְבַרְךְ לְפָנֶיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, אֲבָל קְדוּשׁ לֹא יַעֲשֶׂה, וּבְבִרְכַת הַמְּזוֹן אוֹמֵר יַעֲלֶה וַיְבוֹא. וְאִם חָל בַּשַּׁבָּת, אוֹמֵר גַּם רָצָה. וְאִם שָׁכַח, אֵינּוּ צָרִיךְ לְחַזוֹר וּלְבַרְךְ, שְׁאֵין חִיּוּב הַיּוֹם לֶאֱכֹל פֶּת (תְּרִיח).

סעיף יט'

קָטָן וּקְטָנָה פְּחוֹתִים מִתְּשַׁע שָׁנִים, אֶפְילוֹ אִם רוֹצִים לְהִתְעַנוֹת קֶצֶת, אֵין מְנִיחִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ, חֵס וְשִׁלּוּם, לִידֵי סְכָנָה. אֲבָל מִשִּׁישׁ לָהֶם תִּשְׁעַ שָׁנִים שְׁלֵמוֹת וְהֵם בְּרִיאִים, מְחַנְכִין אוֹתוֹ שְׁיִתְעַנוּ קֶצֶת, וְלֹא יֹאכְלוּ עַד לְאַחַר אֵיזוֹ שְׁעוֹת מִמָּה שֶׁהֵם רְגִילִים לֶאֱכֹל. וּבְנִעִילַת הַסִּנְדָּל וְרַחֲיָצָה וְסִיכָה, יֵשׁ לְחַנְכֶם גַּם קֶדֶם תִּשְׁעַ שָׁנִים (תְּרִטו).

סעיף כ'

טוב להריח איזה פעמים בבשמים ולברך עליהם, כדי להשלים מאה ברכות. ואמנם כל זמן שלא הסיח דעתו, אסור לברך שנית, דהוי ברכה לבטלה. על כן צריך להפסיק בינתיים זמן גדול, שיהא הסח הדעת בינתיים. וטוב שיריח בכל פעם בבשמים אחרים, אף שהן ממין אחד. ומכל שכן אם יש לו שלשה מינים, כגון עצי בשמים, עשבי בשמים, ומיני בשמים. ואם יבנו לכל ברכות שליח הצבור והקוראים בתורה והמפטירין, לא יחסרו לו רק שלש ברכות לתשלום מאה, וישלים באלו שעל הבשמים.

סעיף כא'

מזכירין נשמות ביום הכפורים, משום דזכירת המתים משפרת ומכניעה לבו של אדם. ועוד, לפי שגם המתים צריכין כפרה, כדאיתא בספרי, כפר לעמך ישראל, אלו החיים. אשר פדית, אלו המתים. מלמד, שהמתים צריכין כפרה. ונודרים צדקה בעבורם (וענין לעיל סימן סז סעיף ג, שיש לומר בלי נדר). וסמך לזה, בסוף פרשת תצוה כתיב, אחת בשנה יכפר, וסמך לה, ונתנו איש כפר נפשו לה'. ומועילה הצדקה בעבור המתים, כי ה' בוחן לבבות, שאם היה זה המת חי, גם כן היה נותן צדקה. והחי יכול לבקש להקל דין המת, כמו דוד שהתפלל על אבשלום (סוטה דף י ע"ב). והמתים הצדיקים מליצים על צאצאיהם (תרכא). גם ביום אחרון של פסח וביום שני דשבועות ובשמיני עצרת, מזכירין נשמות, לפי שקורין בהם כל הבכור, וכתיב שם, איש כמתנת ידו. לכן נודרין מתנות לצדקה. וכיון שנודרין לצדקה, נהגו לתנה בעבור הנשמות, שייזכר אותן אלקים לטובה, וגם אותנו יזכר עמהן לטובה בזכותיהן. ונוהגין כי מי שיש לו אב ואם, יוצא מבית הכנסת בשעת הזכרת נשמות. גם נוהגין שבתוך שנה ראשונה למיתת האב או האם, יוצא גם כן מבית הכנסת (וענין הטעם בספר פרם שלמה, ארח חיים סימן תרסח, ובספר שערי אפרים פתחי שערים שער יו"ד אות לא).

תשרי

ב

סעיף כב'

אם יש תנוק למול, מלין קדם אשרי, ומברכין ברכת המילה בלא כוס. ובמדינותינו נוהגין לברך על הכוס, ונותנין ממנו מעט לתינוק הנמול, מלבד מה שנותנים לו כשאוברים בדמיו חיי. אבל לתינוק אחר, אין לתן לטעם מן הכוס, (דחמיר מתשעה באב). הנוהג למצץ ביין, לא יזלפו בפה אלא ביז, ומוצץ בפה כדרךכו (תריב תרכא).

סעיף כג'

נוהגין לשטח עשבים בבית הכנסת. והטעם הוא, לפי שנוהגין להשתחוות ולפל על הפנים בשעת העבודה, זכר למקדש. ובמקום שהקרקע מרצף

בְּאַבְנִים, אֲסוּר לְהַשְׁתַּחֲוֹת כֵּן. וְאַפְלוּ בְּמָקוֹם שֶׁאִינוּ מְרַצְּף, יֵשׁ קֶצֶת אֲסוּר, עַל כֵּן שׁוֹטְחִין עֲשָׂבִים לְהַפְסִיק בֵּין הַקְּרָקַע. וְאִם אֵין שָׁם עֲשָׂבִים, יִפְסִיק בְּטִלְיָתוֹ אוֹ בְּדָבָר אַחֵר.

סעיף כד'

זְמַן תְּפִלַּת נְעִילָה הוּא, כְּשֶׁהַחֲמָה הִיא בְּרֹאשׁ הָאֵילָנוֹת, כְּדִי שְׁיִשְׁלִים אוֹתָהּ עִם צֵאת הַכּוֹכָבִים. וְלִפְעָמִים נִמְשָׁכֶת קֶצֶת בְּתוֹךְ הַלֵּילָה, וְאַפְלוּ הַכִּי אוֹמְרִים חֲתֻמְנוּ, לְפִי שֶׁאֵין הַדִּין מְסִתֵּלֵק עַד שֶׁיִּגְמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת סְדְרֵיהֶם לְמִטָּה. וְהַחֲרוּז: הַיּוֹם יִפְנֶה וְכוּ', אִם יֵצְאוּ הַכּוֹכָבִים, לֹא יֵאמָר כֵּן, מִשּׁוּם דִּהְיוּ דוֹבֵר שְׁקָרִים. אֲלָא יֵאמָר, הַיּוֹם פָּנָה, הַשֶּׁמֶשׁ בָּא וּפָנָה. שְׁלִיחַ הַצְּבוּר אוֹמֵר בְּרֶכֶת כְּהֵנִים וְשִׁים שְׁלוֹם, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא לֵילָה.

סעיף כה'

יֵשׁ לְבַטֵּל הַמְּנַהֵג שֶׁהַגּוֹי מְדַלֵּיק גֵּרוֹת לְצַרְף אֲמִירַת הַפִּיּוּטִים בְּנְעִילָה, אֲלָא הַגֵּרוֹת הַדּוֹלְקִים, יִפְזָרִם בְּכָל בַּיִת הַכְּנֻסֶת, דִּזְהָ הָיוּ שְׁבוֹת דְּשְׁבוֹת.

סעיף כו'

לְאַחַר תְּפִלַּת נְעִילָה, אֲפְלוּ חָל בְּשֶׁבֶת וּגְמָרָה בַּיּוֹם, מִכָּל מָקוֹם אוֹמְרִים אֲבִינוּ מִלְּכָנוּ. וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, פְּעַם אַחַת. בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, שְׁלֹשׁ פְּעָמִים. ה' הוּא הָאֱלֹהִים, שְׁבַע פְּעָמִים, לְלוֹוֹת אֶת הַשְּׂכִינָה, שְׁמִתְעַלָּה לְמַעְלָה מִשְׁבָּעָה רְקִיעִים. וְאוֹמֵר שְׁלִיחַ הַצְּבוּר קְדִישׁ שְׁלֹשׁ בְּגוֹן שֵׁל שְׁמִחָה. וְאַחַר כֵּן תּוֹקְעִין תְּקִיעָה אַחַת וְהִיא סִימָן לְסִילּוּק שְׂכִינָה לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּמִתָּן תּוֹרָה. שְׁכַשְׁעֵלְתָה הַשְּׂכִינָה, נֶאמָר, בְּמִשְׁךָ הַיּוֹבֵל וְכוּ'. וְנֶאמָר, עָלָה אֱלֹהִים בְּתִרוּעָה. וְגַם הוּא זָכָר לְתִקְיעַת יוֹם הַכְּפוּרִים בַּיּוֹבֵל. וַיְכוּלִין לְתַקְעַ אֵף עַל פִּי שֶׁעֲדִין לֹא יֵצְאוּ כּוֹכָבִים, אֲלָא שֶׁהוּא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְאַפְלוּ הוּא שְׁבַת. אֲבָל בְּעוֹד יוֹם אֵין לְתַקְעַ (תְּרַכָּג). לְאַחַר הַתְּקִיעָה, אוֹמְרִים כָּלֵם שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, לְשִׁנָּה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם (סִידוּר).

תשרי

ג

סעיף כז'

לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים מִתְּפִלְלִין מְעָרִיב. וַיֵּשׁ לְהַעֲמִיד שְׁלִיחַ צְבוּר הַגּוֹן, וַיִּתְּפִלְלוּ בְּנִחַת וּבְכּוֹנָה, וַיֵּשׁ לְגַעַר בְּחוֹטְפִים. אוֹמְרִים בְּתְפִלַּת שְׁמִנָּה עֶשְׂרֵה אֶתָּה חוֹנְנֵתָנוּ. אִם חָל בְּשֶׁבֶת, אוֹמְרִים: וַיִּתֵּן לָךְ, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים וַיְהִי

נעם, ואתה קדוש. ולאחר התפלה מקדשין את הלבנה ופוקדין איש את רעהו בשמחה וטוב לב, כמו ביום טוב.

סעיף כח'

בהבדלה של מוצאי יום הכפורים, צריכין לברך דוקא על גר ששבת, ולא על גר שהוציאו עתה מן האבנים וכדומה, ולא במה שהדלק ממנו. והמבחר הוא, להדליק גר אחר מן הנר שהדליק אתמול בביתו ולברך על שניהם. ואם אין לו גר בביתו, יביא את הנר הדולק מבית הכנסת, ולהדליק עוד אחד מזה הנר ולברך עליהם. ובשעת הדחק, מברכין על הנר שהדלק מנר של גוי, או מהאור שהוציאו מאבנים וכדומה. ואין מתחילין הנה אל ישועתי, אלא מברכין על הכוס ועל הנר והמבדיל, ואין מברכים על הבשמים. ואם היתה שבת, מברכין גם על הבשמים, וגם מתחילין הנה אל ישועתי כמו בשאר מוצאי שבת.

סעיף כט'

אוכלים ושותים ושמים במוצאי יום הכפורים, דאיתא במדרש, במוצאי יום הכפורים, בת קול יוצאת ואומרת, לך אכל בשמחה לחמך ושתי בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך.

סעיף ל'

המדקדקין במצות, מתחילין מיד במוצאי יום הכפורים בעשיית הסכה, לקיים ילכו מחיל אל חיל.

סעיף לא'

ביום שלאחר יום הכפורים, נוהגין להשפיע לבית הכנסת. ובמים שפין יום הכפורים לסכות, אין מתענין אפלו תענית יאר צייט ואין אומרים תחנון, לפי שהם ימי שמחה, שהיו מחנכין בהם את המזבח בימי שלמה. וגם אנחנו עוסקים במצות בגין סכה והכנת אתרוג ושאר המינים, לכבוד אדון האדונים מקדש ישראל והזמנים.

סימן קלד - הלכות סכה ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

מצוה לבנות הסכה מייד ביום שלאחר יום הכפורים, ואפלו הוא ערב שבת, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה. ויבחר מקום נקי להעמידה שם. ומצוה על כל אדם שיעסק בעצמו בעשיית הסכה ובהנחת הסכה. ואף על פי שהיא אדם נכבד, זה כבודו, שעוסק בעצמו במצוה. ומן הראוי היה לברך שהחנינו על עשיית הסכה, אלא שאנו סומכין על שהחנינו שאומרים בקדוש. ויהדר ליפות את הסכה ולהנאותה בכלים נאים ומצעות נאות כפי כחו.

תשרי

ד

סעיף ב'

בענין דפנות הסכה, יש הרבה חלוקי דינים, ואין הכל בקיאים. על כן צריכין לעשות דפנות שלמות וחזקות, שלא יהא הרוח מניע אותן, וגם שלא יכבה הרוח את הנרות. ומי שאין לו די צרכו לדפנות, מוטב שיעשה שלש שלמות, מארבע שאינן שלמות. ומי שיזדו משגת, מצוה לו שתהיה לו סכה בנויה עם גגות, שנפתחים ונסגרים על ידי צירים, לסגורם בשעת הגשמים, וכשפסקו הגשמים, נפתחים הגגות, והסכה הוא נגוב, ויכול לקיים מצות סכה כראוי.

סעיף ג'

גם בסכה יש כמה דינים. וכיון שאנו נוהגין לסכה בענפי אילנות או בקנים, כיון שהם גדולי קרקע והמה תלושים ואינם מקבילים טמאה ואינם קשורים יחד, אין בהם שום חשש.

סעיף ד'

לכתחלה ראוי להחמיר, שלא להניח על הסכה דבר המקבל טמאה, שיניח עליו את הסכה, כגון סלמות שיש בהם בית קבול השליבות, וכל שכן שאר כלים, כגון מרה [מעדר] ומגרפה, ואפלו לתן אותם על הסכה להחזיקו, יש להחמיר. ובדיעבד או שאין לו שאר דברים, הכל מתר, דקימא לו, דמתר להעמיד את הסכה בדבר המקבל טמאה (תרכט).

סעיף ה'

צָרִיךְ לְהַנִּיחַ סֶכֶד, עַד שֶׁתְּהֵא צִלְתָּה מְרַבָּה מִחֲמַתָּה, שְׂאֵם הִיתָה חֲמַתָּה מְרַבָּה מִצִּלְתָּה, פְּסוּלָה מִן הַתּוֹרָה. וְלָכֵן צָרִיכִין לְזַהֵר לְהַנִּיחַ כָּל כָּד, שְׂאֵפְלוּ כְּשִׁיתִיבֵשׁ, תְּהֵא צִלְתָּה מְרַבָּה. גַּם צָרִיכִין לְזַהֵר, שְׂלֵא יֵהא בְּמִקּוֹם אֶחָד אֲוִיר שְׂלֵשָׁה טְפָחִים. וּלְכַתְּחֻלָּה צָרִיכָה שְׂיֵהא אֲוִיר קֶצֶת בֵּין הַסֶּכֶד, כְּדִי שְׂיֵרְאוּ הַכּוֹכְבִים. וּמְכַל מְקוֹם, אִם הִיתָה מְעַבָּה, שְׂאִין הַכּוֹכְבִים נִרְאִים, כְּשֶׁרָה. אֲבָל אִם הִיתָה מְעַבָּה כָּל כָּד, שְׂאֵפְלוּ אִם יוֹרְדִים גְּשָׁמִים הִרְבָּה, אִינָם יוֹרְדִים לְתוֹכָה, אִם כֵּן הוּיָא כְּעִין בֵּית, וּפְסוּלָה.

סעיף ו'

בְּסִכּוֹת הַבְּנוּיּוֹת, לְפַעְמִים בּוֹלְטִים דְּפִים לְמַעְלָה עַל הַכְּתָלִים, וְעַל דְּפִים אֱלוּ מְנַחִים הַכְּלוּנְסָאוֹת שְׂעֲלִיָּהֶם הַסֶּכֶד. וּמֵאַחַר שְׂאִין הַדָּף רְחֵב אַרְבַּע אַמּוֹת, אֲנִי פּוֹסֵל אֶת הַסֶּכָּה מִשּׁוּם סֶכֶד פְּסוּל, כִּי הִלְכָה לְמֹשֶׁה מְסִינִי הִיא, דְּבִפְחוֹת מְאַרְבַּע אַמּוֹת, אֲמַרִינֵן דְּפִין עֵקְמָה. פְּרוּשׁ, שְׂנַחֲשֵׁב אֶל הַדָּפִין, וְחֲשָׁבִינֵן יָהּ כְּאֵלוּ הַדָּפִין נִתְעַקְמָה שָׂם לְמַעְלָה, אֲלֵא שְׂאִין יוֹשְׁבִים וְאִין יֹשְׁנִים שָׂם תַּחַת הַדָּף, כִּי שָׂם אִין לוֹ דִּין סֶכָּה, וְאֵפְלוּ אִינֵנו רְחֵב אֲלֵא אַרְבַּעַה טְפָחִים. אֲבָל יִתֵּר הַסֶּכָּה, כְּשֶׁרָה. אֲדָּ אִם מְנַחִים אֲצֵל הַדָּפִין דְּפִים בְּרַחֲב אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר, זֶהוּ נִקְרָא סֶכֶד פְּסוּל, וּפּוֹסֵל אֶת כָּל הַסֶּכָּה. וּמְכַל מְקוֹם אִם אִינֵנו כֵּן אֲלֵא בְּצַד אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁהַדָּרֵךְ הוּא בְּקֶצֶת סִכּוֹת בְּנוּיּוֹת שְׂעוֹשִׁין קֶצֶת תִּקְרָה מְצַד אֶחָד (כְּדִי לְפַנּוֹת לְשָׂם אֶת הַכְּלִים תִּכְף בְּהַתְּחִלַּת הַגְּשָׁמִים), זֶה אִינֵנו מְזִיק, דְּכִינֵן שְׂאִינֵנו אֲלֵא מְצַד אֶחָד, הִרִי יֵשׁ כָּאֵן עוֹד שְׂלֵשׁ דְּפָנוֹת כְּשֶׁרוֹת שְׂמִנַּח עֲלֵיהֶן סֶכֶד כְּשֶׁר, וְסֶכָּה מְשֻׁלֵּשׁ דְּפָנוֹת גַּם כֵּן כְּשֶׁרָה, וּבִלְבָד שְׂיֵהא שָׂם שְׁעוֹר סֶכָּה, דְּהִינֵנו לְכָל הַפְּחוֹת שְׂבַעַה טְפָחִים עַל שְׂבַעַה טְפָחִים בְּמַרְבַּע, וְלֵא יֵשְׁבוּ תַּחַת הַתִּקְרָה.

תשרי

ה

סעיף ז'

הַעוֹשֶׂה סִכּוֹת תַּחַת עֲנָפֵי אֵילָן, הִרִי הִיא פְּסוּלָה. וְאֵפְלוּ אִם מִחֲמַת הָעֲנָפִים בְּלִבְד הִיתָה חֲמַתָּה מְרַבָּה מִצִּלְתָּה, וְאִם כֵּן בְּסֶכֶד שְׂהַנִּיחַ עֲלֶיהָ, עֲשֶׂה אֶת הַסֶּכָּה, מְכַל מְקוֹם פְּסוּלָה. וְאֵפְלוּ אִם יִקְצֹץ אַחַר כָּד עֲנָפֵי הָאֵילָן, מְכַל מְקוֹם הַסֶּכָּה נִשְׁאַרְתַּ בְּפְסוּלָה, דְּכַתִּיב, חַג הַסִּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָּד, וְדַרְשִׁינֵן, תַּעֲשֶׂה, וְלֵא מִן הָעֲשׂוּי (עֵינֵן לְעִיל סִימָן ט סעיף ו'). וְלָכֵן לְאַחַר שְׂקֻצָּץ אֶת הָעֲנָפִים, צָרִיךְ הוּא לְהַגְבִּיָּה כָּל עֲנָף מִן הַסֶּכֶד וְיִחְזוֹר וְיִנְיַחְנוּ לְשָׂם סֶכָּה. וְכֵן אֲסוּר לְהַנִּיחַ אֶת הַסֶּכֶד קִדָּם שְׂעֲשֶׂה אֶת הַדְּפָנוֹת, דְּבַעֲיָנֵן שְׂבַהֲנַחַת הַסֶּכֶד תְּהֵא סֶכָּה כְּשֶׁרָה.

סעיף ח'

וְכֵן בְּסִפְּהָ הָעֲשׂוּיָה בְּגִגּוֹת הַנִּפְתָּחִים, צָרִיךְ לִפְתַּח אֶת הַגְּגוֹת קִדְּם שְׁמַנִּיחַ אֶת הַסֶּכֶד, וְאִף שְׂאֵחַר כֶּד סוּגֵר אֶת הַגֵּג וְחוּזֵר וּפּוֹתֵחַ, אֵינּוּ מִזִּיק, דְּהֵיּי כְּאֵלּוּ פּוֹרֵס עֲלֶיהָ סִדִּין וְחוּזֵר וְנוֹטְלוּ. וּמִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לְהַחֲמִיר, שְׂיֵהָא הַגֵּג פְּתוּחַ בְּהַכְּנֵסֶת הַחֵג (מִטָּה אֶפְרַיִם). עוֹד צָרִיכִין לְזַהֵר בְּאֵלּוּ הַסִּכּוֹת, שְׂיֵהָא הַגֵּג פְּתוּחַ הֵיטֵב עוֹמֵד בְּשׂוּהָ עִם דְּפִן הַסֶּכֶה. שְׂאֵם אֵינּוּ עוֹמֵד בְּשׂוּהָ, אֶלָּא נוֹטָה קֶצֶת עַל הַסֶּכֶד, אֶפְלוּ אֵינּוּ שְׂעוֹר גְּדוֹל שְׂתַפְּסֵל הַסֶּכֶה בְּכֶד, מִכָּל מְקוֹם צָרִיךְ לְזַהֵר שְׂלֵא יֵשֵׁב בְּמְקוֹם הַזֶּה שְׂהַגֵּג מְשַׁפֵּעַ, שְׂנִמְצָא יוֹשֵׁב תַּחַת הַגֵּג עַוּוֹ לַעֲלֵל סַעֲיָי ו'). אִף עַל פִּי שְׂסַפֵּת הַחֵג פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, מִכָּל מְקוֹם אֵלּוּ הַסִּכּוֹת הַבְּנוּיּוֹת שְׂמְשַׁתְּמָשִׁים בְּהֵן כָּל הַשָּׁנָה וְנִתְחַיְבוּ בְּמְזוּזָה, גַּם בְּחֵג לֹא נִפְטְרוּ, וְאִין צָרִיכִין אַחַר הַחֵג לְקַבֵּעַ אֶת הַמְּזוּזָה מִחֲדָשׁ.

סעיף ט'

יוֹצְאִין בְּסִפְּהָ שְׂאוּלָה, אֶבֶל לֹא בְּסִפְּהָ גְזוּלָה. וְלָכֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת סִכָּה בְּרִשׁוֹת הַרְבִּיּוֹם. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק שְׂאִין לוֹ סִכָּה אַחֲרַת בְּשׂוּם אֶפֶן, יוֹשֵׁב בָּהּ וּמְבַרֵךְ עֲלֶיהָ.

סעיף י'

יֵשׁ לְזַהֵר שְׂלֵא יִקְצֹץ הַיִּשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ סִכָּד לְסַכְתּוֹ, אֶלָּא יִקְנֶה מֵאַחַר. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק יָכוֹל לְקַצֵּץ בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא שְׂיִטוֹל רִשׁוֹת מִבְּעַל הַקְּרָקַע.

סעיף יא'

מִתֵּר לַעֲשׂוֹת סִכָּה בְּחַל הַמוֹעֵד.

סעיף יב'

עֲצֵי סִכָּה, בֵּין מִהַדְּפָנוֹת בֵּין מִהַסֶּכֶד, אָסוּרִין בְּהַנָּאָה עַד לְאַחַר שְׂמַחַת תּוֹרָה, כִּיּוֹן שְׂהַקְצוּ לְמַצּוּהָ. וְאֶפְלוּ לְטַל מִהֵם קִיסָם לְחַצֵּץ שְׁנָיו, אָסוּר. וְאֶפְלוּ אִם נָפְלוּ, אָסוּרִין, וְלֹא מִהֵנִי בְּהוּ תִנְאִי. וְאִם חָל שְׂמַחַת תּוֹרָה בְּעֶרְבֵי שַׁבַּת, אָסוּרִין גַּם בְּשַׁבַּת. וְכֵן נוֹיִי סִכָּה אָסוּרִין בְּהַנָּאָה אֶפְלוּ אִם נָפְלוּ. וְכִיּוֹן שְׂאָסוּרִין בְּהַנָּאָה, לָכֵן בְּשַׁבַּת וּבְיוֹם טוֹב, אָסוּרִין בְּטִלְטוֹל מְשׂוּם מְקַצָּה. וּמִכָּל מְקוֹם אֶתְרוּג הַתְּלוּי בְּסִפְּהָ לְנוּי, מִתֵּר לְהַרְיֵחַ בּוֹ, דְּלֹא הַקְצָה מִרִיחַ. וּבְנוּי הַתְּלוּי בְּסִכָּד, נוֹהֲגִין שְׂאֶפְלוּ תִנְאִי לֹא מִהֵנִי. אֶבֶל בְּנוּי הַתְּלוּי בְּדְפָנוֹת, מִהֵנִי תִנְאִי. וְהַסְדִּינִין הַמְּצִינִים שְׂתְּלוּיִים בְּסִפְּהָ לְנוּי, נוֹהֲגִין לְטִלְטְלוֹ, שְׂלֵא יִתְקַלְקְלוּ מִן הַגְּשָׁמִים, וְאֶפְלוּ לֹא הַתְּנָה בְּפִרוּשׁ, כִּי מִסְתַּמָּא מִתְחַלָּה אֲדַעֲתָא דְּהַכִּי תִלְאָן. וּמִכָּל מְקוֹם טוֹב לְהַתְּנוֹת תְּחַלָּה בְּפִרוּשׁ, דְּהֵינּוּ קִדְּם בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת הָרֵאשׁוֹן יַעֲמֵד שֵׁם וְיֵאמֵר, אֲנִי מִתְּנָה שְׂאֵהָא מִתֵּר לְאָכַל וְלְהַשְׂתַּמֵּשׁ בְּנוּי סִכָּה זֹאת מִתִּי שְׂאֶרְצָה. וְצָרִיךְ לְזַהֵר בְּנוּי סִכָּה אֲשֶׁר בְּדַעֲתוֹ

לְטוֹל בְּתוֹךְ יוֹם טוֹב, שְׁלֵא לְקִשְׁרוֹ בְּקֶשֶׁר, אֶלֶּא בְּעִנְיָהּ (עֵינֵי לְעִיל סִימָן פ סְעִיף מ"ה),
מ"ו).

תשרי

סעיף יג'

גַּם לְאַחַר הַחֵג, כְּשֶׁסֶתֶר אֶת הַסֶּכֶה, לֹא יִפְסַע עַל הָעֵצִים, וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְדַבֵּר מְגִנָּה, מְשׁוּם דְּתַשְׁמִישֵׁי מַצָּוָה נִינְהוּ, כְּמוֹ צִיצִית (עֵינֵי לְעִיל סִימָן ט סְעִיף יט).

סעיף יד'

אֲסוּר לְחַקוֹק פְּסוּק בְּסִכּוֹת תִּשְׁבוּ וְגו' אוֹ שְׁאֵר פְּסוּק עַל דְּלַעַת וְכִינֹצָא בָּהּ לְנוֹי סֶכֶה, מְשׁוּם דְּיָבֹוא אַחַר כֶּף לִיַּדֵי בְּזִיּוֹן. וְעוֹד, דְּאֲסוּר לְכַתֵּב פְּסוּק שְׁלֵא לְצַרְדֵּי.

סעיף טו'

עָרַב סִכּוֹת לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, לֹא יֵאָכֵל פֶּת, כְּדִי שְׂיֵאָכֵל בְּסֶכֶה לְתַאֲבוֹן. וְיֵשׁ לְהַרְבּוֹת בְּצִדְקָה בְּעָרַב סִכּוֹת.

סימן קלה - דיני ישיבת סכה ובו כ"ב סעיפים:

סעיף א'

כְּתִיב, בְּסִכּוֹת תִּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים, פְּרוּשׁ, תְּדוּרוֹ בְּסִכּוֹת. אֶמְרָה תוֹרָה, שְׁיִדוּר בְּסֶכֶה שְׁבַעַת יָמִים. כְּמוֹ שֶׁהוּא דָר בְּבֵיתוֹ כָּל הַשָּׁנָה, כֵּן תִּהְיֶה עֲתָה עֶקֶר דִּירְתוֹ בְּסֶכֶה, שְׂיִכְנִיס לְתוֹכָהּ כָּל הַנְּאִים וּמַצְעוֹת הַנְּאוֹת, וְאוֹכֵל וְשׁוֹתָה וְלוֹמֵד וּמְטִיל וְיֵשֵׁן בְּסֶכֶה. וְאֶפְלוּ אִם מְסַפֵּר עִם חֲבֵרוֹ, יִסְפֵּר בְּסֶכֶה. וְכֵן אִם מְתַפְּלֵל בִּיחִידוֹת, יִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ הַסֶּכֶה. כְּתִיב, לְמַעַן יִדְעוּ דִרְתִּיכֶם כִּי בְּסִכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְלָכֵן צָרִיכִין לְכוֹן בִּישִׁיבַת הַסֶּכֶה, שְׂצוֹנֵנוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִישֵׁב בְּסֶכֶה זָכָר לִיצִיאַת מִצְרַיִם. וְסִכּוֹת אֵלוּ שְׂאֵמֵר הַכְּתוּב כִּי בְּסִכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי, נֶחְלְקוּ

בהם תנאים. רבי אליעזר אומר, המה ענני הכבוד, שהקוף בהם הקדוש ברוך הוא את אבותינו, לבל יפס שרבו ושמש. ורבי עקיבא אומר, ספות ממש, שעשו להם בשעת חנינתן מפני החמה. ואף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא צונו לעשות הספה באותו הזמן, לפי שהוא התחלת ימות הקיץ, ודרך כל אדם לעשות אז ספה לצל, ולא היתה נפרת שהיא במצות הבורא ודרך שמו. לכן צוה אותנו לעשותה בחדש השביעי, שהוא זמן הגשמים, ודרך כל אדם לצאת מספתו ולישב בביתו. ואנחנו יוצאים מן הבית לישב בספה, בזה יראה לכל, כי מצות המלך היא עלינו לעשותה.

סעיף ב'

צריך להחזיק את הספה בכבוד, שלא יהיו מצות בזויות עליו. ולכן לא יכניס לתוכה כלים שאינם מכבדים, כגון קדרות, וכד ששואבים בו מים, וכלים שמשמים בהם קמח, וערבה ויורה ומחבת ומכתשת וכיוצא בהן. וגם הקערות, לאחר האכילה צריך להוציאן לחוץ. אבל כלי שתיה, יהיו בספה. ונוהגין שלא להכניס לתוכה נר של חרס, משום דמאיס. וכן לא יעשה בה תשמיש בזוי, כגון שטיפת קדרות וקערות. אבל כוסות, מתר לשטף. וכל שכן דאסור להשתין בה, אפלו לתוך כלי, אף על פי שעושה כן בתוך ביתו. אבל תשמיש המטה, מתר בספה, שהרי עקר מצותה איש ואשתו. אם הכניס לתוכה כלים בזויים, אינה נפסלת בכך. אך בשעה שהם בה, אין לברך לישב בספה, עד שיוציאום.

תשרי

ז

סעיף ג'

אכילה בספה בלילה הראשון היא חובה, שצריך לאכל בספה פת לכל הפחות כזית. ואפלו מצטער, חייב לאכל בספה. ואם יורדים גשמים (ע"ז לקמו סעיף ט), אם מדמה שיפסקו לאחר שעה או שתי שעות, ימתין ואחר כך יקדש ויאכל בספה כראוי. ואם רואה שלא יפסקו הגשמים, או שהמתין ולא פסקו, מקדש בספה ומברך שהחינו, ומכון בשהחינו גם על הספה, אבל אינו מברך לישב בספה. ונוטל ידיו ומברך המוציא, ואוכל שם כזית פת בלי הפסק, והולך לתוך הבית וגומר סעודתו. ויש לו לכון בשעת נטילת ידים ובשעת ברכת המוציא, שדעתו לאכל גם בבית (ע"ז לעיל סימן מב סעיף יט, כא). ואם פסקו הגשמים קדם שברך ברכת המזון, הולך שוב לתוך הספה ומברך לישב בספה, ואוכל קצת יותר מכפיצה פת, ומברך ברכת המזון. ואם פסקו הגשמים לאחר שברך ברכת המזון, הולך גם כן לתוך הספה, ונוטל ידיו שנית, ואוכל יותר מכפיצה פת בברכת לישב בספה, ומברך ברכת המזון. אם בספה שלו אף לאחר שפסקו הגשמים עדיו המים מטפטפין מן הסכך, ויש בשכונתו ספה שהיתה מסגרת בגג, ולאחר הגשמים נפתחה, ילך שמה ויאכל פתו בטוב לבב.

סעיף ד'

בלילה השני גם כן חובה לאכול בסכה, ואפלו הוא מצטער, ודינו כמו בלילה הראשון, וכמו שכתבנו, אלא חלוק אחד יש ביניהן, שאם ראה שלא יפסקו הגשמים, או המתין ולא פסקו, מקדש בבית ואוכל שם, וקדם ברפת המזון הולך לתוך הסכה ואוכל שם לכל הפחות כזית פת בלא ברפת לישיב בסכה, וחוזר לביתו ומברך ברפת המזון.

סעיף ה'

ערבית, כשבא מבית הכנסת, נכנס לסכה ומקדש מיד, רק לא יקדש אלא כשהוא ודאי לילה. וכשהוא מברך בקדוש לישיב בסכה, יכון לפטר בברכה זו, סעודה זו וגם השנה ושאר צרכיו שיעשה בסכה, עד הקדוש שביום המחרת. ובברכת שהחנינו יכון, שהוא מברך שהחנינו על החג וגם על הסכה. ולכן בלילה הראשון מברכין תחלה לישיב בסכה ואחר כך שהחנינו, שתהא ברפת שהחנינו גם על הסכה. ובלילה השני מברך תחלה שהחנינו, ואחר כך לישיב בסכה.

סעיף ו'

כשאוכלים כמה בעלי בתים בסכה אחת, ויש שם גם הנשים ושאר בני בית שצריכין לשמע היטב את הקדוש לצאת בו, אם יקדשו כל בעלי הבתים ביחד, תרי קלי לא משתמע, ולא ישמעו היטב את הקדוש. על כן טוב יותר שיקדשו בזה אחר זה. ואם מקדשין ביחד, כגון אם אין שם מי שצריך לצאת בשמיעת קידוש, אם קדם אחד וסיים ברפת בורא פרי הגפן או ברכה אחרת, ואחר כך סים חברו, אין להראשון לענות אמן אחר ברפת חברו, משום דאמן, הוי הפסק בין ברפת בורא פרי הגפן לשתיה. והעולם נוהגים להמתין זה על זה ועונין אמן, וזהו שלא כדיו, אלא יש להם לומר הכל ביחד.

תשרי

ח

סעיף ז'

בשאר הלילות וכן בכל הימים, אין חיוב לאכול בסכה, אלא שאם הוא רוצה לאכול אכילת קבע או לישון, צריך לאכול או לישון בסכה. ומהי אכילת קבע. פת יותר מכפיצה, אפלו לא קבע עליה, ואפלו היא פת כסנין. וכן תבשיל העשוי מחמשת מני דגן יותר מכפיצה וקבע עליו, חב בסכה ולברך עליו לישיב בסכה. אבל פרות, אפלו אכל הרבה וקבע עליהם, מתר לאכול חוץ לסכה. וכן יין או שאר משקין או בשר וגבינה, מתר לאכול

וּלְשִׁתּוֹת חוּץ לַסֶּכֶה. וְדוֹקָא כְּשֵׁלָא קִבַּע עֲלֵיהֶם. אֲבָל אִם רוּזָה לְשִׁתּוֹת יִין אוֹ שָׁאֵר מְשָׁקִים בְּדֶרֶךְ קִבַּע, אוֹ שְׂרוּזָה לְאֹכֵל בְּשָׂר אוֹ גְבִינָה דֶרֶךְ קִבַּע, צָרִיךְ סֶכֶה, וְלֹא יִבְרָךְ עֲלֵיהֶם לִישֵׁב בַּסֶּכֶה. וְטוֹב שְׂיֵאכֵל קִדָּם, פֶּת, כְּדֵי שְׂיִבְרָךְ. וְכָל זֹאת, מְדִינָא. אֲבָל מִי שְׂמַחְמִיר עַל עֲצָמוֹ שְׂאֲפֵלוּ מִים אֵינוֹ שׁוֹתֶה חוּץ לַסֶּכֶה, הֲרִי זֶה מְשַׁבַּח.

סעיף ח'

שָׁנָה, אֲפֵלוּ אֲרַעִי, מְדִינָא צָרִיכָה סֶכֶה. וְכֵן עוֹשִׂין הַמְדַקְדְּקִין בְּמִצּוֹת, שְׂאֲפֵלוּ שְׁנַת אֲרַעִי אֵינָם יֹשְׁנִים חוּץ לַסֶּכֶה. וְעַתָּה שְׁנוּהֲגִים הֲרִבָּה לְהַקֵּל בְּשָׁנָה, כְּתָבוּ הָאֲחֵרוֹנִים, זְכוּרֹנָם לְבִרְכָה, כְּמָה טְעָמִים, לְלַמֵּד קִצַּת זְכוּת עֲלֵיהֶם. אֲבָל כָּל יָרָא שְׂמִים, רָאוּי לוֹ לְהַחְמִיר וְלַעֲשׂוֹת סֶכֶה, שְׂיִוָּכַל לְדוֹר שָׁם עִם אֲשֵׁתוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא דָר בְּכָל הַשָּׁנָה כְּלָה, אִם אֲפֹשֶׁר לוֹ. וְלְכָל הַפְּחוֹת שְׂתַהֲא רָאוּיָה לִישׁוֹן שָׁם הוּא לְבַדּוֹ. וְאִם אֵינָה כֵּן, אֲפֵלוּ בְדִיעְבַּד, הִיא פְּסוּלָה.

סעיף ט'

יָרְדוּ גִשְׁמִים, פְּטוֹר מִן הַסֶּכֶה. בְּאִיזָה גִשְׁמִים פְּטוֹר? אִם יָרְדוּ כָּל כֶּךָ, שֶׁהוּא מְשַׁעַר, שְׂאִם הָיוּ נוֹפְלִים כֶּךָ לְתוֹךְ הַתְּבָשִׁיל, הִיָּה מִתְקַלְקֵל, אֲפֵלוּ אִין לְפָנָיו הַתְּבָשִׁיל, אוֹ שֶׁהוּא מְשַׁעַר, שְׂאִם הָיוּ נוֹפְלִים לְתוֹךְ הַחֹדֵר שֶׁהוּא בּוֹ, הִיָּה יוֹצֵא מְשֶׁם לְחֹדֵר אַחֵר, אִזּוֹ יוֹצֵא גַם מִן הַסֶּכֶה לְבֵית. וְאִם הִתְחִיל לְאֹכֵל בַּסֶּכֶה, וְאַחֵר כֶּךָ יָרְדוּ גִשְׁמִים וְנִכְנַס לְתוֹךְ הַבֵּית, וְהִתְחִיל לְאֹכֵל גַּם בְּבֵית, אוֹ שְׂמַחְמַת הַגִּשְׁמִים הִתְחִיל מִתְחַלָּה לְאֹכֵל בְּבֵית, וְאַחֵר כֶּךָ פָּסְקוּ הַגִּשְׁמִים, גּוֹמֵר סְעוּדָתוֹ בְּבֵית וְאֵינוֹ מְחַיֵּב לְלַכֵּת בְּאֲמֻצַּע הַסְּעוּדָה מִבֵּיתוֹ לְתוֹךְ הַסֶּכֶה. וְכֵן כְּשֶׁהָעֵת קָרָה וְהַמְאֲכָלִים נִקְרָשִׁים בְּתוֹךְ הַסֶּכֶה, פְּטוֹר מִן הַסֶּכֶה וְאוֹכֵל בְּבֵית.

סעיף י'

לְעִנְיַן שָׁנָה בַּסֶּכֶה, גַּם גִּשְׁמִים מְעֻטִין הָיוּ צָעַר לִישׁוֹן, וְיָכוֹל לְצֵאת. וְאִם יוֹצֵא לְבֵיתוֹ וְשָׁכַב לִישׁוֹן, וְאַחֵר כֶּךָ פָּסְקוּ הַגִּשְׁמִים, אוֹ שְׂמַתְחַלָּה שָׁכַב בְּבֵיתוֹ לִישׁוֹן מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים, וְאַחֵר כֶּךָ פָּסְקוּ, אִין מְטָרִיחִין אוֹתוֹ לִילָךְ לַסֶּכֶה כָּל הַלַּיְלָה, אֲלֵא יִשׁוֹן בְּבֵיתוֹ עַד הַבֹּקֵר.

סעיף יא'

כְּשֶׁהוּא פְּטוֹר מִן הַסֶּכֶה, וְאֵינוֹ יוֹצֵא מְשֶׁם, נִקְרָא הַדְּיוּט, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל שְׂכָר עֲלֵיהֶ, וְאֵינוֹ רִשְׁאֵי לְבָרֶךְ, מְשׁוּם דְּהוּי בְּרָכָה לְבִטְלָה. וְכִשְׂיוֹצֵא מִן הַסֶּכֶה

בשביל הגשמים, לא יבעט בסכתו ויצא, אלא יצא בהכנעה, כעבד שמוג כוס לרבו, ושפד לו רבו קיתון על פניו.

סעיף יב'

נוהגין שאין מברכין לישב בספה אלא באכילת קבע. ונוהגין שמברכין תחלה המוציא, ואחר כך לישב בספה, קדם שטועם. ושאר דברים שהוא אוכל בספה כל היום, וכל מה שהוא יושב ועושה שם, ואפלו אם ישן שם נפטר הכל בברכה שברך בשעת אכילת קבע, עד שיאכל שנית בקבע. ואם לא יצא מן הספה לעסקיו או לבית הכנסת בין סעודה לסעודה, כיון שברך פעם אחת, שוב אינו צריך לברך בסעודה שניה שאוכל. ואפלו כל שבעת ימי החג, אם ישב ואכל ולמד והתפלל וישן תוך סכתו, אינו צריך לברך רק פעם אחת, כיון שלא הסיח דעתו מן הספה. ואפלו יצא וציאת ארעי ודעתו לחזור מיד, לא הוי הסח הדעת, ואינו צריך לברך בסעודה שניה, רק כשיצא לעסקיו או לבית הכנסת וכדומה. ואפלו הלך לתוך ביתו ללמוד שם או לעשות שם איזה דבר שהוא שוהה בו, גם כן הוי הסח הדעת, וצריך לברך בסעודה שניה.

תשרי

ט

סעיף יג'

מי שהולך אפלו באמצע סעודתו לספת חבירו ואוכל שם שעור דחוב בספה, צריך לברך גם שם לישב בספה.

סעיף יד'

מי ששכח לברך לישב בספה, ונזכר באמצע הסעודה, או אפלו לאחר שגמר אכילתו, צריך לברך, כי גם הישיבה שישב שם אחר כך, היא מצוה.

סעיף טו'

נשים פטורות מספה, ואף על פי כן רשאין לברך. קטנים, גם כן פטורים. ומכל מקום כל שהוא מבן חמש שנים ולמעלה, חוב אביו לחנכו שיאכל בספה. ואפלו אין אביו בביתו, אין להניחו שיאכל חוץ לספה.

סעיף טז'

חולָה וּמְשֻׁמְשׁוּי, פְּטוּרִים מִסְכָּה. וְאִם הוּא חוֹלָה שְׁאִין בּוֹ סְכָנָה, אִין
הַמְשֻׁמְשׁוּי פְּטוּרִין אֶלָּא בְּשַׁעָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם. אִם הוּא חוֹלָה שְׁיֵשׁ בּוֹ
סְכָנָה, פְּטוּרִין גַּם בְּשַׁעָה שְׁאִינוֹ צָרִיךְ לָהֶן כָּל קָדְד.

סעיף יז'

מִצְטַעַר, גַּם כֵּן פְּטוּר מִן הַסְכָּה בְּשַׁאֲר הַלְלוֹת, וְכֵן בְּכָל הַיָּמִים. וְהִינוּ
שְׁמִצְטַעַר מִחֲמַת צָנָה אוֹ מְרוּחַ אוֹ מִרֵּיחַ רָע וְכִיוּצָא בּוֹ. וְכֵן אִם כָּבוּ לוֹ
הַנְּרוֹת בְּסִכְתּוֹ בְּשַׁבַּת וְיֵשׁ לוֹ טָרַח גְּדוֹל לִילְדָּה לְסִכְתַּת חֲבֵרוֹ, יְכוּל לִילְדָּה לְבֵיתוֹ
בְּמָקוֹם שְׁיֵשׁ לוֹ נְרוֹת דּוֹלְקִים. וְדוֹקָא אִם מִתְחַלְּה עֲשֶׂה סִכְתּוֹ כְּרֵאוּי, וְאִךְ
בְּמָקָרָה בָּא לוֹ הָעֲנָן שֶׁהוּא מִצְטַעַר לִישֵׁב אוֹ לִישֵׁן בְּתוֹכָהּ. אֲבָל אִם
מִתְחַלְּה עֲשֶׂאָה בְּמָקוֹם רֵיחַ רָע וְכְדוּמָה, אוֹ בְּמָקוֹם שְׁיִתְיָרָא לִישֵׁן בָּהּ, אִינוּ
יוּצָא בָּהּ אֶפְלוּ בְּאֲכִילָה בַּיּוֹם. אִם בָּא הָרוּחַ לְכַבּוֹת הַנְּרוֹת דְּרָךְ הַדְּפָנוֹת,
מִתַּר לְפָרוֹשׁ שֵׁם סָדִין אוֹ בְּגָד.

סעיף יח'

הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּיּוֹם, פְּטוּרִין מִן הַסְכָּה בַּיּוֹם, כִּינּוֹן שְׁאִין לָהֶם שְׁהוּת לְטָרַח
אַחַר סְכָּה, כִּינּוֹן שְׁצָרִיכִין לִילְדָּה תַּכְּף לְדְרָכָן. אֲבָל אִם יְכוּלִים לִישֵׁב בְּסִכְּה
בְּלֵי טָרַח, חֲנִיבִים לִישֵׁב בְּסִכְּה. וּבְלִילָה, כְּשֶׁהֶם בְּמַלּוֹן שְׁהֶם רוֹצִים לְלוֹן
שָׁם, צָרִיכִים לְהִטְרִיחַ אֶת עֲצָמָם לִישֵׁב בְּסִכְּה. וְאֶפְלוּ אִם הֵם בְּמָקוֹם שְׁאִין
שָׁם סְכָּה, אִם יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת סְכָּה בְּמַעַט מְמוֹן, חֲנִיבִים לְהִשְׁתַּדֵּל שְׁתִּהֵא
לָהֶם סְכָּה לִישֵׁן בְּתוֹכָהּ. וְאִם הוֹלְכִים גַּם בְּלִילָה, דִּינָם כְּמוֹ בַּיּוֹם.
וְהוֹלְכִים בְּכַפָּרִים לְגַבּוֹת חוֹבוֹת בְּחַל הַמוֹעֵד, אִם אִינָם יְכוּלִין לַעֲשׂוֹת
לָהֶם סְכָּה, יִחְמִירוּ עַל עֲצָמָם לְחַזוֹר לְבִתְיָהֶם בְּכָל לַיְלָה לְקַיֵּם מִצְוֹת סְכָּה.

סעיף יט'

שְׁלוּחֵי מִצְוָה, אֶפְלוּ בְּלִילָה, כְּשֶׁהֶם בְּמַלּוֹן, אִם צָרִיכִים לְטָרַח אַחַר סְכָּה
אוֹ שְׁאִין נוֹחַ לָהֶם לִישֵׁן בְּסִכְּה, וְאִם יִישְׁנוּ, יִהְיוּ לְמַחֵר יְגַעִים וְיִתְעַכְּבוּ מִן
הַמִּצְוָה, פְּטוּרִין מִן הַסְכָּה. אֲבָל בְּלֵאוּ הַכִּי, חֲנִיבִים.

סעיף כ'

שׁוּמְרֵי גְנוֹת וּפְרֻדָּסִים וְתַבּוּאָה וְכִיוּצָא בְּזָה, אִם אֶפְשָׁר לְשָׁמַר הַכָּל בְּמָקוֹם
אֶחָד, יַעֲשֶׂה לוֹ שָׁם סְכָּה וְיִישֵׁב בָּהּ.

סעיף כא'

העושים יין אצל גוים, פטורין מן הספה, בין ביום בין בלילה, משום דצריכים לשמור שלא יגע בו גוי. ואם הוא בעגן שאינו צריך שמור, חבין.

סעיף כב'

היושבים בחנות, אף על פי שהם דרים חוץ לעיר והחנות היא בעיר ורגילין כל השנה ברב פעמים לאכול שם ביום, מפל מקום בספות חבבים לאכול בספה.

סימן קלו - הלכות לולב ושאר המינים ובו י' סעיפים:

תשרי

סעיף א'

כבר נהגו ישראל, שמי שהוא קונה אתרוג ולולב והוא אינו מבין, מראה אותן למונה הוראה אם הם פשרים או לא, כי יש הרבה חלוקי דינים. ויש להדר לקנות לולב חדש, כי לולב היבש אינו פשר אלא בשעת הדחק. ויש אומרים, דכל שפלתה הירקות שבו, הוי יבש. שעור הלולב, שתהיה השדרה חוץ מן העליונים, ארבעה טפחים. ובשעת הדחק, שלשה עשר אגודליון ושליש גודל סגי.

סעיף ב'

ההדס צריך להיות משלש, דהינו שיוצאין בו מפל קו וקו שלשה עליו בשורה אחת בשנה, שלא יהיה אחד גבוה או נמוך מחבריו. וצריכין שיהיו העליון חופין את עצו, דהינו שראש כל עלה, יגיע למעלה מעקצה של העלה שלמעלה. ובתוך אלו ההדסים המובאים מפרחק, בדחק שימצאו פשרים, וצריכין לבדקם. והגרא דבר ה', יהדר לקנות הדסים לחים ירקים משלשים ומחדרים. והגדלים במדינתנו, צריכין לדקדק בם אם אינם מרפבים, ואם לא גדלו בעציץ שאינו נקוב. וכן צריכין לדקדק בזה בלולבין הגדלים במדינתנו. אם אין בנמצא הדסים משלשים, יטל שאינם משלשים, ולא יברך.

סעיף ג'

שעור ההדס, שלשה טפחים. ובשעת הדחק, סגי בעשרה גודליו. ויהיה כל ההדס מלמטה עד למעלה, משלש. ובשעת הדחק, אם למטה המעט אינו משלש, והרב שלמעלה משלש, גם כן פשר. צריכין לדקדק, שלא ישרו העליון מן ההדס, כי אם נשרו אפלו מקצת עליו, יש כמה חלוקי דינים, וצריכין לעשות שאלת חכם.

סעיף ד'

צריכין להשגיח, שלא יהא נקטם ראשו, דהינו ראש העץ. ואם אין לו רק קטומים, יעשה שאלת חכם. אבל הענפים הקטנים שיוצאין בין הקנים, צריכים לקטום אותם, שלא יפסיקו בין הקנים.

סעיף ה'

הערבה, ידועה. העלה משוד, ופיו חלק, והקנה אדם. ואפלו בעודו ירוק, כשר, כיון שכשהוא שוהה באילן, מתאדם. ורב מין זה גדל אצל הנחלים, ועל כן נקרא ערבי נחל. ואפלו הגדלים במקום אחר, כשרים, אלא שאם אפשר, יש להדר לקח מאותו הגדלים אצל נחל. שעור הערבה, כשעור ההדס.

סעיף ו'

ערבה שיבשה, או שנשרו רב העליון שלה, או שנקטם ראש העץ שלה, פסולה. ויש אומרים, דגם אם גדלדלו העליון מן הקנה ותלויים למטה, פסולה. וצריכין להשגיח מאד גם בערבה, כי לפעמים מחמת שתוחבין אותה אל הלולב או על ידי הנענועין, נושרין העליון, ואז פסולה.

סעיף ז'

צריך לזהר שלא יקצץ הישראל בעצמו מן האילן אחד מארבעת המנים לצרכו, אפלו נתן לו בעל הקרקע רשות, אלא גוי או ישראל אחר יקצצם ויקח ממנו.

סעיף ח'

לוקחין שלשה בדי הדס ושני בדי ערבה, (ואין להוסיף), ואוגדין אותם עם הלולב, שיהיו ככלן אגדה אחת. וצריכין להשגיח שיהיו כלם כדרך גדילתן, דהינו מקום החתך למטה, שאם נתהפך אפלו רק בד אחד, גם בדיעבד אינו יוצא. ויש לאגוד את ההדס מימין השדרה אל הלולב, ואת הערבה משמאלו, דהינו שכשיטל את הלולב והשדרה נגד פניו, יהיה ההדס נגד ימיו, והערבה נגד שמאלו. ויהיו למטה כלם שוים, כדי שכשיטול את הלולב, יאחו כלם. ומכל מקום יש לראות שיהיה ההדס מעט גבוה מן הערבה. וצריך להשגיח שתצא השדרה מן הלולב למעלה מן ההדס לכל הפחות טפח. קושר כלם ביחד בקשר גמור, דהינו שני קשרים זה על גב זה. ומלבד מה שקשר אלו המנים ביחד, יעשה עוד בלולב שלשה קשרים, ורק טפח אחד מן הלולב למעלה יהיה בלי קשר, כדי לכסס בו בשעת הנענועים. אם יש חוט פרוץ על ההדס, צריך להסירו קדם האגוד, שלא תהא חציצה. אם התרה האגדה ביום טוב, אסור לאגדה ביום טוב בקשר, אלא בעניבה, או כמו שנוהגין שכורכין סביבותם ותוחבין ראש הכריכה לתוך העגול הפרוץ.

סעיף ט'

ערבה שנתלשה ביום טוב, בין ביום טוב ראשון בין ביום טוב שני, אסורה היום אפלו בטלטול בעלמא, כי היא מקצה גמור. ואם נתלשה ביום טוב ראשון, כשרה ביום טוב שני. אך אם חל יום ראשון בשבת ונתלשה, אסורה גם ביום שני. אם הובאו מחוץ לתחום אתרוג או שאר מינים, מתרין לטלטלן ולצאת בהם. אך אם אין העיר מתקנת בערובין, אסורין לטלטל לחוץ מן הבית שהם שם, וילכו כלם שמה לצאת בהם.

סעיף י'

מי שאין לו כל ארבעת המינים מבחרים, טוב לו יותר לצאת בשל חברו (ועי' סימו שלאחר זה סעיף ח). ומכל מקום מצוה לו שיהיו לו גם כן ארבעה מינים כפי השגת ידו לעשות בהם הנענועים.

סימן קלז - דיני נטילתן וסדר ההקפות ובו י"ג סעיפים:

סעיף א'

נוטל את הלולב עם האגוד ושדרת הלולב כנגד פניו בימינו, ואת האתרוג בשמאלו. וכיון שבכל המצות צריכין לברך עליהן קדם עשייתן, וגם האתרוג צריכין להחזיק דרך גדילתו, דהינו שהעקץ שבו נחתך מן האילן יהיה למטה, והשושנתא למעלה, על כן כשהוא נוטל את האתרוג קדם שמברך, יטלהו בהפוך, העקץ למעלה והשושנתא למטה, שלא יצא בו. ומברך מעמד על נטילת לולב. (לפי שהלולב גבוה מכלו, חשוב הוא ונקראת כל האגודה על שמו). וביום הראשון, מברך גם שהחינו. ואם חל היום הראשון בשבת, שאין נוטלין בו לולב, אזי מברך שהחינו ביום השני. ומנענע לארבע רוחות כסדר הזה, מזרח, דרום, מערב, צפון, מעלה, מטה. וכן בנענועים שבהלל, וכן בהקפה, יזהר לקרב את האתרוג אל הלולב, שלא יהיה פרוד ביניהם. אם הפך ונטל את האתרוג בימין ואת הלולב בשמאל, יחזור ויטלם בלא ברכה.

סעיף ב'

אטר, נוטל את הלולב בימינו שהיא שמאל כל אדם, ואת האתרוג בשמאלו. ואם הפך, חוזר ונוטלם בלא ברכה. ומי שהוא שולט בשתי ידיו, הרי הוא ככל אדם.

סעיף ג'

נכון שיחלץ את התפלין קדם נטילת לולב. ולכל הפחות יסיר את הרצועה מעל ידו, שלא תהא חציצה. גם נכון להסיר הטבעות שבאצבעותיו.

סעיף ד'

סדר הנענועים בהלל, כך הם: בהודו יש שש תבות חוץ מן השם, וינענע בכל תבה לרוח אחד, ובשם לא ינענע. בהודו, למזרח, כי, לדרום, טוב, למערב. כי לצפון. לעולם, למעלה. חסדו, למטה. שליח הצבור אינו מנענע אלא בהודו וביאמר נא ישראל. והצבור, בכל פעם שאומרים הודו. ובאנא שליח הצבור גם הצבור, מנענעים רק באנא ה' הושיעה נא. וכיון שמלבד השם יש בו שלש תבות, מנענעים בכל תבה לשתי רוחות. ובהודו שבסוף הלל גם כן מנענעים שליח הצבור והצבור. כשמנענע למטה, ישפיל רק ידיו למטה, והלולב עם שאר המינים ישארו כדרך גדילתו. ויש נוהגין שמהפכין את הלולב לצד מטה. ואל ישנה אדם מן המנהג. אינו צריך להפך פניו לצד שהוא מנענע, רק ראש הלולב יטה. והנענוע אינו צריך שיהיה בחזק, אלא כסכוס מעט כדי שיתנענעו העליון, סגי.

סעיף ה'

אסור לאכל קדם נטילת לולב. ומי שהוא בדרך ומצפה שיבוא למקום שיש שם אתרוג ולולב, וכן הדרים בישובים ומשלחים להם אתרוג ולולב, צריכין להמתין עד חצות ולא יותר, כי אסור להתענות ביום טוב ובחל המועד, יותר. ומי שחלש לבו להמתין עד חצות היום, יכול לטעום איזה דבר קדם. אבל מי שאין לבו חלש יש לו להחמיר אפלו בטעימה.

סעיף ו'

מתר להחזיר הלולב ביום טוב למים ולהוסיף עליו מים, אבל לא יחליף. ובחל המועד, מצוה להחליף את המים, כדי שישאר הלולב לח ומתדר. ונוהגין לקח בחל המועד בכל יום ערבה חדשה ללולב, והוא הדור מצוה.

סעיף ז'

הדס של מצוה, אסור להריח בו בכל שבעת ימי החג, אפילו בשבת. אבל באתרוג, מתר להריח בו בשבת, ומברכין עליו, הנותן ריח טוב בפרות. ובשאר ימי החג, אין להריח בו אפילו שלא בשעת נטילתו לצאת בו, משום דיש ספק ברכה. הלולב, אסור לטלטלו בשבת אפילו לצרף גופו ומקומו, משום דהוי מקצה. אבל האתרוג, כיון שיכולין להריח בו, אינו מקצה, ומתר לטלטלו. ומתר לתנו לתוך המוכין שהיה בהם קדם יום טוב, שפבר קלטו הריח. אבל לא יתנו לתוך מוכין חדשים או לבגד, משום דמוליד ריחא.

תשרי

יג

סעיף ח'

ביום טוב הראשון, אין יוצאין בלולב ושאר מינים שאולים, אלא צריכין שיהיו שלו ממש, דכתיב, ולקחתם לכם ביום הראשון, ודרשינו, לכם, משלכם, להוציא את השאול. ובני חוץ לארץ שעושין שני ימים טובים מספקא, גם ביום טוב שני אין מברכין עליו. ואם אחר נותנם לו במתנה על מנת להחזיר, הוי מתנה ויוצא בהם. ואפילו נותנם לו סתם לצאת בהם, נחשב כאלו אמר לו בפרוש שהוא נותנם לו במתנה על מנת להחזיר. אם אין האיש בביתו והאשה רוצה לתנם לאחר לצאת בהם, תליא באמדון דעת הבעל, אם הוא גברא דקפיד או לא.

סעיף ט'

שִׁתְּפִים שֶׁקִּנּוּ לָהֶם אֶתְרוּג וּשְׁאָר הַמִּינִים, מִסֵּתֶמָּא אֲדַעְתָּא דְהַכִּי קִנְאוּם, דְּבִשְׁעַת מִצְוֹתָו כָּל אֶחָד מִקְּנָה חִלְקוּ לְחִבְרוֹ. וְלָכֵן הַמְּנַהֵג שֶׁהִקְהֵל קוֹנִים אֶתְרוּג, וְכָל הַקְּהָל יוֹצֵאִין בּוֹ. וְכָל מִי שֶׁיֵּדוּ מִשְׁגָּת, מַחֲבִיב לְתַת דְּמֵי אֶתְרוּג. וְעַם כָּל זֹאת, מוּטָב לְצִאת בְּאֶתְרוּג שֶׁל יָחִיד, אֲשֶׁר לוֹ כָּל הַמִּינִים מְהֻדָּרִים. כִּי מֵה שֶׁהִיחִיד מִקְּנָה לְחִבְרוֹ, עֲדִיף טְפִי.

סעיף י'

בְּיוֹם הַרְאֵשׁוֹן לֹא יִתְּנוּ לְקִטְנִים לְטוֹל לֹוֵב וְאֶתְרוּג עַד לְאַחַר שִׁיטְלוֹ הַגְּדוּלִים, כִּי הַקִּטָּן קוֹנֵה וְאִינוֹ מִקְּנָה מִן הַתּוֹרָה.

סעיף יא'

בְּכָל יְמֵי הַחֵג לְאַחַר תְּפִלַּת מוֹסָף, נוֹהֲגִים לְהַעֲלוֹת סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַבֵּימָה, וּמְנַיְחִין אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ פְּתוּחַ עַד לְאַחַר אֲמִירַת הַהוֹשַׁעְנוֹת, שְׂאֵז מַחֲזִירִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶתְרוּג וְלוֹלֵב, מְקִיף אֶת הַבֵּימָה שְׁעָלֶיהָ סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּשַׁעַת אֲמִירַת הַהוֹשַׁעְנוֹת. בְּכָל יוֹם, מְקִיפִין פְּעַם אַחַת. וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא הוֹשַׁעְנָא רַבָּה, מוֹצִיאִין אֶת כָּל סֵפְרֵי הַתּוֹרָה וּמַעֲלִין אוֹתָן עַל הַבֵּימָה, וּמְקִיפִין שְׁבַע פְּעָמִים, זָכַר לְמִקְדָּשׁ, שֶׁבְּכָל יוֹם הָיוּ מְקִיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ פְּעַם אַחַת, וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבַע פְּעָמִים. הַהִקְפּוֹת צְרִיכוֹת לְהִיּוֹת לְצַד יָמִין. וְלִפִּי שֶׁסֵּפֶר הַתּוֹרָה עַל הַבֵּימָה, וְכָל הַצְּבוּר צְרִיכִין לְהַפִּיז פְּנֵיהֶם כְּלִפֵּי סֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁעַל הַבֵּימָה קִדְּם שִׁינְחִילוּ לְהַקְיָה, וְאֵז הָיוּ צְפוּן, יָמִין שְׁלֵמָה, לְכֹן מְקִיפִין דְּרָךְ צְפוּן. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶתְרוּג וְלוֹלֵב וְאִינוֹ מְקִיף, רָעָה הוּא עוֹשֶׂה. בְּקִצַּת מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין בְּהוֹשַׁעְנָא רַבָּה וּבְשִׁמְחַת תּוֹרָה, שֶׁלְאַחַר שֶׁהוֹצִיאוּ אֶת כָּל סֵפְרֵי הַתּוֹרָה מִן אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, מַעֲמִידִין לְתוֹכוֹ נֶר דּוֹלֵק, (לְרִמּוֹת תּוֹרָה אֹר, שֶׁכְּשֵׁאִין שֵׁם תּוֹרָה, צְרִיכִין לְאוֹר אַחֵר). וְאִין זֶה מְנַהֵג לְפָה, וַיֵּשׁ לְבַטְלוֹ, כִּי אֶסוּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ תַּשְׁמִישׁ חַל, אֲפֹלוּ לְפִי שְׁעָה (ט"ז) סִימָן קַנֵּד סְעִיף קִטּוֹן ז', אַבֵּל בִּא"ר סִימָן תֵּרֶסֶט מְבִיא מְנַהֵג זֶה בְּשֵׁם הַסֵּפֶר מ"צ).

סעיף יב'

בְּשַׁבָּת, אִין מְקִיפִין, שְׁגַם בְּמִקְדָּשׁ לֹא הָיוּ מְקִיפִין, וְלָכֵן אִין מַעֲלִים סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַבֵּימָה, אֶלָּא פּוֹתְחִין אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ עַד לְאַחַר אֲמִירַת הַהוֹשַׁעְנוֹת.

סעיף יג'

מִי שֶׁאַרְעָה לוֹ אֶבֶל בְּחֵג, וְכֹן אֶבֶל כָּל שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֹדֶשׁ עַל אֲבִיו אוֹ אִמּוֹ, נוֹהֲגִין שְׂאִינוֹ מְקִיף. וַיֵּשׁ לוֹ לְכַבֵּד בְּאֶתְרוּג וְלוֹלֵב שֶׁלּוֹ אֶת מִי שֶׁאִין לוֹ, שִׁיקִיף הוּא.

סימן קלח - דיני הושענא רבא ושמיני עצרת ושמחת תורה ובו י' סעיפים:

סעיף א'

ביום חמישי (ובא"י ביום ששי) של חל המועד, הוא הושענא רבא, נוהגין להיות געורים בפליקה שלפניו לעסק בתורה, כמו שנדפס הסדר, לפי שבחג גדוהין על המים, שכל חיי האדם תלויים במים, והיום הוא יום האחרון של החג, והכל הולך אחר החתום. בשחרית, מרבים קצת בנרות בבית הכנסת כמו ביום הכפורים, ושליח הצבור לויש את הקיטל. אומרים למנצח כמו ביום טוב, ואומרים גם מזמור לתודה, ואין אומרים נשמת. אומרים אין כמוך, שמע ישראל, כמו ביום טוב. ובקדשת מוסף, נעריצך.

תשרי

יד

סעיף ב'

מנהג נביאים, שכל אחד יטול ביום זה ערבה מיחדת, מלבד הערבה שבלולב. וכל הפוסל בערבה שבלולב, פוסל גם בערבה זו. לכן לא יקצצה הישראל בעצמו לצרכו, (כמו שכתבתי לעיל סימן קלו סעיף ז), אלא שאם נשרו אפלו רב העליון, כשרה. ואפלו נשאר רק עלה אחד בבד אחד, כשרה. ומכל מקום הדור מצנה הוא, שיהיו בה עליו הרבה, והבדים ארכים. והמנהג היפה, לקחת חמשה בדין, ואוגדין אותם בעלי לולב.

סעיף ג'

אין לוקחין אותה עם הלולב ביחד, אלא כשמגיעין לתענה אמונים, מניחין את הלולב והאתרוג ונוטלין אותה, לפי שאז מתפללין על המים. ולאחר גמר ההושענות, מנענעין בה, ואחר כך חובטין אותה בקרקע חמש פעמים, ודי בזה, אפלו אם לא נחסרו עליה. ולאחר החבטה, לא יזרקנה על הקרקע, משום בזוי מצנה. וטוב להצניעה להשליכה בתוך האש שאופין מצות, הואיל ואתעבד בה חדא מצנה, לתעבד בה מצנה אחריתא.

סעיף ד'

ליל שְׁמִינֵי עֶצְרַת, יֵשׁ לְהַמְתִּין שְׁלֹא לְקַדֵּשׁ עַד הַלַּיְלָה. וּמְבָרְכִין בְּקִדּוּשׁ שְׁהַחֲיָנוּ, לְפִי שֶׁהוּא רָגַל בְּפָנַי עֲצֻמוֹ. וְאִין מְבָרְכִין לִישֵׁב בְּסֻכָּה, לְפִי שֶׁבְּתַפְלָה וּבְקִדּוּשׁ אוֹמְרִים, יוֹם הַשְּׁמִינֵי חַג הָעֶצְרַת הַזֶּה. וְאִם הָיוּ מְבָרְכִין לִישֵׁב בְּסֻכָּה, הָיוּ תַרְתֵּי דְסֻתְרֵי.

סעיף ה'

ליל שְׁמִינֵי עֶצְרַת וְכָל הַיּוֹם, אוֹכְלִין בְּסֻכָּה, אֶלֶּא שְׂאִין מְבָרְכִין, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב. וְלֵאחֶר הַגָּמֵר, אוֹמְרִים יְהִי רְצוֹן וְכוּ'. וּבְעֵנִין הַשָּׁנָה בְּסֻכָּה, יֵשׁ מְקַלִּין, וְכוּן נוֹהֲגִין. אֲבָל הַנְּכוּן, לְהַחֲמִיר.

סעיף ו'

בְּשְׁמִינֵי סְמוּדָה לַחֲשֻׁכָה, יָכוֹל לְפָנוֹת אֶת הַכֵּלִים מִן הַסֻּכָּה לְתוֹדֵה הַבַּיִת. אֲבָל לֹא יִסְדָּרֵם בַּיּוֹם, מִשּׁוּם דְּהָיוּ כְּמִכּוּן מִיּוֹם טוֹב לְחֻבְרוֹ.

סעיף ז'

יוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל הַחֵג, שֶׁהוּא גַם בֵּן שְׁמִינֵי עֶצְרַת, נִקְרָא שְׂמִינֵי תוֹרָה, לְפִי שֶׁמְסִימִין בּוֹ אֶת הַתּוֹרָה וּשְׂמִינֵי בָּהּ. עֶרְבִית, לֵאחֶר הַתַּפְלָה, עוֹשִׂין הַקְּפוֹת, וְאַחֶר כֶּדֶם מְכַנִּיסִין סְפָרֵי הַתּוֹרָה, וּמְשִׁירִין אֶחָד שְׁקוֹרִין בּוֹ תַלְתָּא גְבָרֵי בְּפָרְשֵׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנוֹהֲגִין לְקָרוֹת בְּפָרְשֵׁת נְדָרִים. אַחֶר קָרִיאַת הַתּוֹרָה, אוֹמְרִים חֲצִי קִדִּישׁ, וּמְכַנִּיסִין אֶת סְפָרֵי הַתּוֹרָה וְאוֹמְרִים עֲלֵינוּ.

סעיף ח'

בַּיּוֹם שְׂמִינֵי תוֹרָה, נוֹהֲגִין בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, שֶׁהַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים כְּפִיָּהֶם בְּתַפְלַת שְׁחָרִית וְלֹא בְּמוֹסָף, מִשּׁוּם דְּבְּמוֹסָף יֵשׁ חֲשֵׁשׁ שְׁכָרוֹת. וְאִין אוֹמְרִים וְתַעֲרַב בְּתַפְלַת שְׁחָרִית.

סעיף ט'

בַּיּוֹם, אַחֶר הַהַקְּפוֹת, מְשִׁירִין שְׁלֹשָׁה סְפָרֵי תּוֹרָה וּמְרַבִּים בְּקְרוּאִים בְּסֻפֵּר תּוֹרָה אֶחָד בְּפָרְשֵׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה כְּמָה פְּעָמִים עַד מְעַנָּה, וּבְסוּף קוֹרְאִין כָּל הַנְּעָרִים. וְהַנְּכוּן, שֶׁהַגְּדוֹל שֶׁבָּהֶם יִבְרָךְ וְהַשָּׂאֵר יִשְׁמְעוּ. וְקוֹרִין לָהֶם פְּסוּק הַמְּלֵאךָ הַגּוֹאֵל וְכוּ'. אַחֶר כֶּדֶם קוֹרְאִין לְחַתֵּן תּוֹרָה, וְקוֹרָא מִן מְעַנָּה עַד גְּמִירָא. וּבְסֻפֵּר הַתּוֹרָה הַשְּׁנֵי קוֹרָא חֵתֵן בְּרֵאשִׁית, וְאוֹמְרִים חֲצִי קִדִּישׁ, וְקוֹרִין בְּשְׁלִישֵׁי מַפְטִיר (וְעַיֵן לְעֵיל סִימָן עַט סֵעִיף א'). וְנוֹהֲגִין בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת

לְדַקְדֵּק לְקָרוֹת לַחֲתוֹ תוֹרָה אָדָם חָשׁוּב. וְאַפְלוּ מִי שֶׁעָלָה כָּבֵד בְּפָרְשֵׁת
וְזֹאת הַבְּרָכָה, מִכָּל מְקוֹם עוֹלָה לַחֲתוֹ תוֹרָה אוֹ לַחֲתוֹ בְּרֵאשִׁית. בְּמְקוֹם
שֶׁאֵין לָהֶם אֲלָא שְׁנֵי סְפָרֵי תוֹרָה, קוֹרִין בְּרֵאשׁוֹן וְזֹאת הַבְּרָכָה, וּבְשְׁנֵי
בְּרֵאשִׁית, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אֶת הָרֵאשׁוֹן לַמַּפְטִיר.

סעיף י'

נוֹהֲגִין שֶׁחֲתוֹ הַתּוֹרָה וְחֲתוֹ בְּרֵאשִׁית נוֹדְרִין נְדָבוֹת, וְקוֹרִין לְכָל מֵרַעִיָּהֶם
וְעוֹשִׂין מְשֻׁתָּה וְשִׁמְחָה לְסִיּוּמָה שֶׁל תּוֹרָה וְלִהְתַּחֲלָתָהּ. דְּאֵיתָא בְּמִדְרָשׁ
(תַּחֲלַת קְהֵלָת), וַיָּבֵא יְרוּשָׁלַיִם וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי אַרְוֹן בְּרִית ה' וְכוּ' וַיַּעַשׂ מְשֻׁתָּה לְכָל
עַבְדָּיו, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִכָּאן, שֶׁעוֹשִׂין סְעוּדָה לְגִמְרָה שֶׁל תּוֹרָה.

סימן קלט - הלכות חנכה ובו כ"ו סעיפים:

כסלו

כה

סעיף א'

בְּבֵית שְׁנֵי, כְּשֶׁמְלַכָּה מַלְכוּת יוֹן, גָּזְרוּ גְזָרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וּבִטְלוּ דָתָם, וְלֹא
הִנִּיחוּ אוֹתָם לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וּפְשָׁטוּ יְדֵיהֶם בְּמִמוֹנָם וּבְבִנוּתֵיהֶם,
וְנִכְנְסוּ לְהִיכָל וּפְרָצוּ בוֹ פְּרָצוֹת, וְטִמְאוּ אֶת הַטְּהָרוֹת, וְצָר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל
מֵאֵד מִפְּנֵיהֶם, וּלְחָצוּם לַחֵץ גָּדוֹל, עַד שֶׁרַחַם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
וְהוֹשִׁיעַם מִיָּדָם וְהִצִּילָם וְגִבְרוּ בְּנֵי חֲשִׁמוֹנָאֵי הַכְּהֻנִּים הַגְּדוֹלִים וְהַרְגוּם,
וְהוֹשִׁיעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיָּדָם, וְהִעֲמִידוּ מִלֶּךְ מִן הַכְּהֻנִּים, וְחִזְרָה מַלְכוּת
יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִמֵּאֲתָיִם שָׁנָה עַד הַחֲרָבָן הַשְּׁנִי. וַיִּשְׁגְּבוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹיְבֵיהֶם
וְאַבְדוּם, בְּחִמְשָׁה וְעֶשְׂרִים בְּחֹדֶשׁ כְּסֵלוֹ הָיָה. וְנִכְנְסוּ לְהִיכָל, וְלֹא מִצְאוּ
שָׁמֶן טְהוֹר בְּמִקְדָּשׁ אֲלָא פֶּדָא אֶחָד, שֶׁהָיָה מְנַח בְּחוֹתְמוֹ שֶׁל כֶּהֵן גָּדוֹל, וְלֹא
הָיָה בוֹ לְהַדְלִיק אֲלָא יוֹם אֶחָד בַּלְבָּד, וְהַדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה שְׁמוֹנָה
יָמִים, עַד שֶׁכִּתְּשׁוּ זֵיתִים וְהוֹצִיאוּ שָׁמֶן טְהוֹר. וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקִינוּ חֻכְמִים
שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁיְהִיוּ שְׁמוֹנֵת הַיָּמִים הָאֵלּוּ שְׁמֵת חֵילִין בְּחִמְשָׁה וְעֶשְׂרִים
בְּכֶסֶלּוֹ, יָמֵי שִׁמְחָה וְהִלָּל, וּמִדְּלִיקִים בָּהֶם הַנֵּרוֹת בְּעָרֵב עַל פְּתַחֵי הַבָּתִּים
בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה בְּשְׁמוֹנֵת הַלַּיְלוֹת, לְהַרְאוֹת וּלְגַלוֹת הַנֵּס. וְהַיָּמִים הָאֵלּוּ,
נִקְרָאִים חֲנֻכָּה, רוּצָה לֹמַר, חָנוּ כ"ה, שְׁבִיּוֹם כ"ה חָנוּ מְאוֹיְבֵיהֶם. וְעוֹד,
מִפְּנֵי שְׁבִימִים הָאֵלּוּ עָשׂוּ חֲנֻכַּת הַבַּיִת שֶׁהַצּוֹרְרִים טִמְאוּהוּ. וְלָכֵן יֵשׁ
אוֹמְרִים, שֶׁמִּצְוָה לְהַרְבּוֹת קֶצֶת בְּסְעוּדָה בְּחֲנֻכָּה. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁמְלַאכֶת
הַמִּשְׁכָּן נִגְמְרָה בַּיָּמִים הָאֵלּוּ. וַיֵּשׁ לְסַפֵּר לְבָנֵי בֵיתוֹ עֲנִין הַנְּסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ

לְאַבוֹתֵינוּ בַיָּמִים הָאֵלּוּ (עַן יוֹסִיפוּ). וּמִכָּל מְקוֹם לֹא הָיָה סְעוּדַת מִצּוּהַ, אֲלָא
אִם כֵּן אוֹמְרִים בְּסְעוּדַת שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת. וּמִרְבִּים בְּצַדְקָה בַיָּמִי חֲנֻכָּה,
כִּי הֵם מְסַגְּלִים לְתַקּוֹן בָּהֶם פְּגָמֵי נַפְשׁוֹ עַל יְדֵי הַצַּדְקָה, וּבִיחוד לְלוֹמְדֵי
תוֹרַת הָעֲנִיִּים לְהַחֲזִיקָם.

סעיף ב'

אִין מְתַעֲנִין בַיָּמֵי חֲנֻכָּה. אֲבָל בַּיּוֹם שֶׁלִּפְנֵיהֶם וּבַיּוֹם שֶׁלְאַחֲרֵיהֶם, מְתַרֵּין
בְּהַסְפֵּד וּבַתְּעֵנִית.

סעיף ג'

בְּחֲנֻכָּה, מְתַר בְּעֵשִׂית מְלָאכָה. אֲדָּה הַנְּשִׁים נוֹהֲגוֹת שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה כָּל
זְמַן שֶׁהַנְּרוֹת בְּבֵית דּוֹלְקִים, וְאִין לְהַקְלֵ לָהֶן. וְהַטַּעַם שֶׁהַנְּשִׁים מִחְמִירוֹת
יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁהַנְּרוֹת הַיְתֵה קָשָׁה עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁגִּזְרוּ, בְּתוֹלָה הַנְּשִׂאֵת,
תַּבְּעַל לְהַגְמוֹן תַּחֲלָה. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהֵנֶס נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי אִשָּׁה, בְּתַ יוֹחֲנֵן כִּהֵן
גְּדוֹל הַיְתֵה יִפֵּת תֵּאֵר מְאֹד, וּבְקִשָּׁה הַמְּלֵךְ הַצּוֹרֵר שֶׁתִּשְׁכַּב עִמּוֹ, וְאַמְרָה לוֹ,
שֶׁתִּמְלֵא בְקִשְׁתּוֹ, וְהֶאֱכִילתוֹ תַבְּשִׁילֵי גְבִינָה, כְּדֵי שֶׁיִּצְמָא וְיִשְׁתֵּה יַיִן
וְיִשְׁתַּכֵּר וְיִישׁוֹן וְיִרְדָּם. וְכֵן הָיָה, וְחֲתֻכָּה אֶת רֹאשׁוֹ וְהִבִּיאָתוֹ לִירוּשָׁלַיִם.
וְכִרְאוֹת שֶׁר צְבָאִים כִּי אֲבָד מְלָכָם, וְיִנוּסוּ. וְלָכֵן קִצַּת נוֹהֲגִין לֶאֱכֹל מֵאֲכָלֵי
חֶלֶב בְּחֲנֻכָּה, זֵכֶר לִנְס שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי חֶלֶב.

סעיף ד'

כָּל הַשְּׂמָנִים כְּשֵׁרִים לְגַר חֲנֻכָּה. וּמִכָּל מְקוֹם מִצּוּהַ מִן הַמְּבַחֵר לְקַח שְׂמֹן
זֵית דְּמֵיָא דְּנִס שֶׁבְּמִקְדָּשׁ, שֶׁהָיָה בְּשְׂמֹן זֵית. וְאִם אֵינּוּ מִצּוּי, יִבְרֹר שְׂאֵר
שְׂמֹן שְׂאוּרוֹ זֵד וְנָקִי, אוֹ גֵרוֹת שֶׁל שְׂעוּהַ, שֶׁגַּם כֵּן אוֹרֵן זֵד. וְלֹא יִהְיוּ שְׂנִיִּים
קְלוּעִים בְּיַחַד, מִשּׁוּם דְּהָיָה כְּמִדּוּרָה, אֲלָא כָּל גֵּר, יַחֲדָי. וְלֹא יַעֲשֶׂה מִשְׂעוּהַ
שֶׁל בְּתֵי עֲבוּדָה זָרָה, מִשּׁוּם דְּמֵאִיס. וְכֵן כָּל הַפְּתִילוֹת כְּשִׁירוֹת לְגַר חֲנֻכָּה,
וּמִצּוּהַ מִן הַמְּבַחֵר, לְקַח צְמֵר גָּפֶן (בוֹיִם וּוּאֵל). וְאִין צְרִיךְ בְּכָל לֵילָה פְּתִילוֹת
חֲדָשׁוֹת, אֲלָא מִדְּלִיק גַּם בְּרֵאשׁוֹנוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ.

סעיף ה'

אִם מִדְּלִיק בְּגַר שֶׁל חֲרָס, כִּיּוֹן שֶׁהַדְּלִיק בּוֹ לֵילָה אַחַד, נַעֲשֶׂה יָשׁוּן, וְאִין
מִדְּלִיקוֹן בּוֹ בְּלֵילָה הַשְּׁנִי, מִשּׁוּם דְּמֵאִיס. וְעַל כֵּן תַּהֲיָה לוֹ מְנוֹרָה נְאֻהָ שֶׁל
מִינֵי מַתְּכַת. וּמִי שֶׁיִּגְדוּ מִשְׁגָּת, יִקְנֶה מְנוֹרָה שֶׁל כֶּסֶף לְהַדוֹר מִצּוּהַ.

סעיף ו'

מנהג פשוט במדינתנו כמהדרין מן המהדרין, שמדליקין כל אחד ואחד מבני הבית בלילה הראשון נר אחד, ובשני, שני נרות, וכן מוסיפין, עד שבליל שמיני מדליק שמונה. וצריכין לזהר, שיתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיחד, כדי שיהיה הכר שהם נרות חנכה.

סעיף ז'

מצות נר חנכה, להדליק בפתח הסמוך לרשות הרבים, משום פרסומי נסא, וכך היו עושין בזמן המשנה והגמרא. ובזמן הזה שאנו דרים בין האמות, מדליקין בבית שהוא דר בו. ואם יש לו חלון לרשות הרבים, ידליקם שם. ואם לאו, מדליקו אצל הפתח. ומצוה שיניחם בטפח הסמוך לפתח משמאל, שתהא מזוזה מימין, ונר חנכה משמאל, ונמצא שהוא מסבב במצות. ויותר טוב להניחם בחלל הפתח.

סעיף ח'

מצוה להניחם למעלה משלשה טפחים מן הקרקע, ולמטה מעשרה טפחים. ואם הניחם למעלה מעשרה, יצא. אבל אם הניחם למעלה מעשרים אמה, לא יצא, משום דלמעלה מעשרים אמה לא שלטא עינא. ומי שהוא דר בעליה, יכול להניחם בחלון, אף על פי שהוא גבוה מעשרה טפחים. אבל אם החלון למעלה מעשרים אמה מקרקע רשות הרבים, דלא שלטא בהו עינא מההולכים ברשות הרבים, אזי טוב יותר להניחם אצל הפתח.

סעיף ט'

הנרות, יהיו בשורה אחת בשוה, לא אחד גבוה ואחד נמוך. ויהיה הפסק בין נר לנר, שלא יתקרב הלהב של זה לזה ויהיה כמו מדורה. ובנרות של שעה, יהיה הפסק, שלא יתחמם זה מזה ותטף השעוה ויתקלקלו. מלא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי, כל פתילה עולה בשביל נר אחד. לא כפה עליה כלי, אפלו לנר אחד, אינה עולה, לפי שהיא כמדורה. נר שיש לו שני פיות או יותר, לא ידליקו בו שנים אפלו בלילה הראשון, משום דליכא הכר כמה נרות מדליקין.

סעיף י'

זמן הדלקתו, מיד בצאת הכוכבים, ולא יאחר. ואסור לעשות שום דבר קדם ההדלקה, אפלו ללמד. רק אם לא התפלל מעריב, יתפלל ותחלה ואחר כך ידליק. וקדם שיידליק, יקבץ כל בני ביתו לפרסומי מלתא. וצריך לתת שמו, שיידלקו לכל הפחות חצי שעה. ובדיעבד אם לא הדליק מיד, יכול להדליק בברכה כל זמן שבני ביתו געורים. אבל לאחר שבני ביתו ישנים, תו ליכא פרסומי נסא, וידליק בלא ברכה. אם לא יהיה לו פנאי להדליק בלילה, יכול להקדים את עצמו ולהדליק מפלג המנחה ולמעלה, דהינו שעה ורביעית קדם צאת הכוכבים, והינו שעה זמנית, לפי ערך היום, (עגן לעיל סימן סט סעיף ב). ובימי חגכה שהימים קצרים, אם היום ארוך רק עשר שעות על האוהר (על השעור), אזי פלג המנחה, הוי שעה אחת ושתי מינוטין (דקות) וחצי ובלבד שיתן שמו כדי שיהיו דולקים עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. ואם אינם דולקים כך, לא קים המצוה.

סעיף יא'

סדר הדלקתו כפי מנהגנו, בלילה הראשון מדליק הַנֶּר שֶׁכָּנָד ימינו, ובלילה השני מוסיף עליו נר כָּנָד שְׁמָלוֹ, וכן בכל לילה מוסיף כָּנָד שְׁמָלוֹ, וזה שהוא מוסיף, מדליק בראשונה ופונה והולך לימינו.

כסלו

כז

סעיף יב'

בלייל ראשון מברך המדליק קדם ההדלקה שלש ברכות, להדליק, שעשה נסים, שהחנינו. ובשאר הלילות, אינו מברך שהחנינו. לאחר שברך הברכות, מדליק נר אחד. ובעוד שמדליק האחרים, אומר, הנרות הללו וכו'. גר אומר, שעשה נסים לישראל. ואם אמר לאבותינו, יצא. אונו, רחמנא לצלן, אם יש אחר, ידליק האחר בברכות והוא יענה אמן. ואי ליכא אחר, ידליק הוא בלא ברכות.

סעיף יג'

קימא לו, הדלקה עושה מצוה. פרוש, ההדלקה היא המצוה, ובשעת ההדלקה, צריכין להיות הנרות במקומן הראוי וכשעור הראוי, לאפויקי אם הדליקו למטה משלשה טפחים או למעלה מעשרים אמה ואחר כך כשהן דולקים הניחן במקומן, פסולים. וכן אם בשעת ההדלקה לא היה שמו כשעור ואחר כך הוסיף, לא מהני. וכן אם העמידו במקום שהרוח שולט ועומדין לכבות, לא קים המצוה, וחיב להדליקו שנית, אבל לא יברך. אבל אם העמידו פראוי ועל ידי מקרה כבו, כבר קים המצוה. ומכל מקום נוהגין שחוזר ומדליקו. ונוהגין להחמיר שלא להדליק נר מנר, אלא מדליקו מן השמש או מנר אחר.

סעיף יד'

כָּל זְמַן מְצֻנָּתוֹ, דְּהֵינּוּ חֲצֵי שְׁעָה, אָסוּר לְהַנּוּחַ מְאוּרָן. וְלָכוּ נוֹהֲגִין לְהַנִּיחַ אֶצְלוֹ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהַדְּלִיקוּ בוֹ, כְּדֵי שְׂאֵם יִשְׁתַּמֵּשׂ אֶצְלוֹ, יִשְׁתַּמֵּשׂ לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, וְצָרִיכִין לְהַנִּיחוֹ קֶצֶת לְמַעַלָּה מִן הַנְּרוֹת, שְׂיִהְיֶה נֶכֶר, שְׂאִינוֹ מִמְּנִין הַנְּרוֹת.

סעיף טו'

מִדְּלִיקוֹן גְּרוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מִשׁוּם פְּרִסוּמֵי נֶסֶא, וּמְבָרְכִין עָלֶיהוֹן. וּמִנִּיחוֹן בְּכַתֵּל דְּרוּם, וּמִדְּלִיקוֹן בֵּין מְנַחָה לְמַעְרִיב. וְאִין אָדָם יוֹצֵא בְּנְרוֹת שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת. וְצָרִיךְ לְחַזֹּר וּלְהַדְּלִיק בְּבֵיתוֹ. וּמִי שֶׁהוּא אָבֵל, רַחֲמָנָא לְצַלוֹן, לֹא יְדְלִיק בְּלִילָה הָרֵאשׁוֹן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, מִשׁוּם דְּצָרִיךְ לֹאמַר שֶׁהֲחִינּוּ. וְאָבֵל, אִין לוֹ לֹאמַר שֶׁהֲחִינּוּ בְּצַבּוֹר. אָבֵל בְּבֵיתוֹ, מְבָרַךְ שֶׁהֲחִינּוּ.

סעיף טז'

נָשִׁים, חֲתֻבוֹת בְּנֵר חֲנֻכָּה, שְׂאָף הוּן הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַנֶּסֶא (עֲנִין לְעִיל סְעִיף ג'). וַיְכֻלָּה אִשָּׁה לְהַדְּלִיק בְּעַד כָּל בְּנֵי בֵיתָהּ. וְקָטָן שֶׁהֲגִיעַ לְחֻנּוּךְ, גַּם כֵּן חֲתִיב. סוּמָא, אִם יְכוּלָּה לְהַשְׁתַּתֵּף עִם אַחֵר בְּפְרוּטָה, מוּטָב. וְאִם יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה, הִיא מְדַלְקַת בְּשִׁבְלֹה. וְאִם אִין לוֹ אִשָּׁה וַיֵּשׁ לוֹ דִּירָה מְיֻחָדָת, שְׂאִין לוֹ עִם מִי לְהַשְׁתַּתֵּף, מְדַלִּיק עַל יְדֵי סִיוַע אַחֵר.

סעיף יז'

בְּעָרֵב שַׁבָּת, מִדְּלִיקוֹן תְּחֻלָּה גֵר חֲנֻכָּה, וְאַחֵר כְּדֵי גֵר שַׁבָּת, וּבְלִבְדֵי שְׂיִהְיֶה לְאַחֵר פְּלַג הַמְּנַחָה. וּמִתְפַּלְלִין תְּחֻלָּה מְנַחָה. וְצָרִיךְ שְׂיִתְנוּ שְׁמוֹן כְּדֵי שְׂיִדְלְקוּ עַד חֲצֵי שְׁעָה לְאַחֵר צֵאת הַכּוֹכָבִים. דָּאִם לֹא כֵן, הָיוּ לֵה בְּרָכָה לְבִטּוּלָה. וְאִם מְדַלִּיק אֶצֶל הַפֶּתַח, צָרִיךְ לְזַהֵר לְהַפְסִיק בְּאַיִזָּה דְּבָר בֵּינָם לְבִין הַדְּלָת, שְׂלֹא יִכְבֵּם הַרוּחַ בְּפִתְיַחַת וּנְעִילַת הַדְּלָת.

סעיף יח'

בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, מְבַדִּילִין וְאַחֵר כְּדֵי מְדַלִּיקוֹן גֵר חֲנֻכָּה. וּבְבֵית הַכְּנֶסֶת, מְדַלִּיקוֹן קָדָם וַיִּתְנוּ לָד.

סעיף יט'

מי שהוא אינו בביתו, אלא במקום אחר, אם יודע שאשתו מדלקת בביתו, ידליק הוא במקום שהוא בלא ברכות. וטוב אם אפשר שישמע תחלה את הברכות ממי שמדליק שם, ויכנון לצאת בברכותיו ויענה אמן, ואחר כך ידליק הוא בלא ברכות. ואם אין אשתו מדלקת בביתו, וכן הבחורים באכסניא שלהן צריכין להדליק בברכות, או ישתתפו עם בעל הבית שיתנו לו איזה פרוטה, שיהיה להם גם כן חלק בשמן ופתילה. ובעל הבית, יוסיף קצת שמן על השעור בשביל השתוף. אבל יש להם להדר שידליקו כל אחד בפני עצמו. ומי שהוא בעירו אלא בבית אחר, כשהגיע זמן ההדלקה, צריך לשוב לביתו וללהדליק.

כסלו

כח

סעיף כ'

השמן שישאיר במנורה לאחר חנכה וכן הפתילות, עושה להן מדורה ושורפן, משום דהקצו למצותן. ואסור להנות מהן, אלא אם כן התנה מתחלה שאינו מקצה מה שישאר.

סעיף כא'

כל שמונת ימי חנכה, אומרים בשמונה עשרה, על הנסים. ואם שכח ולא אמרו, אם נזכר קדם שאמר את השם מן ברכת הטוב שמך וכו', חוזר ומתחיל על הנסים. אבל אם לא נזכר עד לאחר שאמר את השם, גומר את הברכה ואינו חוזר. (ובברכת המזון, ענין לעיל סימן מד, סעיף טז).

סעיף כב'

כל שמונת ימי חנכה, גומרים את ההלל, ואין אומרים, לא תחנון, ולא אל ארץ אפים, ולא למנצח, ולא צדקתך צדק. (דיו הלל בבית האבל, רחמנא לצלו, ענין לקמן סימן רז, סעיף ו).

סעיף כג'

קורין בכל יום תלתא גברי בקרבנות הנשיאים שבפרשת נשא. ביום הראשון מתחילין לכהן מן ויהי ביום פלות משה, עד לחנפת המזבח. ללוי, ויהי המקריב ביום הראשון וגו', עד מלאה קטרות. ולישראל, פר אחד וגו', עד בן עמינדב. ביום השני, לכהן וללוי, ביום השני וגו'. ולישראל, ביום השלישי וגו'. וכן בכל יום, לכהן וללוי, היום שעומדים בו. ולישראל היום שלאחריו. וביום השמיני, לכהן וללוי, ביום השמיני. ולישראל, מתחילים

ביום התשיעי, וגומרים כל הסדר וגם בפרשת בהעלתך, עד כן עשה את המנחה.

סעיף כד'

בשבת חנכה, מוציאים שני ספרי תורה. בראשון, קורין פרשת השבוע. ובשני, המפטיר בשל חנכה יומו, ומפטירין רני ושמחי. ואם יש עוד שבת אחת, מפטירין בה במלכים, בנרות דשלמה. בראש חדש טבת בחל, מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קורין תלתא גברי בשל ראש חדש, ואחר כך הרביעי בספר תורה השני בשל חנכה יומו, משום דראש חדש תדיר טפי, וקימא לו תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם, ולכן מקדימין ראש חדש. ואם טעו והתחילו לקרות בשל חנכה, ואפלו עדין לא התחילו לקרות, אלא שכבר ברך העולה, אין צריכין להפסיק, אלא העולה גומר קריאתו, ואחר כך קורין לנשארים בשל ראש חדש. אם קראו בראשונה בשל ראש חדש כראוי, אלא שטעו וקראו גם את הרביעי בשל ראש חדש, אפלו נזכרו מיד לאחר שברך הקורא, אם לא הוציאו רק ספר תורה אחד, אין צריכין לקרות יותר. אבל אם הוציאו שני ספרי תורה, שיש כאן חשש משום פגמו של ספר התורה, שלא יאמרו פסול הוא, צריכין לקרות בו חמישי בשל חנכה, ואחר החמישי יאמרו חצי קדיש.

סעיף כה'

חל ראש חדש טבת בשבת, מוציאים שלשה ספרי תורה, בראשון קורין ששה גברי בפרשת השבוע. בשני, שביעי בשל ראש חדש, ומתחילין וביום השבת (ועין לעיל סימן עח סעיף א וסימן עט סעיף א). ואומרים חצי קדיש. ובשלישי מפטיר בשל חנכה יומו, ומפטירין רני ושמחי. ואף על גב דתדיר קודם, זהו בקריאה, שקורין שניהם. אבל בהפטרה שאין מפטירין אלא אחת, דוחין של ראש חדש וקורין של חנכה, משום פרסומי נסא.

סעיף כו'

בחמשה עשר בשבט, ראש השנה לאילנות. אין אומרים בו תחנון. ונוהגין להרבות בו במיני פרות אילנות.

סימן קמ - סדר ארבע פרשיות ובו ג' סעיפים:

סעיף א'

שבת שלפני ראש חודש אדר הסמוך לניסן, היא שבת פרשת שקלים. ואם חל ראש חודש בשבת, אזי היא שבת שקלים. ומוציאין שלשה ספרי תורה, בראשון קורין ששה בפרשת השבוע. בשני, קורין לשביעי בשל ראש חודש, ומתחילין וביום השבת, ואומרים חצי קדיש (עין לעיל סימן עח סעיף א וסימן עט סעיף א). ובשלישי, קורין מפטיר בפרשת שקלים, ומפטירין הפטרת שקלים. אם טעו והתחילו לקרות תחלה בפרשת שקלים, גומרים, והמפטיר קורא בשל ראש חודש, ומפטיר גם כן הפטרת שבת וראש חודש.

סעיף ב'

שבת שלפני פורים הוא שבת פרשת זכור. והשבת שלפני ראש חודש ניסן, היא שבת פרשת החדש. ואם חל ראש חודש בשבת, אז היא פרשת החדש, ודינה כמו ראש חודש אדר שחל בשבת. והשבת שלפני פרשת החדש, היא שבת פרשת פרה.

סעיף ג'

יש אומרים, כי פרשת זכור ופרשת פרה, חגיגים לקרותן מדאורייתא, ואין קורין בהם קטן למפטיר. ובגני הישובים שאין להם מנין, צריכין שיבואו למקום שיש בו מנין. ואם אי אפשר להם, לכל הפחות יקראו אותן בנגינות.

סימן קמא - הלכות מגלה ובו כ"ג סעיפים:סעיף א'

משנכנס אדר, מרבבים בשמחה. וישראל שיש לו דין ודברים עם גוי, ישפט עמו בחדש זה.

סעיף ב'

בימי מֶרְדְּכָי וְאַסְתֵּר, נִקְהָלוּ הַיְהוּדִים בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֶדְר לְעַמּוּד עַל נַפְשָׁם וְלִהְנַקֵּם מֵאוֹיְבֵיהֶם, וְהָיוּ צָרִיכִין לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֵת ה' יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שְׂיַעְזְרֵם. וּמִצִּינּוֹ שֶׁכָּאֲשֶׁר הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִלְחָמָה, הִתְעַנּוּ שְׂיַעְזְרֵם ה'. וְגַם מִשֶּׁה רַבְּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, בְּיוֹם שְׁנֵיחֲס עִם עֲמֶלֶק, הִתְעַנָּה. וְאִם כֵּן, מִסֵּתֶמָּא גַם אִזּוּ בִימֵי מֶרְדְּכָי וְאַסְתֵּר, הִתְעַנּוּ בְּיוֹם שִׁלְשָׁה עָשָׂר בְּאֶדְר. וְלִכֵּן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹם זֶה לְתַעֲנִית צְבוּר. וְנִקְרָא תַעֲנִית אֶסְתֵּר, כְּדִי לְזַכֵּר שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, רוֹאֶה וְשׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל אִישׁ בְּעֵת צָרָתוֹ, כְּאֲשֶׁר יִתְעַנָּה וְיָשׁוּב אֵל ה' בְּכָל לְבָבוֹ, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְאַבוֹתֵינוּ בִּימֵי הָהֵם. וּמִכָּל מְקוֹם אֵין תַּעֲנִית זֹו חוֹבָה כָּל כֶּךָ כְּמוֹ אֲרַבַּע הַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁכְּתוּבוֹת בְּמִקְרָא (ע"ג לְעִיל סִימָן קכא), וְלִכֵּן יֵשׁ לְהַקְלֵ בָּהּ בְּעֵת הַצָּרָה, כְּגוֹן מְעַבְרוֹת וּמִינִיקוֹת אוֹ אֲפִלוֹ חוֹלָה קֶצֶת בְּכֵאֵב עֵינַיִם, שְׂאִם מְצַטְעָרִים הַרְבֵּה, לֹא יִתְעַנּוּ. וְכֵן יוֹלְדֵת כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְכֵן חֵתָן בְּתוֹךְ שְׁבַע יָמֵי הַמְשֻׁתָּה שְׁלוֹ, אֵינָן צָרִיכִין לְהִתְעַנּוֹת, וְיִפְרְעוּ אֶת הַתַּעֲנִית אַחֵר כֶּךָ. אֲבָל שְׂאֵר הַבְּרִיאִים, לֹא יִפְרְשׁוּ (אֵת) עֲצָמָם מִן הַצְּבוּר. וְאֲפִלוֹ מִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּדָרָה וְקָשָׁה עָלָיו הַתַּעֲנִית, מִכָּל מְקוֹם צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת.

סעיף ג'

בְּיוֹם אֲרַבְּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אֶדְר, הוּא פּוּרִים. וְאִם חָל פּוּרִים בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, מִקְדִּימִין לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם הַחֲמִישִׁי. וְאִם יֵשׁ אִזּוֹ בְּרִית מִיָּלָה, יַעֲשׂוּ אֶת הַסְּעוּדָה בְּלִילָה. אֲבָל הַסֵּנְדֵק וְאָבִי הַבֵּן, מִתְּרִין לֶאֱכֹל בְּיוֹם, וְאֵין צָרִיכִין לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם הַשְּׂשִׁי. אֲבָל אֶדְס אַחֵר שֶׁשָּׂכַח וְאֶכֶל בְּיוֹם הַחֲמִישִׁי, יִתְעַנָּה בְּיוֹם הַשְּׂשִׁי.

אדר

יב

סעיף ד'

לְכַבּוֹד הַמַּגְלָה, יֵשׁ לְלַבּוֹשׁ בְּגָדֵי שַׁבַּת מִבְּעָרֵב. וְכִשְׁפָּא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, יִמָּצָא בְּבֵיתוֹ גֵּרוֹת דּוֹלְקִים וְשִׁלְחָן עָרוּךְ וּמִטָּה מְצַעֵת. עַרְבִית, לְאַחֵר שְׁמוֹנֶה עָשָׂרָה, אוֹמְרִים קְדִישׁ שְׁלֵם עִם תְּתַקַּבֵּל, וְקוֹרִין אֶת הַמַּגְלָה. אַחֵר כֶּךָ אוֹמְרִים וְאַתָּה קְדוֹשׁ וְגוֹ', (שֶׁהוּא בְּמִזְמוֹר לְמִנְצַח עַל אֵילַת הַשַּׁחַר, שֶׁנֶּאֱמַר עַל אֶסְתֵּר, וְשֵׁם נֶאֱמַר, אֱלֹהֵי אֶקְרָא וְגוֹ', דְּנֶאֱמַר עַל מִקְרָא מַגְלָה, דְּאֶמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חֵיב אֶדְס לְקִרוֹת אֶת הַמַּגְלָה בְּלִילָה וְלִשְׁנוֹתָהּ בְּיוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, אֱלֹהֵי אֶקְרָא יוֹמָם וְלַיְלָה וְלֹא דוּמִיָּה לִי, וְסִמִּיךְ לָהּ, וְאַתָּה קְדוֹשׁ וְגוֹ') וְאַחֵר כֶּךָ קְדִישׁ שְׁלֵם בְּלֹא תְתַקַּבֵּל. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבַּת, וְיֵהִי לְעַם, וְאַתָּה קְדוֹשׁ, וְקְדִישׁ שְׁלֵם בְּלֹא תְתַקַּבֵּל, וְיִתְּנוּ לָךְ, וּמִבְּדִילִין עַל הַכּוֹס, עֲלִינוּ.

סעיף ה'

נוהגין לתן קדם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר לצרף קרבנות הצביר. ומנהג לתן שלש מחציות, משום דבפרשת כי תשא כתיב שלש פעמים תרומה. ונותניו בערב לפני קריאת המגלה, ומחלקין אותם לעניים. קטן, פטור. ואם אביו נתן בשבילו פעם אחת, חזב לעולם. בן שלש עשרה שנה, יש אומרים דחזב, ויש אומרים דפטור, עד שיהא בן עשרים.

סעיף ו'

בפורים, ערבית שחרית ומנחה, אומרים על הנסים, ואם שכח, דינו כמו בחנכה (ענין לעיל סימן קלט סעיף כא).

סעיף ז'

חזב כל אדם, בין איש בין אשה, לשמע קריאת המגלה בלילה וביום. ולכן גם הבתולות, יש להן ללכת לבית הכנסת. ואם אינן הולכות, צריכין לקרות לפניהן בבית. וגם את הקטנים חזבים לחנך אותם שישמעו קריאת המגלה. ומכל מקום לא יביאו לבית הכנסת קטנים ביותר, שמבלבלים דעת השומעים.

סעיף ח'

מגלה של לילה, אסור לקרות קדם צאת הכוכבים, אף על פי שמצטער הרבה מחמת התענית. אך יכול לטעם קצת קדם המגלה, כגון קאפע וכדומה, כדי להתחזק מעט מחלשת התענית.

סעיף ט'

מצוה מן המבחר לשמוע את המגלה בבית הכנסת במקום שיש רב אנשים, משום דברב עם הדרת מלך. ולכל הפחות ישתדל לשמע אותה במנין עשרה. ואם אי אפשר לקרותה במנין, יקרא אותה כל יחיד מתוך מגלה פשרה עם הברכות שלפניה. ואם אחד יודע לקרותה והשאר אינם יודעים, יקרא זה שידע, והם ישמעו ויוצאין, אף על פי שאינם עשרה. אבל ברכה שלאחריה, אין אומרים רק בעשרה. ואף בלא שם ומלכות, יכול גם יחיד לאמרה.

סעיף י'

מנהג בכל ישראל, שהקורא אינו קורא מתוך מגלה כרוכה, אלא פושט אותה וכופלה דף על דף כמו אגרת, מפני שנקראת אגרת הפורים, אבל השומעים, אינם צריכים לפשטה.

סעיף יא'

הקורא את המגלה, בין ביום בין בלילה, מברך לפניו שלש ברכות, על מקרא מגלה, שעשה נסים, ושהחנינו. ולאחר קריאתה, כורכה כלה ומניחה לפניו, ומברכין ברפת הרב את רבנו וכו'. אם אבל קורא את המגלה, יברך אחר את הברכות, משום ברפת שהחנינו.

סעיף יב'

בברכת שהחנינו של יום, יכינו גם על מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים וסעודת פורים. וכן שליח הצבור, צריך שיכון להוציא את הצבור על מצות אלו.

סעיף יג'

הקורא את המגלה, צריך לכוון להוציא את כל השומעים. וגם השומע צריך לכוון לצאת ולשמע כל תבה ותבה, שאפלו אם רק תבה אחת לא שמע, אינו יוצא. ולכן צריך הקורא להשגיח מאד, שבשעה שמרעישין ומבלבלין בהפאת המן, ישתק עד יעבר הרעש לגמרי. ומכל מקום ראוי ונכון שיהיה לכל אחד מגלה כשרה, כדי שיאמר בעצמו מלה במלה בלחש, פן לא ישמע תבה אחת מן הקורא. וכן כל אשה חכמת לב שעומדת בעזרת נשים, אם אפשר, מה טוב להיות לה מגלה כשרה לקרות מתוכה, כי שם קשה לשמע, והנשים חייבות כמו האנשים. (אם לא קדשו את הלבנה ונראתה בשעת קריאת המגלה, ענו לעיל סוף סימן צו).

סעיף יד'

הקורא צריך שיאמר את עשרת בני המן וגם תבת עשרת, הכל בנשמה אחת, להודיע שכלם נהרגו ונתלו כאחד. ונוהגין לכתחלה לומר מן חמש מאות איש, הכל בנשימה אחת. ובדיעבד, אפלו הפסיק בין עשרת בני המן, יצא. ומה שנוהגין בקצת מקומות שכל הקהל אומרים עשרת בני המן, אינו מנהג נכון, אלא הקורא לבד יאמר, והקהל ישמעו כמו כל המגלה. כשאומר הקורא בלילה הוא נדדה וגו', יגביה קולו, כי שם מתחיל עקר הנס. וכשאומר האגרת הזאת, ינענע את המגלה.

סעיף טו'

מי שיש לפניו מגלה פסולה או חמש, לא יקרא עם שליח הצבור. כי אם הוא קורא, אינו יכול לכוון לשמע מן שליח הצבור. ואפלו אם הוא יכוון, שמה שמע אחר מה שהוא קורא, ולא יכוון לקריאת שליח הצבור. וכן לא יסיע שום אדם בעל פה לשליח הצבור. ולכן אותן ארבעה פסוקי גאולה שאומרים הקהל בקול רם, צריך שליח הצבור לחזור ולקרותם מתוך המגלה הכשרה.

סעיף טז'

מי שכבר יצא בקריאת המגלה, וקורא להוציא אחר, אם זה שצריך לצאת יודע בעצמו לברך את הברכות, יברך בעצמו. ואם היא אשה, טוב יותר שהקורא יברך, ואומר, אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמע מגלה.

סעיף יז'

בשבת (שאינו פורים) מתרין לטלטל את המגלה. ומכל מקום אם חל פורים ביום הראשון, אין להביא בשבת את המגלה לבית הכנסת, ואפלו בעיר שהיא מתקנת בערובין, משום דהוי מכין משבת לחל.

סעיף יח'

צבור שאין להם שליח צבור שיכול לקרות את המגלה עם הטעמים כראוי, יכול לקרות גם בלא טעמים, רק שיקרא את התבות כראוי, שלא ישתנה הענין. שאם קרא במקום ומרדכי יושב, ישב. או במקום והמן נופל, נפל, וכדומה, אפלו בדיעבד אינו יוצא. ויכולין לעשות במגלה נקדות וטעמים, שיקרא כהגון, כיון שהיא שעת הדחק, והכי עדיף טפי ממה שיקרא אחד מתוך החמש בלחש, דכיון שזה הקורא מתוך החמש, אפלו הוא קורא בלחש, אינו יכול לכוון דעתו שישמע משליח הצבור, ונמצא שקרא רק מתוך החמש, ואינו יוצא. ואם ארע כד, צריך לחזור ולשמעה מתוך מגלה כשרה.

סעיף יט'

צבור שאין להם מגלה כשרה כדינה, מכל מקום אם היא כתובה על קלף כהלכתה, רק שחסרות איזו תבות באמצעה, כיון שלא חסר בה ענין אחד שלם, יכולין לקרות מתוכה עם הברכות, והטעות יקרא הקורא בעל פה, או יאמר לפניו בלחש מתוך החמש. אבל אם אין מגלה כלל או שחסר בה

ענין אחד שלם או שחסר בה בתחלה או בסוף, קורין מתוך החמש כל אחד בפני עצמו ואין מברכין. ויחיד שאין לו רק מגלה פסולה, קורא בה בלא ברכות.

סעיף כ'

אבל תוך שבעה, נוהג בכל דיני אבלות, ואסור לראות כל מיני שמחה. אך בנעילת הסנדל וישבה על גבי ספסל, מתר, מפני שהם דברים הנראים לכל. בלילה, אם יכול לאסוף מנין בביתו לקרות המגלה, מוטב. ואם לאו, יתפלל בביתו וילך לבית הכנסת לשמוע המגלה. ואם חל במוצאי שבת, ילך לבית הכנסת לאחר סעודה שלישית בעוד יום. וביום, הולך לבית הכנסת לתפלה ולמגלה.

סעיף כא'

מי שמת לו מת בתענית אסתר ובלילה הוא אוגן קדם הקבורה, ישמע קריאת המגלה מאחר. ולא יאכל בשר ולא ישתה יין, כי בלילה אינו חיב במשתה. וביום לאחר יציאה מבית הכנסת, קוברין את המת ואחר כך יתפלל ויקרא את המגלה או ישמע מאחר. ואם שמע קריאת המגלה קדם הקבורה, יצא. ומכל מקום נכון שיחזור ויקראה בלא ברכות. ויתפלל לא יניח אפלו אחר הקבורה, כיון שהוא יום ראשון באבלו. ואוגן בפורים ביום, מתר בבשר ויין.

אדר

יד

סעיף כב'

שחרית, משכימין לבית הכנסת. לאחר שמונה עשרה אומרים חצי קדיש וקורין בתורה בפרשת ויבא עמלק תלתא גברי, ואחר כך חצי קדיש ולאחר שמכניסין את ספר התורה, קורין את המגלה. לאחר ברכה אחרונה אין אומרים בשחרית אשר הניא. ולאחר שסיים האל המושיע, אומרים שושנת יעקב וכו'. ואומרים אשרי, ובא לציון, קדיש שלם עם תתקבל. ואין לחלוץ את התפלין עד לאחר קריאת המגלה, משום דכתוב בה, ויקר, ודרשינו, אלו תפלין. אם יש מילה, מלין קדם קריאת המגלה, משום דכתוב, וששון, זו מילה.

סעיף כג'

עיר שהיא מקפת חומה מימות יהושע בן נון, קורין בה בחמשה עשר ולא
שכיחי במדינותינו.

סימן קמב - הלכות משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים וסעודת פורים ובו י' סעיפים:

סעיף א'

חוב כל אדם לשלוח לכל הפחות לאדם אחד שתי מנות, דכתיב, ומשלוח
מנות איש לרעהו, משמע שתי מתנות לאחד. וכל המרבה לשלוח מנות
לרעים, הרי זה משבח. ומכל מקום מוטב להרבות במתנות לאביונים
מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעים, כי אין שמחה גדולה ומפארת
לפני הקדוש ברוך הוא אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות. והמשמח
לב האמללים האלו, דומה לשכינה, שנאמר, להחיות רוח שפלים
ולהחיות לב נדכאים.

סעיף ב'

לא נקרא מנות אלא דבר שראוי לאכול כמות שהוא בלי תקון, כגון בשר
ודגים מבשלים ולא חיים, או מיני מתיקה או פרות, או פוס יין ומי דבש
וכיוצא בהם.

סעיף ג'

כל אדם אפלו עני שבישראל המקבל צדקה, חוב לתן לכל הפחות שתי
מתנות לשני עניים, דהינו מתנה אחת לכל אחד, דכתיב, ומתנות
לאביונים, משמע שתי מתנות לשני עניים. ואין מדקדקים במעות פורים,
אלא כל הפושט יד לטול, נותנים לו. ומי שהוא במקום שאין שם עניים,
יעבב את המעות אצלו, עד שיזדמנו לו עניים או ישלחם להם.

סעיף ד'

גם הנשים חייבות במשלוח מנות ומתנות לאביונים. משלוח מנות, תשלח
אשה לאשה ואיש לאיש. אבל מתנות לאביונים, יכולה גם אשה לשלוח

לאיש, וכן בהפך. קצת נשים סומכות על בעליהן שהם שולחים גם בשבילן, ואינו נכון, אלא יש להחמיר.

סעיף ה'

חיבים לאכול ולשתות ולשמוח בפורים. גם בליל ארבעה עשר ישמח וירבה קצת בסעודה. וכשחל במוצאי שבת, אף שצריך לעשות בשבת סעודה שלישית, ימעט קצת באכילתו ביום, לתן מקום לסעודת ליל פורים. ומכל מקום בסעודה שעושין בלילה, אין יוצאין ידי חובתן, דעקר הסעודה מצותה שתהא ביום, דכתיב, ימי משתה. ויש להדליק גרות דרך שמחה ויום טוב גם כשעושים הסעודה ביום. וגם בליל חמשה עשר, צריך לשמוח קצת. גם מתנות לאביונים ומנות לרעהו, צריך להיות ביום. ומשום דטרידי במשלוח מנות, עושים מקצת סעודה בלילה. ומתפללים מנחה בעוד היום גדול, ועושין את הסעודה לאחר מנחה. וצריכין לעשות על כל פנים רב הסעודה ביום. וכשחל בערב שבת, עושין אותה בשחרית, מפני כבוד שבת. וטוב לעסק קצת בתורה קדם שמתחיל הסעודה. וסמך לדבר, ליהודים היתה אורה, ודרשינו, אורה, זו תורה. יש אומרים, שיש לאכל מיני זרעונים בפורים, זכר לזרעונין שאכלו דניאל וחבריו בבבל, וזכר לזרעונין שאכלה אסתר. דאיתא בגמרא, וישנה ואת נערוותיה לטוב, שהאכילה זרעונים. (דיני על הנסים בברכת המזון, עין סימן מד סעיף טו, יז).

סעיף ו'

כיון שכל הנס היה על ידי הין, ושתה נטרדה במשתה הין ובאה אסתר במקומה, וכן ענין המן ומפלתו היה על ידי יין, לכן חיבו רבותינו זכרונם לברכה, להשתכר ביו, ואמרו, חזב אנוש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ולפחות ישתה יותר מהרגלו, כדי לזכר את הנס הגדול, ויישן. ומתוך שישן, אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. ואולם מי שהוא חלוש בטבעו, וכן מי שיודע בעצמו שעל ידי כן יזלזל חס ושלום באיזו מצוה, בברכה, או בתפלה, או שיבוא חס ושלום לקלות ראש, מוטב שלא ישתכר, וכל מעשיו יהיו לשם שמים.

סעיף ז'

האבל, אפלו תוך שבועה, חזב במתנות לאביונים, וגם לשלוח מנות לרעהו. ומכל מקום לא ישלח דבר של שמחה. אבל לאבל, אין שולחין מנות כל שנים עשר חדש, אפלו דבר שאינו של שמחה. אם הוא עני, מתר לשלוח לו מעות או שאר דבר שאינו של שמחה. ואם אין במקום ההוא רק האבל

עם אחר, חנב לשלוח לו, כדי לקיים מצות משלוח מנות (דיו האונן, עין לעיל סימן קמא סעיף כא).

סעיף ח'

אין לעשות מלאכה בפורים. ומי שעושה בו מלאכה, אינו רואה מאותה מלאכה סימן ברכה לעולם. ועל ידי גוי, מתר. ומתר לעסק בפרקמטיא. וכן מתר לכתב אפלו אגרת שלום, וכן חובותיו וכל דבר שאינו צריך עיון גדול, וכל שכן לכתב דבר מצנה או לעשות שאר דבר מצנה. וכן לצרף פורים, מתר לעשות אפלו מלאכות גמורות.

סעיף ט'

יום חמשה עשר באדר נקרא אצלנו שושן פורים. אין אומרים בו תחנון, ולא אל ארץ אפים, ולא למנצח. ואסור גם כן בהספד ותענית. ונוהגין בו קצת משתה ושמחה, אבל אין אומרים על הנסים. ומתירין לעשות בו נשואין, כיון שאין אנו קורין בו את המגלה. אבל ביום שקורין את המגלה, שאז עקר השמחה, אין עושין בו נשואין, משום דאין מערבין שמחה בשמחה.

סעיף י'

יום ארבעה עשר וחמשה עשר שבאדר הראשון גם כן אין אומרים בהם לא תחנון, ולא אל ארץ אפים, ולא למנצח, ואסורין בהספד ותענית. וביום ארבעה עשר, מרבין קצת בסעודה.

סימן קמג - הלכות כבוד אב ואם וכו' סעיפים:

סיון

ט

סעיף א'

צריך לזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם, שהשנה אותן הכתוב לכבודו ולמוראו, יתברך שמו. פתיב, כיד את אביך ואת אמך. וכתוב,

כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנָדָּ. בְּאָבִיו וְאִמּוֹ כְּתִיב, אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. וּכְתִיב, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא. כְּדָרְךָ שְׁצֹנָה עַל כְּבוֹד שְׁמוֹ הַגְּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כִּן צֹנָה עַל כְּבוֹדָם וּמוֹרָאָם. שְׁלֹשָׁה שְׁתַּפְּיִן הֵם בְּאָדָם, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָבִיו וְאִמּוֹ. (אִישׁ מְזַרְעֵ לֶבֶן שָׁבוּ, אִשָּׁה מְזַרְעֵת אָדָם שָׁבוּ, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹפֵחַ בּוֹ נְשָׁמָה, מְרַאֶה עֵינָי, וְשִׁמְיַעַת אֵזוֹ, וְדַבּוּר) בְּזִמְנֵן שְׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אוֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם, כְּאֵלֹו דְרָתִי בִּינִיחֶם וְכַבְּדוּנִי.

סעיף ב'

אִיזָהוּ מוֹרָא. לֹא יַעֲמֵד בְּמִקוֹמוֹ הַמִּיחֵס לוֹ לַעֲמֵד שֶׁם בְּסוּד זְקֵנִים עִם חֲבָרָיו אוֹ מִקוֹם הַמִּיחֵד לוֹ לְהַתְפַּלֵּל, וְלֹא יֵשֵׁב בְּמִקוֹם הַמִּיחֵד לוֹ לְהַסֵּב בְּבֵיתוֹ, וְלֹא יִסְתֵּר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא יִכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו בְּפָנָיו, אֶפְלוּ לוֹמֵר, נִרְאִין דְּבָרֵי אָבָא. עַד הֵיכָן מוֹרָאָם. הִיָּה הֵבֵן לְבוּשׁ חֲמוּדוֹת וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ הַקְּהָל, וּבָאוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ וְקָרְעוּ אֶת בְּגָדָיו, וְהִכּוּהוּ עַל רֹאשׁוֹ, וְיָרְקוּ בְּפָנָיו, לֹא יִכְלִים אוֹתָם וְלֹא יִצְעַר בְּפָנֵיהֶם וְלֹא יִכְעַס כְּנֹגְדָם, אֶלָּא יִשְׁתַּק וְיִירָא מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁצֹנָה בְּכָד. אָבֵל יָכוֹל לְתַבַּע אוֹתָם לְדִין עַל הַהֶפְסֵד.

סעיף ג'

אִיזָהוּ כְבוֹד? מֵאֲכִילוֹ וּמִשְׁקָהוּ, מִלְּבִישׁ וּמִכֶּסֶה, מִכְּנִיס וּמוֹצֵיא (וְעֵינָיו לְעִיל סִימָן לַד סעיף ו'). וְיִתְנַנְנוּ לוֹ בְּסִבָּר פָּנִים יְפוֹת. שְׁאֶפְלוּ מֵאֲכִילוֹ בְּכָל יוֹם פְּטוּמוֹת, וְהִרְאֶה לוֹ פָּנִים זוֹעֵפּוֹת, נֶעְנֵשׁ עָלָיו.

סעיף ד'

הֵיוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ יִשְׁנִים וּמִפְתַּח חֲנוּתוֹ שֶׁל הֵבֵן תַּחַת רְאשֵׁיהֶם, אָסוּר לְהַקִּיצָם מִשְׁנֵתָם, אֶף עַל פִּי שְׁיִפְסִיד רֹחַ הַרְבֵּה. אָבֵל אִם יִגִּיעַ רֹחַ לְאָבִיו אִם יִקִּיצוּ, וְאִם לֹא יִקִּיצוּ יִצְטַעַר עַל מְנִיעַת הַרְנוּחַ, מִצֹּנָה לְהַקִּיצוֹ, כִּיִּוֹן שְׁיִשְׁמַח בָּזָה. וְכֵן מִצֹּנָה לְהַקִּיצוֹ לְלֶכֶת לְבֵית הַכְּנִסֵּת אוֹ לְשַׁאֵר דְּבַר מִצֹּנָה, מִפְּנֵי שְׁכַלְם חֲיָבִים בְּכְבוֹד הַמִּקוֹם בְּרוּךְ הוּא (חיי"א בשם ספר חסידים).

סעיף ה'

הִיָּה צְרִיךְ לְאִיזָה דְבַר בְּעִיר, וְיִוֹדַע שְׁיִשְׁלִימוּ חִפְצוֹ בְּשִׁבִיל אָבִיו, אֶף עַל פִּי שְׁיִוֹדַע שְׁגָם בְּשִׁבִילוֹ יַעֲשׂוּהוּ לוֹ, לֹא יֹאמֵר, עֲשׂוּ לִי בְּשִׁבִילִי, אֶלָּא יֹאמֵר, עֲשׂוּ לִי בְּשִׁבִיל אָבָא, כְּדִי לְתַלּוֹת הַכְּבוֹד בְּאָבִיו.

סעיף ו'

אָמַרְהָ לּוֹ אָמוּ, עֲשֵׂה זֹאת וְעֲשֵׂה, וְאַחַר כֵּן בָּא אָבִיו וְשָׂאל אוֹתוֹ, מִי אָמַר לְךָ לַעֲשׂוֹת זֹאת. וְהוּא מְרַגֵּשׁ, שְׂאֵם יֹאמֵר שְׂאֵמוֹ אָמַרְהָ לּוֹ, יִכְעַס אָבִיו עַל אָמוּ, אֵל יֹאמֵר לּוֹ שְׂאֵמוֹ אָמַרְהָ לּוֹ לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר, אָף עַל פִּי שְׂעַל יְדֵי כּוֹ יִכְעַס הָאָב עָלָיו (חַיֵּי אָדָם בִּשְׁם סֵפֶר חֲסִידִים)

סעיף ז'

חֵיב לְעַמֵּד בְּפָנֵי אָבִיו וּבְפָנֵי אָמוּ.

סעיף ח'

חֵיב לְכַבֵּד גַּם לְאַחַר מוֹתָם. וְאִם מִזְכָּרִם בְּתוֹךְ שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֳדָשׁ בְּפֶה אוֹ בְּכַתֵּב, אוֹמֵר אוֹ כּוֹתֵב, הִרְיֵנִי כְּפֶרֶת מִשְׁכָּבוֹ (פְּרוּשׁ, עָלֵי יְהֵא כָּל רַע הִרְאוּ לְבוֹא עַל נַפְשׁוֹ) אוֹ מִשְׁכָּבָהּ. וְלְאַחַר שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֳדָשׁ (כְּבָר קָבַל מֵה שְׁקָבַל, שְׂאִין מִשְׁפֵּט רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִהֲנָם אֶלֶּא יִיב חֳדָשׁ) אוֹמֵר אוֹ כּוֹתֵב, זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הִבָּא אוֹ זְכוּרֵנָה לְבִרְכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הִבָּא (וְעַיֵן לְעֵיל סִימָן כּוֹ סְעִיף כב).

סעיף ט'

אֶפְלוּ אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֻרוֹת, מְכַבְּדוֹ וּמְתַיָּרָא מִמֶּנּוּ. וְאֶפְלוּ מִמְזֵר, חֵיב בְּכַבּוֹד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, דְּאִינוּ מְחֵיב לְכַבֵּד אָבִיו רָשָׁע כָּל זְמַן שְׁלֹא עֲשֵׂה תְּשׁוּבָה. וְאֵךְ לְצַעֲרוֹ, אֲסוּר. וַיֵּשׁ לְהַחֲמִיר כְּסִבְרָה הִרְאִישׁוּנָה.

י סיון

סעיף י'

רָאָה לְאָבִיו שְׂעוּבָר עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, לֹא יֹאמֵר לּוֹ, עֲבַרְתָּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, אֶלֶּא יֹאמֵר לּוֹ, אָבָא, כְּתִיב בְּתוֹרָה כֵּן וְכֵן, כְּאֶפְלוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּמִזְהִירוֹ, וְהָאָב יָבִין מַעֲצָמוֹ וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ.

סעיף יא'

אָמַר לּוֹ אָבִיו לְעֵבֵר עַל דְּבָרֵי תוֹרָה, בֵּין עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה בֵּין עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, אֶפְלוּ עַל מִצְוָה שֶׁל דְּבָרִיהֶם, לֹא יִשְׁמַע לּוֹ, דְּכַתִּיב, אִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִּיָּרָאוּ וְאֵת שְׁבִתוֹתַי תִּשְׁמְרוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, סִמַּךְ שֶׁבֶת לְמוֹרָא אָב וְאִם, לוֹמֵר, אָף עַל פִּי שְׁהִזְהַרְתִּיךָ עַל מוֹרָא אָב וְאִם, אִם אָמַר לְךָ חֲלַל אֵת הַשְּׁבִת, אֵל תִּשְׁמַע לּוֹ. וְכֵן בְּשָׂאֵר כָּל הַמִּצְוֹת. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, אֵתָהּ וְאָבִיךָ

חַיִּבִּים בְּכַבּוּדֵי. לְפִיכֶן לֹא תִשְׁמַע לוֹ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרֵי. וְגַם מִצּוֹת דְּרַבָּנָן, דְּבָרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּן, דְּכַתִּיב, לֹא תִסּוּר וְגוֹי. אָמַר לוֹ אָבִיו, שְׁלֹא יִדְבֵר עִם פְּלוּנִי וְשְׁלֹא יִמְחֹל לוֹ, וְהִבֵּן הָיָה רוּצָה לְהַתְפַּיֵס, אֵין לוֹ לְחוּשׁ לְפַקְדָת אָבִיו, כִּי אָסוּר לְשָׂנֵא שׁוֹם יְהוּדֵי אִם לֹא כְּשֵׁרוֹאֵהוּ שֶׁהוּא עוֹבֵר עַבְרָה, וְנִמְצָא שֶׁהָאֵב צָוָהוּ לְעָבוֹר עַל דְּבָרֵי תוֹרָה.

סעיף יב'

אִם הִבֵּן רוּצָה לְלַכֵּת לְאִיזָה מְקוּם לְלַמֵּד תוֹרָה, מִפְּנֵי שְׁשֵׁם תִּהְיֶה לוֹ תוֹעֵלָת יוֹתֵר מִבְּכָאן, וְהָאֵב מוֹחָה בְּיָדוֹ מְאִיזָה טַעַם, אֵינֹו חַיִּב לְשִׁמְעַ לְאָבִיו, דְּתַלְמוּד תוֹרָה גְּדוֹל מִכְּבוּד אָב וְאִם, (כְּדִמְצִינֵוּ בִּיעֻקֵּב אָבִינוּ עָלֵיו הַשְּׁלוֹם, כְּשֶׁהִלְךְ מִיִּצְחָק, נִטְמָן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁל עֶבֶר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְעֶסֶק בְּתוֹרָה, וְאַחַר כֵּן הִלְךְ לְבֵית לָבֹן וְנִשְׁתַּחֲוָה שָׁם וּבְדָרְךָ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, וְנִעֲנַשׁ עַל אֱלוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, שְׁלֹא קִיַּם כְּבוּד אָב, וְנִעֲלַם מִמֶּנּוּ יוֹסֵף עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה. וְעַל אֱלוֹ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁעֶסֶק בְּתוֹרָה, לֹא נִעֲנַשׁ). וְכֵן אִם הִבֵּן רוּצָה לְשָׂא אִשָּׁה, וְהָאֵב אֵינֹו מִתְרַצָּה, אֵין הִבֵּן חַיִּב לְשִׁמְעַ לוֹ.

סעיף יג'

אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, חַיִּבִּים בְּכַבּוּד אָב וְאִם, אֶלֶּא שֶׁהָאִשָּׁה הִנְשׂוּאָה לְבַעַל, כִּיִּוֹן שֶׁהִיא מְשַׁעֲבֶדֶת לְבַעַל, לְפִיכֶן הִיא פְּטוּרָה מִכְּבוּד אָב וְאִם. וְאִךְ אִם בַּעֲלָהּ אֵינֹו מְקַפֵּיד עָלֶיהָ, מְחַיֶּבֶת בְּכָל דְּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לָהּ.

סעיף יד'

כָּל הַמְבַזֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, וְאֶפְלוֹ בְּדְבָרִים, וְאֶפְלוֹ בְּרַמְיָזָה, הָרִי זֶה בְּכָלֵל אָרוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, אָרוּר מִקְלָה אָבִיו וְאִמּוֹ.

סעיף טו'

הָיָה קוֹץ תְּחוּב לְאָבִיו אוֹ לְאִמּוֹ, לֹא יוֹצִיאָנּוּ, שְׁמָא יַעֲשֶׂה בָהֶם חֲבוּרָה, (שֶׁהוּא בְּאִסּוּר חַיִּיב חֲנֻק). וְכֵן אִם הִבֵּן הוּא רוּפָא, לֹא יִקְיֹו לָהֶם דָּם, וְלֹא יַחְתִּיךְ בָּהֶם אָבֵר, אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא מְכוּן לְרַפּוּאָה. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים, כְּשִׁישׁ אַחַר לַעֲשׂוֹת. אֲבָל אִם אֵין שָׁם אַחַר לַעֲשׂוֹת וְהוּן מִצְטַעְרִין, הָרִי הוּא מְקִיז וְחוֹתֵךְ כְּפִי צָרְךָ הַרְפּוּאָה.

סעיף טז'

מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו, משתדל לנהג עמהם כפי דעתם, עד שירחם ה' עליהם. ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר, יניחם וילך לו ויצוה לאחרים, להנהיגם כראוי להם.

סעיף יז'

אסור לאדם להכביד עלו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם, שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויעלים עיניו מהם. שהאב שמחל על כבודו, כבודו מחול.

סיון

יא

סעיף יח'

אסור להכות את בנו הגדול. ואין גדלות זו תלויה בשנים, אלא הכל לפי טבעו של הבר, כל שיש לחוש שיתריס כנגדו בדבור או במעשה, אפלו אינו בר מצוה, אסור להכותו, אלא יוכיחו בדברים. וכל המכה את בנו הגדול, מנדין אותו, שהרי הוא עובר על לפני עור לא תתן מכשול.

סעיף יט'

חוב אדם לכבד אשת אביו, אף על פי שאינה אמו, כל זמן שאביו קים. וכן חוב לכבד בעל אמו, כל זמן שאמו קימת. ודבר הגון הוא לכבד גם לאחר מיתת אביו ואמו.

סעיף כ'

חוב אדם בכבוד אחיו הגדול ממנו, בין שהוא אחיו מן האב בין מן האם. וחוב אדם בכבוד חמיו וחמותו, (כדמצינו בדרך המלך עליו השלום, שחלק כבוד לשאול המלך שהיה חמיו וקראו אבי, שאמר לו, אבי ראה גם ראה). וחוב בכבוד אבי אביו. אלא שכבוד אביו, גדול מכבוד אבי אביו.

סעיף כא'

מי שהוא רוצה באמת לכבד את אביו ואת אמו, יעסק בתורה ובמעשים טובים, שזהו הכבוד הגדול לאבות, שאומרים הבריות, אשרי לאב ואם שגדלו בן כזה. אבל אם אין הבר הולך בדרך הישר, הרי אבותיו ישאו חרפה עליו, והוא מביש אותם בבושה שאין גדולה הימנה. וכן האב

שְׂרוּצָה לְרַחֵם עַל בְּנֵי בְּאֻמֹּת, יַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים, וַיְהִי נוֹחַ לְשִׂמְיָם וְנוֹחַ לְבָרִיּוֹת, וַיִּתְּכַבְּדוּ בְּנֵי בּוֹ. אָבֵל מִי שְׂאִינֵנו הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַיֶּשֶׁר, גַּם זָרְעוֹ מְגַנֵּה אַחֲרָיו. וְגַם בְּעוֹן אָבוֹת, בְּנֵי מֵתִים, כְּדַכְתִּיב, פּוֹקֵד עוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵים. וַאֲיֵן אַכְזָרִיּוֹת גְּדוֹלָה מְזֹאת, שֶׁהוּא גוֹרֵם בְּחֻטְאָיו שְׂיִמּוֹתוֹ בְּנֵיו. וַאֲיֵן לָךְ מְרַחֵם עַל בְּנֵי, יוֹתֵר מִן הַצַּדִּיק, כִּי זְכוּתוֹ עוֹמְדָת לְאֶלֶף דּוֹר.

סעיף כב'

גַּר אֲסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הַגּוֹי וְלֹא יִבְזֶהוּ, שְׁלֹא יֹאמְרוּ, בְּאֵנוּ מְקַדְּשָׁה חֲמוּרָה לְקַדְּשָׁה קָלָה, אֶלָּא נוֹהֵג בְּהֵם מְקַצֵּת כְּבוֹד.

סימן קמד - הלכות כבוד רבו וזקן ותלמיד חכם וכהן ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

חַיֵּב אָדָם בְּכְבוֹד רַבּוֹ וַיִּרְאֶתוּ יוֹתֵר מִבְּשָׁל אָבִיו, כִּי אָבִיו הֵבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

סעיף ב'

כְּתִיב, מִפְּנֵי שִׂיבָה תִּקְוִים וְהִדְרָת פְּנֵי זָקֵן. זָקֵן זֶה, פְּרוּשׁוֹ תִּלְמִיד חָכֵם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, אֶסְפָּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל, (וְהִתָּם וַדַּאי בְּחֻכְמָה תִּלְגֵּא מִלְּתָא, כְּדַכְתִּיב, אֲשֶׁר יִדְעֶתָ כִּי הֵם זְקֵנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיו). לָכֵן מְצֻוֶה עֲשֵׂה לְקוֹם מִפְּנֵי תִּלְמִיד חָכֵם מִפְּלֵג בְּתוֹרָה, אֶפְלוֹ אֵינוֹ זָקֵן בְּשָׁנִים וַאֲיֵנוֹ רַבּוֹ. וְכֵן מְצֻוֶה לְקוֹם מִפְּנֵי שִׂיבָה, דְּהֵינּוּ בֶן שְׁבָעִים שָׁנָה, וְאֶפְלוֹ הוּא עִם הָאָרֶץ, וּבְלִבָּד שְׁלֹא יְהִי רָשָׁע. וְאֶפְלוֹ זָקֵן גּוֹי, מְהִדְרִים אוֹתוֹ בְּדַבְרֵים וְנוֹתְנִים לוֹ יָד לְסִמְכוֹ.

סעיף ג'

שְׁלֹשָׁה שְׁהִיּוּ מְהַלְכִין בְּדֶרֶךְ, הָרַב בְּאֻמְצֵע, וְהַשְּׂנִים לְאַחֲרָיו, וְכֹל אֶחָד מִצִּדָּד עֲצָמוֹ לְצִדְדֵינוּ, הַגְּדוֹל לְיָמֵינוּ וְהַקָּטָן לְשִׁמְאֵל.

סעיף ד'

עוֹן גְּדוֹל הוּא לְבִזּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אוֹ לְשִׁנְאוֹתָן. לֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם, עַד שְׂבִיזוּ בָּהּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שְׁנֵאמַר, וַיְהִי מְלַעֲיָבִים בְּמִלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבִזְזִים דְּבָרָיו וּמִתְעַתְעִים בְּנִבְיָאֵיו, כְּלוּמַר, בּוֹזִים מְלַמְדֵי דְבָרָיו. וְכֵן זֶה שְׁאֲמָרָה תּוֹרָה, וְאִם בְּחֻקְתֵי תַמְאָסוּ, מְלַמְדֵי חֻקְתֵי תַמְאָסוּ. וְכָל הַמְבַזֵּה אֶת הַחֲכָמִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא בְּכָלֵל כִּי דָבַר ה' בְּזָה. וְאָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בְּמִי שֶׁהוּא שׁוֹנֵה הַלְכוֹת.

סעיף ה'

תַּלְמִיד חֲכָם שְׂיֵשׁ לוֹ סְחוּרָה לְמִכָּר, אֵין מְנַיְחִין לְשׁוּם אָדָם לְמִכָּר מֵאוֹתָהּ סְחוּרָה עַד שְׂיִמְכֹר הוּא תַחֲלָה אֶת שְׁלוֹ. וְדוֹקָא בְּדִלְיָכָא גּוֹיִם דְּמִזְבְּנִי, אֲבָל אֵי אֲכָא גּוֹיִם דְּמִזְבְּנִי, לֹא, דְּהָא לֵית לֵיהּ רִוּחָא לְתַלְמִיד חֲכָם, וְאִפְסוּדֵי לְהַנְדֹּף בְּכַדֵי לֹא מִפְסִדִין.

סעיף ו'

מִי שֶׁהוּא מְחַזֵּק לְתַלְמִיד חֲכָם בְּדוֹרוֹ, דְּהֵינּוּ שְׂיִודַע לְשָׂא וּלְתַן בְּתוֹרָה, וּמִבִּין מְדַעְתּוֹ בְּרַב מְקוֹמוֹת הַשַּׁ"ס וּפּוֹסְקִים, וְתוֹרְתוֹ אֲמֵנוֹתוֹ, וְאִפְלוּ יֵשׁ לוֹ מְעַט אֲמֵנוֹת אוֹ מְעַט מִשָּׂא וּמִתֵּן לְהַתְפָּרֵס בּוֹ כְּדִי צָרְכֵי בְנֵי בֵיתוֹ וְלֹא לְהַתְעַשֵּׂר, וּבְכָל שְׁעָה שֶׁהוּא פְּנוּי מְעַסְקֵיו הוּא עוֹסֵק בְּתוֹרָה, מִצַּד הַדִּין הוּא פְּטוּר מִכָּל מִינֵי מַסִּים וּמְכָסִים, וְאִף עַל פִּי שֶׁהוּא עֹשֶׂיר. וְאִפְלוּ מִסְּהִיבָה עַל כָּל אִישׁ בְּפִרְטוּת, חֲנִיבִים בְּנֵי הָעִיר לְשִׁלְם עֲבוּרוֹ. וְהַכֹּל תְּלוּי בְּרֵאוֹת עֵינֵי טוֹבֵי הָעִיר.

סיון

יב

סעיף ז'

תַּלְמִיד חֲכָם הַמְזַלְזֵל בְּמַצּוֹת וְאֵין בּוֹ יִרְאָת שָׁמַיִם, הָרִי הוּא כְּקַל שֶׁבְצַבּוּר.

סעיף ח'

כֹּהֵן וְיִשְׂרָאֵל שְׁהֵם שְׁוִים בְּחֻקָּהּ, מַצּוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְהַקְדִּים אֶת הַכֹּהֵן, שְׁנֵאמַר, וְקִדְשְׁתוּ, וְדַרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, לְכָל דְּבַר שֶׁבְקִדְשָׁהּ. כְּלוּמַר, בְּכָל דְּבַר שֶׁיִּרְאָה גְּדוֹל, הוּא מְקַדֵּשׁ, לְהִיּוֹת רֵאשׁוֹן לְקִרְיַאת הַתּוֹרָה, וְלְהִיּוֹת רֵאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל קְבוּצָה עִם, לְדַבֵּר וּלְדַרְוֵשׁ תַּחֲלָה. וְכֵן בִּישִׁיבָה יְדַבֵּר בְּרֵאשׁ. וְכֵן בְּסַעוּדָה הוּא קוֹדֵם לְבָרֵךְ הַמוֹצֵיא וּבִרְכַת הַמְזוֹן, וּלְתַן לוֹ מְנָה יָפָה תַחֲלָה לְכָל הַמְסַבִּין, אֲלֵא אִם כֵּן יֵשׁ יִשְׂרָאֵל גְּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֻקָּהּ, אֲזִי יִתְּנוּ לְהַחֲכֵם הַמְנָה הַיָּפָה תַחֲלָה. אֲבָל כְּשֶׁהַכֹּהֵן חוֹלֵק אִיזוֹ שְׁתַּפּוֹת עִם חֲבֵרוֹ יִשְׂרָאֵל, אֵינּוּ צָרִיף לְתַן הַחֵלֶק הַיָּפָה,

שָׂאִין זֶה דֶּרֶךְ כְּבוֹד שְׂיטוּל אֶת הַחֶלֶק הַיָּפֶה. שְׂכַל הַנוֹתֵן עֵינָיו בְּחֶלֶק הַיָּפֶה, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם. בְּמָקוֹם שְׂאִין כְּהוֹן, טוֹב לְהַקְדִּים הַלְוִי בְּכָל אֵלוֹ, אִם הֵם שְׂוִים בְּחֻכְמָה.

סעיף ט'

אֲסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֶהֱן אֲפֵלוּ בְּזִמְן הַזֶּה, וְכַמוֹעַל בְּהַקְדֵּשׁ הוּא, שְׂנֵאמַר, וְקִדְשָׁתוּ כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיךָ הוּא מִקְרִיב. וְאִף עֲכָשׁוּ, שְׂאִין לָנוּ קִרְבָּנוֹת, בְּקִדְשָׁתוֹ הוּא עוֹמֵד. וְאִם הִכְהֵן מוֹחֵל עַל כְּבוֹדוֹ, מִתֵּר, כִּי הִכְהֵנָה שְׁלוֹ הִיא, וְיִכּוֹל לְמַחֹל עַל כְּבוֹדָהּ וְלִתֵּן רְשׁוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ. וּמִכָּל שְׂכֹן שְׂיִכּוֹל לְחַלּוֹק כְּבוֹד לְיִשְׂרָאֵל לְהַקְדִּימוֹ בְּדַבְרִים הַנֶּאֱמָרִים לְעִיל.

סימן קמה - הלכות אישות ובו כ"ו סעיפים:

סעיף א'

חֵיב כָּל אָדָם לִשְׂאֵא אִשָּׁה, כְּדֵי לְפָרוֹת וְלִרְבּוֹת. וּמִצְוָה זֹו חֲלָה עַל הָאָדָם מִשְׂנַכְנֵס לְשֵׁנֵת הַשְּׂמוּנָה עֲשָׂרָה. וְעַל כָּל פְּנִים לֹא יַעֲבוֹר מִעֲשָׂרִים שָׁנָה בְּלֹא אִשָּׁה, רַק אִם עוֹסֵק בְּתוֹרָה בְּהַתְמַדָּה וּמִתְיָרָא לִשְׂאֵא אִשָּׁה, כְּדֵי שְׂלֹא יִתְבַטֵּל עַל יְדֵי כֶּד מְלַמּוּדוֹ, מִתֵּר לוֹ לְהִתְאַחֵר. וְהוּא, כְּשֵׂאִין יִצְרוּ מִתְגַבֵּר עָלָיו.

סעיף ב'

כִּינּוֹן שְׂהוֹלִיד בֶּן וּבֵת, קִיִּם מִצְוֹת פְּרִיָה וּרְבִיָה. וְהוּא, שְׂלֹא יְהֵא הַבֶּן סָרִיס אוֹ הַבֵּת אֵילוּנִית. נוֹלְדוּ לוֹ בֶּן וּבֵת וְמִתּוֹ, אִם הִנִּיחוּ בָנִים, הִרִי זֶה קִיִּם מִצְוֹת פְּרִיָה וּרְבִיָה. בְּמָה דְבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֵׁהִיוּ בְּנֵי הַבָּנִים בֶּן וּבֵת, וְנוֹלְדוּ מִן הַבֶּן וּמִן הַבֵּת. אִף עַל פִּי שְׂבָנוּ הוֹלִיד בֵּת וּבֵתוֹ יִלְדָה בֶּן, הוּאִיל וּבָאִים מִבְּנוֹ וּבֵתוֹ, קִיִּם מִצְוֹת פְּרִיָה וּרְבִיָה. אֲבָל אִם אֶחָד מֵהֶם לֹא הִנִּיחַ זָרַע, אִף עַל פִּי שְׂהִשְׁנִי הִנִּיחַ כְּמָה בָנִים וּבָנוֹת, לֹא קִיִּם הַמִּצְוָה.

סעיף ג'

אף על פי שקיים מצות פריה ורביה, אסור לו לעמד בלא אשה. וצריך שישא אשה בת בנים אם אפשר לו. אך אם הוא מבין בעצמו שאינו ראוי עוד להוליד, טוב לו יותר לשא אשה שאינה בת בנים, וכן אם יש לו בנים הרבה, ומתירא שאם ישא אשה בת בנים, יבואו קטטות ומריבות בין הבנים ובין אשתו, מתר לו לשא אשה שאינה בת בנים. אבל אסור לו לישב בלא אשה משום חששא זאת.

סעיף ד'

נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, יש לו לגרשה, ויש בזה כמה חלוקי דינים.

סעיף ה'

אשה אינה מצוה על פריה ורביה. ומכל מקום לא תעמד בלא בעל, משום חשדא.

סעיף ו'

ישתדל כל אדם לקח אשה הגונה ממשפחה הגונה. שלשה סימנים יש להם לישראל, בישנים, רחמנים, גומלי חסדים. ומי שאין לו סימנים אלו, אינו ראוי לדבק בו.

סיון

יג

סעיף ז'

אשה כשרה, אף על פי שהוא נושא אותה בשביל הממון שיש לה, מתר. ודוקא כשנותנים לו את הממון ברצון טוב. אבל אם מעגן את עצמו וממתין עד שימצא אשה עם ממון כחפצו, או שעשה שדוכין ופסקו לו ממון הרבה וחזרו בהם והוא מעגן את כלתו בשביל זה, או שהוא מתקוטט בעבור זה, כל העושה כן, מקרי נושא אשה לשם ממון, דהוין לו בנים שאינם מהגנים, ואינו מצליח, ואין זיוגו עולה יפה. כי הממון שהאדם לוקח עם אשתו, אינו ממון של ישר, אלא כל מה שיתן לו חמיו וחמותו, יקח בעין טובה, ואז יצליח.

סעיף ח'

עם הארץ, לא ישא בת כהן, שאין זיוגם עולה יפה. ומאן דקפיד, יש לו לדקדק שלא ישא אשה ששמה כשם אמו.

סעיף ט'

מצוה לשא בת אחותו או בת אחיו. אבל שאר קרובה, בין שהיא קרובה לו או לאשתו שמתה או שגרשה או שהיא קרובה לאשה שחלץ לה, לא ישא בלי שאלת חכם.

סעיף י'

לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בביתו של אדם אלא בשביל אשתו, וכך אמרו לבני דורם, כפדו את נשותיכם כדי שתתעשרו (עין לעיל סימן סג סעיף א).

סעיף יא'

אסור לשהות עם אשתו אפלו שעה אחת בלא כתובה. ואם אבדה הכתובה, צריך לזהר מאד, שגילוף מיד לבית הדין לכתב לה כתובה אחרת.

סעיף יב'

כהן אסור בגרושה, בזונה, בחללה, ובחלוצה. זונה, הינו אפלו נבעלה באנס בעילת אסור, ונעשתה זונה ואסורה לכהן. וחללה, הינו שנולדה מכהן שנשא אשה האסורה לו.

סעיף יג'

כל אשה שנתאלמנה או שנתגרשה, לא תנשא לאיש אחר עד שתמתין תשעים יום, חוץ מיום הגרושין או מתת בעלה, וחוץ מיום הנשואין ואפלו אם היא אשה שאינה ראויה ללדת. ואפלו הנה בעלה הראשון במדינת הים או חבוש בבית האסורין, אין חלוק. ואפלו הפילה נפל בינתיים, לא מהני לה. ואפלו להתקשר בשדוכין, אסורה, אלא אם כן ישבע המשדך, שלא יפנס לתוך ביתה תוך הזמן. אבל המחזיר גרושתו, אינו צריך להמתין.

סעיף יד'

אם היא מעבֵּרַת או מיניקָה, לא תנָשָׂא לְאִישׁ אַחֵר, עַד שֶׁיְהִיָּא לְוֹלָד אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ. וְאִפְלוּ יִלְדָה לְאַחֵר שְׁנַתְגַּרְשָׁה או שְׁנַתְאֲלַמְנָה, וְלֹא הִתְחִילָה לְהַנִּיק, צָרִיכָה לְהַמְתִּין. וְאִם יֵשׁ אִיזָה עֲנָן גְּדוֹל בְּדָבָר, יַעֲשׂוּ שְׂאֵלַת חֲכָם.

סעיף טו'

אִשָּׁה שֶׁמְתוּ לָהּ שְׁנֵי אַנְשִׁים, לֹא תנָשָׂא לְשְׁלִישִׁי בְּלִי שְׂאֵלַת חֲכָם.

סעיף טז'

אִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שְׁמַת בַּעֲלָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר, אִפְלוּ שָׁמְעָה מִכַּמָּה אַנְשִׁים כְּשֵׁרִים, לֹא תנָשָׂא בְּלִי שְׂאֵלַת חֲכָם.

סעיף יז'

הַנְּחָשֵׁד עַל אִשֶׁת אִישׁ וְגִרְשָׁה בַּעֲלָהּ או שְׁמַת, הָרִי זוֹ אֲסוּרָה לָזֶה הַנְּחָשֵׁד. שְׁכָשֵׁם שְׁנֶאֱסָרָה לְבַעַל, כִּדְ נֶאֱסָרָה לְבוֹעֵל. וְאִפְלוּ גִרְשָׁה בַּעֲלָהּ רַק מִחֻמַּת דָּבָר מְכַעֵר שֶׁשָּׁמַע עָלֶיהָ עִם הַנְּחָשֵׁד, אֲסוּר לְהַנְּחָשֵׁד שִׁישָׂא אוֹתָהּ.

סעיף יח'

הַנְּחָשֵׁד עַל נְכָרִית וְנִתְגַּיְרָה, לֹא יִשְׁאַנָּה.

סעיף יט'

נְכָרִי הַבָּא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאַחֵר כִּדְ נִתְגַּיַר, לֹא יִשְׁאַנָּה.

סעיף כ'

הַמְּגַרֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה כִּדִּי שִׁישָׂא אוֹתָהּ חֲבֵרוֹ, אִפְלוּ לֹא הִתְנָה עִמָּה בְּפִרוּשׁ, אֲלֹא שֶׁנִּכְרַשׁ שְׁנַתְגַּרְשָׁה בְּשָׁבִיל זֶה, אֲסוּר לוֹ שִׁישָׂא אוֹתָהּ.

סיון

יד

סעיף כא'

אוֹתוֹן שֶׁאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אוֹתוֹן, אִפְלוּ בְּאוֹתוֹ מְבוּי שֶׁהוּא דָר, לֹא תְדוּר הִיא.

סעיף כב'

מי ששמע על אשתו שזנתה, אף על פי שאין הדבר ברור לו, צריך לעשות שאלת חכם, אם מתר לו לדור עמה.

סעיף כג'

אשה שנתגרשה משום פריצות, אין ראוי לאדם כשר שישאנה.

סעיף כד'

אשה רעה בדעותיה, שהיא בעלת מריבה, ושאנה צנועה כבנות ישראל הכשרות, מצוה לגרשה, אפלו בזוג ראשון.

סעיף כה'

מצות חכמים, שישא אדם בניו ובנותיו סמוך לפרקו, שאם יניחו, יבואו לידי זנות או לידי הרחור. ועל זה נאמר ופקדת נוד ולא תחטא. וכן מצות חכמים על בני ישראל, שמי שרואה שאשתו אינה הולכת בדרך ישרה ויש לה איזו קרבות עם אנשים אחרים, שיוכיח אותה ויזהיר אותה בינו לבינה בנחת ובדרך טהרה, כדי להסיר את המכשול ולהדריכה בדרך ישרה. אבל אל יאמר לה בפרוש, אל תסתרי עם פלוני, ואפלו בינו לבינה, (מאחר שעכשו אין לנו מי סוטה, ויש בזה מבוכה). וכל מי שאינו מקפיד על אשתו ועל בניו ועל בני ביתו ומזהיר ופוקד דרכיהם תמיד עד שידע שהם שלמים מכל חטא ועון הרי זה חוטא, שנאמר, וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוד ולא תחטא.

סעיף כו'

אסור לעשות שתי חפות לשני אחים או לשתי אחיות ביום אחד, משום דאין מערבין שמחה בשמחה. ויש אומרים, דאפלו בשבוע אחד אין לעשותו, וראיה מיעקב אבינו, דכתוב, מלא שבע זאת (עין טורי זהב ובאר היטב

אורח חיים סימן תקמו סעיף קטן א).

סימן קמו - מנהגי תענית חתן וכלה ובו ד' סעיפים:

סעיף א'

נוהגין שהחתן והכלה מתעניין ביום חפתן, מפני שבאותו יום מוחלין להם עונותיהם. ואומרים בתפלת המנחה עגנו, כמו בשאר תעניות. ונוהגין במדינות אלו, שאין מתעניין אלא עד לאחר החפה. ואם נתאחר החפה בלילה, אזי לאחר צאת הכוכבים, יכולים לאכל איזה דבר, ובלבד שלא ישתו משקה המשכר.

סעיף ב'

בראש חדש, ובאסרו חג דשבועות, ובחמשה עשר באב, ובחמשה עשר בשבט, וכן בחנכה, ובשושן פורים, אין מתעניין. אבל בניסן, אפלו בראש חדש ניסן, מתעניין. וכן בל"ג בעמר, ובמים שביין ראש חדש סיון לשבועות, ובמים שביין יום הכפורים לסכות, מתעניין.

סעיף ג'

במים שאין מתעניין, צריכין לזהר שלא לרדף אחרי מותרות מאכל ומשתה. ומכל שכן שיזהרו מאד ממשקה המשכר, (כפי יש אומרים, טעם התענית, משום דחשינו שמה ששתכרו ולא תהא דעתם מיושבת).

סעיף ד'

צריכין החתן והכלה לקדש עצמם במאד מאד בהכנסם לחפה, ויעשו תשובה ביום ההוא, ויפשטו במעשיהם מיום הנולדם עד היום הזה, ויתנדו ויבקשו מחילה וסליחה וכפרה מהשם יתברך, ויהיו מודים ועוזבים, ויתחרטו חרטה גמורה בשברון לב, ויעשו הסכמה חזקה מהיום והלאה לעבוד את ה' באמת ובתמים ולהיותם קדושים וטהורים. ואחר כך יכנסו לחפה, ויתפללו שהקדוש ברוך הוא ישנה שכינתו ביניהם, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, איש ואשה, שכינה ביניהם (שלי"ה דף קא ע"ב, וע"ש עוד) ונוהגין שאומרים הודוי בתפלת מנחה, כמו בערב יום הכפורים.

סימן קמז - מנהגי החפה ובו ה' סעיפים:

טו

סיון

סעיף א'

נוהגין לעשות החפה תחת השמים לסימן ברכה, כה יהיה זרעך ככובבי השמים. וכן נוהגין שאין נושאים נשים אלא במלוי הלבנה, לסימן טוב (ועי' לקמן סימן קסו סעיף ג)

סעיף ב'

כשר הדבר שלא תנשא, עד שתטהר. ועכשו המנהג שלא לדקדק (ועי' לקמן סימן קנט סעיף י) ומכל מקום טוב להודיע להחתן קדם החפה, שהיא נדה (ועי' לקמן סימן קמט סעיף יא).

סעיף ג'

המנהג במדינות אלו בנשואי בתולה, שחשובי העיר פורסין סודר על ראש הפלה, ומברכים אותה ואומרים לה, אחותנו, את היי לאלפי רבבה. וחפה קורין מה שאחר כך פורסין יריעה על גבי פלונסאות, ומכניסין תחתיה החתן והפלה ברבים, ומקדשה שם, ומברכין שם ברכות ארוסין ונשואין. אבל עקר החפה הוא היחוד, שיתבאר אם ירצה השם בסימן שאחר זה.

סעיף ד'

השושבינים מלבישים את החתן בקיטל, כדי שיזכר את יום המיתה ויתעורר בתשובה. גם נוהגין לתת אפר בראש החתן במקום הנחת התפלין (ועי' לעיל סימן קכו סעיף ב). גם נוהגין שהאבות והקרובים אנשי צורה מברכים את החתן ואת הפלה ומתפללים עליהם, שזווגם יעלה יפה.

סעיף ה'

אחר כך מוליכין את החתן תחת החפה, (שפורסין יריעה על גבי פלונסאות, שאנו קורין חפה), ומעמידין אותו פניו למזרח, ושליח הצבור מנגן ומנהיג המקום, והשושבינות מוליכות את הפלה, והשושבינים ואנשים חשובים הולכים לקראתה. וכשמתקרבים אליה, חוזרים לאחוריהם לחפה, והשושבינות מביאות את הפלה ומסובבות עמה שבע פעמים את החתן, ושליח הצבור מנגן גם כן כפי המנהג. אחר כך מעמידין את הפלה לימין החתן, והמברך

סימן קמח - יחוד שאחר הקדושין ובו ד' סעיפים:

סעיף א'

עקר החפה הוא מה שאחר הקדושין מוליכין את החתן והכלה לחדר מיוחד, ואוכלים שם יחד במקום צנוע. ויש למנע, שלא יכנס לשם שום אדם, כדי שיהיה יחוד גמור, וזוהי החפה הקונה ועושה נשואין.

סעיף ב'

בבתולה, קונה יחוד זה, אף על גב דאינו ראוי לביאה, כגון שהיא נדה, או שבני אדם נכנסין ויוצאין שם. (ויכשהיא נדה, בעל פרוז צריכין שיהיו בני אדם נכנסין ויוצאין שם, דאם לא כן, אסורין להתניח קדם ביאה ראשונה).

סעיף ג'

אבל באלמנה, אינו קונה אלא יחוד הראוי לביאה, דהינו שהיא טהורה ואין אדם נכנס לשם.

סעיף ד'

אין עושין קנין בשבת. ולכן אם הנשואין בערב שבת, צריכין לזהר מאד שיהיה יחוד הקונה קדם שבת. ואזי כשנעשה היחוד הקונה מבעוד יום, מתר לבוא עליה באה ראשונה בשבת, בין בבתולה בין באלמנה. אבל אם לא נעשה היחוד הקונה מבעוד יום, אז אסור לבוא עליה בשבת ביאה ראשונה, משום דהביאה עושה את הקנין, ואין קנין בשבת (דיו בעילת בתולה, עין לקמן סימן קנז)

סימן קמט - דיני ברכת המזון בנשואין ומצות שמחת חתן וכלה ובו י"ג סעיפים:

סיון

טז

סעיף א'

קדם ברכת המזון בעשרה אומר המברך, דוי הסר וכו'. ואומרים שהשמחה במעונו. ויש לומר, שאכלנו משלו בלא וא"ו, ולא ושאכלנו משלו. ואחר ברכת המזון לוקח כוס שני ואומר עליו שש ברכות, ואחר כך מברך על הכוס של ברכת המזון בורא פרי הגפן. וטוב שלא למלאת את הכוס לשש הברכות עד לאחר ברכת המזון. צריכין לזהר שלא יאכלו אנשים ונשים בחדר אחד. שאם אוכלים אנשים ונשים בחדר אחד, אין אומרים שהשמחה במעונו, כי אין שמחה כשיצא הרע שולט.

סעיף ב'

בחור שנשא בתולה או אלמנה, וכן אלמן שנשא בתולה, מברכין כן בסעודה הראשונה שאחרי הנשואין, אפלו לא אכלוה ביום, רק בלילה שלאחר יום הנשואין, או אפלו ביום שלאחריו, (משום דהסעודה הראשונה הוי כפנים חדשות). אבל אחר הסעודה הראשונה, וכן בכל שבועת ימי המשתה, אם באו פנים חדשות, מברכין כן.

סעיף ג'

וכשאין פנים חדשות, אם סועדים עם החתן אנשים שאינם מבני ביתו מחמת שמחת מרעות, אין אומרים דוי הסר וכו', ואומרים נודה לשמך וכו', והשמחה במעונו. ואחר ברכת המזון, לוקח כוס שני ואומר ברכת אשר ברא ששון ושמחה וכו', ואחר כך לוקח הכוס של ברכת המזון ואומר עליו בורא פרי הגפן, ולזה אינו צריך עשרה, רק גם בשלשה, מברכין. אבל אם אינו סועד רק עם בני ביתו לבד, אינו אומר כלום מזה.

סעיף ד'

אלמן שנשא אלמנה, אם אכלו סעודה הראשונה ביום הנשואין, אף על פי שנמשכה הסעודה גם בלילה, מברכין, כמו שכתבתי בסעיף א. אבל אם לא אכלו עד הלילה, אי איכא אנשים שאוכלים מחמת שמחת מרעות, מברכין, כמו שכתבתי בסעיף ג (ואפלו איכא פנים חדשות), וכן בכל הסעודות שלשה הימים הראשונים.

סעיף ה'

פְּנִים חֲדָשׁוֹת מְקָרִי, אִם בָּא לְשֵׁם אָדָם מְחַמֵּת שְׂמֵחַת מִרְעוּת, וְרוֹצִים לְהַרְבוֹת בְּשִׁבְלֵוֹ, וְאָף עַל פִּי שְׂאִינוֹ אוֹכֵל. שֶׁבֶת וַיּוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן וַיּוֹם טוֹב שְׁנִי, הֵיוּ כְּפָנִים חֲדָשׁוֹת. וְדוֹקָא סְעוּדַת הַלֵּילָה וְסְעוּדַת שְׁחָרִית. אֲבָל סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, לֹא הֵיוּ כְּפָנִים חֲדָשׁוֹת, אֶלָּא אִם הִחֲתָן דוֹרֵשׁ.

סעיף ו'

אִם אָדָם מְזַמֵּן אֶת הַחֲתָן וְאֶת הַכֵּלָה לֶאֱכֹל שֵׁם, אִם מִיַּחְדָּיו לְהֵם שֵׁם חָדָר בְּפָנֵי עֲצָמָם, שְׂיִכּוֹלִין לְהֵיוֹת בְּיַחַד לְבַד וְלִשְׂמַח שֵׁם, הֵיוּ שֵׁם כְּמוֹ חֲפָה דְדָהוּ וּמְבָרְכִין שֵׁם שְׁבַע בְּרָכוֹת. וְאִם לָאוּ, אִין מְבָרְכִין אֶפְלוּ אֲשֶׁר בָּרָא וְכוּ', וְשֶׁהַשְּׂמֵחָה בְּמַעוֹנֵוֹ.

סעיף ז'

בְּנֵי הַחֲפָה שְׂנַחֲלָקוּ לְחַבּוּרוֹת הַרְבֵּה, אֶפְלוּ לְבִתִּים שְׂאִינָם פְּתוּחִים לְמָקוֹם שֶׁהִחֲתָן שֵׁם, מְכַל מְקוֹם מְבָרְכִים בְּכָל חַבּוּרָה וְחַבּוּרָה בְּרָכוֹת אֵלוּ, כִּיּוֹן שְׂאוֹכְלִים מְסַעוּדָה שֶׁהִתְקִינוּ לְחֲפָה. אֲבָל הַשְּׂמֵשִׁים הָאוֹכְלִים אַחַר סְעוּדַת נְשׂוּאִין, אִין מְבָרְכִין בְּרָכוֹת אֵלוּ.

סעיף ח'

מַחֲזִיר גְרוּשָׁתוֹ, אִין אוֹמְרִים שֶׁהַשְּׂמֵחָה בְּמַעוֹנֵוֹ. וּבְסְעוּדָה הָרֵאשׁוֹנָה בְּיוֹם הַנְּשׂוּאִין, אוֹמְרִים שְׁבַע בְּרָכוֹת, וּמְכָאן וְאֵילָד אִין אוֹמְרִים כְּלוּם.

סעיף ט'

מִצָּוָה לְשִׂמַח חֲתָן וְכֵלָה וְלִרְקֹד לְפָנֶיהָ וְלוֹמַר, שֶׁהִיא נָאָה וְחַסוּדָה (מְלָשׁוֹן וְתִשָּׂא חוֹ וְחַסֵּד לְפָנֶיהָ). וּמְצִינֵוֹ, שְׂרַבֵּי יְהוּדָה בַּר אֶלְעִי הָיָה מְרַקֵּד לְפָנֵי הַכֵּלָה.

סעיף י'

אֲסוּר לְהַסְתַּפֵּל בְּכֵלָה, אֲבָל מִתַּר לְהַסְתַּפֵּל בְּתַכְשִׁיטִין שְׂעָלֶיהָ וּבַפְרִיעַת רֵאשָׁה.

סעיף יא'

יש נוהגין, שאם הפלה היתה טמאה בשעת הנשואין, אז אחר כך בליל טבילתה עושין סעודה ומזמינים גם אנשים אחרים. ואין זה נכון. ויש לבטל מנהג זה, משום צניעות. אך אם עושים עושים קצת סעודה לאנשי הבית ואומרים שהשמחה במעונו, אין למחות. אבל שבע ברכות, אסור לברך, רק באפן שנתבאר לעיל (ענין תשובה מאהבה חלק ראשון סימן סב)

סעיף יב'

הנושא בתולה, צריך לשמח עמה שבעה ימים, ונקראים שבעת ימי משתה. לא יעשה מלאכה, ולא ישא ויתן בשוק, אלא אוכל ושותה ושמח עמה, בין אם הוא בחור או אלמן. ואפלו היא מוחלת, מכל מקום אסור בעשית מלאכה. ואסור לצאת יחידי בשוק. והנושא בעולה, אם הוא אלמן, לכלי עלמא אינו צריך שמחה אלא שלשה ימים. ואם הוא בחור, יש אומרים דצריך לשמוח עמה שבעה ימים, כיון שמברכין בשבילו שבע ברכות. ומכל מקום בזה אשה יכולה למחל על שמחתה (חתן שחלה תענית צבור בשבעת ימי המשתה שלו, ענין לעיל סימן קכא סעיף ז וסימן קמא סעיף ב).

סעיף יג'

הנושא אשה, צריך לעמוד בעירו שנה תמימה לשמוח עמה, שנאמר, לא יצא בצבא וגוי נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו. אבל האשה, יכולה למחול.

סימן קנ - הלכות צניעות ובו י"ז סעיפים:

סעיף א' ראוי לאדם להרגיל את עצמו בקדושה יתרה ובמחשבה טהורה ובדעת נכונה בשעת תשמיש. לא יקל ראשו עם אשתו, ולא ינבל פיו בדברי הבאי אפלו בינו לבינה. הרי הכתוב אומר, ומגיד לאדם מה שחן, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, אפלו שיחה קלה שבין איש לאשתו, מגידין לו בשעת הדין. לא יספר עמה בשעת תשמיש ולא קדם לכו, אלא מה שהוא צריך בענין תשמיש. ואם היו בכעס שאסור לשמש אז עמה, יכול לדבר עמה לרצותה שתתפייס. וישמש בהצנע האפשרי. הוא למטה והיא למעלה, זהו דרך עזות. שמשו שניהם כאחד, זהו דרך עקש. אמרו עליו

על רבי אליעזר, שכל כד הנה משמש באימה וביראה, עד שהנה דומה כאלו כפאו שד.

סעיף ב'

בשעת הזווג, יש לו להרהר בדברי תורה ובשאר דבר שבקדשה. ואף על פי שאסור לקרות בפיו, הרהור מתר ומצוה, כי הרהור אינו כדבור לענין זה. אף על פי דבמבואות המטנפים אסור אפילו להרהר בדבר שבקדשה, זהו משום דבעינן והיה מחניף קדוש. אבל היכא דהאסור הוא משום ערוה, מדכתיב ערות דבר דרשו רבותינו, זכרונם לברכה, דבור אסור, הרהור מתר.

סעיף ג'

אסור לשמש לאור היר, אף על פי שמאפיל בטליתו. אבל אם עושה מחצה גבוהה עשרה טפחים לפני היר, מתר (וענין לעיל סימן פ סעיף עו). וכן אסור לשמש ביום, אלא בבית אפל. ובלילה, אם הלבנה מאירה עליהם, אף על פי שמאירה לתוך הבית, מאפיל בטליתו, ומתר. וכן אם יש גר בחדר אחר, ומאיר לחדר זה, צריך האפלת טלית.

סעיף ד'

אסור לאדם לשמש מטתו בפני כל אדם אם הוא געור, ואפלו על ידי הפסק מחצת עשרה. ובפני תינוק שאינו יודע לדבר, מתר.

סעיף ה'

אסור להסתכל באותו מקום, שכל המסתכל שם, אין לו בשת פנים, ועובר על והצנע לקת, ומעביר הבושה מעל פניו. שכל המתבייש, אינו חוטא, דכתיב, ובעבור תהיה יראתו על פניכם, זו הבושה, לבלתי תחטאו. ועוד, דקא מגרה יצר הרע בנפשה. וכל שכן הנושק שם, שעובר על כל אלה, ועובר גם על בל תשקצו את נפשותיכם.

סיון

יח

סעיף ו'

בית שיש בו ספר תורה, אסור לשמש שם, אלא צריך שיוציאו לחדר אחר. ואם אין לו חדר אחר, יעשה לפניו מחיצה גבוהה עשרה טפחים. ותהא

מְחִיצָה סְתוּמָה, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה סֵפֶר הַתּוֹרָה. וְהִירִיעָה שְׁסָבִיב הַמָּטָה לֹא חֲשִׁיבָה מְחִיצָה, כִּינּוּן שֶׁהִיא נֹדֵה, אֲלֵא אִם כּוֹן קָשֶׁר אוֹתָהּ מִלְמָטָה וְעֵינָיו לְעֵיל סִימָן פ' סעיף עו). וּבִתְפִלִּין וְחַמְשִׁים וּשְׁאָר כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ, כְּגוֹן גְּמָרָא וּמְדַרְשִׁים וּמְפָרְשֵׁיהֶם, בֵּין שֶׁהֵם בְּכַתֵּב בֵּין שֶׁהֵם בְּדָפוּס, יָכוֹל לְהִנְיָח בְּכָלִי תוֹךְ כָּלִי. וְדוֹקָא כְּשֶׁהַכָּלִי הַשְּׂנִי אֵינוֹ מֵיֶחֱד לְהֵם. אֲבָל כָּלִים הַמֵּיֶחֱדִים לְהֵם, אֲפֹלוּ הֵם עֲשָׂרָה, כָּלִם כְּחֵד חֲשִׁיבִי. וְאִם פָּרַשׁ אֵיזָה מְכֶסֶה עַל הָאֲרָגוֹ שֶׁהַסְּפָרִים בּוֹ, חֲשׂוֹב כְּכָלִי בְּתוֹךְ כָּלִי. וְכֵן הַמְזוּזָה, אִם הִיא קְבוּעָה בְּפָנִים הַחֲדָר, צָרִיכִין לְכַסּוֹתָהּ בְּשָׂנִי כְּסוּיִין, שֶׁתִּהְיֶה כְּכָלִי תוֹךְ כָּלִי, וְהֵשֶׁם יְהֵא גַם כּוֹן מְכֶסֶה. וְכַסּוּי זְכוּכִית, לֹא מַהֲנִי, דְּצָרִיךְ שֶׁלֹּא יְהֵא נִרְאָה.

סעיף ז'

לֹא יְהֵא רָגִיל בְּיֹתֵר עִם אֲשֶׁתּוֹ, אֲלֵא בְּעוֹנָה, שֶׁהוּא חַיֵּב לְפָרַע לָהּ עוֹנָתָה, דְּכִתִּיב, וְעוֹנָתָה לֹא יִגָּרַע. הָאֲנָשִׁים הַבְּרִיאִים וְהַמְעַנְגִים שֶׁפָּרַנְסָתוֹן בְּמִקּוּמָם בְּרוּחַ וְאִין פּוֹרְעִין מַס, עוֹנָתוֹן בְּכָל לַיְלָה. הַפּוֹעֲלִים שֶׁעוֹשִׂים מְלָאכָה בְּעִירָם, עוֹנָתוֹן שְׁתֵּי פְעָמִים בְּכָל שָׁבוּעַ. וְאִם עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעִיר אַחֲרָת, עוֹנָתוֹן פְּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ. וְכֵן הַסּוֹחֲרִים שִׁיּוּצָאִין לְכַפָּרִים עִם חֲמוּרִים לְהַבִּיאַ תְּבוּאָה לְמִכּוֹר וְכֵן כְּיוּצָא בְּהֵם, עוֹנָתוֹן פְּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ. וְהַמְבִיאִים חֲבִילוֹת עַל הַגְּמָלִים מִמְּקוֹם רְחוֹק, עוֹנָתוֹן פְּעַם אַחַת בְּשָׁלְשִׁים יוֹם. וְעוֹנָת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְלִיל שֶׁבֶת לְלִיל שֶׁבֶת. וְצָרִיךְ לְקַיֵּם אֶת הָעוֹנָה גַם כְּשֶׁהִיא מְעַבְּרָת אוֹ מִיְנִיקָה. וְלֹא יִבְטַל עוֹנָתָה, אֲלֵא מִדְּעַתָּה כְּשֶׁהִיא מוֹחֶלֶת לוֹ וְכִבֵּר קַיִם מְצוֹת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְאִם מוֹנֵעַ עוֹנָתָה כְּדִי לְצַעֲרָהּ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֵאֲמַר, וְעוֹנָתָה לֹא יִגָּרַע.

סעיף ח'

כָּל אָדָם צָרִיךְ לְפַקֵּד אֶת אֲשֶׁתּוֹ בְּלִיל טְבִילָתָהּ וּבְלִילָהּ שְׁלֹפְנֵי יְצִיאָתוֹ לְדָרְךָ, אִם אֵינוֹ הוֹלֵךְ לְדַבֵּר מְצוּהָ. וְכָל שְׂרוּאָה שֶׁאֲשֶׁתּוֹ מְשַׁדְּלָתוֹ וּמְרַצָּה אוֹתוֹ וּמְקַשְׁטָת עֲצָמָה לְפָנָיו כְּדִי שִׁיתֵן דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ, חַיֵּב לְפַקֵּדָהּ אֲפֹלוּ שֶׁלֹּא בְּשַׁעַת עוֹנָתָה, וְהוֹיֵן לָהּ בָּנִים הַגּוֹנִים. אֲבָל אִם תִּבְעַתּוּ בְּפֶה מִמֶּשׁ, הִיא חֲצוּפָה וְהָרִי הִיא כְּזוֹנָה וְאִסוּר לְקַיְמָהּ.

סעיף ט'

וְאִף כְּשֶׁהוּא אֲצֵלָה, לֹא יָכוֹן לְהִנְאָתוֹ, אֲלֵא כְּאָדָם שֶׁהוּא פּוֹרַע חוּבוֹ, שֶׁהוּא חַיֵּב בְּעוֹנָתָהּ, וּלְקַיֵּם מְצוֹת בּוֹרָאוֹ, שִׁיְהִיו לוֹ בָּנִים עוֹסְקִים בְּתוֹרָה וּמְקַיְמִים מְצוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. וְכֵן אִם הוּא מְכִוֵּן לְתַקּוֹן הַוּלָד, דְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֹנִים לְבָרְכָהּ, שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים (מִהַרְיוֹן) תִּשְׁמִישׁ קִשָּׁה לְאִשָּׁה וְקִשָּׁה לְוּלָד. אֲמַצְעִים, קִשָּׁה לְאִשָּׁה וְיָפָה לְוּלָד. אַחֲרוֹנִים, יָפָה לְאִשָּׁה וְיָפָה לְוּלָד, שְׁמֵתוֹךְ כְּדִי יֵצֵא מִלְּבָן וּמִזְרָז שֶׁפִּיר דָּמִי. וְאִם הוּא מְכִוֵּן לְגַדֵּר עֲצָמוֹ בְּהַ כְּדִי

שְׁלֹא יִתְאַוֶּה לְעִבְרָה, כִּי רוּאָה יִצְרוּ גוֹבֵר וּמִתְאַוֶּה אֶל הַדְּבָר הַהוּא, גַּם בְּזֶה יֵשׁ קְבוּל שְׂכָר. אֲדָּ יוֹתֵר טוֹב הָיָה לוֹ לְדַחֹת אֶת יִצְרוֹ וְלִכְבוֹשׁ אוֹתוֹ, כִּי אֲבָר קֶטָן יֵשׁ בְּאָדָם. מְרַעִיבוּ, שִׁבְעַ. מְשַׁבְּיעוּ, רַעֲב. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְדַבֵּר, אֲלֵא שְׁמַעוֹרֵר תְּאַוֶּתוֹ כְּדִי לְמַלֵּאת תְּאַוֶּתוֹ, זֶה הִיא עֲצַת יִצְרָה הָרַע.

סעיף י'

מִי שֶׁנוֹחַ לוֹ, יֵשׁ לוֹ לְזָהֵר, שְׁלֹא לְשַׁמֵּשׁ לֹא בְּתַחֲלַת הַלֵּילָה וְלֹא בְּסוּפוֹ אֲלֵא בְּאֶמְצָעֵיתוֹ. לֹא יִגַע בְּאֶמָּה אֲפִלּוּ לְצַרְךָ זְוֹג, עַד שִׁטּוֹל יָדָיו כְּרֵאוֹי, דְּהֵינּוּ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּסֵרוּגִין, כְּמִבְּאֵר בְּסִימָן ב.

סעיף יא'

אֲסוּר לְשַׁמֵּשׁ בְּשׁוֹקִים וּבְרַחוּבוֹת וּבִגְנָנִים וּבְפִרְדְּסִים, אֲלֵא בְּבֵית דִּירָה, שְׁלֹא יִהְיֶה כְּדָרְךָ זְנוּת.

סעיף יב'

כְּשֵׁיִשׁ חֵס וְשְׁלוֹם רָעַב בְּמִדְיָנָה, שֶׁהוֹקֵרָה הַתְּבוּאָה בְּכַפֵּל, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא יֵשׁ לוֹ תְּבוּאָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אוֹ שֵׁשׁ חֵס וְשְׁלוֹם שְׁאֵר צָרָה, אֲסוּר לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ כִּי אִם בְּלֵיל טְבִילָתָהּ. וְלַחֲשׂוּכֵי בָנִים, מִתֵּר בְּכָל עוֹנָה.

סיון

יט

סעיף יג'

לֹא יִשְׁמֵשׁ עִם אֶתוֹ אֲלֵא מְרֻצוֹנָה. אֲבָל כְּשֶׁאֵינָה מְרֻצָּה, לֹא יִשְׁמֵשׁ עִמָּה, וּמְכַל שְׂכָן דְּאֲסוּר לְאֲנִסָּה. וְכֵן לֹא יִשְׁמֵשׁ כְּשֶׁהִיא שְׁנוּאָה לוֹ אוֹ שֶׁהוּא שְׁנוּי לָהּ דְּאֲמָרָה יֵה לָּהּ בְּעֵינָא לָדָּ, אֵף עַל פִּי שְׂרֻצוּיָה בְּתַשְׁמִישׁ. וְכֵן אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ לְגַרְשָׁה וְהִיא אֵינָה יוֹדְעַת, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינָה שְׁנוּאָה לוֹ, אֲסוּר לְשַׁמֵּשׁ עִמָּה. גַּם לֹא יִשְׁמֵשׁ עִמָּה כְּשֶׁהִיא יֹשְׁנָה מִמֶּשׁ. גַּם לֹא יִשְׁמֵשׁ כְּשֶׁהוּא שְׂכוֹר אוֹ הִיא שְׂכוֹרָה.

סעיף יד'

אֲכִסְנָאִי, אֲסוּר לְשַׁמֵּשׁ. וְאִם יַחְדּוֹ לוֹ וְלֹאֲשֵׁתוֹ בֵּית מִיַּחַד, מִתֵּר, וּבְלִבָּד שְׁלֹא יִישּׁוּן עַל סֵדִין שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת.

סעיף טו'

מדרכי הרפואה, שלא לבעל לא כשהוא שבע ולא כשהוא רעב, אלא כשיתעפל המזון שבמעיו. ולא יבעל מעמד, ולא מישב, ולא ביום שנכנס למרחץ, ולא ביום הקזה, ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך כשהולך ברגליו, ולא לפניהם ולא לאחריהם.

סעיף טז'

לא ישמש על מטה שיש שם תינוק לרגליהם, כשאין התינוק בן שנה. כשיוצא מבית כסא קבוע, לא ישמש עד לאחר שעה. אשה מיניקה, לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן, ואחר כך לא תיניקהו עד לאחר שני שלישי שעה, אם לא כשהתינוק בוכה. הוא ט' רגעים ולכל היותר י"ב רגעים (מסגה"ש).

סעיף יז'

שכבת זרע היא כח הגוף ומאור העינים. וכשתצא ביותר, הגוף כלה וחיו אובדים. וכל השטוף בבגילקה, זקנה קופצת עליו, וכחו תשש, ועיניו כהות, וריח רע נודף מפיו, ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרים, ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה, ושניו נושרות, והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו. אמרו חכמי הרופאים, אחד מאלף, מת משאר חלאים, והאלף מרב תשמיש. לפיכך צריך האדם להזהר.

סימן קנא - אסור הוצאת זרע לבטלה ותקונים למי שנכשל בו ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

אסור להוציא זרע לבטלה. ועון זה חמור מכל עברות שבתורה. ואלו שמנאפים ביד ומוציאים זרע לבטלה, לא די להם שאסור גדול הוא, אלא שהעושה זאת, הוא בנדוי, ועליהם נאמר, ידיכם דמים מלאו, וכאילו הורג את הנפש. וראה מה שכתב רש"י בפרשת וישב בער ואונן שמתו

בְּחֵטָא זֶה. וְלִפְעָמַיִם בְּעֵנֶשׂ זֶה, חֶסֶד וְשְׁלוֹם, בְּנִיּוֹ מֵתִים כְּשֶׁהֵם קֹטְנִים, אוֹ שִׁיְהִיוּ רְשָׁעִים, וְהוּא בָּא לְיַדֵּי עֲנִיּוֹת.

סעיף ב'

אָסוּר לְאָדָם שִׁיקְשָׁה אֶת עַצְמוֹ לְדַעַת, אוֹ שִׁיבִיא אֶת עַצְמוֹ לְיַדֵּי הַרְהוּר אִשָּׁה. וְאִם בָּא לוֹ אִיזָה הַרְהוּר, יִסַּע אֶת לְבוֹ מִדְּבָרֵי הַבְּאִי לְדְבָרֵי תוֹרָה, שֶׁהִיא אֵילֶת אֲהָבִים וְיַעֲלֶת חֵן. וְאִין מִחֻשְׁבֵּת עֲרִיּוֹת מִתְגַּבְּרַת אֶלָּא בְּלֵב פְּנוּי מִן הַחֻכְמָה. וְיִזְהַר מְאֹד שֶׁלֹּא יָבוֹא לְיַדֵּי קִשּׁוּי. לְפִיכָךְ אָסוּר לְאָדָם לִישׁוֹן עַל עַרְפוֹ וּפְנָיו לְמַעַלָּה, אוֹ לִישׁוֹן וּפְנָיו לְמַטָּה, אֶלָּא יִישׁוֹן עַל הַצְּדָדִין, שֶׁלֹּא יָבוֹא לְיַדֵּי קִשּׁוּי. וְלֹא יִישְׁנֶנּוּ שְׁנֵי רִנְקִים יַחַד. וְלֹא יִסְתַּכַּל בְּבִהְמָה חַיָּה וְעוֹף כְּשֶׁמִּזְדַּקְקִין זְכָר לְנִקְבָּה. וְאָסוּר לְרַכֵּב עַל בְּהֵמָה בְּלֵא אֶפְרָף.

סעיף ג'

כְּשֶׁמִּשְׁתַּיִן, אָסוּר לְאַחֵז בְּמִילָה לְהַשְׁתַּיִן. וְאִם הוּא נָשׁוּי וְאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ בְּעִיר וְהִיא טְהוֹרָה, מִצַּד הַדִּין מִתֵּר לוֹ, דְּכִיּוֹן שֵׁישׁ לוֹ פֶּת בְּסֵלּוֹ, אִינּוֹ בָּא לְיַדֵּי הַרְהוּר וְחַמּוּס. אֵדָּ מִמִּידַת חֲסִידוּת, לְהַחֲמִיר. וְשֶׁלֹּא לְצַרְךָ הַשְׁתַּנָּה, גַּם מִצַּד הַדִּין אָסוּר לוֹ.

סעיף ד'

בְּסֵעוּדַת הַלְלִילָה, לֹא יִרְבֶּה בְּאֲכִילָה וּבְשִׁתְיָה, וְלֹא יֵאָכֵל דְּבָרִים הַמְּחַמְמִים אֶת הַגּוּף, כְּגוֹן בֶּשֶׂר שָׁמֶן וְכָל מֵאֲכָלִי חֵלֶב וְגַבִּינָה וּבִיּוּצִים וְשׁוּם. גַּם לֹא יִשְׁתֶּה מִשְׁקָה הַמְּחַמֵּם, כִּי דְבָרִים אֵלוֹ גּוֹרְמִים לְחֵטָא זֶה.

סיון

כ

סעיף ה'

מִי שֶׁרָאָה, חֶסֶד וְשְׁלוֹם, קָרִי בְּלִילָה, כְּשֶׁנִּעוֹר מִשְׁנָתוֹ, יִטוֹל יָדָיו וְיֵאָמַר בְּשִׁבְרוֹן לֵב, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲשִׂיתִי זֹאת שֶׁלֹּא בְּכּוֹנֵנָה, רַק בְּהַרְהוּרִים רָעִים וּבְמַחְשְׁבוֹת רָעוֹת. לָכֵן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, הִי אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, מְחַק בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים עוֹן זֶה, וְתִצְלִילֵנִי מִהַרְהוּרִים רָעִים וְכִיּוּצָא בְּהֵם לְעוֹלָם וָעֶד, אָמֵן וְכֵן יְהִי רְצוֹן.

סעיף ו'

הַרוֹצֵה לְשֹׁמֵר אֶת עֲצֻמוֹ מִחֻטָּא זֶה, יִשְׁמֹר אֶת פִּיּוֹ מִנִּבּוּל פֶּה, מִשְׁקָרִים, מִרְכִּילוֹת וּמִלְשׁוֹן הָרַע וּמִלְצָנוֹת. וְכֵן יִשְׁמֹר אֶת אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּבָרִים כְּאֵלוֹ. גַּם יִהְיֶה זֶהִיר לְקִיּוֹם נְדָרָיו, וְלֹא יִרְבֶּה בְּדַאגָּה, וְגַם יִהְיֶה זֶהִיר מִהֲרַהוּרִים רָעִים. וְקֹדֶם שֶׁהוֹלֵךְ לִישׁוֹן, יַעֲסֹק בְּתוֹרָה, אוֹ יֵאמֶר אֲרַבְּעָה מִזְמוֹרֵי תְהִלָּים הָרִאשׁוֹנִים (עֲנֵן לְעִיל סִימָן קִלֵּב סְעִיף ה), וְיִזְהַר שֶׁלֹּא לִישׁוֹן בְּחֹדֶר יְחִידִי.

סעיף ז'

תְּקוּנִים לְמִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּחֻטָּא זֶה כְּתוּבִים בְּסֵפֶר יְסוּד יוֹסֵף, אֲשֶׁר לִקְט וְאֶסֶף מִסְפָּרִים קְדוּשִׁים וְקְדֻמוֹנִים. וְאֶכְתֹּב פֶּה קִצָּת מֵהֶם בְּקִצּוֹר, לְהִדָּר לְהִיּוֹת סִנְדֵּק, שִׁימוּלוֹ יְלָדִים עַל בְּרַכְיוֹ, וּבִפְרֹט לְהִיּוֹת סִנְדֵּק אֶצֶל עֲנִיִּים, לְהֲרַבּוֹת בְּצִדְקָה לְעֲנִיִּים, לְשֹׁמֵר שֶׁבֵּת כְּהִלְכָתָהּ וּלְעֲנִיָּה וּלְהַדְלִיק נְרוֹת הַרְבֵּה, לְכַבֵּד וּלְאַהֵב לְזִמְדֵי תוֹרָה, לְהִתְפַּלֵּל בְּכוֹנֵה וּבְבָכִי, לְבַחֵר בְּמִדַּת הָעֲנִיָּה. וְכֵאֲשֶׁר יִשְׁמַע שֶׁמְחַרְפִּים אוֹתוֹ, יִשְׁתַּק וְיִמְחַל. כֵּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִיזוֹ מַצּוּה, יַעֲשֶׂה בְּכַח וּבְזָרִיזוֹת עַד שִׁיתְחַמֵּם בָּהּ, וּבִפְרֹט בְּעֲשִׂיַת הַמַּצּוֹת לְפִסְחָא. לְגַדֵּל בְּנָיו לְתַלְמוּד תוֹרָה וּלְהַדְרִיכֵם בְּיִרְאַת שְׁמַיִם. לְגַדֵּל יְתוֹם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְיִתְנַהֵג עִמּוֹ כְּמוֹ עִם בְּנוֹ. לְעַסֵּק בְּמַצּוֹת הַכְּנֻסֹת כָּלָה. לְעַלּוֹת לְתוֹרָה לְכָל הַפְּחוֹת פַּעַם אַחַת בְּכָל חֹדֶשׁ, וּיְבַרֵךְ הַבְּרֻכּוֹת בְּקוֹל רֹם. גַּם יִסְתַּכֵּל בְּתוֹרָה וְיִקְרָא בְּלִחַשׁ עִם הַקּוֹרָא. לְהִיּוֹת מִן הַעֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים בְּבֵית הַכְּנֻסֹת. לְעַמּוֹד בְּחֻצוֹת לַיְלָה לְעֲשׂוֹת תְּקוּנֵי חֻצוֹת בְּבָכִי. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְקוֹם בְּחֻצוֹת הַלַּיְלָה, יַעֲשֶׂה אַחֵר כֶּךָ תְּקוּנֵי חֻצוֹת. לְאַהֵב שְׁלוֹם וְלִרְדֹּף שְׁלוֹם (עֲנֵן לְקַמּוֹ בְּסִי קצ"ח).

סימן קנב - אסור יחוד ושאר קרבות בנשים ובו יז סעיפים:

סעיף א'

אֲסוּר לְהִתְיַחַד עִם שׁוֹם אִשָּׁה, בֵּין יְלָדָה בֵּין זְקֵנָה, בֵּין יִשְׂרָאֵלִית בֵּין גּוֹיָה, בֵּין קְרוֹבָתוֹ בֵּין אֵינָה קְרוֹבָתוֹ, חוּץ מִן הָאֵב שֶׁמִּתֵּר לְהִתְיַחַד עִם בֵּיתוֹ, וְהֵאֵם עִם בְּנָה, וְהַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ, אֲף עַל פִּי שֶׁהִיא נְדָה. (וְכִלְהָ שֶׁהִיא נְדָה, עֲנֵן לְקַמּוֹ סִימָן קנז).

סעיף ב'

אם הייתה אשתו שמה, מתר לו להתיחד גם עם אחרת, מפני שאשתו משמרתו. אבל ישראלית, לא תתיחד עם גוי, אפילו אשתו עמו. ואפלו הם הרבה גוים ונשותיהם עמהם, לא תתיחד עמהם.

סעיף ג'

אשה אחת, מתיחדת עם שני אנשים כשרים. ודוקא בעיר וביום. אבל בשדה, או בלילה אפילו בעיר, בעינן שלשה אנשים כשרים. ועם פריצים, לעולם לא תתיחד, אפלו הם כמה, אלא אם כן נשותיהם עמהם. ואיש אחד, עם שתי נשים אסור להתייחד. ועם שלש או יותר, יש מתירין אם אין אמנותו או סחורתו בדברים המיחדים לנשים. ויש אוסרין בכל ענין.

סעיף ד'

אשה שבעלה בעיר, אין חוששין להתיחד עמה, מפני שאימת בעלה עליה.

סעיף ה'

בית שפתחו פתוח לרשות הרבים, אין שם אסור יחוד ביום ובתחלת הלילה, כל זמן שבני אדם עוברים ושבים ברחוב. ואם היה זה רגיל בה, כגון שגדלה עמו, או שהיא קרובתו, או שבעלה הזהיר אותה שלא תתיחד עמו, הרי זו לא תתיחד עמו, אפלו בעלה בעיר, ואפלו בבית שהפתח פתוח לרשות הרבים.

סעיף ו'

תינוקת שהיא פחותה משלש שנים, מתרין להתיחד עמה. וכן תינוק פחות מתשע שנים, מתר לאשה שתייחד עמו.

סעיף ז'

מי שאין לו אשה, לא יהא מלמד תינוקות, מפני שאמותיהן באות לבית הספר, ונמצא מתייחד עם אשה. ואינו צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר, אלא שתהא עמו בעיר, אפלו היא בביתה והוא מלמד במקומו. אבל אשה לא תלמד תנוקות, אפלו יש לה בעל בעיר, אלא אם הוא דר עמה באותו בית (ט"ז יו"ד סימן רמה), מפני אבותיהם שמביאים את בניהם.

סעיף ח'

צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְרַחֵק מִן הַנְּשִׁים מְאֹד מְאֹד. אָסוּר לְקַרֵּץ בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלָיו וְלִרְמֹז בְּעֵינָיו לְאִשָּׁה. וְאָסוּר לְשַׁחֹק עִמָּהּ, לְהַקְלִי רֹאשׁוֹ כְּנִגְדָּה אוֹ לְהַבִּיט בְּיָפֶיהָ. וְאָסוּר לְהַרִיחַ בְּבִשְׂמִים הַמְיֻחָדִים לְאִשָּׁה. וְכָל שְׂכֵן כְּשֶׁהִיא אוֹחֲזֶתָן בְּיָדֶיהָ אוֹ שֶׁהֵן תְּלוּיִין עָלֶיהָ. וְאָסוּר לְהַסְתַּכֵּל בְּבִגְדֵי צְבָעוֹנִין שֶׁל אִשָּׁה שֶׁהוּא מְכִיר אוֹתָהּ, אֶפְלוּ הַבְּגָדִים אֵינָם עָלֶיהָ, שְׂמָא יָבֹא לְהַרְהֵר בָּהּ. פָּגַע אִשָּׁה בְּשׂוֹק, אָסוּר לְהַלְךְ אַחֲרֶיהָ, אֶלָּא רַץ, שֶׁתִּשָּׂאֵר לְצַדֵּדִין אוֹ לְאַחֲרָיו. וְלֹא יַעֲבֹר בְּפֶתַח זֹנָה, אֶפְלוּ בְּרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת. וְהַמְסַתַּכֵּל אֶפְלוּ בְּאַצְבָּע קִטְנָה שֶׁל אִשָּׁה וְנִתְכַּוֵּן לְהַנֹּת מִמֶּנָּה, עֹנֵו גָדוֹל מְאֹד. וְאָסוּר לְשִׁמַּע קוֹל זָמֵר שֶׁל אִשָּׁה אוֹ לְהַסְתַּכֵּל בְּשַׁעֲרָה.

סעיף ט'

אֵין שׂוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹם אִשָּׁה כָּלֵל. וְאֶפְלוּ עַל יְדֵי בַּעֲלָהּ, אָסוּר לְשַׁלַּח לָהּ דְּבָרֵי שְׁלוֹמִים. וְלָכֵן כְּשֶׁכּוֹתֵב אֶגְרָת לְחֻבְרוֹ, אָסוּר לְכַתּוֹב, וְלוֹמַר שְׁלוֹם לְזוֹגְתָךְ. אֲבָל מִתֵּר לְשָׂאֵל לְבַעֲלָהּ אוֹ לְאַחֵר, אִידֵךְ שְׁלוֹמָהּ. וְכֵן מִתֵּר לְכַתּוֹב לְחֻבְרוֹ, הוֹדִיעֵנִי מִשְׁלוֹם זֹגְתָךְ.

סעיף י'

הַמְחַבֵּק אוֹ הַמְנַשֵּׁק אֶפְלוּ אַחַת מִן הַקְּרוֹבוֹת, שְׂאִין לוֹ שׂוֹם הַנָּאָה, הָרִי זֶה עוֹשֶׂה אָסוּר, שְׂאִין קְרָבִים לְעֶרְוָה כָּלֵל, חוּץ מִן הָאֵב עִם בֵּתוֹ וְהָאֵם עִם בָּנָה, שֶׁהֵם מִתְרִין בְּחַבִּיבִק וְנִשׂוּק.

סעיף יא'

אֵין לְנַהֵג אֶפְלוּ עִם אִשְׁתּוֹ בְּדְבָרִים שֶׁל חֲבָה, כְּגוֹן לְעִין בְּרִישָׁה וְכַדּוּמָה בְּפָנֵי אַחֲרִים, שֶׁלֹּא יָבֹא הַרְוָאָה לְיַדֵי הַרְהוֹר.

סעיף יב'

אָסוּר לְאִישׁ שֶׁיִּדּוֹר בְּבֵית חֲמִיו, אֶלָּא כְּשִׁישׁ לוֹ חֶדֶר מְיֻחָד לְשִׁכִּיבָה.

סעיף יג'

כָּבֵד הָאָרִיכוֹ גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל זְכוֹרֹנָם לְבָרְכָה בְּסִפְרֵיהֶם הַקְדוּשִׁים בְּתוֹכָחֹת מוֹסְרִים עַל הַמְנַהֵג הָרַע בְּאֵיזָה מְקוֹמוֹת שְׂאִינָן בְּנֵי תוֹרָה וַיִּרְאֶה, שְׂמֵת־קָרְבִים הִחְתָּן עִם הַפְּלָה בְּחִיבוֹק וְנִשׁוֹק, וְכֵן עוֹשִׁין רְקוּדִים בְּחוּרִים עִם בְּתוּלוֹת יָחַד. וּמִלְבָּד הָאִיסוּר הַגְּדוֹל, אִסוּר נְדָה, שֶׁהָרִי כָּל הַבְּתוּלוֹת מִסְתַּמָּא נְדוֹת הֵן, וְאִין חֲלוּק בְּאִיסוּר נְדָה בֵּין פְּנוּיָה לְנִשְׂוָאָה, וְכָל הַנּוֹגֵעַ בָּהּ דֶּרֶךְ חֲפָה, חֵיב מְלָקוֹת, עוֹד מְגַרְה יִצָּר הָרַע בְּנִפְשָׁה, וּמְבִיא אֶת עֲצָמוֹ לְיַדֵי קִשׁוּי לְדַעַת וְהוֹצָאת זָרַע לְבִטְלָה, רַחֲמָנָא לְצַלָּן. וּבּוֹדָאֵי כָּל מִי שְׂיֵישׁ בְּיָדוֹ לְמַחוֹת, צָרִיךְ לְהִתְאַמֵּץ בְּכָל כָּחוֹ לְמַחוֹת, וּלְכָל הַפְּחוֹת צָרִיךְ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִרְאֶת ה' בְּלִבּוֹ, לְהִיּוֹת שׁוֹרֵר בְּבֵיתוֹ וּלְהִשְׁגִּיחַ עַל בְּנֵי בֵיתוֹ, שֶׁיִּתְרַחֲקוּ מִן הַפְּעוּר הַגְּדוֹל הַזֶּה. וְכָל מִי שְׂיֵישׁ בְּיָדוֹ לְמַחוֹת וְאִינוֹ מוֹחָה, חֵס וְשְׁלוֹם, הוּא נִתְפָּס בְּעוֹן זֶה. וְכָל הַמְּצִיל אֶת אַחֲרִים מִן הַחֲטָא, הַצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ וְטוֹב לוֹ.

סעיף יד'

אֲשֶׁה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְשֹׂא אוֹתָהּ, מִתֵּר לוֹ וְרֵאוי לוֹ לְרֵאוּתָהּ אִם הִיא לְרְצוֹנוֹ. אָבֵל לֹא יִסְתַּכַּל בָּהּ דֶּרֶךְ זְנוּת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, בְּרִית כְּרַתִּי לְעֵינַי, וּמָה אֲתַבּוּנָן עַל בְּתוּלָה.

סעיף טו'

מִי שֶׁגָּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַנִּשְׂוָאִין, לֹא תְדוּר עִמּוֹ בְּחֻצָּר. וְאִם הוּא כָּהֵן, וְכֵן אֲפֹלוֹ אִם הוּא יִשְׂרָאֵל, וְהִיא נִשְׂאֵת לְאַחַר וְנִתְגַּרְשָׁה גַם מִמֶּנּוּ, וְכֵן מִי שֶׁגָּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִשׁוּם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ, כָּל אֱלוֹ צָרִיכִין הִרְחָקָה יִתְרָה, וְלֹא תְדוּר עִמּוֹ בְּמַבּוּי, אִם הוּא מַבּוּי סְתוּם. אָבֵל בְּמַבּוּי מְפֹלֵשׁ שֶׁדֶּרֶךְ הַרְבִּים עוֹבֵר בֵּינֵיהֶם, מִתְרִים לְדוּר. וּגְרוּשָׁה שֶׁנִּשְׂאֵת וְדָרָה עִם בַּעֲלָהּ הַשְּׂנִי, אֱלוֹ צָרִיכִין עוֹד הִרְחָקָה יִתְרָה, וְלֹא תְדוּר עִם בַּעֲלָהּ הָרֵאשׁוֹן בְּכָל הַשְּׂכוּנָה. בְּכָל אֱלוֹ הַהִרְחָקוֹת, הִיא נְדַחִית מִפְּנֵיו. אֵךְ אִם הִיָּתָה הִחְצָר שְׂלָה, הוּא נְדַחָה מִפְּנֵיהָ.

סעיף טז'

מִתֵּר לְאָדָם לְזוֹן גְּרוּשָׁתוֹ, וּמְצַוָּה הִיא יוֹתֵר מִבְּשֹׂאֵר עֵנִי, שֶׁנֶּאֱמַר, וּמִבְּשֹׂרֶךְ לֹא תִתְעַלֵּם. וּבְלִבָּד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ עֵסֶק עִמָּה, רַק יְזוּנָה עַל יַדֵי שְׂלִיחַ.

סעיף יז'

אָמַר רַב בְּרוּנָא אָמַר רַב, כָּל הַיָּשׁוּן בְּקַלְעָא (בְּחֻדְר) שְׂאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ שְׂרוּיִין בָּהּ, עָלְיוֹ הַכְּתוּב אוֹמֵר, נָשִׂי עַמִּי תִגְרָשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנִיגָיָה (שְׂבוּשִׁין הוּן מִמֶּנּוּ). וְאָמַר רַב יוֹסֵף, אֲפֹלוֹ בְּאִשְׁתּוֹ נְדָה.

סימן קנג - הלכות נדה ובו ט"ז סעיפים:

סיון

כב

סעיף א'

כל אשה שנעקרה ממקורה טפת דם, אפלו כל שהיא, יהיה באיזה אפן שהיה, בין בטבעה, כדרך הנשים לראות בזמנים ידועים, או שלא בזמנה ואפלו ארע לה איזה אנס, אשר מחמת זה יצא ממקורה דם, הרי היא טמאה נדה, עד שתספר שבעה נקיים ותטבל כראוי. וכל הבא עליה בטמאתה, חיב כרת, וכן היא חיבת כרת. ועל הנגיעה דרך חבה, חיבים מלקות.

סעיף ב'

אפלו לא הרגשה שיצא דם ממקורה, אלא שמצאה כתם דם בבשרה, או בחלוקה או בסדינה או בשאר מקום, ואין לה לתלות שבא ממקום אחר, אלא שבא ממקורה, הרי היא טמאה. וכל אשה שמצאה איזה כתם, אפלו אינו אדם ממש, אלא שאינו לבן ממש, צריכה לעשות שאלת חכם, כי יש בזה הרבה חלוקי דינים בענין גדלות וקטנות הכתם, וגם בענין התליה, במה יכולין לתלותו ובמה אין יכולין לתלותו, וגם יש חלוק באיזה זמן שמצאה אותו, אם בימים שהיא טהורה או בימים הראשונים משבעה נקיים.

סעיף ג'

אשה שהרגישה שנפתח מקורה, אפלו בדקה את עצמה מיד ולא מצאה כלום, הרי היא טמאה. (וצריכין להודיע זאת לנשים, כי הרבה נשים אינן יודעות זאת). אבל אם מצאה שיצאה ממנה איזו לחה לבנה בלי שום תערובת אדמומית, הרי היא טהורה.

סעיף ד'

כְּתִיב, וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדַת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב, מִדְּכֹתִיב לֹא תִקְרַב, דְּרִשְׁיִנּוּ, שְׁפֹל מִיַּי קְרִיבָה אֲסוּרִים, שְׁלֹא יִשְׁחֹק וְלֹא יִקַּל רֵאשׁוֹ עִמָּה אֲפֹלוּ בְּדַבְרִים, הַמְרַגְלִין לַעֲבָרָה. אֲבָל מִתֵּר לְהִתְיַחַד עִמָּה, דְּכִינּוּן שְׁכָבֵר בָּא עָלֶיהָ, וְגַם יֵשׁ לָהּ הִתֵּר לְאַחַר שְׁתַּטְבֵּל, לֹא תִקְיֹף יִצְרָה, וְלֹא חִישְׁיִנּוּ שְׁמָא יָבוא עָלֶיהָ בְּאִסוּר.

סעיף ה'

לֹא יִגַע בָּהּ אֲפֹלוּ בְּאַצְבַּע קִטְנָה, וְלֹא יוֹשִׁיט מִיָּדוֹ לִידָה אֲפֹלוּ דְבַר אֶרֶץ, וְכֵן לֹא יִקַּבֵּל מִיָּדָה. וְכֵן זְרִיקָה מִיָּדוֹ לִידָה אוֹ מִיָּדָה לִידוֹ, אֲסוּרָה.

סעיף ו'

לֹא יֹאכַל עִמָּה עַל הַשְּׁלַחַן, אֲלֵא אִם כֵּן יֵשׁ אֵיזָה שְׁנוּי, דְּהֵינּוּ שְׂיָהִיָּה אֵיזָה דְבַר מִפְּסִיק בֵּין קַעֲרָה שְׁלוֹ לְקַעֲרָה שְׁלֵה, דְּבַר שְׂאִין דְּרַכּוֹ לְהִנְיָחוֹ שֵׁם בְּפַעַם אַחֲרָת, אוֹ שְׁתַּשְׁנָה אֶת מְקוֹמָהּ. וְאִם דְּרַכּוֹן שְׁכַּשְׁהִיא טְהוֹרָה אוֹכְלִין מִתּוֹךְ קַעֲרָה אַחַת, וְעַתָּה אוֹכְלִין כָּל אֶחָד מִתּוֹךְ קַעֲרָה אַחֲרָת, סָגִי בְּהַכִּי.

סעיף ז'

לֹא יִשְׁתֶּה מְשִׁיורֵי הַכּוֹס שְׁשִׁתְתָּה הִיא. וְאִם הַפְּסִיק אָדָם אַחַר בֵּינֵיהֶם, אוֹ שְׁהוֹרֵק אֶל כּוֹס אַחַר, שְׂרִי. וְאִם שְׁתִּתָּה וְהוּא אֵינּוּ יוֹדֵעַ, וְרוֹצֵה לְשִׁתּוֹת מִכּוֹס זֶה, אֵינָה צְרִיכָה לְהַגִּיד לוֹ שְׁשִׁתְתָּה הִיא מִמֶּנּוּ. (אֲבָל אִם יָדַע שְׁשִׁתְתָּה הִיא, אֲלֵא שְׁלֹא יָדַע שְׂהִיא נְדָה, כְּתַבְתִּי בְּסִפְרֵי לָחֵם וְשִׁמְלָה, כִּי נִרְאָה דְּצְרִיכָה לְהַגִּיד לוֹ). הִיא מִתְרַת לְשִׁתּוֹת מְשִׁיורֵי כּוֹס שְׁלוֹ. יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּכַשֵּׁם שְׁאֲסוּר לְשִׁתּוֹת מְשִׁיורֵי כּוֹס שְׁלֵה, כִּדְ אֲסוּר לְאֶכּוֹל מְשִׁיורֵי מֵאֲכָל שְׁלֵה.

סעיף ח'

לֹא יִישֹׁן עִמָּה בְּמִטָּה אַחַת, אֲפֹלוּ אִין הַמִּטָּה מִיַּחְדָּת לָהּ. וְאֲפֹלוּ כָּל אֶחָד בְּבִגְדוֹ וְאִין נוֹגְעִין זֶה בְּזֶה. וְאֲפֹלוּ יֵשׁ שׁוֹכְבִים בְּשִׁתֵּי מִטּוֹת, וְהַמִּטּוֹת נוֹגְעוֹת זֶה בְּזֶה, אֲסוּר. וְאִם שׁוֹכְבִין עַל הָאֶרֶץ, לֹא יִשְׁכְּבוּ פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים, אֲלֵא אִם כֵּן יֵשׁ מְרַחֵק רַב בֵּינֵיהֶם. וְהוּא הַדִּין אִם יִשְׁנִים בְּשִׁתֵּי מִטּוֹת סְמוּכּוֹת זֶה לְזֶה בְּאֶרְכּוֹן בְּאֶפְסוֹן שְׁלִפְעָמִים הֵם פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים, אִף עַל פִּי שְׂיֵשׁ הַפְּסִק בֵּין הַמִּטּוֹת, יֵשׁ לְאֲסוּר, אֲלֵא אִם כֵּן יֵשׁ מְרַחֵק רַב בֵּינֵיהֶם. וְאֲסוּר לְבַעַל אֲפֹלוּ לִישֹׁב עַל הַמִּטָּה הַמִּיַּחְדָּת לָהּ, וְאֲפֹלוּ שְׁלֹא בְּפָנֶיהָ. וְהִיא, אֲסוּרָה לִישֹׁן עַל הַמִּטָּה הַמִּיַּחְדָּת לוֹ. אֲבָל לִישֹׁב עָלֶיהָ, אִין לְהַחֲמִיר.

סעיף ט'

אסורין לישב על ספסל ארז שהוא מתנדנד. ואם אדם אחר מפסיק ביניהם, מתר. ולא ילכו בעגלה אחת או בספינה אחת, אם הולכין רק דרך טיול, כגון לגנות ולפרדסים וכיוצא בזה. אבל אם הולכין מעיר לעיר לעסקיהם, מתר. אף על פי שהן לבדם, ובלבד שישבו באפן שלא יגעו זה בזה.

סיון

כג

סעיף י'

לא יסתכל בשום מקום מגופה במקום שדרךה לכסות. אבל במקומות הגלויים, מתר לו להסתכל, אף על פי שהוא נהנה. אסור להריח בבשמים המיוחדים לה, ואסור לשמע קול זמר שלה.

סעיף יא'

ראוי שתתרחק לה בגדים לימי נדתה, כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה. ובקשי התירו לה שתכחל ותפקס ותתקשט בבגדי צבעונין בימי נדתה, אלא כדי שלא תתגנה על בעלה.

סעיף יב'

לא תמזג לו כוס יין בפניו או להביאו לו ולהניחו לפניו על השלחן, ולא תציע לו מטתו בפניו. אבל שלא בפניו, הכל מתר, אף על פי שהוא יודע שהיא עשתה. ואסורה לצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו, ואפלו מים צוננים.

סעיף יג'

כשם שהיא אסורה למזג לו את הכוס, כך הוא אסור למזג לה. ולא עוד, אלא אפלו לשלח לה כוס יין המיוחד לה, אפלו הוא כוס של ברכה, אסור.

סעיף יד'

אם הוא חולה ואין לו מי שישמש אותו זולתה, מתרת לשמשו שמוש שאין בו נגיעה, רק על ידי דבר אחר, אפלו להקימו ולהשכיבו ולתמכו, רק שתזהר ביותר מהרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו. ואם האשה חולה, אסור לבעלה לשמשה, אפלו בלא נגיעה, אלא אם כן בשעת דחק גדול, שאי אפשר למצא מי שישמשה. ואם הבעל הוא רופא ואין

שם רופא אחר ממחה פמוהו, מתר לו למשש לה את הדפק, כיון שאינו עושה דרך תאווה וחסבה.

סעיף טו'

בכל ההרחקות הנזכרות, צריכין לזהר גם בימי לבונה, דהינו בימי ספירת שבועה נקיים, וגם אחר כך, אם נתאחר מלטבל בזמנה, אסורים בכל הנזכר עד לאחר שתטבל.

סעיף טז'

אשה נדה, בימי ראיתה קדם ימי לבונה, נוהגין שאינה נכנסת לבית הכנסת ואינה מתפללת. אך בימים הנוראים, דהינו מיום ראשון דסליחות ולהלן שרבים מתאספים בבית הכנסת, ויהיה לה עצבון גדול אם לא תלך, מתרת ללכת ולהתפלל. וכן פשהיא משיאה את בנה או את בתה, או פשהיא יולדת שהגיע זמנה ללכת לבית הכנסת, וכיוצא בזה, מתרת.

סימן קנד - סדר קביעת הוסת ודין בדיקה לפני תשמיש ולאחר תשמיש ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

כל וסת נקבע בשלש פעמים רצופות, שאם ראתה שלש פעמים רצופות בזמן שוה כפעם בפעם, אזי זמן זה הוא לה לוסת קבוע. יש נשים שהן קובעות וסתן בימים שוים בחדש, כגון שראתה שלש פעמים רצופות, כל פעם בראש חדש, והרי לה וסת קבוע בראש חדש. וכן אם ראתה שלש פעמים בחמשה ימים בחדש, אזי יום חמישי בחדש הוא יום וסת קבוע שלה, וזה נקרא וסת הימים, שקבעה ביום ידוע בחדש. ואף על פי שמספר הימים אשר בין ראיה לראיה אינם שוים, כי יש חדשים שאין להם רק תשעה ועשרים יום, ויש משלשים יום, מכל מקום כיון שהיא למודה לראות ביום קבוע בחדש, הוי לה יום זה וסת קבוע.

סעיף ב'

אבל רב הנשים, דרךן לקבוע וסתן בהפלגות שוות, דהינו שהיא מפלגת ומחלקת בין ראיה לראיה, ימים שנים במספר. כגון שהיא רואה פעם אחת ומפסקת חמשה ועשרים יום או שלשים יום או שנים ושלשים יום וכדומה, וחוזרת ורואה. אם עשתה שלש הפלגות שוות ורצופות, הוי לה וסת קבוע. וזה נקרא וסת הפלגות. ולאחר שתפליג שוב ימים במספר אלו, אזי היום הבא הוא יום וסת קבוע שלה. וכיון שכל וסת אינו נקבע בפחות משלש פעמים, והפלגה אינה נפרת אלא בשתי ראיות, לכן לוסת הפלגות צריכות ארבע ראיות, כגון שראתה היום, והפליגה חמשה ועשרים יום וראתה, ושוב הפליגה חמשה ועשרים יום וראתה, ושוב הפליגה חמשה ועשרים יום וראתה הרי ראתה ארבע פעמים, אשר ביניהן שלש הפלגות שוות, וקבעה וסת.

סעיף ג'

ויש נשים, שאין להן יום קבוע לראות, לא בימי החדש, ולא בהפלגות שוות, אבל יש להן סימנים בגופן, כגון שדרךה היא, שקדם ראיתה היא מפהקת, דהינו, כאדם שפושט זרועותיו מחמת כבד, או כאדם שפוחת פיו מחמת כבד, או כאדם שמוציא קול דרך הגרון מחמת המאכל שאכל, כל אלו עניני פהוק הן. וכן אם מתעטשת דרך מטה או דרך מעלה, או מרגשת איזה מחוש נגד טבורה או בבית הרחם, או שאחזקה צירי הקדחת, או סמרו שערות בשרה, או שראשה ואבריה כבדים עליה, כל שהחזקה שלש פעמים רצופות שבא לה אחד מן המקרים הנזכרים, ואחר כך ראתה דם, הרי זו קבעה וסת, וזה נקרא וסת הגוף. ודוקא פהוק ועטוש כמה פעמים זו אחר זו הוי סימן וסת, וקבעה בהם. אבל משום פהוק ועטוש פעם אחת, אין הוסי נקבע, כי זה דרך כל האדם. ודוקא שקבעה כל שלש הפעמים על ידי מקרה אחד. אבל אם פעם במקרה זה ופעם במקרה זה, לא הוי קביעות.

סעיף ד'

ויש שקובעות לימים או להפלגות שוות בצרוף פהוק ועטוש וכדומה. דהינו שבכל חמשה ימים בחדש, היא מפהקת או מתעטשת ואחר כך היא רואה, או פשהיא מפלגת מראיה חמשה ועשרים יום, היא מפהרת או מתעטשת ואחר כך היא רואה. וזה נקרא וסת המרכב, דהינו שהוא מרכב מיום שנה עם סימן הגוף. אם קבעה כן שלש פעמים, אזי כשמגיע היום המגבל והיא מפהקת או מתעטשת, חוששת לו. אבל ביום גרידא או

בַּפְּהוּק וְעֵטוּשׁ גְּרִידָא, אֵינָה צְרִיכָה לְחוּשׁ, כִּיּוֹן שְׁלֵא קִבְעָה אֶלָּא בְּתַרְוִיהוּ
בְּהַדְדִי.

סעיף ה'

כָּל אִשָּׁה שְׁיֵשׁ לָהּ וְסֵת קְבוּעַ, הָרִי זֹו שְׁלֵא בְּשַׁעַת וְסֵתָהּ בְּחִזְקַת טְהוּרָה,
וּבַעֲלָהּ בָּא עָלֶיהָ, וְאֵינּוּ צְרִיךְ לְשֹׂאֵל אוֹתָהּ כְּלוּם. וְאֶפְלוּ הִיא יִשְׁנָה קֶצֶת,
יְכוּל לָבוֹא עָלֶיהָ, וְאֵינָה צְרִיכָה בְּדִיקָה לֹא לְפָנֶי תִּשְׁמִישׁ וְלֹא לְאַחַר
תִּשְׁמִישׁ. וְאֶדְרָבָא, אֵין לָהּ לְבַדֵּק אֶת עֲצָמָהּ בְּפָנֶי בַּעֲלָהּ, שְׁלֵא יְהֵא לָבוֹ
נוֹקְפוֹ לְחֹשֵׁב מִסְתַּמָּא הִרְגִישָׁהּ, שְׂאֵם לֹא הִרְגִישָׁהּ לֹא הִיְתָה בּוֹדְקָת. וְלָכוֹן
אֵם תְּבַדֵּק בְּפָנֶי לְפָנֶי תִּשְׁמִישׁ, אַכָּא לְמִיחָשׁ, שְׂמָא מִחֲמַת שְׁיִהִיָּה לָבוֹ
נוֹקְפוֹ יִפְרוּשׁ אֶת עֲצָמוֹ מִמְּנָה. וְאֵם תְּבַדֵּק בְּפָנֶי לְאַחַר תִּשְׁמִישׁ, אַכָּא
לְמִיחָשׁ, שְׂמָא יְהֵא לָבוֹ נוֹקְפוֹ לְחֹשֵׁב, דְּמִסְתַּמָּא הִרְגִישָׁהּ בְּשַׁעַת תִּשְׁמִישׁ,
וְיִפְרוּשׁ אֶת עֲצָמוֹ בְּפַעַם אַחֲרָת. וְעַל כֵּן לֹא תְבַדֵּק בְּפָנֶי בַּעֲלָהּ. אֲבָל שְׁלֵא
בְּפָנֶי בַּעֲלָהּ, כָּל אִשָּׁה שְׂמַרְבָּה לְבַדֵּק אֶת עֲצָמָהּ, הָרִי זֹו מְשַׁבַּחַת.

סעיף ו'

אִשָּׁה שְׂאֵין לָהּ וְסֵת קְבוּעַ כְּלָל, יֵשׁ לָהּ לְבַדֵּק אֶת עֲצָמָהּ לְפָנֶי תִּשְׁמִישׁ
וְלְאַחַר תִּשְׁמִישׁ, וְגַם הַבַּעַל יֵשׁ לוֹ לְקַנְחָא אֶת עֲצָמוֹ לְאַחַר תִּשְׁמִישׁ וְלְרֵאוֹת
אֵם לֹא נִמְצְאוּ אֵיזוֹ טַפַּת דָּם. וְאֵדְ כְּשֶׁהִיא בְּחִזְקַת מְסַלְקַת מִדְּמִים, כְּגוֹן
מְעַבְרַת לְאַחַר שְׁלֵשָׁה חֲדָשִׁים, אוֹ מִינִיקָה אוֹ זְקֵנָה, אֵילוּ אֵינּוּ צְרִיכוֹת
בְּדִיקָה.

סעיף ז'

וְיֵשׁ נָשִׁים שְׂאֵין לָהּ וְסֵת קְבוּעַ מִמֶּשׁ, אֲבָל יֵשׁ לָהּ עַל כָּל פָּנִים מִסְפָּר יָמִים
יְדוּעִים שְׂבָהֵם אֵינּוּ רוֹאוֹת, כְּגוֹן אִשָּׁה שְׁהִיא מְחִזְקַת שְׂבָכָל חֲמִשָּׁה
וְעֶשְׂרִים יוֹם לְאַחַר רְאִיתָהּ אֵינָה חוֹזֶרֶת וְרוֹאָה, אֶלָּא אַחַר כָּד, וְאֵז אֵין לָהּ
יוֹם קְבוּעַ, שְׂלַפְעָמִים הִיא מְאַחֲרַת יוֹם אוֹ יוֹמִים אוֹ שְׁלֵשָׁה יָמִים, אִשָּׁה
כְּזוֹ עַד חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם, כִּיּוֹן שְׁהַחֲזִיקָה שְׁלֵשׁ פְּעָמִים שְׂבָיָמִים אֵילוּ אֵינָה
רוֹאָה, דִּינָה בְּיָמִים הָאֵלוּ כְּמוֹ אִשָּׁה שְׁיֵשׁ לָהּ וְסֵת קְבוּעַ. וּבְיָמִים שְׂלַאֲחַר
כָּד, שְׁהִיא נְבוֹכָה בָּהֶם וְאֵין לָהּ בָּהֶם חִזְקַת טְהוּרָה, אֲסוּר לְבַעֲלָהּ (וְעֵין יו"ד
סִימָן קפ"ה סעיף ב' ברמ"א, ובספרי לחם ושמלה סִימָן קפ"ו, לחם, סעיף קט"ו ו')

סימן קנה - דין פרישה סמוך לוסת והחלוקים שבין וסת קבוע לאינו קבוע ובו י"ב סעיפים:

סיון

כה

סעיף א'

תנו רבנן, והזרתם את בני ישראל מטמאתם, אמר רבי יאשיה, מכאן
אזהרה לבני ישראל, שיכפרו מנשותיהן סמוך לוסתן. וכמה. אמר רבא,
עונה. ועונה היא או יום או לילה. שאם זמן וסתה הוא ביום, אף על פי
שרגילה לראות בסוף היום, מפל מקום נאסרה מתחלת היום. וכן אם
רגילה לראות בבקר ולא ראתה, מפל מקום עדן היא אסורה כל היום עד
הלילה. וכן אם וסתה בלילה, אף על פי שהיא רגילה לראות בתחלת
הלילה, או שהיא רגילה לראות בסוף הלילה, מפל מקום היא אסורה כל
הלילה. ולהרבה פוסקים, לא לבד בתשמש היא נאסרה, אלא גם בשאר
מיני קרבות היא אסורה. וכן יש להחמיר.

סעיף ב'

יש אומרים, דעונה זו שהוא צריך לפרוש את עצמו, זוהי עונה שלפני
העונה שהוסת בה, דהינו אם וסתה בלילה, אסורה גם כל היום שלפניה.
ואם וסתה ביום, אסורה גם כל הלילה שלפניה. וכן יש לנהג. ואף כשהוא
יוצא לדרך, או שהוא בא מן הדרך, או שחלה טבילתה בלילה שלפני עונת
הוסת, לא יחמיר.

סעיף ג'

אשה שאין לה וסת קבוע, אזי תמיד יום שלשים שלאחר יום ראיתה, הוא
לה כמו וסת קבוע, ונקראת עונה בינונית. כגון שראתה ביום שני פרשת
נח, אזי יום רביעי פרשת תולדות הוא לה כמו וסת קבוע. ומלבד זאת,
עוד צריכה לחוש לכל ראיה שתראה, אם להפלגות או לימי החודש, כאשר
יבאר אם ירצה השם. וכל זמן שהיא צריכה לחוש שפא תראה, צריך
הבעל לפרוש ממנה בעונה הסמוכה, כאמור.

סעיף ד'

כל אשה שראתה דם, צריכה היא לחוש, שפא גם בפעם אחרת תראה
ביום ההוא ובזמן הזה. לא מבעיא אם אין לה עתה וסת קבוע, פשיטא
שהיא צריכה לחוש, שפא תראה עוד בזמן הזה ותקבע וסת אלא אפלו

אִשָּׁה שְׁיֵשׁ לָהּ וּסְתָה קְבוּעַ, אִם אֲרַע לָהּ שְׁשִׁנְתָה וּסְתָה וְרֵאֲתָה שְׁלֹא בְשַׁעַת וּסְתָה, צְרִיכָה הִיא לְחוּשׁ גַּם לְרֵאֲיָה הַזֹּאת, כִּי שְׁמָא תִשְׁנָה וּסְתָה לְזִמּוֹן אַחַר. אֲבָל אִם לֹא שְׁנָתָה וּסְתָה, אֲלֹא שְׁאֲרַע לָהּ גַּם רֵאֲיָה אַחֲרֵת שְׁלֹא בְשַׁעַת וּסְתָה, אִזּוֹ אֵינָה צְרִיכָה לְחוּשׁ לְרֵאֲיָה הַזֹּאת, דְּכִיּוֹן דִּישׁ לָהּ וּסְתָה קְבוּעַ, אֵינָה צְרִיכָה לְחוּשׁ לְוּסְתָה שְׁאִינוֹ קְבוּעַ.

סעיף ה'

וְנִנְקֻט דְּגַמָּא בְּאִשָּׁה שְׁאִין לָהּ וּסְתָה. רֵאֲתָה (יוֹם שְׁנֵי שָׁל) רֵאֲשׁ חֲדָשׁ אִיר וּבְיוֹם חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ, צְרִיכָה הִיא לְחוּשׁ לְרֵאֲשׁ חֲדָשׁ סִיּוֹן, כִּי יֵשׁ לָהּ לְחוּשׁ, שְׁמָא תִקְבַּע וּסְתָה לְרֵאֲשׁ חֲדָשׁ (וְגַם בְּיוֹם שְׁנֵי שָׁל סִיּוֹן צְרִיכָה לְחוּשׁ, מִשּׁוּם עוֹנָה בִּינוּנִית). בָּא רֵאֲשׁ חֲדָשׁ סִיּוֹן, (וְגַם יוֹם שְׁנֵי שָׁל סִיּוֹן) וְלֹא רֵאֲתָה, צְרִיכָה הִיא לְחוּשׁ, שְׁמָא תִקְבַּע לְהַפְלְגוֹת. וְכִיּוֹן שְׁהַפְלִיגָה בֵּין רֵאֲיָה לְרֵאֲיָה שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם (מִלְבָּד יוֹם הַרֵאֲיָה הַרֵאֲשׁוֹנָה וְיוֹם הַרֵאֲיָה הַשְּׁנִיָּה), צְרִיכָה גַּם עֵתָה לְמִנּוֹת שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וְאַחַר כֵּן תְּחוּשׁ, וְהִינּוּ בְּחֲדָשׁ אִיר יֵשׁ לָהּ אֲרַבְעָה יָמִים, תּוֹסִיף תִּשְׁעָה עֶשֶׂר יוֹם מִחֲדָשׁ סִיּוֹן, וְחוּשְׁשֵׁת לְיוֹם עֶשְׂרִים בּוֹ. בָּא יוֹם עֶשְׂרִים סִיּוֹן וְלֹא רֵאֲתָה, חוּשְׁשֵׁת לְיוֹם חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ, שְׁמָא תִקְבַּע יוֹם חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בְּחֲדָשׁ, (וְגַם בְּיוֹם שְׁשָׁה וְעֶשְׂרִים צְרִיכָה לְחוּשׁ, מִשּׁוּם עוֹנָה בִּינוּנִית). אֲבָל לְרֵאֲשׁ חֲדָשׁ תִּמְנוֹז אֵינָה צְרִיכָה לְחוּשׁ, כִּי רֵאֲיָת רֵאֲשׁ חֲדָשׁ אִיר כְּבָר נִעְקְרָה עַל יְדֵי מָה שְׁלֹא רֵאֲתָה בְּרֵאֲשׁ חֲדָשׁ סִיּוֹן (דְּכָל שְׁלֹא קְבָעָה בְּשִׁלֵּשׁ פְּעָמִים, נִעְקָר בְּפַעַם אַחַת, כְּדִלְקָמוֹ).

סעיף ו'

וְדַגְמָא לְאִשָּׁה שְׁיֵשׁ לָהּ וּסְתָה, הִיָּה לָהּ וּסְתָה קְבוּעַ לְרֵאֲוֹת בְּהַפְלְגָה לְיוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים, וְשִׁנְתָה פְּעַם אַחַת, וְלֹא רֵאֲתָה עַד יוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, צְרִיכָה הִיא לְחוּשׁ לְיוֹם חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים מְרֵאֲיָה זוֹ, מִשּׁוּם וּסְתָה. וְאִם בָּא יוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים וְלֹא רֵאֲתָה, צְרִיכָה לְחוּשׁ לְיוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, מִשּׁוּם רֵאֲיָה שְׁעֵבְרָה. רֵאֲתָה גַּם עֵתָה בְּיוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, עֲדִין הִיא אֲסוּרָה גַּם בְּיוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים לְרֵאֲיָה זוֹ, מִשּׁוּם וּסְתָה. לֹא רֵאֲתָה גַּם עֵתָה בְּיוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים, אֲלֹא בְּיוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, הַקְבַּע יוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים לְוּסְתָה, וְיוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים נִעְקָר (דְּהֵא עֲקָרְתָּה שְׁלֵשׁ פְּעָמִים) וְהֵתֵר. וְאִם לֹא הִשְׁוֵתָה רֵאֲיֹתֶיהָ הָאֲחֵרוֹנוֹת, כְּגוֹן שְׁרֵאֲתָה לְשְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, לְאַחַד וּשְׁלֹשִׁים, עֲקָרָה וּסְתָה הַרֵאֲשׁוֹן, וְאִין לָהּ וּסְתָה חֲדָשׁ, וְצְרִיכָה תְּמִיד לְחוּשׁ מְרֵאֲיָה הָאֲחֵרוֹנָה לְהַפְלְגָה וּלְיוֹם הַחֲדָשׁ וּלְעוֹנָה בְּנוּנִית, עַד שְׁתִּקְבַּע וּסְתָה חֲדָשׁ.

הַכָּלל הוּא לְכָל יָרָא שְׁמַיִם, אִם הָאִשָּׁה אֵין לָהּ וְסָת קְבוּעַ, יֵשׁ לוֹ לְכַתֵּב תְּמִיד יוֹם רְאִיתָהּ, וְיָרָאָה אֵיזָה יוֹם בְּחֻדָּשׁ הוּא, וְכַמָּה יָמִים הֵם בֵּין רְאִיָּה לְרְאִיָּה, וְיַחוּשׁ תְּמִיד לְהִבָּא לְיוֹם הַפְּלָגָה פְּהַפְּלָגָה הָאֲחֵרוֹנָה, וְכֵן לְיוֹם הַחֻדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהִיָּתָה הָרְאִיָּה הָאֲחֵרוֹנָה, וְגַם צָרִיךְ לְחוּשׁ לְעוֹנָה בֵּינוֹנִית. כָּכָה יִנְהַג עַד שֶׁתִּקְבַּע לָהּ וְסָת קְבוּעַ. וְלֵאחֲרַי שֶׁתִּקְבַּע וְסָת, אִם יֵאָרַע שֶׁתִּשְׁנֶה וְסָתָהּ, צָרִיךְ גַּם כֵּן לְזַהֵר לְחוּשׁ לְרְאִיָּה הַחֻדָּשָׁה, הֵן לְהַפְּלָגָה הֵן לְיָמֵי הַחֻדָּשׁ. וְגַם צָרִיךְ לְזַהֵר לְזַכֵּר יוֹם וְסָת קְבוּעַ שְׁלָהּ, כִּי הַיּוֹסֵת הַקְּבוּעַ אֵינוֹ נֶעְקָר אֶלָּא בְּשִׁלְשׁ פְּעָמִים, כְּדִלְקָמוֹן.

סעיף ח'

אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וְסָת קְבוּעַ, אִף אִם הִגִּיעַ פֶּעַם אַחַת אוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים יוֹם וְסָתָהּ אוֹ סִימָן וְסָתָהּ וְלֹא רְאִיתָהּ, אִף עַל פִּי שְׁבָרוֹר לָהּ בְּבָרוֹר גְּמוֹר שֶׁלֹּא רְאִיתָהּ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לָהּ כָּל מְשֻׁדַּח הַיּוֹסֵת מוֹדַח דְּחוּק, מִכָּל מְקוֹם עֲדִין לֹא נֶעְקָר וְסָתָהּ, וְצָרִיכָה עֲדִין לְחוּשׁ גַּם לְפֶעַם הַשְּׁלִישִׁית. אֲבָל אִם הִגִּיעָה גַּם הַפֶּעַם הַשְּׁלִישִׁית וְלֹא רְאִיתָהּ, אִם בָּרוֹר לָהּ בְּבָרוֹר גְּמוֹר שֶׁלֹּא רְאִיתָהּ בְּכָל שְׁלֹשֶׁת הַפְּעָמִים, כְּגוֹן שֶׁבְּכָל פֶּעַם הָיָה לָהּ מוֹדַח דְּחוּק כָּל מְשֻׁדַּח הַיּוֹסֵת, מֵעַתָּה נֶעְקָר וְסָתָהּ, וְאֵינָה צָרִיכָה לְחוּשׁ לוֹ עוֹד, כִּי כָּל וְסָת נֶעְקָר בְּשִׁלְשׁ פְּעָמִים, אֲפֹלוּ הָיָה קְבוּעַ כְּפָה שְׁנַיִם. אֲבָל וְסָת שֶׁאֵינוֹ קְבוּעַ, דְּהֵינּוּ רְאִיָּה שֶׁלֹּא קְבַעְתָּהּ רַק פֶּעַם אַחַת אוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים, אִם הִגִּיעַ פֶּעַם אַחַת הַיּוֹם הַזֶּה אוֹ הַסִּימָן הַזֶּה וְלֹא רְאִיתָהּ, וְאִף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּדָקָה אֶת עֲצָמָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא הִרְגִישָׁה שׁוֹם רְאִיָּה, שׁוֹב אֵינָה צָרִיכָה לְחוּשׁ לָהּ, כִּי כָּל מָה שֶׁלֹּא נִקְבַּע בְּשִׁלְשׁ פְּעָמִים, נֶעְקָר בְּפֶעַם אַחַת, וְאֲפֹלוּ בְּלֹא בְּדִיקָה.

סעיף ט'

אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וְסָת קְבוּעַ, קִדָּם שֶׁבָּאָה לָהּ הַשְּׁעָה שֶׁהִיא רְגִילָה לְרְאוֹת, יֵשׁ לָהּ לְהַכְנִיס מוֹדַח דְּחוּק, לְמַעַן תִּדְעַ בְּבָרוֹר, כִּי יֵשׁ לְחוּשׁ, שֶׁמָּא תִצָּא מִמֶּנָּה אֵיזוֹ טַפְת דָּם וְתֵאבֵד, וְהִיא לֹא תִדְעַ. וְאִם לֹא עֲשִׂתָהּ כֵּן, וְעֵבֵר זְמַן וְסָתָהּ, אֲסוּרָה לְבַעֲלָהּ, עַד שֶׁתִּבְדֹּק אֶת עֲצָמָהּ הַיָּטֵב. וְאִם בְּתוֹךְ הַזְּמַן רְחַצָּה אֶת עֲצָמָהּ, שׁוֹב לֹא מֵהֵינִי לָהּ בְּדִיקָה. וְיֵשׁ לָהּ לְהַחְמִיר וְלְהַחְזִיק אֶת עֲצָמָהּ טְמֵאָה, כִּי חֲזָקָה הִיא, שֶׁהַדָּם בָּא בְּזַמְנוֹ הַקְּבוּעַ. אֲבָל אִם אֵין לָהּ וְסָת קְבוּעַ, אֶלָּא שֶׁהִיא חוֹשֶׁשֶׁת לְוְסָת שֶׁאֵינוֹ קְבוּעַ, אִם עֵבֵר הַזְּמַן וְלֹא הִרְגִישָׁה, אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּדָקָה אֶת עֲצָמָהּ, הֵרִי הִיא אַחֲרַי כִּי בְּחֻזְקַת טְהוּרָה. אִף עוֹנָה בֵּינוֹנִית, שֶׁהִיא יוֹם הַשְּׁלִישִׁים, דִּינָהּ כְּמוֹ וְסָת קְבוּעַ, וְכֵמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעִיל (סעיף א).

סעיף י'

אֲשֶׁה שְׂרָאִיתָה נִמְשַׁכֶּת שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, שְׂהִיא שׁוֹפֵעַת אוֹ מְזַלְפֶת, יוֹם הַתְּחִלַּת הַרְאִיָּה הוּא הַעֶקֶר. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, דְּמִכָּל מְקוֹם צְרִיכָה הִיא לְחוּשׁ תְּמִיד לְכָל הַיָּמִים עַד שְׂיַעֲקֶרוּ.

סעיף יא'

כְּשֵׁם שֶׁהָאִשָּׁה חוֹשֶׁשֶׁת לְוֹסֵת הַיָּמִים וּלְוֹסֵת הַהַפְּלָגוֹת בְּפִעֵם אַחַת, כְּמוֹ כֵן חוֹשֶׁשֶׁת גַּם לְוֹסֵת הַגּוּף וּלְוֹסֵת הַמְּרָכָב בְּפִעֵם אַחַת. וּכְשֵׁם שֶׁוֹסֵת הַיָּמִים וּוֹסֵת הַהַפְּלָגוֹת שְׂאִינָן קְבוּעִין, נִעְקָרִין בְּפִעֵם אַחַת, כְּמוֹ כֵן וֹסֵת הַגּוּף וּוֹסֵת הַמְּרָכָב, נִעְקָרִין בְּפִעֵם אַחַת. וּכְשֵׁם שֶׁוֹסֵת הַיָּמִים וּוֹסֵת הַהַפְּלָגוֹת הַקְּבוּעִים אֵינָן נִעְקָרִין אֶלָּא בְּשִׁלְשׁ פְּעָמִים, כִּדּוּ וֹסֵת הַגּוּף וּוֹסֵת הַמְּרָכָב הַקְּבוּעִים אֵינָן נִעְקָרִין אֶלָּא בְּשִׁלְשׁ פְּעָמִים, דְּהֵינּוּ אִם הָיָה לָהּ וֹסֵת הַגּוּף גְּרִידָא, כִּיּוֹן שֶׁפְּהִיקָה אַחַר כִּדּוּ שִׁלְשׁ פְּעָמִים וְלֹא רְאִיתָהּ, שׁוּב אֵינָה צְרִיכָה לְחוּשׁ כְּאִשֶׁר תְּפַהֵק. וְאִם הוּא וֹסֵת הַמְּרָכָב, כְּשֶׁהִגִּיעַ שִׁלְשׁ פְּעָמִים יוֹם זֶה וּפְהִיקָה וְלֹא רְאִיתָהּ, אַזּוּ הַוֹּסֵת נִעְקָר. אֲבָל הַיָּמִים בְּלֹא פְהוּק אוֹ פְהוּק בְּלֹא יָמִים, אֵינָן עוֹקְרִין אֶת הַוֹּסֵת הַמְּרָכָב, דְּבַעֲיָנָן עֲקִירְתּוֹ דְּמִיָּא דְקָבִיעֵתוּ.

סעיף יב'

מַעֲבָרְתָּ, לְאַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מִתְּחִלַּת עֲבוּרָהּ, וְכֵן מִיַּנִּיקָהּ, הוּן בְּחִזְקַת מְסַלְקוֹת מִדְּמִים וְאֵינָן חוֹשְׁשׁוֹת לְוֹסֵתָן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לָהֶן וֹסֵת קְבוּעָה. וּמִכָּל מְקוֹם חוֹשֶׁשֶׁת לְרִאִיָּה שֶׁתְּרִאָה כְּדָרְדֵּךְ שֶׁחוֹשֶׁשֶׁת לְוֹסֵת שְׂאִינוֹ קְבוּעָה. עָבְרוּ יָמֵי הַנְּקֻתָהּ, חוֹזְרֵת לְחוּשׁ לְוֹסֵתָהּ הַרְאִישׁוֹן, כְּגוֹן אִם הָיָה לָהּ וֹסֵת לְרִאִישׁ חֳדָשׁ, צְרִיכָה לְחוּשׁ מִדּוּ לְרִאִישׁ חֳדָשׁ הַרְאִישׁוֹן. אֲבָל אִם הָיָה לָהּ וֹסֵת לְהַפְּלָגוֹת, אֵינָה חוֹשֶׁשֶׁת עַד שֶׁתְּרִאָה פְּעַם אַחַת, וְאַזּוּ חוֹשֶׁשֶׁת לְהַפְּלָגָה שְׂהִיתָה רְגִילָה לְרִאִיוֹת.

סימן קנו - דין ראתה דם מחמת תשמיש ובו ג' סעיפים:

אִשָּׁה שָׂרָאֲתָה דָם מִחֲמַת תְּשֻׁמִישׁ, אֶפְלוּ שְׁלֵא בִשְׁעַת תְּשֻׁמִישׁ אֶלֶּא אַחַר כֶּד בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה, מִתְּרַת לְשִׁמֶשׁ פְּעַם שְׁנִית לְאַחַר שְׁתַּטְהַר, אֲבָל מִיחֶשׁ חִישָׂא גַם בְּחֻדָּא זְמַנָּא. שְׂאֵם אֲרַע לָהּ כֹּן בְּלִיל טְבִילָה, אַזִּי כְּשִׁתְּטַבֵּל, צְרִיךְ לְפָרוֹשׁ מִמֶּנָּה לֵיל טְבִילָה, כִּי חִישִׁינֵן שְׂמָא הַטְּבִילָה בְּצָרוּף הַתְּשֻׁמִישׁ, גּוֹרְמִים לָהּ לְרֵאוֹת דָם, וְשְׂמָא תִרְאֶה בְּלִיל טְבִילָה שְׁנִית בִּשְׁעַת תְּשֻׁמִישׁ מִמֶּשׁ. אֲבָל בְּלִיל טְבִילָה שְׁלִישִׁית, אִין צְרִיךְ לְפָרוֹשׁ, מִשּׁוֹם דְּעֵקֶר הַחֶשֶׁשׁ הָיָה מִשּׁוֹם הַטְּבִילָה. וְכִינֵן דְּבִטְבִילָה שְׁנִיָּה לֹא רְאֲתָה, תּוֹ לֹא חִישִׁינֵן. וְכֹן אִם אֲרַע לָהּ שְׂרָאֲתָה בְּלִיל שְׁנִי שֶׁל טְבִילָה, צְרִיךְ לְפָרוֹשׁ בְּטְבִילָה שְׁנִיָּה לֵיל שְׁנִי וְלֹא בְּטְבִילָה שְׁלִישִׁית.

סעיף ב'

וְכִינֵן דְּאֲתִילִיד רְעוּתָא בְּאִשָּׁה זֹו, לְכֹן אֶפְלוּ אִם יֵשׁ לָהּ וֹסֵת קְבוּעָה, מְכָל מְקוֹם כְּשִׁתְּשֻׁמֶשׁ פְּעַם שְׁנִית, צְרִיכָה בְּדִיקָה לְפָנֵי תְּשֻׁמִישׁ וְלְאַחַר תְּשֻׁמִישׁ, לְבַרֵּר אִם לֹא רְאֲתָה עוֹד מִחֲמַת תְּשֻׁמִישׁ. וְתִזְהַר הָאִשָּׁה לְעֶסוֹק מִיד בְּרְפוּאוֹת. וּמְכָל שְׂכֹן אִם אֲרַע לָהּ שְׂרָאֲתָה בִּשְׁעַת תְּשֻׁמִישׁ מִמֶּשׁ אוֹ בְּסִמוּךְ לְאַחַר תְּשֻׁמִישׁ. כִּי אִם יֶאָרַע לָהּ כֹּן שְׁלֵשׁ פְּעָמִים רְצוּפוֹת, נִפְלָה בְּמִצּוּדָה גְּדוּלָה, וּבִקְשֵׁי גְּדוּל יִמְצֵא לָהּ הַתֵּר שֶׁתִּשְׂאֵר אֶצֶל בַּעֲלָהּ.

סעיף ג'

אִשָּׁה שֶׁהִרְגִישָׁה בִּשְׁעַת תְּשֻׁמִישׁ שְׁנִטְמָאָה, מְחִיבַת לוֹמַר מִיד לְבַעֲלָהּ נְטִמָּאתִי, וְלֹא יִפְרוֹשׁ אֶת עֲצָמוֹ מִיד בְּאֶבֶר חֵי, כִּי גַם זֹאת הַנְּטָאָה הִיא לוֹ, אֶלֶּא יִסְמוּךְ עַל יָדָיו וְרִגְלָיו וְלֹא עֲלֶיהָ, וְיִמְלֵא פֶחַד וּרְתַת עַל הָעֵבֶרָה שְׁבָאָה לְיָדוֹ. וּכְשִׁימוֹת הָאֶבֶר, יִפְרוֹשׁ אֶת עֲצָמוֹ, וְיִשְׂאֵל לְמוֹרָה הוֹרְאָה שְׁיֹוֹרָה לוֹ תְּשׁוּבָה עַל הָעֵבֶרָה.

סימן קנז - דיני כלה הנכנסת לחפה ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

אִשָּׁה שֶׁהִיא מְכִינָה אֶת עֲצָמָהּ לְנִשׁוּאִין, צְרִיכָה לְסַפֵּר תְּחִלָּה שְׁבַעֲה נְקִיִּים, בֵּין שֶׁהִיא קֹטְנָה שְׁעֵדִין לֹא רְאֲתָה דָם מְעוּלָם, בֵּין שֶׁהִיא זֹקְנָה שְׁכָבֶר פְּסָקָה מְלָרֵאוֹת, מְכָל מְקוֹם חִישִׁינֵן, שְׂמָא מִחֲמַת חֲמוּד יִצָּאָה מִמֶּנָּה אִיזוֹ טַפַּת דָם וְנֶאֱבָדָה, לְכֹן מְחִזְיָקִים אוֹתָהּ כְּמוֹ נְדָה מִמֶּשׁ. וְגַם לְאַחַר סְפִירַת

שְׁבַע נְקִיִּים, יֵשׁ לָהּ לְבַדֵּק אֶת עֲצָמָה בְּכָל יוֹם עַד הַטְּבִילָה, וְכֵן לְאַחַר
הַטְּבִילָה עַד בְּעִילַת מִצְוָה.

סעיף ב'

אם נדחו הנשואין מחמת איזו סבה, ואחר כך שוב נתפשרו לעשות הנשואין, אף על פי שספרה שבעה נקיים בראשונה, מכל מקום צריכה לספר מחדש, כיון שנולד לה חמוד חדש. ואפלו בדקה את עצמה בכל הימים שבינתיים, לא מהני לה. ואם לא היה דחוי גמור, אלא שלא יכלו להשתוות בעסק הנדניא וכדומה, ומחמת זה נתעכבו עד שנתפשרו, או שמרצונם דחו הנשואין מיום שקבעום והגבלו יום אחר, יעשו שאלת חכם, אם שבעה נקיים הראשונים מהני לה. אם נתקוטטו בשעת הנשואין, ונכנס חתן אחר תחת הראשון, פשיטא דלא מהני לה שבעה נקיים שספרה על דעת חתן אחר, אלא אפלו אם לאחר שנתרצו לחתן אחר, שוב נתפייס הראשון, לא מהני לה שבעה נקיים הראשונים, כיון שהסחה דעתה ממנו, אלא צריכה לספר מחדש.

סעיף ג'

יש לזהר שלא תנשא אשה עד שתטהר מטמאתה (ועי' לקמן סימן קנט סעיף י וסימן קסב סעיף ב וסימן קסו סעיף ג) ואם העת דחוקה וצריכין לעשות הנשואין בעודה בטמאתה, או אם ארע שפרסה נדה לאחר החפה קדם שנבעלה, לא יתיחדו בלי שמירה עד שתטבל. ונוהגין לקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה, ואין מתייחדין אפלו ביום בלא קטן או קטנה. וצריכין שיהיו גדולים קצת שיודעין עניני ביאה, ולא גדולה ממש שכבר לבשה יצרה שיש לחוש שתתפתה, אלא בינונים. ואין חלוק בזה בין בחור לאלמן ובין בתולה לאלמנה, שכל שלא בעל אשה זו מימיו, חישין דתקיף יצרה, ואסורין להתיחד בלי שמירה.

סיון

כח

סעיף ד'

מחזיר גרושתו, צריכה לספר שבעה נקיים, אפלו גרשה כשהיתה מעברת והחזירה כשהיא מעברת, או גרשה כשהיתה מעברת והחזירה כשהיא מעברת, או גרשה כשהיא מינקת והחזירה כשהיא מינקת. ואם עבר וכןסה קדם, מתרין להתיחד, דכיון שכבר בא עליה, תו לא תקיף יצרה כל כך.

סעיף ה'

צָרִיכִין לָזַהֵר בְּמַאד מְאֹד, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּב הַחֶתֶן אֶצֶל הַכֶּלֶה עַד הַלַּיְלָה שֶׁהוּא רוֹצֵה לְבַעַל.

סעיף ו'

הַכּוֹנֵס אֶת הַבְּתוּלָה, בּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה. וְאִם עַל פִּי שְׁהִדָּם שׁוֹתֵת וְיֹרֵד, גּוֹמֵר בִּיאָתוֹ כְּרִצּוֹנוֹ, וְאִינוֹ חוֹשֵׁשׁ. אֲבָל לְאַחַר שְׁגִמַּר בִּיאָתוֹ, פּוֹרֵשׁ אֶת עֲצָמוֹ מִמְּנָה. וְהִיא טְמֵאָה. וְאִפְלוּ לֹא נִרְאָה שׁוֹם דָּם, חִישִׁינָן שְׁמָא יִצְאָה טַפַּת דָּם וְנִחְפְּתָה בְּשִׁכְבַּת זָרַע, וְעַל כֵּן מַחְזִיקִין אוֹתָהּ כְּנִדָּה גְמוּרָה.

סעיף ז'

בְּתוּלָה, שֶׁלְאַחַר הַבְּעִילָה הָרִאשׁוֹנָה טְבֵּלָה, וְגַם בְּבִעִילָה הַשְּׁנִיָּה רְאֵתָה דָּם, וְכֵן בְּפַעַם שְׁלִישִׁית וּרְבִיעִית, יֵשׁ בְּזָה שְׁאֵלָה אִם מִתְּרַת לְהִשָּׂאֵר אֶצֶל בְּעֵלָהּ.

סעיף ח'

מִתֵּר לְבַעַל בְּתוּלָה בְּשַׁבָּת, אִם עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חֲבוּרָה (וְעַיֵן לַעֲלֵי ס' קַמַח ס"ד).

סימן קנח - דין יולדת ומפלת ובו ד' סעיפים:

סעיף א'

יּוֹלְדָת, בֵּין יֹלְדָה וְלֹד חַי בֵּין וְלֹד מֵת, וְאִפְלוּ נֶפֶל, אִפְלוּ לֹא רְאֵתָה דָּם, הָרִי הִיא טְמֵאָה טְמֵאָת לֵדָה. וּמִצַּד הַדִּין אִם הָיָה הַיּוֹלֵד זָכָר, הִיא טְמֵאָה שְׁבַעַת יָמִים מִשׁוּם לֵדָה, וְאַחַר כֵּן יִכּוֹלָה לְסַפֵּר שְׁבַעַת נְקִיִּים וְתִטְבֵּל. וְאִם הָיָה נְקֵבָה, הִיא טְמֵאָה אַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם מִשׁוּם לֵדָה, וְאַחַר כֵּן סוֹפְרַת שְׁבַעַת נְקִיִּים וְטוֹבֵלָת. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין שָׂאִינָן טוֹבְלוֹת תּוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם לְזָכָר וְשְׁמוֹנִים יוֹם לְנְקֵבָה. וּבְמְקוֹם שֶׁמְנַהֵג הַזֶּה הוּא מְסַכֵּם אֶצֶל כָּלֵם, אִין לְהַקְלֵל, כִּי יֵשׁ קִצָּת טַעַם בְּזָה. וְעַל כֵּן נֶאֱמַר, שְׁמַע בְּנֵי מוֹסֵר אֲבִיךָ וְאַל תִּטְשׁוּ תוֹרַת אֱמֻנָה. אֲבָל בְּמִדְּיָנוּתֵינוּ, אִין בְּזָה מְנַהֵג קְבוּעַ. וּמָה שֵׁיִשׁ בְּקִצָּת מְקוֹמוֹת מְנַהֵג, שֶׁלֹּא לְטַבֵּל עַד לְאַחַר שֶׁשָּׂה שְׁבֻעוֹת לְזָכָר וְתִשְׁעָה שְׁבֻעוֹת לְנְקֵבָה וְכַדּוּמָה, לְמְנַהֲגִים כְּאֵלוּ אִין לְהֵם שׁוֹם טַעַם, וְכִבֵּר נִתְבַּטְלוּ בְּקַהֲלוֹת קְדוּשׁוֹת עַל יְדֵי גְאוּנִים זְכוּרִים לְבָרְכָהּ.

סעיף ב'

יש אומרים, שצריך לפרוש מאשתו ליל ארבעים ואחד לזכר וליל שמונים ואחד לנקבה, מפני שאז אכא חששא, שמא תראה דם כמו בשעת וסתה, ויש חולקין. ובעל נפש יחוש לעצמו. ואם הפילה ספק זכר ספק נקבה, יפרוש ליל ארבעים ואחד וליל שמונים ואחד.

סעיף ג'

אשה שהפילה איזה דבר, אפילו אין בו צורת וולד כלל, אלא כמו חתיכת בשר או עור וכדומה, צריכה להחמיר ולהחזיק את עצמה בטמאת לדת נקבה, או תעשה שאלת חכם, כי לפעמים יש להקל. וכן אם הפילה וולד ואחר כך שליא, אף על פי שהולד היה זכר, צריכה לחוש לטמאת לדת נקבה משום השליא, או תעשה שאלת חכם.

סעיף ד'

אשה שברור לה שאינה מעוברת וטבלה לבעלה, ובתוך ארבעים יום הפילה, אינה חוששת ללדה, כי אין הולד נוצר בפחות מארבעים יום, אבל טמאה נדה. ואפלו לא נראה דם, מסתמא היה קצת דם, אלא שנגאבד, כי אי אפשר לפתיחת הרחם בלא דם.

סימן קנט - דיני לבישת הלבון וספירת הנקיים ובו סעיפים:

סיון

כט

סעיף א'

כל אשה שראתה דם בימי טהרתה, צריכה למנות חמשה ימים עם יום זה, דהינו יום הראיה ועוד ארבעה ימים. ואפלו ראתה בסוף היום לאחר שהתפללו הקהל וגם היא ערבית, או קבלו שבת, אם עדין הוא יום, עולה לה יום זה למנון. וביום החמישי לעת ערב קדם בין השמשות תבדק את עצמה היטב ותרחץ לכל הפחות פניה שלמטה, ותלבש כתנת לבנה ונקיה, וגם שאר בגדיה יהיו נקיים, וזה נקרא הפסק טהרה. ובלילה, תציע על

מטתה גם כן סדין לבן ונקי, וגם הכרים והכסותות כלם יהיו נקיים, ומיזם המחרת מתחלת לספר שבעה נקיים. ואין חלוק בין ראיה מרבה לראיה מעטת, שאפילו לא ראתה אלא טפה אחת, או שמצאה רק פתם בימי טהרתה, לעולם צריכה להמתין חמשה ימים. וכן אפלו ראתה דם כל חמשת הימים. אלא שפסקה קדם בין השמשות, מיד לאחר שפסק הדם, יכולה להפסיק בטהרה.

סעיף ב'

בשעת הדחק, כגון שהיא בדרך ואין לה מים כלל אפלו לרחוץ פניה שלמטה, אינו מעכב, רק שתקנה את עצמה היטב היטב בכל מה דאפשר. ואם יכולה לרחוץ במי רגלים, שפיר דמי. ואם אין לה פתנת לבנה, יכולה ללבוש גם פתנת ישנה, רק שתהא בדוקה, שאין עליה פתמי דם.

סעיף ג'

יש אומרים, דאם התפללו הקהל ערבית, אף על פי שעוד היום גדול, אינה יכולה עוד להפסיק בטהרה, שתמנה מיום המחרת, מאחר שהקהל כבר עשו אותו, לילה. ויש אומרים, דמתרת, ואפלו עשו הקהל שבת. ויש לזהר לכתחלה. ובדיעבד אין להחמיר, ויכולה להפסיק בטהרה כל שעדין אינו בין השמשות אבל אם גם היא התפללה ערבית, ומכל שכן כשהדליקה נרות לשבת או ליום טוב, אף על פי שעדין היום גדול. אינה יכולה עוד להפסיק בטהרה. בקיץ אשר בהרבה קהלות מתפללין ערבית בעוד היום גדול, שהיא צריכה לכתחלה להפסיק בטהרה קדם לכן, כמו שכתבתי, אזי כשיגיע סמוך לבין השמשות, יש לה לבדק את עצמה עוד הפעם, כי עקר הפסק טהרה הוא בעת היותר סמוכה לבין השמשות ובדיעבד, אם לא בדקה את עצמה שנית, אין להקפיד. ואפלו לא בדקה את עצמה אלא שחרית ומצאה טהורה, בדיעבד סגי בכך.

סעיף ד'

לעולם ילמד אדם בתוך ביתו להחמיר לכתחלה, שתהא בדיקת הפסק טהרתה במוך דחוק, ושיהא שם כל בין השמשות, שבדיקה זו מוציאה מידי כל ספק.

סעיף ה'

יש מקומות שנוהגים, שאם זמן לבישת לבנים הוא בשבת או ביום טוב, דוחין עד לאחר כך, מפני שאין כל אשה יודעת לזהר באסור רחיצה ואסור סחיטה. ובמקומות שנוהגין להקל, אם רוחצת בצונן, יכולה לרחוץ אפלו

כָּל גּוֹפָה. אָבֵל בְּחַמּוּן, צָרִיכָה לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְרַחוּץ אֶלָּא בְּאוֹתוֹ מְקוֹם וּבֵין יְרֵכוֹתֶיהָ, וְדוֹקָא בְּחַמּוּן שֶׁהוּחֲמוּ בְּעֶרְבַּ שְׁבֵת וּבְעֶרְבַּ יוֹם טוֹב. גַּם צָרִיכָה לְזַהֵר מֵאֲסוּר סְחִיטָה, שֶׁלֹּא תִרְחֹץ בְּבִגְד, רַק בְּיַדֶּיהָ. וּבִיּוֹם הַכַּפּוּרִים לֹא תִרְחֹץ כָּלֵל, רַק תִּקְנַח אֶת עֲצָמָה יָפָה לְפָנָה, (דְּהוּי שְׁעַת הַדְּחֻק, כְּמוֹ שֶׁפִּתְבַּתִּי בְּסַעֲרֵי ב, דְּהָא אֲסוּרָה בְּרַחֲצָה) וְתִלְבַּשׁ כְּתָנֶת לְבָנָה. וּבִתְשׁוּעָה בְּאָב וְכֵן בְּשִׁבְעַת יָמֵי אֲבָלָה, גַּם כֵּן לֹא תִרְחֹץ, רַק תִּקְנַח. וְגַם כְּתָנֶת לְבָנָה לֹא תִלְבַּשׁ, רַק כְּתָנֶת יִשְׁנָה, שֶׁהִיא בְּדוּקָה שָׂאִין עָלֶיהָ כְּתָמֵי דָם (עֵינֵי אֱלֵיהּ רַבָּא שִׁמּוֹן תַּקְנֵא סַעֲרֵי קָטָן ב). אָבֵל לְאַחַר שְׁבֻעָה, אָף עַל פִּי שֶׁאֲסוּרָה בְּרַחֲצָה כָּל שְׁלֹשִׁים, מְכַל מְקוֹם יְכוֹלָה לְרַחוּץ קֶצֶת לְצַרְדֵּי לְבִישַׁת לְבָנִים, וְתוֹכֵל לְלַבּוֹשׁ כְּתָנֶת לְבָנָה.

סעיף ו'

בְּכָל יוֹם מְשֻׁבְּעַת יָמֵי הַסְּפִירָה, צָרִיכָה לְכַתְּחֹלָה לְבַדֵּק אֶת עֲצָמָה שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, אַחַת שְׁחֵרִית וְאַחַת סָמוּךְ לְבֵין הַשְּׂמָשׁוֹת. וּבְדִיעָבֵד, אֶפְלוּ לֹא בְּדָקָה רַק פַּעַם אַחַת בִּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן וּפַעַם אַחַת בִּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, יֵשׁ לְהַקְלִי. וְדוֹקָא בִּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. אָבֵל אִם בְּדָקָה בִּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן וּבִיּוֹם הַשְּׁמִינִי, אִין לָהּ אֶלָּא יוֹם שְׁמִינִי בְּלֵבֵד, וְצָרִיכָה לְהוֹסִיף עוֹד שְׁשָׁה יָמִים.

סיון

ל

סעיף ז'

כָּל בְּדִיקוֹת אֵלוֹ, בֵּין בְּהַפְסֵק טְהָרָה בֵּין בְּשִׁבְעַת יָמֵי נְקִיִּים, צָרִיכִין לְהִיּוֹת בְּבִגְד פְּשְׁתָּן לָבָן אוֹ בְּצִמְרֵי גֶפֶן אוֹ בְּצִמְרֵי לָבָן, נְקִי וְרָד, וְתַכְנִסְנוּ בְּעֵמֶק לְחוּרִים וְלִסְדָּקִים עַד מְקוֹם שֶׁהַשְּׂמֶשׁ דָּשׁ, וְתִרְאֶה אִם אִין בּוֹ אֵיזָה מְרָאָה אֲדַמּוּמִית. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לָהּ לְהַכְנִיס כָּל כֶּד בְּעֵמֶק, תִּבְדֹּק עַל כָּל פְּנִים כְּפִי כְּחַה הָאֶפְשָׁרִי. וְטוֹב שְׁלַכְל הַפְּחוֹת. בְּדִיקָה אַחַת תִּהְיֶה עַד מְקוֹם שֶׁהַשְּׂמֶשׁ דָּשׁ. (וְצָרִיךְ כָּל אִישׁ לְלַמֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ דִּין הַבְּדִיקוֹת, כִּי מְרַבָּה אֵינָן יוֹדְעוֹת). וּבִתְּוֹלוֹת שְׁבוּדָקוֹת קִדְּם הַנְּשׂוּאִין, יְבַדְּקוּ גַם כֵּן כְּפִי כְּחוֹן הָאֶפְשָׁרִי.

סעיף ח'

הַבְּדִיקוֹת צָרִיכוֹת לְהִיּוֹת לְאוֹר הַיוֹם, וְלֹא לְאוֹר הַנֵּר. וַיֵּשׁ מְחַמְרִין אֶפְלוּ בְּדִיעָבֵד אִם לֹא הִיָּתָה לְכָל הַפְּחוֹת בְּדִיקָה אַחַת בִּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן וּבְדִיקָה אַחַת בִּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לְאוֹר הַיוֹם.

סעיף ט'

אם מצאה פתם בימי ספירת הנקיים, או אפלו ראתה דם ממש, יכולה להפסיק בטהרה וללבוש לבנים גם ביום זה, כל שפסקה קדם בין השמשות, ומיום המחרת תספר שבעה נקיים מחדש.

סעיף י'

וכן פלה שראתה דם קדם הנשואין, ואם תמתין חמשה ימים, יהיה יום הנשואין קדם זמן טבילתה וקשה להם לדחות הנשואין, אזי תוכל להפסיק בטהרה מיד ביום שפסקה קדם בין השמשות ולספר ממחרת שבעה נקיים, כדי שתוכל לטבל קדם החפה. וזה עדיף טפי מלעשות החפה בעודה.

סימן קס - הלכות חפיפה ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

ביום השביעי בעוד יום קדם בין השמשות תרחץ בחמין כל גופה היטיב, ובפרט במקומות הקמטין ובבית הסתרים תרחץ היטיב, ותבדק כל גופה במקום שיכולה לראות ולמשמש בנדיה היטיב, שלא ישאר עליה שום חציצה או שום לכלוך, וגם תחף ותסרק היטיב במסרק כל שערוותיה ותפספסן, שלא תהיינה מדבקות או קשורות. וזאת נקראת חפיפה. וצריכה לעסק בחפיפה עד שתחשך, שתטבל מיד לאחר החפיפה, כי לכתחלה צריכה להיות החפיפה סמוך לטבילה, וגם שתהא החפיפה ביום. על כן המנהג הכשר הוא, שתתחיל בחפיפה בעוד יום ותמשיך עד הלילה.

סעיף ב'

חפיפה שבמקום השערות, לא תהא בדבר שמסבך את השערות. ובבורית שאנו קורין זייף [סבון], נוהגין להקל, שהוא מנקה היטיב ואינו מסבך.

סעיף ג'

במקום שאין מרחץ בבית הטבילה, אלא שחופפת בביתה ואחר כך הולכת לטבל, תשא עמה מסרק ותסרק שמה שערוותיה עוד הפעם.

סעיף ד'

בשעת הדחק שאי אפשר לה לעשות החפיפה ביום, תוכל לעשותה בלילה, רק תזהר לחף פראוי ולא תמהר. וכן אם אי אפשר לה לחף גם בלילה, תוכל לעשות כל החפיפה ביום.

סעיף ה'

חלה טבילתה בליל שבת, תעשה החפיפה ביום, ותזהר מאד לגמור כל החפיפה קדם בין השמשות, שלא תבוא חס ושלום לידי חלול שבת. ולענן הדלקת הנרות, המבחר הוא, אם אפשר, שתלך לביתה לאחר החפיפה, או שתעשה החפיפה בביתה, ולאחר החפיפה קדם בין השמשות, תדליק את הנרות, ואחר כך תטבל. ואם אי אפשר, ידליק הפעל. ואם גם זאת אי אפשר, תדליק ותברך על הנרות בעוד היום גדול, ותאמר קדם ההדלקה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זאת, כי במקום הצרף, מהני תנאי (כדלעיל סימן עה סעיף ד). אבל מה שקצת נוהגות לברך אחר הטבילה על נרות דולקים, צריכין לבטל, כי היא מברכת ברכה לבטלה.

תמו

א

סעיף ו'

במקום שנוהגין לטבל במוצאי שבת ובמוצאי יום טוב, צריכין לשאל למורה הוראה איך יתנהגו בחפיפה.

סימן קסא - דיני חציצה ובו כ' סעיפים:

סעיף א'

צריכה שתטבל כל גופה עם כל שערותיה בפעם אחת. ולכן צריכה להשגיח במאד מאד, שלא יהא עליה בשעת טבילה שום דבר החוצץ, שאפלו אם הוא משהו, לפעמים הוא חוצץ, ולא עלתה לה טבילה. לא מבעיא על גופה מבחוץ שצריכין המים לבוא שמה, וכיון שיש חציצה, הרי אין המים באים שמה, אלא אפלו בבית הסתרים, שאין המים באים שמה, מכל מקום צריכין שיהיו ראויים לביאת מים. דרך משל, השנים, אף על פי

שָׂאִין צָרִיכִין שְׂבֹאוֹ הַמַּיִם לְתוֹךְ פִּיהָ, מִכֹּל מְקוֹם אִם יֵשׁ חֲצִיצָה בֵּין שְׁנֵיהֶן, לֹא עֲלֵתָהּ לָהּ טְבִילָה, כַּאֲשֶׁר יִבְאֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם. וְצָרִיכָה כָּל אִשָּׁה לְדַעַת כָּלֵל זֶה, שֶׁכָּל הַמְקוֹמוֹת שְׂבִגוּפָהּ, צָרִיכִין שְׂיָהוּ נְקִיִּים וְרְאוּיִין לְבִיאַת הַמַּיִם בְּשַׁעַת טְבִילָה.

סעיף ב'

צוֹאֵת הָעֵינַן שְׁחוּץ לְעֵינַן, חוֹצְצַת, אָף עַל פִּי שֶׁהִיא לְחָה. וְשִׁבְתוֹךְ הָעֵינַן, לְחָה אֵינָה חוֹצְצַת. וְיִבְשָׁה שֶׁהִתְחִילָה לְהוֹרִיק, חוֹצְצַת.

סעיף ג'

הַדָּם הַיָּבֵשׁ שֶׁעַל הַמַּכָּה, חוֹצֵץ. וְרִיר שֶׁבְּתוֹכָהּ, אֵינּוּ חוֹצֵץ. יָצָא הָרִיר, אִם לַח, אֵינּוּ חוֹצֵץ. יָבֵשׁ, חוֹצֵץ. לְפִיכֹךְ אִשָּׁה בְּעַלְת חֲטָטִים, צָרִיכָה לְחַף אוֹתָם בְּמַיִם עַד שִׁיתְרַכְכוּ. וְכֵן גַּלְד שֶׁעַל גְּבִי הַמַּכָּה, אֶפְלוֹ אִם הִיא מְצַטְעֶרֶת לְהַסִּירוֹ, אוֹ אֲבַעְבוּעוֹת שְׁחִין, צָרִיכָה לְהַסִּירָן אוֹ לְרַכְכֵן הַיֵּטֵב בְּמַיִם.

סעיף ד'

רְטִיָּה שֶׁעַל גְּבִי הַמַּכָּה, חוֹצְצַת. וְגַם רְטִיּוֹת שֶׁמְנִיחִין אוֹתָן לְזִמְן שְׁלֵשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה חֲדָשִׁים וְאַחַר כֵּךְ נוֹפְלוֹת מֵעֲצָמָן וּבְתוֹךְ הַזְּמַן אִי אֶפְשָׁר לְהַסִּירָן אֶלָּא בְּקָרִיעַת הָעוֹר עִמָּהּ וְהָאִשָּׁה אוֹמְרַת שֶׁהִרְגְּלָה עִמָּהּ וְאֵינָה מְקַפְּדַת, מִכֹּל מְקוֹם חוֹצְצוֹת. וְכֵן אִשָּׁה שִׁישׁ לָהּ מַכָּה וְנִפְתְּחָה, וְנוֹתְנִים בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב תַּחַת הָרְטִיָּה גֵּרַר מִבְּגָדִים עֲדִים שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְאָף כֶּשֶׁמְסִירִין אֶת הָרְטִיָּה אֵינּוּ נִרְאָה, כִּי הוּא בְּעַמְק, מִכֹּל מְקוֹם חוֹצֵץ.

סעיף ה'

לְכַלּוֹכֵי צוֹאָה שֶׁעַל הַבָּשָׂר שֶׁנֶּעֱשׂוּ מִחֲמַת זָעָה, אִם נִתְיַבְּשׁוּ, חוֹצְצִין. מִלְּמוּלִין שֶׁעַל הַבָּשָׂר, וְהוּא מָה שֶׁלִּפְעָמִים יָדְיוֹ שֶׁל אָדָם מְלַכְלָכוֹת בְּטִיט אוֹ בְּבָצֵק אוֹ בְּזָעָה, וּמוּלֵל יָדוֹ הָאֲחַת עַל חֻבְרָתָהּ וְנֶעֱשִׂים כְּעֵין גְּרָגְרִין, חוֹצְצִין.

סעיף ו'

הַדִּיּוֹ, הַחֶלֶב וְהַדְּבֵשׁ, שֶׁרַף הִתְאַנָּה וְשֶׁרַף הַתּוֹת וְשֶׁרַף הַחֲרוֹב וְשֶׁרַף הַשֶּׁקֶמָה (הוּא מִיּוֹ תְּאֵנָה), יָבֵשִׁים, חוֹצְצִין. וְשָׂרָר כָּל הַשְּׂרָפִים, אֶפְלוֹ לַחִים, חוֹצְצִין. וְכֵן הַדָּם, אֶפְלוֹ לַח, חוֹצֵץ.

סעיף ז'

צָבַע שְׂצוּבָעוֹת הַנָּשִׁים פְּנִיָּהוּ וַיְדִיָּהוּ וּשְׁעַר רֹאשׁוֹ, אֵינּוּ חוֹצֵץ. וְכֵן אִשָּׁה שְׂאֵמְנוֹת שָׁלָה לְצַבֵּעַ בְּגָדִים וְכַדּוּמָה, וּמַחְמַת זֶה יְדִיָּה צְבוּעוֹת, וְכָל הַנָּשִׁים שֵׁישׁ לָהֶן אֵמְנוֹת זוֹ דֶּרֶךְ שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד בְּכָד, אֵינּוּ חוֹצֵץ.

סעיף ח'

בְּצוּאָה שֶׁתַּחַת הַצְּפָרָן, יֵשׁ חֲלוּקִים. וְכִבֵּר נִהְגוּ לְחַתֵּךְ צְפָרְנֵי יְדֵיהֶן וּרְגְלֵיהֶן קִדָּם הַטְּבִילָה. וְתִזְהַר לְשַׁרְפוֹ, כִּי אִם יִדְרֹךְ עֲלֵיהֶן בַּעֲלָה אוֹ אָדָם אַחֵר, מִסָּכָן. וּבְשִׁבְתָּ וַיּוֹם טוֹב אִם שָׁכַחָה לְחַתֵּךְ קִדָּם, יֵשׁ מִתִּירִין לְחַתֵּךְ עַל יְדֵי גוֹיָה. אִם יֵשׁ לָהּ נֶפֶח עַל מְקוֹם הַצְּפָרָן, וְאֵינָה יְכוּלָה לֹא לְחַתֵּכוֹ וְלֹא לְנַקֵּר תַּחְתָּיו, אִם נִפּוּחַ כָּל כָּד שְׂאֵין הַטֵּיט שֶׁתַּחְתָּיו נִרְאָה, אֵינּוּ חוֹצֵץ. אִשָּׁה שֶׁשָׁכַחָה לְחַתֵּךְ צְפָרָן וְטְבְּלָה כָּד, אִם נִזְכְּרָה קִדָּם שֶׁנִּזְקָקָה לְבַעֲלָה, צְרִיכָה טְבִילָה אַחֲרָת. וְאִם לֹא נִזְכְּרָה עַד לְאַחַר שֶׁנִּזְקָקָה לְבַעֲלָה, תַּעֲשֶׂה שְׂאֵלַת חָכָם.

תמוז

ב

סעיף ט'

תִּזְהַר לְהַסִּיר קִדָּם טְבִילָה, הַנְּזָמִים וְהַטְּבָעוֹת.

סעיף י'

צְרִיכָה לְנַקֵּר שְׁנֵי קִדָּם טְבִילָה, מִשּׁוּם דְּמַצוּי הוּא שְׂיִמְצָאוּ בֵּין שְׁנֵי שְׂיוּרֵי מֵאֶכֶל. וְאִם טְבְּלָה וְנִמְצָא אֵיזָה דְּבַר בֵּינֵיהֶן אוֹ דְבוּק בְּהֶן, לֹא עֲלֵתָה לָהּ טְבִילָה. וַיֵּשׁ נוֹהֲגוֹת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בֶּשֶׂר בַּיּוֹם לְכַתֵּן לְבֵית הַטְּבִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהַבֶּשֶׂר נִכְנָס בֵּין הַשְּׁנַיִם יוֹתֵר מִשְּׂאֵר אֶכֶל, וַיֵּשׁ לְחוּשׁ, שְׂאֵפְלוּ תִנְקֵר שְׁנֵיהֶן, שְׂמָא יִשְׂאֵר מִמֶּנּוּ, וּמִנְהֵג יָפָה הוּא. וּבְשִׁבְתָּ וַיּוֹם טוֹב שְׂאוּכְלִין בֶּשֶׂר, תִּזְהַר לְנַקֵּר בַּיּוֹתֵר. וְצְרִיכָה כָּל אִשָּׁה לְזָהַר, שֶׁלֹּא תֹאכַל שׁוּם מֵאֶכֶל בֵּין הַחֲפִיפָה לְטְבִילָה. וְכָל יוֹם הַטְּבִילָה לֹא תַעֲסֵק בְּבָצֵק אוֹ בְּנֵרוֹת שֶׁל שַׁעוּה, שֶׁלֹּא יִדְבֵק בָּהּ שׁוּם דְּבַר. אִךְ בְּעָרֵב שִׁבְתָּ, אִם דֶּרֶכָה לְלוּשׁ בְּעַצְמָהּ לְכַבּוֹד שִׁבְתָּ, אֵל תִּמְנַע, רַק תִּזְהַר לְרַחוּץ אַחֵר כָּד יְדִיָּה יָפָה יָפָה.

סעיף יא'

אִשָּׁה שֵׁישׁ לָהּ שֵׁן תוֹתְבָת, תִּשְׂאֵל לְמוֹרָה הוֹרָאָה אִיךָ תִּתְנַהֵג בְּטְבִילָה. (עֲגוּן בְּסֵפֶר גְּדוּלֵי טְהָרָה שְׂאֵלוֹת וְתִשׁוּבוֹת אִמְרֵי אֵשׁ סִימָן עַה עו, וּבְסֵפֶר חֲכַמַת אָדָם, וְעֲגוּן שֵׁם בְּאִשָּׁה שֵׁישׁ לָהּ סְתִימַת אֲבָר [מִתְכַת] (פְּלִאמְבֵּט) בְּנִקְבֵי שְׁנֵיהֶן. וְעֲגוּן בְּסֵפֶר מִי נִדָּה סִימָן קַצַח, וּבְסֵפֶר שְׂאֵלוֹת וְתִשׁוּבוֹת

בנינו ציון החדשות סימן נו). וכן אשה שהיא מכה בשבר ונושאת טבעת ברחמה, תעשה שאלת חכם. (עין נודע ביהודה קמא סימן סד, ותנינא סימן קלה, וסדרי טהרה סימן קצח סעיף קטן כג).

סעיף יב'

לא תאחזו בה חברתה בשעת טבילה, לפי שלא יבואו הפנים במקום האחיזה. ובשעת הדחק, תטביל האשה, שהיא רוצה לאחוז אותה, תחלה ידיה במקוה, ואחר כך תאחז אותה, לא בכת ובדבוק חזק. אלא בדבוק בינוני כדרך כל אדם.

סעיף יג'

היכא דאפשר, אין לטביל במקום שיש בקרקעיתו טיט, משום חשש חציצה. ובשעת הדחק נוהגין להקל, משום דסתם טיט שבפנים אינו עב כל כך. אבל הטיט שעל שפת הנקר שמתדבק בגלילה, הוי חציצה. ולכן צריכה לזהר, שבבואה אל תוך הנקר, קדם שתטבל, תדיח היטב רגליה מן הטיט שנדבק בה בשפת הנקר. אם תרצה להניח בתוך הנקר תחת כפות רגליה איזה דבר שתעמד עליו בשעת טבילה, צריכה לשאל למורה הוראה פי יש הרבה דברים שאסור לעמוד עליהם בשעת טבילה.

סעיף יד'

לא תטבל בקומה זקופה, מפני שיש מקומות שמסתתרים בה על ידי כך. ואל תשחה הרבה עד שידבקו סתריה זה בזה, אלא שוחה מעט, עד שיהיו סתרי בית הערוה נראים, כדרך שנראים בשעה שהיא לשה את הפת שמפסקת רגליה מעט להתחזק וללוש בחזק. ותחת ידיה יהא נראה, כדרך שנראה בשעה שהיא מיניקה את התינוק. ואינה צריכה להרחיק ירכותיה זה מזה יותר מדי, וגם לא להרחיק זרועותיה מהגוף יותר מדי, אלא יהיו כדרך שהם בעת הלוכה. ואם שחה ביותר או זקפה ביותר, לא עלתה לה טבילה, מפני שנעשים קמטים בגופה ואין הפנים באים שמה. ולכן צריכין להשגיח שיהיו הפנים למעלה מטבורה שלשה טפחים, דבענין זה יכולה לטבול כראוי. ובשעת הדחק שאין הפנים גבוהים כל כך, תשב מתחלה לאט לאט בפנים עד צוארה ואחר כך תטבל, באופן שלא יתהוה תחלה בגופה שחוץ לפנים שום קמט. ומה שנעשה אחר כך איזה קמט בגופה שבתוך הפנים, אינו מזיק, מפני שכבר קדמו הפנים שם. ואם הפנים נמוכים מאד, בשעת הדחק תטבל בשכיבה כמו דג, רק שיתכסה כל גופה עם שערוותיה בפעם אחת בפנים.

סעיף טו'

אינה צריכה לפתוח פיה כְּדִי שְׂיִכְנְסוּ הַמַּיִם, וְלֹא תִקְפֹּץ אוֹתוֹ יוֹתֵר מִדִּי. וְאִם קִפְצָה, לֹא עֲלֶתָה לָהּ טְבִילָה, אֲלֵא תִשְׁיֵק שְׂפִתוֹתֶיהָ זֹלֹז דְּבוּק בִּינוֹנִי. נִתְּנָה שְׁעָרָה בְּפִיהָ וְטְבִילָה, לֹא עֲלֶתָה לָהּ טְבִילָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּאוּ הַמַּיִם עַל שְׁעָרָה.

סעיף טז'

לֹא תַעֲצוֹם עֵינֶיהָ בְּיוֹתֵר, כִּי עַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים קְמָטִים לְמִטָּה. וְגַם לֹא תִפְתַּחַם בְּיוֹתֵר, כִּי נַעֲשִׂים קְמָטִים לְמַעְלָה, אֲלֵא תִסְגְּרוּן בְּרַפְיוֹן.

סעיף יז'

צְרִיכָה לְהִסִּיר הַצּוּאָה מִשְׁפֵּת הַחֹטֵם גַּם מִבְּפָנִים. אָבֵל מָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה בְּתוֹךְ הַחֹטֵם, לֹא חִיֵּץ. וְכֵן צְרִיכָה לְהוֹצִיא צוּאֹת הָאֵזֶן. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָאִשָּׁה צְרִיכָה לְהִטִּיל מַיִם קִדְּם טְבִילָה אִם הִיא צְרִיכָה לְכָךְ. גַּם צְרִיכָה לְבַדּוֹק עֲצָמָה בְּגִדּוּלִים וּבְקִטְנִים, שֶׁלֹּא תִהְיֶה צְרִיכָה לְעַצוֹר עֲצָמָה וְלֹא יִהְיוּ רְאוּיִים לְבִיאַת מַיִם. וּבְדִיעֵבֵד, אֵינּוּ מַעֲכָב.

תמוז ג

סעיף יח'

לֹא תִטְבֵּל בְּאֵבֶק שֶׁעַל רִגְלֶיהָ. וְאִם טְבִילָה, אִם הָיָה אֵבֶק דֶּק שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ הַמַּיִם, עֲלֶתָה לָהּ טְבִילָה.

סעיף יט'

סֵתֵם כְּנִים וּפְרַעוֹשִׁים, אֵינָם נִדְבָּקִים בְּגוֹף, וְהַמַּיִם נִכְנָסִים שָׁמָּה וְלֹא חִיֵּץ. אָבֵל מִיֵּן כְּנִים הַדְּבוּקִים בְּבֶשֶׂר וְנוֹשְׁכִים בְּעוֹר בְּמָקוֹם שֶׁעַר וְנִדְבָּקִים בְּחֹזֶק בְּבֶשֶׂר, צְרִיכָה לְהִסִּירוֹ עַל יְדֵי חֲמִין וּלְגַרְרוֹ בְּצַפְרוֹן. וְאִם אֵינָה יְכוּלָה לְהִסִּירוֹ, אֵינָן חוֹצְצִין. וְאוֹתָן כְּנִים קִטְנִים הַדְּבוּקִים בְּשְׁעָרוֹת, צְרִיכָה לְהִסִּירוֹ, מִשּׁוּם דְּהוֹגֵן חֲצִיצָה.

סעיף כ'

אִשָּׁה שְׁיִישׁ לָהּ קְלִיעוֹת שְׁעָרוֹת דְּבוּקוֹת זֹו בָּזוּ, שְׁקוֹרִין בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְּנֹז מֵאָהָר
צָעַפּ אֹו מֵאָר לְאָקָעוֹ, וּבְלִשׁוֹן פּוֹלִין וְרוֹסְיָא קֵאלְטְנִיס, וַיִּשׁ סַכְּנָה לְגַלְחָן,
לֹא חִיצִי. וְאֶפְלוּ יֵשׁ בְּתוֹכָן אִיזָה חוּטִין שְׁאִי אֶפְשָׁר לְהַסִּירָן, אִם אֵינָן נִרְאִין
מִבְחוּץ, לֹא חִיצִי.

סימן קסב - הלכות טבילה ובו י"ד סעיפים:

סעיף א'

אִם בְּעֵלָה בְּעִיר, מְצוּהָ עַל הָאִשָּׁה שְׁתַּטְבֵּל בְּזִמְנָהּ, שֶׁלֹא לְבַטֵּל מִפְרָיָהּ
וּרְבִיָּה אֶפְלוּ לִילָה אַחַד, שְׁהָרִי מְצִינֹו בִּיהוּשָׁע שְׁנַעְנַשׁ עַל שְׁבַטֵל אֶת יִשְׂרָאֵל
מִפְרָיָהּ וּרְבִיָּה לִילָה אַחַד. וְאִשָּׁה שְׁמַתְאַחֶרֶת מִלְטַבֵּל כְּדִי לְצַעַר אֶת בְּעֵלָהּ,
עֲנִשָּׁה גְדוֹל מְאֹד, רַחֲמָנָא לְצַלָן.

סעיף ב'

אִסוּרָה לְטַבֵּל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים. וְאֶפְלוּ לְטַבֵּל סְמוּךְ
לְחֻשְׁכָּה בְּאֶפְן שֶׁלֹא תְבוּא לְבֵיתָה עַד שְׁתַּחֲשֹׁד, נְמִי אֲסוּר. וְאֶפְלוּ נִתְאַחֶרֶת
שֶׁלֹא טַבְּלָה בְּלִילָה שְׁלֹא אַחַר יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְטוֹבֶלֶת אַחַר כֶּף, אִסוּרָה גַם כֵּן
לְטַבֵּל בַּיּוֹם. וְגַם בְּעֲנִין זֶה, יֵשׁ לְהַחֲמִיר שֶׁלֹא תַטְבֵּל אֶפְלוּ סְמוּךְ לְחֻשְׁכָּה,
וְשֶׁלֹא תְבוּא לְבֵיתָה עַד שְׁתַּחֲשֹׁד, אֲלֵא תַטְבֵּל דְּוָקָא בְּלִילָה. וְהַפְלוֹת
הַטוֹבֶלוֹת קֹדֶם הַחֲפָה, יְכוּלוֹת לְטַבֵּל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי אֹו אַחַר כֶּף בַּיּוֹם.
וּבְשַׁעַת הַדְּחָק אֶפְילוּ אִם טוֹבֶלֶת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, יְכוּלָה גַם כֵּן לְטַבֵּל בַּיּוֹם,
וְאֶפְלוּ בְּבִקָר לְאַחַר הַנֶּחֱץ הַחֲמָה, אֲבָל לֹא יַעֲמִידוּ אֶת הַחֲפָה עַד צֵאת
הַכּוֹכָבִים. אֲבָל אִם טוֹבֶלֶת לְאַחַר הַחֲפָה, אִף עַל פִּי שֶׁהִיא טַבְּיָלָה
הִרְאִשׁוּנָה לְבַעֲלָהּ, דִּינָה כְּמוֹ שְׁאָר אִשָּׁה.

סעיף ג'

הִיכָא דְאֶכָּא אָנָס, כְּגוֹן שְׁיִרְאָה לְטַבֵּל בְּלִילָה מִחֲמַת צְנָה אֹו פֶּחַד אֹו שְׁבִית
הַטְּבִילָה הוּא חוּץ לְעִיר וְשַׁעֲרֵי הָעִיר נִנְעָלִין בְּלִילָה, יְכוּלָה לְטַבֵּל בְּשְׁמִינִי
בְּעוֹד יוֹם. אֲבָל בְּשְׁבִיעִי, לֹא תַטְבֵּל בַּיּוֹם אֶפְלוּ בְּמִקּוֹם אָנָס. וְהָא דְמַתְרַת
לְטַבֵּל בְּמִקּוֹם אָנָס בְּשְׁמִינִי בַיּוֹם, דְּוָקָא שְׁתַּעֲשֶׂה גַם הַחֲפִיפָה אֹז סְמוּךְ
לְטַבְּיָלָה. אֲבָל אִם יוֹם הַשְּׁמִינִי הוּא שְׁבִית אֹו יוֹם טוֹב שְׁתַּצְטַרְדָּ לַעֲשׂוֹת

החפיפה ביום שקדם הטבילה וגם תטבל ביום, זהו אסור, משום דתרי קלי בהדדי לא מקלינן (דהינו טבילה ביום וגם הרחקת חפיפה מטבילה).

סעיף ד'

לא תעמד על שום דבר בשעת טבילה. ואם מי המקנה עמקים וצריכה לעמד על שליבה, תעשה שאלת חכם.

סעיף ה'

לא תטבל במקום שיש חשש שיראו אותה בני אדם, מפני שמתוך כך היא ממחרת לטבל, וחישינן שמא לא תטבל יפה. ובדיעבד אם טבלה וידעינן בברור שטבלה כראוי, עלתה לה טבילה.

תמוז

ד

סעיף ו'

כשהיא טובלת, צריכה לעמד אצלה אשה יהודית גדולה יותר משתיים עשרה שנה ויום אחד, שתראה שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים. ואם אין לה אשה, יכול גם בעלה לעמד אצלה לראות שתטבל יפה.

סעיף ז'

מתרת לטבל בליל שבת (ועין לעיל סימן פו), אם עתה הגיע זמן טבילתה שלא יכלה לטבל מקדם, ובעלה בעיר. אבל אם אין בעלה בעיר, או שהיתה יכולה לטבל קדם, אסורה לטבל בליל שבת. ואם היא אחר לדה, יש חלוקי דינים אם מתרת לטבל בליל שבת או לא, ותעשה שאלת חכם. ואשה שזמן טבילתה בא קדם, אלא שלא טבלה, מחמת שלא היה בעלה בעיר, ובא בערב שבת, יש מקומות שמחמירין שלא לטבל בליל שבת. ובמקום שאין מנהג קבוע, אין להחמיר. ובמקומות שנוהגין להחמיר בליל שבת, גם במוצאי שבת לא תטבל. ואלמנה שנשאת, אסורה לטבל טבילה הראשונה בליל שבת, דהא אסור לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת (עין לעיל סימן קמח). ובמוצאי שבת יש מקלין שתטבל.

סעיף ח'

לאחר שטבלה כראוי, בעודה עומדת תוך המים, תברך אשר קדשנו במצותיו וזגנו על הטבילה. ויש להחמיר שקדם הברכה תכסה את עצמה

לְמַטָּה בְּאִיזוֹ מִטְּפַחַת, אוֹ לְכָל הַפְּחוֹת תַּחֲבֵק זְרוּעוֹתֶיהָ עַל גּוּפָהּ לְהַפְסִיק. וְלֹא תִסְתַּכַּל לְתוֹךְ הַמַּיִם בְּשַׁעָה שֶׁהִיא מְבָרְכָת. וְאִם טוֹבֵלֶת בְּמָקוֹם שֶׁתּוֹכֵל לַעֲכֹר אֶת הַמַּיִם בְּרַגְלֶיהָ, טוֹב לַעֲשׂוֹת כֵּן קֹדֶם הַבְּרָכָה. יֵשׁ נוֹהֲגוֹת שֶׁלְאַחַר הַבְּרָכָה טוֹבֵלֶת עוֹד פְּעַם אַחַת, וּמִנְהַג נָכוֹן הוּא, רַק תִּשְׁגִּיחַ שְׁגָם הַטְּבִילָה הַשְּׁנִיָּה תִהְיֶה כְּהֶגֶן.

סעיף ט'

לְאַחַר שֶׁטְבַּלָּה בַּמְּקוֹה כְּרֵאוּי, מִתְּרַת לְכַנֵּס לְבֵית הַמְּרֻחָץ לְחֵמָם אֶת עֲצָמָה, וְאִפְלוּ הוּא מְרֻחָץ שֶׁל זָעָה. אֲבָל לְחַזוֹר וְלִרְחוֹץ בְּאִמְבָּטִי, יֵשׁ אוֹסְרִים, וְכֵן נִהְגוּ. וְלִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ מֵיִם חֲמִיִּם לְחֵמָם אֶת גּוּפָהּ, יֵשׁ לְהַקְל. אִךְ בְּמָקוֹם שֶׁנִּהְגוּ לְאַסֹּר גַּם זֹאת, אֵין לְהַקְל.

סעיף י'

יֵשׁ לְאַשֶׁה לְהִיּוֹת צְנוּעָה בְּטְבִילַתָּה לְהַסְתִּיר לַיִל טְבִילַתָּה, וְלֹא תִלְךְ בְּפָנֵי הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יִרְגִּישׁוּ בָּהּ בְּנֵי אָדָם. וּמִי שֶׁאֵינָה עוֹשֶׂה כֵן, נֹאמֵר עָלֶיהָ, אַרְוֹר שׁוֹכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה. עוֹד יֵשׁ לָהּ לְזַהֵר, כְּשֶׁתִּצָּא מִן הַטְּבִילָה, שֶׁתִּפְגַּע בָּהּ חֲבֵרָתָה וְתִגַּע בָּהּ, שֶׁלֹּא יִפְגַּע בָּהּ תַּחֲלָה דְּבַר טָמֵא, כְּגוֹן כְּלָב אוֹ חֲמוֹר אוֹ חֲזִיר אוֹ סוּס אוֹ מְצָרַע וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ עִם הָאָרֶץ אוֹ גוֹי. וְאִם פָּגְעוּ בָּהּ דְּבָרִים אֲלוּ, אִם הִיא יִרְאֵת שָׁמַיִם, תַּחֲזוֹר וְתִטְבֹּל. מִי שֶׁפָּגַע בְּאַשֶׁה יוֹצֵאת מִן הַטְּבִילָה, אֵיכָּא לְמִיחָשׁ, חָס וְשָׁלוֹם, לְתַקְלָה. וְהַתְּקֵנָה הִיא שִׁיאֲמַר שְׁנֵי פְּסוּקִים אֲלוּ, שׁוֹפֵךְ בּוֹז עַל נְדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתַהוּ לֹא דָרָךְ (תְּהִלִּים קז), שׁוֹפֵךְ בּוֹז עַל נְדִיבִים וּמְזִיחַ אֶפְיָקִים רַפָּה (אִיּוֹב יב).

סעיף יא'

לְחֵמָם אֶת מֵי הַמְּקוֹה, יֵשׁ אוֹסְרִין וַיֵּשׁ מִתִּירִין. וּכְבָר נִתְפַּשֵּׁט הַמְּנַהֵג בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְהַתֵּר. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מְנַהֵג, אֵין לְהַקְל. וּבְמָקוֹם שֶׁנִּהְגוּ לְהַקְל, צְרִיכִין לְהִשְׁגִּיחַ שֶׁבְּלִיל שֶׁבֶת כְּשֶׁטּוֹבֵלִין, לֹא יִהְיוּ הַמַּיִם חֲמִין מִמֶּשׁ, אֲלֵא פּוֹשְׂרִים.

תמוז

ה

סעיף יב'

בְּעֵנֶן הַטְּבִילָה בְּנִהְרוֹת, לְדַעַת הַרְבֵּה גְדוּלֵי הַפּוֹסְקִים זְכוּרִים לְבְרָכָה, אֵין הַטְּבִילָה מוּעֵלֶת בְּנִהַר אֲלֵא בְּזִמְן שֶׁהוּא קָטָן כָּל כָּךְ, שֶׁיִּדוּעַ בְּבִירוֹ, שֶׁלֹּא נִתְגַּדֵּל מִחֲמַת מֵי גִשְׁמִים אוֹ מֵי שְׁלֵגִים, כִּי מִי גִשְׁמִים וּמִי שְׁלֵגִים אֵינָם מְטַהְרִין אֲלֵא בְּזִמְן שֶׁהֵם נְקוּיִם וְעוֹמְדִים בַּמְּקוֹה. אֲבָל כְּשֶׁהֵם זוֹחֲלִים עַל

הארץ, אינם מטהרין, אלא מי מעין מטהרין גם בזוחליו. ואף בשעת הדחק, במקום שאין מקוה, נוהגין להקל ולסמוך על הפוסקים דסבירא להו כמאן דאמר, דאפלו רואים שהנהר מתגדל מן הגשמים, מכל מקום עקר גדולו הוא ממקורו מן התהום, כי בעת הגשמים, האויר מלחלח ומקורי המעינות מתרבים ומתגברים, ונמצא לעולם, שהמים שבנהר רבם ממעין, ומי הגשמים מתבטלים בתוכו, ומטהרין גם בזוחליו. אבל במקום שיש מקוה, חלילה להקל. וגם במקום שאין מקוה, אם באפשרי, יש להחמיר, שאם הנהר נתרבה ממי גשמים, תמתין בטבילתה שנים או שלשה ימים, עד שישוב לאיתנו. וטוב אם באפשרי, שלא תטבול במקום שנתרחב, אלא במקום שהולך תמיד, דבזה יש קצת להקל טפי.

סעיף יג'

ובנהר שמתהווה לגמרי על ידי גשמים ולפעמים מתניבש, אף על פי שבשעת הגשמים גם שאר נהרות שופכים לתוכו, מכל מקום הואיל ולפעמים פוסק לגמרי, אין שום היתר לטבול בו כשהוא זוחל, עד שיקוו המים ויעמדו.

סעיף יד'

דיני המקוה, רבים הם מאד. ובכל מקום שעושין מקוה, אין לעשותו כי אם על ידי רב ממחה לרבים, גדול בתורה וביראה. וכאשר תהיה בו איזה שנוי גדול או קטן, יעשו מיד שאלת חכם. וכן כאשר יצטרכו לשאב אותו לנקותו, ישאלו איך יתנהגו.

סימן קסג - הלכות מילה ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

מצות עשה על האב למול את בנו, או לכבד ולעשות שליח לישראל אחר שימול אותו. ויש לו להאב לתת את הילד על ברפי הסנדק (עין שיערי תשובה סימן תקנא סעיף קטן א) ולהושיט את האזמל לידי המוהל, ולעמוד אצלו בשעת המילה להראות שהוא שלוחו. ובין חתונה לפריעה, מברך האב אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו וכו'. ויש לאדם לחזור ולהדר אחר מוהל וסנדק היותר טוב וצדיק. נוהגין שאין נוהגין סנדקאות לאיש אשר כבר היה אצלו סנדק בבן אחר. אם כבד מוהל אחד, אסור לחזור בו ולכבד

לְאַחַר, שְׁנֵאמַר,
שְׂאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כְזָב. וְאִם כִּבְד לְאַחַד וּבְתוֹךְ כָּד
הִלְךְ זֶה הַמּוֹהֵל מִן הָעִיר וְחָשַׁב הָאֵב כִּי לֹא יָבוֹא לְזִמּוֹן הַמִּילָה וְעַל כֵּן כִּבְד
לְאַחַר וּבְתוֹךְ כָּד בָּא הָרֵאשׁוֹן, יְמוּלְנוּ הָרֵאשׁוֹן.

סעיף ב'

נוֹהֲגִין שְׁכַל הָעַם שְׂאֵצֵל הַמִּילָה, עוֹמְדִים, שְׁנֵאמַר, וַיַּעֲמֵד כָּל הָעַם בְּבְרִית,
מִלְבָּד הַסְנַדֵּק שֶׁהוּא תוֹפֵס אֶת הַתֵּינוֹק, וְהוּא יוֹשֵׁב. וְלְאַחַר שֶׁבְרַךְ הָאֵב
לְהַכְנִיסוֹ וְעָנוּ אָמֵן, אוֹמְרִים כָּלֵם, כְּשֵׁם שְׁנִכְנַס לְבְרִית, כֵּן יִכְנַס לְתוֹרָה
וְלַחֲפָה וּלְמַעֲשֵׂים טוֹבִים.

סעיף ג'

הַמּוֹהֵל, צָרִיךְ שֶׁיַּדַּע הַלְכוֹת מִילָה (הַמְבֹאָרוֹת בְּיֹרֵה דַעָה). וְצָרִיךְ שֶׁיַּחְקֹר אִם
הֵיילֵד הוּא בְּרִיא. וְגַם לְהַמְיִלְדֵת יֵשׁ לְהַזְהִיר, שְׂאִם תִּרְאֶה אֵיזָה מְחוּשׁ
בְּיֵלֵד, תוֹדִיעַ.

סעיף ד'

וְצָרִיכִין לְזַהֵר בְּמֵאֵד מְאֵד שֶׁלֹּא לְמוּל וְלָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשֵׁשׁ חֲלִי, כִּי סַכְנַת
נַפְשׁוֹת דוֹחָה אֶת הַכֹּל, שְׂאֵפְשֵׁר לוֹ לְמוּל לְאַחַר זָמַן, וְאִי אֶפְשֵׁר לְהַחְזִיר
נַפְשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְעוֹלָם. וְעַיִן יוֹרֵה דַעָה סִימָן רֶסֶב וְסִימָן רֶסֶג, מְתֵי מְלִין
תֵּינוֹק שֶׁהִיָּה חוֹלָה וְהִיבְרִיא. וּמְיָד כְּשֶׁהַתֵּינוֹק רָאוּי לְמוּל, אָסוּר לְעַכֵּב אֶת
הַמְצָוָה מֵאֵיזָה טַעַם לְהַרְבּוֹת שְׂמִחָה וְכַדוּמָה, אֶלָּא יְמוּל מִיָּד כְּשֶׁהוּא רָאוּי
(תְּשׁוּבַת דב"ש סִימָן קצב) אֵךְ לֹא בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּיוֹם טוֹב, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּיֹרֵה דַעָה
סִימָן רסו.

תמוז

ו

סעיף ה'

אִשָּׁה שֶׁמְתוֹ שָׁנִי בְּנִיָּה מְחַמַּת מִילָה, שְׁנִירְאָה כִּי הַמִּילָה הַכְּחִישָׁה אֶת כְּחָס,
אִין מְלִין אֶת הַשְּׁלִישִׁי, עַד שֶׁיִּגְדֵל וְיִתְחַזֵּק כְּחוֹ. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁמְתָה לָהּ יֵלֵד אַחַד
מְחַמַּת מִילָה וְגַם לְאַחוּתָה אֶרֶע כֵּן, אֲזִי גַם שְׂאֵר הָאֲחִיוֹת לֹא יְמוּלוּ בְּנִיָּהוּן,
עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ וְיִתְחַזְּקוּ.

סעיף ו'

תינוק שנולד בין השמשות או קצת קדם, יעשו שאלת חכם, מתי ימול.

סעיף ז'

תינוק שמת קדם שנמול (בין בתוך שמונה ימים בין אחר כך), מלין אותו אצל קברו להסיר חרפתו ממנו, שלא יקבר בערלתו, כי חרפה היא לו. ואין מברכין על המילה, אבל קוראין לו שם, לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחית המתים, ותהיה בו דעה להכיר אביו ואמו. (ואם מת ביום טוב, ענו לקמן סימן ר סעיף ח וסעיף ט). אם שכחו למולו וקברוהו בערלתו, אם נזכרו מיד, שעדין אין לחוש שנתגול בקבר, צריכין לפתח את הקבר ולמולו. אבל אם לא נזכרו עד איזה ימים לאחר מותו, אין לפתח את הקבר (נודע ביהודה תנ"א סימן קסד).

סעיף ח'

נוהגין לעשות סעודה ביום המילה. שכל מצוה שקבלו ישראל בשמחה (כמו מצות מילה), עדין עושין בשמחה. וכתב, שש אנכי על אמרתך וגו', ודרשינן, זו מילה. ומי שאפשר לו לעשות סעודה הגונה ומקמץ ואינו עושה אלא בקאפּע ומיני מתיקה וכדומה, לא יפה עושה. מי שמזמינין אותו לסעודת ברית מילה, ויודע שיש שם אנשים מהגנים, מחיב גם הוא ללכת. עוד נוהגין לעשות סעודה במיני פרות ומשקין בליל שבת שקדם המילה, וגם זוהי סעודת מצוה. עוד נוהגין, שבלילה שלפני המילה, מתקבצין בבית התינוק ועוסקין בתורה ועושין קצת סעודה, וזו אין לה דין סעודת מצוה, שאינה אלא מנהג בעלמא.

סימן קסד - הלכות פדיון בכור ובו י' סעיפים:

סעיף א'

מצות עשה על כל איש מישראל, שיפדה מכהן את בנו שהוא בכור לאמו בחמשה סלעים. ובמטבעות שלנו צריך שיהיו כל כך עד שיהא בכלם חמשה לויט ושליש כסף צרוף (בראנדזילבער) (ענין חת"ם סופר סימן רפט). ויכול לתן לכהן, אפלו שאר חפצים שיהיו שוים כך, אבל לא קרקעות או שטרות. ולכו אין פודין [שטרות כסף]. ונוהגין לעשות סעודה למצוה זאת.

סעיף ב'

אמר לכהן אחד שיפדה ממנו את בנו, אסור לחזור בו. ואם חזר ופדה אותו מכהן אחר, הרי זה פדוי.

סעיף ג'

אין פודין את הבכור, עד שיעברו עליו שלשים יום. וביום שלשים ואחד יפדהו מיד, שלא להשהות את המצוה. ואין פודין בשבת וביום טוב. אבל בחל המועד פודין. נוהגין לעשות את הפדיון ביום. ומכל מקום אם עבר יום שלשים ואחד ולא פדה, או שחל בשבת או ביום טוב או בתענית, יש לפדותו תכף בלילה שלאחריו, ולא ימתינו עד למחר להשהות המצוה יותר.

סעיף ד'

האב, מייתי לה לבכור קמי כהן, ומודיע לו שהוא בכור פטר רחם לאמו הישראלי. ומייתי כסף או שוה כסף חמשה סלעים ומניח לפני הכהן, ואומר לכהן, זה בני בכורי וכו', ואחר כך מניחו לפני הכהן, והכהן שואל אותו, במאי בעית טפי לתן לי בנד בכורך וכו'. והוא משיב לו ואומר, חפץ אני לפדות את בני וכו'. ובעוד שהאב מחזיק את המטבעות בידו, קדם שיתנם לכהן, מברך, אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן, וגם שהחינו, ונותן מיד את המטבעות לכהן, והכהן נוטל את הכסף ומוליכו בידו על ראש הבן, ואומר, זה תחת זה וכו'. ואחר כך נותן את ידו על ראש הבן ומברכו ואומר, ישימך אלהים וגו', יברכך ה' וישמרך וגו', כי ארץ ימים ושנות חיים וגו', ה' ישמרך מכל רע וגו'. ואחר כך מברך הכהן על כוס יין. ואם אין יין, מברך על שאר משקה שרגילין לשתות שם, אבל אז צריכין לעשות הפדיון קדם נטילת ידים לסעודה, כי בתוך הסעודה אין מברכין על שאר משקים, מה שאין כן כשיש יין, שאז עושין הפדיון אחר ברכת

תמוז

ז

סעיף ה'

אם אין האב במקום הילד, יכול גם כן לפדותו מכהן באשר הוא שם. ואומר לכהן, יש לי בן בכור לפדותו. והכהן אומר לו, במאי בעית טפי וכו'.

סעיף ו'

בְּעֵינָיו מֵה שְׁנוּהֲגִין, שֶׁהִכְהִין מִחֲזִיר אַחַר כָּד אֶת דְּמֵי הַפְּדִיּוֹן כְּלוֹ אוּ מְקַצְתּוֹ לְאֵב, כָּתַב טוֹרֵי זָהָב טַעַם (וְצָרִיף עֵינָיו). וּמֵי שְׁרוּצָה לַעֲשׂוֹת הַמְצָנָה כְּדָבְעֵי לְמַהוּי, יְבַחַר לוֹ כֹּהֵן עֲנִי בַעַל תּוֹרָה וְיִרְאָה, וְהָאֵב וְגַם הִכְהִין יְגַמְרוּ בְּדַעְתָּם שְׁלֵא לְהַחֲזִיר אוּ יִתֵּן לוֹ בְּמַתָּנָה עַל מְנַת לְהַחֲזִיר (עֵינָו מַגְדֵּל עוֹז לְמַהֲרֵעֵב"ץ זְכוּרוֹנוֹ לְבֵרַכָּה).

סעיף ז'

הָאֵם, אֵינָה חִיבַת לְפָדוֹת אֶת בְּנָהּ. וְאִם מֵת הָאֵב, בֵּית הַדִּין פּוֹדִין אוֹתוֹ (עֵינָו נְקֻדוֹת הַכֶּסֶף).

סעיף ח'

עֵבֶר הָאֵב וְלֹא פָדָה אֶת בְּנוֹ, אוּ שְׁמַת הָאֵב וּבֵית הַדִּין לֹא פָדוּ אוֹתוֹ, חִיב הוּא בְּעַצְמוֹ לְפָדוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּשִׁינְגָדֵל, וּמְבָרָךְ, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פְּדִיּוֹן בְּכוֹר, וְשֶׁחֲחִינּוּ (וְעֵינָו בְּסִפְרֵי תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה).

סעיף ט'

כֹּהֲנִים וְלוֹיִם, פְּטוּרִים מִפְּדִיּוֹן הַבֵּן. וְאֶפְלוּ בַת כֹּהֵן אוּ בַת לוֹי שֶׁנִּשְׁאַה לְיִשְׂרָאֵל, הַבֵּן פְּטוּר מִפְּדִיּוֹן. וְאִם בַּת כֹּהֵן נִבְעְלָה לְגוֹי וְנִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ, אוּ אֶפְלוּ נִתְעַבְּרָה אַחַר כָּד בְּהַתֵּר, הַבֵּן חִיב בְּפְדִיּוֹן, שֶׁהָרִי אִמּוֹ נִתְחַלְלָה מִן הַכֹּהֲנָה עַל יְדֵי בְעִילַת הַגּוֹי. וְכֵן עַל יְדֵי שְׂאֵר בְּעִילַת אִסוּר, שֶׁהִיא מִתְחַלְלָת.

סעיף י'

אֲשֶׁה שֶׁהִפִּילָה וְאַחַר כָּד יִלְדָה בֵּן קִימָא, צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת שְׂאֵלָה.

סימן קסה - דין חנוך קטנים וקצת דיני מלמד ובו
ט"ז סעיפים:

סעיף א'

כָּל אֵב, חַיֵּב לְחַנֹּךְ אֶת בְּנָיו הַקְּטָנִים בְּכָל הַמְצוֹת, בֵּין בְּמִצְוֵה דְאוֹרֵיתָא בֵּין בְּמִצְוֵה דְרַבְנָן, כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה לְפִי דַעַת הַקְּטָן וְהַקְּטָנָה. וְכֵן לְהַפְרִישׁ מִכָּל דְּבַר אֲסוּר, כְּמוֹ שְׁאֵמַר הַפְּתוּב, חֲנֹךְ לְנַעַר עַל פִּי דְרַכּוֹ וְגוֹי. וְאִם לֹא יוֹסֵר בְּדַבְרִים, יִכְהוּ בְשֵׁבֶט וְכַדוּמָה, אֲבָל לֹא יִכְהוּ מִכּוֹת אַכְזָרִיּוֹת כְּמוֹ הַשּׁוֹטִים. וְכָל עָרוֹם יַעֲשֶׂה בְדַעַת. וּבִיּוֹתֵר צָרִיכִים לְהַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם שְׁלֹא יִדְבְּרוּ שְׁקָרִים, וּלְלַמֵּד לְשׁוֹנָם דְּבַרֵי אֱמֶת, וּלְהַרְחִיקֵם מִן הַשְּׁבוּעוֹת (עַיֵן לְעִיל סִימָן סז סעיף ט).

סעיף ב'

הַגָּעַת זְמַן הַחֲנוּךְ לְמִצְוֹת עֲשֵׂה, הִיא בְּכָל תֵּינּוֹק לְפִי חֲכָמָתוֹ וְהַבְּנָתוֹ. כְּגוֹן הַיּוֹדֵעַ מַעֲנֵן שֶׁבֶת, חַיֵּב לְשִׁמּוֹעַ קְדוּשָׁה וְהַבְּדֵלָה, וְכָל פִּיּוּצָא בְּזָה. וְהַחֲנוּךְ בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, בֵּין בְּדְאוֹרֵיתָא בֵּין בְּדְרַבְנָן, הוּא בְּכָל תֵּינּוֹק שֶׁהוּא בֵּר הַבְּנָה שֶׁמִּבִּין כְּשִׂאוֹמְרִים לוֹ שֶׁזֶה אֲסוּר לַעֲשׂוֹת אוֹ אֲסוּר לֶאֱכֹל. וַיֵּשׁ לְחַנֹּךְ הַקְּטָנִים שֶׁיַּעֲנֵנוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אִמּוֹן וְשִׂאָר הַדְּבָרִים. וּמִשְׁעָה שֶׁהַתֵּינּוֹק עוֹנֶה אִמּוֹן, יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְצָרִיכִים לְחַנְכֵם שֶׁיַּעֲמְדוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּאִימָה וּבִירָאָה. אֲבָל אוֹתוֹן שֶׁהֵם רָצִים וְשָׁבִים וּמִבְּלָבָלִים, מוּטָב שְׁלֹא לְהַבִּיאֵם.

סעיף ג'

אִפְלוּ מִי שֶׁאִינוֹ אָבִיו שֶׁל קְטָן, אֲסוּר לוֹ שִׁיתֵן לוֹ דְּבַר אֲסוּר לֶאֱכֹלוֹ, אוֹ לְצוּצוֹ, שֶׁיַּעֲשֶׂה אֵיזָה אֲסוּר. וְלִרְבַּ הַפּוֹסְקִים אִפְלוּ דְּבַר הָאֲסוּר רַק מִדְּרַבְנָן, אֲסוּר לִיתֵן לוֹ לֶאֱכֹל אוֹ לְצוּצוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה. וְאִם הַתֵּינּוֹק חוֹלָה קָצָת וְצָרִיךְ לֶאֱכֹל דְּבַר אֲסוּר, יֵשׁ לְהַתִּיר לָתֵת לוֹ עַל יְדֵי גוֹי דְּבַר שֶׁאִינוֹ אֲסוּר רַק מִדְּרַבְנָן. (וּלְעַנְיָן חֲמֵץ בַּפֶּסַח, עַיֵן בְּהַלְכוֹת פְּסַח).

תמוז

ח

סעיף ד'

דְּבַר שֶׁאִין בּוֹ אֲסוּר מִצַּד עֲצָמוֹ אֶלָּא שֶׁהַיּוֹם גּוֹרָם, אִין בּוֹ מִצְוֹת חֲנוּךְ. וּלְפִיכֵךְ מִתֵּר לִיתֵן לְתֵינּוֹק לֶאֱכֹל קָדָם קְדוּשָׁה, אִף עַל גַּב דְּחַיֵּב לְחַנְכּוֹ בְּקְדוּשָׁה. אֲבָל אֲסוּר לִיתֵן לוֹ לֶאֱכֹל חוּץ לַסֶּכֶה. דְּדוֹקָא בְּקְדוּשָׁה שֶׁהוּא כְּמוֹ אֲסוּר לָאוּ, שֶׁאֲסוּר לֶאֱכֹל קָדָם קְדוּשָׁה, בְּזָה קִיל. אֲבָל לְעַבּוֹר עַל עֲשֵׂה, אֲסוּר לִיתֵן לוֹ.

סעיף ה'

אסור לתן לתינוק, אפלו הוא פחות מתשע שנים, שיוציא איזה דבר בשבת אפלו לצרף מצנה, כגון סדור וחמש לבית הכנסת וכדומה (תשובות רבי עקיבא איגר סימן טו, עין שם).

סעיף ו'

קטן שגנב איזה דבר, אם הוא בעין, מחיבין להחזירו. ואם אינו בעין, פטור מדיני אדם אף לאחר שיגדל. אך לצאת ידי שמים, חוב לשלם כשיגדל. וכן אם עשה שאר עברות בקטנותו כשהוא בר הבנה, טוב שיקבל עליו איזה דבר לתשובה. ועל זה נאמר, גם בלא דעת נפש לא טוב.

סעיף ז'

לא יאים על התינוק שינכהו לאחר זמן. אלא אם רואהו עושה איזה מעשה, יכהו מיד או ישתק לגמרי. מעשה בתינוק שברח מבית הספר, והפחידו אביו שינכהו, הלך התינוק והמית את עצמו (מסכת שמחות פרק שני). אמרו רבותינו זכרונם לברכה, יצר, תינוק, ואשה, תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. לא יעשה מורא לתינוק בדבר טמא (כמו שפתיבתי לעיל סימן לג סעיף יד)

סעיף ח'

מדינא, מתר לתינוק ישראל לינק מגוזה (ועין לקמן סימן קסז סעיף יח). מכל מקום אם אפשר על ידי ישראלית, לא ינחווהו לינק מגוזה, משום דמטמטם את הלב ומוליד מזג רע. וכן מינקת ישראלית שצריכה לאכל מאכלי אסור לרפואה, אם אפשר, לא תניק בימים ההם את התינוק.

סעיף ט'

כל אב, מחיב ללמד את בנו תורה, שנאמר, ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם. וכשם שמצוה ללמד את בנו, כך מצוה ללמד את בן בנו, שנאמר, והודעתם לבניך ולבני בניך.

סעיף י'

מיד כשהתינוק מתחיל לדבר, ילמדו הפסוק תורה צוה לנו משה מורשה וגו', וכן פסוק שמע ישראל וגו' (רק יזהר מאד שיהא התינוק נקי בשעה שהוא מלמד אותו) (עין לעיל סימן ה סעיף א). וכן מלמדו מעט מעט איזה פסוקים עד שיגיע בכחו ללכת אל בית הספר, ואז ישכר לו מלמד. וידקדק לבחור מלמד

שהוא ירא שמים, למען ירגיל את התינוק מנעוריו ביראת שמים. וכשהגיע התינוק ללמד מקרא, נוהגין להתחיל עמו פרשת ויקרא, שהיא פרשת הקרבנות, דאמרו רבותינו זכרונם לברכה, יבואו טהורים (דהיינו תינוקות של בית רבן) ויעסקו בטהורים.

סעיף יא'

המלמד, צריך לישיב וללמד את התינוקות כל היום וקצת מן הלילה, כדי לחנכם ללמד ביום ובלילה. ולא יבטלו התינוקות כלל, חוץ מערב שבת וערב יום טוב בסוף היום. אין מבטלין את התינוקות אפלו לבגנו בית המקדש.

תמוז

ט

סעיף יב'

מלמד תינוקות שמניח את התינוקות ויוצא, או שעושה מלאכה אחרת עמהם, או שמתרשל בתלמודו, הרי זה בכלל ארור עושה מלאכת ה' רמיה. לפיכך אין להושיב מלמד אלא בעל יראה, מהיר לקרא ולדקדק. ואין למלמד להיות נעור בלילה יותר מדי, שלא יהיה עצל ביום ללמד. וכן לא יתענה או יעצר את עצמו ממאכל ומשתה או יאכל יותר מדי, כי כל אלו הדברים, גורמים שלא יוכל ללמד היטב. וכל המשנה, ידו על התחתונה ומסלקין לה.

סעיף יג'

לא יפה אותם מפת אויב, מוסר אכזרי, לא בשוטים ולא במקל, אלא ברצועה קטנה.

סעיף יד'

אין מלמדין את התינוקות בשבת דבר חדש מה שלא למדו עדיו, משום טרח שבת. אבל מה שקראו פעם אחת, שונים אותו להם בשבת (עין עוד יורה דעה סימן רמה, ועין לעיל סימן קנב סעיף ז).

סעיף טו'

קטן שמצא מציאה, ומכל שכן אם נתן לו אחר איזה דבר במתנה, אסור לגזלו ממנו.

סעיף טז'

אין מוסרין תינוק לגוי ללמדו ספר או ללמדו אמנות, ומכל שכן דאסור למסרו לאפיקורוס ישראל, דגרע טפי, ואיכא למיחש דלקמא ממשיך אבתרה.

סימן קסו - שלא לנחש לעונן ולכשף ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

כתיב, לא תנחשו ולא תעונו. כיצד הוא מנחש. האומר, הואיל ונפלה פתי מפי, או נפל מקלי מידי, או בני קרא לי מאחורי, עורב קרא לי, צבי הפסיקני בדרך, נחש מימיני, שועל משמאלי, לא אלך בדרך הזה כי לא אצליח: וכן אלו ששומעים צפצוף העוף ואומרים, יהיה כך או לא יהיה כך, טוב לעשות דבר זה ורע לעשות דבר זה: וכן מי שמבקשין ממנו מעות, ואומר, בבקשה ממך הניחני, עתה שחרית היא, ולא אתחיל תחלת היום בפרעון, או מוצאי שבת הוא, או ראש חדש הוא: וכן אלו שאומרים, צריכין לשחוט תרנגול זה, מפני שקרא ערבית, או תרנגלת זאת, מפני שקראה כמו תרנגול, וכן כל פיוצא בדברים אלו הכל אסור. והעושה דבר מדברים אלו, עובר בלאו. יש אומרים, דאם אינו אומר הטעם למה הוא מצוה לשחוט את התרנגלת או את התרנגול, אלא אומר סתם, שחטו תרנגלת זאת או תרנגול זה, מתר לשחטם. וכן הוא המנהג.

סעיף ב'

בית, תינוק, ואשה, אף על פי שאין נחוש, יש סימן. פרוש, שאם בנה בית, או נולד לו תינוק, או נשא אשה, אם הצליח אחר כך שלש פעמים או לא, הוא סימן לו להבא, ויכול לומר, בית זה מצליח לי וכו'. וכן מתר לשאל לתינוק, איזה פסוק למד, ולסמך עליו לעשות מעשה, דחשיב קצת כמו נבואה. יש אומרים, דמתר לעשות לו סימן בדבר שיבוא לעתיד, כמו שעשה אליעזר עבד אברהם או יהונתן בן שאול, ויש אוסרין. וההולך בתם ובוטח בה', חסד יסובבנו.

סעיף ג'

איזהו מעונן. זה שנותן עתים, שאומר באצטגנינות, יום פלוני טוב ויום פלוני רע, יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה פלונית, שנה פלונית או חדש פלוני רע לדבר פלוני. ומה שנוהגין שאין נושאים נשים אלא במלוי הלבנה, אין זה בכלל מנחש ומעונן, שאין עושים זאת אלא לסימן טוב, כדרך שמושחין את המלכים על המעין לסימן שתמשך מלכותם, כן עושים לסימן טוב כמו שהלבנה הולכת ומתמלאת. ומכל מקום אין לעכב את הנשואין בשביל זה, ומכל שכן שאין לעשות חפת נדה בעבור זה. וכן נוהגין להתחיל ללמד בראש חדש. ומה שנוהגין שאין מתחילין בשני וברביעי, יש מתירין גם כן.

תמוז

סעיף ד'

עוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה איזהו מעונן, זה האוחז את העינים. פרוש, שהוא כאלו אוחז עיני בני אדם וסוגרן, שהוא מטעה אותן, שנדמה להם כאלו עושה דברים נפלאים חוץ מדרך הטבע, ובאמת אינו עושה כלום, אלא בקלות ידיו ובתחבולות הוא מטעה אותן. והבדחנין שעושים כמעשים אלו בחתנות, עוברים בלאו. והמצוה לעשותן, עובר על לפני עור. ולכן מי שיש בידו למחות, מחיב למחות, וכל שכן שאסור להסתכל ולראותן. אבל אם נכרי עושה כן, מתר לראות.

סעיף ה'

אסור לדרוש במכשפים אלא במקום סכנת נפשות, או אם בא לו איזה חלי על ידי כשוף או מקרה ורוח רעה, מתר להתרפאות על ידי מכשף גוי.

סימן קסז - הלכות עבודה זרה ובו כ' סעיפים:

סעיף א'

עבודה זרה, אסורה בהנאה, היא ותשמישה ונויה ותקרבתה. ואם נתערב מדברים אלו אפלו אחד באלף של הטר, אוסר את כל התערובות בהנאה. איזהו תשמישה. הכלים שהכהן מקטיר בהם לפניה, כגון המחפה והגביעים, וכן הבית שמיחדים לה, והבסיס שפמעמידין אותה עליו, וכן כלי השיר שמזמרים בהם לפניה וכדומה. ואיזהו נויה. כגון הנרות

שְׁמַדְלִיקוֹן לְפָנֶיהָ, וְהַמְלַבּוּשִׁים שֶׁמְלַבְּשִׁים אוֹתָהּ, אוֹ שֶׁשָּׂטַח לְפָנֶיהָ בְּגָדִים וְכֵלִים נְאִים לְנוֹי, וְכֵן הָאֵילָנוֹת שֶׁרְגִילֵינוּ לְטַע לְפָנֶיהָ עֲבוּדָה זָרָה לְהִיּוֹת לָהּ לְנוֹי, הַיּוֹן נוֹיִיהָ, וְאַסוּרֵינוּ בְּהִנָּאָה, וְלָכֵן אָסוּר לִישֵׁב בְּצֵלָן. וְאַיִזוּהִי תִקְרָבָתָהּ, כְּגוֹן מְנִי מֵאֲכָל שֶׁמְנִיחִין לְפָנֶיהָ. (עַיֵן יוֹרֵה דָעָה סִימָן קִלְט וְסִימָן ק"מ סְעִיף א').

סעיף ב'

עֲבוּדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי, וְכֵן תְּשֻׁמִּישָׁה וְנוֹיָה, יֵשׁ לָהֶן בְּטוּל. כְּשֶׁמְבַטֵּל אוֹתָהּ הַגּוֹי בְּיָדָיו, שֶׁלֹּא תִהְיֶה עוֹד עֲבוּדָה זָרָה אוֹ תְשֻׁמִּישׁ אוֹ נוֹי לְעֲבוּדָה זָרָה, הִתְרִי. וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר, אֵין לָהֶם בְּטוּל.

סעיף ג'

נְרוֹת שֶׁהִדְלִיקוּ לְפָנֶיהָ, וְאַחַר כֵּן כִּבְּנוּ הַגּוֹי לְצַרְךָ עֲצָמוֹ וּמְכָרוּ לְיִשְׂרָאֵל, מִתְרִין, דְּכִיּוֹן שֶׁכִּבְּנוּ לְצַרְךָ עֲצָמוֹ, זֶהוּ בְטוּלוֹ. וּמְכַל מְקוֹם אֵין לְעֲשׂוֹת מִהֵן נְרוֹת שֶׁל מְצָנָה. וְכֵן כָּל דְּבַר שֶׁל עֲבוּדָה זָרָה, אִף עַל פִּי שְׁנַתְבַּטֵּל וּמִתְרִי לְהִדְיוּט, אָסוּר לְדַבֵּר מְצָנָה, מִשּׁוּם דְּמֵאִיסִי לְגִבּוּה.

סעיף ד'

הַמְלַבּוּשִׁים שֶׁלּוֹבְשִׁים הַכֹּהֲנִים כְּשֶׁנִּכְנְסִים לְבֵית עֲבוּדָה זָרָה, יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּנוֹי שְׁלָהֶם הוּא, וְלֹא נוֹי שֶׁל עֲבוּדָה זָרָה, וְאֵינוֹ צָרִיכִין בְּטוּל. וְיֵשׁ שֶׁמְצָרִיךְ בְּטוּל.

סעיף ה'

צוּרַת שְׁתֵּי וְעָרַב שֶׁמְשַׁתְּחוּיִם לָהּ, אָסוּרָה בְּלֹא בְטוּל. אֲבָל שְׁתֵּי וְעָרַב שְׁתוּלִין בְּצִנּוּר לְזָכְרוֹן בְּעֵלְמָא, מִתְרִי.

סעיף ו'

אָסוּר לְעֲשׂוֹת שׁוּם דְּבַר לְצַרְךָ עֲבוּדָה זָרָה, וְאַפְלוּ חִלּוֹנוֹת לְהַבִּית. וְאַסוּר לְמַכֵּר לָהֶם סְפָרִים הַמְיַחֲדִים לְעֲבוּדָה זָרָה. [וְכֵן סְפָרֵי תַנּוּ"ךְ הַמְעַתְּקִים בְּשֵׁנוּיִים, כְּדִי לְפַקְדָם וּלְהַחֲזִיק אֲמוּנָתָם]. וְכֵן לְמַכֵּר לָהֶם דְּבַר לְצַרְךָ עֲבוּדָתָם, אָסוּר אִם לֹא יוּכְלוּ לְקַנּוֹת בְּמְקוֹם אַחֵר. וְיֵשׁ אוֹסְרִין אֲפִילוּ אִם יוּכְלוּ לְקַנּוֹת בְּמְקוֹם אַחֵר. וְכָל בְּעַל נֶפֶשׁ, יַחְמִיר לְעֲצָמוֹ.

סעיף ז'

אסור להסתכל באליל ובנוי שֶׁלוֹ, שֶׁנֶאֱמַר, אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. וצָרִיכִין לְהִתְרַחֵק מִן הַבַּיִת וּמִכָּל שֶׁכֶן מִן הָאֱלִיל עֲצָמוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁלֹּא לְעֵבֶר שָׁם. וְאִסוּר לְשִׁמֵּעַ כְּלֵי הַשִּׁיר אוֹ לְהַרִיחַ בְּרִיחַ שְׁלֵהֶם. וְאִם שׁוֹמֵעַ כְּלֵי הַשִּׁיר, יֵאָטֵם אֲזַנָּיו. וְכֵן אִם בָּא רִיחַ, יִכּוֹן שֶׁלֹּא לְהִנּוֹת מִמֶּנּוּ.

סעיף ח'

הַרוּאָה בְּתֵי עֲבוּדָה זָרָה בְּיִשׁוּבּוֹ, אוֹמֵר, בַּיִת גָּאִים יִסַּח ה' (משלי טו). בְּחִרְבָּנוֹ, אוֹמֵר, אֵל נִקְמוֹת ה', אֵל נִקְמוֹת הוֹפִיעַ (תהלים צד).

סעיף ט'

יָשֵׁב לוֹ קוֹץ בְּרַגְלוֹ, אוֹ נִתְפָּזְרוּ לוֹ מַעוֹת בְּפָנָי עֲבוּדָה זָרָה, לֹא יִשַׁח לְהַסִּיר אֶת הַקּוֹץ אוֹ לְטוֹל אֶת הַמַּעוֹת, מִפְּנֵי שֶׁנֶּרְאָה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לָהּ. וְאִפְלוּ אִין אָדָם רוּאָה, מִכָּל מְקוֹם אִסוּר, אֶלָּא יֵשֵׁב אוֹ יִפְנֶה אַחֲרָיו אוֹ צִדּוֹ לְצַד הָעֲבוּדָה הַזָּרָה, וְאַחַר כָּךְ יִטּוֹל.

סעיף י'

יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, שֶׁאִסוּר לְהַלּוֹת לְצַרְךָ בְּנִין עֲבוּדָה זָרָה אוֹ לְתַכְשִׁיטֶיהָ אוֹ לְמִשְׁמִשֶׁיהָ, וְכָל שֶׁכֶן דָּאִסוּר לְמַכֵּר לָהֶם תְּשֻׁמִּישִׁים. וְהַנְּמִנֵעַ, מְצָלִיחַ. וְאִין לְכַרְךָ סִפְרֵי עֲבוּדָה זָרָה, חוּץ מִסִּפְרֵי הַדִּינָיִם וְהַסּוֹפְרִים. וְאִם חוֹשֵׁשׁ מִשׁוּם אִיבָה, עַל כָּל פְּנִים כָּל מָה שֶׁיִּכּוֹל לְהַשְׁמִיט, יִשְׁמִט.

סעיף יא'

מְקוֹם שֶׁמִּתְקַבְּצִים גּוֹיִם וְאוֹמְרִים שֶׁשָׁם מוֹחֲלִים לָהֶם עֲוֹנוֹתֵיהֶם, אִסוּר לְשִׂאת וּלְתֵת שָׁם עֲמָהֶם (כֵּן כְּתֹב הַטּוֹרֵי זָהָב, וּבְחֻקְמַת אָדָם כָּלֵל פִּז סִימָן הַ כְּתֹב דְּצָרִיךְ עִיּוֹן).

סעיף יב'

אִסוּר לְהַזְכִּיר שֵׁם עֲבוּדָה זָרָה, בֵּין לְצַרְךָ, כְּגוֹן לוֹמַר לְחֻבְרוֹ, הַמֵּתֵן לִי בְּצַד עֲבוּדָה זָרָה פְּלוֹנִית, בֵּין שֶׁלֹּא לְצַרְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְשֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרַיִם לֹא תִזְכְּרוּ. וְאִסוּר לְגַרֵם לְגוֹי, שֶׁיִּזְכִּיר שֵׁם עֲבוּדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיד, לֹא יִשְׁמַע בְּגִרְמָא שְׁלָךְ. וְאִם נִתְחַיֵּב לוֹ הַגּוֹי שְׁבוּעָה, יֵשׁ מְקַלְוִין לְהַנִּיחַ

לו לְשַׁבַּע (עין אורח חיים סימן קנו). שם החגים שֶׁלֵּהֶם שָׁהִים כְּשֵׁמוֹת בְּנֵי אָדָם, אֵין חֶשֶׁשׁ לְהַזְכִּירָם. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִקְרָאָם כְּמוֹ שֶׁהַגּוֹיִם מְזַכְּרִים אוֹתָם בְּלִשׁוֹן חֲשִׁיבוֹת.

תמוז

יא

סעיף יג'

כָּל יְצַנּוּתָא אֶסִירָא, חוּץ מִלְצַנּוּתָא דְעֵבוֹדָה זָרָה דְשָׂרְיָא.

סעיף יד'

אֶסוּר לִתְּנוּ מִתְּנַת חֲנָם לְגוֹי שֶׁאֵינוֹ מִכִּירוֹ, דְּכִתִּיב, וְלֹא תִחַנְּם, וְדַרְשִׁינוּ לֹא תִתֵּן לָהֶם מִתְּנַת חֲנָם. אֲבָל אִם הוּא מִכִּירוֹ, לֹא הָיָה מִתְּנַת חֲנָם, שְׁגָם הוּא יִשְׁלַם גְּמוּלוֹ, אוֹ כָּבֵר שְׁלָם לוֹ, וְהָיָה כְּמוֹ מְכִירָה.

סעיף טו'

אֶסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, אֶפְלוּ לומר, כְּמָה נֶאֱחָה גוֹי זֶה בְּצוּרָתוֹ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לְסַפֵּר בְּשִׁבַּח מַעֲשָׂיו אוֹ שֶׁיִּחַבֵּב דְּבַר מִדְּבָרָיו, שֶׁזֶהוּ גַם כֵּן בְּכָלל וְלֹא תִחַנְּם, לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן. אֲבָל אִם מְכוּן בְּשִׁבְחוֹ לְהוֹדוֹת לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁבָרָא בְּרִיָּה נֶאֱחָה כְּזוֹ, מִתֵּר.

סעיף טז'

מִתֵּר לְפָרְנִס עֲנִיָּהֶם וּלְבַקֵּר חוּלִיָּהֶם וּלְקַבּוֹר מִתִּיָּהֶם וּלְהַסְפִּידוֹ וּלְנַחֵם אֲבִלֵיָּהֶם, מִשׁוּם דְּרַכִּי שְׁלוֹם.

סעיף יז'

לֹא יִתְיַחַד יִשְׂרָאֵל עִם גוֹי, מִפְּנֵי שֶׁהֵם חֲשׂוּדִים עַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים (ועין יורה דעה סימן קנג)

סעיף יח'

גוֹיָה לֹא תִנִּיק לְיֶלֶד יִשְׂרָאֵל בְּבֵיתָהּ, וְאֶפְלוּ אַחֲרַיִם עוֹמְדִים עַל גְּבֵה. אֲבָל בְּבֵית יִשְׂרָאֵל, מִתְּרַת לְהִנִּיקוֹ (ועין לעיל סימן קסה סעיף ח) אִם אַחֲרַיִם עוֹמְדִים עַל גְּבֵה אוֹ נְכֻסִים וְיוֹצְאִים. וְהוּא שֶׁלֹּא יִנְיַחוּ עִמָּה לְבַדּוֹ בְּלִילָה.

סעיף יט'

ישראלית לא תיגדל לגויה, אלא אם כן היא ידועה למיגדת, שאז מתרת (משום איבה). ודוקא בשקר ובחל. ולא תניק ישראלית לבן גויה אפלו בשקר, אלא אם כן יש לה חלב הרבה ומצער אותה, אז מתרת להניקו.

סעיף כ'

אסור ללמד אמנות לגוי.

סימן קסח - צורות האסורות ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

כתיב, לא תעשון אתי אלהי כסף וגו', וקבלו רבותינו זכרונם לברכה, דזוהי אזהרה שלא לציר צורות שבמדור העליון ושבמדור התחתון, והינו, לא תעשון כדמותי שמש הממששין לפני. ולכן אסור לציר צורות ארבעה פנים שבמרכבה וצורות שרפים ואופנים ומלאכי השרת, וכן אסור לציר צורות חמה ולבנה וכוכבים. ואפלו אינן בולטות, אסור לעשותן, ואפלו בשביל גוי. אבל להשהותן בבית, אם אינן בולטות, מתר, רק שלא יאמר לגוי לעשותן. משום דאמירה לגוי, אסורה בכל האסורין כמו באסורי שבת.

סעיף ב'

וכן אסור לציר צורת אדם. ואפלו רק פרוץ פני אדם לחוד, נמי אסור. ואפלו להשהותה, אסור, עד שיקלקל אותה קצת. ודוקא בצורה שלמה, דהינו בשתי עינים וחטם שלם. אבל אם אינה רק חצי הצורה מצד אחד, כדרך קצת המצירים צד אחד של הצורה, זה אינו אסור.

סעיף ג'

טבעת שיש עליה חותם שהוא צורת אדם, אם היתה הצורה בולטת, אסור להשהותה, ומותר לחתם בה, מפני שנעשית שקועה. ואם היתה הצורה שוקעת, מותר להשהותה, ואסור לחתם בה, מפני שנעשית בולטת.

סעיף ד'

אסור להסתכל בצורת אדם, שהרי נקרא פסל, ועובר משום, אל תפנו אל האלילים. אבל בצורות שעל המטבעות, כיון שרגילין בהן, מותר. והחסיד נזהר גם בזה

סעיף ה'

אסור לעשות בית תבנית היכל כשעור ארכו וגבהו ורחבו, אכסדרה תבנית אולם, חצר תבנית עזרה, שלחן תבנית השלחן שהיה בבית המקדש, מנורה תבנית המנורה שהיתה בבית המקדש. אבל עושה של חמשה קנים או של ששה או של שמונה. אבל של שבעה לא יעשה, אפלו משאר מיני מתכות, ואפלו בלא גביעים וכפתורים ופרחים, ואפלו אינה גבוהה שמונה עשר טפחים, משום דכל אלו הדברים, גם במנורה שבמקדש לא היו מעבין.

תמו

יב

סעיף ו'

יש נוהגין לעשות מנורה לשבעה נרות, דהינו ששה בעגול ואחד באמצע. אבל הרבה פוסקים אוסרים זאת. ויש להחמיר בספק אסור דאורייתא.

סעיף ז'

העושה שמן המשחה במעשה ובמשקל האמור בתורה, חייב כרת. ובשוגג, חייב חטאת, והוא שעושה אותו כדי להמשת. והעושה קטרת מאחד עשר סממנין שבתורה לפי המשקל, אפלו לא עשה אלא חציה או שלישיתה, חייב כרת. עשה להתלמד בה, פטור.

סימן קסט - אסור כתבת קעקע וקרח על מת ובו ג' סעיפים:

סעיף א'

כתוב בתורה, וכתבת קעקע לא תתנו בכם. מהי כתבת קעקע. כתב המחקה ו שקוע שאינו נמחק לעולם, זהו השורט על בשרו וממלא מקום השריטה בכחול או בדיו או בשאר צבעונים הרושמים. וכן אם צובע תחלה בצבע ואחר כך שורט במקום הצבע, עובר בלאו. ומכל מקום מתר לתן אפר ושאר דברים על המכה לרפואה, אף על פי שישאר הרשם, כי גם ממפתו ישאר רשם המוכיח עליו, שלא עשה משום כתבת קעקע.

סעיף ב'

כתיב, ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם. וכתוב, לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. וגדידה ושריטה אחת הן, ואסורות בין בפני המת בין שלא בפני המת. ואפלו להכות ביזו על בשרו עד שדם יוצא, אסור. ואפלו על צער אחר, אסור.

סעיף ג'

קרחה, הוא שתולש משער ראשו על מת. ואפלו בשערה אחת, איכא אסורא, וגם הנשים מזהרות בביל יקרחו, ומכל שכן בביל ישרטו.

סימן קע - אסור גלוח פאות הראש והזקן ובו ב' סעיפים:

סעיף א'

פאות הראש הן שתיים בסוף הראש, והוא מקום חבורו לקחי מימין ומשמאל אצל האזן. ואפלו לגלחן במספרים קצין תער, דהינו סמוך לבשר, שאינו משיר כלום מן השערות סמוך לבשר, יש אוסרין. ולכן אם צריך לגלחן לרפואה, יזהר שלא לגלחן סמוך לבשר ממש. ושעור הפאה

מְכַנְנָד שֶׁעַר שְׁעַל פְּדַחְתּוֹ וְעַד לְמִטָּה מִן הָאָזֶן, מְקוֹם שֶׁהִלְחִי הַתַּחְתּוֹנָה יוֹצֵאת וּמִתְפָּרֶדֶת שָׁם.

סעיף ב'

פְּאוֹת הַזָּקֵן לֹא אָסְרָה תוֹרָה לְהַשְׁחִית אֶלָּא בְּתַעַר. וְהַפְּאוֹת הֵן חֲמֵשׁ, וְרַבּוּ בָּהֶן הַדְּעוֹת, לְפִיכָּךְ יָרָא שְׂמִימִים לֹא יַעֲבִיר תַּעַר עַל כָּל זָקֵנוּ כָּלֵל, וְאַפְלוּ עַל הַשְּׂפָה הָעֲלִיוֹנָה אוֹ תַּחַת הַגְּרוֹן. וְאִין חֲלוּק בֵּין תַּעַר לְאַבֵּן חֲדָה שְׁחוֹתְכַת אֶת הַשְּׁעָרוֹת, כְּגוֹן פִּיגְמָאנְט אוֹ פִּימְסַעֲנֶשְׁטִין, שְׁאַסוּר גַּם כֵּן. וְאוֹתָן שְׂמִסִּירִין שְׁעַר הַזָּקֵן עַל יְדֵי מְשַׁחָה מְסִיד עִם אֲוִירַעַם, יֵשׁ לָהֶם לְזָהָר, שְׁלֹא לְגַרֵר אֶת הַמְּשַׁחָה בְּסַכִּין, שְׂמָא יַחְתִּיךְ שְׁעַר, רַק יִגְרָרוּ בְּקִיסָם וְכַדוּמָה (נִוְדַע בִּיהוּדָה תַּנְיָנָא סִימָן .5).

סימן קעא - דברים האסורים משום לא ילבש גבר שמלת אשה ובו ג' סעיפים:

סעיף א'

אָסוּר לְאִישׁ לְלַבּוֹשׁ אֶפְלוּ מְלַבּוֹשׁ אֶחָד שֶׁל אִשָּׁה, אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא נִכָּר בְּשָׂאָר מְלַבּוֹשֵׁיו שֶׁהוּא אִישׁ. וְכֵן אָסוּר לְאִשָּׁה לְלַבּוֹשׁ אֶפְלוּ מְלַבּוֹשׁ אֶחָד שֶׁל אִישׁ. וְלֹא לְבַד מְלַבּוֹשִׁים אָסוּרִים, אֶלָּא אֶפְלוּ כָּל תְּכַשִּׁיט וְכָל תְּקוּן נוֹי וְיֹפִי הַמֵּיחָד לְאִשָּׁה לְפִי מְנַהֵג הַמְּקוֹם, אָסוּר לְאִישׁ שְׂיִתְקַשֵּׁט וְיִתְיַפֶּה בּוֹ. וְכֵן כָּל מָה שֶׁמֵּיחָד לְאִישׁ, אָסוּר לְאִשָּׁה.

תמוז

יג

סעיף ב'

אָסוּר לְאִישׁ לְהַעֲבִיר שְׁעַר בֵּית הַשְּׁחִי וּבֵית הָעֵרֶוֶה אֶפְלוּ בְּמִסְפָּרִים כָּעִין תַּעַר, דְּהֵינּוּ שְׂמִגְלָחוֹן סְמוּךְ לְבֶשֶׁר מִמֶּשׁ, מִפְּנֵי שֶׁזֶהוּ תְּקוּן לְנָשִׁים. וְאָסוּר לְחַדְךְ בְּגִדוֹ בְּשָׂעַר בֵּית הַשְּׁחִי וּבֵית הָעֵרֶוֶה כְּדִי לְהַשְׁיָרוֹ. אֲבָל עַל יְדֵי בְּגָדוֹ, מִתֵּר. וְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין בְּבֵית הַשְּׁחִי וּבְבֵית הָעֵרֶוֶה וּמְצַטַּעַר מִחֲמַת הַשְּׁעָרוֹת, מִתֵּר לְהַעֲבִירוֹ.

סעיף ג'

אָסוּר לָאִישׁ לְלַקֵּט אֶפְלוֹ שְׁעָרָה אַחַת לְבִנְהַ מִתּוֹךְ הַשְּׁחוּרוֹת, שְׂזָהוּ נוֹי אִשָּׁה, וְאָסוּר מִשּׁוּם לֹא יִלְבַּשׁ גִּבֵּר. וְכֵן אָסוּר לוֹ לְצַבּוֹעַ אֶפְלוֹ שְׁעָרָה אַחַת לְבִנְהַ שְׂתֵּהָא שְׁחוּרָה. וְכֵן אָסוּר לָאִישׁ לְהִסְתַּפֵּל בְּמִרְאָה. וְאִם רוֹאֶה מִשּׁוּם רְפוּאָה, אוֹ שְׂמִסְפֵּר אֶת עֲצָמוֹ, אוֹ כְּדִי לְהִסִּיר הַכְּתָמִים מֵעַל פָּנָיו אוֹ הַנוּצוֹת מִרְאֵשׁוֹ, מִתֵּר. וּבְמִקּוּם שֶׁהִדְרִיךְ הוּא שֶׁגַּם הָאֲנָשִׁים רוֹאִים בְּמִרְאָה, בְּכָל עֲנִין מִתֵּר.

סימן קעב - הלכות חדש ובו ג' סעיפים:

סעיף א'

כְּתִיב, וְלַחֵם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה וְגוֹ'. פְּרוּשׁ, שְׂאָסוּרִין לֶאֱכֹל מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה מִחֲמִשֵּׁת הַמִּינִים עַד לְאַחַר הַקִּרְבַּת הָעֹמֵר שֶׁהִקְרִיבוּ בְּשֵׁשֶׁת עָשָׂר בְּנִיסָן. וּבְזִמְנוֹ שֶׁאֵין עֹמֵר, כָּל הַיּוֹם אָסוּרִין. וְלִבְנֵי חוּץ לְאֶרֶץ שְׁעוֹשִׂין יוֹם טוֹב שְׁנֵי יָמִים מִחֲמַת סִפְקָא, גַּם כָּל יוֹם שֶׁבָּעָה עָשָׂר, אָסוּר עַד תַּחֲלַת לַיִל שְׁמוֹנֶה עָשָׂר. וְתְּבוּאָה שֶׁנִּזְרָעָה וְנִשְׂרָשָׁה קִדְּם ט"ז בְּנִיסָן, הָעֹמֵר הַזֶּה הִתִּירָה, וּמִתְּרַת מִיַּד לְאַחַר קְצִירָתָהּ. אֲבָל אִם לֹא נִשְׂרָשָׁה קִדְּם שְׁשֶׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, אָסוּרָה עַד שְׁיָבוֹא הָעֹמֵר הַבָּא.

סעיף ב'

לְדַעַת רַב גְּדוּלֵי הַפּוֹסְקִים, אָסוּר זֶה גַּם בְּחוּץ לְאֶרֶץ הוּא מִן הַתּוֹרָה. וְלִכּוֹן צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ מְאֹד בְּתְּבוּאָה שֶׁנִּזְרָעָה לְפַעֲמִים אַחַר הַפְּסַח אוֹ סְמוּךְ לְפָנָיו הַפְּסַח, שֶׁלֹּא הִשְׂרִישָׁה קִדְּם שְׁשֶׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, כְּגוֹן שְׁעוֹרִים וְשִׁבְלַת שׁוּעַל, וּבִקְצַת מְקוֹמוֹת גַּם חֲטִיין, שֶׁהֵן אָסוּרוֹת עַד לְאַחַר שֶׁבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן הַבָּא. (וְאִם הִשְׂרִישָׁה בְּיוֹם שֵׁשֶׁה עָשָׂר, מִתְּרַת בְּתַחֲלַת לַיִל שֶׁבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן הַבָּא, מִכַּח מִמָּה נִפְשָׁד). וְגַם הַשֶּׁכֶר שֶׁנִּעְשָׂה מִתְּבוּאָה זוֹ, אָסוּר עַד לְאַחַר הַפְּסַח הַבָּא. וְכֵן הַשְּׂמֵרִים, אָסוּרִים. וְאִם חֲמָצוֹ בָּהֶם עָשָׂה, אֶפְלוֹ מִתְּבוּאָה יִשְׁנָה, כָּל הָעֵסָה אָסוּרָה מִחֲמַת הַשְּׂמֵרִים. תְּבוּאָה שֶׁמִּסְתַּפְּקִים בָּהּ אִם הִיא יִשְׁנָה אוֹ חֲדָשָׁה, יַעֲשׂוּ עֲלֶיהָ שְׂאֵלַת חֲכָם.

סעיף ג'

יֵשׁ אוֹמְרִים, דָּאִין אָסוּר חֲדָשׁ אֶלָּא בְּתְּבוּאָה שֶׁנִּגְדְּלָה בְּרִשׁוּת יִשְׂרָאֵל. וְאֶפְלוֹ הַשְּׂדָה שִׁיכֶת לַגּוֹי, אֶלָּא שֶׁהִישְׂרָאֵל שְׂכָרָה, יֵשׁ בְּתְּבוּאָה זוֹ אָסוּר חֲדָשׁ. אֲבָל בְּתְּבוּאָה שֶׁנִּגְדְּלָה בְּרִשׁוּת הַגּוֹי, אִין בָּהּ אָסוּר חֲדָשׁ. וְעַל זֶה סוּמְכִים הַרְבֵּה

בשעת הדחק. ומכל מקום בתבואה שגדלה ברשות ישראל, אין שום
התיר. אבל רבו החולקים ואומרים, דגם בשל גוי איכא אסור חדש.
והמחמיר תבוא עליו ברכה.

סימן קעג - הלכות ערלה ובו ד' סעיפים:

סעיף א'

כל עץ מאכל, בין של ישראל בין של גוי, ואפלו בעציץ שאינו נקוב, שלש
שנים הראשונות מנטעתו, הפרות והגרעינין והקלפות, הכל אסור בהנאה.
ושלש שנים אלו, אין מונים מיום ליום, אלא אם נטע קדם ששה עשר
באב, כיון שיש ארבעה וארבעים יום עד ראש השנה, נחשבת לו השנה,
משום דארבעה עשר יום המה ימי קליטה, ואחר כך שלשים יום בשנה
נחשבים שנה, ושוב מונה שתי שנים מתשרי. אבל אם נטע מיום ששה
עשר באב ואילך, לא נחשבת שנה זאת לכלום, ומונה מתשרי שלש שנים.

תמוז

יד

סעיף ב'

בשנה הרביעית, נקראו הפרות נטע רבעי, וצריכין פדיון. כיצד פודה אותן.
תולשן לאחר שנגמרו כל צרכן, ונוטל מטבע כסף או פרות של התיר שוין
פרוטה, ואומר, בזה אני פודה פרות נטע רבעי אלו. ונוטל המטבע או
הפרות ושוחקו וזורקו בנהר. ואין מברכין בחוץ לארץ על הפדיון.

סעיף ג'

אחד הנוטע גרעין או ענף או שעקר אילן ונטעו במקום אחר, חביבים
בערלה. אבל המרביב ענף באילן אחר, וכן המבריך, דהינו שעושה גומא
בארץ ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעותו בארץ וראשו יוצא
מצד אחר, אף על פי שחתכו מעקר האילן, בחוץ לארץ אין בו משום
ערלה.

סעיף ד'

אילן שנקצץ, אם נשאר גבוה מהארץ טפח, אזי מה שגדל אחר כך, אינו חייב בערלה. אבל אם לא נשאר טפח, חייב בערלה. ומונין השנים משעת הקציצה. ואילן שנעקר ונשאר משרשיו מחבר, אפלו רק פעבי המחט שמותחין בה הבגד, לאחר אריגה, ביצוע שיכול לחיות בלי תוספת עפר ופטור, ואפלו הוסיף עליו עפר הרבה.

סימן קעד - הלכות כלאי אילן ובו ג סעיפים:

סעיף א'

כלאי אילנות, הרי הם בכלל מה שנאמר, שדף לא תזרע פלאים. ועל כן אסור להרכיב מין בשאינו מינו, כגון ענף של תפוח באתרוג, או אתרוג בתפוח. ואפלו מינים הדומים זה לזה, כגון תפוח בתפוח יערי וכיוצא, כיון שהם שני מינים, אסורים זה בזה. ואסור לישראל להניח לגוי שירכיב לו אילנו פלאים.

סעיף ב'

אסור לקיים המרכב פלאים. אבל הפרי הגדל ממנו, מתר. ומתר לקח ענף מן המרכב ולנטעו במקום אחר.

סעיף ג'

כלאי הכרם וכלאי זרעים אינם אסורים בחוץ לארץ, אלא אם כן זרע שני מיני תבואה או שני מיני ירק עם זרע הכרם ביחד.

סימן קעה - הלכות כלאי בהמה ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

אָסור לְהִרְפֵּיב זָכַר עַל נִקְבָּה מְשַׁנֵּי מִיָּנִים, בֵּין בְּבִהְמוֹת בֵּין בְּחִיּוֹת בֵּין בְּעוֹפוֹת. וְאָפְלוּ לְגֵרוֹם שְׂיִרְכְּבוּ, אָסוּר.

סעיף ב'

אָסוּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁנֵּי מִיָּנִים, כְּגוֹן לְחֵרוֹשׁ אוֹ שְׂיִמְשְׁכוּ אֶת הַקְּרוֹן. וְאָפְלוּ לְהִנְהִיגֵם בְּקוֹל בְּלִבָּד, שֶׁהוּא צוֹעֵק עֲלֵיהֶם, אָסוּר, אִם הֵם קְשׁוּרִים יָחַד. וְלָכֵן עֲגָלָה שֶׁל גּוֹי שְׂפָלְאִים מוֹשְׁכִים אוֹתָהּ, וּמִשָּׂא שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל הָעֲגָלָה, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל שְׂיִלְדֵי סְמוּדָה לְהַעֲגִלָּה, דְּחִישִׁינּוּ שְׂמָא יִצְעַק עֲלֵיהֶם שְׂיִלְכוּ מֵהָר, וְזֶה אָסוּר מִשׁוּם מְנַהִיג בְּכָלְאִים.

סעיף ג'

עֲגָלָה שֶׁהַכְּלָאִים מוֹשְׁכִים אוֹתָהּ, אָסוּר לֵישֵׁב בָּהּ, אָפְלוּ אֵינּוּ מְנַהִיג.

תמוז

טו

סעיף ד'

עֲגָלָה שְׂמוֹשֵׁד אוֹתָהּ מִיָּן אֶחָד, לֹא יִקְשֹׁר מִיָּן אַחֵר לֹא בְּצִדָּהּ וְלֹא לְאַחֲרֶיהָ.

סעיף ה'

אָסוּר לְקַשֵּׁר שְׁנֵי מִיָּנִים יָחַד, אָפְלוּ רַק מִשׁוּם שְׂמִירָה שֶׁלֹּא יִבְרָחוּ. וַיֵּשׁ לְזַהַר בְּזֶה בְּעוֹפוֹת, שֶׁלֹּא לְקַשֵּׁר שְׁנֵי מִיָּנִים יָחַד, שֶׁקֶצֶת טוֹעִין בְּזֶה.

סעיף ו'

פֶּרֶד, הוּא הִבָּא מִן הַסּוּס וְהַחֲמוֹר, וַיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי מִיָּנִים. יֵשׁ שְׂאָבִיו סוּס וְאִמּוֹ חֲמוֹרָה, וַיֵּשׁ שְׂאָמוֹ סוּסָה וְאִבּוֹ חֲמוֹר, וְהֵם כְּלָאִים זֶה בְּזֶה. וְלָכֵן הִבָּא לְקַשֵּׁר שְׁתֵּי פֶרְדוֹת, בּוֹדֵק בְּסִימְנֵי אֲזָנִים וְזָנָב וְקוֹל, אִם דּוֹמִין זֶה לְזֶה, בְּיָדוּעַ שְׂאָמוֹן מִמִּין אֶחָד, וּמִתְרִים. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, דְּאָפְלוּ פֶּרֶד אֶחָד, הוּי כְּלָאִים, מִשׁוּם דְּבָא מְשַׁנֵּי מִיָּנִים, וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה אוֹ לְרַכֵּב עָלָיו.

סימן קעו - הלכות כלאי בגדים (שעטנז) ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

צָמַר רְחֵלִים וְאֵילִים עִם פְּשֵׁתָן, אָסוּר מְשׁוּם כְּלָאִים, בֵּין שְׁתַּפֵּר בְּגָד צָמַר עִם בְּגָד פְּשֵׁתָן אֶפְלוּ בְּחוּטֵי מָשִׁי אוֹ בְּחוּטֵי קַנְבוֹס, בֵּין שְׁתַּפֵּר בְּגָד צָמַר בְּחוּטֵי פְּשֵׁתָן אוֹ בְּהַפּוּז, בֵּין שְׁקָשֶׁר חוּטֵי פְּשֵׁתָן עִם חוּטֵי צָמַר אוֹ שְׁקָלְעוֹן יָחַד, כָּל אֵלוּ אָסוּרִין מְשׁוּם כְּלָאִים. הַתּוֹכֵף תְּכִיפָה אַחַת וְקָשֶׁר אוֹ שְׁתַּכֵּף שְׁתֵּי תְּכִיפּוֹת אֶף עַל פִּי שְׁלֹא קָשֶׁר, הֵוֵי חַבּוּר לְכָלְאִים. וְעַל כֵּן אָסוּר לְחַבֵּר בְּגָד צָמַר בְּבִגְד פְּשֵׁתָן אֶפְלוּ עַל יְדֵי מַחַט (שפּיננאַדל) בְּלֹא חוּט (חוּוּת יֵאִיר קמג).

סעיף ב'

עוֹרוֹת הַכְּבָשִׁים שְׁעוֹשִׂין מֵהֶן בְּגָדִים, מִתֵּר לְתַפְּרוֹן בְּחוּטֵי פְּשֵׁתָן וְאִין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת שֶׁל הַצָּמַר אֵינָן חוּטִין, וְלֹא חֲשִׁיבִי, וּבִטְלִי.

סעיף ג'

לְחַבֵּר צָמַר וּפְשֵׁתָן עַל יְדֵי אֶמְצָעִי, דְּהֵינּוּ חֲתִיכַת עוֹר, לְתַפֵּר אוֹ לְקָשֶׁר מִצְדּוֹ הָאֶחָד צָמַר וּמִצְדּוֹ הַשֵּׁנִי פְּשֵׁתָן, לְהַרְמַבֵּי"ם אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וַיֵּשׁ מְקַלֵּין. וְלָכֵן לְדִידָהּ עוֹרוֹת הַתַּפּוּרִין יָחַד בְּחוּטֵי פְּשֵׁתָן, מִתֵּר לְחַבֵּרֶם תַּחַת בְּגָד צָמַר, (וְאֶף עַל פִּי שְׁאֶפְשֶׁר שֶׁחַחוּט שֶׁל קַנְבוֹס, שֶׁהוּא תוֹפֵר אֶת הָעוֹרוֹת תַּחַת הַבְּגָד שֶׁל צָמַר, יִכְנַס בְּתוֹךְ חוּטֵי פְּשֵׁתָן שְׁתַּפּוּרִין בְּהוֹן הָעוֹרוֹת, לֵית לָן בַּהּ), וְהַכִּי נוֹהֲגִין. אָבֵל בְּעַל נֶפֶשׁ, יֵשׁ לוֹ לְהַחֲמִיר כְּדַעַת הַרְמַבֵּי"ם.

סעיף ד'

אֶפְלוּ עֲשָׂרָה מִצְעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה, וְהַתַּחֲתוֹן כְּלָאִים, אָסוּר לִישֵׁב עַל הָעֲלִיוֹן.

סעיף ה'

בְּגָד גָּדוֹל, שְׁכַלְאִים בְּקֶצֶה אֶחָד מִמֶּנּוּ, אָסוּר לְכַסּוֹת עֲצָמוֹ בּוֹ אֶפְלוּ בְּקֶצֶה הַשֵּׁנִי, אֶף עַל פִּי שֶׁהַכְּלָאִים מִנְּחִים עַל הָאֶרֶץ.

סעיף ו'

הַתּוֹפֵר כְּסוֹת כְּלָאִים בְּשִׁבִיל גוֹי, תּוֹפְרוֹ כְּדַרְכּוֹ, אֶף עַל פִּי שֶׁהַכְּסוֹת מִנְּחַת עַל אַרְכּוּבוֹתָיו, וּבִלְבַד שְׁלֹא יִכּוֹן לְהַנּוֹת מִמָּה שֶׁמִּנְּחַת עֲלָיו. וְכֵן מוֹכְרֵי כְּסוּיֹת שְׁנוֹשְׂאִין אוֹתָן עַל כְּתִפְיָהֶן לְמַכְרוֹן, מִתֵּר, וּבִלְבַד שְׁלֹא יִכּוֹנוּ שְׁיַגְנוּ

עליהם מפני הצנה או מפני הגשמים. ומכל מקום, היראים נושאים אותן על גבי מקל.

סעיף ז'

מטפחת הידים, וכן מטפחת שמקנחין בה אחר הרחיצה, ומטפחת השלחן שאוכלין עליו וכיוצא בזה, וכן מפה שעל השלחן בבית הכנסת שקורין עליו, אסורות משום כלאים. וכן וילון, אסור לעשות מכלאים. אבל פרכת שלפני ארון הקדש, מתיר.

תמוז

טז

סעיף ח'

עגלות (קוטש, קאללעס) שיש להן מכסה שהשרים הולכין בהן, ויש מהן מחפות מבפנים בבגדי צמר שהם כלאים, כי מסתמא נתפרו בחוטי פשתן, מתיר ללכת בהם, ובלבד שיזהר שלא להשען בצדדים שיש שם כלאים. ומכל שכן שיזהר שלא לשבת על הכרים, שהן כלאים (עין באר היטב סימן שא סעיף קטן ב). ויש מתירין אפלו לישב על הכרים, כיון שעשויים באפן שאינם נכפפים על צדדי האדם (עין פתחי תשובה בשם פנים מאירות).

סימן קעז - הלכות בכור בהמה טהורה ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

ישראל שילדה לו בהמה טהורה שלו בכור, מצוה להקדישו ולומר, הרי זה קדש, שנאמר, תקדיש להי אלהיך. ואם לא הקדישו, מתקדש מאליו מרחם. ונותנים אותו לכהן, בין שהוא תם, בין שנפל בו מום, ואפלו נולד במומו. אבל לא יתנהו לכהן בעודו קטן מאד, שאין זו גדלה לכהן, אלא הבעלים מטפלים בו עד שיגדל מעט, דהינו, בדקה שלשים יום, ובגסה חמשים יום. ואם אין לו כהן מצוי, חייב לטפל בו עד שיגדמן לו כהן.

סעיף ב'

אמר לו הכהן תוך הזמן, תנהו לי ואני אטפל בו, אם אין בו מום, אינו רשאי לתנו לו, מפני שזהו כמו שעושה לו טובה לישראל, (שהוא יטפל בו תחתיו), בשביל שיתנהו לו, וזה אסור, דהוי כגוזל אחרים. אבל אם נפל בו מום תוך הזמן ואמר לו הכהן תנהו לי שאוכלנו, מתר, שהרי יכול לשחטו מיד.

סעיף ג'

אם הכהן אינו רוצה לקבלו, מפני כי בזמן הזה יש בו טרח גדול לגדלו עד שיפול בו מום, אינו רשאי, מפני שנראה כמבזה מתנות כהנה. ומכל מקום הישראל אסור לו לתנו לפהו כדי להקניטו או לנקם ממנו. ואם עושה כן, אין הכהן צריך לקבלו. וכן אם פשע הישראל, שהיה יכול למפר את הבהמה לגוי קדם שילדה ולא מכרה, אין הכהן צריך לקבל את הבכור, אלא הוא בעצמו יטפל בו עד שיפול בו מום, ואז יתנהו לפהו (עין חוט השני סימן כו).

סעיף ד'

הבכור בזמן הזה, צריכין להשהותו עד שיפול בו מום. וכשנפל בו מום, מראין אותו לשלשה בעלי תורה, ואחד מהם יהיה בקי לדעת אם הוא מום קבוע, ומתירין אותו, ואחר כך שוחטין אותו. ואם הוא פשר, אוכלין אותו, ומתר גם לישראל. אבל אינו נמכר במקולין, ואינו נשקל בליטרא, ואין נותנין ממנו לפלבים, ואין מוכרין או נותנין ממנו לגוי.

סעיף ה'

הבכור שנולד בו מום, אם יש במקום ההוא אנשים הראויים להתירו, מראין אותו להם מיד. ומשהתר, אין משהין אותו הרבה, אלא אם התר תוך שנתו, יכולין להשהותו עד שתהא לו שנה. ואם התר סמוך לשנתו או לאחר שנתו, אין משהין אותו יותר משלשים יום. עבר והשקה אותו יותר, אינו נפסל בכך.

סעיף ו'

הכהן צריך לגדל את הבכור עד שיפול בו מום. ויכול למכרו לישראל, בין שיש בו מום בין שאין בו מום, רק שהישראל ינהג בו בקדשת בכורה, וגם לא יקנהו לסחורה.

סעיף ז'

אין מְרַגְלִין בְּבָכוֹר, דְּהִינּוּ לְהַפְשִׁיט עוֹרוֹ שְׁלֵם דָּרָךְ מְרַגְלוֹתָיו, דְּנִרְאָה כְּבָזִיז, שֶׁבְּעוֹד שֶׁהַעוֹר עַל הַקָּדָשִׁים, חוֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ מְפוֹחַ.

סעיף ח'

שְׁחָטוּ וְנִמְצָא טְרֵפָה, עוֹרוֹ וּבָשָׂרוֹ אֲסוּרִים בְּהִנָּאָה, וְטֵעוֹן קְבוּרָה. וְהוּא הַדִּין אִם מֵת מֵעֲצָמוֹ, טֵעוֹן קְבוּרָה. וְנוֹהֲגִין שְׂכוּרְכִין אוֹתוֹ בְּסִדִּין וְקוּבְרִין אוֹתוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת בְּעֵמֶק (תשובה מאהבה)

תמוז

יח

סעיף ט'

הַבָּכוֹר, בֵּין תָּם בֵּין בְּעַל מוּם, אֲסוּר בְּגִזָּה וְעִבּוּדָה. וְאֶפְלוּ נִתְלַשׁ מִמֶּנּוּ צֶמֶר מֵעֲצָמוֹ, אוֹתוֹ הַצֶּמֶר, אֲסוּר בְּהִנָּאָה לְעוֹלָם. אֲבָל הַצֶּמֶר שֶׁעַל גּוּפוֹ, אִם נִשְׁחַט בְּמוֹמוֹ, הַשְּׁחִיטָה מִתְּרַת גַּם אֶת הַצֶּמֶר, כְּמוֹ שֶׁהִיא מִתְּרַת אֶת הַבָּשָׂר וְאֶת הָעוֹר.

סעיף י'

הַבָּכוֹר, אִין לוֹ הֵתֵר אֶלָּא בְּמוּם. וְאֲסוּר לְכַנְסוֹ לְכַפָּה כְּדִי שְׂיִמּוֹת מֵעֲצָמוֹ, מְשׁוּם דְּמִפְסִיד קְדָשִׁים.

סעיף יא'

אֲסוּר לַעֲשׂוֹת מוּם בְּבָכוֹר. וְאֶפְלוּ לְגֵרָם לוֹ מוּם, כְּגוֹן לִתֵּן בְּצֶק עַל גְּפִי אֲזָנוֹ כְּדִי שְׂיִטְלְנוּ הַכָּלָב מִשֵּׁם וְיִקְטַע אֲזָנוֹ עִמּוֹ, וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה, אוֹ שְׂיִאֲמַר לְגוֹי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מוּם, אֲסוּר. וּמִתֵּר לְתַנּוּ לְגוֹי לְגַדְלוֹ אוֹ לְשִׁמְרוֹ.

סעיף יב'

הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מִן הַגּוֹי, וְאִין יְדוּעַ אִם כָּבֵר יִלְדָה אוֹ לֹא, וְיִלְדָה עֵתָה בְּבֵית יִשְׂרָאֵל, הֵרִי זֶה סֵפֶק בָּכוֹר. וְאֶפְלוּ הַגּוֹי מִסִּיחַ לְפִי תַמּוֹ שֶׁכָּבֵר יִלְדָה, לֹא מִהֲנִי. וְגַם הַסִּימָנִים שֶׁבְּסִדְקֵי קַרְנִים, לֹא מִהֲנִי. וְאֶפְלוּ אִם הִיא חוֹלְבֵת, לֹא מִהֲנִי, אֶלָּא אִם כֵּן רוֹאִין שְׂמִינִיקָה עֵגֶל. וְאִם הִיא חוֹלְבֵת וְגַם הַגּוֹי מִסִּיחַ לְפִי תַמּוֹ שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיחַ אֶת מִקְחוֹ וְאוֹמֵר שֶׁכָּבֵר יִלְדָה, מִהֲנִי בְּפְרוֹת, אֲבָל לֹא בְּעִזִּים (שטז).

סעיף יג'

להניס ולוים, חניבים גם כן בבכור בהמה טהורה, אלא שהכהן מפרישו ומעבבו לעצמו ומחזיקו בקדשת בכור.

סעיף יד'

אם יש לגוי שתפוח עם ישראל בבהמה, וכן המקבל בהמה מן הגוי לגדלה ושיחלקו בולדות, פטורין מן הבכורה, שנאמר, פטר כל רחם בבני ישראל, עד שיהיה הכל מישראל. וגוי המקבל בהמה מישראל לגדלה ושיחלקו בולדות, להרבה פוסקים לא מהני. אלא צריך הישראל למכר את האם לגוי.

סעיף טו'

מצוה למכר לגוי את הבהמה הטהורה או להשתתף עמו בה קדם שתלד, כדי לפטרה מהבכורה. ואף על פי שמפקיע קדשת הבכור, הכי עדיף טפי, שלא לבוא לדי מכשול בגזה ועבודה. ואם יקנה לגוי את העבר, לא מהני, כיון דהוי דבר שלא בא לעולם, אלא צריך להקנות לו את האם. והקנין יהיה באפו זה, ושתיה עם הגוי על מחיר הפרה, וגם ישכיר לו את המקום אשר הפרה עומדת שם, והגוי יתן לו פרוטה, ויאמר לו הישראל, בזו הפרוטה, תקנה את המקום אשר הפרה עומדת שמה, והמקום הזה יקנה לך את הפרה. או יעשה כן, שלאחר שהשתוו על מחיר הפרה, יתן לו הגוי פרוטה, וגם ימשך הגוי את הפרה לרשותו או לסמטא, וקונה אותה במשיכה ומעות. ואפלו אם מחזירה אחר כך לרשות ישראל, לא אכפת לו.

סימן קעח - הלכות פטר חמור ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

ישראל שיש לו חמורה וילדה בכור, מצוה לפדותו. ובמה פודה אותו. בששה מן הכבשים או מן העזים, בין זכר בין נקבה, בין גדול בין קטן, בין תם בין בעל מום, ובלבד שלא יהא טרפה ולא שחוט ולא בן פקועה, ויתן את הששה לכהן. ומאימתי חוב לפדותו. משיוולד עד שגמות, אלא שמצוה

לפדותו מיד, שלא להשהות את המצוה. ולאחר שפדה אותו, הרי הוא ביד הישראלי חליו גמורים, וגם השה הוא ביד הפהו חליו גמורים.

סעיף ב'

מיד כשהפריש את הטלה שיהא תחת פטר החמור, נעשה פטר החמור חליו, אפלו קדם שנתן את הטלה לפהו. לפיכך מיד כשמפרישו, מברך אשר קדשנו במצותיו וזונו על פדיון פטר חמור.

סעיף ג'

קדם שנפדה, אסור בהנאה, ואפלו נתנו לפהו. גם הפהו אסור להשתמש בו, עד שפדה אותו ויקח את השה לעצמו. ואם מת קדם שנפדה, יקבר.

תמוז

יט

סעיף ד'

אם אינו רוצה לפדותו, מכהו בקופיץ בערפו עד שימות ויקברנו, מפני שאסור בהנאה. ומצות פדיה, קודמת למצות עריפה.

סעיף ה'

כהנים ולוים, פטורים מפטר חמור. וכן בת פהו ובת לוי. אבל בעליהן, חזבים בפטר חמור שלהם. ושתפוח פהו ולוי וכן שתפוח גוי, גם כן פוטרת. אבל אסור להשתתף עמהם או למכר להם כדי להפקיע קדשותו, כיון דאפשר בפדיה או בעריפה.

סימן קעט - הלכות הלואה ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

מצות עשה להלוות לעניי ישראל, שנאמר, אם כסף תלוה את עמי את העני עמך וגו'. ואף על גב דכתיב אם, קבלו חכמינו זכרונם לברכה, דאם

זֶה, אֵינוֹ רְשׁוּת אֶלָּא חוֹבָה. הִכִּי אָמְרִינָן בְּמִכְלֶתָא, אִם כָּסָף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי, חוֹבָה. אִתָּהּ אוֹמֵר חוֹבָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רְשׁוּת (מִדְּכֶתִיב אִם), תִּלְמוּד לֹאמֵר, הֵעֵבֶט תַּעֲבִיטְנוּ, חוֹבָה וְלֹא רְשׁוּת. וְהֵא דְכֶתִיב בְּלִשׁוֹן אִם, פְּרוּשׁוֹ, אִם כָּסָף תִּלְוֶה, אֶת עַמִּי תִלְוֶהוּ וְלֹא לְגוֹי. וְלֹאִיזָה מַעֲמִי, לְאוֹתוֹ שְׁעַמְדָּ. מִכָּאן אָמְרוּ, עֲנִי שֶׁהוּא קְרוֹב, קוֹדֵם לְעֲנִיִּים אֲחֵרִים. וְעֲנִי עִירוֹ, קִדְמִים לְעֲנִי עִיר אֲחֵרָת. וְגִדּוּלָה מִצֹּת הַלְוָאָה לְעֲנִי, יוֹתֵר מִמִּצֹּת צְדָקָה לְעֲנִי הַשּׁוֹאֵל, שְׁזָה כָּבֵר נֶצְרָד לְשֹׂאֵל, וְזָה עֲדִין לֹא הִגִּיעַ לְמִדָּה זֹ. וְהַתּוֹרָה הַקְּפִידָה עַל מִי שֶׁהוּא נִמְנָע מִלְּהִלוֹת לְעֲנִי, שְׁנֹאמֵר, וְרַעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִיךָ הָאֲבִיוֹן וְגוֹי. וְהַמְּלוֹה לְעֲנִי בְּשַׁעַת דְּחֻקוֹ, עָלְיוֹ הַכָּתוּב אוֹמֵר, אִז תִּקְרָא וְהִ' יַעֲנֶה.

סעיף ב'

אֶפְלוֹ עֲשִׂיר, אִם צָרִיךְ לְלוֹוֹת, מִצָּוָה לְהִלוֹת לוֹ וְלִהְנוֹתוֹ אִף בְּדַבְרִים וְלִיעָצוֹ עֲצָה הַהוֹגֵנֶת לוֹ.

סעיף ג'

אֶסוּר לְהִלוֹת בְּלֹא עֵדִים וְאֶפְלוֹ לְתַלְמִיד חֶכֶם, אֶלָּא אִם כֵּן מְלוֹהוּ עַל הַמְּשָׁכוֹן. וְהַמְּלוֹה בְּשֹׁטֵר, מְשַׁבַּח יוֹתֵר.

סעיף ד'

אֶסוּר לְנָגֵשׁ אֶת הַלְוָה כְּשִׂיּוֹדֵעַ שְׂאִין לוֹ לְפָרַעַ. וְאֶפְלוֹ לְעִבּוֹר לְפָנָיו, אֶסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִכְלָם בְּרֵאוּתוֹ לְמַלְוָה וְאִין יָדוֹ מִשְׁגָּת לְפָרַעַ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר, לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנִשָּׁה.

סעיף ה'

וְכִשֶּׁם שֶׁאֶסוּר לְמַלְוָה לְנָגֵשׁ אֶת הַלְוָה, כֵּן אֶסוּר לְלוֹה לְכַבּוֹשׁ מִמּוֹן חֲבֵרוֹ שְׁבִידוֹ וְלֹאמֵר לוֹ, לֵךְ וְשׁוּב, כְּשִׂישׁ לוֹ, שְׁנֹאמֵר, אֵל תֹּאמֵר לְרַעֲדָ לֵךְ וְשׁוּב.

סעיף ו'

אֶסוּר לְלוֹה לְקַח אֶת הַהִלְוָאָה וְלְהוֹצִיאָהּ שְׂלֵא לְצָרָדָּ עַד שֶׁתּוֹכַל לְהֵאָבֵד וְלֹא יִמָּצֵא הַמְּלוֹה מִמָּה לְגִבּוֹת, וְאֶפְלוֹ אִם הַמְּלוֹה הוּא עֲשִׂיר גְּדוּל. וְהַעוֹשָׂה כֵּן, נִקְרָא רָשָׁע, שְׁנֹאמֵר, לוֹה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלָם. וְצוּי חֲכָמִים, יְהִי מִמּוֹן חֲבֵרָד חֲבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּדָּ. וְכִשְׁהַמְּלוֹה מִכִּיר אֶת הַלְוָה שֶׁהוּא בְּעַל מִדָּה זֹאת שְׂלֵא לְהַשְׁגִּיחַ עַל מִמּוֹן אֲחֵרִים, מוֹטֵב שְׂלֵא לְהִלוֹת לוֹ, מִמָּה שִׁיְלוֹהוּ וְיִצְטָרָד לְנָגֵשׁוֹ אַחֵר כֵּן וְיַעֲבֹר בְּכָל פַּעַם מְשׁוּם לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנִשָּׁה.

סעיף ז'

המלוה על המשכון, צריך לזהר שלא ישתמש בו, מפני שהוא כמו רבית. ואם הלוה לעני על מרא וקרדום וכיוצא בו, ששכרו מרבה ואינו נפחת אלא מעט, יכול להשפירו אף בלי נטילת רשות מהלוה, ולנפות לו דמי השכירות בחובו, דמסתמא ניחא לה ללוה בכך. ויש מי שאומר, דדוקא לאחרים יכול להשפירו, אבל לא לעצמו, שלא יחשדוהו דמשתמש בו בחנם, רק בשביל ההלוואה.

סעיף ח'

אם רוצה המלוה לקחת משכון מן הלוה שלא בשעת הלוואה אלא אחר כך, לא יעשה כן אם על פי בית דין.

תמוז

כ

סעיף ט'

לעולם ירחיק אדם את עצמו מן הערביות ומן הפקדונות בכל מה דאפשר.

סעיף י'

מי שיש לו שטר חוב על חברו, והשטר בלה והולך להמחק, יבוא לבית דין ויעשו לו קיום.

סעיף יא'

אסור להשהות שטר פרוע בתוך ביתו, שנאמר, ואל תשכן באהלך עולה.

סעיף יב'

כמו שצריך לזהר בשמירת פקדון, כך צריך לזהר בשמירת המשכון ביותר, מפני שהוא כמו שומר שכר על המשכון. וכשם שהנפקד אינו רשאי למסר את הפקדון לאחר לשמרו, כמו שיתבאר בסימן קפח, כך אין המלוה רשאי להפקיד את המשכון ביד אחר או למשכנו שלא מדעת הבעלים.

סעיף יג'

המלוה את חברו על המשכון, שאם לא יפרענו לזמן פלוני, יהא המשכון חלוט לו, וזהר לומר לו בשעת הלואה, אם לא תפדה אותו עד זמן פלוני, יהא קנוי לי מעכשו.

סעיף יד'

מי שהוא יודע שחייב לחברו, וחברו אומר לו, ודאי לי שאינך חייב לי, פטור מלשלם לו, שהרי מחל לו.

סעיף טו'

לזה שבא לפרוע למלוה על ידי שליח, מיד כשמשר את המעות לידי השליח, וזה השליח במעות עבור המלוה, וכשהלוה מתחרט ורוצה לקחתן מיד השליח ושיפרע לו אחר כך, אסור משום דהוי לה שלא מדעת, וגם על השליח יש אסור להחזירן ללוה.

סימן קפ - הלכות שמטת כספים ובו ט"ז סעיפים:

סעיף א'

הסכמת רב הפוסקים דשמטת כספים נוהגת גם בזמן הזה, ואפלו בחוץ לארץ. והעולם נהגו להקל. וכבר הרעישו על זאת גדולי ישראל זכרונם לברכה, וקצת מהם טרחו ללמד זכות על המנהג שסומכין על קצת מקליו. אבל מי שרוצה לדקדק במצות, בודאי מחייב לעשות כדעת רב הפוסקים זכרונם לברכה. ובפרט שיוכל לתקן את הדבר על ידי פרוזבול ולא יבוא לידי פסידא. ושנת השמטה היתה בשנת תרל"ה, ותהיה אם ירצה השם בשנת תרמ"ב. [והבאות, אי"ה, תש"מ, תשמ"ז, תשנ"ד, תשס"א, תשס"ח, תשע"ה, תשפ"ב, תשפ"ט, תשצ"ו, תת"ג. וכו'].

סעיף ב'

שְׁבִיעִית, מְשַׁמֵּט כָּל מַלְוָה, בֵּין מַלְוָה עַל פֶּה, בֵּין מַלְוָה בְּשֵׁטֶר, וְאֶפְלוּ יֵשׁ
בּוֹ אַחֲרֵי יוֹת נְכָסִים. וּמִי שֶׁנָּתַן לְחֵבְרוֹ מַעוֹת בְּתוֹרַת עֶסְקָא, שֶׁהַדִּין הוּא
שֶׁחֲצֵן מַלְוָה וְחֲצֵן פְּקָדוֹן, הַחֲצִי שֶׁהוּא מַלְוָה מְשַׁמֵּט, וְהַחֲצִי שֶׁהוּא פְּקָדוֹן
אֵינוֹ מְשַׁמֵּט.

סעיף ג'

הַמַּלְוָה אֶת חֵבְרוֹ עַל הַמְשָׁכוֹן, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. וְאִם הִלְוֵהוּ עַל מְשָׁכוֹן קָרְקַע,
יֵשׁ בָּזָה חֲלוּקֵי דִינִים.

סעיף ד'

עָרַב שְׁפָרַע לַמַּלְוָה, וְקָדַם שְׁפָרַע הַלְוָה לְהָעָרַב הַגִּיעָה שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, מְשַׁמֵּט.

סעיף ה'

מִי שֶׁנִּתְחַיַּב לְחֵבְרוֹ שְׁבוּעָה עַל מָמוֹן, שֶׁאֵלּוּ הָיָה מוֹדָה לוֹ הִיָּתָה שְׁבִיעִית
מְשַׁמֵּטת אֶת הַמָּמוֹן, מְשַׁמֵּטת גַּם כֵּן אֶת הַשְּׁבוּעָה.

סעיף ו'

מִי שֶׁהָיָה חַיָּב לְחֵבְרוֹ מָמוֹן וְכִפָּר, וְעָמְדוֹ לַדִּין וְנִתְחַיַּב, וְכָתְבוּ בֵּית הַדִּין
פְּסָק דִּין וְנִתְנוּהוּ לַדִּי הַמַּלְוָה, אֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֵּטתוֹ.

סעיף ז'

הַמַּלְוָה אֶת חֵבְרוֹ וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא תִשְׁמָטְנוּ שְׁבִיעִית, אֶפְלוּ הִכִּי מְשַׁמֵּטתוֹ.
אָבֵל אִם הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁמִיט הוּא חוֹב זֶה, אֶפְלוּ הָיָה זֶה בְּשְׁנַת
הַשְּׁמִטָּה, אֵינָה מְשַׁמֵּטתוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב בְּשֵׁטֶר לְשׁוֹן פְּקָדוֹן, אֵינָה מְשַׁמֵּטת.

סעיף ח'

הַמַּלְוָה אֶת חֵבְרוֹ לְאִיזָה שְׁנִים וְהִגִּיעַ זְמַן הַפְּרָעוֹן לְאַחַר שְׁמִטָּה, אֵינָה
מְשַׁמֵּטתוֹ, כִּיּוֹן שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לְתַבְּעוֹ קָדָם.

המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם, אתם גבו לי חובי, אינו נשפט.

סעיף י'

המוכר איזה דבר לחברו בהקפה, הוי לה כאילו הלוחו מעות, ומשפט. אבל חנוני המוכר לאחרים בהקפה, ואין דרכו לתבע עד שמתקבץ איזה סך, אינו משפט. ואם זקפן עליו במלוה, דהינו שחשב הכל ביחד וכתב בפנקסו סך הכולל, אזי הוי כהלואה ומשפט.

סעיף יא'

שכר שכיר, אינו משפט. ואם זקפו עליו במלוה, משפט.

סעיף יב'

הבא מפת הגוי, הרי הוא פגוי. לכן מי שקנה מגוי שטר חוב על ישראל, אינו משפט, שהרי הגוי היה גובה בשטר לְעוֹלָם. וכן מי שערב לגוי בעד ישראל, ולא פרע הישראל, והצרך הישראל הערב לפרע לגוי, ונטל מן הגוי את השטר שעל הלנה, אינו משפט. אבל אם לא היה שטר, אלא שתובע לחברו בעל פה, על שהצרך לפרע בעדו לגוי, הרי זה פטור.

סעיף יג'

אין שביעית משמטת כספים, אלא בסופה. לפיכך המלוה את חברו בשנת השמטה עצמה, גובה חובו כל השנה. וכשתשקע החמה בערב ראש השנה, אבד החוב.

סעיף יד'

לזה שבא לפרע למלוה חוב שעבר עליו שמטה, יאמר לו המלוה, משפט אני את החוב וכבר נפטרת ממני. אם אמר לו הלנה, אף על פי כן רוצה אני שתקבל ממני, מתר למלוה לקבלו ממנו. ואל יאמר הלנה, בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו, שלי הם ובמתנה אני נותנם לך. ויכול המלוה לעשות השתדלות והתפעלות, שיאמר הלנה שהוא נותנם לו במתנה. ואם אינו יכול לפעל זאת, אל יקחם.

סעיף טו'

פְּרוֹזֵבוֹל אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. וּמַהוּ פְּרוֹזֵבוֹל. הַמְּלוֹה הוֹלֵךְ אֶצֶל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי תוֹרָה שְׂיֵהִיו בֵּית דִּין, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, אַתֶּם דִּינִים, מוֹסֵר אֲנִי לָכֶם, שְׁכַל חוֹב שְׂיֵשׁ לִי עַל פְּלוֹנִי וְעַל פְּלוֹנִי, שְׂאֲגִבָה אוֹתָן חוֹבוֹת כָּל זְמַן שְׂאֲרָצָה. וְהִמָּה כּוֹתְבִים לוֹ פְּרוֹזֵבוֹל בְּזוֹ הַלְשׁוֹן, בְּמוֹתֵב תִּלְתָּא כַּחְדָּא הוּינָא, וְאַתָּא פְּלוֹנִי הַמְּלוֹה וְאָמַר לְפָנֵינוּ, מוֹסֵר אֲנִי וְכוּ'. וְשִׁלְשְׁתָּן חוֹתְמִין לְמַטָּה, בְּלִשׁוֹן דִּינִים אוֹ בְּלִשׁוֹן עֵדִים. וַיְכוּלִין לַעֲשׂוֹת זֹאת גַּם בְּסוֹף הַשָּׁנָה, דְּהֵינּוּ בְּעָרְב רֵאשׁ הַשָּׁנָה קִדְּם שְׁקִיעַת הַחֲמָה. וַיֵּשׂ אֲוֹמְרִים, שְׂאִינְן צְרִיכִין דּוֹקָא לְכַתֵּב אֶת הַפְּרוֹזֵבוֹל, אֲלֵא דִּי בְּמַה שְׂהוּא אֲוִמַר לְפָנֵיהֶם. וְאַפְלוּ אִם אֵין בְּמִקּוּמוֹ בֵּית דִּין, יְכוּל לֹמַר, אֲנִי מוֹסֵר שְׁטֵרוֹתֵי לְבַיִת דִּין שְׂבַמְקוּם פְּלוֹנִי.

סעיף טז'

לֹא מְהֵנִי פְּרוֹזֵבוֹל אֲלֵא אִם יֵשׁ לְלוֹה קְרָקַע. וְאַפְלוּ כָּל שְׂהוּא, סְגִי. וְאַפְלוּ אֵין לוֹ אֲלֵא עֲצִיץ נְקוּב, סְגִי. וְאַפְלוּ אֵין לְלוֹה כְּלוּם, אֲלֵא שְׂיֵשׁ לְעָרְב אוֹ שְׂיֵשׁ לְמִי שְׂהוּא חֵיב לוֹ לְלוֹה זֶה, נְמִי מְהֵנִי. וְאִם גַּם לְאֵלוּ אֵין לְהֵם כְּלָל, אִם יֵשׁ לְמְלוֹה קְרָקַע כָּל שְׂהוּא, יְכוּל לְזַכּוֹת לוֹ לְלוֹה, וְאַפְלוּ עַל יְדֵי אַחַר, וְאַפְלוּ שְׂלֵא בְּפָנֵינוּ, וּמְהֵנִי לְפְרוֹזֵבוֹל.

סימן קפא - הלכות טוען ונטען ועדות ובו כ"ב סעיפים:

סעיף א'

כְּשֶׁנִּפְל בֵּין שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם אֵיזָה סְכָסוּד, רְאוּי לְהֵם לְהִתְפַּשֵּׁר בְּטוֹב וְשְׂיִוְתֵר כָּל אֶחָד נֶגְדַ חֲבֵרוֹ, כְּדִי לְהִתְרַחֵק מִזֵּילוֹתָא דְּבִי דִּינָא בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר.

סעיף ב'

אִם אֵי אֶפְשָׁר לְהֵם לְהִתְפַּשֵּׁר בְּטוֹב, וּמְכַרְחִים לְבוֹא בְּמִשְׁפָּט, יְבוֹאוּ לְפָנֵי בֵּית דִּין יִשְׂרָאֵל. וְאַסוּר לְדוֹן בְּפָנֵי דִּינֵי גוֹיִם וּבְעֵרְכָאוֹת שְׁלֵהֶם, אֶפְלוּ בְּדִין שְׂדִינִים כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. וְאַפְלוּ נִתְרָצוּ שְׁנֵי בְּעֵלֵי דִּינִים לְדוֹן בְּפָנֵיהֶם, אֲסוּר. וְאַפְלוּ נִתְקַשְּׁרוּ בְּקִנְיָן עַל זֶה אוֹ שְׂכַתְּבוּ כּוֹ בְּשֵׁטֵר, אֵינוֹ כְּלוּם. וְכָל הַבָּא לְדוֹן בְּפָנֵיהֶם, הָרִי זֶה רָשָׁע, וְכֹאֵלוּ חֲרָף וְגִדְף וְהָרִים יָד בְּתוֹרַת מִשָּׁה רַבֵּנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוּם. וְאַפְלוּ בְּדָבָר הַמְּתֵר לְמַעַבְדַּ דִּינָא לְנַפְשָׁה, כְּאֶשֶׁר יִתְבְּאֵר אִם

יְרָצָה הַשֵּׁם בְּסַעֲיָף ט, מִכָּל מְקוֹם אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ עַל יְדֵי גוֹיִם. וְאִפְלוּ אִינוּ
דָן לְפָנָי הַגּוֹיִם, אֲלָא שְׂכוּפָהּ עַל יְדֵי גוֹי שְׂנֵעַמַד עִמּוֹ לְדִין יִשְׂרָאֵל, רָאוּי
לְמַתְחוֹ עַל הָעַמּוּד.

סעיף ג'

הִיְתָה יָדָם תִּקְיָפָה וּבַעַל דִּינוֹ גִּבֵּר אֱלֵם, יִתְבַּעְנוּ לְדִינֵי יִשְׂרָאֵל תִּחְלָה. אִם
לֹא רָצָה לְבוֹא, נוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין וּמְצִיל בְּדִינֵיהֶם.

סעיף ד'

מִי שֶׁתּוֹבְעִים אוֹתוֹ מִמּוֹן שֶׁהוּא מְחֻזָּק בוֹ, אָסוּר לוֹ לְבַקֵּשׁ צְדָדִים לְהַשְׁמִיט,
כְּדֵי שְׂיִתְרַצֶּה הֵלָה לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ פְּשָׁרָה וְיִמְחוּל לוֹ עַל הַשְּׂאָר. וְאִם עָבַר וְעָשָׂה
כֵּן, אִינוּ יוֹצֵא יְדֵי שְׂמִימִים, עַד שְׂיִתֵּן לוֹ אֶת שְׁלוֹ.

תמוז

כב

סעיף ה'

אָסוּר לְבַעַל דִּין לְסַפֵּר עֲנִין הַמְשַׁפֵּט לְפָנָי הַדִּין שֶׁלֹא בְּפָנָי בַּעַל הַדִּין חֲבָרוּ.
וְלֹא יִקְדִים אֶת עֲצָמוֹ לְבוֹא לְפָנָי הַדִּין קֹדֶם לְחֲבָרוֹ, שֶׁלֹא יִהְיֶה נֶחֱשָׁד
שֶׁמְקַדִּים כְּדֵי לְסַדֵּר טַעֲנוֹתָיו שֶׁלֹא בְּפָנָי חֲבָרוֹ (ספר מאירת עינים).

סעיף ו'

כְּשֶׁם שֶׁהַדִּין הַלּוֹקֵחַ שֶׁחָד אֶפְלוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזְּכָאֵי עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשָׂה, כְּדֵי
הַנּוֹתֵן אֶת הַשֶּׁחֵד עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשָׂה דְלַפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל.

סעיף ז'

אָסוּר לְטַעַן שֶׁקָר בְּכָל עֲנִין. וְאִפְלוּ אִם יוֹדַע בְּעֲצָמוֹ שֶׁהוּא זָכָאֵי, וְאִם יִטַּעַן
הָאִמָּת יִתְחַיֵּב בְּדִין, מִכָּל מְקוֹם לֹא יִטַּעַן שֶׁקָר. הִכִּי אֵיתָא בְּגִמְרָא, תִּנּוּ
רַבִּין, מִנִּין לְנוֹשָׂה בְּחֲבָרוֹ (פְרוּשׁ שֶׁהַלּוֹה לְחֲבָרוֹ) מְנָה, שֶׁלֹא יֹאמֵר אֶטְעַנְנוּ
בְּמֵאִתֵּיךְ כְּדֵי שְׂיִוָּדָה לִי בְּמְנָה וְיִתְחַיֵּב לִי שְׂבוּעָה וְאִגְלַגַּל עָלָיו שְׂבוּעָה
מִמְקוֹם אַחֵר תִּלְמוּד לּוֹמֵר, מְדַבֵּר שֶׁקָר תִּרְחֵק. מִנִּין לְנוֹשָׂה בְּחֲבָרוֹ מְנָה
וְיִטַּעַנוּ מֵאִתֵּיךְ. שֶׁלֹא יֹאמֵר הַלּוֹה, אֶכְפָּרְנוּ בְּבֵית דִּין וְאוּדָה לוֹ חוּץ לְבֵית
הַדִּין כְּדֵי שֶׁלֹא אִתְחַיֵּב לוֹ שְׂבוּעָה וְלֹא יִגְלַגַּל עָלָי שְׂבוּעָה מִמְקוֹם אַחֵר
תִּלְמוּד לּוֹמֵר, מְדַבֵּר שֶׁקָר תִּרְחֵק. מִנִּין לְשִׁלְשָׁה שְׂנוֹשִׁין מְנָה בְּאַחַד, שֶׁלֹא

יְהִי אֶחָד בְּעַל דִּין וּשְׁנַיִם עֵדִים כְּדֵי שְׂיוּצִיאוּ הַמִּנְהַ וַיִּחְלְקוּ תַלְמוּד לומר, מדבר שְׂקָר תִּרְחַק.

סעיף ח'

לְפַעֲמִים בְּעַלֵּי הַדִּין בּוֹרְרִים לָהֶם אֲנָשִׁים שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בִּינֵיהֶם, אִם בְּצָרוּף בֵּית הַדִּין אוֹ שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. וְדָבָר זֶה, הַגּוֹן הוּא, שֶׁכָּל אֶחָד הוּא מְצַדֵּד בְּזָכוּתוֹ שֶׁל זֶה אֲשֶׁר בָּחַרוּ וַיֵּצֵא הַפֶּשֶׁר כְּרֵאוּי. וְדוֹקָא לְצַדֵּד בְּדָרְךָ הַיָּשָׁר. אֲבָל חֲלִילָה לוֹ לַעֲוֹת אֶת הַפֶּשֶׁר. שֶׁכְּשֶׁם שְׂמִזְהָרִין שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, כִּד מִזְהָרִין שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת אֶת הַפֶּשֶׁר.

סעיף ט'

יָכוֹל אָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ. אִם רוֹאֶה חֶפֶץ שְׁלוֹ בְּיַד אַחֵר שֶׁגָּזְלוּ, יָכוֹל לְקַחְתּוֹ מִיָּדוֹ. וְאִם הָאֲחֵר עוֹמֵד כְּנֶגְדּוֹ, יָכוֹל לְהַכּוֹתוֹ עַד שֶׁיִּנְיָחֵנוּ, אִם לֹא יוּכַל לְהַצִּיל בְּעַנְיָן אַחֵר, אֲפֹלוּ הוּא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ הַפֶּסֶד, אִם יִמְתִּין עַד שֶׁיַּעֲמִידֵנוּ בְּדִין. וְאִם יֵשׁ עֵדִים הַרוֹאִים שֶׁהוּא תוֹפֵס אֶת הַחֶפֶץ מִיַּד הָאֲחֵר, אֵינּוּ יָכוֹל לְתַפְסֹו עַל יְדֵי הַכָּאָה, אֲלָא אִם כֵּן יָכוֹל לְבַרֵּר אַחֵר כִּד שֶׁנִּטַּל אֶת שְׁלוֹ. כִּי אִם לֹא יִבְרַר, לֹא מַהֲנִי לָהּ תְּפִיסָתוֹ, כִּיִּן שֶׁהָיוּ עֵדִים בְּדָבָר. אֲבָל אִם אֵין עֵדִים, דָּאֵז מַהֲנִי תְּפִיסָתוֹ, יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן, אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא יוּכַל לְבַרֵּר.

סעיף י'

בְּנֵי הָעִיר שֶׁמַּעֲמִידִין לָהֶם בֵּית דִּין, צָרִיכִין לִידַע שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁבַעַה דְּבָרִים אֵלוֹ, חֲכָמָה בְּתוֹרָה, עֲנוּה, יִרְאָה, שְׁנֵאת מְמוֹן אֲפֹלוּ שְׁלָהֶם, אֶהֱבֵת הָאֲמֵת, אֶהֱבֵת הַבְּרִיּוֹת לָהֶם, בְּעַלֵּי שֵׁם טוֹב בְּמַעֲשֵׂיהֶם. וְכָל הַמַּעֲמִיד דִּין שֶׁאֵינוֹ הַגּוֹן, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תִכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט, כְּלוֹמַר, לֹא תִכִּירוּ פָּנֵי הָאִישׁ לומר, פְּלוֹנִי עֲשִׂיר הוּא, קְרוֹבִי הוּא, אוֹשִׁיבֵנוּ בְּדִין. וְכָל דִּין שֶׁנִּתְמַנֶּה בְּשִׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב, אֲסוּר לַעֲמֹד לְפָנָיו אוֹ לְכַבְּדוֹ בְּשָׂאָר כַּבּוּד, וְעַלֵּיו דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֹנָם לְבִרְכָה, אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם.

סעיף יא'

עִירוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם חֲכָמִים הָרְאוּיִים לְהִיּוֹת דִּינָיִם, מְמַנִּים הַטּוֹבִים וְהַחֲכָמִים שֶׁבָּהֶם לְדַעַת אֲנָשֵׁי הָעִיר, וְהֵם יְדוֹנוּ אִף עַל פִּי שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְדִינָיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְכוּ לְפָנֵי עַרְכָּאוֹת שֶׁל גּוֹיִם. וְכִיִּן שֶׁקִּבְלוּם עֲלֵיהֶם בְּנֵי הָעִיר, אֵין אַחֵר יָכוֹל לְפַסְלוֹ. וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם יִהְיוּ לְשֵׁם שְׂמִיָּם.

סעיף יב'

כָּל מִי שֶׁיִּוֹדַע עֲדוּת לַחֲבֵרוֹ וְרָאוּי לְהַעֲיִדוֹ וַיֵּשׁ לַחֲבֵרוֹ תוֹעֵלֶת בְּעֲדוּתוֹ וְהוּא תוֹבְעוֹ שֶׁיַּעֲיִד לוֹ בְּפָנַי בֵּית דִּין חַיָּב לְהַעֲיִד לוֹ, בֵּין שֵׁישׁ עוֹד עַד אַחַר עֲמוֹ, בֵּין שֶׁהוּא לְבָדוֹ. וְאִם כָּבֵשׁ עֲדוּתוֹ, חַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וְאִסוּר לְאָדָם לְהַעֲיִד בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, אִף עַל פִּי שְׁאֵמֵר לוֹ אָדָם שֶׁיִּוֹדַע בּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְשַׁקֵּר. וְאִפְלוּ אָמַר לוֹ בְּעַל הַדִּין, בּוֹא וְעִמְד עִם עַד אֶחָד שֵׁישׁ לִי, וְלֹא תַעֲיִד, רַק שֶׁיִּפְחַד בְּעַל חוּבֵי וַיִּסְבּוֹר שֵׁישׁ לִי שְׁנֵי עֲדִים, וַיּוֹדֶה לִי לֹא יִשְׁמַע לוֹ, שְׁנֵאֲמַר, מְדַבֵּר שְׁקֵר תִּרְחֹק.

סעיף יג'

הָא דְעַד אֶחָד מְעִיד, זֶהוּ דְוֹקָא בְּדָבָר שֶׁבְמִמּוֹן, דְּמַהֲנֵי גַם עַד אֶחָד לְעִנְיָן שְׁבוּעָה. וְכֵן בְּדָבָר אִסוּר, אִם עֲדִין לֹא נַעֲשֶׂה הָאִסוּר, יַעֲיִד כְּדֵי לְאַפְרוּשֵׁי מְאִסוּרָא. אֲבָל אִם כָּבֵר נַעֲשֶׂה הָאִסוּר, לֹא יַעֲיִד עַד אֶחָד. דְּכִינּוֹן דְּעַד אֶחָד אֵינוֹ נֶאֱמָר, אֵינוֹ אֶלָּא כְּמוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵרוֹ.

תמוז

כג

סעיף יד'

הַנוֹטֵל שְׂכָר לְהַעֲיִד, עֲדוּתוֹ בְּטֹלָה. וְדוֹקָא כְּשֶׁכָּבֵר רָאָה הַמַּעֲשֶׂה, דְּמַחֲיָב לְהַעֲיִד בְּחִנָּם. אֲבָל לִילְדָא לְרֵאוּת אֶת הָעִנְיָן שֶׁיְהִיָּה אַחַר כֶּךָ עַד בְּדָבָר, מִתְּרַם לוֹ לְקַח שְׂכָר, אֲבָל רַק שְׂכָר הָרָאוּי לְפִי הַטְּרַחָא שְׁלוֹ וְלֹא יוֹתֵר. וְכֵן אִם יֵשׁ לוֹ טְרַחָא לְלַקֵּחַ לְפָנַי בֵּית הַדִּין, יָכוֹל לְטוֹל שְׂכָר טְרַחָא כְּפִי הָרָאוּי בְּעַד טְרַחָא זוֹ, וְלֹא יוֹתֵר.

סעיף טו'

כָּל עֲדוּת שֵׁישׁ לְאָדָם הַנָּאָה בָּהּ, וְאֵיזָה צַד נִגְיַעָה אֶפְלוּ בְּדָרְדָּר רְחוּקָה, פְּסוּל לְהַעֲיִד.

סעיף טז'

כְּתִיב, וְאֲשֶׁר לֹא טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ עַמּוֹ, וְדַרְשִׁינוּ, זֶה הַבָּא בְּהַרְשָׁאָה וּמִתְעַבֵּר עַל רֵיב לֹא לוֹ. וְדוֹקָא כְּשֶׁשְׁנֵי בְּעַלֵי הַדִּין הִמָּה בְּעִיר, אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁהַלְוָה הוּא אֶלֶם וּבְעַל טְעָנוֹת, וְיִרְא הַמְּלוּה לְטַעַן עֲמוֹ וּמַרְשָׁה לְאַחַר, זֶהוּ מִתְעַבֵּר עַל רֵיב לֹא לוֹ. אֲבָל אִם הַנִּתְבָּע הוּא בְּעִיר אַחֲרֵת, וְהַתּוֹבֵעַ אֵינוֹ יָכוֹל לְהַטְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ וּמַרְשָׁה לְאַחַר, זֶה הַמַּרְשָׁה מִצָּוָה קַעֲבִיד לְהַצִּיל

עֲשׂוּק מִיַּד עוֹשֶׁקוֹ. וַיֵּשׂ אֲזַמְרִים, דְּהִבֵּא בְּהַרְשָׁאָה כְּדֵי לְהַנּוֹת מִן הַשָּׂכָר וְלֹא בְּשִׁבִיל אֱלֻמוֹת, מִתֵּר.

סעיף יז'

לְעוֹלָם יִרְחִיק אָדָם אֶת עַצְמוֹ אֶפְלוּ מִשְׁבוּעַת אֲמַת בְּכָל מָה דְּאֶפְשָׁר.

סעיף יח'

מִי שֶׁחִבְרוּ נִתְחַיֵּב לוֹ שְׁבוּעָה, וְרוֹאֶה בּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֵה לְשַׁבַּע לְשָׂקֵר, חֵס וְשָׁלוֹם יִתְפַּשֵּׁר עִמּוֹ כְּפִי הָאֶפְשָׁרִי וְלֹא יִנְיַחְנוּ לְשַׁבַּע לְשָׂקֵר, שֶׁנֶּאֱמַר, שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם, וְדַרְשִׁינוּ, מִלְּמַד שֶׁהַשְׁבוּעָה חֲלָה עַל שְׁנֵיהֶם.

סעיף יט'

יִשְׂרָאֵל הֵיזִידַע עֵדוֹת לְגוֹי לוֹ דִּין עִם יִשְׂרָאֵל בְּעֶרְכָּאוֹתֵיהֶם, אִם יִגְרֹם בְּעֵדוֹתוֹ לְחַיֵּב אֶת הַיִּשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִיָּה חַיֵּב בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אֲסוּר לְהַעֲיִד לוֹ. וְאִם לֹא, מִתֵּר לְהַעֲיִד לוֹ. וְאִם מִתְחַלֵּה יַחְדוֹ הַגּוֹי לְהַיִּשְׂרָאֵל שִׁיְהִיָּה לוֹ עֵד, הוֹאִיל וַיְהִיָּה חֲלוּל הַשֵּׁם אִם לֹא יַעֲיִד לוֹ, יַעֲיִד לוֹ בְּכָל עֲנָוָן.

סעיף כ'

כָּל זְמַן שֶׁהָאָדָם זוֹכֵר, יִכּוֹל לְהַעֲיִד לְעוֹלָם, וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ שְׁמָא מִתּוֹךְ שְׁנִיתִישׁוֹן הַדְּבָר הִרְבֵּה אִינוּ זוֹכְרוֹ עַל בְּרִיּוֹ. וְאֶפְלוּ אִינוּ נִזְכָּר לְעֵדוֹת אֶלָּא מִתּוֹךְ הַכֶּתֵב, שֶׁכְּשֶׁמְסָרוּהוּ לוֹ, כִּתְבוּ בְּפִנְקֶסוֹ לְזִכְרוֹן דְּבָרִים וְשָׂכַח אֶת הַדְּבָר וְאִינוּ נִזְכָּר אֶלָּא מִתּוֹךְ הַכֶּתֵב יִכּוֹל לְהַעֲיִד. וְדוֹקָא שֶׁכָּאֶשְׁרֵי רָאָה אֶת הַכֶּתֵב נִזְכָּר בְּדָבָר. וְכֵן אִם נִזְכָּר בְּדָבָר עַל יְדֵי אַחַר שֶׁהִזְכִּירוּ לוֹ, יִכּוֹל לְהַעֲיִד, וְאֶפְלוּ הִיָּה הַמְזִכִּיר הָעֵד הַשֵּׁנִי. אֲבָל אִם בְּעַל הַדִּין בְּעַצְמוֹ מְזַכִּירוֹ וְנִזְכָּר, לֹא יַעֲיִד. אֲךָ יִכּוֹל בְּעַל הַדִּין לְמַסֵּר אֶת הַדְּבָרִים לְאַחַר וְהוּא יִזְכִּירוֹ, דְּהוֹי לָהּ נִזְכָּר עַל יְדֵי אַחַר.

סעיף כא'

עַד שֶׁהוּא קָרוֹב לְאַחַד מִבְּעָלֵי הַדִּין, אוֹ לְאַחַד מִהַדִּינִים, אוֹ שֶׁהָעֵדִים קָרוֹבִים זֶה לָזֶה, וְאֶפְלוּ קָרְבָּה עַל יְדֵי נְשׁוֹתֵיהֶם לְפַעְמִים פְּסוּלִים לְהַעֲיִד. וְאֶפְלוּ קָרוֹבִים רַק לְעָרֵב וְלֹא לְלוֹה, גַּם כֵּן פְּסוּלִים לְהַעֲיִד לְלוֹה. וְזֶה שֶׁפִּסְלָה הַתּוֹרָה עֵדוֹת הַקָּרוֹבִים, לֹא מִפְּנֵי שֶׁחִזְקָתָם אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁהָרִי פְּסוּלִים לְהַעֲיִד, בֵּין לְזִכּוּתוֹ בֵּין לְחֻבָּתוֹ, אֶלָּא גְזֵרַת הַכֶּתוּב הִיא. וְאֶפְלוּ מִשָּׁה וְאַחֲרוֹן, לֹא הָיוּ כְּשָׂרִים לְהַעֲיִד זֶה לָזֶה. לְכֵן כָּל עַד שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִיזָה

קִרְבָּה לְאַחַד מִן הַנְּזַפְרִים אוֹ שֶׁהָיָה קְרוֹב וְנִתְרַחַק וְהַדִּינִים אֵינָם יוֹדְעִים, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לָהֶם, וְהֵם יִגִּידוּ לוֹ עַל פִּי הַתּוֹרָה אִם יֵשׁ בְּקִרְבָּה זֶה כְּדֵי לְפַסְלוֹ אוֹ לֹא.

סעיף כב'

שְׁנֵי עֵדִים, שֶׁאֶחָד יוֹדֵעַ בְּחֻבְרוֹ שֶׁהוּא רָשָׁע וּפְסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה וְאֵין הַדִּינִים מְכִירִים בְּרָשָׁעוֹ, אָסוּר לוֹ לְהַעֲיֵד עִמוֹ, אֲף עַל פִּי שֶׁהִיא עֵדוּת אֶמֶת, שְׁנֵי אֶמֶת, אֶל תְּשֻׁת יָדָךְ עִם רָשָׁע לְהִיּוֹת עַד חֶמֶס. וְגִזְרַת הַכְּתוּב הִיא, שֶׁכָּל הָעֵדוּת בְּטֹלָה, אֶפְלוּ הֵם רַבִּים, אִם אֶחָד בֵּינֵיהֶם פְּסוּל. וְאִיזְהוּ רָשָׁע שֶׁפְּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. כֹּל שֶׁעָבַר עַל דְּבַר שֶׁפָּשַׁט בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עֹבֵרָה, וְהוּא דְּבַר שֶׁבִּלְא תַעֲשֶׂה מִן הַתּוֹרָה, וְעָבַר בְּזִדּוֹן וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם יֵשׁ לְתִלּוֹת שֶׁעָשָׂה בְּשִׁגְגָה אוֹ בְּטָעוּת, שֶׁלֹּא יָדַע אֶת הָאָסוּר, לֹא נִפְסַל לְעֵדוּת.

סימן קפב - הלכות גנבה וגזלה ובו ט"ז סעיפים:

סעיף א'

אָסוּר לְגַזֹּל אוֹ לְגַנּוֹב אֶפְלוּ כָּל שֶׁהוּא, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין מִגּוֹי. אֵיִתָּא בְּתַנָּא דְּבִי אֶלְיָהוּ, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁסָּפַר לִי, שֶׁעָשָׂה עוֹלָה לְגוֹי בְּמִדְיַת הַתְּמָרִים שְׁמֹכַר לוֹ, וְאַחַר כֵּן קָנָה בְּכָל הַמְּעוֹת שָׁמֹן, וְנִשְׁבַּר הַכֶּד וְנִשְׁפָּךְ הַשְּׁמֹן. וְאַמְרַתִּי, בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁאֵין לְפָנָיו מִשׁוֹא פָּנִים. הַכְּתוּב אוֹמֵר, לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזַל. וְגִזְל הַנְּכָרִי, גִּזְל.

תמוז

כז

סעיף ב'

אִם הוּא דְּבַר מַעֲט כָּל כֶּךָ שֶׁאֵין מִי שֶׁיִּקְפִּיד עָלָיו כָּלֵל, כְּגוֹן לְטוֹל מִהַחֲבִילָה קִיסָם לְחֻצוֹ בּוֹ שְׁנָיו, מִתֵּר. וּמִדַּת חֲסִידוּת לְהַמְנִיעַ גַּם מִזֶּה.

סעיף ג'

אֶפְלוּ לְגַנוֹב עַל דַּעַת לְהַחְזִיר, אֶלָּא שְׂרוּצָה לְצַעֲרוֹ קֶצֶת אוֹ בְּדַרְךְ שְׁחוּק, גַּם כִּן אֶסוּר.

סעיף ד'

אֶסוּר לַעֲשֶׂק אֶת חֲבֵרוֹ אֶפְלוּ כֹּל שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעִי. וְאִיזְהוּ עוֹשֶׂק. זֶה שֶׁבֹּא מִמּוֹן חֲבֵרוֹ לִידוֹ בְּרִצּוֹן חֲבֵרוֹ, כְּגוֹן שְׂיֵשׁ לוֹ בְּיָדוֹ הַלְוָאָה אוֹ שְׂכִירוֹת, וְאִינוֹ רוּצָה לְשַׁלֵּם לוֹ, אוֹ שְׂדוּחָהוּ בְּלִדָּ וְשׁוּב, לִדָּ וְשׁוּב. וְכִיּוֹן דְּכִתִּיב רֵעִי, אִינוֹ אֶסוּר בְּגוּי. וְהוּא שְׂאִין חֲלוּל הַשֵּׁם בְּדַבָּר, כְּגוֹן שְׁלוּחַ מְגוּי וְמֵת, רִשְׁאֵי לְכַחַשׁ לְבָנוֹ, שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ בְּבִירוֹ שֶׁהוּא מְשַׁקֵּר. אֲבָל כְּשֶׁהֲגוּי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְשַׁקֵּר, אֶסוּר, מִפְּנֵי חֲלוּל הַשֵּׁם. וְאִף בְּמִקּוֹם שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ, אִינוֹ רִשְׁאֵי אֶלָּא לְהַפְקִיעַ הַלְוָאָתוֹ אוֹ שְׂאֵר חוֹב שֶׁהוּא חַיֵּב לוֹ. אֲבָל חֲפָץ שֶׁהוּא בְּעִינָיו, אֶסוּר לְכַפֵּר, שֶׁהָרִי זֶה הוּי גָזֵל מִמֶּשׁ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֶפְלוּ קָנָה מִמֶּנּוּ חֲפָץ, אֶסוּר לְהַטְעוֹת אוֹתוֹ בְּחֻשְׁבוֹן בְּנִתְיִנַת הַמַּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, וְחָשַׁב עִם קוֹנְהוֹ, דְּמִירֵי בְּגוּי, שֶׁהָרִי אִינוֹ מְקַנָּה לוֹ הַחֲפָץ אֶלָּא בְּעַד הַסְּכּוּם שֶׁהִשְׁתּוּוּ. וְהַמְטָעָהוּ בְּחֻשְׁבוֹן הַמַּעוֹת, הָרִי זֶה כְּגוֹנֵב אֶת הַחֲפָץ וְלֹא כְּמַפְקִיעַ חוֹבוֹ. וְאֶפְלוּ גִנְבַת דַּעַת שְׂאִין בְּהַ חֲסָרוֹן מַעוֹת, אֶסוּר בְּמַשָּׂא וּמִתָּן, כְּמוֹ שֶׁכְּתִיב בְּסִימָן סָג. וּמִכָּל מְקוֹם אִם הֲגוּי טָעָה בְּעֲצָמוֹ, מִתָּר אִם לֹא יִהְיֶה חֲלוּל הַשֵּׁם בְּדַבָּר, שֶׁלֹּא יוֹדֵעַ לוֹ. וְנִכּוֹן שֶׁיֵּאמַר לוֹ הַיִּשְׂרָאֵל, רֵאֵה שֶׁעַל חֻשְׁבוֹנְךָ אֲנִי סוֹמֵךְ.

סעיף ה'

כֹּל הַחוּמֵד בֵּיתוֹ אוֹ כִּילְיוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ כֹּל דְּבַר שְׂאִין בְּדַעַת חֲבֵרוֹ לְמַכְרוֹ, וְהוּא הֶרְבֵּה עָלָיו רַעִים אוֹ שֶׁהִפְצִיר בּוֹ בְּעֲצָמוֹ עַד שֶׁמָכְרוֹ לוֹ, הָרִי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַחֲמוּד. וּמִשְׁעָה שֶׁנִּפְתָּה בְּלִבּוֹ וְחָשַׁב אִיךָ יִקְנֶה חֲפָץ זֶה, עֹבֵר בְּלֹא תַתְּאוּהָ, כִּי אֵין תַּתְּאוּהָ אֶלָּא בְּלִב בְּלִבָּד, וְהַתְּאוּהָ מְבִיאָה לִידֵי חֲמוּד. וְהַקּוֹנָה אֶת הַדְּבַר שֶׁהַתְּאוּהָ לוֹ, עוֹבֵר בְּשָׁנֵי לְאוּיִן. וְלִכְךָ נֶאֱמַר, לֹא תַחֲמוּד וְלֹא תַתְּאוּהָ.

סעיף ו'

מִצּוֹת עֲשֵׂה עַל הַגּוֹזֵל לְהַחְזִיר אֶת הַגּוֹזֵל עֲצָמָה אִם הִיא בְּעִינָה וְלֹא נִשְׁתַּנִּית, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהִשִּׁיב אֶת הַגּוֹזֵל אֲשֶׁר גָּזַל. וְהוּא הַדִּין לְגַנֵּב. וְאִינוֹ יוֹצֵא יָדֵי חוֹבְתוֹ בְּנִתְיִנַת דְּמִים, אֶפְלוּ אִם כָּבֵר נִתְּיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים. אֲבָל אִם אֲבָדָה אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּנִּית בְּשָׁנוּי שְׂאִינוֹ חוֹזֵר לְבְרִיתוֹ אוֹ שֶׁשִׁקְעָה בְּבִנְיָן, שִׁיחָה לוֹ הַפְּסֵד גָּדוֹל לְסַתֵּר אֶת הַבְּנִיָן, יוֹצֵא יָדֵי חוֹבְתוֹ בְּנִתְיִנַת דְּמִים, כְּמוֹ שֶׁהִיָּתָה שְׁוֶה בְּשַׁעַת הַגּוֹזֵלָה. וְאִם הִנְגְּזָה הוּא בְּמִקּוֹם אַחֵר, אִינוֹ צָרִיךְ לְשַׁלּוּחַ אֶת הַמַּעוֹת לְמִקּוֹמוֹ, אֶלָּא מוֹדִיעוֹ שֶׁיָּבֹא וְיִשְׁלַם לוֹ. אִם מֵת הַנְּגָזֵל, יַחְזִיר לְיֹרְשָׁיו.

סעיף ז'

הגזול את הרבים, כגון שהיה חנוני ומדד במדה חסרה או ששקל במשקל חסר וכדומה, או שהיה ממנה בקהל והקל על קרוביו והכביד על אחרים, וכן מי שנטל רבית מרבים, תשובתו קשה. לפיכך יעשה צרכי רבים, שגם הנגזלים יהנו מהם. ומכל מקום לאלה שהוא יודע שגזול מהם, מחיב להחזיר להם, ואינו יוצא ידי חובתו במה שעשה צרכי רבים.

סעיף ח'

אסור לקנות מהגנב או מהגזול את החפץ שגנב או גזל. ואין חלוק בין שהוא ישראל או נכרי, כי גם הנכרי נצטוו עליהם. ועון גדול הוא לקנות מן הגנב או מן הגזול, שהרי הוא מחזיק ידי עוברי עברה. ועל זה נאמר, חולק עם גנב שוים נפשו, וגורם לגנב שיגנוב עוד גם גנבות אחרות, ואם לא ימצא לוקח, לא יגנוב. ואף על פי שאפשר לו להוליך את הגנבה למקום שאין מכירין אותו, אין זה מצוי לו כל כך. ואם הקונה מתכוון לטובת הבעלים להחזירו להם פשיחזירו לו מעותיו, מתר. ודוקא כשלא היה אפשרי לבעלים בעצמם להציל. וכן אסור לקבל בפקדון דבר שנראה שהוא גנוב או גזול.

סעיף ט'

אפלו להנות שום הנאה מן הגנבה או מן הגזולה כל זמן שהיא בידי הגנב או הגזול, אסור. ואפלו הנאה מעטת שגם בעליה לא היו מקפידים עליה, כגון חלוף מטבעות בשוין, אסור במעות גנובות או גזולות. וכן לכנס לבית גזול, בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, או לעבור בשדה גזולה, אסור.

סעיף י'

ולכן מי שהוא גנב או גזול מפרסם, שאין לו מלאכה אחרת אלא זאת, וכך ממונו בחזקת גנוב או גזול, אסור להנות ממנו, ואסור לעני לקחת ממנו צדקה.

סעיף יא'

וכן אם אחד רוצה למכר איזה חפץ שנראה שהוא גנוב, כגון שומרי פרות שמוכרים פרות במקום צנוע, או מוכר אחר שנושא איזה דבר בהצנע

לְמַכְרוֹ, אוֹ שְׂאוֹמֵר לְהַקְוֶנָה, הַטָּמוֹן, אֲסוּר לְקַנּוֹת. וְאִפְלוּ לְקַנּוֹת מֵאִשָּׁה
אֵיזָה דָּבָר שֵׁיט לְחוּשׁ שֶׁהִיא מוֹכֶרֶת שְׁלֵא מִדַּעַת בַּעֲלָהּ, אוֹ לְקַנּוֹת מֵאִישׁ
דָּבָר מִתְּכַשִּׁיטֵי הָאִשָּׁה וּמִלְבוּשֵׁיהָ, שֵׁיט לְחוּשׁ שֶׁהוּא מוֹכְרוֹ שְׁלֵא מִדַּעַת
אִשְׁתּוֹ, אֲסוּר.

תמוז

כה

סעיף יב'

מִי שֶׁנִּתְחַלְפוּ לוֹ כְּלוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתָּה וּכְדוּמָה, הָרִי זֶה לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִים
אֵלוֹ שֶׁבָּאוּ לִידּוֹ וְאִינָם שְׁלוֹ. וְכִשְׂיָבֹא בַעַל הַחֲפֶץ, צָרִיךְ לְהַחֲזִירוֹ לוֹ, וְאִם
עַל פִּי שֶׁהַחֲפֶץ שְׁלוֹ נֶאֱבָד. וְכֵן כּוֹבֶסֶת הַמְּכַבֶּסֶת לְרַבִּים וְהַבִּיאָה לוֹ חֵלֹק
שֶׁאִינוֹ שְׁלוֹ, אֲסוּר לְלָבֵשׁוֹ, אֲלֵא צָרִיךְ לְהַחֲזִירוֹ לְבַעֲלָיו, וְאִם עַל פִּי שֶׁשְׁלוֹ
נֶאֱבָד. אִךְ אִם מִנַּח אֶצְלוֹ יָמִים רַבִּים, עַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר שְׁלֵא חֲקְרוּ הַבַּעֲלִים
בִּינֵיתֵים אַחֵר שְׁלָהֶם, אִזּוֹ מִתֵּר לוֹ לְלָבֵשׁוֹ, כִּי מִסְתַּמָּא סִלְקָה הַכּוֹבֶסֶת אֶת
בַּעֲלָיו וְשִׁלְמָה בַּעַד הַחֵלֹק הַזֶּה.

סעיף יג'

אֲסוּר לְהַנּוֹת מִשּׁוּם דָּבָר שֶׁל חֲבֵרוֹ שְׁלֵא מִדַּעַתּוֹ. אִם עַל פִּי שֶׁבְּרוּר לוֹ
שֶׁכְּשֵׁינִדַּע לְבַעֲלָיו יִשְׁמַחוּ וְיִגִּילוּ מִפְּנֵי אֲהַבְתָּם אוֹתוֹ. מִכָּל מְקוֹם אֲסוּר.
לְפִיכֵךְ הַנִּכְנָס לְפָרְדֵּס אוֹ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ, אֲסוּר לוֹ לְלַקֵּט פְּרוֹת שְׁלֵא מִדַּעַת
הַבַּעֲלִים. אִם עַל פִּי שֶׁבַעַל הַפָּרְדֵּס וּבַעַל הַגִּנָּה אוֹהֲבוֹ וְרָעוּ אֲשֶׁר כָּנַפְשׁוּ,
וּבְיָדָיו יִשְׁמַח וְיִגִּיל כְּשֵׁינִדַּע לוֹ שֶׁנִּהְיָה זֶה מִפְּרוֹתָיו, מִכָּל מְקוֹם כִּינּוֹן
שֶׁעֲכָשׁוּ אִינוֹ יוֹדַע מְזָה, הָרִי הוּא נִהְיָה בְּאֲסוּר. וְצָרִיךְ לְהַזְהִיר לְרַבִּים,
שֶׁנִּכְשְׁלוּ בְּזֶה מִחֲמַת חֲסָרוֹן יְדִיעָה.

סעיף יד'

וּמִכָּל מְקוֹם מִתֵּר לָבוֹן בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם לַתֵּן פְּרוּסָה לְעַנִּי אוֹ לְבָנוֹ שֶׁל אוֹהֲבוֹ
שֶׁל בַּעַל הַבֵּית שְׁלֵא מִדַּעַתּוֹ, לְפִי שֶׁכֵּךְ נִהְיָה בַּעֲלֵי הַבָּתִּים. וְאִין זֶה נִקְרָא
שְׁלֵא מִדַּעַת הַבַּעֲלִים, כִּינּוֹן שֶׁכֵּךְ נִהְיָה, וְהַבַּעֲלִים יוֹדְעִין מְזָה הַמְּנַהֵג. וּמִטַּעַם
זֶה, מִתֵּר לְקַבֵּל צְדָקָה מִן הַנְּשִׂים דָּבָר מְעַט שְׁלֵא מִדַּעַת הַבַּעֲלִים, הוּאִיל
וְדַרְכּוֹ בְּכֵךְ, וְיוֹדְעִין הַבַּעֲלִים שֶׁדַּרְכּוֹ בְּכֵךְ. וְכֵן בְּפָרְדֵּס, אִם הוּא רָגִיל בּוֹ
לְאָכַל מִפְּרוֹתָיו מִדַּעַת הַבַּעֲלִים, מִתֵּר. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה.

סעיף טו'

הַמוֹצֵא פְּרוֹת בְּדָרְךְ תַּחַת אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֵה עַל הַדָּרְךְ, אִם הֵם פְּרוֹת שֶׁדַּרְכּוֹ
לְפוֹל מִן הָאֵילָן וּבִנְפִילְתָּם הֵם נִמְאָסִים, אוֹ אִפְלוּ אִינָם נִמְאָסִים אֲלֵא שֶׁרָב

העוברים שמה המה גוים, או שהם פרות שדרדך הבהמות לאכל אותם, והן עוברות דרך שם, הרי הבעלים כבר נתאשו מהם ומתרים. אבל אם הם פרות שאינם נמאסים בנפילתם, ורוב העוברים שמה המה ישראלים, אסורים משום גזל. ואם הם של יתומים קטנים, אסורים בכל ענין, כי הקטנים, אין היאוש והמחילה שלהם כלום.

סעיף טז'

דינא.

דמלכותא

דינא

סימן קפג - הלכות נזקי ממון ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

אסור להזיק ממון חברו, אפלו על דעת לשלם, כמו שאסור לגנב ולגזל על דעת לשלם. ואפלו לגרם נזק לחברו, בין במעשה בין בדבור, אסור, כגון ראונו שמוכר סחורה לגוי, ובא שמעון ואומר לו, שאינה שוה כל כך אף על פי שהאמת כן, אסור, שהרי אונאתו מתרת. וכל הגורם נזק לחברו, אפלו בענין שפטור מדיני אדם, חייב בדיני שמים, עד שיפיס את חברו.

סעיף ב'

אפלו מי שבא איזה נזק עליו, אסור לסלקו מעליו, אם על ידי זה יגרם שיבוא על חברו, כי אסור להציל את עצמו אפלו בגרם נזק ממון של חברו. אבל קדם שבא הנזק עליו, מתר לדחותו שלא יבוא עליו, אף על פי שעל ידי זה יבוא על חברו. כגון אמת המים שבאה לשטף שדהו, עד שלא נכנסה לשדהו, מתר לגדר בפניה, אף על פי שעל ידי זה היא שוטפת שדה חברו. אבל משנכנסה לשדהו, אסור להוציאה בענין שתגיע לשדה חברו, שכיון שהנזק מטל עליו, אינו רשאי לסלקו מעליו ולהטילו על חברו.

סעיף ג'

וכן חיל מלך שבא לעיר, ובני העיר מחיבים לתת להם אכסניא, אסור לאחד לתן שכר לשר החיל לפטרו, כי על ידי זה יגרם נזק לישראל אחר. וכן בכל שאר עניני מסים, אסור להשתדל אצל השר לפטרו, אם על ידי

זֶה יִכְבֵּיד עַל אַחֲרִים. וְהַעֲשֶׂה כֵּן, נִקְרָא מְסוֹר.

תמוז

כו

סעיף ד'

אָסוּר לְמָסוּר יִשְׂרָאֵל בְּיַד גּוֹיִם, בֵּין גּוֹפּוֹ בֵּין מְמוֹנוֹ, בֵּין בְּמַעֲשֵׂה בֵּין בְּדַבּוּר, לְהַלְשִׁין עָלָיו אוֹ לְגַלוֹת מִצְפוּנָיו. וְכָל הַמּוֹסֵר, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְאִפְלוּ רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת, אָסוּר לְמָסְרוֹ לֹא גּוֹפּוֹ וְלֹא מְמוֹנוֹ, וְאִפְלוּ הוּא מֵצַר לוֹ וּמְצַעְרוֹ תְּמִיד בְּדַבְּרִים. אֲבָל אִם חִבְרוּ מוֹסֵר אוֹתוֹ וְאֵי אִפְשָׁר לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ אֶלָּא עַל יְדֵי שְׂיֻמָּסוֹ אוֹתוֹ, מִתֵּר.

סעיף ה'

אָסוּר לְכַנֵּס לְתוֹךְ שְׂדֵה נִיר שֶׁל חֵבְרוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָשׁ נִירוֹ וּמְקַלְקְלוֹ.

סעיף ו'

אָסוּר לְעַמֵּד עַל שְׂדֵה חֵבְרוֹ לְהַסְתֵּיף בָּהּ בְּשַׁעָה שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּקִמּוֹתֶיהָ, שֶׁלֹּא יִזְיַקְנָה בְּעֵין הָרַע. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שְׂאֵסוּר לְהַסְתֵּיף בְּחֵבְרוֹ בְּעֵינָן שְׂיֵשׁ לְחוּשׁ שְׂיִזְיַקְנוֹ בְּעֵין הָרַע. וְאִפְלוּ בְּעַסְקָיו וּבְמַעֲשָׂיו שְׂאֵין בָּהֶם חֵשֶׁשׁ הַזֵּק עֵין הָרַע, אִם עוֹשֶׂה בְּבֵיתוֹ וּבְרִשּׁוֹתוֹ, אָסוּר לְרְאוֹת שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, כִּי שְׂמָא אֵינּוּ חִפְץ שְׂיִדְעוּ אַחֲרַיִם מִמַּעֲשָׂיו וְעַסְקָיו. וְדַרְךְ אֶרֶץ הוּא כְּשֶׁאֶחָד רוֹאֶה שֶׁחֵבְרוֹ עוֹסֵק בְּמַלְאֲכָתוֹ, יִבְרַכְנוּ וַיֹּאמֶר לוֹ, תִּצְלִיחַ בְּמַעֲשֶׂיךָ.

סעיף ז'

אִפְלוּ לַעֲשׂוֹת בְּרִשּׁוֹת שְׁלוֹ דְבַר שֶׁהוּא מִזִּיק לְשִׁכְנוֹ, אָסוּר. לֹא יִנִּיחַ בְּחֻצְרוֹ סְמוּךְ לְכִתְלֵי שֶׁל חֵבְרוֹ כֹּל דְבַר שְׂיֵשׁ בוֹ חֲמִימוֹת וּמוֹצִיא הַבֵּל וּמִזִּיק אֶת הַחוּמָה, כְּגוֹן זָבֵל וְכַדוּמָה, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק שְׁלֹשָׁה טַפְחִים. וְכֵן צְרִיךְ לְהִרְחִיק שְׁלֹשָׁה טַפְחִים מִסְמוּךְ לְכִתְלֵי חֵבְרוֹ. וְלִכֵּן צְנוּר הַמְקַלֵּחַ מִן הַגֵּג, צְרִיךְ לְהִרְחִיקוֹ מִכִּתְלֵי חֵבְרוֹ שְׁלֹשָׁה טַפְחִים. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לְשַׁפֵּךְ עֲבִיט שֶׁל מֵי רִגְלִים סְמוּךְ לְכִתְלֵי חֵבְרוֹ. וְלִהְשִׁתִּין מִיָּם סְמוּךְ לְכִתְלֵי חֵבְרוֹ, אִם הוּא כִּתְלֵי שֶׁל אֲבָנִים אוֹ שֶׁל עֵץ בְּלֵי טֵיט, דֵּי כְּשֶׁמְרַחֵק טַפַּח אֶחָד. וְאִם הָיוּ הָאֲבָנִים צְחִיחַ סֹלֶע, אֵינּוּ צְרִיךְ לְהִרְחִיק כָּלֵל, וּמִשְׁתִּין אִפְלוּ עַל הַכִּתְלֵי. וְאִם הוּא כִּתְלֵי שֶׁל לְבָנִים אוֹ שֶׁל עֵץ מְחֻפָּה בְּטֵיט, צְרִיךְ לְהִרְחִיק שְׁלֹשָׁה טַפְחִים. וְעֵין עוֹד בְּסִימָן שְׂאֲחַר זֶה.

סימן קפד - הלכות נזקי הגוף ובו י"א סעיפים:

סעיף א'

אסור לאדם להכות את חברו. ואם הכהו, עובר בלא תעשה, שנאמר, והיה אם בן הכות הרשע וגו', ארבעים יכנו לא יסוף פן יסוף וגו', אם הקפידה התורה בהפאת הרשע שלא להכותו יותר על רשעו, קל וחומר בהפאת צדיק. וכל המרים יד על חברו להכותו, אף על פי שלא הכהו, נקרא רשע, שנאמר, ויאמר לרשע למה תכה רעך, למה הכית לא נאמר, אלא למה תכה, אף על פי שעדין לא הכהו, נקרא רשע. וכל מי שהכה את חברו, הרי הוא מחרם בחרם הקדמונים, ואין לצרפו למנין עשרה לכל דבר שבקדשה, עד שיתירו לו בית דין את החרם, כשמקבל עליו לשמע דינם. ואם אחד מכה אותו או לישראל אחר וא אפשר להציל את עצמו או את חברו מיד מכהו אלא על ידי שיכה אותו, מתר להכותו.

סעיף ב'

אפלו משרתו שאינו שומע בקולו, אסור להכותו. אבל מתר להכות בניו הקטנים או יתום שהוא מגדל בתוך ביתו, כדי להדריכם בדרך ישרה, שזוהי טובתם.

סעיף ג'

צריך לזהר שלא להשליך שברי כלי זכוכית וכדומה במקום שיוכלו להזיק.

סעיף ד'

אם יש לשכנו חלי הראש, רחמנא לצלן, וקול ההכאה מזיק לו, לא יכתוש אפלו בביתו ריפות וכיוצא בהו, דברים שקול הכאתם מגיע לבית שכנו ומזיק לו.

סעיף ה'

יש עוד הרבה דברים בענין נזקי שכנים או לבני רשות הרבים. והכלל הוא, שאסור לעשות שום דבר אפלו ברשותו, ומכל שכן ברשות הרבים, דבר שיכול להגיע ממנו איזה הזק לשכנו או לעוברים ברשות הרבים. אם לא בדבר שפשט המנהג שעושה כן כל מי שרוצה, שהרי זה, כאילו מחלו כל אנשי העיר, כדי שיוכל כל אחד לעשות כן כשיצטרך לזה, הוא או בניו אחריו.

סעיף ו'

המבעית את חברו, כגון שצעק עליו מאחריו או שנראה לו באפלה וכיוצא בזה, חזב בדיני שמים.

סעיף ז'

החובל בחברו, אף על פי שנתן את הממון לנחבל מה שנתחייב לו עבור החבלה, וכן גנב או גזלן, אף על פי שהחזירו או שלמו, מכל מקום אין מתכפר להם עד שיבקשו מחילה מאת הנחבל או הנגזל או הנגנב על הצער שהיה להם. והם ימחלו ולא יהיו אכזרים. (ענין לעיל סימן קלא סעיף ד)

סעיף ח'

הרואה את חברו בצרה, רחמנא לצלן, ויכול להצילו הוא בעצמו או לשכר אחרים להצילו, חזב לטרח ולשכר ולהצילו, וחוזר ונפרע ממנו אם יש לו. ואם אין לו, מכל מקום לא ימנע בשביל זה, ויצילנו בממון שלו. ואם נמנע, עובר על לא תעמד על דם רעה. וכן אם שמע מאיזה רשעים מחשבים רעה על חברו או טומנים לו פח ולא גלה אזנו להודיעו, או שיכול לפיסק בממון בגלל חברו ולהסיר מה שבלבבם ולא פיסק, וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמד על דם רעה. וכל המקיים נפש אחת מישראל, כאילו קיים עולם מלא (וענין יורה דעה סימן קנח).

סעיף ט'

מי שעוסק בזיופים ויש לחוש שייסכן בזה רבים, דינו כמו רודף, ומתרין בו שלא יעשה. ואם אינו משגיח, מתר למסרו למלכות ולומר, שאין אחר מתעסק בזה אלא פלוני לבדו. וכן יחיד שמעלילים עליו בגללו, יכול לומר להם, אני איני עושה, אלא פלוני לבדו.

סעיף י'

נוהגין ששבעה טובי העיר דנין דיני קנסות, כגון על חבלות וחרופים וכדומה, ואין להם לעשות דבר בלי בית דין, כי יש בענינים אלו הרבה חלוקי דינים, ואין לעשות יותר מן הראוי על פי הדת, ואל יהי קל בעיניהם כבוד הבריות.

סעיף יא'

מעברת שהיא מקשה לילד, כל זמן שהעבר בתוך מעיה, מתרין לחתכו בין בסם בין ביד, שכל שלא יצא לאויר העולם, אין שם נפש עליו. ובשביל להציל את האם, מתרין לחתכו, משום דהוי לה כמו רודף אחר חברו להרגו. אבל כשהוציא ראשו, אין נוגעין בו, שאין דוחין נפש מפני נפש, וזהו טבעו של עולם.

סימן קפה - הלכות שאלה ושכירות ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

השואל או השוכר בהמה או מטלטלין מחברו, אינו רשאי, לא להשאילם ולא להשכירם לאחר שלא מדעת בעלים. אפלו ספרים שיש מצוה בהשאלתן, אין אומרים, מן הסתם ניחא לבעלים שתעשה מצוה בממונם, כי שפא אין רצונם שיהא דבר שלהם ביד אחר שאינו נאמן בעיניהם. אבל מתר לשואל ספר להניח לאחר ללמד בו בתוך ביתו, ובלבד שלא ילמד, רק יחידי, ולא שניהם ביחד. ואם ידוע שדרך של הבעלים להאמין לזה השני בדברים כאלו, מתר השואל להשאיל לו והשוכר להשכיר לו.

סעיף ב'

מצוה לתת שכר פעלת שכיר בזמנו. ואם אחר, עובר בלא תעשה, שנאמר, ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש. וכמו כן מצוה לתת שכר בהמה או כלי בזמנו. ואם אחרו, עובר בלאו, שנאמר, לא תעשק שכיר עני ואביון וגו' ביומו תתן שכרו. ואיזהו זמנו. אם פלגתה המלאכה ביום, זמנו כל היום. ואם עבר היום ולא נתן לו, עובר על ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש. ואם פלגתה המלאכה לאחר שיצא היום ונכנס הלילה, זמנו

כָּל הַלֵּילָה. עָבַר הַלֵּילָה וְלֹא נָתַן לוֹ, עוֹבֵר עַל לֹא תִלִּין פְּעַלְתָּ שְׂכִיר אֶתְּךָ עַד בֶּקֶר. וְכֵן שְׂכִיר שְׁבוּעָה, שְׂכִיר חֹדֶשׁ, שְׂכִיר שָׁנָה, יֵצֵא מִמְּלֶאכֶתוֹ בַּיּוֹם, יֵשׁ לוֹ זְמַן כָּל הַיּוֹם. יֵצֵא מִמְּלֶאכֶתוֹ בַּלַּיְלָה, יֵשׁ לוֹ זְמַן כָּל הַלַּיְלָה וְלֹא יוֹתֵר.

סעיף ג'

וְכֵן אִם נָתַן טְלִיתוֹ לְאֶמֶן לְתַקְנָה בְּקַבְלָנוֹת וְהִבִּיאָהּ לוֹ בַּיּוֹם, יֵשׁ לוֹ זְמַן כָּל הַיּוֹם בְּלֶבֶד. הִבִּיאָהּ לוֹ בַּלַּיְלָה, יֵשׁ לוֹ זְמַן כָּל הַלַּיְלָה בְּלֶבֶד. אָבֵל כָּל זְמַן שְׁהִטְלִית בְּיַד הָאֶמֶן, אָף עַל פִּי שְׁנַגְמָרָה וְכִלְתָּה מְלֶאכֶתָּה, אֵין בְּעַל הַבַּיִת עוֹבֵר, אֶפְלוּ הִיא אֶצֶל הָאֶמֶן כַּמָּה יָמִים. וְאֶפְלוּ הוֹדִיעוּ שְׂיָבִיא לוֹ מַעוֹת וַיִּטּוֹל אֶת שָׁלוֹ, מִכָּל מְקוֹם אֵינוֹ עוֹבֵר.

סעיף ד'

אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תִּלִּין וְלֹא תִבּוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ, אֶלְּא אִם כֵּן תִּבְעוּ הַשְּׂכִיר וַיֵּשׁ לוֹ מַעוֹת לְתַן לוֹ. אָבֵל אִם לֹא תִבְעוּ הַשְּׂכִיר, אוֹ שִׁתְּבְעוּ וְאֵין לוֹ מַעוֹת, אֵינוֹ עוֹבֵר. וּמִכָּל מְקוֹם מִדַּת חֲסִידוֹת הִיא לְלוֹת וּלְפָרַע לְשְׂכִיר בְּזַמְנוֹ, כִּי הוּא עָנִי וְאֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ. וּמִי שֶׁדָּרְכּוֹ שְׁלֵא לְפָרַע לְפוֹעָלִים עַד לְאַחַר הַחֲשֶׁבֶן, אֶפְלוּ תִבְעוּ מִמֶּנּוּ דָּבָר מְעֻט שְׁבֻדָּאֵי מַגִּיעַ לָהֶם, מִכָּל מְקוֹם אֵינוֹ עוֹבֵר, שְׁכִינּוֹן שִׁדּוּעַ שֶׁדָּרְכּוֹ כֵּן, עַל דַּעַת כֵּן נִשְׁכָּרוּ אֶצֶל.

תמוז

כח

סעיף ה'

שְׂכִיר שֶׁעָשָׂה מְלֶאכֶה לְבַעַל הַבַּיִת וְהִפְסִידָהּ, אֶפְלוּ בַּפְּשִׁיעָה, בְּאִפְּן שֶׁעַל פִּי הַדִּין הוּא חַיב בְּתַשְׁלוּמִין, מַצָּוָה עַל בְּעַל הַבַּיִת לְהַפְּנִס עִמּוֹ לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין וְלִמְחוֹל לוֹ, שְׁנֵאמַר, לְמַעַן תִּלְדָּ בְּדָרְךָ טוֹבִים. וְאִם הַשְּׂכִיר עָנִי הוּא וְאֵין לוֹ מַה יֵאכַל, מַצָּוָה לְתַן לוֹ שְׂכָרוֹ, שְׁנֵאמַר, וְאַרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר. וְזֶה הוּא אֲרַח צַדִּיקִים, לְשִׁמּוֹר דָּרְךָ הִי לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין.

סעיף ו'

כְּדָרְךָ שֶׁבַעַל הַבַּיִת מְזַהֵר שְׁלֵא לְגַזֵּל שְׂכָר הָעָנִי וְלֹא לְאַחֲרוֹ, כְּדָ הָעָנִי מְזַהֵר שְׁלֵא יִבְטֹל מִמְּלֶאכֶת בְּעַל הַבַּיִת. וְחַיב לְעַבּוֹד בְּכָל כָּחוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב אֲבִינוֹ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, כִּי בְּכָל כָּחִי עֲבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן. לְפִיכָךְ אֵין הַפּוֹעֵל רִשְׁאֵי לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶה בַּלַּיְלָה וְלַהֲשִׁיב עֲצָמוֹ בַּיּוֹם, (שְׁכָבֵר נְחַלֵּשׁ מִהַלַּיְלָה), וְכֵן אֵינוֹ רִשְׁאֵי לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶה בְּבִהְמָתוֹ בַּלַּיְלָה וְלַהֲשִׁיבָהּ בַּיּוֹם. וְאֵין הַפּוֹעֵל רִשְׁאֵי לְהַרְעִיב וּלְסַגֵּף עֲצָמוֹ, שְׁהָרִי מִחֲלִישׁ כָּחוֹ וְלֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶת בְּעַל

הבית פראוי. וכן הוא דין המלמד (עיו לעיל סימן קסה סעיף יב).

סימן קפו - הלכות לא תחסם ובו ד' סעיפים:

סעיף א'

כל המונע את הבהמה מלאכל בשעת מלאכתה, לוקה, שנאמר, לא תחסם שור בדישו. אחד שור ואחד כל מיני בהמה וחיה, בין טמאים בין טהורים, ואחד הדישה ואחד כל שאר מלאכות של גדולי קרקע. ולא נאמר שור בדישו, אלא בהנה. ואפלו חסמה בקול, דהינו שצעק עליה ועל ידי זה לא תאכל, חייב מלקות.

סעיף ב'

ישאל הדש אפלו בפרתו של גוי ותבואה של גוי, עובר משום לא תחסם.

סעיף ג'

אם הבהמה אינה יכולה לאכל, מפני שהיא צמאה, צריך להשקותה.

סעיף ד'

בהמה שהיא עושה בדבר שהוא רע לבני מעיה, מתר לחסמה, שלא הקפידה התורה אלא על הנאתה, והרי אינה נהנית.

סימן קפז - הלכות אבדה ומציאה ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

הַרְוֹאָה אֲבִדַת יִשְׂרָאֵל, חָיֵב לְטַפֵּל בָּהּ לְהַשִּׁיבָהּ לְבַעֲלֶיהָ, שְׁנֵאמַר, הַשֵּׁב תְּשִׁיבֵם. וְכֵן כָּל מָמוֹן שֶׁל חֵבְרוֹ שְׁאֵדָם יָכוֹל לְהַצִּיל שְׁלֵא יֵאבֹד, חָיֵב לְהַצִּיל, וְהוּא בְּכָלֵל הַשְּׁבִת אֲבִדָה.

סעיף ב'

אף על פי שֶׁמֶן הַדִּין בְּמָקוֹם שֶׁרַב גּוֹזִים מְצוּיִים, אֲפֹלוּ נָתַן בָּהּ יִשְׂרָאֵל סִימָן, אֵינּוּ חָיֵב לְהַחְזִיר, מִשּׁוּם דְּמִסְתַּמָּא כְּבָר נִתְיָאֵשׁ הַיְמָנָה, מְכַל מָקוֹם טוֹב וְיִשָּׁר לַעֲשׂוֹת לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין לְהַחְזִיר לְיִשְׂרָאֵל שְׁנֵתָן בָּהּ סִימָן. וְכוּפִין עַל זֶה. וְאִם הַמוֹצָא הוּא עֲנִי, וְיַעַל הָאֲבִדָה הוּא עָשִׂיר, אֵינּוּ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין. וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ דִּינָא דְּמַלְכוּתָא לְהַחְזִיר אֲבִדָה, חָיֵב בְּכָל עֲנָן לְהַחְזִיר.

סעיף ג'

כָּל הַמוֹצָא אֲבִדָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, אִם מְצָאָה דָרָךְ הַנְּחָה, כְּגוֹן טְלִית וְקַרְדָּם בְּצַד הַגָּדֵר, וְאֲפֹלוּ יֵשׁ לְהַסְתַּפֵּק אִם הַנִּיחָם שָׁם בְּכוּנָה אוֹ אֲבָדָם שָׁם, אָסוּר לְגַע בָּהֶם.

סעיף ד'

מִי שֶׁהוּא זָקֵן מְכַבֵּד, וּמְצָא אֲבִדָה וְהוּא דָּבָר מְבֻזָּה, שְׁאֲפֹלוּ הִיא שְׁלוֹ, לֹא הִיא נוֹטְלוֹ לְהַבִּיאוֹ לְבֵיתוֹ, מִשּׁוּם דְּהוּי לֵהּ בְּזִיוֹן, אֵינּוּ חָיֵב לְטַפֵּל בָּהּ. וּמְכַל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין וּלְטַפֵּל בָּהּ, אִם עַל פִּי שְׁאִינָהּ לְפִי כְבוֹדוֹ.

סעיף ה'

מְצָא מְצִיָּאָה וְאֵינּוּ יוֹדֵעַ מִי אֲבִדָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, יֵשׁ בְּעֲנִינִים אֵלוֹ הַרְבֵּה חֲלוּקֵי דִינִים, וְיַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חֲכָם אִידֵי יַעֲשֶׂה.

סימן קפח - הלכות פקדון ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

המפקיד מעות אצל חברו, עתה בזמן הזה שכל עסקינו במשא ומתן והכל צריכין למעות, מן הסתם נתרצה המפקיד, שהנפקד יוציאן כשיצטרך. ולכן מתר לו להוציאן, והרי הו אצלו כמו מלוה, אלא אם כן גלה המפקיד דעתו שאין רצונו בכך, כגון שחתמו או קשרו בקשר משנה, אז אין הנפקד רשאי להוציאן.

סעיף ב'

המפקיד שאר חפץ אצל חברו, אסור להנפקד להשתמש בחפץ זה לצרכו. ואף על פי שאין החפץ מתקלקל כלל בתשמיש זה, מכל מקום הוי שואל שלא מדעת. ושואל שלא מדעת, גזלן הוא. ואם ידוע בברור שאין המפקיד מקפיד עליו, מתר. ויש אוסרין גם בזה, משום דפקדון אפלו בדבר שאין דרך בני אדם להקפיד, אסור, משום דהוי שולח יד בפקדון גם בכהאי גוונא. ויש להחמיר.

סעיף ג'

חוב לשמר את הפקדון באפן היותר טוב כפי הדרך לשמר חפצים כאלו. ואפלו אם הוא אינו מדקדק כל כך בשמירת חפצים שלו בפקדון, חוב לדקדק יותר.

סעיף ד'

אין הנפקד רשאי להפקיד את הפקדון ביד אחרים, אפלו פשרים ונאמנים יותר ממנו, אלא אם כן המפקיד גם כן רגיל להפקיד דברים כאלו אצלם.

סעיף ה'

כשבא להחזיר את הפקדון, לא יחזירנו לאחד מבני ביתו של המפקיד שלא מדעתו. וכן כשבא להחזיר לו איזה חפץ שהשאל לו או לפרע חובו. אבל יכול להחזיר לאשתו, כי מן הסתם היא נושאת ונותנת בתוך הבית, והבעל מפקיד כל אשר לו בידה.

סימן קפט - הלכות פריקה וטעינה ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

מי שפגע בחברו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה, בין שהיה עליה משא הראוי לה, בין שהיה עליה יותר ממה שראוי לה, הרי זה מצוה לסייעו לפרק מעליה, שנאמר, עזב תעזב עמו. ולאחר שפרק, לא יניח את חברו בצער וילך לו, אלא יעזור לו לחזור ולטעון עליה, שנאמר, הקם תקים. ואם הניח את חברו ולא פרק ולא טען, בטל מצות עשה ועבר על מצות לא תעשה, שנאמר, לא תראה את חמור אחיך וגו'.

סעיף ב'

פרק וטען וחזר ונפל, חייב לפרק ולטען פעם אחרת, ואפלו מאה פעמים, שנאמר, עזב תעזב, הקם תקים עמו. לפיכך צריך לילך עמו עד פרסה, שמא יצטרך לו, אלא אם כן אומר לו בעל המשא, איני צריך לך.

סעיף ג'

מצות פריקה, צריך לעשות בחנם. אבל לטען, אינו מחייב אלא בשכר, וכן בעד מה שהולך עמו, מחייב לשלם לו.

סעיף ד'

בהמת גוי, אם היה הגוי מחמר אחר בהמתו, בין שהמשא הוא של ישראל בין שהוא של גוי, אינו חייב, רק לפרק, משום צער בעלי חיים, ויכול לקבל שכר על זה. אבל לטען, אינו חייב כלל, רק אי איכא משום איבה. ואם אין שם גוי, אלא ישראל מחמר אחר הבהמה, חייב גם כן לטען משום צער הישראל. וכן בהמת ישראל והמשא של גוי, חייב לפרק ולטען משום צער הישראל.

סעיף ה'

כתיב, כי תראה חמור שנאך רביץ תחת משאו וגו', שזנא זה לא מהגוים הוא, (שהרי אינם במצות טעינה ופריקה, אלא משום צער בעלי חיים), אלא מישראל. והיאך יהיה ישראל שזנא לישראל, והכתוב אומר, לא תשנא את אחיך

בלבבך. אמרו חכמים, כגון שהוא לבדו ראהו שעבר עברה, והתרה בו ולא חזר, הרי מצוה לשנאתו עד שיעשה תשובה וישוב מרשעתו. ואף על פי שעדין לא עשה תשובה, אם מצאו בצער על משאו, מצוה לפרק ולטען עמו ולא יניחנו כך, כי שמא ישהה בשביל ממונו ויבוא לידי סכנה, והתורה הקפידה על נפשות ישראל, בין רשעים בין צדיקים, מאחר שהם נלויים אל ה' ומאמינים בעקר הדת, שנאמר, אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרך וחיה.

אב

מנחם

א

סעיף ו'

בני חבורה שארע לאחד מהם שרגלי חמורו רעועות, אין בני חבורה רשאים לפרד עם חמוריהם ולהניחו לבדו בדרך. אבל אם נפל חמורו ואינו יכול עוד לילך כלל, רשאים לפרד ממנו, ואין צריך להתעכב בשבילו יותר מדי. וכן בני חבורה שנוסעין בעגלות, וארע לאחד מהם איזה קלקול, שצריך לשהות מעט לתקו, אין חבירו רשאים לפרד ממנו, אלא אם כן צריך להתעכב הרבה יותר מדי.

סימן קצ - הלכות [מעקה] שמירת הגוף ובל תשחית ובו ג' סעיפים:

סעיף א'

מצות עשה לעשות מעקה לגגו, שנאמר, ועשית מעקה לגגך. גבה המעקה אינו פחות מעשרה טפחים, ויהא חזק כדי שישען אדם עליו ולא יפול. גגות שלנו שאין משתמשין בהם, פטורין. ואמנם לא הגב בלבד חוב במעקה, אלא כל דבר שיש בו סכנה, שיכשל בו אדם וימות, חוב במעקה ותקו. וכל המניחו בלי מעקה, בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה, שנאמר, ולא תשים דמים בביתך. כגון מי שיש לו בור בתוך חצרו, חוב לעשות לו חללא גבוהה עשרה טפחים או לעשות לו פסוי שלא יפול בו אדם.

סעיף ב'

וְכֵן כָּל מְכַשׁוֹל שֵׁשׁ בּוֹ סִפְּנֵת נִפְשׁוֹת, מִצְּוֹת עֲשֵׂה לְהִסְרֹו וּלְהִשְׁמֵר מִמֶּנּוּ וּלְהִזְהַר בְּדַבָּר יָפֵה, שְׁנֵאֲמַר, הַשְּׁמֵר לָךְ וּשְׁמֵר נִפְשְׁךָ מְאֹד. וְאִם הֵנִיחַ וְלֹא הִסְרִיר אֶת הַמְכַשׁוֹלִים הַמְּבִיאִים לְיַדִּי סִפְּנָה, בְּטֵל מִצְּוֹת עֲשֵׂה וְעֵבֶר בְּלֹא תַשִּׁים דָּמַיִם, כְּגֹוֹן אִם סָלַם רְעוּעַ עוֹמֵד בְּבֵיתוֹ וְחָצְרוֹ, וְכֵן הַמְּגַדֵּל כְּלָב רָע.

סעיף ג'

כְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְהִזְהַר בְּגוֹפּוֹ שֶׁלֹא לְאַבְדּוֹ וְשֶׁלֹא לְקַלְקְלוֹ וְשֶׁלֹא לְהִזְיָקוֹ, כְּמוֹ שְׁנֵאֲמַר, הַשְּׁמֵר לָךְ וּשְׁמֵר נִפְשְׁךָ מְאֹד, כְּךָ צָרִיךְ לְהִזְהַר בְּמִמוֹנֵי שֶׁלֹא לְאַבְדּוֹ וְשֶׁלֹא לְקַלְקְלוֹ וְשֶׁלֹא לְהִזְיָקוֹ. וְכָל הַמְּשַׁבֵּר כְּלִי, אוֹ קוֹרֵעַ בְּגָד, אוֹ מְאַבֵּד מְאָכֵל אוֹ מְשֻׁקָה אוֹ מְמַאֲסָס, אוֹ זוֹרֵק מְעוֹת לְאַבּוֹד, וְכֵן הַמְּקַלְקֵל שְׁאֵר כָּל דָּבָר שֶׁהִיא רְאוּיָה שִׁיְהֵנוּ בּוֹ בְּנֵי אָדָם, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנֵאֲמַר, לֹא תִשְׁחִית אֶת עֲצֵה וְגוֹ'.

סימן קצא - אסור צער בעלי חיים ואסור סרוס ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

אָסוּר מִן הַתּוֹרָה לְצַעַר כָּל בְּעַל חַי. וְאֲדַרְבָּא, חֲיָב לְהַצִּיל כָּל בְּעַל חַי מִצַּעַר, אֲפֹלוֹ שֶׁל הַפֶּקֶר, וְאֲפֹלוֹ שֶׁל נֶכְרִי. אֵךְ אִם הֵם מְצַעְרִין לְאָדָם, אוֹ שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לָהֶם לְרַפּוּאָה אוֹ לְשֵׁאֵר דָּבָר, מִתֵּר אֲפֹלוֹ לְהַרְגֵנוּ, וְאִין חוֹשְׁשִׁין לְצַעְרוֹ, שֶׁהֵרִי הַתּוֹרָה הַתִּירָה שְׁחִיטָה. וְלָכֵן מִתֵּר לְמַרְט נּוֹצוֹת מְאִיזוֹת חַיּוֹת אִם אִין לוֹ נּוֹצָה אַחֲרֵת, רַק שֶׁהַעוֹלָם נִמְנָעִים מִשׁוּם אַכְזָרִיוֹת.

סעיף ב'

סוֹסִיִּים הַמוֹשְׁכִים בְּעִגְלָה וְהַגִּיעוּ לְמָקוֹם מְקַלְקֵל אוֹ לְהַר גְּבוּהָ, וְאִינֵן יְכוּלִין לְמַשֵּׁךְ בְּלִי יַעֲזֵר, מִצְּוָה לְעִזּוֹר אֵף לְנֶכְרִי מִשׁוּם צַעַר בְּעַלֵי חַיִּים, שֶׁלֹא יָפֵה אוֹתָם הַנֶּכְרִי מִכָּה רַבָּה לְמַשֵּׁךְ יוֹתֵר מֵאֲשֵׁר בְּכַחֲסָם.

סעיף ג'

אָסוּר לְקַשֵּׁר רִגְלֵי בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף בְּעִנְיָן שִׁיְהִיָּה לָהֶם צַעַר (עֵינֵינוּ לְעִיל סִימָן פו סעיף ז).

סעיף ד'

אסור להושיב עוף על ביצים משאינו מינו, משום צער בעלי חיים.

סעיף ה'

אסור לסרס בין אדם ובין בהמה חיה ועוף, אחד טמאים ואחד טהורים, בין בארץ ישראל בין בחוץ לארץ. וכל המסרס, חייב מלקות. ואפילו להשקות כוס של עקרין לאיש או לשאר בעלי חיים הזכרים, אסור.

סעיף ו'

אסור לומר לגוי לסרס בהמה שלנו. ויש אומרים, דאפלו למכרה לגוי או לתנה לו למחצית שכר, אם ידוע שיסרסנה, אסור. משום דגוי גם כן מצוה על אסור סרוס, ואם כן הישראל עובר על לפני עור. ומיהו אם אין הגוי הקונה מסרס בעצמו, רק נותן לגוי אחר לסרס, לכלי עלמא שרי, דאז הוי לפני דלפני ומתר.

סימן קצב - דין החולה והרופא ובמה מתרפאין ובו סעיפים:

אב

מנחם

יב

סעיף א'

אמר רב יצחק ברה דרב יהודה, לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה. שאם חלה, אומרים לו, הבא זכות והפטר. אמר מר עקבא, מאי קראה. כי יפל הנופל ממנו, ממנו להביא ראיה. פרוש, מאחר שהוא נופל, צריך למצוא ממנו וממעשיו ראיה לזכות. עוד איתא בגמרא, חש בראשו, יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר. עלה למטה ונפל למשכב, יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום (מקום שדניו דיני נפשות) לדון, שכל העולה לגרדום לדון, אם יש לו פרקליטין גדולים, נצול. ואם לאו, אינו נצול. ואלו הן פרקליטין של אדם, תשובה ומעשים טובים. ואפלו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה, ואחד מלמד עליו זכות, נצול,

שְׁנֵאמֶר, אִם יֵשׁ עָלֶיךָ מְלָאָךְ מְלִיץ אֶחָד מִנִּי אֶלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׂרָאֵל, וַיַּחַנְנוּ וַיֵּאמְרוּ, פְּדֵעֵהוּ מִרְדַּת שַׁחַת וְגוֹ'.

סעיף ב'

דָּרַשׁ רַבִּי פִּינְחָס בֶּר חֲמָא, כָּל מִי שֵׁישׁ לוֹ חוֹלָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, יִלְךָ אֶצֶל חֲכָם וַיִּבְקֹשׁ עָלָיו רַחֲמִים, שְׁנֵאמֶר, חֲמַת מְלָךְ מְלֵאכֵי מוֹת, וְאִישׁ חֲכָם יִכְפָּרְנָה. וְנוֹהֲגִין לְתֵת צְדָקָה לְעֲנִיִּים בְּעֵדוֹ, כִּי תִשׁוּבָה וְתִפְלָה וְצְדָקָה, מְעַבְרִין אֶת רַע הַגְּזֵרָה. גַּם נוֹהֲגִין לְבָרֵךְ אֶת הַחוֹלִים בְּבֵית הַכְּנֻסֶת. וְאִם הוּא מְסַכָּן, מְבָרְכִין אוֹתוֹ אֶפְלוּ בְּשַׁבַּת וַיּוֹם טוֹב. וְלִפְעָמִים מְשַׁנִּים אֶת שֵׁם הַחוֹלָה, כִּי גַם שְׁנוֵי הַשֵּׁם, קוֹרְעֵ גִזֵּר דֵּינּוּ.

סעיף ג'

הַתּוֹרָה נִתְּנָה רְשׁוּת לְרוֹפֵא שְׂיִרְפָּא, שְׁנֵאמֶר, וְרַפָּא יִרְפָּא. וְלָכֵן אֵין לוֹ לְחוֹלָה לְסַמְךָ עַל הַנֶּס, אֶלָּא חַיֵּב לְהִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם לְקַרְוֵא לְרוֹפֵא שְׂיִרְפָּהוּ. וְכִבֵּר כַּמָּה חֲסִידֵי עוֹלָם נִתְרַפְּאוּ עַל יְדֵי רוֹפְאִים. וּמִי שֶׁמוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ מִלְקַרְוֵא לְרוֹפֵא, שְׁתִּים רְעוּת הִנְהוּ עוֹשֶׂה, הָאֲחַת, דְּאָסוּר לְסַמְךָ עַל הַנֶּס בְּמִקוֹם שֵׁישׁ סַכְנָה, וְדָבָר זֶה גוֹרֵם שְׂיִזְכְּרוּ עוֹנוֹתֵינוּ בְּשַׁעַת חֲלִינוּ. וְעוֹד, דְּהוּי יִהְיֶה וְגֵאוֹת שְׁסוּמָךְ עַל צְדָקָתוֹ שְׂיִתְרַפָּא בְּדֶרֶךְ הַנֶּס. וַיֵּשׁ לוֹ לְקַרְוֵא לְרוֹפֵא הַיּוֹתֵר מְמַחָה, וּבְכָל זֹאת לְבוֹ יֵהֵא לְשִׁמִּים, וַיִּבְקֹשׁ רַחֲמִים מֵאֵת הַרוֹפֵא הַנִּימָן וְתִבְרַךְ שְׁמוֹ, וְאֵךְ בּוֹ יִבְטַח לְבוֹ (בְּרַכֵּי יוֹסֵף) (וְעֵין לְעִיל סִימָן סֵא סַעִיף ד').

סעיף ד'

וּמִצְוָה הוּא עַל הַרוֹפֵא הַבָּקִי לְרַפָּא, וּבְכָלל פְּקוּחַ נַפְשׁ הוּא. וְאִם מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ, הֵרִי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים, וְאֶפְלוּ יֵשׁ לְחוֹלָה רוֹפֵא אַחֵר, כִּי לֹא מִן כָּל אָדָם זוֹכָה לְהִתְרַפָּא, וְאוּלַי הוּא מִן הַשְּׁמִים שְׂיִתְרַפָּא עַל יְדוֹ. אֲבָל לֹא יִתְעַסֵּק בְּרַפּוּאוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא בָּקִי, וְאֵין שָׁם גְּדוּל מְמַנּוּ, שְׁאִם לֹא כֵן, הֵרִי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

סעיף ה'

חוֹלָה שְׂאֵין בּוֹ סַכְנָה, אִם יוֹכֵל לְהִתְרַפְּאוֹת בְּדָבָר הַתֵּר, אֵף עַל פִּי שְׂפָרִיכִין לְשָׁהוֹת קֶצֶת עַד שִׁישִׁיגוּהוּ, אֵין מְתִירִין לוֹ שׁוּם דְּבַר אֲסוּר. וְאִם צָרִיךְ דְּוָקָא לְדָבָר אֲסוּר, אִם צָרִיךְ לְאֶכְלוֹ כְּמוֹ שֶׁהִדְרִיךְ הוּא לְאֶכֶל דְּבַר זֶה, אֲסוּר לוֹ לְאֶכְלוֹ, אֶפְלוּ הוּא רַק אֲסוּר דְּרַבָּנָן, כִּינּוּן שְׂאֵין בּוֹ סַכְנָה. אֲבָל שְׁלֵא כְּדֶרֶךְ הַנְּאֻתוֹ, כְּגוֹן שְׁמַעְרַב בּוֹ דְּבַר מֵר, וְכֵן לַעֲשׂוֹת מְמַנּוּ רְטִיָּה וְכַדוּמָה, מִתֵּר, אֶפְלוּ הוּא דְּבַר הָאֲסוּר בְּהִנְאָה מִדְּאוּרִיתָא, חוּץ מִכְּלָאֵי הַכְּרָם וּבִשְׂר

בְּחֶלֶב, שְׂאֵסוּרִין אֶפְלוּ שְׁלֹא כְּדָרְךָ הִנָּאֲתוּ בְּמָקוֹם שְׂאִין סִכְנָה. (דִּין הַבְּרָכָה עַל מָה שְׂאֵאֻכַל וְשׁוֹתָה לְרִפּוּאָה, עֵינֵי לְעִיל סִימָן ג' סְעִיף ח' וְסִימָן סֵא סְעִיף ד'. וְדִין תִּינוּק שְׂצָרִיף לְאֶכֶל חֶמֶץ בְּפֶסַח, עֵינֵי לְעִיל סוּף סִימָן קיז).

סעיף ו'

יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּכָל אֶסוּרֵי הִנָּאָה מְדַרְבְּנָן מִתֵּר לְהִתְרַפְּאוֹת בְּהוֹן, אֶפְלוּ חוֹלָה שְׂאִין בּוֹ סִכְנָה, וְאֶפְלוּ כְּדָרְךָ הִנָּאֲתוּ (עֵינֵי לְעִיל סִימָן מו' סְעִיף ב'), וּבִלְבַד שְׁלֹא יֵאָכֵל וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶת הָאֶסוּר.

סעיף ז'

חוֹלָה שְׂיֵשׁ בּוֹ סִכְנָה, מִתְרַפֵּא בְּכָל הָאֶסוּרִין, שְׂאִין לֶף דְּבַר הָעוֹמֵד בְּפְנֵי פְקוּחַ נַפְשׁ (וְעֵינֵי לְעִיל סִימָן צב), חוּץ מִעֲבוּדָה זָרָה, גְלוּי עֲרִיוֹת, וְשִׁפְיֻכוֹת דְּמִים, שְׁהוֹן בְּיַהֲרֵג וְאֵל יַעֲבוֹר, וְאִין מִתְרַפְּאִין בְּהוֹן.

אב

מנחם

יג

סעיף ח'

מִתֵּר לְרוּפֵא לְהַקִּיז דָּם וּלְמַשֵּׁשׁ הַדְּפֵק וּשְׂאָר מְקוּמוֹת שְׂבָאָשָׁה, אֶפְלוּ בְּאִשְׁתׁ אִישׁ, וְאֶפְלוּ בְּמָקוֹם תְּרַפָּה כְּדָרְךָ הָרוּפְּאִים, כִּיּוֹן שְׂאִינוּ עוֹשֶׂה דְרָךְ תַּנְאָה וְחִבָּה, אֶלֶּא שְׂבַמְלֵאכְתּוֹ הוּא עוֹסֵק. וְאֵד בְּאִשְׁתּוֹ נְדָה, יֵשׁ לְהַחְמִיר כְּשְׂאִין סִכְנָה בְּדָבָר וְיֵשׁ שֵׁם רוּפֵא אַחַר בְּקִי כְמוֹהוּ (וְעֵינֵי לְעִיל סִימָן קנג סְעִיף יד וְשֵׁם מְבַאָר, אִם אִשָּׁה נְדָה יְכוֹלָה לְשַׁמֵּשׁ אֶת בַּעֲלָהּ כְּשֶׁהוּא חוֹלָה אוֹ הוּא אוֹתָהּ. וְעֵינֵי לְעִיל סִימָן קמג סְעִיף טו, אִם הֵבֵן מִתֵּר לְהַקִּיז דָּם לְאֵבִיו וְכִיּוֹצֵא בּוֹ).

סעיף ט'

בְּחֶלֶי מַעִים, אִין הָאִישׁ מְשַׁמֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה, פֶּן יִתְגַבֵּר יָצְרוֹ, כִּיּוֹן שְׁהוּא בְּרִיא. אֲבָל הָאִשָּׁה, מְשַׁמֵּשֶׁת אֶת הָאִישׁ, כִּיּוֹן שְׁהוּא חוֹלָה.

סעיף י'

מִי שְׂיֵשׁ לוֹ סְמָמְנִים, וְחִבְרוּ חוֹלָה וְצָרִיף לָהֶם, אֶסוּר לוֹ לְהַעֲלוֹת בְּדַמְיָהֶם וְיֹתֵר מִן הָרְאוּי.

סימן קצג - הלכות בקור חולים ובו י"ד סעיפים:

סעיף א'

כְּשֶׁחָלָה הָאָדָם, מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לְבַקְרוֹ, שֶׁכֵּן מְצִינֵנוּ בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁמִּבְּקָר חוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, בְּפִסּוּק וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלוּנֵי מִמְרָא, מְלַמֵּד שָׁבָא אֵלָיו לְבַקֵּר הַחוֹלָה. הַקְרוֹבִים וְהַחֲבֵרִים שֶׁרְגִילִים לִכְנֹס לְבֵיתוֹ תַּמִּיד, הֵמָּה הוֹלְכִים לְבַקְרוֹ מִיָּד כְּשֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁהוּא חוֹלָה. אֲבָל הַרְחוּקִים שֶׁאֵינָם רְגִילִים בְּבֵיתוֹ, לֹא יִכְנָסוּ מִיָּד, כִּי הֵיכִי דִלָּא לְתַרַע מְזִילָה לְהַטִּיל עָלָיו שֵׁם חוֹלָה. וְאֵינָם נִכְנָסִים עַד לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים. וְאִם קִפְץ עָלָיו הַחוֹלֵי, גַּם הַרְחוּקִים נִכְנָסִים מִיָּד. אֲפֹלוּ הַגְּדוֹל, יֵלֵךְ לְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן, וְאֲפֹלוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל הַמוֹסִיף, הֵרִי זֶה מְשַׁבַּח, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְטָרַח עַל הַחוֹלָה. הַשּׁוֹנֵא לֹא יִבְקֹר אֶת שׁוֹנְאוֹ הַחוֹלָה, וְלֹא יִנְחַמְנוּ כְּשֶׁהוּא אֲבָל, שֶׁלֹּא יַחֲשֵׁב שֶׁשָּׁמַח לְאִידוֹ. אֲבָל מִתֵּר לְלוֹוֹתוֹ, וְלִיכָּא לְמִיחָשׁ, שֶׁיֵּאמְרוּ כִּי הוּא שָׁמַח לְאִידוֹ, בְּאֲשֶׁר זֶהוּ סוּף כָּל אָדָם. (עֵינֵי לְסַמּוֹ סִימָן רז סעיף ב, דִּהַחוֹלָה אֵינֵנוּ צָרִיךְ לְעַמֵּד אֲפֹלוּ מִפְּנֵי נְשִׂיא. וְאִם רוֹצֵה לְעַמֵּד, אֵין אוֹמְרִים לוֹ שֶׁב).

סעיף ב'

כְּשֶׁהַחוֹלָה שׁוֹכֵב עַל הָאָרֶץ, לֹא יֵשֵׁב הַמְּבַקֵּר עַל גִּבֵּי כֶּסֶא שֶׁגִּבְהָ מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁהַשְּׂכִינָה לְמַעְלָה מְרַאשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר, ה' יִסְעֲדֵנוּ עַל עֶרֶשׁ דָּוִד. אֲבָל כְּשֶׁהַחוֹלָה שׁוֹכֵב בַּמָּטָה, מִתֵּר לְמְבַקֵּר לֵישֵׁב עַל כֶּסֶא וְסִפְסָל (עֵינֵי לְסַמּוֹ סִימָן רז סעיף ב).

סעיף ג'

עֵקֶר מִצְוַת בְּקוֹר חוֹלִים הוּא לְעֵיִן בְּצָרְכֵי הַחוֹלָה מַה הוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לוֹ, וְשִׁמְצָא נַחַת רוּחַ עִם חֲבֵרָיו, וְגַם שִׁיתֵן דַּעְתּוֹ עָלָיו וַיִּבְקֹשׁ רַחֲמִים עָלָיו. וְאִם בְּקָר וְלֹא בְּקֶשׁ, לֹא קִיָּם אֶת הַמִּצְוָה. וְלִכֵּן אֵין מְבַקְרִין בְּשִׁלְשׁ שְׁעוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת שֶׁל הַיּוֹם, מִפְּנֵי שֶׁאֵז כָּל חוֹלָה מְקַל עָלָיו חָלָיו וְלֹא יַחֲוֹשׁ לְבִקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים. וְלֹא בְּשִׁלְשׁ שְׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל הַיּוֹם, שֶׁאֵז מְכַבֵּד עָלָיו חָלָיו וַיִּתְיַאֵשׁ מִלְּבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים.

סעיף ד'

כְּשֶׁמְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, אִם מְבַקֵּשׁ בְּפָנָיו, יִכּוֹל לְבַקֵּשׁ בְּכָל לְשׁוֹן שִׁירְצָה, שֶׁהֵרִי מְבַקֵּשׁ כְּבִיכּוֹל לְפָנֵי הַשְּׂכִינָה, שֶׁהִיא אֲצֵל הַחוֹלָה. אֲבָל כְּשֶׁמְבַקֵּשׁ

שְׁלֹא בְּפָנָיו, דָּאז מְלֵאכֵי הַשָּׂרֵת נִזְקְקִין לְהַעֲלוֹת תְּפִלָּתוֹ, וְאִינֶם נִזְקְקִין לְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת, עַל כֵּן יִבְקֶשׂ בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְיִכְלֹל אוֹתוֹ בְּתוֹךְ כָּל חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל, שְׂמֵתוֹךְ שְׂכּוֹלְלוֹ עִם הָאַחֲרִים, תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמָעַת יוֹתֵר בְּזִכּוּתוֹן שֶׁל רַבִּים. וַיֹּאמֶר, הַמָּקוֹם יִרְחַם עָלֶיךָ בְּתוֹךְ כָּל חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. וּבִשְׂבֵת יֹאמֶר, שְׂבֵת הִיא מְלֻזָּעָה, וּרְפוּאָה קְרוּבָה לְבוֹא, וְרַחֲמֵינוּ מְרַבִּים, וְשִׁבְתוֹ בְּשָׁלוֹם.

סעיף ה'

הַמְּבַקְרִים יִדְבְּרוּ אֶתוֹ בְּהִשְׁכָּל וְדַעַת, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, דְּבָרִים מְחִיִּים, וְלֹא דְבָרִים מְמִיתִים. וַיֹּאמְרוּ לוֹ, שְׂיִתְּנוּ דַעְתוֹ עַל עֲנִינָיו, אִם הִלּוּהוּ אוֹ הִפְקִיד אֶצֶל אַחֲרִים אוֹ אַחֲרֵי אֶצְלוֹ, וְאֵל יִפְחַד מִפְּנֵי זֶה מִהַמּוֹת.

אב

מנחם

יד

סעיף ו'

אִין לִתְּנוּ נְכָסָיו בְּמִתְּנָה לְאַחֲרִים וְאֶפְלוּ לְצַדִּיקָה וּלְהַנִּיחַ אֶת הַיּוֹרְשִׁים בְּלֹא כְּלוּם. וְכָל הָעוֹשֶׂה כֵּן, אִין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הַיָּמֵנוּ, וְאֶפְלוּ אִין הַיּוֹרְשִׁים נוֹהֲגִין בְּשׁוּרָה. אָבֵל אִם מְנִיחַ גַּם לַיּוֹרְשִׁים דְּבַר הַמְּסַפִּיק לָהֶם, מִתֵּר (וְעַיִן לְעֵיל סִימָן לד סעיף ד). וּמִדַּת חֲסִידוֹת, שְׁלֹא לְחַתֵּם אֶת עַצְמוֹ עַד וְלֹא לְהִיּוֹת בְּעֵצָה בְּצוּאָה שְׂמַעְבִּירִין בָּהּ אֶת הַיְרֵשָׁה מִהַיּוֹרֵשׁ, אֶפְלוּ מִבֵּן שְׂאִינֵנוּ נוֹהֵג בְּשׁוּרָה, לְאַחֲיוֹ חֲכָם וְנוֹהֵג בְּשׁוּרָה, כִּי שְׂמָא יֵצֵא מִמֶּנּוּ זֶרַע טוֹב וְהַגּוֹן. וְאֶפְלוּ לְמַעַט מְזָה וּלְהַרְבּוֹת לָזֶה, יֵשׁ מִי שְׂאוּסֵר, וְרֹאוי לְחוּשׁ לְדַבְּרֵיו. עַיִן סוּף סִימָן כו.

סעיף ז'

אִם יֵשׁ לוֹ בְּנִים קְטָנִים, אוֹ קְטָנִים וְגִדּוּלִים, אוֹ שְׂאֵשְׁתוֹ מְעַבְּרֵת, צָרִיךְ לְמַנּוֹת אֶפּוֹטְרוֹפּוֹס שְׂיִתְעַסֵּק בְּשִׁבִיל הַקְּטָנִים עַד שְׂיִגְדְּלוּ.

סעיף ח'

חוּלָה שְׂבִקֵשׁ לַעֲשׂוֹת קְבֵלַת קִנְיָן לְחִזֵּק אֶת הַצּוּאָה, קוֹנִין מִמֶּנּוּ אֶפְלוּ בְּשִׂבֵת. וְכוּ אִם מְבַקֵּשׁ לְשַׁלַּח לְקְרוּבָיו, מִתֵּר לְשַׁכֵּר גּוֹי בְּשִׂבֵת וּלְשַׁלְּחוֹ (וְעַיִן לְעֵיל סִימָן צ סעיף יט).

סעיף ט'

חולה שמת לו מת, אין מודיעין לו, שלא תטרף דעתו עליו. ואפלו נודע לו, אין אומרים לו לקרע, שמה תגדל דאגתו. ואין בוכין ואין מספידין בפניו, בין על מתו בין על מת אחר, אף על פי שאינו קרובו, פן יפחד שגם הוא ימות. ומשתיקין את המנחמים בפניו.

סעיף י'

אין מבקרין לא לחולי מעים, משום כסופא, ולא לחולי העין, ולא לחולי הראש. וכן כל חולה דתקיף לה עלמה וקשה לה דבורא, אין מבקרין אותו בפניו, אלא נכנסין לבית החיצון ושואלין ודורשין בו אם צריך לאיזה דבר, ושומעין צערו, ומבקשים עליו רחמים.

סעיף יא'

מי שיש לפניו שתי מצות, בקור חולים ונחום אבלים, אם אפשר לו לקים שתיהן, בקור חולים קודם, כדי לבקש רחמים עליו. ואם אי אפשר לו לקים שתיהן, נחום אבלים קודם, שהוא גמילות חסד עם החיים ועם המתים.

סעיף יב'

מבקרין חולה גוי, מפני דרכי שלום.

סעיף יג'

תנא בספרי, רבי נתן אומר, ואשמה הנפש ההיא והתודה, זה בנה אב על כל המתים שיטענו ודוי. ואיתא במשנה, שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא, שכן מצינו בעכו, שאמר לו יהושע, בני שים נא כבוד להי אלקי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני. ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה אלקי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי. ומנין שכפר לו ודוי. שנאמר, ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרף הי ביום הזה, ביום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא. לכן חולה שרואין בו שהוא נוטה למות, מסבבים עמו בדברים ואומרים לו, התודה ואל תדאג מזה, הרבה התודו ועמדו מחלים והמה בחיים, והרבה שלא התודו ומתו. ובשכר שאתה מתודה, אתה חי. וכל המתודה, יש לו חלק לעולם הבא. ואם אינו יכול להתודות בפיו, יתודה בלבו. ואם יכול לדבר אף מעט, אומרים לו, אמר, תהא מיתתי כפרה על כל עונותי. וגם יאמרו לו, שביקש מחילה מכל אדם שחטא כנגדו, בין בממון בין בדברים. וכל אלו הדברים, אין אומרים לו, לא בפני עמי הארץ, ולא בפני נשים, ולא בפני קטנים, שמה יבכו וישברו לבו.

סעיף יד'

סֵדֶר הַיּוֹדוּי בְּקִצְרָה, מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שְׂרַפּוּאָתַי בְּיָדְךָ וּמִיתַתִּי בְּיָדְךָ. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתִּרְפָּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה. וְאִם אָמוּת, תִּהְיֶה מִיתַתִּי כְּפָרָה עַל כָּל חַטָּאִים וְעֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים, שְׁחַטָּאתִי וְשַׁעוֹיֹתִי וְשִׁפְשָׁעֵתִי לְפָנֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּגֵן עֵדֶן, וְזַכְּנִי לְעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים. וְאִם רוּצָה לְהֶאֱרִיךְ כְּיוֹדוּי יוֹם הַכַּפּוּרִים, הִרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וּכְבֹר מְסֻדְרִים הַיּוֹדוּיִים בְּסִפְרָא מְעַבְרָא יִבְק. וּבְסִפְרָא חֲכָמַת אָדָם הֶעֱתִיק גַּם כֵּן סֵדֶר הַיּוֹדוּי מִהֶרֶם בִּיּוֹן זְכָרוֹנוֹ לְבָרְכָה.

סימן קצד - דיני גוסס ושמירת המת ובו י"ב סעיפים:

אב

מנחם

טו

סעיף א'

הַגּוֹסָס (פְּרוּשׁ, הַמַּעֲלָה לְחָה בְּגֵרוֹנוֹ מִפְּנֵי צָרוֹת הַחַיָּה, וְזֶה יִקְרָה סְמוּךְ לְמִיתָה, וְלִשׁוֹן גּוֹסָס הוּא מְלֻשׁוֹן מִגִּיס בְּקִדְרָה, שֶׁהִלַּחַה מִתְּהַפְּכַת בְּגֵרוֹנוֹ, כְּמוֹ הַמִּגִּיס בְּקִדְרָה תּוֹסַפֶּת יוֹם טוֹב, פֶּרֶק א דַּעֲרֻכִין) הֵרִי הוּא כְּחִי לְכָל דְּבָרָיו. וְלִכֵּן אֲסוּר לַגַּע בּוֹ, שֶׁכָּל הַנוֹגֵעַ בּוֹ, הֵרִי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים. לְמָה הַדְּבָר דּוּמָה. לְגַר מְטַפֵּטֵף, שֶׁפִּיּוֹן שֶׁנוֹגֵעַ בּוֹ אָדָם, מִיַּד נִכְבָּה. וְאִף עַל פִּי שֶׁהוּא גּוֹסָס זָמַן אֲרֻךְ וַיֵּשׁ צֶעַר גָּדוֹל לוֹ וְלִקְרוֹבָיו, מְכַל מְקוֹם אֲסוּר לְגַרְם שְׂיִמוֹת מְהֵרָה, כְּגוֹן לְהַשְׁמִיט הַכֹּר וְהַכֶּסֶת מִתְּחַתָּיו, מִחֲמַת שְׂאוּמְרִים, שֶׁיֵּשׁ נוֹצוֹת מְקַצֵּת עוֹפּוֹת שֶׁגוֹרְמִים לְעַכְבֹּת אֶת הַמִּיתָה, אוֹ לְשׁוּם מִפְּתֻחוֹת בֵּית הַכֶּנֶסֶת תַּחַת רֹאשׁוֹ, כָּל זֶה אֲסוּר. אֲבָל אִם יֵשׁ שֵׁם דְּבָר שְׂגוּרָם עֲכוֹב יִצְיָאת הַנֶּפֶשׁ, כְּגוֹן קוֹל דּוֹפֵק וְכִיּוֹצָא בְּזָה, מִתֵּר לְהַסִּירוֹ, דִּיאִין בְּזָה מַעֲשָׂה, אֲלָא שְׂמִסִּיר אֶת הַמוֹנֵעַ וְאִינוֹ נוֹגֵעַ בּוֹ.

סעיף ב'

אִף עַל פִּי שֶׁאֲסוּר לַגַּע בְּגוֹסָס, מְכַל מְקוֹם אִם נִפְלָה דְלָקָה, אִין מְנִיחִין אוֹתוֹ בְּבֵית, אֲלָא מוֹצִיאִין אוֹתוֹ. וְהוּא קוֹדֵם לְהַצְלַת סְפָרֵי קִדְשׁ. (וְעַיֵן לְעֵיל סִימָן פח סעיף טו)

סעיף ג'

העומדים אצל הגוסס, ישגיחו שלא יוציא שום אבר חוץ למטה, כמו שנאמר ביעקב, ויאסף רגליו אל המטה. ולכן יעמידו כסאות אצל המטה, שלא יוכל להוציא יד או רגל. ומכל מקום אם לא עשו כן והוציא, אסור לגע בו להחזירו.

סעיף ד'

כיון שנטה אדם למות, אין שום אדם רשאי לפרד ממנו, שלא תצא נפשו והוא יחידי, מפני שהנפש משתוממת בשעה שיוצאת מן הגוף, ומצוה לעמד על האדם בשעת יציאת נשמה, שנאמר, ויחי עוד לנצח לא יראה השחת פי יראה חכמים זמותו, וגו'. וראוי לקבץ עשרה, שיהיו בשעת יציאת נשמה, ולא יעסקו, חס ושלום, בדברים בטלים אלא יעסקו בתורה ובתהלים ובשאר מזמורים, כמסדר בספר מעבר יבק. ונוהגין להדליק נרות בפני הגוסס.

סעיף ה'

לאחר יציאת נשמה, מניחין אצל חטמו נוצה קלה, ואם אינה מתנדנדת, בידוע שמת, ואז פותחין את החלונות, והאבלים אומרים צדוק הדין, וכשמגיעים לברוך דין האמת, אומרים בשם ומלכות וקורעין, כדין שיתבאר בסימן שלאחר זה.

סעיף ו'

וכל העומדין על המת בשעת יציאת נשמה, חניבין לקרע. הא למה זה דומה, לספר תורה שנשרף, שאין ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות. ואפלו על קטן שלמד מקרא או על אשה חניבין לקרע. ואפלו היה זה המת לפעמים עושה עברה לתאבון, חניבין לקרע עליו. אבל אם היה רגיל לעשות עברה, אפלו רק לתאבון, הרי זה בכלל הפורשים מדרכי הצבור, שאין קורעין עליו. וקריעה זו שעל המת שאין מתאבלים עליו אלא שקורעין מפני שעומדין בשעת יציאת נשמה, סגי בקריאה מעטת. ואפלו מן הצד או בשולי הבגד סגי.

סעיף ז'

מעצמין עיניו של המת. ומי שיש לו בנים, יעשה זאת בנו, כמו שנאמר, ויוסף ישית ידו על עיניו. ואם יש בכור, יעשה הוא.

סעיף ח'

כְּשֶׁנִּשְׁאֵין אוֹתוֹ מִמָּטְתוֹ לְהִשְׁכִּיבוֹ עַל הָאָרֶץ, יִשְׁגִּיחוּ שִׂיחָא מְכֻסָּה, כִּי כָל
מָה שְׁנוֹהֵג בְּחַי מְשׁוּם צְנִיעוּת, נוֹהֵג גַּם בְּמַת.

סעיף ט'

מִנְהֵג לְשִׁפְךָ כָּל הַמַּיִם הַשְּׂאוּבִים שֶׁבְּשִׁכּוּנַת הַמַּת, דְּהֵינּוּ שְׁלֹשָׁה בְּתַיִם (עַם
הַבַּיִת אֲשֶׁר שֵׁם הַמַּת), וְאַפְלוּ מֵת יֵלֵד בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם לִלְדוֹ. וּבְשִׁבְתָּ, אֵין
צָרִיכִין לְשִׁפְךָ (וְהַבְּרָכָה יוֹסֵף כְּתֹב, דִּישׁ לְהַחֲמִיר גַּם בְּשִׁבְתָּ).

סעיף י'

הַמְּשַׁמֵּר אֶת הַמַּת אֶפְלוּ אֵינוֹ מֵתוֹ, פְּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפִּלָּה וּמִכָּל
מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה, כִּי הָעוֹסֵק בְּמִצְוָה, פְּטוּר מִמִּצְוָה אַחֲרָת (וְעַיֵן לְקַמּוֹ
סִימָן קצו סעיף ב). הֵיוּ שְׁנַיִם, זֶה מְשַׁמֵּר, וְזֶה קוֹרֵא וּמִתְפִּיל.

סעיף יא'

אָסוּר לֶאֱכֹל בְּחֶדֶר שְׁהַמַּת שָׁם, אִם לֹא עַל יְדֵי מְחֻצָּה (כְּדִלְקַמּוֹ סִימָן קצו סעיף
א). וְאַפְלוּ אֶכִּילַת אֲרָעִי. וְאַפְלוּ אֶכִּילַת פְּרוֹת אוֹ שְׁתִּית מַיִם, אָסוּר. וְצָרִיכִין
לְהִזְהִיר אֶת הַשּׂוֹמְרִים עַל זֵאת. וְגַם אָסוּר לְבָרֵךְ שָׁם אִיזוֹ בְּרָכָה. (וְעַיֵן לְקַמּוֹ
סִימָן קצט סעיף טו)

אב

מנחם

טז

סעיף יב'

אָסוּר לְטַלְטֵל אֶת הַמַּת בְּשִׁבְתָּ (עַיֵן לַעִיל סִימָן פח סעיף טו, טז) אֶפְלוּ לְצַרְךָ כְּהַנִּים
אוֹ לְצַרְךָ מִצְוָה, רַק עַל יְדֵי גוֹיִם, אִם הַקְּרוּבִים רוֹצִים. (וְעַיֵן לְקַמּוֹ סִימָן רב סעיף
טז).

סימן קצה - הלכות קריעה ובו י"ד סעיפים:

סעיף א'

מי שמת לו מת שהוא חיב להתאבל עליו (ועין לקמן סימן רג), חיב לקרע עליו. וחיב לקרע מעמד, שנאמר, ויקם המלך ויקרע את בגדיו. ואם קרע מישוב, לא יצא, וצריך לחזור ולקרע מעמד. לכתחלה צריך לקרע קדם שישתמו פני המת בקבר בעוד חמום צערו.

סעיף ב'

על המתים שהוא מתאבל עליהם, צריך לקרע בבית הצואר לפניו. וצריך לקרע מן השפה ולמטה, ולא לרחב הבגד. וצריך לקרע במקום שהבגד שלם מתחלתו, ולא במקום התפר.

סעיף ג'

חלוקים יש בין הקריעה שעל אביו ואמו לקריעה שעל שאר קרובים. על כל המתים, קורע טפח בבגד העליון ודיו, ואין לקרע יותר, משום בל תשחית. ועל אביו ואמו, צריך לקרע כל הבגדים עד כנגד לבו, (ועין לעיל סימן י סעיף ג, שהלב הוא כנגד הבשר הגבוה שעל הזרוע), חוץ מן הכתנת שאינו קורע. וכן הבגד שהוא לובש רק לעתים למעלה מכל בגדיו, ולפעמים הוא יוצא לשוק גם בלעדיו, (כגון מאנטיל מעיל), בגד זה גם כן אינו צריך לקרע, ואם לא קרע כל בגדיו שהוא צריך לקרע לא יצא. והאשה, משום צניעות תקרע ותחלה את הבגד התחתון לפניו, ותחזיר את הקרע לצדדיו, ואחר כך תקרע את הבגד העליון, שלא יתגלה לבה, (ואף שהיא לבושה חלוק, מכל מקום איכא משום פריצות)

סעיף ד'

נוהגין שעל שאר קרובים, קורעין בצד ימין, ועל אביו ואמו בצד שמאל, לפי שצריך לגלות את לבו שהוא בצד שמאל. ובדיעבד, אין זה מעכב.

סעיף ה'

על כל המתים, רצה קורע ביד, רצה קורע בפלי. על אביו ואמו, דוקא ביד. והמנהג שאחד מאנשי חברה קדישא חותך קצת בסכין, והאבל תופס במקום החתך וקורע. וצריך להשגיח, שיקרע בארץ הבגד ולא ברחבו.

סעיף ו'

על כל המתים, אם מחליף בגדיו בתוך שבועה, אינו צריך לקרע באלו שהוא לובש עתה. ועל אביו ואמו, אם הוא מחליף בגדיו בימי החל שבתוך שבועה, צריך לקרע בהם. אך לכבוד שבת, יחליף בגדיו ולא ילבוש את הבגד הקרוע. ואם אין לו בגדים אחרים להחליף, יחזיר את הקרע לאחוריו. והא דמחליף בשבת, הינו שלובש בגדי חל אחרים. אבל ללבוש בגדי שבת, אסור. (פדלקמן סימן ריא סעיף י).

סעיף ז'

על כל המתים, (מצד הדין) שולל (דהינו שתופר תפירה בלתי שנה) לאחר שבועה, ומאחה (דהינו שתופרו כראוי) לאחר שלשים. על אביו ואמו, שולל לאחר שלשים, ואינו מאחה לעולם. ואפילו אם בא לחתוך סביבות הקריעה ולשום שם חתיכת בגד אחר ולתפרו, אסור. אבל נוהגין, כי בתוך שלשים, אפילו על שאר מתים, אפילו לשלל, אסור. ואפילו לחבר ראשי הקריעה על ידי מחט, אסור. ואשה, אפילו על אביה ואמה, שוללת לאתרו, מפני הצניעות. וכל הקרעים שאסורין לתפרן, אפילו אם מכר את הבגד לאחר, אסור הלוקח לתפרו. ולכן צריך המוכר להודיע ללוקח. ואסור למכרו לגוי.

אב

מנחם

יז

סעיף ח'

על כל המתים, אם לא שמע עד לאחר שלשים, אינו קורע. על אביו ואמו, קורע לעולם בגדיו שהם עליו בשעת שמיעה. אך הבגדים שהוא מחליף אחר כך, אינו צריך לקרע.

סעיף ט'

הרגל מבטל גזרת שלשים גם לענין קריעה. ולכן אם פגע הרגל בתוך שלשים, בשאר קרובים יכול לתפר לגמרי בערב הרגל לאחר מנחה. ועל אביו ואמו, יכול לשלול.

סעיף י'

קרע על מת, ובתוך שבועה מת לו מת אחר, מרחיק כמו שלש אצבעות מן הקרע הראשון וקורע טפח, או שמוסיף על הקרע הראשון טפח. אבל לאחר שבועה, כל זמן שהבגד הקרוע עליו, מוסיף עליו כל שהוא ודיו. אך אם הראשון היה משאר הקרובים, והשני הוא אביו או אמו, אזי אפילו

לְאַחַר שְׁבַעָה, צָרִיף לְהִרְחִיק שְׁלֹשׁ אֲצַבְעוֹת וְלִקְרַע כְּדִינָא, שְׂאִין דִּין אָבִיו וְאִמּוֹ בְּתוֹסְפֹת. וְהוּא הַדִּין בְּמֵת אָבִיו וְתַחֲלָה וְאַחַר כֶּף אִמּוֹ, אוֹ בְּהַפּוּף.

סעיף יא'

שָׁמַע בְּפַעַם אַחַת שְׂמֵתוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ אוֹ שְׁנֵי קְרוֹבִים אַחֲרִים, קוֹרֵעַ קָרַע אֶחָד לְשְׁנֵיהֶם. אָבֵל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ עִם אֶחָד מִשָּׂאֵר הַקְּרוֹבִים, קוֹרֵעַ וְתַחֲלָה עַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, וְאַחַר כֶּף מִרְחִיק שְׁלֹשׁ אֲצַבְעוֹת וְקוֹרֵעַ עַל הָאֲחֵר.

סעיף יב'

חוֹלָה שְׂמֵת לוֹ מֵת, אִם דָּעִתּוֹ צְלוּלָה, אֶלָּא שְׂאִינוּ יָכוֹל לִקְרַע מִחֲמַת שֶׁהוּא מְסֻכָּן בְּחִלּוֹ, פָּטוּר אַחַר כֶּף מִלִּקְרַע, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא עֲדִין בְּתוֹף שְׁבַעָה, דְּחָשִׁיב שְׁעַת חַמוּם. אָבֵל אִם לֹא יָכוֹל לִקְרַע, מִחֲמַת שֶׁלֹּא הִיָּתָה דָּעִתּוֹ צְלוּלָה, אֲזִי כְּשֶׁתְּבוֹא לוֹ דָּעָה צְלוּלָה, הֵוִי אֲזִי שְׁעַת חַמוּם שְׁלוֹ, וְחָיָב אֲזִי לִקְרַע אִם הוּא בְּתוֹף שְׁלֹשִׁים. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, לְעוֹלָם.

סעיף יג'

קָטָן שְׂמֵת לוֹ מֵת, אֶפְלוּ לֹא הִגִּיעַ לְחַנוּף, מְקַרְעִין לוֹ קָרְעָה קָצַת, מִשּׁוּם עֲגָמַת נַפֶּשׁ לְהִרְבּוֹת הָאֵבֶל. וְאִם הִגִּיעַ לְחַנוּף, מְצַוָּה לִקְרַע כְּמוֹ גְדוּלִים.

סעיף יד'

בְּחַל הַמוֹעֵד, נוֹהֲגִים בְּמִדִּינוֹת אֱלוֹ, שְׂאִין קוֹרְעִין כִּי אִם עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, בֵּין בְּיוֹם הַקְּבוּרָה, בֵּין בְּיוֹם הַשְּׂמוּעָה, וְאֶפְלוּ בְּשְׂמוּעָה רְחוּקָה. אֵף אִם מֵתוֹ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם טוֹב, הוֹאִיל וְנִדְחָתָה הַקְּרִיעָה, לֹא יִקְרַע בְּחַל הַמוֹעֵד עַד לְאַחַר הַרְגֵל כְּשֶׁמִּתְחִיל לְהִתְאַבֵּל. וְעַל שָׂאֵר קְרוֹבִים, אִין קוֹרְעִין בְּחַל הַמוֹעֵד עַד לְאַחַר הַרְגֵל. אֵף אִם שָׁמַע בְּחַל הַמוֹעֵד שְׂמוּעָה קְרוֹבָה, שְׁלֹאֲחַר יוֹם טוֹב וְתֵהָא רְחוּקָה, בְּכִי הָאִי גִּוְנָא יִקְרַע בְּחַל הַמוֹעֵד. (אסור שְׂרִיטָה וְקִרְחָה עַל הַמֵּת, כְּתוּב בְּסִימָן קס"ט).

סימן קצו - הלכות אונן בחל ובשבת וביום טוב ובו כ"ב סעיפים:

סעיף א'

מי שמת לו מת שהוא חוב להתאבל עליו, הרי זה אונו עד לאחר הקבורה. לא ינהג קלות ראש, כדי שלא יאמרו על המת, שהיה אדם קל ולכן אין זה טרויד בקבורתו ובאבלו ואינו חושש במיתתו. וזהו גנאי גדול למת, והוא בכלל לועג לרש, אלא יתראה לכל, שהוא טרויד ונבהל על מיתתו וקבורתו. לא יאכל בחדר שהמת בו, אלא בחדר אחר. ואם אין לו חדר אחר, יאכל בבית חברו. ואם אין לו בית חבר, יעשה בפני המת מחצה גבהה עשרה טפחים, ולא יהא רוח פתוח תחתיה שלשה טפחים, ותהא ראויה לעמד בפני הרוח. ואם אין לו דבר לעשות בו מחצה, מחזיר פניו ואוכל. בין כך ובין כך, ואפלו הוא בעיר אחרת, אינו מסב ואוכל דרך קביעות, אלא דרך ארעי, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין.

אב

מנחם

יח

סעיף ב'

אונן, פטור מכל המצות שבתורה, ואפלו אם אינו צריך לעסק בצרכי המת, כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו. ואפלו אם רוצה להחמיר על עצמו, אינו רשאי, מפני כבוד המת. אינו מברך לא המוציא ולא ברפת המזון. ואפילו אם אחרים אוכלין ומברכין, אינו עונה אמן. ואינו מצטרף לא לזמון ולא לעשרה. אבל מה שהוא מצות לא תעשה, אפילו מדרבנן, אסור גם לו. ולכן אם בא לאכל פת, צריך לטול ידיו, ולא יברך על נטילת ידים, כמו שאינו מברך המוציא. וכן בנטילת ידים שחרית נוטל ידיו שלש פעמים כדרך, ואינו מברך (עין בהלכות אונן להגאון מוהרא"י מרגליות זצ"ל אות ו).

סעיף ג'

אם אכל קדם שנקבר המת, ולאחר שנקבר עדין לא נתעפל המזון, יברך ברפת המזון. וכן אם עשה צרכיו קדם הקבורה, יברך אחר כך ברפת אשר יצר, אפלו כל היום.

סעיף ד'

אם האונן הוא בעיר אחרת, ובמקום המת יש גם כן קרובים שחובבים להתאבל, אזי על זה שהוא במקום אחר, אין עליו דין אונן. אבל אם אין קרובים במקום המת, חל על זה דין אונן.

סעיף ה'

בְּמָקוֹם שֵׁישׁ חֲבָרָא קְדִישָׁא, וְלֵאחֵר שְׁהִקְרוּבִים נִתְעַסְקוּ בְּצַרְכֵי הַקְּבוּרָה וְהִתְפָּשְׂרוּ עִם אַנְשֵׁי חֲבָרָא קְדִישָׁא, אֵין עֲלֵיהֶם שׁוּם דְּבַר לַעֲשׂוֹת, אַדְּ אַנְשֵׁי חֲבָרָא קְדִישָׁא עוֹשִׂין הַכֵּל, אַזִּי אֵין עוֹד עַל הַקְּרוּבִים דִּין אוֹנוֹ, וּמִתְרִין בְּבִשְׂרָ וַיִּין, וּמְכַל שְׁכּוֹן שְׁמִתְרִין וְחִבְבִין בְּקִרְיַת שְׁמַע וּבִתְפֻלָּה וּבְכָל הַמְצוֹת. וּמְכַל מְקוֹם נוֹהֲגִין שְׂאִין הָאוֹנְנִין מִתְפַּלְלִין עַד לֵאחֵר הַקְּבוּרָה, וְהֵינוּ מְפַנֵּי שְׁגָם הֵם הוֹלְכִין וּמְלוֹיִן אֶת הַמֵּת עַד בֵּית הַקְּבָרוֹת. וְהַרוּצָה לְהַחְמִיר וּלְהַתְפַּלֵּל תִּכְף לֵאחֵר שְׁמַסֵּר אֶת הַמֵּת לְאַנְשֵׁי חֲבָרָא קְדִישָׁא, יְכוּל לְהַחְמִיר עַל עֲצָמוֹ.

סעיף ו'

כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת, אֵינוֹ חוֹלֵץ מִנְעֻלָּיו, וּמִתֵּר לְצִאת מִבֵּיתוֹ לְצַרְכֵי הַמֵּת. אֲבָל אֲסוּר לֵישֵׁב אוֹ לִישֹׁן עַל כֶּסֶא אוֹ מִטָּה, וְכָל שְׁכּוֹן שְׁאֲסוּר בְּתִשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְאֲסוּר בְּרַחֲצָה וְסִיכָה וְשִׂמְחָה וְשִׂאִילַת שְׁלוֹם וּבִתְסַפְרֵת וּבִתְלִמוּד תּוֹרָה, וְאֲסוּר בְּמִלְאָכָה אֲפֹלוֹ עַל יְדֵי אַחֲרִים, וְאֲפֹלוֹ בְּדַבַּר הָאֲבִד. וּבְהַפְסֵד גְּדוֹל, יַעֲשֶׂה שְׂאֵלַת חֲכָם (עֵין חֲכַמַת אֲדָם וּבִקְנִטְרַס הַנִּדְפָס בְּתוֹךְ הַיּוֹרָה דְּעַה הַחֲדָשׁ הַלְכוֹת אוֹנוֹ לְהַגְאֹן מוֹרְנוֹ הַרְבַּ אֲפָרִים זְלָמוֹ מְרַגְלִיּוֹת. זְכַר צַדִּיק לְבִרְכָה. סְעִיף יח, יט, וּבַחֲתָם סוֹפֵר סִימָן שְׂכַד, וְצָרִיד עֵיוו).

סעיף ז'

מִי שֶׁהוּא אוֹנוֹ בְּשַׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפֻלָּה, וְלֵאחֵר שֶׁנִּקְבַּר הַמֵּת עֲבָרָה רְבִיעִית הַיּוֹם שֶׁהוּא זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, מְכַל מְקוֹם אוֹמֵר גַּם קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוּתֶיהָ (בְּלֹא תְפִלִּין) עַד שְׁלִישׁ הַיּוֹם. אֲבָל אִם עֲבַר גַּם שְׁלִישׁ הַיּוֹם, אוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא הַבְּרָכוֹת (עֵין לְעִיל סִימָן יז סוֹף סְעִיף א, וְצָרִיד עֵיוו). וּתְפִלַּת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה, מִתֵּר לְהַתְפַּלֵּל עַד חֲצוֹת הַיּוֹם. וּמוֹסֵף בְּרֵאשׁ חֲדָשׁ, יְכוּל לְהַתְפַּלֵּל גַּם אַחֵר כֶּד, שְׁזַמְנָה כָּל הַיּוֹם. וּמִבְּרָכוֹת הַשַּׁחַר לֹא יֹאמֵר כִּי אִם שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, שְׁלֹשׁ עֲשָׂנֵי גוֹי, שְׁלֹשׁ עֲשָׂנֵי עֶבֶד, שְׁלֹשׁ עֲשָׂנֵי אִשָּׁה, וּבִרְכוֹת הַתּוֹרָה, שְׂאֵלוֹ זְמַן כָּל הַיּוֹם. וְשֶׁאֵר הַבְּרָכוֹת, לֹא יֹאמֵר לֵאחֵר שְׁעֶבֶר זְמַן, כִּיִּין שְׁבִשַׁעַת חוֹבְתוֹ, הֵינוּ בְּבִקְרָה, הֵיחָ פְטוּר. וְאִם נִקְבַּר הַמֵּת קִדְּם שְׁלִישׁ הַיּוֹם וּבֵיתוֹ רְחוֹק מִבֵּית הַקְּבָרוֹת שְׁעַד שְׁיִגִיעַ לְבֵיתוֹ יַעֲבַר שְׁלִישׁ הַיּוֹם, טוֹב יוֹתֵר שְׂכִינְס לְאִיזָה בֵּית סְמוּךְ לְבֵית הַקְּבָרוֹת לְקִרְוֹא קְרִיאַת שְׁמַע וּלְהַתְפַּלֵּל בְּזְמַן הָרְאוּי, אוֹ אֲפֹלוֹ בְּחוּץ בְּמָקוֹם נָקִי. וּמִיד כְּשִׁמְתַּחֲלִין לְהַשְׁלִיךְ עֶפֶר עַל הַמֵּת, יְכוּל לְקִרְוֹא קְרִיאַת שְׁמַע וּלְהַתְפַּלֵּל, אִף עַל פִּי שְׁהָאֲבִלוֹת עַדִּין אִינָה חֲלָה (פְּדֻלְקָמוֹ רִישׁ סִימָן רד).

סעיף ח'

מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, וְנִעֲשֶׂה אוֹנוֹ לֵאחֵר שְׁכָכָר הִגִיעַ זְמַן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית אוֹ מִנְחָה אוֹ עֶרְבִית, וְהוּא לֹא הִתְפַּלֵּל מִקִּדְּם שְׁנִעֲשֶׂה אוֹנוֹ, וְנִמְשָׁכָה הָאֲנִינוֹת עַד לֵאחֵר זְמַן הַתְּפִלָּה, אִף עַל פִּי כּוֹ אֵינוֹ צָרִיד תְּשְׁלוּמִין לְהַתְפַּלֵּל בְּתְפִלָּה

סעיף ט'

מי שְׁמַת לוֹ מֵת בְּשַׁבָּת, כִּינּוֹן דְּאָסוּר לְקַבְּרוֹ הַיּוֹם, לֹא חָלָה עָלָיו אֲנִינוּת, וּמִתֵּר בְּבִשּׁוּר וַיִּין, וְחַיֵּב בְּכָל הַמְצוֹת, חוּץ מִתְּשֻׁמִּישׁ הַמָּטָה שְׁאָסוּר לוֹ. וְגַם אָסוּר בְּתִלְמוּד תּוֹרָה, דְּהִוּוֹן דְּבָרִים שְׁבַצְנָעָא. וְאִם הוּא שְׁלִיחַ צְבוּר, אִם יֵשׁ אַחֵר לְהַתְּפִיל, לֹא יִתְּפִיל הוּא. וְאִי לִיכָא אַחֵר, יִתְּפִיל הוּא. אִם הַמֵּת הוּא אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, יָכוֹל לוֹמַר קִדִּישׁ בְּמִקּוֹם שְׂאִין שְׁאָר אֲבָלִים. אֲבָל בְּמִקּוֹם שְׁאָר אֲבָלִים, לֹא יֵאמֵר קִדִּישׁ קִדְּם הַקְּבוּרָה (עַיֵן בְּסֵפֶר שַׁעֲרֵי דַעֲהָ). וְאִם הָאוּוֹן הוּא אֲבָל מִכְּבָר עַל אָבִיו אוֹ עַל אִמּוֹ, אוֹ שְׁיֵשׁ לוֹ יֶאֱרָצִיט, יֵאמֵר קִדִּישׁ כְּמוֹ שְׁאָר אֲבָל אוֹ יֶאֱרָצִיט.

סעיף י'

סְמוּדָּה לְעָרֵב, קוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא בְּרָכוֹת, וְאִינוּ מִתְּפִיל עֲרֵבִית, וְאִינוּ מִבְּדִיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וּמִתֵּר לוֹ לֶאֱכֹל בְּלֹא הַבְּדִלָּה. וְלֹאֲחֵר שְׁיִקְבֵר הַמֵּת, יִבְדִּיל עַל הַכּוֹס. וְאִפְלוּ לֹא נִקְבֵר עַד לְמַחֵר, יָכוֹל לְהַבְּדִיל עַל הַכּוֹס, וְלֹא יִבְרָךְ עַל הַיָּר וְהַבְּשָׂמִים, דְּמִתֵּר לְהַבְּדִיל עַד יוֹם שְׁלִישֵׁי בְּשַׁבָּת (כְּדִלְעִיל סִימּוֹן צו). וּבִתְּפִילַת שְׁחָרִית שֶׁהוּא מִתְּפִיל כְּשֶׁלֹּא עֵבֵר זְמַנָּה, אִינוּ אוֹמֵר אֶתָּה חוֹנֵנְתָּנוּ.

סעיף יא'

אִם צָרִיךְ לָעֵת עָרֵב לְלַכֵּת מִבֵּיתוֹ עַד סְמוּדָּה לְתַחוּם שַׁבָּת כְּדִי שְׁיִלְךְ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְמִקּוֹם אַחֵר בְּשָׁבִיל צָרְכֵי הַמֵּת, אוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לָעֵת עָרֵב לְאָסוּף אֶת הַגְּבָאִים דְּחִבְרָא קִדִּישָׁא לְהַשְׁתַּוּת עִמָּהֶם בְּעַד מְקוֹם הַקְּבוּרָה, אִזִּי מִיַּד כְּשֶׁהִתְחִיל לְלַכֵּת וְלַעֲסֵק בְּצָרְכֵי הַמֵּת, חָלָה עָלָיו אֲנִינוּת.

סעיף יב'

מֵת בְּעָרֵב שַׁבָּת לָעֵת מְנַחָה, בְּעַנְוֵן שְׂאִי אֶפְשָׁר לְקַבְּרוֹ קִדְּם שַׁבָּת, מִתְּפִיל גַּם מְנַחָה בְּעָרֵב שַׁבָּת.

סעיף יג'

מֵת בַּיּוֹם רֵאשׁוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב, אִם רוֹצֵה לְקַבְּרוֹ הַיּוֹם עַל יְדֵי גוֹי, חֲלָה עָלָיו מִיַּד אֲנִינּוֹת. וּמִכָּל שֶׁכֶּן בַּיּוֹם שְׁנִי, שֶׁיְכוֹל לְקַבְּרוֹ גַּם בְּעֶצְמוֹ, דְּחֲלָה עָלָיו מִיַּד אֲנִינּוֹת, וְאֶפְלוּ הוּא אֵינוֹ רוֹצֵה לְקַבְּרוֹ הַיּוֹם.

סעיף יד'

מִי שְׁמַתוֹ מוּטָל לְפָנָיו בְּלֵיל יוֹם טוֹב שְׁנִי, מְקוֹם שֶׁנֶּהְגוּ לְקַבְּרוֹ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, נוֹהֵג דִּין אֲנִינּוֹת אֶפְלוּ בְּלֵילָה, וְאֵינוֹ אוֹמֵר קְדוּשָׁה, וְאֵינוֹ אוֹכֵל בֶּשָׂר, וְאֵינוֹ שׁוֹתֵה יַיִן. אֲבָל בְּלֵיל יוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן, אוֹ אֶפְלוּ בְּלֵיל יוֹם טוֹב שְׁנִי בְּמִקוֹם שֶׁנֶּהְגוּ לְהִתְעַסֵּק גַּם בַּיּוֹם טוֹב שְׁנִי דְּנֻקָּא עַל יְדֵי גוֹיִם, אֵין לְנַהֵג דִּין אֲנִינּוֹת בְּלֵילָה.

סעיף טו'

מִי שֶׁהִיָּה אוֹיָן בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב, יִבְדִּיל בַּיּוֹם שְׁלֹאֲחָרָיו, אֲבָל לֹא אַחַר כָּדָה, כִּי הַבְּדִלָּה שֶׁל יוֹם טוֹב אֵין זְמַנָּה אֶלָּא עַד סוֹף הַיּוֹם שְׁלֹאֲחָרָיו.

סעיף טז'

אוֹיָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֶּן לְמוּל, אִם אֶפְשָׁר לְקַבֵּר אֶת הַמֵּת קִדָּם שֶׁיֵּצְאוּ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת שְׁחֲרִית, אֲזִי יִתְפַּלְלוּ הַקְּבָרָנִים תְּחִלָּה, וְיִקְבְּרוּ אֶת הַמֵּת, וְיִמּוּלוּ אֶת הַתֵּינּוֹק. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר, מִכָּל מְקוֹם יִמּוּלוּ אֶת הַתֵּינּוֹק שְׁחֲרִית בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהַסְנַדֵּק יִבְרַךְ בְּרַכַּת לְהַכְנִיסוֹ, מִשּׁוּם דְּמַת וּמִילָה, מִיָּלָה קוֹדְמָת.

סעיף יז'

אוֹיָן בְּאוֹר לְאַרְבַּעַה עָשָׂר בְּנִיסוֹ, יַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ לְבַדֵּק אֶת הַחֲמֵץ, וְכָל חֲמִירָא וְכוּ' יֹאמֵר בְּעֶצְמוֹ.

סעיף יח'

אוֹיָן בְּלֵיל סְפִירַת הָעֵמֶר, לֹא יִסְפֵּר בְּלֵילָה, אֶלָּא בַּיּוֹם לְאַחַר הַקְּבוּרָה יִסְפֵּר בְּלֹא בְּרַכָּה. וּבִשְׁאֵר הַלַּיְלֹת, יִסְפֵּר אַחַר כָּדָה בְּבְרַכָּה. וְאִם רוֹאֶה בַּיּוֹם כִּי הֵאֲנִינּוֹת תִּמְשָׁד עַד הַלַּיְלָה, יִסְפֵּר אֶפְלוּ בְּאֲנִינּוֹת בְּלֹא בְּרַכָּה, כְּדִי שֶׁיִּסְפֵּר שְׁאֵר הַלַּיְלֹת בְּבְרַכָּה (אוֹיָן בְּפוּרִים, עַנּוּ לְעִיל סִימָן קִמָּא סְעִיף כ"א).

סעיף יט'

מי שמת בתפיסה והמושג אינו רוצה לתנו לקבורה עד שיתנו לו ממון הרבה, לא חלה על הקרובים אגנינות, וגם אבלות לא חלה עליהם, כיון שלא נתאשו מלקברו, ומצפים להתפטר עם המושג. וכך אם קרובי המת הם בתפיסה ואינם יכולים לעסק בצרכי המת, אין אגנינות חלה עליהם.

כ מנחם אב

סעיף כ'

במקומות אשר נתנה הדת שלא לקבור את המת עד לאחר ארבעים ושמונה שעות, אף על פי כן לא נפטר האונן מדין אגנינות, כיון שלאחר עבור הזמן ודאי יקברוהו, מטל עליהם בינתים להתעסק בכבודו, להכין תכריכין וארון, ולהכין אנשים. אך ביום טוב שני, יש להקל ולפטר מדין אגנינות בזה שאי אפשר לקברו מחמת פקדת המלכות.

סעיף כא'

במקומות הנזכרים, לפי שחוששין שלא ימצאו אנשים לטהר את המת בקרוב שני מעת לעת לאחר מותו, ועל כן המציאו לטהרו תכף לאחר מותו ולשמו ברון שלם ונקוב מלמטה, אזי לאחר שהושם ברון, פטורין מדין אגנינות, ונוהג דין אבלות. ומכל מקום צריכין למנות שבועה ימים משעה שישתם הגולל בקבר.

סעיף כב'

מי שמת לו מת והוא אינו יודע, אם אין מי שיתעסק בו, צריכין להגיד לו. אבל אם יש מתעסקין אחרים, אין להגיד לו עד לאחר שיתפלל. ומי שלאשתו מת לה מת, והיא אינה יודעת, יש לו להבעל להחמיר שלא לשמש עמה (עין לקמן סימן רו סעיף ט, ואגנינות חמיר טפי).

סימן קצז - דין התכריכין והטהרה. ואסור הנאה במת ובו י"ג סעיפים:

סעיף א'

נוהגין להדר אחר בגדי פשתן לבנים לתכריכין, ויהיו נאים, לסימן שמודים בתחנת המתים, דאמר רב חנא בר יוסף, עתידין הצדיקים שיעמדו בלבושיהן. אבל לא יהיו חשובים יותר מדי, כי זה אסור. אין לעשות בתכריכין לא אמרא ולא שום קשר, הן בחוטין שתופרין בהם, הן בלבישה. קוברין את האיש בטלית שיש בה ציצית, אך פוסלין אהת. והיותר נכון, שפשמנח בקבר, אז יכניסו ציצה בתוך הכנף. אם היתה לו טלית נאה שהתפלל בה בחייו, אינו ראוי להחליפה לאחר מותו בטלית אחרת שאינה נאה, כי ניה לו לאדם להקבר בטלית שהתפלל בה בחייו. כשמלבישין את המת, יכוננו שכשם שהם מלבישים את הגוף, כך תתלבש נשמתו במלבושים רוחניים בגן עדן.

סעיף ב'

סדר הטהרה, מרחיצין במים חמים כל גופו וראשו, ומנקין אותו היטב בין אצבעות ידיו ורגליו ובכל מקום, וחופפין את ראשו, וסורקין וגוזזין שערות ראשו, ונוטלין צפרני ידיו ורגליו (ובמדינתנו אין נוהגין זאת). וצריכין לזהר שלא יהפכו את המת על פניו, שהוא דרך בזיון, אלא יטו עליו תשעה קבין מים, דהינו שמעמידין את המת על הקרקע או על גבי קש ושופכין המים על ראשו שיירדו על כל גופו.

סעיף ג'

שעור תשעה קבין יש בו מחלקת. (ויש לקח לערד עשרים וארבעה קווארט פויליש). ואין צריכין שיהיו כלם בכלי אחד דוקא, אלא גם משני כלים או משלשה, מצטרפין, רק שהשני יתחיל לצוק בעוד שלא הפסיק הראשון, וכן השלישי בעוד שלא הפסיק השני. וגם אם מערה מכלי אחד, לא יפסיק הקלוח. ומתוך ארבעה כלים, אפלו שופכין בפעם אחת, אין מצטרפין.

סעיף ד'

אחר כך טורפין ביצה עם יין ביחד, וטורפין הביצה בקלפתה, לרמז שגלגל הוא שחוזר בעולם, (ובמקום שאין יין מצוי, לוקחין מים) ומרחיצין בו ראשו. ומה שנוהגין באיזה מקומות שכל אחד לוקח מעט ומזה על המת, אין זה נכון, ויש לבטל מנהג זה, כי דומה לחקות העמים, אלא ירחצו בו ראשו.

סעיף ה'

צָרִיכִין לְהִשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יִקְמָץ הַמֵּת אֶצְבָּעוֹת יָדָיו. וּמָה שֶׁבִקְצַת מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין לְקַמֵּץ אֶת הָאֶצְבָּעוֹת, יֵשׁ לְבִטֵּל מִנְהַג זֶה. וּמָה שֶׁקְּצַת אוֹמְרִים, שֶׁמֵרְמְזִים בְּזֶה שְׁמוֹת קְדוֹשִׁים, דָּבָר בְּדוּי הוּא. גַּם מָה שֶׁנוֹתְנִין בְּיָדוֹ שֶׁרְבִיטוֹן שֶׁקוֹרִין גַּעְפְּלִיד, מִנְהַג שְׁטוּת הוּא. וְאִם רוֹצִים דְּוָקָא לְתַת אוֹתוֹ, יִנְיחוּם. אֲצֵלוֹ.

אב

מנחם

כא

סעיף ו'

לְאַחַר שֶׁטְהָרוּ אֶת הַמֵּת, לֹא יִנְיחוּ אוֹתוֹ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שֶׁטְהָרוּהוּ, אֶלָּא יִשְׁכְּבוּהוּ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, לְפָנָיו מִן הַבַּיִת. וְאִין מְהַפְּכִין אֶת הַדָּף שֶׁטְהָרוּהוּ עָלָיו, כִּי יֵשׁ סַכְּנָה בַּדָּבָר.

סעיף ז'

לֹא יִנָּשֵׁק אָדָם וְלָדָיו שְׁמָתוֹ, כִּי הִיא סַכְּנָה גְדוֹלָה. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יֵאָחַז בְּיָדוֹ שֶׁל מֵת וְיֵאמַר שִׁיּוּלִיכְהוּ עִמוֹ.

סעיף ח'

כְּשֶׁמוֹצִיאִין אֶת הַמֵּת מִן הַבַּיִת, יֵשׁ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יֵצֵא אָדָם רֵאשׁוֹן. אֵד הַמֵּת עֲסָקִים שֶׁצָּרִיכִין לִילֵךְ רֵאשׁוֹן מִן הַבַּיִת כְּדִי לְנָשְׂאוֹ, אִין קְפִידָא.

סעיף ט'

מִי שֶׁנִּפְלַ מֵאֵלָיו וּמֵת מִיָּד, אִם יֵשׁ פְּצָעִים בְּגוּפוֹ וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ דָם, וְאִם כֹּן יֵשׁ לְחוּשׁ שְׁמָא נִבְלַע דָם הַנֶּפֶשׁ בְּבִגְדָיו וּבְמַנְעָלָיו, לְכֹן אִין מְטַהְרִין אוֹתוֹ, אֶלָּא קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּבִגְדָיו וּבְמַנְעָלָיו, רַק לְמַעַלָּה מִבִּגְדָיו כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בְּסָדִין שֶׁקוֹרִין סוּבָב. וְנוֹהֲגִין לְחַפֵּר בְּקַרְקַע שֶׁנִּפְלַ שָׁם אִם יֵשׁ שָׁם דָם, וְכֹן בְּקִרְוֹב לוֹ, וְקוֹבְרִין עִמוֹ אֶת כָּל הָעֶפֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דָם. וְדוֹקָא בְּגִדָיו שֶׁהִיָּה לְבוּשׁ בָּהֶם, קוֹבְרִין עִמוֹ. אֲבָל אִם נִתְּזוּ מִן הַדָּם עַל שְׂאָר בְּגָדִים שֶׁאִינוֹ מְלַבֵּשׁ בָּהֶם, וְכֹן אִם הִנְיָחוּהוּ עַל כָּרִים וּכְסוּתוֹת וְעֵדִין הַדָּם יוֹצֵא, אִינְן צָרִיכִין קְבוּרָה, אֶלָּא יְכַבְּסוּם הַיֵּטֵב עַד שֶׁלֹּא יִשָּׂאֵר בָּהֶם רֵשֶׁם דָם, וְהַמִּים יִשְׁפְּכוּ לְתוֹךְ קְבָרוֹ. אִם לֹא יֵצֵא מִמֶּנּוּ דָם, פּוֹשְׁטִין בְּגִדָיו, וּמְטַהְרִין אוֹתוֹ, וּמְלַבִּישִׁין אוֹתוֹ תְּכָרִיכִין כְּשֶׂאָר מֵתִים. וְכֹן מִי שֶׁנִּטְבַּע בֵּינָם, פּוֹשְׁטִין בְּגִדָיו, וְדִינוֹ כְּשֶׂאָר מֵתִים. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנוֹהֲגִין לְקַבֵּר גַּם הַנִּטְבָּעִים בְּבִגְדֵיהֶם שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהֶם, וְהִיכָא דְנַהוּג, נַחוּג.

סעיף י'

אֶפְלוּ יֵצֵא מִמֶּנּוּ דָם, אֶלָּא שְׂכָבֵר פֶּסֶק, וּפְשָׁטוֹ אֶת בְּגָדָיו, וְחֵי אַחֲרֵי זֶה אֵיזָה יָמִים, וְאַחַר כֵּן מֵת, מְטַהְרִין אוֹתוֹ, וְעוֹשִׂין לוֹ תַכְרִיכִין. וְאִם עַל פִּי שֶׁהוּא מְלַכְלָךְ מִדָּם שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ, אֶפְלוּ הֵכִי מְטַהְרִין אוֹתוֹ, כִּי אֵין לְחוּשׁ לְדָם שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ בְחַיִּים, אֶלָּא לְדָם שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ בְשַׁעַת מִיתָה, חִישִׁינָן שְׂמָא הוּא דָם הַנֶּפֶשׁ, אוֹ שְׂמָא נִתְעַרַב בּוֹ דָם הַנֶּפֶשׁ.

סעיף יא'

יּוֹלְדֵת שְׂמֵתָה מִחַמַּת לְדָה, דִּינָה כְּהַרְוֵג, שְׂאִם יָדוּעַ שֶׁיֵּצֵאוּ מִמֶּנָּה דָמִים מְרַבִּים, אֵין מְטַהְרִין אוֹתָהּ. אֲבָל אִם כָּבֵר כָּלוּ הַדָּמִים לְצֵאתָהּ, וְאַחַר כֵּן מֵתָה, שְׂאִין לְהַסְתַּפֵּק בְּדָם הַנֶּפֶשׁ, עוֹשִׂין לָהּ כְּמוֹ לְשֶׂאֵר מֵתִים. וּבְהַרְבֵּה קְהָלוֹת נוֹהֲגִין לְטַהֵר כָּל יּוֹלְדֵת, וְעוֹד יֵשׁ אֵיזָה מְנַהֲגִים בְּיּוֹלְדֵת, וְהֵיכָא דְנַהוּג, נַהוּג.

סעיף יב'

הַנְּהַרְג עַל יְדֵי גוֹיִם, אֶפְלוּ לֹא יֵצֵא מִמֶּנּוּ דָם כָּלֵל, כְּגוֹן שֶׁנֶּחְנַק, קוֹבְרִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא, כְּדִי לְהַעֲלוֹת חֲמָה.

סעיף יג'

מֵת, בֵּין גוֹי בֵּין יִשְׂרָאֵל, וְתַכְרִיכִיו, אֶסוּרִין בְּהַנָּאָה. וְכֵן נוֹיֵי הַמֵּת הַמְּחַבְרִים לְגוֹפּוֹ, כְּגוֹן פֶּאֶה נְכָרִית שֶׁהִיא קְשׁוּרָה אוֹ קְלוּעָה בְּתוֹךְ שַׁעֲרוֹתָיו, אֶסוּרִין בְּהַנָּאָה. וְכֵן אִם הִיָּתָה לוֹ שֵׁן תּוֹתָבֵת, תַּקְבֵּר עִמּוֹ. אֲבָל נוֹי שֶׁאֵינוֹ מְחַבֵּר לְגוֹפּוֹ, מֵתָר. וְכֵן נוֹי שֶׁאֵינוֹ כָּעֵין גוֹפּוֹ, כְּגוֹן הַתְּכַשִּׁיטִין וְהַבְּגָדִים, מֵתָרִים בְּכָל עֵינָן.

סימן קצח - הלכות הוצאת המת והלויתו וצדוק הדין ובו ט"ז סעיפים:

סעיף א'

אם יש מת בעיר, כל בני העיר אסורין במלאכה. ואם יש בעיר ממנים להתעסק במת, אלו שאינן צריכין להתעסק בו, מתרין במלאכה.

סעיף ב'

בכפר קטן, אם יש שם מת, אין שואלין בשלום זה לזה, ומכל שכן שאין שואלין בשלום בבית הקברות, כשיש שם מת, אפלו בעיר גדולה. אבל כשאין שם מת, שואלין ברחוק ארבע אמות מן הקברים.

סעיף ג'

אסור להלין את המת, שנאמר, לא תלין וגו' כי קבור תקברנו ביום ההוא. ואם מלינו משום כבודו להביא לו ארון ותכריכין או שיבואו קרוביו או ספדנים, מתר, דלא אסרה תורה אלא דמא דתלוי, שהוא דרך בזיון. אבל לא כשהוא לכבודו. וכן אם נמצא איזה מת ולא נודע בברור מי הוא, מתר להלינו עד שיבואו עדים או אשתו להכירו.

אב

מנחם

כב

סעיף ד'

בכל המתים, הממהר להוציאו למנוחתו, הרי זה משבח. אבל באביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה, הממהר להוציאם, הרי זה מגנה, אלא אם כן היה ערב שבת או ערב יום טוב, או שהיו גשמים מזלפים על המטה.

סעיף ה'

אם יש שני מתים, זה שמת תחלה מוציאין אותו תחלה, ואחר כך את השני. ולאחר שקברו את הראשון, אין עומדין עליו בשורה, ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים, כדי שלא לעכב קבורת השני. אם רוצים להלין את הראשון מפני כבודו, אין מעכבין את השני בשביל זה, אלא קוברין אותו מיד.

סעיף ו'

אם אחד תלמיד חכם ואחד עם הארץ, מוציאין את התלמיד חכם תחלה, אפלו אם עם הארץ מת תחלה. איש ואשה, מוציאין את האשה תחלה,

אָפּלוּ אִם הָאִישׁ מֵת תַּחֲלָה, דְּכַתִּיב, וַתָּמַת שָׁם מְרִים וַתִּקָּבֵר שָׁם, סְמוּךְ לְמִיתָה קְבוּרָה.

סעיף ז'

כָּל הַמּוֹרֵיד דְּמַעוֹת עַל אָדָם כְּשֶׁר שָׁמַת, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא סוֹפֵדוֹ וּמְנִיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, וַיֵּשׁ בָּזָה תִּקּוּן לַעֲוֹן קָרִי, וְהַצְּלָה לְבָנָיו הַקְּטַנִּים מִן הַמִּיתָה רַחֲמָנָא לְצַלָּן.

סעיף ח'

הַרוּאָה אֶת הַמֵּת וְאֵינוֹ מְלֻוָּה אוֹתוֹ, עוֹבֵר מְשׁוּם לוֹעַג לְרֵשׁ, וּבֵר נְדוּי הוּא. וּלְפָחוֹת יְלוּהוּ אַרְבַּע אַמּוֹת. וּבְמִקּוֹם שְׂאִינוֹ צָרִיךְ לְלוּוֹתוֹ (כְּדִלְקָמוֹ סעיף ט), מִכָּל מְקוֹם צָרִיךְ לַעֲמֹד בְּפָנָיו. וְלֹא לְפָנֵי הַמֵּת הוּא עוֹמֵד, אֶלֶּא מִפְּנֵי הַעוֹסְקִים בוֹ, שֶׁהֵם עֹסוּקִים בַּמַּצָּוָה. וְכֵן הַדִּין בְּכָל דְּבַר מַצָּוָה שֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בוֹ, צָרִיכִין לַעֲמֹד בְּפָנָיו. וְכֵן הֵיוּ בְּעֲלֵי אַמְנִיּוֹת עוֹמְדִין בְּפָנֵי מְבִיאֵי בְכוּרִים.

סעיף ט'

בְּזִמְן הַזֶּה מְסַתְמָא כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְמַד מִקְרָא וּמִשְׁנָה. וְלָכֵן כְּשָׁמַת, מְבַטְלִין אָפּלוּ תַלְמוּד תּוֹרָה כְּדִי לְלוּוֹת אוֹתוֹ. אֵדָּ לְאִשָּׁה אוֹ לְתִינוּק, נוֹהֲגִין לְהַקְּל, שֶׁלֹּא לְבַטֵּל תַּלְמוּד תּוֹרָה בְּשִׁבְלֵי הַלוּוָּה. וְתִינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבּוֹן, לְעוֹלָם אֵין מְבַטְלִין כָּלֵל, דְּאָפּלוּ לְבָנָיו בֵּית הַמְּקַדָּשׁ אֵין מְבַטְלִין אוֹתָם.

סעיף י'

צָרִיכִין לְזַהֵר מְאֹד, לְבַל יִתְרָאוּ הַנְּשִׁים עִם הָאֲנָשִׁים כְּשֶׁהוֹלְכִין לְבֵית הַקְּבָרוֹת, וּמִכָּל שְׂפָן בְּחִזְרָתוֹ, כִּי יֵשׁ, חֵס וְשְׁלוֹם, סַכָּנָה בְּדַבָּר.

סעיף יא'

נוֹשְׂאֵי הַמַּטָּה, אֵין לָהֶם לְנַעוֹל בְּרַגְלֵיהֶם סִנְדָּלִים, (שֶׁהֵם בְּלֹא עָקֵב, וַיְכַוְּנוּ לְפוֹל בְּקַל מַעַל הַרְגֵּל). אֲבָל בְּמִנְעָלִים אֵין קְפִידָא.

סעיף יב'

כְּשֶׁמְגִיעִים עִם הַמֵּת לְעֶרְךָ שְׁלֹשִׁים אֲמָה מִן הַקֶּבֶר, יַעֲמְדוּ עִמּוֹ כָּל אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדִי שְׂיַעֲמְדוּ שְׁבַע פְּעָמִים כְּנִגְדַּ שְׁבַע מַעֲמָדוֹת, שֶׁהֵם כְּנִגְדַּ שְׁבַע הַבָּלִים שֶׁבִקְהֵלְתָּ, וְשְׁבַע מְדוּרֵי גִיּוֹהַר, וְשְׁבַע דִּינֵי הַחֹלְפִים עַל הַמֵּת, וַיִּשְׁהוּ מְעַט שָׁם, שְׂזוּהֵי קֶצֶת כַּפָּרָה לַמֵּת. וּבִיּוֹם שְׂאִין אֹמְרִים תַּחֲנוּן, אֵין צְרִיכִין לְהַעֲמִיד, כִּי אִזְ אֵין הַדִּין קָשָׁה.

סעיף יג'

כְּשֶׁבָּאִים לְבֵית הַקֶּבֶרוֹת, מִי שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַקֶּבְרִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, צְרִיךְ לְבָרֵךְ אֲשֶׁר יֵצֵר אֶתְכֶם בְּדִין וְכוּ' (עין לעיל סימן ס סעיף יא), וְאַחַר כֵּן אֹמְרִים אֶתְּהָ גְבוּר וְכוּ' עַד לְהַחֲיוֹת מֵתִים.

סעיף יד'

אַחַר כֵּן אֹמְרִים צְדוּק הַדִּין, הַצּוֹר תְּמִים פְּעֻלוֹ וְכוּ' (עין בסימן שְׂאֵחַר זֶה סעיף ט). אַחַד מִן הָאֲבָלִים מֵתְחִיל. וְאִם אֵין שָׁם אֲבָל, הַמְּפֹלֵא אֲשֶׁר שָׁם מֵתְחִיל. וּבִיָּמִים שְׂאִין אֹמְרִים בְּהֵם תַּחֲנוּן, אֵין אֹמְרִים צְדוּק הַדִּין. וְלִכֵּן אֵין אֹמְרִים בְּעֶרְב שֶׁבֵּת לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, וְכֵן בְּעֶרְב יוֹם טוֹב. אֲבָל בְּעֶרְב רֵאשׁ חֹדֶשׁ וְעֶרְב חֲנֻכָּה וְעֶרְב פּוּרִים, אֹמְרִים גַּם לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם. וְעַל תַּלְמִיד חֶכֶם אֹמְרִים גַּם בְּלִיג בְּעֶמֶר, וּבִיָּמִים שֶׁלְאַחַר רֵאשׁ חֹדֶשׁ סִיּוֹן עַד שְׁבוּעוֹת, וּבִתְשֻׁעָה בָּאֵב, וּבְעֶרְב רֵאשׁ הַשָּׁנָה קִדְּם חֲצוֹת הַיּוֹם.

אב

מנחם

כג

סעיף טו'

בְּלִילָה, אֵין אֹמְרִים לֹא צְדוּק הַדִּין וְלֹא קִדְּשׁ בְּבֵית הַקֶּבֶרוֹת (שם).

סעיף טז'

עַל תַּנּוּק פְּחוֹת מְשֻׁלְשִׁים יוֹם, אֵין אֹמְרִים צְדוּק הַדִּין.

סימן קצט - דין הקבורה ובית הקברות ובו י"ז

סעיפים:

סעיף א'

קבורה האמורה בתורה, היא שיתן את המת בקרקע ממש. ובהרבה מקומות נהגין להניח את המת בארון העשוי מנסרים וכדו' קוברין אותו, דאי אפשר שלא יהיו נקבים בארון זה, וסגי בהכי. ויש מקומות שקוברין בלא ארון, אלא מניחין אותו על הקרקע ממש בלא דף תחתיו, אלא מן הצדדין נותנים שני דפים, ועל אלו נותנים עוד דף אחד, כדי שלא יפול העפר על גוף המת, שזה בגיון לו. ויש עוד מקומות שקוברין שאר מתים כדו' בלא ארון, ורק לכהנים ובכורים שהם חשובים, עושים ארון. כשעושין ארון, יש לזהר בשיווי הנסרים, שלא לעשות מהם איזה תשמיש, ויש להסיק בהן תחת הכלי שמחממים את המים לטהרה. טובי לבב שהאכילו עניים על שלחנם, יש לעשות להם ארון מן השלחן, כמו שכתוב, והלדו לפניך צדקה.

סעיף ב'

מניחין את המת על גביו ופניו למעלה, ומי שיש לו עפר ארץ ישראל, מפזרין קצת תחתיו וקצת עליו, על שם וכפר אדמתו עמו. והעקר לתת על ברית הקדש, וגם על פיו ועל עיניו ועל כפיו.

סעיף ג'

אין קוברין את המתים זה אצל זה, אלא אם כן היה הדפן המפסיק ביניהם יכול לעמד בפני עצמו, והוא לפחות שש אצבעות. ואם אפשר, יש להחמיר שיהיו ששה טפחים בין זה לזה. אבל האיש או האשה, נקברים עם בנם או בתם, או עם בן או בת בנם ובתם. זה הכלל, כל קטן שישן עמו בחייו, נקבר עמו במותו. אבל בן גדול עם אביו או בת גדולה עם אמה, אינם נקברים יחד. ואפלו בקטנים, דוקא לקבר שניהם בבת אחת, אבל אם כבר נקבר אחד, אסור לקבר אצלו את האחר.

סעיף ד'

כבר מבאר בסימן קסג סעיף ז, דתינוק שמת, מלין אותו אצל קברו וקוראין לו שם, וכן לתינוקת גם כן צריכין לקרוא לה שם. וצריכין להזהיר את הקברנים על זה (השיב משה אורח חיים סימן יג)

סעיף ה'

אין נותנים שני ארונות זה על זה, אלא אם יש ביניהן עפר ששה טפחים.

סעיף ו'

אין קוברים רשע אצל צדיק, שנאמר, אל תאסף עם חטאים נפשי. ואפלו רשע חמור אצל רשע קל, אין קוברים. וכן אין קוברין צדיק וכל שכן בינוני וכשר אצל חסיד מפלג. שנים שהיו שונאים זה לזה, אין לקברם יחד, שגם במותם אין להם מנוחה יחד.

סעיף ז'

המנהג להקפיד שלא לקח מרא או חצינא מיד חברו כשקוברין את המת, אלא זה זורקו מידו וזה נוטלו.

סעיף ח'

לאחר שהניחו את המת בקבר, מהפכין את המטה שלש פעמים, כי מטה בגימטריא דין, לרמוז שיתהפך הדין לרחמים וההספד למחול. זכר לדבר, הפכת מספדי למחול לי. וביום שאין אומרים תחנון, אין עושין זאת.

סעיף ט'

אם יש יתום בבית הקברות, אזי לאחר הקבורה (אם הוא יום) מרחיקין לכל הפחות ארבע אמות מהקברים, ואומרים את המזמור למנצח וגוי שמעו זאת וגוי' (תהלים מט). וביום שאין אומרים תחנון, אומרים מכתם לדוד וגוי' (תהלים טז), והיתום אומר קדיש דהוא עתיד לאתחדתא, והקהל אומרים עמו עד ויקרה. ויש מקומות נוהגין שגם הקדיש אומרים תחלה קדם הקבורה לאחר צדיק הדין. ויש מקומות, שגם צדיק הדין אין אומרים עד לאחר

אב

מנחם

כד

סעיף י'

נוהגין שכשהולכין מבית הקברות, תולשין עשבים ומשליכין אחרי גום ואומרים, זכור כי עפר אנחנו. וגם הוא רמוז לתחית המתים, שיחיו מעפרם, על דרך, ויציצו מעיר כעשב הארץ. ויכולין לעשות כן גם בחל המועד (מבי"ט חלק א סימן רג). ורוחצין ידיהם. ויש רמז, שאין טמאה זאת נטהרת אלא בשלשה דברים אלו, מים ואפר פרה ואזוב. אין לרחוץ את הידים בנהר אלא מכלי (א"ר סוף סימן רכד). ואין לטול את הכלי מיד מי שרחץ, אלא זה מעמידו וזה נוטלו. ואין לנגב את הידים. יש אומרים,

שְׂיֹשְׁבִים שֶׁבַע פְּעָמִים, מִפְּנֵי שְׁהֲרוּחוֹת מְלוֹת אוֹתוֹ, וְכָל זְמַן שְׂיֹשְׁבִין, בּוֹרְחִין מִמֶּנּוּ. וּבִקְצַת מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין לִישֵׁב רַק שְׁלֹשׁ פְּעָמִים לְאַחַר שְׂרַחְצוֹ אֶת הַיָּדִים, וְאוֹמְרִים בְּכָל פֶּעַם וַיְהִי נֶעֱם וְגוֹ'. וְגַם כְּשֶׁנִּקְבְּרָה הַמֵּת בַּיּוֹם טוֹב, יְכוֹלִין לִישֵׁב כְּדֹ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּמוֹ בַּחֹל. וְנוֹהֲגִין לְהַקְפִּיד, אִם יִכְנַס אָדָם לְבֵיתוֹ קֹדֶם שְׂרַחֵץ יָדָיו וַיִּישֵׁב. וּמִנְהַג אֲבוֹתֵינוּ, תּוֹרָה.

סעיף יא'

אִין מוֹלִיכִין אֶת הַמֵּת מֵעִיר שְׂיֹשֵׁב בָּהּ קְבָרוֹת לְעִיר אַחֲרָת, מִשּׁוּם דְּהוּי לָהּ בְּזִיוֹן לְטִלְטְלוֹ מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, אֶלָּא מִחוּץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ שְׂמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְמְקוֹם קְבָרוֹת אֲבוֹתָיו. וְכֵן אִם הוּא צָוָה לְהוֹלִיכוֹ מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, מִתֵּר.

סעיף יב'

אֲסוּר לְפִתּוּחַ קֶבֶר לְאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֶל, דְּהֵינּוּ שְׂכַבְרָה נִתְּנוּ עֶפֶר עַל כְּסוּי הָאָרוֹן. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְּנוּ עֶפֶר, מִתֵּר לְפִתּוּחַ מִשּׁוּם אֵיזָה דְּבָר. וְאִם מִחֲמַת אֵיזָה דְּבָר צָרִיכִין לְפִנּוֹת אֶת הַמֵּת מִקְבָּרוֹ, יַעֲשׂוּ שְׂאֵלַת חֲכָם.

סעיף יג'

אִם חִפְרוּ קֶבֶר, לֹא יִנְיחוּהוּ פְּתוּחַ בְּלִילָה, כִּי יֵשׁ סִכְנָה בְּדָבָר. וְאִם אִין פְּנְאֵי לְקֶבֶר אֶת הַמֵּת, עַד לְמַחֵר, יִמְלְאוּ אֶת הַקֶּבֶר בְּעֶפֶר.

סעיף יד'

אֲסוּר לְדְרוֹף עַל גְּבֵי קְבָרִים, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֲסוּר בְּהִנָּאָה. וּמִכָּל מְקוֹם אִם צָרִיךְ לְאֵיזָה קֶבֶר וְאִין לוֹ דְּרֹף אֶלָּא אִם כּוֹן יְדְרוֹף עַל גְּבֵי קְבָרִים, מִתֵּר.

סעיף טו'

לֹא יִלָּךְ בְּבֵית הַקְבָּרוֹת אוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת וְכֵן בְּכָל הַחֹדֶר שֶׁהַמֵּת הוּא שָׁם כְּשֶׁתְּפִלִּין בְּרֵאשׁוֹ אוֹ צִיצִית בְּבִגְדוֹ, מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרֵשׁ. וְאִם הֵם מְכַסִּים, מִתֵּר. וְכֵן לֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם וְלֹא יֹאמֵר שָׁם מְזִמּוֹרִים, אֶלָּא מֵה שֶׁהוּא לְכַבוֹד הַמֵּת.

סעיף טז'

בית הקברות, אין נוהגין בו קלות ראש, מפני כבודן של המתים, כגון לאכל ולשתות שם או להפנות שם. ואין מרעין שם בהמות, ולא ילקט ממנו עשבים. אבל אילנות הנטועין בבית הקברות ואינן על הקברים, מתר ללקט פרותיהן.

סעיף יז'

יש מקומות שנוהגין שאין מציבין מצבה עד לאחר שנים עשר חדש, משום דהמצבה נראית לחשיבותא, ובתוך שנים עשר חדש יש לו צער. ועוד, טעם המצבה, שלא ישכח מן הלב, והמת אינו נשכח, עד לאחר שנים עשר חדש (א"ר סוף סימן רכד). ויש מקומות שאין מדקדקין בזה.

סימן ר - דין הקבורה ביום טוב ובו י"א סעיפים:

סעיף א'

מת המטל לקברו ביום טוב, ביום הראשון לא יתעסקו בו ישראל. אפלו אם אי אפשר לקברו על ידי גוים ויש חשש שמא יסריח עד למחר, מכל מקום לא יקברוהו ישראל ביום הראשון. אך אם אפשר, לקברו על ידי גוים, דהינו שהגוים יעשו את הקבר ויחתכו את הדפין של עץ, או יעשו ארון במקום שנהגו, וגם יתפרו את התכריכין אם צריכין. אבל להלבישו ולחמם מים ולטהרו ולהוציאו ולשומו בקבר, מתר על ידי ישראל. והכסוי בעפר, יעשו גם כן על ידי גוים, ואם אפשר, יש לזהר לטהרו בלא בגד, שלא יבואו לידי סחיטה.

סעיף ב'

יש אומרים, דאם אפשר לעשות על ידי גוים, כמו שנתבאר, אסור להשהותו עד למחר כדי שיתעסקו בו ישראל. ואפלו מת היום ויכולין להשהותו עד למחר, שלא יסריח, מכל מקום יקברוהו היום על ידי גוים. אך ילד שמת, אף על פי שחי יותר משלשים יום שידוע שאינו נפל, מכל מקום אם העת קרה ואין בזיון להשהותו, דלא אשתהי, אין לקברו ביום טוב ראשון, אלא משהינן לה עד יום טוב שני. ויש אומרים, דגם בגדול אי לא אשתהי, משהינן לה עד יום טוב שני. ובמקום שאין מנהג ידוע,

סעיף ג'

ביום שני של יום טוב, ואפלו של ראש השנה, אם אפשר לעשות בלי שהוי על ידי גוים דברים הנזכרים לעיל, יעשו על ידי גוים, ושאר הדברים יעשו ישראלים, כמו שנתבאר לעיל. ויכולין לטהרו גם על ידי בגדים וסדינים, רק שיזהרו שלא לעשות סחיטה בימים. ואם אי אפשר על ידי גוים, יתעסקו בו ישראל לכל מה שצריך כדרךם בחל, כי יום טוב שני לגבי מת, בחל שויהו רבנן. ומכל מקום אם יש במקום ההוא מי שהכין לעצמו תכריכין, יקחו אותן המתקנים, שלא יצטרכו לתפר. והא דמתרין להתעסק בו, דוקא פשוטין לקברו בו ביום. אבל אם אין רוצין לקברו בו ביום, אין עושין בו שום דבר. ואפלו בטלטול, אסור.

סעיף ד'

הא דשויהו רבנן יום טוב שני לגבי מת בחל, זהו מפני כבודו של מת. שלא יהא מטל בבזיון. אבל לעשות שאר דבר, אסור. ולכן אסור לקצץ עם בעל החנות דמי הפשתן שלוקחין לתכריכין, אם לא פשאי אפשר בענין אחר, כגון שלוקחין מגוי. והקברנים אסורין לקח שכר קברנות ביום טוב, כי שכר שבת ושכר יום טוב, אסור. ואם אינם רוצים לעשות בחנם, יתנו להם שכרם, והם עתידים לתן את הדין. ואנשי חברא קדישא, בעד הקרקע לא יקחו מעות, רק משכונות בלי קציצת דמים.

סעיף ה'

אם אין בעירו בית קברות ישראל, אף על פי שיכולין לקבר שם זה המת, מפל מקום מתר להוליכו לעיר אחרת, ביום טוב ראשון על ידי גוי, וביום טוב שני גם על ידי ישראל, לקברו בקברות ישראל. אבל אם לא יקברוהו היום, אסור לישראל להוליכו ביום טוב לקברו לאחר יום טוב.

סעיף ו'

מתר ללוות את המת ביום טוב ראשון בתוך התחום, וביום טוב שני אפלו חוץ לתחום, ומתרין גם כן לחזור לביתם בו ביום. אבל אסור לרכב על גבי בהמה כדי ללוות את המת ביום טוב, אפלו ביום טוב שני, ואפלו האבלים. אבל הקברנים, אם אי אפשר להם לילך ברגליהם, מתרים לרכב ביום טוב שני. ומכל מקום לא ירכבו בתוך העיר.

סעיף ז'

מת בליל יום טוב שני, דמתעסקין בו ישראל אם אין גוי, משכימין עשרה בני אדם, וקוברים אותו בשעה ששליח הצבור אומר פיוטים. ואם הוא אדם חשוב שרבים צריכין ללוותו, קוברין אותו לאחר היציאה מבית הכנסת קדם האכילה, דאיתא במדרש, לא תאכלו על הדם, שאסור לאכל סעודה קבועה קדם שנקבר המת. ואם אי אפשר להכין כל צרכי הקבורה עד הזמן ההוא, קוברין אותו לאחר האכילה.

סעיף ח'

ילד שמת לאחר שלשים יום, שידוע שאינו נפל, דינו כמו שאר מת. אך אם הוא זכר ומחמת איזו סבה עדין לא נמול, אף על גב דאשתהי, אין קוברים אותו ביום טוב ראשון, משום דצריכין להסיר ערלתו (כדלעיל סימן קסג סעיף ז'), ואין לעשות זאת על ידי גוי, אלא משהינן לה עד יום טוב שני, דמתר להלינו לכבודו, וביום טוב שני מסירין ערלתו וקוברין אותו.

סעיף ט'

תינוק שמת כשהוא ספק נפל (עי' לקמן סימן רג סעיף ג), אי לא אשתהי, אין קוברין אותו ביום טוב ראשון אפלו על ידי גוי, ומשהינן לה עד יום טוב שני, וקוברין אותו על ידי גוי ולא על ידי ישראל. ואי אשתהי קוברין אותו ביום טוב ראשון על ידי גוי. ואם מת ביום טוב שני, קוברין אותו ביום טוב על ידי גוי ולא על ידי ישראל. אם הוא זכר ועדין לא נמול, אפלו אשתהי, אין קוברין אותו אפלו ביום טוב שני, אפלו על ידי גוי, אלא משהינן לה עד לאחר יום טוב, ומסירין ערלתו וקוברין אותו.

אב

מנחם

כו

סעיף י'

בשבת וביום הכפורים, לא יתעסקו במת כלל, אפלו על ידי גוי (עי' לעיל סוף סימן קצד)

סעיף יא'

בחל המועד, אין להוציא את המת לבית הקברות, עד שהקבר מתקן, שלא יצטרכו להעמיד את המטה.

סימן רא - דין המאבד עצמו לדעת ושאר רשע שמת ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

המאבד עצמו לדעת, הוא רשע שאין למעלה ממנו, שנאמר, ואד את דמכם לנפשותיכם אדרש. ובשביל יחיד, נברא העולם. וכל המאבד נפש אחת מישראל, מאבד עולם מלא. ולכן אין מתעסקין עמו לכל דבר. לא קורעין ולא מתאבלין עליו, ואין מספידין אותו. אבל קוברין אותו, ומטהרין אותו, ומלבישין אותו תכריכין. כללו של דבר, כל שהוא משום כבוד החיים עושין לו. (ולענין אמירת קדיש, ענין בחתם סופר יורה דעה סימן שכו, ואמרי אש סימן קכב. וענין תשובות רד"ך בית ל).

סעיף ב'

מסתמא, לא מחזקין אנשי ברשיעי. ולכן אם נמצא אחד חנוק או תלוי וכדומה, כל שאפשר לתלות שמה אחר עשה לו זאת, לא תלינו בה.

סעיף ג'

קטן המאבד את עצמו, חשוב כשלא לדעת. וכן גדול אם נראה שעשה הדבר מחמת רוח רעה או שגעון וכדומה, הוי שלא לדעת. וכן אם עשה את הדבר מחמת אנס, שהיה מתירא מענויים קשים, כמו שאול שהיה מתירא שמה יעשו בו הפלשתים כרצונם, הרי הוא כשאר מת, ואין מונעין ממנו שום דבר.

סעיף ד'

כל הפורשים מדרך הצבור, והם האנשים שפרקו על המצות מעל צוארם, ואין נכללים בכלל ישראל בעשייתם, אלא הרי הם כבני חורין לעצמן, וכן המומרים והמוסרים והאפיקורסים, כל אלו, אין אוננים ואין מתאבלים עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, ואוכלים ושותים ושמים על שאבדו שונאו של מקום. ועליהם הכתוב אומר, הלא משנאיך ה', אשנא. ואומר, ובאבד רשעים רנה. (יו"ד סימן שמ"ה).

סעיף ה'

אם נהרג, בין בדינא דמלכותא בין בענין אחר, אפלו הנה מומר, מתאבלין עליו, דכיון שנהרג בידי אדם ולא מת כדרך כל הארץ, הוי לה כפרה.

סעיף ו'

מי שהנה רגיל לעשות עברה אחת, אפלו רק לתאבון, ומת, אם לא התודה קדם מותו, אין מתאבלין עליו. אבל אם התודה, מתאבלין עליו, אפלו הנה גנב או גזלן.

סעיף ז'

קטן בן שנה או שנתיים שהמיר עם אביו או עם אמו, ומת, אין מתאבלין עליו.

סימן רב - הלכות טמאת כהן ובו ט"ז סעיפים:

סעיף א'

הכהן מזוהר שלא לטמא למת. ואפלו נפל שעדין לא נתקשרו אבריו בגידין, חשוב מת. (אדא אם הפילה תוך ארבעים יום, לא חשיב אלא כמנא בעלמא). ולא דוקא למת שלם, אלא אפלו לדברים שנפרשים ממנו, כמו דם וכדומה. וכן אסור לטמא לאבר מן החי, אם יש עליו בשר כל כד, שאם הנה מחבר, הנה ראוי להעלות ארוכה. ואפלו לאבר של עצמו, אסור לו לטמא. ואסור לכהן לפגס לבית שיש שם גוסס. ואף על פי שהגוסס הרי הוא כחי לכל דבר ואינו מטמא. מכל מקום עובר הכהן על לא יחלל, שהוא מזוהר שישמר כהנתו שלא תתחלל, ושמה ימות זה תכף.

סעיף ב'

אסור לכהן לפנס תחת אהל שיש מת תחתיו, אפלו הוא אהל גדול מאד. ואפלו יש שני חדרים, אשר בחדר אחד יש מת ויש במחצה המפסקת נקב שיש בו טפח על טפח, אסור לפנס גם לחדר השני, כי נקב טפח על טפח, מביא את הטמאה. וכן אם אצל החדר השני יש עוד חדר שלישי וביניהם גם כן נקב טפח על טפח, הולכת הטמאה גם לחדר השלישי, וכן לעולם. ונקב העשוי לאורה, אפלו אין בו אלא כפונדיון, מביא את הטמאה.

סעיף ג'

ולכן במדינותינו שגגות הבתים בולטין לחוץ ברחב טפח, וקימא לן דרחב טפח מביא את הטמאה, ואם כן זה הקצה מן הגג, הוי אהל להביא את הטמאה. לפי זה שני בתים סמוכין זה לזה, אם יש מת באחד מהן, הולכת הטמאה דרך פתח או חלון תחת הקצוות מן הגגין שבולטין לחוץ, ונכנסת גם לתוך הבית השני דרך חלון או פתח פתוח, ואסור לכהן לפנס גם לתוך הבית השני. וכן אפלו כמה בתים הסמוכים זה אצל זה.

סעיף ד'

ואפלו הגגין אינן שוין, אלא זה למעלה מזה, ואפלו הגג שהטמאה שם בבית הוא גבוה הרבה מן הגג השני או בהפוך, הלכה למשה מסיני היא, דאמרינן, חבט רמי. פרוש, שאנו רואים כאלו העליון נחבט ונשפל עד למטה. ומאחר שאם היה נשפל עד התחתון, היה נוגע בו, על כן הולכת הטמאה מזה לזה. אבל אם יש הפסק ביניהם אפלו כל שהוא, שוב אינה הולכת הטמאה.

סעיף ה'

וכן כשיש קורה מנחת על המבוי, כמו שעושין לערוב, והיא רחבה טפח והגגין מאהילין עליה טפח מכאן וטפח מכאן, אם כן באה הטמאה מן תחת הגג אל תחת הקורה, והיא מביאה את הטמאה אל תחת גג הבית שמצד השני, ומתפשטת בכל מקום שיש אהל טפח עד המקום שיש הפסק. וכן כשיש בין שני בתים כמה מבנין (געוועלבונג), בדרך שעושין לשער החצר, הדין כן הוא. ואף על פי שאין על הכפה גג בולט, מכל מקום הרי באה הטמאה מתחת גג הבית לתחת הכפה. ואולם לפעמים בונים את הכפה שיש לה כמו רגלים מן הקרקע ולמעלה, ואם כן יש סתימה אצל כתלי הבתים אם אין עליה גג בולט, והסתימה שמו הצד נמשכת יותר מן הגג שלמעלה, בזה הענין אין מקום לטמאה שתבוא, כיון שיש קצת הפסק בלי אהל. ולפעמים יש בין בית לבית כותל סתום בלי פתח, אלא שיש עליו גג בולט, והטמאה באה מגג לגג. ויש תקנה לעת הצרך להסיר את הרעפים במקום אחד שיהיה קצת הפסק בלי אהל טפח. וצריכין

סעיף י'

יש אומרים, דגם מת גוי מטמא באהל. ויש לזהר כדבריהם שלא לילך על קבר גוי. ומכל שכן כשיש לחוש שמא גם מומר נקבר שם, שהמומר דינו כישׂראל. וגם הולד שילדה מומרת מגוי, דינו כמו ישׂראל.

סעיף יא'

מתר הפהו לטמא לקרובים, ומצוה לו לטמא להם. ואלו הן הקרובים: אשתו הראויה לו (שאנינה פסולה לו), אביו ואמו, בנו ובתו, ואחיו ואחותו מאביו שהיו בני קימא. אבל לספק נפלים, אינו מטמא (ועי' לקמן סימן ר"ג סעיף א). ואינו מטמא לאחותו שנתקדשה לאיש. יש אומרים הא דמתר ומצוה לטמא לקרובים, דוקא לצרף קבורה או להביא לו ארון ותכריכין וכדומה. ולכן בשבת שאי אפשר לקברו בו ביום, אסור לטמאות לו אפלו כדי לשמרו, ונכון להחמיר כן. מיהו לצרכי קבורה, ודאי מצוה לטמא להם. ואפלו יש חברא קדישא המתעסקים והוא אינו מתעסק כלל, מתר לו להיות שם בבית, שמא יצטרכו לאיזה דבר. ואינו מטמא לקרובים אלא עד שישתם הגולל ולא אחר כד.

סעיף יב'

כהן שפרשו אבותיו מדרכי הצבור, אינו מטמא להם, ולא למי שאבד עצמו לדעת. וכן כל מי שאין מתאבלין עליו, אין הפהו מטמא לו (ועי' לעיל סימן רא).

סעיף יג'

אין הפהו מטמא לקרוב אלא כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. ולכן יש אומרים, דאינו מטמא להרוג, דמקרי חסר. ונכון להחמיר.

סעיף יד'

יש כהנים הדייטים נוהגין ללכת על קברי צדיקים, באמרים שקברי צדיקים אינם מטמאים, וטעות היא בידיהם, וצריכין למחות בהם (עי' בספר פאת השלח).

סעיף טו'

כָּשֶׁם שֶׁהִכְהֵן מִזְהָר שְׁלֵא לְטַמֵּא, כְּדִ מִזְהָרִים הַגְּדוּלִים עַל הַקְּטָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר, אָמַר אֵל הַכֹּהֲנִים וְאָמַרְתָּ. וּמִדְּכַתִּיב שְׁתֵּי אֲמִירוֹת, דְּרִשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, לְהַזְהִיר גְּדוּלִים עַל הַקְּטָנִים. וְדוֹקָא לְטַמְאוֹתֵנוּ בְּיָדֵינוּ. דְּהֵינּוּ לְהַכְנִיסֵן לְאֵהֶל הַמֶּת. אָבֵל אִם הַקְּטָן מְטַמֵּא מְעַצְמוֹ, אִין צְרִיכִין לְהַפְרִישׁוֹ. אֵד אִם הִגִּיעַ לְחִנוּד, יֵשׁ לְהַפְרִישׁוֹ. וְאַשְׁתִּי כֹהֵן מְעַבְרַת, מִתְּרַת לְכַנֵּס בְּאֵהֶל הַמֶּת.

סעיף טז'

הַכֹּהֲנִים אֵינָם יְכוּלִים לְכוּף קְרוֹבֵי הַמֶּת שְׂיִמְהָרוּ לְהוֹצִיא אֶת הַמֶּת מִמְּקוֹמוֹ כְּדִ שְׂיִכְנִסוּ לְבִתְיָהֶם, אִם לֹא כְּשֶׁהִכְהֵן הוּא חוֹלָה שְׂאִינוּ יְכוּל לְצִאת מִבֵּיתוֹ, כּוֹפִין אֶת הַקְּרוֹבִים לְהוֹצִיא אֶת הַמֶּת, כְּדִ שְׁלֵא יָבֵא הַחוֹלָה לְיַדֵי אֲסוּר דְּאוֹרְיָתָא. וְאִם הַמֶּת הוּא נֶפֶל, כּוֹפִין אוֹתוֹ בְּכָל עֲנָנוּ וְאַפְלוּ בְּשַׁבַּת, לְהוֹצִיאֹ עַל יְדֵי גוֹי.

סימן רג - על איזה קרוב ותינוק מתאבלים ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

עַל שְׁבַע קְרוֹבִים חִיבִים לְהִתְאַבֵּל, אָבִיו וְאִמּוֹ, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, אָחִיו וְאָחוֹתוֹ בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאִמָּה, וְאַפְלוּ הֵיטֵה אָחוֹתוֹ נְשׂוּאָה לְאִישׁ; הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ, וְהָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ.

סעיף ב'

נוֹהֲגִין שְׁגַם שְׁאָר קְרוֹבִים, מֵרְאִים קֶצֶת אַבְלוֹת בְּעֶצְמָם שְׁבוּעַ הַרְאָשׁוֹן עַד אַחַר הַשַּׁבַּת, שְׂאִין רוֹחֲצִין בְּחִמּוֹן, וְאִין מְשַׁנִּין קֶצֶת בְּגָדֵיהֶם כְּמוֹ בְּשְׂאָר שַׁבַּת. וְאִין כָּל הַקְּרוֹבִים שְׂוִין בְּזָה. אִם הָיוּ שְׁנֵי בְּשָׁנִי, אוֹ בֶן בְּנוֹ אוֹ בֶן בִּתּוֹ, לוֹבֵשׁ כָּל בְּגָדֵי שַׁבַּת, חוּץ מִבְּגַד הָעֲלִיוֹן. וְעַל חִמּוֹ וְחִמּוֹתוֹ, אוֹ עַל אָבִי אָבִיו וְאָבִי אִמּוֹ, וְכֵן הָאִשָּׁה עַל חִמְיָהּ וְחִמּוֹתֶיהָ, וְאָבִי אָבִיהָ אוֹ אָבִי אִמָּהּ, אֵינָן לוֹבְשִׁין רַק כְּתָנִת לְבָנָה, וְהָאִשָּׁה גַם צְעִיף לְבָן. וְכֵן הַמְּנַהֵג שְׁלֵא לִילַד לְבֵית הַמְּרַחֵץ, וְלֹא לְחוּץ אֶת הָרֵאשׁ. גַּם אֵין לְאָכּוֹל חוּץ לְבֵיתוֹ לֹא בְּסְעוּדַת מִצְוָה וְלֹא בְּסְעוּדַת מְרַעִים. וְלְאַחַר שַׁבַּת, מִתְּרַ בְּכָל דְּבָר.

סעיף ג'

תינוק, שְׁאִינוּ יְדוּעַ אִם כָּלוּ חֲדָשָׁיו אִם לֹא, אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְאֶפְלוּ בְיוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, אֶפְלוּ גַמְרוּ שְׁעָרוֹ וְצַפְרָנָיו, אִין קוֹרְעִין עָלָיו, וְאִין אוֹנְנִין עָלָיו, וְאִין מִתְאַבְּלִין עָלָיו, מִשּׁוּם דְּהוּי סַפֵּק נֶפֶל. וְאִם מֵת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְאֶפְלוּ בְיוֹם שְׁלֹשִׁים וְאַחַד קֹדֶם הַשְּׁעָה שְׁנוּלֵד בָּהּ (עֵין חַת"ס שִׁמְגו), קוֹרְעִין עָלָיו, וְאוֹנְנִין עָלָיו, וּמִתְאַבְּלִין עָלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע בְּבִרְוֵר שֶׁהוּא רַק בֵּן שְׁמוֹנֶה חֲדָשִׁים (דְּלֹאוּ בֵּר קִימָא הוּא) וְאִם יְדוּעַ בְּבִרְוֵר שֶׁהוּא בֵּן תִּשְׁעָה חֲדָשִׁים, כְּגוֹן שֶׁבְּעַל וַיִּפְרֹשׁ וְנוּלֵד חֵי לְתִשְׁעָה חֲדָשִׁים גַּמְרוּרִים, אֶפְלוּ מֵת בְיוֹם שְׁנוּלֵד בּוֹ, קוֹרְעִין עָלָיו, וְאוֹנְנִין עָלָיו, וּמִתְאַבְּלִין עָלָיו.

סעיף ד'

תְּאוּמִים שְׁמֵת אֶחָד מֵהֶם תוֹךְ שְׁלֹשִׁים וְאֶפְלוּ בְיוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, וְהַשְּׁנִי חֵי לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, לֹא אֶמְרִינן מְדֻזָּה חֵי לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, גַּם הָרֵאשׁוֹן הָיָה בֵּן קִימָא, אֶלָּא אִין מִתְאַבְּלִין עָלָיו.

סעיף ה'

גַּר אוֹ גֵּירָת שְׁנֵתְגִירוֹ עִם בְּנִיָּהֶם, אִין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה, דְּגַר שְׁנֵתְגִיר, כְּקָטָן שְׁנוּלֵד דְּמִי, וְקִרְבָּה שְׁהִיתָה בְּגוּיּוּתָם אֵינָה קִרְבָּה.

סימן רד - אימתי מתחילה האבלות ובו י"א סעיפים:

סעיף א'

מִשְׁנֵקֶבֶר הַמֵּת וְנִגְמָרָה סְתִימַת הַקֶּבֶר בְּעֶפֶר, מִיָּד מִתְחִילָה הָאֲבָלוּת, וְחוּלְצֵי הַמִּנְעָלִים שֶׁם בְּבֵית הַקֶּבֶרוֹת. וְאִם צָרִיךְ לִילֵךְ לְבֵיתוֹ בֵּין שְׁכוּנַת גוֹיִם, יְכוּל לְנַעֲלָם, אֶלָּא שְׁיִתּוּ בָהֶם קֶצֶת עֶפֶר (כְּדִלְקָמוּ סִימָן רַט סֵעִיף ז).

סעיף ב'

אם בית הקברות סמוך לעיר, והאבל לא הלך שמה אלא חזר לביתו, אינו צריך לנהוג אבילות, אלא משעה שאומרים לו שנסתם הקבר. ומכל מקום אם הוא סמוך ללילה ורוצה שייעלה לו יום זה, אזי משעה שהוא משער שנסתם הקבר, יכול לנהוג אבילות (עין לשון הריטב"א במסכת מועד קטן דף כב שכתב, אלא ממתין עד כדי שעור וכו'). ואם יאמרו לו אחר כך שנסתם הקבר קדם הלילה, עולה לו זה היום. ואם הוא ערב הרגל, מבטל הרגל את האבילות של שבעה.

סעיף ג'

במקומות ששולחים את המת לקברו בעיר אחרת ואינם יודעים מתי יקברוהו, אזי האבלים הנשארים בעירם, מיד כשחזרו מן הלונה, מתחילין להתאבל, ומונים מאז שבעה וגם שלשים. וההולכים עם המת עד מקום קבורתו, מונים משיקבר. ויש אומרים, דאם גדול הבית הולך עם המת, אזי גם הנשארים אינם מונים אלא משיקבר. ומשערין לפי אמד הדעת מתי נקבר, ומתחילין להתאבל. (והגמ"ס שבינתים, דינים כדלעיל סימן קצו סעיף ה' וסעיף ו'). ודוקא לחמרא אזלינן בתר גדול הבית דגם הנשארים אינם מונים אלא משיקבר. אבל אם גדול הבית נשאר בביתו, ההולכים עם המת אינן נגררין אחריו, אלא מונין משנקבר.

סעיף ד'

מי שטבע במים או שהרגוהו גוים ואינו נמצא לקברו, כל זמן שלא נתאשו מלבקשו, לא חלה לא אגונות ולא אבילות, ומתירין אפלו בתשמיש. ומשעה שנתאשו מלבקשו עוד, מתחילין להתאבל. ואם לאחר ימי האבל נמצא והובא לקבורה, אינן צריכין לנהוג אבילות עוד, אלא שאם הוא אביו או אמו, צריך לקרוע. ומי שטבע במים ויש לו אשה והוא בענין שאין מתירין אותה להנשא, אין נוהגין עליו אבילות, ואין אומרים אחריו קדיש. ומכל מקום ישתדלו לעשות נחת רוח לנשמה להתפלל לפרקים לפני התבה, ולקרוא ההפטרה, ולברך בזמון, ולתנו צדקה, וללמוד או לשפור מי שילמד עבירו.

סעיף ה'

מי שמת לו קרוב והוא איננו שם ונודע לו במקום אשר הוא שם, מונה לעצמו משעה שנודע לו. ואפלו בא אחר כך למקום המת אל שאר האבלים שהתחילו מקדם להתאבל, לא יקצר אבילותו בשביל זה. וכן אפלו אם לא נודע לו עד שבא אל האבלים, אלא שהאבלים אינם במקום שמת המת ולא במקום הקבורה, גם כן מונה לעצמו משעה שנודע לו.

סעיף ו'

אבל אם לא נודע לו עד שפא אל האבלים שהם במקום המת או במקום הקבורה, אזי אם היה בשעת קבורה במקום קרוב, דהינו לא יותר ממהלך עשר פרסאות שהוא מהלך יום אחד, הרי זה כאלו היה כאן בשעת קבורה ומונה עמהם. ואפלו בא ביום שביעי קדם יציאת בית הכנסת, כיון שעדין נוהגין קצת אבלות, מונה עמהם שבעה ושלושים. ודוקא כשגדול הבית אצלם שכלם נגררין אחריו. אבל אם לא היה שם גדול הבית, מונה לעצמו. וכן אם בא ממקום רחוק, אף על פי שיש שם גדול הבית, מכל מקום מונה לעצמו.

סעיף ז'

זה שהוא מונה עם הנמצאים, אפלו הוא חוזר לביתו, מכל מקום מונה עמהם.

סעיף ח'

גדול הבית שפא ממקום קרוב אינו נגרר אחר הקטנים ומונה לעצמו.

סעיף ט'

מי הוא נקרא גדול הבית? זה אשר על פי האמד, אם היו עוסקין בעזבון המת, היו הדברים נחתכין על פיו, והיו כלם הולכין אחר עצתו אפלו הוא קטן בשנים, נקרא גדול הבית. ואפלו אינו יורש, כגון שהאלמנה בכאן והיא מנהגת את הבית, היא נקראת גדול הבית. מי שהוא דר אצל חמיו ומתה אשתו, חמיו הוא הגדול.

סעיף י'

מי ששמע שמת לו מת, וכבר התפללו הצבור ערבית ועדין הוא יום, אם הוא עדין לא התפלל ערבית, אינו נגרר אחר הצבור, ואותו היום עולה לו. אבל אם התפלל ערבית, שוב אינו עולה לו אותו היום, ומונה שבעה ושלושים מיום המחרת. ודוקא לחמרא אמרינן הכי, ולא לקלא. שאם שמע ביום השלושים לאחר שהתפלל ערבית, לא אמרינן שכבר הוא לילה והוי לה שמועה רחוקה (שיתבאר דינה בסיומו ר"ו) להקל עליו, אלא חשבינן לה ליום, והוי לה שמועה קרובה, ויום זה עולה לו בממה נפשך. ולענין תפלין בשאר הימים, אם שמע לאחר שהתפלל ערבית ועדין הוא יום, יניחם

לְמַחֵר בְּלֹא בְרָכָה וַיִּכְסֶה אוֹתָם. וְאִם הָיָה כֵן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁים, מִנִּיחַ לְמַחֵר תְּפִלִּין וּמְבַרֵךְ עֲלֵיהֶם בְּמִמָּה נִפְשָׁד. וְאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שְׁמֵת לָהּ מִתּוֹךְ וּבְכָר הַתְּפִלָּה הַצְּבוּר עֲרֵבִית, אֶלֶּא שֶׁעֲדִין הוּא יוֹם, אִם אֵין דְּרָפָה לְהַתְּפַלֵּל עֲרֵבִית, נִגְרַת אַחַר הַצְּבוּר לְחֻמְרָא, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם אֵינוֹ עוֹלָה לָהּ.

סעיף יא'

בְּשַׁעַת הַדְּבָר, רְחֻמָּנָא לְצִלּוֹ, נוֹהֲגִין שְׁאֵין מִתְאַבְּלִין, מְשׁוּם בְּעִתּוֹתָא. וְאִם עָבַר הַזֶּעַם בְּתוֹךְ שְׁלִישִׁים, צָרִיךְ לְהִתְאַבֵּל אָז. אֲבָל אִם לֹא עָבַר עַד לְאַחַר שְׁלִישִׁים אוֹ שֶׁהִפְסִיק רְגֵל בֵּינֵתִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְאַבֵּל אַחַר כָּךְ. (עי' חת"ס סימן ש.מ.ב.).

סימן רה - דין סעודת הבראה ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

הָאֲבֵל, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, אָסוּר לוֹ לֶאֱכוֹל סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשָּׁלוֹ. וּמִצָּוָה עַל שְׂכֵנָיו שֶׁיִּשְׁלַחוּ לוֹ לְסְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה, וְנִקְרָאת סְעוּדַת הַבְּרָאָה. וְתַחֲלַת הַסְּעוּדָה, תִּהְיֶה בְּבִצִּים אוֹ עֲדָשִׁים שֶׁהֵן עֲגֻלוֹת וְאֵין לָהֶן פֶּה, כְּמוֹ שֶׁהָאֲבֵל אֵין לוֹ פֶּה. וְאַחַר זֹאת, מִתֵּר לוֹ לֶאֱכוֹל כָּל מֵאֲכָל וְאֶפְלוֹ בְּשֵׁר. וּמִתֵּר לְשִׁתּוֹת קָצֵת יַיִן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה כְּדֵי לְשָׂרוֹת הַמֵּאֲכָל בְּמַעֲיוֹ, אֲבָל לֹא לְרוֹת. (יש אומרים, דְּכָל הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, אָסוּר לוֹ לֶאֱכוֹל מִשָּׁלוֹ, אֶפְלוֹ אוֹכֵל כְּמָה פְּעָמִים בַּיּוֹם).

סעיף ב'

אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לֶאֱכוֹל בַּיּוֹם עַד הַלְּיָלָה, פִּינּוֹן שֶׁעָבַר הַיּוֹם, הִתֵּר לוֹ לֶאֱכוֹל מִשָּׁלוֹ. וְלָכֵן מִי שֶׁהוּא דֹר יְחִידִי בְּכִפּוּר וְאֵין מִי שֶׁיִּשְׁלַח לוֹ סְעוּדַת הַבְּרָאָה, נִכּוֹן שֶׁיִּתְעַנֶּה עַד הַלְּיָלָה. וּמִכָּל מְקוֹם אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַתְּעַנּוֹת, אֵינוֹ מְחֻיָּב לְצַעַר אֶת עַצְמוֹ וּמִתֵּר לוֹ לֶאֱכוֹל מִשָּׁלוֹ.

סעיף ג'

אִשָּׁה נְשׂוּאָה שֶׁאַרְעָה אֲבָל, אָסוּר לָהּ לֶאֱכוֹל סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשָּׁל בְּעֻלָּהּ, דְּכִינּוֹן שֶׁהוּא מְחֻיָּב לְזוֹנָה, שְׁלָהּ הִיא. וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׂכִיר, אִם אוֹכֵל בְּשִׁכְרוֹ וְאַרְעוֹ אֲבָל, לֹא יֵאָכֵל סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשָּׁל בְּעַל הַבַּיִת שָׁלוֹ. אֲבָל מִי

שְׁהוּא זֶן יְתוֹם אוֹ בֵּנוֹ אוֹ בֵּיתוֹ בְּלֹא תְנָאֵי וְאַרְעָם אֲבָל, יְכוֹלִים לֶאֱכֹל מִשְׁלוֹ, שְׁאִין זֹאת שְׁלָהֶם.

אלול

א

סעיף ד'

אִשָּׁה, אִין לְאִנְשִׁים לְהַבְרֹת אוֹתָהּ, אֶלָּא נְשִׁים מִבְּרוֹת אוֹתָהּ.

סעיף ה'

אִם נִקְבַּר הַמֵּת בְּלֵילָה, אִם רוּצָה לֶאֱכֹל בְּלֵילָה, אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל מִשְׁלוֹ, אֶלָּא מִבְּרִין אוֹתוֹ. וְאִם אִינוּ רוּצָה לֶאֱכֹל בְּלֵילָה, אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל בַּיּוֹם סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשְׁלוֹ, מִשּׁוּם דְּהַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה, וְהוּי לֵה יוֹם רִאשׁוֹן.

סעיף ו'

אִם נִקְבַּר הַמֵּת בְּעֶרֶב שַׁבַּת מִתְּשַׁע שְׁעוֹת וְלִמְעַלָּה שְׁאֵז אָסוּר לְקַבֹּעַ סְעוּדָה, אִין מִבְּרִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי כְבוֹד שַׁבַּת, וְלֹא יֵאָכֵל כְּלוּם עַד הַלַּיְלָה.

סעיף ז'

מִבְּרִין עַל שְׁמוּעָה קְרוֹבָה, וְאִין מִבְּרִין עַל שְׁמוּעָה רְחוּקָה (עֵין סִימָן שְׁאַחַר זָה). שְׁמַע שְׁמוּעָה קְרוֹבָה בְּשַׁבַּת, אִין מִבְּרִין אוֹתוֹ, וְאוֹכֵל מִשְׁלוֹ. וְגַם בַּיּוֹם רִאשׁוֹן שְׁלֹאֲחֶרִי, אִין מִבְּרִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שְׁכָבֵר נִדְחָה יוֹם הַשְּׁמוּעָה.

סעיף ח'

וְכֵן מִי שְׁמַת לוֹ מֵת וְנִקְבַּר בַּיּוֹם טוֹב, אִין מִבְּרִין אוֹתוֹ. וְגַם לְאַחַר יוֹם טוֹב אִין מִבְּרִין אוֹתוֹ, כִּיּוֹן שְׁכָבֵר נִדְחָה. אֲבָל אִם נִקְבַּר בְּחַל הַמּוֹעֵד, מִבְּרִין אוֹתוֹ, אֶלָּא שְׁאוֹכֵל כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב עַל הַסִּפְסָל אֶצֶל הַשְּׁלַחַן כְּדַרְכּוֹ, כִּי אִין אֲבָלוֹת בְּחַל הַמּוֹעֵד.

סעיף ט'

סימן רו - דין שמועה קרובה ושמועה רחוקה ובו י"א סעיפים:

סעיף א'

מי שבא לו שמועה שמת לו קרוב שהוא חייב להתאבל עליו, אם בא לו בתוך שלשים ואפלו ביום השלשים עצמו, הרי זו שמועה קרובה, וקורע. וחייב לנהוג שבועה ימי אבלות מיום שהגיעה לו השמועה. וגם אבלות שנוהג בשלשים, מונה מיום השמועה. ויום השמועה, דינו כיום הקבורה לכל דבר. ואותן שלשים יום שנקראה בהן שמועה קרובה, מונה מיום הקבורה ולא מיום המיתה.

סעיף ב'

בא לו השמועה לאחר שלשים יום, זוהי שמועה רחוקה, ואינו צריך לנהוג אבלות רק שעה אחת. לא שנא שמע ביום, ולא שנא שמע בלילה ונהג שעה אחת, דיו, ואפלו על אביו ואמו (ולענין קריעה, עין לעיל סימן קצה סעיף ה). אך דברים שנוהגין על אביו ועל אמו כל שנים עשר חדש, נוהג גם בשמועה רחוקה, ומונה שנים עשר חדש מיום המיתה. ואם בא לו השמועה על אביו ואמו לאחר שנים עשר חדש, אינו נוהג אבלות אלא שעה אחת גם בדברים שנוהגין כל שנים עשר חדש.

סעיף ג'

השומע שמועה רחוקה, אינו צריך לנהוג כל דין אבלות, אלא דיו בחליצת מנעל לבד, ומתיר במלאכה ורחיצה וסיכה ותשמיש המטה ותלמוד תורה. ואם אין מנעלים ברגליו בשעת שמועה, צריך לעשות מעשה אחר שיהא נכר שהוא עושה משום אבלות, כגון שישב על הקרקע שעה אחת.

סעיף ד'

בָּאָה לֹ שְׁמוּעָה קְרוּבָה בְּשַׁבָּת, יוֹם הַשַּׁבָּת עוֹלָה לֹ לְיוֹם אֶחָד, וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת קוֹרֵעַ, וּמוֹנָה לֹ עוֹד שְׁשָׁה יָמִים.

סעיף ה'

בָּאָה לֹ שְׁמוּעָה קְרוּבָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּרֵגֶל, וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹ לְמוֹצָאֵי הָרֵגֶל נְעֻשִׁית רְחוּקָה, אֲסוּר בְּיוֹם הַשַּׁבָּת אוֹ בְּיָמֵי הָרֵגֶל בְּדַבְּרִים שְׁבַצְנָעָא. וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְהָרֵגֶל, נוֹהֵג שְׁעָה אַחַת אַבְלוּת כְּמוֹ בְּשְׁמוּעָה רְחוּקָה.

סעיף ו'

בָּאָה לֹ שְׁמוּעָה קְרוּבָה בְּשַׁבָּת וְהוּא עֶרֶב יוֹם טוֹב, כִּיּוֹן שְׁדַבְּרִים שְׁבַצְנָעָא נוֹהֵג בּוֹ, מְבַטֵּל הָרֵגֶל אֶת הַשַּׁבָּעָה.

אלול

ב

סעיף ז'

הַשׁוֹמֵעַ שְׁמוּעָה רְחוּקָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּרֵגֶל, אֵינּוּ נוֹהֵג אַבְלוּת. וְאִפְלוּ בְּדַבְּרִים שְׁבַצְנָעָא, מִתֵּר. וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְרֵגֶל, נוֹהֵג שְׁעָה אַחַת וְדִיּוֹ.

סעיף ח'

מִי שֶׁשָּׁמַע לְאַחַר הָרֵגֶל שְׁמִית לֹ מִת קֹדֶם הָרֵגֶל, אִף עַל גַּב דְּלֹאוֹתוֹן שְׁנַהֲגוּ אַבְלוּת קֹדֶם הָרֵגֶל בְּאֵי הָרֵגֶל וְהַפְּסִיק, מִכָּל מְקוֹם לְדִידָה כִּיּוֹן שְׁלֹא נִהַג כָּלֵל קֹדֶם הָרֵגֶל, כֹּל שֶׁשָּׁמַע אִפְלוּ בְּיוֹם הַשְּׁלֹשִׁים מִיוֹם הַקְּבוּרָה, הוּא אֶצְלוּ שְׁמוּעָה קְרוּבָה, וְצָרִיךְ לְנַהֲוֵג שְׁבַעָה וּשְׁלֹשִׁים.

סעיף ט'

מִי שְׁמִית לֹ מִת וְלֹא נוֹדַע לֹ, אֵין לְהַגִּיד לֹ. וְעַל הַפְּגִיד נְאָמַר, וּמוֹצִיא דְּבָהּ הוּא כְּסִיל. וּמִתְרִין לְהַזְמִינּוּ לְסַעוּדַת אַרוּסִין וּלְכָל שְׁמַחָה, כִּי כָּל זְמַן שֶׁהוּא אֵינּוּ יוֹדַע, הָרִי הוּא כְּשֶׁאֵר כָּל אָדָם. וְכֵן בְּעַל שְׁיֹדַע שְׁמִית אֵיזָה קְרוּב לְאַשְׁתּוֹ, מִתֵּר לֹ לְשִׁמֵּשׁ עֲמָה, כִּיּוֹן שֶׁהִיא אֵינָה יוֹדַעַת.

סעיף י'

אָבֵל אִם אָחַד שׁוֹאֵל אוֹתוֹ עַל קְרוֹבוֹ (שְׁמֵת) אִם הוּא חַי, אֵין לוֹ לְשַׁקֵּר וְלוֹמֵר, חַי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר, מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחֹק. אֵלָּא יֹאמֵר בְּלִשׁוֹן דְּמִשְׁתַּמֵּעַ בְּתַרְי אֲנַפִּין, וְיִשְׁעַר בְּעֲצָמוֹ שְׁמֵת.

סעיף יא'

לְבָנִים זְכָרִים, נוֹהֲגִין לְהוֹדִיעַ כְּשֵׁמֵת הָאָב אוֹ הָאִם, כְּדִי שְׂיֹאמְרוּ קַדִּישׁ.

סימן רז - דיני ניחום אבלים ובו ז' סעיפים:

סעיף א'

מִצְוָה גְדוֹלָה לְנַחֵם אֲבֵלִים. וּמְצִינוּ בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁנַחֵם אֲבֵלִים, דְּכַתִּיב, וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם, וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. וְהוּא גְמִילוֹת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים (וְעַיֵן לְעֵיל סִימָן קצג סעיף יא). אֵין הַמְּנַחֲמִים רְשָׁאִים לְפִתּוּחַ פִּיהֶם עַד שְׂיִפְתַּח הָאָבֵל תַּחֲלָה, כְּדִמְצִינוּ בְּאִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר, וַאֲיִן דְּבַר אֱלֹוֹ דְּבַר. וְכַתִּיב, אַחֲרַי כֵּן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ, וְהִדָּר, וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתִּמְנִי. כְּשֶׁרוֹאִים הַמְּנַחֲמִים שֶׁהָאָבֵל פּוֹטֵר אוֹתָם, אֵינָן רְשָׁאִים לִישֵׁב אֶצְלוֹ.

סעיף ב'

אָבֵל אוֹ חוֹלָה, אֵינָן צָרִיכִין לְעִמּוּד אֶפְלוֹ מִפְּנֵי נְשִׂיא. דְּרַךְ אֶרֶץ הוּא שְׂאֵם אָחַד רוֹצֵה לְכַבֵּד אֶת חֲבֵרוֹ וְלִקְוֹם מִפְּנֵיו, אוֹמֵר לוֹ חֲבֵרוֹ, שֵׁב. אָבֵל לְאָבֵל אוֹ לְחוֹלָה, לֹא יֹאמֵר כֵּן, מִשּׁוּם דְּמִשְׁמַע, שֵׁב בְּאֲבֵלוֹת שְׁלָךְ, שֵׁב בְּחֲלֵי שְׁלָךְ.

סעיף ג'

לֹא יֹאמֵר אָדָם, לֹא נִפְרַעְתִּי כְּפִי מִעֲשֵׂי הָרָעִים, וְכִיּוֹצֵא בְּדַבְרֵים אֵלוֹ, שֶׁלֹּא יִפְתַּח פִּה לְשָׁטָן (עַיֵן לְעֵיל סוֹף סִימָן לג)

סעיף ד'

לא יאמר אדם לאב, מה לך לעשות, אי אפשר לשנות מה שעשה הקדוש ברוך הוא, כי זהו כעין גדוף, דמשמע, הא אם היה אפשר לשנות, היה משנה. אלא צריך האדם לקבל עליו גזרת השם, יתברך שמו, באהבה (עגו לעיל סימן נט סעיף ב).

סעיף ה'

האבלים, יש להם להתאבל במקום שיצאה נשמתו של המת, כי באותו מקום, נפש המת מתאבלת ושם צריכין לתן לה תנחומין. ומצוה להתפלל שם בעשרה שחרית וערבית (ועגו לעיל סימן ו', שאין אומרים בבית האבל, אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו בברכה וכו'), ואפלו אין שם אבל, כי יש בזה נחת רוח לנשמה. ואם יש שם אבל, מצטרף למנון. וביאור לשם ספר תורה מקדם, ויכינו לו מקום פראוי על זמן שיתפללו שם. אם יש בשני בתים מתים, באחד יש שם אבל ובאחד אין שם אבל, ואין בעיר ההיא כדי לחלק שיתפללו כאן וכאן בעשרה, יתפללו בבית שאין שם אבל. נוהגין לומר בבית הנפטר לאחר תפלת שחרית ומנחה, את המזמור למנצח וגוי שמעו זאת כל העמים וגוי (תהלים מט). ומה טוב ללמוד שם משניות לתקון הנשמה (משנה אותיות

אלול

ג

סעיף ו'

אין אומרים הלל בבית הנפטר, אם יש שם אבל תוך שבועה (משום דהוי כמו לועג לרש, שאומרים בו, לא המתים יהללו יח). ואם יש שם חדר אחר, ילך האבל לחדר אחר, והצבור יאמרו הלל. ואם אין חדר אחר, אזי בראש חדש, אין צריכין לומר אחר כך הלל בביתם. אבל בחנכה, צריכין לומר הלל בביתם. ואם מתפללים בבית הנפטר ואין שם אבל, או בבית האבל שאינו בבית הנפטר, אומרים גם בראש חדש הלל, אלא שהאבל לא יאמר (משום שצאמר בו, זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו). אם יום השביעי הוא בחנכה, אזי לאחר שהלכו המנחמים שפסקה האבלות, יאמר גם האבל הלל, מפני שהוא חיוב (עגו בפתחי תשובה סימן שעו סעיף קטן ב). ויש אומרים, דבחנכה אומרים הלל גם בבית האבל בצבור. בראש חדש שחל בשבת, אומרים הלל בצבור גם בבית האבל, דאין אבלות בשבת.

סעיף ז'

ברכת אבלים שבברכת המזון, לא נהיגי עכשו, כי סומכים על הפוסקים דסבירא להו דלא נתקנה אלא כשמברכין בעשרה (עגו באר הגולה סימן שעט).

סימן רח - שהאבל אסור במלאכה ובו ט"ו סעיפים:

סעיף א'

אלו דברים שהאבל אסור בהם כל שבועה: במלאכה, ברחיצה, בסיכה, בנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה. ואסור לקרות בתורה, ואסור בשאילת שלום, ואסור בגהויץ ובתספורת ובכל מיני שמחה. ואסור להניח תפלין ביום הראשון.

סעיף ב'

מלאכה כיצד. כל שלשה ימים הראשונים, אסור במלאכה, אפלו הוא עני המתפרנס מן הצדקה. מיום הרביעי ואילך, אם הוא עני ואין לו מה יאכל, עושה בצנעא בתוך ביתו. וכן האשה עושה מלאכתה בתוך ביתה בצנעא כדי פרנסתה. אבל אמרו חכמים, תבוא מארה לשכניו שהצריכוהו לקד, כי עליהם מטל להשגיח על העני, ומכל שכן בימי אבלו.

סעיף ג'

אפלו לעשות מלאכתו על ידי אחרים ואפלו על ידי גוי, אסור. ואם המלאכה דבר נחוץ מאוד ויכול לבוא לידי הפסד, יעשה שאלת חכם.

סעיף ד'

כשם שאסור במלאכה, כך אסור לו לשא ולתן בסחורה. ואם יש לו סחורה שאם לא ימכרנה עכשו יהיה לו הפסד מן הקרו, יעשה גם כן שאלת חכם. ואם באו שירות או ספינות שמוכרים עתה בזל ואחר כך לא ימצא, וכן אם הוא ביריד ושמע שמועה קרובה, יכול למכור ולקנות על ידי אחרים.

סעיף ה'

מתר להלוות ברבית על ידי אחרים לגוים הרגילים ללוות ממנו. והוא הדין למכור סחורה לרגילים אצלו, שלא ירגילו את עצמם אצל אחרים.

סעיף ו'

מתר לו לשלוח לגבות חובותיו שיש בהם חשש שמא יתקלקלו.

סעיף ז'

בתיבה המתרת בחל המועד, מתרת גם לאבל אם אי אפשר לו על ידי אחר.

סעיף ח'

אבל, ששדהו ביד אחרים באריסות (דהינו לשליש או לרביע), או בחכירות (שנותו המקבל לבעל השדה סכום קצוב מפרות השדה) או בקבלנות (שנותו לו מעות בשכירות), הרי אלו עובדין כדרךן בימי האבל של בעל השדה, דכיון שהעבודה זאת לתועלת שלהם, אין להם להפסיד בשביל אבלו. אבל אם יש לאבל שכיר יום לעשות בשדהו, אסור אפלו אם השדה בעיר אחרת, כיון שעבודה זאת, היא לתועלת האבל והיא בפרהסיא (ועין לעיל סעיף ג').

סעיף ט'

אם האבל הוא אריס בשדה של אחר, אסור לו לעבוד בו בעצמו. אבל על ידי אחרים, מתר, משום דאין זאת נקראת מלאכת האבל אלא מלאכת בעל השדה. ואם יש שאר דבר של אחרים ביד האבל לעשותו, לא יעשה אפלו על ידי אחרים. אך כשהוא דבר האבד, יעשה על ידי אחרים.

אלול

ז

סעיף י'

בהמות של האבל המשכרים לאחר, מתר השוכר לעשות בהם מלאכה, כיון ששכרם קדם שנעשה אבל, ושכירות קנא, והוגן של השוכר. ולאחר כלות ימי השכירות, אסור.

סעיף יא'

מתר לאבל לקבל מלאכה לעשותה אחר ימי אבלו, ובלבד שלא ישקל ולא ימדד כדרך שהיא עושה בשאר פעמים.

סעיף יב'

היתה לאבל איזו מלאכה ביד אחר, פיון שהיא בקבלנות וקבל את המלאכה קדם שנעשה אבל וגם היא בצנעא בביתו של בעל המלאכה, לכן מתר לו לעשותה.

סעיף יג'

מלאכת בנין של האבל, אפלו על ידי גוי ובקבלנות ובמקום רחוק שאין ישראלים דרים שם, אסור. ומלאכת שדהו ביד אחרים בקבלנות, דהינו שהוא נותן לפועל שחר קצוב בעד כל עבודות השדה, חרישה וזריעה וקצירה וכדומה, יש מתירין ויש אוסרין.

סעיף יד'

מלאכות הבית, אין בהן משום מלאכה לאבל, ומתיר לאשה בימי אבלה לאפות ולבשל ולעשות כל צרכי הבית מה שצריך לה. אבל מה שאינו צריך לה, אסור. וכן משרתת שארע לה אבל, אף על פי שהיא משרתת בשחר, מתיר לה לעשות כל צרכי הבית. אבל לא תעשה מה שאינו צרכי הבית אלא להרויח, וכל שכן שלא תצא מן הבית, כמו שאר אבל.

סעיף טו'

שני שתפים חנוניים שארע אבל לאחד מהם, נועלים חנותם, שלא יעשה השתף בפרהסיא. אבל יכול לעשות בצנעא בתוך ביתו אפלו בעסק השתפות. ואם האבל הוא אדם חשוב והשתפות נקראת על שמו שיש לאבל חלק בו, אסור לשני לעשות אפלו בתוך ביתו. ובמקום שיש הפסד גדול אם גם השתף של האבל לא יפתח החנות, יעשו שאלת חכם אם להתיר לאחר שלשה ימים (ועין בהנהות הגי מהרב"פ זצ"ל ובחכ"א קונט' מצבת משה סימן ד' ובברכ"י).

סימן רט - אסור רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

אסור לרחוץ כל גופו אפלו בצונן. אבל פניו ידיו ורגליו, בחמין אסור ובצונן מתר. ורחיצה בחמין, אסורה כל שלשים, ואפלו לחף הראש. וגם רחיצת כל הגוף בצונן אם היא לתענוג, אסורה כל שלשים. ואשה לצרף חפיפה שקדם טבילה, מתרת לרחוץ בחמין לאחר שבעה. (וילענן לבישת לבנים, עין לעיל סימן קנט סעיף ה)

סעיף ב'

יולדת שארע לה אבל והיא צריכה לרחוץ, מתרת גם בתוך שבעה. אך ביום ראשון, יש להחמיר אם אין לה צרף כל כך. וכן מי שהוא אסטניס שאם לא ירחץ, יצטער הרבה ויבוא לידי מחוש, מתר לו לרחוץ. וכן מאן דאית לה ערבוביא ברישה, מתר לו לחף ראשו בחמין.

סעיף ג'

אסור לסוף אפלו כל שהוא אם מכון לתענוג. אבל אם הוא מכון להעביר הזקמא, מתר. ומכל שכן משום רפואה, כגון שיש לו חטטין בראשו.

סעיף ד'

מי שתכפוהו אבליו, שארעו לו שתי אבליות זו אחר זו, מתר לו לרחץ בצונן.

סעיף ה'

אסור נעילת הסנדל, הוא דוקא בשל עור. אבל של בגד או של גמי או של שער או של עץ, מתר. דלא מקרי מנעל אלא של עור. מנעל של עץ ומחפה עור, אסור. אף על פי שהאבל אסור בנעילת הסנדל, מכל מקום מברך בבקר שעשה לי כל צרכי.

סעיף ו'

יולדת, כל שלשים יום ללדתה, מתרת בנעילת הסנדל, וכן חולה [ומי] שיש לו מכה ברגלו, מפני שהצנה קשה להם.

סעיף ז'

אָבֵל שְׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ, מֵתֵר בְּנִעִילַת הַסֵּנְדֵל, וַיִּשִׂים קֶצֶת עֶפֶר בְּסֵנְדְלָיו. וְכֵן בְּכֹל מְקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לְנַעוֹל סֵנְדֵל, יַעֲשֶׂה כֵן.

סעיף ח'

אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמָּטָה וְגַם בְּחַבּוּק וְנִשּׁוּק. אָבֵל שֶׁאֵר דָּבַר קָרְבָּה, כְּגוֹן מְזִיגַת הַכּוֹס וְהַצָּעַת הַמָּטָה וְכַדּוּמָה, מֵתֵר, בֵּין בְּאֲבֵלוֹת דִּיחָה, בֵּין בְּאֲבֵלוֹת דִּיחָה.

סימן רי - אסור תלמוד תורה ושאילת שלום ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

אָסוּר בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, מִשּׁוּם דְּכַתִּיב פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב, וְאָבֵל אָסוּר בְּשִׂמְחָה. וְאָסוּר בְּתוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים, מִשְׁנָה, תַּלְמוּד, הִלְכוֹת וְאֲגָדוֹת. אָבֵל מֵתֵר לְקָרוֹת בְּאִיּוֹב וּבְקִינּוֹת, וּבְדַבְרֵי הַרְעִים שֶׁבְּסֵפֶר יִרְמְיָה, וּבְגִמְרָא פְּרָק אֵלּוּ מְגַלְחִין, דְּמִירֵי מְדִינֵי מְנַדָּה וְאָבֵל, וּבְמִסְכַּת שְׂמֵחוֹת. וּבְסִפְרֵי פּוֹסְקִים, מֵתֵר לְתַלְמוּד הִלְכוֹת אֲבֵלוֹת. וְגַם בְּדַבְרֵי שֶׁהוּא מֵתֵר לְתַלְמוּד, אָסוּר לְעֵין קִשְׂיָא אוֹ תְרוּץ.

סעיף ב'

מְלַמֵּד שֶׁהוּא אָבֵל, לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים, מֵתֵר לוֹ לְתַלְמוּד עִם הַתִּינוּקוֹת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁצָּרִיכִין, וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ מִלְמוּדָם, כִּי תִינוּקוֹת שֶׁל בַּיִת רַבֵּן אֲשֶׁר הֵבֵל פִּיהֶם נָקִי מִחֻטָּא, חָבִיב יוֹתֵר מִלְמוּד שֶׁל גְּדוֹלִים. וְכֵן אָבֵל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים קִטְנִים, לֹא יִתְבַּטְּלוּ מִלְמוּדָם, שֶׁהֲרִי אֵינָם חָבִיבִים בְּאֲבֵלוֹת.

סעיף ג'

אֲפֵלוּ הָאָבֵל הוּא כַהֵן וְאֵין בְּבֵית הַכֶּנֶסֶת אַחַר, אָסוּר לוֹ לְעֵלוֹת לְתוֹרָה.

סעיף ד'

בתפלתו כל שבועה, לא יאמר פטוים הקטרת, וגם לא יאמר סדר מעמדות. ובפרק איזהו מקומן, לא יאמר יהי רצון כאלו הקרבתי וכו' (דאבל אינו משלח קרבנותיו). וכשעושה הבדלה במוצאי שבת על הפוס, לא יאמר פסוקי שמחה שקודמים לה, אלא יתחיל מן הברכות.

סעיף ה'

אבל תוך שבועה, אין לו להתפלל לפני התבה אלא אם אין שם אחר שיתפלל. אך אם הוא אכל על אביו או אמו, נוהגין שמתפללין לפני התבה, אף על פי שיש שם אחר. ובשבתות וימים טובים, נוהגין שאינו מתפלל לפני התבה כל השנה אלא בדליקא אחר. ואם היה דרפו להתפלל לפני התבה גם קדם שנעשה אכל, יש להתיר בכל ענין (מאיר נתיבים סימן פ). ועין לעיל סימן קכח סעיף ח (שעו שפד)

סעיף ו'

שאילת שלום כיצד. שלשה ימים הראשונים, אינו שואל בשלום כל אדם. ואם אחרים שלא ידעו שהוא אכל שאלו בשלומו, לא ישיבם שלום, אלא יודיעם שהוא אכל. ולאחר שלשה עד שבועה, אינו שואל. ואם אחרים שלא ידעו שאלו בשלומו, משיב להם. משבועה עד שלשים, הוא שואל בשלום אחרים, שהרי האחרים שרוין בשלום. ואין אחרים שואלין בשלומו, שהרי הוא אינו שרוי בשלום. ואם לא ידעו ושאלו, משיב להם. לאחר שלשים, הרי הוא כשאר כל אדם.

סעיף ז'

כיון שהוא אסור בשאילת שלום, מכל שכן שאסור בשחוק. ולכן כל שבועה לא יאחז תינוק בידו, כדי שלא יבאנו לידי שחוק. וכן אסור לו להרבות בדברים עם הבריות. אך אם עושה לכבוד רבים, כגון שרבים באים לנחמו, מתיר לו לומר להם לכו לבתיכם לשלום, דלכבוד רבים שרי.

סעיף ח'

מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת, שואלים. והאבל נותן שלום לכל אדם בשבת, כי דבר שבפרהסיא הוא.

סעיף ט'

מתר לברך שהחנינו אפלו תוך שבעה כשהוא צריך, כגון בחנכה או על פרי חדש

סימן ריא - שאר דברים שהאבל אסור בהם ובו ט"ו סעיפים:

אלול

ו

סעיף א'

אסור לישב כל שבעה על גבי ספסל או על גבי כרים וכסתות, כי אם על גבי קרקע. אך חולה וזקן שיש להם צער בשיבה על גבי קרקע, מתירין לשים כר קטן תחתיהם. מיהו יכול לילך ולעמוד ואינו צריך לישב כלל, רק כשהמנחמים אצלו צריך לישב. וכן אסור לישון על גבי מטה או ספסל, רק על גבי קרקע. אבל יכול להציע תחתיו כרים וכסתות על הקרקע כמו שהוא רגיל לשכב במטה (תשובה מאהבה בשם הגאון בעל נודע ביהודה). ויש מתירין לישון במטה. וכן נוהגין קצת, מפני שטבעם חלוש והונו כמו חולים לענין זה.

סעיף ב'

אבל ביום הראשון אסור להניח תפלין, בין שהוא יום מיתה וקבורה, בין שהוא יום קבורה לחוד. ואם נקבר בלילה, אסור להניח תפלין ביום שלאחריו, וביום השני מניחין לאחר הנחמה. ויום שמועה קרובה, ביום מיתה וקבורה דמי. אבל מי שמת לו מת ברגל או שבאה לו שמועה קרובה ברגל, אזי ביום הראשון שלאחר הרגל, מניח תפלין.

סעיף ג'

עטיפת הראש, אין נוהגין במדינות אלו. ומכל מקום יש לנהוג בעטיפה קצת, דהינו למשוך את הכובע למטה לפני העינים כל שבעה, חוץ משבת, משום דהוי דבר שבפרהסיא.

סעיף ד'

אסור ללבוש בגד מכבס ואפלו כתנת, בתוך שבועה, ואפלו לכבוד שבת. אפלו סדינים ומצעות המטה ומטפחות ידיים, אסור להציע המכבסין. אך לכבוד שבת, מתר להציע על השלחו, מטפחות מכבסות מכבר.

סעיף ה'

לכבס כסותו בעצמו, אפלו להניחה לאחר שבועה, אסור משום מלאכה. ואם היתה כסותו בידי אחרים, מתרין לכבסו כמו שאר מלאכה בקבלנות (לעיל סימן רח סעיף יב)

סעיף ו'

מי שתכפוהו אבליות זו אחר זו, מתר לכבס כסותו במים לבד (אבל לא באפר ובורית וכדומה) וללבשו.

סעיף ז'

לאחר שבועה עד שלשים, מדינא אינו אסור ללבוש או להציע תחתיו אלא בגד מגהץ (גהוץ, יש אומרים דהינו געמאנגעלט, געראלט, געביגלט. ויש אומרים, דהינו פבוס ואפר או בנתר ובורית). והוא שיהא לבן וחדש. אבל נוהגין לאסור גם במכבס אפלו בלא גהוץ, אלא אם כן לובשו אדם אחר תחלה זמן מה. אך אם אינו מכבס אלא במים לבד, אין צורך שילבשונו אחר תחלה.

סעיף ח'

אם אינו מחליף לתענוג אלא לצורך, כגון שהכתנת שעליו מלכלכת או משום ערבוביא, מתר אפלו תוך שבועה, ובחל, אם לבשה אחר תחלה.

סעיף ט'

מותר לכבס ולגהץ לאחר שבועה ללבשם לאחר שלשים, או ללבשם אפלו תוך שלשים לאחר שילבשם אחר.

סעיף י'

אָסוּר לְלַבּוֹשׁ תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים בְּגָדֵי שַׁבָּת אֶפְלוּ בְּשַׁבָּת, וּמִכָּל שָׂכֵן לְלַבּוֹשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, נִהְגוּ אָסוּר לְלַבּוֹשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים כָּל שָׁנִים עֶשְׂרֵי חֲדָשׁ (עַיֵן לְקַמּוֹן סִימָן רטז סעיף ג). אִךְ אִם צָרִיךְ לָהֶם, יִתֵּן לְאַחַר לְלַבְּשָׁם תְּחִלָּה שָׁנִים אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים.

סעיף יא'

אִשָּׁה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וְאַפְלוּ בְּתוֹךְ שְׁבַעַה לְאַבְלָהּ, שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּה לְלַכֵּת בְּשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְאַחַר יְדֻתָּהּ, וְנוֹהֲגוֹת שְׂאוֹתָהּ שַׁבָּת הִיא לָהּ כְּמוֹ יוֹם טוֹב לְלַבּוֹשׁ בְּגָדֵי יָקָר וְעַדֵי זֶה, מִתְּרַת לְלַבּוֹשׁ בְּשַׁבָּת זוֹ בְּגָדֵי שַׁבָּת, אִךְ לֹא בְּגָדֵי יוֹם טוֹב, שֶׁלֹּא תִזְוַח דְּעֵתָהּ וְתִשְׁכַּח הָאֲבֵלוֹת. וְאִינָהּ צָרִיכָה לְשִׁנוֹת מְקוֹמָהּ (שו"ת פמ"א ח"ב סימן קכג).

אלול

ז

סעיף יב'

אָסוּר לְגַלַּח שְׁעָרוֹ כָּל שְׁלֹשִׁים, בֵּין שְׁעַר רֵאשׁוֹ, בֵּין שְׁעַר זָקֵנוֹ, בֵּין שְׁעַר כָּל מְקוֹם. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, אָסוּר לְגַלַּח עַד שְׁיִגְעְרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו. וְשַׁעֲרֵי גְעָרָה, יֵשׁ בּוֹ מַחְלָקֵת הַפּוֹסְקִים. וְנוֹהֲגִין בְּמִדֵּינוֹת אֱלוֹ, שְׂאִין מְגַלְחִין כָּל שָׁנִים עֶשְׂרֵי חֲדָשׁ אִם לֹא לְצָרְךָ, כְּגוֹן שֶׁהַכְּבִיד עָלָיו שְׁעָרוֹ אוֹ שֶׁהוֹלֵךְ בֵּין הַגּוֹיִם וּמִתְנַוֵּל בִּיְנֵיהֶם בְּשַׁעֲרוֹתָיו, אִזּוּ מִתֵּר לְגַלְחָם, כִּי אֵין צָרִיכִים גְעָרָה בְּפִרוּשׁ, אֲלֹא כְּשִׁיגְדֵל שְׁעָרוֹ עַד שֶׁיְהִי מְשֻׁנָּה מִחֲבֵרָיו שֶׁרְאוּי לומר עָלָיו כְּמָה מְשֻׁנָּה זֶה, אִזּוּ מִתֵּר לְגַלַּח, וּבִלְבָד שִׁיְהִי לְאַחַר שְׁלֹשִׁים.

סעיף יג'

כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְגַלַּח כָּל שְׁלֹשִׁים, כֵּן אָסוּר לְקַצוֹץ צַפְרָנְיוֹ בְּכָלֵי. אֲבָל בְּיָדָיו אוֹ בְּשֵׁנָיו, מִתֵּר אֶפְלוּ תּוֹךְ שְׁבַעַה. וְאִם הוּא מוֹהֵל, אָסוּר לוֹ לְתַקֵּן אֶת הַצַּפְרָנִים לְצָרְךָ הַפְּרִיעָה אֲלֹא אִם כֵּן שְׂאִין כְּאֵן מוֹהֵל אַחַר, וְאִזּוּ מִתֵּר אֶפְלוּ תּוֹךְ שְׁבַעַה. וְאִשָּׁה שֶׁאַרְעָה טְבִילָתָהּ לְאַחַר שְׁבַעַה תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים, תֹּאמַר לְאַשָּׁה נְכָרִית שֶׁתְּקוֹץ צַפְרָנֶיהָ. וְאִי לִיכָּא נְכָרִית, תְּקוֹץ לָהּ יִשְׂרָאֵלִית.

סעיף יד'

מִתֵּר לְסָרוֹק רֵאשׁוֹ בְּמִסְרָק וְאַפְלוּ תּוֹךְ שְׁבַעַה.

סעיף טו'

נוהגין שהאבל משנה מקומו בבית הכנסת כל שלשים, ולאחר אביו ואמו שנים עשר חדש. ושני מקום, הינו לכל הפחות רחוק ארבע אמות ממקומו, ולמקום שהוא יותר רחוק מארון הקדש ממקומו.

סימן ריב - דברים האסורים משום שמחה גם לאחר שבעה ובו ה' סעיפים:

סעיף א'

אסור לאכול בסעודת ברית מילה או פדיון הבן וסיום מסכתא וכל שכן בסעודת נשואין כל שלשים על שאר קרוביו, וכל שנים עשר חדש על אביו ואמו (ואפלו בשנה מעברת, סגי בשנים עשר חדש). ובתוך ביתו, אם יש סעודת מצוה, מתר לו לאכול. אך בסעודת נשואין, יש להחמיר אפלו בתוך ביתו, אם לא כשהוא משיא יתום או יתומה, שאם לא יאכל שם, יתבטל המעשה, אז מתר לו לאכול אפלו אינה בביתו. וגם ללבוש בגדי שבת לאחר שלשים ואפלו על אביו ואמו, ולשאר קרובים גם תוך שלשים.

סעיף ב'

אינו רשאי להזמין אחרים או להזמן עם אחרים. לא ישלח מנות לאחרים, ואחרים לא ישלחו לו, כל שלשים. והוא הדין כל שנים עשר חדש על אביו ואמו. ובשבת, תליא במנהג דלעיל סימן רי סעיף ח.

סעיף ג'

אבל שהוא סנדק או מוהל לאחר שלשים (אפלו על אביו ואמו), ילבש בגדי שבת עד לאחר המילה, ויכול לאכול גם בסעודה.

סעיף ד'

אסור לכנס לבית נשואין כל שלשים על שאר קרובים, ושנים עשר חדש על אביו ואמו, אפלו לשמוע את הברכות שמברכין שם. אבל בחפה שעושין בחצר בית הכנסת ומברכין שם ברפת ארוסין ונשואין, מתר לעמוד ולשמוע את הברכות לאחר שלשים אפלו על אביו ואמו. וגם הוא בעצמו יכול לברך את הברכות. וגם יכול להיות שושבין להכניס את החתן

תחת החפה. ויכול ללבוש בגדי שבת. ובלבד שיהא לאחר שלשים. אבל לא יפנס לאכול על הסעודה. ויש מקליו גם לאכול על הסעודה.

סעיף ה'

מתר לאבל ללקת אל המשטה לשמש, ואוכל בביתו מה ששולחין לו מן הסעודה.

סימן ריג - שהאבל אסור לשא אשה, ודין חתן או כלה שנעשו אבלים ובו ה' סעיפים:

אלול

ח

סעיף א'

כל שלשים, אסור לשא אשה. וכן אשה שהיא אבלה, אסורה שתנשא עד לאחר שלשים. ולאחר שלשים, מתרין אפלו על אב ואם. אבל להתקשר בשדוכין ובלא סעודה, מתר אפלו תוך שבועה.

סעיף ב'

מתה אשתו, לא ישא אחרת, עד לאחר שלש רגלים, כדי שעל ידי שמחת הרגלים, תשתכח ממנו אהבת הראשונה בשעה שיהיה עם השנייה, שלא ישתה בכוס זה ויתן דעתו על הראשונה. וראש השנה ויום הכפורים, אינם חשובים כרגלים לענין זה. וגם שמיני עצרת אינו נחשב לרגל בפני עצמו לענין זה (עין חתם סופר סימן שג). ואם עדין לא קיים מצות פריה ורביה (עין לעיל סימן קמה סעיף ב) או שיש לו בנים קטנים, או שאין לו מי שישמשנו, אינו צריך להמתין שלש רגלים. ומכל מקום נראה דיש להמתין עד לאחר שלשים. ואשה שמת בעלה, צריכה להמתין תשעים יום (כדלעיל סימן קמב סעיף יג).

סעיף ג'

מי שהכין צרכי חפתו, ומת אחד מן הקרובים של החתן או של הכלה, ואפלו אבי החתן ואם הכלה, בזמן הזה שיש יכולים גם אחרים להכין צרכי נשואין, דוחין את הנשואין עד לאחר ימי האבל.

סעיף ד'

אפלו מתו לאחר שהעמידו את החפה, אסור לו לבעול עד לאחר שבעת ימי האבל. וכיון שעדין לא בעל ואסור לו לבעול, אסורין להתיחד בלי שומר (כדלעיל סימן קנז). ולאחר שבעת ימי האבל, בועל בעילת מצוה, ונוהג שבעת ימי משתה.

סעיף ה'

אבל אם לאחר שבעל, מת קרובו של החתן או של הכלה, כבר חלו עליהם ימי המשתה, והמה להם כמו רגל שאין אבלות נוהגת בהם, ועוד קלים יותר שמתרים בגהוץ ותספרת, ואין אסורים אלא בדברים שבצנעא. ולאחר שבעת ימי המשתה, אז מתחילים שבעת ימי אבלות. וגם שלשים אינו מונה אלא מימי האבלות ואילך. (ואף על גב דרגל עולה למנון שלשים כדלקמן סימן ריט סעיף ז, שבעת ימי המשתה אינו עולין, כיון שמתר בתספרת).

סימן ריד - מתי האבל יכול לצאת מביתו ובו ג' סעיפים:

סעיף א'

כל שבעה, אינו יוצא מביתו. אך אם מת לו מת, או אפלו אצל אחר, אלא שאין שם כדי מטה וקובריה, יוצא אפלו ביום הראשון. אם שלח המושל לקרוא לו, או שצריך לקחת לשאר דבר שצריך לו הרבה, כגון דבר האבד, מתר לו לצאת, ויתן עפר במנעליו.

סעיף ב'

אפלו לבית הפנסת להתפלל, אינו יוצא בתוך שבעה, רק בשבת. אך אם אי אפשר לאסוף עשרה ויהא מכרח להתפלל ביחידות ובשכונתו יש מנון, יכול לצאת לקחת להתפלל שם, שלא להתבטל מתפלה בצבור.

סעיף ג'

אם האבל צריך למול את בנו, הולך לבית הכנסת אפלו תוך שלשה ימים. ואם האבל הוא סנדק או מוהל, לא יצא תוך שלשה, ולאחר שלשה יתפלל בביתו, וכשמביאין את התינוק למול, הולך לבית הכנסת. ואם אין מוהל אחר בעיר, הולך אפלו ביום הראשון.

סימן רטו - שלא להתקשות על המת יותר מדי ובו ג' סעיפים:

אלול

ט

סעיף א'

אין מתקשין על המת יותר מדי, שנאמר, אל תבכו למת ואל תנודו לו. ואמרו חכמינו, זכרונם לברכה, וכי אפשר לומר כן. אלא על תבכו למת יותר מדי, ואל תנודו לו יותר מכשעור. הא כיצד. שלשה ימים לבכי, שבעה להספד, ושלושים לגהוץ ולתספורת (וכמבאר לעיל). מכאן ואילך, אמר הקדוש ברוך הוא, אי אתם רשאים לרחם עליו יותר ממני. ואמרו חכמינו, זכרונם לברכה, כל המתקשה על המת יותר מדי, על מת אחר הוא בוכה. במה דברים אמורים, בשאר העם. אבל תלמיד חכם, הכל לפי חקמתו. ומכל מקום, אין בוכין עליו יותר משלושים יום, דלא עדיף ממשה רבנו, עליו השלום, דכתיב בו, ויבכו בני ישראל את משה וגו'. שלשים יום.

סעיף ב'

אמרו רבותינו, זכרונם לברכה, אהד מבני המשפחה שמת, ידאגו כל המשפחה. משל למה הדבר דומה, לכפה של אבנים, כיון שנזדעזעה אחת מהן, נזדעזעו כלן. כלומר, שמדת הדין מתוחה כנגדם עד שתתרפה מעט מעט. כי כל שבעה, החרב שלופה, ועד שלשים, היא רופפת, ואינה חוזרת לתערה עד אחר שנים עשר חדש. לפיכך שלשה ימים הראשונים, יראה האבל את עצמו, כאלו חרב מנחת לו בין כתפיו. משלשה ועד שבעה, כאלו זקופה כנגדו בקרן זוית. משבעה ועד שלשים, כאלו עוברת לפניו בשוק. ואחר כך כל אותה השנה, עדין מדת הדין מתוחה כנגד אותה המשפחה. ואם נולד בן זכר באותה משפחה, נתרפאה כל המשפחה. ודוקא זכר.

דְּזָכַר בָּא לְעוֹלָם, שְׁלוֹם בָּא לְעוֹלָם. וְכֵן אֶחָד מֵהַחֲבוּרָה שְׁמֵת, מֵדַת הַדִּין
מִתּוֹחָה כְּנֶגֶד כָּל הַחֲבוּרָה וַיִּדְאָגוּ כָּלָם.

סעיף ג'

כָּל מִי שְׁאִינוֹ מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שְׁצוּוּ חֻמְרֵי, הָרִי זֶה אֶכְזָר. אֶלֶּא יַעוֹר מִשְׁנֵתוֹ,
וַיִּפְחַד וַיִּדְאָג וַיִּפְשֵׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וַיִּחְזַר בְּתִשׁוּבָה, אוֹלֵי יִנְצַל מִחֲרָבוֹ שֶׁל
מִלְאָד הַפְּנוֹת. הָרִי הוּא אוֹמֵר, הַפִּיתָה אֶתְּם וְלֹא חָלוּ, מִכָּלֵל שְׁצָרִיד לְהַקִּיץ
וְלַחֲלוֹל וְלַחְזוֹר בְּתִשׁוּבָה.

סימן רטז - דין מקצת יום שביעי ומקצת יום שלשים ודין שנים עשר חדש ובו ג' סעיפים:

סעיף א'

בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי לְאַחַר שֶׁהִלְכוּ הַמְּנַחֲמִים מִן הָאָבֵל, מִתֵּר בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁהָיָה
אֲסוּר תּוֹדָה שְׁבַעָה, דְּאִמְרִינָן מִקְצַת הַיּוֹם כְּכֹל. חוּץ מִתְּשִׁמִּישׁ הַמָּטָה
שְׁאֲסוּר כָּל הַיּוֹם (אֶפְלוּ בְּבֵית אֶפֶל). וּבְמִדְּיוֹת אֵלּוּ שְׁאִין הַמְּנַחֲמִים רְגִילִים
לְבוֹא בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי, צָרִיד לְהַמְתִּין עַד שְׁעָה שְׁרִגְלִין לְבוֹא בְּשָׂר הַיָּמִים,
דְּהֵינּוּ לְאַחַר יְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, שְׁרִגְלִין לְבוֹא מְנַחֲמִים. וְכֵן אִם חָל יוֹם
הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁבָּת, אֲזִי לְאַחַר יְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת שְׁחָרִית, מִתֵּר בְּתִלְמוּד
תּוֹרָה.

סעיף ב'

בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים, אִמְרִינָן גַּם כֵּן מִקְצַת הַיּוֹם כְּכֹל. וְכִיּוֹן שְׁאִז אִין בָּאִים
מְנַחֲמִים, לְכוּ תִּכְף כְּשִׁתְּנֶץ הַחֲמָה, בְּטִלָּה מִמֶּנּוּ גְזֵרַת שְׁלֹשִׁים. חָל יוֹם
שְׁלֹשִׁים בְּשַׁבָּת, מִתֵּר לוֹ לְרַחוּץ בְּעָרֵב שַׁבָּת בְּחֲמִין לְכָבוֹד שַׁבָּת, וְלוֹבֵשׁ בְּגָדֵי
שַׁבָּת, וְחוֹזֵר לְמִקוֹמוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אֶבֶל אֲסוּר בְּגִלּוּחַ (דְּחֲמִיר טפ"ו).

סעיף ג'

בְּשָׁנִים עֶשֶׂר חֲדָשׁ שְׁעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, לֹא אִמְרִינָן מִקְצַת הַיּוֹם כְּכֹל, וְאִדְרָבָא
נוֹהֲגִין לְהוֹסִיף גַּם יוֹם הַיָּאֲרִצִּיט לְנֵהוּג בּוֹ כָּל דִּין שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ, וְאֶפְלוּ
חָל בְּשַׁבָּת. אִדְ אִם הִיָּתָה הַשָּׁנָה מְעַבְרָת, גַּם כֵּן אִין נוֹהֲגִין בְּאֶבְלוֹת שְׁלִכְבוֹד

אָביו וְאִמּוֹ, כִּי אִם שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֹדֶשׁ. וּמֵאַחֵר שְׂכָבָר כָּלוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר הַחֹדָשִׁים
קִדְּם הַיָּאֲרָצִיט, אָז בְּיוֹם הַיָּאֲרָצִיט, אֵינּוּ חוֹזֵר עוֹד לְאַבְלוֹת.

סימן ריז - דין מי שלא נהג אבלות ובו ג' סעיפים:

אלול

סעיף א'

אָבֵל שֶׁלֹּא נָהַג אַבְלוֹת תּוֹךְ שְׁבָעָה, בֵּין בְּשׁוּגְג בֵּין בְּמִזִּיד, מִשְׁלִים אוֹתָהּ כָּל
שְׁלֹשִׁים, חוּץ מִן הַקְּרִיעָה, שָׁאֵם לֹא קָרַע בְּשַׁעַת חֲמוּם, אֵינּוּ קוֹרֵעַ אֶלָּא
בְּתוֹךְ שְׁבָעָה, דְּחָשִׁיב שַׁעַת חֲמוּם. וְעַל אָביו וְאִמּוֹ, קוֹרֵעַ לְעוֹלָם.

סעיף ב'

קָטָן שְׁמֵת לוֹ מֵת, אֶפְלוּ גָדַל תּוֹךְ שְׁבָעָה, כִּיּוֹן שְׁבַשַׁעַת מֵיִתָּה הִיָּה כְּטוֹר,
בְּטַל מִמֶּנּוּ כָּל דִּין אַבְלוֹת, אֵד בְּאַבְלוֹת דְּשְׁנַיִם עֶשֶׂר חֹדֶשׁ עַל אָביו וְאִמּוֹ
שֶׁהִיא מְשׁוּם כְּבוֹדָם, יֵשׁ לוֹ לְנִהוּג.

סעיף ג'

חוֹלָה שְׁמֵת לוֹ מֵת שְׁחָיֵב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו וְנוֹדַע לוֹ, אִם הִבְרִיא תּוֹךְ שְׁבָעָה,
גוֹמֵר הַיָּמִים הַנִּשְׁאָרִים. וְכֵן תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים, גוֹמֵר הַיָּמִים הַנִּשְׁאָרִים. אָבֵל
אֵינּוּ צָרִיךְ לְהִשְׁלִים הַיָּמִים שְׁעָבְרוּ בְּחֵלְיוֹ, מְשׁוּם דְּאֵז נִהַג גַּם כֵּן מִקְצַת
אַבְלוֹת, וְדוּמָה לְשַׁבַּת דְּעוֹלָה וְאֵינָהּ מִפְּסֻקָת (וּלְעֵינֵינוּ הַקְּרִיעָה, עֵינֵינוּ לְעֵיל סִימָן קצח
סעיף יב). וְכֵן הַיּוֹלְדֵת גַּם כֵּן אֵינָהּ צָרִיכָה לְהִשְׁלִים הַיָּמִים שְׁעָבְרוּ עָלֶיהָ
בְּלִדְתָּהּ, רַק גּוֹמֵרֶת הַיָּמִים הַנִּשְׁאָרִים.

סימן ריח - דין עדות לאבלות ובו ב' סעיפים:

סעיף א'

מתאבלין על פי עד אחד, ועד מפי עד, ובנכרי מסיח לפי תמו.

סעיף ב'

מי שקבל אגרת שמת קרובו ואין מבאר בה אם הוא עדין תוך שלשים או לאחר שלשים, אם הכותב אינו בעל תורה, מוקמינן לאדם בחזקת חי, ואמרינן שלא מת עד סמוך לכתיבת האגרת, וחיב להתאבל. אבל אם הכותב הוא בעל תורה, אמרינן מסתמא הוא לאחר שלשים. דאם איתא שהיה אפשר שתגיע האגרת לידו תוך שלשים, לא היה כותב בסתם. אך אם הוא אביו או אמו, כיון שהמנהג הוא להודיע מיד (לעיל סוף סימן רו), חיב להתאבל.

סימן ריט - דין אבלות בשבת ויום טוב ובו ט' סעיפים:

סעיף א'

שבת שבתוך השבעה, נוהג בה דברים שבצנעא, דהינו שאסור בתשמיש המטה וברחיצה. אבל דברים שבפרהסיא, אינו נוהג. ולכן קדם מזמור שיר ליום השבת, נועל את המנעלים, ויושב על כסא, ומחליף את הבגד הקרוע, כדלעיל סימן קצה, סעיף ו. ותלמוד תורה, הוי דבר שבצנעא. אבל לחזור את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, מתר, דכיון שחיב אדם להשלים פרשיותיו, הוי לה כקורא את שמע וכדומה מסדר היום.

אלול

יא

סעיף ב'

אם קראו את האבל לעלות לתורה, צריך לעלות. כי אם היה נמנע, הוי דבר שבפרהסיא. ורבינו תם היו קורין אותו בכל שבת לשלישי, וארע לו אבל ולא קראו החזן, ועלה הוא מעצמו ואמר, כיון שהרגל לקרות שלישי בכל שבת, הרואה שאינו עולה היום, ידע שהוא מחמת אבלות, והוי פרהסיא. וכן אם הפהו הוא אבל ואין פהו אחר בבית הכנסת, צריכין

לקרותו. אבל יותר טוב שיצא מבית הכנסת קדם הוצאת ספר התורה. וכן אם יש לאבל בן למול והמנהג שהוא חיוב לעלות לתורה, יקראוהו. דאם לא יקראוהו, הוי פרהסיא, ויותר טוב שלא יהא בבית הכנסת בשעת קריאת התורה. (אשה שהגיע זמנה ללכת לבית הכנסת בשבת שבימי אבלה, ענו לעיל סימן ריא סעיף יא)

סעיף ג'

הממנה מהקהל להיות קורא בתורה בבית הכנסת בשבת וארע לו אבל, לא ילך בשבת שבתוך שבועה לבית כנסת זה. כי אם יהיה שם, יש להסתפק אם יקרא או לא.

סעיף ד'

שבת עולה למנין שבועה. ואפלו שמע שמועה קרובה ביום שבת, שלא התחיל עדין כולל באבלות, עולה לו גם כן, ובמוצאי שבת קורע.

סעיף ה'

הקובר את מתו או שמע שמועה קרובה (ענו לעיל סימן רו) ברגל, בין ביום טוב בין בחל המועד, לא חלה עליו אבלות עד לאחר הרגל. (ודין אגנות, ענו לעיל סימן קצו). והני מלי, בדברים של פרהסיא. אבל דברים שבצנעא, נוהג גם ברגל. לא יחליף בגדיו, דזה הוי פרהסיא. (ואף על גב דשאר אבל משנה בגדיו גם ברגל, מכל מקום זה שלא התחיל עדין אבלות, אין לו לשנות ברגל). ומי שמניח תפלין בחל המועד, נניח גם ביום הראשון שלאחר הקבורה.

סעיף ו'

לאחר הרגל, מתחיל למנות שבועה ימי אבלות, ויום האחרון של יום טוב עולה לו למנין, ומונה אחריו ששה ימים. ואפלו יום שני של ראש השנה גם כן עולה לו למנין.

סעיף ז'

אף על פי שאין אבלות ביום טוב ובחל המועד, ואפלו גזרת שלשים אין בהם, ומתיר לו ללבוש בגדים מרחצים, מכל מקום כיון דאסור בהם בגלות מחמת המועד (כדלעיל סימן קד סעיף יא), לכן עולין למנין שלשים, ומונה שלשים מיום הקבורה. ויום שמיני עפרת, אף על פי שהוא רגל בפני עצמו, מכל מקום כיון שלא התחיל עדין באבלות, אינו מבטל, וגם במנין

סעיף ח'

אבל חתן שנשא אשה קדם הרגל, ובא הרגל תוך שבועת ימי המשתה, ומת לו מת בתוך הרגל, אזי כל שבועת ימי המשתה שלו, אינו עולין לו למנין שלשים (ועי' לעיל סוף סימן ריג).

סעיף ט'

אף על פי שאין אבלות ברגל, מתעסקין בו לנחמו (ואין בזה משום אבלות, כיון דהאבל לאו מדי קעבד). ולאחר הרגל כשיכלו שבועה מיום הקבורה, אף על פי שעדין לא כלו שבועת ימי האבלות, מלאכתו נעשית על ידי אחרים בבתיקם, ועבדיו עושין לו בצנעא בתוך ביתו. ואין צריכין לנחמו אחר הרגל מנין הימים שנחמוהו ברגל, אבל מראין לו פנים (דין אבל בפורים, עין לעיל סימן קמא סעיף כ, וסימן קמב סעיף ז).

סימן רכ - דין שהרגלים מבטלין גזרת שבעה ושלשים ובו י' סעיפים:

סעיף א'

הרגל, מבטל גזרת שבעה וגזרת שלשים. כיצד. הקובר את מתו קדם הרגל ונהג אבלות, כיון שבא הרגל, מפסיק את האבלות. ואפלו נקבר בערב יום טוב לעת ערב בענין שחלה עליו אבלות, אפלו שחלץ מנעליו רק שעה מעטת קדם יום טוב, מפסיק את האבלות ונחשב לו כאילו כבר נהג אבלות כל שבועה, ויום טוב הראשון הוא שמניי, ומשלים עד שלשים (ועי' לקמו סעיף ח). ואפלו אם היה ערב יום טוב ביום שבת ושמע שמועה קרובה סמוך לערב, אף על פי שבשבת אין נוהג אלא דברים שבצנעא, כיון שנהג אפלו רק בזה, גם כן הרגל מבטל את השבעה.

סעיף ב'

שָׁגַג אוֹ הִזִּיד וְלֹא נִהַג אֲבָלוֹת קִדְּם הָרֶגֶל אוֹ שֶׁנִּקְבַּר הַמֵּת סָמוּךְ לַחֲשֻׁכָה וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְנַהוֹג אֲבָלוֹת, אִין הָרֶגֶל מִבְּטָל, וְדִינוֹ כְּדִין קוֹבֵר מִתּוֹ בְּרֶגֶל.

סעיף ג'

אם חל אחד מימי האבלות חוץ מיום השביעי בערב הרגל, יש מתירין לכבס כסותו, ולא ילבשנה עד הלילה, כיון דהרגל יבטל גזרת שבעה. וטוב לזהר מלכבס עד לאחר חצות, כדי שיהיה נכר שמפני הרגל הוא מכבס. ולרחוץ, אסור עד הלילה. ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת מנחה סמוך לחשכה. והיכא דנהוג, נהוג. ובגלות, לכלי עלמא, אסור.

סעיף ד'

קבר את מתו שבעה ימים לפני הרגל, כיון שנהג שבעה קדם הרגל, הרגל מבטל גזרת שלשים. ואפלו היה יום השביעי בערב יום טוב, כיון דאמרין מקצת היום ככלו, הרי לאחר יציאה מבית הכנסת, נשלמו השבעה, ושאר היום הוא בתורת שלשים, ובא הרגל ומפסיק, ומתיר לכבס ולרחוץ ולגלח בערב הרגל סמוך לחשכה, כיון שהוא עושה לכבוד הרגל, והרגל מבטל גזרת שלשים. ובערב פסח, כיון דלאחר חצות שהוא זמן שחיטת הפסח, נחשב קצת כמו יום טוב, מתיר ברחיצה תכף לאחר חצות, ובגלות קדם חצות (כיון דלאחר חצות אסור לאחר שיגלח אותו).

אלול

יג

סעיף ה'

חל שביעי שלו בערב שבת, ויום השבת יהיה ערב יום טוב, מתיר לכבס ולרחוץ ולגלח בערב שבת.

סעיף ו'

אם לא גלח את עצמו בערב שבת או בערב יום טוב, אסור לו לגלח בחל המועד, כיון שהיה יכול לגלח מקדם. אבל מתיר לו לגלח לאחר יום טוב. ואם חל שביעי שלו בשבת שהוא ערב יום טוב, כיון שמצד האבלות היה יכול לגלח אלא שהשבת עכבו, אם כן הוי לה אנוס, ומתיר לגלח את עצמו גם בחל המועד.

סעיף ז'

הא דרגל מבטל גזרת שלשים, דוקא על שאר מתים. אבל על אביו ואמו
שאסור לגלח עד שיגערו בו חביריו, אין הרגל מבטל זאת.

סעיף ח'

נהג שעה אחת (לאו דוקא שעה אלא אפלו פחות) לפני פסח, אותה שעה חשובה
כמו שבועה, ושמונה ימי פסח (בחוץ לארץ) הרי לו חמשה עשר יום, ומשלים
עוד חמשה עשר למנין שלשים. נהג שעה אחת לפני שבועות, אותה שעה
היא כמו שבועה, ויום הראשון של שבועות נחשב גם כן שבועה ימים (כיון
שקרבתיו יש להם תשלומין כל שבועה). ויום שני של שבועות הוא לו יום חמשה
עשר, ומשלים אחר כך גם כן עוד חמשה עשר יום. נהג שעה אחת לפני חג
הסוכות, הרי שבועה. ושבועה ימי סוכות, הרי ארבעה עשר יום. ושמני
עצרת נחשב גם כן לשבועה (שהוא רגל בפני עצמו, ויש לקרבתיו תשלומין) הרי עשרים
ואחד יום. ויום שמחת תורה, יום העשרים ושנים, ומשלים עוד שמונה
ימים.

סעיף ט'

ראש השנה ויום הכפורים, נחשבים גם כן כרגלים לענין בטול שבועה
ושלשים. נהג שעה אחת לפני ראש השנה, בטל ראש השנה גזרת שבועה,
ויום הכפורים מבטל גזרת שלשים. נהג שעה אחת לפני יום הכפורים,
בטל יום הכפורים שבועה, וחג הסוכות מבטל שלשים.

סעיף י'

אף על גב דרגל מבטל שבועה, מכל מקום מה שנוהגין להדליק נר במקום
שמת לכבוד הנשמה, גדליקו גם ביום טוב. ומכל מקום טוב יותר להדליק
בבית הכנסת (אורח חיים סימן תקמח, יו"ד סימן שצט).

סימן רכא - דין תענית יארציט ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

מצוה להתענות בכל שנה יום שמת בו אביו או אמו, כדי להתעורר
לתשובה, לפשפש במעשיו באותו היום ולהתחרט עליהם, ועל ידי זה יזכה

את אביו ואמו שיתעלו בגן עדן. ולערב בתפלת המנחה, אומר עננו כמו בכל תענית יחיד. אם התענה פעם אחת, מסתמא היתה דעתו להתענות כל ימיו. ואם כן הרי הוא עליו כמו נדר, שהוא מן התורה, וצריך להתענות לעולם. וכשהוא חולה או שהוא בענין אחר שהוא צריך לאכול, צריך התרה. ואם פרש שאינו מקבל עליו בנדר, אינו צריך התרה. נוהגין להדליק נר יארצייט (ועין לעיל סימן צ וסימן צח סוף סעיף א).

סעיף ב'

מתענין לעולם ביום המיתה, ואפלו בשנה הראשונה. ואפלו מת בסוף היום לאחר שהתפללו ערבית, אם עדין הוא יום, נקבע זה היום לצריכה. אך אם הקבורה נמשכה מן המיתה איזה ימים, אזי יתענה שנה הראשונה ביום הקבורה, ואחר כך תמיד ביום המיתה.

אלול

יד

סעיף ג'

אם מת לו מת בשנה מעברת באדר ראשון או באדר שני, אזי בשנה פשוטה מתענה כן באדר, ובשנה מעברת מתענה בזה האדר שמת. אם בראשון, בראשון. ואם בשני, בשני. ואם מת בשנה פשוטה, אזי בשנה מעברת, יתענה באדר ראשון, וגם באדר שני יאמר קדיש, אך אל יסיג גבול אחרים.

סעיף ד'

חדש חשוון, לפעמים הוא מלא, דהינו שיש לו שלשים יום, ואז ראש חדש כסלו שלאחריו הוא שני ימים. יום ראשון דראש חדש הוא יום השלשים של חשוון ושיד לו, ויום שני דראש חדש הוא יום הראשון של כסלו (וכן בכל ראש חדש שהוא שני ימים, יום הראשון הוא יום השלשים של חדש שעבר ושיד לו). ולפעמים הוא חסר, דהינו שאין לו אלא תשעה ועשרים יום. וראש חדש כסלו שלאחריו הוא אינו אלא יום אחד. וכן חדש כסלו לפעמים מלא, וראש חדש טבת שלאחריו הוא רק יום אחד. ומי שמת לו מת בראש חדש כסלו כשהיה רק יום אחד, אזי בשנה שיהיה ראש חדש כסלו שני ימים, יחזיק את היארצייט ביום שני דראש חדש שהוא יום ראשון של חדש כסלו, שגם המיתה היתה באחד בכסלו. ואמנם מי שמת לו מת ביום ראשון דראש חדש כסלו כשהיה ראש חדש שני ימים, הנה בשנה שראש חדש כסלו אינו רק יום אחד, יש להסתפק מתי יחזיק את היארצייט, אם בתשעה ועשרים בחשוון כיון שמת בסוף חשוון, או כיון דבנדריים הולכין אחר לשון בני אדם, יחזיק את היארצייט בראש חדש כסלו כמו שקורין אותו. ויש לנהוג כן: אם בשנה הראשונה הבאה ראש חדש כסלו הוא רק

יום אחד, יחזיק את היארצייט בתשעה ועשרים בחשון, וכן לעולם כשיהיה חשון חסר. ומכל מקום אם למחרתו ביום ראש חדש אין שם אבלים, יש לו גם כן לומר קדיש ולהתפלל לפני התבה, רק לא יסיג גבול אחרים. אבל אם גם בשנה הראשונה הבאה ראש חדש כסלו הוא שני ימים, אזי קובע את היארצייט לראש חדש כסלו ויחזיקנו כן לעולם. וגם כשיהיה ראש חדש רק יום אחד, יחזיקנו אז בראש חדש. והוא הדין לראש חדש טבת.

סעיף ה'

וכיון שראש חדש טבת הוא לפעמים רק יום אחד, דהינו יום ששי דחנכה, והוי יום ששי דחנכה אחד בטבת, יום שביעי שנים בטבת, ויום שמיני שלשה בטבת, ולפעמים שני ימים, דהינו יום ששי ויום שביעי דחנכה, ואז הוי יום שביעי דחנכה אחד בטבת, ויום שמיני שנים בטבת, לכן מי שיש לו יארצייט בימים אלו, לא יטעה למנות לימי חנכה, כי צריך למנות לימי החדש.

סעיף ו'

ביום שאין אומרים בו תחנון, אין מתענין תענית יארצייט. וכן ביום מילה, האב והסנדק והמוהל אין מתענין. וכן בפדיון הבן, האב והכהן אין מתענין. וכן החתן בשבעת ימי המשתה, אינו מתענה. אבל בסעודת סיום, אסור לאכול ביום היארצייט (ש"ך יו"ד סימן רמו סעיף קטן כז בשם תשובת מהרי"ל). ובמים שאינו מתענה, על כל פנים יעסק בתורה ובמצוות ובשאר מעשים טובים לזכות נשמת אביו ואמו.

סעיף ז'

בלילה אשר ביום המחרת יהיה לו יארצייט, אין לו לאכול בסעודת חתנה שיש שם מזמוטי חתן וכלה ויש בה שמחה. אבל בסעודת ברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכת, מתר.

סעיף ח'

מי שאינו יודע יום מיתת אביו או אמו, יברר לו יום אחד בשנה להתענות. אבל לא יסיג גבול אחרים בקדישים.

בלע המות לנצח, ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים

ברוך הנותן ליעף כח, ועצמה ירבה לאין אונים

כללים

טו' אלול

על איזה דברים שיבואו כמה פעמים בספר הזה שלא אצטרך לפרשם בכל מקום.

אגודל.

הינו שמוֹדֵדִים בְּאַצְבַּע אֲגוּדָל (הוא האצבע העב) בְּמָקוֹם הַרְחָב שֶׁהוּא בְּמָקוֹם הַקָּשֶׁר שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַפְּרָקִים (ועין סימן ט' סעיף ג'). ומוֹדֵדִים בְּאַצְבַּע שֶׁל אָדָם בִּינוּנִי, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁבָּעָה גְרַעֲיָנִי שְׁעוֹרָה מְנַחִים זֶה אֶצֶל זֶה בְּרַחְבּוֹ. וְכֵן בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְכָּר סֵתֵם אֶצְבַּע - הַכּוֹנֵה הִיא לְרוֹחַב אֶצְבַּע אֲגוּדָל.

טפח.

הוא ארבעה אגודלים.

אמה.

היא ששה טפחים, (והיא לערך אמה בעמיש שהיא שלשה רבעי אמה ווינער הנהוגה במדינתנו) לפעמים משערים את האמה בששה טפחים דחוקים זה לזה ונקראת אמה עצבה ולפעמים משערים האמה בששה טפחים רוחים ונקראת אמה שוחקת. זה וזה להחמיר (רמב"ם סוף פרק יז מהלכות שבת).

מיל.

הוא אלפים אמה.

פרסה.

היא ארבעה מילין.

בין השמשות.

הוא שלשה עשר מינוטין וחצי קודם צאת הכוכבים.

כדי דבור.

היינו שעור שיכולין לומר שלש תבות אלו: שלום עליך רבי. ותוך כדי דבור פרושו שלא שיהיה כל כך.

ביצה.

היא של תרנגלת עם קלפתה, לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית.

פזית.

הוא כמו חצי ביצה.

רביעית.

היא כמו ביצה ומחצה. והמדידה היא כך: ממלא כלי במים ומערה את המים לכלי אחר, ואחר כך יתן לתוך כלי זה שערה ממונו את המים שלש ביצים ואחר כך יחזיר לתוכו את המים, והמים שיותרו, החצי מהם הם רביעית (עין טור שלחן ערוך אורח חיים סמן תנ"ו).

פרס.

הוא ארבע ביצים בינוניות, ויש אומרים שלש גדולות קצת.

יש אומרים: כי הביצים אשר בזמננו נתקטנו הרבה מן הביצים אשר היו בזמן הגמרא ואינה הביצה רק חצי ביצה שנוכרה בגמרא ובפוסקים הראשונים - זכרונם לברכה! - ונמצא לפי זה, כי בכל מקום שנוכר "כפזית" הוא כמו ביצה שלמה, "כביצה" היא כמו שתי ביצים, ורביעית היא כמו שלש ביצים. והמחמיר תבוא עליו ברכה. (עין צ"ח פסחים דף קט"ז וחתם סופר אורח חיים סמן קכ"ז וסמן קכ"א ואמרי אש אורח חיים סמן ל"ג, ל"ד).

כמלא לוגמיו.

הוא משקה שנוטל בפיו ומסלקה לצד אחד ונראה מלא לוגמיו. וזאת משערין בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, ובאדם בינוני הוא רוב רביעית.

חמשת מיני דגן.

הן חטה ושעורה, כסמין, שבולת שועל ושיפון.